רשומות

הצעות חוק

הממשלה

 י"ג בסיוון התשע"א 595 15 ביוני 2011

עמוד

הצעת חוק דיני ממונות, התשע"א–2011 712
לוח השוואה. 1117
נספח א' לדברי ההסבר 1139
נספח ב' לדברי ההסבר. 1140
נספח ג' לדברי ההסבר. 1166

מבוא

רקע כללי

בשנת 1958 החל בישראל מפעל חקיקה מקיף של המשפט האזרחי. הדין הנוהג עד אותה עת – שהתבסס רובו ככולו על משפט מוסלמי (בעיקר המג'לה) והשלמתו בהלכות המשפט המקובל ועקרונות היושר האנגליים – בוטל. תחתיו באה חקיקה ישראלית מקורית, שתחילתה בחוק ההתיישנות[1], וסופה בחוק חוזה הביטוח. בשנים 1958 עד 1984 חוקקה הכנסת 23 חוקים[2], אשר החליפו את הדין הישן וקבעו הסדר מודרני של המשפט האזרחי בישראל. עם סיומו של תהליך זה נותק הקשר הפורמלי עם המשפט האנגלי. נקבע כי חסר (לאקונה) בחקיקה הישראלית יתמלא על ידי היקש, ובהעדרו על ידי עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל (חוק יסודות המשפט, התש"ם–1980). בחקיקה נוספת בוטלה המג'לה עצמה (חוק לביטול המג'לה, התשמ"ד–1984).

החקיקה האזרחית התאפיינה באלה: ריבוי חוקים, כאשר כל חוק עוסק בסוגיה אזרחית נפרדת. קדמה לחקיקתו של כל חוק ועדת מומחים, אשר הציעה את ההסדר שנראה לה הטוב ביותר. לצורך כך נבחנו ההסדרים הקיימים במשפט האנגלו–אמריקני ובשיטות הקונטיננטליות, וכן נבחן ההסדר הקיים במשפט העברי. על רקע זה הוכנו ונחקקו דברי חקיקה מודרניים, שהחליפו, פרקים פרקים, את הדין הישן. כל אחד מהחוקים החדשים תוכנן, נוסח ונחקק כמעשה חקיקה המהווה פרק ב"קודקס" מקיף של המשפט האזרחי. ביסוד תהליך קודיפיקציה זה הונח הרצון להכין דבר חקיקה שלם, רחב יריעה, שיטתי, מופשט וחדשני.

בשיטת החקיקה שנבחרה היו מעלות וחסרונות. היא אפשרה, בתוך זמן קצר יחסית – ובלא להמתין לחקיקה כוללת אשר הכנתה תארך שנים רבות – להחליף את הדין הישן בהסדרים חדשים ומודרניים. הניסיון הוכיח כי בעיקרו של דבר הסדרים אלה פעלו כראוי. עם זאת בשל שיטת חקיקה זו ("קודיפיקציה לשיעורין") נוצר מצב שבו אין תמיד הרמוניה בין החוקים השונים, אין ניסוח אחיד ואין פתרונות המשתלבים כראוי זה בזה.

על רקע זה בא הצורך להשלים את מפעל הקודיפיקציה של המשפט האזרחי. החוקים השונים, שנחקקו כפרקים נפרדים של קודקס אזרחי, נועדו מראש להשתלב לדבר חקיקה אחיד ושלם, אשר יקיף את מרבית המשפט האזרחי בישראל. ואולם עם חלוף הזמן נעשו תיקונים רבים בחקיקה הקיימת. תיקונים אלה לא המתינו להשלמתו של הקודקס. עם זאת, במקביל לחקיקת הפרקים השונים ולתיקונם, החל משרד המשפטים בעבודות הכנה להאחדת החקיקה האזרחית בגדריו של קודקס אזרחי חדש.

הכנת הצעת חוק דיני ממונות

עבודת ההכנה הראשונית של הקודקס האזרחי נעשתה על ידי פרופ' אורי ידין ז"ל, שכיהן כמשנה ליועץ המשפטי לממשלה (חקיקה). פרופ' ידין היה האחראי להכנתם של החוקים האזרחיים, אשר חוקקו פרקים פרקים, בשנים 1968 עד 1986 ועליו הוטל להשלים את המלאכה, ולהכין את טיוטת הקודקס החדש. פרופ' ידין הכין טיוטה אשר הושלמה, לאחר פטירתו, בידי עובדי משרד המשפטים.

---

[1] מטעמי נוחות קוצרו שמות החוקים המופיעים כמה פעמים בדברי ההסבר. קיצורי השמות מופיעים בנספח א לדברי ההסבר.

[2] ואלה החוקים חוק האחריות למוצרים פגומים, התש"ם–1980; חוק המחאת חיובים, התשכ"ט–1969; חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973; חוק ההתיישנות, התשי"ז–1958; חוק חוזה ביטוח, התשמ"א–1981; חוק חוזה קבלנות, התשל"ד–1974; חוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982; חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973; חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1971; חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962; חוק הירושה, התשכ"ה–1965; חוק המיטלטלין, התשל"א–1971; חוק המכר, התשכ"ח–1968; חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969; חוק המתנה, התשכ"ח–1968; חוק הנאמנות, התשל"ט–1979; פקודת הנזיקין [נוסח חדש]; חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964; חוק הערבות, התשכ"ז–1967; חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979; חוק השומרים, התשכ"ז–1967; חוק השכירות והשאילה, התשל"א–1971; חוק השליחות, התשכ"ב–1962.

טיוטה זו הונחה ביסוד עבודתה של ועדה ציבורית שמינה שר המשפטים, לצורך השלמת מלאכת ההכנה של הקודקס האזרחי (להלן – הוועדה). הוועדה, שבראשה עמד פרופ׳ אהרון ברק, לשעבר נשיא בית המשפט העליון, ושאותה ריכזה הגב׳ טנה שפניץ, לשעבר המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (אזרחי), פעלה במשך תקופה ארוכה ובין חבריה נמנו בכירי המומחים בתחום האזרחי. בסיום עבודתה היו בין חברי הוועדה פרופ׳ אהרון ברק, פרופ׳ יצחק אנגלרד (לשעבר שופט בית המשפט העליון), פרופ׳ דניאל פרידמן, פרופ׳ נילי כהן, פרופ׳ מנחם מאוטנר, פרופ׳ דניאל מור, פרופ׳ גבריאלה שלו, פרופ׳ יהושע ויסמן, פרופ׳ מרדכי ראבילו, פרופ׳ איל זמיר, פרופ׳ ישראל גלעד וכן פרופ׳ מיגל דויטש אשר פעל כחוקר הראשי של הוועדה. בנושאים שבהם נעשתה רוויזיה מהותית של החקיקה הקיימת, דנו ועדות משנה שבהן השתתפו גם מומחים שאינם חברי הוועדה. כך למשל בנושא הירושה דנה ועדת משנה בראשותו של השופט בדימוס יעקב טירקל. הוועדה השלימה את עבודתה והגישה את המלצותיה לשר המשפטים בחודש אפריל 2004, ופרקי הקודקס שאוחדו על ידה הם בגדריה של הצעת חוק דיני ממונות המתפרסמת בזה.

הצעת החוק מהווה ביסודה איסוף פרקי החקיקה הקיימים והאחדתם בדבר חקיקה אחד. המגמה אשר כיוונה את עבודת הוועדה לא היתה יצירת מהפכה בחקיקה האזרחית ושינוי המשפט האזרחי מיסודו. נהפוך הוא: נקודת המוצא היתה הדין הקיים, תוך תיקון החסרונות שנמצאו בו. כתוצאה מכך, ישנם עניינים שהשינויים בהם מועטים ומתבטאים אך בהתאמת הניסוח, המינוח ורמת ההסדרים הקבועים בחוק החדש. כך, למשל, ההוראות הדנות בכריתת חוזה תוקנו אך במעט (סעיפים 99 עד 108 המוצעים). לעומת זאת בכמה עניינים לא היה מנוס מתיקון עמוק יותר. ניסיון העבר העלה כי ההסדרים היו חסרים, וכי מלאכת התיקון והשיפור הנדרשת היא מקיפה ויסודית. כך, למשל, ההסדר העוסק בסיכול חוזה (סעיפים 130 עד 136 המוצעים).

תחומים אחרים חייבו שינוי מקיף ביותר, השקול כנגד דבר חקיקה חדש. כך הדבר בחוק חוזה קבלנות שהוחלף בשני פרקים העוסקים, האחד בחוזה קבלנות והשני בחוזה שירות (סעיפים 188 עד 221 המוצעים). בדומה, תוקנו הוראות הפיצויים שטרם הוסדרו בצורה מפורטת בחקיקה (סעיפים 454 עד 492 המוצעים). גם בנושא הנזיקין נדרשה רוויזיה מקיפה, ומוצע פרק חדש שעניינו האחריות בנזיקין, שיחליף את הוראות פקודת הנזיקין המנדטורית. בדומה נערכו תיקונים מקיפים גם בדיני הירושה ובדיני ההתיישנות.

הצעת חוק דיני ממונות כקודיפיקציה

הצעת חוק דיני ממונות נועדה להוות קודיפיקציה של המשפט האזרחי בישראל. אין היא אך צירוף של כמה חוקים בתחומי המשפט האזרחי; אין היא "קונפדרציה" של הוראות עצמאיות. הצעת החוק תוכננה, גובשה ונוסחה כקודקס אזרחי. היא שואפת להסדיר באופן שלם ומלא את היחסים המשפטיים בתחומי המשפט האזרחי, בלי להשאיר בו במתכוון תחומים בלתי מוסדרים. היא מהווה "פדרציה" של הסדרים, אשר בינם לבין עצמם קיימים יחסים הדוקים, המונחים על ידי מדיניות כוללת. כך, למשל, נקבעה תפיסה כוללת באשר לדיני החיובים, במסגרת קביעת פרק כללי של הסדרים משותפים, ולאחריו התפצלות בהתאם לענפים השונים של דיני החיובים. כמו כן, נקבעו התאמות פנימיות בהסדרים לעניין הוראות החוזים המיוחדים ולעניין חיובי אמון. דוגמה נוספת לכך יכול להוות נושא התרופות – תחת הסדרים נפרדים בדין הקיים בעניין פיצויים בגין הפרת חוזה (בחוק החוזים (תרופות)) ופיצויים בגין מעשה נזיקין (בפרק ה׳ לפקודת הנזיקין ובחוק להטבת נזקי גוף), נקבע הסדר מקיף וכולל בעניין תרופות בשל הפרת חיוב.

האופי הקודיפיקטורי של הצעת חוק דיני ממונות משפיע על פרשנותה. פרשנות זו צריכה להיעשות מתוך שאיפה להגשים את התכליות המונחות ביסוד החוק, כפי שפורטו בסעיף 1 להצעה, ובהן: הבטחת צדק, הגינות וסבירות; קידום ביטחון, ודאות ויעילות במשפט; התאמה בין הסדרי המשפט האזרחי; שמירה על זכויות מוקנות; והגנה על ציפיות והסתמכות ראויות של הצדדים.

לשם הגשמתן של תכליות אלה יש להשקיף על כל חלקי חוק דיני הממונות המוצע כעל חלקים המשתלבים אל מכלול המשפט האזרחי. כל פרק וכל חלק ממלא תפקיד שונה, ועליו להשתלב במבנה המשפטי הכללי. הפרשנות של הצעת החוק צריכה להיעשות מתוך הסתכלות רחבה ושאיפה לתת פתרונות לבעיות חדשות

הנובעות מהמציאות המשתנה. במקום שיש בהצעת החוק חסר (לאקונה) יש להשלימו בהתאם להוראות סעיף 1 לחוק יסודות המשפט, התש"ם–1980.

הצעת חוק דיני ממונות מבססת את עצמה, כאמור לעיל, על החקיקה האזרחית הקיימת. היא מתקנת אותה על פי הניסיון שהצטבר הלכה למעשה, ועל פי הפרשנות שהעניקה לה הפסיקה במשך השנים. כל אלה יש בהם כדי להצדיק עריכת תיקונים בדין הקיים וכן חקיקתם של חוקים חדשים שנמצאו חסרים. אך נשאלת השאלה אם יש בכך כדי להצדיק את עריכתו של חוק חדש, ואם אין בביטולם של החוקים השונים, שנטמעו במערכת המשפטית במשך השנים, והחלפתם בדבר חקיקה מקיף וחדש, כדי לפגוע בוודאות ובביטחון המשפטי.

ניתן להצביע על כמה יתרונות עקרוניים בחקיקת חוק חדש כמוצע:

שיפור הוודאות המשפטית – כל טקסט נתון לפרשנות, ובכל הסדר מצויים בהכרח חסרים, בנקודות כאלה או אחרות, בשל מורכבות המציאות. בהעדר התאמה בין הסדרים שונים, כאשר ישנם כמה מקורות אפשריים להיקש, נפגעת היכולת לאיתור הדין המצוי, ונפגעת הוודאות המשפטית.

הצעת החוק שואפת ליצור התאמה בין תחומים שונים בחקיקה מקום שבו ההתאמה נעדרת כיום. כך, למשל, חסרה כיום התאמה בין ההסדרים בתחום תחרות הזכויות ביחס לזכויות בנכסים – ההסדר שבסעיף 4 לחוק המחאת חיובים אינו תואם את ההסדר שבסעיף 12 לחוק המיטלטלין, וההסדר שבסעיף 14 לחוק הנאמנות אינו תואם את ההסדר שבסעיף 9 לחוק המקרקעין ובסעיף 12 לחוק המיטלטלין. בחוק המוצע נקבע הסדר כולל ומרוכז בתחום תחרות הזכויות, שיעסוק בכלל סוגי העימותים, ביחס לכלל סוגי הזכויות.

דוגמה אחרת נוגעת לזכות ההגנה על נכסים בדרך של סעד עצמי. ההסדר בסוגיה זו הקיים בסעיף 18 לחוק המקרקעין, נשען על תפיסה קונטיננטלית. לעומתו ההסדר בסעיף 24(2) לפקודת הנזיקין, במסגרת עוולת התקיפה, הוא פרי הדין האנגלי. הסדרים אלה אינם תואמים, ולא אחת נמצא כי אדם זכאי לפעול, לצורך ההסדר הקנייני, בעוד שהוא אינו רשאי לכך, לפי ההסדר הנזיקי, ולהפך. הבדלים אלה אינם נעוצים בצידוקים עניינים כלשהם, אלא באופי ההיסטורי של החקיקה. הצעת חוק דיני ממונות באה לסלק מכשלה זו.

דוגמה חשובה נוספת היא דיני התרופות. הצעת חוק דיני ממונות תאחד את העקרונות של הסדרי התרופות בדיני החוזים ובדיני הנזיקין. אין הצדקה עניינית מספקת להתפתחות המנותקת של ההסדרים בשני התחומים. כך, למשל, העיקרון בדבר הגנה בעין על האינטרס הנפגע, והחריגים לעיקרון זה, ראוי כי יהיו משותפים לשני התחומים. הצעת חוק דיני ממונות באה ליצור תשתית אחידה, ובהקשרים מסוימים שבהם קיימת הצדקה להבחנה בין התחומים, תיעשה הבחנה כזו.

עוד ראוי לציין בהקשר זה את דין ריבוי הצדדים. דין ריבוי המעוולים ודין ריבוי החייבים מוסדרים כיום בדברי חקיקה נפרדים. משעה שצמח חיוב משותף, המקור ההיסטורי לחיוב – אם בנזיקין ואם בחוזים – ראוי כי משקלו יהיה מועט לעניין המשך דרכו של החיוב, כמו למשל לעניין השאלה מהי ההשפעה של ויתור של נושה לאחד החייבים, על חיובם של האחרים. הצעת החוק מאגדת את הסדר ריבוי הצדדים לפרק מאוחד, בחלק העוסק בדין החיובים הכללי.

התאמת הדין למגמות התפתחות מודרניות – החקיקה האזרחית הקיימת נחקקה ברובה לפני כ־30 שנים. אף שאין היא חקיקה ארכאית, עולם המשפט, בישראל ומחוצה לה, ידע התפתחויות חשובות בעשורים האחרונים, ומן הראוי להביאן לידי ביטוי בחקיקה.

כך, למשל, דיני החוזים המודרניים צועדים לכיוון של דרישה ליתר קואופרטיביות בין הצדדים לחוזה, תוך החלשת ההיבטים "הלעומתיים" של החוזה. מגמות אלה יבואו לידי ביטוי בהצעת החוק באימוצו החקיקתי של מוסד האשם התורם בדיני החוזים, וביצוע רוויזיה מקיפה במוסד הסיכול של חוזה. יסודות האחריות החוזית ירוככו באופן שיבטיח צדק בין הצדדים לחוזה. מוסד הסיכול, שהפך כיום לאות מתה, יזכה למקומו הראוי במסגרת תפיסה שיתופית יותר לעניין האחריות של צד לאירועים חדשים המשנים את תשתיתו של הקשר החוזי.

בדומה לכך, דיני ההתיישנות המודרניים מבטאים בצורה ברורה יותר מבעבר את האיזון בין זכותו המהותית של התובע בכוח לבין ההצדקות להגבלת זכות זו בשל חלוף הזמן. ההצדקות (המכונות טעמי ההתיישנות) מביאות בחשבון את האינטרסים של הנתבע בכוח ושל התובע בכוח וכן את האינטרס הציבורי. דוגמה לכך

אפשר למצוא בקיצור תקופת ההתיישנות הבסיסית, מחד גיסא, ובהרחבה של עילות ההשעיה והארכה של תקופה זו, מאידך גיסא.

ביסוס תורת משפט כוללת – הצעת החוק תתרום תרומה חשובה לביסוסה של תורת משפט סדורה. כך, למשל, הצעת החוק פותחת בתכליות החוק, אשר ישמשו מקור לפרשנות.

"עיבוי" הבסיס החקיקתי להסדרים – בנושאים שונים "סובלת" כיום החקיקה האזרחית מלקוניות מופרזת בהסדרים, או מהעדר הסדר כלל, באופן המקשה על הוודאות המשפטית. את אשר החסירה החקיקה השלימה לא פעם הפסיקה. עם זאת, מובן כי המגבלות המוסדיות של בית המשפט בפיתוח משפט, יוצרות עדיפות להסדרה כוללת של תחומים באופן חקיקתי. הצעת החוק "תעבה" תחומים אלה. המדובר, למשל, בדיני המתנה, בדיני חוזה קבלנות, ובדיני העיכבון, שלגביהם קיימים כיום בחקיקה הסדרים ראשוניים בלבד, ונושאים כגון דיני האמון ודיני חוזה התיווך, שלגביהם אין הסדר סדור כלל. הצעת החוק תעצב את הדין בתחומים האמורים.

רוויזיה כללית – הצעת החוק היא תוצאה של רוויזיה כוללת של הוראות החקיקה. כאמור, למעלה מ־30 שנים חלפו מאז נחקקה החקיקה הישראלית המקורית. מאז, הצטבר ניסיון פסיקתי רב בפרשנות החקיקה ובפיתוח הדין. התגלו ליקויים בניסוח, ופגמים בהגשמת התכלית של החקיקה. רוויזיה הנעשית כחטיבה אחת עדיפה במובהק על פני שורה של חקיקת טלאים נקודתית במועדים שונים. תיקון בחוק בנקודה מסוימת יכול שיפר את האיזון בינו לבין מצב הדין בנקודה אחרת, בדין אחר. כאשר הרוויזיה נעשית מקשה אחת, המחוקק ער לתמונה הכוללת וכך אפשר להבטיח כי יישמר האיזון.

היקפה של הרוויזיה בהצעת החוק משתנה בהתאם לאופי העניין הנדון. בנושאים שבהם הדין משביע רצון, נעשו שינויים מעטים בלבד. כך הוא המצב, למשל, לעניין החלק הכללי של דיני החוזים. לעומת זאת, דין הנזיקין חייב רוויזיה מקיפה יותר. כך, למשל, העוולות הרכושיות, אשר כיום מחולקות לעוולות שונות, על יסוד הבחנות ארכאיות ביניהן, יאוחדו לעוולה כללית אחת, על בסיס אחריות שישתנה לאחריות באשמה, וכמו כן, יתבטלו עוולות קונקרטיות שונות, אשר אין בהן כדי להוסיף על פני עקרון האחריות ברשלנות. שינויים אלה ואחרים מתבקשים כדי להתאימו למדיניות הראויה.

גם דיני הירושה נדרשו לרוויזיה. ההסדרים שנקבעו לפני כארבעים שנה שונו אך במעט לאורך השנים, כך שנולד הצורך לבחון אותם מחדש. ההצעה מבקשת לעגן תיקונים משמעותיים בסוגיות המרכזיות, לרבות זכויות הירושה על פי דין, זכויות הירושה על פי צוואה, פרשנות הצוואה ודיני חלוקת העיזבון.

היקף הצעת חוק דיני ממונות

קביעת היקף העניינים הנכללים בגדרי הקודקס האזרחי אינה פשוטה כלל ועיקר. הצעת החוק עוסקת במשפט אזרחי – על כן לא נכללו בהצעה הוראות פליליות, גם אם אלה קשורות בקשר הדוק להסדרים האזרחיים (כגון עבירות הקשורות במציאת אבידה לפי חוק השבת אבידה). בדומה, לא נכללו הוראות מינהליות הקשורות להסדרים אזרחיים (כגון ההוראות הקשורות למרשם המקרקעין, או המסדירות את סמכותם של המפקחים על בתים משותפים בחוק המקרקעין, כמו גם ההוראות המינהליות הקשורות לממונה הארצי לענייני ירושה, לרשם לענייני ירושה או לפיקוח על מנהל העיזבון). החקיקה המסחרית גם היא לא נכללה בהצעת החוק – על כן לא נכללו בה פקודת השטרות [נוסח חדש], הדינים השונים החלים על הגופים המשפטיים (החברות, השותפויות, העמותות והאגודות השיתופיות), פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, ודיני הקניין הרוחני (זכות יוצרים, פטנטים ומדגמים, מבצעים ומשדרים, סימני מסחר). בדומה, לא נכללה בהצעת החוק החקיקה המקיפה בדיני העבודה. לעומת זאת, כן יהיה ראוי לכלול בעתיד, כחלק מחוק דיני הממונות, פרק על משפט בין־לאומי פרטי שבשלב זה טרם גובש.

זאת ועוד, בשל הבעייתיות המיוחדת של המשפט הישראלי, שבו הדין הדתי האישי חל בעניינים מסוימים, נמנעה האפשרות לכלול בגדרי הקודקס כמה עניינים אשר נכללים בקודיפיקציות במדינות אחרות. התחום הבולט בהקשר זה הוא תחום דיני המשפחה. בשל אי־הכללתם של דיני המשפחה לא נכלל בהצעה גם חוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981, מה גם שיש בו היבטים מינהליים מקיפים. לעומת זאת, מאחר שהדין האישי אינו בתשתית דיני הירושה, הקודקס כולל בתוכו תחום זה.

במסגרת עניינים אזרחיים המהווים חלק מהמשפט האזרחי, הושם הדגש על התשתית העקרונית של המשפט האזרחי. חקיקה בעניינים ספציפיים, הדורשת לרוב פירוט רב, עדכון שוטף ושילוב הסדרים אזרחיים עם הסדרים מינהליים או פליליים, לא נכללה במסגרת ההצעה. על כן לא שולבו בהצעת חוק דיני ממונות חוק המכר (דירות), התשל"ג–1973, וחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975. כמו כן, לא נכללו בהצעת החוק החוקים השונים העוסקים בהגנת הצרכן (כגון חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981, וחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א–1981). במקרים מתאימים "פוצל" חוק קיים, תוך הכללת ההסדר המהותי והעקרוני בהצעת החוק, והותרת ההסדרים הטכניים מחוצה לו (למשל חוק המקרקעין או חוק הירושה).

גם דיני ההתיישנות נכללו בהצעת החוק אך בלא הוראות ההתיישנות הנוגעות לתביעות במקרקעין, אשר בנוגע אליהן נדרשת בדיקה נוספת.

מבנה הצעת חוק דיני ממונות

החקיקה האזרחית נחקקה כאמור, "פרקים פרקים". עם שילובם של הפרקים השונים להסדר אחיד וכולל התעוררו שאלות חשובות לגבי מבנה הקודקס. כאמור, ייחודו של החוק המוצע שהוא מבוסס על חלקים שונים, הקשורים אלו באלו, והפועלים באופן הרמוני ומתואם. הדבר מסייע להבנת ההצעה ולפרשנותה. חלוקת החוק לחלקיו חייבה אפוא תשומת לב מיוחדת, תוך היעזרות בניסיונן של קודיפיקציות מודרניות (למשל של קוויבק, הולנד ואיטליה). החלוקה שנקבעה בסופו של דבר, מבוססת על הרצון להשיג אינטגרציה פנימית. הקו המנחה היה ליצור מצע אחיד להסדרים הנשענים על מדיניות משפטית דומה.

הצעת החוק מורכבת מחמש חלוקות עניינִיות מרכזיות: חטיבה כללית ובה עקרונות החוק (חלק ראשון) ופעולות משפטיות (חלק שני), חטיבה הדנה בחיובים (חלק שלישי), חטיבה הדנה בנכסים (חלק רביעי), חטיבה שעניינה ירושה (חלק חמישי) וחטיבה הדנה בדיני ההתיישנות (חלק שישי). החלקים נחלקים לחלקי משנה ולפרקים, לפי הצורך, תוך הליכה מהכללי והמשותף אל הפרטני והנפרד. המבנה הוא אחיד ושיטתי והוא מקל על המיון והסיווג של הסוגיות השונות. בכך הוא מסייע בהשגת ודאות משפטית.

כמקובל בקודקסים אחרים, החלק הראשון של הצעת החוק קובע עקרונות כלליים החלים על כל ההוראות שבהצעה. כך הוא לעניין עקרון תום הלב ולעניין העיקרון כי "אין החוטא נשכר". עקרונות אלה פורשים את כנפיהם על החוק כולו. כל זכות, חירות, כפיפות או כוח הנזכרים בהצעה מופעלים על פי עקרונות כלליים אלה. סעיף נוסף בחלק האמור הוקדש לכשרות משפטית, לזכויות ולחובות. כמו כן, נקבעו בחלק הראשון התכליות המרכזיות (גם אם לא הבלעדיות) של הצעת החוק, אשר נועדו לסייע בפרשנות ההצעה, ובהתאמתה לתנאי החיים המשתנים. כמו כן, נכללו בו הגדרות של מונחים המשמשים בחוק כולו.

החלק השני של הצעת חוק דיני ממונות דן בפעולה המשפטית. לחלק זה חשיבות תורתית רבה. המושג "פעולה משפטית" מופיע כמה פעמים בחקיקה הקיימת (למשל בסעיף 61(ב) לחוק החוזים, בסעיף 1 לחוק השליחות, ובסעיף 3 לחוק הכשרות), ואולם חקיקה זו אינה מסדירה את דין הפעולה המשפטית. החלק השני המוצע מעגן מכלול של דינים כלליים הקובעים את דין הפעולה המשפטית. נכללים בו פרקים לעניין פעולה משפטית ופעולה משפטית חד־צדדית, לעניין כשרות לביצוע פעולה משפטית, ולעניין שליחות.

לאחר שני החלקים הכלליים באה החלוקה המרכזית של הצעת החוק: חיובים (חלק שלישי), נכסים (חלק רביעי) וירושה (חלק חמישי).

הפרק על החיובים (החוזיים, הנזיקיים או הקבועים בדין אחר) נבנה כמערך שיטתי. הוא בנוי במדרג יורד של רמת הקונקרטיות. תחילתו בפרק הדן בתורת החיובים הכללית, שהם הדינים המשותפים לכל החיובים. בגדרם של אלה נבחנות הבעיות המשותפות לכל החיובים כולם, כגון יצירת החיוב, המחאת החיוב, ריבוי חייבים ונושים ופקיעת החיוב. לאחר מכן דנה הצעת החוק בחיובים העיקריים לפי מקורותיהם: חיובים על פי חוזה (כגון מכר ושכירות); חיובים על פי דין (דיני הנזיקין, דיני עשיית עושר ולא במשפט) וחיובים בעלי אופי מעורב (שמירה, חיובי אמון). כל אחד מהחיובים העיקריים מתפצל לענפי משנה. כך למשל, בחיובים על פי חוזה נדונה תחילה תורת החוזים הכללית החלה על החוזים כולם (דיני הצעה וקיבול, תוכן החוזה וצורתו, סיכול החוזה, חוזה המזכה אדם שלישי וחוזים אחידים). לאחר מכן באה שורה ארוכה של חוזים מיוחדים (מכר, מתנה, קבלנות, שירות,

תיווך, שכירות, שאילה, ערבות, ביטוח, יחסי ממון). בגדרם של אלה מצויים חידושים חשובים, הן מבחינה מבנית והן מבחינה עניינית, אשר יתרמו להתאמה בין ההסדרים השונים ויבהירו את תוכנם.

לאחר החיוב החוזי מוסדר בחלק השלישי החיוב הלא־רצוני. חלק זה כולל פרק לעניין אחריות בנזיקין, העורך רוויזיה מקיפה בדין הקיים. כמו כן נכללים בו דיני עשיית עושר ולא במשפט, שלהם הוספו הסדרים חדשים המרחיבים את הדין הקיים. לבסוף, באים החיובים המעורבים. אלה עשויים לצמוח הן על פי חוזה והן על פי דין (חיובי שמירה, חיובי אמון).

חלק החיובים מסתיים בפרק מקיף על התרופות בשל הפרת חיוב. זהו אחד החידושים החשובים בהצעה – הוא מאחד את כל הדינים, החלים על כל החיובים, בעניין תרופות בשל הפרת החיוב.

החלק הרביעי עוסק בנכסים (הכוללים הן מקרקעין והן מיטלטלין). אף הוא בנוי במתכונת דומה לזו של החלק השלישי בנושא חיובים. תחילה ה"גזע" המשותף של ההסדרים החלים על כל הנכסים (כגון הגנה על הקניין, זכויות נוגדות ושיתוף בנכס). לאחר מכן הדיון בזכויות השונות בנכס (בעלות, שכירות ושאילה, עיכבון ונאמנות). חלק זה מסתיים בהוראות מיוחדות למקרקעין (כגון בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת, בתים משותפים, בתים שאינם רשומים כבתים משותפים, משכנתה, זיקת הנאה, זכות קדימה, והערות) ובהוראות מיוחדות למיטלטלין (כגון חיבור ועירוב מיטלטלין, זכייה מן ההפקר, והשבת אבידה).

גם בחלק החמישי הדן בירושה נעשתה חלוקה רעיונית. ראשיתו של החלק בדינים מהותיים כלליים שיחולו על כל סוגי הזכויות בעיזבון (למשל, לעניין הדין המיוחד לירושה ביחס לעיקרון "אין חוטא נשכר"). לאחר מכן נבחנות הזכויות המהותיות בעיזבון: זכות לירושה על פי דין, זכות לירושה על פי צוואה, לרבות הוראות ביחס לעריכתה של הצוואה ולפרשנותה, ולבסוף פרק לעניין הזכות למזונות מן העיזבון. לאחר בחינת הזכויות המהותיות, עוסק חלק משנה נוסף בדרכים למימוש הזכויות, תוך קביעת הוראות לעניין חלוקת העיזבון בין היורשים. בחלק משנה זה הוראות הן לעניין טכניקת החלוקה (הצהרה על הזכויות בצווים הרלוונטיים, הסדרת פעילותו של מנהל העיזבון) והן לעניין זכויות מהותיות בהליך החלוקה והאחריות המושתת על היורשים אגב הליך זה. חלק הירושה מסתיים בהוראות שונות החלות על כל החלק.

החלק המרכזי האחרון שבחוק הוא החלק העוסק בהתיישנות. חלק זה אשר בא להחליף את ההוראות שבחוק ההתיישנות (למעט הוראות ההתיישנות הנוגעות לתביעה במקרקעין) ערוך כך שהפרקים הראשונים (פרק ראשון ושני) קובעים מתי תתיישן תביעה ואת אופייה של ההתיישנות. הפרק השלישי קובע את תקופת ההתיישנות ואת מועדה. כללי השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות וכללי הארכת תקופת ההתיישנות מופיעים בפרקים הרביעי והחמישי. הפרק השישי קובע את תקרת ההתיישנות, ואילו הפרק השביעי מרכז את הוראות ההתיישנות היוחדות לגבי תביעות מסוג מסוים. החלק מסתיים בפרק הכולל הוראות שונות.

מבנה דברי ההסבר

בכל סעיף להצעת החוק, בין שנעשה בו שינוי ובין שהוא חוזר על החוק הקיים, נמצא בסוף דברי ההסבר לו, ציטוט של הסעיף בחוק הקיים, שאותו הוא מחליף. לעניין זה יצוין כי כדי להקל על הקורא לערוך את ההשוואה המתבקשת שבין הוראות החוק הקיים ובין הוראות החוק המוצע, מצוינת בכותרת השוליים של כל סעיף מוצע הפניה לסעיף הקיים, וזאת באמצעות השימוש באותיות שהן קיצור לשמו של החוק הקיים (שפירושן מובא בלוח ההשוואה, בעמ' 1138), בצירוף מספר הסעיף הרלוונטי שבחוק הקיים. האות "ח", ככל שהיא מופיעה, מציינת כי המדובר בהסדר חדש.

לדברי ההסבר שלושה נספחים כמפורט להלן:

נספח א' – שבו מובאים קיצורי שמות החוקים המופיעים בדברי ההסבר.

נספח ב' – שבו כלולים סעיפים מהחוקים הקיימים, שמוצע לבטלם ושלא נכללו בחוק המוצע ובצדם דברי הסבר לסיבת אי־הכללתם.

נספח ג' – שבו מובא נוסח החוקים או סעיפי החוקים, שמוצע לבטלם.

התוכן

	סעיפים
חלק ראשון: עקרונות חוק דיני ממונות	
פרק ראשון: עקרונות יסוד	1–5
פרק שני: הגדרות	6
חלק שני: פעולות משפטיות	
פרק ראשון: הוראות כלליות	
סימן א': פעולה משפטית	7–10
סימן ב': פעולה משפטית חד צדדית	11–16
פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית	17–32
פרק שלישי: שליחות	33–47
חלק שלישי: חיובים	
חלק משנה ראשון: הוראות כלליות לחיובים	
פרק ראשון: השלמת חיובים, קיומם ופקיעתם	48–62
פרק שני: המחאת חיובים	63–74
פרק שלישי: ריבוי חייבים ונושים	
סימן א': כללי	75–78
סימן ב': ריבוי חייבים	79–86
סימן ג: ריבוי נושים	87–97
חלק משנה שני: הוראות מיוחדות לחוזים	
פרק ראשון: משא ומתן לקראת כריתת חוזה	98
פרק שני: כריתת חוזה	99–108
פרק שלישי: בטלות חוזה ונפסדותו	
סימן א': חוזה בטל	109–110
סימן ב: חוזה הניתן לביטול מחמת פגם ברצון	111–115
סימן ג': ביטול ובטלות חוזה – הוראות כלליות	116–117
פרק רביעי: חוזה ששפיטותו מוגבלת	118–119
פרק חמישי: צורת החוזה ותוכנו	120–129
פרק שישי: סיכול חוזה	130–136
פרק שביעי: חוזה המזכה אדם שלישי	137–141
פרק שמיני: חוזים אחידים	142–153
חלק משנה שלישי: חוזים מיוחדים	
פרק ראשון: חוזה מכר	
סימן א': הוראות כלליות	154–155
סימן ב: חיובי הצדדים	156–175

פרק שני: חוזה מתנה 187–176

פרק שלישי: חוזה קבלנות 211–188

פרק רביעי: חוזה שירות 221–212

פרק חמישי: חוזה תיווך 229–222

פרק שישי: חוזה שכירות 251–230

פרק שביעי: חוזה שאילה 255–252

פרק שמיני: חוזה ערבות

סימן א': הוראות כלליות 270–256

סימן ב': ערבות יחיד 286–271

פרק תשיעי: חוזה ביטוח

סימן א': הוראות לכל סוגי הביטוח

סימן משנה א': חוזה ביטוח 298–287

סימן משנה ב': המוטב 301–299

סימן משנה ג': שינויים בסיכון 308–302

סימן משנה ד': דמי הביטוח 310–309

סימן משנה ה': תגמולי הביטוח 321–311

סימן משנה ו': סוכן הביטוח 325–322

סימן משנה ז': הוראות כלליות 328–326

סימן ב': ביטוח חיים 340–329

סימן ג': ביטוח תאונה, מחלה ונכות 342–341

סימן ד': ביטוח נזקים

סימן משנה א': ביטוח נכסים 352–343

סימן משנה ב': ביטוח אחריות 359–353

סימן ה': שונות 360

פרק עשירי: הסכם יחסי ממון 361

חלק משנה רביעי: חיובים בלתי רצוניים

פרק ראשון: נזיקין

סימן א': הגדרות 362

סימן ב': אחריות בנזיקין 371–363

סימן ג': סייגים לאחריות 377–372

סימן ד': חסינויות 385–378

סימן ה': עוולות כלליות 387–386

סימן ו': עוולות מיוחדות

סימן משנה א׳: תקיפה 388–389

סימן משנה ב׳: כליאת שווא 390–391

סימן משנה ג׳: הסגת גבול 392–393

סימן משנה ד׳: מטרד 394–398

סימן משנה ה׳: גרם הפרת חיוב 399

סימן משנה ו׳: אחריות למוצרים פגומים 400–407

סימן ז׳: העברת נטל ההוכחה 408–409

פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט 410–419

פרק שלישי: מזונות 420

חלק משנה חמישי: חיובים אחרים

פרק ראשון: שמירה 421–433

פרק שני: חיוב אמון 434–442

חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב

פרק ראשון: כללי 443–446

פרק שני: אכיפת החיוב 447–450

פרק שלישי: ביטול חוזה בשל הפרתו 451–453

פרק רביעי: פיצויים

סימן א׳: מטרת הפיצויים ומבחן ריחוק הנזק 454–457

סימן ב׳: הוראות נוספות לפיצויים 458–465

סימן ג׳: פיצויים בשל נזק לגוף 466–468

סימן ד׳: פיצויים בעקבות פטירה 469–472

סימן ה׳: תשלומים עתיים 473–479

סימן ו׳: הטבת נזק 480–484

סימן ז׳: פיצויים בשל נזק לרכוש 485–486

סימן ח׳: פיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון 487

סימן ט׳: פיצויים ללא הוכחת נזק 488–492

פרק חמישי: השבה 493–494

פרק שישי: תרופות בשל הפרה צפויה 495

פרק שביעי: תרופות נוספות 496–498

חלק רביעי: נכסים

חלק משנה ראשון: הוראות ביחס לכלל הנכסים

פרק ראשון: כללי 499–502

פרק שני: הגנת הקניין 503–506

פרק שלישי: זכויות נוגדות 512–507

פרק רביעי: שיתוף בנכס

סימן א': יחסי השיתוף 523–513

סימן ב': פירוק השיתוף 531–524

סימן ג': שיתוף במצר 535–532

חלק משנה שני: זכויות בנכסים

פרק ראשון: בעלות 537–536

פרק שני: שכירות ושאילה

סימן א': שכירות 548–538

סימן ב': שאילה 551–549

פרק שלישי: משכון 552

פרק רביעי: עיכבון 562–553

פרק חמישי: נאמנות

סימן א': יצירת נאמנות, מינוי נאמן ופקיעת כהונתו 573–563

סימן ב': ניהול נאמנות 586–574

סימן ג': שינוי וביטול של נאמנות 590–587

סימן ד': הנאמן הציבורי 593–591

חלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין

פרק ראשון: עסקאות במקרקעין 599–594

פרק שני: בניה ונטיעה במקרקעי הזולת 606–600

פרק שלישי: בתים משותפים

סימן א': הוראות כלליות 607

סימן ב': דירות ורכוש משותף 612–608

סימן ג': ניהול הבית המשותף 622–613

סימן ד': הוראות בענין מתקנים ושירותים מסוימים 629–623

סימן ה': שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבניה 636–630

פרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים 642–637

פרק חמישי: משכנתה 650–643

פרק שישי: זיקת הנאה 661–651

פרק שביעי: זכות קדימה

סימן א': כללי 666–662

סימן ב': רכישה על פי זכות קדימה 667

סימן ג': תחולת זכות קדימה 668

פרק שמיני: הערות 676–669

פרק תשיעי: מחיקת עיקולים 677

חלק משנה רביעי: הוראות מיוחדות למיטלטלין

פרק ראשון: מיטלטלין 683–678

פרק שני: השבת אבידה 692–684

חלק חמישי: ירושה

חלק משנה ראשון: הוראות כלליות

פרק ראשון: הגדרות 693

פרק שני: כללי 704–694

חלק משנה שני: דרכי הורשה ומזונות מן העזבון

פרק ראשון: ירושה על פי דין 710–705

פרק שני: ירושה על פי צוואה

סימן א׳: צורת הצוואה 719–711

סימן ב׳: תוקף הצוואה 728–720

סימן ג׳: הוראות הצוואה ופרשנותה 742–729

פרק שלישי: מזונות מן העיזבון 751–743

חלק משנה שלישי: מימוש זכויות בעיזבון

פרק ראשון: צו ירושה וצו קיום צוואה 761–752

פרק שני: ניהול העיזבון וחלוקתו

סימן א׳ : שמירת העיזבון ומנהל עיזבון זמני 763–762

סימן ב׳: מנהל העיזבון, תפקידיו וסמכויותיו 778–764

סימן ג׳: סילוק חובות בידי מנהל העיזבון 784–779

סימן ד׳: חלוקת העיזבון בידי מנהל העיזבון 796–785

סימן ה׳: ניהול העיזבון וחלוקתו בידי היורשים 798–797

סימן ו׳: אחריות היורשים לחובות העיזבון 804–799

חלק משנה רביעי: הוראות שונות

פרק ראשון: משפט בין־לאומי פרטי 814–805

פרק שני: הוראות נוספות 821–815

חלק שישי: התיישנות

פרק ראשון: הגדרות 822

פרק שני: עיקרי ההתיישנות 825–823

פרק שלישי: תקופת ההתיישנות ומועד ההתיישנות 832–826

פרק רביעי: השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות 835–833

פרק חמישי: הארכת תקופת ההתיישנות 841–836

פרק שישי: תקרת ההתיישנות 844–842

פרק שביעי: הוראות התיישנות מיוחדות 845–853
פרק שמיני: שונות 854–859
חלק שביעי: הוראות כלליות
פרק ראשון: שונות 860–861
פרק שני: ביטול דינים ותיקונים עקיפים 862–991
פרק שלישי: תחילה, תחולה והוראות מעבר 992–996
תוספת ראשונה
תוספת שניה

מתפרסמת בזה הצעת חוק מטעם הממשלה:

הצעת חוק דיני ממונות, התשע"א–2011

חלק ראשון: עקרונות חוק דיני ממונות

פרק ראשון: עקרונות יסוד

תכליות החוק [ח]

1. התכליות המנויות להלן הן מתכליות חוק זה:

(1) הבטחת צדק, הגינות וסבירות;

(2) קידום ביטחון, ודאות ויעילות במשפט;

(3) התאמה בין הסדרי המשפט האזרחי;

(4) שמירה על זכויות מוקנות;

(5) הגנה על ציפיות והסתמכות ראויות של הצדדים.

תום לב [ח, חוב 39, מכר 6, מק 14, שכר 4]

2. בשימוש בזכות, בביצוע פעולה משפטית ובקיום חיוב, יש לנהוג בתום לב.

דברי הסבר

חלק ראשון: עקרונות חוק דיני ממונות

בחלק הפותח של חוק דיני ממונות שני פרקים. הראשון דן בעקרונות היסוד והשני כולל את ההגדרות שיחולו על כל הוראות החוק המוצע.

פרק ראשון: עקרונות יסוד

הפרק הראשון של החוק המוצע דן בעקרונות היסוד, ונקבעו בו התכליות המרכזיות שלאורן יפורש החוק, וכן העקרונות הכלליים החלים על כל הוראותיו.

סעיף 1 ההוראה שבסעיף 1 קובעת את תכליות החוק המוצע, בהשראת סעיף 1–103 ל־Uniform Commercial Code האמריקני. כאמור במבוא החוק המוצע יפורש לאור התכליות המונחות ביסודו. הסעיף המוצע מפרט את התכליות, ואולם אינו קובע רשימה סגורה. התכליות משקפות את עקרונות היסוד של המשפט האזרחי: הבטחת צדק, הגינות וסבירות; קידום הביטחון והיעילות במשפט ויצירת ודאות ביחסים המשפטיים; יצירת הרמוניה בין הסדרי החקיקה השונים; שמירה על זכויות מוקנות והגנה על הציפיות וההסתמכות הראויות של הצדדים.

סעיף 2 עיקרון מרכזי של החקיקה האזרחית הוא עקרון תום הלב. על כן מורה החוק המוצע כי בכל שימוש בזכות, בביצוע של פעולה משפטית ובקיום של חיוב יש לנהוג בתום לב. על פי אמת מידה זו ייבחנו הצדדים בהפעלה או באי־הפעלה של זכויותיהם, חובותיהם, כוחותיהם וחסינויותיהם לפי חוזה או לפי החוק. ההוראה המוצעת אינה כוללת את המבחן של "דרך מקובלת" הכלול בהוראות החוקים השונים (חוק החוזים, חוק המכר וחוק השכירות והשאילה). מקובל לומר שתום הלב ודרך מקובלת הם אמת מידה אחת שהיא בעיקרה אובייקטיבית ומאחר שדי בתום הלב שהוא מבחן מכריע, הושמטה ההתייחסות לדרך מקובלת.

העיקרון חל על כל הוראות החוק המוצע והוא מבוסס על ההוראות השונות של החוק הקיים: סעיפים 39 ו־61(ב) לחוק החוזים, סעיף 6 לחוק המכר, סעיף 4 לחוק השכירות והשאילה, וסעיף 14 לחוק המקרקעין.

סעיף 39 לחוק החוזים דן בחובה לנהוג בתום לב בקיום חיוב הנובע מחוזה ובשימוש בזכות הנובעת מחוזה. הוראת סעיף 61(ב) לחוק החוזים מרחיבה את תחולת חובה זו לגבי חיובים אחרים שאינם נובעים מחוזה. ההוראה המוצעת דנה בשימוש בזכות או בקיום חיוב בלא לציין את מוצאם ועל כן חובת תום הלב תחול הן על אלה שמקורם בדין והן על אלה שנובעים מחוזה. ההוראה גם מטילה חובה זו לגבי פעולה משפטית באופן דומה.

סעיף 14 לחוק המקרקעין לא נכלל בחוק המוצע בנוסחו הקיים אלא נקבעה במפורש תחולתו של עקרון תום הלב גם על שימוש בזכות ובכלל זה זכות בנכס.

סעיף 12 לחוק החוזים הדן במשא ומתן המתקיים בטרם נכרת החוזה, זכה, בגלל ייחודו, להוראה נפרדת בחלק משנה הדן בהוראות מיוחדות לחוזים (סעיף 98 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי הכירו בשלושה עקרונות אשר מבטאים, כל אחד על פי דרכו, היבטים דומים. העקרונות הם" "ועשית הישר והטוב", "כופין על מידת סדום" ודין

3. בית המשפט רשאי לשלול או להגביל זכות של אדם, בנסיבות שבהן מוצדק הדבר, בשל כך שהזכות צמחה עקב התנהגות של הזכאי הנוגדת חיקוק או הנוגדת את תקנת הציבור.

אין חוטא נשכר [ח]

דברי הסבר

"מחוסר אמנה" (או בשמו האחר: דין "המקיים את דברו"). דינים אלה נתפסים הן ככללים ספציפיים המייצרים חובות מסוימות, הן כעקרונות השליטים על המשפט הפרטי כולו. מפורסמים הם דברי רבי וידל די טולושא (ספרד, המאה הי"ד) : "וכן אמרה [התורה] ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים, והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל" (מגיד משנה, הלכות שכנים יד, ה).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום בתום־לב

39. בקיום של חיוב הנובע מחוזה יש לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מחוזה.

תחולה

61. (ב) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המחויבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה ועל חיובים שאינם נובעים מחוזה."

נוסח חוק המכר הקיים:

"תום לב

6. חיוב הנובע מחוזה־מכר יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגבלת זכויות

14. בעלות וזכויות אחרות במקרקעין, אין בהן כשלעצמן כדי להצדיק עשיית דבר הגורם נזק או אי־נוחות לאחר."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תום לב

4. חיוב הנובע מחוזה שכירות יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה."

סעיף 3 בסעיף זה נקבע העיקרון שיחול על כל הוראות החוק המוצע, ולפיו במקום שבו צמחה זכותו של זכאי מהתנהגות בלתי חוקית או מהתנהגות הנוגדת את תקנת הציבור, לבית המשפט הסמכות לשלול או להגביל את זכותו של אותו אדם. תחולה רחבה לעיקרון של "מעילה בת עוולה לא תצמח זכות תביעה" כך שאין לאפשר למי שהתנהג באופן פסול ליהנות מזכות שצמחה לו עקב התנהגות זו.

עיקרון זה מופיע גם בסעיף 109 המוצע (סעיפים 30 ו־31 לחוק החוזים) הדן בחוזה פסול, בסעיף 315 המוצע בנוגע למבוטח או מוטב שגרמו לקרות מקרה הביטוח במתכוון (סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח) וכן בסעיף 699 המוצע שעניינו גרימת מותו של המוריש או ניסיון להביא למותו וכן השמדת הצוואה או זיופה (סעיף 5 לחוק הירושה).

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי, נזכרת סמכותו של בית המשפט לקנוס אדם ולשלול ממנו זכות שצמחה לו בשל התנהגות פסולה בהגהת הרמ"א לשולחן ערוך, חושן משפט, סימן ב, סעיף א: "ביד הבית דין... ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי העניין, למגדר מלתא".

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חוזה פסול

30. חוזה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל.

תחולת הוראות

31. הוראות סעיפים 19 ו־21 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חוזה לפי פרק זה, אולם בבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע את חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו."

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מקרה שנגרם בכוונה

26. נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו."

נוסח חוק הירושה הקיים:

"פסלות לרשת

5. (א) אלה פסולים לרשת את המוריש:

(1) מי שהורשע על שגרם במתכוון למותו של המוריש או שניסה לגרום למותו;

(2) מי שהורשע על שהעלים או שהשמיד את צוואתו האחרונה של המוריש, או שזייף אותה, או שתבע על פי צוואה מזוייפת.

(ב) מי שהורשע על שניסה לגרום למות המוריש והמוריש מחל לו, בכתב או על ידי עשיית צוואה לטובתו, חוזר ונעשה כשר לרשת את המוריש."

זוטי דברים
[ח, נזק 4]

4. לא תוגש תובענה בשל מעשה קל ערך שאדם סביר לא היה מלין עליו.

כשרות משפטית לזכויות ולחובות
[ח]

5. (א) כשרות משפטית לזכויות ולחובות נתונה לאדם מגמר לידתו ועד יום מותו, ולתאגיד – על פי הקבוע בחיקוק.

(ב) על כשרות משפטית לזכויות ולחובות יחולו הוראות חוק הכשרות.

פרק שני: הגדרות

הגדרות כלליות
[ח]

6. בחוק זה –

"בגיר" – אדם שמלאו לו שמונה עשרה שנים;

דברי הסבר

סעיף 4 הסעיף המוצע קובע כי אין להגיש תובענה בשל מעשה קל ערך שאדם סביר לא היה תובע בגינו.

הוראה דומה קיימת בסעיף 4 לפקודת הנזיקין שבו מדובר בשלילת אחריות במקרה של מעשה של מה בכך, ואולם ההוראה המוצעת שונה ממנה מאחר שהיא קובעת כי החסינות שתוקנה לנתבע היא דיונית ולא מהותית, מתוך כוונה שלא לשלול את האחריות באמצעותה. ההוראה נועדה לחול על כל הוראות החוק המוצע ובכך מרחיב החוק המוצע מפקודת הנזיקין. כך, למשל, ההוראה תחול גם על התחום החוזי וגם על תחום הנכסים. ההוראה נועדה למנוע התדיינות על נושאים פעוטים וקלי ערך שיש בהם כדי להכביד על בתי המשפט ואין להם תועלת לציבור.

המבחן המוצע כולל שני יסודות. האחד הוא שהמעשה היה "מעשה קל ערך" והיסוד השני הוא "שאדם סביר לא היה מלין עליו".

התייחסות המשפט העברי:

עיקרון זה מופיע בדין האזרחי של המשפט העברי, הקובע כי לא יתקבלו תביעות על סכום של 'פחות משווה פרוטה', מהטעם שדרכם של אנשים היא למחול על סכום כה פעוט (משנה, בבא קמא, פרק ט, משנה ד; תלמוד בבלי, סנהדרין נט ע"א). ואף שהמזיק, הגזלן וכד' עוברים על איסור במעשיהם, לא חלה עליהם חובת השבה על סכום של מה בכך (משנה תורה, הלכות גזילה, פרק א, הלכה ו). כך גם בדיני המכר, אם התגלתה אי־התאמה קלה או זניחה בין המוצר שביקש הקונה לרכוש לבין המוצר שסופק על ידי המוכר "שהסכימו עליו שאינו מום", אין הקונה רשאי לתבוע את ביטול המכר עקב אי־ההתאמה הקלה (ערוך השולחן, חושן משפט, סימן רלב, סעיף ז). ואולם יצוין שלאחר שבית הדין החל בדיון על מקרה מסוים, גומר בית הדין את הדיון ופוסק את ההלכה, אפילו בנוגע לסכומים זוטרים, כפי שפסק הרמב"ם (משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק כ, הלכה יא): "אין הדיינין יושבין לדין בדין פחות משוה פרוטה ואם הוזקקו לשוה פרוטה גומרין את דינו אפילו לפחות משוה פרוטה".

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"מעשה של מה בכך

4. לא יראו כעוולה מעשה, שאילו היה חוזר ונשנה לא היה בו כדי ליצור תביעה לזכות נוגדת, ואדם בר־דעת ומזג כרגיל לא היה בא בנסיבות הנתונות בתלונה על כך."

סעיף 5 ההוראה המוצעת קובעת את הכשרות המשפטית הנתונה לאישיות משפטית. חוק הכשרות הקיים מתייחס לאישיות טבעית בלבד, ואילו בהצעת החוק מוצע, למען שלמות ההסדר, להתייחס באופן כללי גם לכשרותו המשפטית של תאגיד. בדומה לכך מוצע לתקן את סעיף 1 לחוק הכשרות (סעיף 885 המוצע).

בשלב זה של הליכי החקיקה מוצע לכלול הוראה כללית לעניין הכשרות לזכויות ולחובות בחלק הראשון, תוך הפניה לחוק הכשרות, שבו מפורטות ההוראות החלות על כשרות זו ועל דיני אפוטרופסות. הכוונה היא כי לאחר בחינתן של הוראות חוק הכשרות החלות על כשרות לזכויות ולחובות ותיקונן לפי הצורך, ישולבו אלה בחוק המוצע. עם זאת יצוין, כי מוצע כבר כעת להפריד בין ההוראות הדנות בכשרות לזכויות וחובות, הכשרות "הסטטית", אשר מצויות בחוק הכשרות ולא נכללו בשלב זה בחוק המוצע, ובין ההוראות הנוגעות ל"כשרות הדינמית" – הכשרות לביצוע פעולות משפטיות, אשר מצויות בפרק השני בחלק השני לחוק המוצע, ואשר לגביהן נעשתה בחינה מהותית והוצעו תיקונים.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"כשרות לזכויות ולחובות

1. כל אדם כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו."

פרק שני: הגדרות

בפרק המוצע קבועות ההגדרות שתחולתן על כל הוראות החוק המוצע, ככל שאין הגדרות מיוחדות לעניין נושא מסוים. בפרקים מסוימים ובסעיפים שונים משולבות הגדרות הנוגעות לאותו פרק או לאותו סעיף.

סעיף 6 **להגדרה "בגיר"** – ההוראה בהגדרה המוצעת חוזרת על הסיפה של סעיף 3 לחוק הכשרות.

"היועץ המשפטי לממשלה" – לרבות בא כוחו; [ח]

"הפרה" – מעשה בניגוד לחיוב; [חות 1(א)]

"חוק הליכי ירושה" – חוק הליכי ירושה, התשכ"ה–1965[1]; [ח]

"חוק יחסי ממון" – חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973[2]; [ח]

"חוק הכשרות" – חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962[3]; [ח]

"חוק המקרקעין" – חוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969[4]; [ח]

"חוק המשכון" – חוק המשכון, התשכ"ז–1967[5]; [ח]

"חוק התכנון והבנייה" – חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965[6]; [מק 71א]

"חוק פסיקת ריבית" – חוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961[7]; [ח]

"חסוי" – כהגדרתו בסעיף 80 לחוק הכשרות; [ח]

"מיטלטלין" – נכסים מוחשיים, למעט מקרקעין; [מיט 1, נזק 2]

דברי הסבר

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"קטינות ובגירות

3. אדם שלא מלאו לו 18 שנה הוא קטין; אדם שמלאו לו 18 שנה הוא בגיר."

להגדרה "היועץ המשפטי לממשלה" – ההגדרה המוצעת כוללת את בא כוחו של היועץ המשפטי לממשלה.

להגדרה "הפרה" – ההגדרה המוצעת מרחיבה את ההגדרה הקיימת בחוק התרופות. המונח "הפרה" ישמש בחוק המוצע גם בהקשר של הפרת חיוב חוזי וגם בהקשר של מעשה עוולתי או מעשה שהוא בניגוד לחיוב אחר כגון שמירה. הפרה יכולה להיות במעשה או במחדל לאור ההגדרה המוצעת למונח "מעשה".

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הגדרות

1. (א) בחוק זה –

"הפרה" – מעשה או מחדל שהם בניגוד לחוזה."

להגדרות "חוק הליכי ירושה", "חוק יחסי ממון", "חוק הכשרות", "חוק המקרקעין", "חוק המשכון", "חוק התכנון והבנייה" ו"חוק פסיקת ריבית" – ההגדרות המוצעות נועדו להקל על ההפניה לחוקים אלה". לפי החוק המוצע הוראותיו של חוק הכשרות, הוראותיו של חוק הירושה והוראותיו של חוק המקרקעין יפוצלו (סעיפים 885, 890 ו־897 המוצעים). על כן ההפניה לחוקים אלה היא לאותן הוראות שייוותרו מחוץ לחוק המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

71א. בסימן זה –

"חוק התכנון והבניה" – חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965."

להגדרה "חסוי" – ההוראה המוצעת מפנה אל ההגדרה של מונח זה כפי שהוא מופיע בסעיף 80 לחוק הכשרות, שנותר מחוץ לחוק המוצע.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"הגדרות

80. בחוק זה –

"חסוי" – מי שבית המשפט מינה לו אפוטרופוס לפי סעיף 33, או מי שבית המשפט רשאי למנות לו אפוטרופוס כאמור, והוא אף כשעדיין לא הוברר אם נתקיימו התנאים למינוי, הכל לפי העניין."

להגדרה "מיטלטלין" – ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 1 לחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח. ההגדרה מחליפה גם את ההגדרה שבסעיף 2 לפקודת הנזיקין.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה, "מיטלטלין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין."

[1] ס"ח התשכ"ה, עמ' 63; התשס"ה, עמ' 714.
[2] ס"ח התשל"ג, עמ' 267; התשס"ט, עמ' 18.
[3] ס"ח התשכ"ב, עמ' 120; התשע"א, עמ' 77.
[4] ס"ח התשכ"ט, עמ' 259; התשס"ח, עמ' 729.
[5] ס"ח התשכ"ז, עמ' 48; התשס"ח, עמ' 191.
[6] ס"ח התשכ"ה, עמ' 307; התשע"א, עמ' 669.
[7] ס"ח התשכ"א, עמ' 192; התשס"א, עמ' 206.

[ח] "מעשה" – לרבות מחדל;

[מק 1, נזק 2] "מקרקעין" – קרקע, כל הבנוי והנטוע עליה וכל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע;

[פגם 1] "נזק לגוף" – מוות, מחלה, פגיעה או ליקוי גופני, נפשי או שכלי;

[ח, מיט 13(א), שכר 2(א), נזק 2] "נכס" – מקרקעין ומיטלטלין, וככל שהדבר מתאים לעניין – גם זכויות רכושיות;

[ח, חות 1(א), נזק 2] "נפגע" – מי שהופר כלפיו חיוב;

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיימת:

"2. בפקודה זו –

"מיטלטלין" – דומם או חיה, לרבות כסף, פרי עצים וגפנים, דגנים, ירקות ויבולים אחרים ומים, בין בתלוש ובין במחובר."

להגדרה "מעשה" – ההגדרה המוצעת מרחיבה את תחולת הוראות החוק המוצע החלות על "מעשה" גם על "מחדל", שהוא הימנעות מעשיית מעשה.

להגדרה "מקרקעין" – ההוראה המוצעת משמיטה מההגדרה שבסעיף 1 לחוק המקרקעין את המילים "זולת מחוברים הניתנים להפרדה" מאחר שהן מיותרות לאור הביטוי "חיבור של קבע" הקיים ממילא. ההגדרה מחליפה גם את ההגדרה הקיימת בסעיף 2 לפקודת הנזיקין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה –

"מקרקעין" – קרקע, כל הבנוי והנטוע עליה וכל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה."

נוסח פקודת הנזיקין הקיימת:

"הגדרות

2. בפקודה זו –

"מקרקעין" – קרקע, עצים, בתים, בנינים וקירות או מבנים אחרים."

להגדרה "נזק לגוף" – ההגדרה המוצעת חוזרת על ההגדרה הקיימת בסעיף 1 לחוק האחריות למוצרים פגומים והיא תחול על כל הוראות החוק המוצע.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה –

"נזק גוף" – מוות, מחלה, פגיעה או ליקוי גופני, נפשי או שכלי."

להגדרה "נכס" – ההגדרה המוצעת ל"נכס" היא הגדרה רחבה המתייחסת גם לזכויות רכושיות כאובייקט נכסי, בכך מצמצם החוק המוצע מחוק המיטלטלין שחל ככל שהדבר מתאים ובנסיבות העניין גם על זכויות (סעיף 13 לחוק המיטלטלין) בלי לציין מפורשות כי המדובר בזכויות רכושיות.

ההגדרה המוצעת ל"נכס" אינה חלה בכל מקרה, אלא נדרשת בדיקה פרטנית האם היא מתאימה לחול על זכויות רכושיות באותו מקרה. כך, למשל, בסעיף 154 המוצע מוגדר טיבו של חוזה מכר כ"חוזה בין מוכר לקונה להקניית נכס תמורת מחיר". במקרה זה גם זכות עשויה לבוא בגדר "נכס" כמשמעותו באותו הסעיף (ואז יחולו לעניין זה גם הוראות פרק שני: המחאת חיובים שבחלק משנה ראשון בחלק השלישי). לעומת זאת, חובות אחרות המוטלות על המוכר יכול שיהיו לא מתאימות לגבי מכר של זכות רכושית מסוימת – כגון מסירה של אבזרים ורכיבים לפי סעיף 157 המוצע או הובלת הנכס לפי סעיף 158(ג) המוצע. ההגדרה מחליפה גם את ההוראות הדומות בפקודת הנזיקין ובחוק השכירות והשאילה.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"תחולה

13. (א) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המחויבים, גם על זכויות."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תחולה

2. (א) הוראות פרק זה יחולו על שכירות של מקרקעין ושל מיטלטלין, ובשינויים המחוייבים – גם על שכירות של זכויות."

נוסח פקודת הנזיקין הקיימת:

"הגדרות

2. בפקודה זו –

"נכס" – מקרקעין או מיטלטלין."

להגדרה "נפגע" – ההגדרה המוצעת מרחיבה את ההגדרה שבסעיף 1 לחוק התרופות, בשל השימוש במונח "חיוב", והיא כוללת את ההגדרה "פגיעה" שבסעיף 2 לפקודת הנזיקין.

נוסח פקודת הנזיקין הקיימת:

בפקודה זו –

"2. "פגיעה" – נגיעה שלא־כדין בזכות משפטית."

"פסול דין" – מי שבית המשפט הכריז עליו כפסול דין לפי סעיף 8 לחוק הכשרות; [ח]

"צו ירושה", "צו קיום צוואה" – כמשמעותם בסעיף 752; [ח]

"קטין" – אדם שטרם מלאו לו שמונה עשרה שנים. [ח]

חלק שני: פעולות משפטיות

פרק ראשון: הוראות כלליות

סימן א': פעולה משפטית

7. פעולה משפטית יכול שתהיה חד־צדדית או רב־צדדית, בהתאם לחיקוק או לחוזה שעל פיו היא מבוצעת. סוגי הפעולות המשפטיות [ח]

8. פעולה משפטית יכול שתבוצע בעל פה, בכתב או בהתנהגות. אופן ביצוע פעולה משפטית [ח, חוכ 23]

דברי הסבר

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הגדרות

1. (א) בחוק זה –

"נפגע" – מי שזכאי לקיום החוזה שהופר."

להגדרה "פסול דין" – הגדרה המוצעת מפנה אל המונח כמשמעותו בסעיף 8 לחוק הכשרות.

להגדרה "צו ירושה" או "צו קיום צוואה" – מוצע להפנות למשמעות מונחים אלה בסעיף 752 לחלק חמישי: ירושה.

להגדרה "קטין" – ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 3 לחוק הכשרות.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"קטינות ובגירות

3. אדם שלא מלאו לו 18 שנה הוא קטין; אדם שמלאו לו 18 שנה הוא בגיר."

חלק שני: פעולות משפטיות

פרק ראשון: הוראות כלליות

בפרק הראשון לחלק הפעולות המשפטיות נכללות ההוראות המשותפות לכלל הפעולות המשפטיות. הוראות אלה חלות על כל החוק בכפוף להוראות מיוחדות בפרקים האחרים של החוק המוצע, המתייחסות לפעולות משפטיות. המונח "פעולה משפטית" עצמו איננו מוגדר, והוא ייוותר כעניין לפרשנות, בהתחשב בהקשר שבו הוא מופיע.

בחוק החוזים קיימת הוראה כללית בסעיף 61(ב), המרחיבה את תחולת הוראות אותו חוק, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המחויבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה. פרט להוראה כללית זו קיימות בחקיקה גם הוראות שונות העוסקות בפעולה משפטית, אם כי לא בצורה אחידה ומסודרת. ההוראות המוצעות בפרק זה הן הוראות חדשות או הוראות המרחיבות את ההסדר הקיים. הן עוסקות בשאלות שבבסיס הפעולה המשפטית ומציעות הסדר אחיד בסוגיה. התכנים של הפעולות עצמן ייקבעו לפי ההקשר שבו הן מופיעות בהוראות החוק המוצע ובראשם בחלק החיובים.

חלק זה כולל פרק הנוגע לכשרות לביצוע פעולות משפטיות. בין השאר, נערכו תיקונים בהוראות חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962, הכלולות באותו הפרק, שיש להן השלכה עקיפה על זכויות הילה.

סימן א': פעולה משפטית

סעיף 7 הוראה חדשה זו מתארת באופן כללי את סוגי הפעולות המשפטיות האפשריות, לפי מיהות המבצע של הפעולה. פעולה יכולה להתבצע על ידי צד אחד (כגון, הצעה לכריתת חוזה או ביטול חוזה בשל פגם בכריתתו) או בידי כמה צדדים (למשל חוזה הדורש הצעה וקיבול). השאלה אם יש נפקות לפעולה באמצעות מעשה חד־צדדי או רב־צדדי נקבעת על פי המקור המשפטי המקנה נפקות לפעולה זו. עוד יצוין, כי סעיף זה אינו ממצה את הסיווגים האפשריים וכי ניתן לסווג פעולות משפטיות גם לפי קריטריונים אחרים (כמו למשל פעולות בתמורה ופעולות שאינן בתמורה, פעולות במעשה או במחדל ועוד).

סעיף 8 ההוראה המוצעת משקפת את הגישה של הימנעות מדרישות פורמליות ביחס לאופן ביצוען של פעולות משפטיות. כל דרך המבטאת את כוונתו של מבצע הפעולה היא דרך תקינה לביצוע הפעולה. אם יש הצדקה לדרישה צורנית מיוחדת, הדבר ייקבע במקום המתאים, ויהיה בכך כדי ליצור דין מיוחד, המסייג את הדין הכללי הקבוע בסעיף זה (כגון במקרה של דרישת הכתב בעסקאות במקרקעין, כאמור בסעיף 597 המוצע). חופש זה בבחירת אופן הביצוע של פעולה משפטית משתקף גם כיום בסעיף 23 לחוק החוזים.

אי־הדירות פעולה משפטית [ח]

9. פעולה משפטית היא בלתי הדירה החל במועד שבו היא הושלמה, אלא אם כן נקבע אחרת בחוזה או בחיקוק, או שהפעולה היא הדירה, לפי מהותה.

בטלות פעולה משפטית [ח]

10. הוראות פרק שלישי: בטלות חוזה ונפסדותו בחלק משנה שני לחלק השלישי[8], יחולו, בשינויים המחויבים, על פעולה משפטית.

סימן ב׳: פעולה משפטית חד־צדדית

קליטת פעולה חד־צדדית [ח, חוב 60(ב)]

11. פעולה משפטית חד־צדדית טעונה קליטה בידי האדם שהפעולה משנה את זכויותיו (בסימן זה – נמען הפעולה), אלא אם כן נקבע אחרת בחוזה או בחיקוק או שהפעולה אינה טעונה קליטה לפי מהותה; לעניין זה, ״קליטה״, בידי נמען הפעולה – ידיעה של נמען הפעולה על הפעולה ואם נשלחה לו הודעה על הפעולה, יראו כקליטה גם הגעת ההודעה למענו של נמען הפעולה.

השלמת פעולה חד־צדדית [ח]

12. פעולה משפטית חד־צדדית הטעונה קליטה בידי נמען הפעולה כאמור בסעיף 11 (בסימן זה – פעולה הטעונה קליטה), מושלמת עם קליטתה כאמור.

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

״צורת חוזה

23. חוזה יכול שייעשה בעל פה, בכתב או בצורה אחרת, זולת אם היתה צורה מסויימת תנאי לתקפו על פי חוק או הסכם בין הצדדים.״

סעיף 9 ההוראה המוצעת היא הוראה חדשה המבהירה כי מי שביצע פעולה משפטית אינו רשאי לחזור בו מן הפעולה, לאחר שביצועה הושלם (אלא אם כן קיימת הסכמה לחזרה זו). יצוין כי מועד ההשלמה של פעולה משפטית חד־צדדית הטעונה קליטה נקבע בסעיף 12 המוצע.

לכלל הקובע את סופיות הפעולה יש חריגים, אשר יכולים להיקבע בחוזה או בחיקוק או כאשר מהות הפעולה מצביעה על היותה הדירה. כך למשל, זכותו של מציע הצעה לחזור בו ממנה, אף אם נמסרה לניצע וכל עוד לא נשלחה הודעת קיבול, נקבעה בחוק (ראו סעיף 101(א) המוצע).

סעיף 10 סעיף 61(ב) לחוק החוזים קובע בכלליות, כי הוראות חוק החוזים יחולו גם על פעולות משפטיות שאינן חוזה. בהסתמך על סעיף זה הוחלו הוראות מחוק החוזים ובהן ההוראות הנוגעות לפגמים ברצון, גם על פעולות משפטיות שאינן חוזה, ככל שלא נקבעו לגבי פעולות אלה הוראות חוק אחרות. הוראת סעיף 10 מבהירה כי דיני בטלות חוזה ונפסדותו יחולו ישירות על כל פעולה משפטית שאינה חוזה. מובן, כי על פי דיני הפרשנות הכלליים יש להעדיף על פני הוראה כללית זו, הוראות חוק מיוחדות הנוגעות לבטלותה או לנפסדותה של פעולה משפטית מסוימת, כמו למשל, דיני הבטלות המיוחדים לצוואה. עוד יצוין כי הוראות אחרות מחוק החוזים הקיים, אשר מעוגנות בהצעת החוק בחלק המשנה הראשון שבחלק השלישי (הוראות כלליות לחיובים) ובחלק המשנה השני שבחלק השלישי (הוראות מיוחדות לחוזים) יוכלו לחול על פעולות משפטיות שאינן חוזה, בדרך של היקש.

נוסח חוק החוזים הקיים:

״תחולה

61. (ב) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המחוייבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה ועל חיובים שאינם נובעים מחוזה.״

סימן ב׳: פעולה משפטית חד־צדדית

סעיף 11 הוראה חדשה זו, קובעת כלל ולפיו פעולה משפטית חד־צדדית טעונה קליטה (אם כי לא קיבול) של האדם שאת זכויותיו היא משנה. כך, למשל, ביטול חוזה מחייב קליטה אצל הצד או הצדדים המושפעים מן הביטול. ההוראה בדבר הצורך בקליטה תחול ככל שאין בחיקוק או בהסכם הוראה אחרת בעניין זה או שניתן להסיק על פי מהות הפעולה כי אין היא נדרשת קליטה. כך, למשל, צוואה היא פעולה משפטית חד־צדדית שאינה טעונה קליטה. עוד יצוין, שהסעיף מבהיר כי קליטה יכולה להיות מתוך ידיעה על הפעולה ולגבי פעולה שנשלחה עליה הודעה, מתוך שההודעה הגיעה למענו של הנמען לפעולה. על פי סעיף 60 לחוק החוזים, הגעה למענו של נמען הפעולה נחשבת למסירת ההודעה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

״דרך ומועד למסירת הודעה

60. (ב) מקום שמדובר בחוק זה על מסירת הודעה, רואים את ההודעה כנמסרה במועד שבו הגיעה לנמען או אל מענו.״

סעיף 12 ההוראה המוצעת קובעת כי פעולה חד־צדדית הטעונה קליטה מושלמת עם הקליטה. לפיכך, ככלל, ובהתאם לאמור בסעיף 9 המוצע, הרי שממועד זה היא בלתי הדירה.

[8] סעיפים 109 עד 117.

13. הודעה על פעולה הטעונה קליטה תינתן לנמען הפעולה בדרך המקובלת בנסיבות העניין.

הודעה על פעולה חד־צדדית
[חוק 60(א), חות 21(א)]

14. על אף הוראות סעיפים 11 ו־12, לא ניתן לאתר את נמען הפעולה במאמץ סביר, תושלם הפעולה הטעונה קליטה לאחר שמבצע הפעולה נקט אמצעים סבירים למתן ההודעה בדרך האמורה בסעיף 13, אלא אם כן נודע לנמען הפעולה על הפעולה קודם לכן, בדרך אחרת.

נמען פעולה שלא אותר
[ח]

15. היתה הפעולה הטעונה קליטה הפעלת זכות ברירה אשר נוצרה בשל הפרת חיוב של נמען הפעולה או בשל פגם ברצון של מבצע הפעולה, כאמור בסעיפים 20, 112(א) ו־113 עד 115, תושלם הפעולה, על אף הוראות סעיפים 11 ו־12, בתוך זמן סביר ממשלוח ההודעה לגביה בדרך האמורה בסעיף 13, אף אם ההודעה איחרה להגיע לנמען הפעולה, או לא הגיעה כלל, ובלבד שבנסיבות העניין היה סביר לצפות כי ההודעה תגיע לנמען הפעולה במועד והכל אלא אם כן נודע לנמען הפעולה על הפעולה קודם לכן, בדרך אחרת.

פעולה של הפעלת זכות ברירה
[ח, חות 21(ב), מכר 17(ב)]

דברי הסבר

סעיפים 13 עד 15 הוראות הסעיפים המוצעים קובעות את ההסדר בדבר מתן ההודעה על פעולה משפטית חד־צדדית הטעונה קליטה. יש להדגיש, כי הוראות אלה מגבשות את ההסדר הכללי לגבי מסירת הודעות, אשר חל על החוק כולו.

סעיף 13 המוצע קובע את ההוראה הכללית באשר למתן הודעה על פעולה משפטית חד־צדדית הטעונה קליטה. על פי ההוראה, יש לתת את ההודעה בדרך המקובלת בנסיבות העניין. בכך חוזרת ההוראה על הוראות סעיף 60(א) לחוק החוזים וסעיף 21(א) לחוק התרופות.

ההוראה החדשה שבסעיף 14 המוצע נוגעת למצבים שבהם הפעולה אמנם טעונה קליטה כדי שתושלם, ואולם הזכאי אינו יכול למסור את ההודעה שכן לא ניתן לאתר את נמען הפעולה. במצבים אלה של נבצרות מתן ההודעה, תחליף התנהגותו של מבצע הפעולה, החותרת למסירת ההודעה תוך שימוש באמצעים סבירים, את מסירתה בפועל. עוד יצוין, כי הסיפה של הסעיף מדגישה את התוצאה של הכלל שנקבע בסעיף 11 המוצע, ולפיו אם לנמען הפעולה נודע על הפעולה הרי שניתן לראות בו מי שקלט אותה. לפיכך, אם מוטל על מבצע הפעולה הנטל להודיע על ביצועה, יוכל הוא לעמוד בנטל זה גם אם נודע לנמען הפעולה על ביצוע הפעולה ממקור אחר.

הוראת סעיף 15 המוצע משנה ומרחיבה את תחולת ההסדר הקיים בסעיף 21(ב) לחוק התרופות ובסעיף 17(ב) לחוק המכר, באשר לשאלה על מי מוטל הסיכון לשיבוש בהעברתה של הודעה ביחס לפעולה משפטית חד־צדדית הטעונה קליטה. על פי הכללים הקבועים בסעיפים 13 ו־14 המוצעים הסיכון מוטל על מבצע הפעולה, שכן עליו לפעול למסירת ההודעה בזמן, ואף מתוך מאמץ סביר לאתר את נמען הפעולה, אם קיים צורך בכך. ואולם אם הפעולה נובעת מהפרת חיוב של נמען הפעולה או מפגם ברצון של מבצע הפעולה (כגון במקרה של טעות, עושק או כפייה), הסיכון מוטל על נמען הפעולה, בתנאי שההודעה נשלחה בדרך מקובלת בנסיבות העניין ומתוך צפייה סבירה כי תגיע במועדה (בדומה לאמור בסעיף 21(ב) לחוק התרופות ובסעיף 17(ב) לחוק המכר). חלוקת סיכונים זו מבוססת על תפיסת האשמה – אם קיים צד אשם, הסיכון יוטל עליו בשל אשמו. ההסדר הורחב גם למצבים של ביטול פעולה משפטית של קטין או פסול דין, לאור האופי המיוחד של פעולות אלה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"דרך ומועד למסירת הודעה

60. (א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך המקובלת בנסיבות העניין."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הוראות בדבר מתן הודעה

21. (א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך שקבעו הצדדים, ובאין קביעה כזאת – בדואר רשום או בדרך אחרת המקובלת בנסיבות העניין.

(ב) נפגע שנתן הודעה כאמור בסעיף קטן (א) ויש יסוד להניח שההודעה הגיעה לתעודתה במועדה, רשאי להסתמך עליה אף אם איחרה להגיע או לא הגיעה בכלל."

נוסח חוק המכר הקיים:

"הוראות נוספות בדבר ההודעה

17. (ב) ניתנה הודעת אי־התאמה בדרך המקובלת בנסיבות העניין, זכאי הקונה להסתמך עליה אף אם אחרה להגיע לתעודתה או לא הגיעה אליה כלל."

המועד לביצוע הפעולה
[ח, חות 8]

16. המועד לביצוע פעולה משפטית חד־צדדית הוא בתוך זמן סביר מהמועד שבו נודע לאדם על זכותו לבצע את הפעולה.

פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית

כשרות לפעולות משפטיות
[כשר 2]

17. כל אדם כשר לביצוע פעולה משפטית, אלא אם כן נשללה או הוגבלה כשרות זו בחיקוק או בפסק דין.

פעולה משפטית של פסול דין
[ח, כשר 9]

18. (א) הוראות פרק זה החלות על פעולה משפטית של קטין יחולו, בשינויים המחויבים, גם על פעולה משפטית של פסול דין.

(ב) היה ניתן להכריז על אדם בעת ביצוע פעולה משפטית כפסול דין ומי שהפעולה משנה את זכויותיו ידע או היה עליו לדעת על כך, יראו את אותו אדם, לעניין הוראות פרק זה, כפסול דין.

הסכמת אפוטרופוס לפעולה משפטית של קטין
[כשר 4]

19. פעולה משפטית של קטין טעונה הסכמה של אפוטרופסו; הסכמה כאמור יכול שתינתן מראש או בדיעבד, לפעולה מסוימת או לסוג של פעולות, ורשאי נותן ההסכמה לבטלה כל עוד לא בוצעה הפעולה.

דברי הסבר

סעיף 16 ההוראה המוצעת מרחיבה את תחולתה של ההוראה הקיימת בסעיף 8 לחוק התרופות ביחס למועד שבו ניתן לבצע פעולה משפטית חד־צדדית. העיקרון הוא כי אין לאפשר לאדם להפעיל את זכותו בלא הגבלת זמן, ועל כן מוצע, כי מועד ההפעלה יהיה בתוך זמן סביר מן היום שבו נודע לזכאי על זכותו לביצוע הפעולה. כך, למשל, מי שזכאי לבטל חוזה בשל פגם בכריתה או בשל הפרה צריך לבצע את פעולת הביטול בתוך זמן סביר מיום שנודע לו על הפגם או ההפרה. מועד הידיעה הוא מועד הידיעה בפועל של הזכאי להבדיל מהמועד שבו היה עליו לדעת על זכותו לביצוע הפעולה. כמו לגבי שאר ההוראות שבפרק זה, חל הכלל המופיע בסעיף זה על כל המצבים שבהם מבוצעת פעולה משפטית חד־צדדית, אם לא קבועה הוראה מיוחדת אחרת. לכן, אין עוד צורך לציין במפורש את המועד לביטול חוזה, לאחר שניתנה ארכה בשל הפרתו הלא־יסודית (כפי שמופיע היום בסיפה של סעיף 8 לחוק התרופות). ההוראה המהותית לעניין ביטול במצב שבו ההפרה אינה יסודית מופיעה בפרק הדן בביטול חוזה עקב הפרה (בסעיף 452 המוצע), ואילו המועד לביצוע הפעולה המהותית הוא המועד האמור בסעיף זה.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"דרך הביטול

8. ביטול החוזה יהיה בהודעת הנפגע למפר תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על ההפרה; אולם במקרה האמור בסעיף 7(ב) ובכל מקרה אחר שהנפגע נתן למפר תחילה ארכה לקיום החוזה – תוך זמן סביר לאחר שחלפה הארכה."

פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית

פרק זה כולל הוראות מחוק הכשרות, הנוגעות לכשרות לביצוע פעולה משפטית. רוב ההוראות חוזרות על ההוראות המקבילות בחוק הכשרות. עם זאת, נעשו כמה שינויים ובחלק מן ההוראות אף מוצע הסדר חדש. הפרק המוצע הופרד מההוראות האחרות של חוק הכשרות הנוגעות לכשרות המשפטית, לזכויות וחובות ומצויות בחוק הכשרות הקיים (ר' גם דברי ההסבר לסעיף 5 המוצע).

סעיף 17 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 2 לחוק הכשרות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"כשרות לפעולות משפטיות

2. כל אדם כשר לפעולות משפטיות, זולת אם נשללה או הוגבלה כשרות זו בחוק או בפסק דין של בית משפט."

סעיף 18 לסעיף קטן (א)

בדומה לסעיף 9 לחוק הכשרות, משווה הסעיף המוצע את המעמד העקרוני של פעולותיו המשפטיות של פסול דין למעמד פעולותיו המשפטיות של קטין, בכל הנוגע להגבלה על הכשרות לביצוען. ההוראה המוצעת מחילה את הוראות הפרק כולו על פעולות משפטיות של פסול דין, ולא רק סעיפים מסוימים ממנו, כקבוע בהוראות החוק הקיים.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה זו דנה במצבים שבהם אדם, שהיה ניתן להכריז עליו בעת ביצוע הפעולה כפסול דין אך לא הוכרז ככזה, עושה פעולה משפטית. ההוראה המוצעת מאזנת בין ההגנה הראויה על אדם כאמור ובין אינטרס ההסתמכות של נמען הפעולה. במצבים שבהם נמען הפעולה ידע או היה עליו לדעת, כי הפעולה המשפטית נעשית על ידי מי שניתן להכריז עליו פסול דין כאמור, יוטל עליו הסיכון כי הפעולה תיחשב כבטלה או שתבוטל.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"פעולות של פסול דין

9. על פעולה משפטית של מי שהוכרז פסול דין יחולו, בשינויים המחויבים, הוראות סעיפים 4 עד 7."

סעיף 19 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 4 לחוק הכשרות, בשינויי נוסח.

20. (א) פעולה משפטית של קטין שבוצעה בלי שניתנה הסכמה כאמור בסעיף 19, ניתנת לביטול בידי האפוטרופוס, ואם אין לקטין אפוטרופוס – בידי היועץ המשפטי לממשלה בתוך זמן סביר מיום שנודע להם על הפעולה.

ביטול פעולה משפטית של קטין [כשר 5, ח]

(ב) בוצעה פעולה משפטית כאמור בסעיף קטן (א), רשאי האדם שהפעולה משנה את זכויותיו לבקש מהאפוטרופוס או מהיועץ המשפטי לממשלה, לפי העניין, להודיע לו אם בכוונתו לבטל את הפעולה, כאמור בסעיף קטן (א); לא הודיע האפוטרופוס או היועץ המשפטי לממשלה כאמור בתוך 60 ימים מיום קבלת הבקשה, יראו אותו כאילו הסכים לפעולה.

(ג) היה הקטין לבגיר בטרם נודע לאפוטרופוס או ליועץ המשפטי לממשלה, לפי העניין, על הפעולה, או בטרם חלף זמן סביר מיום שנודע להם על הפעולה, זכאי הקטין שבגר לבטל את הפעולה, בתוך זמן סביר מהיום שבו היה לבגיר.

21. פעולה משפטית של קטין אשר קטינים בגילו נוהגים לעשות כמוה, וכן פעולה משפטית של קטין כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שמבצע הפעולה הוא קטין, אינה ניתנת לביטול לפי סעיף 20, אלא אם כן נגרם בשלה נזק של ממש לקטין.

סייג לביטול פעולות [כשר 6]

דברי הסבר

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"פעולות של קטין

4. פעולה משפטית של קטין טעונה הסכמת נציגו; ההסכמה יכולה להינתן מראש או למפרע לפעולה מסוימת או לסוג מסוים של פעולות. יכול נציגו של קטין לבטל הסכמתו לפעולה כל עוד לא נעשתה הפעולה."

סעיף 20 ההוראה המוצעת, שעניינה "ביטול פעולה משפטית של קטין" שונה מהוראת סעיף 5 לחוק הכשרות, כמפורט להלן:

לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)

הוראת סעיף קטן (א) מקנה לאפוטרופוס וליועץ המשפטי לממשלה גמישות בכך שהיא מחליפה את פרק הזמן הקצוב בחוק הקיים ("תוך חודש ימים לאחר שנודע להם על הפעולה") בביטוי "בתוך זמן סביר". לעומת זאת ההסדר המוצע מקנה ודאות מסוימת לנמען הפעולה, שכן באפשרותו, לפי סעיף קטן (ב), לפנות לאפוטרופוס או ליועץ המשפטי לממשלה בבקשה להודיע על עמדתם ביחס לפעולה שבוצעה בידי קטין. בכך יכול נמען הפעולה ליצור פרק זמן קצוב, אשר מתחיל מיום קבלת הבקשה. המטרה בסעיפים קטנים אלה היא ליצור איזון ראוי בין חופש הפעולה הסביר של הנציג, תוך שמירה על זכותו לביטול, לבין זכותו של נמען הפעולה לוודאות ביחס לתוקף הפעולה.

לסעיף קטן (ג)

הוראת הסעיף הקטן המוצע קובעת הסדר גמיש יותר מזה הקבוע בסעיף 5(2) לחוק הקיים. הנוסח המוצע מחליף את המילים "תוך חודש ימים" בביטוי "בתוך זמן סביר". בעוד שעל פי הנוסח הקיים, הקטין שבגר זכאי לבטל את הפעולה, רק אם לא נודע לאפוטרופוס או ליועץ המשפטי לממשלה עליה, הרי שהנוסח המוצע מאפשר לקטין שבגר לבטל את הפעולה גם במקרה שבו האפוטרופוס או היועץ המשפטי לממשלה כבר יודעים על הפעולה, אך טרם חלף הזמן הסביר לביטולה. ההסדר הגמיש מאפשר התמודדות טובה יותר עם מצבים שבהם נודע לאפוטרופוס או ליועץ המשפטי לממשלה על הפעולה תקופה קצרה לפני הבגרות, שאז לכאורה, לפי הנוסח הקיים, הקטין שבגר לא יכול עוד לבטל את הפעולה, ואילו לנציג לא נותרה שהות מספקת לבחון אותה.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"ביטול פעילות של קטין

5. פעולה משפטית של קטין שנעשתה שלא בהסכמת נציגו ניתנת לביטול –

(1) על ידי נציגו, ואם אין לקטין נציג – על ידי היועץ המשפטי לממשלה, תוך חודש ימים לאחר שנודע להם על הפעולה;

(2) אם לא נודע לנציג או ליועץ המשפטי לממשלה על הפעולה – על ידי הקטין, תוך חודש ימים לאחר שהיה לבגיר."

סעיף 21 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 6 לחוק הכשרות, בשינויי נוסח. המילים "או לרכושו" המופיעות בסוף הסעיף הקיים הושמטו, מאחר שהביטוי 'נזק של ממש לקטין' כולל גם נזק לרכושו.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי יש להבחין בעניין זה בין קטין עד שש שנים ובין קטין שלמעלה מגיל זה, וכן בין פעולה המתבצעת במיטלטלין להבדיל מפעולה במקרקעין. נוסף על כך יש להבחין בין קטין שיש לו אפוטרופוס ובין קטין שאין לו. כפסקו של הרמב"ם: "קטן עד שש שנים אין הקנייתו לאחרים כלום, ומשש שנים עד שיגדיל אם יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו קיימת, בין בדבר מרובה בין בדבר מועט בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע. ודבר זה מדברי חכמים כמו שביארנו כדי שלא יבטל ולא ימצא מי

פעולות בטלות [כשר 6א]

.22 פעולה משפטית שעניינה קבלת אשראי בידי קטין, שאינה מסוג הפעולות שקטינים נוהגים לעשותה, בטלה, אלא אם כן התקבלה הסכמת אפוטרופסו לפעולה בתוך זמן סביר.

השבה בשל ביטול או בטלות פעולה [ח]

.23 בוטלה או בטלה פעולה משפטית לפי הוראות פרק זה, זכאי כל צד להשבה של מה שנתן לצד שכנגד; על הזכות להשבה יחול פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט שבחלק משנה רביעי בחלק השלישי[9].

אישור בית משפט לפעולה של קטין [כשר 7, 20, 47, 48, ח]

.24 (א) פעולה משפטית של קטין שהיא מהפעולות המנויות להלן, טעונה אישור של בית משפט, מראש או בדיעבד, בין אם היא מבוצעת בידי הקטין, ובין בידי אפוטרופסו של הקטין, בשמו:

דברי הסבר

שימכור לו ולא ייקח ממנו, והכול במיטלטלין אבל בקרקע אינו מוכר ולא נותן עד שיגדיל. במה דברים אמורים בקטן שאין לו אפוטרופוס אבל אם היה לו אפוטרופוס אין מעשיו כלום אפילו במיטלטלין אלא מדעת האפוטרופוס, שאם רצה לקיים מקחו וממכרו ומתנתו במיטלטלין קיים. בודקין את הקטן אם יודע בטיב משא ומתן או אינו יודע, לפי שיש קטן חכם ונבון שהוא יודע והוא בן שבע, ויש אחר שאפילו בן שלש עשרה אינו יודע בטיב משא ומתן...״ (משנה תורה, פרק כט, הלכות ו־ח).

נוסח חוק הכשרות הקיים:

״סייג לביטול פעולות

6. פעולה משפטית של קטין שדרכם של קטינים בגילו לעשות כמוה, וכן פעולה משפטית בין קטין לבין אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהוא קטין, אינה ניתנת לביטול כאמור בסעיף 5, אף שנעשתה שלא בהסכמת נציגו, אלא אם היה בה משום נזק של ממש לקטין או לרכושו.״

סעיף 22 בניגוד לכלל הרגיל אשר נקבע בסעיף 20 המוצע, ולפיו הפעולה תקפה אלא אם כן בוטלה, קובע סעיף 22 המוצע חריג, ולפיו תהיה הפעולה בטלה, אלא אם כן אושרה. בסעיף המוצע, בשונה מההוראה בסעיף 6א לחוק הכשרות, הוגבל הזמן לאישור הפעולה על ידי האפוטרופוס לפרק זמן סביר, כדי להגביר את הוודאות של נמען הפעולה לגבי תוקפה. כמו כן, הוסף סייג המונע בטלות פעולה שקטינים רגילים לעשותה, אף אם עניינה קבלת אשראי, וזאת בשונה מן החוק הקיים. בכך נוצר איזון מתאים בין החשש לניצול קטינים מצד אחד, ובין ההצדקה לקיום עסקאות אשראי שדרך קטינים לעשותן, מצד שני.

בסעיף קיימים כמה שינויים ניסוחיים. בין השאר הושמטו כמיותרים הביטויים ״רכישת נכס באשראי או במיקח אגב שכירות, שכירות נכס, או קבלת שירות באשראי״ וכן הושמטה הסיפה של הסעיף הקיים. במקום זאת יבוא ״קבלת אשראי״, שהוא מונח כללי הכולל את כל הסוגים של מתן אשראי.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

״פעולות בטלות

6א. פעולה משפטית של קטין שהיא רכישת נכס באשראי או במיקח–אגב–שכירות, שכירות נכס או קבלת שירות באשראי, אין לה תוקף, על אף האמור בסעיפים 5 ו־6, כל עוד לא באה עליה הסכמת נציגו; לעניין סעיף זה, אשראי – לרבות תשלום בשיעורים.״

סעיף 23 הוראה חדשה זו מעגנת את עקרון ההשבה בהקשר של פעולה בטלה או ניתנת לביטול של קטין או פסול דין, ובכך מבהירה את המצב המשפטי בסוגיה זו. ההשבה, כאמור בסעיף המוצע, כפופה להוראות פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט שבחלק משנה רביעי בחלק השלישי ולסייגים הקבועים בו, לרבות הסייג המקנה לבית המשפט שיקול דעת לפטור מהשבה בהתקיים נסיבות מיוחדות וביניהן גם הגבלת כשרות משפטית של הזוכה (סעיף 419(6) המוצע). דוגמה למצב כאמור הוא חיוב השבה, שייעשה בלא התייחסות לנסיבות המיוחדות של הגבלת הכשרות, אשר עלול לגרום ל״אכיפה״ בלתי ראויה. דוגמה נוספת – יש להימנע מהשבה אם הנכס הנדון אבד לקטין בלא קבלת תחלוף על ידו, היינו, יש לבחון אם נותרה בידי הקטין ״זכייה ממשית״ (סעיף 419(4) המוצע).

סעיפים 24 ו־25 סעיפים 24 ו־25 המוצעים מאחדים הוראות של כמה סעיפים בחוק הכשרות, הנוגעות לפעולות הטעונות אישור של בית המשפט, תוך איחוד ההסדרים ביחס לקטין, לפסול דין ולחסוי, ותוך הוספת כמה פעולות אחרות, אשר לגביהן נדרש אישור בית המשפט. ויודגש, כי בהתאם להוראת סעיף 18 המוצע, בכל מקום שבו נאמר ״קטין״ בסעיפים אלה, יש לייחס את ההוראה גם לפסול הדין ולחסוי אם הצד שכנגד לפעולה ידע או היה עליו לדעת שיהיה ניתן להכריז עליו פסול דין.

סעיף 24 לסעיף קטן (א)

הדרישה לאישור בית המשפט אך ״מראש״, הקיימת בסעיפים 20 ו־47 לחוק הכשרות, הושמטה בנוסח המוצע, מאחר שאין סיבה שלא להכיר בתוקפן של פעולות משפטיות לגיטימיות, אשר בית המשפט אישרן (או יכול לאשרן) בדיעבד. יוצאות מן הכלל הן פעולות בין הקטין או פסול הדין לבין האפוטרופוס או קרובו, וכן פעולות בין קטינים או פסולי דין של אותו אפוטרופוס, אשר מעצם טיבן הן פעולות שבניגוד עניינים. נוכח הרגישות בפעולות אלה, יש לפנות מראש לבית המשפט כדי לאשרן (כאמור בסעיף קטן (ב)). הסדר דומה הוחל גם לגבי פעולות אפוטרופוס בשמו של חסוי שאינו קטין או פסול דין

[9] סעיפים 410 עד 419.

(1) עסקה במקרקעין; [כשר 20(1),(2), 47(1),(3)]

(2) המחאה של זכות לקבלת זכות במקרקעין; [ח]

(3) מתן מתנה או תרומה, למעט מתנה או תרומה הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין; [כשר 20(3), 47(4)]

(4) השכרה שחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972[10], חל עליה; [כשר 47(2)]

(5) פעולה משפטית ששוויה עולה על 50,000 שקלים חדשים; [ח]

(6) פעולה משפטית אחרת שבית משפט קבע כי היא טעונה את אישורו; [כשר 47(6)]

(7) התחייבות לביצוע פעולה מהפעולות המנויות בפסקאות (1) עד (6). [ח]

(ב) פעולה משפטית של קטין שהיא פעולה מהפעולות המנויות להלן טעונה אישור מראש של בית משפט בין שהפעולה מבוצעת בידי הקטין ובין בידי אפוטרופסו של הקטין, בשמו: [כשר 20(5), 48]

(1) פעולה משפטית בין הקטין לבין אפוטרופסו או קרוב אפוטרופסו, למעט קבלת מתנות בידי הקטין; לעניין זה, "קרוב" – בן זוג, הורה, הורה־הורה, ילד, אח, ילדו של ילד; [כשר 20(5), 48]

(2) פעולה משפטית בין קטין לבין קטין אחר, שלהם אותו אפוטרופוס; [ח, כשר 48]

דברי הסבר

(סעיף 25). תיקון נוסף נוגע גם הוא למועד אישור הפעולה בידי בית המשפט: הוראות סעיפים 7 ו־9 לחוק הכשרות פורשו כאילו ניתן לאשר פעולות שנעשו על ידי קטין או פסול דין גם בדיעבד, ואילו לגבי פעולות אפוטרופוס או הורה בשם פסול הדין או הקטין נאמר בפירוש, כי הן טעונות אישור מראש. השינוי בסעיף המוצע מבהיר, כי אין חשיבות אם עשו את הפעולה הקטין, פסול הדין או האפוטרופוס; כך או אחרת, בית המשפט רשאי לאשר פעולות אלה (פרט לפעולות שבניגוד עניינים) מראש או בדיעבד.

לפסקה (1)

ההוראה המוצעת מחליפה את הוראות סעיפים 20(1), (2) ו־47(1), (3) לחוק הכשרות. על פי החוק הקיים יש צורך באישור פעולה שתוקפה תלויה ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק, וכן פורטו סוגים של עסקאות במקרקעין. מוצע לקבוע שהפעולה הנפוצה והמשמעותית ביותר, היא העסקה במקרקעין, תהיה חייבת באישור.

לפסקה (2)

הוראה חדשה זו מרחיבה את ההסדר הקיים כך שיחול גם על המחאת זכויות לקבלת זכות במקרקעין. פעולה זו דומה במהותה לפעולה המוזכרת בפסקה (1), ועל כן יש להחיל גם לגביה את הצורך בקבלת אישור.

לפסקה (3)

הפסקה המוצעת חוזרת על הוראות סעיפים 20(3) ו־47(4) לחוק הכשרות, בשינוי נוסח.

לפסקה (4)

בחוק הכשרות חלה הוראה זו על פעולת חסוי בלבד (סעיף 47(2)), מוצע להרחיב את תחולתה גם על פעולות קטין.

לפסקה (5)

הוראה חדשה זו נועדה להבטיח אישור לפעולות משמעותיות בנכסיו של הקטין או של פסול הדין, וזאת נוסף על עסקאות במקרקעין או לגבי מקרקעין המפורטות בפסקאות (1) ו־(2). הוראה זו אף תחליף את התייחסות חוק הכשרות המחייב אישור לכל "פעולה שתוקפה תלוי ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק" (בין אם במקרקעין ובין אם לאו), תוך הרחבת היקף הפעולות הנדרשות לאישור.

לפסקה (6)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 47(6) לחוק הכשרות, תוך הרחבתה גם לגבי פעולות של קטינים.

לפסקה (7)

הוראה חדשה זו דורשת אישור גם להתחייבות לעשיית הפעולות המנויות לעיל. על פי המגמה שהתפתחה בפירוש הסעיפים הקיימים, נדרש האישור בשלב ההתחייבות ולא רק בשלב הריאלי (ראו גם דברי ההסבר לסעיף קטן (ג)).

לסעיף קטן (ב)

לפסקאות (1) ו־(2)

בדומה לסעיפים 20(5) ו־48 לחוק הכשרות, מורות הפסקאות המוצעות, כי אם אפוטרופוס עלול לעמוד במצב של ניגוד עניינים בין טובתו שלו לבין טובת הקטין או פסול הדין הנתון לאפוטרופסותו, או כשמדובר בפעולות בין קטינים או בין פסולי הדין של אותו אפוטרופוס, האישור לפעולה צריך שיינתן מראש.

[10] ס"ח התשל"ב, עמ' 176; התשנ"ט, עמ' 98.

[ח] (3) עריכת צוואה בכפוף להוראות סעיף 720;

[ירש 6(ג)] (4) הסתלקות מחלק או ממנה בעיזבון לפי הוראות סעיף 700;

[ירש 7(ב)] (5) העברה או שעבוד של חלק או מנה בעיזבון לפי סעיף 701;

[ח] (6) התחייבות לביצוע פעולה מהפעולות המנויות בפסקאות (1), (2), (4) ו־(5).

[ח] (ג) ניתן אישור להתחייבות לביצוע פעולה משפטית לפי סעיפים קטנים (א)(7) או (ב)(6) לא יידרש אישור נוסף לפי סעיף זה לצורך ביצוע הפעולה נושא ההתחייבות.

אישור בית משפט לפעולה של חסוי [ח, כשר 47, 48]

25. סעיף 24 יחול, בשינויים המחויבים, גם על פעולה משפטית המנויה באותו סעיף, המבוצעת בידי אפוטרופוס של חסוי, בשמו.

דברי הסבר

לפסקה (3)

סעיף 26 לחוק הירושה קובע, כי קטין, פסול דין ומי שאינו יודע להבחין בטיבה של צוואה אינם כשירים לעשותה. בסעיף 720 לחוק המוצע מבוקש להקל בהוראה זו ביחס לקטין מעל גיל 15 ולא לראותו כמי שפסול לערוך צוואה (ראו דברי הסבר לסעיף 720 לחוק המוצע). עם זאת, מוצע כי הפעולה המשפטית של עריכת הצוואה על ידי הקטין תותנה באישור בית המשפט מראש, כך שיהיה ניתן לבדוק שהקטין (מעל גיל 15) מבין בטיבה של הפעולה המשפטית שהוא מתכוון לבצע. ברי, כי בחינה זו לא תהיה ביחס לתוכנה של הצוואה, אלא אך ביחס להבנה באשר לפעולת עריכת הצוואה. עוד יודגש, כי על אף הוראת סעיף 18 לחוק המוצע, המחילה דין זהה על הקטין ועל פסול הדין, הוראת פסקה זו לא תחול על פסול דין, שכן סעיף 720 לחוק המוצע אינו מאפשר עריכת צוואה על ידי פסול דין. בניגוד לקטין מעל גיל 15, לא ניתן לראות בפסול דין מי שמבין בטיבה של הפעולה המשפטית, שכן אם יש בו הבנה כאמור, ראוי לבטל את הכרזתו כפסול דין.

עוד יודגש, כי פעולה של עריכת צוואה, בהיותה אישית (ראו סעיף 722 לחוק המוצע) אינה יכולה להיעשות על ידי אפוטרופסו של הקטין בשמו. מכאן, כי גם הוראת סעיף 25 לחוק המוצע אינה רלוונטית לפסקה זו – אפוטרופסו של החסוי אינו יכול לערוך צוואה בשמו.

לפסקה (4)

סעיף 6(ג) לחוק הירושה קובע כי הסתלקות של קטין או של פסול דין מזכותם בעיזבון טעונה אישור של בית המשפט. אישור זה ניתן אגב בחינה הדומה במהותה לבחינה שמבצע בית המשפט בעת מתן אישור לפעולות אחרות המפורטות בסעיף 24 לחוק המוצע. למעשה, דומה פעולת ההסתלקות לפעולה של הענקת מתנה, המצריכה אישור של בית המשפט כאמור בסעיף 24(א)(3). לפיכך, מוצע להעביר את ההוראה לעניין הסתלקות מחוק הירושה לסעיף 24 לחוק המוצע. נוכח הרגישות הקיימת אגב הליכי ירושה, מוצע כי האישור יהיה חייב להינתן מראש. יצוין, כי חוק הירושה נוקט לשון מפורשת באשר לצורך באישור בית המשפט להסתלקות של אפוטרופוס לקטין או לפסול דין בשמו, אך ביחס להסתלקות בשמו של חסוי אין אמירה ברורה. מוצע להבהיר בסעיף 25 לחוק המוצע, כי אפוטרופוס של חסוי יכול להסתלק בשמו רק אם ניתן לכך אישור בית המשפט מראש. עוד יודגש, כי הואיל והאפשרות להסתלק כפופה להוראות סעיף 700 לחוק המוצע, הרי שיחולו על הפעולה כל התנאים הקבועים בסעיף האמור, לרבות ההוראה ולפיה הסתלקות אינה יכולה להיות על־תנאי (ראו סעיף 700(ג) לחוק המוצע).

לפסקה (5)

סעיף 7(ב) לחוק הירושה קובע כי העברה או שעבוד של זכות קטין או פסול דין בעיזבון טעונה אישור בית המשפט. כמו לגבי פעולת ההסתלקות, גם הבחינה שמבצע בית המשפט לצורך מתן האישור לפעולות האמורות, דומה במהותה לבחינה המבוצעת על ידו לגבי הפעולות האחרות המפורטות בסעיף 24 לחוק המוצע. בעיקרו של דבר העברת זכויות בעיזבון או שעבודן יחול במקרים רבים גם על זכויות במקרקעין או לגביהם – פעולות שממילא נדרש לגביהן אישור כאמור בסעיף 24(א)(1) ו־(2) לחוק המוצע. משכך, מוצע להעביר את ההוראה מחוק הירושה לסעיף זה. עוד מוצע כי נוכח הרגישות המוגברת בהליכי ירושה, יתחייב אישור מראש. כמו לגבי הסתלקות, גם ביחס לפעולה של העברה או שעבוד מוצע להבהיר, בסעיף 25 המוצע, כי אם הפעולה מבוצעת בידי אפוטרופוס לחסוי בשמו, יידרש אישור בית המשפט לפעולה.

לפסקה (6)

כאמור בסעיף 24(א)(7) לחוק המוצע, גם אם מדובר בהתחייבות לביצוע הפעולה, ולא לשלב הריאלי שלה, נדרש אישור מראש של בית המשפט. עוד יצוין כי על פי האמור בסעיף 702 לחוק המוצע, התחייבות לעריכת צוואה בטלה.

לסעיף קטן (ג)

סעיף קטן זה מבהיר, כי כאשר ניתן אישור בית המשפט להתחייבות לביצוע פעולה אין צורך גם במתן אישור לפעולה הריאלית, כיוון שיש בכך משום דרישה לאישור כפול.

סעיף 25 הסעיף המוצע מחיל את הוראות סעיף 24 שנקבעו כנוגעות לפעולות קטין או אפוטרופסו או פסול דין או אפוטרופסו, גם לגבי פעולות של אפוטרופוס בשמו של חסוי (שאינו קטין או פסול דין), וזאת בדומה

26. בקשה לקבלת אישור לפעולה משפטית לפי סעיפים 24 ו־25 יכול שתוגש בידי הקטין או החסוי, לפי העניין, אפוטרופסו או האדם שהפעולה המשפטית משנה את זכויותיו.

בקשה לקבלת אישור [ח]

27. פעולה משפטית הטעונה אישור של בית המשפט לפי פרק זה תהיה תקפה אף באין אישור כאמור, אם נעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב.

פעולה באין אישור [כשר 21, 49]

דברי הסבר

לאמור בסעיפים 47 ו־48 לחוק הכשרות. יצוין, כי כאשר החסוי עצמו, אם אינו קטין או פסול דין, מבצע פעולה מהפעולות המנויות בסעיף 24 המוצע, אין צורך באישור בית המשפט לפעולה. כאמור בדברי ההסבר לסעיף 24 לחוק המוצע, ההוראה המוצעת מבהירה כי אפוטרופוס לחסוי אינו יכול להסתלק מזכויות החסוי בעיזבון, להעבירן או לשעבדן אם לא קיבל לכך את אישור בית המשפט מראש.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"פעולות טעונות אישור בית המשפט

7. פעולה משפטית של קטין טעונה אישור בית המשפט אם היתה טעונה אישור כזה אילו נעשתה בידי נציגו; ואין תוקף לפעולה כל עוד לא בא עליה אישור בית המשפט.

פעולות טעונות אישור בית המשפט

20. ואלה הפעולות שבהן אין ההורים מוסמכים לייצג את הקטין בלי שבית המשפט אישרן מראש:

(1) העברה, שעבוד, חלוקה או חיסול של יחידה משקית בחקלאות, בתעשיה, במלאכה או במסחר, או של דירה;

(2) פעולה שתקפה תלוי ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק;

(3) נתינת מתנות, זולת מתנות ותרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין;

(4) נתינת ערבות;

(5) פעולה משפטית בין הקטין לבין הוריו או קרובי הוריו, זולת קבלת מתנות הניתנות לקטין.

סמכויות האפוטרופוס ואישור בית המשפט

47. האפוטרופוס מוסמך לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו; בפעולות המנויות להלן אין הוא מוסמך לייצג את החסוי בלי שבית המשפט אישרן מראש:

(1) העברה, שעבוד, חלוקה או חיסול של יחידה משקית בחקלאות, בתעשיה, במלאכה או במסחר, או של דירה;

(2) השכרה שחוקי הגנת הדייר חלים עליה;

(3) פעולה שתקפה תלוי ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק;

(4) נתינת מתנות זולת מתנות ותרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין;

(5) נתינת ערבות;

(6) פעולה אחרת שבית המשפט קבע, בצו המינוי או לאחר מכן, כטעונה אישור כאמור.

פעולות שיש בהן ניגוד אינטרסים

48. בפעולה משפטית בין החסוי לבין האפוטרופוס, בן זוגו או קרוביו של האפוטרופוס, זולת מתנות הניתנות לחסוי, ובפעולה משפטית בין החסוי לבין חסוי אחר של אותו אפוטרופוס, אין האפוטרופוס מוסמך לייצג את החסוי בלי שבית המשפט או אפוטרופוס אחר שנתמנה למטרה זו אישרן מראש."

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הסתלקות יורש מזכותו בעזבון

6. (ג) הסתלקות של קטין ושל מי שהוכרז פסול דין טעונה אישור בית המשפט.

עסקאות אחרות בזכות היורש

7. (ב) העברה ושעבוד כאמור מצד קטין ומצד מי שהוכרז פסול דין טעונים אישור בית המשפט."

סעיף 26 הוראה חדשה זו מגדירה מי זכאי לפנות לבית המשפט לקבלת האישור. ההוראה מבהירה כי הצד שכנגד לפעולה הטעונה אישור, אשר במקרים רבים הוא הצד המעוניין ביותר בקבלתו, אך אין לו לפי החוק הקיים מעמד בענייני הכשרות של הקטין או החסוי, זכאי גם הוא לפנות לבית המשפט לקבלת אישור זה.

סעיף 27 הוראת הסעיף המוצע מאחדת ומרחיבה את הוראות חוק הכשרות הקיים בדבר הגנת אדם שכלפיו נעשתה הפעולה המשפטית, במצב שבו לא ניתן אישור לפעולה. לפי חוק הכשרות, בנוסחו הקיים, היה צד זה מוגן אם לא ידע אובייקטיבית על הצורך באישור או בהסכמה. מוצע כי ההגנה תינתן רק לאדם שפעל בתום לב ובתמורה, היינו שלא יהיה די בידיעה אובייקטיבית כדי למנוע את בטלות הפעולה ויידרש תום לב במובנו הסובייקטיבי. עוד מוצע, כי בשונה מהוראות החוק הקיים, יחול ההסדר גם לגבי כל הפעולות המצריכות אישור ולא רק לגבי חלקן.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"הגנת צד שלישי

21. פעולה של הורים הטעונה אישור לפי סעיף 20(5) תהא בת־תוקף אף באין אישור כזה אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהיא טעונה אישור."

פעולת אפוטרופוס שהיה פגם במינויו [כשר 66]

28. פעולה משפטית של אפוטרופוס תהיה תקפה אף אם היה פגם במינויו, אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת על הפגם.

תוקף חוזה שנכרת בטרם אישור [ח]

29. נכרת חוזה הטעון אישור של בית המשפט לפי סעיפים 24 ו־25 בטרם ניתן אישור כאמור, יראו את הקטין או את החסוי, לפי העניין, ואת הצד השני, כמי שכרתו ביניהם חוזה המותלה במתן אישור בתוך זמן סביר.

פעולה של הורים ואפוטרופסים במשותף [ח]

30. על פעולה משפטית של הורים או של אפוטרופסים במשותף יחולו הוראות סעיפים 18, 19 ו־46 לחוק הכשרות, לפי העניין.

שמירת דינים בכשרות לפעולה [כשר 13, 79 רישה]

31. הוראות פרק זה אינן חלות על כשרותו של אדם לבצע פעולה הקובעת או משנה את מעמדו האישי ואין בהן כדי לגרוע מדיני הנישואין והגירושין ומכל חיקוק הקובע לעניין מסוים גיל כשרות לביצוע פעולה משפטית או הקובע תוצאות לשלילת כשרות כאמור או להגבלתה.

תחולת הוראות חוק הכשרות [ח]

32. הוראות פרק רביעי לחוק הכשרות למעט סעיף 74 יחולו, בשינויים המחויבים, גם לעניין הוראות פרק זה.

דברי הסבר

הגנת צד שלישי

49. פעולה של אפוטרופוס הטעונה הסכמה או אישור לפי סעיף 46(2) וסעיף 47(6) תהיה בת־תוקף אף באין הסכמה או אישור כזה אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהיא טעונה הסכמה או אישור."

סעיף 28 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 66 לחוק הכשרות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"אפוטרופוס שהיה פגם במינויו

66. פעולה של אפוטרופוס תהיה בת־תוקף אף שהיה פגם במינויו, אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת על הפגם."

סעיף 29 הוראה חדשה זו מבהירה את מעמדו המשפטי של חוזה, אשר טעון את אישור בית המשפט, בתקופת הביניים עד למתן האישור. על פי ההוראה, יש לראותו בתקופת הביניים כחוזה שבו תנאי מתלה, על כל המשמעויות הנובעות מכך. ההוראה משתלבת עם ההצעה לצמצם את הפעולות, שלגביהן נדרש אישור מראש של בית המשפט (סעיף 24 המוצע) ועם ההוראה הכללית באשר לחוזה שבו תנאי מתלה (סעיף 129 המוצע).

סעיף 30 הוראה חדשה זו מבהירה, כי ההסדר שבסעיפים 18, 19 (שיתוף בין ההורים) ו־41 (אפוטרופסים במשותף) לחוק הכשרות אינו מוגבל רק לפעולות פיזיות, אלא חל גם על פעולות משפטיות.

סעיף 31 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיפים 13 ו־79 רישה לחוק הכשרות, בשינויי נוסח. ההוראה הותאמה לפרק המוצע, העוסק בכשרות לפעולות בלבד, וכן נמחקה ההתייחסות לעדיפות דין הקובע תוצאות של הצהרת מוות, בהיותה מיותרת.

נוסח חוק הכשרות הקיים:

"שמירת דינים

13. הוראות פרק זה אינן חלות על כשרותו של אדם לפעולות הקובעות או משנות את מעמדו האישי, ואינן גורעות מכל דין הקובע לעניין פלוני גיל כשרות או תוצאות של שלילת כשרות או הגבלתה או הקובע תוצאות של הצהרת מוות.

שמירת דינים ושיפוט

79. חוק זה אינו בא לפגוע בדיני נישואין וגירושין; הוא אינו בא להוסיף על סמכויות השיפוט של בתי־דין דתיים ולא לגרוע מהן; ומקום שבית־דין דתי מוסמך על פי דין לשפוט, יראו כל הוראה בחוק זה – פרט לסעיף 75 – שמדובר בה בבית־משפט כאילו מדובר בה בבית־דין דתי."

סעיף 32 הפרק הרביעי של חוק הכשרות (סעיפים 67 עד 83) קובע כמה הוראות כלליות, לרבות בענייני סמכות, ייצוג ומשפט בין־לאומי פרטי. מוצע להחיל את רובן של ההוראות הכלליות על פרק הכשרות לביצוע פעולות משפטיות, וזאת למעט הוראות שאינן ממין העניין. כך למשל, הוראת סעיף 74 לחוק הקיים, אשר לפיה מוסמך בית המשפט לשנות או לבטל החלטה שקיבל בשל שינוי נסיבות, נוגעת יותר לדיני הורים וילדים (למשל, שינוי הסדרי ראייה שנקבעו בפסק דין) מאשר לדיני הכשרות לביצוע פעולה משפטית.

פרק שלישי: שליחות

33. (א) שליחות היא כוחו של אדם (בפרק זה – שלוח) לבצע בשמו של אדם אחר (בפרק זה – שולח) פעולה משפטית. מהות השליחות [שלח 1]

(ב) כל פעולה משפטית יכול שתהיה נושא לשליחות, אלא אם כן לפי מהותה, לפי תנאיה או לפי חיקוק יש לבצעה באופן אישי.

34. שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השלוח, ידיעתו וכוונתו, מזכה או מחייבת, לפי העניין, את השולח. שלוחו של אדם כמותו [שלח 2]

35. אדם כשר להיות שלוח לפעולה משפטית שהוא עצמו בר־דעת לבצעה, אך לעניין זכויותיו וחובותיו יחולו הוראות פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית[11] והוראות חוק הכשרות. כשרות השלוח [שלח 4]

דברי הסבר

פרק שלישי: שליחות

הפרק המוצע בא להחליף את חוק השליחות. הפרק ממוקם בחלק העוסק בפעולות המשפטיות, מאחר שמהות השליחות היא כוחו של אדם לעשות בשמו של אדם אחר פעולה משפטית. פרק זה, בדומה לחוק השליחות הקיים, חל בעיקר על היחסים שבין השולח והשלוח לאדם שלישי. היחסים הפנימיים שבין השולח לשלוח נידונים בחלקם בפרקים האחרים של החוק המוצע בהתאם ליחסים השונים שבין השולח לבין השלוח כגון: יחסי מזמין–נותן שירות.

סעיף 33 ההוראה המוצעת היא הוראת פתיחה המגדירה את מהות השליחות. ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק השליחות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (א)

מטרת הסעיף הקטן המוצע, לתאר את מהות השליחות, ולא את אופן יצירתה שנדונה בסעיף 36 המוצע, על כן הושמטה המילה "יפוי" הקיימת בסעיף 1 לחוק הכשרות. המילים "או במקומו", שבדבר פרשנותן נחלקו הדעות, נמחקו כמיותרות, מאחר שנראה כי פעולה "בשם" מכסה את כל המצבים הרלוונטיים. המחלוקת לעניין זה היתה בשאלה אם הכוונה במילים אלה לשליחות נסתרת שבה השלוח אינו מציג עצמו כשלוחו של השולח ועל כן לא נוכל לומר עליו כי הוא פועל "בשמו" או שמא מדובר במקרה שבו לפי מבחן האדם הסביר, הגם שהאדם לא הציג עצמו כשלוח, הרי שהשליחות גלויה לצדדים ולכך הם כיוונו.

המילים "כלפי צד שלישי" נמחקו, מאחר שהפעולה המשפטית יכולה להתבצע כלפי אדם מסוים, כלפי אדם שאינו מסוים וכן כלפי כולי עלמא או כלפי השלוח עצמו. המילים האמורות עלולות להקשות על ההבנה כי השליחות חלה כלפי כל אלה ועל כן הן הושמטו.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מבהירה כי פעולה שהוסכם בין הצדדים כי יש לקיימה באופן אישי, אין לקיימה באמצעות שלוח.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"השליחות ונושאה

1. (א) שליחות היא יפוי כוחו של שלוח לעשות בשמו או במקומו של שולח פעולה משפטית כלפי צד שלישי.

(ב) כל פעולה משפטית יכולה לשמש נושא לשליחות, חוץ מפעולה שלפי מהותה או על פי דין יש לבצעה אישית."

סעיף 34 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 2 לחוק השליחות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"דין השליחות

2. שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השלוח, לרבות ידיעתו וכוונתו, מחייבת ומזכה, לפי העניין, את השולח."

סעיף 35 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק השליחות, בשינויי נוסח. ההוראה הקיימת היא הצהרתית במובן זה שהדין החל על זכויותיו וחובותיו של שלוח הוא זה הקבוע בדיני הכשרות הכלליים, כלומר בחוק הכשרות. ההוראה המוצעת מפנה אל דיני הכשרות בצורה ברורה יותר באמצעות הפניה לפרק המתאים בחוק המוצע ולחוק הכשרות.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"כשרות השלוח

4. כל אדם כשר להיות שלוח לפעולה שהוא עצמו בר־דעת לעשותה, אך לעניין זכויותיו וחיוביו יחולו דיני הכשרות המשפטית הכלליים."

---

[11] סעיפים 17 עד 32.

יצירת השליחות [שלח 3]

36. (א) שליחות נוצרת בהרשאה מאת השולח; ההרשאה תינתן בהודעת השולח לשלוח או לאדם שכלפיו מבוצעת הפעולה המשפטית (בפרק זה – אדם שלישי).

(ב) אדם שלישי רשאי שלא להכיר בפעולתו של שלוח, כל עוד לא הוצגה לפניו הרשאה בכתב ולא נמסר לו העתק ממנה.

היקף השליחות [שלח 5]

37. (א) השלוח מוסמך לבצע כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצוע נושא השליחות ואולם אין הוא מוסמך, באין הרשאה מפורשת, לייצג את השולח בהליכים לפני בית משפט, בית דין או בורר, לערוך פשרה או לבצע פעולה שלא בתמורה.

(ב) שלוח מוסמך לבצע כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש, הדרושה באופן סביר לשמירה על ענייני השולח בקשר לנושא השליחות.

דברי הסבר

סעיף 36 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק הכשרות, בשינויי נוסח כדלקמן:

לסעיף קטן (א)

בסעיף קטן זה נמחקו הביטויים המציינים את אופן מתן ההרשאה (בכתב, בעל־פה או בהתנהגות) לאור סעיף 8 המוצע, המתייחס לביצוע פעולות משפטיות, שבו נאמר כי יכול שיבוצעו בעל־פה, בכתב או בהתנהגות.

התייחסות המשפט העברי:

הרישה של ההוראה המוצעת תואמת את עמדת המשפט העברי כפי שעולה מלשונו של הרמב"ם: "האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מיטלטלין או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח ועושה שליחותו וכל מעשיו קיימין. ואין העושה שליח צריך קניין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו לבין חבירו, ואין צריכין עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם כשאר כל הטענות" (משנה תורה, הלכות שלוחין ושותפין, פרק א, הלכה א). באשר לנתינת ההרשאה שלא בדרך של הודעה לשלוח, העניין שנוי במחלוקת והוא תלוי בצורך במודעות השלוח על דבר מינויו.

לסעיף קטן (ב)

במקום "נדרש אדם להיזקק לפעולת שלוח, רשאי הוא שלא להכיר בשליחות..." מוצע לומר "אדם שלישי רשאי שלא להכיר בפעולתו של שלוח...". מטרתו של שינוי זה להבהיר כי הסעיף חל הן על מקרים שבהם נותר האדם השלישי פסיבי (כגון לעניין ההכרה מצדו בהודעת ביטול שנשלחה בידי השלוח בשמו של השולח), והן על מקרים שבהם הוא נדרש לפעולה אקטיבית.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"הקניית השליחות וצורתה

3. (א) השליחות מוקנית בהרשאה, שבכתב או שבעל־פה, מאת השולח לשלוח, או בהודעה עליה מאת השולח לצד השלישי, או על ידי התנהגות השולח כלפי אחד מהם.

(ב) נדרש אדם להיזקק לפעולת שלוח, רשאי הוא שלא להכיר בשליחות כל עוד לא הוצגה לפניו הרשאה בכתב ולא נמסר לו העתק ממנה."

סעיף 37 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק השליחות, בשינויי נוסח כדלקמן:

לסעיף קטן (א)

המילים "באין הגבלה בהרשאה" נמחקו כמיותרות. הסעיף עוסק בהרשאה משלימה הכוללת את כל הפעולות המשפטיות אשר השולח לא העניק בגינן הרשאה מפורשת ומשתמעת. מכאן שברור כי בכוחו של השולח להגביל את כוחו של השלוח וכי אם קיימת הגבלה מעין זו הרי שהיא ביטוי לרצון המפורש של השולח וההרשאה המשלימה נדחית מפניה. המילה "התקין" נמחקה אף היא כמיותרת מאחר שאין בה כדי להוסיף על המבחן האובייקטיבי הקבוע בסעיף ולפיו "השלוח מוסמך לבצע כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצוע נושא השליחות". המילה "ויתור" הושמטה מאחר שהיא כלולה ב"פעולה בלי תמורה". במקום "השליחות חלה" נאמר ליתר דיוק כי "השלוח מוסמך לבצע".

סעיף קטן (ב)

בסעיף קטן זה הוחלפו המילים "רשאי השלוח" במילים "השלוח מוסמך". בכך הובהר כי הסעיף נועד ליצור הרשאה לשלוח לפעול כדי לשמור על ענייני השולח בקשר לנושא השמירה ואין מדובר בהגנה בלבד לשלוח מפני טענות של השולח ביחס לפעולה אסורה. הוראות הפרק המוצע יחולו אפוא גם במקרה של שליחות מעין זו. הסיפה של הסעיף הקיים נמחקה כמיותרת מאחר שאם הפעולה היא בתחום ההרשאה, ברור כי השלוח מוסמך לפעול גם בכגון זה. ההוראה נדרשת רק לפעולות שהשלוח לא היה מוסמך לעשותן במסגרת השליחות.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"היקף השליחות

5. (א) השליחות חלה – באין הגבלה בהרשאה – על כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצועו התקין של נושא השליחות, אולם אין היא חלה – באין הרשאה מפורשת לכך – על הליכים לפני בית משפט, בית דין או בורר, ולא על פשרה או ויתור או פעולה בלי תמורה.

(ב) רשאי שלוח לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר לשמירה על עניני השולח בקשר לנושא השליחות, אף אם הפעולה חורגת מתחום ההרשאה."

38. אין שלוח עושה שלוח לנושא שליחותו, אלא בהרשאת השולח או לשם ביצוע פעולה כאמור בסעיף 37(ב). שליחות משנה [שלח 16]

39. (א) פעל אדם כשלוחו של אדם אחר בלא הרשאה ממנו או בחריגה מהרשאתו, רשאי האדם האחר, בכפוף להוראות סעיף קטן (ב), לאשר את הפעולה בדיעבד; אישור בדיעבד ייחשב כהרשאה מראש, ואולם אין בו כדי לפגוע בזכות שנרכשה בתום לב ובתמורה לפני האישור. פעולה בלא הרשאה [שלח 6(א), (ב)]

(ב) לא ידע האדם השלישי ולא היה עליו לדעת בשעת ביצוע הפעולה האמורה בסעיף קטן (א), כי היא נעשית בלא הרשאה או בחריגה מהרשאה, הברירה בידו, כל עוד לא נודע לו על אישור הפעולה, לראות במבצע הפעולה צד לפעולה וליתן לו הזדמנות סבירה לקיימה או לחזור בו מן הפעולה ולתבוע ממבצע הפעולה פיצויים בעד הנזק שנגרם לו בשל העדר ההרשאה או החריגה ממנה.

(ג) מבצע הפעולה רשאי לדרוש מהאדם השלישי להודיע לו על בחירתו כאמור בסעיף קטן (ב); לא הודיע האדם השלישי על בחירתו בתוך זמן סביר ממועד קבלת הדרישה, רואים אותו כמי שבחר לחזור בו מן הפעולה. [ח]

(ד) האדם השלישי ומבצע הפעולה רשאים לדרוש מהאדם שהפעולה בוצעה בשמו להודיע על עמדתו ביחס לפעולה; נמסרה דרישה כאמור, רשאי אותו אדם לאשר בדיעבד את הפעולה שבוצעה בשמו, לפי הוראות סעיף קטן (א), ובלבד שהודיע על כך בתוך זמן סביר ממועד קבלת הדרישה. [ח]

דברי הסבר

סעיף 38 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16 לחוק השליחות, בשינויי נוסח. המילים "במפורש או מכללא" הושמטו כמיותרות. ההרשאה יכולה להיעשות בכל דרך הקבועה בסעיף 8 המוצע: בכתב, בעל־פה ובהתנהגות. השאלה אם ניתן להסיק רשות מכללא (או רשות משלימה) היא שאלה כללית לגבי היקף השליחות שאינה נוגעת דווקא לשליחות משנה.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"שליחות משנה

16. אין שלוח עושה שלוח לנושא שליחותו אלא אם הורשה לכך במפורש או במכללא, או שעשה זאת לשם פעולה כאמור בסעיף 5(ב)."

סעיף 39 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק השליחות, בשינויי נוסח כדלקמן:

לסעיף קטן (א)

מוצע להחליף את המילים "ובלבד שלא תיפגע זכות שרכש אדם אחר בתום לב..." במילים "ואולם אין בו כדי לפגוע בזכות שנרכשה בתום לב....". תיקון זה מבהיר כי הסעיף עשוי לחול על כל זכות שנרכשה בתום לב ובתמורה, ובמקרים מסוימים, בידי השלוח עצמו או בידי האדם השלישי ולא רק בידי צד רביעי כפי שהיה אפשר לפרש את הסעיף הקיים.

לסעיף קטן (ב)

מוצע להימנע בסעיף זה מהשימוש במונחים "שולח" ו"שלוח", מאחר שמדובר במצבים של העדר הרשאה וחריגה מהרשאה, שהגדרת השליחות אינה חלה עליהם; נוסח הסעיף שונה בהתאם, ונעשה בו שימוש במונח "מבצע הפעולה". כן התווספו לסעיף המילים "ליתן לו הזדמנות סבירה לקיימה", זאת כדי להעניק למבצע הפעולה הזדמנות סבירה להתארגן לקיום הפעולה במקום השולח, למשל במקום שבו חלף המועד לביצועה. במקום המילים "את נזקו" שבסיפה של הסעיף הקיים נאמר "פיצויים בעד הנזק שנגרם לו בשל העדר ההרשאה או החריגה ממנה", כדי להבהיר מהו הנזק שבשלו זכאי האדם השלישי לפיצויים (בשונה, למשל, מפיצויים שמגיעים ממבצע הפעולה בשל הפרת חוזה אם בחר האדם השלישי לראות במבצע הפעולה את בעל דברו והלה הפר את החוזה). מאחר שמוצע להשמיט מנוסח פרק זה את הוראת סעיף 18 לחוק הקיים הדן בידיעת השלוח, מובהר כי הסעיף חל במקרים שבהם על הצד השלישי לא היה לדעת על העדר ההרשאה או על החריגה ממנה.

לסעיף קטן (ג)

הוראה חדשה זו מטרתה להסדיר את הפעלתה של הברירה על ידי האדם השלישי. מבצע הפעולה רשאי לדרוש מהאדם השלישי להודיע מהי בחירתו מבין הברירות שלרשותו לפי סעיף קטן (ב), ואם לא הודיע בתוך זמן סביר ממועד קבלת הדרישה, נקבעה "ברירת מחדל" ועל פיה יראו אותו כמי שבחר לחזור בו מן הפעולה.

לסעיף קטן (ד)

הוראה חדשה זו מטרתה ליצור מנגנון של מסירת הודעות בדבר כוונתו של כל אחד מהצדדים. זאת, כדי לאפשר לצדדים האחרים תכנון נאות. סעיף זה מגן על

פעולה למען תאגיד [שלח 6(ג)]

40. תאגיד רשאי לאשר פעולה שנעשתה למענו לפני היווסדו, ויחולו הוראות סעיף 39.

שליחות נסתרת [שלח 7]

41. לא ידע האדם השלישי ולא היה עליו לדעת, בשעת הפעולה, על קיומה של השליחות או על מיהות השולח, תחייב פעולת השלוח את השולח והשלוח יחד ולחוד ותזכה את השלוח בלבד; ואולם רשאי השולח לאמץ לעצמו את זכויות השלוח כלפי האדם השלישי, ובלבד שאין הדבר נוגד חוזה או חיקוק או את מהות הזכות.

חיוב אמון של שלוח [ח, שלח 8]

42. קיבל עליו אדם לפעול כשלוח, חב הוא אמון כלפי השולח.

דברי הסבר

עניינו של האדם השלישי, ומאפשר לו לברר אם ברצונו של מי שהפעולה בוצעה בשמו לאמצה, דבר אשר יסייע לו בהחלטה כיצד לכלכל את מעשיו: לחזור בו מן הפעולה או לראות את מבצע הפעולה כבעל דברו. הסעיף מאפשר גם למבצע הפעולה לפנות בדרישה כאמור. לא הגיב מי שהפעולה בוצעה בשמו בתוך זמן סביר מקבלת הדרישה, לא יהיה זכאי עוד לאשר את הפעולה.

התייחסות המשפט העברי:

נציין כי במשפט העברי הכללים שונים, הן ביחסים שבין השולח לאדם השלישי והן ביחסים שבין השלוח לאדם השלישי. ביחסים שבין השולח לאדם השלישי, ככלל פעולתו של השלוח בטלה מאליה, ואין לשולח אפשרות לאשר אותה בדיעבד (משנה תורה, הלכות שלוחין ושותפין, פרק א, הלכה ב). עם זאת, אם הפעולה מיטיבה עם השולח, היא עשויה לזַכות אותו מדין "זכין לאדם שלא בפניו" (משנה תורה, הלכות זכיה ומתנה, פרק ד, הלכה ב). ביחסים שבין השלוח לאדם שלישי, השלוח אינו נושא באחריות, אלא כשהטעה את האדם השלישי ביודעין בדבר הרשאתו (שו"ת הרשב"א, חלק ב, סימן רנה).

נוסח חוק השליחות הקיים:

"פעולה ללא הרשאה

6. (א) פעל אדם בחזקת שלוחו של אחר בלי שהורשה לכך או בחריגה מהרשאתו, יכול אותו אחר, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), לאשר את הפעולה בדיעבד; ואישור בדיעבד – כהרשאה מלכתחילה, ובלבד שלא תיפגע זכות שרכש אדם אחר בתום לב ובתמורה לפני האישור.

(ב) לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה שהשלוח פועל ללא הרשאה או בחריגה מהרשאתו, הברירה בידו, כל עוד לא נודע לו על אישור הפעולה, לראות את השלוח כבעל דברו או לחזור בו מן הפעולה ולתבוע מן השלוח את נזקו."

סעיף 40 לפעולה מטעם תאגיד הוקדש סעיף נפרד. ככלל, הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 6 לחוק השליחות. עם זאת, הוראת סעיף 39 המוצע, שאליה מפנה סעיף 40 המוצע ואשר דנה בפעולה בלא הרשאה, יוצרת הסדר רחב יותר מסעיף 6 לחוק הקיים.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"פעולה ללא הרשאה

6. (ג) תאגיד יכול לאשר פעולה שנעשתה למענו לפני היווסדו, ויחולו הוראות סעיף זה.

סעיף 41 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק השליחות, בשינויי נוסח. בין השאר, הוסף הביטוי "ולא היה עליו לדעת", עקב השמטת סעיף 18 לחוק השליחות.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"שליחות נסתרת

7. לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה על קיומה של השליחות, או לא ידע את זהותו של השולח, תחייב פעולת השלוח את השולח והשלוח יחד ולחוד ותזכה את השלוח בלבד; אולם יכול השולח לאמץ לעצמו זכויות השלוח כלפי הצד השלישי, זולת אם הדבר נוגד את הזכות לפי מהותה, תנאיה, או נסיבות העניין."

סעיף 42 חיובי האמון רוכזו בפרק כללי (סעיפים 434 עד 442 המוצעים) ולכן ניתן להסתפק בהפניה לפרק זה. ההפניה נעשית בפרק זה ובחוק כולו, על ידי שימוש במונח "חב אמון".

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלה:

(1) יגלה לשולח כל ידיעה וימסור לו כל מסמך הנוגעים לנושא השליחות ויתן לו דין וחשבון על פעולותיו;

(2) לא יהא שלוח של שולחים שונים לנושא שליחות אחד שלא על דעת שולחיו;

(3) לא יעשה פעולת שליחות עם עצמו;

(4) לא יקבל מכל אדם טובת הנאה או הבטחה לטובת הנאה בקשר לנושא השליחות שלא בהסכמתו של השולח;

(5) לא ישתמש לרעת השולח בידיעות או במסמכים שבאו לידו עקב השליחות, ובדרך כלל יימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר."

43. עשה השלוח פעולה כלפי אדם שלישי תוך הפרת חיוב האמון והאדם השלישי ידע על ההפרה, זכאי השולח לבטל את הפעולה; אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מכל תרופה אחרת הנתונה לשולח כלפי האדם השלישי.

תרופות בשל הפרת חיוב אמון [שלח 9(ב)]

44. נכס, טובת הנאה או רווח שזכה בו השלוח בשל השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח.

נכסים שזכה בהם השלוח [שלח 10(א) רישה, (ב)]

45. השולח ישפה את השלוח בשל ההוצאות הסבירות שהוציא ובשל ההתחייבויות הסבירות שהתחייב בהן עקב השליחות.

שיפוי השלוח [שלח 11]

46. (א) שליחות מסתיימת באחת מאלה:

(1) השולח או השלוח הודיע על ביטולה;

סיום השליחות [שלח 14(א)]

דברי הסבר

סעיף 43 בסעיף המוצע, שעניינו "תרופות בשל הפרת חיוב אמון" אין התייחסות מיוחדת לתרופות שלהן זכאי השלוח כלפי השולח אם הפר את חיוב האמון. התייחסות זו אינה נחוצה מאחר שיחול חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב.

ההוראה שבסעיף 9(ב) לחוק השליחות, בדבר האפשרות לביטול הפעולה, נותרה על כנה, שכן דיני התרופות הכלליים אינם מספקים את הסעד האמור במקרה זה. המילים "וההפרה היתה על דעת הצד השלישי" הוחלפו במילים "והאדם השלישי ידע על ההפרה", כפי שהמונח "על דעת" פורש בספרות.

כמו כן נמחקה מן ההוראה המוצעת הסיפה שבסעיף 9(ב) הקיים בדבר זכות השולח לתבוע פיצויים גם מן האדם השלישי והוספה ההבהרה כי "אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מכל תרופה אחרת הנתונה לשולח כלפי האדם השלישי". על מקרה זה תחול ההוראה בדבר גרם הפרת חיוב (סעיף 399 המוצע) (עוולה זו הורחבה לכל חיוב, להבדיל מהעוולה כיום, שעיסוקה הוא בגרם הפרת חוזה בלבד). עקב כך, אין מקום להסדיר במיוחד את זכותו של השולח לפיצוי מן האדם השלישי שתיקבע בהתאם לכללי הנזיקין האמורים.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"תרופות

9. (א) הפר השלוח אחת החובות המוטלות עליו לפי סעיף 8, זכאי השולח לתרופות הניתנות בשל הפרת חוזה.

(ב) פעולה שהשלוח עשה כלפי צד שלישי עקב הפרת חובה כאמור וההפרה היתה על דעת הצד השלישי, זכאי השולח, נוסף על התרופות האמורות בסעיף קטן (א), לבטל את הפעולה וכן לתבוע גם מן הצד השלישי את הפיצויים המגיעים לו מן השלוח."

סעיף 44 סעיפים קטנים (א) ו־(ב) לסעיף 10 לחוק השליחות אוחדו ונקבע הן לגבי נכס והן לגבי רווח או טובת הנאה, כי הם מוחזקים בידי השלוח כנאמן של השולח, ויחול על כך פרק הנאמנות. הסיפה של סעיף 10(א) הושמטה מאחר שנראה שאין בה צורך שכן ההוראה מושתתת על עקרונות של עשיית עושר ולא במשפט, ומצב ידיעתו של הצד השלישי לגבי השליחות אינו רלוונטי בהקשר זה.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי סבור גם הוא שיש נסיבות שבהן התוספת שקיבל השלוח מן האדם השלישי הולכת כולה לשולח, ואולם אין זה אלא כאשר אפשר לראות את התוספת כתמורה לכספו של שולחו, כגון שקנה נכס שאין לו מחיר קבוע ומוגדר בשוק. לא כן אם אין לראות בתוספת תמורה לכספו של השולח אלא מתנה שניתנה מעבר לעסקה, שאז נקבע בתלמוד (כתובות צח ע"א) שהשולח והשלוח מתחלקים בה שווה בשווה (נ' רקובר, "אדם שקיבל טובת הנאה עקב שליחותו", בתוך עושר ולא במשפט, ירושלים תשמ"ח, עמ' 77 ואילך).

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נכסים ורווחים

10. (א) כל נכס שבא לידי השלוח עקב השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח; והוא, אף אם לא גילה השלוח לצד השלישי את קיומה של השליחות או את זהותו של השולח.

(ב) השולח זכאי לכל ריווח או טובת הנאה שבאו לשלוח בקשר לנושא השליחות."

סעיף 45 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11 לחוק השליחות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"שיפוי

11. השולח חייב לשפות את השלוח על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב השליחות."

סעיף 46 בסעיף המוצע אוחדו הוראות סעיפים 14 ו־15 לחוק השליחות.

לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע קובע כמה שינויים לסעיף 14(א) לחוק השליחות כשההנחה היא כי הודעה על סיום

(2) השולח או השלוח נפטר או נגרעה כשרותו;

(3) השולח או השלוח הוכרז פושט רגל, ואם הוא תאגיד – החליט על פירוקו מרצון או ניתן לגביו צו פירוק.

[שלח 14(ב)] (ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם ניתנה ההרשאה להבטחת זכותו של אדם אחר או של השלוח עצמו, וזכותם מותנית בביצוע נושא השליחות.

[שלח 15(א)] (ג) כל עוד לא ידע השלוח ולא היה עליו לדעת על סיום השליחות, זכאי הוא כלפי השולח לראות את השליחות כנמשכת.

שלח 15(ב)] (ד) כל עוד לא ידע האדם השלישי ולא היה עליו לדעת על סיום השליחות, זכאי הוא לראותה כנמשכת ואם ידע השלוח או היה עליו לדעת על סיומה – בידי האדם השלישי לראות את השליחות כנמשכת או לבחור בין אחת החלופות הקבועות בסעיף 39(ב).

[ח] (ה) השלוח רשאי לדרוש מהאדם השלישי להודיע לו על אופן בחירתו כאמור בסעיף קטן (ד); לא הודיע האדם השלישי על בחירתו בתוך זמן סביר ממועד קבלת הדרישה, רואים אותו כמי שבחר לחזור בו מן הפעולה.

ריבוי שולחים ושלוחים [שלח 17] **47.** (א) נתן השולח הרשאה אחת לשלוחים אחדים, חזקה שעליהם לפעול יחד.

(ב) נתנו שולחים אחדים הרשאה אחת לשלוח, חזקה שעל השלוח לפעול מכוח כולם יחד.

דברי הסבר

השליחות היא פעולה משפטית חד־צדדית ויחולו עליה ההוראות המתאימות מסימן ב׳ לפרק: הוראות כלליות בחלק זה הדן בפעולות משפטיות. הסעיף חוזר על הדין הקיים וקובע את סיומה של השליחות אם נגרעה כשרותם של השולח או השלוח (פסקה (2)), לגבי תאגיד, הסעיף מדייק יותר וקובע שהפירוק יכול להיות מרצון או לפי צו.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 14(ב) לחוק השליחות, בשינויי נוסח.

לסעיפים קטנים (ג) ו־(ד)

הסעיפים חוזרים על נוסחו של סעיף 15 לחוק השליחות, בשינויי נוסח. המילים "היה עליו לדעת" הוספו בשל השמטתו של סעיף 18 לחוק האמור.

לסעיף קטן (ה)

הוראה חדשה זו, בדומה להוראת סעיף 39(ג) המוצע, נועדה להסדיר את הפעלתה של הברירה בידי האדם השלישי. השלוח רשאי לדרוש מהאדם השלישי להודיע על אופן בחירתו, ואם לא הודיע בתוך זמן סביר, נקבעה "ברירת מחדל" ועל פיה יראו אותו כמי שבחר לחזור בו מן הפעולה.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"סיום השליחות

14. (א) השליחות מסתיימת בביטולה על ידי השולח או השלוח וכן במותו של אחד מהם, בגריעת כשרותו או בפשיטת רגלו, או – אם היה תאגיד – בפירוקו.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו אם ניתנה ההרשאה להבטחת זכותו של אדם אחר או של השלוח עצמו וזכותם תלויה בביצוע נושא השליחות."

סייגים לסיום שליחות

15. (א) כל עוד לא ידע השלוח על סיום השליחות, זכאי הוא כלפי השולח לראותה כנמשכת.

(ב) לא ידע הצד השלישי על סיום השליחות, זכאי הוא לראותה כנמשכת; ואם השלוח ידע על סיומה, זכאי הצד השלישי גם לברירה הנתונה לו בסעיף 6(ב)."

סעיף 47 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17 לחוק השליחות, בשינויי נוסח.

התייחסות המשפט העברי:

לסעיף קטן (ב)

זוהי גם גישת המשפט העברי כפי שפסק הרמב"ם: "שלשה שנתנו מעות לאחד לקנות להם המקח, אם היו המעות מעורבות וקנה במקצת הדמים, אף על פי שהיתה כוונת השליח שזה שקנה לאחד מהן הרי המקח של כולן, וחולקין אותו לפי מעותיהן" (הלכות מכירה פרק ז, הלכה יג). מפשטות לשונו של הרמב"ם עולה שכיוון שכמה שולחים נתנו לשליח הרשאה אחת לקנות בעבורם מקח, אין לו הרשאה לפעול בעבור אחד מהם בלבד, אלא עליו לפעול בעבור כל השולחים כאחד (וכך פוסק הרמ"ה במפורש כפי שמובא בטור, חושן משפט, סימן קפד. אמנם דעתו של רבי ישעיה מטראני שונה, ראו שם).

נוסח חוק השליחות הקיים:

"ריבוי שלוחים ושולחים

17. (א) ניתנה הרשאה אחת לשלוחים אחדים, חזקה שעליהם לפעול יחד.

(ב) ניתנה הרשאה אחת על ידי שולחים אחדים, חזקה שעל השלוח לפעול מכוח כולם יחד."

חלק שלישי: חיובים

חלק משנה ראשון: הוראות כלליות לחיובים

פרק ראשון: השלמת חיובים, קיומם ופקיעתם

48. חיוב נוצר על פי דין או על פי חוזה. מקורות החיוב [ח]

49. חיוב יכול שיקוים בידי מי שאינו החייב אלא אם כן לפי מהותו של החיוב או תנאיו, או לפי חיקוק, על החייב לקיימו באופן אישי. מקיים החיוב [חוב 40]

50. (א) חיוב על פי חוזה יש לקיים זמן סביר לאחר יצירתו; היה על החייב לקיים את החיוב בתוך תקופה מסוימת, רשאי החייב לקבוע את מועד הקיום בתוך אותה תקופה. מועד הקיום [מכר 9, שכר 5(ב), חוב 41]

דברי הסבר

חלק שלישי: חיובים

החלק השלישי המוצע דן בכל סוגי החיובים. הוא כולל הוראות כלליות הנוגעות לכל סוגי החיובים ואחריהן הוראות פרטניות לעניין החיובים הרצוניים (חוזים וחוזים מיוחדים), חיובים לא רצוניים (נזיקין, עשיית עושר ולא במשפט ומזונות) וחיובים מעורבים שיכול שמקורם בחוזה ויכול שיחולו מהדין (שמירה וחיוב אמון). חלק זה כולל גם את התרופות העומדות למי שנפגע מהפרת חיוב.

חלק משנה ראשון: הוראות כלליות לחיובים

חלק משנה ראשון בחלק החיובים כולל הוראות שמיועדות לחול על כל דיני החיובים. בכך יש חידוש מסוים לעומת ההסדר הקיים. כיום הורחבה תחולת הוראותיו של חוק החוזים "ככל שהדבר מתאים לעניין, ובשינויים המחויבים", גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה וגם על חיובים שאינם נובעים מחוזה (סעיף 61(ב) לחוק החוזים). בכך יצר הדין הקיים צינור, אשר מרחיב את תחולתו של חוק החוזים גם על חיובים שונים. המונח חיוב קיים בחוק החוזים ובכך אין חידוש. מונח זה איפשר לראות בפרקים ה' ו־ו' לחוק החוזים חלק מתורת חיובים כללית. עתה מוצע חלק מיוחד אשר מעגן את העקרונות המשותפים לדיני החיובים. עם זאת המבנה המוצע מבהיר בצורה ברורה יותר את התפיסה בדבר תורת חיובים כללית. המונחים "חייב" ו"נושה" שבהם נעשה שימוש בחלק משנה זה אינם מוגדרים ואולם אלה הצדדים לקשר המשפטי שהוא החיוב.

מרביתן של ההוראות הכלליות המוצעות בחלק החיובים דומות במהותן להוראות חוק החוזים. עם זאת, וכדי לעצב הסדר שלם ומגובש, נוספו כמה הוראות, שונה נוסחן של הוראות אחרות ונערכה חלוקה מחודשת לפרקים ולסימנים.

פרק ראשון: השלמת חיובים, קיומם ופקיעתם

הפרק הראשון מבוסס בעיקרו על פרק ה' לחוק החוזים הנושא את הכותרת: קיום החוזה. ההוראות בחלקן הניכר הן הוראות השלמה לגבי חוזים ועל כן באופן שיטתי הושמטה כל הוראה המתייחסת להסכמות שהגיעו אליהן הצדדים, שכן הוראות אלה ודאי שלא יחולו אם הצדדים הסכימו אחרת באותו עניין.

סעיף 48 המונח חיוב אינו מוגדר בחוק המוצע. ההגדרות השונות מצויות בספרות המשפטית העוסקת בתחום זה. עם זאת, נקבעה הוראה חדשה זו הנוגעת להיבט אחד של החיוב והיא קובעת את מקורותיו של החיוב. ההוראה מסייעת גם בהבנת המבנה של החוק המוצע שכן היא קובעת כי החיובים, נושא חלק זה, מקורם בדין, שמכוחו נוצרים החיובים הלא־רצוניים וחיובים אחרים המושתתים עליו, או שמקורם בחוזה, שמכוחו נוצרים החיובים הרצוניים.

סעיף 49 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 40 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום – בידי מי

40. חיוב יכול שיקויים בידי אדם שאיננו החייב, זולת אם לפי מהות החיוב, או לפי המוסכם בין הצדדים, על החייב לקיימו אישית."

סעיף 50 הסעיף המוצע מיועד לחול על חיוב חוזי (להבדיל מחיובים שמקורם בדין) שלא נקבע מועד לקיומו או שנקבע כי יקוים בתוך תקופה מסוימת. בכך חוזר הסעיף על העיקרון הקבוע בסעיף 41 לחוק החוזים. הסעיף נועד להשלים חסר בחוזה לגבי המועד לביצוע חיוב או להשלמת ביצועו כשאין נוהג או הוראות מיוחדות בעניין. הוראה דומה, בסעיף 16 לחוק המוצע, חלה על פעולה משפטית. לא נקבעה הוראה לגבי מועד קיום חיוב על פי דין, בין השאר, מאחר שבמקרים רבים הדין הוא זה שינקוב את המועד המתאים לביצוע החיוב. בשונה מהסעיף בחוק החוזים הקיים, קובע הסעיף המוצע כי החייב ולא הנושה, זכאי להודיע לצד השני על מועד הקיום המדויק, בכך הוחל ההסדר הקיים בחוק המכר ובחוק השכירות והשאילה, על כלל החיובים החוזיים.

התייחסות המשפט העברי:

נציין כי בהלוואה, הכלל במשפט העברי הוא "סתם הלוואה שלושים יום"; חיובים שאינם הלוואה, יש לקיימם

(ב) החייב יודיע לנושה, זמן סביר מראש, על מועד קיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א).

קיום מוקדם [חוב 42]

.51 חיוב יכול שיקוים לפני מועדו, ובלבד שהקיום המוקדם לא יפגע בנושה, ושהחייב הודיע על כך לנושה זמן סביר מראש.

דחייה של מועד הקיום [חוב 43]

.52 (א) המועד לקיומו של חיוב נדחה –

(1) אם הקיום במועד נמנע מפני שהנושה טרם קיים חיוב שהיה עליו לקיים תחילה, או מסיבה אחרת הקשורה בנושה – עד שחלפה המניעה;

(2) אם על הצדדים לקיים את חיוביהם בד בבד (בחלק זה – חיובים שלובים) – כל עוד הנושה אינו מוכן לקיים את החיוב המוטל עליו.

דברי הסבר

בהזדמנות הראשונה, והכל בכפוף למנהג המדינה, שעל כגון זה נאמר "מנהג מבטל הלכה".

נוסח חוק החוזים הקיים:

"מועד הקיום

41. חיוב שלא הוסכם על מועד קיומו, יש לקיים זמן סביר לאחר כריתת החוזה, במועד שעליו הודיע הנושה לחייב זמן סביר מראש."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"המסירה, מועדה ומקומה

5. (ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המשכיר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה; לא הוסכם על מועד המסירה, תהא המסירה זמן סביר לאחר כריתת החוזה; במקרים אלה על המשכיר להודיע לשוכר זמן סביר מראש על מועד המסירה."

נוסח חוק המכר הקיים:

"מועד המסירה

9. (א) מקום שהממכר לא נמסר על אתר, תהא המסירה זמן סביר לאחר גמירת החוזה.

(ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המוכר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה.

(ג) במקרים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו־(ב), על המוכר להודיע לקונה זמן סביר מראש על מועד המסירה."

סעיף 51 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 42 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

התייחסות המשפט העברי:

הסעיף תואם את עמדת המשפט העברי, וכפי שנפסק בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן עד, סעיף ב: "קבע המלוה ללוה זמן, ורוצה הלוה לפורעו כדי שלא יעמוד הממון באחריותו עד הזמן, והמלוה אינו רוצה לקבלו... אין שומעין לו, מפני שקביעות הזמן לתקנת הלוה היא". ואולם באותו סעיף אף נקבע שלא ניתן להקדים פירעון חיוב אם ייגרם נזק לנושה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום מוקדם

42. חיוב יכול שיקויים לפני מועדו, ובלבד שהודיע החייב לנושה על כך זמן סביר מראש והדבר לא יפגע בנושה."

סעיף 52 לסעיף קטן (א)

פסקה (1) של הסעיף הקטן המוצע מרכזת את ההוראות הקיימות בפסקאות (1) ו־(2) של סעיף 43(א) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. פסקה (2) של הסעיף הקטן האמור חוזרת על הוראת פסקה (3) של סעיף 43(א) לחוק החוזים. דוגמה לחיובים שלובים שיש לקיימם בד בבד נמצאת בסעיף 163 לפרק חוזה מכר.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 43(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. המילים "אם ראה שמן הצדק לעשות כן", הושמטו כמיותרות מאחר ששיקול דעתו של בית המשפט בא לידי ביטוי במילה "רשאי". הוראת סעיף קטן זה אינה כוללת את נוסח הסיפה של סעיף קטן 43(ב) הקיים. אין בכך כדי לשנות את החוק הקיים מאחר שהחיובים שבהם עוסקת הסיפה הם חיובים שלובים וקיומם נדחה לפי סעיף קטן (א).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"דחיית קיום

43. (א) המועד לקיומו של חיוב נדחה –

(1) אם נמנע הקיום במועדו מסיבה התלויה בנושה – עד שהוסרה המניעה;

(2) אם תנאי לקיום הוא שיקויים תחילה חיובו של הנושה – עד שקויים אותו חיוב;

(3) אם על הצדדים לקיים חיוביהם בד בבד – כל עוד הנושה אינו מוכן לקיים את החיוב המוטל עליו.

(ב) נדחה המועד לקיום חיוב כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט לחייב את הנושה לשלם לחייב פיצויים בשל הנזק שנגרם לו עקב הדחייה, אף אם הנושה לא הפר בשל כך את החוזה.

מקום הקיום של החיוב
[שכר 14(ב), חוכ 44, מכר 21]

53. (א) החייב יקיים את החיוב במקום עסקו של הנושה, ובאין לו מקום עסק או שהחיוב אינו קשור לעסקו – במקום מגוריו.

(ב) שינה הנושה לאחר מועד היווצרות החיוב את מקום עסקו או את מקום מגוריו, יישא הנושה בהוצאות הנוספות הכרוכות בקיום החיוב במקום החדש.

קיום בבינוניות
[חוכ 45]

54. חיוב למתן נכס או שירות יש לקיים במתן נכס או שירות מסוג ומטיב בינוניים.

דברי הסבר

(ב) נדחה המועד לקיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן, לחייב את הנושה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לחייב עקב הדחיה, אף אם אין בדבר משום הפרת חוזה מצד הנושה, ואם היה על החייב לשלם תשלומים תקופתיים עד לקיום החיוב שמועדו נדחה – לפטור אותו מתשלומים אלה בתקופת הדחיה."

סעיף 53 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 44 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. בסעיף הושמטו המילים "חיוב שלא הוסכם על מקום קיומו" כמיותרות, מאחר שמדובר כמובן בהוראת השלמה, והוספו המילים "או שהחיוב אינו קשור לעסקו" כדי להבהיר מהו הדין לגבי מקום קיום החיוב אם החיוב אינו קשור לעסקו של הנושה, נושא שהיה חסר בחוק הקיים. ההתייחסות בסעיף המוצע היא לחיוב ולא לחוזה כדי להבהיר כי הדין הקיים נכון גם לחיובים באופן כללי ולא רק לחוזים.

ההסדר שלפיו מקום הקיום של החיוב הוא במקום עסקו או מגוריו של הנושה הוא כללי וחל על כל החוק, למעט הוראות שבהן הסדר מיוחד, למשל, בסעיף 159(א) המוצע, הקובע כי בעסקת מכר המסירה תהיה במקום עסקו של החייב (המוכר), ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו; הסדר אחר קבוע בסעיף 234(א) המוצע, ולפיו על המשכיר למסור את המושכר לשוכר במקום הימצאו של המושכר בעת כריתת החוזה.

התייחסות המשפט העברי:

לעניין מקום קיום החיוב, המשפט העברי מבחין בין חיוב שעניינו תשלום כספי ובין חיוב שעניינו העברת נכס. הכלל הקבוע בסעיף תואם את גישת המשפט העברי לעניין תשלום כספי (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן עד, סעיף א. וראה ש"ך, שם, ס"ק ג). לעומת זאת, הכלל בקיום חיוב שעניינו העברת נכס הוא שמקום קיום החיוב הוא מקום יצירת החיוב (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רצג, סעיף א).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"מקום הקיום

44. (א) חיוב שלא הוסכם על מקום קיומו, יש לקיים במקום עסקו של הנושה, ואם אין לו מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

(ב) שינה הנושה את מקום עסקו או מקום מגוריו אחרי כריתת החוזה, יישא בהוצאות הנוספות הנובעות מקיום החיוב במקום החדש."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"מועד התשלום ומקומו

14. (ב) דמי השכירות ישולמו, באחת הדרכים המקובלות, במקום עסקו של המשכיר, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו.

נוסח חוק המכר הקיים:

המועד לתשלום המחיר ומקומו

21. המחיר ישולם במועד מסירת הממכר ובמקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום–עסק – במקום מגוריו הקבוע."

סעיף 54 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 45 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. המילים "שלא הוסכם על סוגם או טיבם" הושמטו כמיותרות מאחר שמדובר בהוראה החלה ממילא רק אם לא היתה הסכמה אחרת.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי הכלל הנוגע לקיום התחייבות הוא "יד בעל השטר [=הנושה] על התחתונה". כלל זה תואם את הכלל "המוציא מחברו עליו הראיה". משום כך, התלמוד והפוסקים קובעים שהחייב יכול לתת לנושה נכס מטיב גרוע. עם זאת, קיימת דעה שקיום חיוב למתן נכס יש לקיים בנכס בינוני (נימוקי יוסף, בבא מציעא, נב ע"א בדפי הרי"ף).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום בבינוניות

45. חיוב למתן נכס או שירות שלא הוסכם על סוגם או טיבם, יש לקיים במתן נכס או שירות מסוג ומטיב בינונים."

קיום בסכום ראוי [מכר 20(א), שכר 13(ב), חוב 46]

55. חיוב לתשלום בעד נכס או שירות יש לקיים בתשלום של סכום שהיה ראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת יצירת החיוב.

הוצאות לקיום חיוב [ח, מכר 24, שכר 7(ב) סיפה]

56. ההוצאות לקיום חיוב יחולו על החייב.

זקיפת תשלום בחיוב אחד [חוב 49, ח]

57. סכום ששולם לקיומו של חיוב, ייזקף תחילה לחשבון ההוצאות המגיעות מן החייב בקשר לחיוב, לאחר מכן לחשבון הריבית, ולבסוף לחשבון הקרן בתוספת הפרשי ההצמדה; בזקיפת תשלום לחשבון הקרן ייזקף התשלום בחלקו על חשבון הקרן המקורית ובחלקו על חשבון הפרשי ההצמדה, בהתאם ליחס שביניהם.

זקיפת תשלום בחיובים אחדים [חוב 50]

58. חייב שחב חיובים אחדים לנושה, זכאי לקבוע בעת התשלום לנושה, לחשבונו של איזה מן החיובים ייזקף התשלום; לא עשה כן, זכאי הנושה לקבוע את אופן זקיפת התשלום.

דברי הסבר

סעיף 55 הסעיף המוצע קובע הוראה כללית אשר תחול על כל חיוב כספי ועל כן במקום "בעת כריתת החוזה", כפי שנאמר בסעיף 46 לחוק החוזים, נאמר "בעת יצירת החיוב". הוראה זו מייתרת את ההוראה המיוחדת הקבועה בסעיף 20(א) לחוק המכר ואת סעיף 13(ב) לחוק השכירות והשאילה. הוראת הסעיף המוצע תחול בכל מקרה שבו לא היתה הסכמה אחרת מאחר שמדובר בהוראה החלה ממילא רק אם לא היתה הסכמה כזו. על כן המילים "ולא הוסכם על שיעורו" הושמטו כמיותרות.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום בסכום ראוי

46. חיוב לתשלום בעד נכס או שירות שלא הוסכם על שיעורו, יש לקיים בתשלום של סכום שהיה ראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה."

נוסח חוק המכר הקיים:

"חישוב המחיר

20. (א) לא הוסכם על המחיר או על דרך קביעתו, ישולם המחיר הראוי."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"דמי השכירות

13. (ב) לא הוסכם על שיעור דמי שכירות או על דרך קביעתם, ישולמו דמי שכירות שהיו ראויים להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה."

סעיף 56 הוראה חדשה זו קובעת על מי יוטלו ההוצאות מקום שהצדדים לא הסכימו על כך. הוראה זו מרחיבה את תחולתן של הוראות דומות: הוראת סעיף 24 לחוק המכר אשר חלה על יחסי מוכר–קונה וקובעת, כי הוצאות מסירת הממכר יחולו על המוכר, ואילו הוצאות קבלת הממכר יחולו על הקונה, והוראת סעיף 7 לחוק השכירות והשאילה, הקובעת כי לעניין חובת תיקונו של פגם במושכר, יחולו הוצאות ההחלפה של המיטלטלין על המשכיר. הסעיף המוצע קובע עיקרון רחב שנועד לחול על כל חיוב ובכך מייתר את ההוראות המיוחדות. לפי הוראה זו, בהעדר התנאה נוגדת, כל צד יישא בהוצאות של קיום החיובים המוטלים עליו.

נוסח חוק המכר הקיים:

"הוצאות מסירה וקבלה

24. הוצאות מסירת הממכר יחולו על המוכר; הוצאות קבלת הממכר יחולו על הקונה."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"חובת תיקון המושכר

7. (ב) היה הנכס המושכר מיטלטלין ובשביל השוכר לא נודעת משמעות לזהותו, רשאי המשכיר לקיים את חיובו לפי סעיף זה בדרך של החלפת הנכס בנכס אחר; הוצאות ההחלפה יחולו על המשכיר."

סעיף 57 הסעיף המוצע, בדומה לסעיף 49 לחוק החוזים, קובע, כי בהעדר התנאה, רואים תשלום חלקי כפורע תחילה את ההוצאות, לאחר מכן את הריבית, ולבסוף את הקרן. הסעיף מחדש, בקובעו שהפרשי הצמדה מהווים חלק מהקרן. בכך מכריע הסעיף בין דעות שונות שנשמעו בספרות ובפסיקה (ראו א' פורת זקיפת תשלומים דיני חיובים – חלק כללי (העורך ד' פרידמן 1994), 623). הסיפה של הסעיף המוצע מעגנת את הנוהג אשר קיים היום וקובעת כי זקיפת התשלום להצמדה ולקרן המקורית תיעשה בהתאם ליחס שבין הקרן המקורית לבין הפרשי הצמדה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"זקיפת תשלומים בחיוב אחד

49. סכום שניתן לסילוקו של חיוב אחד, ייזקף תחילה לחשבון ההוצאות שנתחייב בהן החייב בשל אותו חיוב, לאחר מכן לחשבון הריבית ולבסוף לחשבון החיוב עצמו."

סעיף 58 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 50 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

59. חיוב שלקיומו התחייב החייב כלפי הנושה בחיוב אחר, או שהמחה לו לשם כך זכות כלפי אדם שלישי, אין החייב פטור מקיומו, אם החיוב האחר או הזכות שהומחתה, לא קוימו.

קיום מותנה [חוב 48]

60. (א) בחיובים חלופיים רשאי החייב לבחור את החיוב שיקיים בהודעה לנושה בתוך תקופה שקבעו הצדדים, ובאין תקופה כאמור – בתוך זמן סביר לפני מועד הקיום.

בחירה בין חיובים חלופיים [חוב 51]

(ב) לא בחר החייב את החיוב שיקיים לפי הוראות סעיף קטן (א), רשאי הנושה, בהודעה לחייב, לבחור את החיוב שיקיים החייב.

(ג) היתה זכות הבחירה בידי הנושה והוא לא השתמש בה בתוך התקופה שקבעו הצדדים, ובאין תקופה כאמור – בתוך זמן סביר לפני מועד קיום החיוב, רשאי החייב, בהודעה לנושה, לבחור את החיוב שיקיים.

61. (א) חיובים כספיים שצדדים חבים זה לזה מתוך עסקה אחת והגיע המועד לקיומם, ניתנים לקיזוז בהודעה של צד אחד לצד השני; והוא הדין בחיובים כספיים שלא מתוך עסקה אחת, אם הם חיובים קצובים.

קיזוז [חוב 53, חות 20, מכר 32, שלח 13, שמר 10, שכר 25, מק 26, 36]

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

נציין כי ביחסי מלווה–לווה במשפט העברי, שלא כמוצע, ניתנת עדיפות למלווה העושה טובה ללווה ואסור לו אפילו ליטול ריבית, מכוח העיקרון "עבד לווה לאיש מלווה" (משלי כב, ז). לפי עיקרון זה, באין הסכמה מראש, ניתנת הזכות למלווה לקבוע את תנאי ההלוואה: תנאי הפירעון, מקום הפירעון, מקום השיפוט ועוד. בהתאם לכך, המלווה הוא זה שקובע לחשבונו של איזה מהחיובים ייזקף התשלום. היום שונה נקודת המוצא בעניין יחסי לווה–מלווה ועל כן, לנוכח כוחו היחסי של המלווה שהוא לרוב גורם מקצועי, לא נמצא לאמץ את עמדת המשפט העברי בעניין זה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"זקיפת תשלומים בחיובים אחדים

50. סכום שניתן לנושה שעה שהגיעו לו מן החייב חיובים אחדים, רשאי החייב, בעת התשלום, לציין את החיוב שלחשבונו ייזקף הסכום; לא עשה זאת, רשאי הנושה לעשות כן."

סעיף 59 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 48 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הסעיף המוצע מחליף את המונח "העביר זכות" במונח "המחה זכות", בהתאם לסעיף 63 המוצע, בפרק הדן בהמחאת חיובים.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיום על־תנאי

48. חיוב אשר לקיומו התחייב החייב כלפי הנושה בחיוב אחר, או שהעביר לו לשם כך זכות כלפי אדם שלישי, חזקה שלא התכוונו להפקיעו אלא אם קוימו החיוב האחר או הזכות."

סעיף 60 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 51 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. על מתן הודעה לנושה לפי הסעיף המוצע יחול הפרק הדן בפעולות משפטיות (סעיפים 7 עד 16 המוצעים).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"בחירה בין חיובים חלופים

51. (א) בחיובים חלופים רשאי החייב, בהודעה לנושה תוך תקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, לבחור את החיוב שיקיים; לא עשה זאת, רשאי הנושה, בהודעה לחייב – לבחור את החיוב.

(ב) הוסכם כי זכות הבחירה תהיה בידי הנושה והוא לא השתמש בה תוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, רשאי החייב, בהודעה לנושה, לבחור את החיוב."

סעיף 61 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 53 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הסעיף המוצע יחול על כל החיובים. בפסיקה ובספרות נחלקו הדעות מה היחס בין הוראת סעיף 53 לחוק החוזים לבין הוראות אחרות לעניין קיזוז המצויות בחקיקה האזרחית ומה משמעותן של ההוראות האחרונות. הדעות נחלקו לאלה הרואות בסעיף 53 לחוק החוזים הסדר כללי לעניין הקיזוז ומשבא סעיף 53 לעולם אין צורך יותר בהוראות אחרות (א' ידין "חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה) התשל"א–1970 (פירוש לחוקי החוזים (המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי, ג' טדסקי עורך, תשל"ט), 165; השופט ברק בע"א 377/82 התעשיה האווירית לישראל בע"מ נ' צור גת חברה לפיתוח ולגידור פ"ד מב(2) 725, 734). לפיכך הוראות הקיימות בחקיקה האזרחית שעניינן קיזוז (והן קודמות להוראת סעיף 53) מיותרות. דעות אחרות ראו בהוראות האחרות כבעלות חיות משל עצמן (השופט בך בעניין התעשיה האווירית לעיל). למען יצירת אחידות בהסדרי הקיזוז הקיימים ולהסרת ספק, לא נכללו הסעיפים האלה בחוק המוצע: סעיף 13 לחוק השליחות שעניינו קיזוז חובות השולח והשלוח, סעיף 32 לחוק המכר שעניינו קיזוז חובות הצדדים בעסקת מכר, סעיף 10 לחוק השומרים העוסק בקיזוז חובות שומר ובעל נכס, סעיף 20 לחוק התרופות לעניין קיזוז בין צדדים לחוזה, סעיף 25 לחוק

(ב) חיוב שהזכות לקיומו אינה ניתנת לעיקול, אינו ניתן לקיזוז בידי החייב.

(ג) הוראות סעיפים 57 ו־58 יחולו, בשינויים המחויבים, גם על קיום החיוב באמצעות קיזוז.

פקיעת חיוב [ח]

62. חיוב פוקע, בין השאר, באחת מאלה:

(1) קיום החיוב;

(2) ביטולו, התבטלותו או בטלותו על פי דין או על פי חוזה;

(3) מיזוג של נושה וחייב;

(4) ויתור מצד הנושה;

(5) סיכול חיוב שמקורו בחוזה.

דברי הסבר

השכירות והשאילה לעניין חובות שוכר ומשכיר וסעיפים 26 ו־36 לחוק המקרקעין לעניין חובות בעל קרקע ומקים ולעניין חובות שותפים בהתאמה. לשם ההבהרה הוספו בסעיף קטן (ב) לסעיף המוצע, המילים "בידי החייב".

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיזוז

53. (א) חיובים כספיים שצדדים חבים זה לזה מתוך עסקה אחת והגיע המועד לקיומם, ניתנים לקיזוז בהודעה של צד אחד למשנהו; והוא הדין בחיובים כספיים שלא מתוך עסקה אחת, אם הם חיובים קצובים.

(ב) אין לקזז חיוב שהזכות לקיומו אינה ניתנת לעיקול.

(ג) הוראות סעיפים 49 ו־50 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על סילוק דרך קיזוז."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"קיזוז

20. חובות שהצדדים חבים זה לזה על פי חוק זה ניתנים לקיזוז."

נוסח חוק המכר הקיים:

"קיזוז

32. חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב עסקת מכר אחת ניתנים לקיזוז."

נוסח חוק השליחות הקיים:

"קיזוז

13. חובות שהשולח והשלוח חבים זה לזה עקב השליחות ניתנים לקיזוז."

נוסח חוק השומרים הקיים:

"קיזוז

10. חובות שבעל הנכס והשומר חבים זה לזה עקב השמירה ניתנים לקיזוז."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"קיזוז

25. חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב השכירות ניתנים לקיזוז."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"קיזוז

26. חובות שבעל המקרקעין והמקים חבים זה לזה לפי פרק זה ניתנים לקיזוז.

קיזוז

36. חובות שהשותפים חבים זה לזה עקב השיתוף ניתנים לקיזוז."

סעיף 62 לשם השלמת ההסדר החל על חיובים, מוצעת הוראה חדשה אשר מרכזת רשימה, לא ממצה, של המקרים שבהם חיוב פוקע ולא ניתן להסתמך עליו עוד:

פסקה (1)

קובעת כי קיומו של חיוב בידי מי מהצדדים מפקיע את תחולתו;

פסקה (2)

קובעת כי חיוב שבוטל, התבטל או בטל מכוח חוזה או מכוח הדין – פוקע. כך, למשל, אם הצדדים לחוזה ביטלו את החוזה, בטלים החיובים הנובעים ממנו. כך גם אם הדין קבע כי הוא בטל מעיקרא או ממועד כלשהו או שתנאי מפסיק בחוזה הביא להתבטלותו;

פסקה (3)

קובעת כי אם החייב והנושה היו לאישיות אחת ('מיזוג'), למשל, מסירת שטר לחייב או בעל דירה הרוכש את זכות השכירות בה – החיוב המקורי פוקע;

פסקה (4)

קובעת כי ויתור הנושה על חיוב מסוים יביא לפקיעתו של אותו חיוב. לפעולת הוויתור אין דרישה פורמלית. הוויתור יכול שייעשה, למשל, במסגרת חוזה שיש בו תמורה או באמצעות חוזה מתנה, והתחייבות לוויתור בעתיד על דרך של מתנה צריכה להיעשות בכתב (סעיף 181 המוצע);

פסקה (5)

מפנה לדין הסיכול אשר בנסיבות מסוימות המפורטות בסעיף 130 המוצע, מפקיע את החיוב החוזי.

פרק שני: המחאת חיובים

63. המחאה היא העברה מכוח חוזה של זכות או של חבות על פי חיוב, מאדם אחד (בפרק זה – הממחה) לאדם אחר (בפרק זה – הנמחה).

מהות ההמחאה [המח 1(א), 6]

64. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על העברה מכוח חיקוק של זכות או של חבות על פי חיוב.

תחולת הפרק על המחאה מכוח חיקוק [ח]

65. על המחאה על דרך השעבוד יחולו הוראות חוק המשכון.

תחולת פרק המשכון על המחאה על דרך השעבוד [המח 1(ב), ח]

66. המחאה של זכות על פי חיוב יכול שתהיה לגבי הזכות, כולה או חלקה, וכן לגבי זכות מותנית, זכות עתידית וזכות בלתי קצובה.

הזכות המומחית [המח 1]

דברי הסבר

פרק שני: המחאת חיובים

פרק המחאת חיובים ממוקם בחלק החיובים הכללי וקובע הוראות בדבר העברת זכות או חבות מכוח חוזה ובשינויים המחויבים, גם מכוח חיקוק. הוראות פרק זה מחליפות את חוק המחאת חיובים. חלק מהוראות הפרק המוצע משותפות להמחאת זכות ולהמחאת חבות, וחלקן האחר דן בנפרד בשני סוגי ההמחאות.

סעיף 63 ההוראה המוצעת מגדירה את מהות ההמחאה בדומה לסעיפי הפתיחה בפרקים שונים של החוק (סעיף 154 המוצע, לעניין חוזה מכר, סעיף 230 המוצע, לעניין חוזה שכירות ועוד). המונח "המחאה" נתפס כהעברה רצונית, על פי הסכם, של זכות או חבות. וההוראה המוצעת מבהירה זאת. בשונה מהחוק הקיים, הכולל הוראות נפרדות להמחאת זכות (החלפת נושים (סעיף 1 לחוק המחאת חיובים)) ולהמחאת חבות (החלפת חייבים (סעיף 6 לחוק המחאת חיובים), ההוראה המוצעת משותפת לשני סוגי ההמחאות. המחאה יכולה להיות בתמורה או שלא בתמורה, במקרה הראשון יחול על יחסי ממחה–נמחה פרק חוזה מכר, ובמקרה השני – פרק חוזה מתנה. בשאלה מהן ההגבלות החלות על המחאת זכות או חבות דנים סעיפים 67 ו־72 המוצעים, בהתאמה.

התייחסות המשפט העברי:

המושג 'המחאה' המציין העברת זכויות להבדיל מהעברת נכסים מוחשיים מקורו במשפט העברי. כך נוקטת לדוגמה המשנה בעניין הלנת שכר: "המחהו אצל חנווני או אצל שולחני – אינו עובר עליו" (בבא מציעא ט, יב).

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאת זכות

1. (א) זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.

המחאת חבותו של חייב

6. חבותו של חייב ניתנת להמחאה, כולה או מקצתה, בהסכם בין החייב לבין הנמחה שבאה עליו הסכמת הנושה, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין."

סעיף 64 הוראה חדשה זו מחילה במפורש את הפרק גם על המחאה מכוח חיקוק. מאחר שהחוק עוסק במערכת היחסים שבין החייב לנמחה, ובתוצאותיה של ההמחאה, אשר רלוונטיים גם להעברה שנעשתה מכוחו של חיקוק, ראוי להחיל את הפרק, בשינויים המחויבים, גם במקרה זה. דוגמה להעברה על פי הדין ניתן למצוא בסעיף 9 לחוק המשכון.

סעיף 65 חוק המחאת חיובים קובע, בסעיף 1, כי המחאה יכולה להיות על דרך שעבוד. בשאלה מהי המחאה מעין זו ואילו דינים יחולו עליה נחלקו הדעות. יש אומרים כי מישכון זכות והמחאה על דרך שעבוד הם ענפים נפרדים של שעבוד זכויות שכל אחד מהם כפוף לדינים משלו: מישכון זכות – לחוק המשכון והמחאת חיוב על דרך שעבוד – לחוק המחאת חיובים, אחרים סבורים כי שני החוקים האמורים משלימים זה את זה וחלים זה לצד זה הן על המחאה על דרך שעבוד והן על מישכון זכות (ש' לרנר המחאת חיובים דיני חיובים – חלק כללי (ד' פרידמן העורך, 1994) 102). ההוראה המוצעת מפנה לחוק המשכון ומבהירה שהוא יחול בכל הנוגע להמחאה שנעשתה על דרך השעבוד. בכך אימצה ההצעה את התפיסה כי ראוי שחוק המשכון יחול על המחאה על דרך שעבוד (ראו י' ויסמן חוק המשכון, התשכ"ז–1967 (פירוש לחוקי החוזים (המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי, ג' טדסקי עורך, התשל"ה–1974) 20).

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאת זכות

1. (ב) ההמחאה יכול שתהיה לגבי הזכות כולה או מקצתה, ויכול שתהיה מותנית או על דרך שעבוד."

סעיף 66 ההוראה המוצעת עוסקת בהיקף הזכות העוברת מהממחה אל הנמחה; ההוראה קובעת, בדומה לסעיף 1 בחוק המחאת חיובים, כי הזכות להמחות כוללת כל זכות, שיש לנושה כלפי החייב, כולל חלקה של זכות, זכות מותנית וזכות עתידית. ההוראה המוצעת מבהירה כי ניתן להמחות גם זכות שאינה קצובה.

המחאת זכות בידי נושה [המח 1(א)]

67. (א) נושה זכאי להמחות את זכותו בלא הסכמת החייב, אלא אם כן הוגבלה עבירותה של הזכות לפי חוזה, לפי חיקוק או לפי מהותה של הזכות.

[המח 3]

(ב) הומחה חלקה של הזכות, זכאי החייב לשיפוי בשל ההוצאות שנגרמו לו עקב חלוקת הזכות.

השלמתה של המחאת זכות [ח]

68. (א) המחאה של זכות מושלמת במועד שהסכימו עליו הממחה והנמחה.

(ב) המחאה של זכות שטרם נוצרה תושלם רק אחרי שנוצרה הזכות.

העברת זכויות נלוות בהמחאת זכות [המח 5]

69. המחאת זכות מעבירה לנמחה גם כל ערובה שניתנה להבטחתה וכל זכות אחרת הנלווית לזכות שהומחתה, ובלבד שהן עבירות; הממחה יעשה, לפי דרישת הנמחה, את הפעולות הדרושות כדי שההעברה תקנה לנמחה זכות שכוחה יפה ככוחה של הזכות בידי הממחה.

דברי הסבר

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאת זכות

1. (א) זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.

(ב) ההמחאה יכול שתהיה לגבי הזכות כולה או מקצתה, ויכול שתהיה מותנית או על דרך שעבוד."

סעיף 67 לסעיף קטן (א)

סעיף קטן זה חוזר על סעיף 1(א) לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח.

התייחסות המשפט העברי:

כבר בימי קדם היה המשפט העברי חלוץ בפריצת חומות הפורמליזם המשפטי בסוגיה זו, והוא הכיר בהעברת חיובים באמצעות עסקה הידועה כ'מעמד שלושתם' החורגת מדרכי ההקניה המקובלים: "מנה לי בידך תנהו לו לפלוני – במעמד שלושתן קנה" (גיטין יג ע"ב). וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך, חושן משפט, סימן קכו, סעיף א: "ראובן שהיה לו מנה ביד שמעון, בין מלוה בין פיקדון, ואמר לו במעמד שלושתם – 'מנה שיש לי בידך תנהו ללוי', בין שנתנו לו במתנה בין שנתנו לו בפירעון חובו – קנה, ואין ראובן או שמעון יכולים לחזור בהם". את התקנה הזאת מסביר רבי יחיאל מיכל עפשטיין (רוסיה, המאות הי"ט–כ'): "תיקנו חז"ל שראובן שהיו לו מעות ביד שמעון ורוצה למסרם ללוי יכול להקנותם ללוי בדברים בעלמא בלא שום קניין... ולמה תיקנו כן? מפני תקנת המסחר, שלפעמים נצרך לו לאדם מעות בשוק לשלם בעד סחורה שקנה ואין הזמן מספיק לעשות קניינים, תיקנו שיוכל למסור במעמד שלשתן ולהקנות למי שירצה בדיבור בעלמא" (ערוך השולחן, שם). בשונה מן המשפט העברי, ההוראה המוצעת מאפשרת את המחאת הזכות שלא במעמד החייב.

לסעיף קטן (ב)

סעיף קטן זה חוזר על סעיף 3 לחוק המחאת חיובים בשינויי נוסח: המונח "זכאי" מחליף את "רשאי" ובמקום "לנכות" יבוא "שיפוי", לשם האחדת המינוח. את סכום השיפוי זכאי החייב לקזז לפי סעיף 61 המוצע.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאת זכות

1. (א) זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.

המחאה חלקית

3. הומחתה מקצתה של זכות, רשאי החייב לנכות את ההוצאות שנגרמו לו כתוצאה מפיצול הזכות."

סעיף 68 לסעיף קטן (א)

עסקה של המחאת זכות או חבות כוללת שני שלבים: שלב חוזי, ושלב קנייני – לאחר השלמת העברת הבעלות בזכות. כל עוד לא שוכללה ההעברה, דינה כדין התחייבות להמחאה. תכלית ההוראה החדשה לקבוע מהו המועד שבו מוקנית הזכות. ההוראה קובעת כי לצדדים הכוח לקבוע את מועד העברת הקניין בזכות המומחית. הוראות דומות מופיעות בסעיף 164 המוצע, לעניין השלמת המכר במיטלטלין, בסעיף 544 המוצע, לעניין השלמת השכירות בנכס שאינו מקרקעין או כשהשכירות אינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין, ובסעיף 594 המוצע, לעניין השלמת עסקה במקרקעין.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה זו מבהירה כי ניתן לשכלל המחאת חיוב רק לאחר שהחיוב בא לעולם. בכך מעגנת הוראת הסעיף את העיקרון ולפיו המחאה של ציפייה שטרם התגבשה לזכות חוזית, אינה המחאה אלא לכל היותר התחייבות להמחאה.

סעיף 69 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח. המילים "בכפוף להסכם ההמחאה" הושמטו כמיותרות מאחר שמדובר בהוראה שנועדה לחול אך אם אין הודעה אחרת. הסיפה

70. (א) המחאת זכות, אין בה כדי לשנות את הזכות או את תנאיה.

שמירת טענות החייב כלפי הנמחה [המח 2(א), ח]

(ב) טענה של החייב כלפי הממחה בקשר לזכות שהומחתה עומדת לחייב גם כלפי הנמחה.

(ג) טענה של החייב כלפי הממחה שאינה בקשר לזכות שהומחתה, עומדת לחייב כלפי הנמחה רק אם נוצרה בטרם נודע לחייב על ההמחאה.

הגנת החייב בהמחאת זכות [המח 2(ב), (ג), שכר 21 סיפה]

71. (א) קיים החייב את חבותו כלפי הממחה לפני שהממחה הודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, פטור החייב מחבותו, אלא אם כן פעל שלא בתום לב.

(ב) קיים החייב את חבותו כלפי הנמחה אחרי שהממחה הודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, פטור החייב מחבותו אף אם לא עברה הזכות לנמחה, אלא אם כן פעל שלא בתום לב.

דברי הסבר

המוצעת מבהירה כי על הממחה לעשות לפי דרישת הנמחה את הפעולות שיקנו לנמחה את זכויות הממחה, כפי שהן.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"זכויות נלוות

5. בכפוף להסכם ההמחאה כוללת המחאת זכות גם כל ערבות ושעבוד שניתנו להבטחתה וכל זכות אחרת הנלווית לזכות שנמחתה, במידה שהן עבירות; ועל הנושה לעשות, לפי דרישת הנמחה, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של המחאת הזכויות האמורות יהיה יפה לכל דבר."

סעיף 70 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע חוזר על הרישה של סעיף 2(א) לחוק הקיים.

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

ההוראה המוצעת, בשונה מחוק המחאת חיובים, מבחינה בין טענות בקשר לזכות שהומחתה, המוסדרות בסעיף קטן (ב), לבין טענות שאינן בקשר לאותה הזכות, המוסדרות בסעיף קטן (ג). לגבי טענות בקשר לזכות שהומחתה, רשאי החייב להעלות כלפי הנמחה את כל טענותיו כלפי הממחה, אף אם אותן טענות התגבשו לאחר מועד ההודעה על ההמחאה. לגבי טענות שאינן בקשר לזכות שהומחתה, רשאי החייב להעלות נגד הנמחה טענות שמקורן בעסקאות אחרות בין החייב לממחה, רק אם אותן טענות נוצרו עד למועד ההודעה על ההמחאה (ראו ע"א 330/75 גרבוב נ' רשות הנמלים לישראל בע"מ פ"ד לא(3) 146, 150).

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"הגנת החייב

2. (א) המחאת זכות אין בה כדי לשנות את הזכות או תנאיה, ולחייב יעמדו כלפי הנמחה כל הטענות שעמדו לו כלפי הממחה בעת שנודע לו על ההמחאה."

סעיף 71 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 2(ב) לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח: המונח "פרע" הוחלף במונח "קיים" שיוחד לשימוש לגבי ביצוע חיוב באופן כללי; השימוש במונח "פרע" ייוחד לביצוע של חיוב כספי בלבד. ההוראה כוללת גם את הסיפה של סעיף 21 לחוק השכירות והשאילה הקובעת דין דומה לשוכר.

התייחסות המשפט העברי:

מאחר שהחוק המוצע אינו דורש שההמחאה תהיה במעמד שלושת הצדדים (בשונה מן המשפט העברי, ראו לעיל דברי ההסבר לסעיף 67), באה ההוראה המוצעת כדי להגן על החייב שפרע את חובו לנושה כשלא ידע על ההמחאה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 2(ג) לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח כאמור.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"הגנת החייב

2. (ב) פרע החייב את הזכות לממחה לפני שהודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב, זולת אם פעל שלא בתום לב.

(ג) פרע החייב את הזכות לנמחה לאחר שהממחה הודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב אף אם לא עברה הזכות לנמחה, זולת אם פעל שלא בתום לב."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"העברת המושכר

21. המשכיר רשאי להעביר לאחר זכויותיו במושכר; עשה כן, יבוא רוכש הזכויות במקומו של המשכיר בכל הנוגע לחוזה השכירות, אולם כל עוד לא נתן המשכיר לשוכר הודעה על ההעברה או לא נודע לשוכר עליה ממקור אחר – מופטר השוכר בתשלום דמי השכירות וקיום שאר חיוביו למשכיר."

המחאת חבות בידי החייב [המח 6]

72. חייב רשאי להמחות את חבותו, כולה או חלקה, למעט חבות שעבירותה הוגבלה לפי חיקוק, ובלבד שקיבל את הסכמת הנושה להמחאה.

ערבות או שעבוד שלא בידי החייב [המח 8]

73. היתה החבות מובטחת בערבות או בשעבוד שניתנו שלא בידי החייב, מפקיעה המחאת החבות את הערבות או השעבוד, אלא אם כן הערב או בעל הנכס המשועבד הסכים להמחאה.

שמירת טענות הנמחה כלפי הנושה [המח 7]

74. (א) המחאת חבות אין בה כדי לשנות את החבות או את תנאיה.

(ב) טענה של הממחה כלפי הנושה בקשר לחבות שהומחתה, עומדת גם לנמחה כלפי הנושה.

פרק שלישי: ריבוי חייבים ונושים

סימן א': כללי

תחולת פרק ריבוי חייבים ונושים [ח]

75. הוראות פרק זה יחולו כאשר שניים או יותר חבים בחיוב אחד או נושים בחיוב אחד.

דברי הסבר

סעיף 72 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאת חבות

6. חבותו של חייב ניתנת להמחאה, כולה או מקצתה, בהסכם בין החייב לבין הנמחה שבאה עליו הסכמת הנושה, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין."

סעיף 73 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8 לחוק המחאת חיובים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"ערבויות, שעבודים וכו'

8. היתה החבות מובטחת בערבות או בשעבוד שניתן לא מידי החייב, מפקיעה המחאת החבות את הערבות והשעבוד, זולת אם הערב או בעל הנכס המשועבד הסכים להמחאה."

סעיף 74 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 7 לחוק המחאת חיובים.

לסעיף קטן (ב)

הוראת הסעיף המוצע משמיטה את המילים "בעת ההמחאה", שבסעיף 7 לחוק המחאת חיובים. השמטה זו מאפשרת לנמחה להעלות טענות בקשר לחיוב, אף אם טענות אלה נוצרו לאחר ההמחאה. ההוראה אינה דנה בטענות שאינן קשורות לחבות המומחית הקיימות לחייב הממחה כנגד הנושה. טענות אלה, המשפיעות על החיוב, אשר צמחו לממחה בטרם נודע לנושה על ההמחאה, עוברות לנמחה רק אם הוסכם כך במיוחד בין הממחה לנמחה.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"הגנות הנמחה

7. המחאת חבות אין בה כדי לשנות את החבות או תנאיה, ולנמחה יעמדו כלפי הנושה כל הטענות שעמדו לחייב בעת ההמחאה."

פרק שלישי: ריבוי חייבים ונושים

בפרק זה שעניינו ריבוי חייבים ונושים רוכזו ההוראות הכלליות בנושא זה בחקיקה הקיימת. רוב ההוראות מקורן בחוק החוזים. חלק מההוראות הן מחוקים אחרים כמו חוק הערבות ופקודת הנזיקין. הוראות אלה תוקנו במידת הצורך ונוספו עליהן הוראות חדשות.

הפרק ממוקם בחלק החיובים, בחלק המשנה הדן בהוראות כלליות החלות על כל חיוב בין שנוצר בחוזה ובין שנקבע בדין. הפרק, באופן דומה לפרק הראשון בחלק משנה זה ולפרק ו' בחוק החוזים, נוקט את המונח "חיוב" ונחשב לחלק מתורת החיובים הכללית כאמור לעיל.

הפרק נועד להסדיר מצבים שבהם בחיוב אחד חייבים יותר מחייב אחד או שנושים בו יותר מנושה אחד. הפרק נפתח בהוראות כלליות ולאחר מכן נדונים לחוד הדינים החלים על ריבוי חייבים ועל ריבוי נושים.

סימן א': כללי

סעיף 75 הוראה חדשה זו היא "שער הכניסה" לפרק שלישי המוצע. הפרק יחול על מצבים של שיתוף בזכות או בחבות כשהזכות או החבות היא בגדר חיוב אחד.

76. (א) חייבים חבים בחיוב אחד אם הם חייבים כלפי הנושה לספק את אותו אינטרס או לפצות בשל אותו נזק.

חייבים בחיוב אחד [ח, ערב 13 אמצע]

(ב) השיתוף בחיוב האחד יכול שיהיה מלא או חלקי.

(ג) חיובם של החייבים בחיוב אחד יכול שייווצר ממקור אחד או ממקורות נפרדים.

77. נושים נושים בחיוב אחד, אם החיוב נועד לספק אינטרס משותף של הנושים או לפצותם בשל נזק משותף שנגרם להם; הוראות סעיף 76(ב) ו־(ג) יחולו לעניין זה, בשינויים המחויבים.

נושים בחיוב אחד [ח]

78. חייבים החבים בחיוב אחד יכול שיהיו חבים יחד, חבים לחוד, או חבים יחד ולחוד; נושים הזכאים לקיום של חיוב אחד יכול שיהיו נושים יחד או נושים לחוד.

סוגי חייבים ונושים בחיוב אחד [ח]

סימן ב׳: ריבוי חייבים

79. חייבים החבים בחיוב אחד, חזקה כי הם חבים יחד ולחוד.

חזקת חיוב יחד ולחוד [חוב 54, נזק 11, ערב 13 רישה]

80. הנושה רשאי לדרוש את קיום החיוב, כולו או חלקו, מכל החייבים באותו חיוב כאחד או מכל חייב בנפרד, ובלבד שלא יקוים יותר ממלוא החיוב.

דרישה לקיום מחייבים בחיוב אחד [חוב 55(א), ח]

דברי הסבר

סעיפים 76 עד 77 סעיפים חדשים אלה מגדירים באופן כללי באילו נסיבות צומח חיוב אחד, הן במקרה של חבות בחיוב אחד והן במקרה נשייה בחיוב אחד. ככלל, חייבים חבים בחיוב אחד אם הם חייבים לספק את אותו אינטרס או לפצות בשל אותו נזק. נשייה בחיוב אחד תצמח במקרה המקביל שבו הנושים זכאים לכך שהחייב יספק את אותו האינטרס או יפצה אותם בשל נזק משותף. ההגדרה נועדה לחול על המקרים השונים של חבות או נשייה משותפת גם אם מקורות החיוב של החיוב שונים כמו, למשל, אם נוצר החיוב מחוזה וממעשה נזיקי: מזיק ומפר חוזה במקרה של גרם הפרת חוזה (ולכך נועד סעיף 76(ג) המוצע). לעניין הנזיקין קיימת הוראה נוספת בסעיף 370 המוצע, בפרק הנזיקין, המיוחדת לנזיקין ומגדירה את הנסיבות המיוחדות שבהן צומח חיוב אחד בנזיקין. הסעיפים מבהירים כי אין הכרח שהשיתוף יהיה מלא (בדומה לסעיף 13 לחוק הערבות).

נוסח חוק הערבות הקיים:

״ריבוי ערבים

13. שנים או יותר שערבו חיוב אחד, אם במאוחד ואם בנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבויות.״

סעיף 78 הוראה חדשה זו מפרטת את סוגי השיתוף בחיוב. במקרה של ריבוי חייבים, ייתכנו שלושה מצבים: חבות יחד, חבות לחוד וחבות יחד ולחוד. בריבוי נושים, לעומת זאת, מוכרים שני מצבים בלבד: נושים יחד ונושים לחוד. המצב של נשייה יחד ולחוד הוא חסר משמעות בהקשר של כמה נושים אשר זכאים לקיום חיוב אחד.

סימן ב׳: ריבוי חייבים

סעיף 79 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה שבסעיף 54 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. ההוראה כוללת גם את ההוראה לגבי מעוולים יחד שבסעיף 11 לפקודת הנזיקין ואת ההוראה לגבי ריבוי ערבים שברישה של סעיף 13 לחוק הערבות. ההוראות הקבועות באמצע סעיף 13 האמור, שולבו בסעיף 76 המוצע, ואילו הסיפה של הסעיף הושמטה כמיותרת.

נוסח חוק החוזים הקיים:

״ריבוי חייבים

54. שניים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם חייבים יחד ולחוד.״

נוסח פקודת הנזיקין הקיימת:

״מעוולים יחד

11. היה כל אחד משני בני־אדם או יותר חבים לפי הוראות פקודה זו, על מעשה פלוני, והמעשה הוא עוולה, יהיו חבים יחד על אותו מעשה כמעוולים יחד וניתנים להיתבע עליה יחד ולחוד.״

נוסח חוק הערבות הקיים:

״ריבוי ערבים

13. שנים או יותר שערבו חיוב אחד, אם במאוחד ואם בנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבויות.״

סעיף 80 בהוראה זו מוצע חידוש לעומת החוק הקיים. סעיף 55(א) לחוק החוזים חל על חייבים שחבים יחד ולחוד, ההוראה המוצעת כוללת גם חייבים יחד וכן

ביטול או בטלות חיוב של חייבים [חוק 55(ב), ערב 2 ו־17 רישה, ח]

81. (א) חייבים החבים יחד או יחד ולחוד בחיוב על פי חוזה, ובוטלה או בטלה חבותו של אחד מהם, תתבטל חבותם של החייבים האחרים בשיעור ההשתתפות שלה היו זכאים כלפי אותו חייב אלמלא בוטלה או בטלה חבותו כאמור; היתה חבותם של החייבים האחרים מותנית, לאור המוסכם, הנסיבות, או מהות החיוב, בקיומה של החבות שבוטלה או בטלה – תתבטל חבותם של האחרים.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), ידעו החייבים האחרים, כולם או חלקם, או היה עליהם לדעת, בעת כריתת החוזה, על העילה לבטלות או לביטול החבות כאמור באותו סעיף קטן, יישאו החייבים האחרים במלוא החבות ויהיו בעלי מלוא הזכויות כלפי הנושה; ואולם אם ידע גם הנושה או היה עליו לדעת, בעת כריתת החוזה, על העילה כאמור, יחולו הוראות סעיף קטן (א), ובית המשפט רשאי לחייב את החייבים האחרים לשפות את הנושה בשל נזק שנגרם לו עקב הסתמכותו על החוזה, כולו או חלקו.

(ג) היתה עילת הביטול או הבטלות של החבות, פגם בכשרות או בייצוג של אחד החייבים, חזקה כי החייבים האחרים ידעו או היה עליהם לדעת על העילה וכי הנושה לא ידע ולא היה עליו לדעת על העילה, אלא אם כן החוזה שעל פיו נוצר החיוב נכרת במהלך עסקיו של הנושה.

דברי הסבר

חייבים לחוד, שכן גם במקרים אלה יכול הנושה לדרוש את מלוא החוב מכל אחד מהחייבים. כמו כן, הוחלפה המילה "יפרע" במילה "יקוים" – הביטוי פירעון יוחד בחוק המוצע לפירעון של חיוב כספי, המונח המתאים לגבי כלל החיובים הוא "קיום חיוב".

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חיוב יחד ולחוד

55. (א) שנים שחייבים יחד ולחוד, רשאי הנושה לדרוש את קיום החיוב, כולו או מקצתו, משניהם כאחד, או מכל אחד מהם בנפרד, ובלבד שלא ייפרע יותר מן המגיע לו."

סעיף 81 לסעיף קטן (א)

בהוראה זו מוצע חידוש לעומת סעיף 55(ב) לחוק החוזים. הובהר כי ההוראה חלה על חיוב שנוצר בחוזה. הטעם לסעיף הוא כי במקום שקיימת הסתמכות של החייבים זה על זה, כלומר המדובר בחייבים החבים יחד או יחד ולחוד, לביטול חבותו של אחד החייבים השלכות לגבי חבותם של החייבים האחרים. היום, הכלל הוא כי בחיוב יחד ולחוד, עם התבטלות חיובו של אחד החייבים, גם חיובם של שאר החייבים מתבטל. לתוצאה זו יש הצדקה רק במצבים שבהם הזיקה בין ההתחייבויות של החייבים המשותפים היא כזו, שלא יהיה בידי האחרים לקיים כראוי את חיובם שלהם אם בטל או בוטל חיובו של אחד החייבים. במקרים האחרים, התוצאה הראויה היא שחיוב האחרים יתבטל רק כדי שיעור הפגיעה בזכות ההשתתפות שאבדה להם, כתוצאה מהתבטלות חיובו של אותו חייב. עם זאת, תוצאה זו אינה ראויה במקרים שבהם ניתן להניח כי החייבים האחרים הסתמכו על קיומו של החייב הנוסף כך שהחיוב היה מותנה בקיומו. כך, למשל, אם החייבים התחייבו למכור נכס משותף, על פי רוב, הכוונה תהיה כי חבותם של החייבים האחרים מותנית בקיומה של חבות החייב שחבותו בוטלה או בטלה.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה זו נוגעת לשאלת הנפקות שיש לייחס ליסוד האשמה המתבטא בידיעה על קיומה של עילת הביטול או הבטלות. השאלה היא על מי ראוי שייפול הסיכון בנושא זה. מוצע, שאם יסתבר כי שאר החייבים ידעו או היה עליהם לדעת על עילת הביטול, בעוד הנושה לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך, הסיכון ביחס לביטול החיוב של החייב האחר יוטל עליהם. במצבים שגם הנושה ידע או היה עליו לדעת על עילת הביטול יחול האמור בסעיף קטן (א), ובית המשפט יהיה מוסמך לחייב את החייבים האחרים לשפות את הנושה בשל הנזקים שנגרמו לו עקב הסתמכותו על החוזה, כולם או חלקם, בהתאם למידת האשמה של כל צד. אם נשאו החייבים האחרים במלוא החבות, למשל שילמו את מלוא התמורה החוזית, אזי יהיו הם זכאים למלוא הזכויות כלפי הנושה ולאכוף לגביו את החוזה.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת מתייחסת למקרה מיוחד, בדומה לסעיף 55 לחוק החוזים, שבו עילת הביטול או הבטלות נובעת מפגם בכשרותו או בייצוגו של אחד החייבים. במקרה זה, נקבעה חזקה כי החייבים האחרים יישאו בנטל כאמור בסעיף קטן (ב), שכן ראוי להטיל את הסיכון על החייבים האחרים ולא על הנושה. הוראה זו תחול גם על חוזה ערבות ומחליפה את סעיפים 2 ו־17 לחוק הערבות. עם זאת, הוראה זו מסויגת במקרה שבו הנושה הוא נושה מקצועי כגון בנק, שאז חזקה זו אינה מוצדקת. ההנחה היא שעל הנושה המקצועי לבדוק את כל ההיבטים של העסקה ואין להטיל את האחריות דווקא על החייבים האחרים, כלומר הערב, שלרוב מגיעים אל חוזה מן המוכן.

82. (א) חייבים החבים לחוד, והפטיר הנושה אחד מהם מחבותו, כולה או חלקה, אין ההפטר כאמור מפטיר את החייבים האחרים, אלא אם כן משתמעת כוונה אחרת מן ההפטר; הפטר לאחד החייבים שאינו מפטיר את החייבים האחרים, גורע מזכות ההשתתפות של החייבים האחרים כלפיו, רק אם ניתן במסגרת הסדר בתום לב בין הנושה לבין החייב שהופטר.

הפטר לחלק מהחייבים [ח]

(ב) חייבים החבים יחד או יחד ולחוד, והפטיר הנושה אחד מהם מחבותו, כולה או חלקה, מופטרים החייבים האחרים בשיעור ההפטר כאמור, אלא אם כן משתמעת כוונה אחרת מן ההפטר; ואולם הפטר לאחד החייבים שאינו מזכה גם את החייבים האחרים, לא גורע מזכות ההשתתפות שלהם מהחייב שהופטר.

[חוב 55(ג), 56(ד) סיפה]

83. חייב שקיים יותר מכפי חלקו בחיוב, זכאי להשתתפות מהחייבים האחרים בהתאם לחלקיהם היחסיים בחיוב.

זכות השתתפות מחייב [חוב 56(ב), נזק 84(א), ירש 134]

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חיוב יחד ולחוד

55. (ב) בטל או בוטל חיובו של אחד החייבים, בטל גם חיובו של השני, זולת אם הביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו של החייב האחד."

נוסח חוק הערבות הקיים:

"סייג לערבות

2. אין ערבות אלא לחיוב בר־תוקף.

ערבות או התחייבויות לשיפוי בשל חיוב פגום

17. ערבות לחיוב שתקפו פגום רק מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב יראוה כהתחייבות לשיפוי; על התחייבויות לשיפוי בשל אי קיום חיוב כאמור לא יחולו סעיפים 9, 11 ו־12."

סעיף 82 לסעיף **קטן (א)**

הוראה חדשה זו עוסקת במצבים של מי שחבים חבות לחוד, דהיינו, כשחבותם נוצרה בלא הסתמכות של זה על קיומו של זה. בחבות מסוג זה, שלא כמו בחבות יחד או יחד ולחוד, לא מתקיימת אחדות בחיוב של החייבים, אשר בעטייה קיימת הצדקה לייחס לנושה כוונה לוותר לכל החייבים, כאשר הוא מוותר לאחד מהם. הסיפה של הסעיף עוסקת בשאלת ההשתתפות. הכלל הוא שאין הנושה, אגב הסכם פשרה עם אחד החייבים, יכול לשלול את זכותם של החייבים האחרים להשתתפות, אם הוא עצמו זכאי למלוא החיוב. עם זאת, מקום שבו מדובר בחייבים לחוד שאין להם ציפייה להשתתפות זה מזה קובעת ההוראה המוצעת כי אם ערך הנושה פשרה בתום לב עם אחד החייבים, אין לזכות את החייב האחר, שאינו שותף לפשרה, בהשתתפות מן החייב הראשון. זאת, כדי לאפשר לנושה ולחייב שהתפשר עמו, להסדיר באופן סופי את המחלוקת.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 55(ג) ו־56(ד) סיפה לחוק החוזים, תוך הבהרה כי גם המצב של חבות יחד, ולא רק המצב של חיוב יחד ולחוד, נכלל במסגרת המקרים שבהם ויתור לאחד החייבים מזכה גם את שאר החייבים, שהרי גם בחבות יחד מסתמכים החייבים זה על זה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חיוב יחד ולחוד

55. (ג) הפטיר הנושה אחד החייבים מן החיוב, כולו או מקצתו – בוויתור, במחילה, בפשרה או בדרך אחרת – הופטר גם השני באותה מידה, זולת אם משתמעת מן ההפטר כוונה אחרת.

נטל החיוב בין החייבים

56. (ד) בוטל חיובו של חייב אחד כאמור בסעיף 55(ב) והביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו, אין לשני זכות לחזור עליו; הופטר חייב אחד כאמור בסעיף 55(ג) ואין בהפטר כדי לפטור את השני, אין בהפטר גם כדי לפגוע בזכות לחזור עליו לפי סעיף זה."

סעיף 83 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 56(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. ההוראה מחליפה את הוראת סעיף 84(א) לפקודת הנזיקין הדנה בהשתתפות שבין חייבים במשותף. כמו כן, מחליפה ההוראה את סעיף 134(ב) לחוק הירושה (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 84(ג) ו־804).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"נטל החיוב בין החייבים

56. (ב) חייב שנתן לנושה לקיום החיוב יותר מכפי חלקו בנטל החיוב, זכאי לחזור על החייב השני ולהיפרע ממנו לפי חלקיהם."

חלקם של חייבים החבים בחיוב אחד [חוב 56(א), נזק 84(ב), ירש 134, ח]

84. (א) חייבים החבים בחיוב אחד על פי חוזה, ייקבע חלקו היחסי של כל חייב בחיוב, ביחסים שבין החייבים, בהתחשב, בטובת ההנאה היחסית שהיתה צפויה לכל חייב מהחוזה, ובמקרה של חיוב מכוח הפרת חוזה – גם בהתאם למידת אשמתו של כל חייב בהפרה ולתרומתו היחסית לנזק.

(ב) חייבים החבים בחיוב אחד שנבע מעוולה, ייקבע חלקו היחסי של כל חייב, ביחסים שבין החייבים, בהתחשב במידת אשמתו היחסית, בתרומתו היחסית לנזק, באופי האחריות ובמטרותיה.

(ג) חייבים החבים בחיוב אחד שהם יורשים חלקים בעיזבון, ייקבע חלקו היחסי של כל חייב, ביחסים שבין החייבים, לפי יחס חלקיהם בעיזבון.

(ד) חייבים שלא ניתן לקבוע את חלקם היחסי בהתאם להוראות סעיפים קטנים (א), (ב) ו־(ג) או חייבים החבים בחיוב אחד שאינו כאמור באותם סעיפים קטנים, יחובו בחיוב בחלקים שווים.

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"שיפוי בין מעוולים

84. (א) כל מעוול החב על הנזק רשאי להיפרע דמי־השתתפות מכל מעוול אחר החב, או שאילו נתבע היה חב, על אותו נזק, אם כמעוול יחד ואם באופן אחר, אלא ששום אדם לא יהא זכאי להיפרע דמי השתתפות לפי סעיף קטן זה ממי שזכאי לשיפוי ממנו בשל החבות שבגללה נתבעת ההשתתפות."

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חלוקת נטל החובות בין היורשים לבין עצמם

134. (ב) יורש שסילק לנושה יותר מכפי שמוטל עליו בינו לבין היורשים האחרים, רשאי לדרוש מן האחרים החזרת היתרה במידה שסילקו פחות מכפי שמוטל עליהם."

סעיף 84 הסעיף המוצע דן בשאלה של חלוקת הנטל בין החייבים. הכלל הוא כי אם קיים הסכם המחלק את נטל החבות בין החייבים אזי יחולו תנאיו. ההוראה המוצעת נועדה לחול בהעדר הסכם כאמור והיא מתווה באופן כללי את השיקולים שיש לשקול בשאלת חלוקת הנטל. בהוראה כלולים ארבעה סעיפים קטנים. סעיף קטן (א) דן במצב שבו החיוב האחד הוא חיוב על פי חוזה. סעיף קטן (ב) דן בחיוב אחד הנובע מעוולה. סעיף קטן (ג) דן במצב שבו החיוב האחד נובע מדיני הירושה, והוא עוסק במקרה המרכזי והשכיח של חייבים שהם יורשי חלקים בעיזבון. סעיף קטן (ד) קובע את המבחן לחלוקה בין החייבים במקרה שבו אין אפשרות להכריע בשאלה זו על פי סעיפים קטנים (א), (ב) ו־(ג).

לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע, הדן בחיוב אחד על פי חוזה, מונה שני שיקולים שיש לשקלם, בין שאר השיקולים: טובת ההנאה היחסית שהיתה צפויה לכל חייב מהחוזה (כגון במקרה של חוזה ערבות שבו ההנאה היא של החייב העיקרי ומכאן גם החבות מוטלת עליו). במקרה של הפרת חוזה, נוסף למבחן זה גם המבחנים לגבי אשמתם היחסית של החייבים ומידת תרומתם היחסית של כל אחד מהחייבים לנזק.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע קובע את מבחן חלוקת הנטל בין החייבים החבים בחיוב אחד הנובע מעוולה. המבחן הוא מידת אשמתו היחסית של כל חייב, תרומתו היחסית לנזק ואופי האחריות ומטרותיה. כך למשל, אם היה אחד המעוולים אחראי באחריות שילוחית, למעשה יוכל הוא לקבל שיפוי מלא ממי שבאשמו נגרם הנזק. כמו כן, על בית המשפט לשקול, לגבי חלוקת הנטל, מהו אופי האחריות ומטרותיה. כך למשל, על בית המשפט לבחון אם המשטר שהביא להטלת האחריות הוא משטר של אחריות מוחלטת, אחריות מוגברת או שלצורך הטלת האחריות נדרש אשם מצדו של המזיק. כמו כן יש להתחשב במטרות האחריות, למשל, עקרון פיזור הנזק.

לסעיף קטן (ג)

מוצע לקבוע הוראה מיוחדת הדנה בחיוב שמקורו בדין הירושה. בדומה להוראת סעיף 134(א) לחוק הירושה, מוצע לקבוע כי יורשי חלקים בעיזבון יהיו אחראים לחובות כלפי הנושים בהתאם לחלקם בעיזבון. ההוראות המיוחדות החלות על השתתפות או שיפוי בין יורשים, לרבות ביחס בין יורשי המנות ויורשי החלקים, יוותרו בחלק הירושה (ראו סעיף 804). על זכות ההשתתפות בין יורשי חלקים בעיזבון יחולו בהתאמה הוראות סעיף 83 המוצע.

לסעיף קטן (ד)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על העיקרון שבסעיף 56(א) לחוק החוזים ולפיו אם אין אפשרות לחלוקה אחרת כמפורט בסעיפים קטנים (א) עד (ג) ובמקרה אחר שאינו מנוי בסעיף, הכלל הוא כי החייבים יישאו בחיוב בחלקים שווים (ראו גם ע"א 370/63 בסט נ. הפול פ"ד יח(1) 533, 539).

85. היו יותר משני חייבים ולא ניתן באמצעים סבירים להיפרע מאחד החייבים, יישאו בחלקו החייבים האחרים בהתאם לחלקיהם היחסיים בחיוב.

חלוקת הנטל בין החייבים [חוב 56(ג)]

86. (א) קיים חייב את החיוב אף שהיתה טענה הפוטרת את החייבים מן הקיום, אין הוא זכאי להשתתפות מהחייבים האחרים.

טענות החייב שקיים את החיוב [חוב 57, ח]

(ב) קיים חייב את החיוב אף שהיתה לו טענה אישית כלפי הנושה הפוטרת אותו מן הקיום, שלא עמדה לחייבים האחרים, אין בכך כדי לגרוע מזכותו להשתתפות מהחייבים האחרים, אם קיים את החיוב בתום לב.

סימן ג': ריבוי נושים

87. נושים הזכאים לקיום של חיוב אחד (בסימן זה – נושים משותפים), חזקה כי הם נושים לחוד.

חזקת נשייה לחוד [חוב 59(א) רישה]

88. נושים משותפים, חזקה כי הם זכאים לקיום החיוב בחלקים שווים.

חלקם של נושים במשותף בחיוב [חוב 59(ב) רישה, בטח 44(ב)]

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"נטל החיוב בין החייבים

56. (א) שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם נושאים בנטל החיוב בינם לבין עצמם בחלקים שווים."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"שיפוי בין מעוולים

84. (ב) בהליכים על השתתפות לפי סעיף זה יהיו דמי ההשתתפות בסכום שיקבע בית המשפט על פי הצדק והיושר בהתחשב עם מידת אחריותו של האדם לנזק; בית המשפט מוסמך לפטור אדם מחובת השתתפות או להורות שהשתתפותו של אדם תהא כדי שיפוי מלא."

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חלוקת נטל החובות בין היורשים לבין עצמם.

134. (א) היורשים בינם לבין עצמם נושאים בחובות העזבון לפי יחס חלקיהם בעזבון, זולת אם הורה המוריש בצוואתו על חלוקה אחרת של נטל החובות, ובלבד שלא ישא יורש בחובות העזבון בסכום העולה על אחריותו לנושים."

סעיף 85 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 56(ג) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"נטל החיוב בין החייבים

56. (ג) היו יותר משני חייבים ואין אפשרות סבירה לחזור ולהיפרע מאחד מהם, ישאו בחלקו הנותרים, לפי חלקיהם."

סעיף 86 ההוראה המוצעת מבחינה בין טענת הגנה שפוטרת את החייבים מן הקיום לבין טענת הגנה אישית שקיימת לחייב אחד. במקרה הראשון דן סעיף קטן (א) ובמקרה השני, סעיף קטן (ב). במקרה הראשון, אם קיים החייב את החיוב למרות קיומה של טענת הגנה משותפת, אין החייב זכאי להשתתפות מהחייבים האחרים זאת מאחר שהוא מנע מהחייבים האחרים, בכך שהוא לא טען את אותה הטענה כלפי הנושה, מלהתגונן באותה הטענה. במקרה השני, כשמדובר בטענת הגנה אישית שאינה משותפת לכל החייבים, זכאי החייב להשתתפות החייבים האחרים מאחר שטענה זו היא ברשותו ולא ברשות שותפיו לחיוב, ובלבד שקיים את החיוב בתום לב.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"סייג לזכות החזרה

57. חייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, אינו זכאי לחזור על חייב אחר, במידה שהיה עשוי להיות מופטר כלפי הנושה מכוח טענה שהיתה ידועה לו ולא התגונן בה."

סימן ג': ריבוי נושים

סעיף 87 החזקה המוצעת משקפת את החוק הקיים (סעיף 59(א) לחוק החוזים). אם קיים שיתוף בזכות, תחול החזקה שהמדובר הוא בנשייה לחוד, כך שכל נושה זכאי לפעול בלא צורך לצרף אליו את הנושים האחרים כאמור בסעיף 90 המוצע. הסיפה של סעיף 59(א) לחוק החוזים מופיעה בסעיף 91 המוצע, הדן בשאלה כלפי מי על החייב לקיים את החיוב – כלפי אחד הנושים לפי בחירתו או כלפי כל הנושים יחד.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ריבוי נושים

59. (א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא ייפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב – כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר."

סעיף 88 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הרישה של סעיף 59(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הסיפה

תחולת פרק השיתוף בנכסים על נושים במשותף [ח]

89. על נושים משותפים יחולו, בכפוף להוראות פרק זה, הוראות פרק רביעי: שיתוף בנכס בחלק משנה ראשון לחלק הרביעי*, בשינויים המחויבים.

זכות הנושה במשותף לדרוש את קיום החיוב [חוב 59(א) רישה, ח]

90. נושים משותפים שהם נושים לחוד, זכאי כל נושה לדרוש מן החייב את קיום החיוב, ובלבד שלא יקוים יותר ממלוא החיוב; היו הנושים נושים יחד, זכאים הם לדרוש את הקיום רק במשותף.

זכות החייב לקיים את החיוב [חוב 59(א) סיפה, ח]

91. נושים משותפים שהם נושים לחוד, זכאי החייב לקיים את החיוב כלפי כל נושה, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת נושה מסוים; היו הנושים המשותפים נושים יחד, על החייב לקיים את החיוב רק כלפי כל הנושים יחד.

זכותו של נושה להפטיר מחיוב [ח]

92. (א) נושה אינו זכאי להפטיר את החייב מחיוב בלי שקיבל לכך את הסכמתם של הנושים המשותפים האחרים.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מזכותו של נושה להפטיר את החייב מחלקו היחסי של אותו נושה בחיוב; הפטיר נושה את החייב מחלקו היחסי בחיוב, יחול ההפטר לגבי אותו חלק, גם ביחסים שבין הנושים המשותפים האחרים לבין החייב.

דברי הסבר

של הסעיף האמור מופיעה בסעיף 97(א) המוצע. ההוראה כוללת גם את הוראת סעיף 44(ב) לחוק חוזה הביטוח, הקובעת באופן דומה להוראה הקיימת בחוק החוזים, כי מוטבים, הנושים יחד בחיובו של המבטח, זכאים לחלק שווה בתגמולי הביטוח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ריבוי נושים

59. (ב) חזקה על הנושים שהם נושים שהם שותפים בחיוב בחלקים שווים; קיום החיוב כלפי אחד מהם, רשאי השני לדרוש ממנו את חלקו."

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"המוטבים

44. (ב) נקבעו מוטבים אחדים ולא נקבעו חלקיהם, יחלקו את תגמולי הביטוח בשווה."

סעיף 89 הוראה חדשה זו משקפת את הוראות החוק הקיים המחילות את כללי השיתוף של חוק המיטלטלין על זכויות (סעיף 13 לחוק המיטלטלין). שיתוף בזכויות הוא מקרה פרטי של שיתוף בנכס וחלים עליו עקרונות השיתוף, אשר נקבעו בסעיפים 513 עד 535 המוצעים, לגבי כלל הנכסים. הפניה זו נועדה להבהיר שדינם של כמה נושים הנושים בחיוב אחד כדין השותפים בנכס.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"תחולה

13. (א) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המחויבים, גם על זכויות."

סעיף 90 הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של הוראת סעיף 59(א) לחוק החוזים, בשינויי נוסח, ומבהירה כי חופש הפעולה של כל נושה מותנה בכך שמדובר בנושים לחוד ובתנאי שלא יקוים יותר ממלוא החיוב. הסיפה עוסקת במצב של נשייה יחד, שאינו מפורש בחוק הקיים, ומבהירה כי במקרה זה הנושים זכאים לדרוש את קיום החיוב רק יחד.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ריבוי נושים

59. (א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא ייפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר."

סעיף 91 הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של הוראת סעיף 59(א) לחוק החוזים, ומבהירה כי במקרה של נושים לחוד זכאי החייב לבצע את החיוב כלפי כל נושה, לפי בחירתו. הסיפה מבהירה כי במצב של נשייה יחד על החייב לקיים את החיוב רק כלפי כל הנושים יחדיו. הסעיף הוא תמונת ראי לזכות הנושים המופיעה בסעיף 90 המוצע.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ריבוי נושים

59. (א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא ייפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר."

סעיף 92 הוראה חדשה זו עוסקת במצב שבו נושה אחד מפטיר את החייב. הכלל הוא כי במקרה זה זקוק הנושה להסכמת שאר הנושים המשותפים.

עם זאת, רשאי הנושה לוותר על חלקו בלא הסכמת שאר הנושים המשותפים, ואולם במקרה זה אין לאפשר לשאר הנושים לתבוע את מלוא החיוב מהחייב. אף שעקרונית כל נושה זכאי לדרוש את מלוא החוב, משהסתלק

* סעיפים 513 עד 535.

93. היתה זכותם של הנושים המשותפים מותנית בעשיית מעשה על ידם, יחייב ויזכה מעשה של אחד מהם גם את הנושים האחרים.

התניית זכות הנושה בעשיית מעשה
[ח]

94. הופר חוזה בידי חייב, יראו את הפעלת הזכות לביטול החוזה כולו, ככל שישנה זכות כאמור לפי חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב, כניהול רגיל של נכס או כשימוש רגיל בו, לעניין סעיף 518, ולא יראו את הפעלת הזכות כאמור כשימוש סביר בנכס לעניין סעיף 520(א)(1).

ביטול חוזה בידי נושה במשותף בשל הפרה
[ח]

95. (א) היתה לחייב טענה אישית כלפי אחד הנושים המשותפים, אין בכך כדי לגרוע מזכותם של הנושים האחרים לדרוש את קיום החיוב.

טענה אישית כלפי אחד הנושים
[ח]

(ב) היתה לחייב טענה אישית כלפי אחד הנושים המשותפים כאמור בסעיף קטן (א), אין בכך כדי לגרוע מזכותו של אותו נושה להשתתפות לפי הוראות סעיף 97 מהנושים האחרים שכלפיהם קיים החיוב.

96. (א) חייב זכאי לקיים את חיובו כאמור בסעיף 91, באמצעות קיזוז כנגד חיוב אשר החייב זכאי לו כלפי אחד או יותר מהנושים.

טענת קיזוז של חייב כלפי נושה במשותף
[ח]

(ב) קיים החיוב באמצעות קיזוז כאמור בסעיף קטן (א), זכאים שאר הנושים המשותפים להשתתפות מהנושה שכלפיו קיים החיוב, על פי הוראות פרק זה.

97. (א) קיים חיוב כלפי נושה בשיעור העולה על חלקו בחיוב, זכאים הנושים המשותפים האחרים להשתתפות ממנו, בשיעור חלקם בחיוב.

השתתפות מנושה במשותף
[חוב 59(ב) סיפה]

(ב) נושה החב בהשתתפות כלפי נושים אחרים מחזיק בנאמנות את אשר קיבל בעבור אותם נושים.

[ח]

דברי הסבר

הנושה מתביעת זכויותיו, יש לאפשר דווקא לחייב ליהנות מכך, ולא לשאר הנושים.

סעיף 93 הוראה חדשה זו נועדה להבהיר כי השיתוף בזכויות משפיע גם על משמעות המעשים או המחדלים של כל נושה ביחס לשאר הנושים. אם הזכות של הנושים מותנית בביצוע מעשה או בהימנעות הימנו, אין צורך שכל הנושים יעמדו בתנאי זה. ההנחה היא שהחייב מסתפק במקרה כזה בכך שהמעשה או המחדל יקוים בידי אחד הנושים, כאשר כל נושה מייצג בכך גם את האחרים.

סעיף 94 הוראה חדשה זו הדנה בשאלה מהו הדין כאשר נושה מסוים מעוניין בביטול החוזה בעקבות ההפרה של החיוב, בעוד הנושים האחרים מעוניינים באכיפה. במקרה של אי־הסכמה בין הנושים יחולו הוראות סעיף 518 המוצע. כלומר, בעלי רוב המנות בנכס יוכלו לקבוע אם יש לבטל את החוזה, כשנושה משותף הנפגע מכך רשאי לפנות לבית המשפט לבקשת הוראות. ההוראה מבהירה כי זכות הביטול אינה שימוש סביר בנכס ועל כן נושה משותף אינו רשאי על דעת עצמו לבטל את החוזה (סעיף 520 המוצע).

סעיף 95 הוראה חדשה זו מסדירה את המקרה שבו קיים פער בין הנושים ביחס לטענות ההגנה (בדומה להוראה שבסעיף 86 המוצע, לעניין ריבוי חייבים). המדובר במצב שבו הטענה היא רק כלפי נושים מסוימים, ולא כלפי כל הנושים יחד. במקרה כזה, אין מקום ששאר הנושים יושפעו מטענת ההגנה האישית הקיימת לחייב כלפי הנושים המסוימים. ההוראה גם מבהירה כי העובדה שלנושה הנדון לא היתה אפשרות להיפרע בעצמו מן החייב, מחמת טענת ההגנה כלפיו, אינה גורעת מזכותו להשתתפות משאר הנושים.

סעיף 96 הוראה חדשה זו קובעת כי גם במצב של ריבוי נושים ניתן לפרוע את החוב באמצעות קיזוז. במקרה של פירעון בדרך זו, רואים את הנושה אשר כלפיו הופעל הקיזוז כמי שהחיוב קוים כלפיו בפועל, ועל כן אם הקיזוז הוא בסכום העולה על חלקו של אותו נושה בזכויות, זכאים שאר הנושים להשתתפות כלפי נושה זה כמו בכל מקרה אחר של פירעון כלפיו.

סעיף 97 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 59(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה זו מבהירה שנושה אשר גבה מעל לחלקו, נתפס כמחזיק את אשר גבה בנאמנות בעבור שאר הנושים.

חלק משנה שני: הוראות מיוחדות לחוזים

פרק ראשון: משא ומתן לקראת כריתת חוזה

תום לב במשא ומתן
[חוק 12]

98. (א) במשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה ינהג אדם בתום לב.

(ב) המפר את חובת תום הלב כאמור בסעיף קטן (א), יפצה את הצד שכנגד בשל הנזק שנגרם לו עקב המשא ומתן או עקב כריתת החוזה.

פרק שני: כריתת חוזה

דרך כריתת החוזה
[חוק 1]

99. חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול לפי הוראות פרק זה.

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ריבוי נושים

59. (ב) חזקה על הנושים שהם שותפים בחיוב בחלקים שווים; קוים החיוב כלפי אחד מהם, רשאי השני לדרוש ממנו את חלקו."

חלק משנה שני: הוראות מיוחדות לחוזים

חלק המשנה הראשון בחלק החיובים, הקודם לחלק משנה זה, עוסק בהוראות כלליות לחיובים בכלל, ואילו חלק משנה זה עוסק בהוראות כלליות שמיוחדות לחוזים בלבד.

ההוראות בחלק משנה זה מחליפות את ההוראות הקבועות כיום בפרקים א' עד ד' בחוק החוזים (הוראות בדבר כריתת החוזה, ביטול החוזה בשל פגם בכריתתו, צורת החוזה ותוכנו וחוזה לטובת אדם שלישי). ככלל חוזרות ההוראות על ההוראות בחוק הקיים, אך סדר ההוראות ומיקומן שונה כדי להתאימן למבנה הפרקים החדש שבחלק זה.

פרק ראשון: משא ומתן לקראת כריתת חוזה

סעיף 98 לסעיף קטן (א)

עקרון תום הלב כעיקרון על, אשר קובע אמת מידה מוסרית שחולשת על כל הוראות החוק המוצע נקבע בסעיף 2 המוצע. ההוראה המוצעת מיוחדת לחובת תום הלב במהלך המשא ומתן לקראת כריתת חוזה.

חובת תום הלב ממוקמת בראש הפרק בשל חשיבותה ומרכזיותה בדיני החוזים וכן בשל תחולתה בסדר הדברים של כריתת החוזה. חובת תום הלב חלה מרגע היווצרותו של קשר בין הצדדים ועד לסיומו של המשא ומתן, בין שנכרת חוזה, ובין שלא.

מוצע להשמיט את המילים "בדרך מקובלת" המופיעות בסעיף 12 לחוק החוזים, בשל הבעייתיות במשמעותם שהיא – נקיטת פעולות בדרך הנוהגת, שאינה בהכרח דרך עשיית הישר והטוב. היסוד האובייקטיבי העשוי לבוא לידי ביטוי, לכאורה, במונח "הדרך המקובלת", נכלל היום בפירוש האובייקטיבי של מושג תום הלב. אין כוונה במחיקת מילים אלה להשפיע על הפרשנות שניתנה למונח "תום לב" ויש לפרש את הסעיף כפי שפורש סעיף 12 לחוק החוזים עד כה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 12(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. בין השאר הושמטו המילים: "הוראות סעיפים 10, 13 ו־14 לחוק התרופות יחולו בשינויים המחוייבים". מילים אלה נמחקו כמיותרות, משום שההוראות הקבועות בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב יחולו על הפרת החובה הקבועה בסעיף זה בהיותה הפרת חיוב שבדין. אין ללמוד ממחיקת האזכור של סעיפים אלה על כוונה לשנות את ההלכות הקיימות בנושא זה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"תום לב במשא ומתן

12. (א) במשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה חייב אדם לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב.

(ב) צד שלא נהג בדרך מקובלת ולא בתום לב חייב לצד השני פיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב המשא ומתן או עקב כריתת החוזה, והוראות סעיפים 10, 13 ו־14 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, יחולו בשינויים המחוייבים."

פרק שני: כריתת חוזה

סעיף 99 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"כריתת חוזה – כיצד

1. חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול לפי הוראות פרק זה."

100. פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה אם היא מעידה על גמירת דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה והיא מסוימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה; הפנייה יכול שתהיה לציבור.

הצעה להתקשר בחוזה [חוק 2]

101. (א) המציע רשאי לחזור בו מן ההצעה בהודעה לניצע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה לניצע לפני שנתן הניצע הודעת קיבול.

חזרה מהצעה [חוק 3]

(ב) קבע המציע שהצעתו אינה הדירה, או שקבע מועד לקיבולה, אין הוא רשאי לחזור בו ממנה אחרי שנמסרה לניצע.

102. הצעתו של המציע פוקעת בהתקיים אחד מאלה:

פקיעת ההצעה [חוק 4]

(1) הניצע דחה אותה;

(2) עבר המועד לקיבולה;

(3) המציע או הניצע נפטר, הוכרז פסול דין או ניתן לגביו צו כינוס נכסים ואם הוא תאגיד – החליט על פירוקו מרצון או ניתן לגביו צו פירוק, ובלבד שטרם ניתנה הודעת קיבול; ואולם ההצעה לא תפקע לפי הוראות פסקה זו, אם המציע אינו רשאי לחזור בו מן ההצעה, כאמור בסעיף 101(ב).

103. קיבול יהיה בהודעת הניצע שנמסרה למציע, המעידה על גמירת דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה לפי ההצעה.

קיבול [חוק 5]

דברי הסבר

סעיף 100 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 2 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"הצעה

2. פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה, אם היא מעידה על גמירת דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה והיא מסויימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה; הפניה יכול שתהיה לציבור."

סעיף 101 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. המילה "ניצע" הוספה לנוסח הקיים לשם הבהרה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חזרה מן ההצעה

3. (א) המציע רשאי לחזור בו מן ההצעה בהודעה לניצע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה לניצע לפני שנתן הודעת קיבול.

(ב) קבע המציע שהצעתו היא ללא חזרה, או שקבע מועד לקיבולה, אין הוא רשאי לחזור בו ממנה לאחר שנמסרה לניצע."

סעיף 102 לפסקאות (1) ו־(2)

פסקאות אלה חוזרות על האמור בסעיף 4(1) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

לפסקה (3)

הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 4(2) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הסיפה להוראה המוצעת משנה מהחוק הקיים, בקבעה, כי בהצעה בלתי חוזרת ההצעה לא תפקע אוטומטית במקרים המנויים בפסקה (3). היום, הצעה בלתי חוזרת מונעת רק חזרה רצונית מהצעה, אך אינה מתייחסת למקרים של פקיעה אוטומטית. השינוי המוצע נועד להגן על אינטרס ההסתמכות של הניצע, למשל, במקרה של פטירת המציע בתקופה שבין מסירת ההצעה הבלתי־חוזרת ובין מתן הודעת הקיבול.

התייחסות המשפט העברי:

הוראה זו אינה תואמת את הדעה המקובלת במשפט העברי, ולפיה חיובים אינם עוברים בירושה אלא רק נכסים. אמנם, אם החיוב התגבש בחיי המוריש יש לנושה זכות קניינית בנכסי החייב (שעבוד נכסים), ומכוחו יכול הנושה לגבות את חובו מן העיזבון (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן קז, סעיף א). ואולם הצעה לכריתת חוזה אינה יותר מאשר התחייבות אישית (שעבוד הגוף) שאינה חלה על נכסי המתחייב (ראו קצות החושן, מגדולי פרשני שולחן ערוך, סימן רג, ס"ק ב), ועל כן היא פוקעת במות המציע.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"פקיעת ההצעה

4. ההצעה פוקעת –

(1) כשדחה אותה הניצע או עבר המועד לקיבולה;

(2) כשמת המציע או הניצע או כשנעשה אחד מהם פסול־דין או ניתן נגדו צו לקבלת נכסים או צו פירוק, והכל לפני מתן הודעת הקיבול."

סעיף 103 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

דרך הקיבול
[חוק 6]

104. (א) קיבול יכול שיהיה בכל דרך שבה מבוצעת פעולה משפטית לפי הוראות סעיף 8, אלא אם כן משתמעת מן ההצעה דרך מסוימת לקיבול.

(ב) קביעת המציע שהעדר תגובה מצד הניצע ייחשב לקיבול, אינה תקפה.

חזקת קיבול
[חוק 7]

105. הצעה שאין בה אלא כדי לזכות את הניצע, חזקה עליו שקיבל אותה, אלא אם כן הודיע למציע על דחיית ההצעה בתוך זמן סביר אחרי שנודע לו עליה.

מועד הקיבול
[חוק 8]

106. (א) הניצע רשאי לקבל את ההצעה בתוך התקופה שנקבעה לכך בהצעה, ובאין תקופה כזו – בתוך זמן סביר.

(ב) נתן הניצע הודעת קיבול בעוד מועד, אך הודעתו נמסרה למציע באיחור בשל סיבה שאינה קשורה בניצע ושלא היתה ידועה לו, נכרת החוזה, אלא אם כן הודיע המציע לניצע על דחיית הקיבול מיד לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול.

קיבול באיחור
או תוך שינוי
[חוק 9, 11]

107. קיבול של הצעה אחרי שפקעה, או קיבול שיש בו תוספת, הגבלה או שינוי אחר לעומת ההצעה, ייחשב הצעה חדשה.

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיבול

5. הקיבול יהיה בהודעת הניצע שנמסרה למציע והמעידה על גמירת דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה לפי ההצעה."

סעיף 104 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק החוזים, תוך הפניה אל סעיף 8 המוצע, הממוקם בחלק העוסק בפעולות משפטיות. עם זאת, במקום השאלה הנשאלת בנוסח הקיים (האם משתמעת מן ההצעה דרך של קיבול שאינה הודעת קיבול), מוצע כי הבחינה תתמקד בשאלה אם לא משתמעת מן ההצעה דרך מסוימת אחרת, שאינה דרך קיבול אפשרית ורגילה.

הסיפה לסעיף 6(א) לחוק החוזים, הושמטה בהיות הקבוע בה מובן מאליו.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיבול דרך התנהגות

6. (א) הקיבול יכול שיהיה במעשה לביצוע החוזה או בהתנהגות אחרת, אם דרכים אלה של קיבול משתמעות מן ההצעה; ולעניין סעיפים 3(א) ו־4(2), התנהגות כאמור דינה כדין מתן הודעת קיבול.

(ב) קביעת המציע שהעדר תגובה מצד הניצע ייחשב לקיבול, אין לה תוקף."

סעיף 105 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הסדר דומה קיים בפרק הדן בחוזה מתנה (סעיף 179 המוצע).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חזקת קיבול

7. הצעה שאין בה אלא כדי לזכות את הניצע, חזקה עליו שקיבל אותה, זולת אם הודיע למציע על התנגדותו תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה."

סעיף 106 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הודעת הדחייה טעונה מסירה כמקובל בנסיבות העניין והיא אף טעונה קליטה על ידי הניצע (סעיפים 11 ו־13 המוצעים).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"מועד הקיבול

8. (א) אין לקבל הצעה אלא תוך התקופה שנקבעה לכך בהצעה, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר.

(ב) נתן הניצע הודעת קיבול בעוד מועד, אך הודעתו נמסרה למציע באיחור מחמת סיבה שאינה תלויה בניצע ולא היתה ידועה לו, נכרת החוזה, זולת אם הודיע המציע לניצע על דחיית הקיבול מיד לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול."

סעיף 107 ההוראה המוצעת מאחדת את סעיפים 9 ו־11 לחוק החוזים, המתייחסים למקרים שבהם קיבול יוצר הצעה חדשה, בלא שינוי של ההוראות שבסעיפים האמורים.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"קיבול לאחר פקיעה

9. קיבול של הצעה לאחר שפקעה, כמוהו כהצעה חדשה.

108. הניצע רשאי לחזור בו מן הקיבול בהודעה למציע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה למציע לא לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול או שנודע לו על ביצוע הקיבול בהתנהגות.

חזרה מן הקיבול [חוב 10]

פרק שלישי: בטלות חוזה ונפסדותו

סימן א': חוזה בטל

109. (א) חוזה שכריתתו, תוכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, או סותרים את תקנת הציבור – בטל.

חוזה פסול [חוב 30, 31]

(ב) בטל חוזה לפי הוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט לפטור צד מהחובה, כולה או חלקה, להשיב לצד השני את מה שקיבל על פי החוזה, ואם צד קיים את חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או חלקו.

דברי הסבר

קיבול תוך שינוי

11. קיבול שיש בו תוספת, הגבלה או שינוי אחר לעומת ההצעה כמוהו כהצעה חדשה."

סעיף 108 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 10 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חזרה מן הקיבול

10. הניצע רשאי לחזור בו מן הקיבול בהודעה למציע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה למציע לא לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול או שנודע לו על קיבול בדרך האמורה בסעיף 6(א)."

פרק שלישי: בטלות חוזה ונפסדותו

פרק זה עוסק בחוזים בטלים וחוזים הניתנים לביטול, בגלל פגמים בכריתה, או מסיבה אחרת. מרבית הוראות פרק זה שאובות מפרק ב' לחוק החוזים, הדן בביטול חוזה בשל פגם בכריתתו. הפרק מחולק לשלושה סימנים: סימן א' הדן בחוזה בטל; סימן ב' הדן בחוזה הניתן לביטול מחמת פגם ברצון; וסימן ג' המסדיר עניינים שונים בנוגע לביטול ולבטלות חוזה.

סימן א': חוזה בטל

סעיף 109 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראות המקבילות בסעיפים 30 ו־31 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. בסעיף קטן (א), המילים "בלתי מוסריים" הושמטו, מאחר שהמונח "תקנת הציבור" כבר כולל התייחסות לשאלת המוסריות. המונח "ביצע" הוחלף במונח "קיים", שיוחד לביצוע חיובים.

ההוראות בדבר ההפרדה של החוזה, מצוינות בסעיף 117 המוצע שחל באופן כללי על ביטול או בטלות חוזה. המילים "אם מצא שמן הצדק לעשות כן, בתנאים שימצא לנכון" הושמטו, בהיותן מיותרות.

חובת ההשבה בין הצדדים נובעת מההוראות שבפרק עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 410–419 המוצעים). בסעיף 415 המוצע, שבפרק האמור, נכללת ההוראה שבסעיף 21 לחוק החוזים. יש לציין, כי בפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט, בדומה לסעיף 109 המוצע, נאמר באופן כללי כי במקרים שבהם ההשבה נוגדת את תקנת הציבור רשאי בית המשפט לשלול את זכותו של צד להשבה (סעיף 419(7) המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

הוראה זו אינה מאמצת את עמדת המשפט העברי, שבדרך כלל תקף הוא החוזה הבלתי־חוקי לעניין נפקויותיו האזרחיות. עם זאת, נתקבל העיקרון של המשפט העברי ולפיו על בית המשפט להיזקק לתביעה ולעשות צדק בין בעלי הדין, שלא כמשפט האנגלי שם נדחית התביעה על הסף (ע"א 311/78 הווארד נ. מיארה פ"ד לה(2) 505, 520–521 (1980)).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"השבה לאחר ביטול

21. משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל.

חוזה פסול

30. חוזה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל.

תחולת הוראות

31. הוראות סעיפים 19 ו־21 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חוזה לפי פרק זה, אולם בבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע את חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו."

חוזה למראית עין
[חוק 13]

110. חוזה שנכרת למראית עין בלבד – בטל; אין בהוראה זו כדי לפגוע בזכות שרכש אדם שלישי בהסתמכו בתום לב על החוזה.

סימן ב': חוזה הניתן לביטול מחמת פגם ברצון

טעות והטעיה
[חוק 14(ד), 15 סיפה]

111. בסימן זה –

"טעות" – בין בעובדה ובין בדין, למעט טעות שהסיכון לגביה מוטל על הטועה;

"הטעיה" – לרבות אי־גילוין של עובדות אשר לפי הדין, הנוהג, או נסיבות העניין, היה על הצד השני לגלותן.

ביטול חוזה בשל טעות
[חוק 14(א) עד (ג)]

112. (א) התקשר אדם בחוזה עקב טעות וסביר להניח שאותו אדם לא היה מתקשר בחוזה אלמלא הטעות, והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך – רשאי אותו אדם לבטל את החוזה; לא ידע הצד השני ולא היה עליו לדעת על כך – רשאי בית המשפט, לבקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, מטעמים מיוחדים, ורשאי הוא לחייב את הצד שטעה לשפות את הצד השני בעד הנזק שנגרם לו עקב כריתת החוזה.

דברי הסבר

סעיף 110 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 13 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. אף שההוראה נכללת במסגרת הסימן העוסק בחוזה בטל, הרי שמבחינה עניינית לא נוצר כלל 'חוזה', וההוראות בדבר כריתת חוזה (בדרך של הצעה וקיבול) אינן חלות. כמו כן, במובחן מהנוסח הקיים, מוצע כי ההגנה על זכות שרכש צד שלישי תוקנה במקרה שאותו צד הסתמך בתום לב על החוזה ולאו דווקא על קיומו.

התייחסות המשפט העברי:

ההוראה המוצעת תואמת את עמדת המשפט העברי. התלמוד הבבלי (כתובות, עט, ע"א) קובע שמתנה פיקטיבית, שמטרתה העלמת נכסים ("שטר מברחת"), בטלה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חוזה למראית עין

13. חוזה שנכרת למראית עין בלבד – בטל; אין בהוראה זו כדי לפגוע בזכות שרכש אדם שלישי בהסתמכו בתום לב על קיום החוזה."

סימן ב': חוזה הניתן לביטול מחמת פגם ברצון

סעיף 111 ההוראה המוצעת חוזרת על הגדרת המונח "הטעיה" המופיע בסעיף 15 לחוק החוזים. זאת, לצורך דיני הפגמים בכריתה. לעומת זאת, ההחרגה לקיומה של טעות שונתה: בעוד שבחוק הקיים נבחנת השאלה אם מדובר בטעות בכדאיות העסקה (זו לא תיחשב כ"טעות" לפי הנוסח בחוק הקיים), מוצע להתאים את המבחן למבחן החדש הקבוע בפרק הדן בסיכול חוזה ולקבוע כי טעות שהסיכון לגביה מוטל על הטועה לא תיכנס להגדרת המונח "טעות". היינו, צד שנטל על עצמו סיכון מסוים במסגרת חוזה, לא יוכל להשתחרר מאחריות בטענת טעות, אם הסיכון התממש בדרך שונה ממה שקיווה. יועה, כי מבחן הסיכון כמבחן הרלוונטי בהגדרת המונח "טעות" הוצע על ידי ד' פרידמן ונ' כהן בספרם חוזים (חלק ב', תשנ"ג) עמ' 724–735. לגישתם, יש לפרש את המונח "טעות בכדאיות" כטעות ביחס לסיכון שהצד נטל על עצמו, בין במפורש ובין לפי פירושו הנכון של החוזה, או לאור ההבנה שיש לנו לגבי חוזים מסוג זה.

יצוין, כי ההסדר בעניין טעות סופר הועבר לפרק הדן בצורת החוזה ותוכנו, בשל מהותו ותכליתו. המילה "חוק" בהגדרה "טעות" הוחלפה במילה "דין", כדי להבהיר שאין המדובר רק בטעות לגבי מילות החוק, אלא גם בטעויות בנוגע לפרשנותו וכדומה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"טעות

14. (ד) "טעות", לעניין סעיף זה וסעיף 15 – בין בעובדה ובין בחוק, להוציא טעות שאינה אלא בכדאיות העסקה.

הטעיה

15. מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה; לעניין זה, "הטעיה" – לרבות אי־גילוין של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן."

סעיף 112 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 14 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. המילים "אם ראה שמן הצדק לעשות כן" בהקשר לשיקול דעתו של בית המשפט לבטל את החוזה, כקבוע בסעיף 14(ב) לחוק החוזים, הוחלפו במילים "מטעמים מיוחדים". זאת, כדי להדגיש כי שיקול הדעת האמור מן הראוי שיהיה מצומצם וכי יש לתת עדיפות לקיום החוזה. כמו כן מוצע לעשות שימוש במונח "שיפוי" ולא "פיצוי" במקרה שבו בית המשפט הורה על ביטול החוזה. נוסף על כך, אוחדו שני הסעיפים הקטנים (א) ו־(ב) שבסעיף 14 לחוק החוזים, לסעיף אחד.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), טעות אינה עילה לביטול החוזה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות, והצד השני הודיע לצד שטעה, לפני ביטול החוזה, שהוא מוכן לקיום החוזה כאמור.

ביטול חוזה בשל הטעיה [חוב 15 רישה]

113. התקשר אדם בחוזה עקב טעות שהיא תוצאה של הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי הוא לבטל את החוזה.

כפייה [חוב 17(א)]

114. (א) התקשר אדם בחוזה עקב כפייה, בכוח או באיום, שכפה עליו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי הוא לבטל את החוזה.

[ח]

(ב) התקשר אדם בחוזה עקב כפייה, בכוח או באיום, שכפה עליו אדם שלישי, שלא פעל מטעמו של הצד השני לחוזה, והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך, רשאי אותו אדם לבטל את החוזה; לא ידע הצד השני על הכפייה ולא היה עליו לדעת על כך, רשאי בית המשפט, לבקשת הצד הנכפה, לבטל את החוזה, מטעמים מיוחדים, ורשאי הוא לחייב את הצד הנכפה לשפות את הצד השני בעד הנזק שנגרם לו עקב כריתת החוזה.

[חוב 17(ב)]

(ג) אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות לא תיחשב איום לעניין סעיף זה.

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"טעות

14. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך, רשאי בית המשפט, לפי בקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, אם ראה שמן הצדק לעשות זאת; עשה כן, רשאי בית המשפט לחייב את הצד שטעה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לצד השני עקב כריתת החוזה.

(ג) טעות אינה עילה לביטול החוזה לפי סעיף זה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות והצד השני הודיע, לפני שבוטל החוזה, שהוא מוכן לעשות כן."

סעיף 113 ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של הוראת סעיף 15 בחוק החוזים הקיים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"הטעיה

15. מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה; לעניין זה, "הטעיה" – לרבות אי־גילוין של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן."

סעיף 114 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה זו מתייחסת לכפייה שהופעלה על ידי אדם שלישי, שלא מטעמו של הצד השני לחוזה. בהתאם להוראת סעיף 17 לחוק החוזים, ביטול מחמת כפייה אפשרי רק אם הכפייה נעשתה על ידי הצד שכנגד או אדם מטעמו. כיוון שכך, בשל הלקונה בחוק הקיים, הוצעה האפשרות לערוך היקש במקרה כזה, לדין הטעות או העושק (ד' פרידמן ונ' כהן, חוזים, כרך ב', (תשנ"ג) עמ' 965–963).

מטרת ההוראה המוצעת היא ליצור הסדר שלם בנוגע לכפייה אשר הופעלה על צד לחוזה. ההוראה קובעת, בהקשר זה דין הזהה לדין הטעות, כקבוע בסעיף 112(א) המוצע. כך, במקרה שבו ידע צד אחד כי על הצד השני הופעלה כפייה, או היה עליו לדעת על כך, זכאי הצד הנכפה לבטל את החוזה; לא ידע הצד השני על הכפייה ולא היה עליו לדעת על כך – מוקנית לבית המשפט סמכות לבטל את החוזה, לבקשת הצד הנכפה, מטעמים מיוחדים. גם כאן מוצע כי במקרה שבו החליט בית המשפט לבטל את החוזה תוקנה לו הסמכות לחייב את הצד הנכפה לשפות את הצד השני בעד הנזק שנגרם לו עקב כריתת החוזה.

התייחסות המשפט העברי:

נציין כי במשפט העברי לא כל כפייה משמשת עילה לביטול החוזה, ואין בו הבחנה בין כפייה שכפה צד לחוזה לבין כפייה בידי גורם אחר.

סעיף קטן (ג)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על הוראת סעיף 17 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"כפיה

17. (א) מי שהתקשר בחוזה עקב כפיה שכפה עליו הצד השני או אחר מטעמו, בכוח או באיום, רשאי לבטל את החוזה.

עושק
[חוק 18]

115. (א) התקשר אדם בחוזה עקב ניצול שניצל הצד השני או אחר מטעמו את מצוקתו, חולשתו השכלית או הגופנית או חוסר ניסיונו, ותנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, רשאי אותו אדם לבטל את החוזה.

[ח]

(ב) היו תנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל בעבור אחד הצדדים, ובעת כריתת החוזה נתקיימו יחסי תלות בין אותו צד לבין הצד השני, חזקה כי קיימת לאותו צד עילה לביטול לפי סעיף קטן (א).

סימן ג': ביטול ובטלות חוזה – הוראות כלליות

דרך הביטול
[חוק 20]

116. ביטול החוזה יהיה בהודעה של המתקשר לצד השני בתוך זמן סביר כאמור בסעיף 16; ואם היתה עילת הביטול כפייה או עושק – בתוך זמן סביר אחרי שנודע לו שפסקו הכפייה או העושק.

הפרדת החוזה
[חוק 19, 31 רישה, חות 6, 7(ג)]

117. (א) ניתן החוזה להפרדה לחלקים, ועילת הבטלות או הביטול של החוזה מתייחסת רק לאחד מחלקיו, בטל או ניתן לביטול אותו חלק בלבד.

דברי הסבר

(ב) אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות אינה בגדר איום לעניין סעיף זה."

סעיף 115 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת חזקת עושק כללית לדיני החוזים למקרה שבו תנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה בעבור אחד הצדדים, וקיימים יחסי תלות בין אותו צד לבין הצד שכנגד בעת כריתת החוזה. בנסיבות אלה קמה לאותו צד עילה לביטול החוזה בשל עושק. הנטל לסתירת החזקה מוטל על הצד השני להתקשרות, שנדרש להוכיח כי הראשון פעל בלא ניצול פסול.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, זכות הביטול בשל עושק אינה מצריכה כוונת ניצול ואף אם הצד העשוק הוא שיזם את ההתקשרות, ובלבד שהתקשרותו בתנאים בלתי סבירים נבעה ממצוקתו. כך כותב רבי יחיאל מיכל עפשטיין (רוסיה, המאה הי"ט): "וזה לשון הרמב"ם... 'מי שברח מבית האסורים של אנסים והיתה מעבורת לפניו ואמר לו העבירני ואני נותן לך דינר והעבירו, אין לו אלא שכרו הראוי לו'... ולמדנו מזה דאף אם המתחיל לא היה המציל, אלא הניצול אמר לו אתן לך כך וכך, אין צריך ליתן לו אלא שכר הראוי" (ערוך השולחן, חושן משפט, סימן רסד, סעיף יז). עם זאת, הזכות לבטל את החוזה אינה אלא כל זמן שהעשוק לא קיים את חיוביו לפי החוזה (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רסד, סעיף ח).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"עושק

18. מי שהתקשר בחוזה עקב ניצול שניצל הצד השני או אחר מטעמו את מצוקת המתקשר, חולשתו השכלית או הגופנית או חוסר ניסיונו, ותנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, רשאי לבטל את החוזה."

סימן ג': ביטול ובטלות חוזה, הוראות כלליות

סעיף 116 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 20 לחוק החוזים, בשינוי הסיפה, ותוך הפניה להוראה הכללית בדבר מועד לביצוע פעולה חד־צדדית (ביטול החוזה), המופיעה בפרק הפעולות המשפטיות (סעיף 16 המוצע) – מסעיף 16 המוצע עולה כי יש למסור את הודעת הביטול בתוך זמן סביר מהמועד שבו נודע למתקשר על עילת הביטול. יוער, כי בהיות ההודעה על ביטול החוזה פעולה משפטית חד־צדדית היא טעונה קליטה בידי נמען ההודעה, על פי הוראת סעיף 11 המוצע. לפיכך, ישתכלל הביטול רק כאשר הודעת הביטול תיקלט על ידי הצד השני או תגיע למעונו.

החוק הקיים קובע חריג למועד ההודעה למקרה של כפייה, ולפיו הודעת הביטול תינתן זמן סביר לאחר שנודע למתקשר שפסקה הכפייה. מוצע להחיל חריג זה גם על עילת העושק. כשמדובר בניצול מצוקה או חולשה הנמשכת גם לאחר הכריתה, אף אם המתקשר המנוצל יודע על זכות הביטול, ייתכן שמצוקתו או חולשתו נמשכות, ואין הוא יכול לממש את זכותו לבטל את החוזה בתוך זמן סביר מכריתתו. לפיכך הושווה מעמדו של המתקשר המנוצל למעמדו של הנכפה להתקשר בחוזה, ושניהם זכאים לבטל את החוזה בתוך זמן סביר לאחר שנודע להם כי פסקה עילת הביטול.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"דרך הביטול

20. ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפיה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה."

סעיף 117 ההוראה המוצעת מעגנת את האפשרות לבטל חלק מחוזה שניתן להפרדה לחלקים, בין שאותו חלק ניתן לביטול, ובין שהוא בטל. חוק החוזים

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), סביר להניח כי צד לחוזה לא היה מתקשר בו אלמלא החלק שאליו מתייחסת עילת הבטלות או הביטול, בטל או ניתן לביטול החוזה כולו, אלא אם כן בחר צד הזכאי לביטול החוזה בביטול החלק האמור, במקום ביטול החוזה כולו.

פרק רביעי: חוזה ששפיטותו מוגבלת

חוזה של משחק, הגרלה או הימור [חוק 32]

118. (א) חוזה של משחק, הגרלה או הימור, שלפיו עשוי צד לזכות בטובת הנאה והזכייה תלויה בגורל, בניחוש או במאורע מקרי, יותר מאשר בהבנה או ביכולת, אינו עילה לאכיפה או לפיצויים.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על משחק, הגרלה או הימור שהוסדרו בחיקוק או שניתן לעריכתם היתר על פי חיקוק.

דברי הסבר

הקיים קובע, בסעיף 19, הוראה דומה בנוגע לחלק בחוזה אשר ניתן לביטול, ומפנה להוראה זו במקרה של חוזה בטל (הרישה של סעיף 31 לחוק החוזים). לשם איחוד ההוראות, נערכו כמה שינויי ניסוחי ואף כותרת הסעיף שונתה.

יש לציין, כי לעניין אפשרות ביטולו של החוזה כולו, חוזרת ההוראה על המבחן להפרה יסודית הקבוע ברישה של סעיף 6 לחוק התרופות, אם כי אין מדובר כאן בהפרה יסודית. יוער כי למונח "הפרה יסודית" נקבעה הגדרה שונה מההגדרה הקיימת היום בהקשר זה, המופיעה בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (ראו דברי ההסבר לסעיף 443 המוצע). עם זאת, בשונה מהנוסח הקבוע בסעיף 19 לחוק החוזים, המתמקד בצד "הרשאי לבטל", מוצע לקבוע נוסח אשר יאפשר להתחשב בשני הצדדים לחוזה. זאת, כיוון שבחירה בביטול חלקי על ידי צד אחד עשויה בהחלט לגרור התנגדות לביטול החלקי של הצד השני ודרישה לביטול החוזה כולו בשל הסתמכותו על החוזה בשלמותו (ראה ז' צלטנר, דיני החוזים של מדינת ישראל (חלק א', תשל"ד), עמ' 192). הסדר זה מוצע גם מאחר שיצירתו של חוזה טעונה מפגש רצונות של שני צדדים ופתרון אחר מהמוצע עשוי להוביל לכך שאחד הצדדים ימצא את עצמו קשור בחוזה שונה מזה שבו חפץ ושלתנאיו הסכים.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ביטול חלקי

19. ניתן החוזה להפרדה לחלקים ועילת הביטול נוגעת רק לאחד מחלקיו, ניתן לביטול אותו חלק בלבד; אולם אם יש להניח שהצד הרשאי לבטל לא היה מתקשר בחוזה לולא העילה, רשאי הוא לבטל את החלק האמור או את החוזה כולו.

תחולת הוראות

31. הוראות סעיפים 19 ו־21 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חוזה לפי פרק זה, אולם בבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע את חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הגדרה

6. לעניין סימן זה, "הפרה יסודית" – הפרה שניתן להניח לגביה שאדם סביר לא היה מתקשר באותו חוזה אילו ראה מראש את ההפרה ותוצאותיה, או הפרה שהוסכם עליה בחוזה שתיחשב ליסודית; תניה גורפת בחוזה העושה הפרות להפרות יסודיות ללא הבחנה ביניהן, אין לה תוקף אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה.

הזכות לביטול

7. (ג) ניתן החוזה להפרדה לחלקים והופר אחד מחלקיו הפרה שיש בה עילה לביטול אותו חלק, אין הנפגע זכאי לבטל אלא את החלק שהופר; היתה בהפרה גם משום הפרה יסודית של כל החוזה, זכאי הנפגע לבטל את החלק שהופר או את החוזה כולו."

פרק רביעי: חוזה ששפיטותו מוגבלת

פרק זה כולל שני סוגי חוזים: חוזה של משחק, הגרלה או הימור וחוזה למתן ציונים. חוזים אלה הם חוזים תקפים ולכן יוחד להם פרק נפרד מהפרקים בדבר בטלות וביטול.

סעיף 118 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 32 לחוק החוזים.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חוזה של משחק, הגרלה או הימור

32. (א) חוזה של משחק, הגרלה או הימור שלפיו עשוי צד לזכות בטובת הנאה והזכיה תלויה בגורל, בניחוש או במאורע מקרי יותר מאשר בהבנה או ביכולת, אינו עילה לאכיפה או לפיצויים.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על משחק, הגרלה או הימור שהוסדרו בחוק או שניתן לעריכתם היתר על פי חוק."

חוזה למתן ציונים [חוק 33]

119. חוזה שלפיו יינתן ציון, תואר, פרס וכיוצא באלה על פי הכרעה או הערכה של אחד הצדדים או של אדם שלישי, ההכרעה או ההערכה לפי החוזה אינם נושא לדיון בבית משפט.

פרק חמישי: צורת החוזה ותוכנו

צורת החוזה [ח]

120. נקבע בדין או בחוזה כי צורה מסוימת של החוזה היא תנאי לתוקפו, ותנאי זה לא קוים אך החוזה קוים במלואו או בחלקו המהותי, יראו את דרישת הצורה כאילו קוימה.

תוכנו של חוזה [חוק 24]

121. תוכנו של חוזה יכול שיהיה ככל אשר הסכימו הצדדים.

פירוש החוזה [חוק 25(א)]

122. (א) חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים כפי שהוא משתמע מתוך החוזה ומנסיבות העניין.

[חוק 25(ב)]

(ב) חוזה הניתן לפירושים שונים, פירוש המקיים אותו עדיף על פני פירוש שלפיו הוא בטל.

[חוק 25(ג), מכר 5(ב)]

(ג) ביטויים ותניות בחוזה, שנוהגים להשתמש בהם בחוזים מאותו סוג, יפורשו לפי המשמעות המקובלת באותם חוזים.

דברי הסבר

סעיף 119 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 33 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"**חוזה למתן ציונים**

33. חוזה שלפיו יינתן ציון, תואר, פרס וכיוצא באלה על פי הכרעה או הערכה של אחד הצדדים או של אדם שלישי, אין ההכרעה או ההערכה לפי החוזה נושא לדיון בבית משפט."

פרק חמישי: צורת החוזה ותוכנו

סעיף 120 ההוראה החדשה המוצעת קובעת שקיום מלא של הוראות החוזה או קיום חלקן המהותי ירפא את העדר דרישות הצורה, שעליהן הסכימו הצדדים, או שנקבעו בדין. זאת, בין השאר, מתוך הנחה שהצדדים בהתנהגותם הכירו בתוקפו של החוזה למרות אי־קיום דרישת הצורה. הוראה זו נובעת גם מעקרון תום הלב – אם החוזה קוים במלואו או בחלקו המהותי, מתוך הסתמכות הצדדים עליו, יהיה זה גם בניגוד לעקרון תום הלב אם הצד השני, אשר קיבל את התמורה הנגדית (כולה או חלקה המהותי), יוכל להשתחרר מחובתו (ראו הדיון בבש"א 366/88 זוננשטיין נ' אחים גבסו בע"מ, פ"ד מב(4) 414 וכן ראו ע"א 986/93 קלמר נ' גיא, פ"ד נ(1) 185 שם אומצה הגישה ולפיה התנהגות הצדדים לביצוע החוזה, יש בה כדי לרפא חסר בדרישת הכתב. זאת, בין השאר, בהסתמך על עקרון תום הלב).

סעיף 121 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 24 לחוק החוזים.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"**תכנו של חוזה**

24. תכנו של חוזה יכול שיהיה ככל אשר הסכימו הצדדים."

סעיף 122 לסעיף קטן (א)

נוסח הסעיף המוצע שונה מנוסח סעיף 25(א) לחוק החוזים. הנוסח המוצע, מבהיר כי אין מקום ל"תורת שני השלבים" בפרשנות חוזים. נוסח זה תואם את ההלכה, ולפיה אומד דעתם המשותף של הצדדים יתפרש מתוך לשון החוזה ומתוך הנסיבות החיצוניות לו. זאת, כאשר לשון החוזה אינה מונעת בדיקה של הנסיבות החיצוניות. משכך, לא ניתן לסיים את תהליך הפרשנות בגזירת אומד הדעת מתוך לשון החוזה וגם כאשר לשון החוזה ברורה צריך הפרשן לעבור לשלב גזירת אומד הדעת מן הנסיבות החיצוניות כדי לגבש את אומד דעתם של הצדדים לחוזה (ראו ע"א 4628/93 מדינת ישראל נ' אפרופים בע"מ, פ"ד מט(2) 265, א' ברק פרשנות במשפט – כרך רביעי: פרשנות החוזה (נבו הוצאה לאור, 2001), עמ' 490 ואילך, וכן ראו דנ"א 2045/05 ארגון מגדלי ירקות אגודה חקלאית שיתופית בעמ' ואח' נ' מדינת ישראל (טרם פורסם)).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 25(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

התייחסות המשפט העברי:

ההוראה המוצעת תואמת את עמדת המשפט העברי, כפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט, סימן מב, סעיף ט): "לא אמרינן 'יד בעל השטר על התחתונה', אלא בכל הכי הני גווני דלעיל, שאין השטר בטל לגמרי, אבל בדבר שהשטר בטל בו, לא".

לסעיף קטן (ג)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 25(ג) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. מאחר שהוראה זו מיועדת לחול על כל הוראות חוק זה, היא מחליפה גם את הוראת סעיף 5(ב) לחוק המכר.

(ד) חוזה הניתן לפירושים שונים והיתה לאחד הצדדים לחוזה עדיפות בעיצוב תנאיו, פירוש נגדו עדיף על פני פירוש לטובתו. [ח]

(ה) סעיפים 2, 4 עד 8 ו־10 לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981[12], וסעיף 57ג לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971[13], יחולו בשינויים המחויבים, גם על פירושו של חוזה, אלא אם כן תחולה כאמור אינה מתיישבת עם הקשר הדברים. [חוב 25(ד)

123. פרטים שלא נקבעו בחוזה או על פיו יהיו בהתאם לנוהג המקובל בין הצדדים; באין נוהג מקובל בין הצדדים, ייקבעו הפרטים לפי המקובל בחוזים מאותו סוג; פרטים כאמור ייחשבו כמוסכמים בין הצדדים. השלמת פרטים על פי נוהג [חוב 26, מכר 5(א), שכר 3]

דברי הסבר

לסעיף קטן (ד)

ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את הכלל בדבר פירוש כנגד המנסח, אשר הוכר בספרות המשפטית ובפסיקה בעיקר בהקשר של חוזים אחידים וחוזי ביטוח. הכלל הופעל במקרים שבהם התעורר ספק בנוגע למשמעותן המילולית של המילים שבהן השתמש מנסח החוזה, והתעוררה השאלה על מי ראוי להטיל את הסיכון באשר לאי־בהירות המופיעה בחוזה. המבחן המוצע הוא מי בעל העדיפות בעיצוב תנאיו של החוזה ועליו יוטל הסיכון. על פי הוראת הסעיף הקטן המוצע, פירוש כנגד הצד שניסוח תנאי החוזה היה בשליטתו, עדיף על פני פירוש לטובתו. המבחן הוא מבחן מהותי – מבחן כוחם היחסי של הצדדים לחוזה, ולא מבחן טכני המסתפק בבחינה מיהו מנסח המסמך. יש לציין, כי כלל זה יחול רק במקרה שבו ניתן לפרש את החוזה בפירושים שונים. לעומת זאת, לא יופעל כלל זה כאשר החוזה מנוסח בבהירות ובאורח חד־משמעי (ראו למשל ע"ש 631/83 המגן נ' מדינת הילדים, פ"ד לט(4) 561, 573–572; ע"א 1632/98 ארבוס נ' רובינשטיין, פ"ד נה(3) 913, 922; א' ברק פרשנות במשפט – כרך רביעי: פרשנות החוזה (נבו הוצאה לאור, 2001), 635 הערות 435 ו־436; ד' פרידמן ונ' כהן חוזים (כרך ג') עמ' 283–280).

לסעיף קטן (ה)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 25(ד) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"פירוש של חוזה

25. (א) חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים, כפי שהיא משתמעת מתוך החוזה, ובמידה שאינה משתמעת ממנו – מתוך הנסיבות.

(ב) חוזה הניתן לפירושים שונים, פירוש המקיים אותו עדיף על פירוש שלפיו הוא בטל.

(ג) ביטויים ותניות בחוזה שנוהגים להשתמש בהם בחוזים מאותו סוג יפורשו לפי המשמעות הנודעת להם באותם חוזים.

(ד) סעיפים 2, 4, 5, 6, 7, 8 ו־10 לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981, וסעיף 57ג לפקודת הראיות [נוסח חדש] התשל"א–1971 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על פירושו של חוזה, אם אין הוראה אחרת לעניין הנדון ואם אין בעניין הנדון או בהקשרו דבר שאינו מתיישב עם תחולה כאמור."

נוסח חוק המכר הקיים:

"הסכם ונוהג

5. (ב) נזקקו הצדדים לביטויים או לתניות שנוהגים להשתמש בהם בהליכות־סחר, יפורשו הביטויים והתניות בהתאם למשמעות הנודעת להם בסחר הנדון."

סעיף 123 ההוראה חוזרת על הוראת החוק הקיים, בשינויי נוסח.

ההוראה המוצעת היא הוראה כללית אשר תחול על כל סוגי החוזים, והיא מחליפה הוראות דומות מחוקים קיימים אשר נכללו בחוק זה: הוראת סעיף 5(א) לחוק המכר והוראת סעיף 3 לחוק השכירות והשאילה.

התייחסות המשפט העברי:

ההוראה תואמת את המשפט העברי, כפי שעולה לדוגמה מהלכת הרמב"ם: "וזה עיקר גדול בכל דברי משא ומתן הולכין אחר לשון בני אדם באותו המקום ואחר המנהג" (הלכות מכירה, פרק כו, הלכות ז–ח).

נוסח חוק החוזים הקיים:

"השלמת פרטים

26. פרטים שלא נקבעו בחוזה או על פיו יהיו לפי הנוהג הקיים בין הצדדים, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג המקובל בחוזים מאותו סוג, ויראו גם פרטים אלה כמוסכמים."

נוסח חוק המכר הקיים:

"הסכם ונוהג

5. (א) פרטים של חוזה–מכר שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעיסקאות קודמות שביניהם, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעיסקאות מאותו סוג."

[12] ס"ח התשמ"א, עמ' 302; התשנ"ד, עמ' 358.

[13] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 18, עמ' 421.

טעות סופר
[חוב 16]

124. (א) נפלה בחוזה טעות סופר, יראו את תוכן החוזה כתוכנו לאחר תיקון הטעות, וכל צד רשאי לדרוש כי המסמך יתוקן בהתאם לכך.

(ב) טעות סופר אינה עילה לביטול החוזה.

חוזה לתקופה בלתי קצובה
[ח, שכר 19, 29(ב)]

125. חוזה לתקופה בלתי קצובה, רשאי כל צד לסיימו בהודעה לצד השני בתוך זמן סביר מראש.

הארכת חוזה לתקופה קצובה
[שכר 19, 29(ב), ח]

126. האריכו הצדדים חוזה לתקופה קצובה שהגיע לסיומו, בלי שקבעו את משך התקופה שבה יוארך, רשאי כל צד לסיימו בהודעה לצד השני כאמור בסעיף 125; על החוזה המוארך יחולו אותם התנאים שחלו על החוזה המקורי, בשינויים המחויבים.

דברי הסבר

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"פרטים שלא נקבעו בהסכם

3. פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעיסקאות קודמות שביניהם, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעיסקאות מאותו סוג."

סעיף 124 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16 לחוק החוזים, בשינויים האלה: המילים "או טעות כיוצא בה" הושמטו בהיותן מיותרות; מוצע לקבוע במפורש כי לכל אחד מהצדדים נתונה הזכות לדרוש את תיקון המסמך, כך שישקף את כוונתם האמיתית של הצדדים. נוסף על כך, מאחר שטעות סופר אינה פגם ברצון, מיקומה של ההוראה שונה וההוראה הועברה מפרק ביטול החוזה בשל פגם בכריתתו, שם היא ממוקמת בחוק הקיים, לפרק צורת החוזה ותוכנו.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"טעות סופר

16. נפלה בחוזה טעות סופר או טעות כיוצא בה, יתוקן החוזה לפי אומד דעת הצדדים ואין הטעות עילה לביטול החוזה."

סעיף 125 הוראה דומה לעניין חוזה לתקופה בלתי קצובה מצויה היום בחוק השכירות והשאילה. בסעיף זה מורחבת תחולת הוראה זו על כלל החוזים. ההנחה היא כי צדדים שהתקשרו בחוזה לתקופה בלתי קצובה לא התכוונו להתקשר בחוזה לצמיתות. לפיכך הוקנתה זכות לצדדים לנתק את הקשר החוזי, לאחר שניתנה הודעה זמן סביר מראש לצד השני. הוראה דומה, המופיעה בחוק חוזה הביטוח, נותרה בפרק הדן בחוזה זה, מאחר שהיא קובעת במפורש כי הודעה זו תיעשה בכתב (סעיף 297(ד) המוצע). הוראה זו מעגנת את הכלל שנקבע בפסיקה לעניין זה (ראה, בין השאר, ע"א 355/89 עיזבון המנוח חינאווי נ' מבשלת שיכר לאומית בע"מ, פ"ד מו(2) 70, 76; ע"א 2850/99 בן חמו נ' טנא נוגה בע"מ, פ"ד נד(4) 849, 861).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"סיום השכירות

19. (א) לא הוסכם על תקופת השכירות, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השכירות על ידי מתן הודעה לצד השני.

(ב) ניתנה הודעה כאמור בסעיף קטן (א), תסתיים השכירות –

(1) כשנקבעו דמי השכירות בסכום מסויים לתקופות קצובות – בתום התקופה המתחילה בסמוך לאחר מתן ההודעה, או כעבור שלושה חדשים לאחר מתן ההודעה, הכל לפי המועד הקצר יותר;

(2) בכל מקרה אחר – במועד שנקבע לכך בהודעה, ואם מועד זה היה בלתי סביר – תוך זמן סביר לאחר מתן ההודעה.

סיום השאילה

29. (ב) לא הוסכם על תקופת השאילה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאילה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש."

סעיף 126 ההוראה המוצעת מחדשת ומרחיבה מהוראות סעיפים 19 ו־29(ב) לחוק השכירות והשאילה. הוראות החוק הקיים מתייחסות רק לאפשרות הארכת החוזה בהתנהגות לגבי שכירות ושאילה ומסדירות רק את סוגיית מועד סיום החוזה המוארך. בסעיף זה מוצע הסדר כולל בנוגע לתוכנו של החוזה המוארך ומשכו והוא מרחיב את תחולת ההוראה על כלל החוזים. ההסדר המוצע משלים את החסר בחוזה, במקרה שהצדדים הסכימו להאריך חוזה קיים, אולם לא הסכימו באשר לתוכן החוזה החדש ומשכו. ההוראה קובעת ברירת מחדל, ולפיה במקרה כזה יוארך החוזה לתקופה בלתי קצובה ויהיה ניתן לסיימו בהתאם להוראות סעיף 125 המוצע, וכי בכוונתם של הצדדים שעל החוזה המוארך יחולו תנאי החוזה המקורי.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"סיום השכירות

19. (א) לא הוסכם על תקופת השכירות, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השכירות על ידי מתן הודעה לצד השני.

(ב) ניתנה הודעה כאמור בסעיף קטן (א), תסתיים השכירות –

127. (א) חיוב של צד לחוזה, שהמועד לקיומו מאוחר מהמועד לקיום חיוב עיקרי של הצד השני, יהיה מותלה בקיום החיוב של הצד השני.

הדדיות החיובים [ח]

(ב) היה חשש סביר לכך שצד לא יקיים חיוב עיקרי אשר מועדו טרם הגיע, זכאי הצד השני לחוזה לדרוש המצאה של בטוחה סבירה לקיום החיוב האמור וזכאי הוא לדחות את קיום חיוביו עד להמצאתה.

128. (א) צדדים רשאים להסכים כי תוקף החוזה יהיה תלוי בהתקיים תנאי (בפרק זה – תנאי מתלה), או כי החוזה יחדל בהתקיים תנאי (בפרק זה – תנאי מפסיק).

חוזה על־תנאי [חוק 27]

(ב) חוזה הטעון הסכמה של אדם שלישי או היתר לפי חיקוק, חזקה שקבלת ההסכמה או ההיתר היא תנאי מתלה בחוזה.

(ג) צד לחוזה המותנה בתנאי מתלה זכאי לתרופות למניעת הפרתו, אף בטרם התקיים התנאי המתלה.

דברי הסבר

(1) כשנקבעו דמי השכירות בסכום מסויים לתקופות קצובות – בתום התקופה המתחילה בסמוך לאחר מתן ההודעה, או כעבור שלושה חדשים לאחר מתן ההודעה, הכל לפי המועד הקצר יותר;

(2) בכל מקרה אחר – במועד שנקבע לכך בהודעה, ואם מועד זה היה בלתי סביר – תוך זמן סביר לאחר מתן ההודעה.

סיום השאילה

29. (ב) לא הוסכם על תקופת השאילה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאילה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש."

סעיף 127 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת חזקת התליה, הניתנת לסתירה, ולפיה חיובים שמועד קיומם מאוחר מותנים בקיום חיוביו המוקדמים של הצד האחר. היינו, עצם הקדימות הכרונולוגית יוצרת חזקת התליה בין החיובים. יש לקרוא את הוראת סעיף זה, אשר מתייחסת לחיובים הקבועים בחוזה בלבד, יחד עם ההוראה הדנה בדחיית קיום שחלה על כל חיוב (סעיף 52(א)(1) המוצע).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה שבו קיים חשש סביר שצד לא יקיים חיוב עיקרי, יהיה הצד השני זכאי לדרוש המצאה של בטוחה סבירה לקיום, ולדחות את קיום חיוביו עד להמצאתה. זאת, אף אם מועד קיום החיוב העיקרי האמור טרם הגיע. הוראה זו מעגנת את הפסיקה, אשר קבעה כי חובת תום הלב מצדיקה לעתים השעיית החיוב של הנפגע עד לביצוע החיוב הנגדי או עד לקבלת בטוחה לביצוע החיוב העתידי, שמועדו קודם למועד לביצוע חיובו של הנפגע, וכן נקבע כי הזכות להשעיית החיוב עשויה לחול גם אם החיוב הנגדי טרם הופר, בהיות מועד קיומו מאוחר למועד חיובו של הנפגע, ואולם קיים חשש סביר לכך שהוא עומד להיות מופר בעתיד (ראו ע"א 701/79 שוחט (נסים) נ' לוביאניקר, פ"ד לו(2) 113; ד' פרידמן, "ביצוע חוזה נוכח חשש בדבר קבלת התמורה הנגדית", עיוני משפט י (תשמ"ד–תשמ"ה) 165, 170).

יוער, כי במקרה שבו מדובר בהפרה צפויה, דהיינו, כאשר חייב מגלה דעתו שלא יקיים את החיוב או שברור בנסיבות העניין כי קרוב לוודאי שתתרחש הפרה, יהיה הנפגע זכאי לכל התרופות הקבועות בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, למעט צו לאכיפת חיוב אשר מורה על קיום החיוב במועד המוקדם מהמועד המוסכם לקיומו (ראו סעיף 495 המוצע).

סעיף 128 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 27(א) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. הנוסח המוצע מבהיר כי התניית תוקפו של החוזה היא תוצאת רצונם והסכמתם של הצדדים וכי חוזה המותנה בתנאי מתלה וחוזה המותנה בתנאי מפסיק הם חוזים שלמים מרגע כריתתם ועד למועד שנקבע לקיום התנאי. בחוזה המותנה בתנאי מתלה מושעות תוצאותיו האופרטיביות של החוזה ומושעה כוחו, עד להתקיימות התנאי (ג' שלו דיני חוזים – החלק הכללי, לקראת קודיפיקציה של המשפט האזרחי (דין – הוצאה לאור בע"מ, 2005) עמ' 473–472).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 27(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. כמו כן, הוחלף המונח "רשיון" במונח "היתר". זאת, מאחר שהמונח "היתר" הוא מונח רחב יותר הכולל גם תקנים, רישיון וכללי אישור המחייבים על פי חיקוק.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 27(ג) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

[חוב 29]

(ד) לא התקיים תנאי מתלה או תנאי מפסיק בתוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזו – בתוך זמן סביר לאחר כריתת החוזה, יחולו הוראות אלה:

(1) היה התנאי מתלה – מתבטל החוזה;

(2) היה התנאי מפסיק – מתבטל התנאי.

מניעת תנאי מתלה וגרימת תנאי מפסיק [חוב 28]

129. (א) היה חוזה מותנה בתנאי מתלה, וצד אחד מנע את התקיימות התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על אי־התקיימותו.

(ב) היה חוזה מותנה בתנאי מפסיק, וצד אחד גרם להתקיימות התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על התקיימותו.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם היה התנאי דבר שהצד היה, לפי החוזה, זכאי לעשותו או לא לעשותו, או אם מנע צד את התקיימות התנאי או גרם להתקיימותו בתום לב.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 29 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"חוזה על תנאי

27. (א) חוזה יכול שיהיה תלוי בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מתלה) או שיחדל בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מפסיק).

(ב) חוזה שהיה טעון הסכמת אדם שלישי או רשיון על פי חיקוק, חזקה שקבלת ההסכמה או הרשיון הוא תנאי מתלה.

(ג) חוזה שהיה מותנה בתנאי מתלה, זכאי כל צד לסעדים לשם מניעת הפרתו, אף לפני שנתקיים התנאי.

בטלות החוזה או ההתנאה

29. היה חוזה מותנה בתנאי והתנאי לא נתקיים תוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר מכריתת החוזה, הרי אם היה זה תנאי מתלה – מתבטל החוזה, ואם תנאי מפסיק – מתבטלת ההתנאה."

סעיף 129 לסעיפים קטנים (א) ו-(ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 28(א) ו־(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת משנה מהוראות סעיף 28(ג) לחוק החוזים. המילים "שלא בזדון ושלא ברשלנות" הוחלפו במילים "בתום לב". מושג תום הלב מאפשר יישום הולם של איזונים בהגדרת חופש הפעולה של צד לחוזה שאינה נשענת רק על מצבו הנפשי. לעתים, גם אם צד לחוזה יודע שהפעילות שלו מסכלת את התנאי, פעילותו מוצדקת מחמת אינטרס מוגן אחר שלו ואין לראותו כפועל בחוסר תום לב, אף אם מנע את קיומו של תנאי מתלה או גרם להתקיימותו של תנאי מפסיק.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"סיכול תנאי

28. (א) היה חוזה מותנה בתנאי מתלה וצד אחד מנע את קיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על אי־קיומו.

(ב) היה חוזה מותנה בתנאי מפסיק וצד אחד גרם לקיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על קיומו.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם היה התנאי דבר שהצד היה, לפי החוזה, בן חורין לעשותו או לא לעשותו, ולא יחולו אם מנע הצד את קיום התנאי או גרם לקיומו שלא בזדון ושלא ברשלנות."

פרק שישי: סיכול חוזה

130. בפרק זה –

הגדרות לפרק הסיכול [ח, חות 18, שכר 10]

"נסיבה חדשה" – נסיבה עובדתית או משפטית, המתרחשת לאחר כריתת החוזה;

"אירוע מסכל" – כל אחד מאלה:

(1) התרחשות נסיבה חדשה הגורמת לכך שקיום חיוביו של צד לחוזה הוא בלתי אפשרי, בלתי חוקי, או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים;

דברי הסבר

פרק שישי: סיכול חוזה

הפרק המוצע מטרתו להסדיר את הדין הרצוי בתחום דיני הסיכול, וזאת כדי ליצור איזון הולם בשאלת חלוקת הסיכונים בין הצדדים. ההסדר מחליף את ההסדר הקבוע היום בסעיף 18 לחוק התרופות ובסעיף 10 לחוק השכירות והשאילה.

המבחן הקבוע בסעיף 18 לחוק התרופות הקיים פורש בצמצום בפסיקת בתי המשפט, ולפיכך כמעט ולא היה ניתן לעשות שימוש בטענה זו, גם במקרים שבהם נראה כי הדבר מוצדק. הפרק המוצע קובע מבחן חדש, הבוחן על מי מוטל הסיכון בקיומו של אירוע הסיכול; בשונה מהמבחן בדין הקיים – מבחן הצפיות. בנוסף, בהתאם להסדר המוצע, הסיכול מפקיע את החוזה באופן אוטומטי מיום האירוע המסכל. זאת, בעוד שבחוק הקיים הסיכול יוצר הפרה "מוגנת", המקנה חסינות מפני תרופות האכיפה והפיצויים (כקבוע בסעיף 18 לחוק התרופות) או מפני דרישת התיקון, הפיצויים או החזרת הוצאות בגין תיקון הפגם (כקבוע בסעיף 10 לחוק השכירות והשאילה).

השינוי המהותי ביחס למבחן הסיכול ולתוצאותיו, משפיע גם על שינוי מיקומו בחקיקה; היום קבוע הסדר הסיכול במסגרת סעיף 18 לחוק התרופות, ולפיכך נדונה סוגיית הסיכול במסגרת דיני התרופות. לעומת זאת בחוק זה מוצע שפרק הסיכול ימוקם בחלק החיובים במסגרת חלק המשנה השני הדן בהוראות מיוחדות לחוזים.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פטור בשל אונס או סיכול החוזה

18. (א) היתה הפרת החוזה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריתת החוזה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החוזה באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החוזה שהופר או לפיצויים.

(ב) במקרים האמורים בסעיף קטן (א) רשאי בית המשפט, בין אם בוטל החוזה ובין אם לאו, לחייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה או, על פי בחירה כאמור בסעיף 9, לשלם לו את שוויו, ולחייב את המפר בשיפוי הנפגע על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר לשם קיום החוזה, והכל אם נראה לבית המשפט צודק לעשות כן בנסיבות העניין ובמידה שנראה לו."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"פגם שאין לדרוש תיקונו

10. היה הפגם תוצאה מנסיבות שבעת כריתת החוזה לא ידע עליהן המשכיר ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, ותיקון הפגם באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שהיה מטיל על המשכיר חיוב השונה באופן יסודי ממה שהוסכם בין הצדדים – לא יהא הפגם עילה לדרישת תיקון, לפיצויים או להחזרת הוצאות כאמור בסעיף 9(א)(1)."

סעיף 130 להגדרה "נסיבה חדשה" – מונח זה משמש רכיב פנימי במסגרת הגדרתו של האירוע המסכל. המדובר בנסיבה עובדתית או משפטית חדשה, המתרחשת לאחר הכריתה והמפרה את האיזון הפנימי שיצרו הצדדים לחוזה. אין נפקא מינה, לעניין זה, אם המדובר באירוע מסוים או במציאות כללית שמשתנה. נסיבה חדשה כוללת מצב שבו אין אפשרות אובייקטיבית מאוחרת לקיום החוזה, וכן מצב שבו אין אפשרות סובייקטיבית מאוחרת לקיום החוזה או כאשר קיום החוזה הופך לבלתי חוקי.

יובהר, כי לא תקום טענת סיכול אלא כאשר מדובר בנסיבות חדשות. זאת, להבדיל ממצב שבו חוסר האפשרות לקיום החוזה טבוע בחוזה, כתוצאה מנסיבות שאירעו לפני כריתת החוזה והתקיימו כבר בעת הכריתה. על המצבים שבהם הגורם המסכל נתון וקיים מראש, גם אם בלא ידיעת הצדדים, יחולו דיני הפגמים ברצון (ראו, למשל, סעיפים 111 עד 115 המוצעים) ולא דיני הסיכול.

להגדרה "אירוע מסכל" –

לפסקה (1) – הנוסח המוצע נוקט בלשון "קיום חיוביו של צד לחוזה" לעומת "קיום החוזה" בנוסח הקיים (סעיף 18 לחוק החוזים), כדי להבהיר כי נקודת המבט של דיני הסיכול אינה בהכרח החוזה בשלמותו, אלא חיוביו של צד לחוזה. המטרה בנוסח המוצע היא לכלול במושג הרחב "סיכול", או "אירוע מסכל", את כל סוגי הטענות המוצדקות בעניין. על כן, כוללת ההגדרה מצבים שבהם קיום החיוב הוא בלתי אפשרי, בלתי חוקי או שונה באופן יסודי מהמוסכם, והכל בשל התרחשות "נסיבה חדשה" כהגדרתה לעיל. חיוב בלתי אפשרי – היינו, מקרה שבו אפשר אומנם לקיים את החוזה, אלא שקיום כזה אינו מעשי בעבור החייב מסיבות שונות – ייחשב כחיוב שונה באופן יסודי מהמוסכם.

(2) התרחשות נסיבה חדשה המכשילה את מטרת ההתקשרות בחוזה;

"אירוע משעה" – אירוע מסכל המתרחש במשך תקופה מוגבלת.

פקיעה מחמת אירוע מסכל [ח, חות 18, שכר 10]

131. (א) התרחש אירוע מסכל והסיכון להתרחשות אירוע כאמור ולתוצאותיו אינו מוטל על מי שחיוביו סוכלו – יפקע החוזה במועד התרחשותו של האירוע המסכל.

(ב) צד לחוזה ייחשב לנושא בסיכון כאמור בסעיף קטן (א), אם הוא נטל על עצמו את הסיכון, במפורש או במשתמע, או אם מן הצדק להטיל עליו את הסיכון האמור.

תוצאות הפקיעה [ח, חות 18, שכר 10]

132. פקע החוזה לפי הוראות סעיף 131(א), פוקעים החיובים על פיו ורשאי בית המשפט לחייב כל צד לשפות את הצד השני בשל הוצאות סבירות שהוציא או התחייבויות סבירות שהתחייב בהן לשם קיום החוזה.

השעיית החוזה [ח, חות 18, שכר 10]

133. (א) על אף הוראות סעיף 131, התרחש אירוע משעה, לא יפקע החוזה, ואולם רשאים הצדדים שלא לקיים את חיוביהם על פי החוזה במהלך תקופת התרחשותו; היה מועד לקיומו של חיוב במהלך תקופת התרחשותו של האירוע המשעה, או סמוך לאחר סיומו, יידחה המועד לקיום החיוב למשך זמן סביר לאחר סיום האירוע.

דברי הסבר

לפסקה (2) – חלופה זו להגדרה "אירוע מסכל" עוסקת במושג של "סיכול המטרה". המדובר במצבים שבהם אין מניעה לקיים את הביצוע מבחינתו של החייב, אלא שהביצוע שוב אין בו כדי להועיל לנושה, עקב השתנות הנסיבות.

להגדרה "אירוע משעה" – ההגדרה מבהירה כי המדובר באירוע אשר פעולתו זמנית בלבד, ועל כן תוצאותיו לגבי החוזה שונות מאירוע מסכל. אירוע משעה לא מביא לפקיעת החוזה, אלא רק גורם לדחייתו של מועד הביצוע (ראו סעיפים 133 ו־134 המוצעים).

סעיף 131 לסעיף קטן (א)

ההסדר החדש המוצע של סיכול חוזה ממיר את מבחן הצפיות במבחן הסיכון. התנאי הראשון לתחולת הפטור המוענק בסעיף 18(א) לחוק התרופות ובסעיף 10 לחוק השכירות והשאילה, הוא תנאי העדר צפיות. הפירוש הצר אשר ניתן לתנאי זה בבתי המשפט, כאילו הכל צפוי ביחס לרוב רובם של האירועים ואין כמעט דבר שלא ניתן לצפותו, לא איפשר למעשה לטענת הסיכול להתגבר על תנאי העדר הצפייה. התנאי בהוראה המוצעת הוא שהטוען לסיכול לא נטל על עצמו את הסיכון להתרחשות המאורע המסכל ולתוצאותיו. זאת, גם כאשר מדובר בסיכול מטרה.

כפועל יוצא של האירוע המסכל פוקע תוקפו של החוזה ועמו החיובים בין הצדדים, החל ממועד התרחשותו של האירוע המסכל. זאת, לעומת ההסדר בחוק הקיים ולפיו עומדת לצד הנפגע תרופת הביטול (ובשכירות גם תרופת הפחתת דמי השכירות). אם הנפגע לא עושה שימוש בתרופת הביטול, לא מסתיים הקשר החוזי, והחיובים ההדדיים קמים לאחר שפסקו להתקיים הנסיבות אשר מנעו את קיומו.

לסעיף קטן (ב)

ביסודו של מבחן הסיכון המוצע נבחנת השאלה מי מהצדדים צריך לשאת בנטל התרחשות הסיכון הנובע משינוי הנסיבות. במסגרת מבחן זה ניתן להתחשב באופן גמיש בשיקולים שונים, כאשר שיקול הצפיות הוא רק אחד מהם. נטילת הסיכון לא חייבת, כמובן, להיעשות במפורש. בהעדר אינדיקציה בחוזה ובנסיבותיו, יש לקבוע כי הסיכון יוטל על מי שראוי ומוצדק, על פי הנסיבות, כי יישא בו. טענת סיכול מיועדת דווקא למצבים שבהם החוזה לא נקט עמדה בעניין הסיכון שהתרחש, ועל כן די בכך שהסיכון מוטל על אחד הצדדים על פי הנסיבות, כגון במקרים שבהם היה על אחד הצדדים לחוזה למנוע את יצירת הסיכון התשובה לשאלה אם צד לחוזה נטל על עצמו את הסיכון הכרוך בהתרחשות מאורע מסוים ותוצאותיו, או שראוי להטיל עליו את הסיכון האמור, תלויה בגורמים ובנתונים רבים הנבחנים בהקשרו של מי שמבקש לסמוך על טענת סיכול.

סעיף 132 סיכול מביא להתקיימותן של שתי תוצאות:

האחת – חיוב ההשבה ההדדי, אשר יחול, מכוח פרק עשיית עושר (ראו במיוחד סעיפים 410 ו־412 המוצעים); השנייה – חיוב לשפות את הצד שכנגד בשל ההוצאות וההתחייבויות שהוציא. בהתאם לסעיף 18 לחוק התרופות הקיים, אחת התוצאות הנובעות מכך שמי שלא קיים את חיוביו מחמת סיכול נחשב למפר, היא שהזכות לקבל שיפוי בגין ההוצאות, נתונה רק לנפגע ולא למפר, בכפוף לשיקול דעתו של בית המשפט. על פי הגישה החדשה המוצעת עתה, שני הצדדים מצויים במעמד שווה, ועל כן הזכות לשיפוי בגין ההוצאות נתונה לשני הצדדים.

סעיף 133 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת הסדר של השעיה זמנית של החוזה. הנוסח המוצע מאפשר לעכב את קיום החיובים נוכח אירוע מסכל שפועלו זמני. מדובר על אירוע מסכל שאין בו כדי להפקיע את החוזה, אלא רק לגרום לדחייה בביצוע החיובים, עד לחלוף זמן סביר לאחר גמר האירוע המסכל. ההוראה מאפשרת דחיית קיום חיוב

(ב) נדחה קיום חיוב לפי הוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט לחייב צד לחוזה לשפות את הצד השני בשל הוצאות סבירות שהוציא או התחייבויות סבירות שהתחייב בהן עקב הדחייה, לשם קיום החוזה, כולן או חלקן.

תוצאות ההשעיה [ח, חות 18, שכר 10]

134. גרמה הדחייה של קיום החיוב כאמור בסעיף 133 לכך שקיום החוזה במועד הנדחה יהיה שונה באופן יסודי מן הקיום במועד המוסכם – יפקע החוזה ויפקעו החיובים על פיו, ויחולו הוראות סעיפים 131 ו־132.

קיום בקירוב בשל אירוע מסכל [ח, חות 18, שכר 10]

135. התרחש אירוע מסכל, אך ניתן לקיים בקירוב את החיוב שסוכל, והנושה דרש קיום כאמור, לא יחולו הוראות פרק זה והחיוב יקוים בקירוב; בסעיף זה, "קיום בקירוב" – קיום חיוב על פי חוזה, בשינויים הנדרשים, אשר אין בו כדי לשנות את מהות החיובים והזכויות של הצדדים לחוזה, או כדי לגרום עוול לאחד הצדדים.

סיכול חלקי [ח, חות 18, שכר 10]

136. סעיף 117 יחול, בשינויים המחויבים, על פקיעת חוזה או השעיית חוזה בהתרחש אירוע מסכל, כאשר עילת הסיכול מתייחסת לחלק מן החוזה בלבד.

פרק שביעי: חוזה המזכה אדם שלישי

הקניית זכות למוטב [חוב 34]

137. חיוב שהתחייב בו אדם בחוזה לטובת אדם שלישי שאינו צד לחוזה (בפרק זה – המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב על פי החוזה, אם אומד דעתם של הצדדים הוא להקנות לו זכות זו.

דברי הסבר

גם במקום שבו החיוב שבו מדובר קבוע לביצוע במועד שהוא לאחר האירוע המשעה, אך התרחשות האירוע המשעה מנעה את ההתארגנות או את גיוס המשאבים לביצוע במועד שלאחר מכן.

לסעיף קטן (ב)

בעקבות הדחייה עקב האירוע המשעה מוקנה שיקול דעת לבית המשפט לחייב כל צד בשיפוי בשל ההוצאות וההתחייבויות הסבירות שנובעות מדחיית ביצוע החיובים, כולן או חלקן (ראו גם סעיף 131 המוצע).

סעיף 134 אירוע משעה עשוי, בחלוף זמן, לגרום לכך שביצוע החוזה המקורי יהיה שונה באופן יסודי מן המוסכם; ייתכן שאף שהאירוע החל כאירוע משעה, הוא עשוי להימשך גם מעבר למועד האחרון שבו ניתן לקיים את החוזה, ובכך להפכו לבלתי אפשרי. אם כן קיים שוני מרחיק לכת, בהשוואה בדיעבד בין קיום החוזה נוכח הנסיבות שנוצרו ובין הסכמתם החוזית המקורית של הצדדים, תחול הוראת סעיף 132 המוצע, המפקיעה את תוקפו של החוזה מחמת אירוע מסכל וכן תחול הוראת סעיף 132 המוצע, הקובעת את תוצאות הפקיעה.

סעיף 135 הנוסח המוצע מחדש בכך שהוא מאפשר "להציל" את החוזה אם לעשות כן. הסדר זה מנומק בכך ששינוי נסיבות שנוצרו לאחר כריתת החוזה עשוי להצדיק את התאמת החיובים החוזיים של הצדדים. ההסדר מונע את סיומה של ההתקשרות החוזית, אך גם מצמצם את כוחו המחייב של החוזה המקורי, בכך שקיומו של החוזה הוא בקירוב בלבד. קיום החוזה בקירוב הוא לפי דרישת הנושה.

סעיף 136 הוראה זו מכירה בסיכול חלקי: אם ניתן להפריד בין החלק המסוכל לשאר חלקי החוזה, יוגבלו תוצאות הסיכול לחלק המסוכל בלבד. הוראה זו מחילה את עקרון ההפרדה של החוזה הן על הפקיעה והן על השעיה זמנית המתייחסת לחלק מן החוזה. סעיף 117 המוצע העוסק בהפרדת החוזה לחלקים, מטפל בכל מצבי הבטלות ויפה גם למצב הפקיעה או ההשעיה, בכפוף להכרה מפורשת בזכותו של צד לחוזה לבטלו, אם הוא לא יהיה מעוניין בקיום החלקי.

פרק שביעי: חוזה המזכה אדם שלישי

הפרק המוצע דן בחוזה שנערך לטובתו של אדם שלישי. כותרת הפרק שונתה, ובמקום "חוזה לטובת אדם שלישי" (כאמור בפרק ד' לחוק החוזים), יבוא "חוזה המזכה אדם שלישי", כדי להבהיר כי אותו אדם אינו צד לחוזה.

סעיף 137 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 34 לחוק החוזים, בשינויי נוסח. שינוי הנוסח נועד להבהיר כי אומד דעתם של הצדדים הוא המפתח לבחינת השאלה אם החוזה מקנה עילה ישירה למוטב.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"הקניית הזכות

34. חיוב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן – המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה כוונה להקנות לו זכות זו."

דחיית זכות בידי המוטב
[חוק 35]

138. זכותו של המוטב על פי החוזה מתבטלת בדיעבד, אם הודיע לאחד הצדדים לחוזה על דחיית הזכות בתוך זמן סביר אחרי שאחד הצדדים הודיע לו עליה.

ביטול זכות המוטב בידי הצדדים לחוזה
[חוק 36(א)]

139. (א) הצדדים לחוזה רשאים לשנות או לבטל את זכותו של המוטב על ידי שינוי החוזה, כל עוד לא הודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו לפי החוזה.

[ח]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), הוקנתה למוטב זכות שלא בתמורה, רשאים הצדדים לחוזה לבטל את הזכות גם אחרי שהודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו, אם התקיים תנאי מהתנאים האמורים בסעיף 182, בשינויים המחויבים.

[חוק 36(ב)]

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (א), בחיוב שיש לקיימו עקב מותו של אדם, על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת גמל לקצבה או בקופת גמל לתגמולים כהגדרתם בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה–2005[14], או על פי עילה דומה, רשאי הנושה, בהודעה לחייב או בצוואה שניתנה הודעה לגביה לחייב, לבטל את זכותו של המוטב או להעמיד במקומו מוטב אחר, גם אחרי שנודע למוטב על זכותו.

טענות נגד מוטב
[חוק 37]

140. טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב עומדת לחייב גם כלפי המוטב.

זכות הנושה לדרוש את קיום החיוב
[חוק 38, בטח 12(א) סיפה]

141. זכותו של המוטב אינה גורעת מזכותו של הנושה לדרוש מן החייב את קיום החיוב לטובת המוטב.

דברי הסבר

סעיף 138 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 35 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"דחיית הזכות

35. זכותו של המוטב לדרוש את קיום החיוב מתבטלת למפרע, אם הודיע לאחד הצדדים לחוזה על דחיית הזכות תוך זמן סביר לאחר שאחד מהם הודיע לו עליה."

סעיף 139 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 36(א) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת חריג לכלל שנקבע בסעיף קטן (א). הכלל הוא שההודעה למוטב משכללת את זכותו לכדי זכות שאינה הדירה. החריג הוא שהצדדים רשאים לבטל זכות שקיבל מוטב בלא תמורה גם לאחר מתן הודעה. זאת, בתנאי שמתקיימים התנאים בדבר חזרה מהתחייבות למתנה הקבועים בסעיף 182 המוצע. כך, זכות החזרה מותנית בפעולה משותפת של הנושה והחייב.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 36(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"ביטול הזכות

36. (א) כל עוד לא הודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו לפי החוזה, רשאים הם לשנותה או לבטלה על ידי שינוי החוזה.

(ב) בחיוב שיש לקיימו עקב מותו של אדם – על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה – רשאי הנושה, בהודעה לחייב או בצוואה שהודעה עליה ניתנה לחייב, לבטל את זכותו של המוטב או להעמיד במקומו מוטב אחר, אף אחרי שנודע למוטב על זכותו."

סעיף 140 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 37 לחוק החוזים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"טענות נגד המוטב

37. כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב תעמוד לו גם כלפי המוטב."

סעיף 141 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 38 לחוק החוזים, בשינויי נוסח, והיא כוללת גם את הוראת הסיפה של סעיף 12 לחוק חוזה הביטוח.

[14] ס"ח התשס"ה, עמ' 889; התשע"א, עמ' 380.

פרק שמיני: חוזים אחידים

מטרת פרק החוזים האחידים [חוא 1]

142. מטרתו של פרק זה להגן על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

הגדרות לפרק החוזים האחידים [חוא 2]

143. בפרק זה –

"בית הדין" – בית הדין לחוזים אחידים כמשמעותו בחוק החוזים האחידים (בית הדין), התשמ"ג–1982[15];

"חוזה אחיד" – נוסח של חוזה שתנאיו, כולם או חלקם, נקבעו מראש בידי צד אחד כדי שישמשו בחוזים רבים בינו לבין אנשים בלתי מסוימים בזהותם או במספרם;

"לקוח" – מי שספק מציע לו שהתקשרות ביניהם תהיה לפי חוזה אחיד, ואחת היא אם הוא המקבל או הנותן של דבר;

"ספק" – הצד אשר מציע שהתקשרות אתו תהיה בחוזה אחיד, ואחת היא אם הוא הנותן או המקבל של דבר;

"תנאי" – תניה בחוזה אחיד, לרבות תניה המאוזכרת בו וכן כל תניה אחרת המהווה חלק מההתקשרות, ולמעט תניה שספק ולקוח הסכימו עליה במיוחד לצורך חוזה מסוים.

דברי הסבר

נוסח חוק החוזים הקיים:

"שמירת זכותו של הנושה

38. זכותו של המוטב אינה גורעת מזכותו של הנושה לדרוש מן החייב את קיום החיוב לטובת המוטב."

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מעמד המוטב

12. (א) נקבע מוטב שאינו המבוטח, תהיה הזכות לתגמולי הביטוח למוטב; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו של המבוטח לתבוע מן המבטח לשלם את תגמולי הביטוח למוטב."

פרק שמיני: חוזים אחידים

הפרק המוצע מחליף חלק מהוראותיו של חוק החוזים האחידים. חוק החוזים האחידים פוצל, כך שההוראות המנהליות בדבר הרכב בית הדין ואופן הדיון בו נותרו מחוץ לחוק המוצע, ואילו ההוראות העוסקות במהותו של החוזה האחיד נכללו בפרק זה (ראו סעיף 931 המוצע). הפרק ממוקם בחלק המשנה הדן בהוראות מיוחדות לחוזים. עם זאת, פרק זה נבדל מהפרקים האחרים בחלק משנה זה בכך שהוא עוסק בתופעה "חוזית" של קביעת תנאים מראש בידי ספק, כך שישמשו בחוזים רבים בינו לבין לקוחות בלתי מסוימים.

סעיף 142 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק החוזים האחידים.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"מטרת החוק

1. חוק זה מטרתו להגן על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים."

סעיף 143 הסעיף המוצע חוזר על ההגדרות שבסעיף 2 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח קלים.

בשל העובדה שפרק ב' לחוק הקיים העוסק בבית הדין לחוזים אחידים וההליכים המתנהלים בו אינו חלק אינטגרלי של חוק אזרחי, מוצע שהוא לא ייכלל בחוק זה, אלא ייוותר בחוק נפרד. לפיכך, הגדרת "בית הדין" בחוק המוצע מפנה להוראות החוק האמור כנוסחו לאחר תיקונו בחוק המוצע (ראו סעיף 931 המוצע).

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"הגדרות

2. בחוק זה –

"חוזה אחיד" – נוסח של חוזה שתנאיו, כולם או מקצתם, נקבעו מראש בידי צד אחד כדי שישמשו תנאים לחוזים רבים בינו לבין אנשים בלתי מסויימים במספרם או בזהותם;

"תנאי" – תניה בחוזה אחיד, לרבות תניה המאוזכרת בו וכן כל תניה אחרת שהיא חלק מההתקשרות, ולמעט תניה שספק ולקוח הסכימו עליה במיוחד לצורך חוזה מסויים;

"ספק" – מי שמציע שהתקשרות עמו תהיה לפי חוזה אחיד, ואחת היא אם הוא הנותן או המקבל של דבר;

"לקוח" – מי שספק מציע לו שהתקשרות ביניהם תהיה לפי חוזה אחיד, ואחת היא אם הוא המקבל או הנותן של דבר;

"בית הדין" – בית הדין לחוזים אחידים המוקם לפי חוק זה."

[15] ס"ח התשמ"ג, עמ' 8; התש"ע, עמ' 514.

תנאי מקפח וביטולו [חוא 3]

144. בית משפט או בית הדין יבטל או ישנה, בהתאם להוראות פרק זה ואחרי שבחן את מכלול תנאי החוזה ואת נסיבות העניין, תנאי בחוזה אחיד שיש בו משום קיפוח לקוחות, או משום יתרון בלתי הוגן של הספק אשר עלול לגרום לקיפוח לקוחות (בפרק זה – תנאי מקפח).

חזקות קיפוח [חוא 4]

145. חזקה כי כל אחד מהתנאים האלה הוא תנאי מקפח:

(1) תנאי הפוטר את הספק, באופן מלא או חלקי, מאחריות שהיתה מוטלת עליו על פי דין אלמלא אותו תנאי, או תנאי אשר מסייג, באופן בלתי סביר, את האחריות שהיתה מוטלת על הספק על פי החוזה אלמלא אותו תנאי;

(2) תנאי המקנה לספק זכות בלתי סבירה לבטל את החוזה, להשעות או לדחות את קיום החוזה, או לשנות את חיוביו המהותיים לפי החוזה;

(3) תנאי המקנה לספק זכות להעביר את אחריותו לאדם שלישי;

(4) תנאי המקנה לספק זכות לקבוע או לשנות מחיר או חיובים מהותיים אחרים המוטלים על הלקוח, אלא אם כן השינוי הוא מסיבות שאינן בשליטת הספק;

(5) תנאי המחייב את הלקוח, באופן בלתי סביר, להיזקק לספק או לאדם אחר, או המגביל בדרך אחרת את חופש הלקוח להתקשר או לא להתקשר עם אדם אחר;

(6) תנאי השולל או המגביל זכות או תרופה שעומדת ללקוח על פי דין, או תנאי המסייג, באופן בלתי סביר, זכות או תרופה שעומדת ללקוח על פי החוזה, או תנאי המתנה זכות או תרופה כאמור בדרישה בלתי סבירה או במתן הודעה בתוך זמן בלתי סביר או בצורה בלתי סבירה;

(7) תנאי המטיל את נטל ההוכחה על הלקוח ואלמלא אותו תנאי נטל זה לא היה מוטל עליו;

(8) תנאי השולל או המגביל את זכות הלקוח להשמיע טענות מסוימות בערכאות משפטיות, למעט הסכם בוררות סביר;

דברי הסבר

סעיף 144 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"תנאי מקפח וביטולו

3. בית משפט ובית הדין יבטלו או ישנו, בהתאם להוראות סימן זה, תנאי בחוזה אחיד שיש בו – בשים לב למכלול תנאי החוזה ולנסיבות אחרות – משום קיפוח לקוחות או משום יתרון בלתי הוגן של הספק העלול להביא לידי קיפוח לקוחות (להלן – תנאי מקפח)."

סעיף 145 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק החוזים האחידים, בשינויים האלה:

בפסקה (4), המילים "על דעתו בלבד, ולאחר כריתת החוזה", הושמטו כמיותרות.

פסקה (7) שבסעיף 4 לחוק, כנוסחה היום, קובעת כי חזקה שתנאי הוא מקפח אם הוא "תנאי המטיל את ההוכחה על מי שנטל זה לא היה עליו אילולא אותו תנאי". חזקה זו אמנם מנוסחת באופן הדדי, ואולם הכוונה היא להעברת נטל ההוכחה על הלקוח, שהרי אין מניעה שהספק ייקח על עצמו נטל המוטל במקור על הלקוח. לכן חזקת הקיפוח מכוונת, למעשה, להעברת הנטל על הלקוח כאשר אלמלא התנאי, הנטל לא היה מוטל עליו. מוצע לפיכך לקבוע זאת במפורש בנוסח פסקה (7).

פסקה (8) שבסעיף 4 לחוק, כנוסחה היום, קובעת כי חזקה שתנאי הוא מקפח אם הוא "תנאי השולל או המגביל את זכות הלקוח להשמיע טענות מסוימות בערכאות משפטיות, או להיזקק להליכי משפט אחרים, והכל למעט הסכם בוררות מקובל". חזקה זו דורשת התאמה להוראות סעיף 5 לחוק הקובעות בטלות של תנאי המגביל פנייה לערכאות. סעיף 5 לחוק עוסק בהגבלת עצם הפנייה לערכאות משפטיות ובנקיטת הליכים משפטיים, ואילו סעיף 4(8) לחוק עוסק בשלילה או בהגבלה של טענות במסגרת הליכים משפטיים. מוצע להבהיר נקודה זו, בכך שיימחקו מפסקה (8) האמורה המילים "או להיזקק להליכי משפט אחרים". בחלופה זו מטפל כבר סעיף 5 לחוק, כאמור. עוד מוצע כי בפסקה (8) האמורה, במקום "למעט הסכם בוררות מקובל" ייאמר "למעט הסכם בוררות סביר". בנוסח

(9) תנאי המתנה על הוראת הדין בדבר מקום שיפוט או תנאי המקנה לספק זכות בלעדית לבחירת מקום השיפוט או הבוררות שבהם יתברר סכסוך;

(10) תנאי הקובע שהסכסוך יידון בבוררות, כאשר לספק אפשרות טובה יותר מזו של הלקוח להשפיע על תנאי מתנאי הבוררות; בפסקה זו, "תנאי הבוררות" – לרבות קביעת הבורר, מקום הבוררות, תנאים שעל פיהם תתנהל הבוררות, אופן ניהול הבוררות וסדרי הדין בבוררות;

(11) תנאי שלפיו נדרש הלקוח להצהיר על מעשה שעשה, על מודעותו לעניין מסוים, או על דבר מה אחר, או לאשר אותו, ובכלל זה תנאי שלפיו נדרש הלקוח לאשר או להצהיר כי קרא את החוזה או כי הוא מסכים לחוזה או לתנאיו.

דברי הסבר

הקיים נראה הסייג רחב מדי, מאחר שייתכן שהסכם בוררות מסוים יהיה מקובל בתחום, ועדיין יהיה בו משום קיפוח של לקוחות. לפיכך, הבחינה צריכה להתמקד בהיות ההסכם סביר, ואין חשיבות לשאלה אם הוא הסכם מקובל.

פסקה (10) שבסעיף 4 לחוק, כנוסחה היום, קובעת כי חזקה שתנאי הוא מקפח אם הוא "תנאי הקובע מסירת סכסוך לבוררות כאשר לספק השפעה גדולה יותר מאשר ללקוח על קביעת הבוררים או מקום הבוררות". ישנם תנאים נוספים הקשורים לבוררות אשר יכולים להיות מקפחים לכאורה, אם לספק יש אפשרות טובה יותר מאשר ללקוח להשפיע על קביעתם. לפיכך, מוצע לתקן את פסקה (10) האמורה ולקבוע חזקת קיפוח במקרה של מסירת סכסוך לבוררות, אם לספק יש השפעה גדולה יותר מאשר ללקוח על תנאי הבוררות. תנאי הבוררות יוגדרו כרשימה לא סגורה. הדוגמאות הנפוצות הן: קביעת הבורר, מקום הבוררות, תנאים שעל פיהם תתנהל הבוררות, אופן ניהול הבוררות וסדרי הדין של הבוררות.

מוצע לקבוע בסעיף 4 לחוק, בפסקה (11), כי חזקה שתנאי הוא מקפח אם הוא תנאי שלפיו נדרש הלקוח להצהיר על מעשה שעשה, על מודעותו לעניין מסוים, או על דבר מה אחר, או לאשר אותו, ובכלל זה תנאי שלפיו נדרש הלקוח לאשר או להצהיר כי קרא את החוזה או כי הוא מסכים לחוזה או לתנאיו.

חזקה מוצעת זאת נובעת מתוך תפיסה כי על חוזה אחיד להכיל את התחייבויות הצדדים לגופן ולא את הצהרות הצדדים לעניין התחייבויותיהם. בכריתת חוזה אחיד הלקוח מתייחס בדרך כלל לעיקרו של החוזה, למשל לשירותי הבנקאות שהוא מקבל ולמחירם או למחירו של נכס מסוים, והוא אינו מצוי בחוזה האחיד לפרטיו, ועל כן אינו יכול לאשר או להצהיר על דבר מה שמצוי בחוזה האחיד או הכלול בו, או על הבנתו ביחס לתנאיו. במרבית המקרים מדובר בחוזה מורכב וארוך אשר אף אם הלקוח יקרא את כולו, הוא לא יוכל לרדת לסוף משמעותם של חלקים נרחבים מהחוזה. כפי שקבע בית הדין לחוזים אחידים בע"ש 195/97 היועץ המשפטי לממשלה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו): "...אכן, חוק החוזים האחידים נועד כולו להתמודד עם הפיקציה כי הלקוח קרא, הבין את החוזה והסכים לתוכנו. ההגנה הניתנת מכוח חוק זה ללקוח מבוססת, למעשה, על ההנחה שהלקוח הרגיל אינו קורא את החוזה או אינו מבינו, ועל כל פנים אין לראותו כמי שמסכים הסכמה אמיתית לתוכנו". גישה זו נדחתה בידי בית המשפט העליון בע"א 6916/04 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו). קיים חשש כי החלטה זו של בית המשפט העליון תגרור את הכשלתם של לקוחות ותביא לפגיעה בהם, באופן שאינו עומד בקנה אחד עם מטרות חוק החוזים האחידים. לפיכך מוצע לקבוע בחוק את החזקה האמורה.

יש להזכיר, כי נוסף על החזקות הספציפיות שבפרק זה, קיימת גם החזקה הכללית של פרשנות לרעת המנסח. חזקה זו חלה על חוזים באופן כללי (ראו סעיף 122(ד) המוצע), ואולם היא שימושית במיוחד לגבי חוזים אחידים.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"חזקות

4. חזקה על התנאים הבאים שהם מקפחים:

(1) תנאי הפוטר את הספק, באופן מלא או חלקי, מאחריות שהיתה מוטלת עליו על פי דין אילולא אותו תנאי, או המסייג באופן בלתי סביר את האחריות שהיתה מוטלת עליו מכוח החוזה אילולא אותו תנאי;

(2) תנאי המקנה לספק זכות בלתי סבירה לבטל, להשעות או לדחות את ביצוע החוזה, או לשנות את חיוביו המהותיים לפי החוזה;

(3) תנאי המקנה לספק זכות להעביר את אחריותו לצד שלישי;

(4) תנאי המקנה לספק זכות לקבוע או לשנות, על דעתו בלבד, ולאחר כריתת החוזה, מחיר או חיובים מהותיים אחרים המוטלים על הלקוח, זולת אם השינוי נובע מגורמים שאינם בשליטת הספק;

(5) תנאי המחייב את הלקוח באופן בלתי סביר להיזקק לספק או לאדם אחר, או המגביל בדרך אחרת את חופש הלקוח להתקשר או לא להתקשר עם אדם אחר;

תנאים בטלים בחוזה אחיד [חוא 5]

146. (א) תנאי אשר שולל או מגביל את זכות הלקוח לפנות לערכאות משפטיות – בטל.

[ח]

(ב) תנאי אשר פוטר את הספק, באופן מלא או חלקי, מאחריות המוטלת עליו על פי חיקוק לנזק לגוף או למעשה זדון – בטל.

בחינת חוזה אחיד [ח]

146א. (א) ספק רשאי להגיש בקשה לבית הדין לבחון אם קיימים תנאים מקפחים בחוזה אחיד שהוא מתקשר או מתכוון להתקשר על פיו עם לקוחות (בסעיף זה – בחינת חוזה אחיד).

(ב) הגיש ספק לבית הדין בקשה לבחינת חוזה אחיד, לא יבחן בית הדין את החוזה האחיד אלא אם כן מצא כי קיים עניין ציבורי המצדיק זאת, לאחר ששקל שיקולים אלה:

(1) האם חלק ניכר מלקוחותיו של הספק הם צרכנים; בפסקה זו, "צרכן" – כהגדרתו בסעיף 1 לחוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981[16];

(2) אופי פעילותו של הספק, לרבות היותו בעל מונופולין כמשמעותו בחוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח–1988[17];

(3) סוג השירות או הנכס נושא החוזה או היקפו;

(4) חיוניות השירות או הנכס אשר מספק הספק.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב), נדרש ספק בחיקוק או בידי רשות מוסמכת להגיש בקשה לבחינת חוזה אחיד, יבחן בית הדין את החוזה האחיד.

(ד) המשיבים לבקשה לבחינת חוזה אחיד יהיו היועץ המשפטי לממשלה, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב.

דברי הסבר

(6) תנאי השולל או המגביל זכות או תרופה העומדות ללקוח על פי דין, או המסייג באופן בלתי סביר זכות או תרופה העומדות לו מכוח החוזה, או המתנה אותן במתן הודעה בצורה או תוך זמן בלתי סבירים, או בדרישה בלתי סבירה אחרת;

(7) תנאי המטיל את ההוכחה על מי שנטל זה לא היה עליו אילולא אותו תנאי;

(8) תנאי השולל או המגביל את זכות הלקוח להשמיע טענות מסויימות בערכאות משפטיות, או להיזקק להליכי משפט אחרים, והכל למעט הסכם בוררות מקובל;

(9) תנאי המתנה על הוראת דין בדבר מקום שיפוט או המקנה לספק זכות בלעדית לבחירת מקום השיפוט או הבוררות שבהם יתברר סכסוך;

(10) תנאי הקובע מסירת סכסוך לבוררות כאשר לספק השפעה גדולה יותר מאשר ללקוח על קביעת הבוררים או מקום הבוררות."

סעיף 146 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח. המילים "בחוזה אחיד" הושמטו כמיותרות עקב הגדרת "תנאי" בסעיף 143 המוצע. לעניין ההבחנה בין מקרים שבהם ייחשב תנאי כבטל לבין מקרים שבהם מדובר בחזקת קיפוח בלבד, בנוגע לשלילה או הגבלה של זכות הפנייה לערכאות משפטיות, ראו גם דברי ההסבר לסעיף 145(8) המוצע.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת קובעת כי תנאי הפוטר את הספק מאחריות המוטלת עליו על פי חיקוק, לנזק גוף או למעשה שנעשה בזדון – בטל. תנאים מעין אלה סותרים את תקנת הציבור ולמען שלמות ההסדר יש מקום לקבוע את הדבר במפורש בהקשר של חוזים אחידים.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"הגבלת זכות הפניה לערכאות

5. תנאי בחוזה אחיד השולל או מגביל את זכות הלקוח לפנות לערכאות משפטיות – בטל."

[16] ס"ח התשמ"א, עמ' 284; התש"ע, עמ' 636

[17] ס"ח התשמ"ח, עמ' 128; התשע"א, עמ' 191.

146ב. (א) מצא בית הדין כי תנאי מהתנאים שבחוזה אחיד שהובא לבחינתו הוא תנאי מקפח, יחולו הוראות סעיפים 148 ו־149.

תוצאות בחינת חוזה אחיד [ח]

(ב) קבע בית הדין כי אין תנאי מקפח בחוזה אחיד שהובא לבחינתו, תהיה חזקה בכל הליך המתנהל לפני בית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, כי אין בחוזה תנאי מקפח, ובלבד שלא הוכנסו בחוזה שינויים לעומת החוזה האחיד, וזאת לתקופה של חמש שנים מיום קביעתו של בית הדין כאמור או לתקופה קצרה יותר שקבע בית הדין.

דברי הסבר

סעיפים 146א ו־146ב

פרק ג׳ לחוק, קובע היום הוראות לעניין אישור חוזה אחיד בידי בית הדין. לפי סעיף 12 לחוק הקיים, ספק רשאי לבקש אישור של החוזה האחיד שבו הוא משתמש, ולפי סעיף 14 לחוק הקיים, אישורו של חוזה אחיד בידי בית הדין תקף לתקופה שאורכה לא יעלה על חמש שנים. לפי סעיף 14(ב) לחוק הקיים, משמעותו של אישור חוזה אחיד היא שריונו מפני טענת קיומו של תנאי מקפח בחוזה האחיד בתביעות עתידיות.

לצד הליך אישור חוזה אחיד, קיים בחוק הליך של ביטול תנאים מקפחים בחוזה אחיד. תפיסת החוק הקיים היא כי שני ההליכים זהים בחשיבותם, ואכן, שני ההליכים מצריכים הקצאת משאבים ציבוריים נרחבים. ואולם הניסיון מורה כי חוזים אחידים שהוגשו לאישור לבית הדין אינם בהכרח אלה שראוי היה שייבחנו על ידו, מנקודת המבט של האינטרס הציבורי. הליך האישור מתחיל ביוזמת ספק, הפועל ממניעיו שלו, אשר עשויים להיות ראויים ביותר, ואולם אין בהם בהכרח עניין ציבורי המצדיק את קיומו של ההליך. הניסיון מראה כי מבחינת השמירה על האינטרס הציבורי וההגנה על צרכנים פוטנציאליים, עדיפה התמקדות והקצאת המשאבים של הגורמים המוסמכים, בהגשתן של בקשות לביטול תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

מוצע אפוא להחליף את הליך הבקשה לאישור חוזה אחיד הקבוע היום בפרק ג׳ לחוק החוזים האחידים, ולקבוע במקומו, במסגרת פרק ג׳ המוצע, כי ספק יהיה רשאי להגיש לבית הדין בקשה לבחינת קיומם של תנאים מקפחים בחוזה האחיד שלו. מוצע לקבוע כי בית הדין לא יאשר את קיומה של בחינה כזו, אלא אם כן מצא כי קיים עניין ציבורי מיוחד המצדיק את קיום הליך הבחינה. זאת לאחר ששקל את השיקולים המפורטים בסעיף: האם חלק ניכר מלקוחות הספק הם צרכנים; אופי פעילותו של הספק, לרבות היותו בעל מונופולין כמשמעותו בחוק ההגבלים העסקיים, התשמ״ח–1988 (להלן – חוק ההגבלים העסקיים); סוג השירות או המוצר נושא החוזה או היקפו; חיוניות השירות או הנכס אשר מספק הספק. הגבלה זו נועדה להבטיח השקעת משאבים יעילה של בית הדין לחוזים אחידים ושל היועץ המשפטי לממשלה.

עם זאת, במקרה שבו הוגשה בקשת הספק לבחינת החוזה בעקבות חובה המוטלת עליו על פי חוק (ר׳ למשל הוראות סעיף 27(א) לחוק ההגבלים העסקיים) או בעקבות דרישת רשות מוסמכת, יקיים בית הדין את הליך הבחינה, בלי לבחון את קיומו של עניין ציבורי מיוחד כאמור.

אם הוגשה בקשה לבחינת חוזה אחיד, יהיו המשיבים לבקשה אותם משיבים הקבועים היום בחוק לגבי בקשה לאישור חוזה אחיד: היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות וכן מי שבית הדין ימצא לנכון להזמינו כמשיב.

סעיף 146א המוצע מחיל את הוראות סעיפים 17 ו־18 לחוק הקיים, סעיפים 148 ו־149 המוצעים, גם על בקשה לבחינת חוזה אחיד, באופן דומה לסיפה של סעיף 13 הקיים הקובעת כי תנאי שמצא בית הדין כמקפח במהלך הליך האישור דינו כתנאי שבית הדין ביטל.

קבע בית הדין בסיום הליך הבחינה כי לא נותרו סעיפים מקפחים בחוזה האחיד של הספק, תהיה חזקה בכל הליך המתנהל לפני בית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, כי אין בחוזה האחיד תנאי מקפח, ובלבד שלא הוכנסו בחוזה שינויים לעומת החוזה האחיד. חזקה זו תהיה בתוקף למשך תקופה של חמש שנים מיום קביעת בית הדין, או לתקופה קצרה יותר שקבע בית הדין. עם זאת, הלקוח יוכל, בהליך משפטי לפני בית המשפט, לסתור חזקה זו.

תפיסת החוק הקיים היא לתמרץ את הספקים ליזום הליך של בקשות אישור. לשם כך הוקנה לחוזה המתוקן שריון מפני טענות בדבר קיומו של תנאי מקפח וכן התאפשר לספק לציין על החוזה שנכרת על פי החוזה האחיד שאושר בבית הדין, כי ניתן לו אישור כזה (סעיף 15 לחוק). מאחר שהסתבר כי הליך האישור אינו יעיל דיו וכי הליך הביטול עדיף, מוצע שלא לתמרץ ספקים להגיש את החוזה לאישור בית הדין, ומכיוון שכך אין לאפשר לספק לציין על גבי החוזים שנכרתים לפי חוזה אחיד שנבדק בידי בית הדין, כי הוא אושר.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

״בקשה לאישור חוזה אחיד

12. (א) ספק רשאי לבקש מבית הדין לאשר שאין תנאי מקפח בחוזה אחיד שהוא מתקשר או מתכוון להתקשר על פיו עם לקוחות.

(ב) המשיבים לבקשת אישור יהיו היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב.

בקשה לבית הדין לביטול תנאי מקפח [חוא 16]

147. (א) היועץ המשפטי לממשלה, הממונה על הגנת הצרכן והסחר ההוגן לפי חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981, כל ארגון לקוחות ורשות ציבורית שנקבעו בידי שר המשפטים, וכן כל ארגון לקוחות שיאשר שר המשפטים לעניין מסוים, רשאי להגיש בקשה לבית הדין לביטול או לשינוי תנאי מקפח בחוזה אחיד (בפרק זה – בקשת ביטול).

(ב) שר המשפטים רשאי לקבוע תנאים להגשת בקשת ביטול, בידי ארגון לקוחות או רשות ציבורית.

(ג) המשיב בבקשת הביטול יהיה הספק המתקשר או המתכוון להתקשר בחוזה האחיד וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמינו כמשיב; כל ארגון יציג של ספקים או כל גורם אחר שהוא בעל עניין בבקשה כאמור, רשאי להצטרף כמשיב ובלבד שבית הדין אישר זאת.

דברי הסבר

(ג) הגישה המדינה בקשה לפי סעיף קטן (א) ולדעת בית הדין אין להסתפק, בנסיבות העניין, במשיבים לפי סעיף קטן (ב), רשאי בית הדין למנות עורך דין שאינו עובד המדינה להתייצב כמשיב לפניו ולטעון טענותיו, והוא יהיה רשאי לערער על החלטת בית הדין כאמור בסעיף 10; שכרו של עורך הדין והוצאותיו, כפי שיקבע בית הדין, ישולמו מאוצר המדינה.

אישור חוזה

13. בית הדין רשאי לתת את האישור לחוזה אחיד או לסרב לתתו מחמת תנאי מקפח שיפרט; תנאי שבית הדין מצא מקפח דינו כדין תנאי שבית הדין ביטל.

כוחו של אישור

14. (א) תקופת תקפו של אישור לחוזה אחיד היא חמש שנים מיום מתן האישור או תקופה קצרה יותר שקבע בית הדין.

(ב) בתקופת תקפו של אישור לא תישמע בבית הדין טענה שיש בחוזה האחיד תנאי מקפח, ולא תישמע טענה כזאת בבית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, אף אם נכרת לפני מתן האישור.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית הדין, לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, לבטל תנאי בחוזה אחיד שניתן עליו אישור, אף בתוך תקופת תקפו של האישור, אם מצא שקיימות סיבות מיוחדות המצדיקות ביטול זה.

ציון אישור

15. אישר בית הדין חוזה אחיד, רשאי הספק לציין זאת על פני החוזים שהוא עושה לפיו; עשה כן, יציין גם את מועד תפוגת האישור."

סעיף 147 לסעיף קטן (א)

סעיף 16 לחוק החוזים האחידים קובע רשימה של אלה הרשאים לפנות לבית הדין בבקשה לבטל תנאים מקפחים בנוסחו של חוזה אחיד. מוצע לקבוע במפורש בנוסח המוצע כי הבקשה יכולה להיות גם לשינוי תנאי מקפח ולא רק לביטולו כפי שקבוע בחוק הקיים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16(ב) לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16(ג) לחוק החוזים האחידים. עם זאת, מוצע להוסיף מפורשות כי בית הדין מוסמך להזמין כל מי שמצא לנכון ולצרפו כמשיב בבקשת ביטול. הוראה דומה קיימת בחוק החוזים האחידים לגבי בקשת אישור (סעיף 12(ב)).

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"בקשה לבית הדין לבטל תנאי מקפח

16. (א) היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, הממונה על הגנת הצרכן לפי חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981, כל ארגון לקוחות ורשות ציבורית שנקבעו בתקנות, וכן ארגון לקוחות שיאשר שר המשפטים לעניין מסוים, רשאים לבקש מבית הדין לבטל תנאי מקפח בחוזה אחיד.

(ב) שר המשפטים רשאי לקבוע לארגון לקוחות או לרשות ציבורית שנקבעו לפי סעיף קטן (א) תנאים להגשת בקשות לבית הדין.

(ג) המשיב לבקשה יהיה הספק המתקשר או המתכוון להתקשר בחוזה האחיד, וכן רשאי להצטרף כמשיב, באישור בית הדין, ארגון יציג של ספקים או גורם אחר הנוגעים בדבר."

ביטול או שינוי תנאי מקפח בידי בית הדין [חוא 17]

148. (א) מצא בית הדין בבקשת בחינה או בבקשת ביטול שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי או ישנה אותו כדי לבטל את הקיפוח.

(ב) ביטל בית הדין תנאי או שינה אותו, כאמור בסעיף קטן (א), רשאי הוא ליתן כל צו להבטחת קיום החלטתו כאמור, ובכלל זה לחייב את הספק להשתמש בנוסח החוזה האחיד כפי ששונה בידי בית הדין, לתקופה שיקבע; צו לפי סעיף קטן זה, דינו לעניין ביצועו ולעניין סעיף 6 לפקודת בזיון בית המשפט[18], כדין צו שנתן בית משפט בעניין אזרחי.

כוחם של ביטול ושינוי תנאי מקפח בבית הדין [חוא 18]

149. (א) ביטל בית הדין תנאי או שינה אותו, כאמור בסעיף 148, יראו את התנאי האמור כבטל או שהתנאי האמור יחול בנוסחו כפי ששונה, לפי העניין –

(1) בכל חוזה אחיד של אותו ספק הזהה במהותו לחוזה האחיד שלגביו ניתנה החלטת בית הדין;

(2) בכל חוזה שנכרת על פי החוזה האחיד שלגביו ניתנה החלטת בית הדין או על פי חוזה אחיד אחר כאמור בפסקה (1), גם אם נכרת לפני מועד החלטת בית הדין.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א) –

דברי הסבר

סעיף 148 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח. המילים "במידה הנדרשת" הושמטו בהיותן מיותרות.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לתקן את סעיף 17 לחוק ולאפשר אכיפה באמצעות צווים, של ביצוע החלטות בית הדין בדבר ביטול או שינוי של תנאי בחוזה אחיד, שנקבע לגביו כי הוא מקפח. בין השאר, מוצע לקבוע כי לבית הדין סמכות להורות לספק להשתמש בנוסח החוזה האחיד אשר שונה בידי בית הדין בעקבות שינוי או ביטול של תנאים מקפחים בנוסח החוזה, וזאת לתקופה שיקבע. ההוראה המוצעת תבהיר כי ניתן להפעיל גם סנקציות על פי פקודת ביזיון בית משפט כלפי ספק, אם הוא מתעלם מהחלטות בית הדין.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"ביטול ושינוי תנאי בבית הדין

17. מצא בית הדין שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח."

סעיף 149 מוצע לשנות את הכלל הקבוע בסעיף 18 לחוק הקיים. כיום החלטת בית הדין בדבר שינוי תנאי מקפח או ביטולו, חלה על חוזים שנכרתו לאחר מועד ההחלטה, אלא אם כן בית הדין קבע שיש להחיל את החלטתו גם על חוזים שנכרתו לפני כן. מוצע לקבוע במסגרת סעיף 18 המוצע כי החלטת בית הדין כאמור תחול על כל חוזה שנכרת על פי אותו חוזה אחיד אף אם נכרת לפני מועד החלטתו של בית הדין, ואולם בית הדין רשאי להחיל את החלטתו בעניין התנאי המקפח על חוזים שנכרתו לאחר מועד החלטתו או ממועד אחר שייקבע על פי השיקולים המנויים בסעיף 18(ב)(2) המוצע.

כמו כן מוצע לקבוע במפורש כי החלטות של בית הדין לחוזים אחידים בדבר שינוי או ביטול תנאי מקפח, יחולו לגבי כלל החוזים האחידים אשר בשימושו של אותו ספק הזהים במהותם, וכן על כל חוזה שנכרת לפיהם אף אם נכרת לפני מועד החלטתו של בית הדין, אלא אם כן קבע בית הדין אחרת, כאמור לעיל.

שינוי זה נדרש לאור המשמעות של החלטת בית הדין והמדיניות הראויה לגבי החלת החלטותיו. מבחן הקיפוח מקורו בנחיתותו המובהקת של הלקוח בכריתת החוזה והוא אף קרוב, מבחינה רעיונית, לתקנת הציבור, כך שאין זה ראוי כי תנאי אשר בית הדין קבע שיש לבטלו או לשנותו בשל היותו מקפח, ימשיך לחול על לקוחות אשר חתמו על החוזה האחיד עם הספק לפני החלטתו של בית הדין.

עם זאת, כמו בסעיף 18 הקיים, נקבע גם כאן כי אין בהסדר המוצע כדי להחיל את החלטת בית הדין על חיובים שקוימו על פי החוזה לפני מועד ההחלטה, לאור אינטרס ההסתמכות של הצדדים.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"כוחם של ביטול ושינוי בבית הדין

18. (א) תנאי שבית הדין ביטל ייחשב כבטל בכל חוזה שנכרת על פי אותו חוזה אחיד אחרי מועד החלטת בית הדין; תנאי שבית הדין שינה יחול כפי ששונה בכל חוזה כאמור.

(ב) בית הדין רשאי להחיל את הביטול או את השינוי גם על חוזים שנכרתו לפני מועד מתן ההחלטה ואשר טרם בוצעו במלואם ורשאי הוא לקבוע תנאים לכך, ובלבד שביטול או שינוי כאמור לא יחולו על מה שבוצע לפי החוזה לפני יום מתן ההחלטה."

[18] חוקי א"י כרך א' (ע) 332, התשכ"ג, עמ' 10.

(1) ביטול או שינוי כאמור באותו סעיף קטן לא יחולו על חיובים שקוימו על פי החוזה לפני מועד החלטת בית הדין;

(2) רשאי בית הדין לקבוע כי הביטול או השינוי כאמור באותו סעיף קטן יחולו רק על חוזים שנכרתו לאחר מועד החלטת בית הדין או ממועד אחר שיקבע; לעניין זה יביא בית הדין בחשבון, בין השאר, את סוג ההתקשרות, את תקופת ההתקשרות ואת עוצמת הקיפוח.

ביטול ושינוי תנאי מקפח בבית משפט [חוא 19]

150. (א) מצא בית משפט בהליך שבין ספק ולקוח, שתנאי הוא מקפח יבטל את התנאי או ישנה אותו כדי לבטל את הקיפוח, לאחר שבחן את מכלול תנאי החוזה ונסיבותיו וכן הנסיבות המיוחדות של העניין הנדון לפניו.

[ח]

(ב) בסעיף זה, "ספק" ו"לקוח" – לרבות חליפיהם מכוח חיקוק או מכוח חוזה.

הודעה על טענת תנאי מקפח [חוא 20]

151. נטענה בבית משפט טענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת על פי חוזה אחיד, יודיע בית המשפט על כך ליועץ המשפטי לממשלה.

דיון מקביל בתנאי מקפח [חוא 21]

152. (א) אין בדיון בדבר חוזה אחיד בבית הדין כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט לדון בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת על פי החוזה האחיד שנדון בבית הדין, כל עוד לא נתן בית הדין החלטה בעניין.

(ב) אין בדיון בבית משפט בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת על פי חוזה אחיד כדי למנוע מבית הדין לדון בחוזה האחיד כאמור או בתנאי מתנאיו, ואולם רשאי בית הדין לדחות את המשך הדיון לפניו עד למתן פסק דין בבית המשפט.

דברי הסבר

סעיף 150 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 19 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לתקן את סעיף 19(א) לחוק ולהבהיר כי לצורך שינוי וביטול תנאי בחוזה אחיד על ידי בית משפט בהליך המתנהל לפניו בין ספק ללקוח, משמעות המונחים "ספק" ו"לקוח" היא לרבות חליפיהם מכוח חיקוק או מכוח חוזה. הכוונה היא למי שנכנס בנעלי הלקוח, למשל, הערב, השלוח, היורש, האדם שלישי בחוזה לטובת אדם שלישי, מוטב או נמחה בהמחאת זכות או חבות.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"ביטול ושינוי תנאי בבית משפט

19. (א) מצא בית משפט, בהליך שבין ספק ולקוח, שתנאי הוא מקפח יבטל את התנאי בחוזה שביניהם או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח.

(ב) בהשתמשו בסמכותו לפי סעיף קטן (א) יתחשב בית המשפט במכלול תנאי החוזה ובנסיבות האחרות, וכן בנסיבות המיוחדות של העניין הנדון לפניו."

סעיף 151 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 20 לחוק החוזים האחידים.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"הודעה על טענת תנאי מקפח

20. נטענה בבית משפט טענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד יודיע בית המשפט על כך ליועץ המשפטי לממשלה."

סעיף 153 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21 לחוק החוזים האחידים, בשינויי נוסח. המילים "אם יראה לנכון בנסיבות העניין" הושמטו בהיותן מיותרות.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"דיון מקביל

21. (א) דיון בבית הדין בחוזה אחיד, שטרם נתקבלה החלטה לגביו, לא יגרע מסמכותו של בית משפט לדון בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד.

(ב) דיון בבית משפט בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד, אין בו כדי למנוע מבית הדין לדון באותו חוזה אחיד או בתנאי מתנאיו; אך בית הדין רשאי, אם יראה לנכון בנסיבות העניין, לדחות את המשך הדיון בפניו עד למתן פסק דין בבית המשפט."

153. הוראות פרק זה לא יחולו על כל אחד מאלה:

סייגים לתחולתו של פרק החוזים האחידים [חוא 23]

(1) תנאי הקובע את התמורה הכספית שישלם הלקוח או הספק בעד נושא העסקה;

(2) תנאי התואם תנאים שנקבעו בחיקוק, בהתאם לתכליתו של אותו חיקוק;

(3) תנאי התואם תנאים שנקבעו בהסכם בין־לאומי שישראל צד לו;

(4) הסכם קיבוצי לפי חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז–1957[19], בין שהוגש לרישום לפי החוק האמור ובין אם לאו, לרבות הסדר קיבוצי אחר, ובלבד שנעשה בכתב ושנקבעו בו שיעורים לשכר עבודה.

דברי הסבר

סעיף 153 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 23 לחוק החוזים האחידים בשינויים האלה:

לפסקה (1)

מוצע לתקן את סעיף 23(א) לחוק ולהבהיר כי כוונת הסעיף היא לסייג את תחולת הוראות החוק, כך שלא יחולו על תנאי הקובע את התמורה הכספית, לא רק כאשר משלם אותה הלקוח, כמו בחוק הקיים, אלא גם כאשר משלם אותה הספק. כמו כן מוצע להבהיר שהסייג האמור בדבר התמורה הכספית, חל רק על התמורה עצמה "בעד נושא העסקה" ולא על התנאים הנלווים לה, כגון: תנאים בדבר אופן חישוב התמורה או הדרך שבה היא נקבעת, החובה להפקיד פיקדון, מועד התשלום, קביעה שמקדמה עשויה להוות פיצוי מוסכם ותנאים דומים. תנאים אלה יעמדו לביקורת בית הדין ובית המשפט. הבהרה זו באה לידי ביטוי בהוספת המילים "בעד נושא העסקה", לגבי התמורה הכספית.

לפסקה (2)

בסעיף 23(א)(2) לחוק הקיים קבוע סייג ולפיו הוראות החוק לא יחולו על תנאי בחוזה אחיד שהוא "תנאי התואם תנאים שנקבעו או אושרו בחיקוק". החלתו המילולית–דווקנית של הסייג כפי שהוא מנוסח כיום, עלולה להביא לתוצאות שאינן הגיוניות: הוצאה מגדר תחולת החוק של כל הוראה בחוזה אחיד ה"תואמת" הוראה שבחיקוק. ההסבר הרווח לסייג הקבוע היום בחוק, הוא החזקה כי המחוקק קובע נורמות סבירות. עם זאת, הסבר זה נכון רק בהקשר של ההסדר הספציפי החוקי שבו מעוגנות ההוראות ועל רקע מטרתו של אותו חיקוק. סבירותה של הוראה בחיקוק אינה מעידה בהכרח על סבירותה של אותה הוראה כאשר היא מאומצת בחוזה בהקשר אחר. סבירותה של ההוראה צריכה להימדד בהקשר של הסביבה שבה היא נמצאת, ביחס לשאר התנאים בחוזה וביחס לסוג החוזה, למטרתו וכיוצא באלה (ר' ורדה לוסטהויז וטנה שפניץ חוזים אחידים (הוצאת נבו) עמ' 43–40). לפיכך, מוצע להבהיר כי יש להחיל את הסייג האמור באופן מהותי, רק לגבי תנאי התואם תנאים שנקבעו בחיקוק בהתאם לתכליתו, כך שתחולת הסייג תהיה תלויה גם בהקשר החוקי שבו נקבעה ההוראה, בפרשנותה וכיוצא באלה.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"סייגים לתחולה

23. (א) הוראות חוק זה לא יחולו על –

(1) תנאי הקובע את התמורה הכספית שישלם הלקוח;

(2) תנאי התואם תנאים שנקבעו או אושרו בחיקוק;

(3) תנאי התואם תנאים שנקבעו בהסכם בין־לאומי שישראל צד לו;

(4) הסכם קיבוצי לפי חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז–1957, בין שהוגש לרישום לפי החוק האמור ובין אם לאו, לרבות הסדר קיבוצי אחר ובלבד שנעשה בכתב ונקבעו בו שיעורים לשכר עבודה."

[19] ס"ח התשי"ז, עמ' 63; התשס"ט, עמ' 316.

חלק משנה שלישי: חוזים מיוחדים

פרק ראשון: חוזה מכר

סימן א': הוראות כלליות

מהותו של חוזה מכר [מכר 1, 4(א)]

154. חוזה מכר הוא חוזה בין מוכר לקונה להקניית נכס תמורת מחיר.

תחולת הפרק על חליפין של נכס [מכר 3]

155. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, על חליפין של נכס בנכס.

סימן ב': חיובי הצדדים

חיובי המוכר – מסירה והקניה [מכר 7]

156. המוכר ימסור לקונה את הנכס ויקנה לו את הבעלות בו.

דברי הסבר

חלק משנה שלישי: חוזים מיוחדים

חלק משנה זה מאגד את החוקים שבסיסם הוא חוזה בין צדדים בנוגע לעסקה שנערכה ביניהם. נכללים בו חוקים קיימים – חוק המכר, חוק המתנה, חוק חוזה קבלנות,חוק השכירות והשאילה, חוק הערבות – לצד הסדרים חדשים – ההוראות הדנות בחוזה שירות וחוזה תיווך. לגבי חלק מהחוזים, כמו חוזה קבלנות וחוזה מתנה, הוספו בפרקים הרלוונטיים הוראות שהיו חסרות בחוקים הקיימים.

בין הפרקים השונים נעשתה התאמה לגבי מבנה הפרק כמו גם לגבי חלק מההוראות המהותיות. כך למשל, כל פרק פותח בהוראה מהותית המתארת את העסקה שבה דן הפרק, ואת זהותם של הצדדים הנוטלים בה חלק. סודרו במרוכז ההוראות החלות על המוכר בנפרד מאלה המוטלות על הקונה וכך לגבי קבלן ומזמין, נותן שירות ומזמין שירות, משכיר ושוכר. דוגמה נוספת להאחדת המבנה הוא מיקום ההוראות המרחיבות או מצרות תחולת פרק מסוים בתחילת כל פרק. כך, למשל, מרחיבה הוראת סעיף 155 המוצע (ההוראה השנייה בפרק המכר) את תחולת פרק המכר גם על חליפין של נכס בנכס והוראת סעיף 177 המוצע (ההוראה השנייה בפרק חוזה מתנה) מחילה את פרק חוזה מתנה על כל חוזה בלא תמורה. דוגמה בולטת להוראות מהותיות שהותאמו ניתן למצוא בהוראות העוסקות באי־התאמה של נכס בחוזה מכר, בחוזה קבלנות, בחוזה שכירות ובחוזה שאילה.

פרק ראשון: חוזה מכר

הפרק המוצע, פותח את חלק המשנה הדן בחוזים מיוחדים, ומחליף את הוראות חוק המכר, התשכ"ח–1968. בפרק זה נוספו כמה הוראות חדשות והוראות מסוימות של החוק הקיים תוקנו. שינויי המבנה והנוסח שנעשו בפרק זה מטרתם להתאים בין ההוראות החלות על מכר לשאר ההוראות של החוזים המיוחדים.

סימן א': הוראות כלליות

סעיף 154 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק המכר, בשינויי נוסח. כדי ליצור אחידות בין כל סעיפי הפתיחה בחלק משנה זה, הסעיף אינו דן במונח "מכר", אלא במונח "חוזה מכר". במקום סעיף 4(א) לחוק המכר נעשה שימוש במונח "נכס" אשר מוגדר בסעיף 6, כ"מקרקעין ומיטלטלין, וככל שהדבר מתאים לעניין – גם זכויות רכושיות".

נוסח חוק המכר הקיים:

"מהות המכר

1. מכר הוא הקניית נכס תמורת מחיר.

תחולה

4. (א) הוראות חוק זה יחולו על מכר של מיטלטלין, ובשינויים המחויבים – גם על מכר של מקרקעין וזכויות."

סעיף 155 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק המכר, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המכר הקיים:

"חליפין

3. הוראות חוק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על חליפין."

סימן ב': חיובי הצדדים

סעיף 156 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק המכר, בשינויי נוסח. המונח "להקנות" יוחד בחוק זה להעברה מושלמת ומשוכללת של זכויות. לפיכך הוחלף המונח "להעביר" במונח "להקנות".

נוסח חוק המכר הקיים:

"חובת מסירה והעברה

7. המוכר חייב למסור לקונה את הממכר ולהעביר לו את הבעלות בו."

157. המוכר ימסור לקונה גם רכיבים ואבזרים אשר הותקנו בנכס או הדרושים לצורך השימוש בו על פי המקובל, ויקנה לו את הבעלות בהם.

מסירה והקניה של רכיבים ואבזרים [ח]

158. (א) המוכר יקיים את החיוב למסירת הנכס בהעמדתו לרשות הקונה.

קיום חיוב המסירה בידי המוכר [מכר 8]

(ב) חיוב להעמדת נכס שלא יוחד יקוים בייחודו של הנכס בידי המוכר.

(ג) הוסכם כי המוכר יטפל בהובלת הנכס, יקוים חיוב המסירה במסירת הנכס מהמוביל לקונה.

159. (א) מסירת הנכס תקוים במקום עסקו של המוכר, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו.

מקום קיום החיוב למסירת הנכס [מכר 10(א), (ג)]

דברי הסבר

סעיף 157 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי חיובי המוכר כוללים גם הקניית רכיבים ואבזרים שנלווים לממכר או רכיבים ואבזרים הדרושים באופן סביר לשימוש בו ולפי המקובל. חיובים אלה ניתן ללמוד היום מהוראותיו של סעיף 11(5) לחוק המכר, אשר קובע כלל רחב לקיומה של אי־התאמה במכר. בין הדוגמאות שניתנו בספרות ובפסיקה ליישומו של הכלל האמור ניתנה הדוגמה של דברים אשר ברגיל נלווים לממכר, בחינת טפל הולך אחר העיקר, אשר הסרתם תהווה אי־התאמה (למשל, במכר דירה נכללים בממכר גם שקעים חשמליים, ציפוי עץ המצוי בה, אנטנה לטלוויזיה המותקנת בה, וכו׳. ראו א׳ זמיר, חוק המכר, התשכ״ז–1968, פירוש לחוקי החוזים (בעריכת ג׳ טדסקי, תשל״ה), עמ׳ 275).

התייחסות המשפט העברי:

כך גם הרמב״ם קובע כלל בסיסי ולפיו: ״וזה עיקר גדול: בכל דברי משא ומתן, הולכין אחר לשון בני אדם באותו המקום, ואחר המנהג. אבל מקום שאין ידוע בו מנהג, ולא שמות מיוחדין, אלא יש קורין כך ויש שקורין כך, עושים כמו שפירשו חכמים בפרקים אלו״ (משנה תורה, הלכות מכירה, פרק כו, הלכה ח).

סעיף 158 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8(א) לחוק המכר, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע שונה מהוראת סעיף 8(ב) לחוק המכר, בכך שהוא קובע, כי מסירת נכס לא מזוהה מקוימת במעמד הייחוד, ולא עם השלמת כל ההכנות הדרושות כדי לאפשר את הייחוד, כפי שהיה ניתן להסיק מהנוסח הקיים (ראו א׳ זמיר, חוק המכר, התשכ״ז–1968, פירוש לחוקי החוזים (בעריכת ג׳ טדסקי, תשל״ה), עמ׳ 196–195). כמו כן בעוד שהחוק הקיים אינו נוקט עמדה בנוגע לשאלה על מי מוטלת החובה לעשות את כל הדרוש כדי לאפשר את ייחודו של הממכר וקבלתו על ידי הקונה, מבהיר הנוסח המוצע כי חובת ייחוד המכר מוטלת על המוכר. המונח ״נכס שלא יוחד״ מחליף את הביטוי ״חלק מתוך צובר נכסים״, בהיותו ברור יותר.

לסעיף קטן (ג)

הסעיף הקטן המוצע שונה מהוראת סעיף 8(ג) לחוק המכר. החוק הקיים משחרר את המוכר מסיכון אבדן הנכס במסירת הממכר למוביל רק אם ״המוביל אחראי כלפי הקונה על פי חוזה ההובלה״. כלומר, אם המוביל אינו אחראי כלפי הקונה, המוכר אחראי עד למסירתו של הנכס מהמוביל לקונה. לעומת זאת, ההסדר המוצע קובע כי במקרה שבו המוכר לקח על עצמו לטפל בהובלת הנכס, יקוים חיוב המסירה במסירת הנכס מהמוביל לקונה. בשאר המקרים הקונה יישא בסיכון אבדן הנכס החל ממועד מסירת הנכס למוביל. השינוי שומר על עקביות עם סעיף קטן (א) והכלל הרגיל, שלפיו הקונה הוא הנושא בסיכון החל ממועד העמדת הנכס לרשותו.

נוסח חוק המכר הקיים:

״מסירה כיצד?

8. (א) מסירת הממכר תהא בהעמדת הממכר לרשות הקונה.

(ב) היה הממכר חלק מתוך צובר של נכסים, תהא המסירה בעשיית כל הדרוש כדי לאפשר את ייחוד הממכר וקבלתו על ידי הקונה.

(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה בהעמדת הממכר לרשות המוביל, ובלבד שהמוביל אחראי כלפי הקונה על פי חוזה ההובלה.״

סעיף 159 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 10(א) לחוק המכר. הסדר זה שונה לעניין מקום המסירה מההסדר הכללי שבסעיף 53 המוצע (הממוקם בחלק המשנה הדן בהוראות הכלליות בחלק החיובים), שם נקבע כמקום הקיום של חיוב – מקום עסקו או מגוריו של הנושה. ההסדר הקבוע בסעיף קטן (א) המוצע הוא בהתאם למקובל בעסקאות מכר. בעסקאות כאלה מקום חיוב המסירה הוא בדרך כלל מקום עסקו של המוכר, שלעניין מסירת הנכס הוא החייב ולא הנושה, ורק אם אין למוכר עסק – מקום מגוריו. הוראת סעיף 10(ב) לחוק המכר הושמטה בהיותה מיותרת.

(ב) הוסכם כי המוכר יטפל בהובלת הנכס, תקוים מסירתו במקום שהוסכם עליו עם המוכר.

חיובי הקונה – תשלום וקבלת הנכס [מכר 19]

160. הקונה ישלם למוכר את המחיר ויקבל את הנכס.

מועד תשלום המחיר [מכר 21 רישה]

161. הקונה ישלם את המחיר במועד מסירת הנכס.

מסירה וקבלה של מסמכים [מכר 26]

162. הוראות פרק זה בעניין מסירה וקבלה של הנכס יחולו גם על מסירה וקבלה של המסמכים המתייחסים אליו.

חיובים שלובים [מכר 23]

163. חיוב המוכר למסור את הנכס וחיוב הקונה לשלם את המחיר הם חיובים שלובים.

הקניית הבעלות במיטלטלין [מכר 33]

164. הבעלות במיטלטלין עוברת לקונה במסירתם, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות.

דברי הסבר

סעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת משנה מהוראת סעיף 10(ג) לחוק המכר והיא המשכה של הוראת סעיף 158(ג) אשר עוסקת בקיום חיוב המסירה במקרה שהוסכם כי המוכר יטפל בהובלת הנכס (ראו דברי הסבר לסעיף זה ולסעיף 175(ג) המוצע).

נוסח חוק המכר הקיים:

"מקום המסירה

10. (א) המסירה תהא במקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

(ב) ידעו הצדדים בעת גמירת החוזה שבמועד המסירה יימצא הממכר במקום פלוני, תהא המסירה באותו מקום.

(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה במקום שהוסכם עליו עם המוביל האחראי כאמור בסעיף 8(ג)."

סעיף 160 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 19 לחוק המכר, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המכר הקיים:

"חובת תשלום וקבלה

19. הקונה חייב לשלם למוכר את המחיר ולקבל את הממכר."

סעיף 161 ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 21 לחוק המכר. הוראה זו, הקובעת את מועד התשלום עם המסירה של הנכס, היא הוראה מיוחדת להסדר הכללי של מועד התשלום ותואמת את אופיו ההדדי של חוזה המכר, שבו כל צד מעוניין לתת את חלקו במקביל לקבלת התמורה הנגדית (ראה גם סעיף 163 המוצע). בהתאם להסדר הכללי, המופיע בחלק המשנה הדן בהוראות הכלליות של חיובים (סעיף 50 המוצע), חיובים יש לקיים בתוך זמן סביר.

נוסח חוק המכר הקיים:

"המועד לתשלום המחיר ומקומו

21. המחיר ישולם במועד מסירת הממכר ובמקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע."

סעיף 162 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 26 לחוק המכר, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המכר הקיים:

"מסמכים המתייחסים לממכר

26. הוראות חוק זה בענין מסירת הממכר וקבלתו כוחן יפה גם לגבי מסירה וקבלה של המסמכים המתייחסים לממכר."

סעיף 163 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 23 לחוק המכר, בשינויי נוסח. הוראת הסעיף המוצע מחליפה את המונח "חיובים מקבילים שיש לקיימם בד בבד" במונח "חיובים שלובים" כפי שהוגדר בסעיף 52(א)(2) המוצע. כך, באמצעות סעיף 52(א)(2) כאמור מובהר, בין השאר, כי אם הצד השני אינו נכון לקיים את החיוב, נדחה מועד קיום החיוב של הצד הראשון. דחיית המועד לקיום החיוב השלוב היא תוצאה ישירה הנובעת מחוסר נכונותו של צד לקיים את חיובו.

נוסח חוק המכר הקיים:

"חיובים מקבילים

23. חובת המוכר למסור את הממכר וחובת הקונה לשלם את מחירו הם חיובים מקבילים שיש לקיימם בד בבד."

סעיף 164 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 33 לחוק המכר, בשינויי נוסח. יישומה של הוראה זו יכול שיהיה מיוחד לסוג המיטלטלין שבו מדובר, בשל אופיו של הממכר או בשל אופן המסירה. כך לדוגמה במכר של נכסים בלא קיום מוחשי ובמסירה שאין עמה שינוי בהחזקה. המילה "ממכר" הוחלפה במילה

165. (א) המוכר ימסור את הנכס כשהוא מתאים למוסכם בינו לבין הקונה.

אי־התאמה בנכס
[מכר 11, ח]

(ב) אי־התאמה בנכס היא, בין השאר, מסירה של –

(1) חלק מן הנכס או כמות שונה מן המוסכם;

(2) נכס שונה, לרבות נכס שתיאורו או שסוגו שונה מן המוסכם;

(3) נכס שאין בו האיכות או התכונות הדרושות לשימושו הרגיל או המסחרי או למטרה מיוחדת המשתמעת מן המוסכם; לעניין זה יראו מטרה מיוחדת כמשתמעת מן המוסכם אם המוכר ידע בעת כריתת החוזה על המטרה שלשמה נרכש הנכס;

(4) נכס שמבחינת סוג, תיאור או תכונות, אינו מתאים לדגם או לדוגמה שהציג המוכר לקונה, אלא אם כן הודיע המוכר לקונה בעת כריתת החוזה על אי־התאמה כאמור;

(5) נכס שאינו ארוז כמקובל, באריזה שיש בה כדי לשמור עליו.

דברי הסבר

"מיטלטלין", מאחר שדרך הקניה זו מיוחדת למיטלטלין, בעוד שלגבי מקרקעין נקבעו הוראות מיוחדות בפרק הדן בעסקאות מקרקעין בחלק הנכסים (ראה סעיפים 594 ו־595 המוצעים).

נוסח חוק המכר הקיים:

"העברת הבעלות

33. הבעלות בממכר עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות."

סעיף 165 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת, בדומה לסעיף 11(5) בחוק המכר, כי על המוכר למסור לקונה נכס שיתאים למה שהוסכם ביניהם. סעיף זה מבטא עיקרון כללי של התאמה, הקיים מעבר לחוזה זה או אחר. הוראה זו, למעשה, מטילה את האחריות המרבית בגין אי־התאמה שעשויה להתגלות בנכס על המוכר. סעיף זה גם מדגיש כי קנה המידה להתאמה הוא הסכמת הצדדים ולא דרישותיו או ציפיותיו של צד זה או אחר להסכם. יובהר, כי באופן שיורי, ככל שלא הוסכם בין הצדדים לגבי סוג הנכס או טיבו, יחולו הוראות סעיף 54 המוצע, ולפיו הקיום יהיה מתן נכס מסוג ומטיב בינוניים.

לסעיף קטן (ב)

בשונה מהסעיף הקיים (סעיף 11 לחוק המכר), הסעיף המוצע מנוסח כרשימה פתוחה של מקרים שבהם יראו את המוכר כמפר את חיוב המסירה ומדגים את המקרים שבהם יראו את הנכס כנכס שאינו מתאים למה שהוסכם בין הצדדים. שינוי זה אינו מהותי לאור פסקה (5) לחוק הקיים, הקובעת כלל רחב, ולפיו במקרה שבו המוכר מסר "נכס שאינו מתאים מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים" הוא לא קיים את חיוביו. מכלל זה נגזר חיובו של המוכר למסור ממכר שיתאים למה שהוסכם בין הצדדים מכל הבחינות.

לפסקה (1)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(1) לחוק המכר, בשינויי נוסח.

לפסקה (2)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(2) לחוק המכר, בשינויי נוסח.

לפסקה (3)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(3) לחוק המכר. כמו כן נוספה חזקה, ולפיה אם ידע המוכר בעת כריתת החוזה על המטרה שלשמה נרכש הנכס, יראו את המטרה כמשתמעת מהמוסכם בין הצדדים.

לפסקה (4)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(4) לחוק המכר, בשינויי נוסח. במקום המילים "זולת אם הוצגו ללא קבלת אחריות להתאמה" נקבע כי החריג לכלל בדבר התאמת הממכר, והוא מצב שבו הודיע המוכר לקונה, כי הנכס אינו תואם את הדגם או הדוגמה, שאז המוכר פטור מאחריות.

לפסקה (5)

לפסקה זו אמנם אין מקבילה מפורשת בסעיף 11 לחוק המכר, ואולם היא עשויה להשתמע מהחוק הקיים. מוצע לקבוע במפורש את חובתו של המוכר לארוז את הממכר באריזה שתאפשר לקונה לקבל אותו ואף להוביל אותו בלי שייפגם.

עמידת נכס בתקן
[ח]

166. ביצע מוכר את המכירה דרך עיסוק וחלו על הנכס תקנים מחייבים על פי חיקוק, ינהג המוכר לפי הוראות החיקוק האמור.

תנית פטור בחוזה מכר
[מכר 16]

167. תניה בחוזה הפוטרת את המוכר מאחריות לאי־התאמה או המגבילה את אחריותו כאמור, בטלה, אם המוכר ידע או היה עליו לדעת על אי־ההתאמה בעת כריתת החוזה, ולא הודיע עליה לקונה.

ידיעת הקונה על אי־התאמה
[מכר 12]

168. הקונה אינו רשאי להסתמך על אי־התאמת הנכס אם ידע עליה בעת כריתת החוזה.

הסתמכות הקונה על אי־התאמה
[מכר 13(א), 14, 15 רישה, 16, 17(א)]

169. (א) הקונה אינו זכאי להסתמך על אי־התאמה בנכס, באחד מאלה:

דברי הסבר

נוסח חוק המכר הקיים:

"אי־התאמה

11. המוכר לא קיים את חיוביו, אם מסר –

(1) רק חלק מהממכר או כמות גדולה או קטנה מן המוסכם;

(2) נכס שונה או נכס מסוג או תיאור שונה מן המוסכם;

(3) נכס שאין בו האיכות או התכונות הדרושות לשימושו הרגיל או המסחרי או למטרה מיוחדת המשתמעת מן ההסכם;

(4) נכס שמבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו אינו מתאים לדגם או לדוגמה שהוצגו לקונה, זולת אם הוצגו ללא קבלת אחריות להתאמה;

(5) נכס שאינו מתאים מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים."

סעיף 166 ההוראה החדשה המוצעת מבוססת על ההנחה כי קיימת ציפייה ביחסים שבין המוכר העסקי לקונה, שהמוכר יקיים את התקנים המחייבים על פי חיקוק לגבי הנכס הנמכר. אי־קיום התקנים כאמור יהווה הפרת חוזה. מוצע לשלב הוראה דומה בפרק העוסק בחוזה קבלנות ובפרק העוסק בחוזה שירות (סעיפים 200 ו־219 המוצעים, בהתאמה).

סעיף 167 ההוראה המוצעת קובעת, בדומה להסדר הקבוע כיום בחוק המכר, את בטלותה של תניה הפוטרת או המגבילה את אחריותו של המוכר לאי־התאמה בנכס, אם בעת כריתת החוזה, ידע או היה עליו לדעת על קיומה והוא לא גילה על כך לקונה. יוער, כי בעוד שהנוסח הקיים קובע שאין להתנות על זכותו של הקונה להסתמך על אי־התאמה, קובע הנוסח המוצע במפורש את בטלותה של תניה כזו. בכך מותאמת ההוראה לפרשנות שניתנה להוראת סעיף 16 לחוק המכר (ראה א' זמיר, חוק המכר, התשכ"ז–1968, פירוש לחוקי החוזים (בעריכת ג' טדסקי, התשל"ה), עמ' 339–338)) ומונעת מהמוכר מלפטור את עצמו מאחריות אם הוא יודע או אם עליו לדעת שהוא אינו מקיים את אחריותו. מוצע לקבוע הסדר דומה גם בפרק חוזה קבלנות (סעיף 201 המוצע) ובפרק חוזה שכירות (סעיף 243 המוצע).

נוסח חוק המכר הקיים:

"העלמת אי־התאמה

16. היתה אי־ההתאמה נובעת מעובדות שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליהן בעת גמירת החוזה ולא גילה אותן לקונה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיפים 14 ו־15 או בכל הסכם, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה."

סעיף 168 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 12 לחוק המכר, בשינויי נוסח. כך, במקום מועד "גמירת החוזה", נקבע כי המועד הרלוונטי הוא מועד כריתת החוזה. זאת בהתאם למינוח המקובל בשאר ההוראות הנוגעות לכריתת חוזה.

התייחסות המשפט העברי:

במסורת המשפט העברי אמנם יש מן הפוסקים הסבורים שאין הקונה יכול להסתמך על אי־ההתאמה אלא בידיעה ממשית (שו"ת מהרשד"ם, חושן משפט, סימן שפה), אך רבים מן הפוסקים נוקטים את שיטת ה"מגיד משנה" שכותב (משנה תורה, הלכות מכירה, פרק טו, הלכה ג): "ויש מי שכתב, שאם היה הדבר שהלוקח יכול להבחינו לאלתר, כגון שיכולין לנסותו ולטועמו, ולא הקפיד לעשות כן... אינו חוזר".

נוסח חוק המכר הקיים:

"ידיעה על אי־התאמה

12. אין הקונה זכאי להסתמך על אי־התאמת הממכר כאמור בסעיף 11 (להלן – אי־התאמה) אם ידע עליה בעת גמירת החוזה."

סעיף 169 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על החוק הקיים, בכמה שינויים: על פי התיקון המוצע, מועד ההודעה על אי־התאמה אינו "מיד", אלא "בתוך זמן סביר", בכך מרוכך

(1) הקונה לא הודיע על אי־ההתאמה למוכר בתוך זמן סביר לאחר שגילה אותה או שהיה עליו לגלותה, תוך פירוט סביר של אי־ההתאמה; הוראה זו לא תחול על אי־התאמה שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליה;

(2) הקונה לא נתן למוכר הזדמנות סבירה לבדוק את הנכס.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), לא קיים הקונה נטל מהנטלים האמורים באותו סעיף קטן, זכאי הוא להסתמך על אי־ההתאמה באותה מידה שבה אי־קיום הנטל כאמור לא פגע במוכר. [ח]

דברי הסבר

הנטל אשר היה מוטל על הקונה (ראה א' זמיר, חוק המכר, התשכ"ז–1968, פירוש לחוקי החוזים (בעריכת ג' טדסקי, התשל"ה), עמ' 293–292). נוסף על כך, מוצע שההוראה בדבר מועד ההודעה תחול גם לגבי אי־ההתאמה שהיה על הלקוח לגלותה, במובן זה שיהיה על הלקוח לתת הודעה בדבר אי־התאמה בתוך זמן סביר מהמועד שבו שהיה עליו לגלותה (לעניין זה ראה גם דברי ההסבר לסעיף 174 המוצע). עם זאת, מוצע לקבוע כי אם המוכר ידע, או שהיה עליו לדעת, על אי־ההתאמה, לא תישלל זכותו של הקונה להסתמך עליה אף אם לא עמד בדרישת ההודעה. כאן שונה הנוסח המוצע מהנוסח הקיים, במובן זה שהמועד שבו נבדק אם המוכר ידע או היה עליו לדעת על אי־ההתאמה אינו מוגבל למועד "גמירת החוזה" כקבוע בסעיף 16 לחוק המכר.

יצוין כי מהמילים "או שהיה עליו לגלותה" נגזרת חובתו של הקונה לבדוק את הנכס "מיד לאחר קבלתו" (כקבוע בסעיף 13(א) בחוק המכר). בהתאם לתיקון האמור, גם במקרים שבהם מדובר באי־התאמה נסתרת, אשר אינה ניתנת לגילוי בבדיקה סבירה, יוכל הקונה להסתמך על אי־ההתאמה, רק אם יודיע עליה למוכר בתוך זמן סביר מהמועד שבו גילה אותה או מהמועד שבו ניתן היה לגלות את אי־ההתאמה בבדיקה סבירה (כקבוע ברישה של סעיף 15 בחוק המכר).

בנוסף, קובע הנוסח המוצע במפורש, כי במקרה שהקונה לא נתן למוכר הזדמנות סבירה לבדוק את הנכס הנמכר, הוא לא יהיה זכאי להסתמך על אי־ההתאמה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי על אף הקבוע בסעיף קטן (א) ובניגוד לנוסח הגורף של סעיף 14(ב) לחוק המכר, השולל כליל את זכות ההסתמכות של הקונה במקרה שבו לא עמד בנטל ההודעה על אי־התאמה, הקונה יהיה זכאי להסתמך על אי־התאמה באותה מידה שבה אי־מתן ההודעה או אי־מתן הזדמנות לבדוק את הנכס כנדרש בסעיף קטן (א) לא פגעו במוכר. בכך, נשמר האיזון בין אחריותו של המוכר לבין הנטלים של הקונה. הנוסח בסעיף 14(ב) הקיים הביא לתוצאות קשות ומכבידות, במיוחד אם מביאים בחשבון את העובדה שלפי החוק הקיים נקבעה חובת הודעה מיידית.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי נאמר לעניין זה כי: "המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום, הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר" (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רלב, סעיף ג). כלומר, שלא כדין הקיים והמוצע, אין זכותו של הקונה להסתמך על אי־התאמה מוגבלת בזמן וכן משעשה בנכס שימוש לא יוכל להשתמש בזכותו להחזיר את הנכס.

נוסח חוק המכר הקיים:

"בדיקת הממכר

13. (א) על הקונה לבדוק את הממכר מיד לאחר קבלתו.

הודעה על אי־התאמה

14. (א) על הקונה להודיע למוכר על אי־התאמה מיד לאחר מועד הבדיקה לפי סעיף 13(א) או (ב) או מיד לאחר שגילה אותה, הכל לפי המוקדם יותר.

(ב) לא הודיע הקונה על אי ההתאמה כאמור בסעיף קטן (א), אין הוא זכאי להסתמך עליה.

אי־התאמה נסתרת

15. לא היתה אי־ההתאמה ניתנת לגילוי בבדיקה סבירה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיף 14, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה; אולם במכירת נכס–נד אין הקונה זכאי לחזור בו מן החוזה אם נתן הודעה כאמור לאחר שעברו שנתיים ממסירת הממכר, ואין הוא זכאי ליתר התרופות בשל הפרת חוזה אם נתן את ההודעה לאחר שעברו ארבע שנים ממסירת הממכר.

העלמת אי־התאמה

16. היתה אי־ההתאמה נובעת מעובדות שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליהן בעת גמירת החוזה ולא גילה אותן לקונה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיפים 14 ו־15 או בכל הסכם, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה.

ביטול החוזה בשל אי־התאמה במיטלטלין [מכר 15 סיפה]

170. בנכס שהוא מיטלטלין, אין הקונה זכאי לבטל את חוזה המכר בשל אי־התאמה אם הודיע עליה למוכר אחרי שחלפו שנתיים ממועד מסירת הנכס אף אם לא גילה אותה או לא היה עליו לגלותה בתוך אותה תקופה.

מכירה הטעונה רישיון או היתר [ח]

171. ביצע מוכר את המכירה דרך עיסוק והיו העיסוק במכירה או המכירה עצמה טעונים רישיון או היתר לפי חיקוק, ינהג המוכר לפי הוראות החיקוק האמור.

כמות עודפת [מכר 29]

172. מסר המוכר לקונה נכס בכמות העולה על המוסכם, והכמות העודפת ניתנת להפרדה בלא הוצאות או טרחה בלתי סבירות, אין הקונה זכאי לבטל את החוזה בשל אי־התאמה כאמור, ואולם זכאי הוא להודיע למוכר, בתוך זמן סביר ממועד קבלת הנכס, כי אין הוא מקבל את הכמות העודפת; לא עשה כן, ישלם הקונה למוכר תמורה בעד הכמות העודפת לפי השיעור המוסכם.

התאמת זכויות בנכס [מכר 18(א)]

173. המוכר יקנה לקונה את הזכויות בנכס כשהן חופשיות משעבוד, מעיקול ומכל זכות אחרת של אדם שלישי.

דברי הסבר

הוראות נוספות בדבר ההודעה

17. (א) קונה המודיע על אי־התאמה יפרט אותה פירוט סביר ויתן למוכר הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר."

סעיף 170 הוראת הסעיף המוצע קובעת כי הקונה לא יהיה זכאי לבטל חוזה מכר בשל אי־התאמה אם הודיע עליה למוכר אחרי שחלפו שנתיים ממועד מסירת הנכס. זאת, בדומה לחוק הקיים (סעיף 15 לחוק המכר), אף אם אי־אפשר לגלות את אי־ההתאמה בנכס בבדיקה סבירה. בכך מסייגת ההוראה האמורה את הוראת סעיף 169(א) המוצע. ואולם ההוראה המוצעת שונה מהנוסח הקיים, והיא משמיטה את ההוראה בסעיף הקיים השוללת סעדים מהקונה במקרה שבו עברו ארבע שנים ממועד המסירה. משמעותה של ההוראה האחרונה היתה למעשה שלילה גורפת של זכותו של הקונה לקבל סעד בשל הפרת חיוב ההתאמה. ההוראה המוצעת מסתפקת בשלילת זכותו של קונה שלא הודיע על אי־התאמה בנכס מיטלטלין לבטל את חוזה המכר, בחלוף שנתיים.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי, כאמור בדברי ההסבר לסעיף 169, אין הגבלה כלל על התקופה שבה ניתן להחזיר את הנכס.

נוסח חוק המכר הקיים:

"אי־התאמה נסתרת

15. לא היתה אי־ההתאמה ניתנת לגילוי בבדיקה סבירה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיף 14, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה; אולם במכירת נכס נד אין הקונה זכאי לחזור בו מן החוזה אם נתן הודעה כאמור לאחר שעברו שנתיים ממסירת הממכר, ואין הוא זכאי ליתר התרופות בשל הפרת חוזה אם נתן את ההודעה לאחר שעברו ארבע שנים ממסירת הממכר."

סעיף 171 ההוראה החדשה המוצעת מבוססת על ההנחה כי קיימת ציפייה ביחסים שבין מוכר מקצועי לקונה, שהמוכר יהיה בעל רישוי המתחייב על פי חיקוק (באופן דומה להוראת סעיף 166 המוצע הדנה בהתאמת הנכס לתקנים מחייבים לפי חיקוק). אי־קיום הדרישה האמורה יהווה הפרת חוזה. מוצע לשלב הוראה דומה בפרק העוסק בחוזה קבלנות ובפרק העוסק בחוזה שירות (סעיפים 205 ו־220 המוצעים).

סעיף 172 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 29 לחוק המכר, בשינויי נוסח. הביטוי "כמות יתירה" הוחלף בביטוי "כמות עודפת". נוסף על כך, מובהר בהוראה שמניין התקופה למתן הודעה על ידי הקונה, על כך שאינו מוכן לקבל את הכמות העודפת, מתחיל במועד קבלת הנכס.

נוסח חוק המכר הקיים:

"דין כמות עודפת

29. מסר המוכר לקונה נכסים בכמות יתירה על המוסכם, והכמות היתירה ניתנת להפרדה ללא הוצאות או טרחה בלתי סבירות, אין הקונה זכאי לחזור בו בשל כך מן החוזה, אלא זכאי הוא, תוך זמן סביר, להודיע למוכר שהוא דוחה את הכמות היתירה; לא עשה כן, ישלם את מחירה לפי השיעור המוסכם."

סעיף 173 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18(א) לחוק המכר, בשינויי נוסח ודנה בהתאמת זכויות משפטיות. זאת, להבדיל מהתאמה פיזית של הנכס, אשר נדונה בסעיף 165 המוצע. בהתאם לכך, במקום השימוש במונח "ממכר נקי" נעשה שימוש במונח "זכויות חופשיות".

התייחסות המשפט העברי:

כך פסק כבר השולחן ערוך, חושן משפט, סימן רכו, סעיף ו: "אסור למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש עליו עסק ודין, עד שיודיעו. שאף על פי שהאחריות עליו, אין אדם רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהיה נתבע מאחרים".

174. המוכר יודיע לקונה על כל תביעת זכות בנכס, של אדם שלישי בתוך זמן סביר מהמועד שידע או שהיה עליו לדעת עליה.

הודעה על זכויות אדם שלישי בנכס [מכר 18(ב)]

175. (א) אבד או ניזוק הנכס אחרי שהמוכר העמיד את הנכס לרשות הקונה ולפני שהקונה קיבל אותו, פטור הקונה מחיוביו.

נשיאה בסיכון אבדן הנכס [מכר 22]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), הקונה אינו פטור מחיוביו אם הנכס אבד או ניזוק שלא עקב התרשלותו של המוכר, אחרי שהמוכר העמיד את הנכס לרשות הקונה והקונה הפר את חיובו לקבלו.

(ג) הוסכם כי הקונה יטפל בהובלת הנכס, והמוכר מסר את הנכס למוביל, אין הקונה פטור מחיוביו אם אבד או ניזוק הנכס אחרי שנמסר למוביל, מסיבה שאין המוכר אחראי לה.

דברי הסבר

נוסח חוק המכר הקיים:

"פגם בזכות

18. (א) המוכר חייב למסור את הממכר כשהוא נקי מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת של צד שלישי".

סעיף 174 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18(ב) לחוק המכר, בשינויי נוסח. סעיף זה מוסיף על החיוב הראשי, של "ניקיון" הזכות המועברת, חיוב משני לגילוי כל תביעת זכות שהמוכר יודע או שעליו לדעת עליה. גם בהוראה זו, כמו בסעיף 169 המוצע, שונתה הדרישה שההודעה תינתן מיד, לכך שהיא תינתן בתוך זמן סביר. כמו כן, הושמטו המילים "לפני מסירת הממכר", אשר צמצמו את תחולתו של הסעיף. זאת, מתוך הכרה בכך שידיעתו של המוכר עשויה להיווצר לפני כריתת החוזה, בין מועד הכריתה למועד המסירה, או לאחר המסירה וכי אין הצדקה לקביעת פטור מחובת ההודעה בשל העובדה שהנכס כבר נמסר לקונה. בהעדר הסכמה או נוהג מיוחדים, תינתן ההודעה "בדרך המקובלת בנסיבות העניין" (סעיף 13).

נוסח חוק המכר הקיים:

"פגם בזכות

18. (ב) על המוכר להודיע לקונה מיד על כל תביעת זכות לגבי הממכר שידע או שהיה עליו לדעת עליה לפני מסירת הממכר."

סעיף 175 **לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)**

ההוראות המוצעות חוזרות על הוראת סעיף 22(א) לחוק המכר, בשינויי נוסח. יובהר, כי סעיף 175 כולו דן רק בתקופה המתחילה ממועד קיומו של חיוב המסירה בידי המוכר ואילך. אבד או התקלקל הממכר בטרם העמיד המוכר את הנכס לרשות הקונה (אף אם היה הדבר במהלך ביצוע המסירה), הרי שטרם הושלם חיוב המסירה וסעיף זה לא יחול. בהתאם לכך, סעיף קטן (א) המוצע מבהיר כי בפרק הזמן שבין העמדת הממכר לרשות הקונה ובין המועד שהקונה נטל בו חזקה בפועל, הסיכון מוטל על המוכר (ראה גם ש' לרנר "הפיחות במעמדה של הבעלות באספקלריה של מועד העברת הבעלות במכר מיטלטלין" מחקרי משפט ה (תשל"ז) 83, 85–87). בכל הנוגע להעברת הסיכון במקרה של הפרת חיוב הקבלה מצד הקונה, מבהיר נוסחו של סעיף קטן (ב) המוצע כי אחריותו של המוכר מבוססת על התרשלות בלבד, כשנטל השכנוע להוכחת הרשלנות מוטל על הקונה (לפירוש דומה לחוק הקיים ראו א' זמיר, חוק המכר, התשכ"ז–1968, פירוש לחוקי החוזים (בעריכת ג' טדסקי, התשל"ה), עמ' 491).

לסעיף קטן (ג)

הוראת הסעיף הקטן המוצע משנה את הדין הקיים, במובן זה שהיא מטילה את הנשיאה בסיכון לאבדן הנכס לאחר מסירתו למוביל על הקונה. זאת, במקרה שבו הוסכם כי הקונה הוא שיטפל בהובלת הנכס ובלא תלות בשאלה אם המוביל אחראי כלפי הקונה אם לאו. במקרה שהקונה לקח על עצמו את הובלת הנכס אין זה ראוי שהמוכר ימשיך לשאת באחריות לאבדן הנכס לאחר מסירתו למוביל, אם הנזק או האבדן לא נגרמו מסיבה שהמוכר אחראי לה. במצב זה לקונה שליטה על מערכת יחסיו עם המוביל, לרבות אחריותו של המוביל כלפיו בגין אבדן הנכס. תנאי נוסף להחלת הסעיף הוא שהמוכר מסר את הממכר למוביל האחראי. עם זאת, במצב שבו העמיד המוכר את הממכר לרשות מוביל מטעם הקונה בהתאם למוסכם, והמוביל לא בא לקבל את הממכר או סירב לקבלו, יחולו הוראות סעיף קטן (ב) המוצע. סעיף קטן זה הוא המשכם של סעיפים 158(ג) ו־159(ב) לחוק המוצע וראו גם דברי ההסבר לסעיפים אלה.

נוסח חוק המכר הקיים:

"העברת הסיכון

22. (א) אבד או נתקלקל הממכר לפני שהקונה קיבל אותו, משוחרר הקונה מחיוביו, זולת אם אבד או נתקלקל, מסיבה שאין המוכר אחראי לה, אחרי שהמוכר עשה את המוטל עליו למסירתו והקונה הפר את חובתו לקבלו.

(ב) הוסכם על הובלת הממכר והמוכר מסרו למוביל האחראי כאמור בסעיף 8(ג), אין הקונה משוחרר מחיוביו אם אבד או נתקלקל הממכר אחרי שנמסר למוביל מסיבה שאין המוכר אחראי לה.

פרק שני: חוזה מתנה

מהותו של חוזה מתנה
[מתנ 1, 2]

176. חוזה מתנה הוא חוזה בין מקנה המתנה למקבל המתנה, להקניית נכס בלא תמורה, לרבות בוויתור על זכות.

תחולה על חוזים אחרים בלא תמורה
[ח]

177. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, על כל חוזה בלא תמורה.

מקום ומועד הקניית המתנה
[ח, מתנ 2]

178. (א) מסירת המתנה תקוים במקום עסקו של מקנה המתנה, ובאין לו מקום עסק או שהחיוב אינו קשור לעסקו – במקום מגוריו.

(ב) הקניית מתנה יכול שתיעשה לאלתר או בעתיד.

חזקת קיבול של הצעת המתנה
[מתנ 3]

179. חזקה כי מי שהוצעה לו מתנה קיבל את ההצעה, אלא אם כן הודיע למציע על דחיית ההצעה בתוך זמן סביר אחרי שנודע לו עליה.

דברי הסבר

פרק שני: חוזה מתנה

פרק חוזה מתנה, אשר עוסק בחוזה להקניה משפטית שאינה בתמורה, ממוקם במסגרת חלק המשנה הדן בחוזים מיוחדים, אחרי הפרק העוסק בחוזה מכר. בכך מובהר, כי המתנה, כמו המכר, נתפסת כעסקה משפטית דו־צדדית המוסדרת בחוזה.

סעיף 176 ההוראה המוצעת מתארת את מהות ההתקשרות והיא פותחת את הפרק המוצע, כמו בשאר הפרקים, בחלק המשנה הדן בחוזים מיוחדים. הנוסח המוצע מדגיש את האופי החוזי (הדו־צדדי) של עסקת המתנה. הסכמת הצדדים, אשר מופיעה כיסוד בנוסח סעיף 2 לחוק המכר, נלמדת בנוסח המוצע ממפגש הרצונות שבין הנותן לבין המקבל, העומד בבסיס חוזה המתנה.

בסעיף המוצע אין שינוי מהותי מנוסח סעיף 1(א) ו־(ג) לחוק המכר. המונח "ויתור" נתפס כמונח רחב אשר כולל גם מחילה על חוב, ולכן הושמטה הסיפה שבסעיף 1(ג) הקיים.

סעיף 1(ב) לחוק המכר הושמט, לאור קיומה של הגדרה כללית למונח "נכס" בסעיף 6 המוצע, הכולל מקרקעין ומיטלטלין, וככל שהדבר מתאים לעניין, גם זכויות רכושיות.

נוסח חוק המתנה הקיים:

"מהות המתנה

1. (א) מתנה היא הקניית נכס שלא בתמורה.

(ב) דבר־המתנה יכול שיהיה מקרקעין, מיטלטלין או זכויות.

(ג) מתנה יכול שתהיה בויתורו של הנותן על זכות כלפי המקבל או במחילתו של הנותן על חיוב המקבל כלפיו.

מתנה לאלתר

2. מתנה נגמרת בהקניית דבר־המתנה על ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה."

סעיף 177 ההוראה החדשה המוצעת מרחיבה במפורש את תחולת הפרק על כל החוזים שאינם בתמורה. בהקשרים מיוחדים, כגון לגבי חוזי שאילה, יחולו הוראות הפרק לצד ההוראות המיוחדות, ככל שאין הן סותרות אותן באותם נושאים.

סעיף 178 לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן קובע הוראה חדשה לעניין חוזה המתנה. בשונה מסעיף 53 החל על כלל החיובים וקובע כי החייב יקיים את החיוב במקום עסקו של הנושה, ובאין לו מקום עסק או שהחיוב אינו קשור לעסקו – במקום מגוריו, בדין המתנה, הכלל הוא אחר. אימוץ הדין הכללי במקרה של המתנה אינו תואם את אופייה המיוחד של המתנה, כעסקת חסד ועל כן ברירת המחדל היא שונה ולפיה מקום עסקו או מקום מגוריו של מקנה המתנה, דהיינו החייב, הוא המקום לקיום חיוב המסירה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מבהירה את התפיסה בפרק המוצע, ולפיה גם מתנה ריאלית נשענת למעשה על חוזה, אף שביצוע החוזה הוא מיידי. במקרים שבהם יש מתנה ומסירה בעת ובעונה אחת, החוזה נוצר ומקוים בעת ובעונה אחת. כמו כן, מבהירה ההוראה כי מתנה יכול שתוקנה בעתיד ולא רק לאלתר. מתנה מוגמרת היא רק מתנה מקוימת. בכך מובהר כי כדי להגיע לגמירת המתנה, נוסף על מפגש הרצונות בין הצדדים, דרושה גם הקניית דבר המתנה – העברת הבעלות על הנכס מן הנותן למקבל.

נוסח חוק המתנה הקיים:

"מתנה לאלתר

2. מתנה נגמרת בהקניית דבר־המתנה על ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה."

סעיף 179 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק המכר, בשינויי נוסח שמטרתם ליצור אחידות לשונית בין נוסח הסעיף המוצע לבין נוסח סעיף

180. עובר כשר לקבל מתנה והוא זכאי לדרוש את קיום החיוב אף אם מקנה המתנה נפטר בתוך 300 ימים לפני לידתו.

מתנה לעובר [ח]

181. התחייבות להקניית מתנה טעונה כתב המשקף את גמירת דעתו של המתחייב להקניית המתנה.

דרישת כתב בהתחייבות להקניית מתנה [מתנ 5(א)]

182. (א) המתחייב להקניית המתנה רשאי לחזור בו מהתחייבותו, בהתקיים אחד מאלה:

(1) מקבל המתנה לא שינה את מצבו בהסתמך על ההתחייבות, ובלבד שהמתחייב להקניית המתנה לא ויתר בכתב על זכות החזרה כאמור;

חזרה מהתחייבות למתנה [מתנ 5(ב), (ג)]

דברי הסבר

105 המוצע, שעניינו חזקת קיבול לגבי הצעה מזכה. הוראה דומה קיימת גם בסעיף 138 המוצע, בפרק חוזה המזכה אדם שלישי.

נוסח חוק המתנה הקיים:

"חזקת הסכמה

3. חזקה על מקבל המתנה שהסכים למתנה, זולת אם הודיע לנותן על דחייתה תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה."

סעיף 180 ההוראה החדשה המוצעת חוזרת על עיקרון דומה הקבוע בסעיף 3(ב) לחוק הירושה, התשכ"ה–1965 (ראו סעיף 697(ב) המוצע), בנוגע לכשרותו של עובר לקבלת ירושה. יש להבחין בין ההסדר האמור לבין חוזה המזכה אדם שלישי: חוזה המזכה אדם שלישי הוא חיוב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן – המוטב) (ראה סעיף 137 המוצע). לעומת זאת, הוראת הסעיף המוצע קובעת כי העובר, אף שטרם נולד, כשר לקבל מתנה, כצד לחוזה. חוזה המזכה את המוטב מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה כוונה להקנות לו זכות זו. לעומת זאת, ההוראה המוצעת מקנה לעובר שנולד זכות לדרוש את קיום החוזה, ובלבד שנולד חי. למקרה שמבטיח המתנה נפטר, טרם לידת העובר, מותנית זכות העובר בכך שהוא נולד חי בתוך 300 ימים מיום הפטירה.

התייחסות המשפט העברי:

הקניית מתנה לעובר היא סוגיה מורכבת במשפט העברי, ורק בנסיבות מיוחדות הדבר אפשרי, וכפי שמסכם זאת להלכה השולחן ערוך, חושן משפט, סימן ריז (הסימן נושא את הכותרת: המקנה לעובר שלו או לעובר אחר), סעיף א: "אין אדם מקנה למי שלא בא לעולם, לפיכך המזכה לעובר של אחר לא קנה, ואפילו אמר: לכשיולד יזכה. הגה: ודלא כיש חולקין וסבירא להו דאם לא מת, או חזר המזכה עד שיולד וקנאו במשיכה, וישנו עדיין ברשות הזוכה, כשיולד אז זכה, אם אמר כשיולד, ואם היה בנו, קנה, אפילו לא אמר: לכשיולד, והוא שתהיה אשתו כבר מעוברת בשעת המתנה. (ובן בנו, כאחר דמי). ויש אומרים דהא דמזכה לעובר שלו קנה דוקא בשכיב מרע, אבל בבריא לא קנה". לרוב השיטות אין גם תוקף להתחייבות לתת מתנה לעובר (ראו אנציקלופדיה תלמודית, כרך יא, התחיבות, עמ' רנה).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"כשרות אדם לרשת: בני אדם

3. (ב) מי שנולד תוך 300 יום לאחר מות המוריש, דינו כדין מי שהיה בחיים במות המוריש, זולת אם הוכח שהורתו היתה אחרי כן."

סעיף 181 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק המכר, בשינויי נוסח. זאת, תוך הבהרה שעל התיעוד בכתב לשקף את גמירת דעתו של המתחייב. המונח "בעתיד" הושמט, מאחר שמטבעה של ה"התחייבות", שפניה לעתיד. דרישה נוספת לכתב קבועה גם בסעיף 597 המוצע, אשר דורש כתב שישקף את גמירת דעתם של הצדדים להתקשר בחוזה להתחייבות לעשיית עסקה או להמחאת זכות לקבלת זכות במקרקעין וכן להתחייבות להמחאה כאמור. יובהר, כי חוזה לטובת אדם שלישי, ובו התחייבות לתת מתנה לאדם השלישי בתמורה, אינו טעון כתב. מטרתה של דרישת הכתב בהתחייבות היא להעמיד את המתחייב על רצינות ההבטחה. בחוזה שנכרת בין צדדים בתמורה, הגם שהוא מזכה אדם שלישי במתנה, אין צורך בדרישת הכתב, מאחר שהתמורה מעידה על רצינותם של הצדדים והבנתם את חשיבות העסקה. מובן, כי התחייבות של צד לתת מתנה לאדם שלישי בחוזה מתנה, כשהחוזה לטובת אדם שלישי הוא בלא תמורה, צריכה להיערך בכתב, כאמור ברישה להוראת הסעיף המוצע. מעמדו של מקבל המתנה (המוטב) ייקבע על פי הוראות הפרק בדבר חוזה המזכה אדם שלישי (סעיפים 137–141 המוצעים)

נוסח חוק המתנה הקיים:

"התחייבות לתת מתנה

5. (א) התחייבות לתת מתנה בעתיד טעונה מסמך בכתב."

סעיף 182 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיפים 5(ב) ו־5(ג) לחוק המכר, בשינויי נוסח. המונח "נותן" הוחלף במונח "מתחייב", כדי להבהיר כי ניתן לחזור רק מהתחייבות.

(2) החזרה מוצדקת בשל התנהגות מחפירה של מקבל המתנה כלפי המתחייב או כלפי בן משפחתו;

(3) החזרה מוצדקת בשל הרעה ניכרת שחלה במצבו הכלכלי של המתחייב.

[ח] (ב) נערכה ההתחייבות להקניית המתנה באמצעות חוזה המזכה אדם שלישי, יהיו הנושה והחייב רשאים לחזור בהם מהתחייבותם, כאמור בסעיף קטן (א), רק במשותף.

הפרת ההתחייבות למתנה [ח]

183. אין המתחייב להקניית מתנה אחראי בשל אי־קיום החיוב, אלא אם כן הוא נגרם בהתרשלותו.

התחייבות להקניית מתנה של נכס שיוחד [ח]

184. ייחד המתחייב למתנה נכס בעת כריתת חוזה המתנה, יקנה אותו המתחייב במצבו כפי שהיה באותה עת; ידע המתחייב בעת כריתת החוזה האמור כי בנכס יש אי־התאמה כמשמעותה בסעיף 165(ב), יודיע על כך למקבל במועד הכריתה.

מתנה בחיוב ומתנה על־תנאי [מתנ 4 רישה]

185. (א) חוזה מתנה יכול שיהיה מותנה בהתקיימות תנאי, או שיחייב את המקבל לעשות או להימנע מלעשות מעשה בדבר המתנה.

[מתנ 4 סיפה, ח] (ב) הפר מקבל המתנה את חיובו לעשות או להימנע מלעשות מעשה כאמור בסעיף קטן (א), זכאי מקנה המתנה או המוטב כאמור בסעיף 137, לתרופות על פי חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב[20]; ורשאי גם היועץ המשפטי לממשלה לדרוש את אכיפת החיוב, אם יש בדבר עניין לציבור.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת עניינה התחייבות למתנה באמצעות חוזה המזכה אדם שלישי. ככלל בחוזה לטובת אדם שלישי הצדדים אינם רשאים לחזור בהם לאחר שהודיעו על ההתחייבות למוטב. לאור אופייה המיוחד של התחייבות למתן מתנה, מאפשרת ההוראה המוצעת לנושה ולחייב (שני הצדדים בחוזה לטובת אדם שלישי, המזכה אותו במתנה) יחדיו לחזור מההתחייבות אף שניתנה באמצעות חוזה המזכה אדם שלישי.

יצוין שהוראה מקבילה קיימת בסעיף 139(ב) המוצע, אשר דן בביטול זכותו של מוטב בחוזה לטובת אדם שלישי.

נוסח חוק המתנה הקיים:

"התחייבות לתת מתנה

5. (ב) כל עוד מקבל המתנה לא שינה את מצבו בהסתמך על ההתחייבות, רשאי הנותן לחזור בו ממנה, זולת אם ויתר בכתב על רשות זו.

(ג) מלבד האמור בסעיף קטן (ב), רשאי הנותן לחזור בו מהתחייבותו אם היתה החזרה מוצדקת בהתנהגות מחפירה של מקבל המתנה כלפי הנותן או כלפי בן משפחתו או בהרעה ניכרת שחלה במצבו הכלכלי של הנותן."

סעיף 183 ההוראה החדשה המוצעת מטרתה לבטא את האופי המיוחד של עסקת מתנה, את ציפיות הצדדים ואת מידת הצדק בעסקה כאמור. ההוראה המוצעת קובעת חריג לאחריות המקובלת בדיני חוזים, בכך שהמתחייב לתת מתנה ייחשב כמפר רק אם בשל התרשלותו לא קיים החיוב. הוראה דומה קיימת בפרק השאילה (סעיף 254 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי פוטר אף הוא מאחריות את מי שמתחייב לתת נכס מסוים במתנה, ואבד הנכס או ניזוק באונס (שו"ת נודע ביהודה, מהדורה קמא, חו"מ, סי' כז–כח), ואולם אם החיוב לא סוכל, אף אם המתחייב לא התרשל, עליו לקיים את חיובו.

סעיף 184 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי המתחייב לתת במתנה נכס מסוים, יספק אותו כפי שהיה בעת כריתת החוזה, ואין נפקא מינה לפגמים אשר קיימים בנכס. ואולם אם המתחייב ידע בעת יצירת ההתחייבות כי בנכס יש אי־התאמה, עליו להודיע על מצבו של הנכס למקבל המתנה.

סעיף 185 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק המכר, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

הוראת הסעיף המוצע מרחיבה מהנוסח הקיים ומבהירה כי המתחייב לתת מתנה ומי שהחיוב הוא לזכותו (מוטב) בהתאם לסעיף 137 המוצע, זכאים, נוסף על קיום החיוב בידי המקבל, גם לכל תרופה אשר קבועה בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב. בכך מבהירה ההוראה המוצעת כי המתחייב יכול גם לדרוש גם את ביטול החיוב והשבה, ולמוטב יש אפשרות גם לתבוע פיצויים, ולא רק את אכיפת החיוב כפי שעלול להשתמע מהנוסח הקיים.

[20] סעיפים 443 עד 498.

186. היה חוזה המתנה חוזה לתקופה בלתי קצובה כאמור בסעיף 125, יפקע חוזה המתנה עם פטירתם של מקנה המתנה או של מקבלה.

חוזה מתנה לתקופה בלתי קצובה [ח]

187. הבעלות במתנה שהיא מיטלטלין עוברת למקבל עם מסירת המתנה לידו, ואם היתה המתנה ברשות המקבל – בהודעת מקנה המתנה למקבל על הקניית המתנה.

הקניית הבעלות במתנה שהיא מיטלטלין [מתנ 6 רישה]

פרק שלישי: חוזה קבלנות

188. חוזה קבלנות הוא חוזה בתמורה בין מזמין לקבלן לביצוע מלאכה בנכס, בלי שמתקיימים בין הצדדים יחסי עובד ומעביד לגבי אותה מלאכה.

מהותו של חוזה קבלנות [קבל 1]

דברי הסבר

נוסח חוק המתנה הקיים:

"תנאים וחיובים

4. מתנה יכול שתהיה על תנאי ויכול שתחייב את המקבל לעשות מעשה בדבר־המתנה או להימנע מעשותו; נותן המתנה רשאי לדרוש מהמקבל את מילוי החיוב, ורשאי לדרוש זאת מי שהחיוב הוא לזכותו, ואם היה בדבר ענין לציבור – היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו."

סעיף 186 ההוראה החדשה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 125 המוצע, הדן במהותו של חוזה לתקופה בלתי קצובה. הוראת הסעיף המוצע מתייחסת למקרה פרטי של הוראת סעיף 125, שבו, לדוגמה, הסכימו הצדדים לחוזה על מתן מתנה במועדים קבועים, כגון: האחד בכל חודש או בכל יום הולדת. ההוראה קובעת, כי לאור האופי האישי של חוזה המתנה, חוזה מתנה לתקופה בלתי קצובה יפקע עם פטירתו של מקנה המתנה או של מקבלה.

התייחסות המשפט העברי:

זו גם גישתו של המשפט העברי (מחנה אפרים, הלכות זכיה ומתנה, סימן כב). אם כי בשאילה (שהוראה זו חלה גם עליה מכוח סעיף 177), אין החוזה פוקע מאליו במות המשאיל אלא על יורשי המשאיל למסור לשואל הודעת סיום (ערוך השולחן, חושן משפט, סימן שמא, סעיף א).

סעיף 187 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק המכר, בשינויי נוסח. הוספה המילה "מיטלטלין", שכן הקניה באמצעות מסירת הנכס אופיינית לסוג זה של נכסים, ואילו לגבי הקניית בעלות במקרקעין, לדוגמה, נדרש רישום בפנקסי המקרקעין (ראה הוראות סעיפים 594 ו־595 המוצעים). הסיפה לנוסח הקיים הושמטה, בהיותה מיותרת. ההתייחסות בחוק המוצע למסירת מסמך לידי מקבל המתנה הושמטה מאחר שלא נמצא מקום להתייחס באופן מיוחד לסוג כזה של מסירה דווקא ביחס למתנה.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי עוברת הבעלות במיטלטלין למקבל בנטילת החזקה בנכס דווקא ולא בשטר (תוספות, כתובות קב ע"א, ד"ה אליבא).

נוסח חוק המתנה הקיים:

"דרכי ההקניה

6. הבעלות בדבר־המתנה עוברת למקבל במסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו, ואם היה הדבר ברשות המקבל – בהודעת הנותן למקבל על המתנה; והכל כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לעניין הנדון."

פרקים שלישי ורביעי: חוזה קבלנות וחוזה שירות

הפרקים המוצעים מחליפים את הוראותיו של חוק חוזה קבלנות. החוק הקיים, שהוא חוק קצר וכללי, עוסק בחוזי קבלנות, שבהם נדרשת מהקבלן השגת תוצאה, ובחוזי שירות, שעניינם השתדלות של נותן השירות. עקב השוני בסוגי המצבים שעליהם חל חוק חוזה קבלנות הקיים, מוצע לחלק את ההוראות לשני פרקים נפרדים. הפרק הראשון, עניינו חוזים להשגת תוצאה (חוזי קבלנות), המתאפיינים בכך שהם דנים בביצוע מלאכה בנכס; הפרק השני, עניינו חוזי השתדלות (חוזי שירות). בשני הפרקים נוספו הוראות חדשות אשר מבהירות את החיובים בחוזים אלה.

פרקים אלה ממוקמים בחלק משנה הדן בחוזים מיוחדים, לכן הותאם מבנה הפרקים לפרקים האחרים הדנים בחוזים מיוחדים. כמו כן, הוספו הוראות אשר היו קיימות בחוקים הדנים בחוזים מיוחדים אחרים והיו חסרות לגבי חוזה קבלנות וחוזה שירות.

פרק שלישי: חוזה קבלנות

סעיף 188 סעיף הפתיחה המוצע מתאר, כמו בכל פרקי החוזים המיוחדים, את מהות חוזה הקבלנות כחוזה לביצוע מלאכה. יצוין כי, הסעיף כולל גם מקרה של קבלנות משנה, שאז הקבלן הראשי ייחשב כמזמין וקבלן המשנה ייחשב כקבלן. סעיפים 208 עד 210 המוצעים מתייחסים באופן מיוחד ליחסים שבין מזמין, קבלן ראשי וקבלן משנה.

בסעיף נעשו כמה שינויי נוסח לעומת סעיף 1 לחוק חוזה קבלנות. כך, למשל, כותרת השוליים הותאמה לכותרות השוליים בסעיפים אחרים בחוק המוצע העוסקים במהותה של עסקה. במקום "כשהקבלן אינו עובדו" מוצע להשתמש במילים "בלי שמתקיימים בין הצדדים יחסי עובד ומעביד לגבי אותה מלאכה" וזאת כדי להבהיר כי

תחולת פרק המכר על הספקת חומרים על ידי הקבלן [קבל 8(ב)]

189. היה ביצוע המלאכה כרוך בהספקת חומרים שיספק הקבלן על פי החוזה או על פי הנסיבות, יחולו על הספקת החומרים הוראות פרק ראשון: חוזה מכר בחלק משנה שלישי[21], בשינויים המחויבים.

חיובי הקבלן – ביצוע ומסירה [קבל 2, ח]

190. הקבלן יבצע את המלאכה בנכס וימסור את הנכס למזמין.

קיום חיוב המסירה בידי הקבלן [ח]

191. הקבלן יקיים את החיוב למסירת הנכס שבו בוצעה המלאכה בהעמדתו לרשות המזמין.

מקום קיום החיוב לביצוע המלאכה [ח]

192. הקבלן יבצע את המלאכה במקום עסקו, אלא אם כן לפי מהותה יש לבצעה במקום אחר.

דברי הסבר

קבלנות אינה סוג של יחסי עבודה. כמו כן, במקום "בשכר" מוצע להשתמש במילה "בתמורה". זאת, הן כדי להתאים את הנוסח לנוסחם של סעיפים אחרים בחוק המוצע והן לצורך חידוד ההבהרה האמורה לעיל ולפיה קבלנות אינה סוג של יחסי עבודה. נוסף על כך, נוסח זה ממחיש כי אין צורך דווקא כי התמורה תהיה תמורה כספית לצורך סיווג החוזה כחוזה קבלנות.

התייחסות המשפט העברי:

המושג "קבלנות" לקוח ממקורות המשפט העברי, וכמו בחוק המוצע, הוא מציין חוזה בין מזמין לקבלן, שבין הצדדים לא מתקיימים יחסי עובד–מעביד (לדוגמה: "קבלנות עובר עליו משום בל תלין או אין עובר משום בל תלין?", תלמוד בבלי, בבא מציעא, קיב, ע"א). לאבחנה בין עובד לבין קבלן כמה נפקויות, וכך, למשל, יש מן הפוסקים שכותבים שאמנם חוזה עבודה אינו בר אכיפה, אך לא כן חוזה קבלנות (תוספות, בבא מציעא מח ע"א, ד"ה והא בעי).

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"חוזה קבלנות מהו

1. חוזה קבלנות הוא חוזה לעשיית מלאכה או למתן שירות בשכר כשהקבלן אינו עובדו של המזמין."

סעיף 189 הסעיף המוצע שונה מהחוק הקיים. בהוראת סעיף 8(ב) לחוק חוזה קבלנות נקבע מבחן עיקר החומרים, המבוסס על השוואת המשקל היחסי של החומרים הניתנים בידי הצדדים לשם יצירת הנכס, כמבחן לקביעת תחולת חוק המכר או חוק חוזה קבלנות על החוזה כולו. מוצע להבחין בין חלקים שונים של חוזה לביצוע מלאכה הכרוך באספקת חומרים, ולהחיל על כל חלק מן העסקה את הדין המתאים לו. על החלק הנוגע להספקה, יחול דין המכר, ועל חלק המלאכה – דין הקבלנות.

התייחסות המשפט העברי:

הסעיף המוצע תואם את עמדת המשפט העברי (קצות החושן, סימן שלט, ס"ק ג; נתיבות המשפט, סימן שו, ס"ק ג).

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"תחולה

8. (ב) על חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו והקבלן קיבל עליו לתת את עיקר החומרים הדרושים לכך, יחולו הוראות חוק המכר, התשכ"ח–1968."

סעיף 190 הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 2 לחוק חוזה קבלנות, בשינויי נוסח. הסיפה קובעת במפורש את חובת המסירה של הנכס. בסעיף 6(א) לחוק חוזה קבלנות מוזכר דווקא החיוב של המזמין לקבל את הנכס (חיוב זה מופיע בסעיף 194 המוצע), אך לא מוזכר חיובו של הקבלן למסרו. זאת, אף כי מסירת הנכס לאחר סיום השלמת המלאכה היא, בראש ובראשונה, חיוב המוטל על הקבלן ולא רק זכות. ביצוע מלאכות בנכסים והובלתם הם חלק חשוב מכלל חוזי הקבלנות. חיוב המסירה המוטל על הקבלן משתמע מזכות העיכבון שניתנה לו בסעיף 5 לחוק חוזה קבלנות (סעיף 558(4) המוצע).

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"חיובי הצדדים

2. הקבלן חייב לעשות את המלאכה או לתת את השירות והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.

קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, חייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות."

סעיף 191 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי מסירת הנכס תהיה בהעמדתו לרשות המזמין. סעיף דומה קיים גם בפרק חוזה המכר (סעיף 158(א) המוצע).

סעיף 192 ההוראה חדשה זו קובעת כי הכלל בקבלנות הוא שהמלאכה תיעשה במקום עסקו של הקבלן. בקבלנות ובמכר (סעיף 159 המוצע) קיימת סטייה

[21] סעיפים 154 עד 175.

193. מסירת הנכס שבו בוצעה המלאכה תקוים במקום שבו בוצעה המלאכה.

מקום קיום החיוב למסירת הנכס [ח]

194. המזמין ישלם לקבלן את התמורה בעד ביצוע המלאכה בנכס ויקבל את הנכס.

חיובי המזמין – תשלום וקבלת הנכס [קבל 2, 6(א)]

195. המזמין יקבל את הנכס שבו בוצעה המלאכה בתוך זמן סביר אחרי שהקבלן הודיע לו על השלמת המלאכה בנכס והעמדתו לרשות המזמין.

מועד קיום החיוב לקבלת הנכס [קבל 6(א)]

196. המזמין ישלם לקבלן את התמורה בעד ביצוע המלאכה בנכס עם השלמת המלאכה בידי הקבלן; בוצעה המלאכה בנכס שעל הקבלן למסור למזמין, ישלם המזמין את התמורה במועד מסירת הנכס.

מועד תשלום התמורה [ח]

197. תמורה שיש לשלם במועד השלמת המלאכה או במועד מסירת הנכס שבו בוצעה המלאכה, תשולם במקום שבו בוצעה המלאכה או במקום שבו נמסר הנכס; הסכימו הצדדים על תשלום במועד אחר – תשולם התמורה במקום עסקו של הקבלן, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו.

מקום קיום החיוב לתשלום [ח]

דברי הסבר

מהכלל הרגיל בדבר מקום קיום החיוב שבסעיף 53 המוצע, הקובע שהחייב יקיים את החיוב במקום עסקו של הנושה ואם אין לו מקום עסק או שהחיוב אינו קשור לעסקו – במקום מגוריו. סטייה זו מניחה כי במרבית המקרים יהיה יעיל יותר לקיים את החוזה במקום עסקו של הקבלן.

סעיף 193 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את מקום קיומו של חיוב המסירה. מוצע כי ברירת המחדל בדבר חיוב המסירה תהיה במקום שבו נעשתה המלאכה. כהוראת סעיף 192 המוצעת, גם הוראה זו סוטה מהכלל הרגיל בדבר מקום קיום החיוב הקבוע בסעיף 53 המוצע.

סעיף 194 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות החוק הקיים, בשינויי נוסח. הסעיף המוצע מרכז את חיוביו של המזמין הקבועים בחוק. האמור ברישה של הסעיף חופף לאמור בסעיף 2 לחוק חוזה קבלנות. הסיפה, הקובעת את חיובו של המזמין לקבל את הנכס, עולה מסעיף 6(א) לחוק חוזה קבלנות.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"חיובי הצדדים

2. הקבלן חייב לעשות את המלאכה או לתת את השירות והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.

קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, חייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות."

סעיף 195 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6(א) לחוק חוזה קבלנות, אך היא מפורטת מעט יותר ומשתלבת עם פרק חוזה מכר. הדרישה מהמזמין, בסעיף 6(א) הקיים, לקבל את הנכס במועד שהוסכם עליו, הושמטה כמיותרת, ונותר הכלל שלפיו חובת המזמין לקבל את הנכס (הקבועה בסעיף 194 המוצע) היא לאחר שהקבלן הודיע לו על השלמת המלאכה בנכס והעמדתו לרשות המזמין.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, חייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות."

סעיף 196 חוזי קבלנות הם חוזים הדדיים, שבהם הקבלן מבצע את המלאכה בעיקר משום רצונו לזכות בתמורה, והמזמין משלם את השכר בעיקר משום שהוא מעוניין בביצוע המלאכה. ההוראה החדשה המוצעת מבהירה את הדדיות חיובי ביצוע המלאכה, המסירה והתשלום. בסעיף נקבע הכלל, שלפיו המזמין ישלם לקבלן את התמורה בעד ביצוע המלאכה עם השלמתה. במקרה שבו מדובר בנכס שעל הקבלן למסור למזמין – יהיה התשלום לקבלן בעת המסירה. קביעת החיובים, וביניהם חיוב התשלום, כחיובים הדדיים מאפשרת לכל צד להימנע מקיום חלקו אם הצד השני אינו מבצע את חיובו המקביל. הוראה דומה קיימת גם בפרק חוזה שירות (סעיף 217 המוצע).

סעיף 197 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את המקום שבו יש לקיים את חיוב התשלום. הרישה מדגישה גם היא את האופי ההדדי של חיובי הצדדים לחוזה הקבלנות. אם על חיובי הצדדים להתקיים בד בבד, ההנחה היא שהם יקוימו באותו מקום. הסיפה עוסקת במקרה שבו אין הקבלה בין החיובים וקובעת כי במקרה זה יחול כלל הדומה לכלל המופיע בסעיף 53(א) המוצע, הקובע שעל החייב (במקרה דנן – המזמין) לקיים

מלאכה נוספת ושינויים במלאכה [ח]

198. (א) המזמין זכאי להורות לקבלן לבצע מלאכה נוספת או שינויים במלאכה המוסכמת, ובלבד שביצוע המלאכה הנוספת או ביצוע השינויים כאמור דרוש לשם קיום מטרתו של חוזה הקבלנות, ואין הוא חורג, מבחינת טיבו והיקפו, במידה ניכרת מהמלאכה המוסכמת; הורה המזמין כאמור, זכאי הקבלן להתנגד לביצוע המלאכה הנוספת או השינויים במלאכה, מטעמים סבירים.

(ב) המועד לביצוע המלאכה הנוספת או לביצוע השינויים במלאכה המוסכמת והתמורה בעד הביצוע כאמור, ייקבעו בהתחשב במועד ובתמורה שעליהם הסכימו הצדדים ביחס לביצוע המלאכה המוסכמת.

אי־התאמה בביצוע המלאכה [קבל 2, 3(א), ח]

199. הקבלן יבצע את המלאכה בנכס כמוסכם בינו לבין המזמין ויחולו לעניין זה הוראות סעיף 165, בשינויים המחויבים, ובכפוף להוראות פרק זה.

עמידת מלאכה בתקן [ח]

200. ביצע קבלן את המלאכה דרך עיסוק וחלו על ביצוע המלאכה תקנים מחייבים לפי חיקוק, ינהג הקבלן לפי הוראות החיקוק האמור.

תניית פטור בחוזה קבלנות [ח]

201. על תניה הפוטרת את הקבלן מאחריות לאי־התאמה או המגבילה את אחריותו כאמור יחולו הוראות סעיף 167, בשינויים המחויבים.

דברי הסבר

את החיוב במקום עסקו של הנושה (במקרה דנן – הקבלן), ואם אין לו מקום עסק או שהחיוב אינו קשור לעסקו – במקום מגוריו.

סעיף 198 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את נושא השינויים הנדרשים במלאכה – נושא אופייני לחוזי קבלנות – שהם מטיבם מתמשכים ובחלקם מורכבים. מוצע לקבוע כי למזמין זכות לדרוש מהקבלן לבצע מלאכה נוספת או שינוי, ואולם זכות זו מצומצמת רק לנסיבות המפורטות בסעיף, ולקבלן תהיה זכות להתנגד לביצוע המלאכה הנוספת מטעמים סבירים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת משלימה את ההסדר במקרה שבו נתבקש הקבלן לבצע מלאכה נוספת או שינויים במלאכה, וקובעת כי התמורה והמועד לביצוע המבוקש ייקבעו בהתאם למועד ולתמורה שהוסכמו לעניין המלאכה.

סעיף 199 הסעיף המוצע מפנה לסעיף 165 המוצע, הקובע את כללי אי־ההתאמה במכר, בשינויים המחויבים ובכפוף להוראות הפרק המוצע. בכך נעשתה האחדה של דיני אי־ההתאמה בקבלנות ובמכר, בהתאמה למאפיינים המיוחדים של עסקת הקבלנות. בסעיף 3(א) לחוק חוזה קבלנות הקיים יש אמירה קצרה בלבד לגבי אי־ההתאמה, ואין קביעה של כללים דיספוזיטיביים, כגון שהנכס צריך להתאים לשימוש רגיל. הסעיף המוצע משלים את החסר.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"חיובי הצדדים

2. הקבלן חייב לעשות את המלאכה או לתת את השירות והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.

פגם

3. (א) לא היו המלאכה או השירות בהתאם למוסכם (להלן – פגם), על המזמין להודיע לקבלן על הפגם זמן סביר לאחר שגילה אותו או שהיה עליו לגלותו, ואם הפגם ניתן לתיקון – לתת לקבלן הזדמנות נאותה לתקנו."

סעיף 200 ההוראה החדשה המוצעת מבוססת על ההנחה כי קיימת ציפייה ביחסים שבין הקבלן למזמין, שהקבלן יקיים את התקנים המחייבים על פי חיקוק לגבי המלאכה. פעילות המנוגדת לכך תהיה הפרת חוזה. הוראות דומות קיימות בפרק חוזה מכר ובפרק חוזה שירות (סעיפים 166 ו־219 המוצעים).

סעיף 201 ההוראה החדשה המוצעת קובעת, באמצעות הפניה לסעיף 167 המוצע, בפרק חוזה מכר, את בטלותה של תנייה הפוטרת או המגבילה את אחריותו של הקבלן לאי־התאמה, במצב שבו הקבלן ידע או היה עליו לדעת על קיומה, בעת כריתת החוזה, ולא גילה את דבר קיומה למזמין. בכך נעשתה האחדה של הדינים בקבלנות, במכר ובשכירות בהקשר זה, בשינויים המחויבים (ראו גם סעיף 243 המוצע).

202. הקבלן אינו נושא באחריות לאי־התאמה שנגרמה בשל נכס, תכנית או הוראה שנתן המזמין, או בשל סיבה אחרת שהמזמין אחראי לה, אלא אם כן הקבלן ידע או היה עליו לדעת על אי־ההתאמה בנכס, בתכנית או בהוראה או על הסיבה האחרת, ולא הודיע על כך למזמין בתוך זמן סביר מהמועד שידע או שהיה עליו לדעת על כך.

אי־התאמה שבאחריות המזמין [קבל 3(ב)(2)]

203. הוראות סעיף 169 יחולו, בשינויים המחויבים, על הסתמכות המזמין על אי־התאמה לפי פרק זה, ואולם נוסף על הנטלים באותו הסעיף, על המזמין ליתן לקבלן הזדמנות סבירה לתקן את אי־ההתאמה או לבצע את המלאכה מחדש, ככל שהדבר סביר בנסיבות העניין.

הסתמכות המזמין על אי־התאמה [קבל 3(א), 3(ב)(1), ח]

204. היה תיקונה של אי־ההתאמה דחוף כך שאין לדרוש מהמזמין שימתין לתיקונה בידי הקבלן, רשאי המזמין לתקן את אי־ההתאמה אף בלי שהודיע עליה לקבלן ובלי שקיים את הנטלים המוטלים עליו לפי סעיף 203.

תיקון אי־התאמה בידי המזמין [קבל 4(ב)]

דברי הסבר

סעיף 202 הסעיף המוצע מרחיב את הוראת סעיף 3(ב)(2) לחוק חוזה קבלנות. כיוון שבקבלנות קיימת, לעתים קרובות, מעורבות ניכרת של המזמין בהכנת תכניות, מתן הוראות וכדו׳, מתעורר הצורך ליצור תמריצים למזמין לספק את התכניות, את ההוראות או את הנכסים כשהם אינם פגומים. עם זאת, ברוב המקרים הקבלן הוא המומחה בתחום, ולכן ראוי שיתריע בפני המזמין כל אימת שביכולתו להבחין באי־ההתאמה. אם לא יתריע בפני המזמין על אי־ההתאמה בנכס, בתכניות או בהוראות שנתן המזמין, אף על פי שידע או היה עליו לדעת עליה, האחריות לאי־ההתאמה עוברת אליו.

הסעיף חל לא רק על ידיעה בפועל, אלא גם כאשר היה על הקבלן לדעת, עליו להודיע על כך ״בתוך זמן סביר״ משעה שנודע לו או משעה שהיה עליו לדעת על אי־ההתאמה. יצוין, כי מועד הידיעה או היכולת לדעת של הקבלן אינו מועד כריתת החוזה דווקא, אלא המועד המתאים לפי נסיבות העניין.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

״פגם

3. (ב) אין המזמין זכאי להסתמך על הפגם –

(2) אם בא הפגם מסיבה שהמזמין אחראי לה.״

סעיף 203 הסעיף המוצע מחליף את סעיף 3 לחוק חוזה קבלנות. הסעיף מפנה להוראת סעיף 169 המוצע בפרק חוזה מכר, הקובע נטלים להסתמכות על אי־התאמה, ומוסיף על הנטלים המנויים בו גם את הנטל שבסעיף 3 לחוק חוזה קבלנות הקיים, של מתן הזדמנות סבירה לקבלן לתקן את אי־ההתאמה או לבצע את המלאכה מחדש, ככל שהדבר סביר בנסיבות העניין. בכך, בא לידי ביטוי המאפיין המיוחד של חוזה קבלנות לעומת חוזה מכר. הוראה זו משקפת גם את העובדה שבדרך כלל, תיקון פגם שנפל במלאכה בידי הקבלן שביצע אותה יהיה הפתרון היעיל ביותר. בניגוד למוכר, שאינו בהכרח יצרן הממכר, קבלן המבצע את המלאכה מצויד בכלים, בחומרים ובמיומנות הדרושים לתיקון פגמים המתגלים בה, או לביצועה מחדש והוא אף מכיר את המלאכה שביצע. מזמין אשר לא עמד בנטלים האמורים, לא יוכל להסתמך על אי־ההתאמה בנכס, ככל שאי־קיומם פגע בקבלן.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

״פגם

3. (א) לא היו המלאכה או השירות בהתאם למוסכם (להלן – פגם), על המזמין להודיע לקבלן על הפגם זמן סביר לאחר שגילה אותו או שהיה עליו לגלותו, ואם הפגם ניתן לתיקון – לתת לקבלן הזדמנות נאותה לתקנו.

(ב) אין המזמין זכאי להסתמך על הפגם –

(1) אם לא קיים את המוטל עליו לפי סעיף קטן (א) זולת אם ידע הקבלן על הפגם;

(2) אם בא הפגם מסיבה שהמזמין אחראי לה.״

סעיף 204 הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 4(ב) לחוק חוזה קבלנות. סעיף 4(א)(1) לחוק האמור, המתיר למזמין לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן את החזרת הוצאותיו, הושמט בהיותו מיותר. המזמין הוא בעל הנכס והוא יכול לתקן בעצמו את הפגם. החזר ההוצאות הסבירות אשר הוצאו לצורך כך מוסדרות באמצעות עקרונות עשיית עושר ולא במשפט. סעיף 4(א)(2) לחוק האמור, המאפשר למזמין לנכות משכרו של הקבלן, הועבר לסעיף העוסק בתרופת הניכוי (בסעיף 497 המוצע), בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב.

הוראת סעיף 203 המוצע וההפניה בהוראה זו לסעיף 169 המוצע מקיימות את חובת המזמין להודיע לקבלן על קיומה של אי־התאמה ולתת לו הזדמנות סבירה לבדוק את הנכס ולתקן את אי־ההתאמה או לבצע את המלאכה מחדש. סעיף מוצע זה קובע כי במקרים שבהם תיקון אי־ההתאמה דחוף, כך שאין לדרוש מהמזמין שימתין לתיקונה בידי הקבלן, אין הוא צריך לעמוד בנטלים האמורים והוא זכאי לתקן את אי־ההתאמה בלי להודיע עליה לקבלן. הסדר דומה קיים בפרק חוזה שכירות (סעיף 245 המוצע).

מלאכה הטעונה הכשרה, היתר או רישיון [ח]

205. ביצע קבלן את המלאכה דרך עיסוק והיה ביצוע המלאכה טעון הכשרה, רישיון או היתר לפי חיקוק, ינהג הקבלן לפי הוראות החיקוק האמור.

נשיאה בסיכון אבדן המלאכה או הנכס שבו היא בוצעה [קבל 6(ב)(2)]

206. (א) אבדו או ניזוקו המלאכה או הנכס שבו היא בוצעה אחרי שהקבלן השלים את המלאכה והעמיד את הנכס שבו היא בוצעה, לרשות המזמין, ולפני שהמזמין קיבל אותם, פטור המזמין מחיוביו.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), המזמין אינו פטור מחיוביו אם המלאכה או הנכס שבו בוצעה המלאכה אבדו או ניזוקו –

(1) שלא עקב התרשלותו של הקבלן, ואחרי שהמזמין הפר את חיובו לקבלם;

(2) מסיבה שמקורה במזמין, לרבות בנכס, בתכנית, או בהוראה שנתן המזמין, אלא אם כן הקבלן ידע או היה עליו לדעת על הסיבה האמורה, ולא הודיע על כך למזמין בתוך זמן סביר מהמועד שידע או שהיה עליו לדעת על כך.

נשיאה בסיכון אבדן נכס שסיפק המזמין [ח]

207. (א) אין באמור בסעיף 206 כדי לגרוע מחיוב הקבלן לשמור על נכס שסיפק המזמין כאמור בסעיף 211; ואולם אם הפר המזמין את חיובו לקבל את הנכס ייחשב הקבלן לעניין זה כשומר חינם.

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"תרופות בשל פגם

4. (א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –

(1) לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן החזרת הוצאותיו הסבירות;

(2) לנכות מן השכר, כל עוד לא תוקן הפגם, את הסכום שבו פחת שווי המלאכה או השירות עקב הפגם לעומת השכר לפי המוסכם.

(ב) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן המזמין שימתין לתיקונו בידי הקבלן, רשאי המזמין לתקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) גם בלי שעשה כאמור בסעיף 3(א)."

סעיף 205 הסעיף המוצע, המקביל לסעיף 171 המוצע, העוסק ברישוי בפרק חוזה מכר, יוצר הסדר אחיד בנושא קיום דרישות רישוי לפי חיקוק, בהתייחסות למאפיינים המיוחדים של חוזה קבלנות. הסעיף קובע כי על הקבלן לעמוד גם בדרישת ההכשרה הנדרשת ממנו בעת ביצוע מלאכתו. בכך, מותאם ההסדר לדרישות המיוחדות בעסקאות קבלנות ומעגן את הציפייה הסבירה של הצדדים לחוזה, שקבלן המבצע מלאכה דרך עיסוק יעשה כן תוך בציות לחוק וציפייה זו היא חלק מתוכן החוזה. הוראה מקבילה קיימת גם בסעיף 220 המוצע, בפרק חוזה שירות.

סעיף 206 הסעיף המוצע עוסק בנשיאה בסיכון וקובע הוראה מקבילה להוראת סעיף 175 המוצע שבפרק חוזה מכר.

לסעיף קטן (א)

בסעיף הקטן המוצע הכוונה היא להבהיר את סעיף 6(ב)(2) לחוק חוזה קבלנות, הקובע כי אם אבד או ניזוק הנכס בעודו בידי הקבלן, המזמין פטור מחיוביו. מוצע להבהיר כי הוראה זו חלה גם אם הקבלן סיים את מלאכתו והעמיד את הנכס שבו בוצעה לרשות המזמין וכל עוד לא התקיימו הסייגים הקבועים בסעיף קטן (ב) המוצע.

אף על פי שבקבלנות, להבדיל ממכר, אין חפיפה מלאה בין נושא החוזה לבין הנכס שאבד או שניזוק, אין קושי לבסס את הפתרון בקבלנות על הכלל החל בדיני המכר, שעניינית מבוסס על רעיון השליטה בנכס. מובן, כי ההסדר שקובע הסעיף אינו פוטר את הצדדים מחובת ההשבה, הקבועה בפרק הדן בעשיית עושר.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת קובעת, בפסקה (1), איזון בין הצדדים לגבי נשיאה בסיכון. מחד גיסא, הקבלן מחזיק בנכס שלא מרצונו, שכן המזמין הפר את חיובו לקבל את המלאכה או הנכס, ולכן אין זה הוגן להטיל עליו חיובים חמורים מדי, מאידך גיסא, רצוי לעודדו לטפל בו כראוי. פסקה (2) קובעת, בדומה לסעיף 202 המוצע, כי הקבלן אינו נושא באחריות לנזק שנגרם מסיבה שמקורה במזמין, אלא אם כן ידע או היה עליו לדעת על כך, כמומחה בתחום הרלוונטי, ולא הודיע על כך למזמין.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (ב) אבד או ניזק הנכס בעודו בידי הקבלן –

(2) פטור המזמין מתשלום השכר, זולת אם אבד או ניזק הנכס אחרי שהמזמין היה חייב לקבלו ומסיבה שהקבלן אינו אחראי לה."

סעיף 207 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע עוסק בהתאמה בין דיני השמירה ודיני הקבלנות. ככלל הקבלן הוא שומר שכר

(ב) אבד או ניזוק נכס שסיפק המזמין לקבלן אחרי שהקבלן השלים את המלאכה והעמיד את הנכס שבו בוצעה המלאכה לרשות המזמין, זכאי המזמין לפיצויים רק בשיעור שוויו של הנכס שאבד או בשיעור שבו פחת שוויו של הנכס שניזוק.

קיום חיובי הקבלן באמצעות קבלן משנה [ח]

208. (א) הקבלן (בפרק זה – קבלן ראשי) רשאי לקיים את חיובו באמצעות אדם אחר (בפרק זה – קבלן משנה), אלא אם כן על פי חוזה הקבלנות, נסיבות העניין או מהות המלאכה, עליו לבצע את המלאכה באופן אישי.

(ב) קיים קבלן את חיובו באמצעות קבלן משנה, אין בכך כדי לפטור אותו מחיוביו כלפי המזמין, ואין בכך כדי לפטור את המזמין מחיוביו כלפיו.

פיקוח הקבלן על קבלן המשנה [ח]

209. הקבלן הראשי יפקח בעצמו על ביצוע המלאכה בידי קבלן המשנה, אלא אם כן על פי חוזה הקבלנות, נסיבות העניין או מהות המלאכה, רשאי הקבלן לבצע את המלאכה באמצעות אדם אחר בלי שהוא יפקח על ביצועה.

דברי הסבר

ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו (ראו סעיף 211 המוצע). הסיפה של הסעיף מבהירה, כי אין בהפרת חיוב הקבלה על ידי המזמין כדי לגרוע מאחריותו של הקבלן לגבי שמירה על נכס שסיפק לו המזמין. ואולם בעוד שבטרם ההפרה על ידי המזמין הקבלן הוא שומר שכר ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו, הרי שלאחריה הקבלן הוא שומר חינם.

התייחסות המשפט העברי:

כך נקבע כבר במקורות המשפט העברי: "וכולן שאמרו טול את שלך והבא מעות – שומר חנם" (משנה, בבא מציעא ו, ו).

לסעיף קטן (ב)

במקרה שבו אבד או ניזוק נכס שסיפק המזמין לקבלן לאחר שהקבלן השלים את המלאכה והעמיד את הנכס שבו היא בוצעה לרשות המזמין, פוקע החוזה (ראו גם סעיף 206(א) המוצע). פקיעה זו אינה פוטרת את הקבלן מחיוביו כשומר ועליו לפצות את המזמין בהתאם לדיני השמירה. עם זאת, המזמין אינו זכאי לאכיפת החוזה או לפיצוי על ציפיותיו שהרי הקבלן מילא את חיוביו והעמיד את הנכס לרשותו.

התייחסות המשפט העברי:

מקורות המשפט העברי מטעימים שגובה הפיצוי שחב הקבלן אינו נקבע רק לפי ערך הנכס שסיפק המזמין לקבלן אלא לפי ערכו של הנכס המושבח על ידו, שכן הכלל הוא "אין אומן קונה בשבח כלי" (רמב"ם, הלכות שכירות, פרק י, הלכה ד; שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שו, סעיף ב. אם כי יש שכתבו שכלל זה שנוי במחלוקת שלא הוכרעה, ש"ך, חושן משפט, שם, ס"ק ג). ואולם אם ביצוע המלאכה היה כרוך בהספקת חומרים בעלי ערך על ידי הקבלן ("הוסיף לה נופך [=אבן חן יקרה] משלו", בבא קמא צט ע"ב), נחשב הקבלן כבעלים לא רק על חומר הגלם שסיפק (בהתאם לסעיף 189) אלא גם על ההשבחה היחסית הנובעת מהוספת אותו חומר גלם (נתיבות המשפט, סימן שו, ס"ק ג), וגובה הפיצוי יחושב בהתאם.

סעיף 208 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את ביצוע הקבלנות בידי קבלן משנה. בחוק חוזה קבלנות אין הוראות בנושא זה, אף על פי שהתופעה נפוצה, בעיקר בתחום הבנייה. ההסתייעות בקבלני משנה חוסכת לקבלן הראשי את הצורך להצטייד בכלים ובמומחיות הדרושים לצורך ביצוע המשימות שמבצעים קבלני המשנה. הדבר מעניק לקבלן הראשי יתר גמישות בניהול ובארגון של פעילותו בטווח הארוך. נקודת המוצא של דיני החוזים היא כי אין דרישה לקיום אישי של החוזה, אלא אם כן מהות החיוב מחייבת זאת. בחוק החוזים אין תשובה לשאלה מתי מהות החיוב מחייבת זאת. הנוסח המוצע קובע פתרון ביניים בנושא זה, ולפיו, עקרונית, ניתן לקיים חיוב בידי אחר, הסדר התואם את צורכי השוק, אך מאחר שיש חשיבות מיוחדת לנתונים האישיים של הקבלן – הדרישה היא שהקבלן הראשי בעצמו יפקח על קבלן המשנה (ראו סעיף 209 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

בדומה לכך נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט, סימן רצא, סעיפים כא–כב) בעניין שמירת פיקדון: "כל המפקיד אצל בעל הבית, בין כלים בין מעות, על דעת אשתו ובניו ובני ביתו (הגדולים) הוא מפקיד... מי שהוא ידוע בודאי שאינו רגיל לשמור הפיקדון אלא למסרו ביד אחר שאינו שרוי בביתו ואינו סומך על שולחנו, דינו כמוסר לבני ביתו".

לסעיף קטן (ב)

מאחר שהסעיף המוצע עוסק בקיום חיובים על ידי אחר ולא בהמחאה, מוצע לקבוע כי הצדדים אינם פטורים מחיוביהם זה כלפי זה. כך, למשל, המזמין אינו רשאי לשלם ישירות לקבלן המשנה, אלא בתנאים הקבועים בסעיף 210 המוצע, ואם שילם לקבלן המשנה שלא בהתאם לתנאים האמורים, הוא ימשיך לחוב כלפי הקבלן הראשי.

סעיף 209 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את חיובו של הקבלן הראשי לפקח בעצמו על קבלן המשנה. חיוב זה נדרש בשל אחריותו של הקבלן

שכרו של קבלן המשנה [ח]

210. (א) שילם המזמין לקבלן הראשי תמורה בעד מלאכה שבוצעה באמצעות קבלן משנה, תיחשב התמורה כמוחזקת בידי הקבלן הראשי בנאמנות לטובת קבלן המשנה.

(ב) הפר הקבלן הראשי את חיובו לשלם לקבלן המשנה את שכרו, רשאי המזמין לשלם לקבלן המשנה את התמורה שלה הוא זכאי, כולה או חלקה, ובלבד שהודיע על כך לקבלן הראשי זמן סביר מראש.

(ג) שילם המזמין את התמורה לקבלן המשנה כאמור בסעיף קטן (ב), זכאי הוא כלפי הקבלן הראשי להשבה של הסכום ששילם, אלא אם כן היתה לקבלן הראשי סיבה סבירה להתנגד לתשלום התמורה כאמור.

(ד) לא הודיע המזמין לקבלן הראשי על תשלום התמורה כאמור בסעיף קטן (ב), ינכה הקבלן את שיעור הנזק שנגרם לו בשל אי־מתן ההודעה מהסכום שלו זכאי המזמין.

שמירה על נכס של המזמין [קבל 6(ב)(1)]

211. היה ביצוע המלאכה כרוך בהחזקת נכס של המזמין בידי הקבלן ייחשב הקבלן, לעניין זה, כשומר שכר ששמירת הנכס היא המטרה העיקרית של החזקתו.

דברי הסבר

הראשי כלפי המזמין. זאת, למעט מקרים שבהם על פי חוזה הקבלנות, נסיבות העניין או מהות המלאכה, הוא רשאי לבצע את המלאכה באמצעות אדם אחר בלי שהוא יפקח בעצמו על ביצועה.

סעיף 210 ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את הבטחת שכרו של קבלן המשנה במצבים השונים:

לסעיף קטן (א)

במקרה שהמזמין שילם בעבור ביצוע המלאכה בידי קבלן המשנה, לקבלן הראשי, הרי שהאחרון מחזיק את התמורה בעבור קבלן המשנה בנאמנות. בכך, למעשה, נעשה ייחוד של הכספים האמורים לשמש לתשלום בעבור שכרו של קבלן המשנה ולכן כספים אלה אינם יכולים לשמש לפירעון חובם של נושים אחרים של הקבלן, ככל שיהיו.

לסעיפים קטנים (ב) עד (ד)

במקרה שהמזמין שילם ישירות לקבלן המשנה, לפי התנאים הקבועים בסעיפים קטנים אלה, על המזמין לתת הודעה על כך לקבלן הראשי, ואם לא הודיע, יהיה אחראי לנזק שנגרם מאי ההודעה. מצב זה של תשלום ישיר לקבלן המשנה, הוא מקרה פרטי של עשיית עושר, לגבי דין הפורע את חוב הזולת (ראו סעיף 413 המוצע).

יצוין, כי בהתאם לסעיף 558 המוצע, לקבלן המשנה זכות עיכבון כלפי הקבלן הראשי על הנכס נושא חוזה הקבלנות ונכס שמסר המזמין להחזקתו.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי אם המזמין לא שילם לקבלן הראשי והקבלן הראשי לא שילם לקבלן המשנה, הלה זכאי לתבוע את שכרו ישירות מן המזמין, וכפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט, סימן פו, סעיף א): "ראובן שנושה מאה בשמעון, ושמעון בלוי, מוציאין מלוי ונותנין לראובן... בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון, בין דרך הלואה שהלוה לו בין דרך מקח וממכר, בין דרך שכירות".

סעיף 211 הסעיף המוצע, הדומה בעיקרו לסעיף 221 המוצע, לעניין חוזה שירות, מחיל את הוראות פרק השמירה על הקבלן (סעיפים 421 ו־433 המוצעים). ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 6 לחוק חוזה קבלנות ומבהירה כי חובת השמירה של הקבלן היא לגבי נכס שסיפק המזמין. כן היא מבהירה, כי קבלן המחזיק בנכס של המזמין ייחשב כשומר שכר ששמירת הנכס היא המטרה העיקרית שלשמה הוא מחזיק בנכס (כמשמעותו בסעיף 424 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

סעיף זה תואם את עמדת המשפט העברי, כפי שקובעת המשנה (משנה בבא מציעא ו, ו): "כל האומנין שומרי שכר הן", ומסביר רבי עובדיה מברטנורא בפירושו למשנה (שם): "אומנים – קבלנים שמקבלים עליהם לעשות מלאכה בבתיהם".

נוסח חוק הקבלנות הקיים:

"קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (ב) אבד או ניזק הכנס בעודו בידי הקבלן –

(1) אחראי הקבלן, לעניין חוק השומרים, התשכ"ז–1967, כשומר שכר ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו."

פרק רביעי: חוזה שירות

212. חוזה שירות הוא חוזה בין מזמין לנותן שירות, למתן שירות בשכר, בלי שמתקיימים בין הצדדים יחסי עובד ומעביד לגבי אותו שירות.

מהותו של חוזה שירות [קבל 1, ח]

213. נותן השירות ינקוט את כל האמצעים הסבירים כדי להשיג את התוצאה שחוזה השירות נתכוון להשיגה; פעל נותן השירות כאמור, לא תיחשב אי־השגת התוצאה המוסכמת, כשלעצמה, כהפרת חיוביו.

חיוב ההשתדלות של נותן השירות [ח]

214. (א) נותן השירות יקיים את חיוביו באופן אישי, אלא אם כן על פי מהות השירות רשאי הוא לקיימם, כולם או חלקם, באמצעות אדם אחר.

(ב) נותן שירות הרשאי לקיים את חיוביו באמצעות אדם אחר, יפקח בעצמו על מתן השירות בידי אותו אדם.

קיום אישי בידי נותן השירות [ח]

215. נותן השירות חב אמון כלפי המזמין, אם הדבר מוצדק בהתחשב בסוג השירות.

חיוב אמון של נותן השירות [ח]

216. המזמין ישלם לנותן השירות את השכר בעד מתן השירות.

תשלום בעד השירות [ח]

217. המזמין ישלם לנותן השירות את השכר עם השלמת השירות.

מועד תשלום השכר [ח]

דברי הסבר

פרק רביעי: חוזה שירות

סעיף 212 הסעיף המוצע מגדיר את מהות השירות, כפי שמקובל לגבי כל החוזים המיוחדים. המדובר בשירות בשכר, כאשר על חוזה לקבלת שירות חינם יחולו בהתאמה דיני המתנה.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"חוזה קבלנות מהו

1. חוזה קבלנות הוא חוזה לעשיית מלאכה או למתן שירות בשכר כשהקבלן אינו עובדו של המזמין."

סעיף 213 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה שחיובי נותן השירות הם חיובי השתדלות ולא חיובי תוצאה הנדרשים בחוזה קבלנות. לפיכך, קובע הסעיף כי על נותן השירות לנקוט את כל האמצעים הסבירים כדי להבטיח את השגת התוצאה שהחוזה נתכוון להשיגה.

בנוסח המוצע נקבע, לשם הבהרה, גם הכלל שלפיו אי־השגת התוצאה המקווה, כשלעצמה, אינה נחשבת הפרה. כלל זה יסודו בכך שהחוזה הוא חוזה השתדלות בלבד.

סעיף 214 **לסעיף קטן (א)**

ההוראה החדשה המוצעת קובעת את הכלל של קיום אישי. הכלל שבסעיף 49 המוצע, בחלק החיובים, הוא כי ניתן לאפשר את קיומו של חיוב בידי אחר, אלא אם כן מהות החיוב אינה מאפשרת זאת. לעומת זאת, בחוזי השתדלות הכלל הוא שעל נותן השירות לקיים את החיוב באופן אישי, והחריג הוא שנותן השירות רשאי לבצע את החיוב באמצעות אחר. זאת, בשל אופיו ומהותו של חוזה ההשתדלות אשר תלוי, במקרים רבים במיומנותו, באמינותו ובזהותו של המבצע.

המילים "חיוביו... כולם או חלקם" נועדו להבהיר כי ההבחנה בין קיום אישי לבין קיום על ידי אחר היא הבחנה רב־גונית, כלומר, חלקים שונים מן החוזה, יכולים להתבצע בידי אחרים ובסיועם ובכלל זה גם תאגידים, והכל בהתאם להסכמת הצדדים.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לקבוע במפורש כי גם באותם המקרים שנותן השירות רשאי לבצעו באמצעות אחר עליו לפקח בעצמו על ביצוע השירות. חובת הפיקוח של נותן השירות הוא נוקשה יותר מחובת הפיקוח של הקבלן (ראו סעיף 209 המוצע). זאת, בשל האופי האישי של חיוב מתן השירות.

סעיף 215 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי נותן השירות חב, במקרים המוצדקים בהתחשב בסוג השירות, חובת אמון כלפי המזמין. אופן מילוי החובה ורמתו יותאמו לסוג השירות. כך, למשל, יהיה מקום להתחשב בתחום המקצועי שבו פועל נותן השירות. יצוין, כי מוצע לקבוע הוראה זו רק לגבי נותן שירות, ולא לגבי קבלן, מאחר שבמקרה של חוזה לעשיית מלאכה לא מתקיימים בין הצדדים אותם יחסים המתקיימים במקרה של חוזה למתן שירות, המצדיקים קביעתו של חיוב אמון. על חב אמון חלות הוראות סעיפים 424 עד 443 המוצעים.

סעיפים 216 עד 218 ההוראות החדשות המוצעות מגדירות את חיובו של המזמין לשלם לנותן השירות את שכרו, ואת המועד לקיומו של חיוב התשלום ומקום התשלום. הוראות מקבילות קיימות גם בפרק חוזה קבלנות (סעיפים 194, 196 ו־197 המוצעים). כך, למשל, הוראת סעיף 217 המוצע ממחישה כי חיובי נותן השירות וחיוב התשלום של המזמין הם חיובים הדדיים באמצעות

מקום תשלום השכר [ח]

218. שכר שיש לשלם במועד השלמת השירות, ישולם במקום שבו ניתן השירות; הסכימו הצדדים על תשלום במועד אחר, ישולם השכר במקום עסקו של נותן השירות, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו.

עמידת השירות בתקן [ח]

219. ניתן השירות דרך עיסוק וחלו על מתן השירות תקנים מחייבים לפי חיקוק, ינהג נותן השירות לפי הוראות החיקוק האמור.

שירות הטעון הכשרה, היתר או רישיון [ח]

220. ניתן השירות דרך עיסוק והיה מתן השירות טעון הכשרה, רישיון או היתר לפי חיקוק, ינהג נותן השירות לפי הוראות החיקוק האמור.

שמירה על נכס של מזמין השירות [קבל 6(ב)(1)]

221. היה מתן השירות כרוך בהחזקת נכס של המזמין בידי נותן השירות, ייחשב נותן השירות, לעניין זה, כשומר שכר ששמירת הנכס היא המטרה העיקרית של החזקתו.

פרק חמישי: חוזה תיווך

מהותו של חוזה תיווך [ח]

222. חוזה תיווך הוא חוזה בין מתווך ללקוח ליצירת קשר בין הלקוח לבין אדם שלישי, תמורת דמי תיווך, במטרה שייכרת חוזה בין הלקוח לבין אותו אדם.

דברי הסבר

הקביעה כי על המזמין לשלם לנותן השירות את השכר עם השלמת השירות.

סעיף 219 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי נותן שירות מקצועי חייב לפעול לפי התקנים המחייבים החלים על מתן השירות. הציפייה הסבירה של הצדדים היא לכך שקבלן או נותן שירות המבצע מלאכה או נותן שירות דרך עיסוק עושה כן מתוך כיבוד הכללים בחוק וציפייה זו היא חלק מתוכן החוזה.

הוראות מקבילות קיימות גם בסעיף 166 המוצע, בפרק חוזה מכר, העוסק בתקנים חקוקים, ובסעיף 200 המוצע, שבפרק חוזה קבלנות.

סעיף 220 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי על נותן שירות דרך עיסוק לקיים דרישות הכשרה, רישיון והיתר החלות על עיסוקו. הציפייה הסבירה של הצדדים היא שנותן שירות הפועל דרך עיסוק עושה כן מתוך כיבוד הכללים בחוק, וציפייה זו היא חלק מתוכן החוזה. הוראות דומות קיימות גם בסעיף 171 המוצע, בפרק חוזה מכר ובסעיף 205 המוצע, בפרק חוזה קבלנות.

סעיף 221 הסעיף המוצע, הדומה בעיקרו לסעיף 211 המוצע, בפרק חוזה קבלנות, מחיל את הפרק הדן בשמירה, על נותן השירות. ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק חוזה קבלנות ומבהירה, כי נותן שירות המחזיק בנכס של המזמין ייחשב כשומר שכר ששמירת הנכס היא המטרה העיקרית שלשמה הוא מחזיק בנכס.

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"קבלת הנכס והעברת הסיכון

6. (ב) אבד או ניזק הנכס בעודו בידי הקבלן:

(1) אחראי הקבלן, לעניין חוק השומרים, התשכ"ז–1967, כשומר שכר ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו."

פרק חמישי: חוזה תיווך

חוזי תיווך הם חוזים שכיחים בעלי חשיבות כלכלית ומסחרית, שגופים עסקיים ואנשים פרטיים נזקקים להם מעת לעת. חוזה התיווך השכיח ביותר מצוי בתחום המקרקעין, ואולם גם בתחומים אחרים קיימת היזקקות לחוזים מסוג זה, כגון רכב משומש, תעסוקה ושידוכין. עיקר תפקידו של המתווך הוא לספק ללקוחותיו מידע בדבר גורמים העשויים להיות מעוניינים להתקשר עמם בחוזה.

כיום אין בחקיקה החוזית חוק המסדיר באופן מיוחד חוזי תיווך. חוק המתווכים במקרקעין, התשנ"ו–1996 (להלן – חוק המתווכים), עניינו רישוי ופיקוח על פעולתם של מתווכי מקרקעין בלבד. על חוזי תיווך על כל סוגיהם חלים כמובן חוק החוזים, חוק התרופות, חוק חוזה קבלנות וחוק החוזים האחידים (אשר הוראותיהם שולבו בחוק זה), ועל חוזי תיווך "צרכניים" (כאשר השירות הוא למטרה אישית, ביתית או משפחתית) חלה החקיקה הצרכנית הרלוונטית (חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981).

המאפיינים המיוחדים של עסקת התיווך שיפורטו להלן הביאו לפסיקה עניפה בתחום זה, שעליה ניתן להסתמך ביצירת ההסדר החדש.

המתווך יכול להציע ללקוח בעיקר מידע, אשר קשה מאוד להבטיח את בלעדיות השימוש בו; שכר המתווך תלוי בתוצאה (כריתת החוזה נושא התיווך) הנתונה במידה רבה לשליטת הלקוח, ולא בהיקף העבודה שהשקיע המתווך בעסקה; החיובים אינם מקבילים: לרוב המתווך משלים את חיוביו בטרם הגיע המועד לתשלום על ידי הלקוח; קיים חשש לניגוד עניינים מאחר שלעתים קרובות המתווך גובה שכר משני הצדדים; בעסקת תיווך רבים מן הלקוחות הם צרכנים או לפחות הדיוטות בתחום העסקה; ההתקשרות בין המתווך ללקוח היא, לרוב, חד־פעמית ולכן לא קיימים התמריצים להתפשרות כמו בעסקאות שבהן מתקיים בין הצדדים קשר ממושך או חוזר ונשנה.

סעיף 222 ההוראה החדשה המוצעת המגדירה את מהותו של חוזה התיווך כחוזה שעניינו

223. (א) גרמה פעולת המתווך לכריתת חוזה בין הלקוח לבין האדם השלישי, ישלם הלקוח למתווך את דמי התיווך.

תשלום דמי תיווך [ח]

(ב) קיבל הלקוח ממתווך מידע בדבר רצונו של האדם השלישי להתקשר בחוזה, חזקה שפעולת המתווך גרמה לכריתת החוזה עם הלקוח; ואולם אם ידע הלקוח על רצונו של האדם השלישי להתקשר בחוזה לפני שקיבל מידע כאמור מהמתווך, חזקה שלא פעולת המתווך היא שגרמה לכריתת החוזה.

224. חיוב הלקוח כאמור בסעיף 223(א) לתשלום דמי תיווך יחול אף אם התקיים אחד מאלה:

היקף תשלום דמי תיווך [ח]

(1) נכרת חוזה בין הלקוח לאדם השלישי, השונה במתכונתו מהחוזה שכריתתו היא מטרת חוזה התיווך;

(2) נכרת חוזה בין אדם שהלקוח העביר לו מידע שקיבל מהמתווך בדבר רצונו של האדם השלישי להתקשר בחוזה, לבין האדם השלישי.

225. (א) בוטל החוזה בין הלקוח לאדם השלישי בשל פגם בכריתתו, לא יהיה המתווך זכאי לדמי תיווך; היה הלקוח אחראי לפגם שגרם לביטול החוזה, יהיה זכאי המתווך לדמי תיווך אלא אם כן ידע בעת כריתת החוזה על הפגם.

זכאות לדמי תיווך במקרים מיוחדים [ח]

דברי הסבר

יצירת קשר בין הלקוח, שהוא צד לחוזה התיווך, לבין אדם שלישי, כדי שייכרת ביניהם חוזה. הגדרה זו חלה על מקרי התיווך הטיפוסיים של מסירת מידע על ידי המתווך ללקוח לגבי אדם שלישי, אך היא אינה כוללת, למשל, מאגרי מידע על דירות להשכרה שבהם מאפשרים ללקוחות לעיין במידע תמורת סכום מסוים. זאת מאחר שמאגרים אלה אינם מעורבים באופן אקטיבי בתהליך ההתקשרות ונראה כי דיני התיווך אינם מתאימים להם. בדומה לחוזים מיוחדים אחרים, דמי התיווך יכולים שלא להשתלם בידי הלקוח.

סעיף 223 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת הקובעת שעל הלקוח לשלם למתווך דמי תיווך, כאשר קיים קשר סיבתי בין פעולות המתווך לכריתת החוזה. עם זאת, יצוין, כי בסעיף 14 לחוק המתווכים נקבעו תנאים מיוחדים לקבלת דמי תיווך בידי מתווך מקרקעין. על פי סעיף זה התנאים לקבלת דמי תיווך יהיו רישיון לעסוק בתיווך או פטור ממנו, החתמת הלקוח על מסמך בכתב והיות המתווך "הגורם היעיל שהביא להתקשרות הצדדים בהסכם מחייב". בשלב זה מוצע להשאיר הוראות אלה בחוק המתווכים, אך ייתכן שלאחר חקיקת חוק זה יהיה צורך בהתאמה בין שני דברי החקיקה כדי למנוע בעיות פרשנות.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת קובעת שתי חזקות בדבר הקשר הסיבתי שבין מקור המידע וכריתת החוזה נושא התיווך. הסעיף קובע כי אם המתווך נתן מידע ללקוח על קיומו של אדם שלישי המעוניין בעסקה, יש בכך כדי להקים חזקה שהמתווך הוא שגרם לכריתת החוזה. ואולם אם עניינו של אדם שלישי בעסקה היה ידוע קודם לכן ללקוח, חזקה כי המתווך אינו הגורם לכריתת החוזה.

סעיף 224 ההוראה החדשה המוצעת קובעת בפסקה (1) כי הקשר הסיבתי בין פעולת התיווך לכריתת החוזה בין הלקוח לאדם השלישי לא יישלל רק כתוצאה מכך שהחוזה שנכרת שונה במתכונתו מזה שהלקוח ביקש לערוך בתחילה. בפסקה (2) מוצע לקבוע שאם נעשתה העסקה בין האדם השלישי לאדם אחר אשר קיבל מידע מן הלקוח שמקורו במתווך, זכאי המתווך לשכר מן הלקוח. יצוין כי למתווך לא תהיה עילה חוזית נגד האדם האחר, אך עשויה להיות לו עילה נזיקית או עילה מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט.

סעיף 225 הסעיף המוצע עוסק בזכאותו של המתווך לדמי תיווך במצבים שונים המתעוררים לאחר כריתת החוזה נושא התיווך והקשורים לתוקפו של חוזה זה.

לסעיף קטן (א)

אם בוטל החוזה בין הלקוח לבין האדם השלישי בשל פגם בכריתתו, לא יהיה המתווך זכאי לדמי תיווך. זאת מאחר שמטרת פעולת התיווך היא ליצור חוזה תקף בין הלקוח לאדם שלישי. הכלל האמור מסויג על ידי הסיפה לסעיף, הקובעת כי המתווך יהיה זכאי לדמי תיווך אם לקוחו גרם לפגם ואילו הוא עצמו לא ידע על הפגם. נראה כי אם הלקוח הוא אשר נפגע מן הפגם בכריתה, אין הצדקה לכך שישלם דמי תיווך עקב חוזה שלא יצא לפועל בנסיבות כגון אלה. לעומת זאת אם הלקוח הוא הצד שגרם לפגם עליו לשאת בתוצאות הכרוכות בכך כולל נשיאה בדמי התיווך. עם זאת, אם המתווך היה שותף לידיעה על הפגם אך סייע לכריתת החוזה, אין הצדקה לזכות אותו בדמי תיווך עקב כך.

(ב) היה החוזה בין הלקוח לאדם השלישי מותנה בתנאי מתלה, אין המתווך זכאי לדמי תיווך אלא בהתקיים התנאי; היה החוזה מותנה בתנאי מפסיק, אין בכך כדי לגרוע מזכות המתווך לדמי תיווך.

(ג) הסכימו הלקוח והאדם השלישי, אחרי כריתת החוזה ביניהם, לבטלו או להימנע מקיומו, אין בכך כדי לגרוע מזכות המתווך לדמי תיווך.

(ד) היו כריתתו, תוכנו או מטרתו של החוזה שבין הלקוח לאדם השלישי בלתי חוקיים או סותרים את תקנת הציבור, והמתווך ידע או שהיה עליו לדעת על כך בעת כריתת החוזה, אין הוא זכאי לדמי תיווך, אלא אם כן קבע בית המשפט אחרת.

(ה) הופר החוזה בין הלקוח לאדם השלישי, אין בכך כדי לגרוע מזכות המתווך לדמי התיווך, אף אם בוטל החוזה בשל ההפרה.

מועד תשלום דמי תיווך [ח]

226. הלקוח ישלם למתווך את דמי התיווך במועד כריתת החוזה בין הלקוח לאדם השלישי; היה החוזה מותנה בתנאי מתלה, ישלם הלקוח את דמי התיווך עם התקיימות התנאי.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

מוצע כי המתווך לא יהיה זכאי לדמי תיווך אם החוזה שנכרת בין הלקוח לאדם השלישי הוא חוזה שבו תנאי מתלה והתנאי טרם התקיים, זאת מאחר שהחוזה אינו ניתן לביצוע, למעשה, כל עוד לא נתקיים התנאי וביצוע החוזה אינו ודאי בשלב הכריתה. המתווך יהיה זכאי לדמי התיווך בהתקיים התנאי המתלה כאמור בסעיף 226 המוצע.

עוד מוצע לקבוע בסעיף קטן (ב) כי אם החוזה מותנה בתנאי מפסיק, אין בכך כדי לגרוע מזכות המתווך לדמי תיווך, זאת מאחר שחוזה זה ניתן לביצוע מרגע כריתתו וכל עוד לא התקיים התנאי המפסיק. זכותו של המתווך לדמי התיווך אינה נשללת, אף אם יתקיים התנאי בעתיד. ההוראה המוצעת מגבירה את הוודאות בדבר זכאות המתווך לשכרו בכך שהיא אינה תולה את זכותו באירועים עתידיים ובלתי ודאיים.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת קובעת כי הסכמה מאוחרת של הצדדים שלא לקיים את החוזה לא תגרע מזכותו של המתווך לדמי התיווך.

לסעיף קטן (ד)

מוצע לקבוע כי המתווך אינו זכאי לדמי תיווך עקב כריתת חוזה פסול (ראו סעיף 109 המוצע) אם ידע או היה עליו לדעת על כך, אלא אם כן קבע בית המשפט אחרת. נראה כי אם המתווך לא ידע או שלא היתה התרשלות מצדו בדבר הידיעה על פסלותו של החוזה, אין מקום לשלול ממנו את הזכות לדמי תיווך.

לסעיף קטן (ה)

הסעיף קובע כי הפרה מאוחרת של החוזה אינה גורעת מזכות המתווך לדמי התיווך, כאשר אין נפקה מינה אם בעקבות ההפרה בוטל החוזה אם לאו.

התייחסות המשפט העברי:

רבי אפרים בן יעקב הכהן (ליטא, המאה הי"ז), בשו"ת שער אפרים, סימן קנ, הבחין בין ביטול בהסכמה (ס"ק (ג)) שאינו שולל מן המתווך את זכותו לדמי תיווך ובין ביטול בשל פגם בכריתת החוזה השולל ממנו בעיקרון זכות לדמי תיווך (ס"ק (א)). כן עמד על כך הרב אברהם בן יצחק ענתבי (ארם צובה, המאות הי"ח–י"ט) בספרו פני הבית, חו"מ, סימן קפה.

יש שהמתווך תרם בהתנהגותו הבלתי הוגנת לכך שהצדדים החליטו לחזור בהם מן החוזה שכרתו ביניהם. כך הוא לדוגמה אם הלקוח מגלה לאחר כריתת החוזה שהתיאור של המתווך אינו תואם את המציאות. בכגון זה, אם הצד השלישי נענה לבקשתו של הלקוח לבטל את החוזה (אף שביחסים שביניהם לא הצדיקה אי־ההתאמה את ביטול העסקה), מוצדק לסייג את הסעיף ולשלול מהמתווך את דמי התיווך אף שהחוזה בוטל בהסכמת הצדדים. והוא הדין אם הצד השלישי הסכים לתקן את אי־ההתאמה ובעקבות כך נכרת ביניהם חוזה, גם אז יש לשלול מן המתווך זכות לדמי תיווך (ראו שו"ת הליכות ישראל (גרוסמן) פרק ו, בסופו, ד"ה ואם התבטל המקח).

באשר לשאלת התיווך בחוזה פסול, כבסעיף קטן (ד) המוצע, גישת המשפט העברי היא שיש תוקף לחוזה בלתי חוקי, בהתאם לכך, הוא הדין לרבים מן הפוסקים, שמתווך זכאי לדמי התיווך אף בתיווך לכריתת חוזה בלתי חוקי (כך פסק לדוגמה רבי שלמה יהודה טבק, הונגריה, המאה הי"ט, בעניין שדכן ששידך גרושה לכהן. ראו שו"ת תשורת ש"י, חלק א, סימן ז). ואולם הושמעה גם דעה אחרת, התואמת את ההוראה המוצעת, ולפיה יש לשלול דמי תיווך ממי שמתווך לכריתת חוזה בלתי חוקי. כך סבור הרב יהודה ליב צירלסון (מערכי לב, חלק התשובות, סימן קיג): "ודאי מוקצה הוא מן הדעת לומר שהאיסור שעשה השליח, מתירו לקבל שכר בעד עבריינותו... עלינו לגדור הדרך בעד העבריין, לבל יפיק שום תועלת מעבריינותו, כדי שלא יהא חוטא נשכר... גם עליו בעצמו מוטלת חובת הפרישה מקבלת תועלת ממונית בעד עבריינותו."

סעיף 226 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי המועד לתשלום דמי התיווך יהיה במועד כריתת החוזה בין הלקוח לאדם השלישי אלא אם כן נכרת

227. נכרת חוזה בין הלקוח לאדם השלישי עקב פעולת המתווך כאמור בסעיף 223(א), יודיע על כך הלקוח למתווך; היה החוזה מותנה בתנאי מתלה, יודיע הלקוח למתווך, עם התקיימות התנאי, גם על התקיימותו.

חיוב הלקוח ליידוע המתווך [ח]

228. (א) המתווך רשאי להתקשר בחוזה תיווך גם עם האדם השלישי, ובלבד שהודיע על כך ללקוח והלקוח הסכים לכך.

(ב) התקשר המתווך בחוזי תיווך עם שני הצדדים לחוזה, זכאי הוא לדמי תיווך מכל אחד מהם.

תיווך בעבור שני צדדים [ח]

229. התחייב הלקוח להימנע מכריתת חוזה תיווך עם מתווך אחר באותו עניין, יחוב המתווך אמון כלפי הלקוח.

חיוב אמון בעת בלעדיות [ח]

פרק שישי: חוזה שכירות

230. חוזה שכירות הוא חוזה בין משכיר לשוכר להקניה, תמורת דמי שכירות, של זכות להחזיק ולהשתמש בנכס שלא לצמיתות.

מהותו של חוזה שכירות [שכר 1]

דברי הסבר

חוזה עם תנאי מתלה, שאז נדחה התשלום עד למועד התקיימותו של התנאי כאמור בסעיף 225(ב) המוצע. בהתאם לאמור בסעיף 227 המוצע, על הלקוח מוטלת חובת הודעה למתווך על כריתת החוזה עם האדם השלישי או על התקיימות התנאי המתלה. הפרת חובת ההודעה היא הפרה של חוזה התיווך.

סעיף 227 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את החיוב הראשוני של הלקוח – מסירת הודעה למתווך על כריתת חוזה עם הצד השלישי. הוראה זו נועדה לידע את המתווך על כך שהוא זכאי לדמי תיווך. על הלקוח לידע את המתווך על מועד כריתת החוזה. מועד זה הוא גם המועד לקיום חיוב הלקוח לתשלום דמי התיווך לפי סעיף 226 המוצע. על אופן מסירת ההודעה יחולו ההוראות הקבועות בחלק הדן בפעולות משפטיות (סעיפים 7 עד 16 המוצעים).

סעיף 228 ההוראה החדשה המוצעת קובעת שאין מניעה כי המתווך יפעל בעבור שני הצדדים ויקבל את שכרו המלא משניהם. נראה שהיחסים המיוחדים בין המתווך ללקוח דורשים כי המתווך יודיע על כך ללקוחו ויקבל את הסכמתו.

סעיף 229 ההוראה החדשה המוצעת הקובעת כי מקום שבו הוסכם בחוזה התיווך שהלקוח לא ייזקק לשירותיהם של מתווכים אחרים, מוטלת על המתווך חובה נוספת והוא יחוב בכל הוראות פרק חיוב אמון (סעיפים 434 עד 442 המוצעים) וביניהן החובה לקיים את חיוביו ולגרום לכריתת החוזה נושא התיווך "בשקידה, במיומנות, במסירות וללא התרשלות". נראה מוצדק בשל תלותו של הלקוח במתווך להטיל על המתווך במקרה זה חובה מוגברת של השתדלות ונאמנות.

פרק שישי: חוזה שכירות

ההוראות המוצעות נוגעות לשכירות וההוראות המוצעות הנוגעות לשאילה מעוגנות בשני פרקים נפרדים. לזכות השכירות, פן חוזי ופן קנייני. הפן החוזי של זכות השכירות מתייחס להיבטים שונים של ביצוע חוזה שכירות, כגון: מסירת המושכר, דין אי־התאמה, תיקונים במושכר וביצוע תשלומים. הפן הקנייני של הזכות נוגע להיבטים של רישום זכויות, עבירותה של הזכות, תחילתה וסיומה של הזכות הקניינית בנכס ומעמד בעלי הזכות כלפי צדדים שלישיים. בהתאם למבנה המוצע של החוק, הוראות הנוגעות לפן החוזי של זכות השכירות נכללו בחלק הדן בחיובים, ואילו הוראות החוק הנוגעות להיבט הקנייני של השכירות, נכללו בחלק הדן בנכסים (בדומה לחלוקה הקיימת בין חוק השכירות והשאילה וההוראות הדנות בשכירות ושאילה בחוק המקרקעין).

סעיף 230 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 1 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח שמטרתם להבהיר את תוכנו של חוזה שכירות להבדיל מהזכות הקניינית עצמה (המצויה בסעיף 538 המוצע). ההוראה הפותחת מגדירה את מהות חוזה השכירות, בהתאמה לסעיפי פתיחה אחרים בחלק המשנה הדן בחוזים מיוחדים. חוזה שכירות הוא חוזה להקניה של זכות קניינית בנכס בתמורה. המדובר בזכות, מוגבלת בזמן, של השוכר להחזיק ולהשתמש בנכס. ההוראה נוקטת לשון "חוזה שכירות" להדגיש את הפן החוזי של השכירות. המונח "שכירות" שבסעיף 1 לחוק השכירות והשאילה, יוחד לשכירות הקניינית.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"מהות השכירות

1. שכירות היא זכות שהוקנתה בתמורה (להלן – דמי שכירות), להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות."

תחולת הפרק על שכירות משנה [שכר 2(ב)]

231. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על שכירות משנה; לעניין זה יראו את השוכר הראשי כמשכיר ואת שוכר המשנה כשוכר.

חיוב המשכיר – מסירת המושכר [שכר 5(א)]

232. המשכיר ימסור את המושכר לשוכר.

קיום החיוב למסירת המושכר [שכר 5(א)]

233. המשכיר יקיים את החיוב למסירת המושכר בהעמדתו לרשות השוכר.

מקום קיום החיוב למסירת המושכר [שכר 5(ג)]

234. (א) מסירת המושכר תהיה במקום שבו נמצא המושכר בעת כריתת החוזה.

(ב) סעיף 159(ב) יחול, בשינויים המחויבים, כאשר הוסכם שהמשכיר יטפל בהובלת המושכר.

איסור הפרעה לשימוש במושכר [שכר 11]

235. המשכיר יאפשר לשוכר להשתמש במושכר על פי המוסכם ביניהם במשך תקופת השכירות, בלי שהוא או אדם מטעמו יפריעו לשימוש כאמור.

דברי הסבר

סעיף 231 ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 2 לחוק השכירות והשאילה, ומבהירה מהו ההסדר שחל על היחסים שבין השוכר הראשי ושוכר המשנה, היינו, השוכר הראשי ייחשב לעניין שכירות משנה כמשכיר, ושוכר המשנה – כשוכר. יש לקרוא את הפרק באופן כזה שחיוביו של המשכיר מוטלים על השוכר הראשי וחיוביו של השוכר מוטלים על שוכר המשנה (הוא הדין לגבי זכויותיהם). (ראו גם סעיף 433 המוצע).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תחולה

2. (ב) הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על שכירות משנה."

סעיפים 232 ו־233 הסעיפים המוצעים חוזרים על הוראת סעיף 5(א) לחוק השכירות והשאילה, בשינוי נוסח. הוראות דומות מצויות בסעיף 151 ו־158 בחוק המכר וסעפים 190 ו־191 בחוק קבלנות.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"המסירה, מועדה ומקומה

5. (א) המשכיר חייב למסור את המושכר לשוכר בהעמדת המושכר לרשותו."

סעיף 234 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5(ג) לחוק השכירות והשאילה בשינויי נוסח. יוער כי ההוראה שונה מן ההוראה הכללית לגבי מקום הקיום של חיוב המצויה בסעיף 53 המוצע. ההוראות לעניין מכר וקבלנות מצויות בסעיפים 159 ו־193 בהתאמה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת מהו מקום המסירה של הנכס במקרה שבו הוסכם על הובלת המושכר, בדרך של הפניה להוראה המקבילה בפרק הדן בחוזה המכר (סעיף 159(ב) המוצע). משמעות הפניה זו היא כי אם הוסכם על כך שהמשכיר יטפל בהובלת הנכס יקיים חיוב המסירה במקום שבו הוסכם עליו עם המשכיר (ראו דברי הסבר לסעיף 159 המוצע).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"המסירה, מועדה ומקומה

5. (ג) המסירה תהא במקום שבו נמצא המושכר בזמן כריתת החוזה."

סעיף 235 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11 לחוק השכירות והשאילה. הובהר כי השימוש אינו דווקא שימוש רגיל של המושכר אלא הוא השימוש כפי שהוסכם בין הצדדים. הכוונה היא כי על המשכיר להימנע מהפרעה, הוא או אדם מטעמו, לשימוש המוסכם גם אם הוא לא השימוש הרגיל בנכס. כך, למשל, מוטלת החובה על המשכיר להימנע מהפרעה לשוכר אם היה המשכיר בעל מקרקעין שכנים וביצע בהם מעשה כלשהו שיש בו הפרעה לשימוש המוסכם במקרקעין שהשכיר, אף אם היא לא עולה כדי הפרעה לשימוש הרגיל במקרקעין אלה. סעיף זה קשור לסעיף 246 המוצע, ולפיו על המשכיר לקיים את הנכס במשך תקופת השכירות כאשר הוא חופשי מכל זכות הנוגדת את השכירות.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"שימוש ללא הפרעה

11. המשכיר חייב לאפשר לשוכר להשתמש במושכר במשך תקופת השכירות לפי המוסכם בין הצדדים לא הפרעה מצדו או מטעמו."

236. (א) המשכיר יתקן במושכר או בנכס שלו המשמש את המושכר כל דבר הגורם הפרעה של ממש לשימוש הרגיל במושכר או לשימוש בו על פי המוסכם בינו לבין השוכר (בפרק זה – פגם), אחרי שקיבל דרישה לכך מאת השוכר; לעניין זה, אחת היא אם היה הפגם בזמן מסירת המושכר לשוכר או התהווה לאחר המסירה. [חיוב המשכיר לתקן פגמים [שכר 7(א)]]

(ב) היה המושכר או הנכס המשמש את המושכר, מיטלטלין, רשאי המשכיר לקיים את החיוב האמור בסעיף קטן (א) על ידי החלפת המושכר או הנכס המשמש אותו, על חשבונו, בנכס דומה לו, ובלבד שהדבר סביר בנסיבות העניין. [שכר 7(ב) רישה]

(ג) היה המושכר או הנכס המשמש את המושכר, מיטלטלין ותיקונו של הפגם כרוך בהפרעה בלתי סבירה לשימוש בו, זכאי השוכר לדרוש מהמשכיר את החלפתו במקום את תיקונו. [ח]

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו בכל אחד מאלה: [שכר 7(א)]

(1) השוכר אחראי לפגם כשומר על פי פרק ראשון: שמירה בחלק משנה חמישי[22];

(2) תיקון הפגם, לפי חוזה השכירות או לפי המקובל בנסיבות העניין, אינו חל על המשכיר;

(3) הנכס הוחכר בחכירה לדורות. [ח]

דברי הסבר

סעיף 236 הסעיף המוצע עוסק בפגם שנפל במושכר או בנכס המשמש אותו בשונה מאי־התאמה שלה מוקדשות הוראות בהמשך הפרק והוא חל במקביל להן.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי מכיר בחובת תיקון המושכר, אם כי נחלקו הדעות בין הפוסקים; יש שאינם מכירים בחובה זו אלא כאשר הושכר נכס בלתי מסוים (לדוגמה בית סתם), ויש המכירים בחובה זו גם ביחס להשכרת נכס מסוים (בית זה). ראו בהרחבה, מ' ויגודה, שכירות ושאילה, ירושלים התשנ"ח, סעיף 7, עמ' 121–154.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 7(א) לחוק השכירות והשאילה, בשינויים אלה: המילים "תוך זמן סביר" הושמטו כמיותרות לאור סעיף 50(א) המוצע, בפרק העוסק בהוראות כלליות לחיובים, הדן במועד קיום החיוב וקובע כי חיוב על פי חוזה יש לקיים זמן סביר לאחר יצירתו. ההוראה אינה מתייחסת לשאלה אם עצם היווצרות הפגם מהווה הפרה, ומוצע כי הדבר יוכרע בכל מקרה לגופו. ההוראה מבטאת את האחריות של המשכיר לכך שהשוכר יוכל להשתמש בנכס במהלך השכירות. בהתאם לכך הובהר כי החובה המוטלת על המשכיר לתקן את הפגם היא הן לגבי פגם שהיה בזמן שלפני המסירה של המושכר לשוכר והן לגבי פגם שנוצר במועד מאוחר יותר.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת, בדומה לחוק הקיים, מבחינה בין נכס שהוא מיטלטלין לנכס שהוא מקרקעין, ומאמצת בכל הנוגע לנכס שהוא מיטלטלין את עקרון הביצוע בקירוב מצדו של המשכיר (CY PRES). במקום "ובשביל השוכר לא נודעת משמעות לזהותו" מוצע לומר "ובלבד שהדבר סביר בנסיבות העניין" שהוא ביטוי מתאים יותר. המילים "או הנכס המשמש את המושכר" הוספו בדומה לאמור בסעיפים קטנים (א) ו־(ב). הסיפה של סעיף 7(ב) לחוק הקיים מצויה בסעיף 56 המוצע הדן בשאלה על מי מוטלות ההוצאות לקיום החיוב.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מחזקת את התרופות העומדות לשוכר במקרה של פגם. בהתאם להוראה המוצעת ובמקביל לזכות העומדת לרשות המשכיר בסעיף קטן (ב) המוצע, היא יוצרת זכות לשוכר, במקרה של פגם, אשר תיקונו כרוך בהפרעה בלתי סבירה לשימוש במושכר או בנכס המשמש את המושכר, לדרוש את החלפת המיטלטלין במקום לדרוש את תיקונם.

לסעיף קטן (ד)

פסקאות (1) ו־(2) המוצעות חוזרות על הסיפה של סעיף 7(א) לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח. פסקה (3) שהיא הוראה חדשה קובעת דין מיוחד לעניין תיקון פגמים ושינויים במושכר במקרה של חכירה לדורות (המוגדרת בסעיף 540 המוצע). שוכר המחזיק בנכס לתקופה ממושכת הוא למעשה "בעלים חלקי" של הנכס ולכן מן הראוי שלעניין תיקון פגמים דינו יהיה שונה מדינו של שוכר לתקופה קצרה ודומה יותר למי שהוא בעלים של הנכס ממש. לפיכך, קובעת ההוראה כי סעיפים קטנים (א) עד (ג) לא יחולו על חוכר לדורות. יצוין כי החוכר לדורות זכאי ליהנות משאר ההסדרים הנוגעים לאי־ההתאמה הקבועים בפרק זה, כגון הזכות לתקן אי־התאמה בעצמו תוך דרישה לשיפוי בשל הוצאותיו הסבירות בתנאים המצוינים בסעיף 245 המוצע.

[22] סעיפים 441 עד 433.

תשלום דמי שכירות [שכר 13(א)]

237. השוכר ישלם למשכיר את דמי השכירות.

המועד לתשלום דמי שכירות [שכר 14(א)]

238. נקבעו דמי השכירות בסכום מסוים לתקופות קצובות, ישלם אותם השוכר בראשית כל תקופה.

שימוש במושכר [שכר 16]

239. השוכר ישתמש במושכר כמוסכם בחוזה השכירות; ואולם אם לא הסכימו הצדדים כי השימוש כאמור יהיה שימוש ייחודי, רשאי השוכר להשתמש במושכר שימוש אחר, ובלבד ששימוש כאמור לא יפגע במושכר או יכביד על המשכיר מעבר למוסכם.

בדיקת המושכר ותיקונו [שכר 17]

240. השוכר יאפשר למשכיר או לאדם מטעמו לבדוק את המושכר ולבצע בו תיקונים, בכל עת סבירה, ובלבד שהמשכיר יודיע על כך לשוכר זמן סביר מראש וימעיט, ככל האפשר, בהפרעה לשוכר.

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

הבחנה בין שכירות לתקופה ארוכה לשכירות לתקופה קצרה ניתן למצוא גם במשפט העברי שבו יחולקו הסיכונים באופן שונה במקרה שבו השכירות היא לתקופה קצרה לעומת שכירות לתקופה ארוכה שהרי "המשכיר בית לחבירו ונפל, חייב להעמיד לו בית... אמתי? בזמן ששכרו לזמן מרובה. אבל שכרו לזמן מועט, אומר לו: הרי שלך לפניך" (תוספתא, בבא מציעא ח, לב–לג).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"חובת תיקון המושכר

7. (א) המשכיר חייב, תוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה לכך מאת השוכר, לתקן במושכר, או בנכס שברשותו המשמש את המושכר, כל דבר השולל או המגביל הגבלה של ממש את השימוש במושכר לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות (להלן – פגם), בין שהפגם היה בזמן מסירת המושכר לשוכר ובין שהתהווה לאחר מכן, זולת פגם שהשוכר אחראי לו לפי חוק השומרים, התשכ"ז – 1967, או שתיקונו, לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות, אינו חל על המשכיר.

(ב) היה הנכס המושכר מיטלטלין ובשביל השוכר לא נודעת משמעות לזהותו, רשאי המשכיר לקיים את חיובו לפי סעיף זה בדרך של החלפת הנכס בנכס אחר; הוצאות ההחלפה יחולו על המשכיר."

סעיף 237 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 13(א) לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח.
הוראת סעיף קטן (ב) הושמטה לאור סעיף 55 המוצע, שחל על כל חלק החיובים, ואשר קובע שתשלום בעד נכס או שירות יש לקיים בתשלום הסכום הראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת יצירת החיוב.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"דמי השכירות

13. (א) השוכר חייב לשלם למשכיר את דמי השכירות.

(ב) לא הוסכם על שיעור דמי שכירות או על דרך קביעתם, ישולמו דמי שכירות שהיו ראויים להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה."

סעיף 238 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 14(א) לחוק השכירות והשאילה. מאחר שהנוהג בנוגע למיטלטלין אינו מן המפורסמות, כמו הנוהג לגבי מקרקעין, אזי ההוראה המוצעת אינה מתייחסת למיטלטלין או לזכויות באופן מיוחד ומאחדת את ההסדר של מועד התשלום של דמי שכירות של מיטלטלין, של זכויות ושל דמי שכירות של מקרקעין, כך שאם לא הוסכם אחרת אזי דמי השכירות ישולמו בראשית כל תקופה גם כאשר מדובר בשכירות של מיטלטלין.

התייחסות המשפט העברי:

הכלל במשפט העברי, בין במקרקעין ובין במיטלטלין, הוא "שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף" (תלמוד בבלי, בבא מציעא סה ע"א), אלא אם כן יש מנהג אחר.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"מועד התשלום ומקומו

14. (א) נקבעו דמי השכירות בסכום מסויים לתקופות קצובות ישולמו, בשכירות מקרקעין – בראשית כל תקופה, ובשכירות אחרת – בסוף כל תקופה."

סעיף 239 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"שימוש במושכר

16. השוכר לא ישתמש במושכר אלא לפי המוסכם; אולם אם שימוש זה לא הותנה כשימוש ייחודי, רשאי הוא להשתמש במושכר שימוש אחר, ובלבד שלא יהיה בו משום פגיעה במושכר או הכבדה על המשכיר יותר מאשר לפי המוסכם."

סעיף 240 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח.
המילים "או לאדם מטעמו" הוספו לשם ההבהרה.

התייחסות המשפט העברי:

הוראה זו דנה בתיקונים. שיפורים אשר אינם בגדר תיקונים אינם כלולים בה . לגבי אלה נאמר, במשפט העברי,

241. (א) השוכר אינו רשאי לבצע שינויים במושכר, אלא אם כן קיבל את הסכמת המשכיר לשינויים.

שינויים במושכר [ח]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), זכאי החוכר לדורות לבצע שינויים במוחכר, שאין בהם כדי להפחית את ערכו של הנכס, ובלבד שישיב את המוחכר בתום תקופת החכירה בהתאם להוראות סעיף 250.

242. המשכיר ימסור את המושכר כשהוא מתאים למוסכם בינו לבין השוכר; על אי־התאמת המושכר יחולו הוראות סעיפים 165(ב) ו־168, בשינויים המחויבים, ובכפוף להוראות פרק זה, ואחת היא אם אי־ההתאמה במושכר מקורה במושכר עצמו או בסביבתו.

אי־התאמה במושכר [שכר 6(1), ח]

243. על תניה הפוטרת את המשכיר מאחריות לאי־התאמה או המגבילה את אחריותו כאמור יחולו הוראות סעיף 167 בשינויים המחויבים.

תניית פטור בחוזה שכירות [שכר 8]

דברי הסבר

כי "וכן הדין במשכיר בית לחבירו לזמן קצוב, ובתוך הזמן רצה לבנותו, שלא יוכל לכוף לשוכר לצאת ממנו, ואפילו לבית יפה ממנו. אך מבקשים ממנו לעשות לפנים משורת הדין. וכן אינו יכול לכופו להכניס בו פועלים לבנותו בעוד שמושכר לו, מפני קול הנכנסים ודריסת הרגלים" (מרדכי, בבא בתרא, סימן תעב).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"בדיקת המושכר ותיקונו בידי המשכיר

17. השוכר חייב לאפשר למשכיר, בכל עת סבירה, לבדוק את המושכר ולבצע בו תיקונים, ובלבד שהמשכיר יודיע לו על כך זמן סביר מראש וימעיט ככל האפשר בהפרעה לשוכר."

סעיף 241 ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את נושא השינויים במושכר.

לסעיף קטן (א)

בסעיף הקטן המוצע נקבע כי השוכר רשאי לבצע תיקונים במושכר רק אם קיבל את הסכמת המשכיר לכך. ההוראה מבהירה כי ביצוע של שינויים בנכס הוא זכות בלעדית לבעלים ועל כן היא מבקשת להגן על המשכיר כבעלים של הנכס מפני שינויים בנכס שאין הוא מעוניין בהם.

התייחסות המשפט העברי:

ראה על כך גם משנה תורה, הלכות מכירה, פרק כג, הלכה ו: "ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב ובין המקנה אותה לפירותיה, שהקונה לפירות אינו יכול לשנות צורת הקרקע ולא יבנה ולא יהרוס, אבל הקונה לזמן קצוב הוא בונה והורס ועושה בכל זמנו הקצוב כמו שעושה הקונה קניין עולם לעולם".

לסעיף קטן (ב)

למרות הגבלת זכות השוכר בסעיף קטן (א), מוצע להתיר לחוכר לדורות כמשמעותו בסעיף 540 המוצע, לבצע שינויים אף בלא הסכמת המשכיר. ההנחה היא כי חוכר לדורות, שלא כשוכרים אחרים השוכרים את הנכס לתקופות קצרות יותר, יכול לנהוג בנכס כ"בעלים חלקי" ועל כן הוא יכול לערוך שינויים בנכס. זכותו זו מוגבלת בכך שאין בשינויים שערך כדי להפחית את ערך הנכס ועליו להשיב את הנכס כשהוא פנוי מכל אדם או נכס לפי הוראות סעיף 250 המוצע.

סעיף 242 ההוראה המוצעת דומה להוראת סעיף 6 לחוק השכירות והשאילה (למעט פסקה 6(2) המצויה בסעיף 244 המוצע). הסדר אי־ההתאמה הקבוע בסעיף זה הותאם להסדר הקבוע בפרק חוזה מכר, ולפיו המשכיר ימסור את המושכר כשהוא מתאים למה שהוסכם בינו לבין השוכר. הסעיף מפנה לסעיף 165(ב) המוצע הקובע מהי אי־התאמה וכי אין השוכר רשאי להסתמך על אי־התאמת הנכס אם ידע עליה בעת כריתת החוזה (סעיף 168 המוצע). הוראה דומה בנוגע לקבלנות מצויה בסעיף 199 המוצע. הסיפה להוראה זו מוסיפה על החוק הקיים בקבעה כי גם אם מקור אי־ההתאמה בסביבת המושכר, יחול עליו ההסדר האמור.

התייחסות המשפט העברי:

במקורות המשפט העברי כך נקט רבי מנחם המאירי (פרובנס, המאה הי"ד), בית הבחירה בבא מציעא קא ע"ב, ד"ה אמר המאירי (אבל לא כך פסק השולחן ערוך, חושן משפט, סימן שיד, סעיף א).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"אי־התאמה

6. המשכיר לא קיים את חיוביו אם מסר לשוכר נכס שבזמן המסירה לא התאים מבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו או מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים (להלן – אי־התאמה); אולם אין השוכר זכאי להסתמך על אי־התאמה בכל אחת מאלה:

(1) הוא ידע עליה בעת כריתת החוזה;

(2) הוא לא הודיע עליה למשכיר זמן סביר לאחר שגילה אותה או, אם הודיע כאמור, לא נתן למשכיר הזדמנות נאותה לבדוק את המושכר; פיסקה זו לא תחול עם ידע המשכיר על אי־ההתאמה."

סעיף 243 ההוראה המוצעת מרחיבה לעומת סעיף 8 לחוק השכירות והשאילה. בדומה להסדר הקבוע בפרק חוזה מכר ובפרק חוזה קבלנות (סעיפים 167 ו־201 המוצעים, בהתאמה), קובעת ההוראה את בטלותה

הסתמכות השוכר על אי־התאמה [שכר 6(2), ח]

244. הוראות סעיף 169 יחולו, בשינויים המחויבים, על הסתמכות השוכר על אי־התאמה לפי פרק זה ואולם נוסף על הנטלים המנויים באותו הסעיף, על השוכר ליתן למשכיר הזדמנות סבירה לתקן את אי־ההתאמה, ככל שהדבר סביר בנסיבות העניין.

תיקון פגם או אי־התאמה בידי השוכר [שכר 9(א)(1), (ב), (ג)]

245. (א) השוכר זכאי, בכל עת, לתקן בעצמו פגם או אי־התאמה במושכר, שהמשכיר אחראי להם, ולדרוש מהמשכיר שיפוי בשל הוצאותיו הסבירות ובלבד שנתן למשכיר הזדמנות סבירה לבדוק את המושכר ולתקן את הפגם, או לתקן את אי־ההתאמה כאמור בסעיף 244, והמשכיר לא עשה כן; היה תיקונם של הפגם או של אי־ההתאמה דחוף, כך שאין לדרוש מן השוכר שימתין לתיקונו בידי המשכיר, רשאי השוכר לתקן את הפגם או את אי־ההתאמה אף בלי שנתן למשכיר הודעה על כך ובלי שנתן לו הזדמנות סבירה כאמור.

דברי הסבר

של תניה הפוטרת או המגבילה את המשכיר מאחריות בשל אי־התאמה במקרה שהמשכיר אינו מגלה את דבר אי־ההתאמה במושכר, על אף שהדבר ידוע לו, או שהיה צריך לדעת על כך, בעת כריתת החוזה. המילים "זכאי השוכר לזכויות לפי סעיפים 6 ו־7" מיותרות, ואין בכך כדי לגרוע מזכותו של שוכר אם אי ההתאמה היא בגדר פגם. כמו כן השוכר זכאי ליהנות מהתרופות בפרק זה ובחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב לעניין תוצאות הפרה בשל אי־התאמה.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"העלמה של אי־התאמה או פגם

8. היו אי־התאמת המושכר או הפגם נובעים מעובדות שהמשכיר ידע או שהיה עליו לדעת עליהן בעת כריתת החוזה ולא גילה אותן לשוכר, זכאי השוכר לזכויות לפי סעיפים 6 ו־7 על אף האמור בכל הסכם."

סעיף 244 ההוראה המוצעת מחילה על חוזה השכירות את ההסדר החל על חוזה מכר והיא שונה מהחוק הקיים (סעיף 6 לחוק השכירות והשאילה), בכמה נושאים. בהתאם לפרק חוזה המכר, מבהירה ההוראה כי על השוכר מוטל הנטל להודיע למשכיר על אי־ההתאמה, תוך פירוט סביר אלא אם כן היה על המשכיר לדעת עליה ולא רק למקרה שבו ידע עליה בפועל. כמו כן על השוכר לתת הזדמנות סבירה לבדוק את הנכס. ההוראה המוצעת מוסיפה הוראה מיוחדת לחוזה שכירות הקובעת כי על השוכר מוטל הנטל לאפשר למשכיר לתקן את הנכס, אם ברצונו להסתמך על אי־ההתאמה בהנחה כי בשכירות המדובר במערכת יחסים מתמשכת שיש מקום לאפשר למשכיר לתקן את אי־ההתאמה שבנכס (ראו סעיף 203 המוצע לגבי הנטלים המוטלים על מזמין בחוזה קבלנות).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"אי־התאמה

6. המשכיר לא קיים את חיוביו אם מסר לשוכר נכס שבזמן המסירה לא התאים מבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו או מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים (להלן – אי־התאמה); אולם אין השוכר זכאי להסתמך על אי־התאמה בכל אחת מאלה:

(1) הוא ידע עליה בעת כריתת החוזה;

(2) הוא לא הודיע עליה למשכיר זמן סביר לאחר שגילה אותה או, אם הודיע כאמור, לא נתן למשכיר הזדמנות נאותה לבדוק את המושכר; פיסקה זו לא תחול אם ידע המשכיר על אי־ההתאמה."

סעיף 245 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות שבסעיפים 9(א)(1) ו־9(ג) לחוק השכירות והשאילה, בשינויים המפורטים להלן:

מתוך התפישה כי אין לעניין זכות השוכר לתיקון עצמי, הבחנה בין פגם לאי־התאמה – שהיא מעין פגם שהיה בנכס מראשיתו, הושווה מעמדה של אי־התאמה למעמדו של פגם לעניין זכות השוכר לתקן ולהשתפות מהמשכיר, ומוצע כי זכות השוכר שהיתה מוגבלת לדבר הגורם הפרעה של ממש לשימוש במושכר, תורחב אף לאי־התאמה כך שהנכס יהיה במצב שבו הוא מתאים לשימוש המוסכם.

הרישה של הסעיף קובעת כי השוכר יהיה זכאי לתקן אי־התאמה או פגם שהחיוב לתיקונו מוטל על המשכיר, אם המשכיר לא קיים את חיובו לתקן את המושכר בתוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה לכך מאת השוכר. זאת, בתנאי שהשוכר הודיע על כך למשכיר ונתן לו הזדמנות סבירה לבדוק את המושכר ולתקן את אי־ההתאמה או הפגם. סעיף 9(ב) הושמט לאור הדרישה כי על השוכר לתת הזדמנות סבירה למשכיר לתקן את הדרוש תיקון.

הסיפה קובעת, בדומה לחוק הקיים, כי השוכר זכאי לתקן פגם או אי־התאמה שהחיוב לתיקונם מוטל על המשכיר, אך תיקונם אינו סובל דיחוי. זאת, אף בלי שנתן למשכיר הזדמנות סבירה לתקן את הפגם או את אי־ההתאמה.

סוגיית הניכוי המופיעה בסעיף 9(א)(2) לחוק השכירות והשאילה נכללת בהסדר הכללי בנושא זה המופיע בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיף 497 המוצע).

(ב) על אף הוראות סעיף 241(א), זכאי השוכר לתקן בעצמו בכל עת פגם שתיקונו לא מצוי באחריותו של המשכיר, ובלבד שנתן למשכיר הזדמנות סבירה לתקן את הפגם. [ח]

246. המשכיר ימסור לשוכר את הזכויות להחזיק ולהשתמש במושכר כשהן חופשיות מכל זכות של אדם שלישי אשר נוגדת את זכויות השוכר ויחולו לעניין זה הוראות סעיפים 242 עד 244; המשכיר ימנע את קיומן של זכויות נוגדות כאמור במהלך כל תקופת השכירות. התאמת הזכויות במושכר [ח]

247. הוראות סעיף 175 יחולו, בשינויים המחויבים, לעניין נשיאה בסיכון לאבדן המושכר. נשיאה בסיכון אבדן המושכר [ח]

248. תקופת השכירות תחל במסירת המושכר לשוכר. תחילת השכירות [שכר 18]

249. (א) עם סיום תקופת השכירות ישיב השוכר למשכיר את המושכר, כשהוא פנוי מכל אדם או נכס, למעט נכס של המשכיר המשמש את המושכר. השבת המושכר בסיום השכירות [שכר 20]

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת חלה על המצבים שבהם תיקון הפגם אינו באחריות המשכיר, אך הפגם מהווה הפרעה לשוכר, והוא מבקש לתקנו. זכות זו של השוכר מותנית במתן הזדמנות סבירה למשכיר לתקן את הפגם. על נושא חלוקת ההוצאות בין הצדדים יחולו ההוראות הכלליות של פרק עשיית עושר ולא במשפט.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"**תרופות בשל אי־תיקון**

9. (א) לא תיקן המשכיר את הפגם תוך זמן סביר לאחר שקיבל על כך דרישה מאת השוכר, רשאי השוכר–

(1) לתקן את הפגם ולדרוש מהמשכיר החזרת הוצאותיו הסבירות;

(2) להפחית את דמי השכירות, כל עוד לא תוקן הפגם, לפי היחס שבו פחת שווי השכירות עקב הפגם לעומת שוויה, לפי החוזה;

(ב) רצה השוכר לתקן את הפגם, עליו להודיע על כך בכתב למשכיר זמן סביר מראש.

(ג) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן השוכר שימתין לתיקונו בידי המשכיר, רשאי השוכר לתקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) בלי דרישה לפי סעיף 7(א) או הודעה לפי סעיף קטן (ב)."

סעיף 246 ההוראה החדשה המוצעת דנה באי־התאמה משפטית בדומה להסדר הקבוע בפרק חוזה מכר (סעיף 173 המוצע). מן הראוי שהמשכיר ימסור את הזכות בנכס כשהיא חופשית מכל זכות נוגדת של אדם שלישי, ככל שהיא נוגדת את זכויות השוכר. מאחר שמדובר בחוזה מתמשך על המשכיר לשמור על הזכות חופשית אף במהלך תקופת החוזה בדומה לסעיף 7 לחוק השכירות והשאילה, ולסעיף 236 המוצע, אשר מחליף אותו, הדנים בענייננו של פגם. על "אי־התאמה משפטית או פגם משפטי" כאמור יחולו, בשינויים המחויבים, ההוראות העוסקות באי־התאמה בסעיפים 242 עד 244 המוצעים לגבי ידיעת השוכר על אי־ההתאמה, הסתמכותו וכו'.

סעיף 247 ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את שאלת הנשיאה בסיכון אבדן המושכר. בחוק השכירות והשאילה הקיים אין התייחסות לשאלה שנדונה בחוק המכר ובחוק חוזה קבלנות, לעניין העברת הסיכון, דהיינו, מתי ישוחרר השוכר או המשכיר מקיום חיוביו אם המושכר אבד. כדי להשלים את החסר, מוצע לאמץ את ההסדר הקבוע בחוזה מכר, בסעיף 175 המוצע, גם לעניין חלוקת הסיכון בין השוכר לבין המשכיר.

סעיף 248 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"**תחילת השכירות**

18. תקופת השכירות תתחיל עם מסירת המושכר לשוכר."

סעיף 249 סעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 20(א) ו־(ב) לחוק השכירות והשאילה ומחילה את ההסדר הקבוע בסעיף 20(ב) גם על מיטלטלין, שכן אין מקום להבחנה בין סוגי הנכסים לעניין השבתם כשהם פנויים. ההוראה מבהירה כי החובה להשיב את המושכר פנוי אינה חלה לגבי נכס של המשכיר המשמש את המושכר. כמו החוק הקיים, ההוראה המוצעת אינה קובעת כי על השוכר להשיב את המושכר במצב שבו קיבל אותו. השבת נכס שאינו כשיר לשימוש, בדומה למסירת נכס שאינו כשיר כלל לשימוש, לא תיחשב "השבת נכס" בהתאם לעקרונות הקבועים בדיני החיובים הכלליים. לגבי השבת נכס פגום לרבות נכס שאינו כשיר לשימוש או אי־השבה של הנכס כלל יחולו ההוראות הדנות בשמירה. כך, אם השוכר אינו אחראי לנזק על פי דיני השמירה, הוא יוכל להשיב את הנכס במצבו הפגום או לא להשיבו כלל.

(ב) השיב השוכר את המושכר כאמור בסעיף קטן (א), יקבל המשכיר את המושכר.

(ג) היה המושכר נכס שהוא מיטלטלין, ישיב השוכר את המושכר במקום שבו נמסר המושכר לשוכר.

השבת מושכר שבוצעו בו שינויים [ח]

250. (א) ביצע השוכר שינויים במושכר בהסכמת המשכיר, זכאי השוכר לבחור בין השבת המושכר כפי שהוא לאחר ביצוע השינויים, לבין החזרת המושכר לקדמותו והשבתו כפי שהיה טרם ביצוע השינויים; בחר השוכר להשיב את המושכר כפי שהוא לאחר ביצוע השינויים, אין הוא זכאי לתמורה בשל השינויים שביצע.

(ב) ביצע השוכר שינויים במושכר בלי שקיבל את הסכמת המשכיר לכך, יחזיר השוכר את המושכר לקדמותו, וישיב אותו למשכיר כפי שהיה טרם ביצוע השינויים, ובלבד שהמשכיר דרש השבה כאמור; היה השינוי שביצע השוכר במושכר שהוא מקרקעין, הקמת מחוברים כמשמעותם בסעיף 600, יחולו הוראות פרק שני: בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת בחלק המשנה השלישי לחלק הרביעי*.

שמירה על המושכר [שכר 24]

251. השוכר ייחשב כשומר שכר כשהמטרה של שמירת המושכר טפלה למטרה העיקרית של החזקתו.

דברי הסבר

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

ההוראות חוזרות על הוראות סעיף 20(א) ו־(ג) לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"החזרת המושכר

20. (א) בתום השכירות חייב השוכר להחזיר למשכיר את המושכר והמשכיר חייב לקבלו.

(ב) בשכירות של מקרקעין יוחזר המושכר כשהוא פנוי.

(ג) בשכירות של מיטלטלין יוחזר המושכר במקום שבו נמסר לשוכר."

סעיף 250 ההוראה החדשה המוצעת דנה במקרה שבו השוכר ביצע שינויים במושכר. המבחן העיקרי בכל הנוגע לשינויים שנעשו במושכר הוא השאלה אם שינויים אלה נעשו בהסכמת המשכיר.

לסעיף קטן (א)

אם נעשו השינויים בהסכמת המשכיר אזי יחול סעיף קטן (א) המוצע הקובע כי אז השוכר זכאי לבחור בין השבת המושכר עם השינויים בלי לזכות בתמורה בעדם לבין השבת המושכר לאחר השבתו למצבו טרם השינויים. ההנחה היא כי המדובר, דרך כלל, בשינויים שנעשו בעלות לא יקרה ועל כן מן הראוי לאפשר לצדדים חופש פעולה שאינו מטיל עליהם חיובים כפויים. במצב זה אין להטיל על המשכיר חובת שיפוי רק משום שהסכים כי השוכר יכניס שינויים במושכר. ואולם אין לחייב את השוכר לסלק את השינוי על חשבונו בשל הסכמת המשכיר לביצוע השינוי. לפיכך מוצע לאפשר את הבחירה לשוכר, מצב שיאפשר משא ומתן בין הצדדים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת דנה בשינויים שנערכו שלא בהסכמת המשכיר וקובעת עיקרון ולפיו כששוכר מבצע שינוי שלא כדין שאינו בגדר בנייה ונטיעה, ישיב השוכר את המושכר למצבו טרם השינויים. אם המשכיר לא דרש את השבת הנכס בלא השינוי, יכול השוכר להשיב את הנכס כרצונו. על שינויים שהם בגדר בנייה ונטיעה יחולו ההוראות המתאימות בחלק מהנכסים הדנות בבנייה ונטיעה במקרקעי הזולת, בסעיפים 600 עד 606 המוצעים, היינו ברירה למשכיר לקיים את המחוברים או לדרוש את סילוק המחוברים שהקים השוכר.

סעיף 251 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 24 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח. לעניין אחריותו של השוכר כשומר יחול הפרק הדן בשמירה (סעיפים 421 עד 433 המוצעים).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תחולת חוק השומרים, התשכ"ז–1967

24. לענין חוק השומרים, התשכ"ז–1967, יראו שוכר כשומר שכר שהמטרה של שמירת הנכס טפלה למטרה העיקרית של החזקתו."

* סעיפים 600 עד 606.

פרק שביעי: חוזה שאילה

252. חוזה שאילה הוא חוזה בין משאיל לשואל להקניה, שלא בתמורה, של זכות להחזיק ולהשתמש בנכס שלא לצמיתות. מהותו של חוזה שאילה [שכר 26]

253. הוראות סעיפים 231 עד 235, 240, 241, 246, 248 ו־249 יחולו, בשינויים המחויבים, גם על שאילה. תחולה על פרק השאילה [שכר 27]

254. הוראות סעיפים 242 עד 245 יחולו לעניין אי־התאמת המושאל, בשינויים המחויבים, ואולם המשאיל לא יישא באחריות בשל אי־ההתאמה, אלא אם כן אי־ההתאמה נגרמה בשל התרשלותו. אי־התאמה במושאל [ח, שכר 28(א)]

255. המשאיל רשאי לסיים את חוזה השאילה בהודעה לשואל בתוך זמן סביר מראש, גם אחרי שנמסר המושאל לשואל, בהתקיים אחד מאלה: סיום חוזה שאילה [שכר 29(א), ח]

(1) תנאי מהתנאים האמורים בסעיף 182(א);

דברי הסבר

פרק שביעי: חוזה שאילה

בדומה לזכות השכירות גם לזכות השאילה, פן חוזי ופן קנייני. הפרק המוצע, שבחלק החיובים, מתייחס לפן החוזי של הזכות ולחיובים השונים של הצדדים. הפן הקנייני העוסק ברישום הזכות, תקופת קיומה ותוקפה מופיע בחלק החמישי הדן בנכסים.

סעיף 252 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 26 לחוק השכירות והשאילה, בשינויי נוסח שמטרתם להבהיר את תוכנו של חוזה שאילה להבדיל מהזכות הקניינית עצמה (המצויה בסעיף 549 המוצע). ההוראה הפותחת מגדירה את מהות חוזה השאילה, בהתאמה לסעיפי פתיחה אחרים בחלק המשנה הדן בחוזים מיוחדים. חוזה שאילה הוא חוזה, בין משאיל לשואל, להקניה של זכות קניינית בנכס שלא בתמורה. המדובר בזכות, מוגבלת בזמן, של השואל להחזיק ולהשתמש בנכס. ההוראה נוקטת לשון "חוזה שאילה" להדגיש את הפן החוזי של השאילה. המונח "שאילה" שבסעיף 26 לחוק השכירות והשאילה יוחד לשאילה הקניינית.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"מהות השאילה

26. שאילה היא זכות להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות, כשהזכות הוקנתה שלא בתמורה."

סעיף 253 ההוראה המוצעת, בדומה להוראה הקיימת בסעיף 27 לחוק השכירות והשאילה, מחילה על שאילה הוראות מתוך פרק חוזה שכירות בנוגע למסירת הנכס וחיובי השואל לגביו. הושמטה ההפניה לסעיפים 2(א), 3, 4, 5(ב) ו־25 שהם סעיפים 6, 123, 2, 50 ו־61 לחוק המוצע, בהתאמה, שחלים גם בלא צורך בהפניה מפורשת. סעיף 21 הקיים, שהוא סעיף 548 המוצע, הדן בזכות השוכר כלפי אדם שלישי, אינו נזכר בסעיף זה בשל היותו כלול בחלק הנכסים ועל כך ראה סעיף 550 המוצע ודברי ההסבר לו. סעיפים 241 ו־246 המוצעים, שהם סעיפים חדשים הדנים בשינויים במושכר ובהתאמת זכויות במושכר, הוחלו גם על שאילה. סעיף 2(ג) מיותר והושמט מהנוסח המוצע ועל כן נמחקה ההפניה אליו.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תחולת סעיפים

27. הוראות סעיפים 2 עד 5, 11, 12, 17, 18, 20, 21 ו־25 יחולו, בשינויים המחויבים, גם על שאילה."

סעיף 254 הסעיף שונה מן ההסדר הקיים בסעיף 28 לחוק השכירות והשאילה. ההוראה בסעיף 28 הקיים מתייחסת אך ורק לשאלת הידיעה ואולם יסוד הידיעה הוא רק חלק מסוגיית האשמה. המבחן המוצע הוא מבחן ההתרשלות שהוא מבחן אובייקטיבי ולא סובייקטיבי כמבחן הידיעה. ההוראה המוצעת מחילה את ההוראות לגבי אי־התאמה במושכר גם על אי־התאמה במושאל, ואולם בדומה להוראת סעיף 183 המוצע, בפרק חוזה מתנה, נקבע שמאחר שמדובר בחוזה בלא תמורה, המשאיל יהיה אחראי בשל אי־התאמה רק אם זו נגרמה בהתרשלותו.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"שלילת תרופות

28. (א) על אי־התאמת המושאל יחולו הוראות סעיף 6, אולם היא לא תשמש עילה לפיצויים, אלא אם ידע עליה המשאיל בעת כריתת החוזה והשואל לא ידע עליה."

סעיף 255 הסעיף המוצע קובע, בשונה מסעיף 29(א) לחוק השכירות והשאילה, כי הן בשלב ההתחייבות והן בשלב הריאלי לא יוכל המשאיל לחזור בו אלא אם כן עמד בעילות המנויות בסעיף המוצע. בכך מצמצם הסעיף את זכותו של המשאיל בשלב החוזי וקובע עילות מוגדרות ולפיהן זכאי המשאיל לחזור בו מהתחייבותו, ומרחיב את זכותו בשלב הקנייני של השאילה, בקבעו עילות נוספות על המנויות בסעיף 29(א) הקיים, שבהתקיימן הוא זכאי לסיים את החוזה.

פסקה (1) המוצעת מפנה להסדר הקבוע בפרק בדבר חוזה מתנה (סעיף 182(א) המוצע). בשל התפיסה כי המדובר בעסקת חסד הושווה דין חוזה השאילה לדין חוזה המתנה

(2) השואל נפטר, ניתן לגביו צו לכינוס נכסים בהליכי פשיטת רגל, או הוכרז פושט רגל ואם הוא תאגיד – ניתן לגביו צו פירוק;

(3) המושאל דרוש למשאיל בשל נסיבות שלא היו קיימות בעת כריתת חוזה השאילה.

פרק שמיני: חוזה ערבות

סימן א': הוראות כלליות

מהותו של חוזה ערבות [ערב 1, 3]

256. חוזה ערבות הוא חוזה שבו מתחייב אדם (בפרק זה – ערב), לקיים את חיובו של אדם אחר (בפרק זה – חייב) כלפי נושה; לעניין זה, "חיוב" – לרבות חלק ממנו, חיוב עתידי, חיוב משתנה, חיוב מתחדש, חיוב בלתי קצוב וחיוב מותנה.

דברי הסבר

ונקבע כי ניתן לבטל עסקה שאינה בתמורה בשל התנהגות מחפירה של השואל או בשל הרעה במצבו הכלכלי של המשאיל או במקרה שבו לא שינה השואל את מצבו לרעה בהסתמך על ההתחייבות.

פסקה (2) המוצעת מרחיבה את הנסיבות המהוות עילה לסיום השאילה והן כוללות על פי הנוסח המוצע גם מצבים שבהם ניתן נגד השואל צו פירוק, צו לכינוס נכסים, או אם השואל הוכרז פושט רגל, שהם דומים באופיים למצבים המנויים בחוק הקיים.

פסקה (3) המוצעת מקנה למשאיל זכות לחזור בו מחוזה השאילה כאמור בחוק השכירות והשאילה, אם המושאל דרוש למשאיל. בחוק המוצע הוספה הדרישה כי התקיימו נסיבות חדשות כדי ליצור איזון מתאים יותר בין המשאיל לבין השואל מאחר שקיימות נסיבות שבהן השואל, גם אם הובטחה לו זכות חינם, עדיין הסתמך על הנכס.

סעיף קטן (ב) בהוראה הקיימת הושמט, בהיותו מיותר לאור סעיפים 125 ו־126 המוצעים הדנים בחוזה לתקופה בלתי קצובה ובהארכת חוזה לתקופה קצובה. לגבי חוזה לתקופה בלתי קצובה וכן לגבי חוזה לתקופה קצובה שנסתיימה תקופתו, הכלל הוא כי הצדדים יוכלו להודיע על סיומם בהודעה זמן סביר מראש. דין זה יחול על חוזה שאילה ככל חוזה אחר.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי, אם היתה השאילה לזמן קצוב, מות השואל אינו עילה לסיום השאילה, וכפי שפסק הרמב"ם: "שאלו לזמן קצוב, כיון שמשך וזכה בו, אין הבעלים יכולין להחזירו מתחת ידו עד סוף זמן השאילה, ואפילו מת השואל, הרי היורשין משתמשין בשאילה עד סוף הזמן" (משנה תורה, הלכות שאלה ופקדון, פרק א, הלכה ה).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"סיום השאילה

29. (א) המשאיל רשאי לבטל את חוזה השאילה כל עוד לא מסר את המושאל לשואל, והוא רשאי לסיים את השאילה בתוך תקופתה אם מת השואל או אם המושאל דרוש למשאיל לצורך עצמו, והכל בהודעה לשואל זמן סביר מראש.

(ב) לא הוסכם על תקופת השאילה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאילה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש."

פרק שמיני: חוזה ערבות

הפרק המוצע דן בחוזה הערבות וממוקם בחלק המשנה הדן בחוזים המיוחדים. פרק זה מחליף את חוק הערבות, ובו שני סימנים: הראשון, הוראות כלליות והשני, ערבות יחיד. מוצע לשלב בחוק את ההוראות הדנות בערבות יחיד אף שהן בעלות אופי פרטני מיוחד. אמנם ככלל לא נכללות הוראות ממין זה, ואולם במקרה זה מדובר בהוראות, לא רבות, הנסמכות באופן הדוק על ההוראות הכלליות בנושא ערבות.

סימן א': הוראות כלליות

סעיף 256 ככלל, ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיפים 1 ו־3 לחוק הערבות ואולם בשונה מאותן ההוראות, היא קובעת כי הפרק דן בחוזה ערבות ולא "בהתחייבותו של אדם" שמשמעה הוא התחייבות חד־צדדית. שינוי זה תואם את המגמה הכללית בחוק המוצע, החוזרת גם בפרק חוזה מתנה, בסעיף 176 המוצע, לראות בהתחייבויות כגון אלה חוזה. ההוראה מבהירה את מהותו של חוזה זה בדומה לשאר הפרקים בחלק משנה זה העוסק בחוזים מיוחדים.

התייחסות המשפט העברי:

שינוי זה תואם את המשפט העברי, שדורש את ידיעת הנושה על הערבות ודורש גם את הסכמתו, אלא אם כן התחייב הערב כלפי החייב בהתחייבות בת תוקף – "מעשה קניין" (ראו ברוך כהנא, ערבות, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ"ב, עמ' 111 ועמ' 113, הערה 66).

נוסח חוק הערבות הקיים:

"מהות הערבות

1. (א) ערבות היא התחייבותו של אדם לקיים חיובו של אדם אחר כלפי אדם שלישי.

257. על אף הוראות סעיף 256, ערבות יכול שתיווצר על פי צו של רשות, באמצעות מסירת כתב ערבות לרשות; על ערבות כאמור יחולו הוראות פרק זה.

ערבות על פי צו של רשות [ערב 3]

258. הוראות פרק זה, למעט סעיפים 257, 266, 267(1) ו־268, לא יחולו על התחייבות עצמאית של אדם לשפות נושה בשל אי־קיום חיובו של חייב כלפי הנושה.

התחייבות עצמאית לשיפוי [ערב 16]

259. אין הערב חב בחיוב גבוה או חמור מחיובו של החייב.

תחומה של ערבות [ערב 4(א)]

260. הערב חב גם בחיובים אחרים שנתחייב בהם החייב בשל אי־קיום החיוב הנערב, לרבות הפרשי הצמדה, ריבית, הוצאות, פיצויים והשבה, ודינם של חיובים אלה כדין החיוב הנערב.

חיובים נלווים [ערב 4(ב) רישה]

261. (א) הוגדל החיוב הנערב, אין בכך כדי לשנות את חיובו של הערב.

(ב) הוקטן החיוב הנערב, מופטר הערב בשיעור שבו הופטר החייב.

שינוי בחיוב הנערב [ערב 5]

דברי הסבר

(ב) הערבות יכול שתהיה לחיוב כולו או מקצתו, קיים או עתיד לבוא, מתחדש או מותנה, קצוב או בלתי קצוב.

"יצירת הערבות

3. הערבות נוצרת בהסכם בין הערב לבין הנושה או בהתחייבותו של הערב שהודעה עליה ניתנה לנושה; ואם היתה הערבות על פי צו של רשות – משנמסר כתב הערבות לרשות."

סעיף 257 ההוראה המוצעת דומה לסיפה של סעיף 3 לחוק הערבות. חריג לכלל האמור בסעיף 256 הוא ערבות הנוצרת על פי צו של רשות. ערבות זו נוצרת מכוח התחייבות חד־צדדית בדרך של מסירת כתב הערבות לרשות והיא אינה ערבות לחיוב אלא ערבות לקיומו של אירוע. הסיפה באה להבהיר שגם על התחייבות חד־צדדית זו חל הפרק המוצע הדן בחוזה ערבות.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"יצירת הערבות

3. הערבות נוצרת בהסכם בין הערב לבין הנושה או בהתחייבותו של הערב שהודעה עליה ניתנה לנושה; ואם היתה הערבות על פי צו של רשות – משנמסר כתב הערבות לרשות."

סעיף 258 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16 לחוק הערבות, בשינויי נוסח. בסעיף המוצע מודגשת העצמאות של ההתחייבות לשיפוי ("האוטונומיות" של הערבות) בכך שמודגש כי רוב הוראות הפרק המוצע אינן חלות על התחייבות ממין זה. המילים "כשההתחייבות אינה בבחינת ערבות" הושמטו כמיותרות. ההפניה לסעיף 12 לחוק הערבות הושמטה מאחר שהסעיף הועבר לסעיף 413 שבפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט, אשר חל, לפי העניין, על כל החוק.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"התחייבות לשיפוי

16. התחייבות של אדם לשפות נושה בשל אי־קיום חיובו של חייב כלפי הנושה, כשההתחייבות אינה בבחינת ערבות, יחולו עליה סעיפים 3, 9, 11 ו־12, בשינויים המחוייבים לפי העניין."

סעיפים 259 ו־260 הסעיפים המוצעים חוזרים על הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) רישה של סעיף 4 לחוק הערבות, בשינויי נוסח ומבנה. סעיף קטן (ג) הושמט כמיותר שכן הערב והנושה יכולים להסכים על גובה הערבות וממילא אין לחייב את הערב ביותר משהסכים לו.

ההוראה המוצעת מבהירה כי המונח "חיובים" כולל את כל החיובים אשר נובעים מאי־קיום החוזה, לרבות הפרשי הצמדה והשבה של מה שהחייב קיבל מהנושה. מאחר שהוראות החוק המוצע כפופות להסכמה אחרת של הצדדים אם ישנה כזו והן בעיקרן ניתנות להתנאה, הושמטה הסיפה של סעיף 4(ב) הקיים כמיותרת (סעיף 260 המוצע).

נוסח חוק הערבות הקיים:

"תחומה של הערבות

4. (א) אין הערב חב ביותר מחיובו של החייב ולא בחמור ממנו.

(ב) הערב חב גם בריבית, בהוצאות ובדמי נזק שנתחייב בהם החייב בשל החיוב הנערב, ודינם של כל אלה כדין החיוב הנערב; והוא כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבות.

(ג) היה היקף הערבות מוגבל, אין הערב חב אלא בתחום ערבותו."

סעיף 261 לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)

הסעיפים המוצעים חוזרים ככלל על סעיף 5(א) ו־(ב) לחוק הערבות. הסעיף בחוק הקיים מתייחס לשינוי החיוב הנערב אם הוא הוסכם בין החייב לנושה

(ג) חל בחיוב הנערב שינוי אחר, משתנה חיובו של הערב בהתאם לשינוי האמור; ואולם אם היה בשינוי משום פגיעה של ממש בזכויות הערב, מופטר הערב מקיום הערבות, אלא אם כן ניתן לקיים את החיוב בלא השינוי והערב הודיע לנושה על רצונו לעשות כן בתוך זמן סביר אחרי שנודע לו על השינוי.

טענות העומדות לערב
[ערב 7(א)]

262. (א) טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו, עומדת גם לערב.

[ח]

(ב) היתה לחייב טענת קיזוז כלפי הנושה מכוח העסקה שבמסגרתה נוצר החיוב הנערב, תהיה הזכות להודיע על הקיזוז נתונה גם לערב, ורשאי הוא לתת הודעה כאמור על אף התנגדות החייב.

ערב וחייב – חיוב יחד ולחוד
[ערב 8]

263. הערב והחייב חבים כלפי הנושה יחד ולחוד.

דברי הסבר

(ובהקטנת החיוב, גם על פי ויתור של הנושה). מוצע לבטל סייגים אלה ולהחיל את הכלל גם אם השינוי נבע מסיבה אחרת, כמו למשל, חוק, מאחר שאין סיבה להבחין בין המצבים השונים.

לסעיף קטן (ג)

הרישה של הסעיף הקטן המוצע חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 5(ג) לחוק הערבות בשינוי נוסח. המילים "על פי חוזה בין החייב לבין הנושה" הושמטו בדומה לשינוי שנעשה בסעיפים קטנים (א) ו־(ב).

הסיפה של הסעיף המוצע מחדשת וקובעת כי אם יש בשינוי החיוב פגיעה של ממש בזכויות הערב, הערב פטור מקיום ערבותו, אלא אם כן ניתן לקיים את הערבות בלא השינוי והערב הודיע לנושה שיקיימה. בכך מדגיש הנוסח המוצע כי יש לברר את רצונו של הערב כשחל שינוי בחיוב שיש בו משום פגיעה של ממש בזכויותיו ולשחרר את הערב מן הנטל למסור הודעה בדבר ביטול ערבותו (נטל אשר סעיף 5 הקיים הטיל עליו). למותר לציין כי גם במקרה שבו הערב הודיע לנושה על רצונו לקיים את החיוב, נותרת זכותו לשיפוי על כנה (ראו סעיפים 266 ו־267 המוצעים).

נוסח חוק הערבות הקיים:

"שינוי בחיוב

5. (א) הוקטן החיוב הנערב, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה או על פי ויתור של הנושה, מופטר הערב במידה שהופטר החייב.

(ב) הוגדל החיוב הנערב, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה, אין הדבר משנה בחיובו של הערב.

(ג) חל בחיוב הנערב שינוי אחר, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה, משתנה חיובו של הערב לפי השינוי, אולם הברירה בידי הערב –

(1) למלא ערבותו ללא שינוי, אם ניתן לעשות כן;

(2) לבטל ערבותו אם השינוי היה שינוי יסודי הפוגע בזכויות הערב."

סעיף 262 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(א) לחוק הערבות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת מרחיבה את חובת ההגנה המוטלת על החייב כלפי הערב. על החייב להעמיד לרשות הערב את טענת הקיזוז שברשותו שהרי מיצוי טענות מתחום העסקה של החיוב הנערב, הוא בגדר הציפיות של הערב. על כן נקבע כי הערב רשאי להודיע לנושה על קיזוז של חיוב כספי אשר נובע מהחיוב העיקרי (שבין החייב לבין הנושה), ואשר החייב היה רשאי לקזז אותו. מובהר שהערב זכאי לתת הודעת קיזוז כאמור, על אף התנגדותו של החייב.

התייחסות המשפט העברי:

חידושו של החוק המוצע, שזכות קיזוז של החייב כלפי הנושה עוברת לערב, נפסק במאה הט"ז על ידי ר' שמואל די מודינא (שו"ת מהרשד"ם, חושן משפט, סימן עב).

הוראת סעיף 7(ב) לא נכללה בפרק הדן בחוזה ערבות בשל הוראה כללית שצפויה להיכלל בחלק ההתיישנות.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"טענות הגנה

7. (א) כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו עומדת גם לערב.

(ב) התיישנה התביעה נגד החייב, מתיישנת גם התביעה נגד הערב, אם לא התיישנה לפני כן."

סעיף 263 ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 8 לחוק הערבות, בשינויי נוסח. הדינים החלים על מצב של ריבוי חייבים מצויים בפרק הדן בריבוי חייבים ונושים (סעיפים 75 עד 97 המוצעים).

264. (א) הנושה אינו רשאי לדרוש מן הערב לקיים את ערבותו בלי שדרש תחילה מהחייב שיקיים את חיובו והמתין 30 ימים לקיום החיוב בידי החייב.

דרישה לקיום מהחייב תחילה [ערב 8]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו בהתקיים אחד מאלה:

(1) החייב נפטר, הוכרז פסול דין או שניתן לגביו צו כינוס נכסים בהליכי פשיטת רגל, ואם הוא תאגיד – ניתן נגדו צו פירוק;

(2) פנייה בדרישה אל החייב כאמור בסעיף קטן (א) כרוכה בקשיים מיוחדים.

265. (א) גרם הנושה לאי־קיום החיוב הנערב, מופטר הערב.

הפטר הערב [ערב 6]

(ב) גרם הנושה לפקיעת ערובה שניתנה להבטחת החיוב הנערב וכתוצאה מכך נגרם לערב נזק, מופטר הערב בשיעור הנזק.

266. החייב ישפה את הערב בשל ההוצאות שהוציא או ההתחייבויות שהתחייב לשם קיום החיוב הנערב, בתוספת הוצאות סבירות אחרות שהוציא הערב בקשר לערבות.

זכות הערב לשיפוי [ערב 9]

דברי הסבר

נוסח חוק הערבות הקיים:

"אחריות הערב

8. הערב והחייב אחראים כלפי הנושה יחד ולחוד, אולם אין הנושה רשאי לדרוש מן הערב מילוי ערבותו בלי שדרש תחילה מן החייב קיום חיובו, אלא באחת הנסיבות האלה:

(1) הערב ויתר על הדרישה מן החייב;

(2) ניתן נגד החייב צו קבלת נכסים או צו–פירוק;

(3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים."

סעיף 264 לסעיף קטן (א)

לפי סעיף 8 לחוק הערבות הנושה אינו רשאי לפנות לערב בלי שדרש תחילה את קיום החיוב מהחייב. ההוראה המוצעת חוזרת על הוראה זו, ואולם קוצבת את הזמן לקיום בידי החייב ל־30 ימים, ובכך יוצרת ודאות אצל הנושה לעניין מועד נקיטת הליכים נגד החייב. בסעיף 281 המוצע, אשר חל לעניין ערב מוגן כהגדרתו בסעיף 271 המוצע, נקבע הסדר שונה מזה הקבוע בסעיף זה.

התייחסות המשפט העברי:

בעניין זה, עמדת החוק עולה בקנה אחד עם תפיסת המשפט העברי אשר אף מחמיר יותר עם הנושה בכך שהוא מחייב את הנושה למצות את הנכסים הקיימים ללווה בטרם ייפרע מן הערב (משנה תורה, הלכות מלווה ולווה, פרק כה, הלכה ג).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים (סעיף 8 לחוק הערבות) ומוסיפה שגם במקרה של הגבלת כשרותו של החייב, ניתן לפנות לערב, בלי לפנות קודם לכן אל החייב. הושמטה פסקה (1) לסעיף הקיים מאחר שהוראות החוק בעיקרן ניתנות להתנאה וממילא הן כפופות להסכמת הצדדים ואין צורך לציין זאת. בנוסף, מוצע להשמיט מן הסעיף המוצע את האפשרות של הנושה לדרוש את קיום החיוב גם בלי שדרש תחילה מן החייב לקיימו, במקרה שבו החייב נמצא מחוץ לישראל. אין די בשהות מחוץ לישראל כשלעצמה כדי להקשות במיוחד על הנושה בפנייה אל החייב. התנאי הנותר ולפיו פנייה בדרישה אל החייב כרוכה בקשיים מיוחדים כאמור בפסקה (2) לסעיף הקטן המוצע, תחול במקרה המתאים גם לגבי שהות החייב מחוץ לישראל ככל שיש בה כדי ליצור קשיים מעין אלה.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"אחריות הערב

8. הערב והחייב אחראים כלפי הנושה יחד ולחוד, אולם אין הנושה רשאי לדרוש מן הערב מילוי ערבותו בלי שדרש תחילה מן החייב קיום חיובו, אלא באחת הנסיבות האלה:

(1) הערב ויתר על הדרישה מן החייב;

(2) ניתן נגד החייב צו קבלת נכסים או צו־פירוק;

(3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים."

סעיף 265 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק הערבות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"הפטר הערב

6. (א) גרם הנושה לאי־מילוי החיוב הנערב, מופטר הערב.

(ב) גרם הנושה לפקיעת ערובה שניתנה להבטחת החיוב הנערב ונגרם על ידי כך לערב נזק, מופטר הערב כדי סכום הנזק."

סעיף 266 ההוראה המוצעת קובעת את חובת השיפוי של החייב כלפי הערב. הסייגים לזכות השיפוי מרוכזים בסעיף 267 המוצע, ולכן הועברה הרישה של סעיף 9 לחוק הערבות לסעיף 267(1) המוצע. הסיפה של

סייגים לזכות השיפוי של הערב

267. הערב אינו זכאי לשיפוי בידי החייב כאמור בסעיף 266 בהתקיים אחד מאלה:

[ערב 9]

(1) הערבות ניתנה בלא הסכמת החייב; אין בהוראת פסקה זו כדי לגרוע מזכות הערב לפי פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט בחלק משנה רביעי*;

[ערב 17 סיפה]

(2) הערב קיים חיוב שתוקפו פגום מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב;

[ערב 10(א) רישה, 10(ב), ח]

(3) הערב יכול היה להיות מופטר מקיום החיוב הנערב מכוח טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב, והערב לא התגונן בה אף שידע על קיומה; ואולם הודיע הערב לחייב טרם קיום החיוב הנערב על כוונתו לקיימו, והחייב לא פנה לבית המשפט בבקשה למניעת קיומו של החיוב בידי הערב בתוך זמן סביר לאחר קבלת ההודעה, לא יחולו הוראות פסקה זו.

דברי הסבר

הסעיף, המפרטת כי על החייב לשפות את הערב גם עבור הריבית, הושמטה כמיותרת, לאור הוראות פרק עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 410 עד 419 המוצעים).

התייחסות המשפט העברי:

יסודה של זכות השיפוי של הערב נקבעה זה מכבר במשפט העברי כפי שעולה מדברי הרמב"ם: "ערב שקידם ונתן לבעל חוב את חובו הרי זה חוזר וגובה מן הלוה כל מה שפרע על ידו אף על פי שהיתה מלוה על פה או בלא עדים כלל" (הלכות מלוה ולוה, פרק כו, הלכה ו).

נוסח חוק הערבות הקיים:

"זכות הערב לחזור על החייב

9. זולת אם ניתנה הערבות שלא בהסכמת החייב, זכאי הערב לחזור על החייב ולהיפרע ממנו מה שנתן למילוי ערבותו, בתוספת הוצאות סבירות שהוציא לרגל הערבות וריבית בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, מיום מילוי הערבות או מיום ההוצאות."

סעיף 267 ההוראה המוצעת מרכזת את הסייגים לזכות החזרה של הערב אל החייב, הקבועים בחוק הערבות, בשינויים אלה:

לפסקה (1) – הפסקה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 9 לחוק הערבות, ומבהירה למען הסר ספק, כי אין הוראת הסעיף המוצע פוגעת בזכויותיו של הערב להשבה לפי פרק עשיית עושר ולא במשפט, מאחר שקיים חיוב של אחר.

לפסקה (2) – הסעיף המוצע מחליף את הוראת סעיף 17 לחוק הערבות (יחד עם הוראת סעיף 81 המוצע). סעיף 17 לחוק האמור קובע כי ערבות לחיוב שתוקפו פגום מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב יראוה כהתחייבות לשיפוי. בשונה מזאת, לפי הנוסח המוצע, ערבות כזו תהיה ערבות של ממש אם התקיימו בה התנאים הקבועים בסעיף 81 המוצע ולא יחולו לגביה ההוראות הנוגעות לשיפוי הערב, ואולם בדומה לחוק הקיים, הערב לא יהיה זכאי לשיפוי מהחייב, שאם לא כן, יצא שהחייב אחראי לקיום חיוביו גם מקום שהחוק הסיר ממנו אחריות זו. הוראה דומה אפשר למצוא בסעיף 419(6) לחוק.

לפסקה (3) – ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 10 לחוק הערבות. הסיפה לסעיף 10(א) הקיים הושמטה כמיותרת מאחר שסעיף 5(ג)(1) לחוק הערבות, שאליו היא מפנה, עוסק במקרה שבו עמדה טענה לערב ולא במקרה של טענה של החייב כאמור ברישה של אותו סעיף, ועל כן אין סיבה למנוע מן הערב לחזור אל החייב אם לא טען אותה. הסיפה לפסקה המוצעת מרחיבה את הוראת סעיף 10(ב) לחוק הערבות. אפשרות הפנייה לבית משפט נועדה לאזן בין האינטרסים המנוגדים של הערב והחייב. הערב סבור לעתים כי יש הצדקה לקיום החיוב והוא מעוניין לקיימו כדי למנוע את שינוי מצבו לרעה, כגון: צבירת ריבית. לעומתו, החייב מעוניין להעלות את טענותיו כלפי הנושה וכדי שיוכל לעשות כן, על הערב להימנע מלקיים את ערבותו.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"זכות הערב לחזור על החייב

9. זולת אם ניתנה הערבות שלא בהסכמת החייב, זכאי הערב לחזור על החייב ולהיפרע ממנו מה שנתן למילוי ערבותו, בתוספת הוצאות סבירות שהוציא לרגל הערבות וריבית בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, מיום מילוי הערבות או מיום ההוצאות.

סייג לזכות הערב לחזור על החייב

10. (א) הערב לא יהיה זכאי לחזור על החייב במידה שהוא היה עשוי להיות מופטר על ידי טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו והטענה היתה ידועה לערב ולא התגונן בה; ובלבד שזכות הערב לחזור על החייב אינה נפגעת אם עשה כאמור בסעיף 5(ג)(1).

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם הערב מילא את ערבותו לאחר ששלח לחייב הודעה על כוונתו לעשות כן ונתן לו זמן סביר לפנות לבית המשפט.

ערבות או התחייבות לשיפוי בשל חיוב פגום

17. ערבות לחיוב שתקפו פגום רק מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב יראוה כהתחייבות לשיפוי; על התחייבות לשיפוי בשל אי־קיום חיוב כאמור לא יחולו סעיפים 9, 11 ו־12."

* סעיפים 410 עד 419.

268. הערב זכאי, בטרם קיים את ערבותו וכדי להבטיח את זכותו לשיפוי, לכל התרופות הנתונות לנושה לשם הבטחת קיומו של החיוב הנערב בטרם הגיע מועד קיומו. תרופות לפני קיום הערבות [ערב 11]

269. התחייב אדם כלפי נושה לקיים ערבות של ערב, יהיה דין ערבותו של הערב כלפי הנושה כדין חיוב נערב, הן לעניין היחסים בין אותו אדם לבין הנושה והן לעניין היחסים בינו לבין הערב. ערב בעד ערב [ערב 14]

270. (א) התחייב ערב לקיים חיוב שטרם נוצר וכל עוד לא נוצר החיוב, רשאי הערב לבטל את ערבותו בהודעה לנושה, לחייב ולערבים האחרים, ובלבד שלא קיבל תמורה בשל התחייבותו כאמור. ביטול ערבות לחיוב שטרם נוצר [ערב 15]

(ב) ביטל הערב את ערבותו כאמור בסעיף קטן (א) ונגרם לנושה נזק כתוצאה מהביטול, יפצה הערב את הנושה בשל הנזק האמור.

(ג) הנושה ימסור לערב, לפי דרישתו, פרטים על הערבים האחרים, לצורך מתן הודעה כאמור בסעיף קטן (א). [ח]

(ד) (1) אין להתנות על הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב), אלא לטובת הערב. [ח]

(2) על אף הוראות פסקה (1), רשאי הערב להתנות עם ערב אחר על הוראות סעיף קטן (א).

דברי הסבר

סעיף 268 הסעיף המוצע חוזר על סעיף 11 לחוק הערבות, בשינויי נוסח. מובהר כי הסעיף עוסק במקרה פרטי של הפרה צפויה המוסדרת באופן כללי בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיף 495 המוצע).

נוסח חוק הערבות הקיים:

"דין הערב לפני שמילא ערבותו

11. לערב יהיו, לפני שמילא ערבותו, אותם הסעדים להבטחת זכותו לחזור על החייב הנתונים לנושה להבטחת חוב שטרם הגיע זמן פרעונו."

סעיף 269 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 14 לחוק הערבות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"ערב בעד ערב

14. נתן אדם לנושה התחייבות למילוי ערבותו של ערב, יהא דין ערבותו של הערב כלפי הנושה כדין חיוב נערב הן לעניין היחסים בין אותו אדם לבין הנושה והן לעניין היחסים בינו לבין הערב."

סעיף 270 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 15(א) לחוק הערבות, בכמה שינויים. בסעיף המוצע הוגבלה זכותו של הערב לבטל את ההתחייבות שנתן לקיום החיוב רק למקרים שבהם הערב לא קיבל תמורה בעד התחייבותו. הדרישה כי ההודעה לנושה תהיה בכתב הושמטה, ויחול על כך ההסדר הכללי בחלק הפעולות המשפטיות, העוסק, בין השאר, באופן ביצוע פעולה משפטית (סעיף 8 המוצע). על חובת ההודעה לנושה הקבועה בסעיף נוספה חובת הודעה לחייב, חובה הקיימת במובלע בסעיף 15(ב) לחוק הערבות. כן נוספה חובת הודעה לערבים אחרים המסתמכים על ערבותו של הערב; כך יוכלו הערבים האחרים להחליט, אם הם זכאים לעשות כן, האם לבטל את ערבותם אם לאו.

חובת ההודעה לחייב המופיעה בחוק הקיים בסעיף 15(ב) נכללה בסעיף הקטן המוצע. על הפרתה של חובת ההודעה לחייב יחול חלק המשנה השישי הדן בתרופות בשל הפרת חיוב בהתאם לנסיבות העניין ועל כן הושמטה ההתייחסות המיוחדת לכך שהופיעה בסעיף 15(ב) הקיים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של סעיף 15(א) לחוק הערבות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מטילה חובה על הנושה למסור לערב, לפי דרישתו, פרטים על הערבים האחרים, ככל הנדרש למתן ההודעה על ביטול הערבות.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי לא ניתן להתנות על סעיפים קטנים (א) ו־(ב) אלא לטובת הערב, ואולם אין בכך למנוע מהערבים להסכים, בינם לבין עצמם, בעניין זכות הביטול.

סימן ב׳: ערבות יחיד

הגדרות לסימן ערבות יחיד [ערב 19]

271. בסימן זה –

"נושה" – מי שמתן הלוואות הוא במהלך עסקיו הרגיל, אף אם אינו עיסוקו העיקרי;

"ערב יחיד" – מי שאינו תאגיד, ולמעט בן זוג של החייב או שותפו של החייב, בין בשותפות רשומה ובין בשותפות שאינה רשומה; היה החייב תאגיד, לא ייחשב כערב יחיד גם מי שהוא בעל עניין בתאגיד; לעניין זה, "בעל עניין בתאגיד" – כהגדרת "בעל עניין" בתאגיד, בחוק ניירות ערך, התשכ"ח– 1968[23];

"ערב מוגן" – אחד מאלה:

(1) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 82,000 שקלים חדשים;

(2) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 708,000 שקלים חדשים, ובלבד שהחיוב הנערב נועד לרכישת זכויות בדירה המיועדת למגורי החייב, ילדיו הבגירים או הוריו.

דברי הסבר

נוסח חוק הערבות הקיים:

"ביטול ערבות לחיוב עתיד לבוא

15. (א) ניתנה ערבות לחיוב עתיד לבוא, רשאי הערב, כל עוד לא נוצר החיוב הנערב, לבטל ערבותו על ידי מתן הודעה בכתב לנושה, אולם עליו לפצות את הנושה בעד הנזק שנגרם לו עקב הביטול.

(ב) ניתנה ערבות כאמור בהסכמת החייב וביטל הערב ערבותו בלי שנתן לחייב הודעה על כך זמן סביר מראש, על הערב לפצות את החייב בעד הנזק שגרם לו עקב אי־מתן ההודעה."

סימן ב׳: ערבות יחיד

סעיפים 271 עד 286 הסעיפים המוצעים חוזרים, בשינויי נוסח ומבנה ספורים, על פרק ב׳ בחוק הערבות. כן הוסף לסימן סעיף 34 מהחוק האמור.

בסעיף 281 המוצע נוסף סעיף קטן (ד), הקובע הוראה מיוחדת לעניין התיישנות, בתביעה נגד ערב מוגן. ההוראה המוצעת מבחינה בין שני מצבים לעניין המועד שממנו מתחילה תקופת ההתיישנות, כאמור בסעיף 828 המוצע, בתביעה נגד ערב מוגן: המצב האחד הוא המצב המוסדר בסעיף קטן (א) לסעיף זה, היינו מצב שבו ניתן פסק דין נגד החייב וראש ההוצאה לפועל אישר שנקטו כל הליכי ההוצאה לפועל, כדי להיפרע מן החייב. במקרה כזה, מורה פסקת המשנה הראשונה בסעיף קטן (ד)(1), כי יראו את מועד מתן פסק הדין נגד החייב כמועד שבו מתחילה תקופת ההתיישנות של התביעה, כהגדרתה בחלק השישי, נגד הערב המוגן. פסקת המשנה השנייה מבהירה, כי במקרה זה לא יראו בתביעה נגד הערב תביעה כרוכה, כמשמעותה בסעיף 838(ג) המוצע, והתוצאה היא שלא יהיה ניתן להאריך את תקופת ההתיישנות בנסיבות הקבועות בסעיף קטן 838(ב) המוצע.

המצב השני הוא זה המוסדר בסעיף קטן (ב) לסעיף זה, דהיינו מצב שבו נפגמה כשרותו של החייב, או שהוא פשט את הרגל או ניתן נגדו צו כינוס נכסים או, אם היה החייב תאגיד – אם ניתן לגביו צו כינוס נכסים או צו פירוק. במצב זה ניתן להגיש תובענה נגד החייב, והוראת סעיף פסקה (2) לסעיף קטן (ד) המוצע מורה, כי לעניין התיישנות, תיחשב התביעה נגד הערב המוגן כתביעה הכרוכה בתביעה נגד החייב, והתוצאה היא שיהיה ניתן להאריך את תקופת ההתיישנות, בנסיבות הקבועות בסעיף 838(ב) המוצע.

נוסח חוק הערבות הקיים:

פרק ב׳: ערבות של ערב יחיד

"תחולה

18. הוראות פרק זה יחולו על ערבות שנתן ערב יחיד לנושה, יהא כינויה אשר יהא, לרבות התחייבות לשיפוי.

הגדרות

19. בפרק זה –

"נושה" – מי שמתן הלוואות הוא במהלך עסקיו הרגיל, אף אם אינו עיסוקו העיקרי;

"ערב יחיד" – מי שאינו תאגיד, ולמעט בן זוג של החייב או שותפו של החייב, בין בשותפות רשומה ובין בשותפות שאינה רשומה; היה החייב תאגיד, לא ייחשב כערב יחיד גם מי שהוא בעל ענין בתאגיד; לעניין זה, "בעל ענין בתאגיד" – כהגדרת "בעל ענין" בתאגיד, בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968;

"ערב מוגן" – אחד מאלה:

(1) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 60,000 שקלים חדשים;

(2) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 500,000 שקלים חדשים,

[23] ס"ח התשכ"ח, עמ׳ 234.

272. הוראות סימן זה יחולו על ערבות שנתן ערב יחיד לנושה, יהיה כינויה אשר יהיה, לרבות התחייבות עצמאית לשיפוי כמשמעותה בסעיף 258.

תחולת הוראות סימן ערבות יחיד [ערב 18]

273. הוראות סימן זה יחולו על אף האמור בסעיף 57 לפקודת השטרות[24].

עדיפות סימן זה על פקודת השטרות [ערב 31]

274. הסכומים הנקובים בהגדרה "ערב מוגן" שבסעיף 271 יעודכנו ב־1 בינואר של כל שנה, לפי שיעור שינוי המדד שפורסם לאחרונה לפני המועד האמור לעומת המדד שפורסם לאחרונה לפני 1 בינואר של השנה הקודמת; לעניין זה, "מדד" – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

עדכון סכומים [ערב 20]

275. (א) ערב יחיד ערב רק לסכום הנקוב בחוזה הערבות ולתוספות כמפורט בסעיף 279.

ערבות בסכום קצוב [ערב 21]

(ב) לא נקוב בחוזה הערבות סכום קצוב – פטור ערב יחיד מערבותו.

276. (א) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, את כל הפרטים האלה, כפי שנקבעו בחוזה שבינו לבין החייב:

חובת גילוי לערב יחיד [ערב 22]

(1) הסכום הנקוב בחוזה שבין הנושה לבין החייב (בסימן זה – הקרן);

דברי הסבר

בלבד שהחיוב הנערב נועד לרכישת זכויות בדירה המיועדת למגורי החייב, ילדיו הבגירים או הוריו.

עדכון סכומים

20. (א) הסכומים הנקובים בהגדרה "ערב מוגן" בסעיף 19 יעודכנו ב־1 בינואר וב־1 ביולי של כל שנה להלן – יום העדכון), לפי שיעור עליית המדד החדש לעומת המדד היסודי; ואולם יום העדכון הראשון יהיה ביום ג' באדר התשנ"ח (1 במרס 1998).

(ב) לעניין סעיף זה –

"מדד" – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה;

"המדד החדש" – המדד שפורסם לאחרונה לפני יום העדכון;

"המדד היסודי" – המדד שפורסם לאחרונה לפני יום העדכון הקודם, ולעניין יום העדכון הראשון – המדד פורסם בחודש יולי 1997.

ערבות בסכום קצוב

21. (א) ערב יחיד ערב רק לסכום הנקוב בחוזה הערבות ולתוספות כמפורט בסעיף 25.

(ב) לא נקוב בחוזה הערבות סכום קצוב – פטור ערב יחיד מערבותו.

חובת גילוי

22. (א) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, את כל הפרטים הבאים, כפי שנקבעו בחוזה שבינו לבין החייב:

(1) הסכום הנקוב בחוזה שבין הנושה לבין החייב (להלן – הקרן);

(2) שיעור הריבית השנתי, בחישוב המביא בחשבון ריבית דריבית בהתאם למועד הפרעון;

(3) תקופת החיוב, סכומי הפרעון של הקרן ושל הריבית ומועדי הפרעון;

(4) היתה הריבית משתנה – שיעור הריבית בעת כריתת החוזה בהתחשב בריבית דריבית בהתאם למועד הפרעון בעת כריתת החוזה, ודרך השינוי;

(5) היות הקרן או הריבית צמודות, ובסיס ההצמדה;

(6) תוספות שנקבעו לפי סעיף 25(א)(4);

(7) שיעור ריבית בשל איחור בפרעון וכן כל תשלום שיחויב בו החייב בשל אי קיום החיוב הנערב.

(ב) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, בנוסף לפרטים לפי סעיף קטן (א) את הפרטים האלה:

(1) היות הערב ערב יחיד או ערב מוגן;

(2) מספר הערבים וחלקו היחסי של הערב בחיוב;

(3) היות הערבות ערבות לחיוב קיים או לחיוב המחליף חיוב קיים;

(4) שיעור הריבית כמשמעותה בסעיף 25(א)(2).

(ג) גילוי הפרטים המפורטים בסעיף קטן (א)(1), (3) ו־(4), יהא כפי שהם מעודכנים למועד כריתת חוזה הערבות.

(ד) גילוי הפרטים שבסעיף קטן (א) לגבי ערבות לחיוב עתיד לבוא, יהא כפי שהם ידועים לנושה בעת כריתת חוזה הערבות או כפי שניתן לקבוע אותם במועד האמור.

[24] חוקי א"י, כרך א' (א), עמ' 59.

(2) שיעור הריבית השנתי, בחישוב המביא בחשבון ריבית דריבית בהתאם למועד הפירעון;

(3) תקופת החיוב, סכומי הפירעון של הקרן ושל הריבית ומועדי הפירעון;

(4) היתה הריבית משתנה – שיעור הריבית בעת כריתת החוזה בהתחשב בריבית דריבית בהתאם למועד הפירעון בעת כריתת החוזה, ודרך השינוי;

(5) היות הקרן או הריבית צמודות, ובסיס ההצמדה;

(6) תוספות שנקבעו לפי סעיף 279(א)(4);

(7) שיעור ריבית בשל איחור בפירעון וכן כל תשלום שיחויב בו החייב בשל אי־קיום החיוב הנערב.

(ב) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, נוסף על הפרטים לפי סעיף קטן (א), את הפרטים האלה:

(1) היות הערב ערב יחיד או ערב מוגן;

(2) מספר הערבים וחלקו היחסי של הערב בחיוב;

(3) היות הערבות ערבות לחיוב קיים או לחיוב המחליף חיוב קיים;

(4) שיעור הריבית כמשמעותה בסעיף 279(א)(2).

(ג) גילוי הפרטים המפורטים בסעיף קטן (א)(1), (3) ו־(4) יהיה כפי שהם מעודכנים למועד כריתת חוזה הערבות.

(ד) גילוי הפרטים שבסעיף קטן (א) לגבי ערבות לחיוב עתידי, יהיה כפי שהם ידועים לנושה בעת כריתת חוזה הערבות או כפי שניתן לקבוע אותם במועד האמור.

דברי הסבר

תוצאות אי־גילוי

23. (א) לא גילה הנושה לערב יחיד את הפרטים המפורטים –

(1) בסעיף 22(א)(1) – פטור ערב יחיד מערבותו אם בעת כריתת החוזה היה פער משמעותי בין סכום הערבות לסכום ההלוואה;

(2) בסעיף 22(א)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(3) בסעיף 22(א)(4) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(4) בסעיף 22(א)(3), (5), (6) או (7) ובסעיף 22(ב)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי אומד דעתו בעת כריתת חוזה הערבות;

(5) בסעיף 22(ב)(1), (3) או (4) – פטור ערב יחיד מערבותו.

(ב) הוכיח הנושה שערב יחיד ידע פרט מהפרטים הקבועים בסעיף 22, לא יחול סעיף קטן (א) בכל הנוגע לאותו פרט.

מסירת העתק מחוזה

24. (א) נושה העומד לחתום על חוזה ערבות עם ערב יחיד, ימסור לו העתק מהחוזה ויתן לו הזדמנות סבירה לעיין בו לפני חתימתו, וכן ימסור לו העתק חתום לאחר החתימה.

(ב) נושה ימסור לערב יחיד, לפי בקשתו, העתק מהחוזה שבין הנושה לחייב.

תוספות לסכום הערבות

25. (א) ערב יחיד ערב, בנוסף לסכום הנקוב בחוזה הערבות, רק לתוספות אלה:

(1) הפרשי הצמדה וריבית שלא יעלו על המוסכם בין הנושה לבין החייב;

(2) ריבית בשל איחור בפרעון, ובלבד שלא יעלה שיעורה על ארבע נקודות אחוז מעל הריבית שנקבעה בחוזה שבין הנושה לבין החייב באין איחור בפרעון (להלן – ריבית מקורית); היתה הריבית המקורית ריבית משתנה, ייעשה החישוב על פי אותה ריבית כפי שינוייה מעת לעת, בתוספת שלא תעלה על ארבע נקודות אחוז על שיעור הריבית המקורית;

(3) הוצאות שקבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל;

תוצאות אי־גילוי לערב יחיד [ערב 23]

277. (א) לא גילה הנושה לערב יחיד את הפרטים המפורטים –

(1) בסעיף 276(א)(1) – פטור ערב יחיד מערבותו אם בעת כריתת החוזה היה פער משמעותי בין סכום הערבות לסכום הנקוב בחוזה שבין הנושה לחייב;

(2) בסעיף 276(א)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(3) בסעיף 276(א)(4) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(4) בסעיף 276(א)(3), (5), (6) או (7) ובסעיף 276(ב)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי אומד דעתו בעת כריתת חוזה הערבות;

(5) בסעיף 276(ב)(1), (3) או (4) – פטור ערב יחיד מערבותו.

(ב) הוכיח הנושה שערב יחיד ידע פרט מהפרטים הקבועים בסעיף 276, לא יחול סעיף קטן (א) בכל הנוגע לאותו פרט.

מסירת העתק מחוזה ערבות לערב יחיד [ערב 24]

278. (א) נושה העומד לחתום על חוזה ערבות עם ערב יחיד, ימסור לו העתק מהחוזה וייתן לו הזדמנות סבירה לעיין בו לפני חתימתו, וכן ימסור לו העתק חתום לאחר החתימה.

(ב) נושה ימסור לערב יחיד, לפי בקשתו, העתק מהחוזה שבין הנושה לחייב.

דברי הסבר

(4) תוספת שיקבע שר המשפטים בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל.

(ב) ערב יחיד יהיה חייב בתוספת המפורטת בסעיף קטן (א)(2) רק עבור התקופה שלאחר תום 15 הימים מיום שקיבל את ההודעה על אי קיום החיוב כאמור בסעיף 26.

הודעה על אי־קיום

26. (א) לא קיים החייב את חיובו, יודיע על כך הנושה לערב יחיד תוך 90 ימים מיום שהיה על החייב לקיים את החיוב; לא הודיע כאמור, יופטר הערב בדי הנזק שנגרם לו בשל כך.

(ב) בהודעה כאמור בסעיף קטן (א), יפרט הנושה את תוכן הוראות סעיף קטן (ד)(2) ו־(3) ואת תוכנן של הוראות סעיפים 27 ו־29.

(ג) שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל, לקבוע סוג וסכום של חיובים שלגביהם פטור הנושה מלהודיע לערב על אי־קיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א).

(ד) (1) ביקש נושה להעמיד לפרעון מוקדם הלוואה לפרעון בתשלומים, בשל איחור בפרעון, יודיע על כך לערב יחיד לפחות 15 ימים מראש; לא הודיע הנושה כאמור, לא יהיה הערב היחיד חייב בפרעון מוקדם.

(2) הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה בתשלומים, רשאי הוא לפרוע את ההלוואה בהתאם לתנאי ההלוואה ולתנאי פריסת התשלומים כפי שנקבעו בחוזה שבין הנושה לחייב, וזאת בלי לגרוע מזכויותיו כערב מוגן.

(3) לא הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה כאמור בפסקה (2) תוך 15 ימים מיום שקיבל את ההודעה של הנושה כאמור בפסקה (1), יהיה הנושה רשאי להעמיד את ההלוואה לפרעון מוקדם.

(ה) הודעה של נושה לפי סעיפים קטנים (א) ו־(ד)(1) תישלח בדואר רשום לפי המען שמסר הערב לנושה; דרך מסירת הודעה של ערב יחיד לפי סעיף קטן (ד)(2) תיקבע בתקנות.

תובענה מהחייב תחילה

27. (א) לא תוגש תובענה נגד ערב מוגן אלא לאחר שנתקיימו שניים אלה:

(1) ניתן פסק דין נגד החייב;

(2) יושב ראש ההוצאה לפועל אישר שכדי להיפרע מהחייב, ננקטו כל הליכי ההוצאה לפועל, לרבות הליכים למימוש משכנתה על דירת מגורים או למימוש משכון על זכויותיו בדירת מגורים והכל כשהם סבירים בנסיבות העניין.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), ניתן להגיש תובענה נגד ערב מוגן למילוי ערבותו אם התקיים אחד משני הסייגים האלה:

(1) החייב נפטר, הוכרז פסול דין, ניתן נגדו צו כינוס נכסים או יצא מן הארץ לצמיתות; היה החיוב מובטח במשכנתה או במשכון, לא יחול סייג זה אלא אם כן קבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל, לפי העניין, שנעשו מאמצים סבירים לאיתור החייב או למימוש המשכנתה או המשכון;

תוספות לסכום הערבות של ערב יחיד [ערב 25]

279. (א) ערב יחיד ערב, נוסף על הסכום הנקוב בחוזה הערבות, רק לתוספות אלה:

(1) הפרשי הצמדה וריבית שלא יעלו על המוסכם בין הנושה לבין החייב;

(2) ריבית בשל איחור בפירעון, ובלבד שלא יעלה שיעורה על ארבע נקודות אחוז מעל הריבית שנקבעה בחוזה שבין הנושה לבין החייב באין איחור בפירעון (בפסקה זו – ריבית מקורית); היתה הריבית המקורית ריבית משתנה, ייעשה החישוב על פי אותה ריבית כפי שינויה מזמן לזמן, בתוספת שלא תעלה על ארבע נקודות אחוז על שיעור הריבית המקורית;

(3) הוצאות שקבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל;

(4) תוספת שיקבע שר המשפטים בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל.

(ב) ערב יחיד יהיה חייב בתוספת המפורטת בסעיף קטן (א)(2) רק בעבור התקופה שלאחר תום 15 הימים מיום שקיבל את ההודעה על אי־קיום החיוב כאמור בסעיף 280.

הודעה על אי־קיום בידי החייב [ערב 26]

280. (א) לא קיים החייב את חיובו, יודיע על כך הנושה לערב יחיד בתוך 90 ימים מיום שהיה על החייב לקיים את החיוב; לא הודיע כאמור, יופטר הערב כדי הנזק שנגרם לו בשל כך.

(ב) בהודעה כאמור בסעיף קטן (א), יפרט הנושה את תוכן הוראות סעיף קטן (ד)(2) ו־(3) ואת תוכנן של הוראות סעיפים 281 ו־283.

(ג) שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל, לקבוע סוג וסכום של חיובים שלגביהם פטור הנושה מלהודיע לערב על אי־קיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א).

(ד) (1) ביקש נושה להעמיד לפירעון מוקדם הלוואה לפירעון בתשלומים, בשל איחור בפירעון, יודיע על כך לערב יחיד 15 ימים מראש לפחות; לא הודיע הנושה כאמור, לא יהיה הערב היחיד חייב בפירעון המוקדם.

(2) הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה בתשלומים, רשאי הוא לפרוע את ההלוואה בהתאם לתנאי ההלוואה ולתנאי פריסת התשלומים כפי שנקבעו בחוזה שבין הנושה לחייב, וזאת בלי לגרוע מזכויותיו כערב מוגן.

דברי הסבר

(2) היה החייב תאגיד – ניתן נגדו צו כינוס נכסים או צו פירוק.

(ג) הוגשה תובענה נגד חייב, ימסור הנושה הודעה לכל ערב מוגן, והוא יהיה רשאי להצטרף להליך.

(ד) לעניין סעיף זה, "הגשת תובענה" – לרבות דרישה לתשלום החוב, כולו או מקצתו, קיזוז, או מימוש כל סעד שיש לנושה כלפי הערב המוגן.

חזרה אל החייב

28. מילא ערב מוגן את ערבותו, כולה או מקצתה, יהא דינו כדין הנושה לעניין הליכי גביית החוב מאת החייב שבהם פתח הנושה, והוא יהיה רשאי להמשיך בהליכים אלה.

ריבוי ערבים

29. (א) ערבים מוגנים יהיו חייבים כלפי הנושה בחלקים שווים.

(ב) היו לאותו חיוב גם ערבים שאינם ערבים מוגנים, יחושב חלקו של כל ערב מוגן לפי מספרם של כלל הערבים.

(ג) היה הסכום הנקוב בחוזה הערבות של ערב מוגן נמוך מחלקו לפי סעיפים קטנים (א) או (ב), לא יהא אותו ערב חב מעבר לסכום הנקוב בחוזה ערבותו; אין בהוראה זו כדי להשפיע על חלקם של יתר הערבים.

תחום ערבותו של ערב יחיד

30. אין בהוראות פרק זה כדי לגרוע מהוראות סעיף 4(א).

עדיפות

31. הוראות פרק זה יחולו על אף האמור בסעיף 57 לפקודת השטרות.

אי־התנאה

32. על אף האמור בכל דין, בערבות לפי פרק זה, התניה על הוראות הפרק ועל סעיפים 5, 6, 7, 11 ו־12 שאינה לטובת ערב יחיד – בטלה.

(3) לא הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה כאמור בפסקה (2) בתוך 15 ימים מיום שקיבל את הודעת הנושה כאמור בפסקה (1), יהיה הנושה רשאי להעמיד את ההלוואה לפירעון מוקדם.

(ה) הודעה של נושה לפי סעיפים קטנים (א) ו־(ד)(1) תישלח בדואר רשום לפי המען שמסר הערב לנושה; דרך מסירת הודעה של ערב יחיד לפי סעיף קטן (ד)(2) תיקבע בתקנות.

תובענה מהחייב תחילה
[ערב 27, ח]

281. (א) לא תוגש תובענה נגד ערב מוגן אלא אחרי שנתקיימו שניים אלה:

(1) ניתן פסק דין נגד החייב;

(2) יושב ראש ההוצאה לפועל אישר שכדי להיפרע מהחייב, ננקטו כל הליכי ההוצאה לפועל, לרבות הליכים למימוש משכנתה על דירת מגורים או למימוש משכון על זכויותיו לגבי דירת מגורים והכל כשהם סבירים בנסיבות העניין.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), ניתן להגיש תובענה נגד ערב מוגן למילוי ערבותו בהתקיים אחד מאלה:

(1) החייב נפטר, הוכרז פסול דין, ניתן לגביו צו כינוס נכסים בהליכי פשיטת רגל או יצא מן הארץ לצמיתות; היה החיוב מובטח במשכנתה או במשכון, לא יחול סייג זה אלא אם כן קבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל, לפי העניין, שנעשו מאמצים סבירים לאיתור החייב או למימוש המשכנתה או המשכון;

(2) היה החייב תאגיד – ניתן לגביו צו כינוס נכסים או צו פירוק.

(ג) הוגשה תובענה נגד חייב, ימסור הנושה הודעה לכל ערב מוגן, והוא יהיה רשאי להצטרף להליך.

(ד) בתביעה נגד ערב מוגן יחולו הוראות אלה לעניין מירוץ תקופת ההתיישנות:

(1) בהתקיים האמור בסעיף קטן (א) –

(א) יראו, לעניין סעיף 831, את מועד מתן פסק הדין נגד החייב כאמור בסעיף קטן (א)(1) כמועד שבו נוצרה התביעה נגד הערב המוגן;

(ב) לא יראו, לעניין סעיף 838, בתביעה נגד ערב מוגן, תביעה כרוכה לתביעה נגד החייב, גם אם התקיימו לגביה התנאים הקבועים בסעיף האמור;

(2) בהתקיים האמור בסעיף קטן (ב), יראו, לעניין סעיף 838, בתביעה נגד ערב מוגן, תביעה כרוכה לתביעה נגד החייב.

(ה) לעניין סעיפים קטנים (א) עד (ג), "הגשת תובענה" – לרבות דרישה לתשלום החוב, כולו או חלקו, קיזוז, או מימוש כל סעד שיש לנושה כלפי הערב המוגן.

דברי הסבר

ביצוע ותקנות

34. שר המשפטים ממונה על ביצועו של חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, התקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר –

(1) לקבוע פרטים נוספים שעל הנושה לגלות לערב יחיד;

(2) לקבוע את דרכי הגילוי של פרטים שהנושה חייב לגלותם לערב יחיד לפי סעיף 22;

(3) לקבוע את דרך הצגת המידע האמור בסעיף 22(א)(3);

(4) לקבוע את התוספות שערב יחיד ערב להן לפי סעיף 25(א)(4);

(5) לקבוע פטור מהודעה לפי סעיף 26(ג);

(6) לקבוע הליכים למשך גביית חוב לפי סעיף 28."

המשך הליכי גבייה בידי ערב מוגן [ערב 28]

282. מילא ערב מוגן את ערבותו, כולה או חלקה, יהיה דינו כדין הנושה לעניין הליכי גביית החוב מאת החייב שבהם פתח הנושה, והוא יהיה רשאי להמשיך בהליכים אלה.

ריבוי ערבים מוגנים [ערב 29]

283. (א) ערבים מוגנים חבים כלפי הנושה בחלקים שווים.

(ב) היו לאותו חיוב גם ערבים שאינם ערבים מוגנים, יחושב חלקו של כל ערב מוגן לפי מספרם של כלל הערבים.

(ג) היה הסכום הנקוב בחוזה הערבות של ערב מוגן נמוך מחלקו לפי סעיפים קטנים (א) או (ב), לא יהיה אותו ערב חב מעבר לסכום הנקוב בחוזה ערבותו; אין בהוראה זו כדי להשפיע על חלקם של שאר הערבים.

תחום ערבותו של ערב יחיד [ערב 30]

284. אין בהוראות סימן זה כדי לגרוע מהוראות סעיף 259(א).

איסור התניה בערבות יחיד [ערב 32]

285. על אף האמור בכל חיקוק אין להתנות על הוראות סימן זה וכן על הוראות סעיפים 261, 262, 265 וסעיפים 268, 413(ב) ו־(ג) בכל הנוגע לערבות לפי סימן זה, אלא לטובת ערב יחיד.

תקנות לסימן ערבות יחיד [ערב 34]

286. שר המשפטים רשאי באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו של סימן זה ובין השאר –

(1) לקבוע פרטים נוספים שעל הנושה לגלות לערב יחיד;

(2) לקבוע את דרכי הגילוי של פרטים שהנושה חייב לגלותם לערב יחיד לפי סעיף 276;

(3) לקבוע את דרך הצגת המידע האמור בסעיף 276(א)(3);

(4) לקבוע את התוספות שערב יחיד ערב להן לפי סעיף 279(א)(4);

(5) לקבוע פטור מהודעה לפי סעיף 280(ג);

(6) לקבוע הליכים למשך גביית חוב לפי סעיף 282.

פרק תשיעי: חוזה ביטוח

סימן א': הוראות לכל סוגי הביטוח

סימן משנה א': חוזה ביטוח

מהותו של חוזה ביטוח [בטח 1]

287. חוזה ביטוח הוא חוזה בין מבטח לבין מבוטח המחייב את המבטח, תמורת דמי ביטוח, לשלם, עקב קרות מקרה הביטוח, תגמולי ביטוח למוטב.

דברי הסבר

פרק תשיעי: חוזה ביטוח

הוראות פרק חוזה ביטוח מחליפות את הוראות חוק חוזה הביטוח. הפרק המוצע חוזר ברובו על הוראות החוק הקיים, תוך התאמת המבנה והנוסח לשאר חלקי החוק המוצע. כמו כן נעשו כמה שינויים מהותיים, כמפורט בהמשך.

סימן א': הוראות לכל סוגי הביטוח

סימן משנה א': חוזה ביטוח

סעיף 287 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח, ומגדירה את מהותו של חוזה ביטוח כמקובל בפרקים האחרים הדנים בחוזים מיוחדים. המילה "בקרות" הוחלפה במילים "עקב קרות", כדי להבהיר שהסעיף מתייחס לחובה לשלם הקמה בעקבות מקרה הביטוח וכתוצאה ממנו, ולא לחובת התשלום במועד מסוים המוסדרת בסימן משנה ה' המוצע, הדן בתגמולי הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מהותו של חוזה ביטוח

1. חוזה ביטוח הוא חוזה בין מבטח לבין מבוטח המחייב את המבטח, תמורת דמי ביטוח, לשלם, בקרות מקרה הביטוח, תגמולי ביטוח למוטב."

288. נכרת חוזה ביטוח, על המבטח למסור למבוטח מסמך חתום בידי המבטח המפרט את זכויות הצדדים וחיוביהם (בפרק זה – פוליסה). פוליסה [בטח 2]

289. תנאי או סייג לחבות המבטח או להיקפה יפורטו בפוליסה בסמוך לנושא שהם נוגעים לו, או יצוינו בה בהבלטה מיוחדת; תנאי או סייג שלא נתקיימה בהם הוראה זו, אין המבטח זכאי להסתמך עליהם. חובה להבליט הגבלות בפוליסה [בטח 3]

290. נזכרה בחוזה ביטוח תשובה שהשיב המבוטח בכתב לשאלה שהציג לו המבטח, יצורף לפוליסה העתק מהתשובה; תשובה שהעתקה לא צורף לפוליסה, אין המבטח זכאי להסתמך עליה. צירוף העתק תשובה לפוליסה [בטח 4]

291. (א) המבטח ימסור למבוטח ולמוטב, לפי דרישתו של המבוטח, העתקים מן הפוליסה ומתשובות המבוטח המצורפות אליה כאמור בסעיף 290. מתן העתקים מן הפוליסה [בטח 5]

(ב) המבטח ימסור למוטב, לפי דרישתו, העתקים כאמור בסעיף קטן (א). [ח]

(ג) בסעיף זה, "מוטב" – מוטב אשר שותף, במישרין או בעקיפין, לתשלום דמי הביטוח, במלואם או בחלקם, וכן מי שחייו בוטחו או שבוטח מפני תאונה, מחלה ונכות. [ח]

דברי הסבר

סעיף 288 ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף קטן (א) של סעיף 2 לחוק חוזה הביטוח. המילים "זולת אם נהוג באותו סוג ביטוח שלא להוציא פוליסה" הושמטו מאחר שבכל תחומי הביטוח על המבטח חלה החובה להוציא פוליסה למבוטח. סעיף קטן (ב) של הסעיף האמור הושמט מאחר שאין מקום לקבוע הוראת השלמה כמפורט בו, שממנה היה עלול להשתמע כי יש להסכים לנוהג ולפיו הפוליסה ניתנת במועד מאוחר יותר למועד כריתת חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"פוליסה

2. (א) נכרת חוזה ביטוח, על המבטח למסור למבוטח מסמך חתום בידי המבטח המפרט את זכויות הצדדים וחיוביהם (להלן – פוליסה), זולת אם נהוג באותו סוג ביטוח שלא להוציא פוליסה.

(ב) כל עוד לא נמסרה הפוליסה לידי המבוטח יראו כמוסכמים בין הצדדים את התנאים הנהוגים באותו סוג ביטוח אצל אותו מבטח, כפי שהוגשו למפקח על הביטוח לפי סעיף 16 לחוק הפיקוח על עסקי ביטוח, התשמ"א–1981, או כפי שהוגשו או שהותרו, לפי העניין, לפי סעיף 40 לחוק האמור זולת אם הוסכם בין הצדדים על סטיה מאותם תנאים."

סעיף 289 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"חובה להבליט הגבלות

3. תנאי או סייג לחבות המבטח או להיקפה יפורטו בפוליסה בסמוך לנושא שהם נוגעים לו, או יצויינו בה בהבלטה מיוחדת; תנאי או סייג שלא נתקיימה בהם הוראה זו, אין המבטח זכאי להסתמך עליהם."

סעיף 290 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מצורפות לפוליסה

4. נזכרה בחוזה תשובה שהשיב המבוטח בכתב לשאלה שהציג לו המבטח, יצורף לפוליסה העתק מהתשובה; תשובה שהעתקה לא צורף לפוליסה, אין המבטח זכאי להסתמך עליה."

סעיף 291 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע חוזר בעיקרו על הוראת סעיף 5 לחוק חוזה הביטוח. הושמטו המילים "ועל חשבונו" מאחר שאין להטיל על המבוטח (או המוטב) את עלות המצאת העותקים ובפועל אין גובים תשלומים כאלה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת נועדה להעניק למוטבים זכות עצמאית כלפי המבטח, לקבל את הפוליסה וצרופותיה על פי דרישתם.

לסעיף קטן (ג)

הסעיף הקטן המוצע מגדיר מיהו המוטב לצורך סעיף זה, והוא כולל את מי שהיה שותף לתשלום דמי הביטוח וכן מי שחייו בוטחו או שבוטח מפני תאונה, מחלה ונכות. כך, למשל, מי שמבוטח בביטוח חיים קבוצתי הוא מוטב לפי סעיף זה ועל כן על המבטח להמציא לו לפי דרישת המבוטח או דרישתו הוא, העתקים מן הפוליסה וצרופותיה.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מתן העתקים

5. המבטח חייב למסור למבוטח ולמוטב, לפי דרישתו של המבוטח ועל חשבונו, העתקים מן הפוליסה ומן המצורפות אליה."

אי־העברת פרטים למבוטח [ח]

292. על אף האמור בסעיפים 290 ו־291, המבטח בביטוח חיים או בביטוח תאונה, מחלה ונכות לא יעביר למבוטח שאינו מי שחייו בוטחו או שאינו מי שבוטח מפני תאונה, מחלה ונכות, פרטים בדבר בריאותו של מי שחייו בוטחו או של מי שבוטח מפני תאונה, מחלה ונכות; אי־העברת פרטים כאמור לא תגרע מזכותו של המבטח להסתמך על תשובה שהעתקה לא צורף לפוליסה לפי סעיף 290.

חובת הגילוי של המבוטח [בטח 6]

293. (א) הציג המבטח למבוטח לפני כריתת החוזה, בין בטופס של הצעת ביטוח ובין בדרך אחרת בכתב, שאלה בעניין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה בכלל או לכרותו בתנאים שבו (בפרק זה – עניין מהותי), על המבוטח להשיב עליה בכתב תשובה מלאה וכנה.

(ב) שאלה גורפת הכורכת עניינים שונים, בלא אבחנה ביניהם, אינה מחייבת תשובה כאמור בסעיף קטן (א) ולא יראו בכך אי־גילוי לפי סעיף 294, אלא אם כן השאלה היתה סבירה בעת כריתת החוזה.

(ג) הסתרה בכוונת מרמה מצד המבוטח של עניין שהוא ידע כי הוא עניין מהותי, דינה כדין מתן תשובה שאינה מלאה וכנה.

תוצאות של אי־גילוי בידי המבוטח [בטח 7]

294. (א) ניתנה לשאלה בעניין מהותי תשובה שלא היתה מלאה או כנה, רשאי המבטח, בתוך 30 ימים מהיום שנודע לו על כך, לבטל את חוזה הביטוח בהודעה בכתב למבוטח.

דברי הסבר

סעיף 292 ההוראה החדשה המוצעת מטרתה לשמור על פרטיותו של "מי שחייו בוטחו", או על "מי שבוטח מפני מחלה, תאונה ונכות" שאינו המבוטח. הכוונה היא למצבים כמו בביטוח מנהלים, שבהם המעביד רוכש פוליסת ביטוח בעבור עובדו. במקרה זה העובד אינו המבוטח, אלא "מי שחייו בוטחו" או "מי שבוטח מפני מחלה, תאונה ונכות". כדי לשמור על פרטיותו של העובד ומתוך הנחה שבדרך כלל למבוטח (המעביד) אין אינטרס לגיטימי לקבלת מידע בענייני הבריאות של העובד, מוצע שהמבטח לא יעביר למבוטח פרטים בנושאים אלה. ההוראה קובעת כי המבטח יהיה רשאי להסתמך על התשובות שקיבל בעניינים אלה למרות האמור בסיפה לסעיף 290 המוצע, הקובעת כי תשובה שהעתקה לא צורף לפוליסה בידי המבטח, אין המבטח זכאי להסתמך עליה.

סעיף 293 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 6(א) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 6(ב) לחוק חוזה הביטוח. היא מחדשת ומבהירה כי אי־מתן תשובה לשאלה לפי סעיף קטן זה אינו בגדר אי־גילוי הגורר את התוצאות המפורטות בסעיף 294 המוצע.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6(ג) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"חובת גילוי

6. (א) הציג המבטח למבוטח לפני כריתת החוזה, אם בטופס של הצעת ביטוח ואם בדרך אחרת שבכתב, שאלה בענין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה בכלל או לכרותו בתנאים שבו (להלן – ענין מהותי), על המבוטח להשיב עליה בכתב תשובה מלאה וכנה.

(ב) שאלה גורפת הכורכת ענינים שונים, ללא אבחנה ביניהם, אינה מחייבת תשובה כאמור אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה.

(ג) הסתרה בכוונת מרמה מצד המבוטח של ענין שהוא ידע כי הוא ענין מהותי, דינה כדין מתן תשובה שאינה מלאה וכנה."

סעיף 294 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(א) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. כך למשל המילים "מלאה וכנה" הוחלפו במילים "מלאה או כנה", כדי להבהיר שתוצאות אי־הגילוי חלות על שתי האפשרויות. כמו כן המילים "וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח" הושמטו. קיימת סתירה לכאורה בין סעיף קטן (א) של סעיף 7 לחוק הקיים שבו נאמר שהביטול אפשרי רק כל עוד לא אירע מקרה הביטוח, לבין סעיף קטן (ג) הקובע את התוצאות כאשר הביטול הוא לאחר קרות המקרה. יש להניח שהכוונה בסעיף קטן (א) היתה להצביע על כך שהוא אינו מטפל בהשלכות על החבות בגין אירוע שאירע טרם הביטול. ואולם לשם כך אין צורך בהוראה מיוחדת משום שבסעיפים קטנים (ב) ו־(ג) המוצעים מפורטות התוצאות הרטרוספקטיביות. מוצע על כן למחוק את המילים "וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח".

(ב) קרה מקרה הביטוח לפני שבוטל החוזה לפי הוראות סעיף קטן (א), ישלם המבטח תגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים כמקובל אצלו לפי המצב לאמיתו לבין דמי הביטוח המוסכמים, ואולם המבטח פטור מתשלום באחת מאלה:

(1) התשובה ניתנה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח גבוהים יותר, אילו ידע את המצב לאמיתו.

(ג) ביטל המבטח את החוזה לפי הוראות סעיף קטן (א), ישיב למבוטח דמי ביטוח בעד התקופה שלאחר הביטול, בניכוי הוצאותיו, אלא אם כן פעל המבוטח בכוונת מרמה; הופטר המבטח מתשלום תגמולי ביטוח לפי סעיף קטן (ב)(2), ישיב המבטח למבוטח גם את דמי הביטוח שהמבוטח שילם בעד התקופה שעד לביטול, בניכוי הוצאותיו.

הודעת המבוטח על תשובה לא נכונה או לא מלאה [בטח 17(א), (ב)(3)]

295. נודע למבוטח שתשובה שנתן לשאלה בעניין מהותי היתה לא נכונה או לא מלאה, ויש בכך כדי להחמיר את סיכון המבטח החמרה של ממש, יודיע על כך מיד למבטח בכתב, ויחולו, לעניין זה, הוראות סעיף 305, בשינויים המחויבים.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 7(ג) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. המילה "שנתבטל" הוחלפה במילה "בוטל" במסגרת האחדת המינוחים בחוק המוצע. כמו כן מוצע להעביר את הסיפה של סעיף קטן (ג)(2) מסעיף זה לסעיף קטן (ג) המוצע, המסדיר את נושא ההשבה.

לסעיף קטן (ג)

מוצע להעביר לסעיף המוצע את הוראת הסיפה של סעיף קטן (ג)(2) של סעיף 7 לחוק חוזה הביטוח, כך שההוראות בנושא ההשבה ירוכזו בסעיף הקטן המוצע. כמו כן, מוצע לשנות ולקבוע, כי כאשר אירע מקרה הביטוח טרם הביטול והמבטח הופטר לחלוטין מתגמולי ביטוח ביחס לאירוע שהתרחש לפי סעיף קטן (ג)(2), ישיב המבטח למבוטח גם את דמי הביטוח בעבור התקופה שעד לביטול ולא כמו בחוק הקיים שלפיו ההשבה חלה על כספים ששילם המבוטח בעד התקופה שלאחר קרות מקרה הביטוח בלבד. הסיבה לכך היא שבמקרה זה, למעשה המבטח כלל לא נשא בסיכון ולכן אין הוא זכאי לדמי הביטוח ועליו להשיבם.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תוצאות של אי־גילוי

7. (א) ניתנה לשאלה בענין מהותי תשובה שלא היתה מלאה וכנה, רשאי המבטח, תוך שלושים ימים מהיום שנודע לו על כך וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח, לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבוטח.

(ב) ביטל המבטח את החוזה מכוח סעיף זה, זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול, בניכוי הוצאות המבטח, זולת אם פעל המבוטח בכוונת מרמה.

(ג) קרה מקרה הביטוח לפני שנתבטל החוזה מכוח סעיף זה, אין המבטח חייב אלא בתגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים כמקובל אצלו לפי המצב לאמיתו לבין דמי הביטוח המוסכמים, והוא פטור כליל בכל אחת מאלה:

(1) התשובה ניתנה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח מרובים יותר, אילו ידע את המצב לאמיתו; במקרה זה זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר קרות מקרה הביטוח, בניכוי הוצאות המבטח."

סעיף 295 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17(א) יחד עם הוראת סעיף 17(ב)(3) לחוק חוזה הביטוח. הוראה זו הועברה לכאן, מאחר שבחלופה זו אין מדובר בשינוי המחמיר את הסיכון שבו עוסק סעיף 17, אלא בתשובה שבדיעבד הסתברה כלא מלאה או כלא נכונה, אך אין בתשובה כזו משום הטעיה מלכתחילה בהעדר ידיעתו של המבוטח בעת כריתת החוזה על כך שהתשובה אינה מלאה או נכונה. נראה, שהמיקום הענייני הנכון של הוראה זו הוא בצמוד להוראות העוסקות בתשובות המבוטח לשאלות המבטח. עם זאת, מבחינת התוצאות מפנה הסעיף להוראות סעיף 305 המוצע, בשינויים המחויבים, ובכך נשמר המצב החוקי הקיים.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"חובת הודעה על החמרת הסיכון

17. (א) נודע למבוטח שחל שינוי מהותי, עליו להודיע על כך מיד למבטח בכתב.

(ב) לעניין סימן זה, "שינוי מהותי", כל אחד מאלה:

(1) שינוי בענין מהותי ששאלה עליו הוצגה למבוטח לפני כריתת החוזה ושחל אחרי שניתנה תשובה לאותה שאלה;

שלילת תרופות המבטח [בטח 8]

296. המבטח אינו זכאי לאמור בסעיפים 294 ו־295 בהתקיים האמור בפסקה (1) או (2), אלא אם כן התשובה שלא היתה מלאה, כנה או נכונה ניתנה בכוונת מרמה:

(1) הוא ידע או היה עליו לדעת את המצב לאמיתו בשעת כריתת החוזה או שהוא גרם לכך שהתשובה לא היתה מלאה, כנה או נכונה;

(2) העובדה שעליה ניתנה תשובה שלא היתה מלאה, כנה או נכונה חדלה להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח, או שלא השפיעה על קרות מקרה הביטוח, על חבות המבטח או על היקפה.

תקופת הביטוח [בטח 9 למעט הסיפה לסעיף קטן (ד)]

297. (א) באין הסכם אחר, מתחילה תקופת הביטוח עם כריתת חוזה הביטוח והיא מסתיימת בחצות הלילה שבסוף יומה האחרון.

(ב) הוסכם על תקופת הביטוח והציע המבוטח למבטח, בכתב, לא יאוחר מ־30 ימים לפני תום התקופה, להאריך את הביטוח לתקופה שנקב בהצעתו, ייחשב המבטח כמסכים להארכה אם לא הודיע למבוטח בכתב, בתוך 15 ימים ממסירת ההצעה, על סירובו.

(ג) הותנה שבסוף התקופה המוסכמת יוארך הביטוח מאליו, יוארך הביטוח מדי פעם בפעם לתקופה שאורכה זהה לזה של תקופת הביטוח המוסכמת.

(ד) לא הוסכם על תקופת הביטוח, רשאי כל צד לסיים את החוזה בהודעה בכתב לצד השני בתוך זמן סביר מראש.

דברי הסבר

(2) שינוי שחל אחרי מסירת הפוליסה למבוטח, בנושא שצויין בה במפורש כענין מהותי;

(3) דבר המגלה שתשובה לשאלה בענין מהותי היתה לא נכונה ויש בכך כדי להחמיר את סיכון המבטח החמרה של ממש."

סעיף 296 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8 לחוק חוזה הביטוח. עקב פיצולו של סעיף 17 לחוק האמור (ראו דברי הסבר לסעיף 295 המוצע), מוצע לאזכר בסעיף זה גם את סעיף 295 המוצע, ולהוסיף בפסקאות (1) ו־(2) גם את החלופה על פיה התשובה לא היתה נכונה. נראה שהוראה זו מתאים יותר שתחול במקרה זה, מאשר הוראת סעיף 306 המוצע, העוסקת בשינוי המחמיר את הסיכון. כמו כן, המילים "מלאה וכנה" הוחלפו במילים "מלאה או כנה" (ראו דברי ההסבר לסעיף 294 המוצע).

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"שלילת תרופות

8. המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 7 בכל אחת מאלה, אלא אם התשובה שלא היתה מלאה וכנה ניתנה בכוונת מרמה:

(1) הוא ידע או היה עליו לדעת את המצב לאמיתו בשעת כריתת החוזה או שהוא גרם לכך שהתשובה לא היתה מלאה וכנה;

(2) העובדה שעליה ניתנה תשובה שלא היתה מלאה וכנה חדלה להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח, או שלא השפיעה על מקרהו, על חבות המבטח או על היקפה."

סעיף 297 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 9 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. ההוראה היא הוראה מיוחדת לחוזה הביטוח. הוראות כלליות הדנות בחוזה לתקופה בלתי קצובה, ובחוזה שהצדדים הסכימו להארכתו מופיעות בחלק המשנה הדן בהוראות מיוחדות לחוזים (סעיפים 125 ו־126 המוצעים). הסיפה של סעיף 9(ד) מצויה בסעיף 412 הדן בעילות המקימות חובת השבה למזכה הנובעות מעקרונות עשיית עושר ולא במשפט.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תקופת הביטוח

9. (א) באין הסכם אחר מתחילה תקופת הביטוח עם כריתת החוזה והיא מסתיימת בחצות הלילה שבסוף יומה האחרון.

(ב) הוסכם על תקופת הביטוח והציע המבוטח למבטח בכתב, לא יאוחר מ־30 ימים לפני תום התקופה, להאריך את הביטוח לתקופה שנקב בהצעתו, רואים את המבטח כמסכים להארכה אם לא הודיע למבוטח בכתב, בתוך 15 ימים ממסירת ההצעה, על סירובו.

(ג) הותנה שבתום התקופה המוסכמת יוארך הביטוח מאליו – יוארך הביטוח מדי פעם לתקופה שאורכה זהה לזה של תקופת הביטוח המוסכמת.

(ד) לא הוסכם על תקופת הביטוח, רשאי כל צד לבטלו בכל עת בהודעה בכתב לצד השני; המבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר ביטול הביטוח."

298. הודיע אחד הצדדים על ביטול חוזה הביטוח על פי תנאיו או על פי הוראות פרק זה, מתבטל החוזה בתום 15 ימים מהיום שבו נמסרה הודעת הביטול לצד השני; ביטל המבטח את החוזה בהתקיים הוראה מהוראות פסקאות (1) או (2) שבסעיף 294(ב), מתבטל החוזה במועד שבו נמסרה הודעת הביטול למבוטח.

מועד הביטול של חוזה ביטוח [בטח 10, ח]

סימן משנה ב': המוטב

299. (א) המבוטח הוא גם המוטב אם לא נקבע מוטב אחר במקומו.

המוטב בחוזה ביטוח [בטח 11]

(ב) קביעת מוטב תהיה בדרך המאפשרת את זיהויו.

(ג) כל עוד לא קרה מקרה הביטוח רשאי המבוטח, בהודעה בכתב למבטח, לקבוע מוטב אחר במקומו, ורשאי הוא לבטל את הקביעה ולקבוע מוטב אחר; ואולם הקביעה תהיה בלתי חוזרת אם נקבע כך בחוזה או בהודעה בכתב מאת המבוטח למבטח.

(ד) קביעת המוטב יכול שתהיה לגבי חלק מתגמולי הביטוח בלבד.

300. (א) נקבע מוטב שאינו המבוטח, תהיה הזכות לתגמולי הביטוח למוטב.

מעמד המוטב בחוזה ביטוח [בטח 12(א) רישה]

(ב) טענה שיש למבטח כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי המוטב, ורשאי המבטח לקזז מתגמולי הביטוח דמי ביטוח המגיעים לו לפי אותו חוזה.

[בטח 12(ב)]

דברי הסבר

סעיף 298 הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 10 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח: במקום "בוטל" יבוא "הודיע על הביטול" כדי להבהיר כי החוזה מתבטל כעבור 15 ימים מיום ההודעה על ביטולו. לעניין הסיפה, מוצע לקבוע מועד שונה של כניסת הביטול לתוקף, כאשר הוא נובע מאי גילוי הנגוע בכוונת מרמה או כאשר מקורו בחוזה שמבטח סביר לא היה מתקשר בו. בעוד שלפי ההסדר הרגיל הביטול ייכנס לתוקף רק כעבור 15 ימים מיום שנמסרה הודעת הביטול, הרי לפי ההוראה המוצעת ביטול עקב אותם המקרים הוא בעל תוקף מיידי במועד שבו נמסרה הודעת הביטול למבוטח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטול החוזה

10. ביטל אחד הצדדים את החוזה על פי תנאיו או על פי חוק זה, מתבטל החוזה כעבור 15 ימים מהיום שבו נמסרה הודעת הביטול לצד השני."

סימן משנה ב': המוטב

סעיף 299 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מיהו מוטב

11. (א) המבוטח הוא גם המוטב אם לא נקבע מוטב זולתו.

(ב) קביעת מוטב תהיה בדרך המאפשרת זיהויו.

(ג) כל עוד לא קרה מקרה הביטוח רשאי המבוטח, בהודעה בכתב למבטח, לקבוע מוטב זולתו, ורשאי הוא לבטל את הקביעה ולקבוע מוטב אחר; אולם הקביעה תהיה בלתי חוזרת אם נקבע כך בחוזה או בהודעה בכתב מאת המבוטח למבטח.

(ד) קביעת המוטב יכול שתהיה לגבי חלק בלבד מתגמולי הביטוח."

סעיף 300 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 12(א) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. הסיפה של הסעיף הקיים הושמטה לאור ההסדר הכללי שבסעיף 141 המוצע, הדן בזכות הנושה לדרוש את קיום החיוב.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 12(ב) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מעמד המוטב

12. (א) נקבע מוטב שאינו המבוטח, תהיה הזכות לתגמולי הביטוח למוטב; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו של המבוטח לתבוע מן המבטח לשלם את תגמולי הביטוח למוטב.

(ב) טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי המוטב, והוא רשאי לקזז מתגמולי הביטוח דמי ביטוח המגיעים לו לפי אותו חוזה."

העברה, שעבוד ועיקול של זכויות המבוטח והמוטב [בטח 13]

301. (א) קביעת מוטב שאינו המבוטח, אין בה כדי למנוע מן המבוטח להעביר או לשעבד את זכויותיו על פי החוזה, או כדי למנוע מנושי המבוטח לעקל זכויות אלה, והכל כל עוד לא קרה מקרה הביטוח; ואולם אם היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת, יהיו העברה ושעבוד של זכויות המבוטח טעונים הסכמה של המוטב בכתב, ונושי המבוטח אינם רשאים לעקל זכויות אלה.

(ב) זכותו של המוטב אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול, כל עוד לא קרה מקרה הביטוח, אלא אם כן היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת.

סימן משנה ג': שינויים בסיכון

חוזה ביטוח לסיכון שנתבטל [בטח 16]

302. (א) חוזה ביטוח לכיסוי של סיכון שבעת כריתת החוזה כבר חלף או למקרה ביטוח שבאותה עת כבר קרה – בטל.

(ב) נעשה מקרה הביטוח בלתי אפשרי לאחר כריתת החוזה, פוקע החוזה.

זכות המבוטח להשבה בעקבות סיכון שנתבטל [בטח 16(ב)]

303. בטל החוזה כאמור בסעיף 302, זכאי המבוטח להשבת דמי הביטוח ששילם, ואם פקע החוזה כאמור בסעיף 302(ב) – זכאי המבוטח להשבה כאמור בעבור התקופה שלאחר הפקיעה.

חובת הודעה על שינוי מהותי [בטח 17(א), (ב)(1), (2)]

304. (א) נודע למבוטח שחל שינוי מהותי, יודיע על כך מיד בכתב למבטח.

דברי הסבר

סעיף 301 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 13 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"זכויות המבוטח והמוטב

13. (א) קביעת מוטב שאינו המבוטח, אין בה כדי למנוע מן המבוטח להעביר או לשעבד את זכויותיו על פי החוזה, או כדי למנוע מנושי המבוטח לעקל זכויות אלה, והכל כל עוד לא קרה מקרה הביטוח; אולם אם היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת, יהיו העברה ושעבוד של זכויות המבוטח טעונים הסכמת המוטב בכתב, ונושי המבוטח אינם רשאים לעקל זכויות אלה.

(ב) זכותו של המוטב אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול כל עוד לא קרה מקרה הביטוח, אלא אם היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת."

סימן משנה ג': שינויים בסיכון

מוצע לערוך שינוי מבני ולהחליף את מיקומם של סימן ג' וסימן ד' לחוק חוזה הביטוח זה בזה.

סעיף 302 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 16(א) לחוק חוזה הביטוח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 16(ב) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. המילה "פוקע" מחליפה את המילים "מתבטל מאליו", לשם אחידות הנוסח (ראו סעיפים 62 ו־131 המוצעים). זכות המבוטח להשבה הועברה לסעיף 303 המוצע.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סיכון שנתבטל

16. (א) חוזה ביטוח לכיסוי של סיכון שבעת כריתת החוזה כבר חלף או למקרה ביטוח שבאותה עת כבר קרה – בטל.

(ב) נעשה מקרה הביטוח בלתי אפשרי אחר כריתת החוזה, מתבטל החוזה מאליו והמבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול."

סעיף 303 בחוק חוזה הביטוח קיים ספק אם הסיפה של סעיף 16(ב) לחוק האמור, לעניין החזר דמי הביטוח, חלה גם על סעיף 16(א) לאותו חוק. מוצע להבהיר ולקבוע הוראה נפרדת להשבה שתחול על שני המקרים.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סיכון שנתבטל

16. (א) חוזה ביטוח לכיסוי של סיכון שבעת כריתת החוזה כבר חלף או למקרה ביטוח שבאותה עת כבר קרה – בטל.

(ב) נעשה מקרה הביטוח בלתי אפשרי אחר כריתת החוזה, מתבטל החוזה מאליו והמבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול."

סעיף 304 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17(א) לחוק חוזה הביטוח.

(ב) בסימן משנה זה, "שינוי מהותי" – כל אחד מאלה:

(1) שינוי בעניין מהותי ששאלה עליו הוצגה למבוטח לפני כריתת החוזה ושחל לאחר שניתנה תשובה לאותה שאלה, ויש בכך כדי להחמיר את סיכון המבטח החמרה של ממש;

(2) שינוי שחל לאחר מסירת הפוליסה למבוטח, בנושא שצוין בה במפורש כעניין מהותי.

תוצאות של שינוי מהותי [בטח 18 למעט 18(ב) סיפה]

305. (א) המבטח רשאי לבטל את חוזה הביטוח, בהודעה בכתב למבוטח, בתוך 30 ימים מהיום שנמסרה לו הודעה על שינוי מהותי או מהיום שנודע לו עליו בדרך אחרת, לפי המוקדם מביניהם.

(ב) קרה מקרה הביטוח לפני שבוטל החוזה לפי הוראות סעיף קטן (א) או נודע למבוטח, לאחר קרות מקרה הביטוח, על שינוי מהותי שלא נמסרה לו הודעה עליו, ועל המבוטח היה למסור הודעה טרם המקרה לפי סעיפים 295 ו־304 והוא לא עשה כן, ישלם המבטח תגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים כמקובל אצלו במצב שלאחר השינוי לבין דמי הביטוח המוסכמים, ואולם המבטח פטור מתשלום באחת מאלה:

(1) אי־מתן ההודעה בידי המבוטח לפי הוראות סעיף 295 או 304 היה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח גבוהים יותר, אילו ידע שהמצב הוא כפי שיהיה לאחר השינוי.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

הסייג לעניין החמרת הסיכון נמצא בחוק הקיים רק בפסקה (3) של סעיף 17(ב), על אף היותו רלוונטי גם לחלופה שבפסקה (1), לסעיף האמור. על כן, בסעיף קטן (ב) המוצע, הוספו לאותה הפסקה המילים "ויש בכך להחמיר את הסיכון של המבטח החמרה של ממש". פסקה (3) הועברה להוראה נפרדת (ראה סעיף 295 המוצע).

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"חובת הודעה על החמרת הסיכון

17. (א) נודע למבוטח שחל שינוי מהותי, עליו להודיע על כך מיד למבטח בכתב.

(ב) לענייין סימן זה, "שינוי מהותי", כל אחד מאלה:

(1) שנוי בענין מהותי ששאלה עליו הוצגה למבוטח לפני כריתת החוזה ושחל אחרי שניתנה תשובה לאותה שאלה;

(2) שינוי שחל אחרי מסירת הפוליסה למבוטח, בנושא שצויין בה במפורש כענין מהותי;

(3) דבר המגלה שתשובה לשאלה בענין מהותי היתה לא נכונה ויש בכך כדי להחמיר את סיכון המבטח החמרה של ממש."

סעיף 305 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 18(א) לחוק חוזה הביטוח. המילים "וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח" הושמטו (ראו לעניין זה דברי הסבר לסעיף 294 המוצע).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 18(ג) לחוק חוזה הביטוח, ונעשו בה שינויים, כדלקמן:

ברישה של הסעיף הקטן המוצע הובהר שההוראה תחול גם אם המידע הגיע למבטח שלא מהמבוטח, לפיכך נוספו המילים: "או נודע למבטח לאחר קרות מקרה הביטוח על שינוי מהותי שלא נמסרה לו הודעה עליו".

כמו כן נוספו המילים: "ועל המבוטח היה למסור הודעה טרם המקרה לפי סעיפים 295 ו־304". נוסחו של סעיף 18 לחוק חוזה הביטוח מזכה את המבטח בזכות לבטל את החוזה גם לגבי העבר ולהשתחרר מחיוביו או להפחית את חבותו בגין אירוע שהתרחש, גם במקרה שבו המבטח מגלה את השינוי בסיכון בעצמו, בלי שהיתה חובה על המבוטח לגלות את דבר השינוי בסיכון. דוגמה בולטת היא כאשר המבוטח עצמו לא ידע על השינוי. לגבי שינויים בסיכון שאירעו לאחר הכריתה, אין מקום לאפשר ביטול בעל השלכות רטרוספקטיביות, או הפחתה בחבות, אלא רק במקרים שבהם היתה אשמה מצד המבוטח, שבאה לידי ביטוי בכך שהוא היה חייב לגלות למבטח את דבר השינוי והוא לא עמד בחובה זו.

(ג) ביטל המבטח את החוזה לפי הוראות סעיף קטן (א), ישיב למבוטח את דמי הביטוח בעד התקופה שלאחר הביטול, אלא אם כן פעל המבוטח בכוונת מרמה; הופטר המבטח מתשלום תגמולי ביטוח לפי סעיף קטן (ב)(2), ישיב המבטח למבוטח את דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר השינוי המהותי.

שלילת תרופות המבטח לעניין שינוי מהותי [בטח 19]

306. המבטח אינו זכאי לאמור בסעיף 305 בכל אחת מאלה:

(1) השינוי חדל להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח או שלא השפיע על קרות מקרה הביטוח, על חבות המבטח או על היקפה;

(2) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט על דעת המבטח;

(3) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט לשם מניעת נזק חמור לגוף או לרכוש, ובלבד שהמבוטח הודיע למבטח בכתב על נקיטת האמצעי מיד לאחר שנקט אותו או שנודע לו עליו.

הפחתת סיכון המבטח [בטח 20]

307. נקבעו דמי הביטוח בהתאם לנסיבות שהחמירו את סיכון המבטח, ולאחר קביעתם חדלו אותן נסיבות להתקיים או להשפיע על סיכון המבטח, זכאי המבוטח להפחתת דמי הביטוח, בניכוי הוצאותיו הסבירות של המבטח, בעד התקופה שלאחר שהודיע למבטח על השינוי, ולהעמדתם על מה שהיה משתלם לפי המקובל אצל המבטח בשעת קביעת דמי הביטוח בהעדר אותן נסיבות.

דברי הסבר

הסיפה של סעיף (ג)(2) לחוק חוזה הביטוח הועברה לסעיף קטן (ג) המוצע, המרכז את ההוראות בדבר השבה.

לסעיף קטן (ג)

הסעיף המוצע חוזר על סעיף 18(ב) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. מהסיפה של הסעיף הושמטו המילים: "לא ביטל המבטח את החוזה, רואים אותו כמסכים להמשך קיומו על אף השינוי" מאחר שהן מיותרות. לסעיף נוספה הסיפה של סעיף קטן (ג)(2) לחוק הקיים מאחר שסעיף זה מרכז את ההוראות בדבר השבה.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הוצאות של החמרת הסיכון

18. (א) תוך 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח הודעה על שינוי מהותי או מהיום שנודע לו עליו בדרך אחרת, לפי המוקדם יותר, וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח, רשאי המבטח לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבוטח.

(ב) ביטל המבטח את החוזה מכוח סעיף זה, זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול, זולת אם פעל המבוטח בכוונת מרמה; לא ביטל המבטח את החוזה, רואים אותו כמסכים להמשך קיומו על אף השינוי.

(ג) קרה מקרה הביטוח לפני שנתבטל החוזה מכוח סעיף זה, אין המבטח חייב אלא בתגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים לפי המקובל אצלו במצב שלאחר השינוי לבין דמי הביטוח המוסכמים, והוא פטור כליל בכל אחת מאלה:

(1) לא ניתנה הודעה לפי סעיף 17, והדבר נעשה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח מרובים יותר, אילו ידע שהמצב הוא כפי שהוא לאחר השינוי; במקרה זה זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר השינוי."

סעיף 306 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 19 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"שלילת תרופות

19. המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 18 בכל אחת מאלה:

(1) השינוי חדל להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח או שלא השפיע על קרותו או על חבות המבטח או היקפה;

(2) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט על דעת המבטח;

(3) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט לשם מניעת נזק חמור לגוף או לרכוש, ובלבד שהמבוטח הודיע למבטח בכתב על נקיטת האמצעי מיד לאחר שנקט אותו או שנודע לו עליו."

סעיף 307 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 20 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הפחתת הסיכון

20. נקבעו דמי הביטוח לאור נסיבות שהחמירו את סיכון המבטח, ולאחר קביעתם חדלו אותן נסיבות להתקיים או

308. הותנה שעל המבוטח או על המוטב לנקוט אמצעי להפחתה ממשית בסיכונו של המבטח ואמצעי זה לא ננקט בתוך הזמן שנקבע לכך, יחולו הוראות סעיפים 305 ו־306, בשינויים המחויבים.

אמצעים להפחתת סיכון המבטח [בטח 21]

סימן משנה ד': דמי הביטוח

309. (א) דמי הביטוח ישולמו עם כריתת חוזה הביטוח או בתוך זמן סביר לאחר מכן, ואם נקבעו לתקופות קצובות – בראשית כל תקופה.

המועד לתשלום דמי הביטוח [בטח 14]

(ב) היה הביטוח לכמה שנים ודמי הביטוח נקבעו בסכום כולל, ישולמו בשיעורים שנתיים שווים בראשית כל שנת ביטוח.

310. (א) לא שולמו דמי הביטוח או חלקם במועד, ולא שולמו בתוך 15 ימים לאחר שהמבטח דרש מהמבוטח בכתב לשלמם, רשאי המבטח להודיע למבוטח בכתב כי החוזה יתבטל כעבור 21 ימים נוספים אם הסכום שבפיגור לא יסולק לפני כן.

פיגור בתשלום דמי הביטוח [בטח 15]

(ב) נקבע מוטב בקביעה בלתי חוזרת, אין המבטח זכאי לבטל את חוזה הביטוח, אלא אם כן הודיע על הפיגור למוטב, בכתב, ונתן לו ארכה נוספת על הארכה שבסעיף קטן (א) של 15 ימים לפחות, ודמי הביטוח לא שולמו עד תום הארכה.

סימן משנה ה': תגמולי הביטוח

311. (א) נודע למבוטח על קרות מקרה הביטוח, יודיע על כך מיד למבטח.

הודעה על קרות מקרה הביטוח [בטח 22]

(ב) נודע למוטב על קרות מקרה הביטוח, יודיע מיד למבטח על קרות המקרה וכן על זכותו לתגמולי הביטוח.

דברי הסבר

להשפיע על סיכון המבטח, זכאי המבוטח להפחתת דמי הביטוח, למעט הוצאות המבטח, בעד התקופה שלאחר שהודיע למבטח על השינוי, ולהעמדתם על מה שהיה משתלם לפי המקובל אצל המבטח בשעת קביעת דמי הביטוח בהעדר אותן נסיבות."

סעיף 308 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. בין השאר, הוחלפו המילים "הקלה מהותית" במילים "הפחתה ממשית" לצורך האחדת מונחים.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"אמצעים להקלת הסיכון

21. הותנה שעל המבוטח או על המוטב לנקוט אמצעי להקלת סיכונו של המבטח הקלה מהותית ואותו אמצעי לא ננקט תוך זמן שנקבע לכך, יחולו הוראות סעיפים 18 ו־19, בשינויים המחוייבים."

סימן משנה ד': דמי הביטוח

סעיף 309 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 14 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"המועד לתשלום

14. (א) דמי הביטוח ישולמו עם כריתת החוזה או תוך זמן סביר לאחר מכן, ואם נקבעו לתקופות קצובות – בראשית כל תקופה.

(ב) היה הביטוח למספר שנים ודמי הביטוח נקבעו בסכום כולל, ישולמו בשיעורים שנתיים שווים בראשית כל שנת ביטוח."

סעיף 310 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 15 לחוק חוזה הביטוח. בסעיף קטן (ב) הוספה במפורש החובה של המבטח לתת למוטב ארכה נוספת של 15 ימים לפחות כדי שיוכל לשלם את דמי הביטוח שבפיגור.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"פיגור בתשלום

15. (א) לא שולמו דמי הביטוח או חלק מהם במועדם ולא שולמו גם תוך 15 ימים לאחר שהמבטח דרש מן המבוטח בכתב לשלמם, רשאי המבטח להודיע למבוטח בכתב כי החוזה יתבטל כעבור 21 ימים נוספים אם הסכום שבפיגור לא יסולק לפני כן.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח והקביעה היתה בלתי חוזרת, אין המבטח רשאי לבטל את החוזה אלא אם הודיע על הפיגור למוטב בכתב והמוטב לא סילק את הסכום שבפיגור תוך 15 ימים מהיום שנמסרה לו ההודעה."

סימן משנה ה': תגמולי הביטוח

סעיף 311 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 22 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

(ג) מתן הודעה מאת המבוטח או מאת המוטב לפי סעיף קטן (א) או (ב) פוטרת את האחר מחובת מתן ההודעה.

בירור חבותו של המבטח [בטח 23(א)]

312. (א) נמסרו למבטח הודעה על קרות מקרה הביטוח ודרישה בכתב לתשלום תגמולי הביטוח (בסימן משנה זה – דרישה לתשלום תגמולי ביטוח), על המבטח לעשות מיד את הדרוש לבירור חבותו.

[בטח 23(ב)]

(ב) המבוטח והמוטב ימסרו למבטח, בתוך זמן סביר לאחר שנדרשו לכך, את המידע והמסמכים הדרושים לבירור החבות, ואם אינם ברשותם, יסייע למבטח, ככל שיוכלו, להשיגם.

[ח]

(ג) בתוך 30 ימים מהיום שבו מילאו המבוטח והמוטב את הדרישות שבסעיף קטן (ב), יודיע להם המבטח בהודעה מנומקת, אם הוא אישר או דחה את הדרישה לתשלום תגמולי הביטוח, כולה או חלקה, ובביטוח נכסים גם את סכום תגמולי הביטוח המגיעים לפי חישובו.

הכשלה של בירור חבות המבטח [בטח 24]

313. (א) לא קוימה חובה לפי סעיף 311 או לפי סעיף 312(ב), במועדה, וקיומה היה מאפשר למבטח להקטין את חבותו, אין הוא חייב בתגמולי הביטוח אלא במידה שהיה חייב בהם אילו קוימה החובה; הוראה זו לא תחול באחד מאלה:

(1) החובה לא קוימה או קוימה באיחור מסיבות מוצדקות;

(2) אי־קיומה של החובה או קיומה באיחור לא מנע מן המבטח את בירור חבותו ולא הכביד על הבירור.

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הודעה על קרות מקרה הביטוח

22. קרה מקרה הביטוח, על המבוטח להודיע על כך למבטח מיד לאחר שנודע לו, ועל המוטב להודיע למבטח, מיד לאחר שנודע לו, על קרות המקרה ועל זכותו לתגמולי הביטוח; מתן הודעה מאת אחד מאלה משחרר את השני מחובתו."

סעיף 312 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 23(א) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. המילה "תביעה" הוחלפה במילה "דרישה", מאחר שמדובר בהצגת דרישה למבטח ולא בתביעה לבית המשפט (ראו דברי ההסבר לסעיף 321 להלן).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 23(ב) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מטרתה לקצוב זמן למבטח למתן הודעה על אישור או על דחייה של הדרישה לתשלום תגמולי ביטוח, כך שהמבוטח ידע את מצבו בתוך זמן קבוע מראש. על המבטח בביטוח נכסים לכלול בהודעה גם את סכום תגמולי הביטוח המגיעים למבוטח לפי חישוביו.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"בירור חבותו של המבטח

23. (א) משנמסרו למבטח הודעה על קרות מקרה הביטוח ותביעה בכתב לתשלום תגמולי הביטוח, על המבטח לעשות מיד את הדרוש לבירור חבותו.

(ב) על המבוטח או על המוטב, לפי העניין, למסור למבטח, תוך זמן סביר לאחר שנדרש לכך, את המידע והמסמכים הדרושים לבירור החבות, ואם אינם ברשותו, עליו לעזור למבטח, ככל שיוכל, להשיגם."

סעיף 313 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 24 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הכשלה של בירור החבות

24. (א) לא קויימה חובה לפי סעיף 22 או לפי סעיף 23(ב) במועדה, וקיומה היה מאפשר למבטח להקטין חבותו, אין הוא חייב בתגמולי הביטוח אלא במידה שהיה חייב בהם אילו קויימה החובה; הוראה זו לא תחול בכל אחת מאלה:

(1) החובה לא קויימה או קויימה באיחור מסיבות מוצדקות;

(2) אי־קיומה או איחורה לא מנע מן המבטח את בירור חבותו ולא הכביד על הבירור.

(ב) עשה המבוטח או המוטב במתכוון דבר שהיה בו כדי למנוע מן המבטח את בירור חבותו או להכביד עליו,

(ב) עשה המבוטח או המוטב במתכוון דבר שהיה בו כדי למנוע מן המבטח את בירור חבותו או כדי להכביד על הבירור, אין המבטח חייב בתגמולי הביטוח אלא אם היה חייב בהם אילו לא נעשה אותו הדבר.

314. (א) המבטח פטור מחבותו בהתקיים אחד מאלה, אם נעשה בכוונת מרמה: מרמה בדרישת תגמולי ביטוח [בטח 25]

(1) הופרה חובה לפי סעיפים 311 או 312(ב);

(2) נעשה דבר כאמור בסעיף 313(ב);

(3) המבוטח או המוטב מסרו למבטח עובדות לא נכונות, או העלימו ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות המבטח.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), לא יהיה המבטח פטור מחבותו אם המרמה אינה נוגעת לעניין מהותי, או שאין בה כדי להשפיע השפעה של ממש על סכום תגמולי הביטוח. [ח]

315. נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו. מקרה ביטוח שנגרם במתכוון [בטח 26]

316. תגמולי הביטוח ישולמו בתוך 30 ימים מהיום שהיו בידי המבטח המידע והמסמכים הדרושים לבירור חבותו, ואולם תגמולי ביטוח שאינם שנויים במחלוקת בתום לב ישולמו בתוך 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח דרישה לתשלום תגמולי הביטוח, והם ניתנים לתביעה בנפרד משאר התגמולים. המועד לתשלום תגמולי הביטוח [בטח 27]

דברי הסבר

אין המבטח חייב בתגמולי ביטוח אלא במידה שהיה חייב בהם אילו לא נעשה אותו דבר."

סעיף 314 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 25 בחוק חוזה הביטוח בשינוי נוסח. בכותרת השוליים הוחלף המונח "תביעה", הקיים בסעיף 25 לחוק חוזה הביטוח, במונח "דרישה", מאחר שמדובר בשלב של הדרישה מהמבטח ולא בהגשת תביעה לבית המשפט (ראו דברי ההסבר לסעיף 321 להלן).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת סייג להוראות סעיף קטן (א) במקום שבו המרמה אינה נוגעת לעניין מהותי, או שאין בה כדי להשפיע השפעה של ממש על גובה תגמולי הביטוח. סעיף 25 לחוק חוזה הביטוח מחיל דין אחד לכל מרמה בין אם היא מהותית ובין אם היא שולית. סנקציה של פטור מוחלט למבטח מתשלום התגמולים למבוטח היא סנקציה חמורה. מוצע לרכך את הסנקציה ולהפעיל אותה רק לגבי מקרים שהמרמה נוגעת לפרט מהותי או שיש בה כדי להשפיע השפעה ממשית על גובה התגמולים. אם המרמה נוגעת כאמור רק לעניין שאינו מהותי או שאין בו כדי להשפיע השפעה של ממש על גובה תגמולי הביטוח, אין לפטור את המבטח מחבותו.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מרמה בתביעת תגמולים

25. הופרה חובה לפי סעיף 22 או לפי סעיף 23(ב), או שנעשה דבר כאמור בסעיף 24(ב), או שהמבוטח או המוטב מסרו למבטח עובדות כוזבות, או שהעלימו ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות המבטח, והדבר נעשה בכוונת מרמה – פטור המבטח מחבותו."

סעיף 315 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מקרה שנגרם בכוונה

26. נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו."

סעיף 316 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 27 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. בין השאר, הוחלפה המילה "תביעה" במילה "דרישה", כדי להבדיל בין דרישה מהמבטח לבין תביעה לבית המשפט (ראו דברי ההסבר לסעיף 321 להלן).

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"המועד לתשלום תגמולי הביטוח

27. תגמולי הביטוח ישולמו תוך 30 ימים מהיום שהיו בידי המבטח המידע והמסמכים הדרושים לבירור חבותו, אולם תגמולי ביטוח שאינם שנויים במחלוקת בתום לב ישולמו תוך 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח תביעה לפי סעיף 23(א), והם ניתנים לתביעה בנפרד מיתר התגמולים."

הצמדה וריבית על תגמולי ביטוח ודמי ביטוח [בטח 28(א)]

317. (א) על תגמולי הביטוח ייווספו הפרשי הצמדה מיום קרות מקרה הביטוח או יופחתו מהם הפרשים כאמור, לפי העניין, וכן תיווסף ריבית צמודה, מתום 30 ימים מהיום שנמסרה הדרישה לתשלום תגמולי הביטוח למבטח; אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לפי חוק פסיקת ריבית; לעניין זה –

"הפרשי הצמדה" – כהגדרתם בסעיף 1 לחוק פסיקת ריבית, ואולם לעניין זה יראו את ההגדרה האמורה כאילו אחרי "תוספת" נאמר "או הפחתה" ואחרי "העליה" נאמר "או ההפחתה";

"ריבית צמודה" – ריבית צמודה בשיעור שנקבע לפי סעיף 1 לחוק פסיקת ריבית לעניין ההגדרה "הפרשי הצמדה וריבית".

[ח]

(ב) לא שולמו תגמולי הביטוח במועד לפי הוראות סעיף 316, תיווסף עליהם מהמועד האמור ואילך, ריבית בשיעור של 150% מהריבית שעל המבטח לשלם לפי הוראות סעיף קטן (א).

[בטח 28(ב)]

(ג) חושבו תגמולי הביטוח, או חלקם, כערכם בתאריך שלאחר קרות מקרה הביטוח, ייווספו עליהם או על חלקם, או יופחתו מהם או מחלקם, הכל לפי העניין, הפרשי הצמדה מאותו תאריך בלבד.

[בטח 28(ד), ח]

(ד) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על תגמולי ביטוח המשתלמים במטבע חוץ או במטבע ישראלי המחושב לפי ערכו של מטבע חוץ; על תגמולים אלה תיווסף הריבית בשיעור שנקבע לפי סעיף 4(א) לחוק פסיקת ריבית, מתום 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח הדרישה לתשלום תגמולי הביטוח; לא שולמו תגמולי הביטוח במועד לפי הוראות סעיף 316, תיווסף עליהם מהמועד האמור ואילך ריבית בשיעור של 150% מהריבית האמורה.

[בטח 28(ג)]

(ה) על דמי ביטוח, שעל המבטח להשיב למבוטח או למוטב, ייווספו הפרשי הצמדה כאמור בסעיף קטן (א) מהיום שבו נוצר החיוב להשבה, או יופחתו מהם הפרשי הצמדה כאמור, לפי העניין, וכן תיווסף ריבית צמודה כאמור באותו סעיף קטן.

דברי הסבר

סעיף 317 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 28(א) לחוק חוזה הביטוח. בהוראה המוצעת נערכו תיקונים כדי להבהיר כי תגמולי הביטוח יהיו צמודים למדד לפי חוק פסיקת ריבית והצמדה הן לעניין עליית המדד והן לעניין ירידתו. כמו כן הוחלפה המילה "תביעה" במילה "דרישה", כדי להבדיל בין דרישה מהמבטח לבין תביעה לבית המשפט (ראו דברי ההסבר לסעיף 321 להלן).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת שבמקרה של פיגור בתשלום תגמולי ביטוח שאין הצדקה לו תיווסף עליהם ריבית העולה על הריבית הרגילה. הריבית המוצעת היא בשיעור של 150% מהריבית הקבועה בסעיף 1 לחוק פסיקת ריבית והצמדה.

לסעיף קטן (ג)

הסעיף המוצע חוזר על תוכנו של סעיף קטן (ב) של סעיף 28 לחוק חוזה הביטוח בשינויים שנועדו להתאים את הוראותיו לסעיף קטן (א) המוצע.

לסעיף קטן (ד)

הסעיף המוצע מקביל לסעיף קטן (ד) של סעיף 28 לחוק חוזה הביטוח, ונערכו בו התאמות לסעיף קטן (ב) המוצע.

לסעיף קטן (ה)

הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף קטן (ג) של סעיף 28 לחוק חוזה הביטוח, בשינויים שנועדו להחיל על דמי ביטוח את הכלל שנקבע בסעיף קטן (א) לגבי תגמולי ביטוח, ולפיהם על המבטח להשיב למבוטח או למוטב את דמי הביטוח צמודים למדד, הן לעניין עליית המדד והן לעניין ירידתו.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"**הצמדה וריבית**

28. (א) על תגמולי הביטוח יתווספו הפרשי הצמדה כמשמעותם בחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, מיום קרות מקרה הביטוח, וריבית צמודה בשיעור שנקבע לפי סעיף 1 לחוק האמור לעניין ההגדרה "הפרשי הצמדה וריבית" מתום 30 ימים מיום מסירת התביעה; אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לפי החוק האמור.

318. (א) לא שילם מבטח את תגמולי הביטוח אשר לא היו שנויים במחלוקת בתום לב, במועד שבו היה עליו לשלמם לפי הוראות סעיף 316, יחייבו בית המשפט, אם הוא מבטח בביטוח אישי, ורשאי בית המשפט לחייבו, אם הוא מבטח בביטוח שאינו ביטוח אישי, בתשלום ריבית מיוחדת בשיעור שלא יעלה על פי שלושה מן הריבית שנקבעה לפי סעיף 1 לחוק האמור לעניין ההגדרה "הפרשי הצמדה וריבית", שתחושב על תגמולי הביטוח האמורים בתוספת או בהפחתה של הפרשי ההצמדה לפי הוראות סעיף 317, מהמועד שבו היה על המבטח לשלמם עד תשלומם בפועל; הריבית המיוחדת תשולם נוסף על הריבית האמורה בסעיף 317.

ריבית מיוחדת על תגמולי ביטוח [בטח 28א]

(ב) בסעיף זה, "ביטוח אישי" – ביטוח חיים, ביטוח תאונות אישיות, ביטוח רכב (רכוש), ביטוח דירות ותכולתן, ולמעט ביטוח אחריות.

319. היו חבות המבטח או היקפה מותנים על פי חיקוק או על פי חוזה הביטוח במעשה של המבוטח או של המוטב, והתנאי הופר, רשאי בית המשפט אם שוכנע כי הפרת התנאי לא השפיעה השפעה של ממש על קיום החבות והיקפה, לחייב את המבטח בתשלום תגמולי הביטוח, כולם או חלקם, אם מצא כי מן הצדק לעשות כן בנסיבות העניין.

סעד מיוחד למבוטח [בטח 29]

320. המבטח ישלם את תגמולי הביטוח גם אם קרה מקרה הביטוח בתוך תקופת הביטוח יותר מפעם אחת, ובלבד שלא יחויב בסך הכל ביותר מסכום הביטוח כמשמעותו בסעיף 344.

הישנות מקרה הביטוח [בטח 30]

דברי הסבר

(ב) חושבו תגמולי הביטוח, או חלקם, כערכם בתאריך שלאחר קרות מקרה הביטוח, יתווספו עליהם או על חלקם, לפי העניין, הפרשי הצמדה מאותו תאריך בלבד.

(ג) היה המבטח חייב להחזיר למבוטח או למוטב דמי ביטוח, יתווספו עליהם הפרשי הצמדה וריבית כאמור בסעיף קטן (א) מיום היווצר החיוב.

(ד) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על תגמולי ביטוח המשולמים במטבע חוץ או במטבע ישראלי המחושב לפי ערכו של מטבע חוץ, ואולם על תגמולים כאמור תיווסף ריבית בשיעור שנקבע לפי סעיף 4(א) לחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, החל בתום 30 ימים מיום מסירת הדרישה למבטח."

סעיף 318 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 28א לחוק חוזה הביטוח, בשינויים דומים לאלה שנערכו בסעיף 317 כך שהריבית תשולם בתוספת להפרשי הצמדה או בהפחתה מהם, אם ירדו.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ריבית מיוחדת

28א. מבטח בביטוחים אישיים, שלא שילם את תגמולי הביטוח שלא היו שנויים במחלוקת בתום לב, במועדים שבהם היה עליו לשלמם לפי סעיף 27, יחייבו בית המשפט ולעניין מבטח כאמור בביטוחים שאינם ביטוחים אישיים – רשאי בית המשפט לחייבו בתשלום ריבית מיוחדת בשיעור שלא יעלה על פי שלושה מן הריבית הקבועה בהגדרת הפרשי הצמדה וריבית שבחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, שתחושב על תגמולי הביטוח האמורים ועל תוספת הפרשי הצמדה על תגמולים אלה לפי סעיף 28, מהמועדים בהם היה על המבטח לשלמם עד תשלומם בפועל; הריבית המיוחדת תשולם בנוסף לריבית האמורה בסעיף 28. לעניין זה, "ביטוחים אישיים" – ביטוח חיים, ביטוח תאונות אישיות, ביטוח רכב (רכוש), ביטוח דירות ותכולתן, ולמעט ביטוח אחריות."

סעיף 319 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 29 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. המונח "מחדל" נמחק בשל היותו כלול בהגדרת "מעשה" שבסעיף 6.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סעד מיוחד

29. היתה חבות המבטח או היקפה מותנים על פי חוק או על פי החוזה, בין לחיוב ובין לשלילה, במעשה או במחדל של המבוטח או של המוטב, שלא השפיעו השפעה של ממש על סיכון המבטח, רשאי בית המשפט, אם נראה לו צודק לעשות כן בנסיבות העניין, לחייב את המבוטח בתגמולי הביטוח, כולם או מקצתם, אף אם התנאי לא קויים בו הופר."

סעיף 320 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 30 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הישנות מקרה הביטוח

30. המבטח חייב בתגמולי הביטוח גם אם קרה מקרה הביטוח תוך תקופת הביטוח יותר מפעם אחת, ובלבד שלא יחוייב בסך הכל ביותר מסכום הביטוח כשמשמעותו בסעיף 56."

התיישנות תביעה לתגמולי ביטוח [בטח 31]

321. תקופת ההתיישנות של תביעה לתשלום תגמולי ביטוח היא ארבע שנים ממועד קרות מקרה הביטוח.

סימן משנה ו': סוכן הביטוח

סוכן הביטוח [בטח 32]

322. בסימן משנה זה, "סוכן ביטוח" – מי שעוסק בתיווך ביטוחים בין מבוטחים לבין מבטחים.

שליחות לעניין חוזה הביטוח [בטח 33]

323. (א) סוכן הביטוח ייחשב כשלוחו של המבטח לעניין המשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה הביטוח ולעניין כריתת החוזה.

(ב) ידיעת סוכן הביטוח לגבי העובדות הנכונות של עניין מהותי תיחשב כידיעת המבטח לעניין חובת הגילוי בכריתת חוזה הביטוח.

שליחות לעניין דמי הביטוח [בטח 34]

324. סוכן הביטוח שתיווך בביטוח או שצוין בפוליסה כסוכן הביטוח ייחשב כשלוחו של המבטח לעניין קבלת דמי הביטוח, אלא אם כן הודיע המבטח למבוטח, בכתב, כי אין לשלם את דמי הביטוח לאותו סוכן.

דברי הסבר

סעיף 321 הסעיף המוצע דן בהתיישנות של תביעה המוגשת לבית המשפט ולא ב"התיישנות" של דרישה המוגשת למבטח ועל כן מפורשת בו המילה "תביעה" ולא "דרישה" שיוחדה למקרים של פנייה אל המבטח בסעיפים האחרים שבהם מדובר בפנייה אל המבטח (ראו סעיפים 312, 314 ו־316 המוצעים). בכך מוצע להסיר את הספק, ככל שהיה, בשאלה במה דברים אמורים – האם בדרישה המוגשת למבטח או בתביעה המוגשת לבית המשפט (ראו ע"א 3812/91 ברבארה ג'רייס נ' "אריה" חברה ישראלית לביטוח פ"ד מח(3), 441 ורע"א 5423/91 "מנורה" חברה לביטוח בע"מ נ. רוברט דנינו פ"ד מח(3) 441). יצוין כי מוצע להאריך את תקופת ההתיישנות לגבי תביעה לתשלום תגמולי ביטוח לארבע שנים, בהתאם לתיקון המוצע בדין התיישנות. בסעיף 31 לחוק חוזה הביטוח נקבעה תקופת התיישנות מיוחדת לתביעת תגמולי ביטוח שאורכה שלוש שנים, לעומת תקופת ההתיישנות לפי חוק ההתיישנות שאורכה שבע שנים. ההנחה ביצירת הסדר מיוחד בדיני הביטוח היתה, בין השאר, שחלוף הזמן מקשה על המבטחות לברר את פרטי האירוע הביטוחי וכן כי הן נדרשות לשמור במהלך זמן רב רזרבות לקיום חיוביהן העתידיים. בתיקון לדין ההתיישנות, מוצע לתקן את תקופת ההתיישנות הכללית לארבע שנים. לפיכך לא נמצא טעם לשמר את ההבחנה בין תקופת ההתיישנות הכללית המוצעת לבין תקופת ההתיישנות לתביעת תגמולי ביטוח ושתיהן יעמדו על ארבע שנים. יש לתת את הדעת לכך שעל תקופת ההתיישנות לפי פרק חוזה ביטוח לא ניתן להתנות אלא לטובת המבוטח או המוטב לפי סעיף 328 המוצע. בכך מאמצת ההצעה את חוק חוזה הביטוח הקיים שמנע מן המבטח לקצר את תקופת ההתיישנות באמצעות תנאי בחוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"התיישנות

31. תקופת ההתיישנות של תביעה לתגמולי ביטוח היא שלוש שנים לאחר שקרה מקרה הביטוח."

סימן משנה ו': סוכן הביטוח

סעיף 322 ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 32 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הגדרה

32. בסימן זה, "סוכן ביטוח" – מי שעוסק בתיווך ביטוחים בין מבוטחים לבין מבטחים."

סעיף 323 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 33 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"שליחות לעניין החוזה

33. (א) לעניין המשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה הביטוח ולעניין כריתת החוזה, יראו את סוכן הביטוח כשלוחו של המבטח, זולת אם פעל כשלוחו של המבוטח לפי דרישתו בכתב.

(ב) לעניין חובת הגילוי בכריתת חוזה הביטוח, יראו את ידיעת סוכן הביטוח לגבי העובדות הנכונות של ענין מהותי כידיעת המבטח."

סעיף 324 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 34 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

325. סוכן הביטוח שתיווך בביטוח או שצוין בפוליסה כסוכן הביטוח ייחשב כשלוחו של המבטח לעניין מתן הודעות, מידע ומסמכים של המבוטח ושל המוטב למבטח, אלא אם כן הודיע המבטח למבוטח ולמוטב, בכתב, כי יש לשלחם לאדם אחר.

שליחות לעניין מתן הודעות למבטח [בטח 35]

סימן משנה ז': הוראות כלליות

326. (א) הודעה של המבטח למבוטח או למוטב תינתן לפי מענם האחרון הידוע למבטח.

הודעות המבטח, המבוטח והמוטב [בטח 37(א)]

(ב) הודעה של המבוטח או של המוטב למבטח תינתן, לפי בחירת המודיע, למבטח לפי מען מקום עסקיו, לסוכן הביטוח כאמור בסעיף 325, או לאדם אחר בישראל שמענו צוין בפוליסה או שהמבטח הודיע למבוטח או למוטב על אודותיו בכתב.

בטח 37(ב)]

(ג) לא היה למבטח מקום עסקים בישראל ולא ניתן מען של אדם אחר בישראל, אין המבטח זכאי להסתמך על כך שלא ניתנה לו הודעה של המבוטח או של המוטב, או על שניתנה באיחור.

[בטח 37(ג)]

(ד) בסעיף זה, "הודעה" – לרבות מידע והמצאת מסמכים.

[ח]

327. היה המבטח זכאי לתרופות לפי סעיפים 294, 305, 310, 313 ו־314, לא יהיה זכאי בעניינים הנדונים לתרופות לפי חיקוק אחר.

ייחוד תרופות המבטח [בטח 38]

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"שליחות לענין דמי הביטוח

34. לענין קבלת דמי הביטוח נחשב סוכן הביטוח שתיוך בביטוח או שצויין בפוליסה כסוכן הביטוח, לשלוחו של המבטח, זולת אם הודיע המבטח למבוטח בכתב כי אין לשלמם לאותו סוכן."

סעיף 325 בנוסח המוצע, לעומת נוסחו של סעיף 35 לחוק חוזה הביטוח, הוספו המילים "מידע ומסמכים" כדי להבהיר שגם לגבי אלה נחשב הסוכן לשלוח. על שליחות לעניין סעיפים 323 עד 325 המוצעים יחול פרק השליחות שחל ממילא על כל מצב שבו אדם ייפה את כוחו של אחר לבצע פעולה משפטית בשמו (סעיפים 33 עד 47 המוצעים) ואין צורך בהפניה מיוחדת, על כן הושמט סעיף 36 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"שליחות לענין מתן הודעות

35. לעניין מתן הודעות של המבוטח ושל המוטב למבטח נחשב סוכן הביטוח שתיוך בביטוח או שצויין בפוליסה כסוכן הביטוח, כשלוחו של המבטח, זולת אם הודיע המבטח למבוטח ולמוטב בכתב כי יש לשלוח הודעות למען אחר.

תחולת חוק השליחות

36. על שליחות כאמור בסעיפים 33 עד 35 יחולו הוראות חוק השליחות, התשכ"ה–1965, בשינויים המחוייבים."

סימן משנה ז': הוראות כלליות

סעיף 326 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 37 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. כמו כן מוצע להוסיף את סעיף קטן (ד), ובו להגדיר את המונח "הודעה" כך שיכלול גם מידע ומסמכים, זאת כדי להבהיר את תחולת הוראות הסעיף המוצע גם על מידע ומסמכים המועברים בין הצדדים.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מתן הודעות

37. (א) הודעה של המבטח למבוטח או למוטב תינתן לפי מענם האחרון הידוע למבטח.

(ב) הודעה של המבוטח או של המוטב למבטח תינתן, לפי ברירת המודיע, למבטח לפי מען מקום עסקיו, לסוכן הביטוח כאמור בסעיף 35, או לאדם אחר בישראל שמענו צויין בפוליסה או שהמבטח הודיע להם עליו בכתב.

(ג) לא היה למבטח מקום עסקים בישראל וגם לא ניתן מען של אדם אחר בישראל, אין המבטח זכאי להסתמך על כך שלא ניתנה הודעה של המבוטח או של המוטב, או על שניתנה באיחור."

סעיף 327 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 38 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ייחוד תרופות

38. תרופות המבטח לפי סעיפים 7, 15, 18, 24 ו־25 מוציאות בעניינים הנדונים בהם את תרופותיו לפי דין אחר."

איסור התניה בחוזה ביטוח [בטח 39]

328. (א) הוראות סעיפים 288 עד 290, 292, 308, 314, 315, 323(ב), 324, 325 ו־327 אין להתנות עליהן.

(ב) הוראות סעיפים 291, 293 עד 296, 297(ג), 301, 304 עד 306, 310 עד 313, 316, 317, 321 ו־326 אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

סימן ב': ביטוח חיים

מהותו של ביטוח חיים [בטח 41]

329. בביטוח חיים מקרה הביטוח הוא מותו של המבוטח או של אחר או הגיעם לגיל מסוים או מקרה אחר בחייהם למעט תאונה, מחלה ונכות.

ביטוח אדם אחר [בטח 42]

330. (א) היה מקרה הביטוח מותו של אדם אחר שאינו המבוטח, טעון חוזה הביטוח הסכמה בכתב של אותו אדם, ואם היה קטין או פסול דין – הסכמת אפוטרופסו.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על אדם המשתייך לקבוצת בני אדם שחייהם בוטחו ושהרכבה עשוי להשתנות בתוך תקופת הביטוח, ובלבד שהמוטבים הם אותם בני אדם או יורשיהם ושאותו אדם אינו משלם את דמי הביטוח או חלקם.

המוטבים בביטוח חיים [בטח 44(א), (ג)]

331. (א) נקבעו צאצאים של המבוטח כמוטבים, בלא נקיבת שמם – גם מי שנולד בתוך 300 ימים לאחר קרות מקרה הביטוח במשמע.

דברי הסבר

סעיף 328 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 39 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. ההוראה החדשה בסעיף 292 הנוגעת להעברת פרטים בדבר בריאותו של מי שחייו בוטחו או מי שבוטח מפני תאונה, מחלה ונכות, הוספה לרשימת הסעיפים שבסעיף קטן (א) כדי שלא לאפשר לצדדים להתנות עליו.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייגים להתניה

39. (א) הוראות סעיפים 2 עד 4, 21, 25, 26, 33(ב), 34, 35 ו־38 – אין להתנות עליהן.

(ב) הוראות סעיפים 5 עד 8, 9(ג), 13, 15, 17, 18, 19, 22 עד 24, 27, 28, 31, ו־37 אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב."

סימן ב': ביטוח חיים

סעיף 329 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 41 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מהות הביטוח

41. בביטוח חיים מקרה הביטוח הוא מותו של המבוטח או של זולתו או הגיעם לגיל מסוים או מקרה אחר בחייהם למעט תאונה, מחלה ונכות."

סעיף 330 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 42 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטוח אדם זולת המבוטח

42. (א) היה מקרה הביטוח מותו של אדם זולת המבוטח, טעון החוזה הסכמה בכתב של אותו אדם, ואם היה קטין או פסול דין – הסכמת נציגו כמשמעותו בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962.

(ב) סעיף זה לא יחול על ביטוח חיים של קבוצת בני אדם שהרכבה עשוי להשתנות תוך תקופת הביטוח והמוטבים הם אותם בני אדם או יורשיהם."

סעיף 331 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע מקביל להוראת סעיף 44(א) לחוק חוזה הביטוח, בכמה שינויים: הסעיף אינו כולל את הוראת הפרשנות שברישה של סעיף 44(א) לחוק חוזה הביטוח. הוראה דומה אינה קיימת לגבי צוואה ולא נמצא מקום לכלול אותה בנוגע לחוזה ביטוח חיים. ההתייחסות לילד מאומץ שבסעיף 44(א) הושמטה כמיותרת לאור סעיף 35 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981. סעיף 44(ב) לחוק חוזה הביטוח הושמט, עקב קיומה של חזקת השוויון הכללית בפרק ריבוי חייבים ונושים, אשר חל גם על הזכויות האמורות (סעיף 88 המוצע). ההוראה נועדה להבהיר כי עובר שאמור להיוולד עד לתאריך הנקוב בסעיף הוא בכלל הצאצאים של המבוטח. אם נקב המבוטח בשמות צאצאיו יהיה על בית המשפט לפרש את הסעיף לפי הבנתו את אומד דעתו של המבוטח אם התכוון לכלול גם את הצאצא שנולד לאחר קרות מקרה הביטוח (ראו גם סעיף 180 בפרק חוזה מתנה וסעיף 697(2) בחלק הירושה).

(ב) נפטר מוטב שאינו המבוטח לפני שקרה מקרה הביטוח, זכאים לתגמולי הביטוח צאצאיו לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין; באין צאצאים כאמור, או אם ויתר המוטב על זכותו לפני שקרה מקרה הביטוח, זכאי המבוטח לתגמולי הביטוח.

ביטול חוזה ביטוח חיים [בטח 45]

332. (א) המבוטח רשאי, בכל עת, לבטל את חוזה ביטוח החיים בהודעה בכתב למבטח.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח בקביעה בלתי חוזרת, והמבוטח ביטל את החוזה, יודיע המבטח על כך מיד, בכתב, למוטב תוך ציון הוראות סעיף קטן זה, והמוטב רשאי, לא יאוחר מ־30 ימים מקבלת הודעת המבטח, לאמץ, בהודעה בכתב למבטח, את החוזה, ולבוא במקום המבוטח לעניין זה; ביטול החוזה ייכנס לתוקף בתוך 30 ימים מיום קבלת הודעת המבטח אם לא הודיע המוטב כי הוא מאמץ את החוזה.

(ג) נקבע מוטב שאינו המבוטח בקביעה בלתי חוזרת והמבטח ביטל את החוזה בשל מעשה של המבוטח שאינו מקנה עילה לביטול לפי סימן א׳, זכאי המוטב לאמץ את החוזה בהתאם להוראות סעיף קטן (ב).

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 44(ג) לחוק חוזה הביטוח, בשינוי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

״המוטבים

44. (א) נקבע כמוטב בן זוגו של המבוטח ללא נקיבת שמו, יזכה בתגמולי הביטוח מי שהיה בן זוגו בקרות מקרה הביטוח, ואם נקבעו קרובים – הקרובים שהיו בחיים בקרות המקרה; נקבעו ילדים או צאצאים – גם מאומץ ומי שנולד תוך 300 ימים לאחר קרות המקרה במשמע.

(ב) נקבעו מוטבים אחדים ולא נקבעו חלקיהם, יחלקו את תגמולי הביטוח בשווה.

(ג) מת מוטב שאינו המבוטח לפני שקרה מקרה הביטוח – יזכו בתגמולי הביטוח בן זוגו או צאצאיו לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין; באין שאירים כאלה, או אם ויתר המוטב על זכותו לפני שקרה מקרה הביטוח, תהא הזכות לתגמולי הביטוח למבוטח.״

סעיף 332 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף קטן 45(א) לחוק חוזה הביטוח. על הודעות לפי הוראה זו יחולו ההוראות הדנות בפעולות משפטיות (סעיפים 7 עד 16 המוצעים).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 45(ב) לחוק חוזה הביטוח, בכמה שינויים. מובהר כי הוראת סעיף זה לעניין ביטול החוזה בידי המבוטח חלה בכל מקרה, למשל, בביטול מכוח עילות הביטול הכלליות של דיני החוזים, ולא רק לעניין ביטול לפי סעיף זה, לפיכך נמחקו המילים ״מכוח סעיף זה״. הסיפה של הסעיף הקיים הוחלפה במילים ״ביטול החוזה ייכנס לתוקף בתוך 30 ימים מיום קבלת הודעת המבטח אם לא הודיע המוטב כי הוא מאמץ את החוזה״, כדי למנוע מצב שבו קיימת בין הביטול לבין הודעת המוטב תקופה שבה החוזה אינו בתוקף. המילים ״על זכויותיו וחיוביו״ נמחקו בהיותן מיותרות.

לסעיף קטן (ג)

מוצע להחליף את נוסח סעיף 45(ג) לחוק חוזה הביטוח, אשר מטיל על המבטח חובת הודעה בלבד, ואינו קובע תוצאות להודעה (בשונה מסעיף קטן (ב)). מוצע לקבוע בסעיף כי בנסיבות מסוימות יהיה המוטב בקביעה בלתי חוזרת זכאי לאמץ את החוזה גם אם המבטח ביטלו. אם מדובר בטענה הקבועה בסימן א׳ לפרק א׳ המוצע, למשל לגבי אי־גילוי לפי סעיפים 293 ו־294 המוצעים, סביר שהמבטח יוכל לטעון כי מאחר שהחוזה היה פגום מלכתחילה אין הוא חייב בהתקשרות, לא עם המבוטח ולא עם המוטב. ואולם במקרים אחרים שבהם המבטח מעוניין לבטל את ההתקשרות והפגם אינו נופל לגדר סימן א׳ לפרק א׳, מוצע לאפשר למוטב בקביעה בלתי חוזרת זכות לאמץ את חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

״ביטול החוזה

45. (א) המבוטח רשאי בכל עת לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבטח.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, והמבוטח ביטל את החוזה מכוח סעיף זה, על המבטח להודיע על כך מיד בכתב למוטב תוך ציון הוראות סעיף קטן זה, והמוטב רשאי, לא יאוחר מ־30 ימים מקבלת הודעת המבטח, לאמץ, בהודעה בכתב למבטח, את החוזה על זכויותיו וחיוביו; הודיע המוטב כאמור, יוסיף החוזה לעמוד בתקפו, ואם נתבטל בינתיים – יתחדש, כשהמוטב בא במקום המבוטח.

(ג) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, והחוזה בוטל שלא כאמור בסעיף קטן (ב), על המבטח להודיע על כך מיד בכתב למוטב.״

המרת הביטוח ופדיון הפוליסה [בטח 46]

333. (א) מבוטח רשאי לדרוש מהמבטח בהודעה בכתב את המרת הביטוח לביטוח מסולק או את פדיון הפוליסה.

(ב) דרש המבוטח את המרת הביטוח לביטוח מסולק, יקטנו תגמולי הביטוח, מתום התקופה השוטפת שבעדה משתלמים דמי הביטוח, בהתאם לסכום שנקבע לכך בפוליסה, והחובה לשלם דמי ביטוח תיפסק מאותו מועד.

(ג) דרש המבוטח את פדיון הפוליסה, ישלם לו המבטח את ערך הפדיון שנקבע לכך בפוליסה בתוך שבעה ימים מהיום שנמסרה לו הדרישה ויחולו לעניין זה הוראות סעיף 317, בשינויים המחויבים.

(ד) המבוטח רשאי להגביל את דרישתו לחלק מן הביטוח.

(ה) נקבע מוטב, שאינו המבוטח, בקביעה בלתי חוזרת, טעונה דרישת המבוטח הסכמה בכתב של המוטב.

המרה ופדיון על אף ביטול חוזה הביטוח [בטח 47]

334. ביטול חוזה הביטוח על ידי המבטח אינו גורע מזכות המבוטח לפדיון הפוליסה, וביטול כאמור בשל אי־תשלום דמי ביטוח אינו פוגע גם בזכותו להמרת הביטוח לביטוח מסולק, ובלבד שהדרישה להמרת הביטוח תימסר בתוך 30 ימים מיום מסירת הודעת הביטול של המבטח.

הפוליסה כערובה להלוואה [בטח 48]

335. משכן המבוטח את זכויותיו על פי פוליסה הניתנת לפדיון לטובת המבטח כערובה להלוואה שנתן לו המבטח, וההלוואה לא נפרעה במועדה, לא יקזז המבטח את ההלוואה מערך הפדיון של הפוליסה, אלא לאחר שדרש מן המבוטח, בכתב, לפרוע את ההלוואה בתוך התקופה שבה על המבטח לשלם את ערך הפדיון וההלוואה לא נפרעה גם בתוך תקופה זו.

דברי הסבר

סעיף 333 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 46 לחוק חוזה הביטוח, בשינויים שלהלן, שנועדו להתאים את החוק למציאות הקיימת: בסעיף קטן (א) נמחקה הדרישה שהמבוטח ישלם בעד שנתיים לפחות, בסעיף קטן (ג) נערכו התאמות לקיים היום בנוגע לתשלום ערך הפדיון – בתוך שבעה ימים והוחל סעיף 317 המוצע, הנוגע לשערוך תגמולי ביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"המרה ופדיון

46. (א) לאחר ששולמו דמי הביטוח בעד שנתיים רשאי המבוטח לדרוש, בהודעה בכתב למבטח, המרת הביטוח לביטוח מסולק או פדיון הפוליסה.

(ב) דרש המבוטח המרת הביטוח לביטוח מסולק, יקטנו תגמולי הביטוח, מתוך התקופה השוטפת שבעדה משתלמים דמי הביטוח, בהתאם לסכום שנקבע לכך בפוליסה, והחובה לשלם דמי ביטוח תיפסק מאותו זמן.

(ג) דרש המבוטח פדיון הפוליסה, חייב המבטח לשלם לו את ערך הפדיון שנקבע לכך בפוליסה תוך 30 ימים מהיום שנמסרה לו הדרישה, או תוך זמן ארוך יותר שנקב המבוטח בדרישה ושלא יהיה יותר מ־90 ימים; על ערך הפדיון יתווספו הפרשי הצמדה כמשמעותם בחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, מיום מסירת הדרישה או מהיום שנקבע בה, וכן תיווסף עליהם ריבית צמודה בשיעור שנקבע לפי סעיף 1 לחוק האמור לעניין ההגדרה "הפרשי הצמדה וריבית" החל מתום 30 ימים מן היום האמור.

(ד) המבוטח רשאי להגביל את דרישתו לחלק מן הביטוח.

(ה) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, טעונה דרישת המבוטח הסכמה בכתב של המוטב."

סעיף 334 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 47 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"המרה ופדיון על אף ביטול החוזה

47. ביטול הביטוח מצד המבטח אינו גורע מזכות המבוטח לפדיון הפוליסה, וביטול כאמור בשל אי־תשלום דמי ביטוח אינו פוגע גם בזכותו להמרת הביטוח, ובלבד שהדרישה להמרת הביטוח תבוא תוך 30 ימים ממסירת הודעת הביטול של המבטח."

סעיף 335 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 48 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הפוליסה כערובה להלוואה

48. מישכן המבוטח למבטח את זכויותיו על פי פוליסה הניתנת לפדיון כערובה להלוואה שנתן לו המבטח,

336. בביטוח חיים מגיעים תגמולי הביטוח גם אם האדם שחייו מבוטחים התאבד ובלבד שחלפה שנה ממועד כריתת החוזה.

התאבדות האדם שחייו מבוטחים [בטח 50]

337. (א) נקבע מוטב שאינו המבוטח ונפטר המבוטח בעוד האדם שחייו מבוטחים בחיים, יודיע על כך המבטח למוטב, בכתב, ובתוך 30 ימים מיום הודעה זו רשאי המוטב, בהודעה בכתב למבטח, לאמץ את החוזה.

אימוץ חוזה ביטוח חיים [בטח 51]

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח והוכרז המבוטח פושט רגל ואם הוא תאגיד ניתן לגביו צו פירוק, רשאי המוטב לאמץ את החוזה כאמור בסעיף קטן (א), ואולם אם קביעתו כמוטב לא היתה קביעה בלתי חוזרת, ישלם המוטב לנאמן בפשיטת הרגל או למפרק, לפי העניין, את ערך הפדיון של הפוליסה בעת מתן הצו.

338. מבטח אינו רשאי לבטל חוזה לביטוח חיים אלא לפי פרק זה.

איסור ביטול חוזה ביטוח חיים [ח]

339. (א) המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 294 לאחר שעברו שלוש שנים מיום כריתת החוזה, אלא אם כן המבוטח או האדם שחייו בוטחו פעל בכוונת מרמה.

סייג לתרופות בביטוח חיים [בטח 43, 49]

(ב) בביטוח חיים לא יחולו הוראות סעיפים 295 ו־304 עד 306.

340. (א) הוראות סעיפים 330, 337 ו־339(ב), אין להתנות עליהן.

איסור התניה בביטוח חיים [בטח 52]

(ב) הוראות סעיפים 332 עד 336, 338 ו־339(א) אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

דברי הסבר

וההלוואה לא סולקה במועדה, לא יקזז המבטח את ההלוואה מערך הפדיון של הפוליסה, אלא לאחר שדרש מן המבוטח בכתב לסלק את ההלוואה תוך התקופה שבה על המבטח לשלם את ערך הפדיון וההלוואה לא סולקה גם תוך תקופה זו."

סעיף 336 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"התאבדות האדם שחייו מבוטחים

50. בביטוח חיים מגיעים תגמולי הביטוח גם אם האדם שחייו מבוטחים התאבד כעבור שנה או יותר מכריתת החוזה."

סעיף 337 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 51 סעיף 51 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"אימוץ החוזה

51. (א) נקבע מוטב שאינו המבוטח ומת המבוטח בעוד האדם שחייו מבוטחים בחיים, על המבטח להודיע על כך למוטב בכתב ותוך 30 ימים מיום הודעה זו רשאי המוטב, בהודעה בכתב לאמץ את החוזה על זכויותיו וחיוביו.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח וניתן על המבוטח צו פשיטת רגל או צו פירוק, רשאי המוטב לאמץ את החוזה כאמור בסעיף קטן (א), אלא שאם קביעתו לא היתה בלתי חוזרת, ישלם לנאמן בפשיטת הרגל או למפרק, לפי העניין, את ערך הפדיון של הפוליסה בזמן מתן הצו."

סעיף 338 ההוראה החדשה המוצעת, מטרתה למנוע התנאה בפוליסת ביטוח שתאפשר למבטח ביטול של חוזה לביטוח חיים, שלא לפי הפרק המוצע, וזאת בשל האופי המיוחד של חוזה זה. מוצע להוסיף סעיף זה לרשימת הסעיפים שבסעיף 340 המוצע, כדי למנוע התנאה עליו שלא לטובת המבוטח או המוטב.

סעיף 339 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 43 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 49 לחוק חוזה הביטוח. ההוראה הועברה לסעיף זה, כדי לרכז את הסייגים לתרופות בביטוח חיים בסעיף אחד.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייג לתרופות

43. המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 7 לאחר שעברו שלוש שנים מכריתת החוזה, זולת אם המבוטח או האדם שחייו בוטחו פעל בכוונת מרמה.

סייג לתחולת הוראות

49. בביטוח חיים לא יחולו הוראות סעיפים 17 עד 19."

סעיף 340 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 52 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

סימן ג': ביטוח תאונה, מחלה ונכות

מהותו של ביטוח תאונה, מחלה ונכות [בטח 53]

341. בביטוח תאונה מקרה הביטוח הוא תאונה שקרתה למבוטח או לאחר, בביטוח מחלה – מחלה שחלה בה, ובביטוח נכות – נכות שלקה בה.

תחולת הוראות על ביטוח תאונה, מחלה ונכות [בטח 54]

342. (א) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו על המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור מוסכם מראש, בלא תלות בשיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות סימן ב', בשינויים המחויבים.

(ב) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו על המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות סעיפים 330, 339(ב), 340, 344, 349, 350, ו־352, בשינויים המחויבים.

סימן ד': ביטוח נזקים

סימן משנה א': ביטוח נכסים

מהותו של ביטוח נכסים [בטח 55]

343. (א) בביטוח נכסים ישפה המבטח בעד נזק שנגרם למבוטח או למוטב בשל כך שהנכס המבוטח אבד או ניזוק.

(ב) הנכס המבוטח יכול שיהיה של המבוטח או של אדם אחר.

היקף החבות בביטוח נכסים [בטח 56]

344. (א) תגמולי הביטוח יחושבו באופן שיביאו את המוטב ככל האפשר למצב שהיה נמצא בו אילולא קרה מקרה הביטוח.

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייגים להתניה

52. (א) הוראות סעיפים42, 49 ו־51 – אין להתנות עליהן.

(ב) הוראות סעיפים 43, 45 עד 48 ו־50 – אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב."

סימן ג': ביטוח תאונה, מחלה ונכות

סעיף 341 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 53 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מהות הביטוח

53. בביטוח תאונה מקרה הביטוח הוא תאונה שקרתה למבוטח או לזולתו, בביטוח מחלה – מחלה שחלה בה, ובביטוח נכות – נכות שלקה בה."

סעיף 342 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 54 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תחולת הוראות

54. (א) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור מוסכם מראש, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות פרק ב', בשינויים המחוייבים.

(ב) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות הסעיפים 42, 49, 52, 56, 61, 62, ו־64 בשינויים המחוייבים."

סימן ד': ביטוח נזקים

סימן משנה א': ביטוח נכסים

סעיף 343 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 55 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מהות הביטוח

55. (א) בביטוח נכסים חייב המבטח לשפות בעד נזק שנגרם למבוטח או למוטב מחמת שהנכס המבוטח אבד או ניזק.

(ב) הנכס המבוטח יכול שיהיה של המבוטח או של זולתו."

סעיף 344 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 56 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. סדר הסעיפים הקטנים הוחלף כך שהעיקרון הכללי שתגמולי הביטוח נועדו להביא את המוטב, ככל האפשר, למצב שהיה נמצא בו אילולא קרה מקרה הביטוח, יימצא בראש הסעיף ולא בסעיף קטן (ג).

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"היקף החבות

56. (א) חובת השיפוי של המבטח תהיה כשיעור הנזק שנגרם ובלבד שלא תעלה על הסכום שנתחייב בו בחוזה (להלן – סכום הביטוח); סכום הביטוח – למעט סכום ביטוח

(ב) חיוב השיפוי של המבטח יהיה כשיעור הנזק שנגרם ובלבד שלא יעלה על הסכום שנתחייב בו בחוזה הביטוח (בסימן משנה זה – סכום הביטוח); סכום הביטוח, למעט סכום ביטוח הנקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ, ישתנה בהתאם לשינוי שחל במדד, בין המדד שפורסם סמוך לפני כריתת החוזה לבין המדד שפורסם סמוך לפני קרות מקרה הביטוח; לעניין זה, "המדד" – מדד המחירים לצרכן, המתפרסם מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, או מדד אחר המתפרסם כאמור ושהצדדים הסכימו עליו.

(ג) לא ייקבע בחוזה סכום ביטוח הנקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ, אלא אם כן אותו מטבע כלול ברשימת מטבעות חוץ שקבע המפקח על הביטוח לעניין זה.

(ד) הסכימו הצדדים מראש על שיעור השיפוי, יהיו תגמולי הביטוח כמוסכם, בלא תלות בשיעור הנזק שנגרם.

הרחבת החבות בביטוח נכסים [בטח 57]

345. ביטוח נכס בפני סיכון מסוים מכסה, עד לסכום הביטוח, גם נזק שנגרם לנכס מחמת שננקטו אמצעים סבירים להצלתו מאותו סיכון.

ביטוח יתר [בטח 58]

346. עלה סכום הביטוח, בעת כריתת החוזה או לאחר מכן, באופן בלתי סביר על שוויו של הנכס המבוטח, רשאי כל צד, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכום הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו, יפחת סכום הביטוח, ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה.

ביטוח כפל [בטח 59]

347. (א) בוטח נכס בפני סיכון אחד אצל יותר ממבטח אחד לתקופות חופפות, על המבוטח להודיע על כך למבטחים בכתב, מיד לאחר שנעשה ביטוח הכפל או לאחר שנודע לו עליו.

דברי הסבר

הנקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ – ישתנה בהתאם לשינויים במדד המחירים לצרכן, המתפרסם מדי פעם מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – או במדד אחר שמתפרסם כאמור ושהצדדים הסכימו עליו – בין המדד שפורסם סמוך לפני כריתת החוזה לבין המדד שפורסם סמוך לפני קרות מקרה הביטוח.

(ב) לא ייקבע בחוזה סכום ביטוח נקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ, אלא אם כן

(ג) תגמולי הביטוח יחושבו באופן שיביאו את המוטב ככל האפשר למצב שהיה נמצא בו אילולא קרה מקרה הביטוח.

(ד) הסכימו הצדדים מראש על שיעור השיפוי, יהיו תגמולי הביטוח כמוסכם, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם."

סעיף 345 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 57 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח. בין השאר, הוספו המילים "עד לסכום הביטוח" לשם הבהרה כי חובת המבטח אינה מעבר לסכום זה.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הרחבת החבות

57. ביטוח נכס בפני סיכון מסויים מכסה גם נזק שנגרם לו מחמת שננקטו אמצעים סבירים להצלתו מאותו סיכון."

סעיף 346 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 58 לחוק חוזה הביטוח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטוח יתר

58. עלה סכום הביטוח, בעת כריתת החוזה או לאחר מכן, באופן בלתי סביר על שוויו של הנכס המבוטח, רשאי כל צד, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכום הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו, יפחת סכום הביטוח ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה."

סעיף 347 ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 59 לחוק חוזה הביטוח. בסעיף קטן (ג) מוצע להחליף את מודל החבות המשותפת של מבטחים שביטחו סיכון מסוים בביטוח כפל לחבות לחוד במקום חבות יחד ולחוד כפי שקיים בחוק חוזה הביטוח. המבטחים בביטוח כפל אינם מסתמכים זה על קיומו של זה על כן אין להחיל עליהם את דינם של חייבים יחד. המודל המתאים יותר הוא מודל של חבים לחוד. הדינים החלים על מצב של ריבוי חייבים מצויים בפרק הדן בריבוי חייבים ונושים (סעיפים 75 עד 97 המוצעים).

(ב) בוטח נכס ביטוח כפל ועלה סך כל סכומי הביטוח באופן בלתי סביר על שווי הנכס, רשאים המבוטח וכל אחד מהמבטחים, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכומי הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו, יפחתו סכומי הביטוח לפי היחס שביניהם, ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה.

(ג) בביטוח כפל אחראים המבטחים כלפי המבוטח לחוד לגבי סכום הביטוח החופף.

(ד) המבטחים יישאו בנטל החיוב בינם לבין עצמם לפי היחס שבין סכומי הביטוח.

ביטוח חסר [בטח 60]

348. היה סכום הביטוח, בעת כריתת החוזה, נמוך משוויו של הנכס המבוטח, באופן בלתי סביר, תפחת חבות המבטח בשיעור יחסי שהוא כיחס שבין סכום הביטוח לבין שווי הנכס בעת כריתת החוזה.

הקטנת נזק בידי המבוטח או המוטב [בטח 61]

349. (א) אין המבטח חייב בתגמולי ביטוח בעד נזק שהמבוטח או המוטב היה יכול למנוע או להקטין, בקרות מקרה הביטוח או לאחר מכן, בנקיטת אמצעים סבירים; הורה המבטח למבוטח על נקיטת אמצעים סבירים מסוימים, לא יהיה המבטח חייב בתגמולי ביטוח בעד נזק כאמור אם המבוטח לא נקט אותם בתוך זמן סביר.

(ב) הוציא המבוטח או המוטב, בקרות מקרה הביטוח או לאחר מכן, הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב לשם כך בהתחייבויות סבירות, חייב המבטח לשפותם, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המבטח בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות העניין, והכל אף מעל לסכום הביטוח.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו על ביטוח שבו הסכימו הצדדים על שיעור השיפוי כאמור בסעיף 344(ד).

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטוח כפל

59. (א) בוטח נכס בפני סיכון אחד אצל יותר ממבטח אחד לתקופות חופפות, על המבוטח להודיע על כך למבטחים בכתב מיד לאחר שנעשה ביטוח הכפל או לאחר שנודע לו עליו.

(ב) בוטח נכס ביטוח כפל ועלה סך – כל סכומי הביטוח באופן בלתי סביר על שווי הנכס, רשאים המבוטח וכל אחד מהמבטחים, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכומי הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו, יפחתו סכומי הביטוח לפי היחס שביניהם, ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה.

(ג) בביטוח כפל אחראים המבטחים כלפי המבוטח יחד ולחוד לגבי סכום הביטוח החופף.

(ד) המבטחים ישאו בנטל החיוב בינם לבין עצמם לפי היחס שבין סכומי הביטוח."

סעיף 348 ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 60 לחוק חוזה הביטוח. מוצע לאפשר שינוי בחבות המבטח כפי שנקבעה בחוזה הביטוח, רק במקרה שבו פחת סכום הביטוח באופן בלתי סביר ולא בכל מקרה שבו פחת סכום הביטוח בדומה להוראה בחוק הקיים לגבי ביטוח יתר (סעיף 346 המוצע). התפיסה היא כי יש לצמצם את הפגיעה בתגמולי הביטוח עקב שינויים מאוחרים לכריתת החוזה.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטוח חסר

60. היה בשעת כריתת החוזה סכום הביטוח פחות משוויו של הנכס המבוטח, תפחת חבות המבטח בשיעור יחסי שהוא כיחס שבין סכום הביטוח לבין שווי הנכס בשעת כריתת החוזה."

סעיף 349 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 61(א) לחוק חוזה הביטוח. מוצע להחליף בסיפה של סעיף קטן (א) את המילים "או אמצעים שהמבטח הורה לו לנקוט" במילים "הורה המבטח למבוטח או למוטב על נקיטת אמצעים סבירים מסוימים". מטרת השינוי היא להבהיר כי המבטח שמורה על נקיטת אמצעים לשם הקטנת הנזק רשאי להורות על נקיטת אמצעים סבירים בלבד וכי מבין כמה אפשרויות סבירות לפעולה יש לנקוט את זו שהמבטח מורה עליה. כמו כן, מוצע להוסיף את המוטב כמי שהיה יכול למנוע או להקטין את הנזק.

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

הסעיפים המוצעים חוזרים על הוראות סעיף 61(ב) ו־(ג) לחוק חוזה הביטוח.

350. (א) היתה למבוטח בשל מקרה הביטוח גם זכות פיצוי או שיפוי כלפי אדם שלישי, שלא מכוח חוזה ביטוח, עוברת זכות זו למבטח מששילם למוטב תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם.

תחלוף בחוזה ביטוח [בטח 62]

(ב) המבטח אינו רשאי להשתמש בזכות שעברה אליו לפי סעיף זה באופן שיפגע בזכותו של המבוטח לגבות מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי מעל לתגמולים שקיבל מהמבטח.

(ג) קיבל המבוטח מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי שהיה מגיע למבטח לפי סעיף זה, עליו להעבירו למבטח; עשה פשרה, ויתור או פעולה אחרת הפוגעת בזכות שעברה למבטח, עליו לפצותו בשל כך.

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו אם מקרה הביטוח נגרם שלא במתכוון בידי אדם שמבוטח סביר לא היה תובע ממנו פיצוי או שיפוי, מחמת קרבת משפחה או יחס של מעביד ועובד.

351. בביטוח מפני אי־פירעון של חוב עוברת זכותו של המבוטח כלפי החייב למבטח, מששילם המבטח למבוטח תגמולי ביטוח כשיעור התגמולים ששילם ויחולו הוראות סעיף 350(ב) ו־(ג) בשינויים המחויבים.

ביטוח אי־פירעון [בטח 63]

352. הוראות סעיפים 344, 345, 347(א) עד (ג), 349 ו־350 אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

איסור התניה בביטוח נכסים [בטח 64]

דברי הסבר

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"הקטנת הנזק

61. (א) אין המבטח חייב בתגמולי ביטוח בעד נזק שהמבוטח יכול היה למנוע או להקטין, בקרות מקרה הביטוח או לאחר מכן, בנקיטת אמצעים סבירים או אמצעים שהמבטח הורה לו לנקוט.

(ב) הוציא המבוטח או המוטב, בקרות מקרה הביטוח לאחר מכן, הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב לשם כך בהתחייבויות סבירות, חייב המבטח לשפותם, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המבטח בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות העניין; והכל אף מעל לסכום הביטוח.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו על ביטוח שבו הסכימו הצדדים על שיעור השיפוי כאמור בסעיף 56(ג)."

סעיף 350 נושא התחלוף הכללי מוסדר בפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 417 ו־418 המוצעים). מוצע להשאיר את הוראת סעיף 62 לחוק חוזה הביטוח בפרק חוזה הביטוח מאחר שהוראה זו חלה במצב שונה שבו פרע המבטח את חוב הניזוק.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תחלוף

62. (א) היתה למבוטח בשל מקרה הביטוח גם זכות פיצוי או שיפוי כלפי אדם שלישי, שלא מכוח חוזה ביטוח, עוברת זכות זו למבטח מששילם למוטב תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם.

(ב) המבטח אינו רשאי להשתמש בזכות שעברה אליו לפי סעיף זה באופן שיפגע בזכותו של המבוטח לגבות מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי מעל לתגמולים שקיבל מהמבטח.

(ג) קיבל המבוטח מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי שהיה מגיע למבטח לפי סעיף זה, עליו להעבירו למבטח; עשה פשרה, ויתור או פעולה אחרת הפוגעת בזכות שעברה למבטח, עליו לפצותו בשל כך.

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו אם מקרה הביטוח נגרם שלא בכוונה בידי אדם שמבוטח סביר לא היה תובע ממנו פיצוי או שיפוי, מחמת קרבת משפחה או יחס של מעביד ועובד שביניהם."

סעיף 351 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 63 סעיף 63 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"ביטוח חובות

63. בביטוח מפני אי־פרעון של חוב עוברת זכותו של המבוטח כלפי חייבו למבטח מששילם למבוטח תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם, ויחולו הוראות סעיף 62(ב) ו־(ג) בשינויים המחוייבים."

סעיף 352 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 64 סעיף 64 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייגים להתניה

64. הוראות סעיפים 56, 57, 59(א) עד (ג), 61 ו־62 – אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב."

סימן משנה ב׳: ביטוח אחריות

מהותו של ביטוח אחריות [בטח 65]

353. בביטוח אחריות על המבטח לשפות בשל חבות כספית שהמבוטח עשוי להיות חייב בה לאדם שלישי; מקרה הביטוח חל ביום שבו נוצרה עילת החבות האמורה.

היקף החבות בביטוח אחריות [בטח 66]

354. בביטוח אחריות, ישפה המבטח את המבוטח גם בשל הוצאות משפט סבירות שעל המבוטח לשאת בשל חבותו, אף אם בשל כך עולה חבות המבטח על סכום הביטוח, ובלבד שחבות המבטח לא תעלה על סכום הביטוח בתוספת סכום בשיעור של 20% מסכום הביטוח.

מעמד האדם השלישי בביטוח אחריות [בטח 68]

355. (א) בביטוח אחריות רשאי המבטח, ולפי דרישת האדם השלישי – חייב הוא, לשלם לאדם השלישי את תגמולי הביטוח שהמבטח חייב למבוטח, ובלבד שהודיע על כך בכתב למבוטח כאמור בסעיף קטן (ב) והמבוטח לא התנגד כאמור באותו הסעיף; ואולם טענה שהמבטח רשאי לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי האדם השלישי.

[ח]

(ב) דרש האדם השלישי מהמבטח את תגמולי הביטוח כאמור בסעיף קטן (א), יודיע המבטח למבוטח בתוך 14 ימים מיום הדרישה כי אם לא יודיע לו על התנגדותו בתוך 14 ימים, ישלם לאדם השלישי את תגמולי הביטוח.

פשיטת רגל או פירוק של המבוטח [בטח 69]

356. (א) אירע במבוטח בביטוח אחריות אחד האירועים המפורטים בפסקאות (1) עד (3), ולפני אירועו או לאחריו התחייב המבוטח כלפי אדם שלישי בחבות המכוסה בביטוח, לא יהיו זכויותיו של המבוטח כלפי המבטח בשל אותה חבות חלק מנכסיו, אלא יעברו לאדם השלישי והוא יהיה רשאי לתבוע את המבטח על פי זכויות אלה, ואולם טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי האדם השלישי:

דברי הסבר

סימן משנה ב׳: ביטוח אחריות

סעיף 353 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 65 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מהות הביטוח

65. בביטוח אחריות חייב המבטח לשפות בשל חבות כספית שהמבוטח עשוי להיות חייב בה לצד שלישי; מקרה הביטוח חל ביום שבו נולדה עילת החבות האמורה."

סעיף 354 הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 66 לחוק חוזה הביטוח, ואולם מגביל את הוצאות המשפט שעל המבטח לכסות עד לסכום הביטוח בתוספת 20%. מטרת ההגבלה היא למנוע הטלת הוצאות שאין להן הצדקה על המבטח לאור סכום הביטוח המקורי.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"היקף החבות של המבטח

66. ביטוח אחריות מכסה גם הוצאות משפט סבירות שעל המבוטח לשאת בשל חבותו, והוא אף מעל לסכום הביטוח."

סעיף 355 לסעיף קטן (א)

ככלל, ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 67 המוצע. מאחר שעניין ההודעה למבוטח מוסדרת בסעיף קטן (ב) המוצע, הוספה הפניה לסעיף קטן (ב).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת מטילה על המבטח חובת הודעה למבוטח. לפי לשונו של הסעיף הקיים במקרים שהמבטח אינו מעוניין בתשלום לאדם השלישי הוא יכול להימנע ממתן הודעה למבוטח שהיא תנאי לתשלום ובכך לסכל את מטרתו של הסעיף; זאת אף אם לא צפוי שהמבוטח יתנגד לדרישתו של האדם השלישי. כדי למנוע מצב זה נקבע כי על המבטח לפנות למבוטח לאחר שהאדם השלישי פנה אליו, ועליו לעשות כן במועד הקבוע בסעיף הקטן המוצע.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"מעמד הצד השלישי

68. בביטוח אחריות רשאי המבטח – ולפי דרישת הצד השלישי חייב הוא – לשלם לצד השלישי את תגמולי הביטוח שהמבטח חייב למבוטח, ובלבד שהודיע על כך בכתב למבוטח 30 ימים מראש והמבוטח לא התנגד תוך תקופה זו; אולם טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי הצד השלישי."

סעיף 356 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 69 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"פשיטת רגל או פירוק של המבוטח

69. (א) אירע במבוטח בביטוח אחריות אחד האירועים המפורטים להלן ולפני אירועו או לאחריו התחייב המבוטח

(1) המבוטח הוכרז פושט רגל או הגיע בהליכי פשיטת רגל לידי פשרה או הסדר עם נושיו;

(2) המבוטח נפטר וניתן צו לניהול עיזבונו בפשיטת רגל;

(3) במבוטח שהוא תאגיד – ניתן לגביו צו פירוק, נתמנה לו כונס נכסים או מנהל לעסקיו או למפעלו, נתקבלה בו החלטה על פירוק מרצון, או שהוא חוסל, למעט לשם מיזוג.

357. בביטוח אחריות, התביעה לתגמולי ביטוח אינה מתיישנת כל עוד לא התיישנה תביעת האדם השלישי נגד המבוטח.

סייג להתיישנות בביטוח אחריות [בטח 70]

358. פעולה של המבוטח, של המבטח, של הנאמן בפשיטת רגל, של המפרק, של כונס הנכסים או של המנהל, אין בכוחה לגרוע מזכויות האדם השלישי לפי סעיפים 355 ו־356.

סייג לפעולות בביטוח אחריות [בטח 71(ב)]

359. (א) על ביטוח אחריות יחולו הוראות סעיפים 344, 347, 349 ו־350, בשינויים המחויבים, ואין להתנות עליהן, למעט על הוראת סעיף 347(ד), אלא לטובת המבוטח או האדם השלישי.

תחולת הוראות ואיסור התניה בביטוח אחריות [בטח 67]

(ב) הוראות סעיפים 354 עד 357, אין להתנות עליהן.

[בטח 71(א)]

דברי הסבר

כלפי צד שלישי בחבות המכוסה בביטוח, לא יהיו זכויותיו של המבוטח כלפי המבטח בשל אותה חבות חלק מנכסיו, אלא יעברו לצד השלישי והוא יהיה רשאי לתבוע את המבטח על פי זכויות אלה; אולם טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי הצד השלישי.

(ב) ואלה האירועים:

(1) המבוטח הוכרז פושט רגל או בא בהליכי פשיטת רגל לידי פשרה או סידור עם נושיו;

(2) המבוטח נפטר וניתן צו לניהול עזבונו בפשיטת רגל;

(3) במבוטח שהוא תאגיד – ניתן עליו צו פירוק, או נתמנה לו כונס נכסים או מנהל לעסקיו או למפעלו, או נתקבלה בו החלטה לפירוק מרצון, למעט פירוק מרצון לשם שינוי מבנה או לשם התמזגות עם תאגיד אחר."

סעיף 357 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 70 לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייג להתיישנות

70. בביטוח אחריות, התביעה לתגמולי ביטוח אינה מתיישנת כל עוד לא התיישנה תביעת הצד השלישי נגד המבוטח."

סעיף 358 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71(ב) סעיף 71(ב) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייג להתניה ולפעולות

71. (ב) פעולה של המבוטח, של המבטח, של הנאמן בפשיטת רגל, של המפרק, של כונס הנכסים או של המנהל, אין בכוחה לגרוע מזכויות הצד השלישי לפי סעיפים 68 ו־69."

סעיף 359 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיפים 67 ו־71(א) לחוק חוזה הביטוח, בשינויי נוסח.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תחולת הוראות

67. על ביטוח אחריות יחולו הוראות סעיפים 56, 59, 61 ו־62, בשינויים המחוייבים. ואין להתנות עליהן, למעט על הוראת סעיף 59 (ד), אלא לטובת המבוטח או הצד השלישי.

סייג להתניה ולפעולות

71. (א) הוראות סעיפים 66 ו־68 עד 70 – אין להתנות עליהן."

סימן ה': שונות

סייגים לתחולת פרק חוזה הביטוח [בטח 72]

360. (א) הוראות פרק זה, למעט סעיף 350, לא יחולו על ביטוח משנה.

(ב) הוראות פרק זה, למעט סעיפים 350 ו־356, לא יחולו על ביטוח ימי וביטוח אווירי.

(ג) שר המשפטים בהסכמת שר האוצר ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע בצו סוגי עסקאות שהוראות פרק זה, כולן או חלקן, לא יחולו עליהן.

פרק עשירי: הסכם יחסי ממון

מהותו של הסכם ממון [ח]

361. הסכם ממון הוא הסכם בין בני זוג המסדיר את יחסי הממון שביניהם; הוראות חוק יחסי ממון, יחולו לעניין הסכם זה.

חלק משנה רביעי: חיובים בלתי רצוניים

פרק ראשון: נזיקין

סימן א': הגדרות

הגדרות לפרק הנזיקין [נזק 2]

362. בפרק זה –

"עובד" – אחד מאלה:

דברי הסבר

סימן ה': שונות

סעיף 360 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 72 לחוק חוזה הביטוח למעט תיקון הנוגע להסכמת שר האוצר לתקנותיו של שר המשפטים לעניין זה.

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"סייגים לתחולה

72. (א) (1) הוראות חוק זה, למעט סעיף 62, לא יחולו על ביטוח משנה;

(2) הוראות חוק זה, למעט סעיפים 62 ו־69, לא יחולו על ביטוח ימי וביטוח אוירי.

(ב) שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע בצו סוגי עסקאות שהוראות חוק זה, כולן או מקצתן, לא יחולו עליהן."

פרק אחד עשר: הסכם יחסי ממון

סעיף 361 בחלק המשנה הדן בחוזים המיוחדים מוצע לכלול פרק שעניינו הסכם יחסי הממון. בדומה לשאר הפרקים הדנים בחוזים המיוחדים, מבהירה הרישה של ההוראה את מהותו של הסכם ממון, וזאת בהתאם להגדרתו בחוק יחסי ממון. חוק יחסי ממון אינו נכלל בחוק המוצע, אלא נעשית אליו הפניה בלבד. בדרך זו מובהר, כי הוראות החוק המוצע יחולו על הסכם ממון, בשינויים המחויבים, וככל שאין בחוק יחסי ממון הוראה מיוחדת אחרת.

חלק משנה רביעי: חיובים בלתי רצוניים

פרק ראשון: נזיקין

פרק הנזיקין המוצע מחליף את פקודת הנזיקין. בפרק זה נעשו שינויים ובכלל זה, שולבו הוראות חדשות ובוטלו הסדרים מיושנים.

בפרק שתי עוולות בעלות אופי כללי, דהיינו עוולות "סל" או עוולות מסגרת, וכמה עוולות מיוחדות. עוולת הרשלנות משמשת כ"עוולת סל", אשר באמצעותה ניתן לחייב את מבצע המעשה, אם התנהגותו היא בלתי ראויה. עוולת מסגרת אחרת היא עוולת הפרת חובה חקוקה. רוב העוולות המיוחדות, אשר היו קבועות בפקודת הנזיקין וכללו יסוד של אשמה, הושמטו, אלא אם כן הן עיגנו עוולה שלא נכללה בתחומן של עוולות המסגרת או שקיימות לגביהן טענות הגנה מיוחדות.

פרק הנזיקין אינו כולל את כל הוראות פקודת הנזיקין וחלק מהוראות הפקודה נכללות בפרקים הכלליים של החוק המוצע. כך למשל, מעוגנות התרופות בשל ביצוע עוולות בחלק משנה שישי, הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, המשותף לדיני חוזים ולדיני הנזיקין. כאשר יש יסוד להבחנה בין התרופה החוזית לתרופה הנזיקית, נעשתה ההבחנה בהוראות המתאימות בחלק משנה זה.

מסיבות דומות הושמט מפרק זה החלק הכללי בפקודת הנזיקין העוסק במעולים במשותף. דין ריבוי החייבים והנושים יוצא מתוך הנחה שקיים "חיוב אחד" שעליו חל הפרק הדן בריבוי חייבים ונושים בחלק

(1) אדם המשולב במערך הארגוני של פעילותו של אחר, שלא במסגרת עסק עצמאי משלו;

(2) מי שעבודתו נתונה לשליטתו המלאה של אחר;

"מעביד" – מי שמעסיק עובד, והוא עצמו אינו עובד באותו מערך ארגוני.

סימן ב': אחריות בנזיקין

עוולות ותחולה על הוראות בחיקוק אחר [נזק 3]

363. (א) המעשים המפורטים בסימנים ה' ו־ו' הם עוולות.

(ב) הוראות סימן א', סימן זה, סימן ג', סימן ד' וסימן ז' והוראות סעיף 457 יחולו גם על הוראות הקבועות בחיקוק אחר לגבי גרימת נזק שלא כדין. [ח]

דברי הסבר

החיובים. הוראות אלה יחולו הן בהקשר החוזי והן בהקשר הנזיקי ולכן הושמטו הוראות פקודת הנזיקין הנוגעות לעניין מפרק הנזיקין. עם זאת, נוספה לפרק הנזיקין הוראה חדשה, המבהירה מהם המצבים בדיני הנזיקין שבהם יראו חייבים כמי שחייבים ב"חיוב אחד".

לשם השלמת התמונה, יצוין כי ההוראות בדבר הטבת נזקי גוף וסוגיית האשם התורם ייכללו בחלק משנה שישי הדן בתרופות.

כיום קיימים חוקים בעלי אופי נזיקי הנמצאים מחוץ לפקודת הנזיקין, כגון חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א–1981, חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965, וחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999. חוקים אלה לא נכללו בחוק המוצע, משום שהם כוללים הוראות שאינן מתאימות לתפיסה של הקודקס האזרחי (הוראות פליליות, מינהליות וראייתיות), ונראה היה שאין מקום לפיצול חוקים אלה.

כמו כן קיימות הוראות בדבר עוולות בנזיקין בחוקים שונים, כגון: חוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981; חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982; חוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח–1988; חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981; חוק המחשבים, התשנ"ה–1995, וחוקי המפגעים השונים. על עוולות אלה יחולו ההוראות הכלליות של פרק הנזיקין שבחוק המוצע באמצעות הוראת התחולה הקבועה בו (סעיף 363(ב) המוצע).

השפעת פרק הנזיקין על זכויות הילד:

במסגרת הצעת פרק הנזיקין, מוצע לשנות את הדין הקיים כך שיבוטל הסייג לאחריות הקיים היום בסעיף 9 לפקודה בעניין אחריותו של קטין מתחת לגיל שתים עשרה, ואחריותו של קטין תיבחן לפי הכללים הרגילים בדבר הטלת אחריות אישית בנזיקין. בעקבות השינוי המוצע תהיה עילת תביעה בנזיקין כלפי קטין כאמור, אם כי ייתכן שהקטינות תמנע את התגבשות היסוד הנפשי הנחוץ לשם נשיאתו של הקטין באחריות בנזיקין. ביטול הסייג לאחריותו של קטין מתחת לגיל 12 לא ישנה בפועל מן המצב המשפטי, משום שלדין היום אין משמעות רבה מבחינה מעשית, שכן לרוב קטינים עד גיל 12 (וגם בגילאים מבוגרים יותר) אינם נתבעים באופן אישי אלא באמצעות אפוטרופסיהם וממילא הם אינם נושאים בחבות בנזיקין באופן אישי. אי לכך נראה כי לשינוי המוצע בפרק הנזיקין לא תהיה כל השפעה על זכויות הילד.

סימן א': הגדרות

סעיף 362 **להגדרה "עובד"** – ההוראה המוצעת חוזרת על ההגדרה שבסעיף 2 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח, בתוספת הוראה המוסיפה חלופה להגדרת "עובד", אשר קובעת כי עובד הוא מי שהוא חלק ממערך ארגוני של פעילותו של אדם אחר, כחלק מאותו מערך ארגוני, ולא כגורם חיצוני לו.

להגדרה "מעביד" – הוראה מוצעת זו חוזרת על ההגדרה שבסעיף 2 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הגדרות

2. "מעביד" – מי שיש לו ביחסיו עם אדם אחר שליטה גמורה על הדרך שבה אדם אחר מבצע עבודה בשבילו, ואילו הוא עצמו אין עליו מרות דומה לגבי אותה עבודה, ו"עובד" הוא מי שעבודתו נתונה לשליטה כאמור; אולם מי שהוא בשירות של המדינה או של רשות מקומית או של אדם אחר – לא יראוהו כמעביד או כעובד של זולתו באותו שירות."

סימן ב': אחריות בנזיקין

סעיף 363 ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 3 לפקודת הנזיקין בשינויי נוסח, וקובעת מהם המעשים המהווים עוולות, אשר מפורטות בפרק המוצע. נוסף על כך ההוראה קובעת כי סימנים א' עד ד' וסימן ז' לפרק הנזיקין המוצע, כמו גם סעיף 457 המוצע, שבחלק משנה שישי, הדן בתרופות, חלים גם על הוראות לגבי גרימת נזק שלא כדין בחיקוקים מחוץ לחוק המוצע, ככל שאין הוראות מיוחדות באותם חיקוקים.

זכות בנזיקין
[נזק 3]

364. מי שנפגע בשל עוולה (בפרק זה – הנפגע) זכאי כלפי האחראי בנזיקין לאותה העוולה לתרופה לפי הוראות חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב[25].

אחריות בנזיקין
[ח, נזק 64(1), (2)]

365. (א) אחריות בנזיקין היא אחריות לנזק שגרמה התנהגות עוולתית או אחריות להתנהגות עצמה.

(ב) יראו התנהגות עוולתית כגורמת לנזק אם התקיימו לגביה כל אלה:

(1) ההתנהגות העוולתית היתה גורם עובדתי לנזק; בסעיף זה, "גורם עובדתי" – גורם שבלעדיו לא היה הנזק נגרם, ואולם אם נגרם הנזק על ידי יותר מהתנהגות עוולתית אחת, יראו כל אחת מהן כגורם עובדתי;

(2) סוג התהליך של גרימת הנזק וסוג הנזק היו בתחום הסיכון שמפניו באה העוולה להגן.

(ג) לעניין תחום הסיכון כאמור בסעיף קטן (ב)(2), ייבחנו, בין השאר, סוג האחריות והאינטרס המוגן על ידי העוולה, וכן השיקולים המפורטים להלן, לפי העניין:

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"עוולה והזכות לתרופה

3. הדברים המנויים להלן בפקודה זו הם עוולות, ובכפוף להוראות הפקודה – כל הנפגע או הניזוק על ידי עוולה שנעשתה בישראל יהיה זכאי לתרופה המפורשת בפקודה מידי עושה העוולה או האחראי לה."

סעיף 364 בחלק משנה שישי, הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, נכללות כל התרופות, בין שהן בשל הפרת חוזה, ובין שהן בשל ביצוע עוולה. על כן, ההוראה המוצעת, הקובעת, בדומה להוראת סעיף 3 לפקודת הנזיקין, את זכות הנפגע ממעשה עוולה כלפי האחראי בנזיקין לאותה העוולה לתרופה, מפנה לחלק המשנה האמור.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"עוולה והזכות לתרופה

3. הדברים המנויים להלן בפקודה זו הם עוולות, ובכפוף להוראות הפקודה – כל הנפגע או הניזוק על ידי עוולה שנעשתה בישראל יהא זכאי לתרופה המפורשת בפקודה מידי עושה העוולה או האחראי לה."

סעיף 365 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מחליפה את סעיף 64 לפקודת הנזיקין. ההוראה משמרת את הצגת מבנה האחריות הנזיקית, תוך החלפת המונח "אשם" במונח "התנהגות עוולתית". כך נשמרת גם האבחנה בין עוולות שגרימת נזק היא אחד מיסודותיהן, לעוולות שהנזק אינו נמנה עם יסודותיהן.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף קטן המוצע, יחד עם סעיף קטן (ג), קובע את מבחני הסיבתיות, העובדתית והמשפטית.

לפסקה (1) – הסיבתיות העובדתית נשלטת על ידי מבחן הגורם–בלעדיו–אין (conditio sine qua non), בדומה למצב המשפטי הקיים. להגדרת הסיבתיות העובדתית נוספה האפשרות להכיר בחריג, שלפיו התנהגות עוולתית תוכר כגורם מספיק לנזק אם שתי התנהגויות עוולתיות או יותר גרמו לאותו נזק.

לפסקה (2) – פסקה זו, יחד עם סעיף קטן (ג) המוצע, עוסקת בסיבתיות המשפטית. פסקה זו משנה מהדין הקיים ומציבה את מבחן "תחום הסיכון" כמבחן הכללי של סיבתיות משפטית, שתוכנו משתנה מעוולה לעוולה. ההוראה שמה דגש על סוגי תהליך הגרימה וסוגי הנזק, בהתאם להלכה, שלפיה אין צורך לצפות את התרחשות הנזק ותהליך גרימתו לפרטי פרטים, אלא רק באופן כללי.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת מבהירה מהם הגורמים המרכזיים שיש לשקול בקביעת תחום הסיכון, כאמור בפסקה (2) של סעיף קטן (ב) המוצע, לשם קביעת הסיבתיות המשפטית: סוג האחריות – האם זו אחריות שיש עמה אשם או אחריות חמורה; מהו האינטרס שעליו באה העוולה להגן – נזק לגוף, נזק לרכוש, וכדומה; צפיותם הסבירה של סוג תהליך הגרימה וסוג הנזק – מידת התרומה של ההתנהגות העוולתית לסיכון שייגרם מהנזק; מידת האשמה בהתנהגויות עוולתיות אחרות, כולל זו של הניזוק. שני גורמים אחרונים אלה משקפים את מבחן "השכל הישר", שנקבע בפסיקה (ראו למשל ע"א 576/81 בן שמעון נ' ברדה, פ"ד לח(3)1 (1984)) מאחר שעוולת הרשלנות באה להגן מפני סיכונים צפויים, מבחן הצפיות הסבירה הוא השיקול העיקרי שלפיו ייקבע תחום הסיכון בעוולה זו. מקום שבו סוג האחריות יהיה אחריות חמורה, מבחן הצפיות הסבירה לא ייחשב שיקול רלוונטי.

הוראת סעיף 64(3) לפקודת הנזיקין הושמטה בעקבות ביטולו של הפטור מאחריות בנזיקין לקטין בן פחות משתים עשרה שנים, הקבועה בסעיף 9(א) לפקודת הנזיקין. הוראת

[25] סעיפים 444 עד 499.

(1) המזיק צפה או היה עליו לצפות באופן סביר, מראש, את סוג התהליך של גרימת הנזק וסוג הנזק כתוצאה מסתברת של ההתנהגות העוולתית;

(2) מידת תרומתה של ההתנהגות העוולתית להגדלת הסיכון לגרימת הנזק;

(3) מידת האשמה שבהתנהגות עוולתית של אדם אחר, או של הנפגע, שהיתה גורם עובדתי לנזק;

(4) מידת האשמה שבהתנהגות העוולתית של המזיק.

אחריות לנזק שלא ניתן לשייכו למזיק מסוים [ח]

366. מצא בית המשפט כי התקיימה התנהגות עוולתית של כמה מזיקים ואין בידו לקבוע מי מהם גרם בפועל לנזק, יישא כל אחד מהמזיקים באחריות מלאה או חלקית לנזק כפי שיקבע בית המשפט.

אחריות אישית לעוולה [נזק 12]

367. (א) אדם נושא באחריות אישית בנזיקין לעוולה אם ביצע אותה, בעצמו או באמצעות אחר, או השתתף ביודעין בביצועה בדרך של סיוע, ייעוץ, שידול, ציווי או הרשאה.

[ח]

(ב) תאגיד נושא באחריות אישית בנזיקין לעוולה שביצע אדם כאורגן של התאגיד, ואולם אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרוע מאחריותו בנזיקין של אותו אדם.

דברי הסבר

סעיף 67 לפקודת הנזיקין הושמטה אף היא בעקבות ההוראות הכלליות בעניין אחריות למעשיו של אחר (ראו סעיפים 368 ו־369 המוצעים).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"גרם נזק באשם

64. "אשם" הוא מעשהו או מחדלו של אדם, שהם עוולה לפי פקודה זו, או שהם עוולה כשיש בצדם נזק, או שהם התרשלות שהזיקה לעצמו, ורואים אדם כמי שגרם לנזק באשמו, אם היה האשם הסיבה או אחת הסיבות לנזק; אולם לא יראוהו כך אם נתקיימה אחת מאלה:

(1) הנזק נגרם על ידי מקרה טבעי בלתי רגיל, שאדם סביר לא יכול היה לראותו מראש ואי אפשר היה למנוע תוצאותיו אף בזהירות סבירה;

(2) אשמו של אדם אחר הוא שהיה הסיבה המכרעת לנזק;

(3) הוא ילד שלא מלאו לו שתים עשרה שנה, והוא שניזוק, לאחר שהאדם שגרם לנזק הזמין אותו, או הרשה לו, לשהות בנכס, שבו או בקשר עמו אירע הנזק או להימצא כה קרוב לאותו נכס שבמהלכם הרגיל של הדברים היה עשוי להיפגע באשמו של אותו אדם.

אשם של פלוני – מהו

67. אשמו של פלוני, לענין סעיפים 64 עד 66 – לרבות אשמו של אדם שאותו פלוני אחראי לו, והוא כשאין משמעות אחרת מתחייבת מן ההקשר."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"קטין

9. (א) לא תוגש תובענה נגד אדם על עוולה שעשה אותה בטרם מלאו לו שתים עשרה שנים."

סעיף 366 ההוראה החדשה המוצעת, עוסקת במקרה שבו התברר לבית המשפט בדיון המשפטי כי התנהגותם העוולתית של כמה נתבעים גרמה לנזק, אך אין בידו לקבוע מי מהם בפועל גרם לנזק. במקרה זה מוצע, כי בית המשפט יהיה מוסמך להטיל על כל אחד מן הנתבעים אחריות מלאה או חלקית לנזק, לפי שיקול דעתו.

סעיף 367 ההוראה המוצעת עוסקת באחריות אישית לעוולה, להבדיל מאחריות שילוחית. הביטוי שננקט הוא "אחריות אישית בנזיקין לעוולה", כך שמושג זה כולל מצבים שבהם מבצע הנתבע את העוולה, כמו גם מצבים שבהם הוא רק משתתף בביצועה.

לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע מרחיב את האחריות האישית לעוולה לעומת הדין הקיים המעוגן בסעיף 12 לפקודת הנזיקין, גם למצבים שבהם אדם מבצע את העוולה באמצעות אחר, דהיינו משתמש באדם אחר כ"סוכן תמים", ומבצע באמצעותו את מעשה העוולה. זאת, נוסף על האחריות האישית המוטלת, גם על פי הדין הקיים, על מי שמסייע או משתתף בביצוע עוולה. בהוראה זו נדרש שההשתתפות בביצוע עוולה תהיה "ביודעין", שכן מודעות היא תנאי לאחריות כשותף לביצוע עוולה: אדם אשר אינו מודע להיותו מסייע או משדל, אינו נושא באחריות ככזה.

החלופה של "אשרור" המעשה או המחדל הושמטה. בעניין זה, יחולו הכללים הרגילים באשר למהותה של הרשאה, שיכולה להיות מראש או בדיעבד.

לסעיף קטן (ב)

הוראה חדשה אשר קובעת, כי התאגיד נושא באחריות בנזיקין בשל עוולה של אורגנים במסגרת תפקידם, תוך הבהרה כי אחריותו של התאגיד אינה גורעת מאחריות האורגן.

אחריות שילוחית של מעביד [נזק 13]

368. מעביד נושא באחריות שילוחית בנזיקין לעוולה שביצע עובד שלו, תוך כדי עבודתו.

אחריות שילוחית של שולח [נזק 14]

369. המעסיק שלוח שאינו עובדו ושאינו קבלן, בעשיית מעשה, נושא באחריות שילוחית בנזיקין לעוולה שביצע השלוח בעשיית אותו מעשה.

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"אחריות של משתף ומשדל

12. לענין פקודה זו, המשתף עצמו, מסייע, מייעץ או מפתה למעשה או למחדל, שנעשו או שעומדים להיעשות על ידי זולתו, או מצווה, מרשה או מאשרר אותם, יהא חב עליהם."

סעיפים 368 ו־369 הוראות סעיפים 368 ו־369 מחליפות את הוראות סעיפים 13 עד 14 לפקודת הנזיקין, ומפשטות את נוסח החוק הקיים בסוגיית האחריות השילוחית של מעבידים ושולחים. כך למשל, החלופה של הרשאה או אשרור של מעשה העובד על ידי המעביד אינה נחוצה, מאחר שמעשים אלה נעשים תוך כדי עבודתו של העובד. מבחינה עניינית, אין כוונה לשנות את מהות האחריות, כפי שעוצבה ופורשה עד כה. הביטוי שננקט הוא אחריות "שילוחית" כדי להבהיר, שאחריות המעביד למעשה שעשה עובדו היא שילוחית, להבדיל מאחריות אישית.

ייתכנו מצבים, שבהם האחריות למעשה העובד או השלוח תהיה של כמה מעבידים או שולחים. במקרה זה יחולו ההוראות בדבר ריבוי חייבים המופיעות בחלק החיובים הכללי (סעיפים 79 עד 86 לחוק המוצע).

ההוראה בדבר חבותו של בעל חוזה, הקבועה בסעיף 15 לפקודת הנזיקין, הושמטה. זאת, משום שרוב החלופות המופיעות בסעיף זה עוסקות במקרים של התרשלות או מעורבות אישית של בעל החוזה, כלומר מדובר במקרה פרטי של אחריות אישית, ועל כך יחולו עוולת הרשלנות והכללים הרגילים. הביטוי שננקט בסעיף 369 המוצע הוא "שלוח שאינו עובדו ושאינו קבלן" במטרה ליצור אבחנה ברורה בין השלוח לבין הקבלן העצמאי.

הוראת סעיף 17 לפקודת הנזיקין, המייחסת את ידיעת השלוח או העובד לשולח או למעביד, הושמטה. סעיף זה, הקובע פיקציה של ידיעה, אינו נחוץ, בשל תפיסת האחריות השילוחית, המתבטאת בסעיפים המוצעים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"חבות מעביד

13. (א) לענין פקודה זו יהא מעביד חב על מעשה שעשה עובד שלו –

(1) אם הרשה או אישרר את המעשה;

(2) אם העובד עשה את המעשה תוך כדי עבודתו;

אולם –

(א) מעביד לא יהא חב על מעשה שעשה מי שאיננו מעובדיו, אלא אחד מעובדיו העביר לו תפקידו בלא הרשאתו המפורשת או המשתמעת של המעביד;

(ב) מי שהיה אנוס על פי דין להשתמש בשירותו של אדם שאין בחירתו מסורה לו, לא יהיה חב על מעשה שעשה האדם תוך כדי עבודתו זו.

(ב) רואים מעשה כאילו נעשה תוך כדי עבודתו של עובד, אם עשהו כעובד וכשהוא מבצע את התפקידים הרגילים של עבודתו והכרוכים בה אף על פי שמעשהו של העובד היה ביצוע לא נאות של מעשה שהרשה המעביד; אולם לא יראו כן מעשה שעשה העובד למטרות של עצמו ולא לענין המעביד.

(ג) לענין סעיף זה, מעשה – לרבות מחדל.

חבותו של השולח

14. לענין פקודה זו, המעסיק שלוח, שאיננו עובדו, בעשיית מעשה או סוג של מעשים למענו, יהא חב על כל דבר שיעשה השלוח בביצוע אותו מעשה או סוג מעשים ועל הדרך שבה הוא מבצע אותם.

חבותו של בעל חוזה

15. לענין פקודה זו, העושה חוזה עם אדם אחר, שאיננו עובדו או שלוחו, על מנת שיעשה למענו מעשה פלוני, לא יהיה חב על עוולה שתצמח תוך כדי עשיית אותו מעשה; הוראה זו לא תחול באחת מאלה:

(1) הוא התרשל בבחירת בעל חוזהו;

(2) הוא התערב בעבודתו של בעל חוזהו באופן שגרם לפגיעה או לנזק;

(3) הוא הרשה או אישרר את המעשה שגרם לפגיעה או לנזק;

(4) הוא היה אחראי מכוח חיקוק לעשיית המעשה שביצועו מסר לקבלן עצמאי;

(5) הדבר שלעשייתו נעשה החוזה היה שלא כדין.

ידיעתו של שלוח או עובד

17. כל מקום שלפי פקודה זו יש לטעון או להוכיח ידיעה, יראו ידיעתו של שלוח או עובד בידיעתו של שולחו או מעבידו, ובלבד שהידיעה נרכשה על ידי השלוח כשהוא פועל למען שולחו, או על ידי העובד תוך כדי עבודתו לגבי הענין או הדבר שעליהם נדרשת הידיעה."

370. בנזיקין, חבים חייבים בחיוב אחד, כאמור בסעיף 76, בהתקיים אחד מאלה:

חייבים בחיוב אחד בנזיקין [ח]

(1) הנזק שבשלו הם חבים (בסעיף זה – הנזק) נגרם עקב עוולה שלה אחראים כל החייבים בין בשל שותפות בביצועה או בין מכוח הוראות סעיפים 367 עד 369;

(2) הנזק, כולו או חלקו, נגרם בשל התנהגות עוולתית של כל אחד מהחייבים ולא היה, בנסיבות העניין, בסיס סביר לחלוקת האחריות ביניהם;

(3) על כל אחד מהנתבעים הוטלה אחריות מלאה לנזק מכוח סעיפים 365(ב)(1) ו־366.

371. נגרם נזק בשל עוולה שביצע אדם ואותו אדם נפטר לפני התגבשות הנזק, יראו לעניין פרק זה את עילת התובענה שהיתה קיימת נגדו בשל העוולה אילו נפטר לאחר התגבשות הנזק, כאילו היתה קיימת נגדו לפני שנפטר.

פטירת המזיק בטרם התגבשות הנזק [נזק 19(ג)]

דברי הסבר

סעיף 370 ההוראה המוצעת היא הוראה חדשה, המבהירה מה ייחשב, לעניין הוראת סעיף 77 המוצע, המופיע בחלק המשנה הראשון בעניין הוראות כלליות לחיובים, כ"חייבים בחיוב אחד" לצורך פרק הנזיקין. הסעיף עוסק בשלושה מצבים שונים: האחד, מצב שבו מתקיימת שותפות בעשיית המעשה, כמשמעותה בסעיף 367(א) המוצע או אחריות שילוחית כמשמעותה בסעיפים 368 ו־369 המוצעים; השני, מצב שבו הנזק נגרם בידי יותר ממזיק אחד, בלי שהיתה שותפות בעשיית המעשה, אך אי־אפשר לחלק את האחריות ביניהם (למשל במצב שבו הנזק אינו ניתן לחלוקה); ומצב שבו הוטלה אחריות מלאה לנזק על כל אחד מן הנתבעים, אם משום שכל אחד מהם היה גורם מספיק לנזק, כאמור בסעיף 365(ב)(1) המוצע, או משום שלא ניתן לשייך את האחריות לנזק למזיק מסוים, כקבוע בסעיף 366 המוצע.

ההוראה המוצעת קובעת, כי יראו במזיקים, בכל אחד מן המצבים האלה, כחייבים ב"חיוב אחד" כאמור בסעיף 77 המוצע, ובהתאם לכך יחולו הוראות פרק שלישי לחלק המשנה הראשון שבחלק השלישי, העוסק בריבוי חייבים ונושים.

סעיף 371 ההוראה המוצעת מאמצת את הרעיון המופיע בסעיף 19(ג) לפקודת הנזיקין, המעתיק לאחור את מועד התגבשות הנזק, במקרה של פטירת הנתבע בין מועד עשיית המעשה על ידו לבין מועד התגבשות הנזק.

סעיף 19(ב) לפקודת הנזיקין מוסדר בנפרד בסעיף 469 המוצע, הדן בפיצויים לעיזבון בשל פטירת הנפגע. סעיף זה מופיע בחלק משנה שישי, הדן בתרופות בשל הפרת חיוב. ההוראות המופיעות בסעיפים הקטנים האחרים של סעיף 19 לפקודת הנזיקין הושמטו: סעיף 19(א) קובע את השימור העקרוני של זכויות וחבויות בנזיקין. תוצאה זו נובעת מדיני הירושה, ולפיכך הושמט הסעיף. סעיף 19(ד) הושמט כמיותר.

התייחסות המשפט העברי:

גם במקורות המשפט העברי קיימת עילת תביעה נגד עיזבונו של מעוול, אך לא בכל המצבים: אדם שהתחיל במעשה הנזק (למשל מי שירה חץ או הצית אש) ומת והנזק נגרם לאחר מותו, עיזבונו חייב בנזיקין (ראו נימוקי יוסף, בבא קמא, דף י ע"א בדפי הרי"ף). לעומת זאת, כאשר אדם התרשל בשמירת דבר מסוכן שבאחריותו (למשל בעל חיים או מכשול) אך הנזק נגרם לאחר מותו, לא ניתן לתבוע את העיזבון (ראו א' שיינפלד, נזיקין, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ"ב, עמ' 98–96).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"השפעת מוות על עילת תביעה

19. (א) נפטר אדם – כל עילות תביעה בשל עוולה שהיו עומדות לנפטר או נגדו, יוסיפו לעמוד בעינן, בכפוף להוראות סעיף זה, לטובת עזבונו או נגד עזבונו, הכל לפי העניין.

(ב) היתה עילת תובענה מוסיפה לעמוד כאמור לטובת עזבונו של נפטר, והמעשה או המחדל היוצר את העילה גרם למותו, יהיו הפיצויים שניתן להיפרע לטובת העזבון מחושבים בלי שים לב להפסד או לריווח שנגרם לעזבון עקב המוות, אבל ניתן לכלול בהם סכום להוצאות קבורה.

(ג) נסבל נזק על ידי מעשה או מחדל שהיו משמשים עילה לתובענה בשל עוולה נגד אדם פלוני אלא שנפטר לפני הנזק או בשעת הנזק, יראו, לעניין פקודה זו, את עילת התובענה שהיתה קיימת נגדו בשל המעשה או המחדל אילו נפטר אחרי הנזק, כאילו היתה קיימת נגדו לפני שנפטר.

(ד) הזכויות הנתונות לפי פקודה זו לעזבון של נפטר באות להוסיף על הזכויות הנתונות לתלויים בנפטר לפי פקודה זו או כל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן."

סימן ג׳: סייגים לאחריות

מעשה לפי חיקוק [נזק 6]

372. בתובענה שהוגשה על עוולה, למעט רשלנות, תהיה זו הגנה שהמעשה שמתלוננים עליו נעשה לפי הוראות חיקוק ובהתאם להן או שנעשה בתחום הרשאה חוקית או מתוך אמונה סבירה בתום לב בקיום הרשאה חוקית.

העדר שליטה [ח]

373. לא יישא אדם באחריות בנזיקין בשל מעשה שלא היה בידו לבחור בין עשייתו לבין הימנעות ממנו, מחמת העדר שליטה על תנועותיו לעניין אותו מעשה; הוראות סעיף זה לא יחולו כאשר מבצע העוולה הביא את עצמו מרצונו למצב של העדר שליטה כאמור.

דברי הסבר

סימן ג׳: סייגים לאחריות

הסימן המוצע דן בסייגים לאחריות, ועוסק במקרים שבהם הדין מקנה למזיק מחסום מהותי מפני הטלת אחריות, בעוד שההוראות המקימות מחסומים דיוניים מופיעות בסימן ד׳ המוצע הדן בחסינויות. הסימן כולל הגנות הקיימות היום בפקודת הנזיקין, הגנות הדומות להגנות הקיימות בחוק העונשין (למעט הגנת אי־השפיות), וכן הגנות חדשות שגובשו בעקבות הניסיון שנצבר בנושא.

ההוראה הכללית בנוגע לזוטי דברים, המופיעה בסעיף 4 לחוק המוצע, תחול גם בהקשר זה.

סעיף 372 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

״מעשה לפי חיקוק

6. בתובענה שהוגשה על עוולה, חוץ מרשלנות, תהא הגנה שהמעשה שמתלוננים עליו היה לפי הוראות חיקוק ובהתאם להן או שנעשה בתחום הרשאה חוקית או מתוך אמונה סבירה ובתום לב בקיומה של הרשאה חוקית; בסעיף זה, ״מעשה״ – לרבות מחדל״.

סעיף 373 ההוראה החדשה המוצעת עוסקת במצבים במצבים של אוטומטיזם ובמצבים דומים שבהם אבד למזיק כושר הבחירה. נוסח הרישה של הסעיף המוצע דומה לנוסח הרישה של סעיף 34ז בחוק העונשין. הסיפה חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 34יד לחוק העונשין, אשר מסייג את תחולת ההגנה במקרים שבהם מבצע העוולה הביא את עצמו מרצונו למצב של העדר שליטה.

התייחסות המשפט העברי:

גישת המשפט העברי בדיני נזיקין אינה מבוססת על אשמתו של המזיק, אלא על העובדה שהוא או רכושו ביצע את מעשה הנזק. כך קובעת המשנה (בבא קמא ב, ו): ״אדם מועד לעולם: בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן״. ועל כך נפסק במשנה תורה (הלכות חובל ומזיק, פרק ו, הלכה א): ״המזיק ממון חבירו חייב לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס הרי הוא כמזיד, כיצד? נפל מן הגג ושבר את הכלים, או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו – חייב נזק שלם, שנאמר: ׳ומכה בהמה ישלמנה׳ (ויקרא כא, כד), ולא חלק הכתוב בין שוגג למזיד״.

יש מן הפוסקים שסבורים שעל המזיק מוטלת אחריות מוחלטת, והוא חייב בנזיקין אף ב״אונס גמור״ (חידושי הרמב״ן, בבא מציעא פב ע״ב, ד״ה ומצאתי), ויש הסבורים שב״אונס גמור״ (״אונס כעין גניבה״) המזיק פטור (תוספות, בבא קמא ד ע״א, ד״ה כיוון. וראו עוד שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שעח, סעיפים א–ב). לפי פוסקים אלה, אם למזיק אין כל שליטה על מעשיו, אין לחייבו בנזיקין, ולכן, למשל, פטרו מאחריות בנזיקין מי שהלך לישון והונחו למרגלותיו כלים והוא שברם בשנתו (תוספות, שם).

חיובו בנזיקין של מי שהכניס את עצמו למצב של העדר שליטה עולה בקנה אחד עם עמדת המשפט העברי. התוספות (שם) כותבים שמי שהולך לישון ליד כלים ושברם מתוך שינה, חייב, שכן הוא הביא את עצמו למצב של חוסר שליטה. כך כותב גם רבי שלמה לוריא (פולין, המאה הט״ז. ים של שלמה, בבא קמא, פרק שלישי, סימן ג) על מי שהזיק בשכרותו: ״אבל לפוטרו מדין היזק שמזיק לחבירו, פשיטא שחייב, דאדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן, בין אונס בין רצון, דאם לא כן לא שבקת חיי [=לא אפשרת חיים], דכל שונא ישתה וישתכר על חבירו להזיקו ויפטר״.

נוסח חוק העונשין הקיים:

״העדר שליטה

34ז. לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שעשה ולא היה בידו לבחור בין עשייתו לבין ההימנעות ממנו מחמת העדר שליטה על תנועותיו הגופניות, לעניין אותו מעשה, כמו מעשה שנעשה עקב כפייה גופנית שהעושה לא יכול להתגבר עליה, תוך תגובה רפלקטורית או עוויתית, בשעת שינה, או במצב של אוטומטיזם או של היפנוזה.

כניסה למצב בהתנהגות פסולה

34יד. (א) הוראות סעיפים 34ז, 34יא ו34־יב לא יחולו אם העושה היה מודע או אם אדם מן הישוב במקומו יכול היה, בנסיבות העניין, להיות מודע, לפני היווצרות המצב שבו עשה את מעשהו, כי הוא עלול לעשותו במצב זה, ואם העמיד את עצמו בהתנהגות נשלטת ופסולה באותו מצב; ובלבד שענינו של המעשה שנעשה במצבים האמורים בסעיף 34יא או בסעיף 34יב, לא היה הצלת אינטרס הזולת.

374. לא יישא אדם באחריות בנזיקין בשל מעשה סביר שעשה כדי להגן על עצמו או על אדם אחר מפני פגיעה בגוף, בבריאות, בחירות או ברכוש, ובלבד שהיחס שבין הנזק שהיה סביר כי ייגרם מהמעשה לבין הנזק שהיה סביר כי יימנע על ידי המעשה, היה סביר.

מעשה הצלה [ח, נזק 24(1)]

375. לא יישא אדם באחריות בנזיקין אם הנפגע ידע והעריך את הסיכון הצפוי לו והוא חשף את עצמו או את רכושו לסיכון מרצונו החופשי תוך נכונות לשאת בעצמו בתוצאות הסיכון.

הסתכנות מרצון [נזק 5(א), פגם 4(א)(4)]

דברי הסבר

(ב) במקרה כאמור בסעיף קטן (א), רואים את האדם כמי שעשה את המעשה במחשבה פלילית, אם העבירה היא של התנהגות, או באדישות אם העבירה מותנית גם בתוצאה; נכנס אדם למצב כדי לעבור את העבירה, והיא מותנית גם בתוצאה, רואים אותו במי שעבר את העבירה בכוונה."

סעיף 374 ההוראה החדשה המוצעת קובעת סייג לאחריות בשל מעשה הצלה.

בכל הנוגע להגנה עצמית, דהיינו לפעולה שנעשתה על ידי הנתבע לשם הגנה על האינטרס העצמי שלו מפני תקיפה על ידי התובע, הכלל העקרוני איננו מעורר קושי מיוחד. אדם זכאי להגן על עצמו מפני תקיפה מצד התובע, ונראה שכך גם לגבי הגנה על אדם אחר מפני תקיפה כזו. כאשר ההגנה היא על אדם זר לנתבע, דהיינו צד שלנתבע אין כלפיו חובה, ההגנה העצמית אמנם אינה מובנת מאליה, אך נראה שיש לסייג את אחריותו גם במקרה זה; כך הוא המצב בפקודת הנזיקין הקיימת לגבי עוולות התקיפה, וכך גם בחוק העונשין.

סבוך יותר הוא המצב שבו מדובר במעשה הצלה הנעשה לטובת אינטרס של אדם זר לנתבע והמעשה פוגע בתובע שהוא אדם תמים. כך למשל, כאשר כדי להציל מכונית של א' מפני שריפה, ב' פוגע בנכס של ג', אשר איננו אחראי לשריפה.

מוצע ליצור קו רחב של הגנה. הטעם לכך הוא העניין החברתי במניעת נזק גדול, כאשר ניתן למנעו על ידי גרימת נזק קטן יותר. עקרון הסבירות, כקבוע בסעיף, עתיד ליצור איזון ראוי בין האינטרסים של הצדדים.

מבחן הסבירות שנקבע בסעיף המוצע בוחן את סבירות התוצאות במבט מראש, ולא בדיעבד. בעת בחינת הסבירות יש להביא בחשבון, שיש הבדל בין האמצעים שסביר שאדם ינקוט בהגנה על עצמו, לבין האמצעים שסביר שינקוט בהגנה על אחרים.

בשל הוראה זו, המרחיבה את תחולת ההגנה המיוחדת לתקיפה שבסעיף 24(1) לפקודת הנזיקין, לא נכללה ההגנה בהגנות המיוחדות לעוולת התקיפה בסעיף 389 המוצע.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי הכלל הוא "אסור לאדם להציל עצמו בממון חברו" (תלמוד בבלי, בבא קמא ס ע"ב), והעושה כך חייב בנזיקין (תוספות, שם, ד"ה מהו; משנה תורה, הלכות חובל ומזיק, פרק ח, הלכה יג). עם זאת, קיימים חריגים לכלל זה: נתבע שהגן על עצמו או על אחר מפני פגיעה פיזית של תוקפן על ידי פגיעה בגופו או ברכושו של התוקף, מוגן מפני אחריות בנזיקין. גם נתבע הפוגע ברכושו של אדם אחד כדי להציל אדם אחר מפגיעה פיזית (בין של תוקפן ובין של גורם סיכון אחר), פטור מאחריות בנזיקין מתקנת חכמים, כמאמר התלמוד (תלמוד בבלי, בבא קמא קיז ע"ב): "ורודף שהיה רודף אחר רודף להציל, ושבר כלים, בין של נרדף בין של כל אדם – פטור, ולא מן הדין, אלא שאם אי אתה אומר כן, אין לך אדם שמציל את חבירו מן הרודף".

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הגנה מיוחדת

24. בתובענה על תקיפה תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את המעשה בסבירות כדי להגן על עצמו או על זולתו מפני פגיעה בחיים, בגוף, בחירות או ברכוש, והיחס בין הנזק שסביר היה שייגרם מהמעשה לבין הנזק שסביר היה שיימנע על ידיו, היה סביר."

נוסח חוק העונשין הקיים:

"הגנה עצמית

34י. לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא בדין שנשקפה ממנה סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו; ואולם, אין אדם פועל תוך הגנה עצמית מקום שהביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים."

סעיף 375 ההוראה המוצעת מבהירה כי את קיומה של הסתכנות מרצון יש לבחון לפי אמת מידה סובייקטיבית ולא לפי אמת מידה מעורבת, סובייקטיבית–אובייקטיבית. ההוראה משנה מהוראות פקודת הנזיקין בכך שבפקודת הנזיקין נבחנת שאלת קיומו של סיכון מרצון לפי אמת מידה סובייקטיבית ואובייקטיבית. בסעיף המוצע הושמטה החלופה האובייקטיבית, כך שהמבחן הקבוע בסעיף הוא המבחן הסובייקטיבי. עם זאת, המצב האובייקטיבי ישמש עדות לנכונות הסובייקטיבית לשאת בסיכון. הסעיף המוצע קובע גם כי נדרשת הסכמה לא רק לנשיאה בסיכון, אלא גם לנשיאה בתוצאותיו. המינוח בסעיף שונה מהערכת "מצב הדברים" כאמור בסעיף 5(א) לפקודת הנזיקין, להערכת "הסיכון".

שביתה והשבתה
[נזק 62(ב), ח]

376. לא יישא אדם באחריות בנזיקין בשל מעשה שעשה במסגרת שביתה או השבתה כדין, ובלבד שהמעשה נעשה במהלך הטבעי והישיר של שביתה או השבתה; הוראות סעיף זה לא יחולו לגבי מעשה שגרם נזק לגוף.

אחריות בהליך משפטי
[נזק 8]

377. (א) אדם המבצע פעולה שיפוטית, לרבות בורר, לא יישא באחריות בנזיקין בשל מעשה שעשה במילוי תפקידו השיפוטי.

דברי הסבר

סעיף 5(ב) לפקודת הנזיקין, הקובע סייג בדבר אי־מילוי חובה המוטלת על הנתבע מכוח חיקוק, הושמט, מאחר שאם החיקוק אינו ניתן להתנאה, אזי אין תוקף להסכמת הניזוק ליטול על עצמו את הסיכון. כמו כן הושמט סעיף 5(ג) לפקודת הנזיקין, הקובע סייג לגבי קטין, בהתאם לשינוי הכללי בחוק המוצע לגבי אחריותו של קטין בנזיקין. על פי שינוי זה, אחריותו של קטין תיבחן לפי הכללים הרגילים, כל מקרה לגופו. ההשפעה הצפויה על זכויות הילד אינה גדולה, משום שבפועל מרבית הילדים בני פחות מ־12 לא ייחשבו כמי שמסוגלים להעריך או לדעת את מצב הדברים שגרמו לנזק, או כמי שמסוגלים מרצונם לחשוף את עצמם למצב זה.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הסתכנות מרצון

5. (א) בתובענה שהוגשה על עוולה תהא הגנה שהתובע ידע והעריך, או יש להניח שידע והעריך, את מצב הדברים שגרמו לנזק וכי חשף עצמו או רכושו למצב זה מרצונו.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על תובענה שהוגשה על עוולה הנובעת מאי־מילוי חובה שהיתה מוטלת על הנתבע מכוח חיקוק.

(ג) ילד למטה מגיל שתים עשרה לא ייחשב כמסוגל לדעת או להעריך את מצב הדברים שגרמו לנזק או כמסוגל מרצונו לחשוף עצמו או רכושו למצב זה."

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"הגנות

4. (א) בתובענה לפי חוק זה לא תהא ליצרן הגנה אלא באחת מאלה:

(1) הפגם שגרם לנזק נוצר אחרי שהמוצר יצא משליטתו; הוכיח היצרן שהמוצר המסויים עבר בדיקות בטיחות סבירות לפני שיצא משליטתו, חזקה שהנזק נגרם לנפגע על ידי פגם שנוצר לאחר מכן;

(2) לפי רמת ההתפתחות המדעית והטכנולוגית שהיתה בעת שהמוצר יצא משליטתו, לא יכול היה היצרן לדעת שמבחינת התכנון לא עמד המוצר ברמת הבטיחות הסבירה;

(3) המוצר יצא משליטת היצרן שלא מרצונו, והוא נקט באמצעים סבירים למניעת יציאתו משליטתו, ולהזהרת הציבור הנוגע בדבר מפני הסיכון הכרוך במוצר;

(4) הנפגע ידע על הפגם במוצר ועל הסיכון הכרוך בו, וחשף עצמו מרצון לסיכון זה."

סעיף 376 סעיף 62(ב) לפקודת הנזיקין מקנה הגנה, במקרים של שביתה והשבתה, מפני נשיאה באחריות בגין העוולה של גרם הפרת חוזה. חוק יישוב סכסוכי עבודה, התשי"ז–1957, שולל הגנה זו במקרים של שביתה בלתי מוגנת, על פי העקרונות הקבועים בו. מוצע לשנות את מתכונת ההגנה הקיימת במטרה להגיע לאיזון הראוי בין חופש השביתה לבין האינטרסים הנוגדים של הנפגעים מהשביתה. לפיכך, מוצע כדלקמן:

– השחרור מאחריות במקרים של שביתה או השבתה יחול על כלל העוולות ולא רק לגבי העוולה של גרם הפרת חוזה, אם מתקיימים התנאים הענייניים הדרושים על פי הסעיף המוצע;

– ההגנה תוקנה רק ביחס לשביתה או השבתה כדין;

– ההגנה תחול הן כלפי המעביד והן כלפי צדדים שלישיים;

– יידרש קשר מהותי בין הפעולה לבין השביתה או ההשבתה. תנאי זה נועד להבטיח, כי תחת ה"מחסה" של שביתה או השבתה לא יתבצעו מעשים פסולים שאין זיקה עניינית מספקת בינם לבין השביתה או ההשבתה. תנאי זה בא לידי ביטוי במונח ל"מהלך הטבעי והישיר של שביתה או השבתה";

– הסייג לאחריות לא יחול במצבים שבהם נגרם נזק לגוף.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"גרם הפרת חוזה שלא כדין

62. (א) מי שביודעין ובלי צידוק מספיק גורם לאדם שיפר חוזה מחייב כדין שבינו לבין אדם שלישי הריהו עושה עוולה כלפי אותו אדם שלישי, אולם האדם השלישי לא יוכל להיפרע פיצויים בעד עוולה זו אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

(ב) לעניין סעיף זה, היחסים הנוצרים על ידי נישואין לא ייחשבו כחוזה, ושביתה והשבתה לא ייחשבו כהפרת חוזה."

סעיף 377 **לסעיף קטן (א)**

ההוראה המוצעת משנה מההוראה הקיימת (סעיף 8 לפקודת הנזיקין), בכך שהיא קובעת, כי החסינות שמוענקת למבצעי פעולות שיפוט, לרבות בוררות, היא מהותית – סייג לאחריות – ולא דיונית. הביטוי שננקט

(ב) בעל דין, בא כוחו או עד, לא יישאו באחריות בנזיקין כלפי בעל דין אחר למעשה שעשו בתום לב בהליך משפטי ולמטרתו. [ח]

סימן ד': חסינויות

378. בסימן זה – הגדרות – לסימן חסינויות

"עובד המדינה" – לרבות אורגן של המדינה וכל אדם הממלא מטעם המדינה תפקיד ציבורי על פי חיקוק, לרבות המשרתים בצבא הגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, ולמעט קבלן; [7]

"עובד רשות ציבורית" – לרבות אורגן של רשות ציבורית וכל אדם הממלא מטעם הרשות הציבורית תפקיד ציבורי על פי חיקוק, ולמעט קבלן;

דברי הסבר

"לא יישא" מצביע על מחסום מהותי, והוא בא תחת המונח הקבוע בפקודת הנזיקין, "לא תוגש תובענה", אשר מצביע על מחסום דיוני. ההוראה תחול גם על חבר בני אדם, בין שהוא תאגיד ובין שאינו תאגיד, כהגדרת המונח "אדם" בסעיף 4 לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת סייג לאחריות בנזיקין של משתתף בהליך משפטי (בעל דין, בא כוחו ועד) כלפי בעל דין אחר, בשל מעשה שעשה בתום לב. הוראה דומה נמצאת היום רק בחוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965, בסעיף 13(5), אשר חלה רק על פרסום על ידי בעל דין, בא כוחו, או עד, במסגרת דיון משפטי או בוררות, שלגביו נקבע כי הוא לא ישמש עילה למשפט אזרחי או פלילי.

מטרת ההוראה המוצעת להגן על המשתתפים בהליך המשפטי מפני תביעות של בעלי דין אחרים, וכן למנוע ניהול מחדש של הליך משפטי שהסתיים באמצעות הגשת תביעה בנזיקין נגד אחד המשתתפים בהליך. לכך עשויות להיות השלכות בלתי רצויות על מערכת המשפט – החל מהרתעה מפני השתתפות בהליך, וכלה בפגיעה בעקרון סופיות הדיון ויצירת עומס יתר על המערכת.

הסייג חל כלפי מי שפעל בתום לב (בין אם התרשל ובין אם לאו). כלפי מי שפעל בהליך השיפוטי בחוסר תום לב יהיה אפשר להגיש תביעה בעוולת הרשלנות. בהתאם לכך, הושמטה מהחוק המוצע הוראת סעיף 60 לפקודת הנזיקין, העוסקת בעוולת הנגישה. עוולה זו הושמטה כמיותרת, משום שעוולת הרשלנות חלה גם על מעשים מכוונים (ראו דברי ההסבר לסעיף 386 המוצע).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"רשות שופטת

8. אדם שהוא גופו בית משפט או בית דין או אחד מחבריהם, או שהוא ממלא כדין חובותיו של אדם כאמור, וכל אדם אחר המבצע פעולות שיפוט, לרבות בורר – לא תוגש נגדו תובענה על עוולה שעשה במילוי תפקידו השיפוטי.

נגישה

60. נגישה היא פתיחתו או המשכתו של הליך נפל – למעשה, ובזדון, ובלי סיבה סבירה ומסתברת – של הליך נפל, נגד אדם, בפלילים או בפשיטת רגל או בפירוק, וההליך חיבל באשראי שלו או בשמו הטוב או סיכן את חירותו, ונסתיים לטובתו, אם היה ההליך עשוי להסתיים כך; אך לא תוגש תובענה נגד אדם על נגישה רק משום שמסר ידיעות לרשות מוסמכת שפתחה בהליכים.

סייג לתובענה על נגישה

61. על אף האמור בפקודה זו לא יהיה שולח או מעביד אחראי לנגישה שהתחיל בה שלוחו או עובדו, אלא אם במפורש הרשה או אישרר אותה."

נוסח חוק איסור לשון הרע הקיים:

"לא ישמש עילה למשפט פלילי או אזרחי –

13. (5) פרסום על ידי שופט, חבר של בית דין דתי, בורר, או אדם אחר בעל סמכות שיפוטית או מעין־שיפוטית על פי דין, שנעשה תוך כדי דיון בפניהם, או בהחלטתם, או פרסום על ידי בעל דין, בא כוחו של בעל דין או עד, שנעשה תוך כדי דיון כאמור."

סימן ד': חסינויות

סעיף 378 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הגדרות

7. בסעיפים 7א עד 17 –

"מעשה" – לרבות מחדל;

"עובד המדינה" – לרבות אורגן של המדינה וכל אדם הממלא מטעם המדינה תפקיד ציבורי על פי חיקוק, לרבות המשרתים בצבא ההגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, ולמעט בעל חוזה כמשמעותו בסעיף 15;

"עובד רשות ציבורית" – לרבות אורגן של רשות ציבורית וכל אדם הממלא מטעם הרשות הציבורית תפקיד ציבורי על פי חיקוק, ולמעט בעל חוזה כמשמעותו בסעיף 15;

"עובד ציבור" – עובד המדינה או עובד רשות ציבורית, לפי העניין;

"רשות ציבורית" – רשות מקומית וכל תאגיד שהוקם בחוק המנוי בתוספת הראשונה;

"תפקיד שלטוני" – תפקיד ציבורי על פי דין כמשמעותו בסעיף 15(ד)(2) לחוק־יסוד: השפיטה[26].

חסינות עובד הציבור [נזק 7א]

379. (א) לא תוגש תובענה נגד עובד ציבור על מעשה שעשה תוך כדי מילוי תפקידו השלטוני כעובד ציבור, המקים אחריות בנזיקין; הוראה זו לא תחול על מעשה כאמור שנעשה ביודעין מתוך כוונה לגרום נזק או בשוויון נפש לאפשרות גרימתו במעשה כאמור.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מאחריותה של המדינה או של הרשות הציבורית לפי סעיפים 368 ו־369 ולפי כל חיקוק.

(ג) החסינות לפי סעיף זה תחול גם על מי שהיה עובד הציבור בעת ביצוע המעשה נושא התביעה.

תובענה נגד עובד המדינה [נזק 7ב]

380. (א) הוגשה תובענה נגד עובד המדינה על מעשה שעשה בעת מילוי תפקידו כעובד המדינה, וטענה המדינה בהודעה לבית המשפט לקיומה של חסינות לפי סעיף 379 לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת.

(ב) ביקשה המדינה, בהודעתה לפי סעיף קטן (א), כי תידחה התובענה נגד עובד המדינה, תידחה התובענה נגדו, ויראו את התובענה כאילו הוגשה נגד המדינה מכוח אחריותה למעשהו של עובד המדינה לפי סעיפים 368 או 369 ואת מעשה עובד המדינה כאילו נעשה תוך כדי מילוי תפקידו.

דברי הסבר

"עובד ציבור" – עובד המדינה או עובד רשות ציבורית, לפי העניין;

"רשות ציבורית" – רשות מקומית, וכל תאגיד שהוקם בחוק המנוי בתוספת;

"תפקיד שלטוני" – תפקיד ציבורי על פי דין כמשמעותו בסעיף 15(ד)(2) לחוק־יסוד: השפיטה."

סעיף 379 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"חסינות עובד הציבור

7א. (א) לא תוגש תובענה נגד עובד ציבור על מעשה שעשה תוך כדי מילוי תפקידו השלטוני כעובד ציבור, המקים אחריות בנזיקין; הוראה זו לא תחול על מעשה כאמור שנעשה ביודעין מתוך כוונה לגרום נזק או בשוויון נפש לאפשרות גרימתו במעשה כאמור.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מאחריותה של המדינה או של רשות ציבורית לפי סעיפים 13 ו־14 ולפי כל דין.

(ג) החסינות לפי סעיף זה תחול גם על מי שהיה עובד ציבור בעת ביצוע המעשה נושא התובענה."

סעיף 380 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 7ב לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תובענה נגד עובד המדינה

7ב. (א) הוגשה תובענה נגד עובד המדינה על מעשה שנעשה בעת מילוי תפקידו כעובד המדינה, וטענה המדינה בהודעה לבית המשפט לקיומה של חסינות לפי סעיף 7א לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת.

(ב) ביקשה המדינה, בהודעתה לפי סעיף קטן (א), כי תידחה התובענה נגד עובד המדינה – תידחה התובענה נגדו, ויראו את התובענה כאילו הוגשה נגד המדינה מכוח אחריותה למעשהו של עובד המדינה לפי סעיפים 13 או 14, ואת מעשה עובד המדינה כאילו נעשה תוך כדי מילוי תפקידו.

[26] ס"ח התשמ"ד, עמ' 78; התשס"ב, עמ' 598.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב), רשאי התובע לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שלא מתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 379; קבע בית המשפט כאמור, לא תידחה התובענה נגד עובד המדינה ולא יחולו הוראות סעיף קטן (ב).

(ד) לא מסרה המדינה הודעה כאמור בסעיף קטן (א) או לא ביקשה לדחות את התובענה נגד עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי עובד המדינה לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 379; ביקש העובד כאמור, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת; קבע בית המשפט כי מתקיימים תנאי החסינות כאמור בסעיף 379, תידחה התובענה נגד עובד המדינה, ויחולו הוראות סעיף קטן (ב), בשינויים המחויבים; קבע בית המשפט שעובד המדינה עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה נגד המדינה.

(ה) בית המשפט יחליט בבקשת תובע כאמור בסעיף קטן (ג) או בבקשת עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ד), לאלתר.

תובענה נגד עובד רשות ציבורית [נזק 7ג]

381. (א) הוגשה תובענה נגד עובד רשות ציבורית על מעשה שנעשה בעת מילוי תפקידו כעובד הרשות הציבורית, רשאים הרשות הציבורית או העובד לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 379 לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה; הוגשה בקשה כאמור, תצורף הרשות הציבורית להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת, ובית המשפט יקבע אם התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף 379.

(ב) קבע בית המשפט כי התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף 379, תידחה התובענה נגד עובד הרשות הציבורית, ויחולו הוראות סעיף 380(ב), בשינויים המחויבים; קבע בית המשפט שעובד הציבור עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה נגד הרשות הציבורית.

דברי הסבר

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב) רשאי התובע לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שלא מתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 7א; קבע בית המשפט כאמור, לא תידחה התובענה נגד עובד המדינה, ולא יחולו הוראות סעיף קטן (ב).

(ד) לא מסרה המדינה הודעה כאמור בסעיף קטן (א) או לא ביקשה לדחות את התובענה נגד עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי עובד המדינה לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 7א; ביקש העובד כאמור, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת; קבע בית המשפט כי מתקיימים תנאי החסינות כאמור בסעיף 7א, תידחה התובענה נגד עובד המדינה, ויחולו הוראות סעיף קטן (ב), בשינויים המחוייבים; קבע בית המשפט שעובד המדינה עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה כנגד המדינה.

(ה) בית המשפט יחליט בבקשת תובע כאמור בסעיף קטן (ג) או בבקשת עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ד), לאלתר."

סעיף 381 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7ג לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תובענה נגד עובד רשות ציבורית

7ג. (א) הוגשה תובענה נגד עובד רשות ציבורית על מעשה שנעשה בעת מילוי תפקידו כעובד הרשות הציבורית, רשאים הרשות הציבורית או העובד לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף 7א לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה; הוגשה בקשה כאמור, תצורף הרשות הציבורית להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת, ובית המשפט יקבע האם התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף 7א.

(ב) קבע בית המשפט כי התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף 7א, תידחה התובענה נגד עובד הרשות הציבורית, ויחולו הוראות סעיף 7ב(ב), בשינויים המחויבים; קבע בית המשפט שעובד הציבור עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה נגד הרשות הציבורית.

(ג) בית המשפט יחליט בבקשת הרשות הציבורית או העובד כאמור בסעיף קטן (א), לאלתר.

הצטרפות עובד ציבור כנתבע לתובענה [נזק דד]

382. עובד ציבור רשאי להצטרף כנתבע לתובענה שהוגשה נגד המדינה או נגד הרשות הציבורית, לפי העניין, בשל מעשה שהיה אחראי בשלו אלמלא הוראות סעיף 379(א), או לשמור, על אף הוראות סעיפים 379 עד 381, על מעמדו כנתבע בתובענה שהוגשה נגדו.

פיצוי ושיפוי המדינה או הרשות הציבורית [נזק דו]

383. פעל עובד ציבור בסטייה חמורה מהתנהגות ראויה של עובד ציבור, זכאית המדינה או הרשות הציבורית, לפי העניין, על אף הוראות סעיף 379 –

(1) אם ביצע כלפיה עובד הציבור מעשה המקים אחריות בנזיקין – לפיצוי ממנו;

(2) אם נמצאה אחראית למעשה שעשה עובד הציבור – לשיפוי ממנו בסכום שיקבע בית המשפט.

שינוי התוספת [נזק 92]

384. שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי בצו, לשנות את התוספת הראשונה.

תקנות לעניין סימן החסינויות [נזק דה]

385. שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי להתקין תקנות לביצוע הוראות סעיפים 380 עד 382, לרבות בעניינים אלה:

(1) סדרי דין ומועדים;

(2) חובת מתן הודעה למדינה או לרשות הציבורית על הגשת תביעה;

(3) התנאים למסירת הודעה כאמור בסעיף 380(א) והמוסמך לאשר את מסירתה.

דברי הסבר

(ג) בית המשפט יחליט בבקשת הרשות הציבורית או העובד כאמור בסעיף קטן (א), לאלתר."

סעיף 382 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7ד לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הצטרפות עובד ציבור כנתבע לתובענה

7ד. עובד ציבור רשאי להצטרף כנתבע לתובענה שהוגשה נגד המדינה או נגד הרשות הציבורית, לפי העניין, בשל מעשה שהיה אחראי בשלו אלמלא הוראת סעיף 7א(א), או לשמור, על אף הוראות סעיפים 7א עד 7ג, על מעמדו כנתבע בתובענה שהוגשה נגדו."

סעיף 383 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7ו לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"פיצוי ושיפוי המדינה או הרשות הציבורית

7ו. (א) פעל עובד ציבור בסטיה חמורה מהתנהגות ראויה של עובד ציבור, זכאית המדינה או הרשות הציבורית, לפי העניין, על אף הוראות סעיף 7א –

(1) אם ביצע כלפיה עובד הציבור מעשה המקים אחריות בנזיקין – לפיצוי ממנו;

(2) אם נמצאה אחראית למעשה שעשה עובד הציבור – לשיפוי ממנו."

סעיף 384 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 92 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"שינוי התוספת

92. שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי, בצו, לשנות את התוספת."

סעיף 385 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7ה לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח קלים.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תקנות

7ה. שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי להתקין תקנות לביצוע הוראות סעיפים 7ב עד 7ד, לרבות בענין:

(1) סדרי דין ומועדים;

(2) חובת מתן הודעה למדינה או לרשות הציבורית על הגשת תביעה;

(3) התנאים למסירת הודעה על ידי המדינה כאמור בסעיף 7ב(א), והמוסמך לאשר את מסירתה."

סימן ה׳: עוולות כלליות

386. (א) רשלנות היא התרשלות הגורמת נזק לאדם, שכלפיו חייב המזיק בנסיבות העניין חובה שלא להתרשל. רשלנות [נזק 35]

(ב) התרשלות היא מעשה, לרבות מעשה שנעשה במתכוון, שאדם סביר לא היה עושה בנסיבות העניין.

(ג) החובה שלא להתרשל, כאמור בסעיף קטן (א), מוטלת על אדם כלפי כל מי שאדם סביר יכול היה לצפות מראש שהוא עלול להיפגע עקב ההתרשלות, ובלבד שהטלת האחריות על אותו אדם, בנסיבות העניין, היא צודקת, הוגנת וסבירה, בשים לב לטיב היחסים שבין הצדדים ולאינטרס הציבורי שבהטלת אחריות כאמור, לרבות החשש מפני פגיעה בפעילויות רצויות. [נזק 36]

387. הפרת חובה חקוקה היא אי־קיום חובה המוטלת על אדם על פי חיקוק שמטרתו להגן על אנשים מסוגו של הנפגע, כשההפרה גרמה לנפגע נזק מסוגו או מטבעו של הנזק שמפניו נועד החיקוק להגן אלא אם כן החיקוק, לפי תכליתו, לא נועד להעניק לנפגע עילת תביעה לפי פרק זה. הפרת חובה חקוקה [נזק 63(א)]

דברי הסבר

סימן ה׳: עוולות כלליות

סעיף 386 מטרת הניסוח החדש של יסודות עוולת הרשלנות היא להביא לנוסח בהיר של עוולה מרכזית זו.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מבהירה מהם יסודות העוולה: ״רשלנות״ היא התרשלות הגורמת נזק לאדם אשר כלפיו קיימת חובה שלא להתרשל.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת קובעת מהי ״התרשלות״. ״התרשלות״ היא התנהגות הסוטה מקנה המידה של התנהגות האדם הסביר באותן נסיבות. ההוראה מבהירה כי גם גרימת נזק מכוונת שיש בה סטייה כאמור היא התרשלות.

מסעיף זה הושמטה כמיותרת החלופה הקבועה בהוראת סעיף 35 לפקודת הנזיקין ״או שבמשלח יד פלוני לא השתמש במיומנות, או לא נקט מידת זהירות, שאדם סביר ונבון וכשיר לפעול באותו משלח יד היה משתמש או נוקט באותן נסיבות״, מאחר שכל התרשלות תיבחן ממילא על רקע נסיבותיה. התרשלות בעל מקצוע תיבחן על פי בעל מקצוע סביר, התרשלות קטין על פי קטין סביר בגילו, וכיו״ב.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת מבהירה, כי החובה שלא לגרום נזק לאדם מותנית בקיומה של יכולת לצפות נזק זה ובנוסף בהתקיימות הדרישה, שביטויה בפסיקה הוא במונח ״הצורך לצפות״ (ראו למשל ע״א 145/80 ועקנין נ׳ המועצה המקומית בית שמש, פ״ד לז(1) 113), כי הטלת האחריות על אותו אדם, בנסיבות העניין, תהיה צודקת הוגנת וסבירה. זאת, בשים לב לאופי היחסים שבין הצדדים ולעניין הציבורי שבהטלת האחריות, לרבות החשש מפני פגיעה בפעילויות רצויות. המילים ״באותן נסיבות״ ו״עלולים במהלכם הרגיל של דברים״ הושמטו, בהיותן מיותרות לאור מבחן הסבירות, ומאחר שכל התרשלות נבחנת ממילא על רקע נסיבותיה, כאמור לעיל.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

״רשלנות

35. עשה אדם מעשה שאדם סביר ונבון לא היה עושה באותן נסיבות, או לא עשה מעשה שאדם סביר ונבון היה עושה באותן נסיבות, או שבמשלח יד פלוני לא השתמש במיומנות, או לא נקט מידת זהירות, שאדם סביר ונבון וכשיר לפעול באותו משלח יד היה משתמש או נוקט באותן נסיבות – הרי זו התרשלות; ואם התרשל כאמור ביחס לאדם אחר, שלגביו יש לו באותן נסיבות חובה שלא לנהוג כפי שנהג, הרי זו רשלנות, והגורם ברשלנותו נזק לזולתו עושה עוולה.

חובה כלפי כל אדם

36. החובה האמורה בסעיף 35 מוטלת כלפי כל אדם וכלפי בעל כל נכס, כל אימת שאדם סביר צריך היה באותן נסיבות לראות מראש שהם עלולים במהלכם הרגיל של דברים להיפגע ממעשה או ממחדל המפורשים באותו סעיף.״

סעיף 387 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 63(א) לפקודת הנזיקין.

לאור הכללת פקודת הנזיקין בחוק המוצע, אין עוד מקום לשימוש במילים ״למעט פקודה זו״. עוולות בהתאם לפרק זה אינן מהוות הפרת חובה חקוקה.

סעיף קטן 63(ב) לפקודת הנזיקין הושמט בהיותו מיותר.

סימן ו': עוולות מיוחדות

סימן משנה א': תקיפה

תקיפה [נזק 23(א)]

388. תקיפה היא שימוש ביודעין בכוח נגד גופו של אדם, בין במישרין ובין בעקיפין, שלא בהסכמתו, או איום ממשי לשימוש בכוח כאמור.

הגנה בתובענה על תקיפה [נזק 24(2), (3), (5), (8)]

389. בתובענה על תקיפה תהיה הגנה לנתבע בהתקיים אחד מאלה:

(1) הנתבע השתמש, בלא זדון, בכוח סביר והתקיימו שניים אלה:

(א) לנתבע היה יסוד סביר להניח כי השימוש בכוח כאמור נחוץ באופן מיידי לטובת התובע;

(ב) הנתבע לא היה יכול בנסיבות העניין לקבל מראש את הסכמת התובע או את הסכמת האדם שהיה ממונה כדין על התובע לשימוש בכוח כאמור; היה התובע בעל ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, והיה יסוד סביר להניח כי ליקוי זה מונע ממנו גיבוש הסכמה מדעת, ייחשב הנתבע כמי שלא היה יכול, בנסיבות העניין, לקבל את הסכמת התובע;

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הפרת חובה חקוקה

63. (א) מפר חובה חקוקה הוא מי שאינו מקיים חובה המוטלת עליו על פי כל חיקוק – למעט פקודה זו – והחיקוק, לפי פירושו הנכון, נועד לטובתו או להגנתו של אדם אחר, וההפרה גרמה לאותו אדם נזק מסוגו או מטבעו של הנזק שאליו נתכוון החיקוק; אולם אין האדם האחר זכאי בשל ההפרה לתרופה המפורשת בפקודה זו, אם החיקוק, לפי פירושו הנכון, התכוון להוציא תרופה זו.

(ב) לענין סעיף זה רואים חיקוק כאילו נעשה לטובתו או להגנתו של פלוני, אם לפי פירושו הנכון הוא נועד לטובתו או להגנתו של אותו פלוני או לטובתם או להגנתם של בני אדם בכלל או של בני אדם מסוג או הגדר שעמם נמנה אותו פלוני."

סימן ו': עוולות מיוחדות

סימן משנה א': תקיפה

סעיף 388 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת (סעיף 23(א) לפקודת הנזיקין), בשינויי נוסח. כמו כן נעשו בסעיף כמה שינויים מהותיים. השימוש בביטוי "ביודעין" במקום בביטוי "במתכוון" מצביע על כך שההתייחסות בסעיף היא לקיום המודעות לעצם השימוש בכוח כלפי אדם אחר. העיקר הוא המודעות לעצם המעשה, ולא השאלה, אם היתה כוונה לגרום לנזק.

מההוראה המוצעת הושמט סעיף 23(ב) לפקודת הנזיקין, המגדיר את המונח "שימוש בכוח", מאחר שיסודות אלה נובעים מן המונח "תקיפה", ונראה כי אין צורך לפרטם במפורש. כמו כן מסעיף 23(א) לפקודה הושמטו המילים "או בהסכמתו שהושגה בתרמית", בהיותן מיותרות. עוד הושמטה ההתייחסות לגבי ניסיון להשתמש בכוח, משום שבדיני הנזיקין, להבדיל מדיני העונשין, אין מטילים אחריות על ניסיון לבצע עוולה.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תקיפה

23. (א) תקיפה היא שימוש בכוח מכל סוג שהוא, ובמתכוון, נגד גופו של אדם על ידי הכאה, נגיעה, הזזה או בכל דרך אחרת, בין במישרין ובין בעקיפין, שלא בהסכמת האדם או בהסכמתו שהושגה בתרמית, וכן נסיון או איום, על ידי מעשה או על ידי תנועה, להשתמש בכוח כאמור נגד גופו של אדם כשהמנסה או המאיים גורם שהאדם יניח, מטעמים סבירים, שאכן יש לו אותה שעה הכוונה והיכולת לבצע את זממו.

(ב) שימוש בכוח, לענין סעיף זה – לרבות שימוש בחום, באור, בחשמל, בגאז, בריח או בכל דבר או חומר אחר, אם השתמשו בהם במידה שיש בה להזיק."

סעיף 389 ההוראה המוצעת חוזרת על חלק מהוראות סעיף 24 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח, תוך השמטה של חלק מן ההגנות הכלולות בסעיף הקיים. יש לציין, כי אין בסעיף זה כדי לשלול את ההגנות הכלליות הקבועות בין השאר בסעיפים 372 עד 375 המוצעים, אלא להרחיבן תוך התייחסות להגנות מיוחדות הנוגעות לתובענה בגין תקיפה.

לפסקה (1)

פסקה זו, על שתי פסקאות המשנה שבה, חוזרת על פסקה (8) של סעיף 24 לפקודת הנזיקין בשינויי נוסח, תוך החלפת דרישת "תום הלב" בדרישת "בלא זדון", וקובעת, כי תהיה לנתבע הגנה בתובענה על תקיפה לגבי מעשים שהם לטובת התובע, בלא שקיימת היכולת לקבל את הסכמתו. ההגנה דורשת את קיום היסודות של סבירות ומיידיות. הוראה זו כפופה להוראות מיוחדות בנושא בחוקים אחרים (כגון חוק זכויות החולה, התשנ"ו–1996).

(2) התובע היה בעל ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, והנתבע השתמש, בלא זדון, בכוח שהיה לו יסוד סביר להניח כי השימוש בו היה נחוץ כדי להגן על התובע או על אדם אחר;

(3) הנתבע השתמש בכוח באופן ובנסיבות שבהם הוא זכאי להשתמש בכוח לפי סעיף 505.

דברי הסבר

נוסף על שינויי הנוסח, יש גם חידוש מהותי בהוראה זו. החידוש הוא ההתייחסות ליכולת של הסובל מליקוי נפשי או שכלי לתת הסכמה, תוך הבהרה שבמקרים שבהם יכולת זו אינה קיימת יראו את הנתבע כמי שלא היה בידו לקבל את הסכמת התובע. היה ניתן אמנם להסתפק בדרך כלל בהוראת ההגנה הכללית שבפרק הנזיקין (סעיף 374 המוצע), המאפשרת לאדם לגרום לעוולה במהלך ההצלה, ואולם מאחר שטענת הגנה זו טבועה עמוק במסורת המשפטית של עוולת התקיפה, יש מקום להותירה במסגרת זו.

לפסקה (2)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 24(5) לפקודת הנזיקין בשינויי נוסח, בהבהרה כי הליקוי שבו לקה התובע יכול להיות גם ליקוי זמני, ובהשמטת הדרישה כי השימוש בכוח יהיה "בתום לב" כמיותרת.

לפסקה (3)

הוראה זו יוצרת אחידות בין ההגנה על הגוף בדיני הנזיקין לבין ההגנה על הקניין בדיני הקניין, באמצעות ההפניה להסדר הקנייני בסוגיה בחלק מהנכסים. ההוראה באה במקום הוראות סעיף 24(2) ו־(3) לפקודת הנזיקין.

הגנה נוספת שהושמטה היא ההגנה שבפסקה (7) לפקודת הנזיקין. אין זה ראוי להמשיך ולצדד במתן הגנה מיוחדת במקרה שפעולת התקיפה נעשית על ידי הורה, אפוטרופוס, או מורה, או אנשים אחרים הקרובים למותקף. יש לזכור כי בכל מקרה קיים עקרון זוטי הדברים (סעיף 4 המוצע), אשר ימנע הגשת תביעות בידי נפגעים בענייניי סרק. כמו כן קיימת ההגנה הכללית בדבר מעשה הצלה (סעיף 374 המוצע), המאפשרת שימוש בכוח נגד קטין כדי להגן על ילדים אחרים או על רכוש בית הספר למשל.

ההגנות הקבועות בסעיף 24(4) ו־(6) לפקודת הנזיקין הושמטו כתוצאה מביטול ההגנות המיוחדות לעובד המדינה עקב מתן החסינות הדיונית שבסעיף 380 המוצע. ההגנות הנוספות שבסעיף 24 לפקודת הנזיקין לא נכללו, מאחר שהן מכוסות על ידי ההגנות הכלליות והסדרי החסינות שבפרק המוצע.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הגנה מיוחדת

24. בתובענה על תקיפה תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את המעשה כדי להגן על עצמו או על אדם אחר מפני שימוש בכוח שלא כדין מצד התובע, ובמעשהו זה לא חרג ממידת הנחיצות הסבירה לאותה מטרה, והיחס בין הנזק שגרם לתובע בתקיפה זו לבין הנזק שרצה למנוע לא היה בלתי סביר;

(2) השתמש במידה סבירה של כוח כדי למנוע את התובע מהיכנס שלא כדין למקרקעין, או כדי להרחיקו מהם אחרי שנכנס אליהם, או שהה בהם, שלא כדין, והכל כשהנתבע היה תופשם או פעל מכוחו של תופשם; ואולם אם נכנס התובע, או ניסה להיכנס, למקרקעין שלא בכוח, תנאי להגנה הוא שהנתבע ביקש תחילה את התובע שלא להיכנס לשם, או לצאת משם אחרי שנכנס, ונתן לו הזדמנות סבירה למלא בקשתו בדרכי שלום;

(3) השתמש במידה סבירה של כוח כדי להגן על החזקתו במיטלטלין שהוא זכאי להחזיק בהם, או כדי להשיבם מידי התובע שלקח אותם ממנו, או עיכב אותם בידו, שלא כדין; ואולם אם לקח התובע, או ניסה לקחת, את המיטלטלין שלא בכוח, תנאי הוא להגנה שהנתבע ביקש תחילה את התובע שלא לקחת אותם, או להחזירם לו לאחר שלקחם, ונתן לו הזדמנות סבירה למלא בקשתו בדרכי שלום;

(4) עשה את מעשהו תוך כדי ביצוע, או סיוע כדין לבצע, צו מעצר או חיפוש, צו מסירה לדין, צו מאסר או צו עיכוב שניתנו על ידי בית משפט או רשות אחרת המוסמכת לכך, ובלבד שהמעשה שמתלוננים עליו הותר באותם צווים אף אם היה פגם בהם או בנתינתם;

(5) התובע לא היה שפוי בדעתו או היה לקוי בשכלו או בגופו, והכוח שהשתמש בו הנתבע היה, או נראה שהיה, במידת הנחיצות הסבירה להגנת התובע עצמו או להגנת אנשים אחרים, והשימוש בו היה בתום לב ובלי זדון;

(6) הנתבע והתובע היו שניהם חיילים בצבא– הגנה לישראל, והנתבע פעל מכוח דין החל על הצבא ולפי אותו דין;

(7) הנתבע הוא הורו או אפוטרופסו או מורהו של התובע, או שהיחס שלו אל התובע דומה לשל הורו או אפוטרופסו או מורהו, והוא ייסר את התובע במידת הנחיצות הסבירה למען ייטיב דרכו;

(8) עשה בתום לב מעשה שהיה לו יסוד להניח שהוא לטובת התובע, אלא שלפני שעשהו לא היה בידו לקבל את הסכמת התובע, מפני שבנסיבות ההן לא היה בידי התובע לציין את הסכמתו או שהאדם הממונה עליו בדין לא היה בידו להסכים מטעמו, ולנתבע היה יסוד להניח כי טובת התובע מחייבת שלא לדחות את המעשה."

סימן משנה ב׳: כליאת שווא

כליאת שווא
[נזק 26]

390. כליאת שווא היא שלילת חירותו של אדם, שלא כדין וביודעין, למשך זמן כלשהו, באמצעים פיזיים או על ידי הופעה כבעל סמכות.

הגנה בתובענה על כליאת שווא
[נזק 27(3), (6)]

391. בתובענה על כליאת שווא תהיה הגנה לנתבע בהתקיים אחד מאלה:

(1) התובע היה בעל ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, ולנתבע היה יסוד סביר להניח כי שלילת חירותו נחוצה כדי להגן על התובע או על אדם אחר, ובלבד ששלילת החירות נעשתה בלא זדון;

(2) התובע הוא קטין והנתבע שהוא אפוטרופוס של הקטין, שלל מהתובע את חירותו שלילה ארעית בלבד, למשך זמן שהיה נחוץ באופן סביר למטרת חינוכו של התובע.

דברי הסבר

סימן משנה ב׳: כליאת שווא

סעיף 390 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת (סעיף 26 לפקודת הנזיקין), בשינויי נוסח. הושמטה הדרישה כי שלילת החירות של האדם תהיה מוחלטת. נראה, כי אין צורך שהשלילה תהיה מוחלטת, כדי שההתנהגות תהיה עוולתית, זאת במיוחד לאור הוראותיו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. כמו בעוולת התקיפה נעשה גם כאן שימוש במילה "ביודעין" מאחר שאף בעוולה זו הדגש בסעיף הוא על קיום המודעות לעצם המעשה – שלילת חירותו של אדם שלא כדין – ולא על הכוונה לגרימת הנזק.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"כליאת שווא

26. כליאת שווא היא שלילת חירותו של אדם, שלילה מוחלטת ושלא כדין, למשך זמן כלשהו, באמצעים פיסיים או על ידי הופעה כבעל סמכות."

סעיף 391 ההוראה המוצעת חוזרת על חלק מהוראות סעיף 27 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח, בהשמטה של חלק מן ההגנות הכלולות בסעיף הקיים.

לפסקה (1)

הוראה זו, בדומה להוראה המקבילה ביחס לתקיפה, קובעת הגנה בשל הצלה (ראה בעניין זה דברי ההסבר לסעיף 389(1) המוצע) וחוזרת בהקשר זה על ההוראה הקיימת בסעיף 27(3) לפקודת הנזיקין, למעט החלפת המילים "ובוצעה בתום לב" במילים "בלא זדון".

לפסקה (2)

ההוראה מותירה על כנה את ההגנה המיוחדת שקיימת בפקודת הנזיקין, במקרה שפעולת הכליאה נעשית בידי הורהו או אפוטרופוסו של התובע הקטין, כשמטרת הכליאה היא חינוכו של הקטין, וגם זאת רק במקרה שבו שלילת החירות היא ארעית ולא קבועה. עם זאת, בניגוד להוראה שבסעיף 27(6) לפקודת הנזיקין, לא מוקנית ההגנה האמורה למורהו של הקטין או למי שהיחס שלו אל התובע דומה לזה של הורה, אפוטרופוס או מורה. בהקשר זה תחול ההגנה הכללית של זוטי דברים שבסעיף 4 המוצע בהתאם לנסיבות העניין.

גם בסעיף זה, כבהגנה בתובענה על תקיפה, הושמטו ההגנות המצויות בפסקאות (1), (2), (4) ו־(5) של סעיף 27 לפקודת הנזיקין. זאת, עקב קביעתן של ההגנות הכלליות, וההסדר בעניין אחריות עובדי ציבור.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הגנה מיוחדת

27. בתובענה שהוגשה על כליאת שוא תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את מעשהו תוך כדי ביצוע, או סיוע כדין לבצע, צו מעצר או חיפוש, צו מסירה לדין, צו מאסר או צו עיכוב שניתנו על ידי בית משפט או רשות אחרת המוסמכת לכך, ובלבד שהמעשה שמתלוננים עליו הותר באותם צווים אף אם היה פגם בהם או בנתינתם;

(2) התובע היה נתון במשמורת כדין לפי הוראות חיקוק;

(3) התובע לא היה שפוי בדעתו או היה לקוי בשכלו או בגופו, ושלילת חירותו היתה, או נראה שהיתה, נחוצה באופן סביר להגנת התובע עצמו או להגנת אנשים אחרים ובוצעה בתום לב ובלי זדון;

(4) המעשה שהתובע מתלונן עליו היה מעשה, שהאדם שעשהו היה צפוי לעונש לפי הוראות חיקוק אילולא עשהו;

(5) הנתבע והתובע היו שניהם חיילים בצבא– הגנה לישראל והנתבע פעל מכוח דין החל על הצבא ולפי אותו דין;

(6) הנתבע הוא הורו או אפוטרופסו או מורהו של התובע, או שהיחס שלו אל התובע דומה לשל הורו או אפוטרופסו או מורהו, והוא שלל מהתובע את חירותו שלילה ארעית בלבד לזמן שהיה נחוץ באופן סביר למען ייטיב דרכו."

סימן משנה ג': הסגת גבול

392. הסגת גבול בנכס היא הפרת הזכות האמורה בסעיף 503.

הסגת גבול
[נזק 29 רישה, 31 רישה, 49, 52, 54]

393. לא יהיה אדם חב בפיצויים בשל עוולת הסגת גבול אלא אם כן היתה התרשלות מצדו, ואולם אם מצא בית המשפט כי קיימים טעמים מיוחדים לחייבו בפיצויים גם אם לא התרשל, רשאי הוא לעשות כן.

התרשלות כתנאי לפיצויים
[ח]

סימן משנה ד': מטרד

394. מטרד לציבור הוא מעשה שלא כדין המסכן את החיים, הבטיחות, הבריאות או הרכוש של הציבור, או המהווה מכשול לציבור להשתמש בזכות מזכויות הכלל.

מטרד לציבור
[נזק 42]

דברי הסבר

סימן משנה ג': הסגת גבול

סעיפים 392 ו־393 ההוראות המוצעות יוצרות שינוי מהותי בדין העוולות הרכושיות, בכמה היבטים:

(1) דין העוולות הרכושיות מפוזר היום בין כמה עוולות (עיכוב, גזל, הסגת גבול). העוולה המוצעת, אשר באה במקום סעיפים 29–34 לפקודת הנזיקין, מאחדת את הדין לגבי הסגת גבול במיטלטלין ובמקרקעין, ויוצרת הוראה אחידה להסגת גבול בסוגי הנכסים השונים, בהתאם למגמה הכללית בחוק המוצע, על דרך ההפניה לסעיף 503 המוצע, שבפרק הגנת הקניין בחלק מהנכסים, המגדיר את הזכות המהותית. במקרה שבו תפס אדם נכס שלא כדין, הזכות אשר עומדת לבעלים של הנכס, למי שזכאי להחזיק בו או למי שהחזיק בנכס באותה עת, היא לדרוש את מסירתו מאותו אדם. ההוראה המוצעת קובעת כי הפרת הזכות הקבועה בסעיף 503 המוצע היא עוולה.

(2) שינוי נוסף בעוולה זו לעומת הוראות פקודת הנזיקין בא לידי ביטוי בשינוי אופי האחריות לעניין תביעת סעד של פיצויים: בעוד הדין הקיים מטיל אחריות מוחלטת, הסעיף המוצע קובע, כי תנאי להטלת חובה לפצות את הניזוק היא התרשלות מצד המזיק. הנחת היסוד היא, כי אין זה ראוי שהגנת הרכוש תעלה בעוצמתה על זו של הגנת הגוף. כידוע, האחריות היום בגין פגיעה בגוף היא על בסיס אשמה. לפיכך נקבע כי הזכאות לפיצויים מותנית בקיומה של התרשלות (סעיף 393 המוצע). עם זאת אין צורך בקיומה של התרשלות לצורך קבלת סעד אחר, כגון צווים שונים.

המונח "התרשלות" כולל מצבים של אשמה סובייקטיבית ושל אשמה אובייקטיבית (ראה הגדרת "התרשלות" בעוולת הרשלנות בסעיף 386 המוצע).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"הסגת גבול במקרקעין

29. הסגת גבול במקרקעין היא כניסה למקרקעין שלא כדין, או היזק או הפרה בידי אדם למקרקעין שלא כדין; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במקרקעין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

הסגת גבול במיטלטלין

31. הסגת גבול במיטלטלין היא לקיחת טובין שלא כדין מהחזקתו של אדם אחר, או הפרעה אלימה בהם בהיותם בהחזקתו של אדם אחר; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במיטלטלין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

עיכוב נכס שלא כדין

49. עיכוב שלא כדין הוא מניעת מיטלטלין שלא כדין מאדם הזכאי להחזיק בהם מיד.

גזל

52. גזל הוא כשהנתבע מעביר שלא כדין לשימוש עצמו מיטלטלין שהזכות להחזיקם היא לתובע, על ידי שהנתבע לוקח אותם, מעכב אותם, משמיד אותם, מוסר אותם לאדם שלישי או שולל אותם מן התובע בדרך אחרת.

זכות אדם שלישי אינה הגנה

54. בתובענה שהוגשה על גזל לא יוכל הנתבע לשם הגנה להעלות, נגד האדם הזכאי להחזיק במיטלטלין מיד, את זכותו של אדם שלישי."

סימן משנה ד': מטרד

סעיף 394 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 42 לפקודת הנזיקין, אך יש בה כמה שינויים מהותיים ביחס להוראה הקיימת:

(1) הושמטה ההתייחסות לפגיעה ב"נוחות" הציבור, בגלל העמימות של מושג זה;

(2) הדרישה להוכחת התרשלות המעוול כתנאי לזכאות לפיצויים (ראו סעיף 398 המוצע) חלה גם ביחס לעוולה זו, ותמנע הטלת אחריות גורפת על המעוול (ראו בדומה סעיף 393 המוצע);

(3) הושמטו המילים "או מחדל מחובה משפטית" לאור הגדרת המונח "מעשה" בסעיף 6 המוצע, הכולל גם מחדל.

בעוולה זו הושארה על כנה הדרישה שהמטרד לציבור יהיה "שלא כדין", כדי לאפשר איזון בין האינטרסים של הציבור לאינטרסים של המעוול.

תובענה על מטרד לציבור
[נזק 43(2)]

395. לא תוגש תובענה על מטרד לציבור אלא בידי אדם שנגרם לו בשל אותו מטרד נזק מיוחד.

מטרד ליחיד
[נזק 44, 48]

396. מטרד ליחיד הוא הפרת הזכות האמורה בסעיף 504.

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"מיטרד לציבור

42. מיטרד לציבור הוא מעשה שאינו כדין או מחדל מחובה משפטית, כשהמעשה או המחדל מסכן את החיים, הבטיחות, הבריאות, הרכוש או הנוחות של הציבור, או שהוא מכשול לציבור להשתמש בזכות מזכויותיו."

סעיף 395 ההוראה המוצעת משקפת את הדין הקיים, לפיו תנאי לקיומה של עילת תביעה לאדם פרטי בשל מטרד לציבור הוא קיומו של נזק ממוני מיוחד, השונה מזה של כלל הציבור. זכות העמידה של היועץ המשפטי לממשלה בהגשת תביעות בגין מטרד לציבור, הקבועה בסעיף 43(1) לפקודת הנזיקין, בוטלה. ברקע התיקון עומד חוק מניעת מפגעים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב–1992, אשר מאפשר הוצאת צווים נגד מי שיוצר מפגעים לציבור, באמצעות מנגנון מינהלי שיש בו איזונים טובים יותר בין הצורך לאפשר פעילות תקינה של המשק לבין האינטרס הציבורי; הזכות להגיש תביעה בגין מטרד לציבור הורחבה והיא מוקנית בחוק המוצע לכל מי שסבל נזק ממון.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תובענה על מיטרד לציבור

43. לא תוגש תובענה על מיטרד לציבור אלא –

(1) על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בא־כוחו, לשם מתן ציווי;

(2) על ידי אדם שסבל על ידי כך נזק ממון."

סעיף 396 ההוראה המוצעת יוצרת עוולה על דרך ההפניה לסעיף 504 המוצע, המצוי בפרק הגנת הקניין בחלק הנכסים. סעיף זה קובע את הזכות המהותית. זכות זו, העומדת לבעלים של הנכס, מי שזכאי להחזיק בו או מי שהחזיק בנכס באותה עת, היא לדרוש מכל מי שאין לו זכות לכך, להימנע מכל מעשה שיש בו משום הפרעה לשימוש בנכס. ההוראה המוצעת קובעת, כי הפרת הזכות הקבועה בסעיף 504 המוצע היא עוולה. ההוראה כוללת גם את הוראת סעיף 48 לפקודת הנזיקין.

בדין המטרד ליחיד הושמטו כמה הוראות הקיימות היום בפקודת הנזיקין (סעיפים 45 עד 47), בהיותן מיותרות לאור מגמת החוק המוצע ליצור אחידות והרמוניה. כמו כן, הושמט סעיף 48ב לפקודת הנזיקין, העוסק בשימוש הדרוש לטובת הציבור. זאת בשל חשיבותה של זכות הקניין, ומאחר שנראה שאין מקום להוראה גורפת, השוללת מן הפרט את רכושו בשל שימוש הדרוש לטובת הציבור בלי לפצותו.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"מיטרד ליחיד

44. (א) מיטרד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפושים בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם; אך לא ייפרע אדם פיצויים בעד מיטרד ליחיד אלא אם סבל ממנו נזק.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על הפרעה לאור שמש.

הגנה מיוחדת

45. בתובענה על מיטרד ליחיד תהא הגנה אם המעשה שעליו מתלוננים נעשה על פי תנאי חוזה או הסכם המחייבים את התובע ופועלים לטובת הנתבע.

מיטרד קיים

46. בתובענה על מיטרד ליחיד לא תהא הגנה בכך בלבד שהמיטרד היה קיים לפני שהתובע תפש או רכש את המקרקעין הנדונים.

שמירת דינים אחרים

47. הוראות הסעיפים 42 עד 46 באות להוסיף על ההוראות בנוגע למיטרד שנקבעו בכל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן.

הפרעה לאור השמש

48. אדם עושה עוולה אם הוא מונע, על ידי חסימה או בדרך אחרת, מבעל מקרקעין או מן התופש אותם ליהנות מכמות סבירה של אור שמש, בהתחשב עם מקומם וטיבם של המקרקעין, לאחר שהבעל או התופש או מי שקדמו להם בזכויות אלו נהנו ברציפות מאור זה – שלא לפי תנאי חוזה או הסכם – לפחות חמש עשרה שנים שקדמו בתכוף לחסימה או למניעה.

שימוש הדרוש לטובת הציבור

48ב. שימוש במקרקעין הדרוש לטובת הציבור לא יהיה בו מטרד לעניין סימן זה, אף אם הוא גורם נזק למקרקעין שכנים או מונע מבעליהם הנאה מלאה ממקרקעיהם, ובלבד שהנזק שנגרם אינו חורג מתחום הנסבל והמשתמש נקט אמצעים סבירים כדי להקטין את הנזק ככל האפשר; אולם רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים – אם בתשלום חד־פעמי ואם בתשלומים חוזרים – אם נגרם לבעל המקרקעין נזק ממון."

397. מניעת תמיכה היא מעשה הנעשה במקרקעין שיש בהם משום תמיכה למקרקעין שכנים, המונע או השולל תמיכה זו.

מניעת תמיכה למקרקעין שכנים [נזק 48א]

398. לא יהיה אדם חב בפיצויים בשל עוולות לפי סעיפים 394 עד 397 אלא אם כן היתה התרשלות מצדו ואולם אם מצא בית המשפט כי קיימים טעמים מיוחדים לחייבו בפיצויים גם אם לא התרשל רשאי הוא לעשות כן.

התרשלות כתנאי לפיצויים [ח]

סימן משנה ה': גרם הפרת חיוב

399. (א) גרם הפרת חיוב הוא גרימה ביודעין ובלא הצדק סביר לכך שאדם לא יקיים את חיובו כלפי אדם שלישי.

גרם הפרת חיוב [נזק 62(א)]

(ב) לעניין סעיף זה, היחסים האישיים הנוצרים על ידי נישואין לא ייחשבו כחיוב.

[נזק 62(ב)]

סימן משנה ו': אחריות למוצרים פגומים

400. בסימן משנה זה –

הגדרות לסימן משנה אחריות למוצרים פגומים [פגם 1]

"יצרן" – אדם העוסק למטרות מסחריות בייצור מוצרים או בהרכבתם, לרבות –

(1) המציג את עצמו כיצרן של מוצר במתן שמו, סימנו המסחרי או בכל דרך אחרת;

דברי הסבר

סעיף 397 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 48א לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"מניעת תמיכה

48א. היה במקרקעין משום תמיכה למקרקעין שכנים, תהא עשיית דבר המונע או שולל תמיכה זו – עוולה."

סעיף 398 בהוראה המוצעת, כבסימן משנה ג' העוסק בהסגת גבול (ראו סעיף 393 המוצע), מוצע כי גם בהקשר למטרדים ומניעת תמיכה למקרקעין תהיה הזכאות לפיצויים מותנית בקיומה של התרשלות מצד הנתבע. עם זאת כמו בהסגת גבול גם כאן אין צורך בקיומה של התרשלות לצורך קבלת סעד אחר, כגון צווים שונים.

סימן משנה ה': גרם הפרת חיוב

סעיף 399 השינוי המשמעותי בהוראה המוצעת לעומת ההוראה הקיימת (סעיף 62 לפקודת הנזיקין) נוגע להרחבת החיובים אשר גרימת הפרתם יוצרת עוולה. אין הצדקה לצמצם את החיובים המוגנים רק לחיובים חוזיים, שכן למקורו של החיוב אין חשיבות בעניין זה. הקביעה, כי האדם השלישי לא יוכל להיפרע פיצויים בעד עוולה זו אלא אם כן סבל על ידי כך נזק ממון, הושמטה בהיותה מיותרת בשל מגמת החוק המוצע ולאור הוראות חלק משנה שישי, הדן בתרופות בשל הפרת חיוב.

הסעיף המוצע אינו עוסק בהפרת חיוב הנובע מנישואין, כגון מזונות.

הסייג שבסעיף 62(ב) לפקודת הנזיקין, לעניין שביתה והשבתה, נקבע כהגנה כללית בפרק הסייגים לאחריות בנזיקין (ראו סעיף 376 המוצע).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"גרם הפרת חוזה שלא כדין

62. (א) מי שביודעין ובלי צידוק מספיק גורם לאדם שיפר חוזה מחייב כדין שבינו לבין אדם שלישי הריהו עושה עוולה כלפי אותו אדם שלישי, אולם האדם השלישי לא יוכל להיפרע פיצויים בעד עוולה זו אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

(ב) לעניין סעיף זה, היחסים הנוצרים על ידי נישואין לא ייחשבו כחוזה, ושביתה והשבתה לא ייחשבו כהפרת חוזה."

סימן משנה ו': אחריות למוצרים פגומים

סימן המשנה המוצע מחליף את הוראות חוק האחריות למוצרים פגומים. מרבית ההוראות בסימן משנה זה חוזרות על החוק הקיים. עם זאת, נערכו כמה שינויים מבניים ותוכניים, תוך התאמת ההוראות למגמות החוק המוצע.

סעיף 400 מרבית ההגדרות בהוראה המוצעת חוזרות על ההגדרות שבסעיף 1 לחוק האחריות למוצרים פגומים, למעט הגדרת המונחים "מוצר" ו"נזק גוף". הגדרת המונח "נזק גוף" מצויה בסעיף 5 לחוק המוצע; את המונח "מוצר" מוצע להגדיר באופן מהותי, כך שיצוין כי הכוונה למיטלטלין כהגדרת מונח זה בחוק המוצע. זאת, תוך הרחבת הפירוט המופיע בהגדרה כך שיכלול גם חומר גלם, חשמל וצורות אנרגיה אחרות המשווקות לצרכנים לאחר חיבורם לחצרים.

(2) יבואן שייבא לישראל למטרות מסחריות, מוצר שיוצר בחוץ לארץ;

(3) ספק של מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו;

"ייצור" – כמשמעותו בהגדרה "יצרן";

"מוצר" – מיטלטלין, לרבות רכיב, חומר גלם, אריזה של מוצר, מוצר המחובר למקרקעין, בניין, חשמל וצורות אנרגיה אחרות המשווקות לצרכנים לאחר חיבורם לחצרים.

סייג לתחולת סימן משנה אחריות למוצרים פגומים [פגם 9(א)]

401. סימן משנה זה לא יחול על –

(1) בהמות, עופות ודגים חיים;

(2) תוצרת חקלאית אחרת שאינה מעובדת; לעניין זה ניקוי, בירור, הבחלה, אריזה, החסנה וקירור לא ייחשבו עיבוד.

אחריות היצרן [פגם 2, ח]

402. (א) יצרן יפצה את מי שנגרם לו נזק לגוף כתוצאה מפגם במוצר שייצר (בסימן משנה זה – הנפגע), ואין נפקא מינה אם היה או לא היה אשם מצד היצרן.

(ב) נגרם הנזק על ידי רכיב פגום, יהיו אחראים הן יצרן המוצר והן יצרן הרכיב; נגרם הנזק על ידי חומר גלם פגום, יהיו אחראים הן יצרן המוצר והן יצרן חומר הגלם.

(ג) מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו יהיה הספק שלו פטור מאחריות לפי סימן משנה זה אם מסר לנפגע, בתוך זמן סביר לאחר דרישתו, פרטים שלפיהם ניתן לאתר את שם היצרן, היבואן או הספק שממנו קנה את המוצר, ואת המען המלא של מקום עסקם.

דברי הסבר

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה –

"יצרן" – אדם העוסק למטרות מסחריות בייצור מוצרים או בהרכבתם, לרבות –

(1) המציג עצמו כיצרן של מוצר במתן שמו או סימנו המסחרי או בכל דרך אחרת;

(2) יבואן שייבא בישראל למטרות מסחריות מוצר שיוצר בחוץ לארץ;

(3) ספק של מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו;

"ייצור" – יפורש בהתאם להגדרת "יצרן";

"מוצר" – לרבות רכיב ואריזה של מוצר, מוצר המחובר למקרקעין, ובנין;

"נזק גוף" – מוות, מחלה, פגיעה או ליקוי גופני, נפשי או שכלי."

סעיף 401 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 9 לחוק האחריות למוצרים פגומים, בהשמטת סעיף קטן (ב). בנושא זה יחולו דיני המשפט הבין־לאומי הפרטי הרגילים.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"סייג לתחולה

9. (א) חוק זה לא יחול על –

(1) בהמות, עופות ודגים חיים;

(2) תוצרת חקלאית אחרת שאינה מעובדת; לעניין זה, ניקוי, בירור, הבחלה, אריזה, החסנה וקירור לא ייחשבו כעיבוד.

(ב) חוק זה לא יחול על נזק שנגרם מחוץ לישראל."

סעיף 402 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 2 לחוק האחריות למוצרים פגומים, למעט סעיף קטן (ב) המוצע, שבו נוספה התייחסות לאחריותו של יצרן בגין חומר גלם פגום. זאת, במגמה ליצור אחידות בין הטלת אחריות בגין פגם ברכיב לבין הטלת אחריות בגין פגם בחומר הגלם, וכן בשל הוספת "חומר גלם" לרשימה המופיעה במונח "מוצר" בסעיף 400 המוצע.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"אחריות היצרן

2. (א) יצרן חייב לפצות את מי שנגרם לו נזק גוף כתוצאה מפגם במוצר שייצר (להלן – הנפגע), ואין נפקא מינה אם היה או לא היה אשם מצד היצרן.

(ב) נגרם הנזק על ידי רכיב פגום, יהיו אחראים הן יצרן המוצר והן יצרן הרכיב.

(ג) מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו יהיה הספק שלו פטור מאחריות לפי חוק זה אם מסר לנפגע, תוך זמן סביר לאחר דרישתו, פרטים שלפיהם ניתן לאתר את שם היצרן, היבואן והספק שממנו קנה את המוצר, ואת המען המלא של מקום עסקם."

מהות פגם במוצר [פגם 3, ח]

403. (א) מוצר הוא פגום בכל אחד מאלה:

(1) המוצר שונה מן המוצר כפי שתוכנן באופן היוצר סיכון בטיחותי בלתי סביר;

(2) תכנונו של המוצר, עיצובו או האופן שבו הוא מיועד לשימוש, יוצר סיכון בטיחותי בלתי סביר;

(3) לא נלוו למוצר אזהרות או הוראות טיפול ושימוש, הדרושות בנסיבות העניין מטעמי בטיחות או שהאזהרות וההוראות כאמור אינן תואמות את הסיכון הכרוך בשימוש במוצר.

(ב) חזקה שהמוצר היה פגום אם נסיבות המקרה מתיישבות יותר עם המסקנה שהיה פגום מאשר עם המסקנה שהיה תקין.

סייגים לאחריות בשל פגם במוצר [פגם 4(א) למעט פסקה (4)]

404. (א) לא יישא אדם באחריות בנזיקין לפי סימן משנה זה בהתקיים אחד מאלה:

(1) הפגם שגרם לנזק נוצר אחרי שהמוצר יצא משליטתו; הוכיח היצרן שהמוצר המסוים עבר בדיקות בטיחות סבירות לפני שיצא משליטתו, חזקה שהנזק נגרם לנפגע על ידי פגם שנוצר לאחר מכן;

(2) לפי רמת ההתפתחות המדעית והטכנולוגית שהיתה בעת שהמוצר יצא משליטתו, לא היה יכול יצרן סביר לדעת שקיים פגם במוצר כאמור בסעיף 403(2) או (3);

(3) המוצר יצא משליטת היצרן שלא מרצונו, והוא נקט אמצעים סבירים למניעת יציאתו משליטתו, ולאזהרת הציבור הנוגע בדבר מפני הסיכון הכרוך במוצר.

דברי הסבר

סעיף 403 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת שונה מהוראת סעיף 3(א) לחוק האחריות למוצרים פגומים, בכך שהיא מבחינה בין שלושה סוגי פגמים, לעומת שני סוגים בסעיף 3(א) הקיים. במקום הוראת סעיף קטן (א)(1) של סעיף 3, באו שתי הוראות, המבחינות בין פגם בייצור (כאשר המוצר המסוים שונה מהמוצר שתוכנן, כך שנוצר סיכון בטיחותי בלתי סביר) לבין פגם בתכנון (כאשר תכנונו של המוצר, עיצובו או האופן שבו הוא מיועד לשימוש, יוצר סיכון בטיחותי בלתי סביר). הוראה נוספת מתייחסת לסוג של פגם הקיים בסעיף קטן (א)(2) של סעיף 3 – פגם בהוראות (הנוצר בין בשל אי־צירוף אזהרות או הוראות טיפול ושימוש הדרושות בנסיבות העניין, ובין בשל כך שההוראות או האזהרות אינן תואמות את הסיכון הכרוך בשימוש במוצר).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3(ב) לחוק האחריות למוצרים פגומים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"מוצר פגום

3. (א) מוצר הוא פגום בכל אחת מאלה:

(1) מחמת ליקוי בו הוא עלול לגרום נזק גוף;

(2) בנסיבות העניין נדרשות אזהרות או הוראות טיפול ושימוש מטעמי בטיחות והן לא ניתנו או שאינן מתאימות בהתחשב בסכנה הכרוכה במוצר.

(ב) חזקה שהמוצר היה פגום אם נסיבות המקרה מתיישבות יותר עם המסקנה שהיה פגום מאשר עם המסקנה שהיה תקין."

סעיף 404 לסעיף קטן (א)

מרבית הסייגים הקבועים בהוראה המוצעת חוזרים על הסייגים הקבועים בחוק הקיים, למעט השינויים האלה:

פסקה (2) הקבועה בסעיף 4(א) לחוק הקיים, ואשר מסייגת את אחריותו של יצרן בגין פגם בתכנון רק לפגמים שלא היה יכול לדעת על קיומם לפי רמת ההתפתחות המדעית והטכנולוגית שהיתה בעת שהמוצר יצא משליטתו – הוחלה גם על פגם בהוראות השימוש. כמו כן על היצרן המבקש להתגונן בטענה זו להוכיח כי יצרן סביר לא היה יכול לדעת על הפגם כאמור.

נוסף על הגנות אלה יחולו הסייגים לאחריות והחסינויות הקבועות בסימנים ב' ו־ג' לפרק המוצע, ככל שהם נוגעים לעניין, וכן הגנת ההתרשלות התורמת (סעיף 460 המוצע). פסקה (4) לסעיף 4(א) הקיים נמחקה לאור ההגנה הכללית בסעיף 375 המוצע.

[פגם 4(ב)]

(ב) לא תהיה זו הגנה ליצרן שהתרשלות הנפגע תרמה לגרימת הנזק, ואולם אם נהג הנפגע בסטייה חמורה מהתנהגות ראויה, רשאי בית המשפט להפחית את סכום הפיצויים בהתחשב במידת הסטייה.

פיצויים בשל נזק ממוצר פגום [פגם 5]

405. (א) על אף הוראות סעיף 467, בחישוב פיצויים לפי סימן משנה זה בשל אבדן השתכרות ואבדן כושר השתכרות לא תובא בחשבון הכנסה העולה על שילוש השכר הממוצע במשק לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ערב קביעת הפיצויים; היו הפיצויים פטורים ממס הכנסה, יחושבו הפסדי הנפגע לעניין פיצויים אלה לפי הכנסתו לאחר ניכוי מס הכנסה החל עליה בעת קביעתם, ובלבד שההפחתה בשל ניכוי המס כאמור לא תעלה על 25 אחוזים מן ההכנסה שלפיה חושבו פיצויים אלה.

(ב) על אף הוראות סעיף 487, פיצויים לפי סימן משנה זה בשל נזק שאינו נזק ממון לא יעלו על 146,000 שקלים חדשים; שר המשפטים רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להגדיל את הסכום האמור; הסכום יהיה צמוד למדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מיום פרסומו של חוק זה או מיום הגדלת הסכום, לפי העניין.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4(ב) לחוק האחריות למוצרים פגומים, בשינויי נוסח. המונח "סטייה חמורה מהתנהגות ראויה" מחליף את המונח "התרשלות חמורה" והוא בא להבהיר, כי החומרה טמונה במידת הסטייה מההתנהגות הראויה בנסיבות המקרה.

סעיף קטן (ג) בסעיף 4 לחוק האחריות למוצרים פגומים, הושמט בשל המגמה בחוק המוצע להשוות את דינו של קטין לדינו של בגיר בנוגע לאחריות בנזיקין.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"הגנות

4. (א) בתובענה לפי חוק זה לא תהא ליצרן הגנה אלא באחת מאלה:

(1) הפגם שגרם לנזק נוצר אחרי שהמוצר יצא משליטתו; הוכיח היצרן שהמוצר המסוים עבר בדיקות בטיחות סבירות לפני שיצא משליטתו, חזקה שהנזק נגרם לנפגע על ידי פגם שנוצר לאחר מכן;

(2) לפי רמת ההתפתחות המדעית והטכנולוגית שהיתה בעת שהמוצר יצא משליטתו, לא יכול היה היצרן לדעת שמבחינת התכנון לא עמד המוצר ברמת הבטיחות הסבירה;

(3) המוצר יצא משליטת היצרן שלא מרצונו, והוא נקט באמצעים סבירים למניעת יציאתו משליטתו, ולהזהרת הציבור הנוגע בדבר בפני הסיכון הכרוך במוצר;

(4) הנפגע ידע על הפגם במוצר ועל הסיכון הכרוך בו, וחשף עצמו מרצונו לסיכון זה.

(ב) לא תהיה זו הגנה ליצרן שהתרשלות הנפגע תרמה לגרימת הנזק, אולם אם נהג הנפגע בהתרשלות חמורה, רשאי בית המשפט להפחית את סכום הפיצויים בהתחשב במידת התרשלותו.

(ג) היה הנפגע למטה מגיל 12 –

(1) לא תחול ההגנה האמורה בסעיף קטן (א)(4);

(2) לא יפחית בית משפט פיצויים לפי סעיף קטן (ב)."

סעיף 405 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5(א) לחוק האחריות למוצרים פגומים, וקובעת בכך חריג להוראה המופיעה בסעיף 467 המוצע, בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5(ב) לחוק האחריות למוצרים פגומים, וקובעת בכך חריג להוראה המופיעה בסעיף 487 המוצע הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, בהגבילה את סכום הפיצויים שניתן לפסוק לניזוק בשל נזק שאינו נזק ממון.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת, מסמיכה את שר המשפטים לקבוע בתקנות, ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, מבחנים לחישוב הפיצויים האמורים בסעיף קטן (ב).

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"פיצויים

5. (א) בחישוב הפיצויים לפי חוק זה בשל אבדן השתכרות ואבדן כושר השתכרות לא תובא בחשבון הכנסה העולה על שילוש השכר הממוצע במשק לפי נתוני

406. (א) תקופת ההתיישנות של תביעה לפי סימן משנה זה תהיה ארבע שנים.

(ב) תביעה לפי סימן משנה זה תתיישן בתום עשר שנים מתום השנה שבה יצא המוצר משליטת היצרן, אף אם במועד זה טרם חלפה תקופת ההתיישנות.

התיישנות באחריות למוצרים פגומים [פגם 6]

407. תניה הפוטרת או המגבילה אחריות בנזיקין לפי סימן משנה זה – בטלה; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכות היצרן לשיפוי מאדם אחר, ובלבד שלא ישפה עצמו ממי שהמוצר הגיע לרשותו לצרכים אישיים, משפחתיים או ביתיים.

איסור התניה באחריות למוצרים פגומים [פגם 7]

סימן ז': העברת נטל ההוכחה

408. נגרם נזק על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ולא התבררו דיין נסיבות המקרה, ואולם נראה כי הנסיבות הכלליות של המקרה מתיישבות יותר עם המסקנה כי הנזק נגרם על ידי הנכס בשל סיכון שיצר הנתבע בהתרשלותו, מאשר עם המסקנה כי לא התרשל, על הנתבע הראיה כי לא גרם לנזק בהתרשלותו; לעניין זה, אין נפקא מינה אם עילת התובענה נגד הנתבע היא בשל עוולת הרשלנות או בשל עוולה אחרת.

דבר המעיד על עצמו [נזק 41]

דברי הסבר

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ערב קביעת הפיצויים; היו הפיצויים פטורים ממס הכנסה, יחושבו הפסדי הנפגע לעניין פיצויים אלה לפי הכנסתו לאחר ניכוי מס הכנסה החל עליה בעת קביעתם, ובלבד שההפחתה בשל ניכוי המס כאמור לא תעלה על 25 אחוזים מן ההכנסה שלפיה חושבו פיצויים אלה.

(ב) פיצויים לפי חוק זה בשל נזק שאינו נזק ממון לא יעלו על חמישים אלף שקלים; שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם שר האוצר ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להגדיל את הסכום האמור; הסכום יהיה צמוד לדד המחירים לצרכן מיום קבלת חוק זה בכנסת או מיום הגדלת הסכום, לפי העניין."

סעיף 406 ההוראה המוצעת מאריכה את תקופת ההתיישנות לארבע שנים בדומה להסדר הכללי המוצע בנושא ההתיישנות בפרק השלישי לחלק השישי המוצע. הסיפה המוצעת מבהירה כי התביעה תתיישן בכל מקרה בתום עשר השנים, גם אם במועד זה טרם חלפה תקופת ההתיישנות. בכך קובעת הוראה זו חריג לתקופת התקרה המוצעת בפרק השישי לחלק השישי המוצע.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"התיישנות

6. (א) תקופת ההתיישנות של תביעה לפי חוק זה תהא שלוש שנים.

(ב) לא תוגש תובענה לפי חוק זה אלא תוך עשר שנים מתום השנה שבה יצא המוצר משליטת היצרן."

סעיף 407 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק האחריות למוצרים פגומים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"התניה

7. המתנה על אחריות לפי חוק זה, תנאי בטל; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכות היצרן לשיפוי מאחר, ובלבד שלא ישפה עצמו ממי שהמוצר הגיע לרשותו לצרכים אישיים, משפחתיים או ביתיים."

סימן ז': העברת נטל ההוכחה

סעיף 408 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 41 לפקודת הנזיקין, בכמה שינויים. שינוי אחד הוא שינוי נוסח, בסדר התנאים: התנאי השני בהוראה הקיימת, תנאי השליטה בנכס, עבר להיות התנאי הראשון, ואילו התנאי הראשון, העדר הידיעה, עבר להיות התנאי השני. שינוי זה נועד להבהיר, כי הדגש בסעיף הוא על שליטת הנתבע בנכס.

שינוי נוסף נוגע לבירור הנסיבות: התנאי הראשון (בהוראה המוצעת השנייה) שונה כך שהביטוי "לתובע לא היתה ידיעה" הוחלף בביטוי "ולא התבררו נסיבות המקרה", ובכך מובהר כי תנאי זה לתחולת הכלל נבחן לפי הראיות שהובאו לפני בית המשפט במועד הדיון המשפטי ולא לפי ידיעת התובע במועד האירוע, וכי המועד שבו עדיין לא ברורות הנסיבות, המצדיק את הפעלת הסייג, הוא מועד הדיון המשפטי, ולא מועד האירוע.

שינוי אחר הוא בתנאי השלישי אשר מבהיר כי הראיות הנדרשות לצורך הוכחת התנאי, יכול שיהיו גם ראיות באשר לנסיבות הכלליות של המקרה.

כיוון ששאלת ההתרשלות עולה בחוק המוצע בעוולות נוספות, ולא רק ביחס לעוולת הרשלנות, מוצע שחזקת ה"דבר המעיד על עצמו" תחול הן לעניין תביעות על פי עוולת רשלנות, והן לעניין תביעות על פי עוולות אחרות.

נזק על ידי דבר מסוכן
[נזק 38, 39 ו־40]

409. (א) נגרם נזק על ידי דבר מסוכן מטבעו או עקב הימלטות של דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, והנתבע שלט בדבר המסוכן או בדבר שנמלט עובר להימלטו, לפי העניין, על הנתבע הנטל להוכיח שלא התרשל במניעת הנזק; לעניין זה, אין נפקא מינה אם עילת התובענה נגד הנתבע היא בשל עוולת הרשלנות או בשל עוולה אחרת.

(ב) בסעיף זה, "דבר מסוכן" – לרבות חומר רעיל, חומר נפיץ, חומר מתלקח, קרינה מסוכנת, חשמל, אש, חיית בר או חיה מועדת.

פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט

עקרון ההשבה
[עוש 1(א), (ב)]

410. (א) מי שקיבל טובת הנאה (בפרק זה – הזוכה) שבאה מאדם אחר (בפרק זה – המזכה), בלי שהיה זכאי לכך, ישיב למזכה את הזכייה; בפרק זה, "זכייה" – נכס מוחשי או בלתי מוחשי, זכות, או כל טובת הנאה אחרת.

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"חובת הראיה ברשלנות כשהדבר מעיד על עצמו

41. בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא היתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלות שיחוב עליה."

סעיף 409 ההוראה המוצעת באה במקום הוראות סעיפים 38 עד 40 לפקודת הנזיקין. היא מאחדת את ההוראות הקיימות לגבי דברים מסוכנים, אש, מים וחיות, להוראה אחת, רחבה ומקיפה יותר, המתייחסת לדברים מסוכנים בכלל; הרשימה המפורטת בסעיף קטן (ב) היא רשימת דוגמאות בלבד. ההוראה המוצעת קובעת חזקת רשלנות, בדומה לדין הקיים, במקרים של נזק כתוצאה מדבר מסוכן או כתוצאה מדבר העלול לגרום נזק בהימלטו.

על פי ההוראה המוצעת, נטל ההוכחה עובר אל כתפי הנתבע הן כאשר הנכס הוא בהחזקתו, והן כאשר יצא מהחזקתו אך הוא עדיין בשליטתו. זאת, בשונה מהתפיסה ולפיה סעיף 38 לפקודת הנזיקין חל רק במקרים של עזיבה או מסירה של הדבר המסוכן.

כמו לגבי הכלל של "דבר המעיד על עצמו" גם לעניין הוראה זו, אין מניעה להניח חזקת התרשלות גם כאשר התביעה איננה מושתתת על עוולת הרשלנות דווקא.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"חובת הראיה ברשלנות לגבי דברים מסוכנים

38. בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי דבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תופש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחוב עליה."

חובת הראיה ברשלנות לגבי אש

39. בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי אש או עקב אש, וכי הנתבע הבעיר את האש או היה אחראי להבער האש, או שהוא תופש המקרקעין או בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחוב עליה.

חובת הראיה ברשלנות לגבי חיה

40. בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שתי אלה:

(1) הנזק נגרם על ידי חיית־בר, או על ידי חיה שאינה חיית־בר אלא שהנתבע ידע, או חזקה עליו שידע, כי היא מועדת לעשות את המעשה שגרם את הנזק;

(2) הנתבע היה בעל אחת החיות האמורות או היה ממונה עליה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגביה התרשלות שיחוב עליה."

פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט

הפרק המוצע בא להחליף את חוק עשיית עושר ולא במשפט והוא יחול על כל הוראות החוק המוצע. פרק זה מסדיר את ההוראות בדבר השבה ותחלוף בכל החוק המוצע, בכפוף להוראות מיוחדות בפרקים השונים. ככלל אין הפניה מיוחדת לפרק זה, למעט כמה מצבים, שבהם קיים חשש שהקשר לנושא עשיית עושר אינו ברור מאליו (למשל, לעניין פירוק שיתוף בנכס, בסעיף 526 המוצע).

סעיף 410 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מגדירה את היסודות לצמיחת העילה בעשיית עושר וחוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 1(א) לחוק עשיית עושר, בשינויים האלה: הביטוי "שלא על פי זכות שבדין" הוחלף בביטוי "בלי שהיה זכאי לכך". המונח "שלא כדין" לא סיפק מבחן

(ב) אחת היא אם באה הזכייה מפעולת הזוכה, מפעולת המזכה או בדרך אחרת.

411. הוראות פרק זה יחולו גם על חיובי השבה הקבועים בפרקים אחרים בחוק זה, בכפוף להוראות שבאותם פרקים.

החלת הפרק על חיובי השבה [ח]

412. בלי לגרוע מכלליות הוראות סעיף 410, ישיב הזוכה למזכה זכייה שהגיעה אליו בשל אחד מאלה:

עילות השבה [חוב 21, בטח 9(ד) סיפה, ח]

(1) מעשה שלא כדין שנעשה כלפי המזכה;

(2) מעשה של המזכה, אשר העביר את הזכייה לזוכה –

(א) בשל טעות, הטעיה, כפייה או עושק;

(ב) בשל עילה שבטלה, עילה שבוטלה או עילה שהתבטלה;

(ג) לפי בקשתו או בהסכמתו של הזוכה כאשר הזוכה ידע, או היה עליו לדעת, כי המזכה מצפה לתמורה.

דברי הסבר

ברור אימתי מדובר בהתעשרות שיש להשיבה. התעשרות יכולה לצמוח לזכאי כתוצאה מפעולה שנעשתה כדין כגון שמירה על אינטרס של הזולת שנעשתה על פי חובה שבדין ובכל זאת על הנהנה להשיב את הוצאותיו של המזכה. במקרים אחרים עשוי זכאי להתעשר "שלא על פי זכות שבדין" ועדיין אין בכך די כדי לחייבו בהשבה. המילים "מי שקיבל" אינן באות להצביע על שאלת הקבלה הפיזית של נכס, שירות או טובת הנאה; השאלה הרלוונטית בהקשר זה היא שאלת הזכייה בהם. מושג "הזכאות" הוא מושג רחב, אשר ייבחן לפי מכלול שיקולים (ראו גם סעיף 412 המוצע).

מושג הזכייה הוגדר מחדש, ואולם אין בכך כדי לשנות את הדין הקיים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1(ב) לחוק עשיית עושר.

אופן ההשבה ובכלל זה מקרה שבו ההשבה היא בלתי אפשרית או בלתי סבירה הוסדר בסעיף 415 המוצע.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"חובת ההשבה

1. (א) מי שקיבל שלא על פי זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה אחרת (להלן – הזוכה) שבאו לו מאדם אחר (להלן – המזכה), חייב להשיב למזכה את הזכיה, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויה.

(ב) אחת היא אם באה הזכיה מפעולת הזוכה, מפעולת המזכה או בדרך אחרת."

סעיף 411 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה את התחולה הכללית של פרק עשיית עושר ולא במשפט על כל החוק, בכפוף להוראות מיוחדות.

סעיף 412 ההוראה החדשה המוצעת מגבשת את הקטגוריות המוכרות בספרות ובפסיקה לצמיחת הזכות להשבה. קטגוריות אלה, שאינן ממצות, כוללות את המקרים האלה: מקרים שבהם הזכייה נובעת מעשיית מעשה שלא כדין כלפי המזכה (בדרך כלל הגעה של הזכייה לרשות הזוכה, שלא מרצונו של המזכה); מקרים שבהם הזכייה אמנם נובעת מפעולה של המזכה, ואולם פעולה זו (למשל חוזה) נגועה בפגם ברצון (בכך מחליף הסעיף המוצע את סעיף 21 לחוק החוזים), או שהיא בוטלה לאחר זמן, כהוראת הסיפה לסעיף 9(ד) לחוק חוזה הביטוח. כמו כן נכללים גם מקרים שבהם אין חוזה בין הצדדים, אך הזכייה הגיעה אל הזוכה לפי בקשתו או בהסכמתו (דהיינו, לא נכפתה עליו), כאשר הזוכה ידע או היה עליו לדעת שאין כוונה להעניק לו את הזכיה בלא תמורה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"השבה לאחר ביטול

21. משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל."

נוסח חוק חוזה הביטוח הקיים:

"תקופת הביטוח

9. (ד) לא הוסכם על תקופת הביטוח, רשאי כל צד לבטלו בכל עת בהודעה בכתב לצד השני; המבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר ביטול הביטוח."

השבה בשל קיום חיוב המוטל על אחר [עוש 4]

413. (א) המזכה זכאי להשבה אם קיים חיוב המוטל על הזוכה כלפי אדם שלישי (בסעיף זה – הנושה), בלי שהיה חייב בכך כלפי הזוכה, אלא אם כן היתה לזוכה סיבה סבירה להתנגד לקיום החיוב או לחלקו.

[חוב 58(א), ערב 12]

(ב) שעבוד או זכות אחרת שניתנו לנושה להבטחת החיוב שקוים יעברו למזכה, כדי להבטיח את זכותו להשבה מהזוכה; והוא בתנאי שהדבר לא יפגע בנושה.

[חוב 58(ב), ערב 12]

(ג) עברו שעבוד או זכות כאמור בסעיף קטן (ב), על הצדדים לעשות, לפי דרישת המזכה, את הפעולות הדרושות כדי שההעברה תקנה למזכה זכות שכוחה יפה ככוחה של הזכות בידי הנושה.

[עוש 4]

(ד) אין המזכה זכאי להשבה אלא כדי מה שנתן לקיום החיוב.

שמירה על עניינו של אחר [עוש 5]

414. (א) מזכה שעשה, בתום לב ובסבירות, מעשה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של הזוכה, בלי שהיה חייב לכך כלפיו על פי חוזה, יחולו עליו ההוראות האלה:

(1) הוציא המזכה או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך – ישפה אותו הזוכה על הוצאותיו הסבירות, לרבות חיוביו כלפי אדם שלישי;

דברי הסבר

סעיף 413 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק עשיית עושר, תוך הבהרה שהזכות להשבה קיימת לא רק בשל פירעון חוב, אלא בשל קיום כל חיוב המוטל על אחר. הנוסח מדגיש את זכותו של המזכה להשבה בשל התעשרותו של הזוכה מתוך ההנחה כי הזוכה בדרך כלל מעדיף את קיומו של החיוב.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 58(א) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. במקום "חייב שקיים את החיוב" מוצע להשתמש במונח "מזכה" ובמקום "חייב אחר" מוצע להשתמש במונח "זוכה", לאור הגדרת מונחים אלה בסעיף 410 המוצע. המילים "יותר מכפי חלקו" המופיעות בסעיף 58(א) הושמטו בהיותן מיותרות. הסעיף כולל גם את סעיף 12 לחוק הערבות.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 58(ב) לחוק החוזים, בשינויי נוסח. המילים "חייב שקיים את החיוב" הוחלפו במונח "מזכה" כאמור. הסיפה המוצעת מבהירה כי על הצדדים לעשות לפי דרישת המזכה את הפעולות שיקנו למזכה את זכויות הנושה, כפי שהן. הסעיף כולל גם את סעיף 12 לחוק הערבות.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה בסעיף 4 לחוק עשיית עושר, תוך הבהרה שהזכות להשבה קיימת לא רק בשל פירעון חוב, אלא בשל קיום של כל חיוב המוטל על אחר.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"דין הפורע חוב הזולת

4. מי שפרע חובו של אדם אחר בלי שהיה חייב לכך כלפיו, אינו זכאי להשבה אלא אם לא היתה לזוכה סיבה סבירה להתנגד לפרעון החוב, כולו או מקצתו, ואינו זכאי להשבה זו אלא כדי מה שנתן לפרעון החוב."

נוסח חוק החוזים הקיים:

"העברת בטוחות

58. (א) שעבוד או זכות אחרת שניתנו לנושה להבטחת החיוב יעברו לחייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, כדי להבטיח זכותו לחזור על חייב אחר; והוא, במידה שהדבר לא יפגע בנושה.

(ב) עברו שעבוד או זכות כאמור בסעיף קטן (א), על הצדדים לעשות, לפי דרישת החייב שקיים את החיוב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר."

נוסח חוק הערבות הקיים:

"שעבוד נכס של החייב

12. היה החיוב הנערב מובטח גם בשעבוד נכס של החייב, יעבור השעבוד לזכות הערב, לאחר שמילא ערבותו, להבטחת זכותו לחזור על החייב, ועל נותן השעבוד והנושה לעשות, לפי דרישת הערב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר; והכל במידה שאין הדבר פוגע בזכויות הנושה."

סעיף 414 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 5 לחוק עשיית עושר, בשינויים כדלקמן:

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת, כי השאלה אם קיימת חובה לביצוע פעולה נבדקת בהקשר של חובה חוזית בלבד; דהיינו, אם לא היתה חובה על פי חוזה אך היתה חובה על פי חיקוק, תיבחן הזכות להשבה בכפוף לפרשנות של אותו חיקוק. הוראת הסעיף המוצע קובעת מפורשות את סמכות בית המשפט לפסוק שכר ראוי גם למזכה עקב

(2) נגרמו למזכה נזקי רכוש בשל המעשה, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה לשלם לו פיצויים;

(3) בית המשפט רשאי לפסוק למזכה שכר ראוי.

(ב) לעניין סעיף קטן (א), דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים באותו סעיף קטן, כדין מי שעשה מעשה לשמירתם.

(ג) זוכה שהתנגד למעשה או לשימוש בנכסים כאמור בסעיפים קטנים (א) ו־(ב), או לשיעור ההוצאות שהמזכה הוציא או התחייב להוציא, או שהיתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, אינו חייב בפיצוי, בשיפוי או בתשלום שכר ראוי לפי סעיף זה, אלא אם כן המעשה או השימוש בנכסים נעשו כדין, לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו של הזוכה.

אופן ההשבה [עוש 1(א), חוב 21]

415. השבה תהיה בעין; היתה ההשבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה, תהיה ההשבה בהשבת שווי.

דברי הסבר

פעולת הצלה. המילים "אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות העניין" נמחקו בהיותן מיותרות מאחר שהן כלולות בשיקול דעתו של בית המשפט.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5(ב) לחוק עשיית עושר.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת ככלל על הוראת סעיף 5(ג) לחוק עשיית עושר. עם זאת, ההוראה המוצעת מצמצמת את המקרים שבהם יחויב זוכה, שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים כאמור בסעיף או שהתנגד לשיעור ההוצאות, רק למקרים שבהם המעשה או השימוש בנכסים שנעשו לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו של הזוכה, היו כדין.

התייחסות המשפט העברי:

פעולת הצלה נחשבת במשפט העברי למצווה ("השבת אבדה"; "לא תעמוד על דם רעך"). על כן, מצד אחד, אין לקבל שכר על פעולה שהיא מצווה, כפי שפוסק השולחן ערוך: "הרואה אבדה, חייב להחזיר בחינם" (שולחן ערוך, חו"מ, סימן רסה, סעיף א); מצד שני, אדם אינו חייב להציל את הזולת אם הצלה זו כרוכה בהפסד שלו עצמו ("אבידתו קודמת לאבידת חברו"), על כן המשפט העברי מבטיח לו פיצוי על פעולתו (ובלבד שלא היתה לו אפשרות מעשית להתנות על כך מראש עם הניצול), וזאת בלא קשר לשאלה אם בסופו של דבר הועילה הפעולה, ובלבד שהיה סיכוי לפעולה להצליח מלכתחילה. עם זאת, גם לעניין השכר הראוי, נפסק כי יש סמכות לפסוק שכר ראוי למעשי הצלה אם רואים החכמים שהשעה צריכה לכך, ויש לעודד פעולות הצלה. וכך כותב לדוגמה ר' ישראל ליפשיץ, בעל תפארת ישראל (גרמניה, המאה הי"ט): "כשראו בית דין שרוב בני אדם מתעצלים מלהטריח מאד בהשבת אבידה... יש כוח ביד חכמים לתקן, שיתנו למשיב שכר טרחתו בהשבה" (תפארת ישראל, נדרים ד, ב, אות יא).

ההבחנה בין התנגדות הזוכה להצלת רכושו ובין התנגדותו להצלת חייו או שלמות גופו יסודה גם היא במשפט העברי. ראו: תוספות בבא קמא נח ע"א, ד"ה א"נ; מור וקציעה, סימן שכח; בית יעקב, סימן קמח.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"דין הפועל לשמירת ענין הזולת

5. (א) מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפותו על הוצאותיו הסבירות, כולל חיוביו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות העניין.

(ב) לעניין החיוב בפיצויים לפי סעיף קטן (א) דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים כדין מי שעשה פעולה לשמירתם.

(ג) אין חובת שיפוי או פיצוי לפי סעיף זה על זוכה שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים או לשיעור ההוצאות או שהיתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, זולת אם הפעולה או השימוש בנכסים היו לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו."

סעיף 415 הוראת הסעיף המוצע חוזרת על העיקרון הקבוע כיום בסיפה של סעיף 1(א) לחוק עשיית עושר, ולפיה אם לא ניתן באופן סביר להשיב נכס בעין, יש להשיב את שוויו של הנכס. הוראה זו כוללת, לגבי שאלת אופן ההשבה, גם את סעיף 21 לחוק החוזים.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"חובת ההשבה

1. (א) מי שקיבל שלא על פי זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה אחרת (להלן – הזוכה) שבאו לו מאדם אחר (להלן – המזכה), חייב להשיב למזכה את הזכיה,

חישוב ההשבה
[עוש 3, ח]

416. ההשבה בשל הזכייה תיקבע, בין השאר, בהתחשב באלה:

(1) הרווח שהפיק הזוכה, בהתחשב בתרומתו להפקת הרווח;

(2) הסכום הראוי להשתלם בשל השימוש שעשה הזוכה בזכייה;

(3) לעניין השבת שווי – שווי השוק של הזכייה.

דין התחלוף
[ח, מכר 34ב]

417. זכה זוכה בנכס או בזכות כלפי אדם שלישי (בפרק זה – תחלוף) חלף נכס שבו היתה למזכה זכות, אשר אבד, ניזוק או הועבר, יחולו הוראות אלה:

(1) היה המזכה הבעלים של הנכס – חייב הזוכה להשיב למזכה את התחלוף; כל עוד לא השיב את התחלוף, ייחשב התחלוף כמוחזק בנאמנות בעבור המזכה;

(2) היתה למזכה זכות בנכס שאינה בעלות – עוברת זכותו של המזכה בנכס אל התחלוף; כל עוד לא הועברה זכותו של המזכה אל התחלוף תיחשב הזכות כמוחזקת בנאמנות בעבור המזכה.

תחליף קיום
[ח, חוב 52, שמר 5(ב)]

418. נעשה קיומו של חיוב בלתי אפשרי ויש בשל כך זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי אדם שלישי, על החייב להעביר לנושה את הזכות, או מה שקיבל בשל החיוב, כדי שוויו של החיוב; בטרם ההעברה כאמור ייחשבו הזכות או מה שהתקבל כמוחזקים בנאמנות בעבור הנושה.

דברי הסבר

ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויה."

נוסח חוק החוזים הקיים:

"השבה לאחר ביטול

21. משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל."

סעיף 416 ההוראה המוצעת קובעת את השיקולים שבהם בית המשפט יתחשב בבואו לחשב את שיעור ההשבה. שיקולים אלה כוללים התחשבות בהשבת הרווח שהפיק הזוכה בכפוף לניכוי תרומתו להפקת הרווח (סעיף 3 לחוק עשיית עושר), השבת דמי שימוש ראויים ושווי השוק של הזכייה. יצוין כי רשימת הקריטריונים הקבועה בסעיף אינה רשימה ממצה.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"ניכוי הוצאות

3. הזוכה רשאי לנכות ממה שעליו להשיב את מה שהוציא או התחייב להוציא או השקיע באופן סביר להשגת הזכיה."

סעיפים 417 ו־418 הוראות הסעיפים המוצעים מאגדות הסדרי תחלוף שונים בחקיקה. הרעיון העומד בבסיס דיני התחלוף הוא עשיית עושר ולא במשפט. זאת, מאחר שאדם הזוכה בנכס חלף לנכס נושא ההשבה מתעשר בכך על חשבון המזכה. הוראת התחלוף בפרק חוזה ביטוח (סעיף 350 המוצע) לא נכללה בסעיפים כלליים אלה, מאחר שההוראה חלה במצב שבו פרע המבטח את חוב המזיק.

סעיף 417

הסעיף המוצע מרכז מקרים שבהם מדובר בהתעשרות הנובעת מ"חילופי הנכסים".

לפסקה (1)

הפסקה המוצעת עוסקת במקרים שבהם הנכס המקורי היה בבעלות המזכה, והמחזיק בו זכה בנכס אחר חלף לו. ההוראה המוצעת קובעת כי יש להשיב נכס חלופי זה לבעלים, כאשר רואים את הזוכה כמחזיק בו בנאמנות בעבור המזכה. דוגמה לנכס חלופי כאמור היא תמורה שניתנה בעבור נכס שנמכר שלא בידי בעל הזכות בו, כשהמכירה נעשתה בתנאי תקנת השוק. בכך מחליף הסעיף המוצע את הוראת סעיף 34ב לחוק המכר.

לפסקה (2)

הפסקה המוצעת מיישמת את עקרון התחלוף במצבים שבהם הזכות המקורית של המזכה בנכס אינה בעלות אלא זכות משנית, כגון משכון. במקרה זה עוברת הזכות מן הנכס לתחלוף. כל עוד לא הועברה זכותו של המזכה אל התחלוף, תיחשב הזכות כמוחזקת בנאמנות בעבור המזכה. דוגמה לכך ניתן למצוא בסעיף 9 לחוק המשכון (שלא נכלל בחוק המוצע). כך, אם רוכש דירה משכן את זכותו החוזית לקבלת הדירה מהקבלן והדירה נרשמה על שמו, הרוכש הפך לבעלים של הדירה, המשכון יעבור מהזכות לדירה אל תמורתה – הדירה הרשומה.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי, הבעלות של המזכה עוברת אוטומטית מן הנכס שאבד לנכס החלופי, וכדברי שו"ת צמח צדק, סימן קיז: "דמה דאתי [=שבא] מחמת סחורה, דינו שוה לסחורה עצמה". הזוכה מחזיק בו אפוא כשומר (וממילא המזכה מוגן מפני פשיטת רגלו של הזוכה).

419. בית המשפט רשאי לפטור את הזוכה מהשבת הזכייה, כולה או חלקה, בהתקיים אחד מאלה: שלילת ההשבה [עוש 2, ח]

(1) הזכייה אינה כרוכה בחסרון המזכה; [עוש 2]

(2) לזוכה זכות מוסרית לזכייה; [ח]

(3) הזוכה שינה את מצבו בתום לב בהסתמך על הזכייה; [ח]

(4) הזכייה אבדה, ניזוקה או הועברה לאחר כאשר הזוכה פעל בתום לב; אין בהוראה זו כדי לגרוע מהוראות סעיף 415; [ח]

(5) הזכייה באה לזוכה שלא בהסכמתו, והוא לא הפיק ממנה תועלת; [ח]

דברי הסבר

סעיף 418 ההוראה המוצעת עוסקת בתחליף קיום המעוגן כיום בסעיף 52 לחוק החוזים. ההוראה מחליפה גם את סעיף 5(ב) לחוק השומרים ובמקרה שבו התעשר השומר בגין האינטרס של בעל הנכס, יוכל בעל הנכס לקבל את התחלוף. ההוראה דומה גם להוראת סעיף 9(א) לחוק המשכון שלא נכלל בחוק המוצע. ההוראה המוצעת מוסיפה על החוק הקיים, בדומה לאמור בסעיף 417 המוצע, בקבעה כי כל עוד לא הועבר תחליף הקיום כנדרש, יראוהו כמוחזק בנאמנות בידי החייב בעבור הנושה.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"תחליף קיום

52. נעשה קיומו של חיוב בלתי אפשרי, ויש בשל כך לחייב זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי אדם שלישי, על החייב להעביר לנושה את הזכות, או מה שקיבל על פיה, כדי שוויו של החיוב."

נוסח חוק המכר הקיים:

"תחולת זכויות על הפדיון

34ב. שעבוד, עיקול וזכות אחרת בנכס המשמשים ערובה לחיוב כספי ולפי סעיפים 34 או 34א אין להיזקק להם נגד הקונה, יחולו על הפדיון מן המכירה."

נוסח חוק השומרים הקיים:

"פיצוי ושיפוי

5. (ב) לא היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, אך היה לו בשל אבדנו או נזקו זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי צד שלישי, רשאי בעל הנכס לתבוע מן השומר את נזקו מתוך הפיצוי או השיפוי המגיע לשומר."

נוסח חוק המשכון הקיים:

"חילופי המשכון

9. (א) אבד המשכון או ניזוק או הופקע ויש לחייב בשל כך זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי צד שלישי, יחול המישכון על הזכות האמורה.

(ב) נתממשה זכות שמושכנה, כולל זכות כאמור בסעיף קטן (א), יחול המישכון על מה שניתן במימושה של הזכות, אולם סכום שקיבל הנושה במימושה של הזכות דינו כאמור בסעיף 22.

(ג) נתחלף המשכון מכוח סעיף זה, על החייב לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות כדי שכוחו של המישכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב."

סעיף 419 ההוראה המוצעת קובעת רשימה סגורה של שיקולים שאותם רשאי בית המשפט להביא בחשבון בשקלו לפטור את הזוכה מהשבה. בעוד שבסעיף 2 לחוק עשיית עושר נקבעה הוראה כללית, אשר אינה מנחה את בית המשפט בהפעילו את שיקול דעתו ומותירה לו שיקול דעת כללי, מגבשת ההוראה המוצעת את השיקולים, אשר הפסיקה והספרות מונות כשיקולים לשחרור מהשבה.

– פסקה (1) חוזרת על המבחן הקבוע בסעיף 2 לחוק עשיית עושר, למעט השמטת הסיפה המקבלת ביטוי בשיקולים המפורטים בסעיף המוצע;

– פסקה (2) עוסקת במקרים שבהם אמנם אין לזוכה זכות משפטית להחזיק באותה זכייה, ואולם נתונה לו זכות מוסרית לכך. כך למשל, אם להסכם שבבסיס הזכייה לא היה תוקף משפטי;

– פסקה (3) קובעת, בהתאם למבחן ההסתמכות, כי אם הזוכה שינה את מצבו בתום לב בהסתמך על הזכייה, לבית המשפט שיקול דעת לשלול את חובת ההשבה. עניין דומה התעורר בע"א 588/87 אליעזר כהן ואח' נ. צבי שמש פ"ד מה(5) 297 שם פסק בית המשפט מפי השופט מצא, בעקבות המשפט האמריקני, כי אם ההתעשרות הגיעה למי ששינה את מצבו לרעה בהסתמך על הזכייה והוא עשה כן בתום לב, אין לחייבו בהשבה;

– פסקה (4) קובעת כי אבדן הזכייה, בתום לב, עשוי אף הוא להצדיק את שלילת חובת ההשבה. במקרה שבו לא ניתן להשיב את הזכייה בעין על הזוכה להשיב את השווי כאמור בסעיף 415 המוצע;

– פסקה (5) דנה במקרה שבו הזכייה הגיעה לזוכה שלא בהסכמתו, והיא לא הועילה לו;

[ח, חוב 56(ד) רישה]

(6) הזוכה הוא בעל כשרות משפטית מוגבלת, וחיובו בהשבה נוגד את תכליתה של הגבלת הכשרות;

[ח]

(7) השבת הזכייה נוגדת את תקנת הציבור.

פרק שלישי: מזונות

מהותו של חיוב מזונות
[ח]

420. חיוב מזונות הוא חיובו של אדם לספק מזונות לאדם אחר לפי הוראות כל דין לרבות הוראות חוק לתיקון דיני משפחה (מזונות), התשי"ט–1959[27].

חלק משנה חמישי: חיובים אחרים

פרק ראשון: שמירה

שומר
[שמר 1(א)]

421. שומר הוא מי שמחזיק בנכס כדין שלא מכוח בעלות.

דברי הסבר

– פסקה (6) מבקשת להגן, במקרים מתאימים, על מצבו של קטין או של מי שמוגבל בכשרותו המשפטית ולהתאים בין דיני הכשרות לבין חובת ההשבה. לעתים, המשמעות של הטלת חובת השבה על קטין או מוגבל הכשרות, תהיה דומה לאכיפת החוזה שנכרת עמו. במקרה כזה, כאשר דיני הכשרות אינם מכירים בכך שנכרת חוזה בידי אותו קטין או מוגבל הכשרות, חיובו בהשבה עלול לנגוד את דין הכשרות. כך במקרה שבו הקטין נטל הלוואה. הוראה דומה מופיעה בחוק החוזים הקיים, בסעיף 56(ד) רישה, המונע מהחייבים יחד ולחוד לחזור על מי שכשרותו או ייצוגו פגומים;

– פסקה (7) משתלבת עם הוראת סעיף 109 המוצע לגבי חוזה פסול. שם, ניתן לבית המשפט שיקול דעת לפטור צד לחוזה מהשבה של מה שקיבל לפי החוזה, כולו או חלקו. בפסקה זו נקבע לבית המשפט שיקול דעת דומה לפטור את הזוכה אם ההשבה נוגדת את תקנת הציבור.

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"פטור מהשבה

2. בית המשפט רשאי לפטור את הזוכה מחובת ההשבה לפי סעיף 1, כולה או מקצתה, אם ראה שהזכייה לא הייתה כרוכה בחסרון המזכה או שראה נסיבות אחרות העושות את ההשבה בלתי צודקת."

נוסח חוק החוזים הקיים:

"נטל החיוב בין החייבים

56. (ד) בוטל חיובו של חייב אחד כאמור בסעיף 55(ב) והביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו, אין לשני זכות לחזור עליו; הופטר חייב אחד כאמור בסעיף 55(ג) ואין בהפטר כדי לפטור את השני, אין בהפטר גם כדי לפגוע בזכות לחזור עליו לפי סעיף זה."

פרק שלישי: מזונות

סעיף 420 בין החיובים הלא־רצוניים נכלל גם החיוב במזונות. הפרק השלישי המוצע בחלק המשנה הדן בחיובים אלה, מבהיר את מהותו של החיוב במזונות, ומפנה להסדרים חיצוניים לחוק המוצע, לרבות לחוק לתיקון דיני משפחה (מזונות), התשי"ט–1959. בדרך זו מובהר כי על חיוב מזונות יחולו הוראות החוק המוצע, בשינויים המחויבים ובהתאמות הנדרשות, וזאת כל עוד אין בדין המיוחד החל על חיוב מזונות הוראה מיוחדת אחרת.

חלק משנה חמישי: חיובים אחרים

פרק ראשון: שמירה

פרק השמירה מבוסס על חוק השומרים. בפרק זה נערכו כמה שינויים מבניים ותוכניים. כך למשל, מוקדש סעיף נפרד לכל אחד מסוגי השומרים, עם הגדרת סוג השמירה והאחריות שבצדה. מבחינת היקף תחולתו, פרק זה נועד לחול הן על שמירה על פי חיקוק שהוא חיוב לא רצוני, והן על שמירה על פי חוזה שהוא חיוב רצוני, ועל כן הוא נכלל בחלק המשנה הדן בחיובים אחרים.

סעיף 421 ככלל, הסעיף המוצע חוזר על סעיף 1(א) לחוק השומרים. הסעיף מגדיר את המונח "שומר" וקובע, כי שומר הוא מי שמחזיק בנכס כדין שלא מכוח בעלות; בכך מובהר שהשמירה אמנם נוצרת מהחזקה בנכס ואולם היא אינה ה"החזקה" עצמה, כפי שהיה עלול להשתמע מהחוק הקיים. מושג ההחזקה הוא מושג כללי, ואפיונו עשוי להשתנות לפי ההקשר שבו הוא נדון. כך למשל, אין הכרח שהמושג ה"החזקה" לצורך חיובי השמירה יהיה זהה למושג זה בהקשר של הגנה על ה"החזקה" בדיני קניין (למשל, סעיפים 499 ו־503 המוצעים).

[27] ס"ח התשי"ט, עמ' 72; התשנ"ה, עמ' 397.

422. שומר אחראי כלפי מי שבעבורו הוא מחזיק בנכס (בפרק זה – בעל הנכס), בהתאם להוראות פרק זה.

מהותו של חיוב שמירה
[ח, שמר 13]

423. (א) שומר חינם הוא שומר שאין לו בשמירה טובת הנאה.

שומר חינם
[שמר 1(ב)]

(ב) שומר חינם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו בשל התרשלותו.

[שמר 2(א)]

424. (א) שומר שכר הוא שומר בתמורה, או שומר שיש לו טובת הנאה אחרת בשמירה, ואינו שואל.

שומר שכר
[שמר 1(ג)]

(ב) שומר שכר, אשר שמירת הנכס היא המטרה העיקרית של החזקתו בנכס, אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, אלא אם כן נגרמו עקב התרחשותן של נסיבות שבהן פוקע חוזה לפי הוראות סעיף 131.

[שמר 2(ב) רישה]

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי אחריות שמירה חלה רק בהסכמת השומר או כשהדין מטיל עליו אחריות שמירה, כגון שומר אבידה (ב' כהנא, שומרים, סדרת חוק לישראל, ירושלים התשנ"ט, עמ' 39–40).

נוסח חוק השומרים הקיים:

"שמירה ושומרים

1. (א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות."

סעיף 422 הסעיף החדש המוצע מגדיר את מהות חיוב השמירה, ובכך תוחם את מסגרת האחריות המוטלת מכוח הפרק המוצע. הסעיף נוקט לשון חיוב ("שומר אחראי..."), וזאת בשונה מהחוק הקיים, המתייחס רק לאופן שבו נוצרת הפעולה המשפטית ("שמירת נכס"). בכך מודגשת האחריות המלווה את הפעולה המשפטית. הגדרת "בעל נכס", שהופיעה בסעיף 13 לחוק השומרים כסעיף עצמאי, נכללת במסגרת הסעיף המוצע. יובהר כי חלק משנה שישי בדבר תרופות בשל הפרת חיוב חל על הפרת חיוב שמירה, כשם שהוא חל על כל הפרת חיוב.

נוסח חוק השומרים הקיים:

"שמירה ושומרים

1. (א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות.

הגדרה

13. לענין חוק זה "בעל הנכס" כלפי שומר – כל מי שהשומר מחזיק את הנכס בשבילו."

סעיפים 423 עד 425 מבנה הסעיפים המוצעים שונה מחוק השומרים; בעוד שבחוק הקיים סעיף אחד דן בשמירה ובשומרים, וסעיף אחר דן באחריות שומרים, בחוק המוצע יוחד סעיף נפרד לכל סוג שומר, הכולל הן את הגדרת סוג השומר והן את מידת האחריות המוטלת עליו.

התייחסות המשפט העברי:

ההבחנה בין סוגי השומרים כבר מופיעה במשנה: "ארבעה שומרין הן: שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר. שומר חנם: נשבע על הכל; והשואל משלם את הכל; נושא שכר והשוכר נשבעין על השבורה ועל השבויה ועל המתה ומשלמים את האבדה ואת הגניבה" (שבועות ח, א).

סעיף 423 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על נוסח סעיף 1(ב) לחוק השומרים, למעט השמטת המילה "נכס", המיותרת לאור הגדרת "שומר" בסעיף 421 המוצע, והשמטת המילה "לעצמו", שנועדה להבהיר, כי די בקבלת טובת הנאה בידי מישהו שלשומר עניין בו, אף אם לא בידי השומר עצמו, כדי שהשומר לא יהיה בגדר "שומר חינם".

לסעיף קטן (ב)

בנוסח המוצע הוחלפה המילה "ברשלנותו" שבסעיף 2(א) לחוק השומרים, במילה "התרשלותו" ליתר דיוק, שכן המושג רשלנות מיוחס לעוולת הרשלנות, על כל יסודותיה, ולא לעצם הסטייה מנורמת ההתנהגות של האדם הסביר, שאליה מכוון הסעיף. הסעיף הקטן המוצע אינו קובע רמות אחריות שונות לסוגים שונים של שומרי חינם, שכן המילה "התרשלותו" נתונה לפרשנות רחבה דיה, ומאפשרת הבחנה בין רמות אחריות שונות בהתאם לנסיבות, כגון הבחנה בין שומר חינם מכוח חוזה לשומר חינם מכוח דין.

סעיף 424 סעיף זה מפצל את סעיף 2(ב) לחוק השומרים לשני סעיפים קטנים, תוך יצירת הבחנה ברורה בין שמירה שהיא עיקר מטרת ההחזקה לבין שמירה שהיא טפלה למטרת ההחזקה.

סעיף קטן (א) המוצע חוזר על הוראת סעיף 1(ג) לחוק השומרים בהשמטת המילים "נכס" ו"לעצמו", מהסיבות המפורטות לעיל.

סעיף קטן (ב) המוצע דן באחריותו של שומר שכר, אשר שמירת הנכס היא המטרה העיקרית של החזקתו. ההוראה "זולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן" – נמחקה,

[שמר 2(ב) סיפה]

(ג) שומר שכר, אשר שמירת הנכס טפלה למטרה העיקרית של החזקתו בנכס, אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו בשל התרשלותו; אבד הנכס או ניזוק – על השומר הראיה כי לא התרשל.

שואל
[שמר 1(ד)]

425. (א) שואל הוא שומר המחזיק בנכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו באופן אחר, בלא ליתן תמורה.

[שמר 2(ג)]

(ב) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, ואין נפקא מינה מהן הסיבות לאבדן או לנזק כאמור.

דברי הסבר

ובמקומה נקבע "אלא אם כן נגרמו עקב התרחשותן של נסיבות שבהן פוקע חוזה לפי הוראות סעיף 131". ההפניה לדין הסיכול (בסעיף 131 המוצע) מאפשרת הטלת אחריות על שומר שכר עיקרי, לפי שיקול דעת בית משפט, בהתאם לנסיבות המקרה.

סעיף קטן (ג) המוצע מבוסס על הסיפה של סעיף 2(ב) לחוק השומרים, וחל על שמירה שהיא טפלה למטרה העיקרית שלשמה מחזיק השומר בנכס. המצב הטיפוסי למקרה כזה הוא שוכר, וניתן למצוא בפרק הדן בשכירות הפניה לפרק זה לעניין קביעת האחריות החלה על המחזיק (סעיף 251 המוצע). סעיף זה שונה מהחוק הקיים, המעניק פטור מאחריות במצב שבו הנזק לנכס נגרם שלא כתוצאה מהתרשלותו של השומר. נוסח זה הוחלף בנוסח חיובי, המטיל אחריות על השומר שהתרשל וקובע במפורש כי במקרה של אבדן הנכס או נזקו, על השומר מוטל נטל הראיה להוכיח כי לא התרשל.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי אינו מבחין בין שומר שהשמירה טפלה למטרה העיקרית לשמה הוא מחזיק בנכס לבין שומר שהשמירה היא עיקר מטרת ההחזקה. התלמוד מציין מחלוקת תנאים בשאלה, מה דינו של שוכר: "שוכר כיצד משלם? רבי מאיר אומר: כשומר חנם. רבי יהודה אומר: כשומר שכר" (תלמוד בבלי, בבא מציעא פ ע"ב), והלכה נפסקה כדעת רבי יהודה (ראו רמב"ם, הלכות שכירות, פרק א, הלכה ב).

סעיף 425 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת אינה משנה באופן מהותי את הוראת סעיף 1(ד) לחוק השומרים. המילים "באופן אחר" הוספו כדי להבהיר את ההבחנה בין הביטוי "להשתמש בו" לבין הביטוי "ליהנות ממנו", שהרי שימוש גם הוא הנאה אפשרית מהנכס.

לסעיף קטן (ב)

נוסח הסעיף הקטן המוצע דומה לרישה של סעיף 2(ג) לחוק השומרים, אך הסיפה בסעיף 2(ג) הקיים, המגבילה את האחריות לזו של מחזיק נכס שלא כדין – הושמטה. זאת מאחר ששומר שהוא שואל, בהכרח יודע שאין לו זכויות בנכס, להבדיל ממחזיק שלא כדין אשר אפשר כי יפעל בנכס בלי לדעת שזכויותיו בנכס אינן תקינות. על כן ניתן להטיל על שואל אחריות חמורה מאחריותו הכללית של המחזיק בנכס שלא כדין (בכפוף לסעיף 429 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

גישה דומה מקובלת גם במשפט העברי, המחייב שואל בלי הגבלה, וכלשון המשנה (בבא מציעא ז, ח): "והשואל משלם את הכל".

נוסח חוק השומרים הקיים:

"שמירה ושומרים

1. (א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות.

(ב) השומר נכס שאין לו בשמירתו טובת הנאה לעצמו, הוא שומר חינם.

(ג) השומר נכס המקבל תמורה בעד השמירה או שיש לו בשמירתו טובת הנאה אחרת לעצמו, ואיננו שואל, הוא שומר שכר.

(ד) השומר נכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו בלי ליתן תמורה, הוא שואל.

אחריות שומרים

2. (א) שומר חינם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו ברשלנותו.

(ב) שומר שכר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן; אך כשהמטרה לשמור על הנכס היתה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו, פטור השומר אם אבדן הנכס או נזקו נגרמו שלא ברשלנותו.

(ג) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, יהיו גורמיהם אשר יהיו, ובלבד שאחריותו לא תהיה חמורה משל מחזיק בנכס שלא כדין."

אחריות בעל מלון
[שמר 12(א) עד (ד)]

426. (א) בסעיף זה –

"אורח" – מי שניתן לו מקום לינה במלון;

"בעל מלון" – לרבות מי שמנהל מלון;

"מלון" – לרבות מקום המשמש לאירוח דרך עיסוק ולרבות המיתקנים והשירותים שהמלון מעמיד לרשות אורחיו.

(ב) לעניין נכסים שהביא אורח למלון והנמצאים בו, דין בעל מלון כדין שומר שכר שהשמירה היא המטרה העיקרית של החזקתו.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב), לא יחולו על נכסים שהם כספים, ניירות ערך או חפצי ערך אחרים אלא אם כן הודיע עליהם האורח לבעל המלון ומסרם, לפי דרישתו, להחזקתו, או הפקידם בהתאם להסדר הנוהג במלון.

(ד) בעל מלון פטור מאחריותו לפי סעיף זה, אם לא ניתנה לו הודעה על אבדן הנכס או על נזקו בתוך זמן סביר אחרי שנודע על כך לאורח או שהיה עליו לדעת על כך.

פעולות דחופות ובלתי צפויות בשמירה
[שמר 6]

427. שומר רשאי לבצע כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש, הדרושה באופן סביר לשמירת ענייני בעל הנכס בקשר לנכס נושא השמירה, כאילו ייפה בעל הנכס את כוחו לעשות כן.

דברי הסבר

סעיף 426 ההוראה המוצעת אינה משנה באופן מהותי מהוראת סעיף 12 לחוק השומרים. השינויים הם כדלקמן:

סעיף קטן (א)

הגדרת "מלון" הורחבה, כך שניתן לכלול בה מוסדות רבים יותר, כדוגמת בית הבראה ובית אבות, וכן לכלול בה מיתקנים ושירותים שהמלון מעמיד לשימוש אורחיו.

סעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע מבהיר כי אחריותו של בעל המלון היא כאחריותו של שומר שכר שהשמירה היא המטרה העיקרית של החזקתו. בנוסף מבהיר הסעיף שהוא אינו חל רק על נכסים שבבעלות האורח, וזאת על ידי החלפת המילים "של האורח" במילים "שהביא האורח".

סעיף קטן (ג)

בסעיף המוצע נוספה הסיפה "או הפקידם בהתאם להסדר הנוהג במלון". זאת במטרה לכלול את כל דרכי האבטחה השונות הקיימות כיום בבתי מלון לשמירת חפצי ערך כמו כספת מרכזית, כספות בחדרים וכו'.

סעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 12(ד) לחוק השומרים.

סעיף קטן (ה) לחוק השומרים נמחק מהפרק המוצע מאחר שהוא מצוי בהסדר הכללי בפרק הדן בעיכבון אשר בחלק הנכסים (סעיף 558).

נוסח חוק השומרים הקיים:

"דין בעל מלון

12. (א) בסעיף זה –

"מלון" – לרבות פנסיון ובית אירוח אחר;

"בעל מלון" – לרבות מי שבידו ניהול של מלון;

"אורח" – מי שניתן לו מקום לינה במלון.

(ב) לעניין נכסים של אורח הנמצאים במלון, דין בעל המלון כדין שומר שכר.

(ג) היו הנכסים כספים, ניירות ערך או חפצי ערך אחרים, לא יחול סעיף קטן (ב) אלא אם הודיע עליהם האורח לבעל המלון ומסרם, לפי דרישתו, להחזקתו.

(ד) בעל מלון פטור מאחריותו לפי סעיף זה, אם לא ניתנה לו הודעה על אבדן הנכס או על נזקו תוך זמן סביר לאחר שנודע על כך לאורח או שהיה עליו לדעת על כך.

(ה) לבעל מלון תהא זכות עכבון על נכסי האורח הנמצאים במלון או שנמסרו להחזקתו לפי סעיף קטן (ג) כדי המגיע לו הן עקב השמירה והן עקב האירוח."

סעיף 427 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק השומרים, בשינויים האלה: המילים "מניעת נזק העלול להיגרם לנכס" הוחלפו בביטוי "שמירת ענייני בעל הנכס בקשר לנושא השמירה" (בנוסח הדומה לשליחות, סעיף 37(ב) המוצע). השינוי נועד להבהיר כי לשומר רשות לבצע על פי הסעיף כל פעולה שנועדה לשמירת ענייני בעל הנכס ולא רק פעולות לשמירה פיזית על קיומו של הנכס. באותם המקרים שבהם מוטלת חובה על השומר לשמור על ענייני בעל הנכס בקשר לנושא השמירה, המילה "רשאי" לא נועדה להפחית מאחריות זו.

הודעת שומר על נזק צפוי [שמר 2(ד)]

428. נודע לשומר שצפוי לנכס נזק או אבדן, יודיע על כך לבעל הנכס בתוך זמן סביר או ינקוט אמצעים סבירים כדי להודיע לו כאמור, אף אם הוא אינו אחראי לנזק או לאבדן לפי הוראות סעיפים 423 עד 425; היה על שומר שאינו אחראי לנזק או לאבדן למסור הודעה או לנקוט אמצעים סבירים לפי הוראות סעיף זה והוא לא עשה כן, יהיה אחראי לאבדן הנכס או לנזקו על אף הוראות אותם הסעיפים, אם ההודעה היתה מאפשרת לבעל הנכס למנעם.

סייג לאחריות שומר [שמר 4]

429. אבד או ניזוק נכס בשל פגם שהיה בו בעת מסירתו לשומר או בשל בלאי טבעי והאבדן או הנזק לא נגרמו בשל התרשלותו של השומר, לא יישא שומר באחריות לאבדן או לנזק.

אחריות שומר שחרג מתנאי השמירה [שמר 3, ח]

430. שומר חינם או שומר שכר, שהפר באופן מהותי תנאי מתנאי השמירה, אחראי כשואל, כל עוד נמשכת ההפרה כאמור.

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

הנוסח המוצע דומה למשפט העברי המאפשר לשומר אף למכור את הנכס אם הוא הולך ומאבד מערכו (משנה תורה, הלכות שאלה ופיקדון, פרק ז, הלכות א–ג).

נוסח חוק השומרים הקיים:

"הרשאה לעת צורך

6. שומר רשאי לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם לנכס, כאילו נתן לו בעל הנכס הרשאה לעשות כן."

סעיף 428 ההוראה המוצעת עוסקת בחובת הודעה על נזק צפוי ואינה עוסקת רק בשאלת האחריות שאפשר שתוטל על שומר לעצם הנזק. מסעיף 2(ד) לחוק השומרים עלול להשתמע כי במקרה שבו השומר אחראי על הנזק, לא מוטלת עליו חובת הודעה לבעל הנכס. מוצע להבהיר כי חובת הודעה כאמור חלה גם במקרים שבהם השומר חב לאבדן הנזק או לנזקו במסגרת חיוב השמירה.

נוסח חוק השומרים הקיים:

"אחריות שומרים

2. (ד) שומר שנודע לו כי עלול להיגרם לנכס נזק שהוא אינו אחראי לו לפי סעיפים קטנים (א) עד (ג), ולא הודיע על כך לבעל הנכס תוך זמן סביר או לא נקט אמצעים סבירים להודיע לו, יהא אחראי לאותו נזק במידה שההודעה היתה מאפשרת לבעל הנכס למנוע את הנזק."

סעיף 429 כלל ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק השומרים. המילים "עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה" הושמטו כמיותרות. המונח "רשלנות" הוחלף ב"התרשלות" שהוא מונח מדויק יותר (ראו סעיף 423 המוצע ודברי ההסבר לו).

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי, מכונה הפטר זה "מתה מחמת מלאכה": "השואל מחבירו בהמה... כל קלקול שאירע בה מחמת מלאכה ששאלה בשבילה... אפילו מתה מחמת מלאכה, פטור; והוא שלא ישנה לעשות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה" (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שמ, סעיף א).

נוסח חוק השומרים הקיים:

"סייג לאחריות

4. שומר אינו אחראי לאבדן הנכס או לנזקו שנגרמו עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה או עקב בלאי טבעי או מום שהיה בו בתחילת השמירה, אולם אין בהוראה זו כדי להפחית מאחריותו בשל רשלנות."

סעיף 430 תחולת הסעיף המוצע רחבה יותר מנוסח סעיף 3 לחוק השומרים. בעוד שהנוסח בחוק הקיים התייחס רק למסירה לאדם אחר בלא רשות, כולל הנוסח החדש כל התנהגות המהווה חריגה מהותית מתנאי השמירה, כגון: שמירה במקום אחר מן המוסכם, שימוש בנכס בלא רשות, וכו'. במקביל, הושמט יסוד ה"שמירה האישית", אשר הטיל אחריות גבוהה יותר מתוך הנחה שהוצאת הנכס מידי השומר עצמו בלא רשות יוצרת זיקה ישירה לנזק שנגרם. היחס בין מידת האחריות לבין ההפרה אינה תלויה בטיב יחסי השמירה ואותה אחריות מוגברת חלה הן לגבי שומר שכר והן לגבי שומר חינם. האחריות המוגברת חלה רק כל עוד נמשכת החריגה המהותית מתנאי השמירה.

נוסח חוק השומרים הקיים:

"החמרת האחריות

3. שומר חנם או שומר שכר שקיבל נכס על מנת לשמרו אישית, והוא מסר אותו לאדם אחר בלי שהורשה לכך במפורש או מכללא, אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו תהא כשל שואל."

431. (א) בעל הנכס ישפה שומר חינם וכן שומר המחזיק משכון או בטוחה אחרת, בשל ההוצאות הסבירות שהוציא וההתחייבויות הסבירות שהתחייב בהן עקב השמירה.

שיפוי השומר [שמר 8]

(ב) בעל הנכס ישפה כל שומר בשל הוצאות סבירות שהוציא והתחייבויות סבירות שהתחייב בהן עקב פעולה שביצע כאמור בסעיף 427.

432. נקט שומר הזכאי להחזיר את הנכס לבעליו אמצעים סבירים כדי למסור את הנכס לבעל הנכס, אך בעל הנכס לא אותר או לא קיבל את הנכס, רשאי השומר לבקש מהאפוטרופוס הכללי הוראות בעניין הנכס, ולא יישא באחריות לאבדן הנכס או לנזקו אם פעל בתום לב על פי הוראות האפוטרופוס הכללי; היה השומר שומר שכר או שואל, תהיה אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו וזכותו לשיפוי, כשל שומר חינם, אף בלי שביקש הוראות מהאפוטרופוס הכללי.

נכס שבעליו לא קיבלו בחזרה מהשומר [שמר 11]

433. (א) קיים השומר את חיוביו באמצעות שומר משנה, רואים את מעשיו של שומר המשנה כמעשיו של השומר, ושומר המשנה אחראי גם כלפי בעל הנכס באותה מידה שהוא אחראי כלפי השומר.

שמירת משנה [שמר 7]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו בין אם קיום חיוביו של השומר באמצעות שומר משנה היה ברשות בעל הנכס ובין אם היה שלא ברשותו, ובלבד שאין בהן כדי לגרוע מאחריותו של השומר לפי סעיף 430 או לפי כל חיקוק אחר.

דברי הסבר

סעיף 431 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8 לחוק השומרים, בשינויי נוסח. במקום סעיף 8 הקיים, הקובע בסעיף קטן (ב) כי לכל שומר זכות לשיפוי בגין ביצוע פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר למניעת נזק, מטיל סעיף קטן (ב) המוצע חובה על בעל הנכס לשפות את השומר. בכך נוצרת אחידות בנוסח הסעיף.

נוסח חוק השומרים הקיים:

"שיפוי

8. (א) בעל הנכס חייב לשפות שומר חינם וכן את המחזיק משכון או בטוחה אחרת, על ההוצאות הסבירות שהוציאו ועל ההתחייבויות שהתחייבו בהן באופן סביר עקב השמירה.

(ב) כל שומר זכאי לשיפוי כאמור בסעיף קטן (א) עקב פעולה שעשה לפי סעיף 6."

סעיף 432 הסעיף המוצע דן בבעלים שלא קיבל את הנכס חזרה. ההוראה המוצעת מבהירה, כי הסעיף יחול גם על מקרה שבו השומר ניסה אך לא הצליח לאתר את בעל הנכס; במקום פנייה לבית המשפט לקבל הוראות, כאמור בסעיף 11 לחוק השומרים, מוצע שהפנייה תהיה לאפוטרופוס הכללי, שתפקידו לטפל בנכסים עזובים; הביטוי "נקט אמצעים סבירים כדי למסור את הנכס" מחליף את הביטוי "עשה המוטל עליו כדי להחזירו", לשם הבהרה.

ההוראה מעניקה פטור מאחריות לשומר אם פעל בתום לב על פי הוראות האפוטרופוס הכללי, כאשר למען הבהירות נוסף פירוט, ולפיו יהיה פטור מאחריות "לאבדן הנכס או לנזקו". זאת כדי להבהיר שכוונת הסעיף היא לפטור את השומר רק מאחריות כאמור, ולא מכל אחריות אחרת. בדומה לחוק הקיים נקבע כי אחריותו של שומר שכר או שואל לאבדן הנכס או לנזקו וזכותו לשיפוי היא כשל שומר חינם, אף אם לא ביקש הוראות מהאפוטרופוס הכללי.

התייחסות המשפט העברי:

למשפט העברי פתרון דומה, ולפיו על השומר למסור את הנכס לאדם מהימן, ובכך הוא נפטר מאחריות (ב' כהנא, שומרים, סדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ"ט, עמ' 530).

נוסח חוק השומרים הקיים:

"בעל נכס שלא קיבלו בחזרה

11. שומר הזכאי להחזיר את הנכס לבעלו ועשה את המוטל עליו כדי להחזירו, אלא שבעל הנכס לא קיבלהו, רשאי לבקש מבית המשפט הוראות מה יעשה בנכס ויהא פטור מכל אחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט; ואם היה שומר שכר או שואל, תהא אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו וזכותו לשיפוי כשל שומר חנם, אף בלי שביקש הוראות מבית המשפט."

סעיף 433 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק השומרים, בשינויי נוסח. בהקשר זה יש להעיר, כי היחסים בין השומר לשומר המשנה מוגדרים גם הם על ידי סעיפים 421 ו־422 המוצעים, כאשר השומר הוא מי שבעבורו מחזיק שומר המשנה בנכס ושומר המשנה הוא השומר.

פרק שני: חיוב אמון

מהותו של חיוב אמון
[ח, שלח 8, נאמ 10(ב)]

434. חיוב אמון הוא חיובו של אדם (בפרק זה – חב האמון) כלפי אדם אחר (בפרק זה – הזכאי) לקיים את חיוביו בשקידה, במיומנות, במסירות ובלא התרשלות, ולנהוג בתום לב לטובת עניינו של הזכאי ולא לטובת עניינו שלו.

מקורות לחיוב אמון
[ח]

435. חיוב אמון נוצר על פי דין, על פי חוזה, או על פי הנסיבות.

חיוב אמון על פי הנסיבות
[ח]

436. חיוב אמון נוצר על פי הנסיבות, בין השאר, בהתקיים אחד מאלה:

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי שומר המשנה אחראי רק כלפי בעל הנכס (ב' כהנא, שומרים, סדרת חוק לישראל, ירושלים התשנ"ט, עמ' 530). בכל מקרה, אם מסר השומר לאחר ברשות בעל הנכס, השומר פטור מאחריות (שם, עמ' 412). אם מסר ברשות מכללא (כגון לבני ביתו, או לאדם שבעל הנכס רגיל להפקיד אצלו), הוא פטור מאחריות אם יש לשומר המשנה במה לשלם (שומרים, עמ' 417, 431). וכך כותב הרמב"ם (משנה תורה, הלכות שכירות, פרק א, הלכה ד): "אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני, הרי זה השומר הראשון פטור מלשלם, שהרי הוא אומר לבעלים: 'זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם, אמש הייתם מפקידין אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו'".

נוסח חוק השומרים הקיים:

"שומר שמסר לשומר משנה

7. (א) שומר שמסר את הנכס לשומר־משנה, רואים את מעשיו ומחדליו של השומר המשנה כמעשיו ומחדליו של השומר, ושומר המשנה אחראי גם כלפי בעל הנכס באותה מידה שהוא אחראי כלפי השומר.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו בין אם מסירת הנכס היתה ברשות בעל הנכס ובין אם היתה שלא ברשותו, ובלבד שאין בהן כדי לגרוע מאחריותו של השומר לפי סעיף 3 או לפי כל דין אחר."

פרק שני: חיוב אמון

פרק חיוב האמון הוא פרק חדש, אשר אין לו מקבילה בחקיקה הקיימת. חיוב אמון מוכר כיום בהקשרים מסוימים, כמו שליחות ונאמנות. מטרתו של פרק זה להגדיר את המצבים המצדיקים את היווצרותו של חיוב אמון, ולקבוע כמה הוראות משותפות למצבים שונים של יחסי אמון. פרק זה חל על כל החוק המוצע וככלל ההפניה אליו נעשית על ידי שימוש במונח "חב אמון". לדוגמה: סעיף 576(א) לחוק המוצע קובע כי "נאמן חב אמון כלפי הנהנה".

סעיף 434 ההוראה החדשה המוצעת פותחת את פרק חיוב האמון ומגדירה את מהות החיוב. אמת המידה לבחינת חיוב האמון מחמירה יותר מאמת המידה לבחינת תום הלב, שכן על חב האמון לפעול לטובת עניינו של הזכאי ולא לטובתו הוא. כמו כן על חב האמון לפעול בשקידה, במיומנות ובמסירות, שהן חובות מוגברות יחסית לחובה לנהוג בסבירות. הדרישה לנהוג שלא בהתרשלות, כאמור בסעיף המוצע, מבטאת את חובת הזהירות החלה על חב האמון. עוד יצוין כי יש בחקיקה הקיימת הוראות המבטאות את מהות חיוב האמון, אם כי באופן חלקי, כמפורט ברישה של סעיף 8 לחוק השליחות ובסעיף 10(ב) לחוק הנאמנות.

נוסף על ההוראה הכללית שבסעיף זה, כולל הפרק הוראות מפורטות באשר לחובות החלות על חב האמון.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חובות וסמכויות

10. (ב) במילוי תפקידיו חייב הנאמן לנהוג באמונה ובשקידה כפי שאדם סביר היה נוהג באותן נסיבות."

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלו."

סעיף 435 ההוראה החדשה המוצעת מגדירה את המקורות ליצירת חיוב האמון. נוסף על ההוראה הקיימת בחוק הנאמנות, המונה כמקורות יצירה את החוק והחוזה (כאמור בסעיף 564 המוצע), מוצע ולא רק לגבי נאמנות, שחיוב האמון יוכל להיווצר גם על פי הנסיבות, כאשר הדבר מוצדק בהתחשב ביחסי הצדדים. דוגמאות לחיוב אמון שמקורו בנסיבות, מפורטות בסעיף 436 המוצע.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"יצירה

2. נאמנות נוצרת על פי חוק, על פי חוזה עם נאמן או על פי כתב הקדש."

סעיף 436 ההוראה החדשה המוצעת מרכזת רשימה לא סגורה של מצבים טיפוסיים, שבהם ראוי להטיל חיוב אמון על פי הנסיבות.

(1) ענייניו או נכסיו של הזכאי מופקדים בידי חב האמון בהסכמתו של חב האמון, או על פי חיקוק, לשם שמירתם או ניהולם, לטובת הזכאי;

(2) הזכאי הפקיד בידי חב האמון מידע, בהסכמתו של חב האמון או על פי חיקוק, תוך הסתמכות סבירה של הזכאי כי חב האמון לא יעבירו לאחר ולא יעשה בו שימוש למטרה השונה מהמטרה שלשמה הוא הופקד;

(3) חב האמון מספק לזכאי שירות בעל אופי אישי, הכרוך מטבעו בהסתמכות של הזכאי על יושרו והגינותו.

קיום אישי של חיוב אמון [ח, נאמ 10(ד)]

437. חב אמון יקיים את חיוביו וימלא את תפקידיו באופן אישי, ואולם רשאי הוא להסתייע באדם אחר לשם כך.

איסור על ניגוד עניינים [ח, נאמ 10(ג), שלח 8(2), (3), (5)]

438. חב אמון לא יימצא במצב של ניגוד עניינים.

דברי הסבר

פסקאות (1) ו־(2) דנות במצבים, שבהם אינטרס רכושי או מידע הנוגע לזכאי מופקדים בידי אדם אחר, במטרה שינהלו או שישמור עליו לטובת הזכאי או לטובת המטרה המיועדת; במצבים אלה חב מי שהאינטרס או המידע מופקדים בידיו ברמה גבוהה של מחויבות כלפי הזכאי.

בפסקה (3) מוטל חיוב אמון במצב של מתן שירות אישי בעל אופי מיוחד שבו קיימת הסתמכות על אישיותו של נותן השירות, בעיקר על יושרו והגינותו.

סעיף 437 הסעיף המוצע קובע הוראה מיוחדת לעניין זהותו של מקיים החיוב.

הכלל שבסעיף 49 לחוק המוצע קובע שחייב רשאי לקיים את חיוביו באמצעות אדם אחר, אלא אם כן לפי מהות החיוב, לפי חיקוק, או לפי המוסכם בין הצדדים, על החייב לקיימו אישית. בחיוב אמון הכלל הוא שאין להתיר לחב האמון לאצול את חיובו לאדם אחר, וזאת בשל הסתמכותו של הזכאי על אישיותו של חב האמון. עם זאת אין מניעה שחב האמון יסתייע באדם אחר בביצוע תפקידיו, כאשר האחריות להשגחה ולביצוע התפקיד מוטלת עליו אישית, והוא מעורב מעורבות מספקת בביצוע התפקיד.

ההוראה המוצעת קובעת הוראה כללית ואילו בחקיקה הקיימת יש הוראה דומה רק לגבי נאמנות (סעיף 10(ד) לחוק הנאמנות), כשיחסית אליה נעשו בסעיף המוצע כמה שינויי נוסח: במקום המילים "נאמן אינו רשאי לאצול מתפקידיו לזולתו" מופיע "חב אמון יקיים את חיוביו וימלא את תפקידיו באופן אישי"; במקום המילים "אין בכך כדי למנוע העסקת אדם כדרוש למטרות הנאמנות", מופיע "רשאי הוא להסתייע באדם אחר", כדי להדגיש כי האדם האחר אינו חייב דווקא להיות מועסק על ידי חב האמון.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חובות וסמכויות

10. (ד) נאמן אינו רשאי לאצול מתפקידיו לזולתו; אין בכך כדי למנוע העסקת אדם כדרוש למטרות הנאמנות."

סעיף 438 ההוראה המוצעת קובעת איסור על ניגוד עניינים, המהווה אחד האיסורים הבסיסיים המוטלים על מי שחב אמון. ההוראה מבוססת על איסורים שונים המופיעים, בנוסחים שונים, בסעיף 8(2), (3) ו־(5) לחוק השליחות, בסעיף 10(ג) לחוק הנאמנות, ואף בסעיפים 20(5) ו־48 לחוק הכשרות, שעל פיהם נדרש אישור בית המשפט לביצוע פעולות שיש בהן חשש לניגוד עניינים. הוראת הסעיף המוצע קובעת איסור כללי על החב בחיוב אמון להימצא במצב של ניגוד עניינים. פרשנות האיסור תיעשה בהתאם לסוגי חיובי האמון השונים ולדרגותיהם השונות. יצוין כי סעיפים 24 ו־25 המוצעים שומרים על האיסורים המיוחדים לניגודי עניינים, המופיעים בחוק הכשרות הקיים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חובות וסמכויות

10. (ג) נאמן של כמה נאמנויות לא יפעל בפעולה שביניהן."

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלה:

(2) לא יהא שלוח של שולחים שונים לנושא שליחות אחד שלא על דעת שולחיו;

(3) לא יעשה פעולת שליחות עם עצמו;

(5) לא ישתמש לרעת השולח בידיעות או במסמכים שבאו לידו עקב השליחות, ובדרך כלל יימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר."

נוסח חוק הכשרות הקיים:

איסור על קבלת טובת הנאה [ח, שלח 8(4)]

439. חב אמון לא יקבל טובת הנאה מאדם שלישי ביחס לקיום חיוביו.

גילוי על ידי חב אמון [ח, נאמ 7(ב), שלח 8(1)]

440. חב אמון ימסור לזכאי כל ידיעה ומסמך מהותיים, הנוגעים לקיום החיובים המוטלים עליו, ובלבד שמסירתם לזכאי נדרשת באופן סביר.

חובת סודיות של חב אמון [ח, שלח 8(5)]

441. חב האמון לא יעביר לאדם אחר מידע אשר נמסר לו על ידי הזכאי או על ידי אדם שלישי לצורך קיום החיובים המוטלים עליו, או מידע שהגיע אליו עקב קיום חיובים אלה, ולא יעשה שימוש במידע כאמור, אלא לצורך קיום חיוביו.

דברי הסבר

"פעולות טעונות אישור בית המשפט

20. ואלה הפעולות שבהן אין ההורים מוסמכים לייצג את הקטין בלי שבית־המשפט אישרן מראש:

(5) פעולה משפטית בין הקטין לבין הוריו או קרובי־הוריו, זולת קבלת מתנות הניתנות לקטין.

פעולות שיש בהן ניגוד אינטרסים

48. בפעולה משפטית בין החסוי לבין האפוטרופוס, בן־זוגו או קרוביו של האפוטרופוס, זולת מתנות הניתנות לחסוי, ובפעולה משפטית בין החסוי לבין חסוי אחר של אותו אפוטרופוס, אין האפוטרופוס מוסמך לייצג את החסוי בלי שבית המשפט או אפוטרופוס אחר שנתמנה למטרה זו אישרן מראש."

סעיף 439 ההוראה המוצעת קובעת איסור מיוחד החל במקרה פרטי של ניגוד עניינים. על פי ההוראה, נאסר על חב אמון לקבל טובת הנאה מאדם שלישי, בכל הנוגע לביצוע חובותיו. הסיבה לאיסור ברורה: קבלת טובת הנאה בידי חייב האמון יש בה כדי להעמיד אותו במצב של ניגוד בין חובותיו כלפי האדם השלישי לבין חובותיו כלפי הזכאי. הוראה זו דומה להוראות סעיף 8(4) לחוק השליחות, והיא מוחלת באופן כללי על כל חייבי האמון. הוראות פרטניות לעניין איסור קבלת טובות הנאה בנאמנות מצויות בסעיף 581 המוצע.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלה:

(4) לא יקבל מכל אדם טובת הנאה או הבטחה לטובת הנאה בקשר לנושא השליחות שלא בהסכמתו של השולח."

סעיף 440 ההוראה המוצעת קובעת חובה כללית לגילוי ולמסירת מידע. ההוראה מבוססת על הוראות סעיפים 7(ב) לחוק הנאמנות ו־8(1) לחוק השליחות ומרחיבה עליהן, תוך שהיא מחייבת חב אמון למסור לזכאי כל ידיעה ומסמך מהותיים, אשר נוגעים לקיום החיוב, ובכך מאפשרת לזכאי לפקח על פעולותיו של מי שחב כלפיו בחיוב אמון. חובת הגילוי האמורה מוגבלת רק לידיעות ומסמכים שמסירתם נדרשת באופן סביר. יצוין, כי בסעיף 577 המוצע נקבעה הוראה מיוחדות לעניין גילוי בנאמנות, המרחיבה מהוראת סעיף 7(ב) לחוק הנאמנות, ולפיה מוטלת חובת מתן דין וחשבון וידיעות נוספות לא רק כלפי הנהנה, אלא גם כלפי יוצר הנאמנות, אם דרש זאת מהנאמן.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חשבונות ודיווח

7. (ב) הנאמן חייב לתת לנהנים דין וחשבון על עניני הנאמנות אחת לשנה ובגמר כהונתו, ולמסור להם ידיעות נוספות לפי דרישתם הסבירה."

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלה:

(1) יגלה לשולח כל ידיעה וימסור לו כל מסמך הנוגעים לנושא השליחות ויתן לו דין וחשבון על פעולותיו;".

סעיף 441 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את חיובו של חב האמון לשמור על סודיות המידע הנוגע לענייניו של הזכאי, שהגיע אליו בשל פעילותו. בכך מגינה ההוראה על הזכאי לגבי מידע שנמסר לחב האמון, בין אם בידי הזכאי עצמו ובין אם בידי אדם שלישי. הסעיף המוצע מגביל את חב האמון גם באשר לשימוש המותר במידע. ההוראה מבהירה, בין השאר, כי על חב האמון להימנע משימוש במידע זה למטרות אחרות, שאינן נוגעות לביצוע תפקידיו, וכי הוא רשאי להשתמש במידע לצורך קיום חיוביו בלבד. הוראה הדומה באופן חלקי להוראה המוצעת קיימת בסעיף 8(5) לחוק השליחות.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"נאמנות וחובות השלוח

8. קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה

442. תניה הפוטרת את חב האמון מאחריות למעשה שטרם בוצע תהיה בטלה, באחד מאלה:

תניית פטור בחיוב אמון [ח]

(1) התניה היא תניה גורפת;

(2) התניה פוטרת את חב האמון ממעשה המהווה הפרה בזדון של חיוב האמון.

חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב

פרק ראשון: כללי

443. בחלק משנה זה –

הגדרות לחלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב

"אכיפה" – בין בצו עשה ובין בצו לא תעשה, לרבות צו לפירעון חוב כספי וצו לתיקון או לסילוק תוצאות ההפרה; [חות 1(א), נזק 72]

"הפרה יסודית", של חוזה – [חות 6]

(1) הפרה השוללת באופן מהותי מהנפגע את אשר הוא היה זכאי לצפות לו על פי החוזה, אלא אם כן המפר לא צפה ולא היה עליו לצפות, במועד כריתת החוזה ובנסיבות ההתקשרות, תוצאה כאמור;

(2) הפרה שהוסכם עליה בחוזה שתהיה יסודית; ואולם תניה בחוזה הקובעת באופן גורף כי הפרות שונות יהיו יסודיות, אינה תקפה, אלא אם כן היתה סבירה בעת כריתת החוזה;

דברי הסבר

אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלה:

(5) לא ישתמש לרעת השולח בידיעות או במסמכים שבאו לידו עקב השליחות, ובדרך כלל יימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר."

סעיף 442 ההוראה החדשה המוצעת קובעת חריג לעקרון ההתנאה המאפיין את החוק המוצע. אמנם, בדומה לשאר ההוראות בחוק המוצע, גם הוראות פרק חיוב האמון הן הוראות שניתנות להתנאה. ואולם תניית פטור גורפת לפטור מאחריות, או תניה המשחררת את חב האמון מאחריות במקרים של הפרת חיוב אמון בזדון, לגבי מעשים שטרם בוצע חוב – בטלה.

חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב

חלק משנה שישי מסיים את חלק החיובים ומרוכזות בו התרופות אשר עומדות לנפגע בשל הפרת חוזה או בשל ביצוע עוולה. ככלל, כולל חלק משנה זה את התרופות הקבועות בחוק התרופות ובפקודת הנזיקין, וכן הסדרים שהיו עד היום הלכה פסוקה ולא עוגנו בחקיקה, בעיקר בתחום הנזיקין.

ייחודו של חלק משנה זה בתחולתו על תחום הנזיקין והחוזים גם יחד. בכך באה לידי ביטוי הגישה, ולפיה משעה שצמחה זכות לתרופות בשל הפרתו של חיוב, לזהותו של המקור המשפטי שהצמיח את הזכות לתרופה השפעה מוגבלת בלבד. עם זאת, מקום שבו קיימת הצדקה להבחנה בין תכני ההסדרים החלים בחוזים לעומת נזיקין, נקבעו הסדרים שונים (לדוגמה, לעניין ריחוק הנזק, ראו סעיפים 456 ו־457 המוצעים).

חלק משנה זה מחולק לשבעה פרקים: הפרק הראשון מעגן את העקרונות הכלליים המהווים בסיס לדיני התרופות ואשר יש בהם כדי ללמד על תכליתן של ההוראות בפרק התרופות; הפרק השני דן בתרופת האכיפה; הפרק השלישי דן בתרופת הביטול בשל הפרה שתחול בתחום החוזי בלבד; הפרק הרביעי דן בתרופת הפיצויים ומחולק לתשעה סימנים (מטרת הפיצויים ומבחן ריחוק הנזק; הוראות כלליות; פיצויים בשל נזק גוף; פיצויים בעקבות פטירה; תשלומים עתיים; הטבת נזק; פיצויים בשל נזק לרכוש; פיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון ופיצויים בלא הוכחת נזק) – ההוראות בפרק זה מעגנות כללים שנקבעו בפסיקה, בעיקר בתחום הנזיקין; הפרק החמישי דן בנושא השבה בשל ביטול חוזה, והוראותיו קשורות גם להוראות ההשבה הקבועות בפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט; הפרק השישי דן בזכות של נפגע מהפרה צפויה לתרופות; הפרק השביעי מעגן שלוש תרופות מיוחדות: האחת היא תרופת הניכוי אשר קבועה כיום בחוק המכר; שתי התרופות האחרות, שעניינן השעיית קיום חיובים וצו מרתיע (כסעד נלווה לתרופת האכיפה), הן תרופות חדשות.

[ח] "שכר" – לרבות הכנסה מעסק, מעבודה או ממשלח יד;

[נזק 78, ח] "תלויים" – צאצאיו של הנפטר, בן זוגו, הוריו והורי הוריו, אחיו ואחיותיו, וכן כל אדם אחר שהוא בן ביתו.

חובה להימנע מביצוע עוולה [ח]

444. לעניין חלק משנה זה, דין חובה להימנע מביצוע עוולה כדין חיוב.

זכות לתרופות [חות 2, נזק 3, ח]

445. הופר חיוב, זכאי הנפגע כלפי המפר לתרופות הנתונות לו על פי חלק משנה זה.

דברי הסבר

פרק ראשון: כללי

סעיף 443 ההוראה המוצעת מרכזת את ההגדרות הנדרשות לחלק המשנה המוצע, וזאת נוסף על ההגדרות הכלליות המופיעות בסעיף 6 המוצע.

להגדרה "אכיפה" – ההגדרה חוזרת על ההוראות המופיעות בהגדרת "אכיפה" שבסעיף 1 לחוק התרופות, ובסעיף 72 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח. המילים "לשעה או לתמיד" המופיעות בסעיף 72 לפקודת הנזיקין הושמטו כמיותרות.

להגדרה "הפרה יסודית" – ההגדרה המוצעת שונה מההגדרה הקיימת ברישה של סעיף 6 לחוק התרופות. בניגוד לחוק הקיים, שלפיו יש לבחון אם הנפגע היה מתקשר בחוזה אילו ראה מראש את ההפרה ואת תוצאותיה, מוצע כי תוצאות ההפרה ייבחנו במבחן משולב: מבחן אובייקטיבי של חומרת הפגיעה באינטרס של הנפגע, ומבחן הצפיות, המורכב ממבחן סובייקטיבי ואובייקטיבי גם יחד, שייבחן במועד כריתת החוזה, שכן מועד זה הוא המועד שבו נעשתה חלוקת הסיכונים בין הצדדים. ההגדרה המוצעת מגינה גם על הציפיות של המפר העתידי לעניין ההשלכות של הפרת החוזה על ידו, כך שאם חומרתה של הפגיעה בנפגע מההפרה נובעת מנסיבות שהמפר לא צפה ולא היה עליו לצפותן בעת ההתקשרות, חומרה זו לא תילקח בחשבון. באשר לדינה של תניה גורפת – נוסח ההגדרה חוזר על נוסח הסיפה של סעיף 6 לחוק התרופות.

להגדרה "שכר" – ההגדרה המוצעת מעגנת את הגדרת המונח "שכר", הרווחת בפסיקה בתחום זה.

להגדרה "תלויים" – ההגדרה המוצעת מבהירה מי עשוי להיחשב תלוי בנפטר. נוסף על קרובי המשפחה הקבועים בהגדרה, דהיינו: צאצאיו של הנפטר, בן זוגו, הוריו והורי הוריו וכן אחיו ואחיותיו של הנפטר, ייחשב לתלוי גם אדם אחר שאינו קרובו של הנפטר, אך הוא בן ביתו. זאת, מתוך הכרה כי אדם אשר גר בביתו של הנפטר ותלוי בו לפרנסתו מן הראוי שיוכר ככזה, אף אם אינו קרוב משפחתו של הנפטר.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הגדרות

1. (א) בחוק זה –

"הפרה" – מעשה או מחדל שהם בניגוד לחוזה;

"נפגע" – מי שזכאי לקיום החוזה שהופר;

"אכיפה" – בין בצו לסילוק חיוב כספי או בצו עשה אחר ובין בצו לא–תעשה, לרבות צו לתיקון תוצאות ההפרה או לסילוקן;

(ב) כל מקום שמדובר בחוק זה בהפרת חוזה – גם הפרת חיוב מחיוביו במשמע.

הגדרה

6. לענין סימן זה, "הפרה יסודית" – הפרה שניתן להניח לגביה שאדם סביר לא היה מתקשר באותו חוזה אילו ראה מראש את ההפרה ותוצאותיה, או הפרה שהוסכם עליה בחוזה שתיחשב ליסודית; תניה גורפת בחוזה העושה הפרות להפרות יסודיות ללא הבחנה ביניהן, אין לה תוקף אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"ציוויים

72. ציווי יכול שיהיה צו עשה או צו לא־תעשה, לשעה או לתמיד.

זכותם של תלויים לפיצויים

78. גרמה עוולה למותו של אדם, והיה אותו אדם, אילולא מת, זכאי אותה שעה לפיצויים לפי פקודה זו בעד חבלת גוף שגרמה לו העוולה – יהיו בן זוגו, הורו וילדו זכאים לפיצויים מן האדם האחראי לעוולה."

סעיף 444 ההוראה החדשה המוצעת משווה, לצורך תחולת חלק המשנה המוצע, את החובה להימנע מביצוע עוולה – ל'חיוב'. הוראה זו משמשת ציר מרכזי, שכן חלק משנה זה מתחיל לפעול את פעולתו החל משעה שהופר 'חיוב'. בהתאם לכך, נקבע כי גם החובה הראשונית בתחום הנזיקין, היא החובה להימנע מביצוע עוולה, תיחשב 'חיוב' וכי ביצוע העוולה או ביצוע מעשה בניגוד לחוזה יצמיחו את הזכות לתרופות. בהקשר זה יש לציין, כי המונח "נפגע" המופיע בסעיף 6 המוצע יפורש בחלק משנה זה בהתאם לתוכן של כל הוראה.

סעיף 445 ההוראה המוצעת קובעת את העיקרון הכללי, ולפיו הזכות לתרופות מתגבשת עם הפרתו של חיוב, יהיה מקורו אשר יהיה, בידי מפר. ואולם יש לציין כי חלק המשנה המוצע, הדן בתרופות, אינו מקים את תוכן החיוב או האחריות. תוכן החיוב, האחריות והסייגים לאחריות קבועים בהוראות המהותיות המתאימות.

446. הנפגע זכאי, עד לקיום מלוא זכותו, לבחור בין תרופות, או לצבור אותן, אם אינן נוגדות זו את זו.

ברירת תרופות וצבירתן
[ח, חות 2, נזק 77]

פרק שני: אכיפת החיוב

447. (א) הנפגע זכאי לאכיפת החיוב, אלא אם כן התקיים אחד מאלה:

הזכות לאכיפה
[חות 3, נזק 71, 73 ו־74]

(1) לא ניתן לקיים את החיוב;

(2) החיוב הוא לבצע עבודה אישית או לתת שירות אישי או לקבל עבודה או שירות כאמור;

דברי הסבר

נוסח חוק התרופות הקיים:

"תרופות הנפגע

2. הופר חוזה, זכאי הנפגע לתבוע את אכיפתו או לבטל את החוזה, וזכאי הוא לפיצויים, בנוסף על אחת התרופות האמורות או במקומן, והכל לפי הוראות חוק זה."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"עוולה והזכות לתרופה

3. הדברים המנויים להלן בפקודה זו הן עוולות, ובכפוף להוראת הפקודה – כל הנפגע או הניזוק על ידי עוולה שנעשתה בישראל יהא זכאי לתרופה המפורשת בפקודה מידי עושה העוולה או האחראי לה."

סעיף 446 ההוראה המוצעת קובעת את המבחן הכללי ליחס שבין התרופות השונות. הכלל הוא כי קיומה של תרופה אחת והשימוש בה בידי הזכאי אינו שולל שימוש בתרופות אחרות, אלא אם כן קיימת סתירה בין התרופות (כגון אכיפה וביטול, שכן ביטול החוזה מביא לאבדן הזכות המהותית, כך ששוב לא נותר מה לאכוף) (ראו סעיף 62 המוצע) או כאשר מתן התרופות השונות יחד יקנה כפל סעד לנפגע (כגון אכיפה ופיצוי בגין מלוא רווחי העסקה, שכן האכיפה תעביר בעין לנפגע את טובת ההנאה מהעסקה, אם כי באיחור).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"אין נפרעים אלא פעם אחת בלבד

77. (א) בכפוף להוראות סעיפים 83 – 85, אדם שנפרע פיצויים או סעד אחר בשל עוולה, ומי שתובע באמצעות אדם כאמור או מכוחו, לא ייפרעו פיצויים נוספים בשל אותה עוולה.

(ב) לא ייפרע אדם פיצויים או סעד אחר בשל עוולה אם יש בה גם הפרת חוזה או הפרת חיוב הדומה לחיוב על פי חוזה, ובית משפט, בית דין או בורר כבר פסק פיצויים בעד הפרה זו לאותו אדם או למי שמכוחו הוא תובע.

(ג) לא ייפרע אדם פיצויים בעד הפרת חוזה או בעד הפרת חיוב הדומה לחיוב על פי חוזה, אם אותה הפרה היא גם עוולה ובית משפט כבר פסק בשל אותה עוולה פיצויים או סעד אחר לאותו אדם או למי שבאמצעותו או מכוחו הוא תובע."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"תרופות הנפגע

2. הופר חוזה, זכאי הנפגע לתבוע את אכיפתו או לבטל את החוזה, וזכאי הוא לפיצויים, בנוסף על אחת התרופות האמורות או במקומן, והכל לפי הוראות חוק זה."

פרק שני: אכיפת החיוב

סעיף 447 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת משנה מהחוק הקיים בכך שהיא מאחדת את ההוראות השונות המקנות הגנה בעין לנפגע. על פי החוק הקיים, זכותו של אדם להגנה בעין מוסדרת באופן שונה בדיני החוזים (סעד האכיפה) ובדיני הנזיקין (סעד הציווי: עשה ואל תעשה). ההוראה המוצעת קובעת דין אחד לחוזים ונזיקין בהתאם לתפיסה העומדת בבסיסו של חלק המשנה המוצע.

הנפגע אשר זכותו הופרה, זכאי לאכיפה, בכפוף לכמה סייגים עקרוניים, אשר עשויים להתקיים הן בתחום החוזים והן בתחום הנזיקין. ההוראה מאמצת את העקרונות הקבועים בסעיף 3 לחוק התרופות, כסייגים לאכיפה: חוסר אפשרות לביצוע החיוב; אכיפת החיוב תהיה למעשה כפייה לביצוע עבודה אישית או שירות אישי; אכיפת החיוב תטיל נטל בלתי סביר של פיקוח על בית המשפט או לשכת ההוצאה לפועל; חוסר צדק באכיפה. לרשימה נוסף סייג חדש – תרופת הפיצויים היא התרופה המתאימה בשים לב לאופיו של החיוב – לאור איחוד הוראות דיני הנזיקין והוראות דיני החוזים. כך למשל, ייתכן שבמקרים שבהם החיוב נובע מעוולה, תיחשב תרופת הפיצויים לתרופה המתאימה יותר. יצוין, שייתכן שיישום מבחן הצדק ומבחן ההתאמה של תרופת הפיצויים לעומת תרופת האכיפה יהיה שונה בהקשר החוזי ובהקשר הנזיקי, לפי העניין.

התייחסות המשפט העברי:

למשפט העברי עמדה בנוגע לסייג בדבר אכיפת חיוב לביצוע עבודה אישית או שירות אישי. בנושא זה קבע רב: "פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום" (תלמוד בבלי, בבא מציעא י ע"א). דהיינו, לא ניתן לכפות על הפועל להמשיך לעבוד, אפילו אם הפסיק עבודתו במהלך יום העבודה. טעם ההלכה מוסבר בתלמוד (שם): "דכתיב כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם" (ויקרא כה, נה) – ולא

(3) קיום צו האכיפה דורש מידה בלתי סבירה של פיקוח מטעם בית משפט או לשכת הוצאה לפועל;

(4) אכיפת החיוב היא בלתי צודקת בנסיבות העניין;

(5) תרופת הפיצויים היא התרופה המתאימה בשים לב לאופיו של החיוב.

[ח] (ב) הסייג האמור בסעיף קטן (א)(4) לא יחול על אכיפת חיוב שהוא אחד מאלה:

(1) חוב כספי על פי חוזה, ובלבד שהנפגע קיים את חיוביו על פי החוזה, המזכים אותו בפירעון החוב, בלי שהמפר התנגד לקיום החיובים;

(2) חיוב להימנע מפגיעה בזכות במקרקעין או במיטלטלין, אלא אם כן מצא בית המשפט כי קיימים טעמים מיוחדים לנהוג אחרת.

אכיפה בקירוב [ח]

448. לא זכאי הנפגע לאכיפת החיוב על פי הוראות סעיף 447, רשאי בית המשפט, לבקשת הנפגע, להורות על אכיפת החיוב בקירוב, ובלבד שלא יהיה בכך כדי לשנות את מהותו של החיוב או לגרום עוול למפר; דין אכיפה בקירוב כדין אכיפה.

דברי הסבר

עבדים לעבדים". במקביל, קבעו חכמים, שלא ניתן לכפות על מעביד להעסיק עובד, ותרופת העובד בגין הפרת חוזה העסקתו היא פיצויים (ראו: תלמוד בבלי, בבא מציעא עו ע"ב; משנה תורה, הלכות שכירות, פרק ט, הלכה ד; א' ורהפטיג, "חוזה עבודה – מהותו וביטולו", תחומין ז (תשמ"ו), עמ' 427).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת שני מקרים, שבהם אין להתחשב בשיקולי צדק כקבוע בסעיף קטן (א)(4) המוצע: המקרה הראשון, עניינו במצבים שבהם התגבש חוב כספי על פי חוזה, דהיינו לאחר שהנושה קיים את החיובים המוטלים עליו על פי החוזה וזכאי לתמורה כספית, כך שהחיוב היה ל"חוב". במצב זה, אין זה ראוי ששיקולי הצדק ישללו את אכיפת הזכות לתשלום החוב. עם זאת, אם הנפגע קיים את חיוביו שלו במצב שבו המפר התנגד לקיומם, אפשר שלא יהיה זה מוצדק לאפשר את אכיפת החוב. זאת, שכן ייתכן שבנסיבות העניין, כפיית הביצוע על המפר, שאינו מעוניין בו, תיחשב בלתי צודקת. במקרה כזה נחזור לכלל הקבוע בסעיף קטן (א)(4) המוצע ויהיה צורך לבחון, במסגרת שיקולי הצדק, את קיומו של אינטרס לגיטימי של הנפגע לבצע את חיובו למרות התנגדות הצד שכנגד.

המקרה השני משקף את התפיסה שלפיה לבית המשפט שיקול דעת מצומצם ככל שהדבר נוגע לאי־מתן הגנה בעין על זכות במקרקעין או במיטלטלין, בין אם התביעה נזיקית ובין אם היא קניינית. במקרה כזה יכול בית המשפט להחליט להימנע מאכיפת החיוב רק אם מצא שקיימים טעמים מיוחדים.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לאכיפה

3. הנפגע זכאי לאכיפת החוזה, זולת אם נתקיימה אחת מאלה:

(1) החוזה אינו בר־ביצוע;

(2) אכיפת החוזה היא כפיה לעשות, או לקבל, עבודה אישית או שירות אישי;

(3) ביצוע צו האכיפה דורש מידה בלתי סבירה של פיקוח מטעם בית משפט או לשכת הוצאה לפועל;

(4) אכיפת החוזה היא בלתי צודקת בנסיבות הענין."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"כל בית משפט מוסמך ליתן תרופה

71. כל בית משפט אזרחי יהא מוסמך בתחומי שיפוטו ליתן תרופה לעוולה על פי פקודה זו, בכפוף להוראות כל דין חקוק החל על אותו בית משפט, ורשאי הוא ליתן ציווי בשל עוולה גם כשלא נתבעו או לא נפסקו פיצויים או סעד אחר.

תנאים למתן ציווי

73. בית המשפט לא ייתן ציווי לשעה אלא אם ראה להנחת דעתו, על פי תצהיר או בדרך אחרת, כי קיימת שאלה של ממש שיש לדון בה, וקרוב לודאי שהתובע יהא זכאי לתרופה ושיהא קשה, או אי אפשר, לעשות מלוא הצדק בשלב מאוחר יותר אם לא יינתן ציווי לשעה.

מקום שאין ליתן ציווי

74. בית המשפט לא ייתן ציווי, אם הוא סבור שהפגיעה או הנזק שנגרמו לתובע הם קטנים וניתנים להערכה בכסף ולפיצוי מספיק בתשלום כסף, ומתן ציווי יהיה בו משום התעמרות בנתבע, אך רשאי הוא לפסוק פיצויים."

סעיף 448 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את התרופה ההלכתית הידועה בשם "ביצוע בקירוב" (ראו, לדוגמה, ע"א 289/87 אשד נ' לובר, פ"ד לג(1) 13 וע"א 643/87 סופרשטיין נ' פרידמן, תק–על 90(1) 359). זאת במקרה שבו הנפגע אינו זכאי לאכיפת החיוב על

449. בית המשפט רשאי לקבוע בצו אכיפה מועד לאכיפת החיוב שיהיה מאוחר מהמועד שבו ניתן הצו.

מועד האכיפה [ח]

450. בית המשפט רשאי להתנות את אכיפת החיוב בתנאים המתחייבים מנסיבות העניין.

תנאים לאכיפת החיוב [חות 4]

פרק שלישי: ביטול חוזה בשל הפרתו

451. הופר חוזה הפרה יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החוזה.

ביטול חוזה בשל הפרה יסודית [חות 7(א)]

452. (א) הופר חוזה הפרה שאינה הפרה יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החוזה, לאחר שנתן למפר ארכה סבירה לקיום החוזה והמפר לא קיים את החוזה בתוך אותה התקופה.

ביטול חוזה בשל הפרה שאינה יסודית [חות 7(ב)]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם הביטול הוא בלתי צודק בנסיבות העניין, ובלבד שהמפר התנגד לביטול בתוך זמן סביר לאחר שקיבל את הודעת הביטול.

453. ניתן החוזה להפרדה לחלקים, והופר אחד מחלקיו, יחולו הוראות סעיף 117.

ביטול חוזה הניתן להפרדה לחלקים [חות 7(ג)]

דברי הסבר

פי הוראות סעיף 447 המוצע. תרופה זו מוכרת בפסיקה הישראלית, אך עד היום לא היתה מעוגנת בחקיקה. ההוראה מפרטת את התנאים להפעלתה של התרופה: השימוש בתרופה לא ישנה את מהות החיוב ולא יגרום עוול למפר. יוער, כי עיקרון דומה קיים גם בפרק הדן בסיכול חוזה (ראה סעיף 135 המוצע).

סעיף 449 ההוראה החדשה המוצעת מיועדת להבהיר כי אין מניעה שבית המשפט יקבע שצו האכיפה לא ייכנס לתוקף באופן מיידי, וזאת כדי לאפשר לחייב להתארגן לקיום החיוב.

סעיף 450 ההוראה המוצעת משנה מהחוק הקיים. בעוד שההוראה הקיימת (בסעיף 4 לחוק התרופות) מגבילה את שיקול דעתו של בית המשפט ומקנה לו סמכות להתנות את האכיפה בקיום חיוביו של הנפגע, בהבטחת קיומם או בתנאים אחרים המתחייבים מהחוזה עצמו, קובע הנוסח המוצע מבחן רחב וגמיש יותר, אשר מקנה לבית המשפט מרחב תמרון בדונו בשאלת התנאת האכיפה.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"תנאים באכיפה

4. בית המשפט רשאי להתנות את אכיפת החוזה בקיום חיוביו של הנפגע או בהבטחת קיומם או בתנאים אחרים המתחייבים מן החוזה לפי נסיבות העניין."

פרק שלישי: ביטול חוזה בשל הפרתו

הפרק המוצע קובע את תרופת הביטול הרלוונטית לדיני החוזים בלבד, המעוגנת כיום בסעיפים 6 ו־7 לחוק התרופות, וזאת בשינויי מבנה ונוסח.

סעיף 451 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(א) לחוק התרופות. עם זאת יש לזכור שהגדרת הביטוי "הפרה יסודית" בסעיף 443 המוצע, שונה מההגדרה הקיימת.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לביטול

7. (א) הנפגע זכאי לבטל את החוזה אם הפרת החוזה היתה יסודית."

סעיף 452 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(ב) לחוק התרופות, בשינויי נוסח. כמו כן מובהר כי הארכה שעל הנפגע המבקש לבטל את החוזה לתת למפר צריכה להיות ארכה סבירה.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לביטול

7. (ב) היתה הפרת החוזה לא יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החוזה לאחר שנתן תחילה למפר ארכה לקיומו והחוזה לא קויים תוך זמן סביר לאחר מתן הארכה, זולת אם בנסיבות הענין היה ביטול החוזה בלתי צודק; לא תישמע טענה שביטול החוזה היה בלתי צודק אלא אם המפר התנגד לביטול תוך זמן סביר לאחר מתן הודעת הביטול."

סעיף 453 ההוראה המוצעת מפנה להוראת סעיף 117 המוצע, אשר מאחדת את הכללים בדבר הפרדת חוזה לחלקיו, בהתאם לסוגים השונים של הביטול או הבטלות, וחוזרת על העיקרון המופיע בחוק התרופות, בשינויי נוסח.

פרק רביעי: פיצויים

סימן א': מטרת הפיצויים ומבחן ריחוק הנזק

פיצויים בשל נזק [חות 10, נזק 76(1)]

454. הנפגע זכאי לפיצויים מהמפר בשל הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה.

מטרת הפיצויים [ח]

455. מטרת הפיצויים בשל הפרה היא להביא את הנפגע, ככל האפשר, למצב שהיה נמצא בו אלמלא ההפרה.

ריחוק נזק בשל הפרת חוזה [חות 10]

456. פיצויים בשל הפרת חוזה כאמור בסעיף 454 יינתנו רק בשל נזק שהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה.

ריחוק נזק בשל עוולה [נזק 76(1)]

457. פיצויים בשל עוולה כאמור בסעיף 454 יינתנו רק בשל נזק שעלול להיגרם באופן טבעי במהלך הרגיל של הדברים ושנגרם במישרין מעוולת המפר.

דברי הסבר

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לביטול

7. (ג) ניתן החוזה להפרדה לחלקים והופר אחד מחלקיו הפרה שיש בה עילה לביטול אותו חלק, אין הנפגע זכאי לבטל אלא את החלק שהופר; היתה בהפרה גם משום הפרה יסודית של כל החוזה, זכאי הנפגע לבטל את החלק שהופר או את החוזה כולו."

פרק רביעי: פיצויים

סימן א': מטרת הפיצויים ומבחן ריחוק הנזק

סעיף 454 ההוראה המוצעת קובעת את העיקרון הבסיסי, ולפיו לנפגע, בין מהפרת חיוב חוזי ובין מביצוע עוולה, זכות לפיצויים בשל הפרת חיוב. המבחן הוא קיומו של קשר סיבתי בין ההפרה לנזק שנגרם לנפגע. עם זאת לעניין כללי ריחוק הנזק, אשר מבחניהם בתחום החוזים שונים ממבחניהם בתחום הנזיקין, קיימים הסדרים נפרדים, בסעיף 456 המוצע, לעניין פיצוי בשל הפרת חוזה, ובסעיף 457 המוצע, לגבי פיצוי בשל עוולה.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לפיצויים

10. הנפגע זכאי לפיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה ושהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש, בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"פיצויים

76. פיצויים אפשר שיינתנו הם בלבד או בנוסף על ציווי או במקומו; אלא שאם –

(1) סבל התובע נזק, יינתנו פיצויים רק בשל אותו נזק שעלול לבוא באורח טבעי במהלכם הרגיל של הדברים ושבא במישרין מעוולת הנתבע".

סעיף 455 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את התכלית הכללית של דיני הפיצויים. תכלית זו, המשותפת לדיני החוזים והנזיקין, היא הבאת הנפגע למצב שבו היה אלמלא ההפרה וסילוק תוצאות ההפרה. במקרה של זכות חוזית, זכאי הנפגע, כלפי המפר, לשינוי מצבו בעתיד, מכוח ההתחייבות החוזית לטובתו, שכן אלמלא ההפרה, החוזה היה מתבצע כלפיו. ציפייתו של הנפגע היא לקבל את התמורה הנגדית המוסכמת בחוזה. לעומת זאת במקרה שבו בוצעה כלפי הנפגע עוולה בנזיקין, התוכן של הזכות המהותית, בטרם ביצועה של העוולה, הוא בדרך כלל תוכן נגטיבי – הנפגע זכאי לכך שלא תיעשה כלפיו עוולה ושלא ישתנה מצבו לרעה ולפיכך תכלית הפיצויים במקרה זה היא השבת מצבו של הנפגע לקדמותו לפני ביצוע העוולה.

סעיף 456 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 10 לחוק התרופות, בשינויי נוסח ומעגנת את ההוראה המהותית בדבר מבחן ריחוק הנזק והסיבתיות בדיני החוזים. הוראה דומה הקובעת את המבחנים בדיני הנזיקין מצויה בסעיף 457 המוצע. סעיף 454 המוצע קובע את העיקרון הכללי של הזכות לפיצויים כשמתקיים קשר סיבתי בין הפרת חיוב לבין הנזק, והוא חל הן על הוראת סעיף 456 המוצע והן על הוראת סעיף 457 המוצע.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הזכות לפיצויים

10. הנפגע זכאי לפיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה ושהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש, בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה."

סעיף 457 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה בסעיף 76 לפקודת הנזיקין, בשינויי נוסח וקובעת את מבחני ריחוק הנזק והסיבתיות בדיני הנזיקין. הוראה דומה הקובעת את המבחנים בדיני החוזים מצויה בסעיף 456 המוצע. סעיף 454 המוצע קובע את העיקרון הכללי של הזכות לפיצויים כשמתקיים קשר סיבתי בין הפרת החיוב לבין הנזק, והוא חל הן על הוראת סעיף 456 המוצע והן על הוראת סעיף 457 המוצע.

סימן ב': הוראות נוספות לפיצויים

458. (א) אין המפר חב בפיצויים בשל נזק שהנפגע היה יכול במאמצים סבירים למנוע או להקטין.

הקטנת הנזק ומניעתו [חות 14]

(ב) הוציא הנפגע הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו או שהתחייב בהתחייבויות סבירות לשם כך, חייב המפר לשפות אותו עליהן, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המפר בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות העניין.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו לעניין פיצויים לדוגמה, פיצויים בלא הוכחת נזק ופיצויים מוסכמים כאמור בפרק זה. [ח]

459. נקט הנפגע פעולות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, ופעולות אלה החמירו את נזקו לעומת הנזק שהיה נגרם אלמלא ננקטו הפעולות, יהיה המפר חייב בפיצויים גם בשל הנזק שנוסף.

פעולות הנפגע אשר החמירו את הנזק [ח]

460. בית המשפט רשאי להפחית מהפיצויים המגיעים לנפגע סכום שיקבע בהתחשב במידת אשמתם היחסית של הצדדים, בתרומתם היחסית לגרימת הנזק ובאופי אחריותו של המפר ומטרותיה; הוראות סעיף 365 יחולו, בשינויים המחויבים, לעניין גרימת הנזק בידי נפגע.

התרשלות תורמת [נזק 65, 66 ו־68(א) רישה, ח]

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"פיצויים

76. פיצויים אפשר שיינתנו הם בלבד או בנוסף על ציווי או במקומו; אלא שאם –

סבל התובע נזק, יינתנו פיצויים רק בשל אותו נזק שעלול לבוא באורח טבעי במהלכם הרגיל של הדברים ושבא במישרין מעוולת הנתבע;".

סימן ב': הוראות נוספות לפיצויים

סעיף 458 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 14 לחוק התרופות, בשינויי נוסח. יחד עם הוראת סעיף 459 המוצע, מאחדת הוראה זו את דיני הקטנת הנזק בדיני החוזים ובדיני הנזיקין, ויוצרת תשתית משותפת לדינים אלה.

מוצע לקבוע במפורש, ברוח הוראת החוק הקיים, כי עקרון הקטנת הנזק אינו רלוונטי לפיצויים לדוגמה, לפיצויים בלא הוכחת נזק או לפיצויים מוסכמים, הקבועים בפרק המוצע. זאת, בשל אופיים האובייקטיבי של פיצויים אלה.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הקטנת הנזק

14. (א) אין המפר חייב בפיצויים לפי סעיפים 10, 12 ו־13 בעד נזק שהנפגע יכול היה, באמצעים סבירים, למנוע או להקטין.

(ב) הוציא הנפגע הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב בהתחייבויות סבירות לשם כך, חייב המפר לשפות אותו עליהן, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המפר בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות העניין."

סעיף 459 ההוראה החדשה המוצעת משלימה את הכלל המעגן את חובתו של הנפגע להקטין את נזקו. הכלל הוא כי אם פעולותיו של הנפגע אשר נועדו למנוע את הנזק או להקטינו, היו סבירות – יהיה המפר חייב בפיצוי הניזוק בשל כל נזקו, אף אם הנזק הוחמר בסופו של דבר בשל פעולות אלה.

סעיף 460 ההוראה המוצעת מחילה את ההוראות הקבועות בתחום הנזיקין בדבר התרשלות תורמת גם על תחום החוזים. הסיפה של ההוראה הקיימת בסעיף 68(א) לפקודת הנזיקין הושמטה בהיותה מיותרת, בשל האחדת ההסדרים של דיני החוזים ודיני הנזיקין ובשל עקרונות הדין הכלליים. בהתאם לכך מוצע לקבוע כי בית המשפט יהיה רשאי להפחית את סכום הפיצויים בהתחשב בשיקולים האלה: מידת אשמתם היחסית של הצדדים, תרומתם היחסית לגרימת הנזק ואופי אחריותו של המפר ומטרותיה. לשיקול אחרון זה חשיבות מיוחדת בהקשר ההתרשלות התורמת בשל השכיחות הגדולה יחסית של התנגשויות אפשריות בין הגנה זו לבין מטרות האחריות המוטלת על המפר. לדוגמה, אחריות מעביד לבטיחות עובדיו במקום העבודה. לעניין גרימת הנזק על ידי הנפגע יחולו הוראות סעיף 365 המוצע, אשר קובע מתי יראו התנהגות עוולתית כגורמת לנזק.

יוער כי אין בסעיף זה כדי ליצור הסדר שלילי לגבי האפשרות שבית המשפט יתחשב בהתרשלות תורמת של הנפגע בבואו לפסוק אכיפה או ביטול של חוזה בשל

פיצויים לדוגמה [ח]

461. בית המשפט רשאי לפסוק לנפגע פיצויים שאינם תלויים בנזק, אם מצא שההפרה נעשתה בזדון.

ניכוי טובות הנאה מזכות הפיצויים [ח]

462. טובות הנאה שבהן זכה הנפגע במישרין עקב ההפרה ינוכו, בכפוף לאמור בכל חיקוק, מהפיצויים המגיעים לנפגע.

היוון פיצויים בשל נזק ממון [ח]

463. (א) פיצויים בשל נזק ממון שייגרם בעתיד, המשולמים בסכום חד־פעמי, יהוונו; ההיוון ייערך על יסוד ריבית בשיעור של שלושה אחוזים לשנה.

(ב) שר המשפטים, באישור שר האוצר, רשאי, בצו, לשנות את השיעור האמור בסעיף קטן (א).

דברי הסבר

הפרה שאינה הפרה יסודית. התחשבות זו תיעשה במסגרת שיקולי הצדק שעל בית המשפט לשקול בבואו לפסוק תרופות אלה.

עוד יוער כי בהקשר של אחריות למוצרים פגומים נקבע הסדר ספציפי המעגן את הוראת סעיף 4(ב) לחוק האחריות למוצרים פגומים (ראו נוסחו של סעיף 404(ב) המוצע).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"התנהגות התובע

65. נתבע שגרם לנזק באשמו, אלא שהתנהגותו של התובע היא שהביאה לידי האשם, רשאי בית המשפט לפטור אותו מחבותו לפצות את התובע או להקטין את הפיצויים ככל שבית המשפט יראה לצודק.

התנהגות הנתבע

66. מקום שגם התובע וגם הנתבע גרמו לנזק באשמם, אלא שהתנהגותו של הנתבע היא שהביאה לידי אשמו של התובע, רשאי בית המשפט להגדיל את הפיצויים שהנתבע היה חייב לשלם, אילולא הוראות סעיף 64, ובלבד שלא יעלו על הסכום שהיה חייב לשלם לולא גרם גם התובע לנזק באשמו.

אשם תורם

68. סבל אדם נזק, מקצתו עקב אשמו שלו ומקצתו עקב אשמו של אחר, לא תיכשל תביעת פיצויים בעד הנזק מחמת אשמו של הניזוק, אלא שהפיצויים שייפרעו יופחתו בשיעור שבית המשפט ימצא לנכון ולצודק תוך התחשבות במידת אחריותו של התובע לנזק; אולם האמור בזה אין כוחו יפה להכשיל הגנה הנובעת מחוזה, ואם חל על התביעה חוזה או דין המגבילים את החבות, לא ייפרע התובע פיצויים למעלה מן הגבול שנקבע כאמור."

נוסח חוק האחריות למוצרים פגומים הקיים:

"הגנות

4. (ב) לא תהיה זו הגנה ליצרן שהתרשלות הנפגע תרמה לגרימת הנזק, אולם אם נהג הנפגע בהתרשלות חמורה, רשאי בית המשפט להפחית את סכום הפיצויים בהתחשב במידת התרשלותו."

סעיף 461 ההוראה החדשה המוצעת מקנה לבית המשפט סמכות לפסיקת פיצויים לדוגמה (המוכרים גם בשם "פיצויים עונשיים"), אשר אינם תלויים בנזק. כדי לקבל פיצויים אלה אין צורך בהוכחת נזק, ואולם הם ייפסקו רק במקרים חמורים במיוחד, שבהם הוכח שהמפר נהג בזדון. בין השיקולים שבית המשפט יכול להביא בחשבון בבואו לפסוק פיצויים לדוגמה ואת גובהם: היקף ההפרה וחומרתה, מידת ניצול חולשתו של הנפגע, הרווח שצמח למפר בשל ההפרה, טיבו וחשיבותו של האינטרס המוגן וכדומה.

סעיף 462 ההוראה החדשה המוצעת קובעת, כי בחישוב זכותו של הנפגע לפיצויים יש להתחשב גם בטובות ההנאה שבהן זכה כתוצאה מההפרה שגרמה לפגיעה בו, אלא אם כן נקבע אחרת בחיקוק. ההוראה מדגישה כי בהערכת הנזק הכוללת יש לנכות טובות הנאה כאמור. עם זאת ראוי להגביל את הניכוי, כך שינוכו רק טובות הנאה שהנפגע זכה בהן באופן ישיר בשל ההפרה (ראו גם סעיף 905(4) המוצע).

סעיף 463 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את הכלל בדבר היוון פיצויים בשל נזק כלכלי, דהיינו: פיצויים שמטרתם לכסות הפסדים עתידיים, המשולמים בסכום חד־פעמי. הצורך בהיוון סכום הפיצויים מתעורר עקב כך שהנפגע מקבל בהווה, עם פסק הדין, סכום אחד, אשר נועד לפצותו בגין הפסד הכנסה או הוצאות צפויות בעתיד. מטרת הליך ההיוון של סכום הפיצוי היא למנוע פיצוי יתר, ולהותיר בידי הנפגע סכום כזה שאם יושקע בהשקעה סולידית ובטוחה יהיה בו ובפירותיו, על פי מה שניתן להעריך, להבטיח את כיסוי הנזק העתידי – לא יותר ולא פחות (ראו, לדוגמה, ע"א 2099/94 חיימס נ' איילון בע"מ, פ"ד נא(1) 529, 536 ואילך).

הסעיף קובע שיעור היוון של 3 אחוזים לשנה, כהנחת מוצא להיוון של פיצויים כלליים בשל נזק ממון, תוך מתן אפשרות לקביעת שיעורים אחרים בצו שיינתן על ידי שר המשפטים, באישור שר האוצר.

464. בקביעת שכרו של נפגע או של נפטר לעניין פרק זה יחושב השכר בלא ניכוי מסים ותשלומי חובה אחרים המשתלמים על פי דין.

חישוב שכר הנפגע או הנפטר
[ח]

465. מצא בית המשפט כי לא הוכח שיעורו של נזק שנגרם לנפגע, רשאי הוא לפסוק פיצויים בדרך של אומדן, ובלבד ששוכנע כי סביר שנגרם נזק בנסיבות העניין, אך אין אפשרות סבירה להוכיח את שיעורו.

חישוב פיצויים בדרך של אומדן
[ח]

סימן ג': פיצויים בשל נזק לגוף

466. נפגע שנגרם לו נזק לגוף, זכאי לפיצויים בשל כל אחד מאלה:

פיצויים בשל נזק לגוף
[ח, חות 13]

(1) פגיעה בכושר ההשתכרות;

(2) הוצאות בשל הנזק לגוף, לרבות טיפול רפואי, סיעוד, שיקום, עזרת הזולת, מכשירים, אבזרים ואמצעים לניידות;

(3) נזק שאינו נזק ממון שהוא אחד מאלה:

(א) כאב וסבל הכרוכים בנזק לגוף;

(ב) אבדן הנאות החיים;

(ג) תוחלת חיים שקוצרה.

467. פיצויים בשל הפגיעה בכושר ההשתכרות של נפגע יהיו בשיעור התואם את נזק הממון שנגרם או שעתיד להיגרם לו בפועל בשל הפחתת כושרו להשתכר לאחר ההפרה, לעומת כושרו להשתכר אלמלא ההפרה.

פיצויים בשל פגיעה בכושר השתכרות
[ח]

דברי הסבר

סעיף 464 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את העיקרון שבקביעת השכר שהנפגע או הנפטר השתכר או שיכול היה להשתכר אלמלא נפגע, לא יתחשב בית המשפט במס ההכנסה או בתשלומי חובה אחרים שעשויים היו להיות מוטלים על סכומים אלה. השכר שעל בסיסו יחושבו הפיצויים הוא שכר הברוטו של הנפגע. השאלה אם יוטל מס על ההכנסה הנדונה או אם יחויב התשלום בתשלומי חובה אחרים, אם לאו, תיקבע בדינים הרלוונטיים, כגון דיני המס.

סעיף 465 ההוראה החדשה המוצעת מסדירה את הנוהג לקבוע פיצוי על דרך האומדן כעיקרון כללי (ראו, בין השאר, ע"א 2509/98 גיל נ' קופת חולים של ההסתדרות הכללית, פ"ד נד(2) 38 ע"א 294/92 דרוק נ' אליאסיאן, פ"ד מז(3) 23, 34). ההוראה מסייגת את הסמכות לפסיקת פיצוי על דרך האומדן בשני תנאים מצטברים: האחד הוא שניתן להניח שנגרם נזק, כך שעצם קיומו של נזק הוכח; התנאי השני הוא כי לא ניתן להוכיח באופן סביר את שיעורו של הנזק. רק כאשר מתקיימים תנאים אלה במצטבר מוצדק להקל בנטל ההוכחה.

סימן ג': פיצויים בשל נזק גוף

סעיף 466 ההוראה המוצעת פותחת את סימן ג', שענינו פיצויים בשל נזק לגוף, ומפרטת את ראשי הנזק המזכים את הנפגע בפיצוי.

הוראה זו קובעת, שנפגע שנגרם לו נזק לגוף זכאי לפיצויים בשל אלה: פגיעה בכושר ההשתכרות בשל הוצאות שהוציא בשל הנזק וכן בגין נזק שאינו ממוני. לעניין נזק לא ממוני נקבעה רשימה סגורה של ראשי נזק המזכים אותו בפיצויים.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי נמנים חמישה ראשי נזק בגינם זכאי הנפגע בנזק גוף לפיצויים: "החובל בחברו חייב עליו משום חמשה דברים: בנזק, בצער, ברפוי, בשֶׁבֶת, ובבֹשת" (משנה, בבא קמא ח, א).

הוראת סעיף 466(3) המוצעת, יחד עם הוראת סעיף 487 המוצע, מחליפות את ההסדר הקבוע בסעיף 13 לחוק התרופות הקיים, בשינויים שפורטו לעיל.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים בעד נזק שאינו של ממון

13. גרמה הפרת החוזה נזק שאינו נזק ממון, רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים בעד נזק זה בשיעור שייראה לו בנסיבות הענין."

סעיף 467 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את העיקרון הכללי בדבר פיצוי בגין פגיעה בכושר ההשתכרות של הנפגע, ומבהירה כי יש להתחשב גם בנזק הממון אשר עתיד להיגרם לנפגע בפועל.

חישוב הפיצויים בשל קיצור תוחלת החיים של הנפגע [ח]

468. קוצרה תוחלת חייו של נפגע עקב הפרה, זכאי הנפגע, בחייו, לפיצויים בשל נזק הממון שעתיד להיגרם לתלויים בו בשל כך, בתקופת קיצור תוחלת החיים, לפי שיעור תלותם בו באותה תקופה; בית המשפט רשאי לקבוע הוראות לעניין זה ככל שימצא לנכון לצורך הבטחת אינטרס התלויים.

סימן ד': פיצויים בעקבות פטירה

פיצויים לעיזבון בשל פטירת הנפגע [נזק 19(ב), ח]

469. נפטר אדם, זכאי העיזבון –

(1) לפיצויים שלהם היה זכאי אותו אדם אלמלא נפטר, ואולם אין הוא זכאי לפיצויים בשל פגיעה בכושר השתכרותו של הנפטר בעד התקופה שלאחר פטירתו;

(2) לפיצויים בשל הוצאות קבורתו של האדם שנפטר, לרבות הוצאות אבל.

זכויות התלויים בנפטר [נזק 78, 80 רישה]

470. נפטר אדם בשל הפרה, והיה אותו אדם, אלמלא נפטר, זכאי לפיצויים בשל ההפרה, יהיו התלויים בו זכאים לפיצויים בשל נזק הממון שנגרם או שעתיד להיגרם להם בשל מותו, לפי שיעור תלותם בנפטר.

דברי הסבר

סעיף 468 מטרתה של ההוראה החדשה המוצעת לקבוע את ההסדר בסוגיית "השנים האבודות", דהיינו, פיצוי בגין השנים שבהן הנפגע לא יחיה ולא ישתכר עקב ההפרה. במקרה שבו קוצרה תוחלת חייו של הנפגע עקב ההפרה יהיה הנפגע זכאי, בחייו, לפיצויים בשל נזק הממון שעתיד להיגרם לתלויים בו בשל כך, בתקופת קיצור תוחלת החיים, לפי שיעור תלותם בו באותה תקופה. היינו, הנפגע זכאי לקבל את הפיצויים במקום התלויים. אם נפטר הנפגע עקב ההפרה ובאותה עת לא היו לו תלויים, לא ייפסקו פיצויים בשל "השנים האבודות".

לפי ההוראה המוצעת ייפסק לנפגע פיצוי המיועד להיטיב את נזקם של אחרים (התלויים בו). לכן, מוצע כי תוקנה לבית המשפט סמכות לקבוע הוראות ככל שימצא לנכון לצורך הבטחת אינטרס התלויים.

סימן ד': פיצויים בעקבות פטירה

סעיף 469 ההוראה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 19(ב) לפקודת הנזיקין, וקובעת את זכותו של העיזבון לפיצויים במקרה של פטירת הניזוק כתוצאה מן ההפרה. ההוראה מבהירה, כי הזכות לפיצויים עוברת לעיזבון. כמו כן ההוראה המוצעת מבהירה כי העיזבון אינו זכאי לפיצויים בשל פגיעה בכושר השתכרותו של הנפטר בעד התקופה שלאחר פטירתו. זאת, לאור הגישה, הבאה לידי ביטוי אף בהוראת סעיף 468 המוצע, ולפיה הפיצויים בעבור "השנים האבודות" הם פיצויים המגיעים לתלויים בנפגע ולא לנפגע עצמו. במקרה שבו נפטר הנפגע בטרם נפסקו בגין פגיעה זו פיצויים לפי סעיף 468 האמור, תיוותר על כנה תביעת התלויים, אך הפעם לפי הוראות סעיף 470 המוצע.

כמו כן מעגנת ההוראה את זכות העיזבון לפיצויים בגין הוצאות אבל, נוסף על הפיצויים בשל הוצאות קבורתו של הנפטר.

יוער כי בניגוד לחוק הקיים שבו נקבע כי לבית המשפט סמכות לפסוק לעיזבון פיצויים בגין הוצאות הקבורה (סעיף 19 לפקודת הנזיקין) ובמקביל נקבעה גם זכותם של התלויים לקבלת פיצויים בגין הוצאות אלה (סעיף 80 לפקודת הנזיקין), קובע הנוסח המוצע כי הזכות לקבלת פיצויים בגין ההוצאות האמורות קמה לעיזבון בלבד.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"השפעת מוות על עילת תביעה

19. (א) נפטר אדם – כל עילות־תביעה בשל עוולה שהיו עומדות לנפטר או נגדו, יוסיפו לעמוד בעינן, בכפוף להוראות סעיף זה, לטובת עזבונו או נגד עזבונו, הכל לפי הענין.

(ב) היתה עילת תובענה מוסיפה לעמוד כאמור לטובת עזבונו של נפטר, והמעשה או המחדל היוצר את העילה גרם למותו, יהיו הפיצויים שניתן להיפרע לטובת העיזבון מחושבים בלי שים לב להפסד או לריווח שנגרם לעיזבון עקב המוות, אבל ניתן לכלול בהם סכום להוצאות קבורה.

הפיצויים וחישובם

80. בתובענה לפי סעיף 78 יש למסור פרטים בדבר האנשים שלטובתם היא מוגשת ובדבר הפסד הממון שסבל כל אחד מהם עקב מות הנפגע, והפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה, ובכלל זה הוצאות שהוציאו לקבורתו; לאחר שינוכו מסכום הפיצויים הוצאות משפט שלא נגבו מהנתבע, יקבע בית המשפט בשעת שפיטה, את חלקו של כל אחד מן הזכאים בסכום הנותר."

סעיף 470 בדומה להוראות בפקודת הנזיקין, קובע הסעיף המוצע כי התלויים יהיו זכאים לפיצויים בשל כל נזק ממון שנגרם או שעתיד להיגרם להם, כל עוד קיים קשר סיבתי בין הפטירה לבין הנזק

471. בקביעת הפיצויים לתלויים בנפטר, לא יתחשב בית המשפט בסיכויי בן הזוג שנותר בחיים למצוא בן זוג אחר.

קביעת פיצויים לתלויים [ח]

472. (א) כל אחד מקרוביו של הנפטר זכאי לפיצויי שכול ששיעורם שליש מתקרת הפיצויים לנזק שאינו נזק ממון על פי סעיף 4(א)(3) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975[28].

פיצויי שכול לקרובי הנפטר [ח]

(ב) סכום הפיצוי לכלל הזכאים לפי סעיף זה לא יעלה על פי שניים מתקרת הפיצויים לנזק שאינו נזק ממון כאמור בסעיף קטן (א).

(ג) בסעיף זה, "קרוב" – בן זוג, הורה או ילד.

סימן ה': תשלומים עתיים

473. בית המשפט רשאי להורות כי פיצויים בעד נזק ממון אשר נגרם בשל נזק לגוף, ישולמו, במלואם או בחלקם, בתשלומים עתיים.

פיצויים בדרך של תשלומים עתיים [ח]

דברי הסבר

שנגרם להם. הסדר זה יחול על נפגע הן מהפרת חוזה והן מביצוע עוולה. עם זאת, שיעור הפיצויים מוגבל לשיעור תלותם של התלויים בנפטר. המילים "בתובענה לפי סעיף 78 יש למסור פרטים בדבר האנשים שלטובתם היא מוגשת ובדבר הפסד הממון שסבל כל אחד מהם עקב מות הנפגע" שבסעיף 80 לפקודת הנזיקין, וכן הסיפה לסעיף זה, הושמטו כמיותרות. יוער כי הפיצוי בגין הוצאות שהוצאו לקבורת הנפטר הוסדר בסעיף 469 המוצע, במסגרת הפיצויים המגיעים לעיזבון בשל פטירתו של הנפגע. כלומר על פי ההוראה המוצעת, תלויים לא יהיו זכאים לפיצוי בשל הוצאות אלה.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"זכותם של תלויים לפיצויים

78. גרמה עוולה למותו של אדם, והיה אותו אדם, אילולא מת, זכאי אותה שעה לפיצויים לפי פקודה זו בעד חבלת גוף שגרמה לו העוולה – יהיו בן זוגו, הורו וילדו זכאים לפיצויים מן האדם האחראי לעוולה.

הפיצויים וחישובם

80. בתובענה לפי סעיף 78 יש למסור פרטים בדבר האנשים שלטובתם היא מוגשת ובדבר הפסד הממון שסבל כל אחד מהם עקב מות הנפגע, והפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה, ובכלל זה הוצאות שהוציאו לקבורתו; לאחר שינוכו מסכום הפיצויים הוצאות משפט שלא נגבו מהנתבע, יקבע בית המשפט בשעת שפיטה, את חלקו של כל אחד מן הזכאים בסכום הנותר."

סעיף 471 ההוראה החדשה המוצעת קובעת, שאין להתחשב באבדן הסיכויים למציאת בן זוג במקום הנפטר בעת קביעת הפיצויים. יוער כי הוראה זו תחול לא רק כאשר התלוי התובע הוא בן הזוג של הנפטר, אלא גם במקרה של תביעה מצד תלוי אחר, כגון ילדו הקטין של הנפטר.

סעיף 472 ההוראה החדשה המוצעת קובעת הסדר בנוגע לפיצויי שכול, שמטרתם לפצות את קרוביו של הנפטר, המנויים בסעיף קטן (ג) המוצע, בשל הנזק הלא־ממוני שנגרם להם עקב פטירתו כתוצאה מן ההפרה. סעיף זה קובע סכום ידוע מראש ביחס לפיצויים אלה, באמצעות העמדת הסכום המגיע לכל אחד מקרובי הנפטר על שליש מתקרת הפיצויים לנזק שאינו נזק ממון על פי סעיף 4(א)(3) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975.

מאחר שמספר הקרובים יכול להיות גדול, עלול הסכום שבו יחויב הנתבע להיות גבוה. לפיכך מוצע לקבוע תקרה כוללת לסך כל פיצויי השכול, כך שלא יעלו על פי שניים מתקרת הפיצויים לפי סעיף 4(א)(3) לחוק האמור.

סימן ה': תשלומים עתיים

סעיף 473 ההוראה החדשה המוצעת מסמיכה את בית המשפט לפסוק, שתשלום הפיצויים יהיה בדרך של תשלומים עתיים. יתרונה של דרך זו בכך, שהיא "מגשימה בצורה מדויקת יותר את העיקרון של השבת המצב לקדמותו. אין הניזוק מקבל פיצוי בגין נזק, שהיה סיכוי כי יתרחש אך הלכה למעשה לא התרחש, ואין נמנע מהניזוק פיצוי בגין סיכוי, שאירוע לא יתרחש אך אותו אירוע התרחש. בית המשפט אינו עוסק בהשערת השערות ואינו מתעמק בתורת הסיכויים, אלא הוא פוסק את הפיצוי על יסוד העובדות, כפי שהתרחשו הלכה למעשה" (ראו לדוגמה ע"א 357/80 נעים נ' ברדה, פ"ד לו(3) 762). נושא התשלומים העתיים מעלה כמה שאלות שאינן מתעוררות בקשר לפיצויים הנפסקים לתשלום מיידי, ולכן זכה להסדר מיוחד.

על פי ההסדר המוצע, ניתן לפסוק פיצויים על דרך של תשלומים עתיים רק בגין נזק ממון שנגרם בשל נזק לגוף. כדי למנוע מהצדדים לעקוף את פסיקת התשלומים העתיים בדרך של הסכמות ביניהם, ובכך לסכל את מטרת

[28] ס"ח התשל"ה, עמ' 234; התשס"ט, עמ' 192.

ביטחונות להבטחת תשלומים עתיים [ח]

474. בית המשפט רשאי להורות על המצאת ביטחונות מתאימים להבטחת התשלומים העתיים; שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לעניין זה.

הצמדת התשלומים העתיים למדד [ח]

475. החיוב לפיצויים בתשלומים עתיים יהיה צמוד למדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה החל במועד מתן ההחלטה בידי בית המשפט, אלא אם כן קבע בית המשפט הצמדה למדד אחר.

הגדלה או הקטנה של תשלומים עתיים [ח]

476. (א) נפסקו פיצויים בתשלומים עתיים, רשאי בית המשפט, לבקשתו של אחד הצדדים –

(1) לקבוע את הגדלתם של התשלומים העתיים אם מצא כי חל שינוי של ממש בנסיבות ששימשו לקבלת ההחלטה בדבר התשלומים העתיים;

(2) לקבוע את הקטנתם או הפסקתם של התשלומים העתיים אם מצא כי חל שינוי קיצוני בנסיבות כאמור בפסקה (1).

(ב) לא תוגש בקשה כאמור בסעיף קטן (א) בטרם חלפה שנה ממועד מתן החלטה קודמת בדבר התשלומים העתיים, אלא אם כן התיר זאת בית המשפט מטעמים מיוחדים.

פטירת הנפגע לאחר פסיקת תשלומים עתיים [ח]

477. נפטר הנפגע לאחר שנפסקו לו תשלומים עתיים, זכאים התלויים בו לתשלום חד־פעמי בשיעור נזק הממון כאמור בסעיף 470.

דברי הסבר

הפסיקה של תשלומים עתיים, מוצע לקבוע, שהצדדים לא יהיו רשאים לשנות את שיעור הפיצוי והמועד לתשלום, בלא אישור בית המשפט (ראו לעניין זה גם את סעיף 479 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, מעיקר הדין, פיצוי בגין נזקי גוף (ריפוי ושבת) משתלם בדרך של תשלומים עתיים, אלא שמחשש שהניזוק יתרשל בתיקון נזקו והקטנתו (דבר שעלול להביא להכבדת תשלומי הפיצויים שיוטלו על המזיק), חכמים תיקנו תקנה לטובת המזיק, שיוכל לשלם את חובו בתשלום חד־פעמי. מכיוון שהתקנה נתקנה לטובתו, הוא זכאי לוותר עליה ולדרוש שהתשלומים יהיו תשלומים עתיים. וכך כותב הרמב"ם (משנה תורה, הלכות חובל ומזיק, פרק ב, הלכות יד–טז): "כיצד משערין הריפוי, אומדין בכמה ימים יחיה זה מחולי זה וכמה הוא צריך ונותן לו מיד, ואין מחייבין אותו ליתן דבר יום ביומו, ודבר זה תקנה היא למזיק וכן השבת אומדין אותה ונותן הכל מיד, אם היה מתגלגל בחליו והולך וארך בו החולי יתר על מה שאמדוהו אינו מוסיף לו כלום, וכן אם הבריא מיד אין פוחתין לו ממה שאמדוהו. במה דברים אמורים בשרצה המזיק, שזו תקנה היא לו, אבל אם אמר המזיק אין רצוני בתקנה זו אלא ארפאהו דבר יום ביומו שומעין לו".

סעיף 474 ההוראה החדשה המוצעת מסמיכה את בית המשפט להורות על המצאת ביטחונות מתאימים כדי להגן על זכותו של הנפגע לתשלומים בעתיד, בהתחשב במיהותו של משלם הפיצויים. הסדר זה נדרש, מאחר שתשלום הפיצויים יכול להתמשך על פני תקופה ארוכה. ההוראה מסמיכה את שר המשפטים להתקין תקנות לעניין זה.

סעיף 475 ההוראה החדשה המוצעת קובעת את שיטת ההצמדה של החיוב לפיצויים עתיים למדד המחירים לצרכן, בדומה לשיטה הקבועה בתקנות הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים (תשלומים עתיים), התשל"ח–1978. עם זאת ההוראה המוצעת מאפשרת לבית המשפט לקבוע שיטת הצמדה שונה, אם מצא לנכון לעשות כן.

סעיף 476 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת דנה בתוצאות הנובעות משינויים בנסיבות, שהיוו בסיס להחלטה בדבר תשלום הפיצויים כתשלומים עתיים, ומסמיכה את בית המשפט, במקרים חריגים, לשנות את סכום התשלום העתי בשל השינויים האמורים.

כאשר הבקשה לשינוי היא של הנפגע, המעוניין בהגדלת התשלומים העתיים, הדרישה היא לקיום "שינוי של ממש" בנסיבות ששימשו בסיס למתן ההחלטה; כאשר הבקשה לשינוי היא של המפר, המעוניין בהקטנתם או בהפסקתם של התשלומים העתיים, הדרישה חמורה יותר ועליו להראות "שינוי קיצוני" בנסיבות ששימשו בסיס למתן ההחלטה.

לסעיף קטן (ב)

כדי להגן על הוודאות הסבירה של הצדדים לגבי תשלום הפיצויים ושיעורם, מוצע לאפשר הגשת בקשה לשינוי התשלומים העתיים רק לאחר שחלפה שנה ממועד מתן ההחלטה בדבר התשלומים העתיים. עם זאת לבית המשפט אפשרות לקבל בקשה כאמור, אף בטרם חלפה שנה, אם קיימים טעמים מיוחדים.

סעיף 477 בהעדר הוראה מיוחדת עוברת הזכות לתשלומים עתיים לעיזבון. זאת בהתאם לסעיף 469 המוצע. ואולם אם נפטר הנפגע, לא מתקיים האינטרס הציבורי בפסיקת פיצויים בדרך של תשלומים

478. בית המשפט רשאי, בכל עת, להמיר תשלומים עתיים בתשלום חד־פעמי.

המרת תשלומים עתיים
[ח]

479. כרתו הצדדים חוזה המשנה את שיעורם של התשלומים העתיים או את מועדם, אחרי שנפסקו, טעון החוזה אישור בית משפט.

חוזה בדבר תשלומים עתיים שנקבעו
[ח]

סימן ו׳: הטבת נזק

480. הטבת נזק היא הוצאות שהוצאו או שירות שניתן כדי לתקן נזק לגוף, למנוע מנפגע את החמרתו של נזק כאמור או נזק נוסף או להקל מסבלו, לרבות תמיכה שניתנה לנפגע למחייתו ולמחיית בני ביתו שנזקק לה עקב הנזק, וכן, אם נפטר הנפגע – לרבות תמיכה כאמור שניתנה לאדם הזכאי לפיצוי בשל כך מאת המפר.

מהותה של הטבת נזק
[הטב 1]

481. (א) נגרם לנפגע נזק בשל הפרה, ונזקו הוטב, עוברת למי שהיטיב את הנזק (בסימן זה – המיטיב) זכותו של הנפגע לפיצויים בסכום הטבת הנזק, ובלבד שהסכום האמור לא יביא להגדלת סכום הפיצויים שהיה נפסק אלמלא ההטבה.

(ב) לעניין סימן זה אחת היא אם מקור ההטבה בחיוב על פי דין, על פי חוזה או במעשה התנדבות.

העברת זכות למיטיב
[הטב 2, 4 רישה]

דברי הסבר

עתיים. לפיכך אם נפטר נפגע שקיבל פיצויים על דרך תשלום עתי, אזי התלויים בו זכאים לתשלום חד־פעמי בשיעור הפסד התמיכה בהם והפיצוי יחושב בדרך שבה מחושב הפיצוי לתלויים על פי סעיף 470 (דהיינו, שיטת הידות וכו׳).

סעיף 478 ההוראה החדשה המוצעת מסמיכה את בית המשפט להמיר את הפיצויים העתיים לתשלום חד־פעמי, בהתאם לשיקול דעתו.

סעיף 479 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי הסכם שנכרת לאחר שניתנה החלטת בית משפט בדבר תשלומים עתיים, טעון אישור של בית המשפט, אם הוא משנה את מועד התשלום העתי או את שיעורו. מטרת ההוראה להגן על האינטרס הציבורי שבשלו נפסקו הפיצויים העתיים. לשם כך יש לדאוג לכך שלאחר פסיקת הפיצויים ההסדר לא ייעקף בדרך של הסכמה חוזית על תשלום חד־פעמי.

סימן ו׳: הטבת נזק

סעיף 480 ההגדרה המוצעת חוזרת על הגדרת סעיף 1 לחוק הטבת נזקי גוף, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הטבת נזקי גוף הקיים:

״הגדרות

1. לענין חוק זה –

״הטבת נזק״ – הוצאות שהוצאו או שירות שניתן כדי לתקן נזק גוף, למנוע מניזוק החמרתו של נזק או נזק נוסף או להקל מסבלו, לרבות תמיכה שניתנה לניזוק למחייתו ולמחיית בני ביתו שנצטרך לה עקב הנזק, וכן, אם מת הניזוק, תמיכה כאמור שניתנה לאדם הזכאי לפיצוי בשל כך מאת המזיק;״

סעיף 481 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הדין הקיים (חוק הטבת נזקי גוף), תוך החלת הסדר התחלוף של זכויות הניזוק אל המיטיב, אשר מקורו הרעיוני בעיקרון הכללי של דיני עשיית עושר ולא במשפט, הן בדיני הנזיקין והן בדיני החוזים (ובלבד שהנזק שנגרם הוא נזק לגוף). בכך למעשה חוזרת ההוראה המוצעת על התפיסה הבסיסית של דיני הטבת הנזק: עם ההטבה עוברת למיטיב זכותו של הניזוק כלפי המפר.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 4 לחוק הטבת נזקי גוף, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הטבת נזקי גוף הקיים:

״זכותו של מיטיב להיפרע מן המזיק

2. גרם אדם לזולתו נזק גוף, רשאי מי שהיטיב את הנזק להיפרע את הטבת הנזק מן המזיק עד כדי סכום שהמזיק היה חייב למוטב על פי כל דין בשל גרימת נזק הגוף אלמלא הוטב הנזק על ידי המיטיב.

תחומיה של הזכות

4. לענין חוק זה אין נפקא מינה אם המיטיב פעל לפי חובה שבדין או שבהסכם או שפעל בהתנדבות; ואין נפקא מינה אם המיטיב הוא אגודה שיתופית שהמוטב אחד מחבריה; אלא שאם היה המיטיב תאגיד העוסק בעסקי ביטוח – למעט תאגיד המבטח את חבריו בלבד – ופעל לפי חוזה ביטוח עם הניזוק או המוטב, לא יהיה זכאי להיפרע לפי חוק זה, אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו לפי חוק אחר.״

זכות המיטיב [הטב 5 למעט סיפה]

482. (א) סכום הטבת הנזק לעניין זכות המיטיב לפי סעיף 481 יכלול את ההוצאות, השכר בעבור השירות או התשלום לשם תמיכה, ובלבד שהם סבירים.

(ב) שכר ששולם לעובד שנפגע ושנמצא בלתי כשיר לעבודה, או לתלויים של נפגע, ייחשב כהוצאה סבירה לעניין סעיף קטן (א), ובלבד שאין הוא עולה על השכר שהיה משתלם לנפגע אלמלא נגרם לו הנזק לגוף.

הבטחת זכותו של המיטיב [ח]

483. נפגע שקיבל הטבה או שזכאי לקבל הטבה בשל נזק ואשר הגיש בשל אותו נזק תובענה לפיצויים, ימסור למיטיב הודעה על הגשת התובענה כאמור.

סייג להטבת נזק [הטב 4 סיפה, חות 16, נזק 81(1), 86]

484. (א) התשלומים האלה לא ייחשבו כהטבת נזק ולא יובאו בחשבון בקביעת הפיצויים לנפגע:

(1) תגמולי ביטוח, למעט תגמולי ביטוח שמשלם תאגיד המבטח את חבריו בלבד;

[ח] (2) סכומים שהנפגע חייב להשיב למיטיב.

[ח] (ב) סעיף זה יחול בכפוף להוראות פרק תשיעי: חוזה ביטוח בחלק משנה שלישי*.

דברי הסבר

סעיף 482 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק הטבת נזקי גוף, בשינויי נוסח. ההוראה מבהירה, כי המיטיב זכאי להשבה של הוצאות סבירות בלבד. כמו כן הוספו בסעיף קטן (ב) המוצע המילים "או לתלויים של נפגע". זאת כדי להבהיר כי גם שכר ששולם לתלויי הנפגע נכלל בגדר הוצאה סבירה של המיטיב, שבגינה הוא זכאי להחזר. הסיפה של סעיף 5 הקיים הושמטה בהיותה מיותרת.

נוסח חוק הטבת נזקי גוף הקיים:

"סבירותה של הטבת הנזק

5. אין להיפרע לפי חוק זה אלא הוצאות, שכר שירות ודמי תמיכה סבירים; משכורת או שכר עבודה שמעביד מוסיף לשלם לעובדו בתקופה שהעובד אינו מסוגל לעבודה עקב נזק הגוף, רואים לענין זה כהוצאה סבירה, אלא שאין להיפרע יותר מן המשכורת או שכר העבודה שהיה העובד מקבל אילו היה מסוגל לעבודה; כן רואים כהוצאה סבירה את הכלכלה הניתנת, והשכר המשתלם, על ידי המדינה לחייל בתקופה שלא היה מסוגל לשירות."

סעיף 483 ההוראה החדשה המוצעת מטילה על הנפגע חובה להודיע למיטיב על תובענה שהגיש כנגד המפר. זאת כיוון שעם ההטבה עוברת זכותו של הנפגע לפיצויים אל המיטיב בהתאם להוראות סעיף 481 המוצע ולמיטיב אינטרס ברור להצטרף לתובענה ולתבוע את חלקו. הוראה זו תאפשר להבטיח את זכויותיו של המיטיב כאמור.

סעיף 484 ההוראה המוצעת מבהירה את היחס שבין תגמולי ביטוח לבין דיני ההטבה.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת, בדומה לדין הקיים, שסכומים המשתלמים בידי המבטח לא ינוכו מזכויות הנפגע, וכי המבטח אינו זכאי להטבת נזק לפי הסימן המוצע. זאת למעט תגמולים בשל נזק לגוף שמשלם תאגיד המבטח את חבריו בלבד. ההוראה מוסיפה על הדין הקיים וקובעת, שגם סכומי הטבה שהנפגע חייב להשיב למיטיב לא ייחשבו הטבה לעניין קביעת הפיצויים.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מבהירה כי הוראת הסעיף המוצע כפופה להסדרים הקבועים בפרק הדן בחוזה ביטוח. כך למשל, בהתאם לפרק חוזה ביטוח, זכות המבוטח לקבלת פיצוי או שיפוי בשל תאונה, מחלה או נכות עשויה לעבור למבטח (ה"מיטיב"), בהתאם להוראות סעיפים 342 ו־350 המוצעים.

נוסח חוק הטבת נזקי גוף הקיים:

"תחומיה של הזכות

4. לענין חוק זה אין נפקא מינה אם המיטיב פעל לפי חובה שבדין או שבהסכם או שפעל בהתנדבות; ואין נפקא מינה אם המיטיב הוא אגודה שיתופית שהמוטב אחד מחבריה; אלא שאם היה המיטיב תאגיד העוסק בעסקי ביטוח – למעט תאגיד המבטח את חבריו בלבד – ופעל לפי חוזה ביטוח עם הניזוק או המוטב, לא יהיה זכאי להיפרע לפי חוק זה, אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו לפי חוק אחר."

* סעיפים 287 עד 360.

סימן ז': פיצויים בשל נזק לרכוש

פיצויים בשל נזק שאינו ניתן לתיקון באורח סביר [ח]

485. הבעלים של נכס או המחזיק בו שנפגע בשל אבדנו של הנכס או בשל נזק שנגרם לנכס, והנזק אינו ניתן לתיקון באורח סביר, זכאי לפיצויים בשל כל אחד מאלה:

(1) הוצאות לרכישת נכס זהה לנכס אשר אבד או ניזוק, לרבות ההוצאות הנלוות; לא ניתן לרכוש נכס זהה בדרך סבירה, יהיה הנפגע זכאי להוצאות לרכישת נכס דומה לנכס שאבד או שניזוק, לרבות ההוצאות הנלוות;

(2) ההוצאות הדרושות להתאמת השימוש בנכס שנרכש כאמור בפסקה (1);

(3) פגיעה בתועלת שהנפגע היה יכול להפיק מהנכס, לרבות הפסד פירות ורווחים.

פיצויים בשל נזק הניתן לתיקון באורח סביר [ח]

486. (א) הבעלים של נכס או המחזיק בו שנפגע בשל נזק שנגרם לנכס, והנזק ניתן לתיקון באורח סביר, זכאי לפיצוי בשל כל אחד מאלה:

(1) הוצאות לתיקון הנכס, להתקנתו ולהתאמתו לשימוש חוזר, לרבות ההוצאות הנלוות, ובלבד שהפיצוי לפי פסקה זו לא יעלה על שיעור שבו היה פוחת ערך הנכס אלמלא התיקון אלא אם כן מצא בית המשפט טעמים מיוחדים להורות אחרת;

(2) הפחתה בשוויו של הנכס, שתחושב כהפרש שבין שוויו של הנכס לפני שניזוק לבין שוויו לאחר שתוקן;

(3) פגיעה בתועלת שהנפגע היה יכול להפיק מהנכס בעבר, לרבות הפסד פירות ורווחים.

(ב) נפגע לא יהיה זכאי לפיצויים לפי הוראות סעיף קטן (א) בסכום העולה על הסכום שהיה זכאי לו, אילו חלו לגביו הוראות סעיף 485.

דברי הסבר

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"סכומים שלא יחושבו

81. בקביעת סכום הפיצויים לא יובאו בחשבון –

(1) סכום שנתקבל או שזכאים לקבלו במות המת לפי חוזה ביטוח;

(2) סכום ששולם או שחייבים לשלמו לרגל האבל על המת.

סכום ביטוח לא יובא בחשבון פיצויים

86. שעה שבאים לשום פיצויים המשתלמים בשל עוולה, לא יובא בחשבון כל סכום ששולם או שמגיע לרגל אותה עוולה על פי חוזה ביטוח."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים וביטוח

16. בקביעת שיעור הפיצויים לא יובא בחשבון סכום שהנפגע קיבל או זכאי לקבל בשל הפרת החוזה לפי חוזה–ביטוח."

סימן ז': פיצויים בשל נזק לרכוש

סעיפים 485 ו־486 ההוראות החדשות המוצעות מסדירות את נושא הפיצויים בשל נזק לרכוש.

ההסדר המוצע מבחין בין שני מצבים: האחד, מצב שבו הנזק שנגרם לנכס לא ניתן לתיקון באופן סביר (סעיף 485 המוצע); השני, מצב שבו הנזק שנגרם לנכס ניתן לתיקון באורח סביר (סעיף 486 המוצע).

כאשר הנזק אינו ניתן לתיקון באורח סביר (סעיף 485 המוצע), יהיה הנפגע זכאי לפיצויים לראשי הנזק הישיר – הוצאות לרכישת נכס חדש, זהה או דומה לנכס שניזוק (ראו לשם השוואה, הדיון המפורט ברע"א 2672/96, 6449 מדינת ישראל נ' קיבוץ חפץ חיים ואח', פ"ד נב(2) 247, 257–259) וכן הוצאות להתאמת השימוש בנכס החלופי. כמו כן, יהיה הנפגע זכאי לפיצויים לראש הנזק העקיף – פגיעה בתועלת שהנפגע היה יכול להפיק מהנכס, לרבות הפסד פירות ורווחים. הפיצוי בראש הנזק העקיף ניתן הן בעבור פגיעה בתועלת בעבר והן בעבור פגיעה בתועלת בעתיד.

כאשר הנזק ניתן לתיקון באורח סביר (סעיף 486 המוצע), ראשי הנזק המזכים בפיצוי הם: הנזק הישיר – ההוצאות שהנפגע הוציא לתיקון הנכס, פחיתת השווי של הנכס וכן פיצוי בגין ראש הנזק העקיף של הפסד פירות ורווחים מהנכס. הפיצוי בראש הנזק העקיף ניתן רק בעבור העבר. הפיצוי לפי פסקה זו לא יעלה על שיעור פחיתת ערך הנכס אלמלא התיקון, אלא אם כן מצא בית המשפט לנהוג אחרת.

סימן ח': פיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון

נזק שאינו נזק ממון [חות 13, ח]

487. היה נפגע זכאי לפיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון, יפסוק לו בית משפט פיצויים בשל נזק זה בשיעור שייראה לו בנסיבות העניין.

סימן ט': פיצויים בלא הוכחת נזק

פיצויים בשל הפרת חיוב כספי [חות 11(ב)]

488. הופר חיוב כספי, זכאי הנפגע, בלא הוכחת נזק, לפיצויים בשל הסכום שבפיגור, מיום ההפרה עד יום התשלום, בשיעור הפרשי ההצמדה והריבית לפי חוק פסיקת ריבית, אלא אם כן קבע בית המשפט שיעור אחר.

פיצויים בשל הפרת חיוב לעניין נכס או שירות [חות 11(א)]

489. הופר חיוב לתת או לקבל נכס או שירות, והחוזה בוטל בשל ההפרה, זכאי הנפגע, בלא הוכחת נזק, לפיצויים בשיעור ההפרש שבין התמורה הקבועה בחוזה בעד הנכס או השירות לבין שוויו של הנכס או השירות ביום ביטול החוזה.

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

דוגמה לכך מביא רבי אברהם ישעיהו קרליץ (חזון איש, בבא קמא, סימן ו, ס"ק ג) במי שלכלך את כותל ביתו של חברו; ניתן להניח שנזק זה אינו מוריד את ערך הבית כלל, וערך התיקון עולה אפוא על ערך הפחת. ובלשונו: "ונראה, דכיון דאין בית עומד למכירה, אלא לתקן בדקיה, משלם מה שחברו מפסיד בהוצאות התיקון".

סעיף קטן (ב) המוצע מבהיר, כי כאשר הנזק ניתן לתיקון לא יהיה הנפגע זכאי לפיצוי בשיעור העולה על השיעור שהיה זכאי לו אילו הנכס לא היה ניתן לתיקון והוא היה נאלץ לרכוש נכס חדש זהה או דומה.

התייחסות המשפט העברי:

הכלל במשפט העברי לשומת נזקי רכוש הוא "שומת הפחת", דהיינו פיצוי בגין ירידת ערך הנכס, וכך לשון המשנה (בבא קמא ו, ב), בעניין בהמה שאכלה ערוגת ירק: "כיצד משלם מה שהזיקה? שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה" (ביחס למיטלטלין ראו תוספתא, בבא קמא, פרק ג, הלכה א). ואולם מאחר ששומת הפחת עלולה להשאיר את הניזוק בלא פיצוי ככל שלרכוש שניזוק לא היה ערך בשוק, נפסק בדורות האחרונים גם על פי שיטת "שומת התחלוף" כדרך שומה בנזקי רכוש, בהסתמך על מקורות שונים (שו"ת מנחת שלמה, מהדורה תניינא, סימן קלה).

סימן ח': פיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון

סעיף 487 ההוראה המוצעת מרחיבה את הוראת סעיף 13 לחוק התרופות, מעגנת את הקבוע בו כעיקרון כללי החל הן בדיני החוזים והן בדיני הנזיקין ומשלימה בכך את הסדר פסיקת הפיצויים בשל נזק שאינו נזק ממון (ראו סעיף 466 המוצע). ההוראה המוצעת קובעת כי בכל מקרה שבו נגרם לנפגע נזק שאינו נזק ממון, וקבע בית המשפט כי הוא זכאי לפיצוי בשל נזק זה, בין אם הנזק שאינו נזק ממון נגרם בשל נזק לגוף ובין אם לאו, יפסוק לו בית המשפט פיצויים בשל נזק זה בשיעור שייראה לבית המשפט בנסיבות העניין.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים בעד נזק שאינו של ממון

13. גרמה הפרת החוזה נזק שאינו נזק ממון, רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים בעד נזק זה בשיעור שייראה לו בנסיבות הענין."

סימן ט': פיצויים בלא הוכחת נזק

סעיף 488 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(ב) לחוק התרופות, בשינויי נוסח. עם זאת המונח "חיוב" בהוראה המוצעת יפורש כהגדרתו הרחבה בפרק התרופות, ומקורו לא יהיה חוזי דווקא.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים ללא הוכחת נזק

11. (ב) הופר חיוב לשלם סכום כסף, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום הריבית על התשלום שבפיגור, מיום ההפרה ועד יום התשלום, בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, אם לא קבע בית המשפט שיעור אחר."

סעיף 489 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(א) לחוק התרופות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים ללא הוכחת נזק

11. (א) הופר חיוב לספק או לקבל נכס או שירות ובוטל החוזה בשל ההפרה, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום ההפרש שבין התמורה בעד הנכס או השירות לפי החוזה ובין שוויים ביום ביטול החוזה."

490. הוראות סעיפים 488 ו־489 אינן גורעות מזכות הנפגע לפיצויים לפי הוראות אחרות בפרק זה, ואולם אם לא היתה תמורה בעד החיוב שהופר או שהיתה תמורה בלתי סבירה, רשאי בית המשפט להפחית את הפיצויים לנפגע עד לשיעור הפיצויים הקבועים בהוראות סעיפים 488 ו־489.

סייג לפיצויים בלא הוכחת נזק [חות 12]

491. (א) נקבע בחוזה שיעור פיצויים בשל הפרה, זכאי הנפגע, בלא הוכחת נזק, לפיצויים שנקבעו (בסימן זה – פיצויים מוסכמים).

פיצויים מוסכמים [חות 15(א) רישה]

(ב) סכומים שהמפר שילם לנפגע לפני הפרת החוזה, שהצדדים הסכימו לגביהם מראש כי אם יופר החוזה יחולטו לטובת הנפגע, ייחשבו כפיצויים מוסכמים.

[חות 15(ג)]

492. (א) בית המשפט רשאי להפחית פיצויים מוסכמים אם נקבעו בלא כל יחס סביר לנזק שהיה ניתן לצפות בעת עריכת החוזה כתוצאה מסתברת של ההפרה.

סייג לפיצויים מוסכמים [חות 15(א) סיפה]

(ב) נקבעו בחוזה פיצויים מוסכמים, אין בקביעה זו כשלעצמה כדי לגרוע מזכות הנפגע לתבוע במקומם פיצויים על פי הוראות אחרות בפרק זה, או לתבוע כל תרופה אחרת בשל ההפרה.

[חות 15(ב)]

פרק חמישי: השבה

493. (א) בוטל חוזה בשל הפרתו, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל (בסעיף זה – השבת שווי).

השבה בשל ביטול חוזה [חות 9(א)]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), רשאי הנפגע, גם אם ההשבה בעין אפשרית וסבירה, להשיב למפר את השווי של מה שקיבל או לדרוש מהמפר השבת שווי.

דברי הסבר

סעיף 490 ההוראה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 12 לחוק התרופות, ולפיו אין בפסיקת פיצויים בלא הוכחת נזק כדי לפגוע בזכות הנפגע לפיצויים המגיעים לו בהתאם להוראות אחרות בפרק הפיצויים, בעד נזק שהוכיח.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"שמירת זכות

12. האמור בסעיף 11 אינו גורע מזכותו של הנפגע לפיצויים בעד נזק שהוכיח לפי סעיף 10; אולם אם היתה התמורה שכנגד החיוב שהופר בלתי סבירה, או שלא היתה תמורה כלל, רשאי בית המשפט להפחית את הפיצויים עד כדי האמור בסעיף 11."

סעיפים 491 ו־492 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 15 לחוק התרופות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"פיצויים מוסכמים

15. (א) הסכימו הצדדים מראש על שיעור פיצויים (להלן – פיצויים מוסכמים), יהיו הפיצויים כמוסכם, ללא הוכחת נזק; אולם רשאי בית המשפט להפחיתם אם מצא שהפיצויים נקבעו ללא כל יחס סביר לנזק שניתן היה לראותו מראש בעת כריתת החוזה כתוצאה מסתברת של ההפרה.

(ב) הסכם על פיצויים מוסכמים אין בו כשלעצמו כדי לגרוע מזכותו של הנפגע לתבוע במקומם פיצויים לפי סעיפים 10 עד 14 או לגרוע מכל תרופה אחרת בשל הפרת החוזה.

(ג) לענין סימן זה, סכומים שהמפר שילם לנפגע לפני הפרת החוזה והצדדים הסכימו מראש על חילוטם לטובת הנפגע, דינם כדין פיצויים מוסכמים."

פרק חמישי: השבה

ככלל, על השבה בדיני חוזים יחולו הוראות פרק עשיית עושר ולא במשפט. עם זאת בנושא של ביטול חוזה נדרשת התייחסות מיוחדת המעוגנת בפרק המוצע.

סעיף 493 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 9 לחוק התרופות, בשינויי נוסח. במצב של ביטול חוזה לא ניתן להסתפק בהוראה הכללית הקבועה בפרק עשיית עושר ולא במשפט, משום ההסדר המיוחד ביחס לברירה בין השבה בעין להשבת שווי. הוראת סעיף קטן (א) המוצעת מקבילה להוראת סעיף 415 המוצע, בפרק עשיית עושר ולא במשפט, אך הוראת סעיף קטן (ב) המוצע קובעת דין מיוחד לתחום החוזים בנותנה משקל נכבד לרצון הנפגע לבחור בין ביצוע בעין לבין השבת השווי.

תחולת פרק עשיית עושר על ההשבה [ח]

494. פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט בחלק משנה רביעי* יחול על הזכות להשבה, בכפוף להוראות פרק זה.

פרק שישי: תרופות בשל הפרה צפויה

הזכות לתרופות בשל הפרה צפויה [חות 17]

495. גילה חייב את דעתו שלא יקיים את החיוב או שברור בנסיבות העניין כי קרוב לוודאי שיופר החיוב, זכאי הנפגע לכל התרופות הקבועות בחלק משנה זה, בשינויים המחויבים; ואולם לא ייתן בית המשפט צו לאכיפה המורה על אכיפת החיוב במועד המוקדם מהמועד שהוסכם לקיום החיוב.

פרק שביעי: תרופות נוספות

השעיית קיום חיובים [ח]

496. הופר חוזה הפרה יסודית, זכאי הנפגע להשעות את קיום חיוביו עד שהמפר יקיים את חיוביו.

תרופת הניכוי [מכר 28, קבל 4(א)(2), (ג), שכר 9(א)(2), ח]

497. (א) הופר חיוב ההתאמה בנכס או במלאכה, זכאי הנפגע לנכות מהתמורה את הסכום האמור בסעיף קטן (ג), ובלבד שנתן למפר הזדמנות סבירה לתיקון אי־ההתאמה, אך המפר לא תיקן אותה בתוך זמן סביר.

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

ממקורות המשפט העברי עולה, שעם ביטול החוזה מתבטלות כל הפעולות שנעשו כתוצאה ממנו, ולכן אם הדבר אפשרי, ההשבה תהיה בעין (ראו כסף הקדשים על שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שלג, סעיף ג).

נוסח חוק התרופות הקיים:

"השבה לאחר ביטול

9. (א) משבוטל החוזה, חייב המפר להשיב לנפגע מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך; והנפגע חייב להשיב למפר מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך."

סעיף 494 למען הסר ספק בנוגע לתחולתו של פרק עשיית עושר ולא במשפט, בשל ההוראה המיוחדת הקבועה בסעיף 493 המוצע, מוצע לקבוע במפורש כי על הזכות להשבה יחולו שאר ההוראות בפרק עשיית עושר ולא במשפט.

פרק שישי: תרופות בשל הפרה צפויה

סעיף 495 ההוראה המוצעת קובעת את הזכות לתרופות במקרה של הפרה צפויה, בדומה לסעיף 17 לחוק התרופות, אך היא חלה, נוסף על הפרה צפויה בחוזים, גם על הפרה צפויה בנזיקין, ככל שהדבר עולה בקנה אחד עם אופיו של החיוב. המילים "גם לפני המועד שנקבע לקיום החוזה" הושמטו בהיותן מיותרות.

נוסח חוק התרופות הקיים:

"הפרה צפויה

17. גילה צד לחוזה את דעתו שלא יקיים את החוזה, או שנסתבר מנסיבות הענין שלא יוכל או לא ירצה לקיימו, זכאי הצד השני לתרופות לפי חוק זה גם לפני המועד שנקבע לקיום החוזה, ובלבד שבית המשפט, בנתנו צו אכיפה, לא יורה שיש לבצע חיוב לפני המועד שנקבע לקיומו."

פרק שביעי: תרופות נוספות

סעיף 496 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את תרופת השעיית החוזה במקרה של הפרה יסודית. סעד ההשעיה מוכר מכוח עקרון תום הלב במסגרת הדין הקיים. מוצע כי תרופת ההשעיה תינתן רק במקרים שבהם הפרת החוזה היא הפרה יסודית. הוראה זו תחול, נוסף על הקבוע בסעיף 52 המוצע, על חיובים שאינם שלובים ועל חיובים של הנפגע אשר אינם מותנים בקיום של חיוב המפר.

סעיף 497 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מעגנת הסדר מקיף לסעד הניכוי מן המחיר בשל הפרת חיוב של התאמה בנכס או במלאכה. סעד זה קבוע כיום בחוק המכר, בחוק חוזה קבלנות ובחוק השכירות והשאילה, וחל במצבים של אי־התאמה. החידוש בהסדר המוצע הוא ההתאמה בין ההסדרים ואיחודם להסדר מקיף וכולל, אשר קובע את הזכות לניכוי מן התמורה. התנאי לניכוי הוא מתן הזדמנות סבירה למפר לתקן את אי־ההתאמה. המילים "ואין הקונה רוצה לתבוע את ביצוע החוזה או לחזור בו ממנו" הקבועות בסעיף 28 לחוק המכר, הושמטו בהיותן מיותרות.

* סעיפים 410 עד 419.

(ב) שילם הנפגע את התמורה בעד הנכס או המלאכה, זכאי הוא להשבה בשיעור הסכום שאותו היה זכאי לנכות לפי הוראות סעיף קטן (א), אלמלא שולמה התמורה.

(ג) הניכוי מהתמורה בעד הנכס או המלאכה יחושב בהתאם לשיעור שבו פחת שוויים בשל אי־ההתאמה לעומת שוויים אלמלא אי־ההתאמה; שוויים של הנכס או המלאכה ייקבע על פי שוויים במועד כריתת החוזה.

צו מרתיע [ח]

498. (א) נתן בית המשפט צו אכיפה, רשאי הוא, אם מצא לנכון, לחייב בצו את המפר לשלם סכום שיקבע בעד כל יום שבו לא יקיים המפר את צו האכיפה (בסעיף זה – צו מרתיע) ורשאי הוא לקבוע כי מועד תחילתו של הצו המרתיע יהיה מאוחר ממועד מתן צו האכיפה.

(ב) אין במתן צו מרתיע כדי לגרוע מתוקפו של צו האכיפה.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת, שהזכאות לניכוי קיימת גם אם הנפגע כבר שילם את התמורה הכספית בעד הנכס או המלאכה, וזאת כדי ליצור הבחנה בין תרופת הניכוי לקיזוז. ההוראה מבהירה כי במקרה כזה זכאי הנפגע להשבה בהתאם לשיעור שאותו היה זכאי לנכות כאמור לעיל.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת מסדירה את דרך חישוב שיעור הניכוי. חישוב זה ייעשה באופן יחסי לפחיתת השווי בשל אי־ההתאמה, במועד כריתת החוזה.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי נקבע, לגבי חוזה מכר, כי אם אי־ההתאמה היא יסודית, היינו שאינה ניתנת לתיקון ויש לקונה עילה לביטול המכר, אין הוא זכאי לניכוי, וכפי שכותב הרמב"ם (משנה תורה, הלכות מכירה, פרק טו, הלכה ד. וראו גם שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רלב, סעיף ד): "אין מחשבין פחת המום... אם רצה הלוקח ליקח פחת המום, הרשות ביד המוכר שהוא אומר לו: 'או תקנה אותו כמו שהוא, או טול דמים שלך ולך'". ואולם אם אי־ההתאמה אינה יסודית ואינה עילה לביטול העסקה, מכיר המשפט העברי בתרופת הניכוי. כך הוא כאשר אי־ההתאמה ניתנת לתיקון (שולחן ערוך ורמ"א, חושן משפט, סימן רלב, סעיף ה); וכך הוא כאשר אי־ההתאמה פעוטה ורוב בני אדם אינם מבטלים עסקת מכר בגינה (רמ"א, חושן משפט, סימן רלג, סעיף א).

נוסח חוק המכר הקיים:

"ניכוי מהמחיר

28. הפר המוכר חיוב כאמור בסעיף 11 ולא תיקן את הדבר תוך זמן סביר אחרי שהקונה נתן לו הודעה על כך, ואין הקונה רוצה לתבוע את ביצוע החוזה או לחזור בו ממנו, זכאי הוא לנכות מן המחיר את הסכום שבו פחת שווי הממכר עקב אי־ההתאמה לעומת שוויו לפי החוזה."

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"תרופות בשל פגם

4. (א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –

(2) לנכות מן השכר, כל עוד לא תוקן הפגם, את הסכום שבו פחת שווי המלאכה או השירות עקב הפגם לעומת השכר לפי המוסכם.

(ג) לא ניתן הפגם לתיקון, זכאי המזמין לניכוי מן השכר כאמור בסעיף קטן (א)(2)."

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"תרופות בשל אי־תיקון

9. (א) לא תיקן המשכיר את הפגם תוך זמן סביר לאחר שקיבל על כך דרישה מאת השוכר, רשאי השוכר –

(2) להפחית את דמי השכירות, כל עוד לא תוקן הפגם, לפי היחס שבו פחת שווי השכירות עקב הפגם לעומת שוויה לפי החוזה."

סעיף 498 ההוראה החדשה המוצעת מקנה לבית המשפט סמכות לתת צו מרתיע, במקרה שבו נתן צו אכיפה. תכליתו של הצו המרתיע לחזק את היעילות של צווי אכיפה, כך שבית המשפט יהיה מוסמך, כבר בעת מתן הצו, בנסיבות מתאימות, לתמרץ את המפר לקיים את הצו באמצעות קביעת הרתעה כספית.

התייחסות המשפט העברי:

הוראה זו עולה בקנה אחד עם המשפט העברי, המעניק סמכות רחבה לבית הדין להטיל קנסות בגין הפרת ציוויו, על פי העיקרון "הפקר בית דין – הפקר". התלמוד (גיטין לו ע"ב) מביא מקור לאפשרות זו מהפסוק: "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ" (עזרא י, ח).

חלק רביעי: נכסים

חלק משנה ראשון: הוראות ביחס לכלל הנכסים

פרק ראשון: כללי

הגדרות לחלק הנכסים

499. בחלק זה –

[מק 52, 77א] "דירה" – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, אשר נועדו למגורים, לעסק או לצורך אחר, המהווים יחידה שלמה ונפרדת;

[מק 15, מט 8] "מחזיק", בנכס – בין שהשליטה הישירה בנכס היא בידיו, ובין שהיא בידי אדם המחזיק מטעמו;

[מק 1] "מפקח", "רשם" – כהגדרתם בחוק המקרקעין;

[ח] "פנקסי המקרקעין" – כמשמעותם בסעיף 123 לחוק המקרקעין.

דברי הסבר

חלק רביעי: נכסים

החלק הרביעי כולל את ההוראות החלות על נכסים. מטרת חלק זה ליצור הסדרים אחידים ומתאימים ככל האפשר, להוראות הדנות בנכסים. החלק מורכב מארבעה חלקי משנה: חלק המשנה הראשון דן בהוראות כלליות המשותפות לכל סוגי הנכסים; חלק המשנה השני דן בהגדרת זכויות הקניין השונות, המתייחסות לכל סוגי הנכסים, כגון: בעלות, נאמנות ושכירות; חלק המשנה השלישי דן בהוראות המיוחדות למקרקעין, כגון: זיקת הנאה, בתים משותפים ומשכנתה; חלק המשנה הרביעי דן בהוראות המיוחדות למיטלטלין, וכן בדיני השבת אבידה.

חלק משנה ראשון: הוראות ביחס לכלל הנכסים

חלק משנה זה כולל הוראות כלליות שיחולו על כלל סוגי הנכסים. לאור זאת, חלק מן ההוראות הקיימות כיום בחוקים ספציפיים, הורחבו והוחלו על כלל הנכסים.

פרק ראשון: כללי

סעיף 499 להגדרה "דירה" – בהוראה המוצעת נערך שינוי לעומת ההגדרה הקיימת בחוק המקרקעין, שמטרתו להדגיש, שמהותה העיקרית של דירה היא ייעודה ולא המבנה הפיזי, או ייעוד השימוש שלה. מובהר כי דירה יכולה לכלול גם חדרים או תאים שאינם רציפים.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

52. דירה – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, שנועדו לשמש יחידה שלמה ונפרדת למגורים, לעסק או לכל צורך אחר."

"הגדרות

77א. דירה – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, שנועדו לשמש יחידה שלמה ונפרדת למגורים, לעסק או לכל צורך אחר."

להגדרה "מחזיק בנכס" – ההגדרה המוצעת חוזרת על ההוראות לעניין זה בחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. המילה "מקרקעין" הוחלפה במילה "נכס" הכולל מקרקעין, מיטלטלין ובשינויים המחויבים ובהתאם לנסיבות העניין גם זכויות רכושיות (סעיף 6 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החזקה

15. בסימן זה "מחזיק" – בין שהשליטה הישירה במקרקעין היא בידיו ובין שהשליטה הישירה בהם היא בידי אדם המחזיק מטעמו."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגנת הבעלות וההחזקה

8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין."

להגדרות "מפקח" ו"רשם" – ההגדרות המוצעות מפנות אל ההגדרות שבחוק המקרקעין, ואשר ייוותרו מחוץ לחוק המוצע (ראו גם סעיף 897 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

1. "רשם" – רשם שנתמנה לפי סעיף 116 ללשכה שבאזור פעולתה נמצאים המקרקעין הנדונים לרבות סגן רשם שנתמנה לאותה לשכה ומי שהוסמך בסמכויות של רשם לפי סעיף 116;

"מפקח" – מפקח שנתמנה לפי סעיף 117 ושבאזור סמכותו נמצאים המקרקעין הנדונים;"

להגדרה "פנקסי המקרקעין" – ההגדרה המוצעת מפנה להגדרת פנקסי המקרקעין כפי שהיא מופיעה בסעיף 123 לחוק המקרקעין. ההגדרה נחוצה בשל העובדה שסעיף 123 ייוותר מחוץ לחוק המוצע בהיותו הוראה מינהלית באופייה (ראו גם סעיף 897 המוצע).

500. זכות בנכס כוחה יפה כלפי כל אדם.

כוחה של זכות בנכס
[ח]

501. אין זכויות בנכסים, אלא על פי דין.

זכויות בנכסים על פי דין
[מק 161]

502. עסקה בנכס היא הקניית זכות בנכס לפי רצון המקנה, למעט הורשה על פי צוואה.

עסקה בנכס
[מק 6]

פרק שני: הגנת הקניין

503. בעלים של נכס, מחזיק בנכס ומי שזכאי להחזיק בו, זכאים לכך שאדם אחר לא יתפוס את הנכס ולא יחזיק בו שלא כדין, וכן שלא יגרום נזק לנכס שלא כדין.

הגנת החזקה בנכס
[מק 16, מיט 8]

504. בעלים של נכס, המחזיק בנכס והמשתמש בו, זכאים לכך שאדם אחר שאין לו זכות לכך, לא יפריע הפרעה של ממש לשימוש הסביר בנכס או להנאה הסבירה ממנו, בהתחשב במיקומו ובטיבו.

הגנת השימוש בנכס
[מק 17, מיט 8]

דברי הסבר

סעיף 500 ההוראה החדשה המוצעת, מבטאת את הכלל התורתי בדבר מהותה הבסיסית של הזכות הקניינית, כזכות החלה כלפי כולי עלמא.

סעיף 501 הוראת הסעיף המוצעת עוסקת בסוגיית "הרשימה הסגורה" של זכויות הקניין, תוך יצירת הסדר אחיד לכל סוגי הנכסים. הכלל שנקבע הוא שרשימת הזכויות הקנייניות סגורה, ואולם הסעיף מרחיב מהחוק הקיים (סעיף 161 לחוק המקרקעין) בשני מובנים:

ראשית, המונח "זכות במקרקעין" הוחלף ב־"זכויות בנכסים", שהוא שם נרדף בחוק המוצע לזכויות קניין; לאור זאת, תחולת העיקרון, ולפיו זכויות בקניין הן לפי דין בלבד, הורחבה על כל סוגי הנכסים הנכללים בהגדרה שבחוק המוצע (בסעיף 6 המוצע).

שנית, המילים "אלא לפי חוק" הוחלפו בלשון "אלא על פי דין"; הכוונה בשינוי ניסוחי זה היא לשלול את המקור ההסכמי כמקור עצמאי ליצירת זכות קניין.

עוד מוצע לשנות את כותרת השוליים, שתהיה "זכויות בנכסים על פי דין" במקום "שלילת זכויות שביושר", מינוח אשר אינו משקף כראוי את הכלל הנדון.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שלילת זכויות שביושר

161. מתחילת חוק זה אין זכות במקרקעין אלא לפי חוק."

סעיף 502 ההוראה המוצעת מרחיבה לעומת סעיף 6 לחוק המקרקעין, תוך יצירת הסדר אחיד לכל סוגי הנכסים בנוגע לקביעת מהותה של עסקה. ההסדרים הפרטניים העוסקים בשכלול עסקה (למשל דרישת הרישום כתנאי לשכלול עסקה במקרקעין) מופיעים בפרקים הדנים בנכסים השונים.

במקום ההתייחסות להקניית "בעלות או זכות אחרת" הסעיף המוצע מתייחס להקניית "זכות", הכוללת גם את זכות הבעלות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"עסקה במקרקעין

6. עסקה במקרקעין היא הקניה של בעלות או של זכות אחרת במקרקעין לפי רצון המקנה, למעט הורשה על פי צוואה."

פרק שני: הגנת הקניין

סעיף 503 הסעיף המוצע מאחד את ההסדרים הקבועים בחקיקה הקיימת לעניין מקרקעין ולעניין מיטלטלין, תוך שהוא מבהיר, כי הזכות על פי הסעיף מוקנית גם למחזיק בפועל בנכס בעת התפיסה שלא כדין, ולא רק למי שזכאי להחזיק בנכס. נוסח הסעיף שונה לעומת הדין הקיים, וזאת מתוך מגמה להתאים בין ההגנה הניתנת על ההחזקה על פי דיני הנזיקין וזו הניתנת על פי דיני הקניין (ראו לעניין זה סעיף 392 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תביעה למסירת מקרקעין

16. בעל מקרקעין ומי שזכאי להחזיק בהם זכאי לדרוש מסירת המקרקעין ממי שמחזיק בהם שלא כדין."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגנת הבעלות וההחזקה

8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין."

סעיף 504 ההוראה המוצעת מקנה את הזכות לאי־ההפרעה שלא כדין לשימוש בנכס למי שיש להם אינטרס בנכס – המחזיק בנכס, המשתמש בו והבעלים של הנכס. הזכות האמורה קמה, על פי ההוראה המוצעת, כלפי כל מי שאין לו זכות להפריע לשימוש בנכס. הסעיף המוצע אינו עוסק בזכאותו של המשתמש בנכס להחזיק בו, אלא מכיר באינטרס שלו להשתמש בנכס, כאשר השאלה אם הוא מחזיק בנכס כדין או לא תיבחן בהתאם להוראות הכלליות, בין השאר, במסגרת הוראת

עשיית דין לעצמו
[מק 18, מיט 8]

505. (א) המחזיק בנכס רשאי להשתמש במידה סבירה של כוח כדי למנוע תפיסה או החזקה בנכס שלא כדין או שלילת שליטתו בנכס שלא כדין.

(ב) תפס אדם נכס שלא כדין, רשאי מי שהחזיק בנכס באותה עת להשתמש במידה סבירה של כוח, בתוך חמישה עשר ימים מיום התפיסה, כדי להוציאו מידי התופס.

זכות המחזיק בנכס להשבה
[מק 19, מיט 8]

506. (א) הוציא אדם נכס מידי המחזיק, בלי שהיה זכאי לכך לפי הוראות סעיף 505(ב), ישיב אותו למחזיק.

דברי הסבר

סעיף 506 המוצע. לפי החוק הקיים, זכותו של בעל הנכס לדרוש את הפסקת השימוש שלא כדין בו נלמדת מהשילוב של הוראת סעיף 17 לחוק המקרקעין עם הוראת סעיף 15 לאותו חוק, המגדיר "מחזיק" כ"לרבות מי שמטעמו מוחזק הנכס". ההוראה המוצעת נועדה להבהיר נקודה זו. סבירות השימוש וההנאה, המוגנים על פי הוראה זו, ייקבעו גם בהתחשב בטיב ובמיקום של הנכס. מדדים אלה נקבעים היום בסעיף 44 לפקודת הנזיקין; בנוסח המוצע שואפת ההוראה להתאים בין ההגנה על השימוש המוענקת על פי דיני הנזיקין וזו המוענקת על פי דיני הקניין (ראו לעניין זה סעיף 396 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תביעה למניעת הפרעה

17. המחזיק במקרקעין זכאי לדרוש מכל מי שאין לו זכות לכך שיימנע מכל מעשה שיש בו משום הפרעה לשימוש במקרקעין ושיסלק כל דבר שיש בו משום הפרעה כזאת."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגנת הבעלות וההחזקה

8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין."

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"מיטרד ליחיד

44. (א) מיטרד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפושים בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם; אך לא ייפרע אדם פיצויים בעד מיטרד ליחיד אלא אם סבל ממנו נזק.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על הפרעה לאור שמש."

סעיף 505 הוראה מוצעת זו משנה את הדין הקיים. מטעמים מעשיים, מוצע שלא להתנות את הזכות לעשיית דין עצמי בהוכחת הזכאות להחזיק בנכס. לצד הרחבה זו, ההוראה המוצעת בסעיף קטן (ב) מקצרת את פרק הזמן הקצוב בחוק הקיים (סעיף 18 לחוק המקרקעין) לסילוק האדם המפריע, וזאת מתקופה של 30 ימים לתקופה של 15 ימים. עשיית דין עצמי נתפסת כחריג בשיטתנו, ונועדה לאותם מצבים שבהם מתעורר צורך מיידי לפעול. החוק, בהתרתו עשיית דין עצמי, מתחשב בתגובה הספונטנית של אדם המבקש להגן על רכושו גם באמצעות מעשה פיזי, אך הסדר הציבורי דורש הגבלה של מצבים אלה, כאשר המגמה היא להביא לכך שהמחלוקת תתברר בבית המשפט. לפיכך כאשר מניעת ההפרעה מתעכבת, אין עוד הצדקה לפעולה בדרך של סעד עצמי, אלא יש לפנות לבית המשפט לשם אכיפת הזכות (ראו גם סעיף 506 המוצע). יצוין כי מגבלת הזמן הקבועה בהוראה זו אינה חלה על פעולה של השבת הנכס, הנעשית בידי המשטרה, על פי פניית הזכאי לעשיית דין עצמי, אם זה פנה למשטרה בתוך תקופת הזמן הקבועה בה. זאת משום שתפקידה של המשטרה הוא לשמור על הסדר הציבורי ולאור פרשנות תכליתית של ההוראה, שלפיה יש בפנייה למשטרה בתוך התקופה הקבועה בהוראה כדי לייפות את כוחה לפעול לסילוק הפולש. המילים "הסגת גבול" הוחלפו במילים "תפיסה או החזקה בנכס שלא כדין" מטעמי דיוק בניסוח.

התייחסות המשפט העברי:

כותרת השוליים "עשיית דין לעצמו", לקוחה ממקורות המשפט העברי. מקור הביטוי בדברי התלמוד (בבא קמא כז ע"ב): "עביד איניש דינא לנפשיה", ובלשונו של הרמב"ם (משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק ב, הלכה יב): "יש [=אפשר] לאדם לעשות דין לעצמו". במשפט העברי מסורה הזכות הזו רק למחזיק כדין, וכפי שכותב השולחן ערוך (חושן משפט, סימן ד, סעיף א): "יכול אדם לעשות דין לעצמו; אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו; ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, אם לא יוכל להציל בעניין אחר... והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין".

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שימוש בכוח נגד הסגת גבול

18. (א) המחזיק במקרקעין כדין רשאי להשתמש בכוח במידה סבירה כדי למנוע הסגת גבולו או שלילת שליטתו בהם שלא כדין.

(ב) תפס אדם את המקרקעין שלא כדין רשאי המחזיק בהם כדין, תוך שלושים ימים מיום התפיסה, להשתמש בכוח במידה סבירה כדי להוציאו מהם."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגנת הבעלות וההחזקה

8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין."

סעיף 506 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי למנוע מבית המשפט לדון בזכויותיהם של הצדדים האמורים באותו סעיף קטן בעת ובעונה אחת, ורשאי הוא להסדיר את ההחזקה בנכס, ככל שייראה לו צודק ובתנאים שימצא לנכון, עד להכרעה בזכויותיהם.

פרק שלישי: זכויות נוגדות

הקניית זכות בנכס [ח, מק 85(ב) רישה, המח 4 רישה]

507. אין אדם יכול להקנות זכות בנכס העולה על זכותו שלו באותו נכס, אלא אם כן נקבע אחרת בחיקוק.

רכישה בניגוד לזכויות קודמות בנכס

508. (א) ברכישת זכות בנכס כמפורט להלן עובדת הזכות לרוכש כשהיא חופשית מכל זכות קודמת בנכס ומעיקול:

[מכר 34]

(1) ברכישת בעלות או שכירות בנכס שהוא מיטלטלין – אם הרוכש רכש את הזכות בנכס ממי שעוסק במכירה או בהשכרה של נכסים מסוגו של הנכס, והמכירה או ההשכרה היתה במהלך הרגיל של עסקיו, ובלבד שהרוכש רכש את הזכות וקיבל את הנכס להחזקתו בתום לב ובתמורה;

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החזרת גזלה

19. מי שמוציא מקרקעין מידי המחזיק שלא כאמור בסעיף 18(ב) חייב להחזירם למחזיק; אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית־המשפט לדון בזכויות שני הצדדים בעת ובעונה אחת, ורשאי בית המשפט להסדיר את ההחזקה, ככל שייראה לו צודק ובתנאים שימצא לנכון, עד להכרעה בזכויותיהם."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הגנת הבעלות וההחזקה

8. סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין."

פרק שלישי: זכויות נוגדות

הפרק המוצע נועד להסדיר את המצבים השונים שבהם נוצרים עימותים בין זכויות שונות. כיום, ההוראות העוסקות בזכויות נוגדות פזורות בחוקים שונים, וההסדרים השונים מביאים לתוצאות שאינן אחידות. הפרק המוצע מסדיר את המצבים השונים, תוך חלוקתם לפי מערכות היחסים השונות. בהתאם לכך, קיימות הוראות אשר מגדירות את היחס שבין בעל זכות קניינית קודמת לבין רוכש מאוחר של זכות, והוראות אחרות, אשר עוסקות ביחס שבין חיובים סותרים ביחס לאותו נכס.

העיקרון בתחרות זכויות הוא כי בעל הזכות הראשונה בזמן גובר, אלא אם כן השני קיים תנאים מסוימים המזכים אותו בעדיפות. עיקרון זה הורחב והוחל באופן אחיד על מערכות היחסים השונות. כך למשל, ההסדר המוצע לעניין זכויות נוגדות בהמחאת חיובים שונה מהחוק הקיים, בכך שנוספו דרישות של תום לב ותמורה, מעבר ליסוד של מתן ההודעה לחייב.

סעיף 507 ההוראה החדשה המוצעת קובעת באופן פוזיטיבי את הכלל הידוע ולפיו אין אדם יכול להעביר יותר מזכותו שלו בנכס. זהו כלל מקובל, המוצא ביטוי היום ברישה של סעיף 85(ב) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות הממשכן במקרקעין הממושכנים

85. (ב) עיסקה שבעל המקרקעין עשה בהם לאחר שמושכנו, אין בה כדי לגרוע מזכותו של בעל המשכנתה לממש אותה, ואין לעיסקה כזאת תוקף כלפי מי שרכש את המקרקעין בהוצאה לפועל של המשכנתה."

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאות סותרות

4. המחה הנושה זכות לאחד וחזר והמחה אותה לאחר, הזכות היא של הראשון; אולם אם הודיעו לחייב על ההמחאה השניה לפני שהודיעו לו על הראשונה, הזכות היא של השני."

סעיף 508 הפתיח מבהיר כי במקרים המפורטים בסעיף, וכחריג לכלל שבסעיף 507 המוצע, עוברת הזכות בנכס כשהיא חופשית מכל זכות קניינית קודמת בנכס ומעיקול. הסעיף מבוסס על ההוראות הקיימות בדבר תקנת השוק, הקבועות בחוקים שונים. המילה "נקיה" הוחלפה במילה "חופשית", המתארת נכונה את השחרור מכל זכות אחרת בנכס.

לסעיף קטן (א)

לפסקה (1)

הוראת הפסקה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 34 לחוק המכר, בשינויי נוסח. ההוראה עוסקת בתקנת שוק במיטלטלין ומסדירה את העימות שבין בעלי הזכות. תחולת הסעיף היא על "מיטלטלין" כהגדרתם בסעיף 6 המוצע, לעומת "נכס נד", כפי שמופיע בחוק הקיים. יוער כי בפסקה זו, כמו גם בהמשך הסעיף, המונח "תמורה" מתייחס לתמורה מבוצעת, שכן תמורה כזו מעידה על אינטרס ההסתמכות של הרוכש.

[המח 4] (2) בהמחאת זכות על פי חיוב – אם הנמחה רכש את הזכות בתום לב ובתמורה, והממחה או הנמחה הודיעו לחייב על ההמחאה האמורה לפני שהודיעו לו על ההמחאה הקודמת או על עיקול קודם, לפי העניין.

[מק 1, 10] (ב) רכש אדם זכות בנכס שהוא מקרקעין מוסדרים בתום לב, בתמורה ובהסתמך על הרישום בפנקסי המקרקעין, יהיה כוחה של זכותו יפה אף אם הרישום לא היה נכון; לעניין זה, "מקרקעין מוסדרים" – מקרקעין שנרשמו לאחר הסדר לפי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969[29].

דברי הסבר

נוסח חוק המכר הקיים:

"תקנת השוק

34. נמכר נכס נד על ידי מי שעוסק במכירת נכסים מסוגו של הממכר והמכירה הייתה במהלך הרגיל של עסקיו, עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בממכר אף אם המוכר לא היה בעל הממכר או לא היה זכאי להעבירו כאמור, ובלבד שהקונה קנה וקיבל אותו לחזקתו בתום־לב."

לפסקה (2)

הפסקה המוצעת מבוססת על סעיף 4 לחוק המחאת חיובים, ועוסקת ביחס בין המחאות סותרות. בעוד שההוראה הקיימת, בשונה מן ההוראות העוסקות בסוגיה זו בחוקים האחרים, אינה מתנה את הקניית הזכות לנמחה השני בתמורה ובתום לב, בנוסח המוצע נקבע, מתוך כוונה להשיג הסדר אחיד המשקף את עקרונות החוק המוצע, כי ההגנה לנמחה השני תותנה בכך, שרכישת הזכות נעשתה על ידו בתמורה ובתום לב.

הפסקה עוסקת בעימות מול המחאה קניינית קודמת, ואילו על המקרה של עימות מול המחאה אובליגטורית ראשונה בזמן, יחול סעיף 511 המוצע. ההתייחסות לעיקול, המופיעה בפסקה זו, מתבקשת לאור לשון הרישה של הסעיף.

נוסח חוק המחאת חיובים הקיים:

"המחאות סותרות

4. המחה הנושה זכות לאחד וחזר והמחה אותה לאחר, הזכות היא של הראשון; אולם אם הודיעו לחייב על ההמחאה השנייה לפני שהודיעו לו על הראשונה, הזכות היא של השני."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת, שעניינה בתקנת השוק במקרקעין מוסדרים, חוזרת על ההוראות הקיימות לעניין זה בסעיף 10 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

1. מקרקעין מוסדרים – מקרקעין שנרשמו לאחר הסדר לפי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969.

רכישה בתום־לב

10. מי שרכש זכות במקרקעין מוסדרים בתמורה ובהסתמך בתום־לב על הרישום, תהא כוחה של זכותו יפה אף אם הרישום לא היה נכון."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הרישה של סעיף 73 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. יצוין כי ברכישת זכות אגב הסתמכות על צו ירושה, לא נעשית אבחנה בין מיטלטלין, מקרקעין או זכויות אחרות. הסיפה של סעיף 73 לחוק הירושה, העוסקת בקיום חיובים בתום לב, נותרה בחלק הירושה (ראו סעיף 761 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הגנת רוכש בתום לב

73. מי שרכש זכות בתום לב ובתמורה בסמכו על צו ירושה או על צו קיום שהיה בר - תוקף אותה שעה, או מי שקיים חיוב בתום לב בסמכו כאמור, אין לבטל זכותו או לחייבו שנית אף אם הצו תוקן או בוטל לאחר מכן."

התייחסות המשפט העברי:

תקנת השוק על פי המשפט העברי שונה; לפי עמדת המשפט העברי, אם עדיין לא התייאשו הבעלים מן הנכס שנגנב, והם מצפים שהוא יוחזר לרשותם, הנכס לא עובר לרשות הקונה, והבעלים זכאים לקבלו בחזרה. מתוך דאגה להגנה על האינטרסים של הקונה ועל יעילות חיי המסחר, תיקנו חכמים את "תקנת השוק" המחייבת את הבעלים לפצות את הקונה על השקעתו ברכישת הנכס, כתנאי להחזרת רכושם, וכפי שקובעת המשנה (בבא קמא י, ג): "המכיר כליו וספריו ביד אחר ויצא לו שם גניבה בעיר, ישבע לו לוקח כמה נתן ויטול". כך כותב הרמב"ם (משנה תורה, הלכות גניבה, פרק ה, הלכה ב. וראו גם שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שנו, סעיף ב): "הגונב ומכר ולא נתיאשו הבעלים, ואחר כך הוכר הגנב, ובאו עדים שזה החפץ שמכרו פלוני זה, הוא גנבו בפנינו, חוזר החפץ לבעליו, והבעלים נותנין ללוקח דמים ששקל לגנב, מפני תקנת השוק, והבעלים חוזרין ועושין דין עם הגנב". רבי יהושע פלק כ"ץ בעל ספר מאירת עיניים, מנושאי כליו של השולחן ערוך, מבאר את מהותה של תקנת השוק לפי המשפט העברי, כשהוא מדגיש את תרומתה ליעילות חיי המסחר: 'מפני תקנת השוק' פירוש, מפני שקנאו בפרהסיא בשוק, ואם לא יחזירו לו דמים, נמצא שלא יקנה אדם מחברו דבר, מחשש שמא גנוב הוא ויוציאנו

[29] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 13, עמ' 293.

(ג) רכש אדם זכות בנכס בתום לב, בתמורה ובהסתמך על צו ירושה או על צו קיום צוואה, יהיה כוחה של זכותו יפה אף אם תוקן הצו או בוטל לאחר מכן. [ירש 73]

509. נמכר נכס על ידי בית משפט, לשכת הוצאה לפועל או רשות אחרת על פי דין, עוברת הבעלות לרוכש חופשית מכל זכות קודמת בנכס ומעיקול ובלבד שרכש את הנכס בתום לב. רכישה נוגדת מרשות [מכר 34א, מק 85(ב) סיפה]

510. נרכשה זכות בנכס כאמור בסעיף 508, רשאי הבעלים הקודם של הזכות, בתוך שנה ממועד הרכישה, לפדות אותה מן הרוכש או ממי שרכש אותה מן הרוכש בלא תמורה, בתשלום שווייה בעת הפדיון, אלא אם כן חל בנכס בתקופה האמורה שינוי של ממש; הפודה זכות בנכס לפי סעיף זה ישפה את הרוכש בשל הוצאות שהיו לו בקשר לרכישת הזכות. פדיון נכס מן הרוכש [ח]

511. (א) התחייב אדם להקנות זכות בנכס, או שהוא חייב בכך על פי דין, ובטרם הוקנתה הזכות לזכאי (בסעיף זה – הזכאי הראשון), התחייב כלפי אדם אחר (בסעיף זה – הזכאי השני) לעסקה נוגדת, זכותו של הזכאי הראשון עדיפה, ואולם אם רכש הזכאי השני את הזכות בעודו תם לב ובתמורה – זכותו עדיפה. חיובים נוגדים ביחס לנכס [מק 9, 80, 85(ב), מיט 12]

דברי הסבר

מידו בלא דמים" (שם, ס"ק ה). הרמב"ם מבהיר שהתקנה אינה חלה על מי שקנה את הנכס שלא בתום לב, וכגון שקנה אותו מ"גנב מפורסם": ואם גנב מפורסם הוא, לא עשו בו תקנת השוק, ואין הבעלים נותנין ללוקח כלום, אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב ומוציא ממנו דמים ששקל לו (וראו בע"א 5664/93 כנען נ' United States of America, פ"ד נא(1) 128). ביטוי לכלל זה אפשר למצוא בזכות הפדיון המוצעת בסעיף 510.

סעיף 509 ההוראה המוצעת משנה לעומת הדין הקיים, אשר אינו מתנה את ההגנה לרוכש נכס במכירה בידי רשות, בתום לבו. בהוראה המוצעת נוסף תנאי להגנה על הרוכש מרשות – קיומו של תום לב, וזאת במטרה להשיג הסדר המשקף את העקרונות הכלליים של החוק המוצע. הסיפה בסעיף 34א לחוק המכר, הקובעת שתקנת השוק אינה גוברת על זכות "שאינה משמשת ערובה לחיוב כספי" הושמטה, הואיל וקיים אינטרס עליון ליצור ודאות בחיי המסחר; תחת זאת על זכות המשמשת ערובה לחיוב כספי יחול הסדר התחלוף, הקבוע בסעיף 417 המוצע. בכך הוגברה ההגנה הניתנת למי שרוכש נכס מרשות שלטונית, הפועלת על פי דין. המילים "חוץ מזכות שלפי תנאי המכירה אינה מתבטלת" הושמטו מן הסעיף המוצע כמיותרות, שכן כל אימת שהדין מקנה לרשות סמכות להתנות את המכירה בתנאים, תנאים אלה תקפים.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי תקנת השוק, כאמור בדברי ההסבר לסעיף 508, מאפשרת לבעלים לפדות גם את הנכס שנמכר בידי הרשות מידי הקונה.

נוסח חוק המכר הקיים:

"מכירה על ידי רשות

34א. נמכר נכס על ידי בית משפט, לשכת הוצאה לפועל או רשות אחרת על פי דין, עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בנכס, חוץ מזכות שלפי תנאי המכירה אינה מתבטלת ומזכות שאינה משמשת ערובה לחיוב כספי."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות הממשכן במקרקעין הממושכנים

85. (ב) עיסקה שבעל המקרקעין עשה בהם לאחר שמושכנו, אין בה כדי לגרוע מזכותו של בעל המשכנתה לממש אותה, ואין לעיסקה כזאת תוקף כלפי מי שרכש את המקרקעין בהוצאה לפועל של המשכנתה."

סעיף 510 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה שבו רכש אדם זכות בנכס במצב של תקנת שוק, יהיה הבעלים המקורי זכאי לפדות את הנכס מן הרוכש או ממי שקיבל את הנכס בלא תמורה מן הרוכש, בתוך שנה ממועד הרכישה, אלא אם חל בנכס שינוי של ממש. הפודה יידרש לשפות את מי שרכש את הזכות על פי כללי תחרות הזכויות בשל ההוצאות שהיו לו בקשר לרכישת הזכות. ההוראה נועדה לאזן בין זכויות הקונה בתנאי תקנת השוק לזכותו של הבעלים המקורי. יצוין כי זכות הפדיון אינה חלה על רכישה נוגדת מרשות, על פי סעיף 509 המוצע, המתבצעת ככלל, בפיקוח רשות שיפוטית ובהשתתפות הבעלים.

התייחסות המשפט העברי:

הוראה זו קרובה לגישת המשפט העברי ביחס לתקנת השוק, אם כי לפי המשפט העברי נפדה הנכס בתשלום הוצאותיו של הרוכש ולא בתשלום ערכו של הנכס בשעת הפדיון (ראו דברי ההסבר לסעיף 508 המוצע).

סעיף 511 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע עוסק בחיובים נוגדים שעניינם הקניית זכות בנכס, והוא מבוסס על ההסדר המופיע בסעיפים 9 ו־80 לחוק המקרקעין וסעיף 12 לחוק המיטלטלין,

[ח] (ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), היה הנכס נושא ההתחייבויות מקרקעין, והזכאי הראשון התרשל באי־רישום הערת אזהרה לטובתו בשל ההתחייבות בפנקסי המקרקעין, תהיה זכותו של הזכאי השני עדיפה אם נתן תמורה בעד ההתחייבות ונרשמה הערת אזהרה לטובתו בפנקסי המקרקעין בעודו תם לב.

(ג) הוראות סעיף זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם בכל אחד מאלה:

[ח] (1) כאשר ההתחייבות או החיוב על פי דין כלפי הזכאי הראשון הם להימנע מהקניית זכות בנכס;

[נאמ 14] (2) כאשר ההתחייבות לזכאי השני ניתנה תוך הפרה של חיוב המוטל על נאמן כלפי הנהנה על פי תנאי הנאמנות.

דברי הסבר

בשינויי נוסח. מובהר כי הוראה בעניין חיובים נוגדים תחול גם במקרה שבו מקור החיוב הראשון אינו רצוני אלא מן הדין (למשל חיוב להשבת נכס). המונח "רכש" משמעותו השלמת ההקניה לגבי כל סוגי הנכסים, והוא מחליף את הניסוח הפרטני הקיים היום בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין. יצוין כי העדיפות של הזכאי הראשון מותנית בכך, שהמתחייב אינו רשאי לחזור מן ההתחייבות כלפיו.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"עסקאות נוגדות

9. התחייב אדם לעשות עסקה במקרקעין ולפני שנגמרה העסקה ברישום חזר והתחייב כלפי אדם אחר לעסקה נוגדת, זכותו של בעל העסקה הראשונה עדיפה, אך אם השני פעל בתום־לב ובתמורה והעסקה לטובתו נרשמה בעודו בתום־לב – זכותו עדיפה.

שכירות קצרה נוגדת

80. הושכרו מקרקעין בשכירות שאינה טעונה רישום ולא נרשמה, ולפני שנמסרו לשוכר חזר המשכיר והשכירם לאדם אחר בשכירות שאינה טעונה רישום והנוגדת את השכירות הראשונה, זכותו של השוכר הראשון עדיפה, אך אם השני שכר וקיבל את המקרקעין בתום לב – זכותו עדיפה."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיסקאות נוגדות

12. התחייב אדם להקנות לחברו בעלות או זכות אחרת במיטלטלין, ולפני שמסר לו את המיטלטלין או הקנה לו את הזכות חזר והתחייב עם אדם אחר בהקנייה נוגדת, זכותו של הראשון עדיפה, אך אם השני התקשר בעסקה וקיבל את המיטלטלין או את הזכות בתום לב ובתמורה – זכותו עדיפה."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי מי שהתחייב לרכוש נכס מקרקעין בתמורה ורשם לטובתו הערת אזהרה בתום לב, יהיה עדיף על בעל התחייבות קודמת, אשר לא פעל, בשל התרשלותו, לרישום הערת אזהרה לטובתו. בכך מושג איזון בין התנהגות הזכאי הראשון לציפייה הלגיטימית של הזכאי השני, אשר פעל באופן אקטיבי למניעת תאונה משפטית בנכס, ורשם הערת אזהרה. אפשרות אחרת שנשקלה היא לפטור את הזכאי השני מרישום הערת אזהרה כך שזכותו תהיה עדיפה בכל מקרה שבו התרשל הזכאי הראשון באי־רישום הערת אזהרה לטובתו והשני נתן תמורה ונהג בתום לב. לפי גישה זו אין לתת משמעות לרישומה או לאי־רישומה של הערה בידי הזכאי השני שכן הוא קיים את שאר התנאים והסתמך על המרשם שאינו כולל רישום הערת אזהרה לטובת הזכאי הראשון.

לסעיף קטן (ג)

לפסקה (1)

ההוראה החדשה המוצעת מחילה את הוראות החיובים הנוגדים גם על התחייבות להימנע מהקניית נכס. הוראה זו כפופה להסדר הכללי לעניין תוקפה של תניה חוזית בדבר הגבלת עבירות, הקבוע בסעיף 599 המוצע (ראו גם סעיף 520(ד) המוצע).

לפסקה (2)

הפסקה המוצעת מחילה את הוראות החיובים הנוגדים גם על מצב של נאמנות, תוך מתן עדיפות לזכות אובליגטורית מאוחרת בזמן, אשר נרכשה בתמורה ובתום לב, גם אם ההתחייבות ניתנה תוך הפרת חובת נאמנות מצד הנאמן, מקנה הזכות. בכך תינתן הגנה ברורה ומן הדין לזכותו של הנהנה, במקום שיקול הדעת המוקנה לבית המשפט לבטל את העסקה, לפי הדין היום; בנוסף, תושג אחידות בין הסדר העסקאות הנוגדות להסדר הנאמנות, שכן על פי המוצע, מוענק לנהנה מעמד הדומה לזה של בעל זכויות אובליגטוריות ראשון בזמן. הסיפה הקיימת היום, המבהירה כי ידיעה על קיום נאמנות אין בה ידיעה על הפרת חובת הנאמנות, הושמטה כמיותרת. יצוין כי הוראות נוספות שעניינן תקנת שוק בנאמנות מצויות בפרק הדן בנאמנות (סעיפים 579 ו־581 המוצעים).

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"ביטול פעולות

14. פעולה שנעשתה בהפרת חובת הנאמנות והצד השלישי ידע או היה עליו לדעת על ההפרה, או שנעשתה

512. (א) התחייב אדם להקנות זכות בנכס לאדם אחר או שהוא חייב בכך על פי דין, ובטרם הוקנתה הזכות לזכאי הוטל עיקול על הנכס הנוגד את זכותו של הזכאי, זכותו של הזכאי עדיפה.

עיקול נוגד [ח]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על התחייבות בלא תמורה בהתקיים תנאי מהתנאים האמורים בסעיף 182, בשינויים המחויבים.

פרק רביעי: שיתוף בנכס

סימן א': יחסי השיתוף

513. נכס שהוא של כמה בעלים, הבעלות של כל אחד מהם, לפי מנתו, מתפשטת על הנכס כולו.

שיתוף בנכס [מק 27, מיט 9(א)]

514. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על זכות בנכס שאינה בעלות, כשהיא של כמה בני אדם.

תחולת פרק השיתוף על זכות בנכס שאינה בעלות [מק 45]

515. חזקה שמנתו של כל שותף בנכס שווה.

מנת זכויות השותפים [מק 28, מיט 9(ב)]

דברי הסבר

ללא תמורה, רשאי בית המשפט לבטלה, ועל הצד השלישי יחולו אחריות וחובות כשל נאמן; ידיעה על קיום הנאמנות, אין בה בלבד משום ידיעה על הפרת חובת הנאמנות."

סעיף 512 בהמשך להלכה שנקבעה בע"א 189/95, בנק אוצר החייל נ' מזל אהרונוב פ"ד נג(4) 199, ההוראה המוצעת קובעת את עדיפותו של מי שהתחייב לרכוש נכס, על פני נושה של המוכר שלזכותו הוטל עיקול על הנכס הנמכר, אחרי ההתחייבות ולפני השתכללות הקניית הנכס. בהתאם לעקרונות הכלליים לחוק המוצע, ההוראה לא תחול על התחייבות הדירה להקניית נכס בלא תמורה, כאמור בסעיף 182 המוצע.

פרק רביעי: שיתוף בנכס

הוראות הפרק המוצע קובעות את דיני השיתוף בנכס, כהגדרתו בסעיף 6 המוצע, לרבות מקרה שבו השותפים אינם בעלים בנכס, אלא בעלי זכות קניינית אחרת (למשל שוכרים במשותף או שואלים במשותף). לשם כך אוחדו והותאמו ההוראות הקיימות בחוק המיטלטלין ובחוק המקרקעין. הוראות הפרק חלות גם על נושים במשותף (ראו גם סעיף 89 המוצע).

סימן א': יחסי השיתוף

סעיף 513 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות חוק המיטלטלין וחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

יצוין כי בכל הפרק נעשה שימוש במונח "מנה" במקום המונח "חלק" שבחוק הקיים, וזאת משום שהמונח "מנה" מתאר באופן מדויק יותר את מהות והיקף זכויותיו של שותף בנכס המשותף. משמעות המונח בחלק הנכסים שונה ממשמעותם של מונחים אלה בחלק הירושה: בחלק הירושה, בשונה מחלק הנכסים, המונח מנה מתייחס לנכס מסוים ולא לחלק יחסי מזכויות המתפשטות על הנכס כולו (ראו סעיף 693 המוצע).

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (א) מיטלטלין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו בשיתוף מתפשטת על מלוא המיטלטלין ואין לשום שותף חלק מסוים בהם."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"בעלות משותפת במקרקעין

27. מקרקעין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו מתפשטת בכל אתר ואתר שבמקרקעין ואין לשום שותף חלק מסוים בהם."

סעיף 514 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 45 לחוק המקרקעין בשינויי נוסח.

ההוראה המוצעת מבהירה כי הוראות הפרק בדבר שיתוף בנכס יחולו על כל זכות שעשויה להיות נושא לשיתוף בנכס, אף אם היא פחותה מזכות הבעלות, כמו למשל, זכות השכירות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שיתוף בזכויות אחרות

45. הוראות הסימן הקודם והסימן הזה, ככל שהן נוגעות לעניין, יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכויות אחרות במקרקעין כשהן של כמה בני אדם."

סעיף 515 ההוראה המוצעת מאחדת את ההוראות הקיימות בחוק המיטלטלין ובחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. המונחים "חלק" ו"שיעור" הוחלפו בביטוי "מנה", בהתאם לתיקון שנעשה בכל הפרק.

חוזה שיתוף
[מק 29, מיט 9(ג)]

516. (א) חוזה שיתוף הוא חוזה בין השותפים בנכס בדבר ניהול הנכס והשימוש בו, ובדבר זכויותיהם וחובותיהם בנוגע לנכס.

(ב) הוראות סעיפים 518(א) ו־(ג) ו־520 עד 523 יחולו באין הוראות אחרות בחוזה השיתוף.

כוחו של חוזה שיתוף
[מק 29(א), מיט 9(ג)]

517. חוזה שיתוף כוחו יפה גם כלפי אדם הבא מכוחו של שותף ואדם שנעשה שותף לאחר כריתת החוזה (בסעיף זה – אדם שלישי), בהתקיים המפורט להלן:

(1) לגבי נכס שהוא מקרקעין, והשיתוף הוא בזכות הטעונה רישום בפנקסי המקרקעין – אם נרשם חוזה השיתוף בפנקסי המקרקעין; לא נרשם חוזה השיתוף כאמור, יהיה לו תוקף כלפי אדם שלישי שידע עליו;

(2) לגבי נכס שהוא מיטלטלין או זכות – אם אדם שלישי ידע או היה עליו לדעת על החוזה.

דברי הסבר

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ב) חלקיהם של כל אחד מהשותפים במיטלטלין, חזקה שהם שווים."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שיעור חלקו של שותף

28. חלקיהם של כל אחד מהשותפים במקרקעין, חזקה שהם שווים."

סעיף 516 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראות הקיימות בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח, במסגרת המגמה הכללית לאחד את ההוראות החלות על מקרקעין ועל מיטלטלין. הוראות הפרק המוצע חלות על בעלות וכן על זכויות משותפות אחרות בנכס, בשינויים המחויבים, כאמור בסעיף 514 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הסכם שיתוף

29. (א) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המקרקעין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויותיהם וחובותיהם בכל הנוגע למקרקעין (להלן – הסכם שיתוף) ניתן לרישום, ומשנרשם, כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכל אדם אחר.

(ב) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 36."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ג) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המיטלטלין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויות השותפים וחובותיהם בכל הנוגע למיטלטלין (להלן – הסכם שיתוף) כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכלפי כל אדם אחר, ובלבד שהשותף או האחר ידע או היה עליו לדעת על קיום ההסכם ותנאיו."

סעיף 517 ההוראה המוצעת מאחדת את ההוראות הקיימות החלות על מיטלטלין ומקרקעין. ההוראה קובעת מהם המקרים שבהם חוזה שיתוף יחייב צדדים שלישיים שלא היו שותפים בעת כריתתו. הסעיף קובע את העיקרון ולפיו יחייב החוזה, נוסף על מי שכרת אותו, גם את מי שנעשה שותף לאחר כריתתו ואת מי ששואב את זכויותיו מזכויות השותף, בתנאים המפורטים בהוראה המוצעת. בנוגע לחוזה שיתוף במקרקעין, נקבע כי גם חוזה שיתוף שאינו רשום מחייב אדם שלישי, כמשמעותו בסעיף, אם ידע על דבר קיומו.

מוצע להשמיט את הדרישה המופיעה כיום בסעיף 9(ג) לחוק המיטלטלין – באשר לידיעה על אודות התנאים של ההסכם, להבדיל מן הידיעה על עצם קיומו של ההסכם, ובכך להטיל על האדם השלישי את האחריות לבירור תנאיו של חוזה שיתוף כאשר דבר קיומו של החוזה ידוע לו.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הסכם שיתוף

29. (א) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המקרקעין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויותיהם וחובותיהם בכל הנוגע למקרקעין (להלן – הסכם שיתוף) ניתן לרישום, ומשנרשם, כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכל אדם אחר."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ג) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המיטלטלין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויות השותפים וחובותיהם בכל הנוגע למיטלטלין (להלן – הסכם שיתוף) כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכלפי כל אדם אחר, ובלבד שהשותף או האחר ידע או היה עליו לדעת על קיום ההסכם ותנאיו."

518. (א) בעלי רוב המנות בנכס המשותף רשאים לקבוע כל דבר הנוגע לניהול הרגיל של הנכס או לשימוש הרגיל בו.

החלטת רוב בנכס משותף [מק 30, מיט 9(ה)]

(ב) שותף הרואה את עצמו נפגע מקביעה כאמור בסעיף קטן (א) רשאי לבקש מבית המשפט לתת הוראות בעניין, ובית המשפט יורה כפי שימצא לנכון; סעיף קטן זה יחול על אף האמור בחוזה השיתוף.

(ג) קביעה בדבר החורג מניהול ומשימוש רגילים טעונה הסכמה של כל השותפים.

519. באין קביעה בדבר הנוגע לניהול של הנכס או לשימוש בו, כאמור בסעיף 518, רשאי בית המשפט לתת הוראות בדבר.

הוראות בית משפט בדבר ניהול ושימוש בנכס [ח]

520. (א) בכפוף להוראות סעיפים 516 עד 519, ולהוראות שנקבעו לפיהם, רשאי כל שותף על דעת עצמו –

זכותו של שותף יחיד

(1) להשתמש בנכס שימוש סביר, ובלבד שלא ימנע שימוש סביר משותף אחר המעוניין בכך;

[מק 31(א)(1), מיט 9(ה)]

(2) להעביר את זכויותיו בנכס או לעשות בהן עסקה אחרת;

[מק 34(א), מיט 9(ד)]

דברי הסבר

סעיף 518 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה לעניין זה בחוק המקרקעין (סעיף 30(א)), בשינויי נוסח. המונח "חלק" הוחלף במונח "מנה" בהתאם לתיקון שנעשה בכל הפרק (ראו דברי ההסבר לסעיף 513 המוצע).

לסעיף קטן (ב)

הרישה של ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 30(ב) לחוק המקרקעין. הסיפה של הסעיף המוצע מבהירה כי אין הצדדים רשאים להתנות בחוזה השיתוף על אפשרותו של שותף הרואה את עצמו נפגע מקביעת בעלי רוב המנות כאמור בסעיף קטן (א), לפנות לבית המשפט בבקשה למתן הוראות. המילים "כפי שנראה לו צודק ויעיל בנסיבות העניין" הוחלפו ל"כפי שימצא לנכון", בהתאם לכללי הניסוח של החוק המוצע.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 30(ג) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, הדרושים לשם התאמתו לנוסח סעיף קטן (א) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"ניהול ושימוש

30. (א) בעלי רוב החלקים במקרקעין המשותפים רשאים לקבוע כל דבר הנוגע לניהול הרגיל של המקרקעין ולשימוש הרגיל בהם.

(ב) שותף הרואה עצמו מקופח מקביעה לפי סעיף – קטן (א) רשאי לפנות לבית המשפט בבקשת הוראות, ובית המשפט יחליט כפי שנראה לו צודק ויעיל בנסיבות העניין.

(ג) דבר החורג מניהול או משימוש רגילים טעון הסכמת כל השותפים."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, גם על השיתוף במיטלטלין."

סעיף 519 ההוראה החדשה המוצעת מקנה לבית המשפט, בהעדר החלטה על פי סעיף 518 המוצע, סמכות שבשיקול דעת להורות על אופן הניהול והשימוש של השותפים בנכס. מטרת ההוראה למנוע קיפאון בשימוש בנכס, כאשר אין הסכמה בין השותפים.

סעיף 520 הוראת הסעיף המוצע מאחדת את ההסדרים הקיימים בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין בדבר זכותו של שותף יחיד, ומחילה עליהם דין זהה.

לסעיף קטן (א)

לפסקה (1)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 31(א)(1) לחוק המקרקעין בתוספת הסיפה, המבהירה כי אם השותף האחר אינו מעוניין בשימוש בנכס, אין לו עילה למנוע מן השותפים האחרים לעשות שימוש בנכס.

לפסקה (2)

אין שינוי בהוראה המוצעת, לעומת נוסח סעיף 34(א) לחוק המקרקעין הקיים. שילוב הפסקה עם הוראת סעיף קטן (ב) המוצע זהה לנוסח סעיף 9(ד) לחוק המיטלטלין.

מק 31(א)(3), מיט 9(ה)]

(3) לעשות את כל הדרוש באופן סביר למניעת נזק לנכס, ולהגנה על הבעלות, ההחזקה או השימוש בו;

[מק 31(א)(2), מיט 9(ה)]

(4) לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה להחזקה התקינה של הנכס ולניהולו.

[ח, מיט 9(ד)]

(ב) שותף ימסור הודעה כמפורט להלן לעניין פעולה כאמור בסעיף קטן (א)(2) –

(1) לנעבר – על קיומו של חוזה שיתוף ועל תנאיו, אם ישנו חוזה כאמור, לפני עשיית הפעולה;

(2) לשותפים האחרים – על עשיית הפעולה, בהקדם האפשרי לאחר עשייתה ובלבד שמסירת הודעה כאמור סבירה בנסיבות העניין.

[מק 31(ב)]

(ג) שותף יודיע לשותפים האחרים על כוונתו לפעול כאמור בסעיף קטן (א)(3) או (4) לפני עשיית הפעולה, ככל שהדבר ניתן; לא ניתן הדבר ועשה השותף פעולה כאמור, יודיע עליה לשותפים האחרים בהקדם האפשרי.

[מק 34(ב)]

(ד) תניה בחוזה שיתוף השוללת או המגבילה זכות כאמור בסעיף קטן (א)(2), תקפה לתקופה של חמש שנים בלבד.

דברי הסבר

לפסקה (3)

ההוראה המוצעת חוזרת על נוסח הוראת סעיף 31(א)(3) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הוספו המילים "או השימוש בו" לשם הבהרה, וכדי להתאים את ההוראה לסעיף 504 המוצע.

לפסקה (4)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 31(א)(2) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

מטעמי ניסוח, הוחלפו ברישה המילים "בלי הסכמת יתר השותפים" במילים "על דעת עצמו".

לסעיף קטן (ב)

לפסקה (1)

הפסקה המוצעת מאמצת את החוק הקיים (סעיף 9(ד) לחוק המיטלטלין), ולפיו שותף שהתקשר בחוזה להעברת זכויות או לעשיית עסקה בנכס, חייב להודיע לנעבר על קיומו של חוזה השיתוף ותנאיו, ומחילה דין זה גם על עסקה בנכסים אחרים שאינם מיטלטלין. על השותף להודיע לאדם השלישי על קיומו של חוזה שיתוף ועל תנאיו לפני העברת הזכויות או עשיית העסקה, לפי העניין. בכך הפסקה משלימה את ההסדר שבסעיף 517 המוצע, אשר קובע את תוקפו של חוזה שיתוף כלפי אדם שלישי.

לפסקה (2)

הפסקה המוצעת מרחיבה את חובת ההודעה הקיימת כיום בסעיף 31(ב) לחוק המקרקעין, ומחילה את חובת ההודעה לשותפים האחרים, ככל שהדבר ניתן, גם במקרה שבו העביר שותף את זכויותיו בנכס או ביצע בו עסקה אחרת, בדומה להסדר הקיים לעניין שיתוף במיטלטלין בסעיף 9(ד) לחוק המיטלטלין.

בשונה מן הדין הקיים, בוטלה הדרישה בדבר מתן הודעה לשאר השותפים באשר לשימוש סביר בנכס, וזאת כדי להקל על שותף המשתמש שימוש סביר, כמובהר בדברי ההסבר לסעיף קטן (א) המוצע.

לסעיף קטן (ג)

הוראת הסעיף הקטן המוצע משנה לעומת הוראת סעיף 31(ב) לחוק המקרקעין, וקובעת שבכלל יש לתת הודעה מוקדמת לשותפים האחרים לעניין פעולה כאמור בפסקאות (3) ו־(4) בסעיף קטן (א) המוצע, למעט במקרים שבהם הדבר לא ניתן, ואז על השותף לתת את ההודעה בהקדם האפשרי.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים (סעיף 34(ב) לחוק המקרקעין) ומחילה אותה גם על חוזים שעניינם זכות בנכסים שאינם נכסי מקרקעין. ההוראה קובעת כי תניה אשר מגבילה את זכות העבירות תהיה תקפה למשך חמש שנים בלבד. ההסדר המוצע מתאים את הדין לגבי תניה אשר מגבילה את זכותו של שותף להעביר את זכותו בנכס המשותף, לדין לגבי תניה המגבילה את זכותו של שותף לדרוש את פירוק השיתוף, הסדר המצוי בסעיף 524(ב) המוצע. בשני המקרים, לאחר חמש שנים, פקיעת התניה תהיה אוטומטית ולא ניתן בעניין זה שיקול דעת לבית המשפט. מטרתם של שני הסעיפים לשמור על ודאות במקרים של פגיעה בחופש ההתקשרות ובזכות הקניין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכותו של שותף יחיד

31. (א) באין קביעה אחרת לפי סעיף 30, רשאי כל שותף, בלי הסכמת יתר השותפים –

521. שותף זכאי לחלק מפירות הנכס המשותף, בהתאם למנתו בנכס.

הזכות לפירות בנכס משותף [מק 35, מיט 9(ה)]

522. שותף יישא בהוצאות הדרושות להחזקתו התקינה של הנכס המשותף ולניהולו, בהתאם למנתו בנכס.

הוצאות בשיתוף בנכס [מק 32(א), מיט 9(ה)]

דברי הסבר

(1) להשתמש במקרקעין המשותפים שימוש סביר, ובלבד שלא ימנע שימוש כזה משותף אחר;

(2) לעשות כל פעולה דחופה ובלתי־צפויה מראש הדרושה להחזקתם התקינה של המקרקעין ולניהולם;

(3) לעשות כל דבר הדרוש באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם למקרקעין ולהגנת הבעלות וההחזקה בהם.

(ב) עשה שותף כאמור בסעיף קטן (א), יודיע על כך לשותפים האחרים ככל האפשר בהקדם.

זכות השותף לעשות בחלקו

34. (א) כל שותף רשאי להעביר חלקו במקרקעין המשותפים, או לעשות בחלקו עיסקה אחרת, בלי הסכמת יתר השותפים.

(ב) תניה בהסכם־שיתוף השוללת או מגבילה זכות כאמור בסעיף קטן (א) אין כוחה יפה לתקופה העולה על חמש שנים."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ד) הקנה אחד השותפים לאדם אחר זכות בחלקו במיטלטלין המשותפים, עליו להודיע על כך לשאר השותפים, ואם נעשה הסכם שיתוף, עליו להודיע לאדם האחר על קיום ההסכם ותנאיו.

(ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, גם על השיתוף במיטלטלין."

סעיף 521 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 35 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, שמטרתם להתאים הוראה זו גם לנכסים שאינם נכסי מקרקעין. כמו כן המילה "חלק" הוחלפה במילה "מנה" בהתאם לנוסח המוצע של הפרק.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הזכות לפירות

35. כל שותף זכאי לחלק מפירות המקרקעין המשותפים לפי חלקו במקרקעין."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"9. שיתוף

(ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, גם על השיתוף במיטלטלין."

סעיף 522 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 32(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. נוסח ההוראה הותאם, כך שהיא תחול גם על נכסים שאינם נכסי מקרקעין. כמו כן הוחלפה המילה "חלק" במילה "מנה" המשקפת נכון יותר את מהות זכויותיו של שותף בנכס, בהתאם למינוח המוצע בפרק.

סעיף 32(ב) לחוק המקרקעין הושמט בשל תחולתם של דיני עשיית עושר, המספקים פתרון לנושא זה.

התייחסות המשפט העברי:

באופן דומה, לפי המשפט העברי, שותף שאינו משתמש בנכס אינו חייב לשאת בהוצאות שנועדו לרווחה המשתמשים בו, אלא רק בהוצאות הנחוצות לקיום הנכס, וכפי שפוסק הרמב"ם (משנה תורה, הלכות שכנים, פרק ה, הלכה ב): "מי שיש לו בית בחצר אחרת, בני החצר משעבדין אותו לעשות עמהם דלת ונגר ומנעול, אבל בשאר הדברים אין משעבדין אותו, ואם היה שרוי עמהם באותה חצר משעבדין אותו על הכל".

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"נשיאת הוצאות

32. (א) כל שותף חייב לשאת לפי חלקו במקרקעין המשותפים בהוצאות הדרושות להחזקתם התקינה ולניהולם.

(ב) שותף שנשא בהוצאות כאמור למעלה מחלקו זכאי לחזור ולהיפרע מן השותפים האחרים לפי חלקיהם במקרקעין."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, גם על השיתוף במיטלטלין."

דמי שימוש בשיתוף בנכס [מק 33, מיט 9(ה)]

523. שותף שהשתמש בנכס משותף ישלם לשותפים האחרים, בהתאם למנתם בנכס, שכר ראוי בעבור השימוש בנכס המשותף.

סימן ב': פירוק השיתוף

הזכות לפירוק שיתוף [מק 37, מיט 10(א)]

524. (א) כל שותף זכאי לדרוש, בכל עת, את פירוק השיתוף.

(ב) תניה בחוזה שיתוף השוללת או המגבילה את הזכות לפירוק, אינה תקפה לתקופה העולה על חמש שנים.

דברי הסבר

סעיף 523 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 33 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. המילה "חלק" הוחלפה במילה "מנה" בהתאם למינוח המוצע בפרק.

התייחסות המשפט העברי:

במשפט העברי אין שותף צריך לשלם בעבור שימוש מותר בנכס המשותף. כך מנמק זאת רבי שלמה בן אברהם אבן אדרת: "נראין לי דברים ברורים: שאינו חייב להעלות לו שכר, דכל שלא חִלקו, בשלו הוא משתמש" (שו"ת הרשב"א, חלק ב, סימן קמא).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תשלום בעד שימוש

33. שותף שהשתמש במקרקעין משותפים חייב ליתר השותפים, לפי חלקיהם במקרקעין, שכר ראוי בעד השימוש."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"שיתוף

9. (ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33, 34(א), 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 , גם על השיתוף במיטלטלין."

סימן ב': פירוק שיתוף

סעיף 524 ההוראה המוצעת מאחדת את ההסדרים הקיימים בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראות הקיימות בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין.

לסעיף קטן (ב)

כיום קיים חוסר אחידות בהוראות הדנות בתוקף תניה השוללת או המגבילה את הזכות לפירוק השיתוף, בנכס מיטלטלין ובנכס מקרקעין. בעוד שלגבי נכס מיטלטלין, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף חרף קיומה של התניה, בכל עת, בנכס מקרקעין רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף רק כעבור שלוש שנים. על פי ההוראה המוצעת, לגבי כל נכס, תניה בחוזה שיתוף שמגבילה את פירוק השיתוף תהיה תקפה למשך חמש שנים בלבד. בתום התקופה האמורה תניה זו תפקע אוטומטית, בלי שבית משפט יהיה מוסמך להפעיל את שיקול דעתו. בכך משווה ההוראה את הדין החל על מקרקעין ומיטלטלין וכן יוצרת דין מקביל להוראת סעיף 520(ד) לחוק המוצע, שעניינו תוקפה של תניה השוללת או המגבילה את זכותו של שותף להעביר את זכויותיו בנכס או לעשות בהן עסקה.

התייחסות המשפט העברי:

הוראת סעיף זה דומה לכלל שהותווה במשפט העברי ולפיו: "כללו של דבר: כל שיש ביניהם שותפות בקרקע, וביקש אחד מן השותפין לחלק וליטול חלקו לבדו, אם יש באותה קרקע דין חלוקה כופה את שאר השותפין וחולקין עמו, ואם אין בה דין חלוקה אין אחד מהן יכול לכוף את חבירו לחלוק" (משנה תורה, הלכות שכנים, פרק א, הלכה א). עם זאת מקובל כי אין הגבלת זמן לתנאי המגביל את זכות הפירוק של השותפים: "ואם היה בו דין חלוקה וקבלו קנין שלא לחלוק, אינן יכולין לחזור בהן" (רמ"א, חושן משפט, סימן קעא, סעיף א).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הזכות לתבוע פירוק ושיתוף

37. (א) כל שותף במקרקעין משותפים זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף.

(ב) היתה בהסכם־שיתוף תניה השוללת או מגבילה את הזכות לדרוש פירוק השיתוף לתקופה העולה על שלוש שנים, רשאי בית המשפט, כעבור שלוש שנים, לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות העניין."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"פירוק השיתוף

10. (א) כל שותף זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף; הייתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה זכות זו, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות העניין."

525. א) פירוק השיתוף יהיה על פי חוזה בין השותפים; חוזה לחלוקת מקרקעין בעין טעון אישור של המפקח ולפיו הוכח להנחת דעתו שהחוזה יהיה תואם את הוראות חוק התכנון והבנייה וכל חיקוק אחר הנוגע לעניין.

דרך פירוק שיתוף [מק 38, מיט 10(ב)]

(ב) באין חוזה בין השותפים, יהיה פירוק השיתוף על פי צו של בית המשפט בהתאם להוראות סעיפים 526 עד 530.

526. (א) בנכס שאין מניעה בחיקוק לחלוקתו בעין ושחלוקתו לא תגרום להפסד ניכר לאחד השותפים, יורה בית המשפט בצו פירוק על חלוקתו בעין, ורשאי הוא לחייב שותף לשלם תשלומי איזון לשותף אחר ולקבוע את שיעורי התשלום ותנאיו, לרבות הדרכים להבטחתו; היה הנכס מקרקעין, רשאי בית המשפט, בצו כאמור, לצוות על יצירת זיקת הנאה בנכס, וכן לצוות על רישומה.

פירוק שיתוף בדרך חלוקה או מכירה [ח, מק 25, 39, מיט 10(ב)]

(ב) (1) בנכס שיש מניעה בחיקוק לחלוקתו בעין או שחלוקתו תגרום להפסד ניכר לאחד השותפים, יורה בית המשפט בצו פירוק על מכירת הנכס וחלוקת הפידיון; מכירת הנכס תהיה בדרך שבה נמכרים נכסים מעוקלים מאותו סוג בהוצאה לפועל, אלא אם כן מצא בית המשפט לנכון להורות על דרך אחרת.

[ח, מק 40, מיט 10(ב), (ג)]

(2) היו במקרקעין משותפים שפירוק השיתוף בהם היה בדרך של מכירה כאמור בפסקה (1) מחוברים שהוקמו בידי שותף, והמחיר שהתקבל ממכירתם נמוך מהמחיר שהיה מתקבל ממכירתם בלא המחוברים, ישלם השותף המקים לשותפים האחרים את ההפרש בין המחירים, לפי מנתם; עלה המחיר שהתקבל ממכירת המקרקעין על המחיר שהיה מתקבל ממכירתם בלא המחוברים, זכאי השותף המקים לקבל מהשותפים האחרים את החזר השקעתו במחוברים לפי הוראות הפרק השני: עשיית עושר ולא במשפט שבחלק משנה רביעי לחלק השלישי*.

[מק 48, ח]

דברי הסבר

סעיף 525 בסעיף המוצע אין שינוי מהותי לעומת הדין הקיים, למעט איחוד הסעיפים הקיימים בחוק המיטלטלין ובחוק המקרקעין. מוצע להבהיר כי מהותו של אישור המפקח היא כי הוכח להנחת דעתו שהחלוקה תואמת את הוראות החוק המוצע, וכי אין המפקח מוסמך לקבוע תאימות זו באופן עצמאי.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פירוק על פי הסכם או צו בית המשפט

38. (א) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים; נקבעה בהסכם חלוקת המקרקעין בעין, טעון ההסכם אישור המפקח המאשר כי החלוקה תואמת את הוראות חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965, וכל חיקוק אחר בנדון.

(ב) באין הסכם כאמור בסעיף קטן (א) יהיה פירוק השיתוף על פי צו בית המשפט בהתאם לסעיפים 39 עד 43."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"פירוק השיתוף

10. (ב) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים, ובאין הסכם – על פי צו בית המשפט, ורשאי בית המשפט לצוות על חלוקת המיטלטלין בעין, או על מכירתם וחלוקת הפדיון, או על דרך אחרת של פירוק השיתוף הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות העניין."

סעיף 526 לסעיף קטן (א)

בסעיף הקטן המוצע אין שינוי לעומת החוק הקיים ביחס לנכסי המקרקעין, למעט הבהרה בנוסח לשם התאמה לסעיף קטן (ב) המוצע. באשר לשאר הנכסים, ההוראה המוצעת מחילה עליהם את תחולת ההסדר הקיים לעניין מקרקעין. הושמטה ההתייחסות לכללים שלפיהם יכריע בית המשפט ("אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות העניין" בסעיף 39(ב) לחוק המקרקעין; "ראה בית המשפט צורך בכך" בסעיף 39(ג) לחוק המקרקעין), הואיל ואין הם מוסיפים, בהקשר זה, לעקרונות הכלליים בדבר הפעלת שיקול הדעת השיפוטי, ודי לצורך זה בביטוי "רשאי". כמו כן המילים "ולקבוע את שיעורי התשלום ותנאיו, לרבות הדרכים להבטחתו" מחליפות את ההפניה בחוק הקיים לסעיף 25 לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ב)

לפסקה (1)

ההוראה המוצעת מאחדת את סעיף קטן 40(א) ו־(ב) לחוק המקרקעין להוראה אחת.

לפסקה (2)

ההוראה המוצעת מרחיבה את ההסדר הקבוע כיום בסעיף 48 לחוק המקרקעין, בעניין פירוק שיתוף בדרך של מכירה במקרקעין משותפים שעליהם שותף יחיד בנה או

* סעיפים 410 עד 419.

[מיט 10(ב)] (ג) בנכס שאינו מקרקעין, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף בדרכים אחרות מאלה המנויות בסעיפים קטנים (א) ו־(ב).

פירוק שיתוף בדרך של רישום בית משותף [מק 42]

527. (א) היה עיקר הנכס בית הראוי להירשם כבית משותף, רשאי בית המשפט, אחרי שקיבל חוות דעת לעניין זה מאת המפקח, להורות בצו על פירוק השיתוף בדרך של רישום הנכס כבית משותף והקצאת הדירות בו לשותפים, לפי מנותיהם, ויחולו הוראות סעיף 526(א) לעניין תשלומי איזון.

[ח] (ב) צו לפירוק השיתוף בדרך האמורה בסעיף קטן (א) יכול שיינתן גם אם ביקשו זאת בעלי דירות ששטח דירותיהם אינו עולה כדי מחצית השטח של בעלי הדירות בבית.

דברי הסבר

נטע מחוברים שלא כדין, כאמור בסעיף 46 לחוק המקרקעין, גם על המקרה שבו הבנייה או הנטיעה נעשו כדין. המילים "אולם לא יותר מן ההפרש שבין שני המחירים" בסעיף 48 הקיים הושמטו כמיותרות, ובמקומם באה ההפניה להסדר הקבוע בפרק עשיית עושר ולא במשפט.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 10(ב) לחוק המיטלטלין. ההוראה נועדה לאפשר לבית המשפט את הגמישות הראויה לעניין פירוק שיתוף בנכס שאינו מקרקעין.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, במצב כזה חל דין "גוד או אגוד": השותף הדורש את פירוק השיתוף רשאי להציע לשותפיו לבחור אם לקנות ממנו את חלקו, ואם אינם מוכנים לקנות את חלקו הוא יכול לכפות עליהם למכור לו את חלקם. וכך נאמר במשנה תורה (הלכות שכנים, פרק א, הלכה ב): "אחד מן השותפין שאמר לחבירו במקום שאין בו דין חלוקה, או בדבר שאי אפשר שיחלקו... 'מכור לי חלקך בכך וכך או קנה ממני כשער הזה', הדין עמו, וכופין את הנתבע למכור לחבירו או לקנות ממנו". רק אם השותפים לא הגיעו להסכמה בדרך של גוד או אגוד, יימכר הנכס, יושכר לגורם חיצוני, או יחולק זמן השימוש בו בין השותפים באופן סביר.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תנאי התשלום

25. בית המשפט רשאי להתיר לבעל המקרקעין לשלם למקים את השקעתו או את שווי המחוברים בשיעורים ובתנאים שיקבע בית המשפט, לרבות ריבית והבטחת התשלום; והוא הדין בסכומים המגיעים לבעל המקרקעין לפי סעיפים 23 או 24.

פירוק על פי צו של בית המשפט

39. (א) במקרקעין הניתנים לחלוקה יהיה פירוק השיתוף בדרך של חלוקה בעין.

(ב) היתה החלוקה בעין אפשרית רק אם ישולמו תשלומי איזון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בתשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות העניין; על תשלומי האיזון יחולו הוראות סעיף 25, בשינויים המחוייבים.

(ג) ראה בית המשפט צורך בכך, רשאי הוא לצוות על רישום זיקת־הנאה בין החלקות.

פירוק דרך מכירה

40. (א) במקרקעין שאינם ניתנים לחלוקה, וכן אם נוכח בית המשפט כי חלוקה בעין תגרום הפסד ניכר לשותפים, כולם או מקצתם, יהיה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין וחלוקת הפדיון.

(ב) המכירה תהיה בדרך שנמכרים מקרקעין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת שנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות העניין.

פירוק השיתוף דרך מכירה

48. היה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין והמחיר שנתקבל עלה על המחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים, זכאי השותף המקים להחזרת השקעתו במחוברים, אולם לא יותר מן ההפרש בין שני המחירים; היה המחיר שנתקבל פחות מהמחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים ישלם השותף המקים לשותפים האחרים את ההפרש לפי חלקיהם במקרקעין."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"פירוק השיתוף

10. (ב) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים, ובאין הסכם – על פי צו בית המשפט, ורשאי בית המשפט לצוות על חלוקת המיטלטלין בעין, או על מכירתם וחלוקת הפדיון, או על דרך אחרת של פירוק השיתוף הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות העניין.

(ג) מכירת המיטלטלין על פי צו בית המשפט תהיה בדרך שנמכרים מיטלטלין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות העניין."

סעיף 527 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 42 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי למרות דרישות הרוב החלות ככלל על רישום בית משותף כאמור בפרק הבתים המשותפים, בית המשפט רשאי להורות על

פירוק במקרים מיוחדים
[מק 41]

528. (א) היתה בנכס משותף שהוא מקרקעין מניעה בחיקוק לחלוקתו בעין או שחלוקתו כאמור היתה בלתי סבירה (בסעיף זה – מניעה לחלוקה), לגבי אחד השותפים בלבד, ולאותו שותף היו מקרקעין הגובלים בנכס המשותף כאמור והוא הסכים שחלקו יצורף למקרקעין הגובלים, יחולקו המקרקעין בהתאם.

(ב) היתה בנכס משותף שהוא מקרקעין מניעה לחלוקה, לגבי כל השותפים, אך אם שותפים אחדים יטלו את חלקיהם במשותף, יהיה ניתן לבצע חלוקה כאמור ואותם שותפים הסכימו לכך, יחולקו המקרקעין בהתאם.

(ג) היתה בנכס משותף שהוא מקרקעין מניעה לחלוקה, לגבי חלק מהשותפים, רשאים השותפים האחרים לקיים ביניהם את השיתוף במקרקעין או לחלקם ביניהם, בהתאם למנתם היחסית במקרקעין או בהתאם לחלוקה אחרת שעליה הסכימו, ובלבד שישלמו לשאר השותפים את שווי מנתם במקרקעין אילו היו נמכרים כאמור בסעיף 526(ב).

פירוק שיתוף לגבי דירת מגורים של בני זוג
[מק 40א, מיט 10א]

529. (א) נתן בית המשפט צו לפירוק שיתוף בנכס משותף שהוא דירה של בני זוג המשמשת להם למגורים או שהוא זכות לגבי דירה כאמור, לא יורה על ביצוע הצו והמכירה תעוכב, כל עוד לא שוכנע כי לילדי בני הזוג הקטינים ולבן הזוג המחזיק בהם, יחדיו, נמצא הסדר מגורים אחר המתאים לצורכיהם, לרבות הסדר ביניים למגורים זמניים המתאים לצורכיהם, לתקופה שיקבע.

(ב) הוראות סעיף 33 לחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972, לא יחולו לגבי מי שהיה שותף בדירה שבית המשפט החליט על פירוק השיתוף בה, כאמור בסעיף קטן (א).

דברי הסבר

פירוק השיתוף בדרך של רישום בית משותף גם אם פחות ממחצית מבעלי הזכויות בנכס מבקשים זאת.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פירוק דרך הפיכה לבית משותף

42. (א) היה עיקר המקרקעין המשותפים בית הראוי להירשם כבית משותף, רשאי בית המשפט, לאחר שקיבל חוות־דעת של המפקח, לצוות על פירוק השיתוף בדרך של רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים והקצבת דירות לשותפים לפי חלקיהם.

(ב) היה פירוק השיתוף כאמור בסעיף קטן (א) אפשרי רק אם ישולמו תשלומי איזון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בתשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות העניין; על תשלומי האיזון יחולו הוראות סעיף 25, בשינויים המחויבים."

סעיף 528 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 41 לחוק המקרקעין, תוך שהיא מבהירה, כי המניעה לחלוקה בעין יכולה להיות מניעה סטטוטורית, או מניעה הנובעת משיקולי סבירות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פירוק במקרים מיוחדים

41. (א) היתה מניעה לחלוקת המקרקעין בעין רק לגבי אחד השותפים ולאותו שותף היו מקרקעין הגובלים במקרקעין המשותפים והוא הסכים שחלקו יצורף למקרקעין הגובלים, יחולקו המקרקעין לפי זה.

(ב) היתה מניעה לחלוקה בעין בין כל השותפים אך אין מניעה לחלוקה זאת אם שותפים אחדים יטלו חלקיהם במשותף ואותם שותפים הסכימו לכך, יחולקו המקרקעין לפי זה.

(ג) היתה המניעה לחלוקה בעין רק לגבי מקצת השותפים, רשאים האחרים לקיים את המקרקעין בידם במשותף או לחלקם ביניהם, ובלבד שישלמו לאותם השותפים מה שהיה נופל בחלקם אילו המקרקעין היו נמכרים כאמור בסעיף 40."

סעיף 529 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות הקיימות בחוק המקרקעין ובחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח. כמו כן הותאם ההסדר שבחוק המקרקעין לזה שבחוק המיטלטלין לגבי פירוק שיתוף בזכויות אובליגטוריות לגבי דירת מגורים, והובהר כי ההוראה תחול לגבי כל נכס מסוג זה, אף במקרים שבהם בית המשפט הורה על פירוק שלא בדרך של מכירה דווקא.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"דירת מגורים של בני זוג

40א. (א) החליט בית המשפט לפי סעיף 40 על פירוק השיתוף במקרקעין משותפים שהם דירה של בני זוג המשמשת להם למגורים, בדרך של מכירה, לא יורה על ביצועה והמכירה תעוכב, כל עוד לא נוכח בית המשפט כי לילדי בני הזוג הקטינים ולבן הזוג המחזיק בהם, יחדיו, נמצא הסדר מגורים אחר המתאים לצרכיהם, לרבות הסדר ביניים למגורים זמניים המתאים לצרכיהם, לתקופה שיקבע.

משאלות השותפים לגבי השיתוף
[מק 43]

530. (א) בית המשפט יתחשב ככל האפשר בבקשה של חלק מהשותפים לקיים את השיתוף ביניהם ובשאר משאלותיהם של השותפים או של חלקם.

[מק 47, ח]

(ב) הקים שותף מחוברים במקרקעין משותפים, יקבע בית המשפט בצו המורה על פירוק השיתוף בדרך של חלוקה בעין כאמור בסעיף 526(א), את חלקו של השותף המקים בצורה שתכלול, ככל האפשר, את המחוברים.

ניהול ושימוש עד לפירוק
[מק 44]

531. הוגשה בקשה לפירוק השיתוף, רשאי בית המשפט ליתן צו זמני בדבר ניהול הנכס המשותף והשימוש בו עד לסיום ההליכים לפירוק השיתוף.

סימן ג': שיתוף במצר

שיתוף במצר
[מק 49]

532. (א) על אף הוראות סעיף 537(ב), קירות, גדרות, עצים, מחוברים וכיוצא באלה הנמצאים במצר של מקרקעין שכנים (בסימן זה – מחוברים שבמצר), חזקה כי הם בבעלות משותפת של בעלי המקרקעין השכנים.

דברי הסבר

(ב) הוראות סעיף 33 לחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972, לא יחולו לגבי מי שהיה שותף בדירה שבית המשפט החליט על פירוק השיתוף בה, כאמור בסעיף קטן (א)."

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"פירוק שיתוף בזכויות של בני זוג בדירת מגורים

10א. החליט בית המשפט לפי סעיף 10, ליתן צו לפירוק השיתוף בזכויות של בני זוג בדירה המשמשת להם למגורים, לא יורה על ביצועו והפירוק יעוכב, כל עוד לא נוכח בית המשפט כי לילדי בני הזוג הקטינים ולבן הזוג המחזיק בהם, יחדיו, נמצא הסדר מגורים אחר המתאים לצורכיהם, לרבות הסדר ביניים למגורים זמניים המתאים לצורכיהם, לתקופה שיקבע."

סעיף 530 לסעיף קטן (א)

הרישה של הסעיף הקטן המוצע חוזרת על סעיף 43 לחוק המקרקעין ומחילה אותו גם על נכסים אחרים.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע מרחיב את ההסדר הקבוע כיום בסעיף 47 לחוק המקרקעין, בעניין פירוק בדרך של מכירה במקרקעין שעליהם שותף יחיד בנה או נטע מחוברים שלא כדין, גם על מקרה שבו הבנייה או הנטיעה נעשו כדין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"משאלות השותפים

43. בית המשפט יתחשב ככל האפשר בדרישת מקצת השותפים לקיים את השיתוף ביניהם ובשאר משאלותיהם של השותפים.

פירוק השיתוף דרך חלוקה

47. בפירוק השיתוף בדרך של חלוקת המקרקעין בעין יקבע בית המשפט ככל האפשר את חלקתו של השותף המקים בצורה שתכלול את המחוברים."

סעיף 531 ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 44 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. ההוראה הורחבה גם לנכסים שאינם מקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"ניהול ושימוש עד לפירוק

44. בית המשפט רשאי לתת צו זמני בדבר סדרי ניהול המקרקעין והשימוש בהם עד לסיום הליכי הפירוק."

סימן ג': שיתוף במצר

סעיף 532 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת חזקת שיתוף הניתנת לסתירה, וחוזרת על הוראת סעיף 49(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מובהר כי סעיף זה, הקובע נורמה מיוחדת לגבי המצר, הוא חריג לסעיף 537(ב) המוצע, הקובע כי הבעלות בקרקע משתרעת על כל הבנוי והנטוע עליה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת בשינוי נוסח על הוראת סעיף 49(ב) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"בעלות ושימוש

49. (א) קירות, גדרות, עצים, ומחוברים כיוצא באלה הנמצאים במיצר של מקרקעין שכנים (להלן – מחוברים שבמיצר), יראום כנכסים בבעלות משותפת של בעלי המקרקעין השכנים, כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר.

(ב) מחוברים שבמיצר רשאי כל אחד מבעלי המקרקעין להשתמש בהם למטרה שלשמה הוקמו, וחייב הוא להשתתף בהוצאות הדרושות כדי להחזיקם במצב תקין לפי שיעור שהוסכם ביניהם, ובאין הסכם כזה – בחלקים שווים, זולת אם מידת השימוש בהם היתה שונה."

(ב) מחוברים שבמצר רשאי כל אחד מבעלי המקרקעין להשתמש בהם למטרה שלשמה הוקמו, וחייב הוא להשתתף בהוצאות הדרושות כדי להחזיקם במצב תקין, לפי השיעור שהוסכם בין בעלי המקרקעין, ובאין הסכמה כאמור – בחלקים שווים, אלא אם כן מידת השימוש של כל אחד מבעלי המקרקעין במחוברים שבמצר היתה שונה.

פירוק השיתוף במצר [ח]

533. על אף הוראות סעיף 524, שותף אינו זכאי לדרוש פירוק שיתוף במחוברים שבמצר.

פירות שנשרו מצמחים שבסמוך למצר [מק 50]

534. פירותיהם של עצים או צמחים אחרים, הגדלים במצר או בסמוך לו, שנשרו –

(1) למקרקעין שכנים – הם של השכן;

(2) למקום ציבורי – הם נכס הפקר.

צמחים שהתפשטו במצר [מק 51]

535. עצים או צמחים אחרים הגדלים במצר או בסמוך לו, וענפיהם או שורשיהם התפשטו לתוך התחום של מקרקעין שכנים, ויש בכך כדי להזיק למקרקעין אלה או להפריע לשימוש בהם או להנאה מהם, במידה של ממש, רשאי בעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם, לדרוש מבעל הצמחים או משותפיו במצר לסלק את מה שהתפשט לתוך התחום האמור; לא מולאה הדרישה בתוך זמן סביר, רשאי בעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם לסלק בעצמו את מה שהתפשט לתחום המקרקעין ולדרוש מבעל הצמחים או משותפיו במצר, לפי העניין, השבה של ההוצאות הסבירות שהוציא לשם כך.

דברי הסבר

סעיף 533 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי לא ניתן לפרק שיתוף שבמצר. יש לקרוא הוראה זו יחד עם הוראת סעיף 532 המוצע, אשר קובעת חזקה בדבר קיומו של שיתוף שבמצר. מכיוון שהשיתוף שבמצר עשוי להיות כפוי על הצדדים, מבהירה הוראה זו כי אין השותפים שבמצר רשאים לדרוש את פירוק השיתוף, אשר במקרה זה ממילא אינו מעשי.

סעיף 534 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 50 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הסיפה להוראה המוצעת מבהירה שפירות שנשרו למקום ציבורי יהיו נכס הפקר, ולפיכך תחול עליהם הוראת סעיף 683 לחוק המוצע, שדנה בזכייה מן ההפקר במיטלטלין. זו גם המשמעות של הסיפה לסעיף 50 לחוק המקרקעין הקיים.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, הפירות שנפלו נשארים בבעלותו של בעל העץ, אלא אם כן ניתן להניח שהוא מתייאש מהם, כגון פירות שמתקלקלים בנפילתם או שעלולים להיאכל בידי בעלי חיים, וכך פוסק הרמב"ם (משנה תורה, הלכות גזלה ואבדה, פרק טו, הלכה טו): "תאנה שהיא נוטה לדרך ונמצאו תאנים תחתיה מותרות משום גזל, שהתאנה וכיוצא בה עם נפילתה נמאסת... אבל זתים וחרובין וכיוצא בהן אסורין."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פירות שנשרו לתחום אחר

50. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר, פירותיהם שנשרו לתחום מקרקעין שכנים הם של השכן; נשרו למקום שיש לציבור גישה חפשית אליו, זכאי כל עובר־ושב ליטול אותם לעצמו."

סעיף 535 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 51 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, והיא תחול גם על הצמחים הגדלים במצר, ולא רק על אלה הגדלים בסמוך לו. בהתאם להוראה זו, שכן שסילק בעצמו ענפים ושורשים זכאי להשבת הוצאותיו הסבירות. בכך מתיישבת הוראת הסעיף המוצע עם דיני ההשבה שבפרק עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 410–419 המוצעים).

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, הסילוק נעשה על חשבונו של השכן ולא על חשבון בעל העצים או הצמחים. וכך פסק רבי יחיאל מיכל עפשטיין: "מי שהיה אילן של חברו נוטים הענפים לתוך שדהו קוצץ כפי השיעור שלא יעכבו את מחרישתו מלהלך שמה..." (ערוך השולחן, חושן משפט, סימן קנה, סעיף מ). יש לציין, שאם התפשטו ענפי העצים לרשות הרבים והם גורמים נזק לעוברים ושבים יש הסוברים שעל בעל העצים לשאת בהוצאות הסילוק (רבנו גרשום, בבא בתרא כז ע"ב).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"צמחים הגדלים סמוך למיצר

51. עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר וענפיהם או שורשיהם מתפשטים לתוך מקרקעין שכנים, אין בעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם (להלן – השכן) רשאי לדרוש סילוק הענפים או השורשים, אלא אם יש בהם כדי להזיק למקרקעין או להפריע לו במידה בלתי סבירה בהנאה מן המקרקעין; דרש השכן מבעל הצמחים

חלק משנה שני: זכויות בנכסים

פרק ראשון: בעלות

בעלות
[מק 2, מיט 2]

536. בעלות היא זכות, לצמיתות, להחזיק ולהשתמש בנכס, לזכות בפירותיו, לכלות אותו ולעשות בו כל דבר וכל עסקה בכפוף להגבלות לפי חיקוק או חוזה.

תחום הבעלות בקרקע
[מק 11, 12]

537. (א) הבעלות בקרקע חלה בכל העומק שמתחת לפני שטח הקרקע והיא מתפשטת בחלל הרום שמעליו, בכפוף לדינים בדבר מעבר בחלל הרום ובדבר מים, נפט, מכרות, מחצבים וכיוצא באלה.

(ב) הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי והנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע.

פרק שני: שכירות ושאילה

סימן א': שכירות

שכירות
[מק 3 רישה]

538. שכירות היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק ולהשתמש בנכס שלא לצמיתות.

דברי הסבר

לסלק ענפים או שרשים כאלה ולא סולקו תוך זמן סביר, רשאי הוא לסלקם בעצמו על חשבון בעל הצמחים."

חלק משנה שני: זכויות בנכסים

פרק ראשון: בעלות

סעיף 536 ההוראה המוצעת מאחדת את ההוראות שבחוק המיטלטלין ובחוק המקרקעין, והיא מפרטת גם יסודות נוספים שנכללים בגדר הזכות לבעלות, כגון: הזכות לפירות הנכס והזכות לכלות את הנכס. ההוראה מדגישה כי הזכות לבעלות היא זכות צמיתה.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"בעלות

2. הבעלות במיטלטלין היא הזכות להחזיק ולהשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עיסקה, בכפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"בעלות

2. הבעלות במקרקעין היא הזכות להחזיק במקרקעין, להשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עיסקה, בכפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם."

סעיף 537 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

בסעיף הקטן המוצע אין שינוי מהותי לעומת נוסח סעיף 12 לחוק המקרקעין. ההוראה המוצעת מבהירה, כי המבחן לקיומו של מחובר הוא הכוונה ליצור חיבור של קבע, ולא האפשרות הפיזית להפריד את המחוברים מן הקרקע. הסיפה להוראה הקיימת הושמטה כמיותרת (ראו גם סעיף 6 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"עומק וגובה

11. הבעלות בשטח של קרקע מתפשטת בכל העומק שמתחת לשטח הקרקע, בכפוף לדינים בדבר מים, נפט, מכרות, מחצבים וכיוצא באלה, והיא מתפשטת בחלל הרום שמעליו, אולם, בכפוף לכל דין, אין בכך למנוע מעבר בחלל הרום.

המחובר לקרקע

12. הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי והנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה, ואין נפקא מינה אם המחוברים נבנו, ניטעו או חוברו בידי בעל המקרקעין או בידי אדם אחר."

פרק שני: שכירות ושאילה

הפרק המוצע דן בהיבטים הקנייניים של זכות השכירות וזכות השאילה, ואילו הפרק החמישי והפרק השישי בחלק החוזים המיוחדים (סעיפים 230 עד 255 המוצעים) דנים בהיבטים החוזיים של זכויות אלה.

סימן א': שכירות

סעיף 538 הגדרת השכירות חוזרת על הוראת הרישה של סעיף 3 לחוק המקרקעין. ההגדרה דומה לזו המופיעה בפרק הדן בחוזה השכירות (סעיף 230 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שכירות

3. שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות."

539. חכירה היא שכירות מקרקעין לתקופה העולה על חמש שנים.

חכירה
[מק 3 אמצע]

540. חכירה לדורות היא שכירות מקרקעין לתקופה העולה על עשרים וחמש שנים.

חכירה לדורות
[מק 3 סיפה]

541. (א) על אף הוראות סעיפים 594 ו־595, שכירות מקרקעין לתקופה שאינה עולה על עשר שנים אינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין.

רישום שכירות מקרקעין
[מק 79(א) ו־ב), הגנד 152 רישה]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על שכירות שהיא אחת מאלה:

(1) שכירות שתקופתה תסתיים כעבור יותר מעשר שנים מיום כריתת חוזה השכירות;

(2) שכירות שיש לגביה ברירה לשוכר או תנאי המאפשרים הארכה של תקופת השכירות לתקופה כוללת העולה על עשר שנים, או הארכתה לתקופה כוללת שתסתיים כעבור יותר מעשר שנים מיום כריתת חוזה השכירות.

דברי הסבר

סעיף 539 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה שבאמצע סעיף 3 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. יצוין כי החוק המוצע בחלק מהוראותיו, וככל שהדבר נמצא מוצדק, משווה את מעמדו של החוכר לזה של הבעלים. כך למשל נקבע כי חוכר של מקרקעין, ולא רק הבעלים, הוא בעל אינטרס מוגן מיידי ביחס לזיקת הנאה הקיימת על אותם מקרקעין (ראו סעיף 652 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שכירות

3. שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות."

סעיף 540 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הסיפה של סעיף 3 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שכירות

3. שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות."

סעיף 541 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת משלבת את סעיף 79 לחוק המקרקעין עם סעיף 152 לחוק הגנת הדייר, ומשנה את ההסדר הקיים. נוסח חוק המקרקעין הקיים קובע כי שכירות של מקרקעין לתקופה של חמש שנים ומעלה טעונה רישום; לעומתו ההוראה בחוק הגנת הדייר מאריכה את התקופה לעשר שנים לגבי שכירות של דירה או בית עסק שהחוק אינו חל עליה. הואיל וחלק ניכר של השכירויות הקיימות הוא של דירות ובתי עסק, שהוראות חוק הגנת הדייר אינן חלות עליהם, יוצא שתחולת סעיף 152 רחבה ופוטרת את רוב הדירות מרישום שכירות הקצרה מעשר שנים. הסעיף המוצע, הקובע כי רק שכירות שסיומה כעבור עשר שנים תהיה טעונה רישום, מהווה אפוא הרחבה לא משמעותית בהיקפה. כתוצאה מן ההסדר המוצע, יהיה הסדר אחיד באשר לחובה לרשום שכירות במקרקעין. יצוין כי הוראת הסיפה של 79(א) לחוק המקרקעין, מצויה בסעיף 544 המוצע.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת משנה מהוראות הדין הקיים. באשר לשכירות הכוללת ברירה או תנאי המאפשרים הארכה עד לעשר שנים, קובעת ההוראה המוצעת, כי כדי שתהיה חובה לרשום את הזכות, הברירה להאריך את השכירות צריכה להיות בידי השוכר דווקא, ולא בידי המשכיר, שכן אחרת אין הצדקה להשוות בין הזכויות. באשר לשכירות הדחויה, מבהירה ההוראה את המינוח "שכירות שתקופתה, כולה או מקצתה, חלה", שעל פי החוק הקיים. יובהר כי המונח "ברירה" מתייחס לזכות שמימושה תלוי בשוכר, ואילו המונח "תנאי" מתייחס לאירוע שקיומו בלתי תלוי בצדדים לשכירות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"דינה של שכירות קצרה

79. (א) על אף האמור בסעיפים 7 ו־8, שכירות לתקופה שאינה עולה על חמש שנים אינה טעונה רישום, והתחייבות לעשות עסקה כזאת אינה טעונה מסמך בכתב.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על שכירות שיש עמה ברירה להאריך את תקופתה לתקופה כוללת העולה על חמש שנים, ולא על שכירות שתקופתה, כולה או מקצתה, חלה כעבור חמש שנים מגמירת חוזה השכירות."

רישום שכירות שאינה טעונה רישום [מק 79(ג), הגנד 152 סיפה]

542. שכירות שאינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין ניתנת לרישום בהסכמת הצדדים.

דרישת הכתב בהתחייבות להשכיר מקרקעין [מק 79(א), (ב)]

543. (א) על אף הוראות סעיף 597, התחייבות להשכיר מקרקעין לתקופה שאינה עולה על חמש שנים אינה טעונה כתב.

(ב) סעיף קטן (א) לא יחול על שכירות שיש לגביה ברירה להאריך את תקופתה לתקופה כוללת העולה על חמש שנים.

השלמתה של הקניית השכירות [ח]

544. (א) הקנייתה של זכות שכירות בנכס שאינו מקרקעין, או במקרקעין כשהשכירות אינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין, מושלמת במועד ובאופן שעליו הסכימו הצדדים; בהעדר הסכמה אחרת, מושלמת הקניית הזכות כמפורט להלן:

(1) בנכס שאינו מקרקעין – במועד העמדת הנכס לרשות השוכר;

(2) בנכס מקרקעין, כשהשכירות אינה טעונה רישום – במועד מסירת ההחזקה לשוכר, או במועד רישומה של הזכות, לפי המוקדם.

דברי הסבר

נוסח חוק הגנת הדייר הקיים:

"פטור מרישום בפנקסי מקרקעין

152. על אף האמור בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, שכירות לתקופה שאינה עולה על עשר שנים בדירה או בבית עסק שחוק זה אינו חל עליה, ואין עמה ברירה להאריכה לתקופה העולה על עשר שנים – אינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין; אין בסעיף זה כדי למנוע רישום שכירות לתקופה של עשר שנים או פחות, אם ביקשו זאת הצדדים לחוזה השכירות."

סעיף 542 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הדין הקיים, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"דינה של שכירות קצרה

79. (ג) אין בהוראות סעיף זה כדי למנוע רישום של שכירות שאינה טעונה רישום, אם ביקשו זאת הצדדים."

נוסח חוק הגנת הדייר הקיים:

"פטור מרישום בפנקסי מקרקעין

152. על אף האמור בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, שכירות לתקופה שאינה עולה על עשר שנים בדירה או בבית עסק שחוק זה אינו חל עליה, ואין עמה ברירה להאריכה לתקופה העולה על עשר שנים – אינה טעונה רישום בפנקסי המקרקעין; אין בסעיף זה כדי למנוע רישום שכירות לתקופה של עשר שנים או פחות, אם ביקשו זאת הצדדים לחוזה השכירות."

סעיף 543 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 79(א) ו־(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח ומבנה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"דינה של שכירות קצרה

79. (א) על אף האמור בסעיפים 7 ו־8, שכירות לתקופה שאינה עולה על חמש שנים אינה טעונה רישום, והתחייבות לעשות עיסקה כזאת אינה טעונה מסמך בכתב.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על שכירות שיש עמה ברירה להאריך את תקופתה לתקופה כוללת העולה על חמש שנים, ולא על שכירות שתקופתה, כולה או מקצתה, חלה כעבור חמש שנים מגמירת חוזה השכירות."

סעיף 544 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה מהו המועד המדויק שבו משתכללת עסקת השכירות, דהיינו: מהי נקודת המעבר בין השלב האובליגטורי לשלב הקנייני. הוראות דומות קיימות לעניין המחאת חיוב, מכר, מיטלטלין ומתנה (סעיפים 68(א), 164, 187 המוצעים בהתאמה). ההוראה מרכזת את כל המקרים המיוחדים לעסקת השכירות בגדר הוראה אחת.

לסעיף קטן (א)

העיקרון היסודי בעסקת שכירות הוא הסכמת הצדדים. עיקרון זה מקבל גם ביטוי בהוראות הפרק הדן בחוזה שכירות. הוראת הסעיף הקטן המוצע קובעת, כי בשכירות במיטלטלין, לרבות בנכסים לא מוחשיים, ובשכירות במקרקעין שאינה טעונה רישום, עסקת השכירות משתכללת על פי המוסכם בין הצדדים.

באין הסכמה אחרת בין הצדדים:

פסקה (1) קובעת כי בשכירות נכס שאינו נכס מקרקעין, העסקה תושלם עם העמדתו לרשות השוכר.

פסקה (2) קובעת כי עסקת שכירות בנכס מקרקעין, אשר אינה טעונה רישום, מושלמת עם מסירת ההחזקה, או במקרה שבו הצדדים בחרו לרשום את העסקה – במועד הרישום, לפי המוקדם מביניהם.

(ב) הקנייתה של זכות שכירות במקרקעין, כשהשכירות טעונה רישום בפנקסי המקרקעין, מושלמת עם הרישום כאמור בסעיף 594.

עסקאות בזכות השכירות [שכר 22 רישה]

545. (א) שוכר אינו רשאי לבצע עסקה בזכותו, אלא בהסכמת המשכיר.

[מק 81]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), שוכר אשר זכותו נרשמה בפנקסי המקרקעין זכאי, אף בלא הסכמת המשכיר –

(1) לשעבד את זכותו במשכנתה, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות לעניין מימושה;

(2) לשעבד את זכותו בזיקת הנאה כאמור בסעיף 653(א)(2) או לשעבדה, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות, בזיקת הנאה אחרת.

סירוב משכיר לביצוע עסקאות [שכר 22 סיפה]

546. (א) המשכיר לא יסרב לתת את הסכמתו לכך שהשוכר יבצע עסקה בזכותו, כאמור בסעיף 545(א), אלא מטעמים סבירים, ואין הוא רשאי להתנות תנאים בלתי סבירים למתן הסכמתו לביצוע העסקה.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מבהירה, שעסקת שכירות במקרקעין, הטעונה רישום, תושלם עם רישומה, בהתאם לכלל הקבוע בסעיף 594 המוצע.

סעיף 545 ההוראה המוצעת מאחדת את סעיף 81 לחוק המקרקעין עם הרישה לסעיף 22 בחוק השכירות והשאילה.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת את הכלל ולפיו שוכר אינו זכאי לבצע עסקה בזכותו בלי שקיבל את הסכמת המשכיר, ובכך חוזרת על הרישה של סעיף 22 לחוק השכירות והשאילה, בשינוי נוסח. יצוין כי ההוראה אינה חלה על העברת זכות שכירות לפי דין, אלא רק על העברה לפי חוזה.

התייחסות המשפט העברי:

מקורה של ההוראה במקורות המשפט העברי: "אין השואל רשאי להשאיל, ולא השוכר רשאי להשכיר, ולא השוכר רשאי להשאיל... אלא אם כן נתן לו בעל הבית רשות" (תוספתא, בבא מציעא, פרק ג, הלכה א).

לסעיף קטן (ב)

הוראת סעיף קטן מוצע זה חוזרת על סעיף 81 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, וקובעת חריג לכלל בדבר איסור העברת זכות השכירות, הקבועה בסעיף קטן (א) המוצע. ההפניות לסימנים ב' ו־ג', אשר מצויות בסיפה של סעיפים קטנים (א) ו־(ב) לסעיף 81 הקיים, הושמטו כמיותרות. כמו כן מובהר בהוראה כי המילים "בכפוף למוסכם בתנאי השכירות" שבחוק הקיים, כוונתן, לעניין משכנתה, להסכם בדבר הסדרי המימוש שלה.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"העברת השכירות

2. השוכר אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושכר או להשכירו בשכירות–משנה, אלא בהסכמת המשכיר; אולם אם לא הסכים המשכיר לעיסקה מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, יהיה –

(1) בשכירות מקרקעין – רשאי השוכר לעשות את העיסקה בלי הסכמתו של המשכיר;

(2) בכל שכירות – רשאי בית המשפט להרשות את העיסקה בתנאים שייראו לו; ובשכירות של מקרקעין רשאי בית המשפט לעשות כן על אף האמור בחוזה השכירות."

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שיעבוד שכירות במשכנתה או בזיקת הנאה

1. (א) שכירות שנרשמה, רשאי השוכר, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות, לשעבדה במשכנתה בלי הסכמת המשכיר והוראות סימן ב' יחולו, בשינויים המחויבים.

(ב) שכירות שנרשמה, רשאי השוכר, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות, לשעבדה בזיקת הנאה בלי הסכמת המשכיר והוראות סימן ג' יחולו, בשינויים המחוייבים."

סעיף 546 **לסעיף קטן (א)**

הוראת הסעיף המוצע נותנת ביטוי לכלל הקיים, ולפיו אין המשכיר רשאי למנוע מן השוכר לבצע עסקה בשכירות אלא מטעמים סבירים, או להתנות את הסכמתו בטעמים שאינם סבירים. סבירותם של הטעמים תיבחן בהתאם לנסיבות העסקה ולכוונת הצדדים. יצוין כי מקום שבו המשכיר מתנה את הסכמתו לביצוע עסקה בשכירות בכך שהשוכר המקורי יהיה ערב לקיום חיובי הנעבר, התניה זו כשלעצמה לא תיחשב לבלתי סבירה.

(ב) סירב המשכיר בשכירות בנכס שאינו מקרקעין לתת את הסכמתו לביצוע עסקה בניגוד להוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט להתיר את העסקה בתנאים שיקבע.

(ג) סירב המשכיר בשכירות מקרקעין לתת את הסכמתו לביצוע עסקה בניגוד להוראות סעיף קטן (א), וחוזה השכירות לא אסר על ביצוע העסקה, רשאי השוכר לבצע את העסקה על אף סירובו של המשכיר; אסר חוזה השכירות על ביצוע העסקה רשאי בית המשפט להתירה, בתנאים שיקבע, על אף האמור בחוזה השכירות.

העברת חיובים של השוכר
[שכר 22, ח]

547. הוראות סעיפים 545 ו־546 יחולו גם על המחאה של חיובי השוכר לאדם אחר, הנעשית יחד עם העברת זכות השכירות.

זכות השוכר כלפי אדם שלישי
[ח, שכר 21]

548. (א) משהוקנתה זכות השכירות לשוכר, כוחה של הזכות יפה כלפי כל אדם.

(ב) המשכיר רשאי להקנות את זכותו במושכר לאחר (בסעיף זה – הרוכש); עשה כן, יראו את הזכויות והחיובים של המשכיר על פי חוזה השכירות ועל פי דין, אשר מועד קיומם חל לאחר השלמתה של ההקניה, כנמחים לרוכש גם אם הרוכש לא ידע על קיום השכירות.

דברי הסבר

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

ההוראות המוצעות חוזרות, בשינויי נוסח, על ההוראות הקיימות באשר לזכויות העומדות לשוכר במקרה שבו המשכיר מסרב להסכים לעסקה בשכירות בניגוד לאמור בסעיף קטן (א) המוצע.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי אינו מבחין הבחנה עקרונית בין מושכר מקרקעין למושכר מיטלטלין, ובשניהם רשאי השוכר לבצע עסקה נגד רצונו של המשכיר אם התנגדותו אינה סבירה, אף בלא פנייה לבית המשפט (מ' ויגודה, שכירות ושאילה, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ"ח, עמ' 495, 532). אם אסר חוזה השכירות על ביצוע העסקה, דעת המשפט העברי שאין להתערב בחופש החוזים, אלא אם כן הדבר נוגד את תקנת הציבור (שם, עמ' 519–518, 533).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"העברת השכירות

22. השוכר אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושכר או להשכירו בשכירות־משנה, אלא בהסכמת המשכיר; אולם אם לא הסכים המשכיר לעיסקה מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, יהיה –

(1) בשכירות מקרקעין – רשאי השוכר לעשות את העיסקה בלי הסכמתו של המשכיר;

(2) בכל שכירות – רשאי בית המשפט להרשות את העיסקה בתנאים שייראו לו; ובשכירות של מקרקעין רשאי בית המשפט לעשות כן על אף האמור בחוזה השכירות."

סעיף 547 ההוראה המוצעת חדשה בחלקה, והיא מבהירה כי הוראות סעיפים 545 ו־546 המוצעים יחולו גם על העברת חיוביו של השוכר, הנעשית יחד עם העברת זכויותיו. ההבהרה דרושה בשל כך שמתן אפשרות להעברת חבות לאדם שלישי בלא הסכמת הנושה, על פי סעיף 546 המוצע, הינו חריג לדיני המחאת חיובים הכלליים, שעל פיהם דרושה הסכמת הנושה (סעיף 72 המוצע). דין זה חל כאמור, כל עוד יחד עם חיובי השוכר, הועברה גם זכות השכירות.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"העברת השכירות

22. השוכר אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושכר או להשכירו בשכירות־משנה, לא בהסכמת המשכיר אולם אם לא הסכים המשכיר לעסקה מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, יהיה –

(1) בשכירות מקרקעין – רשאי השוכר לעשות את העסקה בלי הסכמתו של המשכיר;

(2) בכל שכירות – רשאי בית המשפט להרשות את העסקה בתנאים שייראו לו; ובשכירות של מקרקעין רשאי בית המשפט לעשות כן על אף האמור בחוזה השכירות."

סעיף 548 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה את אופייה הקנייני של השכירות, אשר לא ניתן להתנות עליו, כפי שקבוע בסעיף 547 המוצע.

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

ההוראות המוצעות מבהירות את החוק הקיים, באשר להשפעה של העברת זכויות המשכיר על אופן קיום חיובי השכירות מצד השוכר וכלפיו. בדומה לסעיף 70 המוצע, קובע הסעיף כי טענת הגנה שיש לשוכר בשל אי־קיומם של חיובים המוטלים על המשכיר לפני השלמת הרכישה

(ג) טענה שיש לשוכר כלפי המשכיר בשל אי־קיומם של חיובים שהיו מוטלים על המשכיר לפני השלמת ההקניה, תעמוד לו גם כלפי הרוכש.

סימן ב׳: שאילה

549. שאילה היא זכות שהוקנתה שלא בתמורה להחזיק ולהשתמש בנכס שלא לצמיתות. שאילה [מק 83]

550. הוראות סעיפים 541, 542, 544 ו־548(א) יחולו, בשינויים המחויבים, גם על שאילה. תחולה על שאילה [מק 83, שכר 27]

551. שואל אינו רשאי לבצע עסקה בזכותו, לרבות הענקה לאחר של זכות השימוש בנכס או שיתופו של האחר בשימוש כאמור, אלא בהסכמת המשאיל. עסקאות בזכות השאילה [ח, שכר 30]

דברי הסבר

בידי הרוכש, תעמוד לו גם כלפי הרוכש. הסיפה של סעיף 21 לחוק השכירות והשאילה הושמטה לאור העקרונות הכלליים של דיני המחאת חיובים (ראו סעיף 71 המוצע).

התייחסות המשפט העברי:

סעיף קטן (ב) אינו תואם את עמדת המשפט העברי, שם מצאנו שתי גישות: יש הסבורים שהברירה נתונה בידי השוכר להסכים לעסקה (ומכאן ואילך מתקיימים יחסים משפטיים בינו ובין הרוכש) או לבטל את חוזה השכירות; ויש הסבורים שלא נוצר קשר משפטי בין השוכר לבין הרוכש, ושניהם עומדים בקשר משפטי עם המשכיר המקורי (מ׳ ויגודה, שכירות ושאילה, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ״ח, עמ׳ 465 ואילך).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

״העברת המושכר

21. המשכיר רשאי להעביר לאחר זכויותיו במושכר; עשה כן, יבוא רוכש הזכויות במקומו של המשכיר בכל הנוגע לחוזה השכירות, אולם כל עוד לא נתן המשכיר לשוכר הודעה על ההעברה או לא נודע לשוכר עליה ממקור אחר מופטר השוכר בתשלום דמי השכירות וקיום שאר חיוביו למשכיר.״

סימן ב׳: שאילה

סעיף 549 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה בסעיף 83 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, בדומה לסעיף 538 המוצע. ההגדרה דומה לזו המופיעה בפרק העוסק בחוזה שאילה (סעיף 252 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״השאלה

83. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, על הזכות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות, שהוקנתה שלא בתמורה.״

סעיף 550 הוראת הסעיף המוצע, בשונה מנוסח הסעיף הקיים, לא מחילה את הוראת סעיף 21 לחוק השכירות והשאילה, קרי סעיף 548(ב) ו־(ג) המוצעים, על השאילה. סעיף 623(א) הוחל על שאילה ולכן משהוקנתה זכות השאילה לשואל, תקפה זכות השימוש וההחזקה של השואל כלפי כל אדם. עם זאת לא נמצאה הצדקה להעניק הגנה לשואל אף במקרה של העברת הזכויות של המשאיל לאחר, כאמור בסעיפים 548(ב) ו־(ג) המוצעים, וזאת לאור אופייה של זכות השאילה.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

״תחולת סעיפים

27. הוראות סעיפים 2 עד 5, 11, 12, 17, 18, 20, 21 ו־25 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על שאילה.״

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״השאלה

83. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, על הזכות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות, שהוקנתה שלא בתמורה.״

סעיף 551 ההוראה המוצעת מבהירה את החוק הקיים, ואת הכלל שלפיו זכות השאילה היא זכות פחותה מזכות השכירות. לפיכך אין השואל זכאי לבצע עסקה בנכס מושאל, לרבות הענקת זכות שימוש לאחר, בלי לקבל את הסכמת המשאיל לכך. מכאן שאין הצדקה להסמיך את בית המשפט להתערב בטעמי הסירוב של הבעלים כפי שקבוע לעניין זכות השכירות (ראו סעיפים 545 ו־546 המוצעים).

התייחסות המשפט העברי:

לא כן עמדת המשפט העברי שלפיו זכות השאילה זהה בעניין זה לזכות השכירות, והמשאיל רשאי להעביר את זכותו במושאל אלא אם כן המשאיל נותן סיבה מוצדקת לסירובו (מ׳ ויגודה, שכירות ושאילה, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ״ח, עמ׳ 600–599).

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

״העברת השאילה

30. השואל אינו רשאי להעביר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושאל או להשאילו בהשאלת–משנה, אלא בהסכמת המשאיל.״

פרק שלישי: משכון

מישכון
[ח]

552. מישכון הוא שעבוד נכס כערובה לחיוב המזכה את הנושה להיפרע מן המשכון אם לא סולק החיוב; על מישכון יחולו הוראות חוק המשכון.

פרק רביעי: עיכבון

הגדרות לפרק העיכבון
[ח, מיט 11(ה) רישה]

553. בפרק זה –

"החזקה" – לרבות החזקה בידי אדם מטעמו של הנושה, שאינו החייב;

"נכס" – מקרקעין ומיטלטלין לרבות מסמכים, כספים וניירות ערך כמשמעותם בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968.

עיכבון
[מיט 11(א), 11(ה)
סיפה, מכר 31(ב)]

554. עיכבון הוא זכות של נושה, על פי חיקוק, לעכב נכס המצוי בהחזקתו, כערובה לקיום חיוב שמועדו הגיע.

דברי הסבר

פרק שלישי: משכון

סעיף 552 מוצע לקבוע בחוק זה הוראה המגדירה את מהות זכות המישכון, הדומה לסעיף 1(א) לחוק המשכון. תוכנה של הזכות, היקפה וההסדרים הנלווים לה ייוותרו בחוק המשכון.

נוסח חוק המשכון הקיים:

"**מהות המישכון**

1. (א) מישכון הוא שעבוד נכס כערובה לחיוב; הוא מזכה את הנושה להיפרע מן המשכון אם לא סולק החיוב."

פרק רביעי: עיכבון

פרק העיכבון, אשר ממוקם בחלק משנה שני הדן בזכויות בנכסים, מאגד את הוראות העיכבון אשר מפוזרות כיום בין חוקים שונים. הפרק מתווה את רכיביה של זכות העיכבון, את התנאים העובדתיים הדרושים להיווצרותה ואת רשימת הנושים שלהם מוקנית הזכות.

מוצע להתייחס לזכות העיכבון כאל זכות קניינית, אשר מהווה סעד עצמי המעניק לנושה אפשרות להבטיח את קיומו של החיוב כלפיו. הפרק גם מתייחס לדין החל במקרה של זכויות קודמות הנוגדות לזכות העיכבון.

חידוש מרכזי בפרק המוצע הוא ביטול האפשרות ליצור זכות עיכבון קניינית מכוח חוזה. אם מקור העיכבון הוא הסכמי, אין הזכות תקפה כלפי אדם שלישי, ואם הצדדים מבקשים ליצור שעבוד שעמו החזקה, עליהם לפעול ליצירת משכון. על פי ההוראה המוצעת, זכות העיכבון מכוח הסכם תהווה זכות חוזית בלבד.

סעיף 553 לשם קריאת ההוראות בפרק העיכבון יש צורך בשתי הגדרות מיוחדות, המופיעות בסעיף המוצע.

להגדרה "החזקה" – המונח "החזקה" הוגדר באופן מיוחד, אשר בא לבטא את הצורך בשליטה פיזית של הנושה בנכס, לרבות החזקה עקיפה מטעם הנושה, לשם יצירת עיכבון. ההגדרה המוצעת מבהירה כי מחזיק מטעמו של הנושה אינו יכול להיות החייב עצמו. הסיבה לכך היא שהחזקתו של בעל העיכבון בנכס היא כנגד עניינו של החייב, ועל כן אין די בהחזקת החייב כדי ליצור זכות עיכבון לנושה.

להגדרה "נכס" – המונח "נכס" מוגדר בהקשר זה לא בהתאם להגדרה הקבועה בסעיף 6 המוצע, אלא ככולל מקרקעין ומיטלטלין, לרבות מסמכים, ניירות ערך וכספים בלבד. מטרת הגדרה זו להבהיר כי לא ניתן לעכב זכויות ערטילאיות, משום שההחזקה היא ביסוד מוסד העיכבון. יודגש כי ההגדרה המוצעת מתייחסת במפורש למסמכים וניירות ערך, שלגביהם העיכבון מתממש באמצעות העיכוב הפיזי של הנכס המוחשי, ולא של הזכות עצמה. כמו כן מוזכרים מפורשות כספים, בשל מעמדם המשפטי המיוחד.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"**עיכבון**

11. (ה) מקום שיש עיכבון במקרקעין, יחולו הוראות סעיף זה גם עליהם; כן יחולו הוראות סעיף זה על עיכבון על פי הסכם, כשאין בהסכם הוראות אחרות לענין הנדון."

סעיף 554 זכות העיכבון מתייחסת בהוראה המוצעת לכל הנכסים המנויים בסעיף 553 המוצע. ההוראה קובעת את ההחזקה, המוגדרת בסעיף 553 המוצע, כיסוד ביצירת עיכבון, ואת הכלל שהמקור ליצירת עיכבון קנייני, כזכות החלה כלפי כולי עלמא, הוא בחיקוק בלבד. יצוין כי מאחר שהמונח "חיוב" כולל גם חיוב שאינו כספי, הרי שהעיכבון יכול להיווצר גם לשם הבטחת קיום חיוב שאינו כספי, כגון חיוב ביצוע. נוסף על כך, מובהר בסיפה של הסעיף, כי זכות העיכבון קמה רק בגין חיוב שמועדו הגיע, וזאת גם אם המקור לחיוב, למשל הקשר החוזי, כבר קיים. לעניין הפעלת זכות העיכבון במקרה של הפרה צפויה, תיחשב הפרה צפויה כאילו היא מקדימה את מועד הקיום החוזי, כך שהמועד הקובע להפעלת זכות העיכבון יהיה המועד שבו משתכלל החיוב התרופתי ולא המועד המקורי שנקבע לביצוע החיוב.

555. בעל עיכבון זכאי, על פי צו של בית משפט, לממש את הנכס המעוכב לפי הוראות חוק המשכון. מימוש הנכס המעוכב [ח]

556. עיכבון כוחו יפה כלפי כל אדם. כוחו של העיכבון [ח]

557. נושה זכאי לעכב נכס כאמור בסעיף 554 רק אם מסר לחייב, טרם העיכוב או מיד בתחילתו, דרישה המפרטת באופן סביר את מהות החיוב, מקור החיוב ושיעורו. דרישה לקיום החיוב בטרם העיכוב [ח]

558. לנושים אלה יהיה עיכבון כמפורט להלן: נושים הזכאים לעיכבון

(1) לשלוח – לגבי נכס של השולח שהגיע להחזקתו עקב השליחות, לשם הבטחת קיומם של חיובי השולח כלפיו עקב השליחות; [שלח 12]

(2) למוכר – לגבי הנכס נושא חוזה המכר, לשם הבטחת קיומם של חיובי הקונה כלפיו עקב המכר; [מכר 31(א)]

(3) לקונה – לגבי הנכס נושא חוזה המכר, לשם הבטחת קיומם של חיובי המוכר כלפיו עקב המכר; [מכר 31(א)]

(4) לקבלן – לגבי הנכס נושא חוזה הקבלנות ולגבי נכס שמסר להחזקתו המזמין לביצוע מלאכתו, לשם הבטחת קיומם של חיובי המזמין כלפיו עקב הקבלנות; [קבל 5]

דברי הסבר

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיכבון

11. (א) עיכבון הוא זכות על פי חוק לעכב מיטלטלין כערובה לחיוב עד שיסולק החיוב.

(ב) מקום שיש עיכבון במקרקעין, יחולו הוראות סעיף זה גם עליו; כן יחולו הוראות סעיף זה על עיכבון על פי הסכם, כשאין בהסכם הוראות אחרות לעניין הנדון.

(ה) מקום שיש עיכבון במקרקעין, יחולו הוראות סעיף זה גם עליהם; כן יחולו הוראות סעיף זה על עיכבון על פי הסכם, כשאין בהסכם הוראות אחרות לעניין הנדון."

נוסח חוק המכר הקיים:

"זכות עיכבון

31. (ב) מי שיש לו זכות עיכבון לפי סעיף קטן (א) זכאי לדחות את הובלת הממכר או לשמור לעצמו את הזכות לשלוט בו תוך כדי הובלתו ולמנוע את קבלתו על ידי הצד השני."

סעיף 555 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי מימוש נכס מעוכב ייעשה בדרך שבה מממשים נכס ממושכן.

סעיף 556 ההוראה החדשה המוצעת מצביעה על האופי הקנייני של זכות העיכבון, בהתאם לעיקרון הכללי הקבוע בסעיף 500 המוצע.

סעיף 557 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את דרישת מתן ההודעה מהנושה לחייב כתנאי לעיכוב. מובהר כי על ההודעה להתייחס לפרטי החיוב שהמעכב דורש את קיומו. הפירוט נחוץ כדי שהחייב יוכל לבחון אם הפעלת העיכוב היא כחוק, וכן לצורך מימוש הזכות להפרדת הנכס לחלקים, אם הדבר אפשרי, ולצורך החלפת העיכוב בנכס אחר. מתן הודעה לחייב בדבר העיכוב, פירוט מקור החיוב ושיעורו הם תנאי מהותי לחוקיות העיכוב.

סעיף 558 ההוראה החדשה המוצעת, מטרתה לאחד ולרכז את ההוראות הקיימות כיום בחוקים שונים, שמכוחן נוצרת זכות עיכבון. זכות העיכבון מיוחדת באופייה, הן בשל הדרישה בדבר קיומו של קשר משפטי מיוחד בין הצדדים והן בשל הדרישה בדבר קיומה של זיקה בין החיוב לבין הנכס, דהיינו, זיקה בין החיוב לבין העילה שבשלה נמצא הנכס בהחזקת הנושה. כך זכות העיכבון של הקבלן הורחבה לכל נכס נושא חוזה הקבלנות, ולאו דווקא לנכס שמסר לו המזמין, תוך התאמת הזכות לאופייה ולעכבונות האחרים המוסדרים בסעיף. לעניין עיכבון של שומר, מובהר כי הזכות תקפה כלפי מי שמסר לו את הנכס לשמירה, כאמור בסעיף 422 המוצע.

יובהר כי הוראת הסעיף המוצע אינה מהווה רשימה סגורה וממצה, וייתכנו הוראות עיכבון ספציפיות בחוקים חיצוניים לחוק המוצע. כך למשל, על מערכת היחסים בין עורך דין ללקוח תמשיך לחול הוראת העיכבון הקבועה בסעיף 88 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961.

נוסח חוק השליחות הקיים:

"עיכבון

12. על אף האמור בסעיף 8(1), תהא לשלוח זכות עיכבון על נכסי השולח שבאו לידו עקב השליחות – כולל נכסים

[קבל 5, שמר 12(ה)] (5) לנותן השירות – לגבי נכס שמסר להחזקתו המזמין לצורך מתן שירות, לשם הבטחת קיומם של חיובי המזמין כלפיו עקב השירות;

[שמר 9, 12(ה)] (6) לשומר – לגבי הנכס נושא השמירה, לשם הבטחת קיומם של חיובי בעל הנכס כלפיו עקב השמירה; לעניין זה, "בעל הנכס" – כמשמעותו בסעיף 422;

[חות 19] (7) לנפגע מהפרת חוזה – לגבי נכס של המפר שהגיע להחזקתו עקב החוזה, לשם הבטחת קיומם של חיובי המפר כלפיו עקב ההפרה;

[נאמ 8(ג) סיפה] (8) לנאמן – לגבי נכס מנכסי הנאמנות, לשם הבטחת שכרו והוצאותיו עקב הנאמנות.

פקיעת העיכבון [מיט 11(ד)] **559.** הוציא הנושה, מרצונו, את הנכס המעוכב מהחזקתו, יפקע העיכבון.

זכויות נוגדות לעיכבון [ח] **560.** (א) היו לאדם שאינו החייב זכויות בנכס הנוגדות את העיכבון והקודמות לו, יהיו זכויות אלה עדיפות על פני זכויות בעל העיכבון.

דברי הסבר

המוחזקים בידו כנאמן השולח – כדי תשלום שכרו וסכומים אחרים המגיעים לו מן השולח עקב השליחות."

נוסח חוק השומרים הקיים:

"עיכבון

9. לשומר תהא זכות עיכבון על הנכס כדי המגיע לו מבעל הנכס עקב השמירה.

דין בעל מלון

12. (ה) לבעל מלון תהא זכות עיכבון על נכסי האורח הנמצאים במלון או שנמסרו להחזקתו לפי סעיף קטן (ג) כדי המגיע לו הן עקב השמירה והן עקב האירוח."

נוסח חוק חוזה קבלנות הקיים:

"זכות עיכבון

5. לקבלן תהא זכות עיכבון על נכס שמסר לו המזמין לביצוע מלאכתו או למתן שירותו, כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המזמין עקב עיסקת הקבלנות."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"זכות עיכבון

19. קיבל הנפגע עקב החוזה נכס של המפר שעליו להחזירו, תהא לנפגע זכות עיכבון באותו נכס כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המפר עקב ההפרה."

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"שכר והוצאות

8. (ג) נאמן רשאי להחזיר לעצמו את שכרו והוצאותיו מנכסי הנאמנות, והוא רשאי לעכבם בידו כערובה לסילוק המגיע לו לפי סעיף זה."

נוסח חוק המכר הקיים:

"זכות עיכבון

31. (א) למוכר תהא זכות – עיכבון על הממכר כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן הקונה עקב עיסקת המכר; וכן תהא זכות – עיכבון לקונה כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המוכר, אם קיבל את הממכר ועליו להחזירו למוכר.

(ב) מי שיש לו זכות עיכבון לפי סעיף קטן (א) זכאי לדחות את הובלת הממכר או לשמור לעצמו את הזכות לשלוט בו תוך כדי הובלתו ולמנוע את קבלתו על ידי הצד השני."

סעיף 559 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(ד) לחוק המיטלטלין, הקובע כי העיכבון יפקע אם הוציא הנושה, מרצונו, את הנכס המעוכב מהחזקתו. יודגש כי מסירת הנכס המעוכב להוצאה לפועל, לצורך מימוש, לא תיחשב להוצאת הנכס מהחזקת הנושה ולא תשפיע על תוקפו של העיכבון.

המונח "שליטה" בחוק הקיים הוחלף במונח "החזקה" שהוא המונח שאליו מתייחסת ההגדרה בסעיף 553 המוצע.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיכבון

11. (ד) הוציא הנושה ברצונו את המיטלטלין המעוכבים משליטתו, יפקע העיכבון."

סעיף 560 לסעיף קטן (א)

ההוראה החדשה המוצעת מתייחסת למצב של תחרות זכויות בין הנושה המעכב לבין בעל זכות אחרת שאינו החייב, אשר זכויותיו נוגדות לזכויות המעכב. בדומה לחוק הקיים ובהתאם לדיני תחרות הזכויות הכלליים, הוראת הסעיף קובעת כלל עדיפות לבעל הקניין הקודם בזמן על זה המאוחר בזמן (ראו סעיף 507 המוצע).

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו לעניין עיכבון של קבלן או נותן שירות כאמור בסעיף 558(4) או (5) לגבי הנכס נושא חוזה הקבלנות או לגבי נכס שמסר המזמין להחזקת נותן השירות לצורך מתן השירות, ובלבד שהקבלן או נותן השירות ביצעו בנכס את פעולת הקבלנות או השירות, לפי העניין, ופעלו בתום לב.

המצאת ערובה חלופית לנכס מעוכב
[מיט 11(ג), ח]

561. החייב זכאי לשחרר את הנכס המעוכב כנגד המצאת ערובה סבירה אחרת; המציא החייב ערובה כאמור ולא שחרר הנושה את הנכס, יפקע העיכבון.

נכס מעוכב הניתן להפרדה
[מיט 11(ב)]

562. עלה שווי הנכס המעוכב על שווי החיוב במידה בלתי סבירה, והיה הנכס המעוכב ניתן להפרדה, זכאי החייב לדרוש את שחרור חלקו של הנכס העולה על שווי החיוב במידה האמורה.

פרק חמישי: נאמנות

סימן א': יצירת נאמנות, מינוי נאמן ופקיעת כהונתו

מהות הנאמנות
[נאמ 1]

563. נאמן הוא בעלים של נכס, החייב לפעול לגביו לטובת אדם (בפרק זה – הנהנה) או למטרה אחרת.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע קובע חריג לכלל הקבוע בסעיף קטן (א) המוצע, והוא "תקנת שוק הקבלן", המתייחסת למקרה שבו הנכס נושא העיכבון הוא הנכס שבו קבלן או נותן שירותים ביצעו את מלאכתם, בתום לב; במקרה זה, מן הראוי להעדיף את זכות העיכבון של קבלן או נותן השירות על פני זכויות קניינית הקודמות לה.

סעיף 561 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(ג) לחוק המיטלטלין, בתוספת הבהרה כי סירוב של הנושה לשחרר את הנכס כנגד ערובה סבירה אחרת יפקיע את זכות העיכבון.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיכבון

11. (ג) החייב זכאי לשחרר את המיטלטלין מן העיכבון במתן ערובה מספקת אחרת לסילוק החיוב."

סעיף 562 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 11(ב) לחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיכבון

11. (ב) עלה שווי המיטלטלין המעוכבים על שווי החיוב במידה בלתי סבירה, זכאי החייב לשיחרור מקצת המיטלטלין אם הם ניתנים להפרדה לחלקים."

פרק חמישי: נאמנות

הפרק המוצע עוסק בנאמנות כזכות קניין. החידושים העיקריים בפרק המוצע הם הקביעה המפורשת כי הבעלות בנכס הנאמנות היא של הנאמן, וכן ביטול ההפרדה שבחוק הנאמנות בין ההוראות הנוגעות לנאמנות באופן כללי לבין ההוראות החלות על הנאמנות הנוצרת בכתב הקדש (אשר תיקרא מעתה "נאמנות על פי כתב נאמנות"). מקום שנמצא מוצדק עניינית להמשיך בהסדרים נפרדים, נקבעו הדברים במפורש.

בפרק המוצע לא נכללות הוראות לעניין הנאמנויות הציבוריות, משום שנבדקת האפשרות להעניק לסוג מיוחד זה של נאמנות אישיות משפטית נפרדת. הדבר יחייב קביעת הסדרים חדשים והתאמת הסדרים קיימים בסוגיות רבות, כגון דרכי כינונה של הנאמנות הציבורית, דרך ניהולה, זהות האורגנים שלה וסמכויותיהם, פיקוח ודיווח, ועוד. דומה על כן כי הדבר מתאים לחקיקה נפרדת אשר תתבסס על פרק הנאמנות אך לא תהווה חלק אינטגרלי ממנו. בשל כך הוצא הפרק הנוגע לנאמנות הציבורית, ההקדש הציבורי, מהחוק המוצע. עד להסדרה הכללית של התחום, יחולו על נאמנויות ציבוריות, נוסף על הפרק המוצע, גם ההוראות של חוק הנאמנות הקיים שיעברו התאמות מסוימות (ראו סעיף 918 המוצע).

סימן א': יצירת נאמנות, מינוי נאמן ופקיעת כהונתו

סעיף 563 ההגדרה של נאמנות שונתה כדי להבהיר שהבעלות בנכס נושא הנאמנות היא של הנאמן. במקום הכלל הקבוע בסעיף 5 לחוק הנאמנות הקובע את כוחה של הנאמנות כלפי צד שלישי, יבוא מעתה ההסדר המוצע, המורכב מהוראת הסעיף המוצע, בדבר בעלותו של הנאמן, מההסדרים בדבר זכויות נוגדות בנכסי נאמנות (סעיפים 511(ג)(2), 579(ב) ו־581(ד) המוצעים), ומההוראה בדבר ירידה לנכסי נאמנות שבסעיף 568 המוצע.

מקורות הנאמנות
[נאמ 2, 17(א)]

564. נאמנות נוצרת על פי דין, על פי חוזה עם הנאמן או על פי כתב נאמנות חד־צדדי (בפרק זה – כתב נאמנות) שבהם מביע יוצר הנאמנות את רצונו ליצור נאמנות, וקובע את נכסיה, מטרותיה ותנאיה.

כתב נאמנות
[נאמ 17(א)]

565. כתב נאמנות הוא אחד מאלה:

(1) מסמך שנחתם בידי יוצר הנאמנות בפני נוטריון;

(2) צוואה של יוצר הנאמנות, אף אם לא נקבע בה יורש מסוים, ולמעט צוואה בעל פה;

(3) הוראה שניתנה למבטח או לחברה מנהלת כאמור בסעיף 816(ג).

דברי הסבר

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"מהות הנאמנות

1. נאמנות היא זיקה לנכס שעל פיה חייב נאמן להחזיק או לפעול בו לטובת נהנה או למטרה אחרת.

כוחה של נאמנות כלפי צד שלישי

5. כוחה של נאמנות יפה כלפי כל מי שידע או שהיה עליו לדעת עליה, ומשנרשמה הערה לפי סעיף 4 – כלפי כל העולם."

סעיף 564 בהוראה המוצעת אוחדו הוראות החוק הקיים הנוגעות לדרכי יצירת נאמנות באופן כללי (על פי דין או על פי חוזה) ולדרכי יצירת נאמנות על פי כתב הקדש, אשר תיקרא בחוק המוצע "נאמנות על פי כתב נאמנות", לאחר שנמצא כי אין מקום לפיצול ההסדרים.

יוער כי המונח "כתב נאמנות חד־צדדי" מצביע על מהות הפעולה כפעולה משפטית חד־צדדית, שעליה יחולו הוראות הסימן הדן בפעולות משפטיות חד־צדדיות (סעיפים 11 עד 16 המוצעים). המילה "חוק" שבסעיף 2 לחוק הנאמנות הוחלפה במילה "דין" כדי להבהיר כי פרק הנאמנות מיועד לחול גם על נאמנות קונסטרוקטיבית. דרישת הכתב שבסעיף 17(א) לחוק הנאמנות הושמטה בשל היותה מיותרת, לאור הקשר הדברים ונוסח סעיף 565 המוצע.

התייחסות המשפט העברי:

נאמנות על פי חוזה מוזכרת במשנה (כתובות ה, ח), ובה מתואר הסכם שלפיו מפקיד אדם את נכסיו בידי נאמן ומתנה עמו שיפרנס בנכסים אלה את אשתו וילדיו, ואולם הצהרה חד־צדדית בדבר יצירתה של נאמנות פרטית היא חסרת תוקף לפי המשפט העברי (להבדיל מנאמנות ציבורית, לצורכי צדקה, שאפשר ליצור אותה בהצהרה חד־צדדית "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט". קידושין כח ע"ב; י' אונגר, נאמנות בנכסים, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תש"ע, עמ' 417–420).

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"יצירה

2. נאמנות נוצרת על פי חוק, על פי חוזה עם נאמן או על פי כתב הקדש.

יצירה ותחילה של הקדש

17. (א) הקדשת נכסים לטובת נהנה או למטרה אחרת (להלן – הקדש) טעונה מסמך בכתב (בחוק זה – כתב הקדש) שבו מביע יוצר ההקדש את כוונתו ליצור הקדש וקובע מטרותיו, נכסיו ותנאיו, והמסמך הוא אחד מאלה:

(1) כתב חתום בידי יוצר ההקדש בפני נוטריון;

(2) צוואה של יוצר ההקדש, למעט צוואה בעל פה;

(3) הוראת תשלום לעניין סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965."

סעיף 565 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17(א) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח.

בנוסף מוצע לקבוע, כי גם צוואה שלא נקבע בה יורש מסוים, תוכל להיחשב למסמך היוצר נאמנות. בהתאם לפסיקה, צוואה המקימה נאמנות כאמור היא פעולה משפטית תקפה, על אף הוראות סעיף 723 שבחלק הירושה (ראו ע"א 4660/94 היועץ המשפטי לממשלה נ' לישיצקי פ"ד נה(1) 88).

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"יצירה ותחילה של הקדש

17. (א) הקדשת נכסים לטובת נהנה או למטרה אחרת (להלן – הקדש) טעונה מסמך בכתב (בחוק זה – כתב הקדש) שבו מביע יוצר ההקדש את כוונתו ליצור הקדש וקובע מטרותיו, נכסיו ותנאיו, והמסמך הוא אחד מאלה:

(1) כתב חתום בידי יוצר ההקדש בפני נוטריון;

(2) צוואה של יוצר ההקדש, למעט צוואה בעל פה;

(3) הוראת תשלום לעניין סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965."

566. תחילתה של הנאמנות במועד העברת הבעלות בנכסי הנאמנות לידי הנאמן, ואולם הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, עם העברת השליטה בנכסים, גם אם הבעלות בהם טרם הועברה.

תחילת הנאמנות
[נאמ 17(ב), ח]

567. פירותיהם ותמוריהם של נכסי הנאמנות יהיו אף הם לנכסי הנאמנות.

פירות נכסי הנאמנות
[נאמ 3(א)]

568. נושי הנאמן אינם זכאים להיפרע מנכסי הנאמנות אלא בשל חובות המוטלים בקשר לנכסים אלה, או הנובעים מפעולות הנאמנות.

ירידה לנכסי הנאמנות
[נאמ 3(ב)]

569. (א) בנאמנות שנוצרה על פי חוזה או על פי כתב נאמנות, ימונה הנאמן בידי יוצר הנאמנות.

מינוי נאמן
[נאמ 21(א), (ג)]

(ב) לא ימונה נאמן כאמור בסעיף קטן (א) בכתב נאמנות או על פיו אלא בהסכמתו.

570. (א) לא מונה נאמן לפי הוראות סעיף 569, או שמונה נאמן אך הוא אינו ממלא את תפקידו, רשאי בית המשפט למנות נאמן לתקופה ובתנאים שיקבע.

מינוי נאמן בידי בית המשפט ונאמן זמני
[נאמ 21(ב)]

(ב) נוצרה נאמנות על פי כתב נאמנות שהוא צוואה, ולא נקבע נאמן בצוואה, יפעל מנהל העיזבון כנאמן עד למינוי נאמן בידי בית המשפט.

[ח]

דברי הסבר

סעיף 566 הסעיף המוצע מבהיר כי מועד תחילתה של נאמנות מכל סוג, ולא רק תחילתה של נאמנות על פי כתב הקדש, כפי שקבוע בחוק הנאמנות, הוא עם העברת הבעלות בנכסי הנאמנות לידי הנאמן; בכך נבדל מוסד הנאמנות ממוסדות דומים במהותם, כגון שליחות. הסעיף מבהיר גם כי במקרים שבהם מועברת השליטה קודם למועד העברת הבעלות (ובדומה להסדר בחוק הקיים), יחולו הוראות הפרק העוסק בנאמנות, בשינויים המחויבים.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"יצירה ותחילה של הקדש

17. (ב) תחילתו של הקדש היא עם העברת השליטה בנכסי ההקדש לידי הנאמן."

סעיף 567 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3(א) לחוק הנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"נכסי הנאמנות

3. (א) פירותיהם ותמוריהם של נכסי הנאמנות יהיו אף הם לנכסי הנאמנות."

סעיף 568 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3(ב) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. בהתאם לעובדה שלא ניתן להטיל חובות על נכסים, מוצע להחליף את המינוח "חובות המוטלים עליהם" (על הנכסים) במינוח "חובות המוטלים בקשר לנכסים אלה".

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"נכסי הנאמנות

3. (ב) אין לרדת לנכסי הנאמנות אלא בשל חובות המוטלים עליהם או הנובעים מפעולות הנאמנות."

סעיף 569 לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע מרחיב את הוראת סעיף 21(א) לחוק הנאמנות באשר למינוי נאמן בנאמנות על פי כתב נאמנות, ומתאים אותה גם לנאמנות שלא על פי כתב נאמנות, בהתאם למגמה לבטל את ההבחנה שבין שני סוגי הנאמנות בכל מקום שאין לה הצדקה עניינית.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על סעיף 21(ג) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"מינוי נאמן

21. (א) נאמן של הקדש יתמנה בכתב ההקדש או על פיו.

(ג) לא יתמנה אדם נאמן של הקדש אלא בהסכמתו."

סעיף 570 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21(ב) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. מובהר כי המקרה שבו נאמן אינו ממלא את תפקידו, שאליו מתייחס החוק המוצע, כולל את כל המצבים המנויים בחוק הקיים לעניין זה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה של נאמנות אשר נוצרה בצוואה, שלא נקבע בה מי יכהן כנאמן, ישמש מנהל העיזבון גם כנאמן זמני, זאת עד שימונה נאמן אחר בידי בית המשפט. מכיוון שמנהל עיזבון אינו מקבל לבעלותו את נכסי העיזבון, מודגש בנוסח המוצע כי עליו לפעול כנאמן. הסדר זה מתבקש מטיב הנאמנות ומאופי התפקיד של מנהל העיזבון.

כשרות לשמש נאמן
[נאמ 21(ד)]

571. (א) קטין, פסול דין או מי שהוכרז פושט רגל וכן תאגיד שהחליט על פירוקו מרצון או שניתן לגביו צו פירוק, אינם כשרים להיות נאמן.

[נאמ 21(ה)]

(ב) נהנה של נאמנות כשר להיות נאמן שלה ובלבד שנהנה יחיד לא יהיה נאמן יחיד.

סיום תפקידו של נאמן
[נאמ 22(א)]

572. (א) נאמן רשאי להתפטר בהודעה בכתב שתימסר זמן סביר מראש למי שרשאי למנות נאמן לאותה נאמנות; היו נאמנים אחדים, ימסור הנאמן את ההודעה גם לנאמנים האחרים.

[נאמ 22(ב)]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), נאמן יחיד או נאמן שנתמנה בידי בית המשפט, אין להתפטרותו תוקף, אלא אם כן אושרה בידי בית המשפט ומהמועד שנקבע לכך באישור.

[ח]

(ג) בנאמנות שנוצרה על פי חוזה או על פי כתב נאמנות, רשאי יוצר הנאמנות לפטר את הנאמן אם הותר הדבר בתנאי הנאמנות.

[נאמ 22(ג)]

(ד) בית המשפט רשאי לפטר נאמן אם לא מילא את תפקידו כראוי או שראה סיבה אחרת לפיטוריו.

דברי הסבר

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"מינוי נאמן

21. (ב) באין מינוי כאמור, וכשנבצר מנאמן למלא תפקידיו או שלא התחיל או חדל למלאם, רשאי בית המשפט למנות נאמן לתקופה ובתנאים שייראו לו."

סעיף 571 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21(ד) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. הוראת החוק הקיים, החלה על הקדש, הוחלה על כל סוגי הנאמנות. מוצע להוסיף תאגיד שהחליט על פירוק מרצון לרשימת אלה שאינם כשירים לשמש נאמן, שכן מעמדו לעניין זה, אינו שונה מזה של תאגיד שניתן לגביו צו פירוק.

לסעיף קטן (ב)

סעיף 21(ה) לחוק הנאמנות אוסר על מינוי נאמן שהוא נהנה, אלא אם כן הדבר הותר בכתב ההקדש. מוצע שלא לאפשר מינוי נהנה כנאמן, רק כאשר מדובר על מינוי נהנה יחיד כנאמן יחיד. איסור זה נועד למנוע שימוש לרעה במוסד הנאמנות מקום שבו לכאורה אין הצדקה מהותית להיווצרותה. שינוי נוסף מהחוק הקיים הוא שעל פי ההוראה המוצעת, בית המשפט מוסמך למנות נהנה כנאמן (לא יחיד) גם מקום שהדבר לא הותר מפורשות במסמך שיצר את הנאמנות. גם הוראה זו תחול על כל סוגי הנאמנות, ולא רק על הקדש.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"מינוי נאמן

21. (ד) קטין, פסול דין, פושט רגל ותאגיד שניתן עליו צו פירוק אינם כשרים להיות נאמן של הקדש.

(ה) נהנה של הקדש אינו כשר להיות נאמן שלו, זולת אם הותר הדבר בכתב ההקדש."

סעיף 572 מוצע להחיל את הוראת החוק הקיים על כל סוגי הנאמנות, ולא רק על הקדשות.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מוסיפה לחוק הנאמנות (סעיף 22(א)) דרישה מפורשת לגבי התפטרות נאמן, ולפיה ההודעה על ההתפטרות תימסר זמן סביר מראש, זאת כדי שתהיה הזדמנות נאותה למצוא מחליף לנאמן.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 22(ב) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי יוצר הנאמנות רשאי לשמור לעצמו, במסמך שעל פיו נוצרה הנאמנות, את הזכות לפטר את הנאמן.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 22(ג) לחוק הנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"פקיעת כהונתו של נאמן

22. (א) נאמן של הקדש רשאי להתפטר בהודעה בכתב למי שרשאי למנות נאמן לאותו הקדש, וכשישנם נאמנים אחדים – לנאמנים האחרים.

(ב) נאמן שנתמנה בידי בית המשפט או שהיה נאמן יחיד, התפטרותו אינה תופסת אלא אם בא עליה אישור בית המשפט ומן היום שנקבע לכך באישור.

(ג) בית המשפט רשאי לפטר נאמן אם לא מילא תפקידיו כראוי או שראה בית המשפט סיבה אחרת לפיטוריו."

573. נתפנה מקומו של נאמן מכל סיבה שהיא, חדל הנאמן לפעול, או פסקה כשרותו להיות נאמן, יעברו נכסי הנאמנות לנאמן שימונה במקומו; בנאמנות שיש בה יותר מנאמן אחד יעברו נכסי הנאמנות לנאמנים האחרים. העברת נכסי נאמנות [ח]

סימן ב׳: ניהול נאמנות

574. הנאמן יחזיק את נכסי הנאמנות בנפרד מנכסים אחרים, או בדרך אחרת המאפשרת להבחין ביניהם. החזקת נכסי הנאמנות [נאמ 3(ג)]

575. היה בנכסי הנאמנות נכס שפעולות בו טעונות רישום במרשם המתנהל על פי חיקוק, רשאי הנאמן להודיע על קיום הנאמנות לממונה על המרשם, והממונה ירשום בו הערה מתאימה. רישום פעולות בנכסי נאמנות [נאמ 4]

576. (א) נאמן חב אמון כלפי הנהנה. חיובי נאמן [ח]

(ב) נאמן ישמור על נכסי הנאמנות, ינהלם, יפתחם ויפעל להשגת מטרות הנאמנות. [נאמ 10(א) רישה]

(ג) נאמן יחזיק או ישקיע את כספי הנאמנות, שאינם דרושים לצרכיה השוטפים, באופן המועיל לשמירת הקרן ולעשיית פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע דרכים שבהן ניתן להשקיע את כספי הנאמנות, בכלל או לפי סוגים. [נאמ 6 (למעט סיפה)]

(ד) נאמן מוסמך לעשות את כל הדרוש למילוי תפקידיו. [נאמ 10(א) סיפה]

דברי הסבר

סעיף 573 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה שמתפנה מקומו של הנאמן, נכסי הנאמנות אינם נשארים בבעלותו ואינם עוברים ליורשיו, אלא לנאמן שיתמנה במקומו, בהתאם להוראות הפרק המוצע; במקרה של נאמנים אחדים, תעבור זכות הבעלות של הנאמן לנאמנים האחרים. ההוראה מתבקשת בעקבות ההסדר הקבוע בסעיף 563 המוצע, ולפיו הבעלות בנכס נאמנות היא של הנאמן.

סימן ב׳: ניהול נאמנות

סעיף 574 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3(ג) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"נכסי הנאמנות

3. (ג) הנאמן חייב להחזיק את נכסי הנאמנות בנפרד מנכסים אחרים או בדרך המאפשרת להבחין ביניהם."

סעיף 575 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"רישום הערה

4. היה בנכסי הנאמנות נכס שפעולות בו טעונות רישום בפנקס המתנהל על פי דין רשאי הנאמן להודיע על קיום הנאמנות לממונה על הפנקס, והממונה ירשום בו הערה מתאימה".

סעיף 576 **לסעיף קטן (א)**

ההוראה החדשה המוצעת נגזרת מן העיקרון הקבוע בסעיפים קטנים 10(ב), (ג) ו־(ד) לחוק הנאמנות. ההוראה מפנה לפרק הדן בחיובי אמון, ובו מפורטות החובות אשר יחולו על הנאמן.

בהתאם לכך, סעיפים קטנים (ב), (ג) ו־(ד) לסעיף 10 לחוק הקיים משולבים, בהתאמות המחויבות, בהוראות הכלליות שבפרק הדן בחיובי אמון (ראו סעיפים 434, 437 ו־438 המוצעים).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 10(א) לחוק הנאמנות.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 6 לחוק הנאמנות. הוראת הסיפה של סעיף 6 הקיים הועברה לסעיף 580(ב) המוצע.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של סעיף 10(א) לחוק הנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חובות וסמכויות

10. (א) נאמן חייב לשמור על נכסי הנאמנות, לנהלם ולפתחם ולפעול להשגת מטרות הנאמנות, ומוסמך הוא לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו.

(ב) במילוי תפקידיו חייב הנאמן לנהוג באמונה ובשקידה כפי שאדם סביר היה נוהג באותן נסיבות.

(ג) נאמן של כמה נאמנויות לא יפעל בפעולה שביניהם.

(ד) נאמן אינו רשאי לאצול מתפקידיו לזולתו; אין בכך כדי למנוע העסקת אדם כדרוש למטרות הנאמנות.

חשבונות ודיווח בענייני הנאמנות [נאמ 7(א)]

577. (א) הנאמן ינהל חשבונות בכל ענייני הנאמנות.

[נאמ 7(ב)]

(ב) הנאמן ייתן דין וחשבון על ענייני הנאמנות אחת לשנה, ובגמר כהונתו לנהנה, וליוצר הנאמנות לפי דרישתו, וכן ימסור לנהנה וליוצר הנאמנות ידיעות נוספות לפי דרישתם הסבירה.

שכר והוצאות של נאמן [נאמ 8(א), (ב), (ג) רישה]

578. (א) נאמן זכאי לשכר בעד מילוי תפקידיו, אלא אם כן נקבע אחרת בחוזה או בכתב הנאמנות; שר המשפטים רשאי לקבוע הוראות לעניין שכר נאמן ובכלל זה לעניין שיעורו.

(ב) נאמן זכאי לשיפוי על הוצאות סבירות שהוציא ועל התחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב מילוי תפקידיו.

(ג) נאמן רשאי לנכות את שכרו והוצאותיו מנכסי הנאמנות.

נאמנים אחדים [נאמ 9]

579. (א) בנאמנות שיש בה יותר מנאמן אחד –

(1) יפעלו הנאמנים בהסכמה; היו דעותיהם חלוקות, יפעלו לפי הוראות בית המשפט;

דברי הסבר

כספי הנאמנות

6. כספי הנאמנות שאינם דרושים לצרכיה השוטפים חייב הנאמן להחזיק או להשקיע כיעיל לשמירת הקרן ולעשיית פירות. שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות דרכים שבהן ניתן להשקיע כספי נאמנות, והנאמן אינו נושא באחריות אם השקיע אותם בהתאם לתקנות אלה."

סעיף 577 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(א) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

על פי החוק הקיים (סעיף 7(ב) לחוק הנאמנות) חלה על הנאמן חובה לתת דין וחשבון על ענייני הנאמנות לנהנה, אחת לשנה ובגמר הכהונה, וכן למסור ידיעות נוספות, לפי דרישה. לחובות אלה מוצע להוסיף חובה לתת דין וחשבון וידיעות גם ליוצר הנאמנות, על פי דרישתו. הוראה כאמור מאפשרת ליוצר הנאמנות לפקח על הנעשה בנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"חשבונות ודיווח

7. (א) הנאמן חייב לנהל חשבונות בכל עניני הנאמנות.

(ב) הנאמן חייב לתת לנהנים דין וחשבון על עניני הנאמנות אחת לשנה ובגמר כהונתו, ולמסור להם ידיעות נוספות לפי דרישתם הסבירה."

סעיף 578 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת שונה מהוראת סעיף 8(א) לחוק הנאמנות. לפי ההוראה המוצעת, בהעדר הסכמה אחרת, הכלל הוא שנאמן זכאי לשכר בעד מילוי תפקידיו. מוצע להסמיך את שר המשפטים לקבוע בתקנות הוראות לעניין שכר נאמן לרבות לעניין שיעורו.

על פי המשפט העברי, נאמן של נאמנות פרטית זכאי לשכר בעד מילוי תפקידיו בהתאם לשכר המקובל בעבור תפקידים מסוג התפקידים המבוצעים על ידו, זולת אם הוסכם אחרת (רמ"א חושן משפט, סימן רסד, סעיף ד; טור חושן משפט, סימן רפה).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 8(ב) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 8(ג) לחוק הנאמנות. הסיפה של סעיף 8(ג) הקיים, בדבר זכות העיכבון של הנאמן, שולבה בפרק הדן בעיכבון (סעיף 558 המוצע).

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"שכר והוצאות

8. (א) נאמן אינו זכאי לשכר בעד מילוי תפקידיו, זולת אם מילוים היה מעיסוקיו; אולם רשאי בית המשפט להקציב לו שכר, אם ראה שהדבר מתחייב מהיקף תפקידיו הנאמן.

(ב) נאמן זכאי לשיפוי על הוצאות סבירות שהוציא ועל התחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב מילוי תפקידיו.

(ג) נאמן רשאי להחזיר לעצמו את שכרו והוצאותיו מנכסי הנאמנות, והוא רשאי לעכבם בידו כערובה לסילוק המגיע לו לפי סעיף זה."

סעיף 579 לסעיף קטן (א)

לפסקה (1): כדי למנוע בלבול מונחים, בהתאם להוראה בדבר אחריות יחד ולחוד של הנאמנים שבפסקה (3) – הוחלף המונח "ביחד" שבסעיף 9(א)(1) לחוק הנאמנות, ל"בהסכמה".

(2) בעניין שאינו סובל דיחוי, רשאי כל אחד מהנאמנים לפעול על דעת עצמו;

(3) אחראים הנאמנים לפעולותיהם יחד ולחוד, למעט נאמן שהתנגד לפעולה או שלא ידע עליה;

(4) אם נתפנה מקומו של אחד הנאמנים מכל סיבה שהיא, חדל לפעול, או שפסקה כשרותו להיות נאמן, על הנותרים לעשות מיד למילוי מקומו ולהמשיך במילוי תפקידיהם ככל שהדבר אינו סובל דיחוי, ויחולו הוראות סעיף 573.

(ב) פעולה של אחד הנאמנים שנעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב תהיה תקפה אף אם היא סותרת את הוראת סעיף קטן (א)(1).

אחריות נאמן [נאמן 12(א)]

580. (א) נאמן אחראי לאבדן של נכסי הנאמנות או לנזק שנגרם להם או לנהנה, עקב הפרת חובתו כנאמן; לעניין אחריותו של הנאמן לאבדן של נכסי הנאמנות או לנזק שנגרם להם, יראו את הנאמן כשומר ואת הנהנה כבעל הנכס.

[נאמן 6]

(ב) הנאמן אינו נושא באחריות בשל השקעת כספי הנאמנות שנעשתה בהתאם לתקנות שקבע שר המשפטים לפי הוראות סעיף 576(ג).

[נאמן 12(ג)]

(ג) הנאמן אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב ובלא התרשלות לפי הוראות בית המשפט שניתנו לפי סעיף 584.

דברי הסבר

לפסקאות (2) ו־(3): הפסקאות המוצעות חוזרות על ההוראות בסעיף 9(א)(2) ו־(3) לחוק הנאמנות.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, הבעת התנגדות גרידא אינה מסירה מעל נאמן את האחריות לפעולות נאמנים אחרים. על הנאמן לעשות כל אשר לאל ידו כדי לסכל פעולה שלדעתו מזיקה, ובכלל זה לפנות לנהנים, לבית המשפט ולכל גורם שיכול לסייע לסיכולה של הפעולה המזיקה. לא עשה כן, יישא באחריות לתוצאותיה של הפעולה (י׳ אונגר, נאמנות בנכסים, עמ׳ 224–225).

לפסקה (4): ההוראה המוצעת הותאמה לסעיף 571(א) המוצע, לעניין כשרותו של נאמן, ונוספה בה הפניה לסעיף 573 המוצע, באשר למעמד נכסי הנאמנות.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 9(ב) לחוק הנאמנות, תוך קביעת תקנת שוק מיוחדת שתחול נוסף על ההוראה הכללית שבסעיף 511 המוצע, וההוראה המיוחדת שבסעיף 581 המוצע.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"נאמנים אחדים

9. (א) בנאמנות שיש בה יותר מנאמן אחד –

(1) יפעלו הנאמנים ביחד; היו דעותיהם חלוקות, יפעלו לפי הוראות בית המשפט;

(2) בעניין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד מהם לפעול על דעת עצמו;

(3) הם אחראים לפעולותיהם יחד ולחוד, פרט לנאמן שהתנגד לפעולה או לא ידע עליה;

(4) נתפנה מקומו של אחד מהם או שחדל לפעול, או שהוכרז פסול דין או פושט רגל, על הנותרים או הנותר לעשות מיד למילוי מקומו לפי סעיף 21 ולהמשיך במילוי תפקידיהם ככל שהדבר אינו סובל דיחוי.

(ב) פעולה של אחד הנאמנים שנעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב תהא בת תוקף אף אם היתה סותרת הוראת סעיף קטן (א)(1)."

סעיף 580 לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על הוראת סעיף 12(א) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח. באשר לאחריותו של הנאמן לאבדן נכסי הנאמנות, יחולו ההוראות שבפרק הדן בחיוב שמירה (סעיפים 421–433).

לסעיף קטן (ב)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על הסיפה של סעיף 6 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

בשונה מן הקבוע בסעיף 12(ג) סיפה לחוק הנאמנות, הקובע כי אם נאמן פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט הוא יהיה פטור מאחריות, מוצע לקבוע כי נאמן אינו נושא באחריות אם פעל כאמור בתום לב ובלא התרשלות. הרישה של הסעיף האמור הועברה לסעיף 584 לחוק המוצע אשר דן בהוראות בית המשפט לנאמן. המילים "או באישורו" הושמטו כמיותרות.

[נאמן 12(ב)]

(ד) בית המשפט רשאי לפטור נאמן שאינו פועל דרך עיסוק, מאחריות, אם פעל בתום לב לשם מילוי תפקידיו.

איסור על נאמן לרכוש טובת הנאה [נאמן 13]

581. (א) נאמן לא ירכוש לעצמו או לקרובו נכס מנכסי הנאמנות או כל זכות בו, לא יפיק לעצמו או לקרובו טובת הנאה אחרת מנכסי הנאמנות או מפעולותיה, ולא יעשה דבר שיש בו סתירה בין טובת הנאמנות לבין טובתו שלו או של קרובו.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט לאשר מראש פעולה מהפעולות המנויות באותו סעיף אם מצא שהיא לטובת הנאמנות.

(ג) היה הנאמן או קרובו, נהנה, אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מזכויותיו כנהנה.

(ד) נעשתה פעולה מהפעולות המנויות בסעיף זה בלא אישור מראש של בית המשפט, בטלה הפעולה, אלא אם כן נעשתה כלפי אדם שאינו הנאמן או קרוב כאמור בפסקאות (1) ו־(2) להגדרה "קרוב" שבסעיף קטן (ה), ואותו אדם נתן בעדה תמורה ופעל בתום לב.

(ה) בסעיף זה, "קרוב" –

(1) בן זוגו;

(2) הורה, הורה־הורה, צאצא, אח או אחות, של הנאמן או של בן זוגו;

(3) בן זוג של אחד המנויים בפסקה (2);

(4) שותף של נאמן או של אחד המנויים בפסקאות (1) עד (3);

דברי הסבר

לסעיף קטן (ד)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על סעיף קטן 12(ב) לחוק הנאמנות, ואולם הסמכות של בית המשפט לפטור נאמן מאחריות הוגבלה לנאמן שאינו פועל דרך עיסוק. מכאן שעל נאמן הפועל דרך עיסוק יחולו מבחני האחריות הרגילים.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"כספי הנאמנות

6. כספי הנאמנות שאינם דרושים לצרכיה השוטפים חייב הנאמן להחזיק או להשקיע כיעיל לשמירת הקרן ולעשיית פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות דרכים שבהן ניתן להשקיע כספי נאמנות, והנאמן אינו נושא באחריות אם השקיע אותם בהתאם לתקנות אלה.

אחריות

12. (א) נאמן אחראי לנזק שנגרם לנכסי הנאמנות או לנהנים עקב הפרת חובתו כנאמן; על אחריותו לאבדנם ולנזקם של נכסי הנאמנות המוחזקים בידו יחולו הוראות חוק השומרים, התשכ"ז–1967; לעניין זה יראו את הנאמן כשומר ואת הנהנים כבעלי הנכסים.

(ב) בית המשפט רשאי לפטור נאמן מאחריותו, כולה או מקצתה, אם פעל בתום לב ונתכוון למילוי תפקידיו.

(ג) נאמן רשאי לבקש מבית המשפט הוראות, והוא אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט או באישורו."

סעיף 581 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 13 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. לצורך הבהרה נוספו בסעיף קטן (ד), אחרי המילים "כלפי אדם", המילים "שאינו הנאמן". כמו כן הובהר שם שיש לקבל אישור מראש של בית המשפט כתנאי לתוקף הפעולה. כמו בחוק הקיים, קבועה בסעיף זה הוראת תקנת שוק מיוחדת, נוסף על ההוראה הכללית שבסעיף 511 המוצע ולהוראת סעיף 579 המוצע.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"איסור טובת הנאה

13. (א) נאמן לא ירכוש לעצמו או לקרובו נכס מנכסי הנאמנות או כל זכות בו, לא יפיק לעצמו או לקרובו טובת הנאה אחרת מנכסי הנאמנות או מפעולותיה, ולא יעשה דבר שיש בו סתירה בין טובת הנאמנות לבין טובתו שלו או של קרובו.

(ב) "קרוב" של נאמן, לעניין סעיף זה –

(1) בן זוגו;

(2) הורה, הורה־הורה, צאצא, אח או אחות של הנאמן או של בן זוגו;

(3) בן זוג של אחד המנויים בפסקה (2);

(4) שותף של נאמן או של אחד המנויים בפסקאות (1) עד (3);

(5) תאגיד שהנאמן או אחד המנויים בפסקאות (1) עד (3) מחזיקים בו 5% או יותר מסוג מסוים של אמצעי שליטה בתאגיד; בפסקה זו, "החזקה" ו"אמצעי שליטה" – כהגדרתם בחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א–1981[30].

582. זכותו של נהנה אינה ניתנת להמחאה או לשעבוד אלא באישור בית משפט או אם הותר הדבר בתנאי הנאמנות.

הגבלת עבירות של זכויות הנהנה [נאמ 20]

583. רווח שהפיק נאמן שלא כדין, עקב הנאמנות, יהיה לחלק מנכסי הנאמנות.

רווח אסור של נאמן [נאמ 15]

584. (א) נאמן רשאי לבקש מבית המשפט הוראות בכל הנוגע למילוי תפקידיו.

הוראות בית המשפט לנאמן [נאמ 12(ג)]

(ב) בית המשפט רשאי, בכל עת, לתת הוראות לנאמן בכל הנוגע למילוי תפקידיו, וכל הוראה אחרת הנראית לו דרושה לניהולה היעיל של הנאמנות.

[נאמ 19(א)]

דברי הסבר

(5) תאגיד שבהונו, ברווחיו או בשליטתו יש לנאמן או למנויים בפסקאות (1) עד (3) חלק העולה על 5%.

(ג) בית המשפט רשאי לאשר מראש פעולה מן המנויות בסעיף קטן (א) אם ראה שהיא לטובת הנאמנות.

(ד) הוראות סעיף קטן (א) אינן באות לגרוע ממה שמגיע לנאמן או לקרובו מכוח היותם נהנים.

(ה) פעולה מן המנויות בסעיף זה שנעשתה בלי אישור בית המשפט – בטלה, זולת אם נעשתה בתמורה כלפי אדם שאינו בין המנויים בסעיף קטן (ב)(1) ו־(2) ושפעל בתום לב."

סעיף 582 ההוראה המוצעת משנה מהוראת סעיף 20 לחוק הנאמנות. נקודת המוצא של ההוראה המוצעת, כמו בחוק הקיים, היא שמן הראוי שהנהנה יהיה מנוע מלבצע פעולות בזכויותיו על פי הנאמנות, אלא אם כן נקבע מפורשות אחרת בתנאי הנאמנות. זאת משום שבדרך כלל מטרתה של נאמנות לשלול מהנהנה שליטה בנכסים אלה. ואולם להבדיל מהחוק הקיים, מוצע שלא להעניק לנהנה חסינות מפני נושיו. נראה שאין זה מוצדק למנוע מנושה להיפרע מכספים או מזכויות המגיעים לנהנה מהנאמנות. לפיכך מוצע לאפשר עיקול של זכות של נהנה המגיעה לו מנאמנות ולהותיר את ההגבלה רק לגבי המחאה ושעבוד של זכויות אלה. בהתאם למגמה הכללית, הוראה זו תחול על נאמנות באופן כללי ולא רק על נאמנות על פי כתב הקדש, כפי שקבוע בסעיף 20 לחוק הקיים.

הסיפה של סעיף 20 בחוק הקיים הושמטה מאחר שהיא נועדה בעיקר למקרה של עיקול, ואינה רלוונטית למקרים האחרים של שעבוד או המחאה.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"זכויות הנהנים

20. זכותו של נהנה על פי הקדש אינה ניתנת להמחאה, לשעבוד או לעיקול, זולת אם הותרו בכתב ההקדש או שבית המשפט התירם לסיפוק של מזונות או של מסים המגיעים מן הנהנה או – בנסיבות מיוחדות – סיפוק חובות אחרים המגיעים ממנו."

סעיף 583 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 15 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"דין ריווח אסור

15. ריווח שהפיק נאמן שלא כדין עקב הנאמנות, דינו כחלק מנכסי הנאמנות."

סעיף 584 מוצע לאחד את ההוראות שבסעיפים 12 ו־19 לחוק הנאמנות הנוגעות לסמכות בית המשפט לתת הנחיות בקשר לניהול נאמנות. זאת כחלק מהמגמה הכללית לאחד את ההוראות הנוגעות לנאמנות לסוגיה. ההוראה חוזרת על החוק הקיים בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע חוזר על הרישה של סעיף 12(ג) לחוק הנאמנות. הסיפה של סעיף 12(ג) הקיים מצויה בסעיף 580 המוצע, הדן באחריות נאמן.

לסעיף קטן (ב)

הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 19(א) לחוק הנאמנות, ומרחיב אותו על כל סוגי הנאמנות. הוראת סעיף 19(ב) לחוק הנאמנות הועברה לסעיף 587 המוצע, בשל היותה מקרה מיוחד של שינוי בנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"אחריות

12. (ג) נאמן רשאי לבקש מבית המשפט הוראות, והוא אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט או באישורו.

[30] ס"ח התשמ"א, עמ' 232; התשע"א, עמ' 380.

פנייה לבית המשפט בנאמנות [נאמ 39]

585. נאמן, נהנה, יוצר הנאמנות או אדם אחר המעוניין בדבר, רשאי לפנות לבית המשפט בכל עניין לפי פרק זה; כמו כן רשאי היועץ המשפטי לממשלה לפתוח בכל הליך לפי פרק זה, וכן להתייצב ולטעון בהליך כאמור אם הוא סבור שיש בו עניין לציבור.

הצהרה על קיום נאמנות על פי כתב נאמנות [נאמ 17(ג)]

586. נמצאו נכסים המנוהלים כנאמנות שנוצרה על פי כתב נאמנות, אלא שאין על כך כתב נאמנות, רשאי בית המשפט להצהיר על קיום הנאמנות ולהגדיר את מטרותיה, נכסיה, תנאיה ותחילתה.

סימן ג': שינוי וביטול של נאמנות

שינוי בתנאי הנאמנות [נאמ 23(א)]

587. (א) בית המשפט רשאי לשנות או לבטל תנאי מתנאי הנאמנות, אם חל שינוי של ממש בנסיבות המצדיק זאת, והדבר תואם את אומד דעתו של יוצר הנאמנות.

[נאמ 19(ב)]

(ב) בית המשפט רשאי להתיר לנאמן לעשות שימוש בנכסי הנאמנות לסיפוק צורכיהם החיוניים של הנהנה או של התלויים בו, אף אם שימוש זה חורג מתנאי הנאמנות.

[נאמ 18(א)]

(ג) יוצר נאמנות שנוצרה על פי כתב נאמנות ואדם שלישי רשאים, בכל עת, להוסיף נכסים לנכסי הנאמנות.

דברי הסבר

הוראות בית המשפט

19. (א) בית המשפט רשאי בכל עת לתת לנאמן הוראות בכל הנוגע למילוי תפקידיו וכל הוראה אחרת שתיראה לו לניהול היעיל של ההקדש.

(ב) בית המשפט רשאי, אף בסטיה מכתב ההקדש, להתיר לנאמן את השימוש בנכסי ההקדש לסיפוק הצרכים החיוניים של נהנה או של התלויים בו."

סעיף 585 הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 39 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. המילים "לרבות ערעור" הושמטו כמיותרות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"הרשאים לפנות לבית המשפט

39. בכל עניין לפי חוק זה רשאי לפנות לבית המשפט כל נאמן, נהנה, יוצר הנאמנות או אדם אחר שמעונין בדבר; וכן רשאי היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו לפתוח בכל הליך לפי חוק זה, לרבות ערעור, ולהתייצב ולטעון בהליך כזה, בכל הנוגע לנאמנות ובכל דבר אחר שהוא סבור שיש בו עניין לציבור."

סעיף 586 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 17 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. המילים "הקדש" ו"כתב הקדש" הוחלפו במילים "נאמנות" ו"נאמנות על פי כתב נאמנות", בהתאמה לשאר הוראות הפרק המוצע.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"יצירה ותחילה של הקדש

17. (ג) נמצאו נכסים המשמשים הקדש, אלא שאין על כך כתב הקדש, רשאי בית המשפט להצהיר על קיום הקדש ולהגדיר מטרותיו, נכסיו, תנאיו ותחילתו."

סימן ג': שינוי וביטול של נאמנות

סעיף 587 ההוראה המוצעת חלה על כל סוגי הנאמנות, ולא רק על נאמנות על פי כתב הקדש, כבחוק הנאמנות.

לסעיף קטן (א)

בשונה מהחוק הקיים, בהתחשב במהותה של נאמנות כאמור בסעיף 563, מוצע להגביל את יכולתו של יוצר הנאמנות להביא לשינוי בנאמנות בהעדר שינוי של ממש בנסיבות; על כן הושמטו המילים "אם מטעמים שיוצר ההקדש הביא לפניו" המופיעות היום בסעיף 23(א) לחוק הנאמנות. עם זאת מוצע להמשיך ולאפשר ליוצר הנאמנות לשנות את תנאי הנאמנות, אם שמר לעצמו את הזכות לעשות כן בכתב הנאמנות, כפי שקבוע היום בסעיף 18(ב) לחוק הנאמנות (ראו סעיף 590 המוצע).

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 19(ב) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18(א) לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"שינוי וביטול של הקדש

18. (א) יוצר ההקדש וצד שלישי רשאים בכל עת להוסיף נכסים לנכסי ההקדש.

(ב) אחרי תחילת ההקדש אין יוצרו רשאי לשנות את תנאיו, לגרוע מנכסיו או לבטלו, אלא אם שמר לעצמו זכות לכך בכתב ההקדש או שבאו על כך הסכמת הנהנים או אישור בית המשפט.

588. (א) בית המשפט רשאי לבטל נאמנות אם ראה שמטרותיה הושגו או שאינן ניתנות להגשמה.

ביטול נאמנות ובטלותה [נאמ 23(ב)]

(ב) חלפו מאה שנים ממועד יצירתה של נאמנות, ובנאמנות שנוצרה כאמור בסעיף 565(2) או (3) – ממועד פטירתו של יוצר הנאמנות, בטלה הנאמנות. [ח]

589. (א) נתבטלה נאמנות ולא נקבע בתנאי הנאמנות מה ייעשה בנכסיה, רשאי בית המשפט לקבוע מה ייעשה בהם, ולהורות על העברתם למטרות שיקבע, והכל בהתאם לתנאי הנאמנות ולפי אומד דעתו של יוצרה; לא מצא בית המשפט מטרות כאמור, יושבו הנכסים נושא הנאמנות ליוצר הנאמנות.

נכסי נאמנות שנתבטלה או בטלה [נאמ 16]

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), בטלה נאמנות כאמור בסעיף 588(ב), ולא נקבע בתנאי הנאמנות מה ייעשה בנכסיה, יועברו הנכסים למי שהיה הנהנה בעת שבטלה.

דברי הסבר

הוראות בית המשפט

19. (ב) בית המשפט רשאי, אף בסטיה מכתב ההקדש, להתיר לנאמן את השימוש בנכסי ההקדש לסיפוק הצרכים החיוניים של נהנה או של התלויים בו.

שינוי וביטול על פי בית המשפט

23. (א) בית המשפט רשאי לשנות או לבטל הוראה מהוראות כתב ההקדש, אם מטעמים שיוצר ההקדש הביא לפניו ואם משום שראה כי חל שינוי של ממש בנסיבות המצדיק לעשות כן ושהדבר תואם את אומד דעתו של יוצר ההקדש."

סעיף 588 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 23(ב) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח, תוך החלתו על כל סוגי הנאמנות, בהתאם למגמה הכללית שבפרק המוצע.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לקבוע הוראה חדשה אשר תגביל את נצחיותה של הנאמנות הפרטית. על פי ההוראה המוצעת, בחלוף מאה שנים ממועד יצירת הנאמנות, תהיה הנאמנות בטלה. ההצדקות להגבלת שנים על תקופת חיותה של הנאמנות הפרטית מקורן בשאיפה ליעילות השימוש בנכסים כמו גם בצורך להגביל את "שלטון היד המתה". יצוין כי לפי הוראות סעיף 23(ב) לחוק הנאמנות, רשאי בית המשפט לבטל נאמנות רק אם מטרתה הושגה או שאינה ניתנת להגשמה. הוראה זו אינה מדגישה את חלוף הזמן כנימוק מוצדק, שלפיו מותר לבטל נאמנות. עם זאת קיימת במשפטנו הוראה המגבילה את הנצחיות בהקשר של דיני הירושה (סעיף 732 המוצע) והיא תותאם להוראה הקבועה כאן. ההתאמה לדיני הירושה מחייבת גם התאמה למועד שממנו תימנה תקופת מאה השנים. ככלל, ונוכח ההצדקות להגבלה על הנצחיות, ראוי כי הגבלה זו תימנה החל ממועד היצירה ולאו דווקא ממועד התחילה, שכן ההגבלה על השימוש בנכס מתחילה כבר במועד זה. ואולם ככל שהנאמנות נוצרת בצוואה או בהוראה שניתנה למבטח או לחברה מנהלת (כאמור בסעיפים 565(2) ו־(3) המוצעים), תוקפה של הפעולה (בלא קשר למועד התחילה) כפוף למועד הפטירה ועד אז רשאי היוצר לחזור בו ממעשה יצירתו (למשל על ידי ביטול הצוואה יוצרת הנאמנות). לפיכך בהקשר של יצירת נאמנות הכפופה למועד הפטירה מוצע כי תקופת מאה השנים תימנה ממועד הפטירה דווקא.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"שינוי וביטול על פי בית המשפט

23. (ב) בית המשפט רשאי לבטל הקדש אם ראה שמטרותיו הושגו או שאינן ניתנות להגשמה."

סעיף 589 לסעיף קטן (א)

על פי סעיף 16 לחוק הנאמנות, נכסי נאמנות שנתבטלה יועברו למטרות חינוך, תרבות, דת, מדע, אמנות, סעד, בריאות או ספורט, הכל לפי תנאי הנאמנות ולפי אומד דעתו של יוצרה.

מוצע לקבוע כי סמכות בית המשפט להורות על העברת נכסים מוגבלת רק למקרה שבו יוצר הנאמנות לא קבע מה ייעשה בנכסי הנאמנות עם פקיעתה. נוסף על כך מוצע לבטל את הרשימה הסגורה של המטרות, להסמיך את בית המשפט לשקול באופן עצמאי מהן המטרות המתאימות בהתחשב בתנאי הנאמנות שהתבטלה ובאומד דעתו של יוצרה. היה ובית המשפט לא ימצא מטרה מתאימה, יש להשיב את נכסי הנאמנות ליוצר הנאמנות או ליורשיו, לפי העניין.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לקבוע חריג לכלל הקבוע בסעיף קטן (א) המוצע, שיחול במצב שבו הנאמנות התבטלה עקב חלוף תקופת מאה השנים לחיותה של נאמנות, ויוצר הנאמנות לא קבע מה ייעשה בנכסיה לאחר הבטלות. ברירת המחדל במצב זה, אשר מדמה את אומד דעתו של יוצר הנאמנות, היא כי הנכסים יוקנו לנהנה האחרון בשרשרת הנהנים.

שינוי וביטול של נאמנות על פי כתב נאמנות [נאמ 18(ב), (ג)]

590. (א) יוצר הנאמנות על פי כתב נאמנות אינו רשאי לשנות את תנאיה, לגרוע מנכסיה או לבטלה, לאחר תחילת הנאמנות, אלא אם כן שמר לעצמו זכות לכך בכתב הנאמנות או שהתקבלה לכך הסכמת הנהנה או אישור בית המשפט.

(ב) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של יוצר הנאמנות על פי כתב נאמנות לחזור בו מיצירת נאמנות לפני תחילתה, מכוח הדין החל על ביטול צוואה או מכוח הדין החל על ביטול או שינוי של הוראת תשלום לעניין סעיף 816.

סימן ד': הנאמן הציבורי

הנאמן הציבורי [נאמ 36]

591. (א) שר המשפטים ימנה נאמן ציבורי; הודעה על המינוי תפורסם ברשומות.

(ב) הנאמן הציבורי יכול להיות נאמן של נאמנויות.

(ג) בית המשפט רשאי למנות את הנאמן הציבורי כנאמן יחיד גם בנאמנות שלפי תנאיה יש בה יותר מנאמן אחד.

ייצוג נהנה בידי הנאמן הציבורי [נאמ 40]

592. נהנה שמחמת גילו, מצב בריאותו או ליקוי נפשי, שכלי או גופני אינו מסוגל לעמוד על זכויותיו, ואין לו אפוטרופוס, רשאי הנאמן הציבורי לייצגו כלפי הנאמן.

אמצעים לשמירת נכסי הנאמנות [נאמ 24]

593. נאמנות שאין לה נאמן, או שנבצר מן הנאמן לפעול, ינקוט הנאמן הציבורי אמצעים הנראים לו לשמירת נכסי הנאמנות או לשמירת זכויות הנהנה.

דברי הסבר

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי, עם ביטול הנאמנות הפרטית חוזרים נכסי הנאמנות ליוצר הנאמנות (או ליורשיו), ואין מקום להתערבות בית המשפט או בית הדין, אלא אם כן ביקש זאת היוצר במפורש.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"נכסי נאמנות שנתבטלה

16. נתבטלה נאמנות, רשאי בית המשפט לקבוע מה ייעשה בנכסיה, והוא יורה על העברתם למטרות חינוך, תרבות, דת, מדע, אמנות, סעד, בריאות או ספורט, הכל לפי תנאי הנאמנות ולפי אומד דעתו של יוצרה."

סעיף 590 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18(א) לחוק הנאמנות,בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 18(ב) לחוק הנאמנות, בשינוי נוסח.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"שינוי וביטול של הקדש

18. (ב) אחרי תחילת ההקדש אין יוצרו רשאי לשנות את תנאיו, לגרוע מנכסיו או לבטלו, אלא אם שמר לעצמו זכות לכך בכתב ההקדש או שבאו על כך הסכמת הנהנים או אישור בית המשפט.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של היוצר לחזור בו מיצירת ההקדש לפני תחילתו, מדיני ביטול צוואה או מדיני ביטול או שינוי של הוראה לעניין סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965."

סימן ד': הנאמן הציבורי

סעיף 591 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 36 לחוק הנאמנות.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"הנאמן הציבורי

36. (א) שר המשפטים ימנה נאמן ציבורי; הודעה על המינוי תפורסם ברשומות.

(ב) הנאמן הציבורי יכול לשמש נאמן של נאמנויות, ומקום שבית המשפט ממנה נאמן, רשאי הוא למנות את הנאמן הציבורי כנאמן יחיד גם בנאמנות שלפי תנאיה יש בה יותר מנאמן אחד."

סעיף 592 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 40 לחוק הנאמנות, בשינויי נוסח. מובהר כי כוחו של הנאמן הציבורי לייצג בפני נאמן נהנה שמחמת גילו, מצב בריאותו או ליקוי בכושרו הנפשי, השכלי או הגופני אינו מסוגל לעמוד על זכויותיו, מוגבל למקרה שבו לא מונה לנהנה אפוטרופוס. החלפת המילים "ליקוי רוחני או גופני" הוחלפו ליתר דיוק במילים "ליקוי בכושרו הנפשי, השכלי או הגופני".

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"ייצוג נהנה

40. נהנה שמחמת גילו, מצב בריאותו או ליקוי רוחני או גופני אינו יכול לעמוד על זכויותיו, רשאי הנאמן הציבורי לייצגו כלפי הנאמן."

סעיף 593 ההוראה המוצעת, המבוססת על סעיף 24 לחוק הנאמנות, חלה על כל נאמנות, ולא רק על נאמנות על פי כתב נאמנות (בכפוף לכך שבנאמנות

חלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין

פרק ראשון: עסקאות במקרקעין

594. עסקה במקרקעין טעונה רישום בפנקסי המקרקעין; העסקה מושלמת ברישום ורואים את השעה שבה אישר הרשם את העסקה לרישום כשעת הרישום.

רישום בפנקסי המקרקעין [מק 7(א)]

595. עסקה במקרקעין הטעונה רישום בפנקסי המקרקעין שלא הושלמה ברישום רואים אותה כהתחייבות לעשות עסקה.

עסקה שלא הושלמה ברישום [מק 7(ב)]

596. (א) רישום בפנקסי מקרקעין לגבי מקרקעין מוסדרים כהגדרתם בסעיף 508(ב), יהווה ראיה חותכת לתוכנו, ואולם אין בכך כדי לגרוע מהוראות סעיפים 93 עד 97 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969.

כוח ההוכחה של רישום [מק 125]

(ב) רישום בפנקסי המקרקעין לגבי מקרקעין לא מוסדרים יהווה ראיה לכאורה לתוכנו.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראות פרק שלישי: זכויות נוגדות בחלק משנה ראשון*. [ח]

דברי הסבר

שנוצרה בחוזה רשאים היוצר והנאמן להסכים על אמצעים אחרים לשמירה על הנכסים), וזאת כדי להגן על הנכסים של כל סוגי הנאמנויות.

בשונה מהחוק הקיים, המעניק לנאמן הציבורי רשות להתערב בנאמנות שאין לה נאמן, מוצע לחייב את הנאמן הציבורי לנקוט אמצעים לשמירת נכסי הנאמנות או לשמירת זכויות הנהנים. עם זאת חובה זו תחול רק במקרים שבהם אין נאמן לנאמנות או שנבצר מן הנאמן לפעול; במקרים האחרים, כשהנאמן לא התחיל או חדל לפעול, יהיה ניתן לפנות לבית המשפט למינוי נאמן, לרבות נאמן זמני.

נוסח חוק הנאמנות הקיים:

"אמצעי שמירה

24. הקדש שאין לו נאמן, או שהנאמן לא התחיל או חדל לפעול או שנבצר ממנו למלא תפקידיו, רשאי הנאמן הציבורי לנקוט אמצעים הנראים לו לשמירת נכסי ההקדש ולשמירת זכויות הנהנים, כל עוד לא נתמנה נאמן לפי סעיף 21."

חלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין

בחלק הנכסים, חלק המשנה הראשון עסק בהוראות כלליות וחלק המשנה השני עסק בזכויות בנכסים. בשני חלקי משנה אלה קבועות הוראות החלות על כל סוגי הנכסים. חלק משנה זה עוסק בהוראות אשר תחולתן על מקרקעין בלבד. במסגרת חלק משנה זה קבועים הסדרים בעניין עסקאות במקרקעין, בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת, בתים משותפים, בתים שאינם משותפים, משכנתה, זיקת הנאה, זכות קדימה, רישום הערות ומחיקת עיקולים. לכל אחד מנושאים אלה מוקדש פרק נפרד.

פרק ראשון: עסקאות במקרקעין

סעיף 594 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. יצוין כי ההוראה חלה רק על עסקה במקרקעין הטעונה רישום. על שכירות קצרת מועד, שאינה טעונה רישום, יחולו הוראות סעיף 544 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"גמר העסקה

7. (א) עסקה במקרקעין טעונה רישום; העסקה נגמרת ברישום, ורואים את השעה שבה אישר הרשם את העסקה לרישום כשעת הרישום."

סעיף 595 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(ב) לחוק המקרקעין. מובהר כי הסעיף דן בעסקה הטעונה רישום, להבדיל מעסקה שאינה טעונה רישום.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"גמר העסקה

7. (ב) עסקה שלא נגמרה ברישום רואים אותה כהתחייבות לעשות עסקה."

סעיף 596 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 125 לחוק המקרקעין הקיים, בשינויי נוסח; מובהר בסעיף קטן (ג) המוצע, כי תחולת ההוראה כפופה להוראות בדבר זכויות נוגדות החלות על נכסי מקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"כוח ההוכחה של רישום

125. (א) רישום בפנקסים לגבי מקרקעין מוסדרים יהווה ראיה חותכת לתכנו, אולם אין בכך כדי לגרוע מהוראות סעיפים 93 עד 97 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969.

(ב) רישום בפנקסים לגבי מקרקעין לא־מוסדרים יהווה ראיה לכאורה לתכנו."

* סעיפים 507 עד 512.

דרישת כתב לגבי העברת זכות במקרקעין
[מק 8, ח]

597. התחייבות לעשיית עסקה במקרקעין, וכן המחאה של זכות לקבלת זכות במקרקעין והתחייבות להמחאה כאמור, טעונות כתב המשקף את גמירת דעתם של הצדדים להתקשר בחוזה.

שלמות היחידה הקניינית
[מק 13, 78, 83, 93(ג)]

598. (א) עסקה במקרקעין חלה על הקרקע יחד עם כל החלקים שעליהם חלה הבעלות לפי סעיף 537, ואין תוקף לעסקה בחלק מיחידת רישום במקרקעין.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), עסקה במקרקעין כמפורט להלן היא עסקה תקפה, אף אם נעשתה בחלק מיחידת רישום במקרקעין:

(1) שכירות או שאילה של מקרקעין לתקופה שאינה עולה על 200 שנים; לעניין זה יראו שכירות או שאילה שיש לגביהן ברירה לשוכר או לשואל להאריך את תקופתה לתקופה כוללת העולה על 200 שנים כשכירות או כשאילה לתקופה העולה על 200 שנים;

(2) הקניית זיקת הנאה במקרקעין.

הגבלת עסקה בזכות במקרקעין
[ח]

599. הגביל חוזה בעל זכות במקרקעין מעשיית עסקה בזכותו, ועברו עשר שנים מתחילת ההגבלה, רשאי בית המשפט להתיר את עשייתה של העסקה על אף ההגבלה, בתנאים שיקבע.

דברי הסבר

סעיף 597 בדומה לסעיף 8 לחוק המקרקעין, קובעת ההוראה המוצעת כי התחייבות לעשיית עסקה במקרקעין טעונה כתב. ואולם בשונה מהנוסח הקיים, מחילה ההוראה המוצעת את דרישת הכתב גם על המחאת זכות במקרקעין והתחייבות להמחאת זכות כאמור. זאת בשל הדמיון הכלכלי שבין שתי העסקאות. מובן כי בהתקיים דרישת הכתב לגבי ההתחייבות אין מקום לדרוש את קיומה לגבי ההמחאה עצמה. יצוין כי פעולת ההמחאה (של זכות וחבות כאחד) מוגדרת בסעיף 63 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"צורתה של התחייבות

8. התחייבות לעשות עסקה במקרקעין טעונה מסמך בכתב."

סעיף 598 ההוראה המוצעת תואמת את הכלל בדבר שלמות ואחדות היחידה הקרקעית אשר מעוגן בחוק הקיים על סייגיו, וקבוע גם בחוק המוצע. לפי כלל זה, כל יחידת קניין היא יחידה שלמה לביצוע עסקאות, ולכן ככלל לא ניתן להקנות זכות בחלק פיזי של יחידה קניינית נתונה.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת בשינוי נוסח על הוראת סעיף 13 לחוק המקרקעין. מוצע להחליף את המונח "חלק מסויים ממקרקעין" שבחוק הקיים למונח "חלק מיחידת רישום במקרקעין" משום שזהו המושג המדויק יותר.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מתייחסת לעסקאות תקפות, אף שהן בחלק ממקרקעין שנרשמו כנכס אחד: שכירות, שאילה, וזיקת הנאה. כיום אין הגבלה בעניין זה, והחוק המוצע מבקש להגביל את תקופת השכירות או השאילה ל־200 שנים במטרה למנוע עסקאות חכירה בלתי מוגבלות בזמן, דבר העלול לטשטש את ההבדל שבין השכירות לבעלות. בהתאם לכך הוראת הסעיף הקטן המוצע מבהירה, כי אם ניתנה לשוכר אפשרות להארכת התקופה, כך שהיא תסתיים לאחר 200 שנים, לא תהיה העסקה תקפה אם היא בוצעה לגבי חלק מנכס מקרקעין. יצוין כי בחינת תקפותה של העסקה תלויה גם בהוראות אחרות, ובמיוחד בדיני התכנון והבנייה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"היקף העסקה במקרקעין

13. עסקה במקרקעין חלה על הקרקע יחד עם כל המנוי בסעיפים 11 ו־12, ואין תוקף לעסקה בחלק מסויים במקרקעין, והכל כשאין בחוק הוראה אחרת.

שכירות של חלק מסויים של מקרקעין

78. על אף האמור בסעיף 13 ניתן להשכיר חלק מסויים של מקרקעין.

השאלה

83. הוראות פרק זה, יחולו, בשינויים המחוייבים, על הזכות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות, שהוקנתה שלא בתמורה.

צורת הזיקה

93. (ג) על אף האמור בסעיף 13 יכול שתהא זיקת הנאה לגבי חלק מסויים במקרקעין."

סעיף 599 ההוראה החדשה המוצעת מקנה לבית המשפט סמכות להתיר עסקה במקרקעין למרות קיומה של תניה בחוזה המגבילה עשיית עסקה כזו. סמכות בית המשפט להתיר את העסקה מותנית בכך

פרק שני: בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת

600. (א) הקים אדם מבנה, נטע נטיעות, או חיבר דבר אחר המחובר חיבור של קבע במקרקעין של אחר, בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או על פי חוזה עם בעל המקרקעין (בפרק זה – המקים), הברירה בידי בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו או לדרוש מהמקים לסלקם ולהחזיר את המקרקעין לקדמותם; הוקמו המחוברים במקרקעין משותפים, עדיפה זכותו של שותף לדרוש את סילוק המחוברים על זכותו של שותף אחר לקיימם. ברירת בעל המקרקעין לקיום מחוברים [מק 21(א), ח]

(ב) דרש המקים בכתב מבעל המקרקעין להפעיל את הברירה כאמור בסעיף קטן (א), ובעל המקרקעין לא הפעילה בתוך שישה חודשים מקבלת הדרישה, רואים אותו כמי שבחר לקיים את המחוברים בידו. [מק 22]

(ג) הקים המקים את המחוברים בתום לב, ובעל המקרקעין אינו מעוניין לקיימם בידו והנסיבות אינן מצדיקות את סילוק המחוברים, רשאי בית המשפט לחייב את בעל המקרקעין לעשות אחד מאלה, בתנאים שיקבע: [ח]

(1) לרכוש מהמקים את המחוברים;

(2) למכור למקים את המקרקעין או להשכירם לו, ולגבי מקים שסבר בתום לב כי הוא חוכר לדורות במקרקעין – להחכיר לו את המקרקעין למשך התקופה שלגביה הוא סבר כי היא תקופת החכירה; לעניין זה יחולו הוראות סעיף 604(ב), בשינויים המחויבים.

דברי הסבר

שחלפו עשר שנים מתחילת ההגבלה, אף על פי שאין מניעה לכך שבית המשפט יידרש לסוגיה וידון בה אף בטרם חלפו עשר שנים כאמור. בבסיס הוראה זו עומד אינטרס ציבורי למנוע הגבלות על עבירותם של מקרקעין כתוצאה מהתקשרויות משפטיות לתקופה ממושכת. הסדרים מיוחדים בנושא קבועים בסעיפים 520(ד) ו־524(ב) המוצעים. מובהר כי אין בהוראה זו כדי לגרוע מן ההסדרים המיוחדים המסמיכים את בית המשפט להתערב במערכות חוזיות מנימוקים אחרים, למשל על פי סעיף 546 המוצע. עוד מובהר כי לא מוזכר בסעיף זה תקנון בית משותף, משום שהוא איננו כלי מתאים לביצוע העסקאות שבהן דן הסעיף.

פרק שני: בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת

סעיף 600 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת ברישה על הוראת סעיף 21(א) לחוק המקרקעין, אך מרחיבה את תחולתה בקובעה כי בגדר "מחוברים" נכלל גם "דבר אחר המחובר חיבור של קבע", בהתאם לעיקרון אשר מוצא ביטוי בסעיף 537(ב) המוצע.

הסיפה של ההוראה היא חדשה, ובה נקבע הסדר מקום שבו הקמת המחוברים נעשתה על מקרקעין שבבעלות משותפת. במקרה זה דומה כי מן הראוי להעדיף את רצון השותף המבקש להחזיר את המצב לקדמותו על פני רצון השותף המבקש לקיים את המחוברים. יצוין כי ההוראה כולה תחול מקום שבו הקמת המחוברים נעשתה שלא כדין.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי נותן גם למקים – ולא רק לבעל המקרקעין – את האפשרות לסלק את המחוברים, ובלבד שהסילוק לא יותיר פגיעה במקרקעין, והוא לא הקים את המחוברים בכוונה להעבירם לבעלותו של בעל המקרקעין, וכגון שהקימם בטעות (י' בלס, עשיית עושר ולא במשפט, בסדרת חוק לישראל, ירושלים תשנ"ב, עמ' 166–164).

לסעיף קטן (ב)

הוראה מוצעת זו חוזרת על הוראת סעיף 22 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

התייחסות המשפט העברי:

לפי המשפט העברי אם התנהגותו של בעל המקרקעין מעידה על רצונו בקיומם של המחוברים, כגון שהוא משתמש בהם, לא יוכל עוד לדרוש את סילוקם (עשיית עושר, עמ' 182).

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מסמיכה את בית המשפט להורות לבעל המקרקעין להשכיר או למכור את המקרקעין למי שהקים את המחוברים או לרכוש ממנו את המחוברים, והכל כאשר המקים פעל בתום לב והנסיבות אינן מצדיקות את סילוק המחוברים.

לפי ההסדר בחוק הקיים, בעל מקרקעין מוסדרים רשאי בכל מקרה לדרוש את סילוק המחוברים והוצאות הסילוק הן על חשבונו של המקים. יוצא שבמצב המשפטי הקיים,

קיום מחוברים בנכס מוחכר [ח]

601. היו המקרקעין מוחכרים בחכירה לדורות, תהיה הברירה כאמור בסעיף 600 נתונה לחוכר לדורות ויחולו לעניין זה הוראות סעיפים 602 ו־603, בשינויים המחויבים; ואולם החוכר לדורות אינו זכאי לבחור בקיום המחוברים, אם הקמת המחוברים במוחכר נוגדת את חיוביו כלפי המחכיר.

בחירה בקיום המחוברים [מק 21(ב)]

602. בחר בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו, עליו לשפות את המקים על ההוצאות שהוציא בעת הקמת המחוברים, בתוספת או בהפחתה של הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשל שינוי שחל במדד האמור מיום ההקמה עד יום התשלום, או לשלם לו את שווי המחוברים בשעת הפעלת הברירה, לפי הנמוך מביניהם.

בחירה בסילוק המחוברים [מק 21(ג), (ד)]

603. (א) בחר בעל המקרקעין לדרוש את סילוק המחוברים, על המקים לסלקם בתוך זמן סביר; לא עשה כן המקים, רשאי בעל המקרקעין לסלקם על חשבון המקים.

(ב) סולקו המחוברים, כאמור בסעיף קטן (א), יועברו לבעלות המקים; ואולם בעל המקרקעין רשאי להיפרע מהם על חשבון המגיע לו בעד הסילוק.

דברי הסבר

למקים כדאי לקבל מבעל המקרקעין כל מחיר שיכסה את ההוצאות שעליו להוציא לסילוק המחוברים, אף אם מחיר זה אינו משקף את שוויים האמיתי של המחוברים, ואף אם אין הצדקה בנסיבות העניין לסילוקם.

ההסדר המוצע משפר את מצבו של המקים בתום לב מול בעל המקרקעין, ומבטיח קבלת שווי ראוי בעד המחוברים.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"ברירת בעל המקרקעין

21. (א) הקים אדם מבנה או נטע נטיעות (להלן – הקמת מחוברים) במקרקעין של חברו בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם בעל המקרקעין, הברירה בידי בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו או לדרוש ממי שהקים אותם (להלן – המקים) שיסלקם ויחזיר את המקרקעין לקדמותם.

ביצוע הברירה

22. לא בחר בעל המקרקעין באחת הדרכים האמורות בסעיף 21 (א) תוך ששה חדשים לאחר שקיבל מהמקים דרישה בכתב לבחור, יראו אותו כמי שבחר לקיים את המחוברים בידו."

סעיף 601 ההוראה החדשה המוצעת מרחיבה את ההסדר שבסעיף 600 המוצע גם על חכירה לדורות, ומשווה את מעמדו של חוכר לדורות לזה של בעל המקרקעין – אלא אם כן הפעלת הברירה בידי החוכר נוגדת את חיובי החוכר כלפי המחכיר. הוראת הסעיף המוצע תואמת את המציאות שבה מרבית המקרקעין באזורים הבנויים מוחכרים לתקופות ארוכות.

סעיף 602 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21(ב) לחוק המקרקעין בשינויי נוסח. מובהר כי בחישוב שווי ההוצאות שהוצאו על ידי המקים בשעת ההקמה, יש להוסיף הפרשי הצמדה מיום ההקמה.

התייחסות המשפט העברי:

יסודה של ההוראה במשפט העברי: "היורד לחרבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות שמין לו וידו על התחתונה..." (תוספתא, כתובות (ליברמן), פרק ח, הלכה י).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"ברירת בעל המקרקעין

21. (ב) בחר בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו, עליו לשלם למקים את השקעתו בשעת הקמתם או את שוויים בשעת השימוש בברירה לפי סעיף קטן (א), לפי הפחות יותר."

סעיף 603 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21(ג) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 21(ד) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"ברירת בעל המקרקעין

21. (ג) דרש בעל המקרקעין סילוק המחוברים והמקים לא סילקם תוך זמן סביר, רשאי בעל המקרקעין לסלקם על חשבון המקים.

(ד) סולקו המחוברים, יעבור מה שסולק לבעלותו של המקים; סילקם בעל המקרקעין, רשאי הוא להיפרע מהם על חשבון המגיע לו בעד הסילוק."

604. (א) הוקמו המחוברים במקרקעין לא מוסדרים, רשאי המקים לרכוש את המקרקעין בתשלום שוויים בלא המחוברים בשעת התשלום, אלא אם כן תגרום הרכישה לבעל המקרקעין נזק שאין בתשלום זה כדי לפצותו עליו, ובלבד שהתקיימו כל אלה: [מק 23(א)] זכות לרכישת המקרקעין בידי המקים

(1) המקים סבר בתום לב, בשעת הקמת המחוברים, כי הוא בעל המקרקעין;

(2) ההוצאות שהוציא המקים בהקמת המחוברים בשעת הקמתם עלו על שווי המקרקעין בלא המחוברים באותה העת.

(ב) (1) הוצאות רכישת המקרקעין לפי סעיף זה, לרבות אגרות ותשלומי חובה שיש לשלם אגב העברתם, אך למעט תשלומי חובה המגיעים בעד התקופה שלפני הקמת המחוברים, יחולו על המקים. [מק 23(ב)]

(2) תשלומי מס שבח מקרקעין, מס מכירה והיטל השבחה יחולו על בעל המקרקעין, ואולם רשאי בית המשפט לקבוע כי תשלומים אלה יחולו, כולם או חלקם, על המקים; לעניין זה – [ח]

"היטל השבחה" – כמשמעותו בחוק התכנון והבנייה;

"מס מכירה" ו"מס שבח מקרקעין" – כמשמעותם בחוק מיסוי מקרקעין (שבח, ורכישה), התשכ"ג–1963[31].

(ג) הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) יחולו, בשינויים המחויבים, גם על מקים שסבר בתום לב כי הוא חוכר לדורות במקרקעין; המקים כאמור רשאי לדרוש מבעל המקרקעין להחכיר לו את המקרקעין למשך התקופה שלגביה הוא סבר כי היא תקופת החכירה. [ח]

(ד) זכות המקים לפי סעיף זה עדיפה על זכויות בעל המקרקעין לפי סעיף 600. [מק 23(ג)]

(ה) זכות המקים לפי סעיף זה כוחה יפה גם לגבי חליפיו של בעל המקרקעין. [ח]

דברי הסבר

סעיף 604 כמו בחוק הקיים (סעיף 23 לחוק המקרקעין) ההוראה המוצעת מתייחסת להקמת מחוברים במקרקעין שאינם מוסדרים בלבד.

לסעיף קטן (א)

הוראת סעיף קטן (א) המוצע מרחיבה את תחולת הסייג הקיים לזכותו של המקים לרכוש את המקרקעין. ההוראה קובעת כי די בכך שזכות הרכישה העומדת למקים תגרום לבעל המקרקעין "נזק" שאין בכספי הרכישה לפצות עליו (לעומת "נזק חמור" לפי פסקה (3) לסעיף 23(א) לחוק הקיים), כדי שזכות הרכישה של המקים תישלל.

לסעיף קטן (ב)

סעיף 23(ב) לחוק המקרקעין קובע כי ההוצאות הקשורות לרכישת המקרקעין בידי המקים יחולו על המקים, ולעומת זאת ההוראה המוצעת מבחינה בין הוצאות הרכישה – אשר יחולו על המקים – לבין תשלומי מס השבח, מס מכירה והיטל השבחה בגין העסקה – אשר יחולו על בעל המקרקעין, זולת אם בית המשפט החליט להטיל אותן על המקים. ההבחנה נעוצה, מצד אחד, ברצון שלא לחייב את המקים לשאת בתשלום המסים בגין שבח שלא הוא נהנה ממנו, ומצד שני, בכוונה שלא לחייב את בעל המקרקעין בתשלום המיסים בגין שבח שהוא לא רצה בו ושבגינו לא הפיק כל הנאה. בהשמטת המילים: "...(לרבות) כל מס..." מרשימת ההוצאות המוטלות על המקים בגין רכישת המקרקעין, אין כוונה לשנות לעומת החוק הקיים בכל הקשור במסי הרכישה החלים על המקים, שכן חיובי מס אלה נכללים בגדרם של תשלומי חובה שיש לשלם אגב העברת הבעלות במקרקעין. המילים "על אף האמור בכל דין" הושמטו כמיותרות.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מתייחסת למצב שבו מקים המחוברים סבר בתום לב שהוא חוכר לדורות במקרקעין. על פי החוק הקיים, במקרה זה לא יחול ההסדר שבסעיף 23 לחוק המקרקעין, המאפשר לו לרכוש את המקרקעין, אלא יחול ההסדר הכללי שעניינו המקים שלא כדין במקרקעי הזולת, והוא יהיה חשוף לדרישה לסילוק המחוברים, גם אם אין הצדקה לכך והתמלאו לגביו שאר תנאי סעיף קטן (א). ההוראה המוצעת פותרת את הבעייתיות האמורה, בקובעה כי המקים רשאי לדרוש מן הבעלים כי זה יחכיר לו את המקרקעין למשך התקופה שלגביה הוא סבר כי היא תקופת החכירה.

לסעיף קטן (ד)

הסעיף המוצע חוזר על סעיף 23(ג) לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ה)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי זכותו של המקים יפה גם כלפי חליפיו של הבעלים, ואינה זכות אישית שניתן להפעילה כלפי הבעלים המקורי בלבד.

[31] ס"ח התשכ"ג, עמ' 156; התשע"א, עמ' 402.

תחולה על הקמת מחוברים על מקרקעין משותפים [מק 46]

605. (א) הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, במקרה שבו הקים שותף מחוברים במקרקעין משותפים, בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או על פי חוזה עם שאר השותפים.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מהוראות סימן ב': פירוק השיתוף בפרק רביעי בחלק משנה ראשון*.

רישום של זכות לפי פרק בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת [ח]

606. בחר המקים לרכוש את הזכות במקרקעין לפי הוראות פרק זה, תעבור הזכות למקים עם רישומה בפנקסי המקרקעין.

פרק שלישי: בתים משותפים

סימן א': הוראות כלליות

הגדרות לפרק הבתים המשותפים [מק 52, 142, תק 1]

607. בפרק זה –

"בית" – מבנה של קבע, כולל הקרקע שעליה נבנה;

"בית משותף" – בית אחד או יותר כמפורט להלן הרשום כבית משותף אחד בפנקס הבתים המשותפים:

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות המקים לרכישת המקרקעין

23. (א) הוקמו המחוברים במקרקעין לא־מוסדרים, זכאי המקים לרכוש את המקרקעין במחיר שוויים בלי המחוברים, בשעת תשלום המחיר, אם נתמלאו שלושה אלה:

(1) המקים סבר בתום לב בשעת הקמת המחוברים כי הוא בעל המקרקעין;

(2) הסכום שהשקיע המקים במחוברים עלה, בשעת הקמתם, על שוויים של המקרקעין בלי המחוברים באותה שעה;

(3) רכישת המקרקעין על ידי המקים אינה עלולה לגרום לבעל המקרקעין נזק חמור שאין בתשלום שוויים כדי לפצותו עליו.

(ב) ההוצאות הקשורות ברכישת המקרקעין לפי סעיף זה – לרבות כל מס, אגרה ותשלום חובה אחר המשתלמים אגב העברת מקרקעין, אך למעט תשלום המגיע בעד תקופה שלפני הקמת המחוברים – יחולו, על אף האמור בכל דין, על המקים.

(ג) זכויות המקים לפי סעיף זה עדיפות על זכויות בעל המקרקעין לפי סעיף 21."

סעיף 605 ההוראה המוצעת משנה מהחוק הקיים. לפי סעיף 46 לחוק המקרקעין, בנייה או נטיעה שלא כדין על ידי שותף במקרקעין המשותפים מהווה עילה לפירוק השיתוף בידי כל אחד מן השותפים האחרים, על אף כל הוראה אחרת בהסכם השיתוף. מובהר כי השאלה, אם יש בבנייה או בנטיעה מצד שותף אחד כדי להוביל לפירוק השיתוף, ראוי כי תיוותר לבחינה פרטנית, אם בנסיבות העניין מעשה השותף מהווה הפרה המצדיקה את ביטולו של השיתוף.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פירוק השיתוף בשל הקמת מחוברים שלא כדין

46. הקים שותף מחוברים במקרקעין המשותפים בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם יתר השותפים (להלן – שותף מקים), רשאי כל אחד משאר השותפים, על אף כל מגבלה בהסכם השיתוף, לדרוש פירוק השיתוף בהתאם להוראות סימן ב'; לא נדרש פירוק השיתוף, יחולו הוראות פרק ד', בשינויים המחוייבים."

סעיף 606 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי רכישת הזכות הקניינית במקרקעין על ידי המקים, בעקבות מימוש ברירה לרכוש זכות במקרקעין לפי הפרק המוצע, טעונה רישום בפנקסי המקרקעין.

פרק שלישי: בתים משותפים

סימן א': הוראות כלליות

סעיף 607 **להגדרה "בית"** – ההגדרה המוצעת חוזרת על ההגדרה שבסעיף 52 לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

52. בית – מבנה של קבע, ובכלל זה הקרקע שעליה נבנה."

להגדרה "בית משותף" – ההגדרה המוצעת מונה כמה מקרים שבהם ייחשבו דירות, אף שהן לא באותו מבנה, לבית משותף אחד. במקביל מוצע לתקן את סעיף 142 לחוק

* סעיפים 524 עד 531.

(1) בית שיש בו שתי דירות או יותר;

(2) שני בתים או יותר שבכל אחד מהם יש דירה אחת לפחות והבתים הוקמו על חלקה או חלקות שאינן ניתנות לחלוקה באופן שכל בית יעמוד על חלקה נפרדת;

(3) שני בתים או יותר שלהם מיתקנים משותפים;

"בעל דירה", לגבי דירה שהוחכרה בחכירה לדורות – החוכר לדורות או חוכר המשנה לדורות, לפי העניין, אלא אם כן נקבע בחוזה החכירה כי לא יראו חוכר כאמור, לעניין פרק זה, כבעל דירה;

"רכוש משותף" – כל חלקי הבית המשותף, למעט דירות, ולרבות מיתקנים שבתחומי דירה מסוימת המחוברים חיבור של קבע והמיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או את מרביתם וכן מיתקנים וצנרת כאמור בסעיף 623(ב);

"תקנון בית משותף" או "תקנון" – כמשמעותו בסימן ג'. [מק 55(ג) רישה]

דברי הסבר

המקרקעין, שייוותר מחוץ לחוק זה, ולקבוע כי תנאי מוקדם לרישום בית כבית משותף בפנקס הבתים המשותפים הוא קיומו של רכוש משותף (ראו סעיף 897 המוצע). מטרת ההוראה למנוע מצב שבו ייחשבו לבתים משותפים מבנים בלא רכוש משותף, שהוא מרכיב עיקרי בבית המשותף.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

52. "בית משותף" – בית שיש בו שתי דירות או יותר והוא נרשם בפנקס הבתים המשותפים.

בית הראוי להירשם בפנקס

142. (א) בית שיש בו שתי דירות או יותר ואפשר לזהות כל אחת מהן כיחידה נפרדת, ניתן לרישום בפנקס.

(ב) שני בתים או יותר שבכל אחד מהן יש דירה אחת או יותר והבתים הוקמו על חלקה או חלקות שאינן ניתנות לחלוקה באופן שכל בית יעמוד על חלקה נפרדת, ניתנים לרישום בפנקס כבית משותף.

(ג) שני בתים או יותר שיש להם מיתקנים משותפים, ניתנים לרישום בפנקס כבית משותף."

להגדרה "בעל דירה" – ההוראה המוצעת חוזרת על ההגדרות שבסעיפים 52 לחוק המקרקעין וסעיף 1 לתקנון המצוי, בשינויי נוסח.

יצוין כי מאחר שהמונח "דירה" מופיע בהקשרים שונים בחוק המוצע, הגדרתו מצויה בסעיף 499 לחוק המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

52. בעל דירה – לגבי דירה שהוחכרה לדורות – החוכר לדורות או חוכר המשנה לדורות, לפי העניין, זולת אם נקבע בחוזה החכירה שלעניין פרק זה לא יראו אותם כבעלי דירה;".

נוסח התקנון המצוי:

"הגדרות

1. בתקנון זה –

"בעל דירה" – לגבי דירה שהוחכרה לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים – החוכר או חוכר־המשנה, לפי העניין, זולת אם נקבע בחוזה החכירה שלעניין התקנון לא יראו אותם בעלי־דירה;".

להגדרה "רכוש משותף" – ההוראה המוצעת חוזרת על ההגדרות שבסעיפים 52 לחוק המקרקעין וסעיף 1 לתקנון המצוי בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

52. "רכוש משותף" – כל חלקי הבית המשותף חוץ מן החלקים הרשומים כדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסד, חדרי המדרגות, מעליות, מקלטים, וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם בתחומי דירה מסויימת."

נוסח התקנון המצוי:

"הגדרות

1. בתקנון זה –

"רכוש משותף" – כל חלקי הבית המשותף חוץ מן החלקים הרשומים כדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסד, חדרי–המדרגות, מעליות, מיקלטים, וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם בתחומי דירה מסויימת."

להגדרה "תקנון בית משותף" או "תקנון" – ההגדרה המוצעת מפנה להוראות סימן ג' המוצע, וזאת במקום ההגדרה הסמויה שבסעיף 55(ג) לחוק המקרקעין.

סימן ב׳: דירות ורכוש משותף

המנה ברכוש המשותף
[מק 55(א)]

608. (א) לכל בעל דירה בבית משותף מנה בלתי מסוימת ברכוש המשותף של הבית.

[מק 57(א)]

(ב) שיעורה של המנה ברכוש המשותף כאמור בסעיף קטן (א) יהיה לפי היחס שבין שטח רצפת הדירה לבין שטח רצפת כל הדירות בבית המשותף, אלא אם כן נקבע בתקנון שיעור אחר.

[מק 57(ב)]

(ג) שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות כללים לחישוב שטח הרצפה של הדירה כאמור בסעיף קטן (ב).

עסקאות ברכוש המשותף
[מק 54]

609. (א) דירה בבית משותף תהיה יחידה נפרדת לבעלות, לזכויות אחרות ולעסקאות.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (ג) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון, כמשמעותו בסימן ג׳ לפרק זה (להלן – התקנון), שחלק מסויים של הרכוש המשותף יהיה צמוד לדירה פלונית, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מעליות, מקלטים ומיתקנים המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות; הוצמד חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, לא יחולו עליו הוראות פרק זה בנוגע לרכוש המשותף, ודינו לכל דבר כדין הדירה שאליה הוצמד.״

סימן ב׳: דירות ורכוש משותף

סעיף 608 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על סעיף 55(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. המילה ״חלק״ הוחלפה ב״מנה״, בהתאם למינוח שהוצע בפרק הדן בשיתוף במקרקעין; זאת משום שהמונח ״מנה״ משקף באופן מדויק יותר את היחס המשפטי של בעלי הדירות לרכוש המשותף (ראו דברי הסבר לסעיפים 513 ו־693 המוצעים). הוספת המילים ״בלתי מסוימת״ מטרתה להבהיר, ואין בה כדי להצביע על פרשנות שונה של המונח ״מנה״ בהקשר הזה לעומת פרשנותו בהקשר של דיני השיתוף הכלליים. המונח ״הוצמד״ הושמט, מכיוון שהשימוש במינוח זה בהקשר לרכוש המשותף עלול להטעות, שכן מלכתחילה המונח ״הצמדה״ מתאר את ההליך שבאמצעותו מוצאים חלקים מן הרכוש המשותף.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (א) לכל דירה בבית משותף צמוד חלק בלתי מסוים ברכוש המשותף של אותו בית משותף.״

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 57(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח קלים. הסיפה של סעיף 57(א) לחוק הקיים אינה מופיעה בחוק המוצע מאחר שהמדובר בהוראה אופרטיבית למרשם שתימצא בחוק נפרד (ראו סעיף 897 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״החלק ברכוש המשותף

57. (א) שיעורו של החלק ברכוש המשותף הצמוד לכל דירה יהיה לפי יחס שטח רצפתה אל שטח הרצפה של כל הדירות שבבית המשותף, זולת אם נקבע בתקנון שיעור אחר; בחישוב שיעורו של חלק כאמור לא יעברו את תחום חלקי המאה.״

לסעיף קטן (ג)

בהוראת הסעיף המוצע נוספה סמכות לשר המשפטים להתקין תקנות אשר יפרטו כיצד יש לחשב את השטח של הדירות, וזאת במקום ההוראה המצומצמת שבסעיף 57(ב) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״החלק ברכוש המשותף

57. (ב) בחישוב שטח הרצפה לעניין סעיף קטן (א) לא יובאו בחשבון שטחם של גזוזטראות ושל קירות חיצוניים, אלא אם נקבעה בתקנון הוראה אחרת.״

סעיף 609 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 54 לחוק המקרקעין, ועל העיקרון ולפיו דירה בבית משותף תיחשב ליחידה נפרדת לעסקאות (ראו סעיף 598 המוצע). ההוראה כוללת לא רק עסקאות אלא גם פעולות משפטיות אחרות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״בעלות נפרדת בדירות

54. על אף האמור בסעיף 13 תהא דירה בבית משותף נושא נפרד לבעלות, לזכויות ולעסקאות.״

(ב) הקניה של זכות בדירה תחול גם על המנה של בעל הדירה ברכוש המשותף ואולם ניתן להשכיר דירה, להשאילה או להקנות בה זיקת הנאה, לתקופה שאינה עולה על חמש שנים בלי להקנות את אותה זכות לגבי המנה של בעל הדירה ברכוש המשותף. [55(ב) רישה, ח]

(ג) עסקה או הקניה אחרת של זכות במנה של בעל דירה ברכוש המשותף, בנפרד מעסקה או פעולה אחרת בדירה, אין לה תוקף; אין בהוראת סעיף קטן זה כדי למנוע, בהסכמת כל בעלי הדירות – [מק 55(ב) סיפה, ח]

(1) הגדלה או הקטנה של שטח הקרקע שברכוש המשותף;

(2) השכרה או השאלה של חלק מסוים ברכוש המשותף או הקניית זיקת הנאה בו.

.610 (א) הוראות פרק רביעי: שיתוף בנכס בחלק משנה ראשון*, למעט סעיף 520(א)(1), (3), (4) ו־(ג) לא יחולו על הרכוש המשותף. תחולת הוראות על רכוש משותף [מק 56(א)]

(ב) הוראות סעיף 605(א) יחולו על רכוש משותף.

.611 (א) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים המפריעים הפרעה של ממש לשימוש הסביר ברכוש המשותף המסכנים או העשויים לסכן את קיומו או המשנים או העשויים לשנות את ערכו, אלא אם כן קיבל מראש את הסכמת האסיפה הכללית של בעלי הדירות; לעניין זה, "הפרעה" לשימוש סביר ברכוש המשותף – לרבות פגיעה בחזותו החיצונית, התקינה והאחידה כפי שהיתה בעת גמר הבנייה. שינויים ותיקונים בדירה [תק 2]

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 55(ב) לחוק המקרקעין, אך מוסיפה סייג המאפשר לעשות עסקאות מסוימות בדירה (שכירות, שאילה, או הקניית זיקת הנאה), ולקבוע כי הן לא יחולו על המנה של בעל הדירה ברכוש המשותף, וזאת בתנאי שתקופת השכירות, השאילה או זיקת ההנאה לא תעלה על חמש שנים. תקופה זו נראית תקופה סבירה, שמעבר לה אין זה מוצדק, מחמת האינטרס הציבורי, כי ייעשו עסקאות אשר לא יכללו את מנתו של בעל הדירה ברכוש המשותף.

נוסח החוק הקיים:

"חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (ב) עסקה בדירה תחול גם על החלק שברכוש המשותף הצמוד אליה, ואין תוקף לעסקה ברכוש המשותף בנפרד מהדירה; אין בהוראה זו כדי למנוע פעולה הבאה להקטין או להגדיל את שטח הקרקע שברכוש המשותף."

לסעיף קטן (ג)

בפסקה (1), ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 55(ב) סיפה לחוק המקרקעין הקיים וקובעת כי ניתן, בהסכמת כל בעלי הדירות, לעשות עסקה שעניינה הקטנה או הגדלה של קרקע ברכוש משותף; בפסקה (2) מוצע להוסיף הוראה חדשה המאפשרת, בהסכמת כל בעלי הדירות, השכרה או השאלה של חלק מסוים של הרכוש המשותף או הקניית זיקת הנאה בו.

נוסח החוק הקיים:

"חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (ב) עסקה בדירה תחול גם על החלק שברכוש המשותף הצמוד אליה, ואין תוקף לעסקה ברכוש המשותף בנפרד מהדירה; אין בהוראה זו כדי למנוע פעולה הבאה להקטין או להגדיל את שטח הקרקע שברכוש המשותף."

סעיף 610 על פי חוק המקרקעין הקיים, הסדר השיתוף בבית משותף שונה מדיני השיתוף הכלליים. בהתאם לכך נקבע, כי הוראות פרק השיתוף בנכסים, לא יחולו על הרכוש המשותף. עם זאת נקבע כי כל דייר, כמו שותף בנכס, זכאי להשתמש שימוש סביר ברכוש המשותף בלי שקיבל לכך את הסכמת שאר הדיירים, וכן הוא רשאי לנקוט פעולות סבירות למניעת נזק לנכס ולהגנת הבעלות, החזקה והשימוש בו ופעולות הנחוצות בדחיפות להחזקתו של הנכס. כמו כן מוצע להחיל על בנייה ונטיעה שלא כדין של בעל דירה ברכוש המשותף את ההסדר הקבוע בסעיף 605(א) המוצע ואת הוראות הפרק בדבר בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת. הוראת סעיף 56(ב) לחוק המקרקעין הושמטה בשל היותה מיותרת, לאור העיקרון הקבוע בסעיף קטן (א) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"אי־תחולת פרק ה'

56. (א) הוראות פרק ה' לא יחולו על הרכוש המשותף.

(ב) האמור בסעיף קטן (א) אין בו כדי למנוע בעלות משותפת בדירה או פירוק השיתוף בדירה כזאת."

סעיף 611 ההוראה המוצעת מעוגנת כיום בסעיף 2 לתקנון המצוי, העוסק ביחסי הגומלין שבין השינויים המתבצעים בדירה בבית המשותף, לבין הדירות האחרות בבית והרכוש המשותף. מפאת חשיבותה של הוראה זו מוצע לשלבה בגוף החוק. בסעיף קטן (ב), התנאי בדבר הצורך בהחלטת האסיפה הכללית לביצוע

* סעיפים 513 עד 535.

(ב) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים המפריעים הפרעה של ממש לשימוש הסביר בדירה אחרת, המסכנים או העשויים לסכן את קיומה, או המשנים או העשויים לשנות, שינוי של ממש, את ערכה, אלא אם כן קיבל מראש את הסכמת בעל הדירה האחרת לכך.

(ג) כל שינוי או תיקון אחר שאינו כאמור בסעיפים קטנים (א) ו־(ב), רשאי בעל דירה לעשות בדירתו על דעת עצמו.

הצמדת רכוש משותף לדירה [מק 55(ג) רישה]

612. (א) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון שחלק מסוים של הרכוש המשותף יוצמד לדירה מסוימת, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מקלטים, מעליות ומיתקנים חיוניים אחרים, המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות.

[מק 57(ג)]

(ב) לעניין סימן זה, שטחו של חלק שהוצמד לדירה ייחשב כשטחה של אותה דירה בשיעור שנקבע לכך בתקנון, ובאין קביעה כזו – בשיעור שקבע המפקח לפי הנסיבות.

[מק 55(ג) סיפה, 62(א1)]

(ג) חלק שהוצמד לדירה לא ייחשב עוד כחלק מהרכוש המשותף, ודינו כדין הדירה שאליה הוצמד ואולם בעל אותה דירה רשאי, אם לא נקבע אחרת בתקנון, להעביר את החלק האמור, בנפרד מדירתו, לבעל דירה אחרת בבית המשותף, אף בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, ובלבד שהתקיימו הוראות סעיף 145 לחוק המקרקעין.

דברי הסבר

שינויים או תיקונים בתוך דירה צומצם לשינויים או לתיקונים הגורמים "הפרעה של ממש לשימוש הסביר", ובכך הותאמה ההוראה המוצעת להוראה הדנה במטרד ליחיד (סעיף 396 ו־504 המוצעים). כמו כן הובהר כי ביחס לשינויים המשנים או העשויים לשנות את ערכה של הדירה, המדובר הוא בשינויים של ממש ולא בכל שינוי כפי שעשוי להשתמע מההוראה הקיימת.

נוסח התקנון המצוי:

"שינויים ותיקונים בדירה

2. (א) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים הפוגעים ברכוש המשותף או מסכנים או עשויים לסכן את קיומו או משנים או עשויים לשנות את ערכו, אלא אם קיבל תחילה הסכמת האסיפה הכללית של בעלי הדירות. לעניין זה, "פגיעה ברכוש המשותף" – לרבות פגיעה בחזותו החיצונית התקינה והאחידה כפי שהיתה בעת גמר הבניה.

(ב) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים הפוגעים בדירה אחרת או מסכנים או עשויים לסכן את קיומה, או משנים או עשויים לשנות את ערכה, אלא אם קיבל תחילה הסכמת בעל הדירה האחרת.

(ג) כל שינוי או תיקון אחר רשאי בעל דירה לעשות בדירתו על דעת עצמו."

סעיף 612 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 55(ג) רישה לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. ואולם בעוד החוק הקיים אוסר על הצמדת מיתקנים המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות לדירה מסוימת, מוצע לסייג את איסור ההצמדה למתקנים חיוניים בלבד.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (ג) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון, כמשמעותו בסימן ג' לפרק זה (להלן – התקנון), שחלק מסוים של הרכוש המשותף יהיה צמוד לדירה פלונית, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מעליות, מקלטים ומיתקנים המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות; הוצמד חלק מסוים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, לא יחולו עליו הוראות פרק זה בנוגע לרכוש המשותף, ודינו לכל דבר כדין הדירה שאליה הוצמד."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 57(ג) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. המילים "לעניין סימן זה" מבהירות כי החישוב המצוין בסעיף הקטן המוצע נכון רק לגבי סימן ב' שכותרתו "דירות ורכוש משותף" ולא ניתן לעשות בו שימוש כמפתח לחישוב חיובו של בעל דירה בהקשרים אחרים.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החלק ברכוש המשותף

57. (ג) הוצמד חלק מסויים של הרכוש המשותף לדירה פלונית, יובא שטחו בחשבון לעניין סעיף קטן (א) בשיעור שנקבע לכך בתקנון, ובאין קביעה כזאת – בשיעור שקבע המפקח לפי הנסיבות."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות חוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הסעיף מבהיר שמותרת העברת חלקים מוצמדים מדירה לדירה, בדרך של צו לתיקון רישום בית משותף, ובלבד שמולאו הדרישות לתיקון הצו לרישום הבית המשותף ושלא נקבע אחרת בתקנון.

סימן ג׳: ניהול הבית המשותף

613. (א) בית משותף יתנהל על פי תקנון המסדיר את היחסים בין בעלי הדירות ואת זכויותיהם וחובותיהם בקשר לבית המשותף. תקנון בית משותף [מק 61]

(ב) התקנון ייקבע או ישונה בהחלטה של האסיפה הכללית של בעלי הדירות שהתקבלה ברוב של בעלי הדירות שלהם שני שלישים לפחות מן הרכוש המשותף; ואולם – [מק 62(א)]

(1) אין לקבוע או לשנות בתקנון זכויות של בעלי דירות או להטיל עליהם חובות או תשלומים מסוג או בשיעור שלא פורשו בפרק זה אלא בהסכמתם;

(2) אין להצמיד חלק מסוים של הרכוש המשותף לדירה מסוימת, אלא בהסכמת כל בעלי הדירות.

(ג) לעניין סעיף קטן (ב), ״בעל דירה״ – לרבות המחכיר בדירה המוחכרת בחכירה לדורות ומחכיר המשנה בדירה המוחכרת בחכירת משנה לדורות. [מק 62(ב)]

614. (א) התקנון וכל שינוי בו ניתנים לרישום בפנקס הבתים המשותפים. רישום תקנון בית משותף [מק 62(ג) רישה]

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

55. (ג) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון, כמשמעותו בסימן ג׳ לפרק זה (להלן – התקנון), שחלק מסויים של הרכוש המשותף יהיה צמוד לדירה פלונית, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מעליות, מקלטים ומיתקנים המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות; הוצמד חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, לא יחולו עליו הוראות פרק זה בנוגע לרכוש המשותף, ודינו לכל דבר כדין הדירה שאליה הוצמד.

תקנון מוסכם

62. (א1) הוצמד חלק מסוים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, ניתן להעבירו לדירה אחרת בבית ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים ובלבד שנתקיימו הוראות סעיף 145.״

סימן ג׳: ניהול הבית המשותף

סעיף 613 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 61 לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״תקנון

61. בית משותף יתנהל על פי תקנון המסדיר את היחסים בין בעלי הדירות ואת זכויותיהם וחובותיהם בקשר לבית המשותף.״

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 62(א) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״תקנון מוסכם

62. (א) בעלי הדירות רשאים לערוך תקנון ולשנות את הוראותיו ברוב של בעלי הדירות ששני שלישים של הרכוש המשותף צמודים לדירותיהם, אולם אין לקבוע או לשנות בתקנון זכויות של בעלי דירות או להטיל עליהם חובות או תשלומים מסוג או בשיעור שלא פורשו בחוק זה אלא בהסכמתם, ואין לקבוע הצמדה של חלק מסוים מהרכוש המשותף לדירה פלונית אלא בהסכמת כל בעלי הדירות.״

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 62(ב) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״תקנון מוסכם

62. (ב) לעניין סעיף קטן (א), ״בעל דירה״ – לרבות המחכיר בדירה המוחכרת בחכירה לדורות ומחכיר־המשנה בדירה המוחכרת בחכירת־משנה לדורות.״

סעיף 614 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הרישה של סעיף 62(ג) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״תקנון מוסכם

62. (ג) תקנון וכל שינוי בו ניתנים לרישום, ומשנרשמו, כוחם יפה גם כלפי אדם שנעשה בעל דירה לאחר מכן.״

[מק 62(ג) סיפה, ח]

(ב) תקנון שנרשם כאמור בסעיף קטן (א), כוחו יפה גם כלפי מי שרכש בעלות בדירה בבית המשותף לאחר רישום התקנון; תקנון או שינוי בו שטרם נרשמו, יחייבו את מי שהיו בעלי הדירות בעת קביעתו וכן אדם אחר שהפך לבעל דירה בבית המשותף לאחר מכן, אם ידע על התקנון או השינוי כאמור.

[ח]

(ג) הוראה בתקנון לעניין דרכי ההחזקה של הרכוש המשותף והשימוש בו תחייב גם את הבא מכוחו של בעל דירה.

[מק 63]

(ד) תקנון ניתן לרישום אף בשעה שהבית המשותף כולו הוא בבעלותו של אדם אחד.

[מק 64, מק 77ג]

(ה) התקנון המצוי שבתוספת השנייה ייחשב כתקנון שנרשם בידי בעלי הדירות מקום שלא נרשם תקנון לפי סעיף קטן (א), או בעניין מסוים שאין לגביו הוראה בתקנון שנרשם.

הוצאות להחזקת רכוש משותף [מק 58]

615. (א) בעל דירה ישתתף בהוצאות הדרושות להחזקתו התקינה ולניהולו של הרכוש המשותף ולהבטחת השירותים המחויבים על פי חיקוק או המקובלים על פי נוהג, לפי היחס שבין שטח רצפת דירתו לבין שטח רצפת כל הדירות שבבית המשותף, אלא אם כן נקבע בתקנון שיעור השתתפות אחר.

(ב) בסעיף זה, "החזקה תקינה" – שמירה על מצבו של הרכוש המשותף כפי שהיה בעת גמר הבנייה, לרבות שינויים שבוצעו בו לאחר מכן בהסכמת בעלי הדירות.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של סעיף 62(ג) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. כמו כן מוצע לקבוע כי בשל מעמדו המשפטי של התקנון, יחייב התקנון את מי שהיה בעל דירה בעת קביעתו, גם אם התקנון לא נרשם, כמו גם את מי שהיה לבעל דירה לאחר קבלתו, אם הוא ידע על קיומו.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תקנון מוסכם

62. (ג) תקנון וכל שינוי בו ניתנים לרישום, ומשנרשמו, כוחם יפה גם כלפי אדם שנעשה בעל דירה לאחר מכן."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי הוראה בתקנון ביחס לדרכי החזקתו התקינה וניהולו של הרכוש המשותף תחייב גם את כל מי שמשתמש בנכס מטעם בעל הדירה, כגון שוכר, אורח, בני משפחה וכיוצא באלה.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 63 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תקנון שנערך על ידי יחיד

63. תקנון ניתן לרישום אף בשעה שהבית המשותף על כל דירותיו הוא בבעלותו של אדם אחד."

לסעיף קטן (ה)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 64 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. הוראה זו כמו הוראות אחרות בפרק זה, חלה גם על בית משותף שלא נרשם ככזה (ראה סעיף 639 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנון המצוי

64. מקום שלא נרשם תקנון לפי סעיף 62, ובמידה שאין בתקנון שנרשם הוראה בנדון, יראו את התקנון המצוי שבתוספת כתקנון שנרשם על ידי בעלי הדירות."

סעיף 615 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 58(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

בשונה מההגדרה שבסעיף 58(א), ההוראה המוצעת קובעת כי "החזקה תקינה" מתייחסת גם לשמירה על מצבו של הרכוש המשותף, לרבות שינויים (ולא רק "שיפורים") שבוצעו בו בהסכמת בעלי הדירות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"נשיאת הוצאות

58. (א) בעל דירה חייב להשתתף בהוצאות הדרושות להחזקתו התקינה ולניהולו של הרכוש המשותף ולהבטחת השירותים המחויבים על פי דין או המקובלים על פי הנוהג, הכל בהתאם לחלקו ברכוש המשותף, זולת אם

616. (א) בכל בית משותף יהיה ועד שינהל את הרכוש המשותף ושיפעל לפי הוראות התקנון. ועד בית משותף וסמכויותיו [מק 65]

(ב) הוועד הוא שלוח של בעלי הדירות בכל הנוגע להחזקתו התקינה ולניהולו של הרכוש המשותף ולהבטחת השירותים המחויבים על פי חיקוק או המקובלים על פי נוהג, כאמור בסעיף 615(א), והוא מוסמך בעניינים אלה, בשם בעלי הדירות, להתקשר בחוזים ולהיות צד בכל הליך משפטי ובכל משא ומתן אחר. [מק 69]

617. (א) הוועד ייכון לפי הוראות התקנון ויפעל בהתאם להחלטות האסיפה הכללית ככל שהתקבלו. כינון ועד בית משותף [מק 65]

(ב) לא כונן ועד בבית משותף לפי הוראות התקנון או שהוועד שכונן אינו פועל, רשאי המפקח למנות לאותו בית ועד מבין בעלי הדירות, ובאין אפשרות מעשית לכך – אף שלא מביניהם; כמו כן רשאי המפקח לקבוע לוועד שמינה שכר, שישולם בידי בעלי הדירות, כחלק מן ההוצאות, אחרי שנתן לבעלי הדירות הזדמנות להשמיע את טענותיהם. [מק 67(א), 68]

דברי הסבר

נקבע בתקנון שיעור השתתפות אחר. לעניין זה, "החזקה תקינה" – שמירה על מצבו של הרכוש המשותף כפי שהיה בעת גמר הבנייה, לרבות שיפורים שבוצעו בו לאחר מכן בהסכמת בעלי הדירות."

סעיף 616 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הרישה של סעיף 65 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. כך הוחלף המונח "נציגות" הקבוע בחוק הקיים במונח "ועד", שהוא המונח המקובל בחיי היום־יום. כדי להדגיש את האבחנה בין "דירה" לבין "רכוש משותף" וכדי להבהיר את סמכויות הוועד, מוצע לקבוע כי מדובר בניהול "הרכוש המשותף" ולא בניהול "ענייני הבית המשותף".

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"נציגות הבית המשותף

65. לכל בית משותף תהיה נציגות לשם ניהול ענייני הבית המשותף; הנציגות תיכון ותפעל לפי הוראות התקנון."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 69 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, וקובעת כי הוועד משמש כשלוח של כל בעלי הדירות. המילים "ולהבטחת השירותים המחויבים על פי חיקוק או המקובלים על פי הנוהג", הוספו כדי להתאים בין נוסח הוראה זו לנוסח סעיף 615(א) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הנציגות – מורשה של בעלי הדירות

69. הנציגות תשמש מורשה של כל בעלי הדירות בכל עניין הנוגע להחזקתו התקינה ולניהולו של הבית המשותף, והיא זכאית בענינים אלה להתקשר בחוזים ולהיות צד בכל הליך משפטי ובכל משא ומתן אחר בשם כל בעלי הדירות."

סעיף 617 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת הסיפה של סעיף 65 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, בעקבות החלפת מונח הנציגות במונח "ועד". כמו כן מבהירה ההוראה כי פעולות הוועד כפופות להחלטות האסיפה הכללית.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"נציגות הבית המשותף

65. לכל בית משותף תהיה נציגות לשם ניהול ענייני הבית המשותף; הנציגות תיכון ותפעל לפי הוראות התקנון."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות חוק המקרקעין, המפורטות להלן, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הנוהל באין נציגות

67. (א) לא נכונה בבית משותף נציגות לפי הוראות התקנון, או שהנציגות אינה פועלת, רשאי המפקח למנות לאותו בית נציגות, והוראות סעיף 66 יחולו, בשינויים המחויבים, על מינוי הנציגות, על קביעת שכרה ועל מעמדה.

השכר לנציגות

68. השכר שנקבע על ידי המפקח לנציגות שנתמנתה כאמור בסעיף 66 או בסעיף 67, דינו כדין הוצאה שבעלי הדירות חייבים להשתתף בה כאמור בסעיף 58."

[מק 67(ב)] (ג) נקבע בתקנון שהוועד ייבחר בידי בעלי הדירות באסיפה כללית, לא יפעיל המפקח את סמכותו לפי הוראות סעיף קטן (ב), אלא לאחר שהורה על כינוס אסיפה כללית בעניין והאסיפה לא בחרה ועד, או שנוכח כי בנסיבות העניין כינוס של אסיפה כאמור אינו מעשי.

[מק 66(ב)] (ד) ועד שנתמנה בידי המפקח לפי הוראת סעיף זה, דינו לכל דבר ועניין כדין ועד שכונן לפי הוראות התקנון.

אסיפה כללית בבית משותף [מק 71 (א) רישה]

618. (א) האסיפה הכללית של בעלי הדירות רשאית, בהתאם לתקנון, לקבל החלטות בענייני הניהול של הרכוש המשותף והשימוש בו; החלטות האסיפה יירשמו בספר ההחלטות.

(ב) החלטה של בעלי הדירות שהתקבלה בהתאם לתקנון, תחייב כל בעל דירה; החלטה כאמור שנרשמה בספר ההחלטות תחייב גם את מי שהיה לבעל דירה אחרי קבלתה; היתה ההחלטה לעניין דרכי ההחזקה של הרכוש המשותף והשימוש בו, תחייב ההחלטה גם את הבאים מכוחו של בעל דירה.

[מק 70] (ג) קבע תקנון של בית משותף הוראות בדבר קיום אסיפה כללית של בעלי הדירות והאסיפה לא נתכנסה במועדה בהתאם להוראות התקנון, רשאי המפקח להורות על כינוסה ולקבוע את סדר יומה; הוראות התקנון יחולו על אסיפה שכונסה כאמור, ודינה כדין אסיפה כללית שכונסה בהתאם לתקנון.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 67(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הנוהל באין נציגות

67. (ב) קבע תקנונו של הבית המשותף בחירת הנציגות באסיפה כללית, לא ישתמש המפקח בסמכותו לפי סעיף קטן (א) אלא לאחר שכינס את בעלי הדירות לאסיפה כללית לבחירת הנציגות והנציגות לא נבחרה באסיפה, או שנוכח כי בנסיבות המקרה כינוס האסיפה לא יהיה מעשי."

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 66(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מובהר כי גם החלטות הוועד אשר התמנה על ידי המפקח ופעולותיו כפופות להחלטות האסיפה הכללית, בהתאם לכלל הקבוע בסעיף קטן (א) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הנציגות הראשונה

66. (ב) דינה של נציגות שנתמנתה כאמור בסעיף קטן (א) יהא לכל דבר כדין נציגות שנכונה לפי הוראות התקנון."

סעיף 618 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת קובעת מהן הסמכויות של האסיפה הכללית, ברוח האמור בסעיף 5(א) לתקנון המצוי, וכן קובעת, בהתאם לחוק הקיים (סעיף 71(א) לחוק המקרקעין), הוראה בדבר ניהול ספר החלטות.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת שונה מהחוק הקיים והיא קובעת, כי החלטה שהתקבלה בהתאם לתקנון, תחייב בעל דירה אף בטרם רישומה בספר ההחלטות, ותחייב את מי שהיה לבעל דירה לאחר מכן אם נרשמה בספר ההחלטות. הטעם לכך נעוץ במעמדה המשפטי של החלטת האסיפה. הוראה דומה מצויה גם בסעיפים 614(ב) ו־(ג) המוצעים, הדנים בתחולת תקנון שלא נרשם. כמו כן נוספה הוראה בדבר תחולתן של החלטות שעניינן החזקה ושימוש על הבאים מכוחו של בעל דירה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החלטות בעלי הדירות

71. (א) החלטה של בעלי הדירות שנתקבלה בהתאם לתקנון ונרשמה בספר ההחלטות תחייב כל בעל דירה, בין שהיה בעל דירה בשעת קבלת ההחלטה ובין שהיה לבעל דירה אחרי קבלתה; ספר ההחלטות יהיה פתוח לעיון בכל עת סבירה לכל בעל דירה."

נוסח התקנון המצוי:

"אסיפה כללית רגילה

5. (א) בעלי הדירות יקיימו אחת לשנה אסיפה כללית לשם קביעת דרכי ניהולו של הרכוש המשותף והשימוש בו, קביעת ההוצאות הכרוכות בכך, מינוי נציגות, אישור חשבונות והסדר העניינים האחרים הנובעים מהשכנות בבית המשותף."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 70 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

619. הוועד ינהל את ספר ההחלטות, כאמור בסעיף 618, והוא יהיה פתוח, בכל עת סבירה, לעיונו של כל בעל דירה והבאים מכוחו.

ספר החלטות בבית משותף
[מק 71(א) סיפה]

620. (א) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון או בהחלטה שהתקבלה ברוב של בעלי הדירות שלהם שני שלישים של הרכוש המשותף, כי הניהול וההחזקה התקינה של הרכוש המשותף, כולם או רובם, יתבצעו בידי מי שבעלי הדירות יתקשרו עמו למטרה כאמור (בסעיף זה – מתחזק).

ניהול הרכוש המשותף בידי מתחזק
[מק 71(ב) עד (ד)]

(2) החלטה לעניין התקשרות עם מתחזק מסוים או לעניין החלפתו תתקבל בידי בעלי הדירות שלהם יותר ממחצית הרכוש המשותף.

(ב) דינו של שכר המתחזק כדין הוצאה שבעלי דירות חייבים להשתתף בה, כאמור בסעיף 615(א).

(ג) על המתחזק יחולו, לעניין ניהול החשבונות ואישורם והמצאת מידע לבעלי הדירות, החובות המוטלות על גזבר בסעיף 16 לתקנון המצוי שבתוספת השנייה.

621. הוראות פרק זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על נכסים שנרכשו במשותף בידי בעלי הדירות לשם החזקתו התקינה של הרכוש המשותף וניהולו.

נכסים שנרכשו במשותף
[ח]

622. (א) בסעיף זה, "בית מורכב" – בית משותף המורכב ממבנים אחדים או מאגפים אחדים אשר לכל אחד מהם כניסה נפרדת או מיתקנים נפרדים.

בית משותף המורכב ממבנים או מאגפים
[מק 59]

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"אסיפה כללית

70. קבע תקנונו של בית משותף הוראות בדבר קיום אסיפה כללית של בעלי הדירות והאסיפה לא נתכנסה במועדה בהתאם להוראות התקנון, רשאי המפקח לכנסה ולקבוע את סדר יומה, והוראות התקנון בדבר אסיפה כללית יחולו כאילו כונסה בהתאם להוראותיו."

סעיף 619 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71(א) סיפה, בשינוי נוסח. בהתאם להבהרה בדבר כוחן המחייב של חלק מהוראות התקנון כלפי הבאים מכוחו של בעל דירה, ניתנה גם להם זכות העיון.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החלטות בעלי הדירות

71. (א) החלטה של בעלי הדירות שנתקבלה בהתאם לתקנון ונרשמה בספר ההחלטות תחייב כל בעל דירה, בין שהיה בעל דירה בשעת קבלת ההחלטה ובין שהיה לבעל דירה אחרי קבלתה; ספר ההחלטות יהיה פתוח לעיון בכל עת סבירה לכל בעל דירה."

סעיף 620 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 71(ב) עד (ד) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החלטות בעלי דירות

71. (ב) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון או בהחלטה שהתקבלה ברוב של בעלי הדירות ששני שלישים של הרכוש המשותף צמודים לדירותיהם, כי הניהול וההחזקה התקינה של הרכוש המשותף, כולם או רובם, יתבצעו על ידי מי שבעלי הדירות יתקשרו עמו למטרה כאמור (בחוק זה – מתחזק).

(2) החלטה לעניין התקשרות עם מתחזק מסוים או לעניין החלפתו תתקבל בידי בעלי הדירות שיותר ממחצית הרכוש המשותף צמוד לדירותיהם.

(ג) דינו של שכר המתחזק כדין הוצאה שבעלי דירות חייבים להשתתף בה, כאמור בסעיף 58(א).

(ד) על המתחזק יחולו, לעניין ניהול החשבונות ואישורם והמצאת מידע לבעלי הדירות, החובות המוטלות על גזבר בסעיף 16 לתקנון המצוי שבתוספת."

סעיף 621 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי דיני הרכוש המשותף יחולו גם על נכסים שנרכשו במשותף בידי בעלי הדירות לשם החזקתו התקינה וניהולו של הרכוש המשותף, אף על פי שהם לא עונים על הגדרת "רכוש משותף" שבסעיף 607 המוצע.

סעיף 622 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. ההוראה מבהירה בסעיף קטן (ב) כי המפתח לחישוב החיוב בהוצאות של בעל דירה באגף או במבנה לאחר הפרדת הניהול, יהיה מבוסס על חלקו היחסי של בעל הדירה ברכוש המשותף שבאותו מבנה או אגף, על פי העיקרון הקבוע בסעיף 615(א) המוצע.

(ב) קבעו בעלי הדירות בבית מורכב, בתקנון, כי הרכוש המשותף, כולו או חלקו, שבתחומי כל מבנה או אגף יהיה צמוד לדירות שבאותו מבנה או אגף, או שהחזקתו וניהולו יהיו נפרדים, תחול חובת ההשתתפות בהוצאות ההחזקה והניהול של הרכוש המשותף בהתאם להוראות סעיף 615, על בעלי הדירות שבאותו מבנה או אגף בלבד, ביחס לרכוש המשותף שבמבנה או באגף; בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון שיקיימו אסיפה כללית וועד נפרדים לגבי אותו מבנה או אגף.

(ג) באין קביעה בתקנון כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי המפקח להורות כי בית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (ב), אם נוכח שנסיבות העניין מצדיקות לעשות כן; הורה המפקח כאמור, יקבע את חלקי הרכוש המשותף שיחולו עליהם הוראות סעיף קטן (ב).

(ד) אין בקביעה שבית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (ב) כדי לגרוע מהוראות החוק החלות על הרכוש המשותף בבית כאמור, שהחזקתו וניהולו לא הופרדו.

סימן ד': הוראות בעניין מיתקנים ושירותים מסוימים

מיתקנים וצנרת בבית משותף [מק 59ה]

623. (א) מיתקנים או צנרת בבית משותף שנועדו לשמש דירה מסוימת בלבד, יהוו חלק מאותה דירה, בין אם הם נמצאים בתוך הדירה ובין אם הם נמצאים מחוץ לדירה; נמצאו המיתקנים בתחומה של דירה אחרת, רשאי בעל הדירה שהמיתקנים נועדו לשמש אותה, להיכנס לדירה האחרת בתיאום מוקדם עם בעל הדירה האחרת, לשם ביצוע פעולות הדרושות להחזקתם התקינה.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"בית משותף המורכב ממבנים או מאגפים

59. (א) מקום שבית משותף מורכב ממבנים אחדים או מאגפים אחדים אשר לכל אחד מהם כניסה נפרדת או מיתקנים נפרדים (להלן – בית מורכב) ובעלי הדירות קבעו בתקנון כי הרכוש המשותף, כולו או חלק ממנו, שבתחומי כל מבנה או אגף יהיה צמוד לדירות שבאותו מבנה או אגף, או שהחזקתו וניהולו יהיו נפרדים, תחול חובת ההשתתפות בהוצאות ההחזקה והניהול של הרכוש המשותף כאמור, על בעלי הדירות שבאותו מבנה או אגף בלבד; בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון שיקיימו אסיפה כללית ונציגות נפרדת לגבי אותו מבנה או אגף.

(ב) באין קביעה בתקנון כאמור בסעיף קטן (א), רשאי המפקח להורות כי בית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (א) אם נוכח שנסיבות העניין מצדיקות לעשות כן; הורה המפקח כאמור, יקבע את חלקי הרכוש המשותף שיחול עליהם סעיף קטן (א).

(ג) אין בקביעה שבית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (א) כדי לגרוע מהוראות החוק החלות על הרכוש המשותף בבית כאמור, שהחזקתו וניהולו לא הופרדו."

סימן ד': הוראות בעניין מתקנים ושירותים מסוימים

סעיף 623 לסעיף קטן (א)

הוראת סעיף 59ה לחוק המקרקעין, החלה על מיתקנים וצנרת של מערכת גז מרכזית, הורחבה בסעיף המוצע גם על צנרת ומיתקנים אחרים, זולת אם קיימת בדין הוראה אחרת (ראה למשל חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982, וחוק משק החשמל, התשנ"ו–1996). הסיפה של הסעיף מחדשת וקובעת כי לבעל הדירה, אשר המתקנים משמשים אותו אך מצויים בתחום דירה אחרת, תהיה זכות כניסה לדירה האחרת, בכפוף לתיאום מוקדם, לצורך תיקונים ואחזקת המתקנים.

לסעיפים קטנים (ב) עד (ג)

הסעיפים הקטנים המוצעים חוזרים על הוראת החוק הקיים, אשר תחולתו הורחבה כאמור בסעיף קטן (א), בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"מתקני גז

59ה. (א) מיתקנים או צנרת של מערכת גז מרכזית בבית משותף שנועדו לשמש דירה מסויימת בלבד, יהוו חלק מאותה דירה, בין אם הם נמצאים בתוך הדירה ובין אם הם נמצאים מחוץ לדירה.

(ב) בכפוף להוראות כל דין, מיתקנים או צנרת בבית משותף שנועדו לשמש את כל בעלי הדירות או את חלקם, למעט מכל, מונה או וסת הניתנים לפירוק, יהוו חלק מהרכוש המשותף.

(ג) הוראה בתקנון או בחוזה, העומדת בסתירה לסעיפים קטנים (א) או (ב), בטלה, אלא אם כן היא מיטיבה עם בעלי הדירות.

624. (א) בעל דירה בבית משותף רשאי, בכפוף להוראות סעיף קטן (ב), להתקין במקום סביר על גג הבית המשותף שהוא רכוש משותף, בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, דוד לחימום מים על ידי השמש (בסעיף זה – דוד שמש), ולהתקין בדרך סבירה את המיתקנים הקשורים לכך ואת הצינורות להולכת המים לדירתו, ובלבד שהתקיימו כל אלה: התקנת דוד שמש [מק 59א]

(1) הוא הודיע על כוונתו להתקין דוד שמש לבעלי הדירות האחרים זמן סביר מראש;

(2) הוא קיבל היתר להתקנה לפי חוק התכנון והבנייה, ומילא אחר תנאי ההיתר;

(3) ביום מתן ההיתר כאמור בפסקה (2) לא שימש המקום שעליו יותקן דוד השמש, במשך תקופה סבירה, את בעלי הדירות למטרה כלשהי שהוסכם עליה, בין בהחלטה של בעלי הדירות ובין בהתנהגותם, ואותו מקום לא נועד ביום האמור לשמש למטרה כלשהי לפי תקנון הבית המשותף;

(4) התקנת המיתקנים והצינורות תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בחזות הבית.

(ב) בעל דירה בבית משותף שבגגו אין אפשרות להתקין מספר דודי שמש כמספר הדירות בבית, לא יהיה רשאי להתקין דוד שמש כאמור בסעיף קטן (א) אם בעל דירה אחר התנגד להתקנה, טרם ביצועה.

דברי הסבר

(ב) מיתקנים או צנרת של מערכת גז מרכזית שנועדו לשמש את כל בעלי הדירות או חלקם, למעט מכל, מונה או וסת הניתנים לפירוק, יהוו חלק מהרכוש המשותף.

(ג) הוראה, בתקנון או בחוזה, העומדת בסתירה לסעיפים קטנים (א) או (ב) – בטלה, זולת אם היא מיטיבה עם בעלי הדירות."

סעיף 624 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59א לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מובהר כי הסעיף הקטן המוצע יחול במקרה שבו אין אפשרות להציב על גג הבית דודי שמש כמספר הדירות בבית, שאם לא כן תחול הוראת סעיף קטן (ב) המוצע. כדי לתת משקל ליכולת הדייר להתנגד לפי סעיף קטן (ב), ולסמכות המפקח להתערב בסכסוך, נוספה חובה לתת הודעה בדבר הכוונה להתקין דוד שמש, כתנאי לחוקיות התקנתו על פי הסעיף המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת דוד שמש

59א. (א) בעל דירה רשאי, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים, להתקין במקום סביר על גג הבית המשותף שהוא רכוש משותף, דוד לחימום מים על ידי השמש (להלן – דוד שמש), ולהתקין בדרך סבירה את המיתקנים הקשורים לכך והצינורות להולכת המים לדירתו, ובלבד שנתקיימו כל אלה:

(1) הוא קיבל היתר להתקנה לפי חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965, ומילא אחרי תנאי ההיתר;

(2) ביום מתן ההיתר לא שימש המקום שעליו יותקן דוד השמש, במשך תקופה סבירה, את בעלי הדירות למטרה כלשהי שהוסכם עליה, בין בהחלטה של בעלי הדירות ובין בהתנהגותם, והוא לא נועד ביום האמור לשמש למטרה כלשהי לפי תקנון הבית המשותף;

(3) התקנת המיתקנים והצינורות תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בחזות הבית."

לסעיף קטן (ב)

הוראת הסעיף הקטן המוצע שונה מהחוק הקיים. מוצע לקבוע כי ההוראה לא תחול רק במקרה שבו גג הבית אינו מספיק להתקנת דודי שמש כמספר הדירות בבית, אלא בכל מקרה שבו אין אפשרות כזו – למשל במקרה שבו יש שטח מספיק על גג הבית אך קיימת מניעה הנדסית

(ג) מצא המפקח כי בעל דירה מתנגד להתקנה כאמור בסעיף קטן (ב) מטעמים בלתי סבירים או מתנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, רשאי המפקח להתיר את התקנת דוד השמש בתנאים שיקבע.

(ד) תעודה בחתימת מהנדס הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה תשמש ראיה לעניין האפשרות להתקין בגג הבית המשותף מספר דודי שמש כמספר הדירות בבית; בתעודה האמורה יקבע המהנדס כמה דודי שמש אפשר להתקין בגג הבית.

הינתקות ממערכת חימום מרכזית [מק 59ב]

625. (א) בעל דירה רשאי להינתק על חשבונו מהמערכת המרכזית לחימום מים או להסקה (בסעיף זה – המערכת המרכזית), בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם המערכת המרכזית משולבת לחימום מים ולהסקה לא יהיה רשאי להינתק מאחד מהם בלבד; אין בהוראה זו כדי לגרוע מהוראות סעיף 611.

(ב) שר התשתיות הלאומיות יקבע, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, מהי הינתקות לעניין סעיף זה, מהם התנאים המאפשרים הינתקות ובאלה תנאים היא תבוצע.

(ג) הינתקות כאמור בסעיף קטן (א) לא תגרע מזכויותיו של בעל הדירה במערכת המרכזית שניתק ממנה, ולא תפטור אותו מנשיאה בהוצאות הדרושות להחזקתה התקינה.

דברי הסבר

שבשלה אי־אפשר להציב דודי שמש כמספר הדירות. נוסף על כך מוצע לקבוע שבמקרה שבו אין אפשרות להתקין על גג הבית מספר דודי שמש כמספר הדירות, המבקש להתקין דוד שמש יהיה רשאי לעשות כן, בכפוף למילוי שאר התנאים הקבועים בסעיף קטן (א) המוצע, אלא אם כן בעל דירה התנגד להתקנה טרם ביצועה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת דוד שמש

59א. (ב) בעל דירה בבית משותף שגגו אינו מספיק למספר דודי שמש כמספר הדירות בבית, לא יהיה רשאי להתקין דוד שמש כאמור בסעיף קטן (א) אלא לאחר שקיבל את הסכמת כל בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם בעל דירה אחרת התנגד מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, רשאי המפקח להרשות את התקנת דוד השמש."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של סעיף 59א(ב) לחוק המקרקעין. מובהר כי המפקח רשאי להתנות את ההתקנה בתנאים.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת דוד שמש

59א. (ב) בעל דירה בבית משותף שגגו אינו מספיק למספר דודי שמש כמספר הדירות בבית, לא יהיה רשאי להתקין דוד שמש כאמור בסעיף קטן (א) אלא לאחר שקיבל את הסכמת כל בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם בעל דירה אחרת התנגד מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, רשאי המפקח להרשות את התקנת דוד השמש."

לסעיף קטן (ד)

הוראת הסעיף המוצע חוזרת על הוראת סעיף 59א(ג) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת דוד שמש

59א. (ג) תעודה בחתימת מהנדס הועדה המקומית לתכנון ולבנייה תשמש ראיה לעניין היותו של גג הבית מספיק או לא מספיק למספר דודי שמש כמספר הדירות בבית; בתעודה האמורה יקבע המהנדס לכמה דודי שמש מספיק גג הבית."

סעיף 625 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59ב לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הינתקות ממערכת חימום מרכזית

59ב. (א) בעל דירה רשאי להינתק על חשבונו מהמערכת המרכזית לחימום מים או להסקה (להלן – המערכת המרכזית), ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם המערכת המרכזית משולבת לחימום מים ולהסקה לא יהיה רשאי להינתק מאחד מהם בלבד; אין בהוראה זו כדי לגרוע מהוראת סעיף 2 לתקנון המצוי שבתוספת לחוק.

(ב) שר האנרגיה והתשתית יקבע בתקנות, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, מהי הינתקות לעניין סעיף זה, מה התנאים המאפשרים הינתקות ובאילו תנאים היא תבוצע.

(ג) הינתקות כאמור בסעיף קטן (א) לא תגרע מזכויותיו של בעל הדירה במערכת המרכזית שניתק ממנה, ולא תפטור אותו מהחובה לשאת בהוצאות הדרושות להחזקתה התקינה.

(ד) שר המשפטים, בהתייעצות עם שר התשתיות הלאומיות ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, יקבע הוראות בעניין תשלום הוצאות כאמור בסעיף קטן (ג) שישלם בעל הדירה שניתק מהמערכת המרכזית, וכן בעניין חלקו בהוצאות השוטפות להפעלת המערכת המרכזית, בהביאו בחשבון את שיעור הגידול בהוצאות אלה שנגרם לדיירים האחרים, כתוצאה מההינתקות.

התאמות לאדם עם מוגבלות [מק 59ג]

626. (א) בסעיף זה –

"אדם עם מוגבלות" – כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998[32];

"הנציבות" – נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, כמשמעותה בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998;

"מרפא בעיסוק", "פיזיותרפיסט" – כהגדרתם בחוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות, התשס"ח–2008[33];

"רופא" – רופא מורשה לפי פקודת הרופאים [נוסח חדש], התשל"ז–1976[34].

(ב) בעל דירה שהוא, שבן משפחתו המתגורר עמו, או שאדם השוכר ממנו את הדירה, הוא אדם עם מוגבלות, רשאי, בכפוף להוראות סעיפים קטנים (ג) ו־(ד), לבצע התאמה ברכוש המשותף כפי שנקבעה לפי הוראות סעיף קטן (ח) (בסעיף זה – התאמה), ובלבד שנתקיימו כל אלה:

(1) היה ביצוע ההתאמה עבודה או שימוש הטעונים היתר לפי חוק התכנון והבנייה – בעל הדירה קיבל היתר לפי החוק האמור ומילא אחר תנאי ההיתר;

(2) רופא, פיזיותרפיסט או מרפא בעיסוק אישר בחתימתו בטופס שקבע שר המשפטים לפי הוראות סעיף קטן (ח) כי ביצוע ההתאמה, כפי שפירט, דרוש לאדם עם המוגבלות, בשל מוגבלותו, לשם נגישותו הבטוחה והעצמאית לדירה או לרכוש המשותף המשמש אותה;

דברי הסבר

(ד) שר המשפטים, בהתייעצות עם שר האנרגיה והתשתית ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, יקבע בתקנות הוראות בעניין תשלום הוצאות כאמור בסעיף קטן (ג) שישלם בעל הדירה שניתק מהמערכת המרכזית, וכן בעניין חלקו בהוצאות השוטפות להפעלת המערכת המרכזית, בהביאו בחשבון את שיעור הגידול בהוצאות אלה שנגרם לדיירים האחרים, כתוצאה מההינתקות."

סעיף 626 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59ג לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התאמות לאדם עם מוגבלויות

59ג. (א) בסעיף זה –

"אדם עם מוגבלות" – כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998;

"מרפא בעיסוק", "פיזיותרפיסט" – כהגדרתם בחוק הסדרת העיסוק במקצועות הבריאות, התשס"ח–2008;

"הנציבות" – נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, כמשמעותה בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998;

"רופא" – רופא מורשה לפי פקודת הרופאים [נוסח חדש], התשל"ז–1976.

(ב) בעל דירה שהוא, שבן משפחתו המתגורר עמו, או שאדם השוכר ממנו את הדירה, הוא אדם עם מוגבלות, רשאי, בכפוף להוראות סעיפים קטנים (ג) ו־(ד), לבצע התאמה ברכוש המשותף כמפורט בחלקים א' עד ג' לתוספת השניה (להלן – התאמה), ובלבד שנתקיימו כל אלה:

(1) היה ביצוע ההתאמה עבודה או שימוש הטעונים היתר לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965 – בעל הדירה קיבל היתר לפי החוק האמור ומילא אחר תנאי ההיתר;

(2) רופא, פיזיותרפיסט או מרפא בעיסוק אישר בחתימתו במסמך הערוך לפי הטופס שבחלק ד'

[32] ס"ח התשנ"ח, עמ' 152; התש"ע 619, עמ' 619.

[33] ס"ח התשס"ח, עמ' 720; התש"ע, עמ' 476.

[34] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 30, עמ' 594; התש"ע, עמ' 485.

(3) ההתאמה אינה מונעת מבעלי הדירות האחרים להשתמש ברכוש המשותף שימוש סביר, והיא תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בבעלי הדירות האחרים ובחזות הבית;

(4) ביצוע ההתאמה ייעשה על חשבון בעל הדירה;

(5) בעל הדירה או מי מטעמו, מסר, לא יאוחר מארבעים ימים לפני מועד ביצוע ההתאמה, הודעה מפורטת בכתב לוועד הבית המשותף על הכוונה לבצע את ההתאמה ומהותה; באין ועד לבית, תומצא הודעה כאמור לכל דירה בבית המשותף.

(ג) ביצוע ההתאמה טעון הסכמה של בעלי הדירות האחרים בבית המשותף ברוב שנקבע לפי הוראות סעיף קטן (ח), אלא אם כן נקבע לפי הוראות הסעיף האמור כי ביצועה אינו טעון הסכמה כאמור.

(ד) מצא המפקח כי בעל דירה התנגד מטעמים בלתי סבירים לביצוע ההתאמה או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, והחליט להרשות את ביצוע ההתאמה, תבוא החלטתו במקום הסכמתו של בעל אותה דירה לעניין סעיף קטן (ג).

(ה) ועד הבית המשותף, וכן בעל דירה הרואה את עצמו נפגע מביצוע התאמה, רשאים לפנות בתביעה למפקח בתוך 30 ימים מהיום שבו נתקבלה ההודעה האמורה בסעיף קטן (ב)(5); אין בהגשת התביעה כדי למנוע את ביצוע ההתאמה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת; המפקח רשאי, מטעמים מיוחדים, להאריך את המועד להגשת תביעה לפי סעיף קטן זה.

(ו) בעל דירה שביצע התאמה יישא בכל ההוצאות השוטפות הדרושות לאחזקתו התקינה של תוצר ההתאמה; ואולם אם תוצר ההתאמה מיועד לשמש את כל בעלי הדירות או את מרביתם, יישאו כל בעלי הדירות בהוצאות האמורות.

דברי הסבר

לתוספת השניה, כי ביצוע התאמה, כפי שפירט דרוש לאדם עם המוגבלות, בשל מוגבלותו, לשם נגישותו הבטוחה והעצמאית לדירה או לרכוש המשותף המשמש אותה;

(3) ההתאמה אינה מונעת מבעלי הדירות האחרים להשתמש ברכוש המשותף שימוש סביר, וההתאמה תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בבעלי הדירות האחרים ובחזות הבית;

(4) ביצוע ההתאמה ייעשה על חשבון בעל הדירה;

(5) בעל הדירה או מי מטעמו, מסר, לא יאוחר מארבעים ימים לפני מועד ביצוע ההתאמה, הודעה מפורטת בכתב לנציגות הבית המשותף אודות הכוונה לבצע את ההתאמה ומהותה; באין נציגות לבית, תומצא הודעה כאמור לכל דירה בבית המשותף.

(ג) (1) ביצוע ההתאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק א׳ שבתוספת השניה אינו טעון הסכמת בעלי הדירות האחרים בבית המשותף.

(2) ביצוע ההתאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק ב׳ שבתוספת השניה טעון הסכמת רוב בעלי הדירות האחרים בבית המשותף.

(3) ביצוע ההתאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק ג׳ שבתוספת השניה טעון הסכמת בעלי הדירות שבבעלותם שישים אחוזים מן הדירות בבית המשותף.

(ד) מצא המפקח כי בעל דירה התנגד מטעמים בלתי סבירים לביצוע ההתאמה או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, והחליט להרשות את ביצוע ההתאמה, תבוא החלטתו במקום הסכמתו של בעל אותה דירה לעניין סעיף קטן (ג)(2) ו־(3).

(ה) נציגות הבית המשותף, וכן בעל דירה הרואה עצמו נפגע מביצוע התאמה, רשאים לפנות בתביעה למפקח בתוך 30 ימים מן היום שבו נתקבלה ההודעה האמורה בסעיף קטן (ב)(5); אין בהגשת התביעה כדי למנוע את ביצוע ההתאמה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת; המפקח רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להאריך את המועד להגשת תביעה לפי סעיף קטן זה.

(ו) בעל דירה שביצע התאמה יישא בכל ההוצאות השוטפות הדרושות לאחזקתו התקינה של תוצר ההתאמה; ואולם אם תוצר ההתאמה מיועד לשמש את כל בעלי הדירות או את מרביתם, יישאו כל בעלי הדירות בהוצאות האמורות.

(ז) האסיפה הכללית רשאית להחליט, כי עם חלוף הצורך בהתאמה, לרבות במקרה שבו הפסיק האדם עם המוגבלות להתגורר בדירה, על בעל הדירה להסיר את ההתאמה, להחזיר את המצב לקדמותו, ולשאת בכל ההוצאות הכרוכות בכך; החלטה לפי סעיף קטן זה תתקבל לא יאוחר מ־90 ימים ממועד חלוף הצורך בהתאמה כאמור.

(ח) שר המשפטים יקבע, בהתייעצות עם הנציבות ועם ארגונים העוסקים בקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, ובאישור ועדת העבודה הרווחה והבריאות של הכנסת –

(1) את ההתאמות שביצוען אינו טעון הסכמה של בעלי הדירות האחרים בבית המשותף;

(2) את ההתאמות שביצוען טעון הסכמה של רוב בעלי הדירות בבית המשותף;

(3) את ההתאמות שביצוען טעון הסכמה של בעלי הדירות שבבעלותם שישים אחוזים מן הדירות שבבית המשותף;

(4) טופס אישור רופא, פיזיותרפיסט או מרפא בעיסוק בדבר הצורך בהתאמה.

(ט) הוראות סעיף זה, למעט סעיף קטן (ב)(2), יחולו, בשינויים המחויבים, על בעל דירה, שהוא או אדם השוכר ממנו את הדירה, חייב בביצוע סידורי נגישות ברכוש המשותף לפי הוראות פרק ה׳1 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ״ח–1998, ככל שהדבר נדרש לצורך הגעה למקום הציבורי או לשירות הציבורי, לפי העניין, וכדי לאפשר שימוש והנאה סבירים, בנסיבות העניין מהמקום הציבורי או מהשירות הציבורי; סעיף זה לא יחול על מקום ציבורי או שירות ציבורי אם קיים מקום ציבורי או שירות ציבורי חליפי נגיש במרחק סביר, המופעל או מוחזק בידי בעל הדירה או השוכר, הכל לפי העניין.

627. (א) בבית משותף שבו קיימת מערכת להספקת גז שבאמצעותה מסופק גז לשתי דירות או יותר (בסעיף זה – מערכת גז מרכזית), רשאים בעלי הדירות הרוכשים גז באמצעות מערכת הגז המרכזית להחליט על סיום כל החוזים שנחתמו עם ספק הגז או באמצעותו, ולהתקשר עם ספק גז אחר כדי לרכוש גז ממנו או באמצעותו. החלפת ספק גז [מק 59ד]

דברי הסבר

(ז) אסיפת הדיירים רשאית להחליט, כי עם חלוף הצורך בהתאמה, לרבות במקרה שבו הפסיק האדם עם המוגבלות להתגורר בדירה, על בעל הדירה להסיר את ההתאמה, להחזיר את המצב לקדמותו, ולשאת בכל ההוצאות הכרוכות בכך; החלטה לפי סעיף קטן זה תתקבל לא יאוחר מ־90 ימים ממועד חלוף הצורך בהתאמה כאמור.

(ח) שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם הנציבות ועם ארגונים העוסקים בקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, ובאישור ועדת העבודה הרווחה והבריאות של הכנסת, לשנות, בצו, את התוספת.

(ט) הוראות סעיף זה, למעט סעיף קטן (ב)(2), יחולו, בשינויים המחויבים, על בעל דירה, שהוא או שאדם השוכר ממנו את הדירה, חייב בביצוע סידורי נגישות ברכוש המשותף לפי הוראות פרק ה׳1 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ״ח–1988, ככל שהדבר נדרש לצורך הגעה למקום הציבורי או לשירות הציבורי, לפי העניין, וכדי לאפשר שימוש והנאה סבירים, בנסיבות העניין, מהמקום הציבורי או מהשירות הציבורי; סעיף זה לא יחול על מקום ציבורי או שירות ציבורי אם קיים מקום ציבורי או שירות ציבורי חליפי נגיש במרחק סביר, המופעל או מוחזק בידי בעל הדירה או השוכר, הכל לפי העניין.״

סעיף 627 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59ד לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מובהר בסעיף קטן (ב) המוצע כי ההחלטה לסיים את ההתקשרות עם ספק הגז ולהתקשר עם ספק גז אחר, לפי הסעיף המוצע, טעונה הסכמה של יותר ממחצית בעלי הדירות הנמנים עם צרכני מערכת האספקה, ולא מבין כלל בעלי הדירות בבית.

(ב) החלטה כאמור בסעיף קטן (א) טעונה הסכמה בכתב של יותר ממחצית מבעלי הדירות הרוכשים גז באמצעות מערכת הגז המרכזית.

(ג) הוחלף ספק הגז כאמור בסעיף קטן (א), לא יהיה רשאי בעל דירה אשר לדירתו מסופק גז באמצעות אותה מערכת גז מרכזית, להתקין מיתקן גז נפרד להספקת גז לדירתו.

תאורה בשבת ובמועד [מק 59ח]

628. (א) בעל דירה רשאי, בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, להתקין על חשבונו, ברכוש המשותף, מנגנון המאפשר הפעלה אוטומטית של תאורה בלא חילול שבת (בסעיף זה – המנגנון), והוא יישא בהוצאות החזקתו של המנגנון והפעלתו ובלבד שהתקיימו כל אלה:

(1) נמסרה על כך הודעה מוקדמת בכתב לוועד הבית המשותף, ובאין ועד כאמור – לכל דירה בבית המשותף;

(2) ניתנה התחייבות מצד בעל הדירה להשיב את המצב לקדמותו ולשאת בהוצאות הכרוכות בכך אם לא יהיה עוד צורך במנגנון;

(3) אין בהפעלת המנגנון משום מטרד או פגיעה בבעל דירה אחרת.

(ב) בבית מורכב, כהגדרתו בסעיף 622(א), תימסר הודעה כאמור בסעיף קטן (א)(1) לכל דירה שבאותו מבנה או אגף.

הפעלת מעלית כמעלית שבת [מק 59ז]

629. (א) בסעיף זה –

"מנגנון פיקוד שבת" – כהגדרתו בחוק התקנת מעליות שבת בבניינים ציבוריים ובבנייני מגורים (הוראות ותיקוני חקיקה), התשס"א–2001[35];

"מעלית שבת" – מעלית שבה מותקן מנגנון פיקוד שבת ושהתקיימו לגביה הוראות סעיפים קטנים (ב) או (ג) לפי העניין.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"החלפת ספק גז

59ד. (א) בסעיף זה, "מערכת גז מרכזית" – מערכת להספקת גז שבאמצעותה מסופק גז לשתי דירות או יותר.

(ב) בבית משותף שבו קיימת מערכת גז מרכזית, רשאים בעלי הדירות הרוכשים גז באמצעות המערכת האמורה להחליט על סיום כל החוזים שנחתמו עם ספק הגז או באמצעותו, ולהתקשר עם ספק גז אחר כדי לרכוש גז ממנו או באמצעותו; החלטה כאמור טעונה הסכמה בכתב של יותר ממחצית מבעלי הדירות.

הוחלף ספק הגז כאמור בסעיף קטן (ב), לא יהיה רשאי בעל דירה הקשור לאותה מערכת, להתקין מיתקן גז נפרד להספקת גז לדירתו."

סעיף 628 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59ח לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תאורה בשבת ובמועד

59ח. (א) בעל דירה רשאי, בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, להתקין, על חשבונו, מנגנון המאפשר הפעלה אוטומטית של תאורה בלא חילול שבת (בסעיף זה – המנגנון) ברכוש המשותף והוא יישא בהוצאות החזקתו של המנגנון והפעלתו, ובלבד שהתקיימו כל אלה:

(1) נמסרה על כך הודעה מוקדמת בכתב לנציגות הבית המשותף ובאין נציגות לבית, תימסר הודעה כאמור לכל דירה בבית המשותף;

(2) ניתנה התחייבות מצד בעל הדירה להשיב את המצב לקדמותו ולשאת בהוצאות הכרוכות בכך אם לא יהיה עוד צורך במנגנון;

(3) אין בהפעלת המנגנון משום פגיעה או מטרד בבעל דירה אחרת.

(ב) בבית מורכב, כהגדרתו בסעיף 59, תימסר הודעה כאמור בסעיף קטן (א)(1) לבעלי הדירות באותה כניסה."

סעיף 629 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 59ז לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מוצע למחוק את הוראת סעיף 59ז(ז) ובמקומה להפנות לסעיף זה בסעיף 72 לחוק המקרקעין, אשר ייוותר מחוץ לחוק זה (ראו סעיף 897 המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הפעלת מעלית כמעלית שבת

59ז. (א) בבית משותף שבו דירות המשמשות למגורים, כולן או חלקן, ושבו מותקנת יותר ממעלית אחת ובאחת המעליות הותקן מנגנון פיקוח שבת, רשאי כל בעל דירה לדרוש כי המעלית שבה הותקן המנגנון תופעל כמעלית שבת; דרש בעל דירה כאמור, תופעל המעלית כמעלית שבת.

[35] ס"ח התשס"א, עמ' 519.

(ב) בבית משותף שבו דירות המשמשות, כולן או חלקן, למגורים, ושבו מותקנת יותר ממעלית אחת המשמשת את אותן דירות ובאחת המעליות הותקן מנגנון פיקוד שבת, רשאי כל בעל דירה לדרוש כי המעלית שבה הותקן המנגנון תופעל כמעלית שבת; דרש בעל דירה כאמור, תופעל המעלית כמעלית שבת.

(ג) בבית משותף כאמור בסעיף קטן (ב), שמותקנת בו מעלית אחת או יותר ולא הותקן במעלית או באחת המעליות, לפי העניין, מנגנון פיקוד שבת, רשאים רוב בעלי הדירות להחליט על התקנת מנגנון פיקוד שבת, וכן על הפעלת המעלית או אחת המעליות, לפי העניין, כמעלית שבת.

(ד) (1) שר המשפטים יקבע את זמני הפעלת מעלית שבת בהתחשב, בין השאר, במספר האנשים הדורשים את הפעלתה ובצורכיהם.

(2) על אף האמור בפסקה (1), רשאים כל בעלי הדירות בבית המשותף להחליט על הפעלת מעלית שבת בשעות מסוימות.

(ה) לא קבע שר המשפטים זמני הפעלה כאמור בסעיף קטן (ד), תופעל מעלית שבת בזמנים שיקבעו רוב בעלי הדירות, ובלבד שקביעת זמני הפעלת מעלית שבת כאמור בסעיף קטן (ג) תהיה בהתחשב בכלל המשתמשים במעלית ובצורכיהם.

(ו) (1) בעלי הדירות הדורשים את הפעלת מעלית השבת יישאו בהוצאות החזקתה והפעלתה הנובעות מהפעלת המעלית כמעלית שבת.

(2) בעלי הדירות הדורשים התקנת מנגנון פיקוד שבת כאמור בסעיף קטן (ג) יישאו בהוצאות התקנתו.

(ז) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

דברי הסבר

(א1) בבית משותף כאמור בסעיף קטן (א), שמותקנת בו מעלית אחת או יותר ולא הותקן באחת המעליות, לפי העניין, מנגנון פיקוד שבת, רשאים רוב בעלי הדירות להחליט על התקנת מנגנון פיקוד שבת, וכן על הפעלת המעלית או אחת המעליות, לפי העניין, כמעלית שבת.

(ב) שר המשפטים יקבע את זמני הפעלת מעלית שבת בהתחשב, בין השאר, במספר האנשים הדורשים את הפעלתה ובצורכיהם.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב) רשאים כל בעלי הדירות בבית המשותף להחליט על הפעלת מעלית שבת בשעות מסוימות.

(ג1) לא קבע שר המשפטים זמני הפעלה כאמור בסעיף קטן (ב), תופעל מעלית שבת בזמנים שיקבעו רוב בעלי הדירות, ובלבד שקביעת זמני הפעלת מעלית שבת כאמור בסעיף קטן (א1) תהיה בהתחשב בכלל המשתמשים במעלית ובצורכיהם.

(ד) (1) בעלי הדירות הדורשים את הפעלת מעלית השבת יישאו בהוצאות החזקתה והפעלתה הנובעות מהפעלת המעלית כמעלית שבת.

(2) בעלי הדירות הדורשים התקנת מנגנון פיקוד שבת כאמור בסעיף קטן (א1), יישאו בהוצאות התקנתו.

(ה) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם תשלומים.

(ו) לעניין סעיף זה, בבית מורכב כמשמעותו בסעיף 59, יראו כל מבנה או אגף בו כבית משותף.

(ז) הוראות פרק ו' סימן ד' יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח בשינויים המחויבים.

(ח) בסעיף זה –

"מנגנון פיקוח שבת" – כהגדרתו בחוק התקנת מעליות שבת בבנינים ציבוריים ובבניני מגורים (הוראות ותיקוני חקיקה), התשס"א–2001;

"מעלית שבת" – מעלית שבה מותקן מנגנון פיקוח שבת ושהתקיימו לגביה הוראות סעיף קטן (א) או (א1), לפי הענין."

(ח) לעניין סעיף זה, בבית מורכב כהגדרתו בסעיף 622(א), יראו כל מבנה או אגף בו כבית משותף.

סימן ה': שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

הגדרות לסימן שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה [מק 71א]

630. בסימן זה –

"הרחבה" – הגדלה של שטח דירה קיימת בבית המשותף שניתן לקבל לגביה היתר בנייה לפי תכנית בת־תוקף;

"זכויות בנייה" – זכויות לבנייה בבית משותף לפי תכנית בת־תוקף כמשמעותה בפרק ג' לחוק התכנון והבנייה.

"מרחב מוגן" – מקלט כהגדרתו בסעיף 11 לחוק ההתגוננות האזרחית, התשי"א–1951[36], במתכונת מרחב הבנוי בתוך מעטפת המבנה, המיועד להגן על החוסים בו מפני התקפה והמתוכנן בהתאם להוראות לפי החוק האמור;

"מרחב מוגן דירתי" – מרחב מוגן הממוקם בתחום הדירה והמיועד לשרת את דיירי הדירה בלבד;

"מרחב מוגן קומתי" – מרחב מוגן המיועד לשרת כמה דירות ואשר הכניסה אליו היא מרכוש משותף בקומה.

שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה [מק 71ב למעט סעיף קטן (ג)]

631. (א) על אף הוראות סעיף 613, או סעיף 12(ב) לתקנון המצוי שבתוספת השנייה, רשאים מי שבבעלותם שלושה רבעים לפחות מהדירות ושני שלישים לפחות מהרכוש המשותף הצמוד לדירותיהם, להחליט בדבר הוצאה של חלקים מסוימים מהרכוש המשותף והצמדתם לדירה מסוימת המשמשת למגורים, לשם בנייה שמטרתה הרחבת אותה דירה, ורשאים הם להחליט בדבר חלוקת זכויות הבנייה הנדרשות לצורך כך, בהתאם למנה של בעל דירה ברכוש המשותף, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ג) (בסעיף זה – החלטת הרחבה); ואולם היה נושא ההחלטה כאמור הרחבת דירה מסוימת אחת או יותר לשם בניית מרחב מוגן דירתי או מרחב מוגן קומתי, רשאים להחליט על כך מי שבבעלותם שישים אחוזים מהדירות.

דברי הסבר

סימן ה': שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

סעיף 630 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71א לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

71א. בסימן זה:

"זכויות בנייה" – זכויות לבנייה בבית משותף לפי תכנית בת־תוקף כמשמעותה בפרק ג' לחוק התכנון והבנייה;

"הרחבה" – הגדלה של שטח דירה קיימת בבית המשותף שניתן לקבל לגביה היתר בנייה לפי תכנית בת־תוקף.

"מרחב מוגן" – מקלט כהגדרתו בסעיף 11 לחוק ההתגוננות האזרחית, התשי"א–1951, במתכונת מרחב הבנוי בתוך מעטפת המבנה, המיועד להגן על החוסים בו מפני התקפה והמתוכנן בהתאם להוראות לפי החוק האמור;

"מרחב מוגן דירתי" – מרחב מוגן הממוקם בתחום הדירה והמיועד לשרת את דיירי הדירה בלבד;

"מרחב מוגן קומתי" – מרחב מוגן המיועד לשרת כמה דירות ואשר הכניסה אליו היא מרכוש משותף בקומה."

סעיף 631 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. התוספת "דירה מסוימת המשמשת למגורים..." מבהירה כי הרחבת דירה על פי המתכונת הקבועה בסעיף המוצע אפשרית לגבי דירת מגורים בלבד, להבדיל מדירה המשמשת לצורכי עסק. כמו כן הובהר כי חלוקת זכויות הבנייה תיעשה בהתאם למנה של בעל הדירה ברכוש המשותף, בכפוף לאפשרות להגדיל נתח זה כאמור בסעיף קטן (ג) המוצע.

[36] ס"ח התשי"א, עמ' 78; התשס"ח, עמ' 145.

(ב) לא תתקבל החלטת הרחבה אם יש בה כדי לפגוע בזכויות בנייה יחסיות של בעל דירה אחר להרחבה לפי סימן זה, אלא אם כן דירתו של בעל הדירה האחר אינה ניתנת להרחבה בהתאם למנתו ברכוש המשותף.

(ג) נתקבלה החלטת הרחבה, חייב בעל דירה המבקש להרחיב את דירתו, ואשר דירתו ניתנת להרחבה בשיעור יחסי העולה על מנתו ברכוש המשותף, לשלם, במועד החלטת ההרחבה, תשלומי איזון לבעל דירה שדירתו אינה ניתנת להרחבה בהתאם למנתו ברכוש המשותף.

(ד) לא הסכימו בעלי הדירות על גובה תשלומי האיזון, ייקבעו התשלומים בידי שמאי מקרקעין, שימונה בהסכמה.

(ה) הוצאות השמאות יחולו על בעלי הדירות בהתאם למנתם ברכוש המשותף, לפני שהתקבלה החלטת הרחבה.

(ו) לא תתקבל החלטת הרחבה שיש בה כדי למנוע מבעל דירה את האפשרות הסבירה לבנות סוכה בחלק כלשהו של הרכוש המשותף, אם נהג לעשות כן לפני ההחלטה.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (א) על אף הוראות סעיף 62(א) סיפה, או סעיף 12(ב) לתקנון המצוי שבתוספת, רשאים מי שבבעלותם שלושה רבעים מהדירות ושני שלישים מהרכוש המשותף צמוד לדירותיהם, להחליט בדבר הוצאה של חלקים מסוימים מהרכוש המשותף והצמדתם לדירה פלונית, לשם בנייה שמטרתה הרחבת אותה דירה, וכן להחליט בדבר חלוקת זכויות הבנייה הנדרשות לצורך זה, ואולם, היה נושא ההחלטה כאמור הרחבת דירה פלונית אחת או יותר לשם בניית מרחב מוגן דירתי או מרחב מוגן קומתה רשאים להחליט על כך מי שבבעלותם שישים אחוזים מהדירות."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. מוצע להבהיר כי החלטת הרחבה, כאמור בסעיף קטן (א) המוצע, יכולה להתקבל אף במקרה שיש בה כדי לפגוע בזכויות הבנייה היחסיות של בעל דירה אחרת להרחבה, ובתנאי שדירתו של בעל הדירה האחרת אינה ניתנת בפועל להרחבה בהתאם לשיעור מנתו ברכוש המשותף.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (ב) לא תתקבל החלטה באמור בסעיף קטן (א) אם יש בה כדי לפגוע בזכויות בנייה יחסיות של כל בעל דירה להרחבה לפי סימן זה."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(ד) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (ד) נתקבלה החלטה כאמור בסעיף קטן (א), חייב בעל דירה, שדירתו ניתנת להרחבה בשיעור יחסי העולה על חלקו ברכוש המשותף והמבקש להרחיבה, לשלם במועד החלטת ההרחבה, תשלומי איזון לבעל דירה שדירתו אינה ניתנת להרחבה או שההרחבה פחותה מחלקו היחסי ברכוש המשותף."

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(ה) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (ה) לא הגיעו בעלי הדירות להסכמה באשר לגובה תשלומי האיזון, יקבעו התשלומים על ידי שמאי מקרקעין, שימונה בהסכמה."

לסעיף קטן (ה)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(ו) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (ו) הוצאות השמאות יחולו על בעלי הדירות בהתאם לחלקם היחסי ברכוש המשותף, לפני החלטת ההרחבה."

לסעיף קטן (ו)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ב(ז) לחוק המקרקעין, ואולם נוספו להוראת החוק הקיים המילים "בחלק כלשהו של הרכוש המשותף". זאת כדי למנוע מצב

תביעה בשל הרחבת דירה בבית משותף [מק 71ג]

632. (א) בעל דירה המתנגד להחלטת הרחבה שהתקבלה כאמור בסעיף 631(א) והטוען לפגיעה מהותית בזכויותיו, וכן בעל דירה המבקש מינוי שמאי מקרקעין בהעדר הסכמה כאמור בסעיף 631(ד) או החולק על קביעת השמאי כאמור באותו סעיף, רשאים לפנות למפקח בתביעה.

(ב) התביעה תוגש בתוך 30 ימים מיום קבלת ההחלטה, ואם בעל הדירה לא היה נוכח בעת קבלת ההחלטה, בתוך 30 ימים מיום המצאת ההחלטה; המפקח רשאי להאריך את המועד להגשת התביעה מטעמים מיוחדים.

(ג) מצא המפקח כי נפגעה זכותו של בעל דירה פגיעה מהותית, או כי טעה שמאי המקרקעין בקביעתו, רשאי הוא להורות על ביטול ההחלטה שנתקבלה, לשנותה או להתנותה בתנאים, כפי שימצא לנכון, בין בדרך של תשלומי איזון ובין בדרך אחרת, וכן רשאי הוא לתת הוראות לעניין סדרי הרישום בלשכת רישום המקרקעין כמשמעותה בסעיף 115 לחוק המקרקעין.

(ד) אין בפנייה למפקח, כשלעצמה, כדי להוות עילה לעיכוב ביצוע ההרחבה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת.

התקנת מעלית [מק 159, ח]

633. (א) בעלי דירות שבבעלותם שני שלישים לפחות מהדירות בבית המשותף, רשאים להחליט באסיפה הכללית על התקנת מעלית ברכוש המשותף, ובלבד שהתקיימו כל אלה:

(1) ניתן לקבל היתר בנייה להתקנת המעלית לפי חוק התכנון והבנייה;

(2) ניתן להתקין את המעלית באופן שלא יהיה בו כדי לגרום פגיעה מהותית בדירה אחרת או ברכוש המשותף, ובכלל זה בחזות הבית.

דברי הסבר

שבו בעל דירה יהיה רשאי להתנגד לביצוע ההרחבה מן הטעם שהוא מקים סוכה במקום המיועד להרחבה, במקרה שבו יוכל אותו בעל דירה, לאחר ביצוע ההרחבה, להקים את סוכתו באופן סביר במקום אחר ברכוש המשותף.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

71ב. (ז) לא תתקבל החלטת הרחבה שיש בה כדי למנוע מבעל דירה את האפשרות לבנות סוכה, אם נהג לעשות כן לפני ההחלטה."

סעיף 632 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 71ג לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. בנוסף מוצע למחוק את הוראת סעיף 71ג(ג) לחוק האמור ובמקומה להפנות לסעיף זה בסעיף 72 לחוק המקרקעין, שייוותר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 897(7) המוצע).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגשת תביעה למפקח

71ג. (א) בעל דירה המתנגד להחלטה שנתקבלה כאמור בסעיף71 ב(א), וטוען לפגיעה מהותית בזכויותיו, בעל דירה המבקש מינוי שמאי מקרקעין בהעדר הסכמה, או בעל דירה החולק על קביעת השמאי רשאי לפנות למפקח בתביעה.

(ב) התביעה תוגש תוך 30 ימים מיום קבלת ההחלטה, ואם בעל הדירה לא היה נוכח בעת קבלת ההחלטה, תוך 30 ימים מיום המצאת ההחלטה; המפקח רשאי להאריך את המועד להגשת התביעה מטעמים מיוחדים שיירשמו.

(ג) הוראות סימן ד' לפרק זה יחולו על הדיון בפני המפקח, בשינויים המחויבים.

(ד) ראה המפקח כי נפגעה זכותו של בעל דירה, פגיעה מהותית, או כי טעה שמאי המקרקעין שנקבע כאמור, רשאי הוא להורות על ביטול ההחלטה שנתקבלה, לשנותה או להתנותה בתנאים, הכל כפי שימצא לנכון, בין בדרך של תשלומי איזון ובין בדרך אחרת, וכן רשאי הוא ליתן הוראות לעניין סדרי הרישום בלשכת רישום המקרקעין.

(ה) אין בפניה למפקח, כשלעצמה, כדי להוות עילה לעיכוב ביצוע ההרחבה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת."

סעיף 633 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 159(א) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

(ב) (1) בעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית יישאו בהוצאות התקנת המעלית ורשאים הם להסכים כי רק חלקם יישאו בהוצאות האמורות.

(2) בעלי הדירות בקומת הקרקע לא יישאו בהוצאות התקנת המעלית, אף אם הם נמנים עם המחליטים להתקינה.

(3) כל בעלי הדירות ישתתפו בהוצאות החזקתה והפעלתה של המעלית; בבית מורכב כהגדרתו בסעיף 622(א) שלכל מבנה או אגף בו כניסה נפרדת, ישתתפו בהוצאות האמורות בעלי הדירות באותה כניסה.

(4) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח הרצפה של כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ג) (1) בעלי הדירות רשאים בהסכמת כל בעלי הדירות לקבוע בתקנון מוסכם כי הוראות סעיף זה לא יחולו עליהם.

(2) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר התקנת מעלית.

(ד) המפקח רשאי להורות על ביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, על שינויה או על התנייתה בתנאים, לרבות בפיצוי, אם מצא שזכותו של בעל דירה נפגעה פגיעה מהותית כתוצאה מההחלטה.

(ה) (1) שני שלישים מבעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית כאמור בסעיף קטן (א) רשאים להחליט כי בעלי הדירות שאינם משתתפים בהוצאות ההתקנה לא יהיו רשאים להשתמש במעלית; הוחלט כאמור לא יישאו בעלי הדירות שאינם רשאים להשתמש במעלית, על אף הוראות סעיף קטן (ב), בהוצאות ההחזקה וההפעלה שלה.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת כעיקרון על הוראת סעיף 159(ב) לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. כמו כן לגבי מעלית המשרתת רק אגף בבית משותף שלו כניסה נפרדת משאר האגפים בבית, נקבע כי רק בעלי הדירות שבאותו אגף יישאו בהוצאות ההחזקה וההפעלה של המעלית, וזאת גם בלא שנקבעה קביעה או ניתנה הוראה לפי סעיף 622 המוצע, שעניינו בית מורכב.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת מבהירה כי ההחלטה להוציא את הבית המשותף מתחולת הסעיף צריכה להתקבל בהסכמת כלל הדיירים, ולא די בהסכמת רוב.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת מצמצמת את סמכותו של המפקח במובן זה שהוא רשאי להפעיל את שיקול דעתו לביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, רק אם ראה כי זכותו של בעל דירה נפגעה מהותית. מטרת השינוי למנוע פניות מיותרות למפקח על בסיס עילות קנטרניות. מוצע למחוק הוראת סעיף 159(ד)(1) ובמקומה להפנות לסעיף זה בסעיף 72 לחוק המקרקעין, שייוותר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 897 המוצע).

לסעיף קטן (ה)

לפסקה (1)

ההוראה החדשה המוצעת מקנה לבעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית, את הסמכות להחליט, כי מי שאינו משתתף בהוצאות ההתקנה לא יהיה רשאי להשתמש במעלית. מטרת ההוראה היא למנוע היווצרות מצבים שבהם בעלי דירות אינם נושאים בהוצאות התקנת המעלית משום שלא החליטו על ההתקנה, אך נהנים ממנה תמורת השתתפות בהוצאות החזקתה בלבד. מנגד מוצע לקבוע כי מי שנאסר עליו השימוש במעלית כאמור, לא יהיה חייב לשאת בהוצאות החזקתה השוטפות.

(2) בעל דירה שאינו רשאי להשתמש במעלית, לפי הוראות פסקה (1) רשאי להודיע לוועד הבית בכל עת לאחר ההחלטה על כך, כי הוא מצטרף לנושאים בהוצאות ההתקנה ובהוצאות ההחזקה וההפעלה של המעלית; עם מתן ההודעה כאמור ולאחר תשלום חלקו בהוצאות ההתקנה, ואם שופצה המעלית – גם בהוצאות השיפוץ, לבעלי הדירות אשר נשאו בהוצאות האמורות או לחליפיהם, יהיה בעל הדירה רשאי להשתמש במעלית; השתמש בעל הדירה במעלית בלי שהיה רשאי לכך, יראו אותו כאילו הודיע לוועד הבית כי הוא מצטרף לנושאים בהוצאות, כאמור בפסקה זו.

השבחת הרכוש המשותף [ח]

634. (א) בעלי דירות שבבעלותם שני שלישים לפחות מהדירות בבית המשותף רשאים להחליט באסיפה הכללית על השבחת הרכוש המשותף (בסעיף זה – השבחה), ובלבד שהתקיימו כל אלה:

(1) היה ביצוע ההשבחה טעון היתר לפי חוק התכנון והבנייה – ניתן לקבל היתר כאמור;

(2) ניתן לבצע את ההשבחה באופן שלא יהיה בו כדי לגרום פגיעה מהותית בדירה אחרת או ברכוש המשותף, ובכלל זה בחזות הבית;

דברי הסבר

לפסקה (2)

הפסקה המוצעת קובעת כי בעל דירה שלא היה שותף לתשלום דמי ההתקנה, ועל פי החלטת בעלי הדירות שנשאו בתשלום זה מנוע מלהשתמש במעלית, יוכל להשתמש במעלית לאחר שהודיע על הצטרפותו לנושאים בתשלום ההתקנה ושילם את חלקו היחסי בתשלום האמור. מובהר כי בעל דירה המשתמש במעלית אף על פי שבעלי הדירות החליטו כי אין הוא רשאי לעשות כן, כאמור בפסקה (1), רואים אותו כאילו הודיע על הצטרפותו לנושאים בהוצאות ההתקנה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת מעלית

159. (א) בעלי דירות שבבעלותם שני שלישים מהדירות בבית המשותף, רשאים להחליט באסיפה הכללית על התקנת מעלית ברכוש המשותף, אם נתקיימו תנאים אלה:

(1) ניתן לקבל היתרי בנייה להתקנת המעלית לפי חוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965;

(2) ניתן להתקין את המעלית באופן שלא יהיה בו כדי לגרום פגיעה מהותית בדירות האחרות או בחלקן, ברכוש המשותף או בחזות הבית.

(ב) (1) בעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית ישאו בהוצאות התקנתה, ורשאים הם להסכים כי רק מקצתם ישאו בהוצאות כאמור;

(2) בעלי הדירות בקומת הקרקע לא יישאו בהוצאות התקנת המעלית, אף אם הם נמנים עם המחליטים להתקינה;

(3) כל בעלי הדירות יהיו חייבים להשתתף בהוצאות החזקתה והפעלתה של המעלית;

(4) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ג) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון מוסכם, כי הוראות סעיף זה לא יחולו עליהם;

(2) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר התקנת מעלית;

(ד) (1) ההוראות בפרק ו' סימן ד' יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחויבים.

(2) ראה המפקח כי נפגעה זכותו של בעל דירה, רשאי להורות על ביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, על שינויה או על התנייתה בתנאים, לרבות בפיצוי, הכל כפי שימצא לנכון."

סעיף 634 ההוראה החדשה המוצעת מרחיבה את העיקרון שביסוד סעיף 159 לחוק המקרקעין (סעיף 633 המוצע) לעניין התקנת מעלית, גם על השבחות אחרות, בכפוף לאיזונים ראויים.

ההוראה משקפת את התפיסה כי ההוראות החלות על מעלית, בכל הנוגע לאפשרות להסדיר את הנושא בתקנון מוסכם, או לאפשרות למנוע קבלת שירותים ממי שלא השתתף בהוצאות ההתקנה, מתאים שיחולו על כל ההשבחות בבית המשותף. כך המפקח רשאי להפעיל את שיקול דעתו כקבוע בסעיף 633 המוצע, לביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, שינויה או התנייתה בתנאים, אם ראה כי זכותו של בעל דירה נפגעה פגיעה מהותית. שלא כבעניין המעלית, מוצע לקבוע בהקשר של השבחות אחרות, כי אם הוצאות האחזקה וההפעלה של ההשבחה הן בלתי סבירות – לא יהיה בעל דירה חייב להשתתף

(3) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה יהיו בהתאם ליחס שבין שטח הרצפה של כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ב) (1) בעלי הדירות המחליטים על ההשבחה יישאו בהוצאות ביצועה ורשאים הם להסכים כי רק חלקם יישאו בהוצאות האמורות.

(2) כל בעלי הדירות ישתתפו בהוצאות ההחזקה וההפעלה של ההשבחה; היתה הטלת החיוב בהוצאות האמורות בלתי סבירה, לא יהיה בעל דירה שהתנגד להשבחה חייב בתשלום הוצאות אלה.

(3) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה יהיו בהתאם ליחס שבין שטח הרצפה של כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ג) הוראות סעיפים 633(ג) עד (ה) יחולו, בשינויים המחויבים, על השבחת הרכוש המשותף לפי סעיף זה.

שיקום בית משותף שנהרס [מק 60]

635. (א) נהרס בית משותף, כולו או חלקו, ובעלי הדירות שלהם שלושה רבעים לפחות מהרכוש המשותף (בסעיף זה – המשקמים) החליטו להקים מחדש את הבית בדומה למתכונתו המקורית, או לתקנו, יישא כל בעל דירה בהוצאות הכרוכות בכך לגבי דירתו, ובעלי כל הדירות ישתתפו בהוצאות הכרוכות בכך לגבי הרכוש המשותף, כל אחד בהתאם למנתו ברכוש המשותף הצמוד לדירתו.

דברי הסבר

בנשיאתן. זאת בהנחה כי לא כל השבחה בבית משותף היא בעלת חשיבות בעבור בעלי הדירות כמו מעלית.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"התקנת מעלית

159. (א) בעלי דירות שבבעלותם שני שלישים מהדירות בבית המשותף, רשאים להחליט באסיפה הכללית על התקנת מעלית ברכוש המשותף, אם נתקיימו תנאים אלה:

(1) ניתן לקבל היתר בניה להתקנת המעלית לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965;

(2) ניתן להתקין את המעלית באופן שלא יהיה בו כדי לגרום פגיעה מהותית בדירות האחרות או בחלקן, ברכוש המשותף או בחזות הבית;

(ב) (1) בעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית ישאו בהוצאות התקנתה, ורשאים הם להסכים כי רק מקצתם ישאו בהוצאות כאמור;

(2) בעלי הדירות בקומת הקרקע לא ישאו בהוצאות התקנת המעלית, אף אם הם נמנים עם המחליטים להתקינה;

(3) כל בעלי הדירות יהיו חייבים להשתתף בהוצאות החזקתה והפעלתה של המעלית;

(4) התשלומים שבהם ישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ג) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון מוסכם, כי הוראות סעיף זה לא יחולו עליהם;

(2) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר התקנת מעלית;

(ד) (1) ההוראות בפרק ו' סימן ד' יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחוייבים.

(2) המפקח רשאי להורות על ביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, על שינויה או על התנייתה בתנאים, לרבות בפיצוי, הכל כפי שימצא לנכון."

סעיף 635 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 60 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. בסעיף קטן (א) מוצע להבהיר כי הסעיף מתייחס להקמה מחודשת של הבית המשותף, בדומה למתכונתו המקורית, ולא להקמת בית שמתכונתו משופרת מהמתכונת המקורית. המינוח "מכל סיבה שהיא" הושמטו כמיותרות. המינוח "צמודים לדירותיהם" הוחלף כדי למנוע בלבול מושגים, שכן הכוונה אינה לרכוש המשותף שהוצמד ואשר מהווה חלק בלתי נפרד מדירה. מוצע למחוק את סעיף 60(ה) לחוק המקרקעין ובמקומו להוסיף הפניה לסעיף זה בסעיף 72 לחוק המקרקעין, אשר ייוותר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 897 המוצע).

(ב) סירב בעל דירה להשתתף בהקמה או בתיקון של הבית המשותף כאמור בסעיף קטן (א), רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים, ולאחר ששוכנע כי לא ניתן להקים את הבית המשותף או לתקנו לגבי שאר הדירות בלבד, לצוות על בעל הדירה להעביר, בתוך התקופה שיקבע ושלא תפחת משישה חודשים, את זכותו בדירה לאדם אחר שיקבע בעל הדירה, ושיבוא במקומו לעניין ההקמה או התיקון כאמור.

(ג) לא העביר בעל הדירה את זכותו כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים, לצוות על העברת הזכות לאדם אחר שיוצע על ידם, ובאין הצעה כאמור – למי שיקבע המפקח; כמו כן רשאי המפקח להורות על רישום הזכות כאמור על שמו של אותו אדם לאחר שישולם לבעל הדירה, או יופקד בידי המפקח, שווייה של הזכות.

(ד) לא הסכימו הצדדים על שווי הזכות כאמור בסעיף זה, יקבע המפקח את שווייה, לפי בקשת המשקמים או בעל הדירה.

התניה על הוראות בדבר שינויים ברכוש המשותף [מק 71ד]

636. (א) בעלי הדירות בבית משותף רשאים, בהסכמת כל בעלי הדירות, לקבוע בתקנון מוסכם, כי הוראות סימן זה, כולן או חלקן, לא יחולו עליהם או שיחולו בשינויים שיקבעו.

(ב) אין בהוראות סימן זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר הרחבת דירה או זכויות בנייה או בדבר התקנת מעלית או השבחה כמשמעותה בסעיף 634.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"בית משותף שנהרס

60. (א) נהרס בית משותף, כולו או מקצתו, מכל סיבה שהיא, ובעלי הדירות ששלושה רבעים לפחות מהרכוש המשותף צמודים לדירותיהם (להלן – המשקמים) החליטו להקים את הבית מחדש או לתקנו, ישא כל בעל דירה בהוצאות הכרוכות בכך לגבי דירתו, ובעלי כל הדירות ישתתפו בהוצאות הכרוכות בכך לגבי הרכוש המשותף, כל אחד לפי החלק ברכוש המשותף הצמוד לדירתו.

(ב) סירב בעל דירה להשתתף בהקמת הרכוש המשותף או תיקונו, רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים ולאחר שנוכח שאין אפשרות מעשית להקים את הבית המשותף לגבי יתר הדירות בלבד, לצוות על בעל הדירה להעביר, תוך המועד שקבע ושלא יפחת משישה חדשים, את זכותו בדירה לאדם אחר שיקבע בעל הדירה, ושיבוא במקומו בכל הנוגע לחובת ההקמה או התיקון.

(ג) לא העביר בעל הדירה את זכותו כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים, לצוות על העברת הזכות למי שהציעו המשקמים, ובאין הצעה מצידם – למי שקבע המפקח, ועל רישומה על שמו של אותו אדם לאחר שישולם לבעל הדירה, או יופקד בידי המפקח, שוויה של הזכות.

(ד) נתגלעו חלוקי דעות לגבי שווי הזכות, ייקבע השווי על ידי המפקח לפי בקשת המשקמים או בעל הדירה.

(ה) כל בקשה למפקח להשתמש בסמכות מסמכויותיו לפי סעיף זה, דינה כדין תביעה לפני המפקח לפי סימן ד'."

סעיף 636 ההוראה המוצעת שונה מהוראת סעיף 71ד לחוק המקרקעין בקבעה כי ניתן לקבוע בתקנון מוסכם כי הוראות הסימן לא יחולו רק אם התקבלה החלטת פה אחד בידי כל בעלי הדירות בעניין זה. הואיל וההחלטה כאמור משפיעה על זכויותיהם של כל בעלי הדירות, מוצע להתנות את קבלתה בהסכמה של כל בעלי הדירות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תחולה

71ד. (א) בעלי הדירות בבית משותף רשאים לקבוע, בתקנון מוסכם, כי הוראות סימן זה לא יחולו עליהם.

(ב) אין בהוראות סימן זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר הרחבת דירה או זכויות בנייה."

פרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים

637. בפרק זה –

הגדרות לפרק בתים שאינם רשומים כבתים משותפים [מק 77א]

"בית" – מבנה של קבע, כולל הקרקע שעליה נבנה, שיש בו שתי דירות או יותר ואינו רשום כבית משותף;

"בעל דירה" – מי שעל פי חוזה בכתב זכאי להירשם כבעל דירה בבית או מי שהוא רשום או זכאי להירשם, על פי חוזה בכתב, כחוכר לדורות או כחוכר משנה לדורות; לעניין פרק זה, חזקה היא כי מחזיק בדירה בבית הוא בעל הדירה;

"רכוש משותף" – כהגדרתו בסעיף 607, בשינויים המחויבים;

"תקנון בית משותף", "תקנון" – כהגדרתם בסעיף 607. [ח]

638. סעיפים 608(ב) ו־(ג), 610, 611, 612(ב), 613(ב), 615 עד 616, 617(א) ו־(ב), 618 עד 634 ו־636 יחולו על בית לפי פרק זה, בשינויים המחויבים.

תחולת הוראות פרק בתים משותפים [מק 77ב]

639. בית יתנהל לפי התקנון המצוי שבתוספת השנייה, בשינויים המחויבים.

תקנון [מק 77ג]

640. (א) המפקח רשאי למנות לבית ועד זמני עד שייכון הוועד הראשון על פי התקנון; הרכב הוועד הזמני יהיה בהתאם להמלצת הבעלים של מחצית הדירות לפחות; באין המלצה כאמור, ימנה המפקח ועד זמני מבין בעלי הדירות שבבית, ובאין אפשרות מעשית לעשות כן – אף שלא מביניהם, ורשאי הוא לקבוע לוועד שמינה שכר שישולם בידי בעלי הדירות.

הוועד הראשון [מק 77ד]

דברי הסבר

פרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים

סעיפים 637 עד 642 סעיפים 638 עד 643 המוצעים חוזרים על הוראות חוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הגדרת "דירה" מצויה בסעיף 499 המוצע. במקום הוראת סעיף 77ג, מפנה סעיף 638 המוצע אל סעיף 614(ד) המוצע, אשר דן בתחולת התקנון המצוי.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגדרות

77. בפרק זה –

"בית" – מבנה של קבע, שיש בו לפחות שתי דירות, ובכלל זה הקרקע שעליה נבנה, ואינו רשום כבית משותף;

"דירה" – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, שנועדו לשמש יחידה שלמה ונפרדת למגורים, לעסק או לכל צורך אחר;

"בעל דירה" – מי שעל פי הסכם בכתב זכאי להירשם כבעל דירה בבית או שהוא רשום או זכאי על פי הסכם בכתב להירשם כחוכר לדורות או כחוכר משנה לדורות; כל מחזיק בדירה בבית יראוהו לעניין פרק זה כבעל דירה, כל עוד לא הוכיח שאינו כך;

"רכוש משותף" – כל חלקי הבית חוץ מהדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסד, חדרי המדרגות, מעליות, מיקלטים וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם בתחומי דירה מסויימת.

תחולת הוראות של פרק ו'

77ב. סעיפים 56, 57, 58, 59, 59א עד 159, 62(א), 65, 68 עד 70, 71, 71א עד 71ד ו־72 עד 77 יחולו על בית לפי פרק זה, בשינויים המחוייבים.

תקנון

77ג. בית יתנהל לפי התקנון המצוי שבתוספת.

הנציגות הראשונה

77ד. (א) המפקח רשאי למנות לבית נציגות זמנית עד שתיכון הנציגות הראשונה לפי התקנון; הרכב הנציגות הזמנית יהיה בהתאם להמלצת הבעלים של מחצית הדירות; באין המלצה כזאת, ימנה המפקח נציגות זמנית לפי שיקול דעתו מבין בעלי הדירות שבבית, או – אם לא היתה אפשרות מעשית לעשות כן – שלא מבין בעלי הדירות, ורשאי הוא לקבוע שכר שישלמו לה בעלי הדירות.

(ב) דינה של נציגות שנתמנתה כאמור בסעיף קטן (א) יהא לכל דבר כדין נציגות שנכונה לפי הוראות התקנון.

הנוהל באין נציגות

77ה. לא נכונה בבית נציגות לפי הוראות התקנון, או שהנציגות אינה פועלת, רשאי המפקח למנות לאותו בית נציגות, והוראות סעיף 77ד יחולו, בשינויים המחוייבים, על מינוי הנציגות, קביעת שכרה ומעמדה.

דין בית שנרשם

77ו. בית שנרשם בפנקס הבתים המשותפים לאחר שהתנהל לפי פרק זה יחולו עליו הוראות אלה:

(ב) ועד שנתמנה לפי הוראות סעיף קטן (א) דינו לכל דבר ועניין כדין ועד שכונן לפי הוראות התקנון.

הנוהל באין ועד בבית לא רשום [מק 77ה]

641. לא כונן ועד בבית לפי הוראות התקנון, או שהוועד שכונן אינו פועל, רשאי המפקח למנות לאותו בית ועד, והוראות סעיף 640 יחולו, בשינויים המחויבים, על מינוי הוועד, קביעת שכרו ומעמדו.

דין בית שנרשם [מק 177]

642. בית שנרשם בפנקס הבתים המשותפים אחרי שהתנהל לפי פרק זה יחולו עליו הוראות אלה:

(1) זכות או חובה שהיו לוועד הבית ערב הרישום יהיה לוועד הבית המשותף שכונן לאחר רישומו;

(2) הליך משפטי עקב סכסוך כאמור בסעיף 72 לחוק המקרקעין שהוחל בו ערב הרישום, ימשיכו בו ויראוהו, בשינויים המחויבים, כאילו הוגש לפי סימן ד׳ לפרק ו׳ לחוק האמור.

פרק חמישי: משכנתה

משכנתה [מק 4]

643. משכנתה היא מישכון של מקרקעין.

תחולת פרק המשכנתה [מק 91 סיפה]

644. אין למשכן מקרקעין או שכירות רשומה במקרקעין אלא על ידי משכנתה.

זכות הממשכן במקרקעין הממושכנים [מק 85(א)]

645. משכנתה אינה גורעת מזכותו של בעל המקרקעין להחזיק בהם, להשתמש בהם ולעשות בהם כל עסקה והכל בכפוף למוסכם בתנאי המשכנתה.

דברי הסבר

(1) זכות או חובה שהיתה לנציגות הבית ערב הרישום תהיה לנציגות הבית המשותף שנכונה לאחר רישומו;

(2) הליך משפטי עקב סכסוך כאמור בסעיף 72 שהוחל בו ערב הרישום, ימשיכו בו ויראוהו, בשינויים המחוייבים, כאילו הוגש לפי סימן ד׳ לפרק ו׳.״

פרק חמישי: משכנתה

סעיף 643 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״משכנתה

4. משכנתה היא מישכון של מקרקעין.״

סעיף 644 ההוראה המוצעת חוזרת על הסיפה של הוראת סעיף 91 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. הרישה הושמטה כמיותרת, שכן חוק המשכון הוא ההסדר הכללי החל ממילא.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״תחולת חוק המשכון

91. בכפוף להוראות פרק זה יחולו על משכנתה הוראות חוק המשכון, התשכ״ז–1967; אולם אין למשכן מקרקעין או שכירות רשומה במקרקעין אלא על ידי משכנתה.״

סעיף 645 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 85(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. יצוין כי הוראת סעיף 85(ב) לחוק המקרקעין, בהיותה הוראה הדנה בהיקפה של זכות בעל המשכנתה, ובתוקפו של מכר מרשות, הועברה להוראות הכלליות הדנות בסוגיה זו, קרי סעיף 507 המוצע וסעיף 509 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

״זכות הממשכן במקרקעין הממושכנים

85. (א) משכנתה אינה פוגעת בזכותו של בעל המקרקעין להחזיק בהם, להשתמש בהם ולעשות בהם כל עיסקה, והכל בכפוף למוסכם בתנאי המשכנתה.

(ב) עיסקה שבעל המקרקעין עשה בהם לאחר שמושכנו, אין בה כדי לגרוע מזכותו של בעל המשכנתה לממש אותה, ואין לעיסקה כזאת תוקף כלפי מי שרכש את המקרקעין בהוצאה לפועל של המשכנתה.״

646. מושכנו מקרקעין במשכנתאות מדרגות שונות ונפדתה אחת מהן, רשאי בעל המקרקעין להמציא במקומה משכנתה אחרת מאותה דרגה, אם נקבעה זכות כזאת בתנאי המשכנתה שלאחריה.

משכנתאות מדרגות שונות [מק 86]

647. (א) בעל המשכנתה רשאי להעביר את המשכנתה, או חלק ממנה, לאדם אחר, יחד עם החוב המובטח על ידה, כולו או חלקו, בלא הסכמת בעל המקרקעין.

(ב) הועברה המשכנתה ולא נודע לחייב על ההעברה, מופטר הוא על ידי תשלום החוב לבעל המשכנתה הקודם.

העברת המשכנתה [מק 87]

648. תנאי המשכנתה אינם גורעים מהזכות לפדות את המקרקעין הממושכנים לפני המועד לקיום החוב בהתאם להוראות סעיף 13(ב) לחוק המשכון.

פדיון המשכנתה לפני המועד לקיום החוב [מק 88]

649. רצה בעל המקרקעין לפרוע את מה שמגיע ממנו על פי המשכנתה ובעל המשכנתה לא קיבל את הפירעון, רשאי בעל המקרקעין להפקיד את המגיע ממנו, כולו או חלקו, בידי הרשם ולבקש שהרשם יפקיע את המשכנתה אם נפדתה; שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לעניין סעיף זה.

הפקדת הפירעון בידי הרשם [מק 89]

650. מימוש המשכנתה יהיה על פי פסק דין של בית משפט או על פי צו ראש ההוצאה לפועל ובדרך האמורה בסעיף 18 לחוק המשכון.

מימוש המשכנתה [מק 90]

דברי הסבר

סעיף 646 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 86 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"דרגה שנתפנתה

86. מושכנו מקרקעין במשכנתאות מדרגות שונות ונפדתה אחת מהן, רשאי בעל המקרקעין להביא במקומה משכנתה אחרת מאותה דרגה, אם נקבעה זכות כזאת בתנאי המשכנתה שלאחריה."

סעיף 647 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 87 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. הרישה של סעיף קטן (א) הושמטה בשל היותה מיותרת.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"העברת המשכנתה

87. (א) בכפוף למוסכם בתנאי המשכנתה רשאי בעל המשכנתה להעביר את המשכנתה, או חלק ממנה, לאדם אחר, יחד עם החוב המובטח על ידיה, כולו או מקצתו, ללא הסכמת בעל המקרקעין.

(ב) הועברה המשכנתה ולא נודע לחייב על ההעברה, מופטר הוא על ידי תשלום החוב לבעל המשכנתה הקודם."

סעיף 648 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 88 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הסיפה הושמטה כמיותרת לאור כלל ההמשכיות, הקבוע בסעיף 22 לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981 ולאור הוראת המעבר הקבועה בחוק המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"פדיון המשכנתה לפני המועד לקיום החוב

88. אין בכוחם של תנאי המשכנתה כדי לגרוע מהזכות לפדות את המקרקעין הממושכנים לפני המועד לקיום החוב בהתאם להוראות סעיף 13(ב) לחוק המשכון, התשכ"ז–1967; האמור בסעיף זה לא יפגע בתנאי שהותנה לפני תחילת חוק זה."

סעיף 649 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 89 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הפקדת הפירעון בלשכה

89. רצה בעל המקרקעין לפרוע מה שמגיע ממנו על פי המשכנתה אלא שבעל המשכנתה לא קיבלהו, רשאי בעל המקרקעין להפקיד את המגיע ממנו, כולו או מקצתו, בידי הרשם ולבקש שהרשם יפקיע את המשכנתה במידה שנפדתה; שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לעניין סעיף זה."

סעיף 650 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 90 לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"מימוש המשכנתה

90. מימוש המשכנתה יהיה על פי פסק־דין של בית משפט או על פי צו ראש ההוצאה לפועל ובדרך האמורה בסעיף 18 לחוק המשכון, התשכ"ז–1967."

פרק שישי: זיקת הנאה

זיקת הנאה [מק 5]

651. (א) זיקת הנאה היא שעבוד מקרקעין להנאה (בפרק זה – מקרקעין כפופים) שאין עמה זכות להחזיק בהם.

[ח] (ב) זיקת הנאה יכול שתהיה על פי דין או על פי חוזה.

סוגי זיקות ההנאה [מק 92]

652. (א) זיקת הנאה יכול שתהיה לטובת כל אחד מאלה:

(1) מקרקעין (בפרק זה – מקרקעין זכאים);

(2) אדם מסוים;

(3) סוג בני אדם;

(4) הציבור.

[ח] (ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין תהיה לבעל המקרקעין או לחוכר המקרקעין.

תוכן זיקת ההנאה [מק 93(א), (ב)]

653. (א) זיקת הנאה יכול שתקבע –

(1) כי בעל המקרקעין הזכאים או החוכר בהם או מי שהזיקה ניתנה לטובתו, זכאי לעשות שימוש מסוים במקרקעין הכפופים או להפיק מהם תועלת אחרת;

(2) כי בעל המקרקעין הכפופים יימנע מלבצע בהם פעולה מסוימת.

(ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין יכול שתקבע גם כי בעל המקרקעין הכפופים –

(1) חייב לבצע פעולה מסוימת במקרקעין הכפופים;

(2) אינו זכאי למנוע ביצוע פעולה מסוימת במקרקעין הזכאים.

דברי הסבר

פרק שישי: זיקת הנאה

סעיף 651 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה, מבהירה כי המקורות ליצירת זיקת הנאה קניינית הם דין (לרבות בזיקת הנאה מכוח שנים) או חוזה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זיקת הנאה

5. זיקת הנאה היא שעבוד מקרקעין להנאה שאין עמה זכות להחזיק בהם."

סעיף 652 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 92 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה חדשה המוצעת מבהירה את משמעות הביטוי "זיקה לטובת מקרקעין". כמו כן מבהירה ההוראה כי זיקה לטובת מקרקעין מזכה מאליה גם את בעל המקרקעין וגם את החוכר שלהם. ההוראה תואמת את המגמה להשוות, במקרים המתאימים, את מעמדו של שוכר לתקופה ארוכה (חוכר, או חוכר לדורות, לפי העניין) למעמדו של הבעלים (ראן למשל סעיפים 601 , 604 ו־665 המוצעים).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הזכאים

92. זיקת הנאה יכול שתהא לטובת מקרקעין (להלן – מקרקעין זכאים) או לטובת אדם פלוני, לטובת סוג בני אדם או לטובת הציבור."

סעיף 653 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 93(א) ו־(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. בסעיף קטן (א) נקבע (באמצעות הוספת המילים:"... או להפיק מהם תועלת אחרת..."), שגם זכויות נלוות לשימוש, כגון הזכות לאכילת פירות, יכולות להיות נושא לזיקת הנאה. הסעיף המוצע מבהיר גם, כי לצד בעל המקרקעין הזכאים זכאי גם החוכר בהם לשימוש במקרקעין הכפופים בהתאם לסעיף 652 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"צורות הזיקה

93. (א) זיקת הנאה יכול שתיקבע –

(1) כי בעל המקרקעין הזכאים או מי שהזיקה ניתנה לטובתו זכאי לשימוש מסוים במקרקעין הכפופים.

654. (א) מי שהשתמש בזכות אשר מתאימה להיות זיקת הנאה, במשך תקופה של 30 שנים רצופות, רוכש את הזיקה, וזכאי לדרוש את רישומה; הוראות סעיף קטן זה לא יחולו על זיקת הנאה שתוכנה כאמור בסעיף 653(א)(2) או (ב)(1).

זיקת הנאה מכוח שנים [מק 94]

(ב) הודעה בכתב של בעל המקרקעין הכפופים למי שהשתמש בזכות כאמור בסעיף קטן (א), לרבות הודעה לציבור, על התנגדותו לשימוש בזכות, מפסיקה את מירוץ התקופה האמור בסעיף קטן (א).

(ג) לעניין תקופת השימוש כאמור בסעיף קטן (א), בזכות אשר מתאימה להיות זיקת הנאה לטובת מקרקעין, יבואו במניין, נוסף על תקופת השימוש של המשתמש המקורי, תקופות השימוש של חליפיו. [ח]

655. זיקת הנאה היא לתקופה בלתי קצובה, אלא אם כן נקבעה לה תקופה בתנאי הזיקה.

תקופת זיקת הנאה [מק 96 רישה]

656. העברתה של זיקת הנאה לטובת אדם, סוג בני אדם או לטובת הציבור, לרבות העברה עקב פטירה, טעונה הסכמה של בעל המקרקעין הכפופים; הוראות סעיף 546 יחולו, בשינויים המחויבים, לעניין סירובו של בעל המקרקעין הכפופים לאשר את העברת הזיקה.

עבירות זיקת הנאה [מק 95, ח]

דברי הסבר

(2) כי בעל המקרקעין הכפופים חייב להימנע מביצוע פעולה מסוימת באותם מקרקעין.

(ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין יכול גם שתקבע כי בעל המקרקעין הכפופים חייב לעשות בהם פעולה מסוימת, או אינו זכאי למנוע עשיית פעולה מסוימת במקרקעין הזכאים."

סעיף 654 לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 94 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הסיפה לסעיף קטן (א) המוצע, קובעת שלא ניתן לרכוש זיקת הנאה מכוח שנים עקב מעשה או מחדל של בעל המקרקעין הכפופים, כאמור בסעיף 653(א)(2) ו־(ב)(1) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זיקה מכוח שנים

94. (א) מי שהשתמש בזכות הראויה להוות זיקת הנאה במשך תקופה של שלושים שנים רצופות רכש את הזיקה והוא זכאי לדרוש רישומה.

(ב) הודעה בכתב של בעל המקרקעין למי שמשתמש בזכות כאמור, לרבות הודעה לציבור, שהוא מתנגד לשימוש בזכות, מפסיקה את התקופה האמורה בסעיף קטן (א)."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה שבו נעשה שימוש בזכות הראויה להירשם כזיקת הנאה לטובת מקרקעין בידי המשתמש המקורי ובידי חליפו, תצטבר תקופת השימוש בזכות בידי החליף לזו של המשתמש המקורי לצורך מניין התקופה ליצירת זיקת הנאה מכוח שנים.

סעיף 655 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 96 רישה לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. הסיפה של הסעיף הקיים, העוסקת בביטול הזיקה או בשינויה, הועברה לסעיף 657 המוצע, הדן בביטול זיקת הנאה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תקופת הזיקה ותנאיה

96. זיקת הנאה היא לתקופה בלתי מוגבלת, זולת אם נקבעה לה תקופה בתנאי הזיקה; אולם בית המשפט רשאי, על פי בקשת צד מעונין או היועץ המשפטי לממשלה, לבטל את הזיקה או לשנות תנאיה, אם ראה לעשות כן בגלל אי הפעלת הזיקה או בגלל שינוי בנסיבות השימוש בה או במצב המקרקעין הזכאים או הכפופים; ורשאי בית המשפט לפסוק פיצוי למי שנגרם לו נזק על ידי הביטול או השינוי."

סעיף 656 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 95 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח, ותחולתה מורחבת גם לזיקת הנאה לטובת הציבור. הסיפה של הסעיף הקיים "והוא באין הוראה אחרת בתנאי הזיקה" הושמטה כמיותרת.

יודגש כי עבירות הזכות מותנית בהסכמת בעל המקרקעין הכפופים כשמדובר בזיקת הנאה לטובת אדם, סוג בני אדם או לטובת הציבור. לעומת זאת כשמדובר בזיקת הנאה לטובת מקרקעין, אין צורך בהסכמת בעל המקרקעין הכפופים להעברת הזכות. בסיפה לסעיף מוצע להחיל על סירובו של בעל המקרקעין להעביר את הזיקה את ההסדר החל לעניין סירוב בעל מקרקעין להעברת שכירות, הקבוע בסעיף 546 המוצע. כך נותרת הזיקה לטובת אדם זכות קניינית אישית אך מוגנת. בהוראה אף מובהר כי ההסדר בדבר העברת הזיקה יחול גם במקרים של העברת הזיקה עקב פטירה.

ביטול זיקת הנאה או שינויה [מק 96 סיפה]

657. בית המשפט רשאי, על פי בקשה של צד מעוניין או של היועץ המשפטי לממשלה, לבטל זיקת הנאה או לשנות את תנאיה, אם מצא לנכון לעשות כן בשל אי־שימוש בה במשך תקופה ממושכת או בשל שינוי בנסיבות; בית המשפט יפסוק פיצויים למי שנגרם לו נזק מחמת הביטול או השינוי.

זיקת הנאה בחלוקה מחדש או באיחוד מקרקעין [מק 97, 98(ג)]

658. (א) חולקו המקרקעין הזכאים או הכפופים, תוצמד זיקת ההנאה לחלקה שהזיקה היתה לזכותה או לחובתה, לפי העניין.

(ב) אוחדו המקרקעין הזכאים והכפופים לחלקה אחת, מתבטלת זיקת ההנאה.

זיקת הנאה בין מקרקעי בעל אחד [מק 98(א), (ב)]

659. היו המקרקעין הזכאים והמקרקעין הכפופים בבעלות אותו אדם, אין בכך כדי למנוע יצירה של זיקת הנאה או כדי להביא לביטולה.

התחייבות להקניית זיקת הנאה [שכר 31]

660. על התחייבות להקנות זיקת הנאה בתמורה יחולו הוראות פרק שישי: חוזה שכירות בחלק משנה שלישי לחלק השלישי, בשינויים המחויבים, והוראות פרק שביעי: חוזה שאילה בחלק המשנה האמור יחולו, בשינויים המחויבים, על התחייבות להקנות זיקת הנאה שלא בתמורה*.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"העברת הזיקה

95. בזיקת הנאה לטובת אדם או סוג בני אדם אין בעלי הזיקה רשאים להעביר זכותם אלא בהסכמת בעל המקרקעין הכפופים, והוא באין הוראה אחרת בתנאי הזיקה."

סעיף 657 ההוראה המוצעת משנה מסעיף 96 סיפה לחוק המקרקעין, בשני עניינים. מצד אחד, היא מסייגת את הסמכות לבטל את הזיקה או לשנות את תנאיה בגלל אי־הפעלת הזיקה, רק למצב שבו מתקיימת אי־הפעלה ממושכת; מצד שני, היא מרחיבה את סמכות הביטול או השינוי של הזיקה בשל שינוי נסיבות, תוך השמטת הקביעה לגבי מהות שינוי הנסיבות שבעטייה ניתן להפעיל סמכות זו. בשונה מהחוק הקיים, הוראת הסעיף המוצע קובעת כי מחובתו של בית המשפט לפסוק פיצויים ואין לו עוד שיקול דעת בעניין פסיקת פיצויים למי שנגרם לו נזק מחמת הביטול או השינוי.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תקופת הזיקה ותנאיה

96. זיקת הנאה היא לתקופה בלתי מוגבלת, זולת אם נקבעה לה תקופה בתנאי הזיקה; אולם בית המשפט רשאי, על פי בקשת צד מעונין או היועץ המשפטי לממשלה, לבטל את הזיקה או לשנות תנאיה, אם ראה לעשות כן בגלל אי הפעלת הזיקה או בגלל שינוי בנסיבות השימוש בה או במצב המקרקעין הזכאים או הכפופים; ורשאי בית המשפט לפסוק פיצוי למי שנגרם לו נזק על ידי הביטול או השינוי."

סעיף 658 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות חוק המקרקעין בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"חלוקת המקרקעין

97. חולקו המקרקעין הזכאים או הכפופים, תוצמד זיקת ההנאה לחלקה שהזיקה הייתה לזכותה או לחובתה, לפי העניין.

זיקה בין מקרקעי בעל אחד

98. (ג) אוחדו המקרקעין הזכאים והמקרקעין הכפופים לחלקה אחת, מתבטלת זיקת ההנאה."

סעיף 659 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 98(א) ו־(ב) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זיקה בין מקרקעי בעל אחד

98. (א) בעל שתי חלקות מקרקעין רשאי לשעבד אחת מהן בזיקת הנאה לטובת השניה.

(ב) נתמזגה הבעלות במקרקעין הזכאים ובמקרקעין הכפופים בידי אדם אחד, לא תתבטל זיקת ההנאה משום כך בלבד."

סעיף 660 ההוראה המוצעת קובעת כי על התחייבות להקנות הרשאה לשימוש במקרקעין, שאין עמה החזקה, יחולו, בשינויים המחויבים, ההוראות הדנות בחוזה השכירות, בחלק משנה שלישי לחלק החמישי – אם ההתחייבות ניתנה בתמורה – או ההוראות הדנות בחוזה שאילה, שם – אם ההתחייבות ניתנה בלא תמורה.

נוסח חוק השכירות והשאילה הקיים:

"שימוש ללא החזקה

31. הוראות פרק א' יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכות שהוקנתה בתמורה להשתמש בנכס שאין עמה הזכות להחזיק בו, והוראות פרק ב' יחולו, בשינויים המחוייבים, על זכות כאמור שהוקנתה שלא בתמורה.

* סעיפים 230 עד 251 ו־252 עד 255, בהתאמה.

661. הוראות סעיף 541 יחולו גם על זיקת הנאה, בשינויים המחויבים. רישום זיקת הנאה [ח]

פרק שביעי: זכות קדימה

סימן א': כללי

662. (א) זכות קדימה היא זכותו של אדם (בפרק זה – בעל זכות הקדימה) שבעל זכות במקרקעין לא יעביר לאחר את זכותו במקרקעין, כולה או חלקה, אלא אם כן הציע אותה תחילה לבעל זכות הקדימה. זכות קדימה [מק 99(א), 106]

(ב) הוענקה זכות קדימה ביחס להעברת בעלות, תחול הזכות גם לעניין החכרה לדורות של המקרקעין.

(ג) זכות הקדימה יכול שתהיה על פי חוזה או על פי דין. [ח]

663. בחר בעל זכות קדימה שלא לממש את זכותו, והזכויות בנכס הועברו לאחר, תתבטל זכות הקדימה. אי־מימוש זכות קדימה [מק 103(ב) רישה, ח]

דברי הסבר

סעיף 661 ההוראה החדשה המוצעת, קובעת כי ההוראה בדבר פטור מחובת רישום לגבי עסקאות שעניינן הקניית שכירות קצרת מועד תחול גם על עסקאות שעניינן הקניית זיקת הנאה קצרת מועד; זאת, משום שהטעמים שבשלהם ראוי לפטור מחובת רישום עסקאות שכירות קצרת מועד, יפים גם לגבי עסקאות שתוכנן זיקת הנאה קצרת מועד. כמו לעניין שכירות, הפטור מחובת רישום אינו מונע מן הצדדים לעסקה, אם רצונם בכך, לרשום בפנקסי המקרקעין זיקת הנאה קצרת מועד.

פרק שביעי: זכות קדימה

ההוראות בדבר זכות קדימה ממוקמות בפרק שביעי המוצע שבחלק משנה שלישי אשר דן בהוראות המיוחדות למקרקעין. מיקום זה מבהיר כי זכות קדימה היא זכות קניינית לכל דבר ועניין. פרק זה מחליף את סימן ד' בפרק ז' לחוק המקרקעין.

סימן א': כללי

סעיף 662 לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)

ההוראה המוצעת מגדירה, בדומה לזכויות קניניות אחרות, מהי זכות הקדימה ומהו תוכנה. יובהר כי על פי ההוראה המוצעת ניתן להקנות זכות קדימה לגבי כל זכות בנכס, ולא רק לגבי בעלות או חכירה לדורות, כפי שהדבר על פי חוק המקרקעין. ההרחבה מתבקשת מאופייה של הזכות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות קדימה על פי הסכם

99. (א) בעל מקרקעין, או בעל חלק בלתי מסוים במקרקעין משותפים, רשאי לרשום זכות קדימה לגבי המקרקעין, או לגבי חלקו בהם, לטובת אדם פלוני, ומשעשה כן, לא יהיה זכאי להעבירם לאחר, אלא אם הציע אותם תחילה לבעל זכות הקדימה.

זכות קדימה לגבי חכירה לדורות

106. הוראות סימן זה בדבר העברת בעלות, יחולו, ככל שהן נוגעות לעניין, גם על העברה של חכירה לדורות."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה מהם המקורות ליצירת זכות קדימה קניינית.

התייחסות המשפט העברי:

המשפט העברי נותן זכות קדימה לבעלים של מקרקעין שכנים על פי "דינא דבר מצרא" [דין בן המצר], ומסביר הרמב"ם: "ודבר זה משום שנאמר: 'ועשית הישר והטוב' אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק" (משנה תורה, הלכות שכנים, פרק יב, הלכה ה).

סעיף 663 ההוראה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 103(ב) לחוק המקרקעין, ולפיו אם בעל זכות הקדימה סירב לממש את זכותו ובוצעה עסקה בזכות נושא זכות הקדימה, מתבטלת הזכות. ההפניה לסעיף 103(א) לחוק המקרקעין כמו גם פרק הזמן הקבוע בסעיף קטן 103(ב) לחוק האמור, הושמטו, מכיוון שההוראות הקיימות לעניין הפעלת זכות הקדימה רוכזו בסעיף 667 המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"העברת המקרקעין

103. (ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת החדשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה – תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה."

תחולת זכות קדימה כלפי חליפים [ח]

.664 על אף הוראות סעיף 663, רשאים בעל זכות במקרקעין ובעל זכות קדימה על פי חוזה להתנות כי זכות הקדימה לא תתבטל עם העברת הזכות בנכס לאדם אחר כאמור באותו סעיף, ובלבד שאם הותנה כאמור, תחול זכות הקדימה לתקופה שאינה עולה על עשרים וחמש שנים מהמועד שבו הועברה הזכות לראשונה לאדם האחר.

זכות קדימה של בני זוג [מק 101]

.665 (א) במקרקעין שהם בבעלות משותפת או בחכירה לדורות משותפת של בני זוג והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידם במשותף, או מקום המשמש להם למגורים, נתונה לבן הזוג זכות קדימה ביחס לחלקו של בן הזוג האחר באותם מקרקעין.

[ח]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו, בשינויים המחויבים, גם על בני זוג הזכאים להירשם כבעלים או כחוכרים לדורות בנכס כאמור באותו סעיף קטן.

זכות קדימה במקרקעין של יורשים [מק 100]

.666 (א) במקרקעין שהם משק חקלאי שזכות הבעלות או החכירה לדורות בהם עברה בירושה ליורשים אחדים במשותף, נתונה לכל יורש זכות קדימה ביחס לחלקם של היורשים האחרים באותם מקרקעין וזאת לתקופה של שנתיים ממועד מתן צו הירושה או צו קיום הצוואה; לעניין זה, "משק חקלאי" – יחידה שחלוקתה תפגע בכושר קיומה כמשק חקלאי העשוי לפרנס משפחה חקלאית.

(ב) במהלך התקופה האמורה בסעיף קטן (א), רשאי כל יורש לרשום לטובתו זכות קדימה כאמור באותו סעיף קטן, לכל תקופה נוספת שהיא; רשם היורש זכות קדימה כאמור, תהיה לו זכות קדימה לתקופה נוספת כפי שרשם.

(ג) לא מימשו יורשים זכות קדימה לפי סעיף קטן (א) או (ב), ורכש אדם אחר את חלקו של אחד היורשים, נתונה ליורשים שנותרו זכות קדימה כלפי היורשים האחרים.

דברי הסבר

סעיף 664 ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי זכות קדימה שנוצרה מכוח חוזה עשויה לחול גם על העברות שייעשו בידי חליפים של מקנה הזכות, אם מקנה הזכות ובעל זכות הקדימה הסכימו על כך. תוקפה של זכות זו מוגבלת ל־25 שנים מן המועד שבו הועברה הזכות לראשונה על ידי מקנה זכות הקדימה לאדם שלישי.

סעיף 665 לסעיף קטן (א)

הוראות הסעיף הקטן המוצע מחליפות בשינויי נוסח לסעיף 101 לחוק המקרקעין. עם זאת ההוראה המוצעת מרחיבה את תחולתה גם על מצב של חכירה לדורות המשותפת לבני זוג. הסיבה לכך היא שעסקאות החכרה לתקופות ארוכות מקרבות במידה ניכרת את זכות החכירה לדורות לזכות הבעלות ואין סיבה להבחין בין שני המצבים בהקשר זה.

החלפת הביטוי שבחוק הקיים "דירה המשמשת להם מגורים" בביטוי "מקום המשמש להם למגורים", נועדה להרחיב את תחולת ההוראה. עוד יצוין כי על אף שנוסח הסיפה המוצעת שונה מהנוסח הקיים, אין בכך כדי ללמד על שינוי במהות ההוראה.

סעיף קטן (ב)

כדי להגשים את תכלית ההוראה בדבר זכות הקדימה של בני זוג, מוצע להחיל את זכות הקדימה גם על הזכות להירשם כבעלים או כחוכרים לדורות של נכס כאמור בסעיף קטן (א) המוצע.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות קדימה בין בני זוג

101. מקרקעין שהם בבעלות משותפת של בני זוג, והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידיהם כמשותף או דירה המשמשת להם מגורים, לא יהיה בן זוג זכאי להעביר חלקו לאחר אלא אם הציע אותו תחילה לבן־זוגו."

סעיף 666 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 100 לחוק המקרקעין בשינויי נוסח. הושמטו המילים "בין על פי דין ובין על פי צוואה", כמיותרות; כמו כן מן הטעמים המפורטים לעיל לעניין סעיף 665 המוצע, נוספו המילים "או חכירה לדורות". הושמטה ההפניה להוראת סעיף 114 לחוק הירושה ובמקומה הועתקה הגדרת המונח "משק חקלאי" שבחוק הירושה.

ההוראה המוצעת בדבר תוקפה של זכות הקדימה תואמת את הוראת סעיף 100(ב) לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת מבהירה כי יורש רשאי לרשום זכות קדימה לטובתו לכל תקופה שהיא, ובתנאי שיעשה כן בתוך שנתיים ממועד מתן צו הירושה או צו קיום הצוואה.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי אי־מימוש של זכות קדימה בפועל במקרה שחלקו של אחד היורשים

סימן ב׳: רכישה על פי זכות קדימה

667. (א) בעל זכות קדימה רשאי, בתוך 30 ימים מקבלת ההצעה כאמור בסעיף 662, לשלם לבעל הזכות במקרקעין את המחיר הנדרש בצירוף אגרה וכל תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה, או להפקידו בידי הרשם, ומשפעל כך, רואים את הצדדים כמי שהסכימו להעברת הזכות במקרקעין במחיר הנדרש. אופן הרכישה על פי זכות קדימה [מק 102(ב) רישה]

(ב) לא פעל בעל זכות קדימה כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בעל הזכות במקרקעין, בתוך שישה חודשים מתום התקופה כאמור באותו סעיף קטן, להעביר את הזכות כרצונו, ובלבד שלא יעביר אותה במחיר נמוך או בתנאים מיטיבים מאלה שצוינו בהצעה. [מק 103(א)]

(ג) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, יציע בעל הזכות במקרקעין את הצעתו לכולם; הסכימו כולם או חלקם לרכוש את הזכות במקרקעין, רשאים הם לפעול כאמור בסעיף זה, לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; לא עשה אחד מהם כאמור, יעמוד חלקו לזכות האחרים, לפי חלקיהם. [מק 102(ד)]

דברי הסבר

נרכש על ידי אדם שלישי, גורם לאיבוד הזכות כלפי חלקו של האדם השלישי ולא כלפי חלקם של היורשים האחרים. לפיכך אם אחד היורשים האחרים יבקש בעתיד להעביר את זכותו בנכס לאחר, בתוך התקופה המנויה בסעיף קטן (א), תהיה ההעברה כפופה לזכות הקדימה של שאר היורשים בעלי הזכות. בכך מבהירה ההוראה מהו הדין החל במקרה שבו לא מימשו השותפים את זכותם לגבי חלקו של יורש אחר. מובן כי כוונת המונח "מימוש", היא להפעלת זכות הקדימה בפועל, ולא לרישומה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"זכות קדימה בין יורשים

100. (א) מקרקעין שהם משק חקלאי כמשמעותו בסעיף 114 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, והם עברו בירושה, בין על פי דין ובין על פי צוואה, ליורשים אחדים במשותף, לא יהיה יורש זכאי להעביר חלקו בהם לאחר אלא אם הציע אותו תחילה ליורש בעל זכות הקדימה.

(ב) בשנתיים הראשונות לאחר מתן צו הירושה או צו אישור הצוואה, יראו כל יורש כבעל זכות קדימה לגבי חלקו של יורש אחר; מכאן ואילך יראו כבעל זכות קדימה רק יורש שרשם תוך השנתיים הראשונות זכות קדימה לעצמו לגבי חלקו של יורש אחר."

סימן ב׳: רכישה על פי זכות קדימה

סעיף 667 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים, בשינויי נוסח. השינוי נובע ממחיקת סעיף קטן (א) בסעיף 102 לחוק המקרקעין, קרי ביטול הדרישות הפורמליות הקבועות כיום בחוק באשר לצורת הפנייה לבעל זכות קדימה ולדרך המצאתה. המילים "הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה" בסיפה של סעיף קטן (ב) של סעיף 102, הושמטו בהיותן מיותרות.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 103(א) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 102(ד) לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"רכישה על פי זכות קדימה

102. (א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב, שיישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה יישלח לרשם.

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה, או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה.

(ג) בעל זכות בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף קטן (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין.

(ד) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, תישלח ההצעה לכולם; הסכימו כולם, או אחדים מהם, לרכוש את המקרקעין המוצעים, ינהגו כאמור בסעיף קטן (ב) לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; סירב אחד מהם לרכוש, יעמוד חלקו לזכותם של השאר.

סימן ג': תחולת זכות קדימה

תחולת זכות קדימה [מק 104, ח]

668. (א) זכות קדימה לא תחול על הקניית זכות בלא תמורה או על העברתה בירושה, אלא שזכות הקדימה לא תתבטל ותחול לגבי מקבל הזכות או היורש.

(ב) זכות קדימה תחול גם על העברה מכוח דין.

פרק שמיני: הערות

רישום הערת אזהרה בשל התחייבות [מק 126(א) רישה]

669. (א) שוכנע הרשם כי בעל זכות במקרקעין הרשומה בפנקסי המקרקעין, מסוג בעלות, שכירות, שאילה, זיקת הנאה, זכות קדימה או משכנתה, התחייב בכתב לעשות עסקה בזכותו או להימנע מלעשות בה עסקה (בפרק זה – המתחייב), ירשום הרשם, על פי בקשת המתחייב או הזכאי לפי ההתחייבות (בפרק זה – הזכאי) הערה על כך (בפרק זה – הערת אזהרה).

[מק 126(ב)]

(ב) נרשמה הערת אזהרה על פי בקשת הזכאי בלבד, יודיע הרשם למתחייב, בהקדם האפשרי, על רישום ההערה.

דברי הסבר

העברת המקרקעין

103. (א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצעים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חדשים מיום הסירוב, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעבירם במחיר נמוך מהמחיר שציין בהצעה."

סימן ג': תחולת זכות קדימה

סעיף 668 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 104 לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח. ההוראה המוצעת מבהירה, כי לעניין המשך תחולתה של זכות הקדימה על נעבר, דין ירושה כדין העברה בלא תמורה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"אי־תחולה על מתנות

104. החובה להציע מקרקעין לבעל זכות קדימה כאמור בפרק זה לא תחול על העברה ללא תמורה, אלא שזכות הקדימה לא תתבטל ותחול לגבי מי שרכש את המקרקעין ללא תמורה."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת מבהירה כי זכות קדימה תחול גם על העברה על פי חיקוק ולא רק על העברה רצונית מכוח חוזה.

פרק שמיני: הערות

סעיף 669 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראות המפורטות להלן, בחוק המקרקעין, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן האמור מבהיר כי הערת אזהרה תירשם על פי התחייבות של בעל זכות רשומה – קרי, לא ניתן לרשום הערת אזהרה בגין התחייבות של בעל זכות לא רשומה, כגון שכירות קצרת מועד. הסיפה של הסעיף הקיים (סעיף 126(א) לחוק המקרקעין) הושמטה משום שברור כי ההתחייבות שעל בסיסה תירשם הערת אזהרה יכולה להינתן בכל דרך התקפה לפי הדין (ראו גם סעיף 597 המוצע). המילים "הוכח להנחת דעתו של הרשם" הוחלפו בסעיף זה ובשאר הוראות הסימן, במילים "שוכנע הרשם", לשם האחדת מונחים לשאר ההוראות שבחוק המוצע.

לסעיף קטן (ב)

מטעמים מעשיים מוצע לקבוע כי ההודעה למתחייב על רישום ההערה, כשזו נרשמה על פי בקשת הזכאי בלבד, תימסר "בהקדם האפשרי" ולא "מיד" כפי שקבוע היום בסעיף 126(ב) לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 127(ב1) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הערת אזהרה

126. (א) הוכח להנחת דעתו של הרשם כי בעל מקרקעין, או בעל זכות שכירות, שאילה, זיקת הנאה, זכות קדימה או משכנתה, התחייב בכתב לעשות בהם עיסקה, או להימנע מעשות בהם עיסקה, ירשום הרשם, על פי בקשת מי שהתחייב או מי שזכאי לפי ההתחייבות (להלן – הזכאי), הערה על כך; לעניין זה אין נפקא מינה אם ההתחייבות היתה בהסכם, בהרשאה בלתי חוזרת או במסמך אחר, ואם היתה מפורשת או משתמעת, מוחלטת או מותנית.

(ב) נרשמה ההערה על פי בקשת הזכאי בלבד, יודיע הרשם מיד על רישומה למי שהתחייב כאמור.

(ג) הערת אזהרה שנרשמה כאמור בסעיף זה אינה טעונה רישום בכל מרשם או פנקס אחר המתנהל על פי חיקוק. [מק 127(ב1)]

670. שוכנע הרשם כי עסקה של בעל זכות במקרקעין כאמור בסעיף 669 טעונה הסכמה של אדם שלישי על פי חיקוק, צו של בית משפט או התחייבות בכתב, ירשום הרשם, לפי בקשת האדם השלישי, הערה על כך. הערה על צורך בהסכמה [מק 128]

671. הוכח לרשם בצו של בית משפט או בתעודה ציבורית, כי כשרותו המשפטית של בעל הזכות במקרקעין כאמור בסעיף 669, הוגבלה על פי חיקוק, ירשום הרשם, לפי בקשת צד מעוניין או לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, הערה על כך; לעניין זה, "תעודה ציבורית" – כהגדרתה בסעיף 29 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971. הערה על הגבלת כשרות [מק 129]

672. בית משפט רשאי לצוות על רישום הערה אחרת בתנאים שימצא לנכון, ומשהוגש הצו לרשם, ירשום הרשם הערה בהתאם לצו. הערה על פי צו של בית משפט [מק 130]

673. שר המשפטים רשאי לקבוע הערות נוספות שעל הרשם לרשום, אם מצא שהדבר דרוש לשם הפעלת חיקוק או לשם מניעת הפרה של חיקוק, ורשאי הוא בתקנות כאמור לקבוע את דרך רישומן ומחיקתן של ההערות. הערה על פי תקנות [מק 133 רישה]

דברי הסבר

תוצאות של הערת אזהרה

127. (ב1) הערה אזהרה שנרשמה כאמור בסעיף 126, אינה טעונה רישום בכל מרשם או פנקס אחר המתנהל על פי דין."

סעיף 670 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 128 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. המילים "בעל מקרקעין" ו"של הבעל" הושמטו כמיותרות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הערה על צורך בהסכמה

128. הוכח, להנחת דעתו של הרשם, כי עשיית עיסקה בידי בעל המקרקעין או בעל זכות במקרקעין מותנית – על פי חיקוק, על פי צו של בית־משפט או על פי התחייבות בכתב של הבעל – בהסכמתו של צד שלישי, ירשום הרשם, לפי בקשת הצד השלישי, הערה על כך."

סעיף 671 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 129 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. המילים "נשללה או" הושמטו בשל היותן מיותרות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הערה על הגבלת כשרות

129. הוכח לרשם בצו של בית משפט או בתעודה ציבורית כמשמעותה בסעיף 20 לפקודת העדות, כי כשרותו המשפטית של בעל מקרקעין או בעל זכות במקרקעין נשללה או הוגבלה על פי דין, ירשום הרשם, לפי בקשת צד מעוניין או לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, הערה על כך."

סעיף 672 ההוראה המוצעת משמיטה את הסייג שבסעיף 130 לחוק המקרקעין, ולפיו בית המשפט רשאי להורות על רישום הערה כאמור "בכל הליך שלפניו בעניין זכות במקרקעין". הכוונה היא להקנות לבית המשפט סמכות כללית להורות על רישום הערה כשהעניין הנדון לפניו מצריך זאת, ולאו דווקא בסוג מסוים של הליך. כמו כן נוספה בסיפה ההוראה בעניין חובתו של הרשם לרשום הערה על פי צו כאמור, בהתאם לנוסח של שאר ההוראות בדבר רישום הערות.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הערה לפי צו בית משפט

130. בית המשפט רשאי, בכל הליך שלפניו בעניין זכות במקרקעין, להורות על רישום הערה כפי שנקבע."

סעיף 673 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 133 רישה לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. הוראת הסיפה של סעיף 133 האמור, שעניינה תוצאות הרישום של ההערות אשר נרשמו בהתאם לתקנות, שולבה בסעיף 674 המוצע הדן בנושא זה.

נוסח חוק המקרקעין הקיים

"הערות אחרות

133. שר המשפטים רשאי, במידה שהדבר דרוש להפעלתו של חוק או למניעת הפרתו, לקבוע בתקנות הערות שהרשם יהא חייב לרשמן, ורשאי הוא לקבוע בתקנות דרכי רישומן ומחיקתן; על הערות כאלה יחולו הוראות סעיף 131, בשינויים המחוייבים."

תוצאות של רישום הערה [מק 127(א)]

674. (א) נרשמה הערת אזהרה לפי סעיף 669 וכל עוד לא נמחקה, לא תירשם עסקה הסותרת את תוכן ההערה, אלא על פי צו של בית המשפט או בהסכמת הזכאי על פי ההערה.

[מק 131, 133 סיפה]

(ב) נרשמה הערה לפי סעיפים 670 עד 673 וכל עוד לא נמחקה, לא תירשם עסקה הסותרת את תוכן ההערה.

[מק 127(ג)]

(ג) עסקה המקנה חלק ממקרקעין, בבעלות או בחכירה לדורות, לרשות מקומית למטרת דרכים או מדרכות או הרחבתן, הנעשית על פי תכנית שאושרה לפי חוק התכנון והבנייה, לא יראוה כעסקה הסותרת הערת אזהרה, שנשלחה הודעה על כך לזכאי שלושים ימים לפחות לפני רישום העסקה.

כוחה של הערת אזהרה [מק 127(ב)]

675. (א) בלי לגרוע מהוראות סעיף 512, נרשמה הערת אזהרה ולאחר מכן הוטל עיקול על הזכות במקרקעין נושא ההערה או שניתן צו כינוס נכסים בהליכי פשיטת רגל או צו פירוק נגד בעל הזכות במקרקעין או שנתמנה כונס נכסים על רכושו, וכל עוד לא נמחקה הערת האזהרה, לא יהיה בכל אלה כדי לפגוע בזכויות הזכאי הנובעות מההתחייבות נושא ההערה.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), טענה לביטול העסקה בשל פשיטת הרגל או הפירוק שהיתה עומדת נגד העסקה אילו הושלמה ברישום במועד שבו נרשמה הערת האזהרה, תעמוד גם נגד ההתחייבות נושא ההערה.

דברי הסבר

סעיף 674 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 127(א) לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 131 לחוק המקרקעין, בשינוי נוסח. באמצעות ההפניה לסעיף 673 המוצע, שולבה בהוראה זו גם הסיפה של סעיף 133 לחוק המקרקעין.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 127(ג) לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תוצאות של הערת אזהרה

127. (א) נרשמה הערת אזהרה וכל עוד לא נמחקה, לא תירשם עיסקה הסותרת את תוכן ההערה, אלא בהסכמת הזכאי או לפי צו בית המשפט.

(ב) נרשמה הערת אזהרה ולאחר מכן הוטל עיקול על המקרקעין או על הזכות במקרקעין נשוא ההערה, או שניתן צו לקבלת נכסים בפשיטת רגל או צו פירוק נגד בעל המקרקעין או בעל הזכות במקרקעין, או שנתמנה כונס נכסים על רכושו, הרי כל עוד לא נמחקה ההערה, לא יהיה בכל אלה כדי לפגוע בזכויות הזכאי הנובעות מהתחייבות נשוא ההערה, ובלבד שטענה לביטול העסקה מחמת פשיטת הרגל או הפירוק שהיתה עומדת אילו בוצעה העסקה במועדה, תעמוד גם נגד ההתחייבות האמורה.

(ג) עסקה המקנה חלק ממקרקעין, בבעלות או בחכירה לדורות, לרשות מקומית למטרת דרכים או מדרכות או הרחבתם, המתחייבת מתכנית שאושרה לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965, לא יראו כעסקה הסותרת הערת אזהרה, ובלבד ששלושים יום לפני רישום העסקה נשלחה הודעה על כך לזכאי על פי הערת האזהרה.

תוצאה של רישום הערה

131. נרשמה הערה לפי סעיפים 128, 129, או 130, לא תירשם עיסקה הסותרת את תוכן ההערה, כל עוד לא נמחקה ההערה.

הערות אחרות

133. שר המשפטים רשאי, במידה שהדבר דרוש להפעלתו של חוק או למניעת הפרתו, לקבוע בתקנות הערות שהרשם יהא חייב לרשמן, ורשאי הוא לקבוע בתקנות דרכי רישומן ומחיקתן; על הערות כאלה יחולו הוראות סעיף 131, בשינויים המחוייבים."

סעיף 675 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 127(ב) לחוק המקרקעין.

כדי לדייק בניסוח, ומכיוון שעיקול על מקרקעין הוא עיקול על זכויות במקרקעין, נמחקו בסעיף המוצע המילים "עיקול על מקרקעין". אין במחיקה זו כדי לשנות מהיקף תחולת הסעיף.

מחיקת הערה
[מק 132]

676. (א) הערה שנרשמה לפי סעיפים 669 עד 671 תימחק על פי צו של בית משפט או אם שוכנע הרשם כי התקיים אחד מאלה:

(1) הצדדים המעוניינים הסכימו למחיקה;

(2) עילת ההערה בטלה, ובלבד שהרשם הודיע מראש לצדדים המעוניינים על כוונתו למחוק את ההערה ונתן להם זמן סביר לפנות לבית המשפט.

(ב) הערה שנרשמה לפי סעיף 672 תימחק על פי צו של בית משפט.

פרק תשיעי: מחיקת עיקולים

הגבלת משך
תוקפו של עיקול
[מק 157א]

677. (א) עברו עשר שנים מיום שנרשם עיקול בפנקסי המקרקעין, רשאי הרשם למחקו אלא אם כן הוגש לרישום צו להארכת תוקפו.

(ב) החליט רשם למחוק עיקול בתום התקופה כאמור בסעיף קטן (א), ישלח הודעה, ארבעים וחמישה ימים לפחות לפני המחיקה, למי שהעיקול נרשם לזכותו, ככל שמענו ידוע, או יפרסם על כך הודעה בשני עיתונים יומיים.

דברי הסבר

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"תוצאות של הערת אזהרה

127. (ב) נרשמה הערת אזהרה ולאחר מכן הוטל עיקול על המקרקעין או על הזכות במקרקעין נשוא ההערה, או שניתן צו לקבלת נכסים בפשיטת רגל או צו פירוק נגד בעל המקרקעין או בעל הזכות במקרקעין, או שנתמנה כונס נכסים על רכושו, הרי כל עוד לא נמחקה ההערה, לא יהיה בכל אלה כדי לפגוע בזכויות הזכאי הנובעות מההתחייבות נשוא ההערה, ובלבד שטענה לביטול העיסקה מחמת פשיטת הרגל או הפירוק שהיתה עומדת אילו בוצעה העיסקה במועדה, תעמוד גם נגד ההתחייבות האמורה."

סעיף 676 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 132 לחוק המקרקעין.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"מחיקת הערה

132. (א) הערה שנרשמה לפי סעיפים 126, 128 או 129, תימחק על פי צו של בית משפט או אם הוכח, להנחת דעתו של הרשם, אחד מאלה:

(1) הצדדים המעוניינים הסכימו למחיקה;

(2) עילת ההערה בטלה, ובלבד שהרשם הודיע מראש לצדדים המעוניינים על כוונתו למחוק את ההערה ונתן להם זמן סביר לפנות לבית המשפט;

(ב) הערה שנרשמה לפי סעיף 130 תימחק על פי צו של בית משפט."

פרק תשיעי: מחיקת עיקולים

סעיף 677 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 157א לחוק המקרקעין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הגבלת משך תוקפו של עיקול ומחיקתו

157א. (א) עברו עשר שנים מיום שנרשם עיקול, רשאי הרשם למחקו אלא אם כן הוגש לרישום צו להארכת תקפו.

(ב) החליט הרשם למחוק עיקול בתום התקופה כאמור בסעיף קטן (א), ישלח הודעה, לפחות ארבעים וחמישה ימים לפני המחיקה, למי שהעיקול נרשם לזכותו, ככל שמענו ידוע, או יפרסם על כך הודעה בשני עיתונים יומיים."

חלק משנה רביעי: הוראות מיוחדות למיטלטלין

פרק ראשון: מיטלטלין

זכויות רכושיות [מיט 13(א)]

678. לעניין פרק זה יראו כמיטלטלין גם זכויות רכושיות, והוראות הפרק יחולו לעניין זכויות אלה, בשינויים המחויבים.

חיבור או ערבוב מיטלטלין [מיט 4(א), (ב)]

679. (א) נתחברו או נתערבבו מיטלטלין של אחד עם מיטלטלין של אחר, עד שאין לזהותם או להפרידם, או שהפרדתם כרוכה בנזק בלתי סביר או בהוצאות בלתי סבירות (בפרק זה – מיטלטלין מחוברים), יהיו המיטלטלין המחוברים בבעלותם המשותפת של שניהם, כל אחד בשיעור שוויים של המיטלטלין ערב החיבור.

(ב) היו מיטלטלי האחד עיקר ומיטלטלי האחר טפל, תעבור הבעלות במיטלטלין הטפלים לידי בעל המיטלטלין העיקריים, והוא ישלם לבעל המיטלטלין הטפלים את הסכום שזכה בו ברכישת המיטלטלין הטפלים.

שעבוד במיטלטלין מחוברים [מיט 5]

680. (א) היו המיטלטלין של אחד הבעלים המשותפים האמורים בסעיף 679(א) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד על מנתו במיטלטלין המחוברים.

(ב) היו המיטלטלין העיקריים האמורים בסעיף 679(ב) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד גם על המיטלטלין שהבעלות בהם עברה לפי אותו סעיף; היו המיטלטלין הטפלים משועבדים, יחול השעבוד על החיוב שחב בו בעל המיטלטלין העיקריים.

(ג) נתחלף משכון מכוח סעיף זה, על הצדדים לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות לפי חוק המשכון, כדי שכוחו של המשכון יהיה יפה כלפי נושים אחרים של החייב.

(ד) לעניין סעיפים קטנים (א) ו־(ב), דין עיקול כדין שעבוד.

דברי הסבר

חלק משנה רביעי: הוראות מיוחדות למיטלטלין

בחלק המשנה המוצע מופיעות הוראות המיוחדות למיטלטלין; ההוראות הכלליות החלות על מיטלטלין מופיעות בחלק הכללי הדן בהוראות ביחס לכלל הנכסים. חלק משנה זה מחליף את חוק המיטלטלין, ואת חוק השבת אבידה. הוראות חלק משנה זה חותמות את חלק הנכסים.

פרק ראשון: מיטלטלין

סעיף 678 מוצע לקבוע הגדרה מיוחדת להוראות שבפרק המוצע, כדי שאלה יחולו לא רק על נכסים מוחשיים (לפי הגדרת "מיטלטלין" שבסעיף 6 המוצע), אלא גם על זכויות רכושיות בעלות ערך כלכלי.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"תחולה

13. (א) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לעניין ובשינויים המתאימים, גם על זכויות."

סעיף 679 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4(א) לחוק המיטלטלין.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4(ב) לחוק המיטלטלין, בשינוי נוסח.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"חיבור וערבוב

4. (א) נתחברו או נתערבבו מיטלטלין של אחד עם מיטלטלין של אחר עד שאין לזהותם או להפרידם, או שהפרדתם היתה כרוכה בנזק בלתי סביר או בהוצאות בלתי סבירות (להלן – מיטלטלין מחוברים), יהיו המיטלטלין המחוברים בבעלותם המשותפת של שניהם כל אחד בשיעור שווים של המיטלטלין ערב החיבור.

(ב) היו מיטלטלי האחד עיקר ומיטלטלי האחר טפל, תעבור הבעלות במיטלטלין הטפלים לידי בעל המיטלטלין העיקריים, והוא חייב לשלם לחברו את הסכום שזכה בו ברכישת המיטלטלין הטפלים."

סעיף 680 לסעיפים קטנים (א) עד (ד)

ההוראות המוצעת חוזרות על הוראות סעיף 5 לחוק המיטלטלין.

(ה) הוראות סעיף זה יחולו, בשינויים המחויבים, גם על מקרה שבו המיטלטלין המחוברים היו ערב החיבור בבעלות אדם אחד. [ח]

681. סעיפים 679 ו־680 יחולו, בשינויים המחויבים, גם כשאדם גורם בעבודתו לשינוי במיטלטלין של אחר; במקרה כאמור יראו את שווי העבודה כשווים של מיטלטלין. עיבוד מיטלטלין [מיט 6]

682. הבעלות במיטלטלין פוקעת כשבעליהם מוציאם משליטתו תוך כוונה להפקירם. הפקרת מיטלטלין [מיט 7]

683. מיטלטלין שאין להם בעלים, יכול כל אדם, בכפוף לכל חיקוק, לרכוש את הבעלות במיטלטלין בתפישתם תוך כוונה לזכות בהם. זכייה מן ההפקר במיטלטלין [מיט 3]

פרק שני: השבת אבידה

684. בפרק זה – הגדרות לפרק השבת אבידה [אבד 1]

"אבידה" – מיטלטלין שאבדו לבעליהם, או שבנסיבות העניין יש להניח שיצאו משליטתו;

"בעלים", לגבי אבידה – לרבות מי שזכאי להחזיק באבידה.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ה)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי ההסדר בדבר חיבור מיטלטלין יחול גם על מקרה שבו המיטלטלין היו בבעלות בעלים אחד ערב החיבור. זאת מאחר שההסדר מתייחס לזכויות צדדים שלישיים במיטלטלין שנוצרו עם החיבור, ומוצדק להחיל את ההסדר שעל פיו גם למקרה זה.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"דין שעבוד במיטלטלין מחוברים

5. (א) היו המיטלטלין של אחד הבעלים המשותפים האמורים בסעיף 4(א) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד על חלקו במיטלטלין המחוברים.

(ב) היו המיטלטלין העיקריים האמורים בסעיף 4(ב) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד גם על המיטלטלין שהבעלות בהם עברה לפי אותה הוראה; היו המיטלטלין הטפלים משועבדים, יחול השעבוד על החיוב שחב בו בעל המיטלטלין העיקריים.

(ג) נתחלף משכון מכוח סעיף זה, על הצדדים לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות לפי חוק המשכון, התשכ"ז–1967, כדי שכוחו של המשכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב.

(ד) לעניין סעיפים קטנים (א) ו־(ב) דין עיקול כדין שעבוד."

סעיף 681 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק המיטלטלין.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"עיבוד

6. הוראות סעיפים 4 ו־5 יחולו בשינויים המחוייבים, גם כשאדם גורם בעבודתו לשינוי במיטלטלין של אחר; במקרה זה יראו את שווי העבודה כשווים של מיטלטלין."

סעיף 682 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7 לחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"הפקרה

7. הבעלות במיטלטלין פוקעת כשבעלם מוציאם משליטתו תוך כוונה להפקירם."

סעיף 683 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 3 לחוק המיטלטלין, בשינויי נוסח.

נוסח חוק המיטלטלין הקיים:

"זכייה מן ההפקר

3. מיטלטלין שאין להם בעל יכול כל אדם, בכפוף לכל דין, לרכוש את הבעלות בהם בתפישתם תוך כוונה לזכות בהם."

פרק שני: השבת אבידה

סעיף 684 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 1 לחוק השבת אבידה, בשינוי נוסח.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה, "אבידה" – מיטלטלין שאבדו לבעליהם, או שבנסיבות העניין יש להניח שיצאו משליטתם;

בעל, לגבי אבידה – לרבות מי שזכאי להחזיק בה."

685. (א) המוצא אבידה ונוטל אותה (בפרק זה – המוצא) חייב להשיבה לבעליה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, אלא אם כן בנסיבות העניין יש להניח שבעל האבידה התייאש ממנה בשל מיעוט שווייה.

החובה להשבת אבידה [אבד 2]

(ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבידה, וחייב הוא לעשות כן, אם דרשה זאת ממנו.

686. (א) המוצא אבידה ברשותו של אדם אחר, חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; דרש בעל הרשות את מסירת האבידה מוקנות לו זכויות המוצא גם אם המוצא לא ציית לדרישה; לא דרש בעל הרשות את מסירת האבידה, יהיו הזכויות למוצא.

אבידה שנמצאה ברשות הזולת [אבד 3, ח]

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע כי הזכויות באבידה יחולקו בין המוצא לבין בעל הרשות בחלקים שווים, אלא אם כן מצא לנכון לקבוע שיעור אחר.

687. (א) הודיע המוצא למשטרה על האבידה לפי הוראות סעיף 685 ולא נתגלה בעל האבידה בתוך ארבעה חודשים מיום שהודיע, יהיה הוא לבעל האבידה.

אבידה שלא נתגלו בעליה [אבד 4]

(ב) לא הודיע המוצא למשטרה על האבידה לפי הוראות סעיף 685 ולא נתגלה בעל האבידה בתוך ארבעה חודשים לאחר שנודע למשטרה על מציאת האבידה, או מסר המוצא את האבידה למשטרה, אך לא דרש את מסירתה אליו בתוך חודשיים מהיום שבו היה לבעליה לפי סעיף קטן (א), תהיה המדינה בעלת האבידה.

דברי הסבר

סעיף 685 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 2 לחוק השבת אבידה.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"חובת המוצא

2. (א) המוצא אבידה ונוטלה (להלן – המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, זולת אם בנסיבות העניין יש להניח שבעל האבידה התייאש ממנה מחמת מיעוט שוויה.

(ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבידה והוא חייב לעשות כן אם היא דרשה זאת ממנו."

סעיף 686 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 3 לחוק השבת אבידה. היא דנה בעיקרון ולפיו המוצא נכס "ברשותו של אחר" חייב למסור את הנכס לאותו אחר לפי דרישתו. מוצע לקבוע כי בעל הרשות יהיה בעל הזכויות באבידה לא מן המועד שבו קיבל את האבידה לידיו, כקבוע בחוק הקיים, אלא מן המועד שבו דרש לקבלה. עוד מוצע להבהיר כי אם לא דרש בעל הרשות שהאבידה תימסר לו, הזכויות בה יהיו שייכות למוצא.

לסעיף קטן (ב)

כדי לאפשר במקרים הראויים מתן תמריץ למוצא לפעול בנסיבות המתוארות בסעיף קטן (א) המוצע, מוצע להקנות לבית המשפט סמכות לקבוע שיתוף באבידה של המוצא ובעל הרשות. סמכות זו תצומצם לקביעת שיתוף בזכויות, אך לא בחובות, שכן לא נראה מוצדק לחייב אדם בחובות הנובעות מדיני השיתוף בשל נכס שבפועל לא נמצא בידו.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

אבידה שנמצאה ברשות הזולת

3. המוצא אבידה ברשותו של אדם אחר חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבידה לידו, יראו אותו כמוצא.

סעיף 687 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 4 לחוק השבת אבידה, בשינויי נוסח. המילים "יראו כאילו התייאש ממנה" בסעיפים קטנים (א) ו־(ב) הושמטו כמיותרות. כדי להקל על קריאת ההוראה, מוצע לאמץ הבחנה השונה מזו שבסעיף הקיים, בין המקרה שבו המוצא קיים את הוראות סעיף 685 המוצע, לבין המקרה שבו המוצא לא קיים את הוראת הסעיף, ולהבחין בין המקרה שבו הודיע המוצא למשטרה על האבידה ומסר לה אותה, לבין מקרה שבו לא הודיע כאמור.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"אבידה שלא נתגלה בעלה

4. (א) קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבידה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התייאש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבידה; התקופה האמורה תתחיל מהיום שהודיע למשטרה על האבידה, ואם לא היה עליו להודיע כאמור בסעיף 2(א) – מיום מציאתה.

(ב) לא קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבידה תוך ארבעה חדשים לאחר שנודע למשטרה על מציאת האבידה, יראו כאילו התייאש ממנה והמדינה תהיה לבעלת האבידה; והוא הדין אם המוצא מסר את האבידה למשטרה והיה לבעלה לפי סעיף קטן (א) אך לא דרש אותה תוך חדשיים לאחר שהיה לבעל כאמור.

(ג) השר לביטחון הפנים רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, לקבוע שעל אבידות יקרות ערך, או שניתן להניח שהן בעלות ערך רגשי מיוחד לבעליהן, ועל סוגים מיוחדים אחרים של אבידות, לא יחולו הוראות סעיף זה או שיחולו בהארכת התקופות האמורות בו או בשינויים אחרים שיקבעו בתקנות.

מכירת האבידה [אבד 6]

688. (א) אבידה שהיא נכס העלול להתקלקל או לאבד שיעור ניכר משוויו או שהוצאות שמירתו אינן סבירות לעומת שוויו, או אבידה שהיא בעל חיים, רשאי המוצא למכרה בדרך סבירה, וכך רשאית לעשות המשטרה, אם האבידה נמסרה לה.

(ב) המוצא לא ימכור את האבידה כאמור בסעיף קטן (א) אלא לאחר שהודיע על כך למשטרה זמן סביר מראש והמשטרה לא דרשה ממנו למסור לה את האבידה.

(ג) נמכרה האבידה, יבוא, לעניין פרק זה, הפדיון במקומה.

נכס שהוזנח [אבד 7]

689. (א) נכס שהושאר או שהופקד במוסד שבו מתאכסנים, מאושפזים או מבקרים בני אדם, או במקום כיוצא באלה, ולא נדרש בתוך חודשיים מהיום שהושאר או מתום תקופת ההפקדה, ייחשב הנכס, לעניין חוק האפוטרופוס הכללי, התשל"ח–1978[37], לנכס עזוב כהגדרתו באותו חוק.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) אין בהן כדי לגרוע מתנאי ההפקדה.

נכס של נעדר [אבד 8]

690. מיטלטלין של אדם שעקבותיו נעלמו, או שנפטר ויורשיו אינם ידועים, והאפוטרופוס הכללי או אדם אחר המוסמך לכך לא קיבל אותם לידו, יחולו עליהם הוראות פרק זה, בשינויים המחויבים.

דברי הסבר

(ג) שר המשטרה רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, לקבוע בתקנות שעל אבידות יקרות ערך, או שניתן להניח שהן בעלות ערך רגשי מיוחד לבעליהן, ועל סוגים מיוחדים אחרים של אבידות, לא יחולו הוראות סעיף זה או שיחולו בהארכת התקופות האמורות בו או בשינויים אחרים שנקבעו בתקנות."

סעיף 688 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק השבת אבידה.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"מכירת האבידה

6. (א) אבידה שהיא נכס שעלול להתקלקל או לאבד שיעור ניכר משוויו, או שהוצאות שמירתו אינן סבירות לעומת שוויו, או אבידה שהיא בעל חיים, רשאי המוצא למכרה בדרך סבירה, וכן רשאית לעשות המשטרה, אם האבידה נמסרה לה.

(ב) המוצא לא ימכור את האבידה כאמור אלא לאחר שהודיע על כך למשטרה זמן סביר מראש והמשטרה לא דרשה למסור לה את האבידה.

(ג) נמכרה האבידה, יבוא, לעניין חוק זה, הפדיון במקומה."

סעיף 689 לסעיף קטן (א)

בשונה מן החוק הקיים (סעיף 7(א) לחוק השבת אבידה), קובעת ההוראה המוצעת כי נכס שהושאר במקום שבו שוהים בני אדם באופן ארעי, כגון בית מלון או בית חולים, ואשר לא נדרש בידי בעליו – לא ייחשב עוד כאבידה, אלא כנכס עזוב, שניתן להקנותו לאפוטרופוס הכללי. השינוי המוצע נראה מתאים יותר מההסדר הקיים, משום שבמקרים אלה סביר יותר להניח כי מדובר בנכס מוזנח ולא באבידה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 7(ב) לחוק השבת אבידה.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"נכס שהוזנח

7. (א) נכס שהופקד או הושאר במוסד שבו מתאכסנים, מאושפזים או מבקרים בני אדם, או במקום כיוצא באלה, ולא נדרש תוך חדשיים מהיום שהושאר או מתום תקופת ההפקדה, יראוהו כאבידה ואת בעל המוסד או המקום – כמוצא.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) אין בהן כדי לגרוע מתנאי הפקדה."

סעיף 690 מוצע לקבוע כי במקרה המתואר בסעיף לא יחולו רק הוראות הביצוע שבחוק השבת האבידה, כפי שקבוע בסעיף 8 לחוק האמור, אלא הפרק כולו, לרבות ההוראות המהותיות שבו.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"נכס של נעדר

8. מיטלטלין של אדם שעקבותיו נעלמו, או שנפטר ויורשיו אינם ידועים, והאפוטרופוס הכללי או אדם אחר

[37] ס"ח התשל"ח, עמ' 61; התשס"ט, עמ' 330.

פדיון האבידה [אבד 5]

691. (א) זכה המוצא באבידה לפי פרק זה, רשאי הבעלים הקודם של האבידה, בתוך שנה לאחר הזכייה, לפדות אותה מן הזוכה בתשלום שווייה בעת הפדיון אלא אם כן חל בה בינתיים שינוי של ממש.

[ח]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו גם כלפי אדם שלישי שרכש את האבידה מן הזוכה, אלא אם כן האדם השלישי רכש את האבידה בתמורה ולא ידע על קיומה של זכות הפדיון.

אצילת תפקידים וסמכויות [אבד 10]

692. השר לביטחון הפנים רשאי, בהסכמת שר הפנים, לאצול את תפקידי המשטרה לפי פרק זה לרשות מקומית שהסכימה לכך; אצילה זו יכול שתהיה מוגבלת או מותנית.

חלק חמישי: ירושה

חלק משנה ראשון: הוראות כלליות

פרק ראשון: הגדרות

הגדרות לחלק הירושה

693. בחלק זה –

[ירש 55, ח]

"בני זוג" – מי שמתקיים בהם אחד מאלה:

דברי הסבר

המוסמך לכך לא קיבלם לידו, יחולו עליהם סעיפים 2 ו־6 בשינויים המחויבים."

סעיף 691 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 5 לחוק השבת אבידה, בשינויי נוסח. באשר לפדיון האבידה מאדם שלישי, נוסף הסייג ולפיו אם האדם השלישי, אשר רכש את הנכס בתמורה, לא ידע על קיומה של זכות הפדיון, היא לא תחול כלפיו. ההוספה יוצרת התאמה עם הדין הכללי בעניין זכויות נוגדות (סעיף 510 המוצע).

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"פדיון האבידה

5. זכה המוצא או המדינה באבידה לפי סעיף 4, זכאי בעלה הקודם, תוך שנה לאחר הזכיה, לפדותה מהזוכה, או ממי שרכש אותה מן הזוכה שלא בתמורה, בתשלום שוויה בזמן הפדיון, זולת אם חל בה שינוי של ממש."

סעיף 692 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 10 לחוק השבת אבידה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"אצילת תפקידים וסמכויות

10. שר המשטרה רשאי, בהסכמת שר הפנים, לאצול את תפקידי המשטרה וסמכויותיה לפי חוק זה לרשות מקומית שהסכימה לכך; אצילה זו יכול שתהיה מוגבלת או מותנית."

חלק חמישי: ירושה

מבוא החלק המוצע מחליף את מרבית ההוראות בחוק הירושה. הוראות חוק הירושה שאינן נכללות בהצעה, בשל היותן הוראות בעלות אופי מינהלי או פלילי, ימצאו את מקומן בחוק הירושה ה"שיורי" (חוק הליכי ירושה, התשכ"ה–1965 (ראו סעיף 890(1) לחוק המוצע, וכן ראו ההגדרה שבסעיף 1 לחוק המוצע). בהצעה שורה של תיקונים מסוגים שונים: ראשית מוצעים תיקונים מהותיים, שנועדו להתאים את הוראות חוק הירושה למציאות החיים המשתנה ולהתפתחות המשפטית שחלה בארבעים השנים האחרונות מאז חקיקתו. כך למשל, מוצע לחזק את זכות הירושה של בן הזוג בחלוקה על פי דין, להוסיף פרנטלה (מעגל קרבת משפחה למוריש) אשר תכיר בזכות הירושה של חתנו או כלתו של המוריש, ולהכיר בדרך נוספת לעריכת צוואה (צוואה בהקלטה חזותית). שנית, מוצעים תיקונים שנועדו לשפר את ההסדרים הקיימים או להשלים חוסרים בהם, בהתאם למסקנות שהוסקו מהפעלתם לאורך השנים. כך למשל, מוצע להוסיף כללים לעניין פרשנות הוראת "יורש אחר יורש" בצוואה, או לעניין מינוי מנהל עיזבון זמני וסמכויותיו. שלישית, מוצעים תיקונים שנועדו להתאים את הסדרי חלק הירושה לחלקים האחרים שבחוק המוצע. כך למשל, מוצע להעביר את תקנת השוק של ירושה (סעיף 73 לחוק הירושה) לחלק הנכסים (ראו סעיף 508(ג) המוצע).

בהצעה ארבעה חלקי משנה המחולקים לפרקים, וזאת בלי לשנות באופן מהותי את המבנה של חוק הירושה. חלק המשנה הראשון עוסק בהוראות כלליות לירושה, ובו שני פרקים – בפרק הראשון נקבעו הגדרות לחלק הירושה ובפרק השני הוראות כלליות הרלוונטיות הן להורשה על פי דין והן להורשה על פי צוואה. חלק המשנה השני עוסק בזכויות המהותיות בעיזבון, ובו שלושה פרקים – הפרק הראשון עוסק בירושה על פי דין ובו הוראות כלליות לעניין ירושה זו לרבות לעניין זהות היורשים על פי דין. הפרק השני עוסק בהורשה על פי צוואה ובו הוראות לעניין צורת הצוואה, תוקפה, הוראותיה ופרשנותה. הפרק השלישי עוסק בדיני המזונות מן העיזבון. חלק המשנה השלישי עוסק במימוש הזכויות בעיזבון, והוא מחולק לשני פרקים: בפרק הראשון הוראות טכניות הנוגעות למתן הצווים (צו

(1) הם נשואים ואינם פרודים;

(2) הם איש ואישה החיים חיי משפחה במשק בית משותף מתוך כוונה לקיים חיי משפחה כאמור דרך קבע, ואין לאף אחד מהם בן זוג אחר; לעניין זה, חזקה כי מי שחיים חיי משפחה במשק בית משותף במשך שלוש שנים רצופות לפחות, ואין לאף אחד מהם בן זוג אחר, הם בני זוג;

"הוראת צוואה" – הצוואה כולה או חלק ממנה, לרבות תנאי מתנאיה; [ירש 37]

"חובות העיזבון" – ההוצאות והחובות המפורטים בסעיף 782(1) עד (4); [ח]

"חלק", מעיזבון – חלק יחסי מכלל נכסי העיזבון; [ח, 40 (1)]

"מנה", בעיזבון – [ח, 40 (2)]

(1) בירושה על פי צוואה – נכס, לרבות כספים, שמוריש ציווה אותו לזוכה בצוואה;

(2) בירושה על פי דין – מיטלטלין השייכים למשק הבית המשותף, וכן דירת מגורים, כאמור בסעיף 706;

דברי הסבר

ירושה וצו קיום צוואה). בפרק השני הוראות לעניין ניהול העיזבון וחלוקתו, ובו הוראות הנוגעות למינוי ולסמכויות מנהל העיזבון, לחלוקת העיזבון בין היורשים ולאחריותם כלפי הנושים. חלק המשנה הרביעי עוסק בהוראות שונות ובו התייחסות מיוחדת לדיני המשפט הבין־לאומי הפרטי ביחס לירושה וכן הוראות שונות אחרות.

השפעת חלק הירושה המוצע על זכויות הילד: החלק המוצע כולל כמה הוראות הנוגעות לזכויות הילד. לגבי מרבית ההוראות לא מוצעים שינויים, והדין החל לגבי ילדים כפי שהוא נוהג כיום על פי חוק הירושה ימשיך לחול גם על פי המשטר החדש. עם זאת מוצעים כמה תיקונים: ראשית, מוצע כי קטין מעל גיל 15 יוכל לעשות צוואה בכפוף לאישור בית המשפט מראש. שנית, מוצע כי תבוטל האבחנה הקיימת בחוק כיום בין ילד מאומץ לילד ביולוגי, באופן שקשרי הירושה בשני המקרים יהיו זהים.

חלק משנה ראשון: הוראות כלליות

פרק ראשון: הגדרות לחלק הירושה

סעיף 693 **להגדרות "בני זוג" ו"פרודים"** – מעמדו של בן הזוג כיורש על פי דין מעוגן כיום בהוראות סעיפים 11 ו־55 לחוק הירושה. ההוראות באשר לירושה על פי דין, אשר בהעדרה של צוואה מתחקות אחר אומד דעתו של מצווה סביר, מקנות לבן הזוג מעמד מועדף והוא זוכה למרבית העיזבון בהתחשב בקרבה של שאר היורשים למנוח. מגמה זו נשמרת ואף מתחזקת בחלק החדש המוצע (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 706). עם זאת יצוין כי הוראות החוק הקיים הן פורמליות במהותן – ככל שבני הזוג נחשבים נשואים, לא נבדק אופי הקשר ביניהם, ולעולם יירש את המוריש בן זוגו הנשוי לו, גם אם מדובר בנישואין "פורמליים" בלבד. רק כאשר בני זוג שקיימו מערכת זוגית לא היו נשואים, ולו פורמלית, לבני זוג אחרים, תוכר זוגיותם לעניין זכויות לירושה, בכפוף לבחינת אופי היחסים ביניהם (שכן יש צורך בקיום התנאי המוקדם של חיי משפחה במשק בית משותף, ראו סעיף 55 הקיים). ההצעה מבקשת לתקן את המעוות בענין זה. על פי ההצעה, אופי מערכת היחסים הזוגית ייבחן גם אם בני הזוג נשואים פורמלית. כאשר בני זוג נשואים נפרדו לתקופה של שלוש שנים רצופות לפחות, תגבר המהות על הצורה, ואף אם בני הזוג לא התגרשו פורמלית, תישלל מבן הזוג שנותר הזכות לרשת, והוא לא ייחשב עוד בן זוג לצורך ירושה.

עוד ובדומה לחוק הקיים, גם ההגדרה החדשה מכירה בקיומה של מערכת זוגית שלא התגבשה לכדי נישואין, ועל פיה איש ואישה החיים יחדיו מתוך כוונה לקיים חיי משפחה במשק בית משותף דרך קבע, ייחשבו לבני זוג לצורך זכויות לירושה. בהגדרה מוצע מבחן עזר לבחינת קיומם של יחסי זוגיות המקנים זכויות לירושה, ולפיו חיי משפחה במשק בית משותף למשך שלוש שנים רצופות יקימו חזקה להיותם של הצדדים בני זוג. יצוין כי בהתייחסות המפורשת שבהגדרה למילים "איש ואישה" אין כדי לשנות מהדין הקיים בסוגיה.

להגדרת "הוראת צוואה" – ההגדרה חוזרת על הוראות סעיף 37 לחוק הירושה, אשר מוצע להעבירו לסעיף ההגדרות.

להגדרות "חלק" ו"מנה" – בדיני הירושה השתרשה אבחנה בין חלק מהעיזבון ומנה בעיזבון. כאשר מוריש קובע חלוקה על פי חלקים (בדרך של ציון שברים או אחוזים) ואינו מתייחס לנכס מנכסי עיזבונו, הרי שיורשו נחשב ל"יורש חלק". כך המצב גם בירושה על פי דין, שלפיה מתחלק העיזבון על פי הוראות החוק המתייחסות לחלקים מהשלם (למעט לעניין זכות הירושה של בן זוג – ראו בסעיף 706 המוצע). לעומת זאת כאשר המוריש מתייחס בצוואתו להורשה של נכס זה או אחר מנכסי עיזבונו, נחשב היורש ל"יורש מנה". בחוק הירושה יש התייחסות עקיפה להגדרות אלה. סעיף 40 לחוק הירושה מתייחס לאפשרות כי מצווה

[ח] "פרודים" – נשואים שאינם חיים חיי משפחה במשק בית משותף, במשך שלוש שנים רצופות לפחות, מתוך כוונה של שניהם או של אחד מהם לנתק את חיי המשפחה כאמור;

[10(2)] "קרוב", של מוריש – כל אחד מהמנויים בסעיף 705(2);

[ירש 6(ה)] "רשם לענייני ירושה" – כמשמעותו בחוק הליכי ירושה.

פרק שני: כללי

הירושה [ירש 1]

694. במות אדם עובר עיזבונו ליורשיו.

דברי הסבר

יעביר מעיזבונו חלק יחסי או נכס מסוים, המכונה מנה. מוצע כי התייחסות עקיפה זו שבחוק הקיים תועבר לסעיף ההגדרות, שכן לאבחנה בין חלק ובין מנה יש חשיבות לעניין הוראות רבות השזורות לאורכו של החלק כולו (כך למשל, אחת התוצאות החשובות של האבחנה האמורה נוגעת לעניין עדיפות ירושת מנה על ירושת חלק בהקשר של חובות העיזבון. ראו להלן דברי ההסבר לסעיפים 779, 787, 800 ו־804 המוצעים). עוד מוצע להרחיב את ההגדרה שבחוק הקיים העוסקת רק במנה על פי צוואה גם לנכסים המיוחדים המוקנים לבן הזוג בירושה על פי דין (למשל, המיטלטלין המשותפים למוריש ולבן זוגו או דירת המגורים שלהם. ראו סעיף 706 המוצע). משכך הדין המיוחד החל על "ירושת מנה" יחול גם על נכסים אלה. לבסוף, יש לשים לב כי ההגדרה של המונח "מנה" בחלק הירושה אינה דומה למשמעות של המונח בפרק הרביעי לחלק המשנה הראשון בחלק הנכסים המוצע העוסק בדיני השיתוף בנכס, ולמעשה הפוכה לה (ראו דברי ההסבר לסעיף 513 וכן לדברי ההסבר בפרק הדן בבתים משותפים, בסעיף 608). בעוד שבחלק הנכסים, מתייחס הנוסח למנה כחלק יחסי מזכויות שיש לשותף בנכס המתפשטת על הנכס כולו, הרי שבחלק הירושה מנה מתייחסת דווקא לנכס מסוים ולא לחלק מכל העיזבון.

להגדרת "קרוב" – ראוי לשים לב, כי המונח קרוב, הכולל את ילדי המוריש והוריו, יכלול מעתה גם את הילד המאומץ של המוריש או את הוריו המאמצים של המוריש וכן את קרוביהם; זאת נוכח ביטול סעיף 16 לחוק הירושה, הקובע הוראות מיוחדות לעניין ירושה של ילד מאומץ (ראו גם דברי ההסבר להשמטת סעיף 16 לחוק הירושה בנספח ב' לדברי ההסבר). סעיף 16(ג) לחוק הירושה קובע כי לא יהיה ניתוק לעניין ירושה ביחסי ההורות של המאומץ עם הוריו הביולוגים, היינו, כי המאומץ יירש, מלבד את מאמצו, גם את הוריו הביולוגיים ואף את קרוביו הביולוגיים האחרים. קשר ירושה זה נקבע כחד־צדדי בלבד, כך שהקרובים הביולוגיים לא זכאים לירושת המאומץ. עוד נקבע כי קרובי ההורים המאמצים אינם זכאים לרשת את המאומץ והמאומץ או צאצאיו אינם זכאים לרשת אותם (סעיף 16(ב) לחוק הירושה). הוראות החוק הקיים יוצרות, במקרים רבים, תסבוכת מוסרית ומשפטית כאחד. העדר ניתוק קשר הירושה בין ההורים או הקרובים הביולוגיים ובין המאומץ, מחייב, או למצער מתמרץ, את הצורך להתחקות אחר הקשרים הביולוגיים וזאת גם כאשר הצורך הנפשי, בעיקר מצדו של המאומץ, לא קיים, או אף גרוע מכך – כאשר קיים קושי נפשי גדול ביצירת הקשר. משום כך ובשל סיבות נוספות לא נמצאה הצדקה ליצור אבחנות משפטיות לעניין ירושה בין המאומץ ובין הילד הטבעי או בין ההורה המאמץ ובין ההורה הביולוגי. מוצע על כן לבטל את הדין המיוחד הקבוע בסעיף 16 לחוק הקיים ולהשוות את מעמדם של ילד או הורה מאמצים למעמדם של ילד או הורה ביולוגיים. יצוין כי על פי תקנה 273 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984, מחויב מקבל ההסכמה לאימוץ להבהיר להורה המוסר את ילדו לאימוץ את השלכות האימוץ לעניין ירושה, ואזי ניתן להבהיר לו כי אם יחפוץ בכך יוכל לשמור על קשר הירושה על ידי עריכת צוואה.

להגדרה "רשם לענייני ירושה" – ההגדרה מפנה לחוק השיורי, שכן בחוק האמור נקבעה הסמכות הפרוצדורלית של הרשם (ראו סעיף 890(1) המוצע)

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מעין צוואה

55. איש ואישה החיים חיי משפחה במשק בית משותף אך אינם נשואים זה לזה, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, רואים את הנשאר בחיים כאילו המוריש ציווה לו מה שהנשאר בחיים היה מקבל בירושה על פי דין אילו היו נשואים זה לזה, והוא כשאין הוראה אחרת, מפורשת או משתמעת, בצוואה שהשאיר המוריש.

תחולה

37. לעניין סימן זה "הוראת צוואה" – גם הצוואה כולה, חלק ממנה ותנאי מתנאיה במשמע."

פרק שני: הוראות כלליות

סעיף 694 הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 1 לחוק הירושה, ומבטא את עקרון הנפילה המיידית של העיזבון ליורשים. נפילה זו אינה חד־משמעית בכל שיטות המשפט. בארצות המשפט המקובל רווחת הגישה כי נכסי העיזבון עוברים תחילה למייצג נאמן, ורק לאחר השלמת הליכי ההורשה מקבל כל אחד

695. ליורש אין זכות בנכס מסוים כל עוד לא חולק העיזבון.

הקניית זכות בנכס מסוים [ח]

696. היורשים הם היורשים על פי דין או הזוכים על פי צוואה; הירושה היא על פי דין אלא אם כן היא על פי צוואה.

היורשים [ירש 2]

697. כל אחד מאלה כשר לרשת את המוריש:

כשרות בני אדם לרשת [ירש 3(א),(ב)]

(1) מי שהיה בחיים במות המוריש;

(2) מי שהורתו היתה בחיי המוריש ונולד אחרי פטירתו של המוריש, כשהוא בחיים; לעניין זה, חזקה כי מי שנולד בתוך 300 ימים מיום פטירתו של המוריש, הורתו היתה בחיי המוריש;

(3) מי שהורתו היתה אחרי פטירתו של המוריש, מתאי הרבייה שלו, ובלבד שמתקיימים לגביו שניים אלה:

דברי הסבר

מהיורשים זכויות בנכסים הספציפיים. נוסח החוק הקיים בדומה לנהוג בשיטות המשפט הקונטיננטלי נוקט גישה של העברה מיידית ליורשים של אגד הזכויות בנכסים. אגד זה כולל גם את חיובי המוריש כלפי נושיו (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 799 המוצע), ועל כן לא תיתכן חלוקה עד לסילוק החובות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הירושה

1. במות אדם עובר עזבונו ליורשיו."

סעיף 695 מוצע להבהיר את שנפסק לא אחת, כי הנפילה המיידית של העיזבון אינה יוצרת בעלות קונקרטית בנכס זה או אחר (ראו למשל, ע"א 834/75 זיק נ' מדינת ישראל, פ"ד לב(1), 662). למעשה הליך ההורשה מורכב משני שלבים: בשלב הראשון אוחזים היורשים באגד זכויות המורכב מנכסי העיזבון כולם, כאשר הבעלות הקונקרטית בנכס זה או אחר, היינו מיזוג נכסי העיזבון עם נכסיו הפרטיים של כל יורש ויורש, נעשית רק בשלב המאוחר יותר – שלב חלוקת העיזבון. עד לשלב אחרון זה יש לעבור הליך של סילוק חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון וכן הליך של חלוקת העיזבון בין היורשים. ההליך הדו־שלבי של ההורשה נלמד כיום מהוראות שונות בחוק הקיים. כך למשל, סעיף 7(ד) לחוק הירושה אוסר על היורש לעשות פעולה של העברה או שעבוד של נכס מסוים עד לחלוקת העיזבון. הסיבה לכך היא כי עד לחלוקה אין לו זכות בנכס המסוים וכל שהיורש יכול להעביר הוא את זכותו לקבל בעתיד נכסים מנכסי העיזבון, היינו את חלקו בעיזבון. זכות זו ניתנת להעברה או שעבוד (כאמור בסעיף 7(ב) לחוק הירושה), שכן היא כפופה להליכי ההורשה. יצוין כי נוכח האמירה הכללית המפורשת שבסעיף החדש המוצע, אין עוד צורך להידרש לאמירות הפרטניות שבסעיף 7 לחוק ירושה והן הושמטו.

סעיף 696 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 2 לחוק הירושה, בשינוי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"היורשים

2. היורשים הם יורשים על פי דין או זוכים על פי צוואה; הירושה היא על פי דין זולת במידה שהיא על פי צוואה."

סעיף 697 לפסקאות (1) ו־(2)

ההוראות המוצעות חוזרות על ההוראות הקיימות בסעיף 3 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. הוראת סעיף 3(ג) נמחקה בהיותה מיותרת. ויודגש כי אין במחיקה כדי לשנות מהדין הקיים, שכן ברור כיום שכשרות ילד לרשת, כמו גם כשרותו לזכויות וחובות, אינה נפגמת בשל העובדה שנולד מחוץ לנישואין.

לפסקה (3)

הפסקה המוצעת עוסקת בהורשה למי שנולד באמצעים טכנולוגיים לאחר פטירתו של המוריש (להלן – הורות טכנולוגית). על פי חוק הירושה לא תיתכן הורשה למי שהורתו היתה לאחר פטירת המוריש, גם אם נערכה לטובתו צוואה, שכן הוא נתפס כמי שאינו כשיר לרשת. שינויי העתים מחייבים התייחסות מודרנית לסיטואציות הוריות שהמדע מאפשר אותן. אמנם טרם גובש דין כולל בסוגיה, אשר נועד להסדיר את הדרכים ליצירת הורות טכנולוגית – את המותר ואת האסור בתחום זה – וכן את ההשלכות המשפטיות של הענקת כשרות משפטית לצאצאים שנולדו בדרך זו; ואולם אין בכך כדי לסתור אפשרות להתייחס לתוצאות ההורות הטכנולוגית בדיני הירושה בלבד, מה גם שהסדרה חקיקתית כוללת הולכת וקרבה.

הסעיף המוצע מבקש לעשות איזונים בין שורה של אינטרסים. מצד אחד, עומדים טעמים המצדיקים מתן אפשרות להורשה טכנולוגית. עם טעמים אלה אפשר למנות את הרצון להעניק למוריש שנזקק לאמצעים טכנולוגיים כדי להעמיד יוצא חלציים, אפשרות להוריש לילדו, גם אם זה ייוולד לאחר מותו. בכך יתממש עקרון יסוד בדיני הירושה, הוא עקרון "כיבוד רצון המת". טעם נוסף נעוץ בהפליה

(א) הוא נולד בתוך שלוש שנים מיום פטירתו של המוריש;

(ב) המוריש הביע את הסכמתו המפורשת, בכתב, כי אחרי פטירתו ייוולד מתאי הרבייה שלו ילד לבן זוגו, או שציווה את עיזבונו לילד שייוולד מתאי הרבייה שלו, אחרי פטירתו, לבן זוגו.

כשרות תאגיד לרשת [ירש 4]

698. תאגיד כשר לרשת את המוריש אם במועד פטירת המוריש היה כשר לזכויות ולחובות, או אם נעשה כשר כאמור בתוך שנה מיום מתן צו קיום הצוואה; בית המשפט רשאי להאריך את התקופה האמורה אם מצא כי קיימים טעמים המצדיקים זאת.

דברי הסבר

אפשרית של היורש הטכנולוגי ביחס לאחיו שנולדו בדרך "ביולוגית רגילה". ואולם יש טעמים משמעותיים העומדים ביסודו של הרצון למנוע אפשרות הורשה טכנולוגית: ראשית, העובדה כי אמצעים טכנולוגיים מאפשרים שימוש בתאי רבייה לצורך הולדה לאחר הפטירה, אינה מצביעה בהכרח על כך כי ראוי ומוסרי לאפשר זאת. שימוש שאינו מושכל באפשרויות הטכנולוגיות שמעמיד לפנינו המדע יכול להוביל לתוצאות מוסריות וערכיות קשות. כך למשל, נטען נגד האפשרות להוריש "ליורשים טכנולוגיים", כי זו תעורר סכנה של שימוש מניפולטיבי בתאי הרבייה רק לצורך זכייה בממונו של המוריש. טעם נוסף העומד ביסודה של התנגדות להורשה טכנולוגית קשור בעקרון יסוד נוסף בדיני הירושה, שלפיו יש לחלק את העיזבון במהירות האפשרית וזאת לצורך שמירה על ודאות קניינית. ככל שזמן החלוקה של נכסי העיזבון יוארך תיפגע ודאות זו. מבחינתם של היורשים חלוקה מאוחרת של העיזבון על פי זכות חדשה שהוקנתה בדין תפגע בזכותם הקניינית בנכסים שחולקו. כמו כן עלולות להיווצר תקלות ביחס שבין היורש החדש לצד ג' שרכש זכות בנכסי העיזבון, אשר יחייבו פנייה לכללים שנועדו לפתור סיטואציות קשות ונדירות (כמו למשל תקנת השוק בירושה).

לאור האמור לעיל מוצע הסדר מאוזן – עקרון כיבוד רצון המת מחייב התייחסות מדויקת יותר לשאלה אם הנפטר רצה בהורשה לילדו שייוולד באמצעים טכנולוגיים. כאשר המוריש התייחס לילדו באופן מפורש בצוואתו, ברי כי נתן את דעתו לסיטואציה של הולדה לאחר הפטירה וחפץ בה. ואולם אם אין הוראת צוואה מיוחדת, קשה להתחקות אחר רצונו המשוער, כפי שנעשה בדרך כלל בקביעת כללי הירושה על פי דין. כך למשל, ייתכן שהמוריש כבר החל בטיפולי פוריות, אך לא שיער בנפשו כי אם ילך לעולמו לפני השלמתם הם יושלמו בידי בן זוגו. אשר על כן, וכדי להגיע לתוצאה ודאית יותר ביחס לאומד דעתו של המוריש, ככל שלא ערך צוואה מפורשת, מוצע לדרוש כי הכשרות לרשת על פי דין תוכפף לראיה בכתב, שלפיה רצה המוריש בהולדת ילד מתאי הרבייה שלו לאחר פטירתו, וזאת גם אם לא התייחס במפורש להורשה לילד זה. תנאי זה אמנם ימנע אפשרות הורשה כאשר המוריש הפוטנציאלי לא הביע כל עמדה ביחס להולדה עתידית של ילד לאחר הפטירה (למשל במצבים של שאיבת זרע מהמת), אך נוכח ההכרח לבחינה מדויקת יותר של אומד הדעת, צמצום זה נדרש.

נוכח חדשנותו של ההסדר ונוכח החשש ממניפולציות, מוצע כי בשלב זה תתאפשר הורשה לילדו של המוריש בלבד ולא לקרובים אחרים וכן כי הילד יהיה גם ילדו של בן זוגו של המוריש. מאליו ברור כי ביחס לילדיו של המוריש, הצורך בכיבוד רצון המוריש הוא החזק ביותר. עוד מוצע, כי נוכח הצורך המובהק בסופיות הליכי הירושה, תוגבל הכשרות לרשת לשלוש שנים מהפטירה. מסגרת זמן זו תאפשר, מחד גיסא, בחינה מושכלת באשר להמשכת הליך ההורות, ומאידך גיסא לא תגרור את הליכי ההורשה להימשכות יתרה.

יצוין כי הסדרים מקבילים להוראה המוצעת קיימים בכמה מדינות בארצות הברית (קליפורניה, לואיזיאנה, פלורידה ואחרות). הסדרים אלה נוקטים גישה דומה, בפירוט זה או אחר, שלפיה יש להתחקות אחר אומד דעת מפורש יותר של המוריש (ולא אומד דעת משוער ערטילאי) וכן להגביל את אפשרות הירושה הטכנולוגית בזמן.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"**כשרות אדם לרשת: בני אדם**

3. (א) כל מי שהיה בחיים במות המוריש כשר לרשת אותו.

(ב) מי שנולד תוך 300 יום לאחר מות המוריש, דינו כדין מי שהיה בחיים במות המוריש, זולת אם הוכח שהורתו הייתה אחרי כן.

(ג) לעניין זכויות הירושה של ילד אין נפקא מינה אם בשעת לידתו היו הוריו נשואים זה לזה, ואם לא."

סעיף 698 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 4 לחוק הירושה, בשינוי מסוים. לא נמצאה סיבה מספקת להגביל את בית המשפט בתקופת הארכה שהוא רשאי לתת להקמת תאגיד הזוכה על פי צוואה. בית המשפט ישקול אם בנסיבות שלפניו ראוי להאריך את התקופה הסטטוטורית על אף היתרון שבסיום הליכי ההורשה במהירות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"**כשרות לרשת: תאגידים**

4. תאגיד כשר לרשת אם במות המוריש היה כשר לזכות בנכסים או אם נעשה כשר לזכות בנכסים תוך שנה ממתן צו קיום הצוואה; בית המשפט רשאי להאריך תקופה זו בשנה נוספת."

699. (א) הזכות לרשת את המוריש נשללת מכל אחד מאלה:

שלילת הזכות לרשת
[ירש 5]

(1) מי שגרם או שניסה לגרום, במתכוון, למותו של המוריש;

(2) מי שגרם במתכוון להעלמה או להשמדה של צוואתו האחרונה של המוריש, מי שזייף אותה או מי שתבע ביודעין זכות לרשת על פי צוואה מזויפת.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט לשלול רק חלק מהזכות לרשת את המוריש, ממי שמתקיים בו האמור באותו סעיף קטן, ורשאי הוא מטעמים מיוחדים שלא לשלול את הזכות האמורה.

הסתלקות היורש מזכותו בעיזבון
[ירש 6, 15, 50]

700. (א) לאחר פטירת המוריש וכל עוד לא חולק העיזבון, רשאי יורש להסתלק מחלקו בעיזבון, כולו או חלקו, או מזכותו לגבי מנה בעיזבון, כולה או חלקה, לטובת אדם אחר, ובלבד שהאדם האחר הוא בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, או שלא לטובת אדם אחר.

דברי הסבר

סעיף 699 הוראת סעיף 3 לחוק המוצע קובעת נורמה כללית שלפיה "אין חוטא נשכר". נורמה זו חולשת על כל הזכויות על פי החוק המוצע, ולפיכך תחול גם על הזכות לרשת. ואולם נדמה כי אין בנורמה זו כדי לתת מענה מספק לעניין דיני הירושה. באשר אליהם נמצא כי יש צורך בקביעת כללים מוגדרים ומדויקים יותר יחסית לנורמה הכללית. עוד נמצא כי יש צורך בהתייחסות נורמטיבית מיוחדת שיהיה בה כדי לחזק את הערך המושרש כל כך בדינים אלה, כמו גם בדיני הירושה שבשיטות משפט אחרות, ואשר ראשיתו בשוועתו של נבות היזרעאלי המושמת בפיו של אליהו הנביא ("הרצחת וגם ירשת").

עם זאת יש בנוסח המוצע כמה תיקונים לסעיף 5 לחוק הירושה: ראשית, מוצע להחליף את המונח "פסלות לרשת" במונח "שלילת הזכות לרשת", שכן מונח זה מתאים יותר לבטא את הרעיון שלפיו נשללת זכות (לרשת) ולא כשרות לרשת. שנית, על פי החוק הקיים פסול אדם לרשת אם הורשע על כך שגרם או שניסה לגרום במתכוון למותו של אדם. מוצע, כי תנאי ההרשעה לא ייכלל מעתה כתנאי לשלילת הזכות, שכן פעמים נמנעת הרשעה מטעמים אובייקטיביים (למשל, מותו של הרוצח או דלות ראיות להרשעה פלילית). עוד יצוין כי בדומה להוראת סעיף 315 לחוק המוצע (גרימת מקרה הביטוח במתכוון בידי המבטח או המוטב), גם בהקשר של זכויות ירושה, מוצע לקבוע כי תישלל הזכות לרשת אם היורש גרם לפטירה במתכוון. מטעמים דומים מוצע להחיל את אותם הכללים גם לגבי השמדת צוואה או העלמתה.

עוד מוצע להעניק לבית המשפט גמישות באשר לשלילת הזכות לרשת – בדומה לכלל הקבוע בסעיף 3 לחוק המוצע, יוכל בית המשפט לשלול גם את מקצת הזכות (היינו להגביל את הזכות) או לוותר על השלילה במצבים המוצדקים, וזאת מטעמים מיוחדים. כך למשל, בית המשפט יוכל למנוע את שלילת הזכות לרשת אם פעולתו של היורש נעשתה ממניעים שאינם זדוניים, כמו במצב של המתת חסד. ועוד אם לאחר בירור העובדות מצא בית המשפט, כי המוריש מחל למי שניסה לגרום למותו, יוכל הוא רק להגביל את הזכות לרשת או שלא לשלול אותה כלל. ואולם שיקול דעת זה יוכל למנוע ירושה כאשר הסתבר שמחילת המוריש לא היתה אמיתית. מוצע בהתאמה, כי סעיף 5(ב) בחוק הקיים, הקובע כי מחילה מבטלת פסלות לרשת, יימחק. לבסוף יצוין כי סעיף 3 לחוק המוצע ישלים את ההוראה שבסעיף זה לגבי מקרים אחרים שבהם היורש שחטא עתיד לצאת נשכר, ואשר אינם מכוסים בסעיף זה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"**פסלות לרשת**

5. (א) אלה פסולים לרשת את המוריש:

(1) מי שהורשע על שגרם במתכוון למותו של המוריש או שניסה לגרום למותו;

(2) מי שהורשע על שהעלים או שהשמיד את צוואתו האחרונה של המוריש, או שזייף אותה, או שתבע על פי צוואה מזויפת.

(ב) מי שהורשע על שניסה לגרום למות המוריש והמוריש מחל לו, בכתב או על ידי עשיית צוואה לטובתו, חוזר ונעשה כשר לרשת את המוריש."

סעיף 700 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראות הקיימות בחוק הירושה, בשינויים שיפורטו להלן.

לסעיף קטן (א)

בסעיף קטן זה נעשו תיקוני מהות ונוסח לעומת סעיף 6(א) לחוק הירושה: הושמטה ההתייחסות למנה שבצוואה, שכן ההגדרה של מנה מופיעה כבר בסעיף 693 המוצע, וכאמור היא כוללת גם נכסים ספציפיים המוענקים לבן זוג (ראו דברי ההסבר לסעיף 706 המוצע). מכאן שבן הזוג של המוריש יוכל להסתלק מדירת המגורים, ממיטלטלי משק הבית המשותף או ממכונית הנוסעים. אפשרות זו להסתלקות תפתור מצבים שבהם מוצדק לאפשר הסתלקות כאמור, אך הדין הקיים, בהגבלתו את אפשרות ההסתלקות רק מחלק מהעיזבון או ממנה שנקבעה בצוואה, מונע זאת.

(ב) הסתלקות תהיה בהודעה בכתב לרשם לענייני ירושה, או לבית המשפט, לפי העניין.

(ג) הסתלקות על־תנאי – בטלה.

(ד) הסתלק יורש, רואים אותו לגבי החלק או המנה שמהם הסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה, ואם הסתלק שלא לטובת אדם אחר, ייווספו החלק או המנה כאמור ליורשים האחרים על פי דין לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

עסקאות אחרות בזכות היורש [ירש 7(א)]

701. לאחר פטירת המוריש וכל עוד לא חולק העיזבון, רשאי יורש להעביר או לשעבד את חלקו בעיזבון, כולו או חלקו, או את זכותו לגבי מנה בעיזבון, כולה או חלקה, ורשאים נושי היורש לעקל את חלקו או את זכותו כאמור, כולם או חלקם.

דברי הסבר

כן מוצע לציין במפורש את אפשרויות ההסתלקות: לטובת אדם אחר או שלא לטובת אדם אחר, וזאת בשל הצורך להשתמש במושגים אלה בפרקים אחרים בחלק המוצע (למשל, בסימן העוסק בהוראות הצוואה ובפרשנותה).

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

סעיפים אלה חוזרים על ההוראות שבסעיפים קטנים (א) (אמצע) ו־(ד) של סעיף 6 לחוק הירושה.

לסעיף קטן (ד)

בסעיף קטן (ד) מוצע שינוי מהותי הנוגע לתוצאת ההסתלקות. כיום קובע חוק הירושה (בסעיף 6(ב)) כי מי שהסתלק, רואים אותו כאילו לא היה יורש מלכתחילה. ההצעה תשמר פיקציה זו. עם זאת מוצע שינוי לעניין סוגיית תוצאת ההסתלקות (היינו, עתידם של החלק או המנה שהיורש הסתלק מהם). החוק הקיים מבחין בין התוצאות בירושה על פי דין ובירושה על פי צוואה – בירושה על פי דין, ועל פי סעיף 15 לחוק הקיים, מיתוסף חלקו של המסתלק לחלקם של היורשים האחרים על פי דין ובהתאם לחלקם בעיזבון. לעומת זאת סעיף 50 לחוק הקיים קובע כי מי שהסתלק מחלקו או ממנתו בצוואה – ההוראה לטובתו מתבטלת (ככל שאין בצוואה הוראה אחרת בעניין זה), כאשר הסעיף אינו קובע את תוצאת הבטלות. בפסיקה ובספרות ניתנו בעניין תוצאות הבטלות תשובות שונות, ואילו בהצעה ניתנה בעניין זה תשובה מפורשת (ראו דברי ההסבר לסעיף 742 המוצע). לפיכך מוצע לקבוע הוראה מפורשת שתחול הן לגבי הסתלקות מירושה על פי דין שתחליף את הוראת סעיף 15 לחוק הקיים, והן לגבי הסתלקות מצוואה, שתחליף ותפרש את הוראות סעיף 50 לחוק הקיים; מוצע כי החלק או המנה שמהם הסתלקו יועברו ליורשים האחרים על פי דין בהתאם לכללי החלוקה שבירושה על פי דין. מובן כי בכל הנוגע לצוואה תוכל פרשנותה להוביל לתוצאות אחרות, וזאת ככל שהמוריש התייחס לסיטואציה באופן מפורש או במשתמע.

יצוין כי הוראת סעיף 6(ג) הקיים המחייבת אישור בית המשפט להסתלקות של קטין או של פסול דין נדונה בפרק העוסק בכשרות לביצוע פעולות משפטיות (במסגרת פעולות שבהן נדרש אישור בית המשפט (ראו סעיף 24(ב)(4) לחוק המוצע)).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הסתלקות היורש מזכותו בעיזבון

6. (א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העיזבון רשאי יורש, בהודעה בכתב לרשם לענייני ירושה, או לבית המשפט כאשר העניין הועבר אליו לפי סעיף 67א, להסתלק מחלקו בעיזבון, כולו או מקצתו או ממנה שהוא זכאי לה על פי צוואה, כולה או מקצתה.

(ב) מי שהסתלק מחלקו בעיזבון, רואים אותו במידה שהסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה; אין הסתלקות לטובת אדם אחר, אלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.

(ג) הסתלקות של קטין ושל מי שהוכרז פסול–דין טעונה אישור בית המשפט.

(ד) הסתלקות על תנאי – בטלה.

(ה) בחוק זה, "רשם לענייני ירושה" – כמשמעותו בסעיף 65א.

יורש פסול ויורש שהסתלק

15. מי שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מחלקו בעיזבון שלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, חלקו מתווסף לשאר היורשים על פי חלקיהם.

יורש פסול ויורש שהסתלק

50. זוכה על פי צוואה שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, שלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת."

סעיף 701 בסעיף המוצע נעשו כמה שינויים לעומת הוראות סעיף 7 לחוק הירושה. ההוראה המוצעת מבהירה, כי העברה או שעבוד אפשרית גם ביחס לזכויות יורש לגבי המנה שהוא עתיד לקבל. כמו לגבי חלק בעיזבון גם העברה של הזכות לגבי המנה תהיה כפופה להליכי סילוק החובות וחלוקת העיזבון, ואין בה כדי להקנות לנעבר יותר מזכויות היורש במנה.

עוד יצוין כי מוצע להשמיט את דרישת הכתב המופיעה בסעיף 7(א) לחוק הקיים. יודגש כי אין בהשמטה זו כדי לגבור על הוראות אחרות המחייבות דרישות צורניות כתנאי לתוקפן של פעולות משפטיות. כך למשל,

702. (א) פעולה משפטית שבה מתחייב אדם להקנות נכס לאחר, ופטירתו של המתחייב מהווה תנאי או מועד להקניה, לרבות התחייבות לעשות צוואה או להימנע מלעשותה – בטלה.

איסור התחייבות לגבי ירושה בעתיד [ירש 8, 27(א), ח]

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על הסכם ממון כהגדרתו בסעיף 361, על יצירת נאמנות ועל מסמך בכתב שנערך כאמור בסעיף 714 שהמתחייב ציין בו במפורש, כי הוא נערך לפי הוראות הדין הדתי הנוגע לעניין.

דברי הסבר

הוראת הסעיף כפופה להוראת סעיף 597 לחוק המוצע, שלפיו עסקה במקרקעין דורשת כתב המשקף את גמירות דעת הצדדים. סעיף 7(ב) של החוק הקיים, הדורשת אישור האפוטרופוס לעסקה, ובכלל זה העסקה שבה עוסק הסעיף המוצע, נדונה בפרק העוסק בכשרות לביצוע פעולות משפטיות (במסגרת פעולות הנדרשות אישור בית המשפט (ראו סעיף 24(ב)(5) לחוק המוצע).

בסעיף (ג) הקיים שתי הוראות: הראשונה קובעת, כי אין לנעבר אלא מה שיש ליורש. הוראה זו מיותרת בשל העקרונות הכלליים ועל כן נמחקה. ההוראה השנייה קובעת כי יורש שהעביר את זכותו או שעבדה, או שזכותו עוקלה, מנוע מהסתלקות. גם הוראה זו הושמטה בשל היותה מיותרת: דינה של הסתלקות היא כדינה של כל פעולה משפטית אחרת, ואם נעשתה בניגוד להעברה, לשעבוד או לעיקול יחולו עליה הכללים הרגילים של תחרות זכויות. סעיף 7(ד) לחוק הקיים, הקובע כי העברה או שעבוד אינם מקנים זכות בנכס מסוים, מבטא את עיקרון "הדו־שלביות" שבהליכי ההורשה. הואיל ועיקרון זה נוסח בסעיף 695 המוצע, אין צורך לחזור עליו כאן בהקשר ההוראה הספציפית.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"עסקאות אחרות בזכות היורש

7. (א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העיזבון, רשאי יורש, בהסכם שבכתב, להעביר או לשעבד את חלקו בעיזבון, כולו או מקצתו, ורשאים נושי היורש לעקל חלקו בעיזבון.

(ב) העברה ושעבוד כאמור מצד קטין ומצד מי שהוכרז פסול־דין טעונים אישור בית המשפט.

(ג) העברה, שעבוד או עיקול כאמור אינם מקנים זכויות אלא כדי המגיע ליורש בחלוקת העיזבון; הם שוללים מן היורש את הזכות להסתלק מחלקו בעיזבון.

(ד) זכותו של יורש בנכס מסוים מנכסי העיזבון אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול כל עוד לא חולק העיזבון."

סעיף 702 הוראת סעיף 8 לחוק הירושה, המגבילה את הזכות לעשות עסקאות בירושה, נבחנה רבות בספרות ובפסיקה. בבסיסה של ההוראה קיימת העדפה ברורה של חופש הציווי של המוריש, במובן זכותו להורות מה ייעשה ברכושו לאחר פטירתו וזכותו לשנות מהוראות אלה עד מותו, על פני חופש החוזים. מוצע לשמור על העדפה זו בכפוף לחריגים. למעשה הפעולה המשפטית היחידה (פרט לחריגים) המתייחסת להעברה לאחר פטירה ואשר יינתן לה תוקף משפטי היא הצוואה – פעולה משפטית שאין בה התחייבות ושאותה ניתן, כמובן לשנות בכל עת עד לפטירה. עוד יצוין כי בנוסח המוצע יש איחוד של הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) של סעיף 8 לחוק הירושה, העוסקים למעשה באותו נושא תוך חלוקה בין הסכמים "רגילים" לבין הסכמי מתנה. השימוש שנעשה בנוסח המוצע במושג התורתי הכללי "פעולה משפטית" יכסה, כמובן, גם עסקת מתנה באשר גם בה יש התחייבות כלפי המקבל. ועוד, בסעיף המוצע שולבו הוראות סעיף 27(א) לחוק הירושה, העוסק בפעולה משפטית מיוחדת – התחייבות לעשות או שלא לעשות צוואה.

בסעיף קטן (ב) מוצע להכליל שלושה חריגים לעיקרון האוסר על הגבלת חופש הציווי. חריג אחד נוגע להסכם ממון כמשמעותו בחוק יחסי ממון, אשר יכול להתייחס גם למצבם של נכסים בעת פטירת אחד מבני הזוג שעשו את ההסכם. בחתימת ההסכם נוצר אינטרס הסתמכות אצל הצדדים לו, אינטרס שעלול לכבול את המצווה להתחייבויותיו. ואולם בניגוד להסכמים אחרים, הסכם ממון מכסה ביתרונותיו על הפגם שבכבילת שיקול הדעת ועל כן נמצא כי ראוי, בהקשר זה, לקדם את עקרון חופש החוזים על פני איסור כבילת שיקול הדעת. כך, פעמים רבות, תוכל הוראה בהסכם ממון שתתייחס לעת הפטירה של מי מבני הזוג, לתמרץ את הצדדים להגיע להסכם ולפתור סכסוך ממושך. זאת ועוד, הואיל והדרישות הצורניות לגבי כריתת הסכם ממון הן קשיחות למדי, החשש כי הפעולה המשפטית תיעשה בהיסח הדעת מתמעטת. פעולה משפטית אחרת שעוסקת פעמים רבות ברכושו של אדם לאחר פטירתו היא הפעולה של יצירת נאמנות (פרטית או ציבורית). אמנם בדרך כלל נוצר הקדש פרטי או ציבורי בצוואה, אך ניתן ליצור נאמנות גם בהסכם, ומוצע לאפשר יצירה זו גם אם תיעשה בניגוד לעקרון איסור כבילת רצון המצווה. החריג השלישי, נועד להבהיר כי הוראת סעיף קטן (א) אינה פוגעת בתוקפה של התחייבות שנערכה על פי הדין הדתי בדרך של "מתנה מחיים", וזאת נוכח המגבלה המוטלת במשפט העברי על חלוקת העיזבון לאחר מות המוריש שלא על פי כללי הירושה הקבועים בו.

יצוין כי חריג נוסף לאיסור ההגבלה על חופש הציווי נוגע לצוואות הדדיות (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 703 המוצע).

צוואות הדדיות [ירש 8א]

703. (א) צוואות של בני זוג הנערכות תוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואתו של בן הזוג האחר, ניתן לעשותן בשני מסמכים נפרדים או במסמך אחד, והזוכה על פי כל אחת מהצוואות יכול שיהיה בן הזוג או אדם שלישי (בסעיף זה – צוואות הדדיות).

(ב) לביטול צוואה הדדית לא יהיה תוקף אלא אם כן, נוסף על הוראות סעיף 728, מתקיים אחד מאלה, לפי העניין:

(1) לעניין צוואה הדדית שבוטלה בחייהם של שני בני הזוג – המצווה שביטל את צוואתו מסר הודעה בכתב על הביטול למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלה גם הצוואה ההדדית של המצווה השני, אלא אם כן קבע בית המשפט כי המצווה השני לא היה רוצה בביטולה;

(2) לעניין צוואה הדדית שבוטלה לאחר פטירתו של אחד מבני הזוג –

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – המצווה שנותר בחיים וביטל את צוואתו, הסתלק הסתלקות שלא לטובת אדם אחר, מכל חלקו או מנתו בעיזבון שהיה אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שנפטר;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – המצווה שנותר בחיים וביטל את צוואתו, השיב לעיזבון את כל חלקו או מנתו בעיזבון שירש לפי הצוואה ההדדית של המצווה שנפטר, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – השיב את שווי חלקו או מנתו כאמור.

(ג) הוראה בצוואה הדדית השוללת את הזכות לבטל את הצוואה – בטלה.

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"עסקאות בירושה עתידה

8. (א) הסכם בדבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם – בטלים.

(ב) מתנה שאדם שנותן כדי שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בתוקף אלא אם נעשתה בצוואה על פי הוראות חוק זה.

חופש לצוות

27. (א) התחייבות לעשות צוואה, לשנותה או לבטלה או שלא לעשות אחת מאלה – אינה תופסת.

(ב) הוראת צוואה השוללת או מגבילה את זכות המצווה לשנות את הצוואה או לבטלה – בטלה."

סעיף 703 כאמור לעיל (ראו דברי ההסבר לסעיף 702 המוצע), אחד החריגים לעיקרון של איסור כבילת שיקול דעתו של המצווה, מצוי באפשרות לערוך צוואות הדדיות, כאשר החריג הוגבל רק לבני זוג. בצוואות אלה יש מקום לתת דגש מסוים לאינטרס ההסתמכות של בן הזוג השני ל"מעין עסקה" הנערכת בין בני הזוג. כמו הוראת סעיף 8א לחוק הירושה, מבחין הסעיף המוצע בין מצבים של ביטול צוואת אחד הצדדים בחייהם של שני בני הזוג, ובין מצבים של ביטול צוואה כאמור לאחר פטירת אחד הצדדים. עם זאת נוספו כמה תיקונים מוצעים כמפורט להלן.

לסעיף קטן (א)

נוסף על שינויי הנוסח המוצעים, מוצע להשמיט את המילים "באותה עת" המתייחסות למצב שבו הצוואות ההדדיות נערכו במסמכים נפרדים. מעבר לעובדה כי מונח זה אינו בהיר לחלוטין, יצוין כי החשיבות בעניין זה היא להסתמכות ההדדית. על הסתמכות זו ניתן ללמוד מנוסח הצוואות או מנסיבות חיצוניות שונות ולא רק מתוך כך שנערכו באותה עת.

לסעיף קטן (ב)

נוסח הסעיף הקטן שונה, כך שיובהר כי ביטול צוואה הדדית לא ייעשה רק במשלוח ההודעה על הביטול בלבד, אלא כי יש צורך גם בפעולת הביטול עצמה שיכולה להיעשות באחת הדרכים המקובלות לביטול צוואה (ראו דברי ההסבר לסעיף 728 המוצע). בסיפה של פסקה (1) נוספה הוראה המאפשרת גמישות לבית המשפט למנוע מצבים בלתי צודקים של ביטול אוטומטי של צוואת בן הזוג השני. מצב בלתי צודק עלול להיווצר כאשר תוצאת ביטול הצוואה של המצווה השני נראית כסותרת את רצונו, אך הוא מנוע מלשנות את צוואתו שלו בשל קושי אובייקטיבי ברור (למשל, העדר כשרות).

לסעיף קטן (ג)

הסעיף הקטן המוצע העוסק בצוואות הדדיות יוצר איזון בין ההגנה על אינטרס ההסתמכות של הצדדים לצוואות ההדדיות ובין ההגנה על עקרון חופש הציווי. כדי למנוע מצבים של כבילה בלתי מידתית של חופש המצווה לשנות את צוואתו מוצע להרחיב את הוראת סעיף קטן (ג) של סעיף 8א לחוק הקיים, כך שהוראת צוואה האוסרת על ביטול צוואות הדדיות בידי מי מהצדדים לא תיחשב לתקפה גם אם היא מכוונת למצב של פטירה של אחד מבני הזוג ולא רק למצב שבו שני בני הזוג בחיים, כפי שקובע החוק כיום.

(ד) בית המשפט רשאי לפטור באופן מלא או חלקי את בן הזוג שנותר בחיים מהחיוב להסתלק או להשיב את חלקו או מנתו בעיזבון, כאמור בסעיף קטן (ב)(2), אם מצא כי קיימות נסיבות המצדיקות זאת. [ח]

(ה) היה בן הזוג שנפטר הזוכה היחיד על פי הצוואה ההדדית של בן הזוג שנותר בחיים, לא יחולו הוראות סעיף קטן (ב) על ביטול צוואתו ההדדית של בן הזוג שנותר בחיים. [ח]

704. (א) נפטרו שניים או יותר ולא נקבע מי מהם נפטר תחילה, יחולו לעניין חלוקת עיזבונו של כל אחד מהנפטרים הוראות אלה: שנים שנפטרו כאחד [ירש 9]

דברי הסבר

לסעיף קטן (ד)

גם בהינתן ההכרה באינטרס ההסתמכות במסגרת צוואות הדדיות, ייתכנו נסיבות מיוחדות שבהן מוצדק כי הגנה זו, ראוי לה שתיסוג מפני עקרון חופש הציווי, ועל כן מוצע לאפשר לבית המשפט לפטור את המצווה שנותר בחיים מן החובות המפורשות בסעיף קטן (ב)(2) המוצע, כולן או חלקן. מצבים חריגים אלה יכולים להיווצר כאשר יש שינוי נסיבות קיצוני ממועד עריכת הצוואות (או פטירת המוריש הראשון) ועד למועד שבו פונה המצווה השני לבית המשפט לצורך תיקון צוואתו. שינוי נסיבות כאמור יכול להיווצר למשל, במצב שבו נקבעה בצוואה הדדית שלילת זכות לרשת מאחד היורשים עקב התעמרות במצווה שנותר בחיים, אך לאחר פטירתו של הראשון השתפרו עד מאוד היחסים בין המצווה שנותר בחיים ובין היורש שזכותו נשללה. הגבלה מוחלטת על זכותו של המצווה שנותר בחיים לשנות את הצוואה ההדדית בנסיבות שכאלה תוביל לתוצאה שאינה צודקת.

לסעיף קטן (ה)

במצב שבו הצוואה ההדדית כוללת רק הוראות הדדיות של מצווה אחד כלפי השני (א׳ מצווה כי אם ימות לפני ב׳ יעבור העיזבון לב׳ וב׳ מצווה כי אם ימות לפני א׳ יעבור עיזבונו לא׳), יש לראות, כברירת מחדל, את העברת העיזבון לשני לאחר פטירת הראשון כקיום של אינטרס ההסתמכות המשותף לשני הצדדים. משמע, אין להיזקק להוראות סעיף החליפות (ראו דברי ההסבר לסעיף 730 המוצע), שלפיו אם נפטר זוכה לפני מות המוריש יבואו צאצאיו במקומו. ציפייתם הסבירה של בני הזוג שעשו צוואות הדדיות כאמור היא להסדרת העברת הרכוש בעת מותו של מי מהם לפני בן זוגו ואין לייחס להם ציפייה, שלפיה צאצאי הראשון שנפטר ירשו את השני שנפטר, תוך שימוש מאולץ בטענת החליפות. מסקנה זו נכונה גם במצב, שהוא כמובן נדיר יותר, שלפיו רק אחת הצוואות ההדדיות מתייחסת לפטירת הזוכה, בן הזוג בלבד, בעוד שהצוואה ההדדית השנייה קובעת הוראות לגבי זוכים אחרים. הנוסח המוצע מתייחס לשני המצבים בלשונו הכללית. ושוב יש להדגיש, כי הוראת צוואה שלפיה ניתן ללמוד אחרת מהאמור בסעיף זה, תגבר.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״צוואות הדדיות

8א. (א) בני זוג רשאים לערוך צוואות מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר; צוואות כאמור יכולות להיעשות בין אם הזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין אם הוא גורם שלישי, בין בשני מסמכים שנערכו באותה עת ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הדדיות).

(ב) לביטול צוואה הדדית לא יהיה תוקף אלא אם כן יתקיים אחד מאלה:

(1) בחייהם של שני בני הזוג – המצווה המבקש לבטל את צוואתו ימסור הודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלות הצוואות ההדדיות של שני המצווים;

(2) לאחר מות אחד מבני הזוג –

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו יסתלק שלא לטובתו, לטובת ילדו או לטובת אחיו של המוריש, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו ישיב את כל שירש לפי הצוואה ההדדית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – ישיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו אם אין בצוואות ההדדיות הוראה אחרת, ואולם הוראה השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה.״

סעיף 704 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 9 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״שניים שמתו כאחד

9. (א) מתו שניים או יותר ולא נקבע מי מהם מת תחילה, יהיו הזכויות בעיזבונו של כל אחד מהם לפי כללים אלה:

(1) יורש–ודאי עדיף על יורש–ספק;

(2) מבין יורשי–ספק, עדיף בן זוגו או קרובו של המוריש שאת עיזבונו מחלקים;

(3) יורשים באותה דרגת עדיפות לפי סעיף זה, יחולק ביניהם העיזבון, באין צוואה, לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

(ב) בסעיף זה –

"יורש–ודאי" – מי שהיה יורש בין אם המוריש האחד ובין אם המוריש האחר נפטר תחילה;

"יורש–ספק" – מי שהיה יורש רק אם אחד מהמורישים נפטר תחילה.

חלק משנה שני: דרכי הורשה ומזונות מהעיזבון

פרק ראשון: ירושה על פי דין

היורשים על פי דין
[ירש 10, ח]

705. יורשים על פי דין הם:

(1) מי שהיה בן זוגו של המוריש, במועד פטירתו;

(2) ילדי המוריש וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, הורי הוריו וצאצאיהם, וכן מי שהיה בן זוגו של ילדו של המוריש, במועד פטירתו.

זכות הירושה של בן זוג
[ירש 11, ח]

706. (א) בן זוגו של המוריש יורש את המיטלטלין השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, וכן יורש משאר העיזבון –

(1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם – מחצית;

דברי הסבר

(1) היה אחד התובעים יורש–ודאי ותובע אחר היה יורש–ספק, עדיף התובע שהוא יורש ודאי;

(2) היו שני התובעים יורשי–ספק, עדיף התובע שהוא בן־זוגו או קרובו של המוריש שאת עזבונו מחלקים;

(3) בין התובעים אחדים באותה דרגת עדיפות יחולק העיזבון, באין צוואה, לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

(ב) בסעיף זה, "יורש–ודאי" – מי שהיה יורש בין אם האחד ובין אם האחר מת תחילה; "יורש–ספק" – מי שהיה יורש רק אם אחד מהם מת תחילה. "

חלק משנה שני: דרכי הורשה ומזונות מהעיזבון

פרק ראשון: ירושה על פי דין

סעיף 705 התיקון המהותי המוצע בסעיף זה, לעומת סעיף 10 לחוק הירושה, הוא בפסקה (2), שלפיו ייתוסף סוג יורש נוסף – כלתו או חתנו של המוריש. הואיל וירושה על פי דין נועדה לאמוד את דעתו של מוריש סביר, נמצא כי ראוי להוסיף סוג יורש זה, באשר יש סבירות גדולה כי מוריש סביר יעדיף להעביר אליו את נכסיו תחת התוצאה של העברתם למדינה. עוד מובן כי הסעיף המוצע יחול גם על מי שהוא בן זוג של המוריש אך אינו נשוי לו, וזאת לאור ההגדרה הכללית בחוק המוצע למונח "בן זוג".

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורשים מבני המשפחה

10. יורשים על פי דין הם:

(1) מי שהיה במות המוריש בן־זוגו;

(2) ילדי המוריש וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, הורי הוריו וצאצאיהם (בחוק זה – קרובי המוריש)."

סעיף 706 מוצע לחזק את זכות הירושה של בן־זוגו של המוריש. על פי הוראת סעיף 11 לחוק הירושה, כאשר המוריש הותיר בן זוג וילדים או הורים, נוטל בן הזוג, פרט למיטלטלי משק הבית המשותף, מחצית מיתרת העיזבון. כעת מוצע, כי זכותם של הורי המוריש יחסית לבן הזוג שנותר תופחת "בדרגה", כך שבמצב שבו הותיר המוריש בן זוג והורים, יקבלו ההורים רק שליש מיתרת העיזבון ולא חצי כפי שקבוע בחוק היום. בהתאמה, מוצע לבטל את הזכות של הורי ההורים, הקיימת בחוק היום, לשליש מיתרת העיזבון, כאשר המוריש הותיר בן זוג והורי הורים. עוד מוצע לבטל את ההתייחסות הארכאית שבחוק הקיים למכונית הנוסעים.

(2) אם הניח המוריש הורים או צאצאיהם – שני שלישים; ואולם אם ערב מותו של המוריש היה היורש בן זוגו של המוריש שלוש שנים לפחות וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעיזבון, יורש בן הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים משאר העיזבון.

(ב) לא הניח המוריש קרוב מן המנויים בסעיף קטן (א) יורש בן הזוג את העיזבון כולו.

(ג) המגיע לבן הזוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות, ובכלל זה מה שאישה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעיזבון; הוראה זו לא תחול על מה שמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק, ואינה באה לפגוע בזכותו של בן הזוג לקבל מן העיזבון מה שהמוריש קיבל לרגל הנישואין כדי להחזירו כשיפקעו.

סדר העדיפות בין קרובי המוריש [ירש 12]

707. ילדי המוריש קודמים להוריו, הורי המוריש קודמים להורי הוריו, הורי הוריו של המוריש קודמים לבן זוגו של ילדו.

שיעור הירושה [ירש 13]

708. ילדי המוריש חולקים ביניהם שווה בשווה בעיזבון, וכן חולקים כאמור הורי המוריש ביניהם, הורי הוריו ביניהם ובני הזוג של ילדיו ביניהם.

חליפיו של יורש על פי דין [ירש 14, ח]

709. (א) קרובו של מוריש שנפטר לפניו או שזכותו לרשת נשללה, ולו ילדים – הילדים יורשים במקומו; הוראה זו לא תחול על ילדיו של בן זוגו של ילדו של המוריש, שאינם קרובי המוריש.

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"זכות הירושה של בן־זוג

11. (א) בן־זוגו של המוריש נוטל את המיטלטלין כולל מכונית נוסעים השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, ונוטל משאר העיזבון –

(1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם או הורים – חצי;

(2) אם הניח המוריש אחים או צאצאיהם או הורי הורים – שני שלישים, ובלבד שאם ערב מותו של המוריש היה בן־הזוג נשוי לו שלוש שנים או יותר וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעיזבון יוטל בן־הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העיזבון.

(ב) אם לא הניח המוריש קרוב מן המנויים בסעיף קטן (א) יורש בן הזוג את העיזבון כולו.

(ג) המגיע לבן־הזוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות, ובכלל זה מה שאישה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעיזבון; הוראה זו לא תחול על מה שמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק, ואינה באה לפגוע בזכותו של בן־זוג לקבל מן העיזבון מה שהמוריש קיבל לרגל הנישואין על מנת להחזירו כשיפקעו."

סעיף 707 כאמור לעיל, לקבוצת היורשים שהם קרובי המוריש נוספה פרנטלה – כלתו או חתנו של המוריש (ראו דברי ההסבר לסעיף 705 המוצע), אשר תעמוד בעדיפות האחרונה אחרי הפרנטלות הקיימות. יושם לב, כי הפרנטלה הנוספת המוצעת אינה מ"גזע" המשפחה של המוריש. משום כך מוצע שלא להכליל בגדרה את צאצאי הכלה או החתן ועל כן גם סעיף החליפות לא יחול עליהם (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 709 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"סדר העדיפות בין קרובי המוריש

12. ילדי המוריש קודמים להוריו, הוריו קודמים להורי הוריו."

סעיף 708 הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 13 לחוק הירושה, עם הוספת התייחסות לכלתו או לחתנו של המוריש.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"החלקים בעיזבון

13. ילדי המוריש חולקים ביניהם בשווה, וכן חולקים הורי המוריש ביניהם והורי הוריו ביניהם."

סעיף 709 התיקון המרכזי המוצע בסעיף זה, לעומת סעיף 14 לחוק הירושה, הוא להוסיף כחליפים את צאצאיו של מי שנשללה זכותו לרשת, וזאת מתוך קבלת העיקרון של "לא לפקוד עוון אבות על בנים".

(ב) ילדיו של קרובו של מוריש שירשו לפי הוראות סעיף קטן (א) חולקים ביניהם בשווה את מה שירשו לפי הסעיף הקטן האמור.

זכות הירושה של המדינה [ירש 17]

710. (א) באין יורש כאמור בסעיף 705, תירש המדינה כיורשת על פי דין.

(ב) מה שירשה המדינה לפי סעיף זה ישמש למטרות בריאות, דת, חינוך, תרבות, אמנות, מדע, ספורט או רווחה; ואולם רשאי בית המשפט להורות על הענקה מנכסי העיזבון, אחרי ששולמו חובות העיזבון, בדרך של תשלום חד־פעמי או תשלומים עתיים:

(1) לאדם שערב פטירת המוריש היה מחסורו על המוריש;

(2) לאדם שערב פטירת המוריש היה מחסורו של המוריש עליו;

(3) לבן משפחתו של המוריש או של בן זוגו, שאינו מיורשיו על פי דין.

דברי הסבר

נראה כי אומד דעתו של מוריש סביר מכוון לתוצאה מוסרית זו (למשל, אם מדובר בבן שרצח את אביו, סביר שלמוריש יש קשר מיוחד עם נכדיו, ילדיו של אותו הבן). בהתאמה, יבוטל סעיף 15 לחוק הירושה הקובע כי חלקו של יורש פסול או יורש שהסתלק מיתוסף לחלקם של שאר היורשים. יש להזכיר כי בעוד שלגבי חליפיו של יורש פסול מוצע לשנות את הדין כאמור כאן, הרי שלגבי יורש שהסתלק ייוותר הדין הקיים, וצאצאיו של המסתלק לא "ייכנסו בנעליו" (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 700 המוצע).

ועוד, בשל השינוי שמוצע לסעיף 11 לחוק הירושה בהתייחס לזכות הירושה של הורי המוריש והורי הוריו, כאשר המנוח הותירם יחדיו עם בן זוגו, אין עוד צורך בסיפה של סעיף 14(א) לחוק הקיים והיא הושמטה. יודגש כי על פי הוראות הסעיף עקרון הייצוג חל על "הגזע המשפחתי": לגבי כל קרוב – ילדיו הם חליפיו. לפיכך כאשר עסקינן באחים למחצה, ייתכן שאחד יירש יותר מהשני: כאשר נפטר אחד האחים והותיר שני אחים אחד מאותם אב ואם והשני רק מאב או מאם, יחליף האח שמאותם אב ואם את חלקם (הן של האב והן של האם) ואילו האח רק מהאב או רק מהאם יחליף רק את אחד מהם לפי העניין, ועל כן יקבל פחות מאחיו. עוד יצוין כי עקרון הייצוג לא חל על הפרנטלה הנוספת (כלתו או חתנו של המוריש), אשר למעשה אינה שייכת ל"גזע משפחתו" של המוריש. לפיכך אם לכלה או לחתן של מוריש שנפטר אחריהם יש ילדים שאינם ילדי בנו או בתו של המוריש (כמו למשל ילדים מנישואים קודמים שלא אומצו על ידי בנו או בתו של המוריש), לא יהיו להם זכויות בעיזבון.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חליפיו של יורש

14. (א) ילדו של מוריש שמת לפניו והשאיר ילדים, הילדים יורשים במקומו, ועל דרך זו יורשים ילדים של כל אחד מקרובי המוריש שמת לפניו; הוראות אלה לא יחולו כאשר המוריש הניח בן זוג וכן הורים או הורי הורים כאמור בסעיף 11(א), או אחד מאלה.

(ב) ילדים היורשים לפי סעיף קטן (א) חולקים ביניהם בשווה מה שירשו בדרך זו.

יורש פסול ויורש שהסתלק

15. מי שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מחלקו בעיזבון שלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, חלקו מתווסף לשאר היורשים על פי חלקיהם."

סעיף 710 הוראות הסעיף המוצע חוזרות על הוראות סעיף 17 לחוק הירושה, בשינוי אחד – ההחלטה באשר להענקה מנכסי העיזבון לגורמים שאינם מקרובי המוריש, המוגדרים בסעיף 13 המוצע, תימסר לבית המשפט ולא לשר האוצר, כמופיע בחוק כיום.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"זכות הירושה של המדינה

17. (א) באין יורש לפי הסעיפים 10 עד 16, תירש המדינה כיורשת על פי דין.

(ב) מה שירשה המדינה לפי סעיף זה ישמש למטרות חינוך, מדע, בריאות וסעד, אולם רשאי שר האוצר להעניק מנכסי העיזבון או לשלם, בתחום שוויים של נכסי העיזבון שהגיעו לידי המדינה אחרי סילוק חובות העיזבון, תשלום חד־פעמי או תשלומים חוזרים –

(1) לאדם שערב מות המוריש היה מחסורו על המוריש;

(2) לאדם או לתאגיד שערב מות המוריש היה מחסורו של המוריש עליו;

(3) לבן־משפחתו של המוריש או של בן־זוגו שאינו מיורשיו על פי דין."

פרק שני: ירושה על פי צוואה

סימן א': צורת הצוואה

711. צוואה נעשית בכתב יד, בהקלטה חזותית, בעדים, בפני רשות או בעל פה. צורות הצוואה [ירש 18]

712. צוואה בכתב יד תיכתב כולה בידי המצווה, תישא תאריך כתוב בידו ותיחתם בידו. צוואה בכתב יד [ירש 19]

713. (א) בסעיף זה – צוואה בהקלטה חזותית [ח]

"הקלטה חזותית" – הקלטה בשילוב תמונה וקול;

"חומר מחשב" – כהגדרתו בחוק המחשבים, התשנ"ה–1995[38];

"אמצעי אחסון" – כל אמצעי לאגירה ולאחסון של מידע שהוקלט בהקלטה חזותית.

דברי הסבר

סעיף 711 הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 18 לחוק הירושה, בציון ההוספה של דרך מוצעת חדשה לעריכת צוואה – צוואה בהקלטה חזותית (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 713 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צורות הצוואה

18. צוואה נעשית בכתב יד, בעדים, בפני רשות או בעל פה."

סעיף 712 הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 19 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה בכתב יד

19. צוואה בכתב יד תיכתב כולה ביד המצווה, תישא תאריך כתוב בידו ותיחתם בידו."

סעיף 713 מוצע לאפשר דרך נוספת לעריכת צוואה. ההתקדמות הטכנולוגית הביאה עמה נגישות רבה לפעולות טכנולוגיות בסיסיות, שיש בהן כדי לאפשר שמירה ואחזור של מידע. לפיכך נראה כי הוספה של אפשרות להקליט צוואה בכל דרך שמאפשרת שמירה ואחזור של תמונה וקול, היא תולדה מתבקשת של התקדמות העתים. צוואה חזותית תוכל ככלל לשמר את התפקידים המסורתיים המיוחסים דרך כלל לדרישות הצורניות בצוואה (תפקיד ראייתי, טקסי ומגונן מפני השפעה בלתי הוגנת). במקרים רבים תוכל צוואה חזותית לשפר את הבחינה האובייקטיבית באשר לאמיתות הצוואה וגמירות דעתו של המצווה. האפשרות לחזות במצווה כשהוא אומר את דבר צוואתו, יכולה לשמש עזר לבוחן הצוואה, יותר מאשר מסמך כתוב בלבד (ודאי יותר מאשר צוואה בכתב יד).

עם זאת קיימת חשיבות רבה לדרישות הצורניות המיוחדות לצוואה זו. ראשית, יש להקפיד על זיהוי נכון של המצווה וזאת ייעשה, בין השאר, על ידי חיוב לצלם את פניו של המצווה. שנית, על המצווה לציין את תאריך אמירת הצוואה וכן כי זו צוואתו. שלישית, בשל העובדה, כי בצוואה מסוג זה קיימת חשיבות רבה למניעת החשש להתערבות מאוחרת, נקבע כי אין לעשות בהקלטה כל שינוי. כמו כן נקבע שעל ההקלטה להיות רציפה (הקלטה מקוטעת מגבירה את הקושי בגילוי התערבות טכנולוגית מאוחרת).

זאת ועוד, כאשר ההקלטה נעשית או נשמרת באמצעות חומר מחשב (אמצעים דיגיטליים), מתגבר החשש כי ייעשו שינויים בתכנים שהוקלטו בידי המצווה לראשונה. הכלים הטכנולוגיים מאפשרים לבקיאים בתחום ליצור מניפולציות על המידע הנשמר באמצעות חומר המחשב ובכך לפגוע באמינות ובמהימנות המידע – הוראות הצוואה. לפיכך נקבע בסעיף קטן (ג) המוצע, כי אם נעשתה הקלטה או נשמרה באמצעות חומר מחשב, חייבת הרשות שנותנת את צו קיום הצוואה להשתכנע, כי חומר המחשב נשמר באופן מהימן מעת היצירה וכן להשתכנע שבעת הגשתו של חומר המחשב לרשות המוסמכת, נעשתה הפקתו בדרך אמינה. לשר המשפטים הוקנתה סמכות לקבוע תקנות בעניין. כך לדוגמה ייתכן לקבוע כי אמצעי אחסון קביל להפקה או לשמירת המידע, יהיה רק אמצעי אחסון המאפשר זיהוי של התערבות מאוחרת להקלטה המקורית. עם זאת ברי, כי בצוואה שנעשתה או שנשמרה באמצעות חומר מחשב אין חשיבות לשאלת המקור וכלל ששמירת המידע והפקתו נעשו באופן מהימן ואמין, תתאפשר גם הגשת העתק. לפיכך הכלל החל דרך כלל לגבי שאר הצוואות ואשר מחייב הגשת מקור הצוואה, לא יחול ביחס לצוואות שנעשו או נשמרו באמצעות חומר מחשב (ראו דברי ההסבר לסעיף 755 המוצע). יודגש כי בדומה לצוואות האחרות, גם לגבי צוואה בהקלטה חזותית נקבעו מרכיבי יסוד, שבהעדרם לא יהיה ניתן לראות באמצעי האחסון צוואה (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 719 המוצע). עוד יצוין כי נראה שלפחות במקרים של איום על עורך הצוואה, תוכל היותה של הצוואה חזותית לעזור בבחינת מצבו הנפשי של המצווה בעת עריכת הצוואה.

[38] ס"ח התשנ"ה, עמ' 366.

(ב) צוואה בהקלטה חזותית תוקלט באמירת כל דברי הצוואה בעל פה בידי המצווה, כשהוא מזדהה בשמו, מציין את תאריך הקלטת הצוואה ומציין בסופה כי זו צוואתו; ההקלטה תיעשה באופן רציף, תוך צילום פניו של המצווה, היא תישמר באמצעי אחסון, ולא ייעשה בה כל שינוי.

(ג) נעשתה ההקלטה החזותית או נשמרה באמצעות חומר מחשב, נדרשים נוסף על התנאים שבסעיף קטן (ב) גם אלה:

(1) חומר המחשב נשמר בצורה מהימנה מעת יצירתו;

(2) הדרך שבה הופק חומר המחשב המוגש כצוואה, יש בה כדי להעיד על אמינותו.

(ד) שר המשפטים רשאי לקבוע הוראות לעניין הקלטה חזותית, שמירתה והגשתה כחומר מחשב.

צוואה בעדים [ירש 20, ח]

714. (א) צוואה בעדים תהיה בכתב, תצוין בתאריך ותיחתם ביד המצווה בפני שני עדים לאחר שהצהיר בפניהם שזו צוואתו; העדים יאשרו באותו מעמד בחתימת ידם על פני הצוואה שהמצווה הצהיר וחתם כאמור.

(ב) נכתבה הצוואה בלשון שהמצווה אינו שומע אותה, תיקרא בפניו הצוואה בתרגום ללשון שהוא שומע והמתרגם יאשר זאת על פני הצוואה בחתימתו.

(ג) היה אחד העדים נוטריון, תהיה הצוואה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושהצוואה נעשתה ביום ובמקום הנקובים בה כיום העשייה ומקומה.

צוואה בפני רשות [ירש 22(א), (ב), (ג),(ד), (ו)]

715. (א) צוואה בפני רשות תיעשה בידי המצווה באמירת כל דברי הצוואה בעל פה בפני שופט, רשם של בית משפט, רשם לענייני ירושה, או חבר של בית דין דתי כהגדרתו בסעיף 821(א) (בסעיף זה – הרשות), או בהגשת דברי הצוואה בכתב בידי המצווה עצמו לידי הרשות.

דברי הסבר

סעיף 714 בהשראת הפסיקה וההוראות הנוגעות לצוואה בפני רשות, הוספה לדרישות הצורניות של צוואה בעדים דרישה חדשה, בסעיף קטן (ב) המוצע, שלפיה אם הצוואה נכתבה בלשון שהמצווה אינו מבין (מוצע לשמר את השימוש במונח המקראי "לשון שהמצווה אינו שומע"), חייב מי שתרגם אותה למצווה לציין את דבר התרגום בצוואה גופה. דרישה צורנית זו תיצור נטל ראיה, שהוכר למעשה בפסיקה, באשר לאמיתות של צוואה שנערכה בשפה שאינה מובנת למצווה – אם לא יצוין דבר התרגום, ייאלץ המבקש לקיים את הצוואה להוכיח לבית המשפט, כי הצוואה אכן אמיתית ומשקפת את רצון המצווה, וזאת בהתאם להוראה המוצעת בסעיף 719. עוד יצוין כי מוצע בסעיף קטן (ג), לתת מעמד ראייתי מועדף לצוואה בעדים אם אחד מהם הוא נוטריון. המעמד המועדף יהיה בדומה למעמדה הראייתי של צוואה לפני רשות (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 715 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה בעדים

20. צוואה בעדים תהיה בכתב, תצוין בתאריך ותיחתם ביד המצווה בפני שני עדים לאחר שהצהיר בפניהם שזו צוואתו; העדים יאשרו באותו מעמד בחתימת ידם על פני הצוואה שהמצווה הצהיר וחתם כאמור."

סעיף 715 הוראות הסעיף המוצע חוזרות בעיקרן על הוראות סעיף 22 לחוק הירושה, בשילוב תיקונים מסוימים: הוראת סעיף קטן (ה) הועברה לסעיף הכללי הדן בהפקדת צוואה (סעיף 718 המוצע). כמו כן ומתוך שלא נמצאה לכך הצדקה משמעותית, מוצע לבטל את ההתייחסות המיוחדת שבסעיף קטן (ז) לנוטריון כרשות. עם זאת מוצע כי מעמדה הראייתי של צוואה בעדים כשהנוטריון הוא אחד מהם יהיה מעמד מועדף (ראו דברי ההסבר לסעיף 714 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה בפני רשות

22. (א) צוואה בפני רשות תיעשה על ידי המצווה באמירת דברי־המצווה בעל פה בפני שופט, רשם של בית־משפט, או רשם לעניני ירושה, או בפני חבר של בית־דין דתי, כמשמעותו בסעיף 155, או בהגשת דברי־הצוואה בכתב, על ידי המצווה עצמו, לידי שופט או רשם של בית משפט, רשם לעניני ירושה או חבר בית־דין דתי כאמור.

(ב) דברי הצוואה כפי שנרשמו בידי הרשות או כפי שהוגשו לידיה, ייקראו בפני המצווה, המצווה יצהיר שזו צוואתו, והרשות תאשר על פני הצוואה שהיא נקראה בפני המצווה ושהמצווה הצהיר כאמור.

(ג) נכתבה הצוואה בלשון שהמצווה אינו שומע, תיקרא בפניו הצוואה בלשון שהוא שומע, והמתרגם יאשר זאת על פני הצוואה בחתימתו.

(ד) במקום הקראת הצוואה או תרגומה בפני המצווה יכולה לבוא קריאתה או קריאת תרגומה בידי המצווה עצמו.

(ה) צוואה בפני רשות תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושהצוואה נעשתה ביום ובמקום הנקובים בה כיום העשייה ומקומה.

צוואה בעל פה [ירש 23]

716. (א) שכיב מרע וכן מי שרואה את עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות, רשאי לצוות בעל פה בפני שני עדים השומעים את לשונו.

(ב) דברי המצווה, בציון התאריך והנסיבות לעשיית הצוואה, יירשמו בזיכרון דברים שייחתם בידי שני העדים ויופקד על ידם אצל הרשם לענייני ירושה; חתימה והפקדה כאמור ייעשו ככל האפשר מיד כשניתן לעשותם.

(ג) צוואה בעל פה בטלה כעבור חודש ימים לאחר שחלפו הנסיבות שהצדיקו את עשייתה, והמצווה עודנו בחיים.

כשרות עדים [ירש 24]

717. קטין ופסול דין אינם כשירים להיות עדים לעשיית צוואה לפי סימן זה.

הפקדת צוואה [ירש 21(א), 22(ה)]

718. מי שעשה צוואה בכתב יד, בהקלטה חזותית, בעדים או בפני רשות רשאי להפקידה אצל הרשם לענייני ירושה; ההפקדה תהיה במסירת הצוואה בידי המצווה עצמו לרשם לענייני ירושה.

דברי הסבר

(ב) דברי־הצוואה כפי שנרשמו על ידי השופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית־הדין הדתי או כפי שהוגשו לידו, ייקראו בפני המצווה, הוא יצהיר שזו צוואתו, והשופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית־הדין הדתי יאשר על פני הצוואה שהיא נקראה ושהמצווה הצהיר כאמור.

(ג) נכתבה הצוואה בלשון שהמצווה אינו שומע, תיקרא בפניו בתרגום ללשון שהוא שומע, והמתרגם יאשר זאת על פני הצוואה.

(ד) במקום קריאת הצוואה או תרגומה בפני המצווה יכולה לבוא קריאתה או קריאת תרגומה על־ידי המצווה עצמו.

(ה) צוואה שנעשתה בפני רשות מותר להפקידה אצל רשם לעניני ירושה.

(ו) צוואה בפני רשות תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושנעשתה ביום ובמקום הנקובים בה כיום העשיה ומקומה.

(ז) לעניין סעיף זה דין נוטריון כדין שופט."

סעיף 716 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 23 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה בעל פה

23. (א) שכיב מרע וכן מי שרואה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות, רשאי לצוות בעל פה בפני שני עדים השומעים לשונו.

(ב) דברי המצווה, בציון היום והנסיבות לעשיית הצוואה, יירשמו בזיכרון דברים שייחתם בידי שני העדים ויופקד על ידיהם אצל רשם לענייני ירושה; רישום, חתימה והפקדה כאמור ייעשו ככל האפשר בסמוך לאחר שניתן לעשותם.

(ג) צוואה בעל פה בטלה כעבור חודש ימים לאחר שחלפו הנסיבות שהצדיקו עשייתה והמצווה עודנו בחיים."

סעיף 717 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 24 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"פסלות עדים

24. קטין ומי שהוכרז פסול־דין אינם כשרים להיות עדים לעשיית צוואה לפי סימן זה."

סעיף 718 מוצע להעביר את הוראת סעיף 22(ה) לחוק הירושה, בדבר הפקדת צוואה לפני רשות,

קיום צוואה על אף פגם או חסר בצורתה [ירש 25]

719. (א) התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה ושוכנע בית המשפט כי היא משקפת את רצונו החופשי והאמיתי של המצווה, רשאי הוא לקיימה אף אם נפל פגם בפרט מן הפרטים או בהליך מן ההליכים המפורטים בסעיפים 712 עד 716 או בכשרות העדים, ואף בהעדר פרט מן הפרטים או הליך מן ההליכים כאמור.

(ב) בסעיף זה, "מרכיבי היסוד בצוואה" –

(1) בצוואה בכתב יד – הצוואה נכתבה כולה בכתב ידו של המצווה;

(2) בצוואה בהקלטה חזותית – כל דברי הצוואה נאמרו בידי המצווה עצמו, ההקלטה נעשתה באופן רציף, תוך צילום פניו של המצווה, היא נשמרה באמצעי אחסון ולא נעשה בה שינוי, ואם ההקלטה החזותית נעשתה או נשמרה באמצעות חומר מחשב התקיים גם האמור בסעיף 713(ג)(1) ו־(2);

(3) בצוואה בעדים – הצוואה נעשתה בכתב, המצווה הביאה בפני שני עדים וחתם עליה;

דברי הסבר

לסעיף זה, וכן להוסיף אפשרות הפקדה גם של צוואה בהקלטה חזותית.

הוראת סעיף 21(ב) לחוק הירושה קובעת עדיפות ראייתית לעניין צוואה מופקדת. מוצע לבטל הוראה זו: אשר לחלקה הראשון של ההוראה, שלפיו ההפקדה מהווה ראיה לכאורה לכך שהאדם הנקוב בה כמצווה הוא שעשה אותה – הואיל ואין בדיקה תוכנית של הצוואה אין זה ראוי לקבוע תוצאה ראייתית זו. אשר לחלקה השני של ההוראה, שלפיו ההפקדה מהווה ראיה לכך שהצוואה נערכה לכל המאוחר בתאריך ההפקדה, הרי שהדבר ברור ואינו מצריך הוראה.

הוראת סעיף 21(ג) לחוק הירושה העוסקת בזכות לקבל צוואה מופקדת הושמטה בשל היותה מובנת מאליה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הפקדת צוואה

21. (א) מי שעשה צוואה בכתב יד או בעדים רשאי להפקידה אצל רשם לעניני ירושה; ההפקדה תהיה במסירת הצוואה על ידי המצווה עצמו לרשם לעניני ירושה.

(ב) צוואה שהופקדה ונשמרה בפקדון לפי סעיף זה עד מותו של המצווה תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושנעשתה לכל המאוחר ביום ההפקדה.

(ג) אין בסעיף זה כדי לגרוע מזכותו של המצווה לקבל בחזרה בכל עת צוואה שהפקיד.

צוואה בפני רשות

22. (ה) צוואה שנעשתה בפני רשות מותר להפקידה אצל רשם לעניני ירושה."

סעיף 719 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 25 לחוק הירושה, תוך הוספת התייחסות, בסעיף קטן (ב)(2), לעניין צוואה בהקלטה חזותית.

מוצע כי מרכיבי היסוד לגבי צוואה זו יהיו כדלקמן: בדומה לצוואה בכתב יד, נדרש כי כל דברי הצוואה ייאמרו בידי המצווה בעצמו. כמו כן וכדי למנוע התערבות טכנולוגית מאוחרת לעריכת הצוואה, מוצע לקבוע תנאי הכרחי, שלפיו ההקלטה תהיה רציפה ושלא ייעשה בה שינוי (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 713 המוצע). עוד מוצע כי אם נעשתה או נשמרה הצוואה המוקלטת באמצעות חומר מחשב, יחולו גם התנאים הנוספים הקבועים בסעיף 713(ג) המוצע, כמרכיבי יסוד, היינו כי שמירת המידע והפקתו נעשו בדרכים מהימנות.

לגבי צוואה בעדים יוסף מרכיב יסוד של חתימת המצווה וזאת כדי להדגיש את החשיבות של פעולה פוזיטיבית מצדו של המצווה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"קיום צוואה על אף פגם או חסר בצורתה

25. א) התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה ולא היה לבית המשפט ספק כי היא משקפת את רצונו החופשי והאמיתי של המצווה, רשאי הוא, בהחלטה מנומקת, לקיימה אף אם נפל פגם בפרט מן הפרטים או בהליך מן ההליכים המפורטים בסעיפים 19, 20, 22 או 23 או בכשרות העדים, ואף בהעדר פרט מן הפרטים או הליך מן ההליכים כאמור.

(ב) בסעיף זה "מרכיבי היסוד בצוואה" הם:

(1) בצוואה בכתב יד כאמור בסעיף 19 – הצוואה כולה כתובה בכתב ידו של המצווה;

(2) בצוואה בעדים כאמור בסעיף 20 – הצוואה בכתב והמצווה הביאה בפני שני עדים;

(3) בצוואה בפני רשות כאמור בסעיף 22 – הצוואה נאמרה בפני רשות או הוגשה לרשות, על ידי המצווה עצמו;

(4) בצוואה בפני רשות – הצוואה נאמרה בפני רשות או הוגשה לרשות, בידי המצווה עצמו;

(5) בצוואה בעל פה – הצוואה נאמרה בידי המצווה עצמו בפני שני עדים השומעים את לשונו בעת שהיה שכיב מרע או בעת שראה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות.

סימן ב': תוקף הצוואה

720. קטין שטרם מלאו לו 15 שנים, פסול דין וכן מי שאינו יודע להבחין בטיבה של צוואה, אינם כשירים לעשותה.

כשרות לצוות
[ירש 26]

721. הוראת צוואה השוללת או המגבילה את זכות המצווה לשנות את הצוואה או לבטלה – בטלה.

חופש לצוות
[ירש 27(ב)]

722. (א) אין צוואה נעשית אלא בידי המצווה עצמו.

(ב) הוראת צוואה התולה את תוקפה ברצונו של אדם שאינו המצווה – בטלה.

הצוואה – מעשה אישי
[ירש 28]

723. (א) הוראת צוואה שאינה מפרשת מה ציווה המצווה או למי ציווה או שלא ניתן להבין את משמעותה – בטלה.

מסוימות הוראות הצוואה
[ירש 29, 33]

דברי הסבר

(4) בצוואה בעל פה כאמור בסעיף 23 – הצוואה נאמרה על ידי המצווה עצמו בפני שני עדים השומעים לשונו בעת שהיה שכיב מרע או בעת שראה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות".

סימן ב': תוקף הצוואה

סעיף 720 על פי הוראות סעיף 26 לחוק הירושה, קטין אינו כשיר לעשות צוואה (וכך גם פסול דין או מי שאינו מבין בטיבה של צוואה). הוראה זו נשענת על הסברה, כי קטין לעולם אינו מבין בטיבה של פעולה משפטית חשובה זו. הנחה זו אינה עומדת במבחן המציאות, שכן יש קטינים שמעל גיל מסוים יכולים להכיר בתוצאות המשפטיות של פעולה זו. נוכח הרצון שלא לפגוע בקטין באופן שאינו מידתי מוצע לבטל את החזקה החלוטה, ולאפשר לו, תוך מגבלות מסוימות, לעשות צוואה תקפה. המגבלות ימצאו את מקומן בשתיים: ראשית, כשרותו תוכר רק החל מהגיעו לגיל חמש עשרה; שנית, תוקפה של הצוואה, בדומה לפעולות משפטיות חשובות אחרות שנעשות בידי הקטין, יהיה תלוי באישור שיינתן בידי בית המשפט לעשיית הפעולה מראש. הוראה ברוח זו מופיעה בסעיף 24(ב)(3) לחוק המוצע, הדן בפעולות משפטיות של קטין הנדרשות לאישור מבית המשפט. יודגש כי בית המשפט המתבקש לבחון את פעולת עשיית הצוואה אינו נדרש לבחינה ביקורתית של תוכנה של הצוואה, אלא לבחינת דרגת ההבנה של המצווה לעניין טיבה של הפעולה. עוד יודגש כי תישמר ההגבלה הכללית שבחוק הקיים לעניין עריכת צוואה בידי פסול דין או אדם שאינו מבין בטיבה של הפעולה המשפטית.

נוסח חוק הירושה הקיים

"כשרות לצוות

26. צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרז פסול דין או שנעשתה בשעה שהמצווה אינו יודע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה."

סעיף 721 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 27(ב) לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חופש לצוות

27. (א) התחייבות לעשות צוואה, לשנותה או לבטלה או שלא לעשות אחת מאלה – אינה תופסת.

(ב) הוראת צוואה השוללת או מגבילה את זכות המצווה לשנות את הצוואה או לבטלה – בטלה."

סעיף 722 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 28 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים

"הצוואה מעשה אישי

28. (א) אין צוואה נעשית אלא על ידי המצווה עצמו.

(ב) הוראת צוואה התולה תקפה ברצונו של אדם שאינו המצווה – בטלה."

סעיף 723 ההוראה המוצעת מאחדת את הוראות סעיפים 29 ו־33 לחוק הירושה.

לסעיף קטן (א)

הוראת הסעיף הקטן המוצע חוזרת על הוראת סעיף 33 לחוק הירושה, ודנה באי־מסוימות כללית, אשר מובילה ככלל לבטלות הצוואה.

(ב) הוראת צוואה ולפיה אדם שאינו המצווה יקבע את הזוכה על פי הצוואה או את החלק או המנה שזוכה על פי הצוואה יזכה בהם – בטלה; אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרוע מהוראות סעיף 565(2).

(ג) על אף הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב), הוראת צוואה לטובת מטרה מסוימת או לטובת קבוצת אנשים שמתוכם יש לבחור זוכה, וכן הוראת צוואה הקובעת נכסים שמתוכם יש לבחור מנה – תקפה; לא קבע המצווה בצוואתו אדם שיקיים את המטרה כאמור, או שיבחר את הזוכה או את המנה מתוך קבוצת האנשים או הנכסים שצוינו בצוואה, לפי העניין, או שקבע אדם כאמור אך אותו אדם לא עשה כן בתוך זמן סביר, יקבע בית המשפט את דרכי קיום המטרה או את אופן בחירת הזוכה או המנה, לפי העניין, ורשאי בית המשפט למנות אדם שיפעל לשם כך.

כפייה, הטעיה או השפעה בלתי הוגנת [ירש 30(א)]

724. (א) הוראת צוואה שנעשתה עקב כפייה, הטעיה או השפעה בלתי הוגנת – בטלה.

(ב) הוראת צוואה המזכה אחד מאלה, חזקה שנעשתה בשל השפעה בלתי הוגנת:

דברי הסבר

לסעיפים קטנים (ב) ו־(ג)

הוראות הסעיפים הקטנים המוצעים חוזרות בעיקרן על הוראות סעיף 29 לחוק הירושה, תוך הרחבה מסוימת. הכלל המרכזי הקבוע בסעיף קטן (ב) הוא שלא ניתן להעביר לאדם אחר (שאינו המצווה) את הכוח לקבוע את ההוראות האופרטיביות של הצוואה (למי לחלק את הנכסים או אילו נכסים לחלק). כלל זה מוכר בארצות המשפט הקונטיננטלי, ואילו בארצות המשפט המקובל מוכר דווקא הכלל ההפוך, המאפשר למוריש להעביר את כוח הבחירה לאחר (General power of appointment). החוק הקיים מכיר בחריג לכלל האוסר העברת כוח הבחירה, ומוצע לעגן ולשפר חריג זה כמו גם להוסיף לו חריגים נוספים כמפורט להלן: ראשית, סעיף 565(2) לחוק המוצע קובע חריג הנוגע למצבים של יצירת נאמנות. כאשר הנאמנות מיועדת לקיום לאחר הפטירה, שכיחים המקרים שבהם בצוואה יוצרת הנאמנות לא מוגדרים הנהנים באופן מפורש. על אף הכלל הקבוע בחוק הירושה, הכירה הפסיקה ביצירת הנאמנות כמסלול העוקף את ההגבלה שבחוק הירושה, ובלבד שהצוואה שיצרה אותה תקפה מבחינת הדרישות הצורניות או הוראות "התשתית" האחרות החלות עליה (ראו ע"א 4660/94 היועץ המשפטי לממשלה נ' לישיצקי, פ"ד נה(1), 88). ההצעה בסעיף 565(2) שבפרק הנאמנות בחוק המוצע מעגנת הכרה זו באופן המתיר יצירת נאמנות בצוואה גם אם היורש אינו מסוים. שנית, מוצע להרחיב את החריג הקבוע בסעיף 29 לחוק הירושה, שלפיו אם ציין המוריש קבוצה של אנשים או קבוצה של נכסים, ניתן למנות אדם אחר שיחליט מי יירש מתוך קבוצת האנשים או מה יירש מתוך קבוצת הנכסים, וזאת כך שיחול גם אם המוריש קבע בצוואתו כי הוא מייעד את נכסיו למטרה מסוימת. הרחבה זו נועדה לפתור כמה בעיות: כך למשל, לעתים מוגדרת מטרה ציבורית בצוואה, אך קשה להכריע אם יש בכך משום יצירה של הקדש ציבורי. בעקבות ההרחבה המוצעת לא ייווצר קושי בקיום צוואות שנערכו למטרה ציבורית, וזאת בין אם נוצר הקדש ציבורי ובין אם לאו. חשוב להדגיש כי על אף כל התיקונים המוצעים, העדרה של מסוימות מספקת לעניין המטרה, או לעניין פרטים לגבי זהות היורש או הקבוצה שאליה הוא משתייך עלולים להוביל לבטלות הצוואה. כך למשל, אמירה כללית שלפיה מוריש אדם את כל נכסיו למי שייבחר בידי אדם אחר אינה יכולה להיכלל באף אחד מהחריגים לכלל.

לבסוף יצוין כי החלק השני של סעיף קטן (ג) המוצע קובע הוראות אופרטיביות לעניין סמכות המינוי והפעולה של האדם שיקיים את הוראות הצוואה, וזאת בדומה להוראות החוק הקיים.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מסירת קביעה וסמכות בחירה

29. אין המצווה יכול למסור לאחר את קביעת האדם שיזכה מן העיזבון או את קביעת החלק היחסי או המנה שאדם יזכה בהם; אולם אם ציין המצווה בצוואה אנשים שמתוכם יש לבחור זוכה, או ציין נכסים שמתוכם יש לבחור מנה, רשאי לבחור מי שהמצווה קבעו לכך בצוואתו; ואם לא קבע המצווה, או שקבע והבחירה לא נעשתה תוך זמן סביר, יבחר בית המשפט או אדם שיקבע בית המשפט.

צוואה סתומה וכו'

33. הוראת צוואה שאין לראות מתוכה למי ציווה המצווה או מה ציווה או שאין להבין משמעותה – בטלה."

סעיף 724 לסעיף קטן (א)

הסעיף חוזר על הוראות החוק הקיים, תוך החלפת המונחים "אונס" ו"איום" במונח המוכר "כפייה", והחלפת המונחים "תחבולה" ו"תרמית" במונח המוכר והכולל יותר "הטעיה". לסעיף קטן (ב) של סעיף 30 הקיים, העוסק בתיקון טעות, יוחד סעיף נפרד (ראו דברי ההסבר לסעיף 725).

לסעיף קטן (ב)

סעיף קטן זה על פסקאות המשנה שבו, נועד לרכז את החזקות הנוגעות לעניין השפעה בלתי הוגנת, כדי לשמש עזר לבית המשפט בהחלטתו לעניין קיום השפעה כאמור.

(1) מי שהיו בינו ובין המצווה יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות, למעט קרוב של המצווה או בן זוגו; [ח]

(2) מי שערך את הצוואה, היה עד לעשייתה, לקח באופן אחר חלק בעריכתה, וכן בן זוגו או צאצאו של אחד מאלה או צאצא של בן הזוג כאמור. [ירש 35]

725. נעשתה הוראת צוואה עקב טעות וניתן לקבוע מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט את ההוראה בהתאם; לא ניתן לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה. טעות של המצווה [ירש 30(ב)]

726. נפלה בהוראת צוואה טעות סופר, יתקן את הטעות הרשם לענייני ירושה או בית המשפט. טעות סופר [ירש 32]

דברי הסבר

פסקה (1)

פסקה חדשה זו נועדה לתת מענה לשורה ארוכה של מקרים שבהם יש חשש כבד לקיומה של השפעה בלתי הוגנת על המצווה. במיוחד מכוון הסעיף למצווים השייכים לאוכלוסיות חלשות ואשר מטבע הדברים חשופים יותר ליחסי תלות או ליחסי אמון מיוחדים בקשר עם אדם אחר – הזוכה המיועד על פי הצוואה. הסעיף קובע חזקה שלפיה אם המצווה פיתח עם הזוכה יחסי תלות או שהוא רוחש לו אמון מיוחד, הרי שההוראה לטובת אותו זוכה נגועה בהשפעה בלתי הוגנת. לפיכך זוכה שיבקש לקיים את הצוואה על אף שהוכח כי היו לו עם המצווה יחסים כאמור, יצטרך להוכיח כי לא השפיע עליו באופן בלתי הוגן. יצוין כי כלל דומה הנוגע ליחסי תלות מצוי בסעיף 115(ב) לחוק המוצע, וזאת בפרק העוסק בפגמים בכריתת חוזים. עוד יצוין כי החזקה לא תחול כאשר הזוכים הם בני משפחתו של המנוח, שכן מערכת של יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות בין המצווה לקרוביו טבעית ומקובלת, ואין בקיומה כדי להצביע על אפשרות המובנית בעצם היחסים להשפעה בלתי הוגנת.

פסקה (2)

הפסקה המוצעת כוללת את הוראת סעיף 35 לחוק הירושה בשינוי מהותי – על פי הוראות הסעיף הקיים, כאשר זוכה עורך את הצוואה או אף כשהוא נוטל חלק בעריכתה נוצרת חזקה חלוטה של השפעה בלתי הוגנת, דבר המוביל בהכרח לביטול הזכייה. הניסיון המצטבר בהפעלת הסעיף מלמד כי ההוראה קטגורית מדי ועל כן ניסו בתי המשפט, לאורך השנים, לצמצמה. מוצע לכן להפוך את החזקה החלוטה לחזקה הניתנת לסתירה, דבר שיקל על פרשנות הסעיף. עוד מוצע שלא לייתר צוואה בעל פה מהוראות הסעיף המוצע, כפי שנקבע בסעיף 35 הקיים. הניסיון מלמד כי גם בצוואות מסוג זה נעשים ניסיונות להשפיע באופן בלתי הוגן על המצווה, וזאת במקרים רבים, על ידי נוכחות של הזוכים בעת אמירת דברי הצוואה. אמנם סביר כי בני משפחתו של המנוח ישהו ליד מיטת חוליו, ולכן האפשרות שיהיו עדים לצוואה שתיעשה בעל פה היא גבוהה, אך באיזון האינטרסים בין הקושי של קרובים אלה לקיים את הצוואה ובין החשש מפני ההשפעה הבלתי־הוגנת בסיטואציה זו, הועדף האחרון. עוד יודגש, כי לרשימת הזוכים שזכייתם תיצור חזקה של השפעה בלתי הוגנת, נוספו גם צאצאיו של מי שנטל חלק בעריכת הצוואה וצאצאיו של בן זוגו.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אונס איום וכו'

30. (א) הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה.

(ב) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי אפשר לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה.

צוואה לטובת עדים וכו'

35. הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן־זוגו של אחד מאלה – בטלה."

סעיף 725 הסעיף המוצע חוזר על הוראת סעיף 30(ב) לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אונס איום וכו'

30. (א) הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה.

(ב) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי אפשר לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה."

סעיף 726 מוצע למחוק את התנאי המופיע בסעיף 32 לחוק הירושה, ואשר לפיו אפשר לתקן טעות סופר רק אם אפשר לקבוע בבירור את כוונת המצווה. הואיל ומדובר בטעות סופר, ההנחה היא כי הרשם או בית המשפט שהעניין הובא לפניהם יכולים לזהות את הטעות ולתקנה, ועל כן אין צורך בהתניה הקיימת. פשיטא, כי אם אי־אפשר לקבוע את כוונת המצווה, מדובר בטעות רגילה ולא בטעות סופר. עוד מוצע להשמיט את הדוגמאות המפורטות בסעיף לטעויות סופר, שכן הדין בעניין זה ברור דיו.

הוראת צוואה פסולה או תנאי פסול [ירש 34]

727. (א) הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, סותר את תקנת הציבור או בלתי אפשרי – בטלה.

[ירש 38(א)]

(ב) הותנתה הוראת צוואה בתנאי או הוטל על הזוכה לפיה חיוב, והתנאי או החיוב בלתי חוקיים, סותרים את תקנת הציבור או שידוע בעת עריכת הצוואה כי קיומם בלתי אפשרי – בטל התנאי או החיוב, לפי העניין, ואין בכך כדי לבטל את הזכייה; ואולם, רשאי בית המשפט לבטל גם את הזכייה אם התקיימו טעמים מיוחדים המצדיקים זאת.

ביטול צוואה בידי המצווה [ירש 36]

728. (א) המצווה רשאי לבטל את צוואתו באחת הדרכים המפורטות להלן:

(1) באחת הדרכים לעשיית צוואה;

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"טעות סופר וכו'

32. נפלה בצוואה טעות סופר או טעות בתיאורו של אדם או של נכס, בתאריך, במספר, בחשבון או כיוצא באלה, ואפשר לקבוע בבירור את כוונתו האמיתית של המצווה, יתקן את הטעות הרשם לענייני ירושה, או בית המשפט כאשר העניין הועבר אליו לפי סעיף 67א."

סעיף 727 לסעיף קטן (א)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 34 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. בהתאם לשינוי שנעשה לעניין ההוראה המקבילה בחוזים (ראו סעיף 109 לחוק המוצע לעניין חוזה פסול וכן סעיף 3 המוצע), נמחק ההיגד "בלתי מוסרי" ותחתיו נוסף המושג "סותר את תקנת הציבור".

לסעיף קטן (ב)

נוכח הנושא המשותף שבו עוסקים הסעיפים, מוצע להוסיף לסעיף העוסק בפסלות הוראת צוואה, גם את הוראות סעיף 38(א) לחוק הירושה, העוסק בפסלות תנאי או חיוב בצוואה, וזאת בשני תיקונים מהותיים: ראשית, מוצע להבהיר כי ההוראה שלפיה יש לבטל תנאי שביצועו בלתי אפשרי, תחול רק במצב שבו כבר בעת עריכת הצוואה היה ברור שלא ניתן לקיימו. בהקשר זה יש בחוק הירושה, שאינו קובע כלל כאמור, קושי פרשני – על פי הוראות סעיף 43(ב) לחוק הירושה, כאשר הוראת צוואה מותנית בתנאי מתלה, ינוהל העיזבון בידי מנהל העיזבון עד לקיום התנאי, או עד שיתברר כי התנאי לא יוכל עוד להתקיים. כאשר התנאי לא יכול להתקיים, קובע סעיף 43(ג) כי הזכייה בטלה והעיזבון יועבר ליורשים על פי דין. לעומת זאת לפי הוראת סעיף 38(א) לחוק הירושה, אם קיום התנאי הוא בלתי אפשרי, הזכייה קיימת והתנאי בטל. לכאורה יש בשתי הוראות אלה משום סתירה. כדי ליישבה, מוצע כי תיעשה אבחנה בין התנאים – כאשר המוריש קובע מראש תנאי שאינו יכול להתקיים, בין אם מתוך כוונה סובייקטיבית ובין אם מתוך טעות אובייקטיבית, מוצדק לבטל את התנאי ולאפשר את הזכייה. אלה יהיו, בדרך כלל, אותם מצבים שבהם כוונת המוריש ביצירת התנאי אינה ברורה או שיצר במתכוון תנאי בלתי אפשרי. לעומת זאת אם התנאי היה אפשרי לקיום במועד עריכת הצוואה, ורק בהמשך הדרך לא ניתן עוד לקיימו, קשה יותר "להתעלם" מאומד דעתו של המצווה, כאשר סביר יותר כי הזוכה עצמו בהתנהגותו אינו עומד בתנאי שקבע המצווה. במצב זה מוצדק יותר לבטל את זכייתו ולהעבירה ליורשים על פי דין (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 733 המוצע).

תיקון מהותי שני – הוראת סעיף 38(א) לחוק הירושה קובעת תוצאה קטגורית: בטלות התנאי וקיום הזכייה על אף בטלותו. ואולם ניתן למצוא מצבים שבהם לא מוצדק לאשר את הזכייה. בהוראת הסעיף עומדים זה מול זה האינטרס שבקיום רצונו של המצווה מזה, והאינטרס שבאי־מתן תמריץ לקיום מעשים בלתי חוקיים או הנוגדים את תקנת הציבור מזה (שהרי אם תבוטל גם הזכייה, עקב אי־עמידה בתנאי, יהווה הדבר תמריץ לזוכה לקיים את התנאי). ככלל, אכן ראוי שלא לתמרץ עשיית מעשים בלתי חוקיים או הנוגדים את תקנת הציבור, ואולם אם מדובר במקרים שאינם חמורים, כאשר נהיר שהמצווה לא היה מודע לחוסר החוקיות שבתנאי שהעמיד, רשאי בית המשפט לבטל את הזכייה, כדי לקיים את רצונו של המצווה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה בלתי חוקית וכו'

34. הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי – בטלה.

ביטול מקצת הצוואה

38. (א) נקבע בצוואה דבר בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי כתנאי לזכייה או כחיוב לפי סעיף 45, בטל התנאי או החיוב, ואין בכך כדי לבטל את הזכייה שהייתה מותנית או שהחיוב היה מוטל עליה.

(ב) בטלים חלק, הוראה או תנאי של צוואה שלא כאמור בסעיף קטן (א), אין בכך כדי לבטל שאר חלקיה, הוראותיה או תנאיה אלא במידה שנראה לבית המשפט שהם קשורים קשר בל ינתק במה שבטל או שהמצווה לא היה רוצה בהם בלעדיו."

סעיף 728 הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 36 לחוק הירושה, בשינויים מסוימים. כמו עריכת צוואה, גם ביטולה היא פעולה משפטית שיש לה משמעות מהותית בעבור עושה הפעולה ועל כן יש צורך

(2) בהשמדתה בדרך המעידה על גמירות דעתו של המצווה לביטול הצוואה;

(3) בעשיית צוואה חדשה שהוראותיה סותרות את הוראות צוואתו.

(ב) על הביטול באחת הדרכים לעשיית צוואה כאמור בסעיף קטן (א)(1), יחולו הוראות סעיף 719, בשינויים המחויבים.

סימן ג': הוראות הצוואה ופרשנותה

729. (א) המצווה רשאי לצוות לאחד או לאחדים את כל עיזבונו, חלק מעיזבונו או מנה בעיזבונו. תוכן הצוואה [ירש 40]

(ב) המצווה רשאי לצוות שיורש על פי דין לא יזכה בעיזבונו, כולו או חלקו, או במנה בעיזבונו. [ח]

730. (א) זוכה על פי צוואה שנפטר לפני המצווה או זוכה על פי צוואה שהוא בן זוגו או קרובו של המצווה, שזכותו לרשת נשללה, ולו צאצאים – הצאצאים יזכו במקומו לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין. חליפו של זוכה על פי צוואה [ירש 15, 49, 50]

דברי הסבר

בסממנים מובהקים לגמירות הדעת של המבטל. סממנים אלה מתקבלים אם הביטול נעשה באחת הדרכים לעריכת צוואה או אם הושמדה הצוואה בדרך המעידה על גמירות הדעת לבטלה. החזקה הקבועה בהוראת החוק כיום, כאילו כל השמדה מעידה על כוונת ביטול אינה מחויבת המציאות ועל כן בוטלה. עוד מוצע לתמצת את הוראות סעיף קטן (ב) הקיים, ולקבוע רק את הכלל שלפיו צוואה חדשה הסותרת את הצוואה הקודמת מהווה דרך נוספת לביטול הצוואה הקודמת. ההתייחסות המפורשת שבסעיף להעדר הצורך בביטול מפורש בצוואה החדשה ולאפשרות היותה של הצוואה החדשה רק תוספת לצוואה הקודמת, הן הוראות פרשנות בסיסיות שאין צורך לציינן. עוד ובנוסף, מוצע להבהיר כי הוראות סעיף 719 המוצע יחולו גם על ביטול צוואה שנעשתה באחת הדרכים לעשיית צוואה, היינו בית המשפט יוכל להשלים חסרים או פגמים בדרך הביטול, כפי שהיה עושה זאת לו היה מדובר בפעולת עריכת צוואה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"ביטול על ידי המצווה

36. (א) המצווה רשאי לבטל צוואתו, אם על ידי ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה, ואם על ידי השמדת הצוואה; השמיד המצווה את הצוואה, חזקה עליו שהתכוון בכך לבטלה.

(ב) צוואה חדשה, אף אם אין בה ביטול מפורש של צוואה קודמת, רואים אותה כמבטלת את הקודמת במידה שהוראות הצוואה החדשה סותרות את הוראות הצוואה הקודמת, זולת אם אין בצוואה החדשה אלא הוספה על האמור בצוואה הקודמת."

סימן ג': הוראות הצוואה ופרשנותה

סעיף 729 לסעיף קטן (א)

הסעיף המוצע חוזר על הוראות סעיף 40 לחוק הירושה, תוך שילוב הוראות פסקאות (1) ו־(2). הואיל והמונח "מנה" הוגדר בסעיף ההגדרות, אין עוד צורך בהגדרתו בסעיף המוצע.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת נועדה להבהיר כי המוריש רשאי לצוות "צוואה שלילית". השאלה, אם יכול מוריש לצוות שיורשיו על פי דין, קרוביו או בן זוגו, לא יירשו אותו, נדונה רבות בפסיקה וניתנו לה תשובות מתשובות שונות (ראו למשל, ע"א 122/86 שפיר נ' קליבנסקי, פ"ד מד(1), 738). לא נמצאה סיבה מספקת לחסום את דרכו של מוריש לקבוע שפלוני לא יירש אותו, וזאת מתוך שבסוגיה זו נראה שיישום עקרון העל של כיבוד רצון המת עדיף על פני שיקולים אחרים המצדיקים ביטול הוראת הדרה. נוכח חילוקי הדעות בפסיקה בעניין זה מוצע לקבוע כאמור במפורש.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"נושא הצוואה

40. אדם רשאי לצוות לאחד או לאחדים –

(1) כל עזבונו או חלק יחסי מכל עזבונו;

(2) נכס מנכסי עזבונו או טובת הנאה מעזבונו (בחוק זה – מנה)."

סעיף 730 כלל החליפות המרכזי בדיני צוואות נקבע כיום בסעיף 49 לחוק הירושה. לפי כלל זה אם לזוכה שנפטר לפני המצווה נותרו צאצאים, הצאצאים יורשים במקומו (וזאת כמובן אם אין בצוואה הוראה אחרת), ואם אין לו צאצאים בטלה הוראת הצוואה שלטובתו. נראה כי ההנחה הגלומה בסעיף היא – לו היה המצווה יודע כי הזוכה שאליו רצה שיגיע רכושו אינו יכול עוד לזכות בו, היה מעדיף להעביר את הרכוש לצאצאיו של אותו זוכה, שכן גם אליהם יש לו קשר מיוחד. מוצע לשמר הנחה מרכזית זו בשני שינויים: ראשית, לעניין זוכה שנשללה זכותו לרשת – חוק הירושה קובע בסעיף 50, כי אם נפסל

(ב) לא היו לזוכה כאמור בסעיף קטן (א) צאצאים, או נשללה הזכות לרשת מזוכה על פי צוואה, שאינו בן זוגו או קרובו של המצווה – הוראת הצוואה לטובתו בטלה.

זוכה במקום זוכה [ירש 41]

731. (א) המצווה רשאי לצוות את עיזבונו לשניים כדי שיזכה השני אם לא זכה הראשון; התקיים אחד מאלה יזכה הזוכה השני בעיזבון:

(1) הזוכה הראשון נפטר לפני המצווה;

(2) זכותו לרשת של הזוכה הראשון, נשללה;

(3) הזוכה הראשון הסתלק הסתלקות שלא לטובת אחר, או שהשיב את חלקו או מנתו כאמור בסעיף 703(ב)(2)(ב);

(4) הזוכה הראשון לא זכה בעיזבון בשל תנאי או מועד שבצוואה.

(ב) זכה הזוכה השני בעיזבון, דינו כדין זוכה שהמצווה ציווה לו מלכתחילה.

[ח] (ג) התקיים בזוכה השני האמור בפסקה מפסקאות (1) עד (4) שבסעיף קטן (א) – בטלה ההוראה לטובתו.

דברי הסבר

זוכה מלרשת, בטלה ההוראה לטובתו, היינו צאצאיו אינם זוכים. ההוראה המוצעת לסעיף החליפות בירושה על פי דין, מציעה לשנות גישה זו (ראו דברי ההסבר לסעיף 709 המוצע). גם בהקשר של ירושה על פי צוואה, מוצע לשנות את הגישה הפוקדת "עוון אבות על בנים" אם כי בייחוד מסוים – אם הזוכה הוא בן זוגו של המוריש או אחד מקרוביו, ההנחה שלפיה יש למוריש קשר ישיר עם צאצאי הזוכה, מתחזקת, ועל כן ראוי לאפשר לצאצאים לזכות בזכייה המיועדת לזוכה שזכותו נשללה. כך נקבע בסעיף קטן (א) המוצע. לעומת זאת אם הזוכה אינו בן זוגו של המוריש או אחד מקרוביו, הנחת קיומו של הקשר כאמור מתרופפת, במיוחד אם בוחנים את אומד דעתו המשוער של המוריש לו היה יודע כי הזוכה שאינו בן משפחתו עוול כלפיו. על כן מוצע בסעיף קטן (ב) כי הוראת הצוואה לטובת הזוכה כאמור, שזכותו נשללה, תבוטל בלי שצאצאיו יהיו לחליפיו. יש לציין כי המשמעות של בטלות הוראת צוואה היא, ככלל, חלוקה של הזכייה ליורשים על פי דין (ראו דברי ההסבר לסעיף 742 המוצע). שנית, ראוי להזכיר, כי ההוראה הקיימת כיום בסעיף 50 לחוק הירושה לגבי זוכה שהסתלק, ושלפיה ההוראה לטובתו מתבטלת, נשמרה אך הועברה לסעיף הכללי העוסק בהסתלקות (ראו דברי ההסבר לסעיף 700 המוצע).

יש להדגיש, כי האמירה "...ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו..." המופיעה בסעיפים 49 ו־50 לחוק הירושה הושמטה כמיותרת.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורש שמת לפני המוריש

49. זוכה על פי צוואה שמת לפני המצווה, ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו – אם בשעת מות המצווה נשארו צאצאים של אותו זוכה, יזכו הם לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין; בכל מקרה אחר הוראת הצוואה לטובת אותו זוכה מתבטלת.

יורש פסול ויורש שהסתלק

50. זוכה על פי צוואה שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, שלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת."

סעיף 731 לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע מפרט את המקרים שבהם הזוכה השני זכאי לעיזבון. למען הסר ספק, מוצע להוסיף בסיפה של סעיף קטן זה, כי היורש השני יזכה גם אם הראשון לא זכה בשל קיומו של תנאי בצוואה (מתלה – היינו, היורש הראשון לא עמד בתנאי שנקבע בצוואה, או מפסיק – היינו, התנאי התקיים לפני פטירת המצווה ועל כן נתבטלה זכותו של היורש הראשון). עוד מוצע להבהיר כי אם כתוצאה מרצונו לשנות צוואה הדדית שעשה, יחזיר הזוכה הראשון לעיזבון את מה שקיבל יהיה הזוכה השני זכאי למה שהוחזר (ראו דברי ההסבר לסעיף 703(ב)(2)(ב) המוצע).

לסעיף קטן (ב)

הוראה זו חוזרת על הוראת סעיף 41(ב) לחוק הירושה.

לסעיף קטן (ג)

הוראה חדשה זו קובעת ברירת מחדל פרשנית למקרה שגם היורש השני נפטר לפני המוריש, נשללה זכותו לרשת, הסתלק הסתלקות שלא לטובת אחר או שזכותו לרשת נתבטלה בשל תנאי שבצוואה. לכאורה, במצב זה אפשר להעלות השערות רבות באשר לאומד דעתו של המצווה, ובהן שלוש אפשרויות מרכזיות: יורשי המוריש יזכו, יורשי היורש הראשון יזכו או יורשי היורש השני יזכו. מובן כי קשה להכריע מהו אומד דעתו של מוריש סביר בנסיבות אלה. נוכח הקושי עדיפה התוצאה של חזרה לברירת המחדל הכללית של דיני הירושה, היינו, כללי ההורשה שעל פי דין. תוצאה זו מושגת באמצעות הקביעה כי

(ד) המצווה רשאי לצוות את עיזבונו בדרך האמורה בסעיף זה ליותר משניים; עשה כן, יחולו הוראות סעיף זה, בשינויים המחויבים. [ירש 41]

732. (א) המצווה רשאי לצוות את עיזבונו לשניים כדי שיזכה השני אחרי שזכה הראשון; התקיים אחד מאלה יזכה הזוכה השני בעיזבון: זוכה אחר זוכה [ירש 42]

(1) הזוכה הראשון נפטר;

(2) זכותו לרשת של הזוכה הראשון, נשללה;

(3) הזוכה הראשון הסתלק מהעיזבון או שהשיב את חלקו או מנתו כאמור בסעיף 703(ב)(2)(ב);

(4) הזוכה הראשון לא זכה בעיזבון או חדל מלזכות בעיזבון בשל תנאי או מועד שבצוואה.

(ב) הזוכה הראשון זכאי לעשות בעיזבון כבתוך שלו, והזוכה השני לא יזכה אלא במה ששייר הראשון; ואולם אין הראשון יכול לגרוע מזכותו של השני בצוואה, בהסתלקות, או במתנה או בתרומה שאינן מקובלות בנסיבות העניין, ואם עשה כן – בטלה הפעולה.

דברי הסבר

הוראת הצוואה לטובת היורש השני בטלה. כאמור בסעיף 742 המוצע, כאשר בטלה הוראת הצוואה, וככלל, תועבר הזכייה ליורשים על פי דין של המוריש.

לסעיף קטן (ד)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיף 41(ג) לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורש במקום יורש

41. (א) המצווה רשאי לצוות לשניים כדי שיזכה השני אם לא זכה הראשון; השני יזכה אם מת הראשון לפני המצווה או שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו שלא לטובת בן־זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.

(ב) זכה השני, דינו כדין מי שהמצווה ציווה לו לכתחילה.

(ג) על דרך זו רשאי המצווה לצוות גם ליותר משניים."

סעיף 732 בסעיף מוצעים כמה שינויים כמפורט להלן:

לסעיף קטן (א)

סעיף קטן זה מונה כמה מצבים טיפוסיים, שבהם זוכה היורש השני המוזכר בצוואה כיורש אחר הראשון. יחסית לסעיף 42 לחוק הירושה מוצע להבהיר כי במצב שבו נשללה זכותו של הראשון, זכאי השני לירושה. הבהרה זו נדרשת בעקבות שינוי ההתייחסות המוצע לגבי שלילת הזכות לרשת, שלפיה ובדרך כלל, אם נשללה מאדם זכות זו לא מאבדים צאצאיו את זכותם להחליפו (ראו דברי ההסבר לסעיף 730 המוצע). ההתייחסות המיוחדת למצבי שלילת הזכות מציינת אפוא כי גם אם יש לזוכה שנשללה ממנו הזכות צאצאים האמורים להחליפו, העיזבון לא יועבר אליהם אלא לזוכה השני. עוד מוצע להבהיר כי גם במצב של הסתלקות הראשון מזכותו על פי הצוואה תיווצר תוצאה של זכיית השני. יצוין כי בניגוד למצב של זוכה במקום זוכה, שבו יכול הזוכה הראשון להסתלק לטובת אדם אחר, הרי שבמצב של זוכה אחר זוכה ונוכח ההצעה לאסור על הזוכה הראשון לגרוע מזכותו של השני בדרך של הסתלקות (ראו דברי ההסבר לסעיף קטן (ב)), לא יוכל הזוכה הראשון להסתלק לטובת אחר, אלא אם כן האחר הוא הזוכה השני. לבסוף מוצע להבהיר גם בסעיף זה, כי הזוכה השני יהיה זכאי להחזר לעיזבון של מה שקיבל הראשון אם יבחר לשנות את צוואתו ההדדית (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 703(ב)(2)(ב) המוצע).

לסעיף קטן (ב)

הפסיקה דנה רבות בזכותו של הזוכה הראשון בעיזבון ובהערכת התנהגותו יחסית לזכותו של הזוכה השני. מוצע להרחיב את ההגבלה על מתחם הפעולות "המותרות" לזוכה הראשון ולקבוע שלא יוכל לגרוע מזכותו של השני לא רק בצוואה, אלא גם במתן מתנה או תרומה שאינן מקובלות בנסיבות העניין או בהסתלקות. בהקשר של הסתלקות, הכוונה היא להסתלקות הגורעת מזכותו של היורש השני, כמו למשל, כאשר ההסתלקות היא לטובת אדם אחר שאינו הזוכה השני (שהיא כשלעצמה אפשרית רק כל עוד הזוכה השני הוא בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש). ברי כי הסתלקות כללית שאינה לטובת אדם אחר תגרום בהכרח לזכיית הזוכה השני, כאמור בדברי ההסבר לסעיף קטן (א) המוצע. עוד מוצע להדגיש כי אם נעשתה פעולה בניגוד להוראת הסעיף, הרי היא בטלה, ומכאן שיחולו הדינים הרלוונטיים לגבי "בטלות פעולות", לרבות דיני ההשבה.

(ג) הזוכה השני יזכה אם היה כשר לרשת את המצווה בשעת זכייתו אף אם לא היה כשר לכך בעת פטירת המצווה; התקיים בזוכה השני האמור בפסקאות (1), (2) או (4) שבסעיף קטן (א), או שהסתלק הסתלקות שאינה לטובת אחר – בטלה ההוראה לטובתו.

(ד) המצווה רשאי לצוות את עיזבונו בדרך האמורה בסעיף זה ליותר משניים; עשה כן, יחולו הוראות סעיף זה, בשינויים המחויבים, ואולם להוראת מצווה כאמור בסעיף זה לא יהיה תוקף בחלוף מאה שנים ממועד פטירתו.

צוואה על־תנאי מתלה
[ירש 43]

733. (א) המצווה רשאי לצוות שזוכה יזכה בעיזבונו בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ג)

במצב שבו הזוכה השני נפטר לפני שעת זכייתו או שזכייתו נמנעה בשל סיבה אחרת, ובדומה למצב של פטירת הזוכה השני לפני שעת זכייתו בסיטואציה של זוכה במקום זוכה, ניתן להעלות שלוש אפשרויות מרכזיות לבחינת אומד דעתו של המצווה: יורשי המוריש יזכו, יורשי היורש הראשון יזכו או יורשי היורש השני יזכו. בחוק הקיים נקבע הכלל ולפיו ההוראה לטובת היורש השני מתבטלת, אך אין זה ברור מהי תוצאת הבטלות. על פי ההצעה, יישמר כלל הבטלות, אלא שיש להזכיר כי על פי ברירת המחדל המוצעת במצבים של בטלות הוראה בצוואה, וכל עוד לא ניתן ללמוד על כוונה אחרת של המצווה, נכסי העיזבון יחולקו בין יורשי המצווה על פי דין (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 742 המוצע). כמו כן מוצעים גם תיקונים קלים נוספים: ראשית, מוצע לציין בהקשר של הסתלקות, כי בטלות ההוראה לטובת הזוכה השני תהיה רק אם הסתלק שלא לטובת אחר, שכן ההנחה היא כי אומד דעת המצווה הוא לאפשר לזוכה השני, מעת שקיבל את העיזבון, לעשות בו כרצונו (וזאת בניגוד, למשל, להגבלות המוטלות על הזוכה הראשון). עוד מוצע לציין במפורש, כי אם מונע תנאי את ירושתו של היורש השני, הרי שהתוצאה היא בטלות ההוראה לטובתו.

לסעיף קטן (ד)

סעיף 42(ד) לחוק הירושה הוא ביטוי של המחוקק הישראלי לרעיון ההגבלה על הנצחיות או על שלטון היד המתה. קיימות הצדקות תורתיות רבות להגבלה על תקופת הזמן שבה יקבע רצונו של המוריש את הפעולות המשפטיות של הבאים אחריו ואת תוצאותיהן. טעמים של יעילות כללית, צדק חלוקתי ומוסר משמשים בערבוביה בעניין זה ומצדיקים את הסלידה משליטה זו. בשיטות משפט זרות התמודדו עם הסוגיה בדרכים שונות: במשפט הקונטינטלי מקובלת בדרך כלל הגבלה של דורות וכך המצב למשל בגרמניה ובאיטליה. לעומתן בארצות המשפט המקובל ידוע הכלל הסבוך, הפועל נגד הנצחיות וחל על כל העברה של נכסי מקרקעין (THE RULE AGAINST PERPETUIETIES). בחוק הירושה נקבע כלל קוגנטי האוסר על קביעת היורשים ליותר משני דורות (ראו גם סעיף 53 לחוק הירושה). כדי לפשט את הכלל הקבוע כיום, מוצע לקבוע הגבלת שנים תחת הגבלת דורות, ולהורות שבתום מאה שנים מיום פטירת המצווה, לא יהיה תוקף להוראת זוכה אחר זוכה. משמעות ההוראה היא כי בחלוף מועד זה תהפוך הזכות שהועברה לזוכה האחרון בשרשרת עד לאותו מועד מזכות מוגבלת (הכפופה להגבלות לעניין השליטה על עבירותה אשר קבועות בסעיף עצמו או בצוואה) לזכות הנקייה ממגבלות על העברתה.

עוד יצוין כי סעיף זה תואם לתיקון המוצע בסעיף 588(ב) שבפרק הנאמנות בחוק המוצע, ולפיו אין לנאמנות תוקף בחלוף מאה שנים ממועד יצירתה. בדרך זו תימנע תוצאה של עקיפת ההסדר הקבוע בחלק הירושה בדרך של יצירת נאמנות. עוד יודגש כי הוראה זו כמו ההוראה בפרק הנאמנות אינה חלה על נאמנות ציבורית (הקדש ציבורי), שעליו ימשיך לחול דין הנאמנות הקיים, ואשר לפחות בהקשר של הקדש ציבורי, אינו תומך בפרשנות המגבילה את תקופת הנאמנות הציבורית בזמן, גם אם זו נוצרה על פי צוואה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורש אחר יורש

42. (א) המצווה רשאי לצוות לשניים כדי שיזכה השני אחרי שזכה הראשון; השני יזכה במות הראשון או בהתקיים התנאי או בהגיע המועד שנקבע לכך בצוואה, הכל לפי המוקדם יותר.

(ב) הראשון רשאי לעשות במה שקיבל כבתוך שלו, והשני לא יזכה אלא במה ששייר הראשון; אולם אין הראשון יכול לגרוע מזכותו של השני על ידי צוואה.

(ג) השני יזכה אם היה כשר לרשת את המצווה בשעת זכייתו, אף אם לא היה כשר לכך במות המצווה; מת השני לפני שעת זכייתו או שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת.

(ד) הוראת צוואה על דרך זו ליותר משניים – בטלה, זולת הוראה לטובתו של מי שהיה בחיים בשעת עשיית הצוואה."

סעיף 733 לסעיף קטן (א)

הסעיף חוזר על הוראות חוק הירושה, בשינוי נוסח.

(ב) לא התקיים התנאי או לא הגיע המועד שנקבע בצוואה, לפני פטירת המצווה, יוחזק העיזבון בנאמנות לטובת הזוכה בידי היורשים האחרים, ואולם רשאי בית המשפט למנות לעניין זה נאמן שאינו יורש, או את מנהל העיזבון, שמונה לפי סעיפים 763 או 764.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו גם כאשר ציווה המצווה את עיזבונו למי שנולד לאחר פטירתו, כאמור בסעיף 697(2) ו־(3), או לתאגיד שעדין אינו כשר לרשת לפי סעיף 698.

(ד) התברר כי תנאי שנקבע בצוואה לא יוכל עוד להתקיים – בטלה הוראת הצוואה.

צוואה על־תנאי מפסיק [ירש 44]

734. (א) המצווה רשאי לצוות שזוכה יחדל מלזכות בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

(ב) התקיים התנאי או הגיע המועד שנקבע בצוואה, יזכו היורשים על פי דין של המצווה כזוכים אחרי אותו זוכה, כאמור בסעיף 732.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

על פי הנוסח של סעיף 43(ב) לחוק הירושה, כאשר קבע המוריש תנאי מתלה בצוואתו והתנאי טרם התקיים במותו, ינוהל העיזבון כולו בידי מנהל העיזבון עד שיתקיים התנאי או עד שיתברר שאי־אפשר לקיימו. הוראה זו סובלת מליקויים. ראשית, במישור התאורטי, לא ברור אם הקניין בזכות המותנית מועבר לזוכה (בתנאי המתלה) או ליורשים האחרים הכפופים לקיום התנאי. ההצעה תפתור סיבוך זה; על פי הכלל המוצע יהיו היורשים או אדם אחר שמונה לצורך כך על ידי בית המשפט, נאמניו של הזוכה. כאמור בפרק הנאמנות בחוק המוצע, הנאמן הוא הבעלים של נכסי הנאמנות, ועל כן תתיישב ההוראה המוצעת, שלפיה תועבר הזכות המותנית לנאמן, עם ההיבט הקנייני של ההורשה. שנית, הוראת הסעיף הקיים יוצרת גם בעיה פרקטית, שכן החיוב לניהול העיזבון עד למועד שבו התקיים התנאי או עד שהוברר כי אינו יכול עוד להתקיים, גורם לעתים למעמסה מיותרת על העיזבון: גם אם היורשים אינם מעוניינים בניהול העיזבון בידי מנהל עיזבון, מחייבת הוראת הסעיף מינוי כאמור, על העלויות הכרוכות בכך. ועוד, הליכי החלוקה של העיזבון מעוכבים גם הם, שכן לא ניתן לסיימם כל עוד מנהל העיזבון משמש בתפקידו. ההוראה המוצעת תפתור בעיה פרקטית זו, שכן העברת הנכס לנאמן לאחר החלוקה, תשתלב בסיומם של הליכי ההורשה, בלי צורך למנות להליכים אלה מנהל עיזבון ובלי לעכב רק לשם כך את הליכי החלוקה. עם זאת, תינתן האפשרות לבית המשפט למנות גם את מנהל העיזבון, ככל שמונה, כנאמן, וזאת על פי שיקול דעתו ובמקרים המתאימים.

לסעיף קטן (ג)

הסעיף חוזר על הוראת החוק הקיים, תוך הוספת התייחסות להורשה לעובר והורשה למי שכשיר לרשת במקרים של הורשה באמצעים טכנולוגיים (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 697 המוצע).

לסעיף קטן (ד)

סעיף 43(ג) לחוק הירושה קובע הוראה מפורשת לעניין המצב שבו הוברר, כי התנאי לא יוכל עוד להתקיים, ולפיה הזכייה תחולק ליורשים על פי דין. ההצעה שומרת על תוצאה זו אם כי בטכניקה שונה במקצת. הואיל וסעיף 742 המוצע קובע הוראה כללית לגבי הוראות צוואה בטלות ושלפיה תחולק הזכייה ליורשים על פי דין, די בכך שבסעיף הקטן המוצע ייקבע כי ההוראה בטלה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורש על תנאי דוחה

43. (א) המצווה רשאי לצוות שיורש יזכה בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

(ב) לא נתקיים התנאי או לא הגיע המועד לפני מות המצווה, יתנהל העיזבון על ידי מנהל עיזבון עד שיתקיים התנאי או שיגיע המועד או עד שיתברר שהתנאי לא יוכל עוד להתקיים; והוא הדין כשציווה המצווה לתאגיד שעדיין אינו כשר לרשת בהתאם לסעיף 4.

(ג) לא קבע המצווה מי יזכה אם יתברר שהתנאי לא יוכל עוד להתקיים, יזכו היורשים על פי דין."

סעיף 734 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 44 לחוק הירושה. המילים "...לא קבע המצווה מי יזכה בהתקיים התנאי..." הושמטו, שכן אין צורך בציון מפורש של האופי הדיספוזיטיבי של הוראה זו.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"יורש על תנאי מפסיק

44. (א) המצווה רשאי לצוות שיורש יחדל מלזכות בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

(ב) לא קבע המצווה מי יזכה בהתקיים התנאי או בהגיע המועד, יזכו יורשיו על פי דין כיורשים אחרי אותו יורש בהתאם להוראות סעיף 42."

חיובי יורש
[ירש 45]

735. (א) המצווה רשאי להורות בצוואתו שהזוכה יהיה חייב לעשות מעשה או להימנע מלעשות מעשה במה שקיבל מן העיזבון.

(ב) לא קיים זוכה את חיובו כאמור בסעיף קטן (א), זכאי כל מי שמעוניין בכך, ואם היה בדבר עניין לציבור – גם היועץ המשפטי לממשלה, לדרוש את אכיפתו.

ירושה בצוואה וירושה על פי דין במקביל
[ירש 46]

736. (א) ציווה המצווה חלק מעיזבונו לאחד מיורשיו על פי דין, יבוא חלק זה במקום המגיע לאותו יורש על פי דין ולא נוסף עליו.

[ירש 47]

(ב) ציווה המצווה מנה לאחד מיורשיו על פי דין או לזוכה בחלק מעיזבונו על פי הצוואה, תבוא המנה נוסף על המגיע לאותו יורש או זוכה, לפי העניין, ולא במקומו.

זוכים שלא נקבעו חלקיהם
[ירש 48]

737. ציווה המצווה לאחדים ולא קבע את חלקיהם, יחלקו בשווה.

מנה לא מסוימת
[ירש 52]

738. כללה מנה נכס לא מסוים יחולו הוראות סעיף 54.

פירוש צוואה
[ירש 54(א),(ב)]

739. (א) צוואה תפורש לפי אומד דעתו של המצווה כפי שהוא משתמע מתוך הצוואה ומנסיבות העניין.

(ב) צוואה הניתנת לפירושים שונים, פירוש המקיים אותה עדיף על פני פירוש שלפיו היא בטלה.

דברי הסבר

סעיף 735 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 45 לחוק הירושה, בשינוי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חיובי יורש

45. המצווה רשאי להורות בצוואתו דבר שיורש יהיה חייב לעשותו, או להימנע מעשותו, במה שקיבל מן העיזבון; מילויו של חיוב כזה יכול לדרוש כל מי שמעונין במילויו, ואם היה בדבר עניין לציבור – גם היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו."

סעיף 736 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיפים 46 ו־47 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"צוואה וירושה על פי דין

46. ציווה המצווה חלק יחסי מכל עזבונו לאחד מיורשיו על פי דין, יבוא חלק זה במקום המגיע לאותו יורש על פי דין ולא בנוסף לכך.

מנה וחלק בעיזבון

47. ציווה המצווה מנה למי שיורש על פי דין או למי שזוכה בחלק יחסי מכל העיזבון על פי הצוואה, תבוא המנה בנוסף על החלק בעיזבון ולא במקומו."

סעיף 737 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 48 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

יורשים שלא נקבעו חלקיהם

"48. ציווה המצווה לאחדים ולא קבע חלקיהם, יחלקו בשווה."

סעיף 738 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 52 לחוק הירושה, בשינוי נוסח: הואיל והמונח "מנה" הוגדר בסעיף ההגדרות ניתן לעשות בו שימוש בסעיף זה. ההוראה המוצעת מפנה להוראת הקיום בבינוניות, המופיעה בסעיף 54 המוצע. עוד יצוין כי מוצע להעביר את סעיף 51 לחוק הירושה, שבו מפורטות הוראות שונות לעניין מנה מסוימת, לסימן העוסק בחלוקת העיזבון (סעיף 787 המוצע), שכן עיקרו נוגע ליחסים שבין היורשים בעת חלוקת העיזבון יותר מאשר לפרשנות הצוואה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מנה של נכס בלתי מסוים

52. ציווה המצווה נכס בלתי־מסוים, זכאי הזוכה לנכס מסוג בינוני."

סעיף 739 מוצע לשנות את הוראת סעיף קטן 54(א) לחוק הירושה, וזאת בדומה לשינוי המוצע בסעיף המקביל לעניין פרשנות חוזה, וכאמור בסעיף 122(א) המוצע. גם בפרשנות צוואות בוטלה בפסיקה "תורת שני השלבים" שבמעשה הפרשנות, כך שבית המשפט מונחה לאתר את אומד דעתו של המצווה הן לפי לשון הצוואה עצמה והן לפי הנסיבות, בלי שתהיה עדיפות לאחד

740. ניתנת צוואה להפרדה לחלקים ועילת הבטלות מתייחסת רק לאחד מחלקיה, בטל אותו חלק בלבד; ואולם אם סביר להניח כי המצווה לא היה עושה את הצוואה או קובע את תוכנם של שאר חלקיה כפי שקבע אלמלא החלק שבטל – בטלה הצוואה כולה.

ביטול חלק מצוואה [ירש 38(ב)]

741. הוראת צוואה שאין אפשרות לקיימה אך ניתן לקיימה בשינויים שאין בהם כדי לשנות את מהותה (בסעיף זה – קיום בקירוב), רשאי בית המשפט לקיימה בקירוב; ואולם אם זכה זוכה בשל הקיום בקירוב בחלק או במנה ששוויים גבוה יותר משווי החלק או המנה שלהם היה זכאי אילו קוימה הצוואה בלא השינוי, ישלם את ההפרש ליורשים האחרים שחלקם או שמנתם קטנו בשל השינוי.

קיום בקירוב [ח]

742. בטלה הוראת צוואה לפי הוראות פרק זה, יזכו בזכייה הנוגעת להוראה הבטלה היורשים על פי דין של המצווה, לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

זכייה בעיזבון כאשר בטלה הוראת צוואה [ח]

דברי הסבר

ממקורות הפרשנות האלה (ראו ע"א 1900/96 טלמצ'יו נ' היועץ המשפטי לממשלה פ"ד נג(2) 817). יצוין כי הוראת סעיף קטן (ג) הקיים בוטלה בשל היותה מיותרת.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"פירוש צוואה

54. (א) מפרשים צוואה לפי אומד דעתו של המצווה כפי שהיא משתמעת מתוך הצוואה, ובמידה שאינה משתמעת מתוכה – כפי שהיא משתמעת מתוך הנסיבות.

(ב) צוואה הניתנת לפירושים שונים, הפירוש המקיים אותה עדיף על הפירוש שלפיו היא בטלה.

(ג) צוואה יכול שתהיה בלשון מתנה, מחילה או הודאה או בכל לשון אחרת."

סעיף 740 סעיף 38(ב) לחוק הירושה נשען על הרציונל, שלפיו כאשר אחת מהוראות הצוואה בטלה, עדיפה התוצאה המקיימת את שאר ההוראות. החריג לתוצאה זו הוא במצב שבו לא ניתן להפריד את הצוואה לחלקים, שכן סביר להניח שהמצווה לא היה רוצה בקיום הצוואה לו ידע על בטלות ההוראה הרלוונטית. הוראה דומה קיימת גם בפרשנות חוזה (ראו סעיף 117 המוצע), ועל כן שונה הנוסח המוצע כאן כך שיתאים לנוסח האמור בפרק העוסק בבטלות חוזה. עם זאת קיים שוני מהותי אחד בין ההוראות – בהוראה החוזית ניתנת לצד הזכאי לבטל את החוזה האפשרות להותיר את החוזה על כנו, תוך ביטול החלק שאליו מתייחסת עילת הביטול בלבד. הוראה זו אינה מתאימה לפרשנות צוואה ועל כן אינה מופיעה בנוסח המוצע. עוד יצוין כי בשונה מהחוק הקיים, שבו מופיעה ההוראה במסגרת הסעיף העוסק בבטלות צוואה בשל היותה בלתי חוקית או בלתי מוסרית, מוצע להבהיר שהסעיף רלוונטי לכל הוראה בטלה מכל סיבה שהיא. על כן מוצע למקם את ההוראה בסעיף מיוחד.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"ביטול מקצת הצוואה

38. (א) נקבע בצוואה דבר בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי כתנאי לזכייה או כחיוב לפי סעיף 45, בטל התנאי או החיוב, ואין בכך כדי לבטל את הזכייה שהייתה מותנית או שהחיוב היה מוטל עליה.

(ב) בטלים חלק, הוראה או תנאי של צוואה שלא כאמור בסעיף קטן (א), אין בכך כדי לבטל שאר חלקיה, הוראותיה או תנאיה אלא במידה שנראה לבית המשפט שהם קשורים קשר בל ינתק במה שבטל או שהמצווה לא היה רוצה בהם בלעדיו."

סעיף 741 ההלכה החילה את דוקטרינת "הביצוע בקירוב" כאחת התורות המתאימות לפרשנות צוואה. מקורה של דוקטרינה זו במוסד הנאמנות הציבורית (או "ההקדש הציבורי"), ומשם הלכה והתפשטה גם למוסדות משפטיים נוספים. כאשר האלטרנטיבה היא בטלות ההוראה, עדיפה התוצאה של קיומה בקירוב, ובלבד שאומד דעתו של המצווה יישמר במהותו. כדי למנוע תוצאה שתפגע באחד היורשים עקב הפעולה הפרשנית, באופן בלתי מוצדק, נקבעה הוראה אופרטיבית ליישום, כך שאם הביצוע בקירוב יפחית מזכותם של מי מהיורשים יחסית לזכותם לפני השינוי, יבוצעו תשלומי איזון בהתאם. מובן כי יש הצדקה לדרוש תשלומי איזון מיורש שהביצוע בקירוב שיפר את מצבו, יחסית למצב של בטלות מוחלטת של ההוראה המזכה אותו. הוראות ביצוע בקירוב שזורות לאורכו של החוק המוצע (ראו סעיפים 135, 448 ו־587 המוצעים).

סעיף 742 בחוק הירושה, כמו גם בחוק המוצע נקבעים כמה מצבים שבהתקיימם בטלה הוראת הצוואה (למשל, הוראת הצוואה נעשתה בהשפעה בלתי הוגנת (סעיף 30 לחוק הירושה)), כאשר יורש שני לאחר ראשון נפטר לפני שעת זכייתו (סעיף 42(ג) לחוק הירושה), הוראת צוואה שאינה מסוימת מספיק (סעיף 33 לחוק הירושה), הוראת צוואה לטובת זוכה שנפסל לרשת (סעיף 50 לחוק הירושה). ואולם חוק הירושה אינו קובע מה יהיה גורל הזכייה לאחר הביטול, והדבר נתון לפרשנות בהתאם למשמעות הוראות הצוואה ולנסיבותיו של כל מקרה ומקרה. מוצע לקבוע ברירת מחדל כללית, ולפיה בכל מקרה של הוראה בטלה יזכו היורשים על פי דין. ברירת מחדל זו תואמת את העיקרון הכללי שלפיו אם אין

פרק שלישי: מזונות מן העיזבון

הזכות למזונות [ירש 56, 57, ח]

743. בן משפחה של המוריש, שהוא אחד מהמפורטים להלן, הנזקק למזונות, זכאי למזונות מן העיזבון לפי הוראות פרק זה, בין בירושה על פי דין ובין בירושה על פי צוואה:

(1) בן זוגו של המוריש, אלא אם כן נשללה בחייו זכותו למזונות לצמיתות בפסק דין חלוט;

(2) ילדו של המוריש, וכן קטין שאינו ילדו של המוריש, שהיה סמוך על שולחנו, ערב פטירתו, ובלבד שחובת מזונותיהם היתה על המוריש במועד האמור או שהמוריש נשא בפועל במזונותיהם במועד זה;

דברי הסבר

צוואה הרי שהירושה תיעשה על פי הוראות הדין (ראו דברי ההסבר לסעיף 696 המוצע), ובהיותן של הוראות אלה ביטוי לאומד הדעת של "המצווה הסביר", נראה כי יש להחילן לפחות כברירת מחדל. מובן כי אם יציין המצווה במפורש או במשתמע דרך אחרת להעברת עיזבונו במקרה של בטלות, תועדף דרך זו, אלא שאין צורך לציין זאת במפורש בהוראות הסעיף, נוכח האופי הדיספוזיטיבי של הוראות החוק המוצע.

פרק שלישי: מזונות מן העיזבון

פרק רביעי לחוק הירושה, כמו גם הפרק המוצע, משקף את הפן הסוציאלי בדיני הירושה. שיטות המשפט בעולם נוהגות באחת משתי הדרכים להקל עם מצבם של התלויים במוריש, אשר סביר כי נפגעו וייפגעו כלכלית בשל אירוע הפטירה. בעולם הקונטיננטלי מקובלת הגישה של "שריון" הזכות לירושה לפחות לבן הזוג ולילדי המנוח ביחס ליורשים אחרים. משמעותו של שריון זה היא כי אף אם המוריש ציווה להעביר את כל נכסיו לאחר, לא תוכל הוראת צוואה זו לגבור על הוראות חוק קוגנטיות שיפרישו מתוך העיזבון חלקים משמעותיים לבן זוגו או ליוצאי חלציו. המשפט המקובל נוהג, בדרך כלל, להגביל פחות את חופש הציווי, כאשר נקודת המוצא היא נקודה סוציאלית "טהורה". גם אצלנו מקובלת תפיסת המשפט המקובל – ככל שהסמוכים על שולחנו של המוריש אכן נזקקים למזונות, שומר חוק הירושה על האפשרות לדאוג למצבם הסביר, בלא קשר לחלק העיזבון שיוקדש לצורך כך. השקפה זו שהיתה נחלת החוק הקיים נמצאה מוצדקת, ומוצע לשמר אותה ולא לעבור למשטר של "שריון" זכויות ירושה לקרובי המוריש. יצוין כי שריון מסוים קיים בכל זאת בחוק הקיים ובחוק המוצע – הוראת סעיף 793 המוצע מקנה לבן הזוג, לילדיו ולהוריו של המוריש זכות, הכפופה למגבלות שונות, להמשיך ולגור בדירה שהמוריש היה בעליה או חוכרה לדורות כנגד דמי שכירות ראויים שישולמו ליורשים.

סעיף 743 ההוראה המוצעת משלבת את הוראת סעיף 56 לחוק הירושה, הקובעת את הזכאות הכללית למזונות והוראת סעיף 57 לחוק האמור, המפרטת את הזכאים למזונות, וזאת תוך שמירה על מבחן הנזקקות כתנאי ליצירת החיוב.

מוצעים כמה שינויים יחסית לסעיף 57 לחוק הקיים. לעניין בן זוגו של המוריש כזכאי למזונות – ראשית, מוצע שלא תהיה לעובדה, כי האלמן או האלמנה יצרו קשר זוגי חדש כדי לשלול את הזכות למזונות. אמנם, סביר כי קשר זה יגרור חבות של אדם אחר במזונות הזכאי, תחת העיזבון, ואולם אין הכרח כי אכן תקום חבות כזו או שניתן יהיה לממשה. ועוד, יש בהוראה משום תמריץ לזכאי שלא להתחיל דרך זוגית חדשה, שכן התוצאה של יצירה חדשה כאמור היא איבוד זכותו למזונות. שנית, מוצע לתקן את הוראת סעיף 57(ב) לחוק הקיים, הקובע שלילת הזכאות למזונות מהעיזבון במקרה של שלילת הזכות למזונות בחיים, כך שיובהר כי השלילה נוגעת רק למצבים שבהם שלילת המזונות בחיים נעשתה לצמיתות ובפסק דין חלוט. בנוסף, בהתאם להגדרה המהותית של המונח "בני זוג" בסעיף 693 המוצע, אין עוד צורך להגדיר כי קיימת זכות למזונות לבני זוג החיים חיי משפחה במשק בית משותף. לעניין ילדו של המוריש כזכאי למזונות – מוצע לקבוע הוראה כללית, שאינה מתחשבת בגילו של הילד אלא מסתפקת במענה לשאלת נזקקותו. בכך ננטשו האבחנות הקזואיסטיות, שהעלו קושיות רבות, המפורטות בפסקאות (2) ו־(3) של סעיף 57(א) לחוק הקיים. יודגש כי זכאות ילדו של המוריש למזונות תלויה בקיומה של חובת תשלום מזונות ככל שהיתה קיימת לפני הפטירה (כמובן, על פי החוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959), או במצב דברים של תמיכה בילד נזקק לפני הפטירה, גם אם לא קיימת חובה כזו שבדין (למשל, לגבי ילדים בגירים). עוד יצוין כי במילים: "...קטין שאינו ילדו של המוריש שהיה סמוך על שולחנו..." נפתח הפתח להכרה בזכאות במצבים של "מעין אימוץ" של קטינים בידי המוריש, היינו גם אם אין אימוץ פורמלי. לבסוף, ולעניין ההוראה החלה על מזונות ילדי המוריש – בחוק הקיים מונה סעיף 57(ד) כמה חלופות לזכאות ילדי המוריש למזונות מן העיזבון. ההתייחסות למונחים "ילד שלא מנישואין" ו"ילד מאומץ" הושמטו כמיותרות. שונתה ההתייחסות המיוחדת שבסעיף לילד שנולד לאחר הפטירה. לפי המוצע גם ילד שנולד לאחר הפטירה יהיה זכאי למזונות אם הוא עומד בתנאי הכשרות לרשת (כאמור בסעיף 697 המוצע). מובן כי ביחס לילדים אלה, לא תחול המגבלה המופיעה בפסקה (2) המוצעת לעניין קיומה של חובת תשלום מזונות בחיי המוריש. לעניין נכדו של המוריש והוריו של המוריש – נעשו תיקוני נוסח.

(3) ילדו של המוריש הכשיר לרשת אותו לפי סעיף 697(2) או (3);

(4) נכדו של המוריש, ובלבד שהוריו אינם יכולים לספק לו מזונות;

(5) הוריו של המוריש, ובלבד שחובת מזונותיהם היתה על המוריש ערב פטירתו, או שהמוריש נשא בפועל במזונותיהם במועד האמור.

744. בקביעת הזכאות למזונות של בן משפחה של המוריש, שהגיש לבית המשפט בקשה לקבלת מזונות לפי הוראות פרק זה (בסעיף זה – המבקש), ובקביעת שיעור המזונות, יתחשב בית המשפט, בין השאר, באלה: קביעת הזכאות למזונות [ירש 59]

(1) שווי העיזבון העומד לחלוקה;

(2) החלק או המנה שהמבקש עשוי לקבל מן העיזבון כיורש על פי דין או כזוכה על פי צוואה;

(3) רמת החיים של המוריש ושל המבקש, כפי שהיתה ערב פטירתו של המוריש, והשינוי שחל בצרכיו של המבקש עקב פטירתו של המוריש;

(4) רכושו של המבקש;

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הזכות למזונות

56. הניח המוריש בן־זוג, ילדים או הורים והם זקוקים למזונות, זכאים הם למזונות מן העיזבון לפי הוראות פרק זה, בין בירושה על פי דין ובין בירושה על פי צוואה.

גדרי הזכות למזונות

57. (א) הזכות למזונות היא –

(1) לבן־זוגו של המוריש – כל זמן אלמנותו, אולם רשאי בית המשפט לתת מענק חד–פעמי לאלמנת המוריש הנישאת שנית אם נראה לבית המשפט לעשות כן בנסיבות העניין ובשים לב לזכויות ילדי המוריש;

(2) לילדי המוריש – עד גיל 18, לילד נכה – כל זמן נכותו, לילד שהוא חולה נפש – כל עוד הוא חולה נפש, ולילד מפגר – כמשמעותו בחוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט–1969.

(3) לילד בגיר של המוריש שבית המשפט ראה לפי הנסיבות שמן הראוי לקבוע לו מזונות – עד גיל 23.

(4) להורי המוריש שהדאגה לפרנסתם הייתה עליו ערב מותו – כל ימי חייהם.

(ב) בן הזוג שערב מות המוריש נשללה ממנו זכותו לקבל מזונות ממנו, אינו זכאי למזונות מעיזבונו.

(ג) איש ואישה החיים חיי משפחה במשק בית משותף אך אינם נשואים זה לזה, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, זכאי הנשאר בחיים למזונות מן העיזבון כאילו היו נשואים זה לזה.

(ד) ילד, לעניין מזונות – לרבות ילד שנולד אחרי מות המוריש, ילד שלא מנישואין, ילד מאומץ, וכן נכד של המוריש שנתייתם לפני מות המוריש או שהדאגה לפרנסתו הייתה על המוריש ערב מותו ואין הוריו יכולים לספק לו מזונותיו."

סעיף 744 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 59 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. שינוי מהותי אחד נעשה במבחן ההכנסה, המשמש אחד ממבחני הזכאות. על פי הוראת פסקה (5) המוצעת יבחן בית המשפט גם את פוטנציאל ההכנסה של הזכאי למזונות, וזאת אף אם היה בן זוגו של המנוח. ועוד, הורחבה ההפניה לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959, כדי שתהיה הפניה כללית ולא לסעיפים מסוימים בלבד. הפניה כללית זו תחייב את בית המשפט לבחון, בבואו לקבוע את עצם הזכות ואת שיעור המזונות, אם יכול הזכאי לקבל את מזונותיו גם מחייבים אחרים, כאמור במדרג הקבוע בחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959.

נוסח חוק הירושה הקיים:

קביעת המזונות

"59. בקביעת הזכות למזונות ומידתם יתחשב בית המשפט, בין השאר:

(1) בשווי העיזבון;

(2) במה שהזכאי למזונות עשוי לקבל מן העיזבון כיורש על פי דין או כזוכה על פי צוואה.

(3) ברמת החיים של המוריש ושל הזכאי למזונות כפי שהייתה ערב מות המוריש, ובשינוי שחל בצרכיו של הזכאי עקב מות המוריש;

(4) ברכושו של הזכאי למזונות;

(5) הכנסתו של המבקש מכל מקור שהוא; לעניין זה תיחשב כהכנסתו של המבקש גם הכנסה שהיה יכול להפיק, מכל מקור שהוא, במאמץ סביר;

(6) מזונות שהמבקש יכול לקבל על פי החוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959;

(7) היה המבקש בן זוגו של המוריש – המגיע לו על פי עילה הנובעת מקשר האישות, לרבות מה שאישה מקבלת על פי כתובה.

בקשה למזונות מן העיזבון [ירש 60(א)]

745. בקשה לקביעת מזונות תוגש לבית המשפט לפני חלוקת העיזבון; ואולם בית המשפט רשאי להיזקק לבקשה שהוגשה בתוך שישה חודשים לאחר חלוקת העיזבון אם מצא שהנסיבות מצדיקות זאת.

מזונות למפרע ומזונות זמניים [ירש 60(ב)]

746. בית המשפט רשאי לפסוק מזונות למפרע החל ביום פטירתו של המוריש, וכן רשאי הוא לפסוק מזונות זמניים עד לגמר בירור הבקשה.

אחריות היורשים לסילוק המזונות [ירש 61 (ב)(1),(ח)]

747. היורשים כולם אחראים לסילוק המזונות מן העיזבון לפי שיעור חלקם או שווי מנתם בעיזבון, ואולם רשאי בית המשפט לקבוע שרק חלק מהיורשים יהיו אחראים כאמור, בשיעור שיקבע, אם מצא שהנסיבות מצדיקות זאת.

הדרכים לספק מזונות [ירש 61(א),(ב)(2),(ד)]

748. (א) המזונות ישולמו בתשלומים עתיים; ואולם רשאי בית המשפט לקבוע כי ישולמו בתשלום חד־פעמי או כי ישולמו חלקם בתשלומים עתיים וחלקם בתשלום חד־פעמי אם מצא שהנסיבות מצדיקות זאת.

דברי הסבר

(5) בהכנסתו של הזכאי למזונות מכל מקור שהוא, ובלבד שלגבי בן־זוגו של המוריש לא יתחשב בית המשפט בהכנסתו מעבודתו או ממשלח ידו אלא במידה שהכנסה כזאת שימשה גם ערב מות המוריש לפרנסת המשפחה או לפרנסת בן־הזוג;

(6) במזונות שהזכאי יכול לקבל על פי הסעיפים 2 או 3 לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959;

(7) לגבי בן־זוגו של המוריש – במה שמגיע לו על פי עילה הנובעת מקשר האישות, לרבות מה שהאישה מקבלת על פי כתובה."

סעיף 745 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 60(א) לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"בקשה לקביעת המזונות

60. (א) בקשה לקביעת מזונות תוגש לבית המשפט לפני חלוקת העיזבון; אולם בית המשפט רשאי להיזקק לבקשה שהוגשה תוך ששה חודשים לאחר חלוקת העיזבון אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת."

סעיף 746 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 60(ב) לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"בקשה לקביעת המזונות

60. (ב) בית המשפט רשאי לפסוק מזונות למפרע החל ממות המוריש; וכן רשאי הוא לפסוק מזונות זמניים עד לגמר בירור הבקשה."

סעיף 747 הוראת סעיף 61(ב)(1) לחוק הירושה, המעניקה שיקול דעת לבית המשפט לקבוע מי יספק את המזונות ולידי מי יסופקו, אינה ברורה. לכאורה עולה מלשון ההוראה כי ניתן לקבוע שהחיוב בתשלום המזונות יוטל רק על חלק מהיורשים, אם כי לא ברור אם הכוונה היא לעצם החיוב או לפירעון התשלום בלבד. מוצע לקבוע כי בכל הקשור לחיוב במזונות מהעיזבון יהיו היורשים כולם חייבים בהם לפי זכייתם היחסית, כשלא תינתן עדיפות ליורשי מנות מהעיזבון על פני יורשי החלקים. עדיפות כאמור קיימת בכל הנוגע לחובות אחרים של העיזבון, שבהם נושאים קודם כל יורשי החלקים, אלא שבהקשר של מזונות מהעיזבון לא נמצאה לכך הצדקה (ראו דברי ההסבר לסעיפים 779, 787, 800 ו־804 המוצעים). ההוראה הקבועה בסיפה של הסעיף הקיים, ולפיה יכול בית המשפט לקבוע כי המזונות ישתלמו באמצעות אחר, תועבר לסעיף 748 המוצע.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"דרכי סיפוק המזונות

61. (ב) בית המשפט רשאי לקבוע את הדרכים לסיפוק המזונות ובין השאר –

(1) מי יספק את מזונות ולידי מי יסופקו."

סעיף 748 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 61 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. הוראת סעיף קטן (ג) בסעיף 61 הקיים בוטלה שכן היא מיותרת ומבלבלת. לכאורה נובע ממנה כי בית המשפט רשאי להתנות את עצם חיוב המזונות, אלא שנראה שכוונת הסעיף הקיים היא לקבוע תנאים לעניין

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע את הדרכים לתשלום המזונות, ובין השאר:

(1) מי שבאמצעותו ישולמו המזונות;

(2) הביטחונות המתאימים להבטחת תשלום המזונות.

(ג) היורשים או הזכאים למזונות רשאים, בכל עת, לבקש את שינוי הדרכים שנקבעו לתשלום המזונות, לרבות החלפת תשלום עתי בתשלום חד־פעמי.

גילוי עובדות ושינוי נסיבות [ירש 62]

749. (א) נקבעו מזונות, רשאי הזכאי למזונות לבקש את הגדלתם ורשאים היורשים לבקש את הפחתתם או את ביטולם וכן לבקש את החזרתו של תשלום חד־פעמי, כולו או חלקו, או את החזרתם של תשלומים עתיים ששולמו, כולם או חלקם, הכל לפי העניין, אם התגלו עובדות שהיו קיימות בשעת קביעת המזונות ולא היו ידועות לזכאי למזונות או ליורשים באותה עת.

(ב) נקבע כי המזונות ישולמו בתשלומים עתיים, רשאי הזכאי למזונות לבקש את הגדלתם, ורשאים היורשים לבקש את הפחתתם או את הפסקתם, אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות בשעת קביעתם; ואולם לא תוגש בקשה כאמור בטרם חלפה שנה ממועד מתן החלטה קודמת בעניין, אלא אם כן התיר זאת בית המשפט, מטעמים מיוחדים.

דברי הסבר

דרכי סיפוק המזונות בלבד. הואיל ואפשרות זו ניתנת לבית המשפט בסעיף קטן (ב) המוצע, אין עוד צורך בסעיף קטן (ג) הקיים.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"דרכי סיפוק המזונות

61. (א) בית המשפט יקבע את סיפוק המזונות בהקצבות חוזרות, אולם רשאי הוא לקבעו בתשלום חד־פעמי או מקצתו בצורה האחת ומקצתו בצורה האחרת, אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע את הדרכים לסיפוק המזונות ובין השאר –

(1) מי יספק את מזונות ולידי מי יסופקו;

(2) הבטחת המזונות על ידי הפקדה, השקעה, ביטוח קצבה, שעבוד או באופן אחר.

(ג) בית המשפט רשאי להתנות את סיפוק המזונות בתנאים אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת.

(ד) נקבעו הקצבות חוזרות, רשאי כל צד, בכל עת לבקש שינוי הדרכים או התנאים לסיפוקן או לבקש החלפתן בתשלום חד־פעמי."

סעיף 749 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 62 לחוק הירושה, בכמה שינויים. ראשית, נעשתה השוואת מונחים בדומה להוראות הנוגעות לתשלומים עתיים בפרק התרופות שבחוק המוצע (ראו סעיפים 473 עד 479 המוצעים). שנית, מוצע בסעיף קטן (א), כי בהינתן התנאים הקבועים בסעיף ניתן לחייב את הזכאי להחזיר גם תשלומים עתיים שהשתלמו לו ולא רק תשלום חד־פעמי, כפי שמופיע בחוק כיום. התנאים שאליהם מכוון הסעיף עוסקים במצבים שבהם לא נפרשה התשתית העובדתית לפני בית המשפט ונמצא כי הדבר פגם בהחלטה הקודמת שניתנה בעניין. על כן אין זה מוצדק להחיל דין שונה על השבת תשלומים עתיים יחסית להשבת תשלום חד־פעמי. בנוסף – על פי סעיף 62(ג) לחוק הקיים, ובמצב של הגדלת המזונות, הקטנתם או ביטולם – רשאי בית המשפט לפטור את הזכאי למזונות או את היורשים, לפי העניין, מהשבה אם נהגו בתום לב. מוצע, במקום חזרה על ההוראה הקיימת, להפנות לפרק העוסק בעשיית עושר ולא במשפט בחוק המוצע, ובתוך כך להחיל את כל המבחנים הנוגעים לפטור מהשבה המפורטים שם.

עוד מוצע למחוק את הסיפה של סעיף קטן 62(ב), שלפיה רשאי בית המשפט שלא להיזקק לשינוי הנסיבות שהמבקש היה יכול לצפות מראש בשעת הדיון הקודם, שכן סמכות זו מובנת מאליה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"גילוי עובדות ושינוי נסיבות

62. (א) נקבעו מזונות, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתם ורשאים היורשים לבקש הקטנתם או ביטולם ולבקש החזרתו של תשלום – חד־פעמי, כולו או מקצתו, הכל לפי העניין, אם נתגלו עובדות שהיו קיימות בשעת קביעת המזונות ולא היו ידועות למבקש אותה שעה.

(ב) נקבעו הקצבות חוזרות, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתן ורשאים היורשים לבקש הקטנתן או הפסקתן אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות בשעת קביעתן, ובלבד שבקשה לפי סעיף קטן זה לא תוגש לבית המשפט לפני תום שנה מיום החלטתו הקודמת ושבית המשפט רשאי שלא להיזקק לשינוי בנסיבות שהמבקש יכול היה לצפות מראש בשעת הדיון הקודם.

(ג) הוגדלו המזונות, יחויבו היורשים בהשבת מה שקיבלו מהעיזבון עד לגובה ההפרש שבו הוגדלו המזונות; נקבע כי על הזכאי למזונות להחזיר תשלום חד־פעמי או תשלומים עתיים, יחויב הוא בהשבת מה שקיבל ביתר; על החיוב להשבה לפי סעיף זה יחולו הוראות פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי*.

הרחבת העיזבון לצורכי מזונות [ירש 63, ח]

750. (א) בית המשפט רשאי, לצורך סילוק המזונות, לבטל פעולה שנעשתה בידי המוריש בלא תמורה, בתוך שנתיים לפני פטירתו, למעט מתן מתנות או תרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין.

(ב) בוטלה פעולה כאמור בסעיף קטן (א) חייב מי שעמו או כלפיו נעשתה הפעולה להשיב את הרווח שהפיק מן הפעולה, אך לא יותר מהנדרש לצורך סילוק המזונות; על החיוב להשבה לפי סעיף זה יחולו הוראות פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי*.

עסקאות בזכות למזונות [ירש 65]

751. (א) הסכם בדבר מזונות לפי פרק זה או ויתור עליהם שנעשו לפני פטירת המוריש – בטלים, ואם נעשו אחרי פטירתו הם טעונים אישור של בית המשפט.

(ב) הוראת צוואה השוללת או המגבילה זכות למזונות לפי פרק זה – בטלה.

(ג) זכות למזונות לפי פרק זה אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול ואינה עוברת בירושה.

דברי הסבר

(ג) אין לחייב יורש לפי סעיף זה בתשלום מזונות אלא כדי שוויו של מה שקיבל מן העזבון, ואם קיבל מנכסי העיזבון בתום לב – כדי שוויו של מה שנשאר בידו; ואין לחייב זכאי למזונות בהחזרת תשלום חד־פעמי שקיבל, אלא כדי שוויו של מה שקיבל, ואם קיבל בתום לב – כדי שוויו של מה שנשאר בידו.״

סעיף 750 על פי הוראת סעיף 63 לחוק הירושה, רשאי בית המשפט לבטל פעולות שנעשו בידי המוריש בלא תמורה נאותה בתוך השנתיים שלפני מותו, וזאת במקרה שהעיזבון אינו מספיק כדי לכסות את צורכי הזכאים למזונות. לכאורה מצוי עיזבון שכזה בפשיטת רגל, ועל כן צריך להתנהל בדרך שבה מתנהל כל עיזבון בפשיטת רגל, לרבות האפשרות הניתנת לבית המשפט בהליכים כאמור לבטל ״הענקות מרמה״. אלא שכאשר מדובר בחוסר במזונות בלבד ועקב הענקה שנעשתה בסמוך לפטירה ואשר עשויה להשלים את צורכי הזכאים למזונות, מקלה ההוראה המיוחדת שבחוק הקיים (ובעקבותיו גם בהצעה) על הזכאים למזונות, וחוסכת מהם את הצורך בפנייה להליכי פשיטת רגל. יחסית להוראת החוק הקיים מוצע להבהיר, בסעיף קטן (ב) המוצע, כי הרווח שאותו הפיק צד ג׳ יושב רק כדי גובה המזונות הנדרשים ולא יותר מכך, וכן כי ייתכן שצד ג׳ יהיה פטור מהשבה, וזאת בהתאם לכללים שנקבעו בעניין זה בפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט (ראו סעיף 419 המוצע).

עוד יצוין כי הואיל וברור שבית המשפט יפעיל את סמכותו לפי הסעיף המוצע רק אם אין די בעיזבון כדי לשלם את המזונות, אין צורך ברישה של סעיף 63(א) לחוק הקיים ומוצע למחקה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״הרחבת העיזבון לצורכי מזונות

63. (א) לא היה בעיזבון כדי סיפוק מזונות לכל הזכאים להם, רשאי בית המשפט לראות כחלק מן העיזבון מה שנתן המוריש בלי תמורה נאותה תוך שנתיים לפני מותו, למעט מתנות ותרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין.

(ב) בית המשפט רשאי לחייב את המקבל להחזיר לעיזבון או לשלם מזונות כדי שוויו של מה שנשאר בידו בזמן מות המוריש, ואם קיבל שלא בתום־לב – כדי שוויו של מה שקיבל.

(ג) המקבל רשאי להפחית את התמורה שנתן או שוויה ממה שעליו להחזיר או לשלם.״

סעיף 751 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 65 לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״עסקאות בזכות למזונות

65. (א) הסכם בדבר מזונות לפי פרק זה וויתור עליהם, אם נעשו בחיי המוריש – בטלים, ואם נעשו אחרי מותו, טעונים אישור בית המשפט.

(ב) הוראת צוואה השוללת או מגבילה זכות למזונות לפי פרק זה – בטלה.

(ג) זכות למזונות לפי פרק זה אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול ואינה עוברת בירושה.״

* סעיפים 410 עד 419.

חלק משנה שלישי: מימוש זכויות בעיזבון

פרק ראשון: צו ירושה וצו קיום צוואה

752. (א) הרשם לענייני ירושה או בית המשפט רשאים להצהיר על זכויות היורשים –

(1) בירושה על פי דין – באמצעות צו ירושה;

(2) בירושה על פי צוואה – באמצעות צו קיום צוואה.

(ב) ציווה המוריש רק על חלק מעיזבונו או על מנה בעיזבונו, יינתן על אותו חלק או אותה מנה צו קיום צוואה, ועל הנותר – צו ירושה.

הצהרה על זכויות היורשים [ירש 66, 67א (ב) סיפה]

753. בקשה למתן צו ירושה או צו קיום צוואה תוגש לרשם לענייני ירושה, וכל המעוניין בדבר רשאי להגיש התנגדות לה.

הגשת בקשות והתנגדויות [ירש 67,ח]

754. בקשה למתן צו ירושה או צו קיום צוואה שהוגשה לרשם לענייני ירושה תועבר לבית המשפט בכל אחד מאלה:

(1) הוגשה התנגדות לבקשה;

העברת בקשות לבית המשפט [ירש 67א(א)(1)–(4), (6),(8)]

דברי הסבר

חלק משנה שלישי: מימוש זכויות בעיזבון

פרק ראשון: צו ירושה וצו קיום צוואה

סעיף 752 ההוראה המוצעת משלבת את הוראות סעיפים 66 ו־67א(ב) לחוק הירושה, תוך השמטת ההתייחסות לדרך הפרוצדורלית שבה יש לראות בקשה למתן צו שהועברה מהרשם לבית המשפט, באשר מקומה של הוראה פרוצדורלית זו הוא בחוק בית המשפט לענייני משפחה (ראו תיקון מוצע לחוק האמור, בסעיף 958 המוצע). יצוין כי למעט חריגים, הסמכויות הניתנות על פי הפרק המוצע לרשם או לבית המשפט מוקנות גם לבית הדין הדתי (ראו דברי ההסבר לסעיף 821 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הצהרה על זכויות היורשים

66. (א) הרשם לעניני ירושה רשאי להצהיר על זכויות היורשים: בירושה על פי דין – על ידי צו ירושה; בירושה על פי צוואה – על ידי צו קיום צוואה (להלן – צו קיום).

(ב) ציווה המוריש חלק מנכסיו, יינתן על אותו חלק צו קיום, ועל הנותר – צו ירושה.

מתן צו ירושה וצו קיום על ידי בית המשפט

67א. (ב) בקשה שהדיון בה הועבר לבית המשפט לפי סעיף קטן (א), יראו אותה כתובענה לפי סעיף 1 לחוק בית המשפט לעניני משפחה, התשנ"ה–1995, ובית המשפט רשאי להצהיר על זכויות היורשים כאמור בסעיף 66."

סעיף 753 ההוראה המוצעת מבהירה כי ניתן להגיש בקשה מקורית למתן צו ירושה או צו קיום צוואה לרשם ולא לבית המשפט. ההוראות הפרוצדורליות לעניין הדרך והמועד להגיש התנגדויות ייוותרו בחוק הליכי ירושה (ראו סעיף 890(5) המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

הגשת התנגדויות

"67. הוגשה בקשה לצו ירושה או לצו קיום, יודיע על כך הרשם לעניני ירושה ברבים ויקבע זמן מתאים שלא יפחת משבועיים להגשת התנגדויות; כל המעונין בדבר רשאי להגיש התנגדות לרשם לעניני ירושה תוך הזמן שנקבע וכל עוד לא ניתן הצו."

סעיף 754 הוראות סעיף 67א לחוק הירושה קובעות, כי בקשות למתן צו ירושה או צו קיום צוואה, שהוגשו לרשם, יועברו לבית המשפט, וזאת אם הדיון בהן מעורר קושי – כך, כאשר מוגשת התנגדות, המחייבת, בדרך כלל, שמיעת ראיות; וכך, כאשר ליועץ המשפטי לממשלה או לאפוטרופוס הכללי יש עניין בבקשה (ואז נולד הקושי עקב היותו של הרשם גם סגן האפוטרופוס הכללי או עובד מדינה אחר שהאפוטרופוס הכללי ממונה עליו). כאשר מוגשת בקשה לקיום צוואה בעל פה או כאשר חלות על הבקשה הוראות הפרק הראשון לחלק המשנה הרביעי המוצע (משפט בין־לאומי פרטי) לא קיים קושי אפריורי כאמור, ועל כן מוצע לשנות מהוראות החוק הקיים, כך שבמקרים אלה לא יהיה צורך בהעברה אוטומטית של הדיון בבקשה לבית המשפט. יצוין כי סעיף זה אינו רלוונטי לבית הדין, באשר הוא מוסמך לדון, בכפוף לתנאים הקבועים בסעיף 821 המוצע, בבקשות כאמור, גם אם הן מחייבות בירור ראייתי.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מתן צו ירושה וצו קיום על ידי בית המשפט

67א. (א) על אף האמור בסעיף 66(א), בקשה לצו ירושה או לצו קיום שהוגשה לרשם לעניני ירושה תועבר לבית המשפט בכל אחד מאלה:

(1) הוגשה התנגדות לבקשה;

(2) המדינה או מוסד ממוסדותיה הם צד לבקשה;

(3) היועץ המשפטי לממשלה ראה לנכון ליזום הליך לעניין הבקשה או להצטרף להליך;

(4) האפוטרופוס הכללי מייצג בבקשה חסוי, קטין או נעדר;

(5) בצוואה נושא הבקשה קיים פגם או חסר כמשמעותו בסעיף 719;

(6) הרשם לענייני ירושה מצא לנכון להעביר את הבקשה לבית המשפט.

ראיה לפטירה או לצוואה [ירש 68]

755. (א) עובדת פטירתו של אדם וזמן פטירתו טעונים הוכחה בתעודת פטירה או בהצהרת מוות, כאמור בחוק הצהרות מוות, התשל"ח–1978[39], אלא אם כן התיר הרשם לענייני ירושה או בית המשפט, מטעמים מיוחדים, להוכיחם באופן אחר.

(ב) צוואה, למעט צוואה בעל פה וצוואה בהקלטה חזותית שנעשתה או שנשמרה באמצעות חומר מחשב, טעונה הוכחה בהגשת המקור; הוכח שהמקור נשמד בדרך או בנסיבות שאין בהן כדי לבטל את הצוואה, או שלא ניתן להגיש את המקור, רשאי בית המשפט להתיר את הוכחת הצוואה בהגשת העתק או באופן אחר.

תוכנם של צו ירושה וצו קיום צוואה [ירש 69]

756. (א) צו ירושה יצהיר על שמות היורשים ועל חלקו של כל אחד מהם בעיזבון או על מנה שהוא זכאי לה בירושה על פי דין.

(ב) צו קיום צוואה יצהיר שהצוואה היא בת־תוקף למעט הוראת צוואה שבית המשפט קבע שהיא בטלה.

דברי הסבר

(2) המדינה או מוסד ממוסדותיה הם צד לבקשה;

(3) היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו ראו לנכון ליזום הליך לעניין הבקשה או להצטרף להליך;

(4) האפוטרופוס הכללי מייצג בבקשה חסוי, קטין או נעדר;

(5) הצוואה נושא הבקשה היא צוואה בעל פה כמשמעותה בסעיף 23;

(6) בצוואה נושא הבקשה קיים פגם או חסר כמשמעותו בסעיף 25;

(7) על הירושה חלות הוראות הפרק השביעי;

(8) הרשם לענייני ירושה ראה לנכון להעביר את הבקשה לבית המשפט.

(ב) בקשה שהדיון בה הועבר לבית המשפט לפי סעיף קטן (א), יראו אותה כתובענה לפי סעיף 1 לחוק בית המשפט לעניני משפחה, התשנ"ה–1995, ובית המשפט רשאי להצהיר על זכויות היורשים כאמור בסעיף 66.

(ג) נתן בית המשפט צו ירושה או צו קיום לפי סעיף זה, יועבר העתק הצו לרשם לעניני ירושה לשם רישום לפי סעיף 773ד."

סעיף 755 בסעיף נעשה שינוי אחד מהותי הנוגע לצוואה מוקלטת. כאשר נעשתה הצוואה או נשמרה באמצעות חומר מחשב (ראו דברי ההסבר לסעיף 713(ג) המוצע), אין משמעות רבה להגשת המקור. החששות שאיתן מתמודד הסעיף המוצע, ימצאו מענה בדרישות הצורניות של צוואה זו ואשר לפיהן דרך שמירת חומר המחשב ודרך הפקתו עובר להגשתו לרשות המוסמכת חייבות להיות אמינות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"**ראיות**

68. (א) עובדת מותו של אדם וזמן מותו טעונים הוכחה בתעודת מוות או בהצהרת מוות, זולת אם התיר בית המשפט, או הרשם לעניני ירושה, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להוכיחם באופן אחר.

(ב) צוואה, למעט צוואה בעל פה, טעונה הוכחה בהגשת המקור; הוכח שהמקור נשמד בדרך או בנסיבות שאין בהם כדי לבטל את הצוואה, או שאי אפשר להגיש את המקור, רשאי בית המשפט להתיר הוכחת הצוואה בהגשת העתק או באופן אחר."

סעיף 756 ההוראה המוצעת משלבת את הוראות סעיפים 69 ו־70(ב) לחוק הירושה. ביחס לצו ירושה מוצע להוסיף כי הצו יפרט גם את המנה שהיורש זכאי לה על פי דין, וזאת נוכח העובדה כי ההגדרה של המונח מנה כוללת בחובה גם נכסים שהדין מקנה לבן זוגו של המוריש (ראו דברי ההסבר לסעיף 693). עוד מוצע להבהיר כי אם מתמנה מנהל עיזבון קבוע לאחר מתן הצו ולא בעת שניתן, אין הכרח לציין את דבר המינוי תוך תיקון הצו שניתן.

[39] ס"ח התשל"ח, עמ' 56; התשנ"ח, עמ' 244.

(ג) נתמנה מנהל עיזבון בעת מתן צו ירושה או צו קיום צוואה, יצוין הדבר בצו. [ירש 70(ב)]

757. נפטר יורש לאחר פטירת המוריש ולפני מתן צו ירושה או צו קיום צוואה או שחל בתקופה זו שינוי אחר, יפורט השינוי בצו, ורשאי הרשם לענייני ירושה או בית המשפט להוסיף ולפרט בצו פרטים כאמור בסעיף 756 גם לגבי השינוי כאמור. שינויים לאחר פטירת המוריש [ירש 70(א)]

758. (א) צו ירושה וצו קיום צוואה כוחם יפה כלפי כל אדם כל עוד לא תוקנו או בוטלו. כוחם של צו ירושה וצו קיום צוואה [ירש 71]

(ב) אין לתבוע זכויות על פי צוואה או להיזקק לה כצוואה, אלא אם כן ניתן עליה צו קיום צוואה. [ירש 39]

759. בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעוניין בדבר, לתקן או לבטל צו ירושה או צו קיום צוואה, שנתן הוא או הרשם לענייני ירושה, על סמך עובדות או טענות שלא היו לפניהם בעת מתן הצו; אין בהוראת סעיף זה כדי לגרוע מסמכותו של הרשם לענייני ירושה לתקן טעות סופר לפי הוראות סעיף 726. תיקון וביטול של צו ירושה וצו קיום צוואה [ירש 72(א)]

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"תכנם של צו ירושה וצו קיום

69. (א) צו ירושה יצהיר על שמות היורשים ועל חלקו היחסי של כל אחד מהם בעזבון.

(ב) צו קיום יצהיר שהצוואה היא בת־תוקף חוץ מהוראותיה שבית המשפט מצא שהן בטלות.

שינויים לאחר מות המוריש

70. (ב) נתמנה מנהל עזבון, יצוין הדבר בצו הירושה או בצו הקיום."

סעיף 757 הוראת סעיף 70(א) לחוק הירושה קובעת, כי אם נפטר יורש לאחר מות המוריש ולפני מתן צו הירושה או צו קיום הצוואה, יפרט הצו את מצב הדברים החדש שנוצר. משמעו של הכלל הוא למשל, כי יש לפרט בצו שניתן ביחס למוריש, את יורשי היורש שנפטר אחריו. בשל העובדה כי ייתכנו בהקשר זה מצבים סבוכים ומורכבים, מוצע להקל בדרישה ולקבוע כי בית המשפט או הרשם, אשר מוציאים את הצו, יוכלו להחליט בהתאם לשיקול דעתם, אם לפרט את יורשיו של היורש שנפטר לאחר פטירת המוריש, או רק לציין את דבר פטירתו.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"שינויים לאחר מות המוריש

70. (א) מת יורש אחרי מות המוריש ולפני מתן הצו, או שחל באותה תקופה שינוי אחר, יפרט הצו את הפרטים האמורים בסעיף 69 כמצבם בזמן מתן הצו."

סעיף 758 הוראת הסעיף המוצע משלבת את הוראות סעיפים 39 ו־71 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

כוחם של צו ירושה וצו קיום

"71. צו ירושה וצו קיום כוחם יפה כלפי כל העולם כל עוד לא תוקנו או בוטלו.

הצורך בצו קיום צוואה

39. אין לתבוע זכויות על פי צוואה ואין להיזקק לה כצוואה אלא אם ניתן עליה צו קיום לפי הוראות הפרק החמישי."

סעיף 759 מוצע לבטל את סמכותו של הרשם לתקן או לבטל צו שנתן, באשר בתיקון או בביטול הצו יש משום שינוי של ההצהרה על קיומן של זכויות, כאמור בצו המתוקן. חריג לכך הוא אם מבוקש לתקן טעות סופר שנפלה במתן הצו, שאז תיוותר סמכות התיקון לרשם. כמו כן מוצע להבהיר שגם בית הדין הדתי מוסמך לתקן צו ובלבד שמדובר בצו שהוא הוציא (ראו דברי ההסבר לסעיף 821 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"תיקון וביטול של צו ירושה ושל צו קיום

72. (א) נתן רשם לעניני ירושה או בית משפט צו ירושה או צו קיום, רשאי כל אחד מהם, לגבי הצווים שנתן, לפי בקשת מעונין בדבר, לתקנם או לבטלם על סמך עובדות או טענות שלא היו בפניו בזמן מתן הצו; ואולם ראה רשם לעניני ירושה שלא להיזקק לעובדה או לטענה שהמבקש יכול היה להביאה לפני מתן הצו, או שיכול היה להביאה ולא עשה כן בהזדמנות הסבירה הראשונה, יעביר את הבקשה לבית המשפט.

(ב) תוקן או בוטל צו ירושה או צו קיום לפי הוראות סעיף קטן (א) יודיע על כך הרשם לעניני ירושה ברבים וליורשים על פי דין או לנהנים על פי צוואה."

הוצאות ההליכים
[ירש 74]

760. ההוצאות הכרוכות בהליכים לפי פרק זה, בסכום שקבע בית המשפט, או אם ניתנה לכך הסכמת כל הצדדים הנוגעים בדבר – בסכום שקבע הרשם לענייני ירושה, יחולו על העיזבון, אלא אם כן קבע בית המשפט או הרשם לענייני ירושה, לפי העניין, שהוצאות כאמור יחולו, כולן או חלקן, על אחד הצדדים.

קיום חיוב בתום לב
[ירש 73]

761. קיים חייב חיוב בהסתמך על צו ירושה או צו קיום צוואה שבוטל או שתוקן לאחר מכן, פטור החייב מחבותו, אף אם הצו בוטל או תוקן לאחר מכן, אלא אם כן פעל שלא בתום לב.

פרק שני: ניהול העיזבון וחלוקתו

סימן א': שמירת העיזבון ומנהל עיזבון זמני

שמירה על נכסי העיזבון
[ירש 77]

762. בית המשפט רשאי, בכל עת לאחר מות המוריש, לבקשת מעוניין בדבר או מיוזמתו, לנקוט אמצעים הנראים לו לשם שמירת העיזבון או לשם שמירת זכויות בעיזבון, לרבות עיכוב זמני של פעולות בנכסי העיזבון או מתן צו למכירת נכסים פסידים שבעיזבון, והכל אם מצא כי קיימות נסיבות המצדיקות זאת.

מנהל עיזבון זמני
[ירש 77, ח]

763. (א) התקיימו הנסיבות כאמור בסעיף 762 וכל עוד לא ניתן צו ירושה או צו קיום צוואה, רשאי בית המשפט למנות מנהל עיזבון זמני.

(ב) התפקידים והסמכויות של מנהל העיזבון הזמני ייקבעו בידי בית המשפט.

(ג) הוראות סימן ב' למעט סעיפים 764, 769 ו־771, והוראות סעיפים 89 ו־91 יחולו, בשינויים המחויבים, גם על מנהל העיזבון הזמני.

דברי הסבר

סעיף 760 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 74 לחוק הירושה, בשינויי נוסח ובשינוי מהותי אחד, שלפיו הרשם רשאי להורות על הטלת ההוצאות על אחד הצדדים, אם היתה על כך הסכמה של כל המעוניינים בדבר.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוצאות

74. ההוצאות הכרוכות בהליכים לפי פרק זה, בסכום שיקבע בית המשפט או הרשם לעניני ירושה, יחולו על העזבון אם לא הורה בית המשפט או הרשם לעניני ירושה שיחולו, כולן או מקצתן, על צד אחר."

סעיף 761 ההוראה חוזרת על הסיפה של סעיף 73 לחוק הירושה בשינויי נוסח. יצוין כי הרישה של הסעיף, העוסקת ברכישת זכות בתום לב ובתמורה בהסתמך על צו ירושה או צו קיום צוואה, ואשר נודעת כ"תקנת השוק של ירושה", הועברה לחלק הנכסים, לסעיף 508 המוצע. זאת כדי לרכז בסעיף אחד את כל הוראות החקיקה האזרחית העוסקות בתחרות זכויות. (ראו דברי ההסבר לסעיף 508(ג) המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הגנת רוכש בתום לב

73. מי שרכש זכות בתום לב ובתמורה בסמכו על צו ירושה או על צו קיום שהיה בר־תוקף אותה שעה, או מי שקיים חיוב בתום לב בסמכו כאמור, אין לבטל זכותו או לחייבו שנית אף אם הצו תוקן או בוטל לאחר מכן."

פרק שני: ניהול העיזבון וחלוקתו

סימן א': שמירת העיזבון ומנהל עיזבון זמני

סעיף 762 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 77 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. ההתייחסות לאפשרות למנות מנהל עיזבון זמני ולסמכויותיו נעשית בסעיפים הבאים, שיוחדו לשם כך.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אמצעים לשמירת העיזבון

77. בכל עת לאחר מות המוריש וכל עוד לא נתמנה מנהל עיזבון רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לנקוט אמצעים הנראים לו לשמירת העיזבון או לשמירת זכויות בעיזבון, לרבות עיכוב זמני של פעולות בנכסי העיזבון, מתן צו למכירתם של נכסים פסידים שבעיזבון ומינוי מנהל עיזבון זמני."

סעיף 763 ההוראה המוצעת מתייחסת לתפקידו ולסמכויותיו של מנהל העיזבון הזמני באופן מפורט יותר יחסית לחוק הירושה. על פי המוצע, אם קיימות נסיבות המצדיקות נקיטת פעולות לצורך שמירת נכסי העיזבון או זכויות בעיזבון, רשאי בית המשפט למנות מנהל עיזבון זמני. ההוראה מבהירה כי מנהל עיזבון זמני יוכל להתמנות כל עוד לא ניתן צו ירושה או צו קיום צוואה, ואין לדעת את זהות היורשים, ואילו מנהל עיזבון קבוע יתמנה בעת או לאחר שניתנו הצווים כאמור. בית המשפט הוא שיקבע את סמכויות מנהל העיזבון הזמני,

סימן ב': מנהל העיזבון, תפקידיו וסמכויותיו

מינוי מנהל עיזבון קבוע
[ירש 78 , 81א]

764. (א) בית המשפט רשאי, לבקשת מעוניין בדבר, למנות מנהל עיזבון קבוע (בפרק זה – מנהל עיזבון).

(ב) הרשם לענייני ירושה רשאי למנות מנהל עיזבון אם הסכימו לכך כל הצדדים הנוגעים בדבר, ואולם ההליכים לפי פרק זה, יימשכו בבית המשפט; קבע המוריש בצוואתו אדם שיבצע את צוואתו או שינהל את עיזבונו כאמור בסעיף 75(א), יראו את הנוגעים בדבר כמסכימים למינויו אם לא הגישו לרשם לענייני ירושה את התנגדותם למינוי.

(ג) מנהל עיזבון ימונה בעת מתן צו ירושה או צו קיום צוואה או לאחר שניתנו.

כשרות להתמנות למנהל עיזבון
[ירש 79]

765. (א) למנהל עיזבון כשיר להתמנות יחיד, תאגיד או האפוטרופוס הכללי.

(ב) קטין, פסול דין, מי שהוכרז פושט רגל וכן תאגיד שהחליט על פירוק מרצון או שניתן לגביו צו פירוק, אינם כשירים להתמנות למנהלי עיזבון. [ח]

(ג) מינה בית המשפט או הרשם לענייני ירושה, לפי העניין, תאגיד כמנהל עיזבון, רשאי הוא לקבוע יחיד שימלא את תפקיד מנהל העיזבון מטעם התאגיד. [ח]

דברי הסבר

באשר, ככלל, מדובר בפעולות דחופות ומוגדרות שיש לעשותן כדי למנוע פגיעה בזכויות. הוראות סעיף קטן (ג) המוצע מחילות את ההוראות הכלליות החלות על מנהל עיזבון קבוע, למעט ההוראה הנוגעת לתפקידיו וסמכויותיו, גם על מנהל העיזבון הזמני. ככלל מנהל עיזבון זמני אינו מוסמך, ואין זה מתפקידו לחלק את נכסי העיזבון, שכן בעת מינויו טרם ניתן צו ירושה או צו קיום צוואה, ואם כבר ניתן צו כזה, הרי שיש למנות מנהל עיזבון קבוע (ראו דברי ההסבר לסעיף 764 המוצע). בשל העובדה כי בית המשפט הוא הקובע את מסגרת תפקידיו וסמכויותיו של מנהל העיזבון הזמני, אין משמעות למתן סמכות לרשם למנות מנהל עיזבון זמני. עוד יחולו על מנהל העיזבון הזמני ההוראה לעניין תשלום הוצאותיו (סעיף 781 המוצע) וההוראה המחייבת הגשת בקשה לניהול עיזבון בפשיטת רגל, אם מתברר כי אין די במסת נכסי העיזבון כדי לסלק את חובות העיזבון ואת המזונות מהעיזבון (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 783 המוצע).

סימן ב': מנהל העיזבון, תפקידיו וסמכויותיו

סעיף 764 הוראת הסעיף המוצע מאחדת את הוראות סעיפים 78 ו־81א לחוק הירושה. הסעיף אמנם עוסק במנהל עיזבון קבוע, הממונה בעת מתן צו או לאחר מכן, אך כאמור בסעיף 763(ג) המוצע, כמעט כל הוראות הסימן יחולו גם על מנהל עיזבון זמני. ביחס לרשם לענייני ירושה יצוין כי הוא מוסמך למנות מנהל עיזבון קבוע רק אם יש הסכמה למינוי של כל הצדדים הנוגעים בדבר. מוצע להבהיר כי אם נתן המוריש בצוואתו הוראות לעניין מינוי מנהל עיזבון, יראו את הדבר כחזקת הסכמה למינוי.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מינוי מנהל עיזבון

78. (א) בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעונין בדבר, למנות בצו מנהל עיזבון.

(ב) היתה הבקשה בהסכמת כל הצדדים הנוגעים בדבר, תוגש הבקשה לרשם לעניני ירושה; הוגשה בקשה כאמור, רשאי הרשם לעניני ירושה למנות בצו מנהל עיזבון, ויהיו לו, לעניין המינוי, הסמכויות הנתונות לבית המשפט לפי סעיף 89.

הליכים בבית המשפט

81א. נתמנה מנהל עיזבון לפי סעיף 78(ב) או לפי סעיף 81, יימשכו ההליכים לפי פרק זה בבית המשפט."

סעיף 765 לסעיף קטן (א)

ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 79 לחוק הירושה.

לסעיף קטן (ב)

בדומה לתנאי הכשירות הנדרשים מנאמן (ראו סעיף 571(א) לחוק המוצע) מוצעת הוראה חדשה, שלפיה גם אדם שהוכרז פסול דין או פושט רגל ובמקרה של תאגיד – אם הוא בהליכי פירוק, לא יוכלו להתמנות למנהלי עיזבון. מצבים אלה פוגמים כמובן ביכולת התפקוד של מנהל העיזבון ועל כן גם אם ננקב בצוואת המנוח שמו של הבלתי כשיר כמנהל העיזבון המועדף, רשאי בית המשפט שלא למנותו (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 767 המוצע).

לסעיף קטן (ג)

בדומה להוראות סעיף 34 לחוק הכשרות, מוצע כי אם מונה תאגיד למנהל עיזבון, יוכל בית המשפט להחליט שיחיד ימלא מטעם התאגיד את תפקידי מנהל העיזבון. בשל העובדה כי כהונת מנהל העיזבון משלבת קיומם של חיובי אמון (ראו סעיפים 434 עד 442 לחוק המוצע), יוכל בית המשפט לזהות את האדם שעליו יוטלו חיובים אלה באופן אישי. מובן כי הדבר אינו גורע מן האפשרות כי התאגיד יבטח את האדם שמונה למנהל עיזבון בכפוף לכל דין אחר.

הסכמה למינוי
[ירש 80]

766. לא יתמנה למנהל עיזבון אלא מי שהודיע לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה, לפי העניין, על הסכמתו לכך.

הוראות המוריש לעניין מנהל עיזבון
[ירש 81]

767. (א) קבע המוריש, בצוואתו, אדם שיבצע את צוואתו או שינהל את עיזבונו, ימנה בית המשפט או הרשם לענייני ירושה, לפי העניין, את האדם שנקבע בצוואה, למנהל העיזבון, אלא אם כן אותו אדם אינו מסכים או אינו כשיר למינוי או אם קיימים טעמים מיוחדים שלא למנותו; ואולם רשאי בית המשפט או הרשם לענייני ירושה, לפי העניין, להחליט שלא למנות מנהל עיזבון, על אף הוראה כאמור בצוואה או על אף הוראה ולפיה יש למנות מנהל עיזבון שזהותו לא נקבעה בידי המוריש.

[ירש 95]

(ב) נתן המוריש הוראה בצוואתו הנוגעת למנהל העיזבון, בעניין מן העניינים הנתונים לפי סימן זה לשיקול דעתו של בית המשפט, יפעל בית המשפט בהתאם להוראות אלה, אלא אם כן מצא שיש לסטות מהן.

איסור פעולות בידי היורשים
[ירש 121(א)]

768. נתמנה מנהל עיזבון, אין היורשים רשאים לעשות פעולות בעיזבון, אלא ברשות מנהל העיזבון או בית המשפט.

תפקידי מנהל העיזבון
[ירש 82, 98]

769. מנהל עיזבון חייב, בכפוף להוראות בית המשפט, לבצע את התפקידים המפורטים להלן:

(1) לכנס את נכסי העיזבון, ובכלל זה לדרוש שנכסי העיזבון יימסרו לו, ושהחובות למוריש יסולקו לו;

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

כשרות להתמנות

"79. למנהל העיזבון יכול להתמנות יחיד או תאגיד או האפוטרופוס הכללי."

סעיף 766 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 80 לחוק הירושה, בשינוי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הסכמה

80. לא יתמנה למנהל עיזבון אלא מי שהודיע לבית המשפט או לרשם לעניני ירושה, לפי העניין על הסכמתו לכך."

סעיף 767 לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 81 לחוק הירושה, תוך שינוי מסוים. כאמור בחוק הקיים, ברירת המחדל המוצעת היא כי בית המשפט או הרשם לענייני ירושה, יכבדו את רצונו של המנוח כפי שמורה הצוואה, וימנו מנהל עיזבון אם קבע המוריש כך, אלא אם כן אין אותו אדם כשיר למינוי או שלא הסכים לו, או שמטעמים מיוחדים ראוי שהאדם הנקוב בצוואה לא ימונה לתפקיד. מוצע להוסיף ולאפשר לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה שלא למנות מנהל עיזבון כלל, אם הדבר אינו נדרש, על אף האמור בצוואה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 95 לחוק הירושה, בשינוי אחד – מוצע לאפשר לבית המשפט לסטות מהוראות הצוואה גם אם אין טעמים מיוחדים לכך.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוראות המוריש

81. קבע המוריש בצוואתו אדם שיבצע צוואתו או שינהל עזבונו, ימנה בית המשפט או הרשם לעניני ירושה, לפי העניין, אותו אדם כמנהל עיזבון, זולת אם אינו יכול או אינו מסכים לקבל את המינוי או שבית המשפט או הרשם לעניני ירושה משוכנע, מטעמים מיוחדים שיירשמו, שיש סיבות מיוחדות שלא למנותו.

הוראות המוריש

95. נתן המוריש בצוואתו הוראות בעניין מן העניינים הנתונים לפי סימן זה לשיקול דעתו של בית המשפט, יפעל בית המשפט בהתאם להוראות אלה, זולת אם שוכנע, מטעמים שיירשמו, שהיו סיבות מיוחדות לסטות מהן."

סעיף 768 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 121(א) לחוק הירושה, והועברה מהסימן הדן בניהול העיזבון על ידי היורשים.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוראה כללית

121. (א) נתמנה מנהל עיזבון, אין היורשים רשאים לעשות בעיזבון, אלא ברשות מנהל העיזבון או בית המשפט."

סעיף 769 ההוראה המוצעת משלבת את הוראות סעיף 82 ו־98 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. התיבה "וידו בזה כיד המוריש" שבסעיף 98 הושמטה כמיותרת.

(2) לנהל את העיזבון;

(3) לסלק את חובות העיזבון;

(4) לחלק את יתרת העיזבון בין היורשים, לפי צו ירושה או צו קיום צוואה;

(5) לבצע כל פעולה אחרת הדרושה לביצועם של צו ירושה או צו קיום צוואה.

הוראות בית המשפט [ירש 83]

770. בית המשפט רשאי בכל עת, לפי בקשת מעוניין בדבר או מיוזמתו, לתת הוראות למנהל העיזבון בכל הנוגע למילוי תפקידיו.

סמכויות מנהל העיזבון [ירש 97, ח]

771. (א) מנהל העיזבון מוסמך לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), פעולה של מנהל עיזבון שהיא מן הפעולות המנויות להלן, טעונה אישור מראש של בית המשפט; ואולם רשאי בית המשפט, מטעמים מיוחדים, לאשר את הפעולה בדיעבד:

(1) עסקה במקרקעין הטעונה רישום בפנקסי המקרקעין;

(2) המחאה של זכות לקבלת זכות במקרקעין הטעונה רישום בפנקסי המקרקעין;

דברי הסבר

נוסח חוק הירושה הקיים:

"תפקידים

82. מנהל עיזבון חייב, בכפוף להוראות בית המשפט, לכנס את נכסי העיזבון, לנהל את העיזבון, לסלק את חובות העיזבון, לחלק את יתרת העיזבון בין היורשים, לפי צו ירושה או צוואה מקויימת, ולעשות כל דבר אחר הדרוש לביצועם של צו ירושה או צוואה מקויימת.

כינוס נכסי העיזבון

98. מנהל העיזבון רשאי לדרוש שנכסי העיזבון יימסרו לו ושחובות שהגיעו למוריש יסולקו לו, וידו בזה כיד המוריש."

סעיף 770 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 83 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוראות בית משפט

83. בית המשפט רשאי, בכל עת, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לתת למנהל עיזבון הוראות בכל דבר הנוגע למילוי תפקידיו."

סעיף 771 סעיף 97 לחוק הירושה קובע רשימה של פעולות שלצורך ביצוען חייב מנהל העיזבון לבקש את אישור בית המשפט מראש. מוצע לתקן הוראה זו בכמה היבטים: ראשית, תיעשה אבחנה בין רשימת הפעולות הנדרשות לאישור אם אין הסכמה בין היורשים (סעיף קטן (ב) המוצע), ובין רשימת הפעולות הנדרשות אישור אם יש הסכמה בין כל היורשים (סעיף קטן (ג) המוצע), שתהיה מצומצמת יותר. אבחנה זו תפשט הליכים ותגביר את סמכויותיו של מנהל העיזבון לפעול במצבי הסכמה. שנית, רשימת הפעולות שונתה כך שתתאים יותר למציאות החיים המודרנית ולהגדרת הפעולות הרלוונטיות כפי שנעשה באופן כללי בחוק. בנוסף, ניתנת הסמכות לבית המשפט לאשר פעולות גם בדיעבד ולא רק מראש, וזאת במקרים מיוחדים, שבהם אין הצדקה לביטול הפעולה רק משום שהיה מחדל בפנייה לבית המשפט לפני ביצועה (למשל, במצב שבו הפעולה שבוצעה בלא אישור מטיבה עם כל היורשים). הוראה הדומה להוראה המוצעת כאן, אשר גם לגביה מוצעים תיקונים, קיימת ביחס לפעולותיו של האפוטרופוס בשמו של קטין, פסול דין או חסוי (ראו דברי ההסבר לסעיפים 24 ו־25 לחוק המוצע).

לסעיף קטן (א)

הסעיף הקטן המוצע חוזר על הרישה של סעיף 97 לחוק הירושה.

לסעיף קטן (ב)

לפסקה (1)

ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בשינוי נוסח. יובהר כי עסקה במקרקעין שאינה טעונה רישום, כמו שכירות לטווח קצר, לא נדרש לה אישור.

לפסקה (2)

ההוראה המוצעת היא הוראה חדשה המרחיבה את הוראת פסקה (1) גם לעסקאות שנעשות לגבי מקרקעין, היינו עסקאות בזכות החוזית לקבלת זכות במקרקעין. בשל האופי הדומה של פעולת ההמחאה מוצדק שגם לגביה יידרש אישור בית המשפט.

(3) מתן מתנה או תרומה, למעט מתנה או תרומה הניתנות לפי הנהוג בנסיבות העניין;

(4) פעולה שמנהל העיזבון נמצא לגביה בניגוד עניינים;

(5) פעולה אחרת שבית משפט קבע כי היא טעונה את אישורו, לרבות פעולה ששווייה עולה על סכום שקבע;

(6) התחייבות לביצוע פעולה מהפעולות המנויות בפסקאות (1) עד (5); ניתן אישור להתחייבות על פי פסקה זו, לא יידרש אישור נוסף לפי סעיף קטן זה לצורך ביצוע הפעולה נושא ההתחייבות.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב), הסכימו כל היורשים לביצוע פעולה כאמור בפסקאות (1) עד (3) של אותו סעיף קטן, או להתחייבות לביצוע פעולה כאמור, אין הפעולה או ההתחייבות טעונות אישור של בית המשפט.

דברי הסבר

לפסקה (3)

הוראה חדשה הדומה להוראה הקבועה בסעיף 24 לחוק המוצע. נוכח הרציונל של ההוראה הקבועה כאמור לגבי פעולות אפוטרופוס מוצע לאמצה לכאן לגבי פעולות מנהל העיזבון. יצוין כי הסיטואציה של מתן מתנות או תרומות על ידי מנהל העיזבון נדירה, שכן עיקר תפקידו לחלק את העיזבון ולא להוציא נכסים מן המסה בניגוד לאינטרס של היורשים; ואולם אם בכל זאת יידרש מנהל העיזבון לפעולה כאמור, יהיה חייב לקבל לכך את אישור בית המשפט.

לפסקה (4)

אם מנהל העיזבון נמצא בניגוד עניינים ביחס לפעולה שאותה הוא מבצע, יש הצדקה לכך שבית המשפט יבחן את הפעולה כדי שיהיה ניתן להעריך את ההצדקה לביצועה על אף ניגוד העניינים, ותוך שמירה על האינטרס של צדדים שאינם "זוכים" מניגוד העניינים.

לפסקה (5)

החוק הקיים מציין סוגים של פעולות, אשר אישור בית המשפט נדרש להן ככל הנראה נוכח היקפן הכספי. כך היא הדרישה למשל, לגבי אישור עסקה במקרקעין, הנתפסת כעסקה בהיקף כספי גדול. ואולם לעתים מזומנות דווקא עסקה שאינה טעונה רישום לצורך תקפותה או עסקה שאינה לגבי מקרקעין היא בהיקף כספי גדול, ועל כן ניתן לראות גם אותה כעסקה שראוי שבית המשפט יבחן לפני ביצועה. ההוראה החדשה מאפשרת לבית המשפט לקבוע כי פעולה ששווייה יעלה על סכום שייקבע תחייב את אישורו לפני ביצועה. ההוראה מאפשרת גמישות לבית המשפט לבחון את הנסיבות המתאימות לכל עיזבון ועיזבון.

לפסקה (6)

ההוראה החדשה דורשת אישור גם להתחייבות לביצוע הפעולה המנויה ברשימה, שכן ממילא ההשפעה על העיזבון היא כבר בשלב ההתחייבות ולא רק בשלב הריאלי. עם זאת מובהר כי אין לדרוש אישור כפול (גם לשלב הריאלי) ודי בקבלת אישור להתחייבות.

לסעיף קטן (ג)

כאמור לעיל, אם יש הסכמה בין היורשים כולם, אין טעם להטריח את מנהל העיזבון או את היורשים לפנות לבית המשפט כדי שיברר את ההצדקות לביצוע הפעולות המנויות ברשימה. יוצאות דופן הן פעולות שבניגוד עניינים, אשר מצויות בסיכון גבוה של קיפוח זכויות של צדדים חלשים, וכן, כמובן, פעולות שבית המשפט קבע מראש שהן דורשות את אישורו. יצוין כי כאשר בית המשפט סבור, שפעולות מנהל העיזבון עלולות לפגוע בזכויות של נושי העיזבון, ראוי כי יתחשב בכך ויעשה שימוש בסמכותו השיורית לקבוע פעולות הטעונות אישור.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"סמכויות מנהל העיזבון

97. מנהל העיזבון מוסמך לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו; את הפעולות המנויות להלן אין הוא מוסמך לעשות בלי שבית המשפט אישרן תחילה:

(1) העברה, שעבוד, חלוקה או חיסול של יחידה משקית בחקלאות, בתעשיה, במלאכה או במסחר, או של דירה;

(2) השכרה שחוקי הגנת הדייר חלים עליה;

(3) פעולה שתקפה תלוי ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק;

(4) מתן ערובה;

(5) כל פעולה אחרת שקבע אותה בית המשפט, בצו המינוי או לאחר מכן, כטעונת אישור כאמור."

772. מנהל עיזבון יחזיק או ישקיע את כספי העיזבון, שאינם דרושים לצורכי הנהלתו השוטפים, באופן המועיל לשמירת הקרן ולעשיית פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע דרכים להשקעת כספי העיזבון, שיחייבו את מנהל העיזבון.

השקעת כספי העיזבון [ירש 85א]

773. בית המשפט רשאי לקבוע שכר למנהל העיזבון וכן שיפוי בעד הוצאותיו, הכל בהתאם להוראות שקבע שר המשפטים.

שכר והוצאות מנהל העיזבון [ירש 91]

774. (א) מנהל עיזבון אחראי לנזק שנגרם עקב הפרת חובתו כמנהל עיזבון.

(ב) מנהל עיזבון אינו נושא באחריות בשל השקעת כספי העיזבון שנעשתה בהתאם לתקנות שקבע שר המשפטים לפי הוראות סעיף 772.

(ג) מנהל עיזבון אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב ובלא התרשלות לפי הוראות בית המשפט.

(ד) בית המשפט רשאי לפטור מנהל עיזבון שאינו פועל דרך עיסוק, מאחריותו, או להגבילה, אם פעל בתום לב לשם מילוי תפקידיו.

אחריות מנהל עיזבון לנזק [ירש 88]

775. מונה יותר ממנהל עיזבון אחד יחולו ההוראות האלה, אלא אם כן הורה בית המשפט אחרת:

(1) מנהלי העיזבון יפעלו תוך הסכמה ביניהם; היו דעותיהם חלוקות, יפעלו כפי שיחליט בית המשפט;

מנהלי עיזבון אחדים [ירש 93]

דברי הסבר

סעיף 772 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 85א לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"השקעת כספים

85א. כספי העיזבון שאינם דרושים לצרכי הנהלתו השוטפים, חייב מנהל העיזבון להחזיקם או להשקיעם כדרוש לשם שמירת הקרן והבטחת פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות דרכים להשקעת כספי עיזבון, שיהיו חובה על מנהל עיזבון."

סעיף 773 מוצע להוסיף, בהתאם לנהוג, התייחסות מפורשת לכך שמנהל העיזבון זכאי אף לשיפוי בשל הוצאותיו. הוראה דומה חלה גם על נאמן (ראו סעיף קטן 578(ב) לחוק המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"שכר

91. בית המשפט רשאי לפסוק למנהל עיזבון שכר לפי כללים שקבע שר המשפטים בתקנות."

סעיף 774 ההוראה המוצעת מבהירה את מסגרת האחריות של מנהל העיזבון, ויש בה כמה שינויים יחסית להוראות סעיף 88 לחוק הירושה. ככלל, מנהל העיזבון אחראי לנזק שגרם, בכפוף לכמה חריגים. חריג ראשון הוא פטור מאחריות לפעולה לצורך השקעת כספים, שנעשתה על פי התקנות בעניין. חריג שני הוא במצב שבו מנהל העיזבון פועל בתום לב ובהעדר התרשלות לצורך ביצוע הוראות בית המשפט. יחסית לחוק הקיים מוצע להבהיר כי הפטור האמור יינתן רק אם מנהל העיזבון פעל בלא התרשלות, שכן לא די בתום לב בביצוע הפעולה ונדרשת גם רמה סבירה של התנהגות. חריג נוסף לאחריות כאמור הוא במצב שבו מנהל עיזבון, שאינו פועל על דרך עיסוק, גרם לנזק בתום לב, כי אז רשאי בית המשפט לפטור אותו מאחריות גם אם התרשל, או שבית המשפט לא אישר את פעולתו הספציפית. הוראה דומה קיימת גם לעניין אחריותו של נאמן (ראו סעיף 580(ד) בחלק הרביעי שבחוק המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אחריות

88. מנהל עיזבון אחראי לנזק שנגרם עקב הפרת חובתו כמנהל עיזבון; בית המשפט רשאי לפטרו מאחריותו, כולה או מקצתה, אם פעל בתום לב ונתכוון למילוי תפקידיו; מנהל עיזבון אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט."

סעיף 775 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 93 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. פסקה (2) בסעיף 93 לחוק הקיים הושמטה כמיותרת.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מנהלים אחדים

93. מינה בית המשפט או הרשם לענייני ירושה שני מנהלי עיזבון או יותר, יחולו ההוראות הבאות, זולת אם הורה בית המשפט אחרת:

(1) מנהלי העיזבון חייבים לפעול תוך הסכמה; בעניין שדעותיהם חלוקות, יפעלו כפי שיחליט בית המשפט;

(2) בעניין שאינו סובל דיחוי, רשאי כל אחד ממנהלי העיזבון לפעול על דעת עצמו;

(3) מנהלי העיזבון אחראים לפעולותיהם יחד ולחוד, למעט מנהל עיזבון שהתנגד לפעולה או שלא ידע עליה;

(4) התפנה מקומו של אחד ממנהלי העיזבון מכל סיבה שהיא, חדל לפעול, או פסקה כשרותו להיות מנהל עיזבון, יודיעו האחרים על כך לבית המשפט, ועליהם להמשיך בתפקידיהם כל עוד לא הורה בית המשפט אחרת.

התפטרות, פיטורין וסיום תפקידו של מנהל עיזבון [ירש 92]

.776 (א) מנהל עיזבון רשאי להתפטר, בהודעה בכתב לבית המשפט; היו מנהלי עיזבון אחדים, ימסור המנהל את ההודעה גם למנהלי העיזבון האחרים; להתפטרות כאמור אין תוקף, אלא אם כן אושרה בידי בית המשפט ומהמועד שנקבע לכך באישור.

(ב) בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעוניין בדבר או מיוזמתו, לפטר מנהל עיזבון אם לא מילא את תפקידו כראוי, או אם ראה סיבה אחרת לפיטוריו.

(ג) סיום תפקידו של מנהל עיזבון טעון אישור של בית המשפט ויהיה לו תוקף מהמועד שנקבע לכך באישור.

תוקף פעולת מנהל העיזבון באין אישור או הסכמה [ירש 94]

.777 פעולה של מנהל עיזבון, הטעונה אישור של בית המשפט כאמור בסעיף 771(ב), או הסכמה כאמור בסעיף 775(1), תהיה תקפה אף באין אישור או הסכמה כאמור, אם נעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב.

דברי הסבר

(2) פעולה של אחד או של אחדים ממנהלי העיזבון טעונה הסכמת האחרים או אישור בית המשפט, מראש או למפרע;

(3) בעניין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד ממנהלי העיזבון לפעול על דעת עצמו;

(4) כל מנהל עיזבון אחראי לפעולת חבריו זולת אם התנגד לה או לא ידע עליה;

(5) נתפנה מקומו של אחד ממנהלי העיזבון או שחדל לפעול, זמנית או לצמיתות, חייבים אחרים להודיע על כך מיד לבית המשפט, והם חייבים ומוסמכים להמשיך בתפקידיהם כל עוד לא הורה בית המשפט אחרת."

סעיף 776 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 92 לחוק הירושה, תוך הוספת חובת יידוע על התפטרות גם למנהלי העיזבון האחרים, ככל שישנם. יצוין כי בשונה מבעלי תפקידים אחרים (נאמן, אפוטרופוס) מנהל העיזבון אינו יכול לכהן בתפקידו אלא אם כן מונה לכך על ידי בית המשפט. על כן, ונוסף על סיום התפקיד בשל פיטורין או התפטרות, יש צורך באישור בית המשפט גם על סיום תפקיד בשל סיבה אחרת, למשל בשל סיום הליכי ההורשה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"פקיעת המשרה

92. (א) מנהל עיזבון רשאי, על ידי הודעה בכתב לבית המשפט, להתפטר מתפקידו; ההתפטרות אינה תופסת אלא אם בא עליה אישור בית המשפט ומן היום שנקבע לכך באישור.

(ב) בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לפטר מנהל עיזבון אם לא מילא תפקידו כראוי או אם ראה בית המשפט סיבה אחרת לפיטוריו.

(ג) משרתו של מנהל עיזבון פוקעת אם אישר בית המשפט שסיים תפקידו ומן היום שנקבע לכך באישור."

סעיף 777 חוק הירושה מקנה הגנה מסוימת לצד שלישי, אשר יש לו עניין בפעולה המבוצעת בידי מנהל עיזבון, שאמור לקבל את אישור מנהלי העיזבון האחרים לפעולה ולא עושה כן. על פי הוראת סעיף 94 לחוק הירושה, הפעולה תיחשב לתקפה ובלבד שהצד השלישי פעל בתום לב אובייקטיבי ("שלא ידע ולא היה עליו לדעת"). מוצע מחד גיסא להרחיב את ההגנה ולקבוע כי תחול לגבי הצד השלישי גם במצב שבו מנהל העיזבון נדרש לאישור בית המשפט לפעולה אך לא עשה כן (ראו דברי ההסבר לסעיף 771 המוצע), ומאידך גיסא להוסיף דרישה של תשלום תמורה בידי הצד השלישי לצורך מתן ההגנה. הוראות דומות קיימות גם לגבי אפוטרופוס (ראו סעיף 27 לחוק המוצע) ונאמן (ראו סעיפים קטנים 579(ב) ו־581(ד) לחוק המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הגנת צד שלישי

94. פעולה של מנהל עיזבון הטעונה הסכמה או אישור לפי סעיף 93(2) תהיה בת־תוקף גם באין הסכמה או אישור כזה אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהיא טעונה הסכמה או אישור."

778. פעולה של מנהל עיזבון תהיה תקפה אף אם היה פגם במינויו או שפסקה כשרותו לכהן כמנהל עיזבון, אם נעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב.

פעולות מנהל עיזבון שהיה פגם במינויו [ח]

סימן ג׳: סילוק חובות בידי מנהל העיזבון

779. (א) לסילוק חובות העיזבון ישתמש מנהל העיזבון, תחילה, בכספים הנמצאים בעיזבון.

שימוש בנכסי העיזבון לצורך סילוק חובות [ירש 100, ח]

(ב) מצריך סילוק החובות מימוש של נכסי העיזבון, יציע אותם מנהל העיזבון, תחילה, ליורשים, וייתן להם שהות סבירה לרכשם במחיר שאינו נמוך ממחיר השוק.

(ג) הוריש המוריש מנה מסוימת, לא תמומש המנה כל עוד אפשר לסלק את חובות העיזבון מתוך נכסי העיזבון האחרים, ובלבד שהעיכוב במימוש המנה לא יכביד על נושה של העיזבון באופן בלתי סביר; מומשה מנה בשל אי־סבירות כאמור, זכאי יורש המנה לשיפוי עד כדי מלוא שווייה, מהיורשים האחרים שאינם יורשי מנה.

(ד) מכירה של נכסי העיזבון לצורך סילוק חובות תהיה בדרך שנכסים כאמור נמכרים בהוצאה לפועל, אלא אם כן קבע בית המשפט כי יימכרו בדרך אחרת.

דברי הסבר

סעיף 778 הוראה חדשה זו נועדה להסדיר מצב שבו מנהל העיזבון ביצע פעולה פגומה משום היותו חסר כשרות לכהן כמנהל עיזבון בעת ביצוע הפעולה או משום שהיה פגם כלשהו במינוי. במצב זה יהיה צד שלישי מוגן והפעולה תיחשב לתקפה אם הצד השלישי פעל בתום לב ושילם תמורה. הוראה דומה קיימת גם לגבי פעולת אפוטרופוס (ראו סעיף 28 לחוק המוצע).

סימן ג׳: סילוק חובות על ידי מנהל העיזבון

סעיף 779 **לסעיף קטן (א)**

ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 100(א) לחוק הירושה, בשינוי נוסח. יובהר כי אם הכספים שבעיזבון הם בגדר מנה (ראו ההגדרה שבסעיף 693 המוצע), יחול הכלל האמור בסעיף קטן (ג) המוצע, שלפיו ככלל אין לממש מנה אם ניתן להיפרע מנכסי העיזבון שאינם מיועדים למנה.

לסעיף קטן (ב)

ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 100(ב) לחוק הירושה, בשינוי נוסח.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה המוצעת עוסקת, אמנם, ביחסים שבין נושה של העיזבון ליורשים, אך היא מלמדת גם על העיקרון הקבוע בחוק הקיים לעניין עדיפות יורש מנה על יורש חלק. נקודת המוצא לפרשנות כוונתו של המצווה היא כי בבחירתו להוריש מנה מסוימת לפלוני גילה את דעתו כי יש להוריש לפלוני את המנה "נטו" בלי שייאלץ לשאת בתשלום החובות, וזאת כל עוד ניתן לקיימם מנכסי העיזבון האחרים. ראוי להזכיר כי בצד עדיפות זו של יורש המנה, יש למעמד זה גם חסרונות, שכן אם המנה משועבדת או שאינה, היא או תחליפה, בעיזבון לא יוכל יורש המנה לדרוש שיפוי מיורשי החלקים (וראו דברי ההסבר לסעיף 787). מלבד הבהרת העדיפות כאמור, מוצע להקל עם נושה של העיזבון, אשר יוכל להיפרע מהמנה ישירות, אם גביית חובו בדרך של מימוש נכסי העיזבון האחרים תקשה עליו באופן בלתי סביר. במצב זה יהיה יורש המנה זכאי לממש את עדיפותו בדרך של שיפוי מיורשי החלקים (עוד לעניין עדיפות יורש מנה ראו דברי ההסבר לסעיפים 787, 800 ו־804).

לסעיף קטן (ד)

על פי האמור ברישה של סעיף קטן 100(ד) לחוק הקיים רשאי בית המשפט להורות למנהל העיזבון לפעול בדרך אחרת מהקבוע בסעיף. מוצע לבטל סמכות זו, שלא נמצאה לה הצדקה, לקבוע חזקה ולפיה המכירה תתבצע בדרך שנמכרים נכסים בהוצאה לפועל ולהותיר לבית המשפט את הסמכות להורות על מכירה בדרך שונה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"**במה מסלקים חובות העיזבון**

100. (א) לסילוקם של חובות העיזבון ישתמש מנהל העיזבון בראש ובראשונה בכספים הנמצאים בעיזבון.

(ב) במידה שסילוק החובות מצריך מימוש של נכסי עיזבון, יציע אותם מנהל העיזבון תחילה ליורשים ויתן להם שהות סבירה לרכשם במחיר שאינו נופל ממחיר השוק.

(ג) ציווה המוריש נכס מסויים לפלוני, לא ימומש אותו נכס כל עוד אפשר לסלק חובות העיזבון מתוך נכסי עיזבון אחרים.

(ד) בית המשפט רשאי לתת למנהל העיזבון הוראות שונות מהוראות סעיף זה, ורשאי הוא להורות לו שמכירתם של נכסי עיזבון תהיה בדרך שנכסים כאלה נמכרים בהוצאה לפועל או בדרך אחרת שיקבע."

חובות עתידיים וחובות על־תנאי [ירש 102]

.780 היה בין חובות המוריש חוב שלא הגיע מועד פירעונו או חוב על־תנאי, רשאי בית המשפט להורות שאותו חוב יובטח או יסולק כפי שיקבע, אף לפני מועד הפירעון או בטרם התקיים התנאי.

הוצאות ניהול העיזבון [ירש 103]

.781 הוצאות ניהול העיזבון, לרבות שכרו והוצאותיו של מנהל העיזבון, יחולו על העיזבון, אלא אם כן הורה בית המשפט שיחולו, כולן או חלקן, על אחד הצדדים.

סדר סילוק חובות העיזבון והמזונות [ירש 104(א), ח]

.782 היה בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, יסולקו חובות העיזבון והמזונות לפי הסדר כמפורט להלן:

(1) ההוצאות הכרוכות בהלוויית המוריש, בקבורתו ובהצבת מצבה על קברו לפי הנהוג באותן נסיבות;

(2) ההוצאות של צו ירושה או צו קיום צוואה ושל ניהול העיזבון, אם הן חלות על העיזבון;

(3) החובות שהיה המוריש חייב בהם ערב פטירתו ולא נתבטלו עם פטירתו;

דברי הסבר

סעיף 780 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 102 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חובות בעתיד וחובות על תנאי

102. חוב מחובות המוריש שלא הגיע זמן פרעונו וחוב על תנאי רשאי בית המשפט, אם ראה סיבה לכך, להורות שיובטח או שיסולק כפי שיקבע, אף לפני זמן הפרעון או בטרם התקיים התנאי."

סעיף 781 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 103 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוצאות ניהול העיזבון

103. הוצאות ניהול העיזבון, לרבות שכרו של מנהל העיזבון, יחולו על העיזבון אם לא הורה בית המשפט שיחולו, כולן או מקצתן, על צד אחר."

סעיף 782 הוראת סעיף 104 לחוק הירושה אינה ברורה כל צורכה. לכאורה יש בהוראה משום קביעה של סדר עדיפויות בין חובות של עיזבון חדל פירעון. פרשנות זו נלמדת לא רק מלשון הרישה (המשתמשת במילים "סדר עדיפות"), אלא גם מהוראות סעיפים קטנים (ב) ו־(ג), הקובעות כללים לחלוקת חובות, אשר דומים במהותם לכללי חלוקה במצבי חדלות פירעון. ואולם פרשנות זו מובילה לסתירה בין ההוראה הנדונה ובין הוראות החוק האחרות, שכן במצב של חדלות פירעון, ובהתאם להוראת סעיף 106 לחוק הקיים, יש לפנות להליכי פשיטת רגל. עיון בפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, מגלה כי נקבעו בה הסדרים המיוחדים לעניין פשיטת רגל של עיזבון, ואשר אינם דומים להסדרים הקבועים בחוק הירושה (וראו סעיפים 204 עד 206 לפקודת פשיטת הרגל). לכן מוצע להבהיר כי הוראות הסעיף יחולו רק על סדר הזמנים לסילוק החובות, היינו ההוראה תחול רק על עיזבון שיש בו די כדי לסלק את החובות והמזונות מן העיזבון. ההוראה תנחה את מנהל העיזבון (או את היורשים, אם אין מנהל עיזבון) אילו מהחובות יש לפרוע קודם לאחרים, וזאת גם אם בסופו של דבר כל החובות ייפרעו. חשיבות ההוראה היא לאותם מצבים, שבהם לא ניתן לפרוע את כל החובות באופן מיידי (למשל במצב שבו כדי לפרוע את כל החובות יש לממש נכסי מקרקעין). ההוראה קובעת במצבים אלה מי מהנושים יוכל לקבל את חובו באופן מיידי ומי ייאלץ להמתין זמן מה נוסף.

בהתאם לאמור לעיל, מוצע למחוק את הוראות סעיפים קטנים (ב) ו־(ג) לחוק הקיים. כמו כן מוצע לבטל את האבחנה בין סכום סביר מתוך כספי הכתובה ובין כלל כספי הכתובה (האבחנה הקיימת בין פסקאות (3) ל־(4) בסעיף קטן (א) הקיים). יצוין כי אין בביטול האבחנה כאמור כדי לשנות מההלכה הקובעת, כי בת הזוג יכולה לבחור בין זכותה למחצית נכסי העיזבון בירושה על פי דין ובין קיום חיוב הכתובה כלפיה. עוד מוצע לעשות כמה שינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"סדר עדיפות בין חובות העיזבון

104. (א) הסכומים הבאים (בחוק זה – חובות העיזבון) יסולקו לפי סדר עדיפות זה:

(1) ההוצאות הכרוכות בהלוויית המוריש, בקבורתו ובהצבת מצבה על קברו לפי הנהוג באותן נסיבות;

(2) ההוצאות של צו ירושה, של צו קיום ושל ניהול העיזבון במידה שהן חלות על העיזבון;

(3) החובות שהמוריש היה חייב ערב מותו ולא נתבטלו במותו (בחוק זה – חובות המוריש) לרבות המגיע לאשתו על פי כתובה במידה שסכום הכתובה אינו עולה על סכום סביר;

(4) חובות המוריש לבן זוגו על פי עילה הנובעת מקשר האישות, לרבות חובות על פי כתובה, וכן חובות המוריש לבן זוגו לפי חוק יחסי ממון, לרבות לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק;

(5) מזונות מן העיזבון; ואולם רשאי בית המשפט להורות כי מזונות זמניים ישולמו לזכאי אף בטרם שולמו החובות כאמור בפסקאות (1) עד (4).

פשיטת רגל של העיזבון [ירש 106]

783. לא היה בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, יגיש מנהל העיזבון בקשה למתן צו לניהול העיזבון בפשיטת רגל לפי פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980[40], ויחולו על העיזבון ההוראות לפי הפקודה האמורה.

סילוק חובות העיזבון או מזונות לפני בירורם [ירש 105]

784. (א) היה יסוד סביר להניח שיש בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון, רשאי מנהל העיזבון לסלק חובות או מזונות כאמור גם לפני בירורם של שאר החובות או המזונות.

(ב) קיים חשש סביר שלא יהיה בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון, רשאי מנהל העיזבון לסלק חובות או מזונות כאמור גם לפני בירורם של שאר החובות או המזונות, אם התיר זאת בית המשפט ובהתאם להוראותיו.

סימן ד': חלוקת העיזבון בידי מנהל העיזבון

מועד החלוקה [ירש 107(א) ,(ג), (ד)]

785. (א) אחרי סילוקם של חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון תחולק יתרת העיזבון בין היורשים.

דברי הסבר

(4) המגיע לבן־זוגו של המוריש על פי עילה הנובעת מקשר האישות, פרט לכתובה כאמור בפסקה (3) והמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק.

(ב) חובות העיזבון בעלי עדיפות שווה יסולקו לפי יחס הסכומים שלהם.

(ג) עדיפותם של מסים ותשלומי חובה אחרים תהיה בהתאם להוראות החוקים הדנים בהם.

(ד) חובות העיזבון עדיפים על מזונות מן העיזבון."

סעיף 783 על פי הוראת הסיפה של סעיף 106 לחוק הירושה, רשאי בית המשפט הדן בירושה להכריע כי עיזבון חדל פירעון לא ינוהל כעיזבון בפשיטת רגל. לא נמצאה הצדקה ממשית לסמכות זו של בית המשפט העוסק בירושה ומוצע לבטלה. עוד מוצע לעשות כמה תיקוני נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"פשיטת רגל של העיזבון

106. התברר שאין בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון, חייב מנהל העיזבון להגיש בקשה למתן צו ניהול העיזבון בפשיטת רגל לפי דיני פשיטת רגל, אם לא ציווה בית המשפט על דרך אחרת של חיסול העיזבון."

סעיף 784 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 105 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. בין השאר מוצע להשמיט את המילים "... במלואם בחלקם או בשיעורים..." שכן סמכות להורות על סילוק חוב מסוים חלה גם על סילוק חלקו. סעיף קטן (ג) יבוטל, שכן בסעיפים הרלוונטיים שבסימן זה מוזכרים המזונות יחד עם החובות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"בירורם וסילוקם של חובות

105. (א) היה מקום להניח שיהיה בעיזבון כדי סילוק כל חובות העיזבון, רשאי מנהל העיזבון לסלק חובות גם לפני גמר בירורם של שאר החובות;

(ב) קיים חשש שלא יהיה בעיזבון כדי סילוק כל חובות העיזבון, לא יסלק מנהל העיזבון אלא חובות שבית המשפט התיר סילוקם, במלואם, בחלקם או בשיעורים, הכל כפי שהורה בית המשפט;

(ג) לעניין סעיף זה "חובות העיזבון" – גם מזונות מן העיזבון במשמע."

סימן ד': חלוקת העיזבון על ידי מנהל העיזבון

סעיף 785 חוק הירושה הקיים אינו מגדיר מהו מועד חלוקת העיזבון. הפסיקה הבחינה בין מועד חלוקה "פיזי" (חלוקה של הנכסים בפועל בין היורשים) למועד חלוקה "משפטי" (המועד שבו נעשה הסכם חלוקה בין היורשים או שניתן צו חלוקה על ידי בית המשפט). אבחנה זו חשובה לצורך הפעלת כמה הסדרים השזורים לאורך חלק הירושה המוצע, שבהם מוזכר מועד חלוקת

[40] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 34, עמ' 639; ס"ח התשס"ט, עמ' 177.

(ב) בית המשפט רשאי, אם ראה שיש בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון, להתיר חלוקת חלק מהעיזבון עוד לפני סילוק החובות והמזונות כאמור.

(ג) הורה המוריש בצוואתו על מועד מאוחר יותר לחלוקת העיזבון, ינהגו לפי הוראות הצוואה, אלא אם כן מצא בית המשפט, כי קיימים טעמים מיוחדים לשנות את מועד החלוקה.

חלוקה ליורשי חלקים בעיזבון [ירש 109(א), (ב)]

786. (א) נכסי העיזבון יחולקו בין היורשים חלקים מן העיזבון, לפי שוויים בזמן החלוקה.

(ב) שבח הנכסים, פירותיהם ותחלופיהם ממועד פטירת המוריש עד לחלוקת העיזבון – של העיזבון הם, והוא הדין לגבי פחת הנכסים ולגבי תשלומים המוטלים עליהם.

חלוקה ליורשי מנות בעיזבון [ירש 51, 109(ג)]

787. (א) יורש של מנה מסוימת, יירש את המנה האמורה כמות שהיא במועד פטירתו של המוריש, או את תחלוף המנה כמות שהוא במועד האמור.

(ב) יורש של מנה מסוימת ששועבדה בידי המוריש, אינו רשאי לדרוש מן היורשים האחרים לסלק את החוב שבשלו שועבדה המנה.

(ג) יורש אינו זכאי לשיפוי מן היורשים האחרים אם במועד פטירת המוריש לא היתה המנה המסוימת או תחלופה נכס מנכסי העיזבון.

(ד) עד פטירת המוריש יהיו פירות המנה המסוימת או ההוצאות שהוצאו בשלה, לזכות העיזבון או לחובתו, לפי העניין; אחרי פטירת המוריש יהיו הפירות או ההוצאות כאמור לזכות היורש או לחובתו, לפי העניין, אלא אם כן זכה במנה במועד מאוחר יותר.

דברי הסבר

העיזבון כמועד רלוונטי להפעלת ההסדר (למשל, המועד שעד הגיעו ניתן להסתלק מהעיזבון, כאמור בסעיף 700(א) המוצע; שווי הנכסים העומדים לחלוקה כפונקציה של מועד החלוקה כאמור בסעיף 786 המוצע, ועוד). נוכח ההסדרים הרבים שהמונח מועד חלוקת העיזבון רלוונטי לגביהם ונוכח השונות במהותם של הסדרים אלה ביחס למונח, מוצע שלא לשנות מהדין הקיים, ולהותיר לבית המשפט את שיקול הדעת בפרשנות המונח בהתאם לנסיבות ולהסדר המופעל בכל מקרה נתון.

שינוי נוסף שייעשה ביחס להוראה הקיימת בסעיף 107 לחוק הירושה נוגע לעיכוב חלוקת העיזבון. סעיף קטן (ב) הקיים מורה כי העיזבון לא יחולק עד שתחלוף התקופה הקבועה בהזמנת הנושים או עד לחלוף תקופת 300 הימים המוזכרת בסעיף 697 המוצע. מוצע לבטל הוראה מעכבת זו – ראשית, ההוראה הנוגעת להזמנת נושים בוטלה לחלוטין. שנית, אין הכרח לעכב את הליכי החלוקה כדי לשמור על האינטרס בירושה של יורש עתידי שטרם נולד.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מועד החלוקה

107. (א) אחרי סילוקם של חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון תחולק יתרת העיזבון בין היורשים.

(ב) אין לחלק את יתרת העיזבון כל עוד לא עברה התקופה שנקבעה בהזמנת הנושים; ואין לחלקה כל עוד לא נקבעו הזכויות התלויות, לפי סעיף 3(ב), בלידתו של אדם.

(ג) בית המשפט רשאי, אם ראה שהעיזבון מאפשר זאת, להתיר חלוקת מקצת העיזבון עוד לפני סילוק חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון ולפני תום המועדים לפי סעיף קטן (ב).

(ד) הורה המוריש בצוואתו בדבר מועד מאוחר יותר לחלוקת העיזבון, ינהגו לפי הוראות הצוואה, אם לא הורה בית המשפט לשנות את מועד החלוקה."

סעיפים 786 ו־787

הסעיפים המוצעים עוסקים בקביעת שווי הנכסים לחלוקה בדרך שונה במקצת מהחוק הקיים. הוראות סעיפים 109 ו־51 לחוק הירושה יוצרות תמונת חלוקה שניתן לתארה בקצרה כך – הכלל הוא שחלוקת הנכסים בין יורשי החלקים נעשית לפי שוויים של הנכסים בעת החלוקה (ולא לפי שוויים בזמן הפטירה, למשל). כלל נוסף מייחס למסת החלוקה את כל הפירות מחד גיסא ואת ההוצאות שנולדו מהנכסים לאחר הפטירה מאידך גיסא, וקובע במפורש כי גם תחליפם ("מה שבא במקום הנכסים") ישולב במסה. סעיף 51 לחוק הירושה, העוסק בזוכה של נכס מסוים, מבהיר ומוסיף על הכללים האמורים לעיל. כאשר מדובר בירושת מנה מסוימת, נקבע בהתאמה, כי לאחר מות המוריש, מי שיישא בהוצאות או יזכה מהפירות הוא יורש המנה ולא העיזבון כולו. ואכן הנפילה המיידית של הירושה ליורשים מקבלת משנה תוקף לגבי יורש מנה, ועל אף שאין לו עדיין זכות קונקרטית בה, ראוי שהוא זה שיישא בהוצאותיה או יזכה מפירותיה. עם זאת, סעיפים קטנים 51(א) ו־(ג) קובעים, לכאורה, כי זוכה במנה מסוימת אינו זכאי לתחלופה גם לא במצב של מכר לפני הפטירה. ההלכה צמצמה עד מאוד

(ה) לא היה בעיזבון, אחרי סילוקם של חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, כדי כל המנות, יופחתו המנות לפי יחס שוויין במועד פטירת המוריש.

חלוקת העיזבון בירושה על פי דין [ירש 110, 111, ח]

788. בירושה על פי דין יחולקו נכסי העיזבון כמפורט להלן, לפי העניין:

(1) היה הסכם בין היורשים בדבר חלוקת העיזבון, יחולקו נכסי העיזבון על פי ההסכם, והוראות סעיפים 790 ו־791 לא יחולו; מנהל העיזבון יציע ליורשים תכנית לחלוקת הנכסים וינסה להביאם לידי הסכמה.

(2) באין הסכם בין היורשים כאמור בפסקה (1), יחולקו הנכסים על פי צו של בית המשפט, בהתאם להוראות סימן ב׳: פירוק שיתוף, בפרק רביעי לחלק הרביעי*, בשינויים המחויבים, ובכפוף להוראות סעיפים 98 ו־99.

חלוקת העיזבון בירושה על פי צוואה [ירש 110, 111, ח]

789. בירושה על פי צוואה יחולקו נכסי העיזבון כמפורט להלן, לפי העניין:

(1) הורה המצווה בצוואתו כיצד יחולקו נכסי העיזבון, יחולקו נכסי העיזבון על פי הוראות המצווה, והוראות סעיפים 790 ו־791 לא יחולו, אלא אם כן מצא בית המשפט מטעמים מיוחדים, כי יש לסטות מהוראות הצוואה, ורשאי בית המשפט להתחשב לעניין זה בהסכם בין הזוכים בדבר חלוקת העיזבון, ככל שיש הסכם כאמור.

דברי הסבר

את הוראת הסעיף, ולמעשה הכירה גם בזכות יורש המנה המסוימת לתחלוף הנכס.

מוצע לערוך כמה שינויים: ראשית, הוראת סעיף 51 לחוק הקיים עוסקת בכללים לעניין חלוקה יותר מאשר בפרשנות צוואה, ועל כן מוצע להעבירה לסימן זה, העוסק בחלוקה. שנית, מוצע להדגיש את ההפרדה הקיימת בכללי החלוקה שבין יורשי החלקים (כאמור בסעיף 786 המוצע) ובין יורשי המנות (כאמור בסעיף 787 המוצע), ועל כן להחליף את השימוש במונח "של העיזבון" שבסעיף 109 הקיים, במונחים שיזהו את סוגי היורשים שלגביהם חלים הכללים המוצעים בסעיפים השונים. שלישית, מוצע לקבוע במפורש, כי יורש מנה מסוימת זכאי לתחלופה אף אם אירע התחלוף לפני הפטירה (ראו סעיף קטן 787(א) המוצע). הכללים באשר לפירות או ההוצאות של המנה או של תחלופה שנוצרו לפני הפטירה (מיוחסים ליורשי החלקים) או לאחריה (מיוחסים ליורשי המנה) לא ישתנו. (ראו סעיף 787(ד) המוצע). עוד מוצע לשמור על נחיתות יורש המנה ביחס ליורש החלק במצבים שבהם מנתו משועבדת או שאבדה לחלוטין (ראו סעיף 787(ב) ו־(ג) המוצעים, שנעשו בהם שינויי נוסח). נחיתות זו מאוזנת ביחס לעדיפות יורש המנה בסיטואציות הרגילות של פירעון חוב לנושים (ראו גם דברי ההסבר לסעיפים 747, 779, 800 ו־804 המוצעים). סעיף קטן 787(ה) המוצע מבהיר, כפי שנעשה בחוק הקיים, את היחס בין יורשי המנות המסוימות. עוד יצוין, כי אין ללמוד מהוראות סעיף 779 המוצע, כי היחס אל ירושת מנת כספים שונה מהיחס אל מנות אחרות. זאת הן בהתאם להגדרה של המונח מנה בסעיף 693 המוצע והן בשל העובדה, כי סעיף 779 נוגע ליחסים בין היורשים לנושים ולא ליחסים בין יורשי המנות, בינם לבין עצמם. עוד יצוין בהקשר זה, כי הכללים הקבועים לעניין מנות יחולו גם על מנה מן הדין (מיטלטלי משק הבית המשותף ודירת המגורים, כאמור בהגדרה שבסעיף 693 המוצע). לבסוף יוער כי הוראת מצווה ככל שקיימת בעניין שהסעיף עוסק בו, תגבר על ברירת המחדל הקבועה בו ואין צורך לציין זאת במפורש, כפי שנעשה היום בהוראת סעיף קטן 109(ג) לחוק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"נושא החלוקה

109. (א) נכסי העיזבון יחולקו בין היורשים לפי שווים בזמן החלוקה.

(ב) שבח הנכסים, פירותיהם וכל מה שבא במקום הנכסים ממות המוריש עד לחלוקת העיזבון – של העיזבון הם, והוא הדין לגבי פחת הנכסים ולגבי תשלומים המוטלים עליהם.

(ג) לא היה בעיזבון, אחרי סילוקם של חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, כדי כל המנות, יופחתו המנות לפי יחס שוויין במות המצווה זולת אם היתה בצוואתו הוראה אחרת לעניין זה.

מנה של נכס מסוים

51. (א) ציווה המצווה נכס מסוים, יזכה בו הזוכה כמות שהיה הנכס במות המצווה.

(ב) אין הזוכה זכאי לדרוש מן היורשים האחרים סילוקו של שעבוד ששועבד בו הנכס על ידי המצווה.

(ג) אין הזוכה זכאי לפיצוי מן היורשים האחרים אם במות המצווה לא היה הנכס בין נכסיו.

(ד) פירות הנכס ויציאותיו עד מות המצווה הם לחשבון העיזבון; מאז ואילך הם לחשבונו של הזוכה, זולת אם זכה בנכס במועד מאוחר יותר."

סעיפים 788 ו־789 הוראות סעיפים 110 ו־111 לחוק הירושה קובעות כללים לעניין חלוקה תוך אבחנה בין מצבי הסכמה למצבים של העדר הסכמה. מוצע לשנות אבחנה זו, כך שהפיצול בין הסעיפים יהיה לכללים העוסקים בירושה על פי דין

* סעיפים 524 עד 531.

(2) באין הוראות בצוואה כאמור בפסקה (1), או אם מצא בית המשפט כי יש לסטות מהן, כאמור באותה פסקה, יחולקו נכסי העיזבון על פי הסכם בין הזוכים בדבר חלוקת העיזבון ובאין הסכם – על פי הוראות סימן ב': פירוק שיתוף, בפרק רביעי לחלק הרביעי*, בשינויים המחויבים, ובכפוף להוראות סעיפים 790 ו־791.

חלוקת נכס כנגד נכס [ירש 112, 116]

790. נכסי העיזבון יחולקו בין היורשים ככל האפשר בעין, בשים לב לתועלת שנכס מסוים עשוי להביא ליורש מסוים ולערך הרגשי שיש לנכס מסוים לגבי יורש מסוים; ואולם אם לא ניתן לקבוע חלוקה על פי תועלת או ערך כאמור, רשאי בית המשפט להורות על חלוקה בדרך של הגרלה.

דברי הסבר

ולכללים העוסקים בירושה על פי צוואה. בדרך זו ניתן להדגיש בצורה ברורה יותר את ההבדלים בין הכללים הנובעים מעקרון כיבוד רצון המצווה.

יחסית לחוק הקיים מוצעים כמה שינויים מהותיים: בירושה על פי דין, כאשר הצדדים מסכימים לחלוקה, ככלל אין צורך באישור בית המשפט להסכם. חריג לכך קיים במצב שבו מנוהל העיזבון בידי מנהל העיזבון. לפיכך אם אגב החלוקה יש לעשות פעולות שנדרש להן לאישור של בית המשפט לפי סעיף 97 לחוק הקיים, צריך מנהל העיזבון להביא את הסכם החלוקה לפני בית המשפט, לפחות בכל הנוגע לפעולות שנדרש להן אישור. צמצום מספר הפעולות שנדרש להן לאישור במצבי הסכמה, כאמור בסעיף 771 המוצע יוביל מניה וביה, לצמצום בצורך לאשר בבית המשפט הסכמי חלוקה. אם אין הסכמה בין היורשים, מונחה בית המשפט לפעול בהתאם לדיני הפירוק שבחלק הנכסים בחוק (סעיפים 524 עד 531 בחלק הרביעי של החוק המוצע) בכפוף להוראות מיוחדות לפירוק נכסי עיזבון (כאמור בסעיפים 790 ו־791 המוצעים). אמנם בחלוקת נכסי העיזבון יש חלוקה של אגד זכויות בנכסים ולא פירוק שיתוף של נכס אחד בלבד, שבו עוסק חלק הנכסים, אך למעשה מדובר במטרייה משפטית דומה שצריכים לחול עליה, בכפוף להתאמות מסוימות, אותם כללים. לפיכך ודרך משל, אם יש בעיזבון נכס עיקרי אחד ובית המשפט מוצא, כי אי־אפשר לחלק את הנכס בעין, עליו לנהוג בדרך האמורה בסעיף 526 המוצע, בפרק פירוק השיתוף, ולא בהתאם לסעיף 113 הקיים, שלפיו ניתנת ליורשים זכות קדימה מיוחדת לירושה ושנקבעה בו אף דרך מיוחדת לפירוק. בהתאמה סעיף 113 הקיים יימחק.

כאשר החלוקה היא בירושה על פי צוואה יחולו הוראות אחרות. סעיף 789 המוצע מבהיר את המצב הקיים בסוגיה ומציע כלל מרכזי, שלפיו אם ערך המוריש "תכנית חלוקה" יש לפעול לפי הוראותיו, והסכמה בין היורשים על חלוקה אחרת לא תועיל בדרך כלל בעניין. בכך יישמר העיקרון המרכזי המורה על כיבוד רצונו של המצווה. בית המשפט יהיה רשאי לסטות מתכנית זו רק במקרים מיוחדים, כאשר הסכמת היורשים לחלוקה אחרת יכולה להוות רק אחד מטעמים אלה. אם לא קבע המוריש כיצד יחולקו הנכסים (למשל אם קבע רק את אחוזי החלוקה ולא חלוקה על פי מנות מסוימות), או אם קבע כאמור, אך בית המשפט מצא שיש לסטות מהוראותיו, יהיה ניתן לחלק את העיזבון לפי הסכמה בין היורשים, ובהעדרה, לפי הוראות פרק פירוק השיתוף שבחלק הנכסים. בעניין זה אין הבדל בין ירושה על פי דין ובין ירושה על פי צוואה.

עוד מוצע למחוק את הוראות סעיף 110(ג) לחוק הירושה, שלפיו מחליף אישור בית המשפט הסכמה מפורשת של יורש נעדר. תחומיה של הוראה זו אינם ברורים, ומכל מקום בדין הכללי יש מענה לסיטואציה (הוראות חוק הכשרות או הוראות חוק האפוטרופוס הכללי, התשל"ח–1978). הוראת סעיף 111(ב) לחוק הקיים, הושמטה כמיותרת.

הוראות חוק הירושה הקיים:

"חלוקה על פי הסכם

110. (א) נכסי העיזבון יחולקו בין היורשים על פי הסכם ביניהם או על פי צו בית המשפט.

(ב) מנהל העיזבון יציע ליורשים תכנית לחלוקת הנכסים וינסה להביאם לידי הסכמה.

(ג) נעדר אחד היורשים ולא היה מיוצג כדין, יביא אישורו של בית המשפט במקום הסכמתו.

(ד) מתחלקים נכסי העיזבון על פי הסכם בין היורשים, לא יחולו הוראות הסעיפים 112 עד 117.

חלוקה על פי צו בית המשפט

111. (א) באין הסכם בין היורשים יחולקו נכסי העיזבון ביניהם על פי צו בית המשפט.

(ב) מנהל העיזבון יביא לפני בית המשפט תכנית לחלוקת הנכסים.

(ג) הורה המוריש בצוואתו כיצד יחולקו נכסי העיזבון בין היורשים, ינהג בית המשפט לפי הוראות הצוואה, זולת אם שוכנע, מטעמים שיירשמו, שהיו סיבות מיוחדות לסטות מהן; באין הוראות כאלה בצוואת המוריש, ינהג בית המשפט לפי הכללים שבסעיפים 112 עד 117."

סעיף 790 כאמור בסעיפים 788 ו־789 המוצעים, אם אין הסכמה בין היורשים, או אם אין הוראות חלוקה בצוואה, מונחה בית המשפט לפעול בהתאם לפרק פירוק השיתוף שבחלק הנכסים. עם זאת יש ייחוד מסוים בהליכי החלוקה שבירושה, המצריך הוראות נפרדות. העדיפות ניתנת לחלוקה בעין של כלל הנכסים בין היורשים, לרבות בדרך של נכס כנגד נכס. יצוין כי גם

* סעיפים 524 עד 531.

791. (א) משק חקלאי שהוא יחידה שחלוקתה היתה פוגעת בכושר קיומה כמשק חקלאי העשוי לפרנס משפחה חקלאית, יימסר ליורש המוכן ומסוגל לקיימו, והוא יפצה את היורשים האחרים אם שווי המשק עולה על המגיע לו מן העיזבון.

משק חקלאי [ירש 114]

(ב) באין הסכמה בין היורשים בשאלה מי מהם מוכן ומסוגל לקיים את המשק החקלאי, מה הם הנכסים המהווים את המשק החקלאי, מהו שווי המשק לצורך החישוב בין היורשים ובדבר צורת הפיצוי ליורשים האחרים, זמני סילוקו והבטחתו, יחליט בית המשפט לפני הנסיבות.

(ג) היו שני יורשים או יותר, ובהם בן זוגו של המוריש, מוכנים ומסוגלים לקיים את המשק החקלאי, בן זוגו של המוריש עדיף על יורשים אחרים.

(ד) היה יורש עובד במשק החקלאי בחיי המוריש או שהשקיע בו מהונו ולא קיבל תמורה כפי שאדם אחר היה מקבלה, יובא זאת בחשבון בקביעת הפיצוי האמור בסעיף קטן (א).

792. אין לחלק את נכסי העיזבון באופן שיורשים אחדים יהיו לבעלים במשותף של נכס מנכסי העיזבון בלא הסכמתם.

אי־כפיית שיתוף [ירש 117(ג)]

דברי הסבר

הוראת סעיף 526(א) המוצע, בפרק פירוק השיתוף, קובעת עדיפות לחלוקה בעין ועל כן היה ניתן, לכאורה ליישם את ההוראה מחלק הנכסים על הליכי החלוקה בירושה בדרך של חלוקת נכס כנגד נכס, וזאת גם אם לא היתה נקבעת הוראה מיוחדת בחלק הירושה. ואולם נמצא כי יש צורך בהבהרת הדרך המועדפת וכן בהתייחסות מיוחדת לסיטואציות שכיחות בירושה, שבהן לאחד היורשים יש קשר רגשי לנכס מסוים בעיזבון יותר מאשר לנכס אחר. בית המשפט יוכל להתחשב בקשר רגשי זה או בתועלת של נכס ליורש מסוים במסגרת ההכרעה לעניין חלוקה בעין. עוד מוצע לשמר את הדרך החלופית הייחודית של הגרלה, שיש בה כדי לאפשר חלוקה בעין, תוך הימנעות מהחצנת מתחים אפשריים בין היורשים. בתיקון החוק הקיים אין צורך להתייחס בהוראה הדנה בהגרלה לסעיפים שאליהם מתייחסת הוראת סעיף 116 לחוק הירושה (113, 114, 115), שכן סעיף 113 בוטל ולסעיפים האחרים אין רלוונטיות לאפשרות ההגרלה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חלוקת נכס כנגד נכס

112. נכסי העיזבון יחולקו בין היורשים ככל האפשר בעין, בשים לב לתועלת שנכס פלוני עשוי להביא ליורש פלוני ולערך הרגשי שיש לנכס פלוני לגבי יורש פלוני.

חלוקה על פי הגרלה

116. נכסים שלא ניתן לנהוג בהם לפי הסעיפים 112 עד 115 יחולו בין היורשים על פי גורל."

סעיף 791 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 114 לחוק הירושה, והיא תחול כהוראה מיוחדת, אשר ההוראה הכללית לעניין החלת דיני פירוק השיתוף (ראו דברי ההסבר לסעיפים 788 ו־789 המוצעים) כפופה לה. מוצע בשלב זה שלא לשנות את הדין בסוגיה סבוכה זו.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"משק חקלאי

114. (א) משק חקלאי שהוא יחידה שחלוקתה היתה פוגעת בכושר קיומה כמשק חקלאי העשוי לפרנס משפחה חקלאית – יימסר ליורש המוכן ומסוגל לקיימו, והוא יפצה את היורשים האחרים במידה ששווי המשק עולה על המגיע לו מן העיזבון.

(ב) באין הסכמה בין היורשים בשאלה מי מהם מוכן ומסוגל לקיים את המשק החקלאי, מה הם הנכסים המהווים את המשק החקלאי, מהו שווי המשק לצורך החישוב בין היורשים ובדבר צורת הפיצוי ליורשים האחרים, זמני סילוקו והבטחתו – יחליט בית המשפט לפי הנסיבות.

(ג) היו שני יורשים או יותר, ובהם בן זוגו של המוריש, מוכנים ומסוגלים לקיים את המשק החקלאי – בן־זוגו של המוריש עדיף על יורשים אחרים.

(ד) היה יורש עובד במשק החקלאי בחיי המוריש או שהשקיע בו מהונו ולא קיבל תמורה כפי שאדם אחר היה מקבלה, יובא זאת בחשבון בקביעת הפיצוי האמור."

סעיף 792 ההוראה המוצעת חוזרת על הרציונל של סעיף 117(ג) לחוק הירושה, ואשר לפיו אין לכפות שיתוף בנכס אחד שבעיזבון על כמה יורשים, אם הם אינם חפצים בשיתוף זה. הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) של סעיף 117 הושמטו כמיותרות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"תיאום הזכויות של יורשים אחדים

117. (א) מקום שהוראות סימן זה נותנות זכות לאחד היורשים, גם יורשים אחדים במשמע אם הסכימו להשתמש באותה זכות במשותף.

מגורים וכלכלה לזמן מעבר [ירש 108]

793. (א) מי שערב פטירתו של המוריש גר עמו בדירתו, בין שהמוריש היה בעל הדירה ובין ששכר אותה בשכירות שאינה מתבטלת עם פטירתו, זכאי להוסיף ולגור בדירה שלושה חודשים לאחר מועד הפטירה, ואם היה יורש – שישה חודשים לאחר המועד האמור, ורשאי הוא להשתמש, במהלך אותה תקופה, במיטלטלי משק הבית המשותף אם השתמש בהם ערב פטירתו של המוריש.

(ב) מי שערב פטירתו של המוריש גר עמו וכלכלתו היתה על המוריש, זכאי לקבל את כלכלתו מן העיזבון במשך חודש ימים לאחר פטירתו של המוריש.

(ג) אין בזכויות לפי סעיף זה כדי לחייב אדם כלפי העיזבון או כדי לגרוע מחלקו של יורש בעל זכויות כאמור, בעיזבון, ואין בהן כדי להוסיף על הוראות חוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972 או חוק הגנת הדייר (מוסדות ציבור), התשכ"ד–1964[41] (בסימן זה – חוקי הגנת הדייר), או כדי לגרוע מהוראות סעיף 794 או מהוראות החוקים האמורים.

זכויות לעניין דירת המגורים [ירש 115]

794. (א) דירה שהמוריש, ערב פטירתו, גר בה והיה בעליה או שהיה חוכרה לדורות, בחכירה שאינה מתבטלת עם פטירתו, רשאים בן זוגו, ילדיו והוריו שהיו גרים בה אותה שעה עם המוריש, להוסיף ולגור בה כשוכרי היורשים שירשו את הדירה; דמי השכירות, תקופת השכירות ותנאיה ייקבעו בהסכם בין הנותרים בדירה לבין יורשיה, ובאין הסכם ביניהם – בידי בית המשפט.

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע, לפי בקשת יורשי הדירה האמורים בסעיף קטן (א), שהזכות כאמור באותו סעיף קטן תחול רק כלפי מי שאין לו דיור חלופי.

דברי הסבר

(ב) רצו יורשים אחדים להשתמש באותה זכות כל אחד בפני עצמו, יכריע ביניהם בית המשפט.

(ג) אין למסור נכס אחד ליורשים אחדים בלי הסכמתם."

סעיף 793 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 108 לחוק הירושה, בשינוי אחד, המבהיר כי זכות השכירות המוגבלת שבסעיף קטן (א) עוברת לזכאי רק אם השכירות אינה מתבטלת עם מות המוריש.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"מגורים וכלכלה לזמן מעבר

108. (א) מי שערב מות המוריש היה גר עמו בדירתו, בין שהמוריש היה בעל הדירה ובין ששכר אותה, רשאי להוסיף ולגור בה שלושה חדשים, ואם היה יורש – שישה חדשים לאחר מות המוריש, ורשאי הוא להשתמש, אותה תקופה, במטלטלי משק הבית המשותף במידה שהשתמש בהם ערב מות המוריש.

(ב) מי שערב מות המוריש היה גר עמו ואותו זמן היתה כלכלתו על המוריש, רשאי לקבל כלכלתו מן העיזבון חודש ימים לאחר מות המוריש.

(ג) אין בזכויות לפי סעיף זה כדי לחייב אדם כלפי העיזבון או לגרוע מחלקו של יורש בעיזבון; ואין בהם כדי להוסיף על הוראות החוקים להגנת הדייר או לגרוע מהן, או לגרוע מהוראות סעיף 115."

סעיף 794 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 115 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. פסקה (2) של סעיף 115(ב) הקיים הושמטה בהיותה ארכאית. סעיף 115(ג) הקיים מוזג עם סעיף קטן (א) המוצע בהוראה החדשה. יצוין כי מנהל העיזבון או היורשים אינם יכולים לפעול בניגוד להוראה זו, כפי שניתן אולי ללמוד מהוראות סעיף 110(ד) לחוק הקיים, שלפיו הוראות סעיפים 112 עד 117 לחוק הקיים, ובכלל זה סעיף 115, לא חלות אם יש הסכמה בין היורשים. יצוין לעומת זאת, כי צד ג' יכול להתנות על הוראה זו בחוזה השכירות עם המוריש ולקבוע כי זכות השכירות אינה עבירה למי שנקבע בהוראות הסעיף.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"דירת המגורים

115. (א) דירה שהמוריש היה ערב מותו בעלה וגר בה, רשאים בן זוגו, ילדיו והוריו שהיו גרים בה אותה שעה עם המוריש, להוסיף ולגור בה כשוכרי היורשים שבחלקם נפלה הדירה; דמי השכירות, תקופתה ותנאיה ייקבעו בהסכם בין הנשארים בדירה לבין אותם היורשים, ובאין הסכם ביניהם – על ידי בית המשפט.

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע, לפי בקשת היורשים האמורים:

(1) שיוסיפו לגור בדירה רק אלה שאין להם דירה אחרת למגורים;

(2) שהנשארים בדירה יוסיפו לגור רק בחלק מן הדירה, ובלבד שחלק זה יכלול את המטבח וחדרי השירות, אם ישנם.

[41] ס"ח התשכ"ה, עמ' 48.

(ג) דירה שהמוריש, ערב פטירתו, גר בה ושכר אותה או חכר אותה בחכירה שאינה חכירה לדורות, תעבור זכות השכירות או זכות החכירה בה, לפי העניין, לבן זוגו, לילדיו ולהוריו שהיו גרים באותה דירה עם המוריש ערב פטירתו, ובלבד שהזכות כאמור אינה זכות המתבטלת עם פטירתו של המוריש ואינה זכות לפי חוקי הגנת הדייר.

חלוקה נוספת [ירש 119]

795. חולק העיזבון ולאחר מכן נתגלו נכסי עיזבון נוספים, יחולקו אף הם לפי הוראות סימן זה, ואולם אין לחזור ולחלק את אשר חולק, אלא בהסכמת כל הנוגעים בדבר או אם מצא בית המשפט כי החלוקה הקודמת היתה נעשית אחרת אילו הנכסים הנוספים היו ידועים אותו זמן.

תיקון חלוקה [ירש 120]

796. חולק העיזבון, על פי הסכם בין היורשים או על פי צו בית המשפט, ולאחר מכן התגלו עובדות חדשות ולפיהן שומת נכס מנכסי העיזבון היתה מוטעית בשיעור בלתי סביר, או שתוקן או בוטל צו הירושה או צו קיום הצוואה שעל יסודם נעשתה החלוקה, חייבים מי שקיבלו יותר מחלקם בהשבה לפי הוראות פרק שני: עשיית עושר ולא במשפט, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי*.

סימן ה׳: ניהול העיזבון וחלוקתו בידי היורשים

ניהול וחלוקה בידי היורשים [ירש 121 (ב)]

797. לא התמנה מנהל עיזבון, ינוהל העיזבון ויחולק בידי היורשים.

דברי הסבר

(ג) הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) יחולו גם על דירה ששכר המוריש לתקופה העולה על עשרים וחמש שנים וגר בה ערב מותו והשכירות לא נתבטלה במותו; והוא, על אף האמור לעניין זה בחוזה השכירות.

(ד) דירה שהמוריש שכר לתקופה קצרה יותר וגר בה ערב מותו, זכות השכירות בה על פי חוזה שאינה מתבטלת במות המוריש ואינה זכות לפי חוקי הגנת הדייר, תימסר לבן זוגו, לילדיו ולהוריו שהיו גרים באותה דירה עם המוריש ערב מותו.״

סעיף 795 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 119 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״חלוקה נוספת

119. חולק העיזבון ולאחר מכן נתגלו נכסי עיזבון נוספים, יחולקו אף הם לפי הוראות סימן זה, אך אין לחזור ולחלק את אשר חולק אלא בהסכמת הנוגעים בדבר או במידה שנראה לבית המשפט שהחלוקה הקודמת הייתה נעשית אחרת אילו הנכסים הנוספים היו ידועים אותו זמן.״

סעיף 796 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 120 לחוק הירושה, בכמה שינויים. ההוראה הקיימת מאפשרת תיקון חלוקה רק אם שומת הנכסים מוטעית ביותר משישית. מוצע לקבוע הוראה גמישה יותר שתתייחס לשומה מוטעית בשיעור ״בלתי סביר״. עוד מוצע כי על חיוב ההשבה המוטל על מי שקיבל יותר לפי השומה המוטעית או הטעות שבצו, יחול הפרק הדן בעשיית עושר ולא במשפט, לרבות ההוראות הפוטרות מחיוב זה במקרים הקבועים שם.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״תיקון חלוקה

120. (א) חולק העיזבון, אם על פי הסכם בין היורשים ואם על פי צו בית המשפט, ולאחר מכן נודעו עובדות המראות ששומת נכס מנכסי העיזבון הייתה מוטעית ביותר מששית, או שתוקן או בוטל צו הירושה או צו הקיום שעל יסודם נעשתה החלוקה, חייבים אלה שקיבלו יותר מחלקם להחזיר את היתרה לאלה שקיבלו פחות מחלקם, ובלבד שמי שקיבל מנכסי העיזבון בתום לב אינו חייב להחזיר אלא מה שנשאר בידו.

(ב) באין הסכמה בין הצדדים יקבע בית המשפט, לפי הנסיבות, אם ההחזרה תהיה בעין או בכסף.״

סימן ה׳: ניהול העיזבון וחלוקתו בידי היורשים

סעיף 797 ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 121(ב) לחוק הירושה. יצוין כי הוראת סעיף 121(א) לחוק האמור, אשר קובעת איסור על היורשים לפעול בעיזבון אם התמנה מנהל עיזבון, הועברה לסימן הדן במנהל העיזבון (סעיף 768 המוצע).

נוסח חוק הירושה הקיים:

״הוראה כללית

121. (ב) לא נתמנה מנהל עיזבון, ינוהל ויחולק העיזבון על ידי היורשים לפי הוראות סימן זה.״

* סעיפים 410 עד 419.

תחולת הוראות
[ירש 122, 124, 125]

798. הוראות סעיפים 775 ו־777 והוראות סימנים ג׳ ו־ד׳ יחולו, בשינויים המחויבים, על ניהול העיזבון וחלוקתו בידי היורשים.

סימן ו׳: אחריות היורשים לחובות העיזבון

אחריות היורשים לחובות העיזבון
[ירש 126, 127(א)]

799. (א) עד לחלוקת העיזבון אין יורש אחראי לחובות העיזבון אלא בנכסי העיזבון.

(ב) חולק העיזבון ולא סולקו כל חובות העיזבון, אין היורש אחראי כלפי הנושים לחובות שלא סולקו, אלא כדי מה שקיבל מן העיזבון בזמן החלוקה.

דברי הסבר

סעיף 798 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות סעיפים 122, 124 ו־125 לחוק הירושה, בשינויים מסוימים. סעיף 122 הקיים מורה בהוראות מפורטות כיצד לנהוג כאשר יש כמה יורשים, אשר מנהלים את העיזבון. במקום סעיף 122, הקובע הוראות לעניין פעולת יורשים אחדים מוצע להפנות לסעיף 775 המוצע, הדן בפעולות מנהלי עיזבון אחדים, כך שהדין שיחול במצבים אלה יהיה דומה. כמו כן מוצע להפנות להוראת סעיף 777 המוצע, הקובעת את תוצאת פעולה משפטית שנעשתה עם צד ג׳ בידי אחד היורשים אם פעל בלא הסכמה או אישור בית המשפט. יצוין כי האפשרות של היורשים להגיש פרטה, כאמור בסעיף 125 סיפה לחוק הירושה בוטלה, בהיותה בלתי מעשית.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״יורשים אחדים

122. (א) בניהול העיזבון חייבים היורשים לפעול תוך הסכמה; בעניין שדעותיהם חלוקות יפעלו כפי שיחליט בית המשפט.

(ב) פעולה של אחד או אחדים מן היורשים טעונה הסכמת האחרים או אישור בית המשפט, מראש או למפרע. בתובענה של אחד היורשים או נגד אחד היורשים יכול שהאישור יינתן על ידי בית המשפט הדן בתובענה.

(ג) בעניין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד מן היורשים לפעול על דעת עצמו.

סילוק חובות

124. על סילוק חובות העיזבון על ידי היורשים יחולו, בשינויים המחוייבים, הוראות הסעיפים 100 עד 106.

חלוקת העיזבון

125. על חלוקת העיזבון בין היורשים יחולו, בשינויים המחוייבים, הוראות הסעיפים 107 עד 120. הגשת פרטת חלוקה כאמור בסעיף 118 תהא רשות בידי היורשים, כולם או מקצתם.״

סימן ו׳: אחריות היורשים לחובות העיזבון

ההוראות המוצעות בסימן זה יחליפו את ההסדר הקיים כיום בכל הנוגע לאחריות היורשים לחובות העיזבון. מטרתם של הסעיפים היא להסדיר את שאלת אחריות היורשים לחובות העיזבון לאחר שנכסי העיזבון מוזגו עם נכסיהם הפרטיים, היינו לאחר סיום הליך החלוקה. יצוין כי את ההוראות בסימן זה יש לקרוא בשילוב עם ההוראות האחרות הנוגעות לתשלום חובות לנושים במהלך הליכי החלוקה (כמו למשל, בסעיף 779 המוצע). בין ההוראות כולן יש יחסי גומלין, באשר הן מתייחסות גם ליחסים בין היורשים על סוגיהם (יורשי חלקים, יורשי מנות) לנושים וכן בין היורשים, בינם לבין עצמם.

חוק הירושה הקיים קובע מדרג של אחריות לחובות בהתאם לפעולות היורשים והנושים. בצד אחד של המדרג ניצב יורש שלא ידע על חובות שלא סולקו כשפורסמה הודעת נושים. יורש זה לא יהיה אחראי לחובות (כלפי הנושים). בצד שני של המדרג ניצב יורש שידע על החובות וכאשר לא פורסמה הודעת נושים; יורש זה יהיה אחראי לכל החובות גם אם הם עולים על מה שקיבל מהעיזבון ועד לשווי כלל הנכסים שבעיזבון. עוד קובע ההסדר הקיים כללים לעניין פטור מאחריות (סעיף 133 הקיים) וכללים לעניין אחריות מוגברת של יורש שהעלים חוב או נכס של העיזבון ובכך הכשיל את סילוק החובות (סעיף 129 הקיים). הכללים הקבועים בחוק הקיים הם נוקשים ואינם צודקים בהכרח. לכאורה ניתן אמנם לתקן את העוול שנגרם ליורש ששילם מתוך נכסיו הפרטיים (כדי שווי של כל העיזבון) או לאזן את זכייתו של יורש שלא נתפס כאחראי לחוב כלל, באמצעות הכללים הקבועים בסעיף 134 לחוק המפרט את משטר האחריות בין היורשים, בינם לבין עצמם. ואולם הנטל המוטל על היורשים ששילמו לנושה מתוך נכסיהם הפרטיים לתבוע השתתפות מהיורשים האחרים, ומנגד, הנטל המוטל על הנושה לתבוע רק את היורשים האחראים כלפיו, שאינם פטורים לחלוטין מאחריות זו, אינו סביר. ההצעה תתקן חוסר סבירות זו. לבסוף יצוין כי יש דמיון תאורטי בין הוראות סימן זה לסוגיית ריבוי חייבים. הפרק המוצע עושה את הקישורים להוראות הכלליות בעניין זה שבחוק המוצע.

סעיף 799 לסעיף קטן (א)

ההוראה חוזרת על הוראת סעיף 126 לחוק הירושה. על אף שננקטת לשון יחיד, מטרתו של הסעיף להביע את הרעיון הכללי, שלפיו העיזבון אמנם כולל גם את חובות המוריש, אך היורשים אינם אחראים לכלל חובות אלה, אם הם גבוהים יותר ממסת נכסי העיזבון; לשון אחרת, אין בדין הירושה הישראלי ״ירושה שלילית״, שכן במצב שבו העיזבון חדל פירעון הוא ינוהל לפי דיני פשיטת הרגל (ראו דברי ההסבר לסעיף 783 המוצע).

לסעיף קטן (ב)

ההסדר המוצע קובע מסגרת גמישה יותר להפעלה, אשר אינה מקנה עוד חשיבות לפרסום הודעה לנושים (החובה או האפשרות לפנות לנושים להודיע על תביעת

(ג) היורשים חבים כלפי הנושה בחיוב אחד.

אחריות יורש מנה [ירש 131,ח]

800. על אף הוראות סעיף 799(ב), יורש של מנה בעיזבון אינו אחראי לחובות שלא סולקו עד לחלוקת העיזבון, אלא אם כן הנושה נקט פעולות סבירות לגביית החוב מכל היורשים שאינם יורשי מנות, ולא הצליח לגבות את חובו, כולו או חלקו.

אחריות מוגברת [ירש 129,128]

801. על אף הוראות סעיפים 799(ב) ו־800 –

(1) הוכשל סילוק חובות העיזבון משום שיורש העלים נכס מנכסי העיזבון, אחראי היורש לכל החובות שלא סולקו כדי שוויו של כל העיזבון בזמן החלוקה;

דברי הסבר

החוב, כאמור בסעיפים 99 ו־123 לחוק הירושה – בוטלה). לפי ההצעה ייקבע הכלל, שלפיו, במקרה הרגיל, יורש אחראי כלפי הנושה עד לשווי מה שקיבל מהעיזבון, ולא יותר. כיוון שכך, במצב הרגיל לא יוכל הנושה לפנות לאחד היורשים ולדרוש את מלוא החוב, גם אם אותו יורש ידע על אי־סילוק החוב. החריגים לכלל זה מפורטים בסעיפים 800 ו־801 המוצעים.

לסעיף קטן (ג)

במונחים של סוגיית ריבוי חייבים, ניתן לראות ביורשים כמי שחבים בחיוב אחד. כאמור בסעיף 77 המוצע, כל היורשים חייבים כלפי הנושה לספק את אותו אינטרס – נשייתו כלפי המוריש. הקביעה אם חיובם הוא לחוד, יחד, או יחד ולחוד יכולה להיות תלויית נסיבות. יצוין כי ההוראות השונות שבסימן זה מהוות דין מיוחד ביחס להוראות השונות שבסימן העוסק בריבוי חייבים (סעיפים 79 עד 86 המוצעים). כך למשל, עדיפותם של יורשי המנות בעיזבון ביחס ליורשי החלקים בעיזבון היא דין מיוחד החל על חייבים שהם יורשים.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אחריות בנכסי העיזבון

126. עד לחלוקת העיזבון אין היורשים אחראים לחובות העיזבון אלא בנכסי העיזבון.

אחריות כדי מה שקיבל

127. (א) חולק העיזבון אחרי שהוזמנו הנושים לפי סעיף 99 או לפי סעיף 123 ואחרי שסולקו החובות שהיו ידועים בזמן החלוקה, אין יורש אחראי לחובות שלא סולקו אלא אם הוכח שידע עליהם בזמן החלוקה ועד כדי שוויו של מה שקיבל מן העיזבון.

(ב) פרטת החלוקה לפי סעיף 118 או לפי סעיף 125 תהיה ראיה לכאורה למה שכל יורש קיבל מן העיזבון, ואם הייתה כלולה בה שומה – גם לשוויו."

סעיף 800 יורש המנה זוכה להתייחסות מיוחדת, אשר מהווה חריג לכלל הקבוע לעיל לעניין אחריות יורש עד כדי מה שקיבל מהעיזבון. זאת, שכן בדרך כלל, ואם אין הוראה אחרת בצוואה, זכותו עדיפה על פני יורשים שאינם יורשי מנה ורואים בו "יורש מנה נטו" (וראו גם דברי ההסבר לסעיפים 779, 787 ו־804 המוצעים). עדיפות זו באה לידי ביטוי גם לאחר שחולק העיזבון והנושה פונה ליורש המנה כדי להיפרע מחובו. בדומה להוראת סעיף 131(א) לחוק הירושה, מובהר כי ככלל יורש מנה אינו אחראי כלפי הנושה. הוראה זו רוכבה במעט יחסית לחוק הקיים, ובדומה להוראת סעיף 779 המוצע (הדן באחריות במהלך הליכי ההורשה), נקבע גם כאן, כי כאשר הנושה אינו מצליח לגבות את חובו מיורשי החלקים על אף נקיטת פעולות סבירות, יוכל הוא לפנות ליורש המנה. הוראה זו תחול גם במצב שבו לא היה בחלקים שקיבלו יורשי החלקים כדי לכסות את כל החוב, שכן גם במצב זה לא יוכל הנושה לגבות את חובו מיורשי החלקים, על אף כל פעולת גבייה שביצע. חריג לכלל זה הוא המצב שבו יורש מנה העלים חוב או נכס כדי להכשיל את סילוק החובות. במצב זה אין הצדקה לפטור את יורש המנה מאחריות כלפי הנושה, גם אם הנושה היה יכול לפנות קודם לכן ליורש החלק ויחולו הוראות סעיף 801 המוצע.

עוד יצוין כי בהתחשבנות בין יורש המנה שחויב בתשלום ליורשים האחרים, עדיין ייתכן שיורש המנה זכאי להשתתפות מיורשי החלקים או יורשי המנות האחרים (וראו להלן דברי ההסבר לסעיף 804(ב) ו־(ג) המוצעים). ועוד, ההוראה בסעיף 131(ב) לחוק הירושה, שלפיה זוכה מנה אינו אחראי לתשלום חוב שאחראי בו זוכה של מנה אחרת בוטלה בהיותה מיותרת.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אחריות של זוכה במנה

131. (א) הזוכה במנה אינו אחראי, על אף האמור בסעיפים 127 עד 130, לחובות העיזבון שלא סולקו לפני חלוקתו, אלא כדי שוויו של מה שקיבל מן העיזבון, ונושה אינו רשאי לגבות ממנו כל עוד הוא יכול לגבות מיורש שאינו זוכה במנה.

(ב) הזוכה במנה אינו אחראי למנותיהם של זוכים אחרים."

סעיף 801 חריג שני לכלל הקבוע בסעיף 799(ב) הוא במצב שבו יורש פועל ביודעין כדי להכשיל את סילוק החובות על ידי העלמת חוב או נכס מנכסי העיזבון. במצב זה יוכלו הנושים לפעול נגד היורש המעלים ולדרוש ממנו את קיום החיובים, גם אם בכך ייאלץ לשלם להם יותר מכפי שקיבל מהעיזבון. ככל שהועלם נכס, יוכלו הנושים לפנות ליורש המעלים ולדרוש את קיום מלוא החובות עד לשווי כלל העיזבון בזמן החלוקה. ככל שהועלם חוב, יוכל הנושה שחובו הועלם לדרוש מהיורש

(2) הוכשל סילוק חובות העיזבון משום שיורש העלים את קיומו של חוב, אחראי היורש לתשלום החוב שהעלים כדי שוויו של כל העיזבון בזמן החלוקה.

פטור מאחריות [ירש, 127(א), 132, 133, ח]

802. בית המשפט רשאי לפטור יורש מאחריותו לחובות שלא סולקו, לפי סימן זה, כולה או חלקה, בהתקיים, בין השאר, אחד מאלה:

(1) היורש נהג בתום לב ביחס לחובות העיזבון, ובכלל זה לא ידע על חובות שלא סולקו עד למועד חלוקת העיזבון;

(2) היורש שינה את מצבו בתום לב בהסתמך על מה שקיבל מהעיזבון;

(3) לפני חלוקת העיזבון עשה היורש, בעצמו או באמצעות מנהל העיזבון, פעולות לאיתור הנושים;

(4) הנושה ידע או היה עליו לדעת על האפשרות לגבות את חובו מהעיזבון, והוא לא פעל לצורך הגבייה או השתהה בפעולתו זו.

דברי הסבר

המעלים לשלם את החוב עד כדי שווי של כל העיזבון בזמן החלוקה. הוראה זו מקלה על הנושים בכך שאין היא מאלצת אותם לפנות לכל אחד מהיורשים כדי לכסות את כל החוב, שכן נוכח האחריות המוגברת המוחלת על היורש המעלים, יכולים הם להיפרע ממנו בלבד. עוד יצוין כי ביחס לפעולת יורש המעלים חובות או נכסים, אין אבחנה בין יורשי חלקים ליורשי מנה, וליורש המנה לא ניתנת עדיפות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אחריות כדי כל העיזבון

128. (א) חולק העיזבון בלי שהוזמנו הנושים ובלי שסולקו החובות שהיו ידועים בזמן החלוקה, אחראי כל יורש לחובות שלא סולקו כדי שוויו של כל העיזבון בזמן החלוקה; אולם אם הוכיח שלא ידע על חוב פלוני בזמן החלוקה, יהיה אחראי לו רק כדי שוויו של מה שקיבל מן העיזבון.

(ב) הוכחת שוויו של העיזבון או של מה שיורש קיבל מן העיזבון – על היורש.

אחריות במקרים מיוחדים

129. על אף האמור בסעיפים 127 ו־128 –

(1) יורש שהעלים מנכסי העיזבון ומנע בכך סילוקם של חובות, אחראי לכל החובות שלא סולקו כדי שוויו של כל העיזבון בזמן החלוקה;

(2) יורש שהעלים קיומו של חוב או הכשיל בדרך אחרת את סילוקו, אחראי לאותו חוב כדי שוויו של כל העיזבון בזמן החלוקה."

סעיף 802 הסעיף המוצע עוסק בפטור מאחריות שיכול בית המשפט לתת לאחד היורשים האחראים לחובות. הסעיף קובע רשימה בלתי סגורה של נסיבות שעל פיהן יוכל בית המשפט לבחון את הפטור המבוקש. יצוין כי בהינתן קיומו של פטור, יופנה הנושה ליורש אחר כדי לנסות לגבות את חובו, ואזי ייתכן שהיורש ששילם את החוב יחזור ליורש שקיבל את הפטור. מובן, כי ייתכן שכל היורשים יזכו בפטור כאמור, ואזי לא תהיה כמובן כל השתתפות ביניהם, והנושה לא יוכל לגבות עוד את חובו. הקריטריונים לקביעת הפטור מהאחריות נקבעו בהיקש לכללי הפטור מהשבה בדיני עשיית עושר ולא במשפט (ראו סעיף 419 המוצע). עם זאת לא ניתן להפנות לדינים אלה כפשוטם, שכן אין מדובר כאן בהשבה של טובת הנאה שהועברה לאדם (היורש) בלי שהיה זכאי לה על פי דין, אלא בחוב של היורש כלפי הנושה, שמקורו בחיובים של המוריש כלפי הנושה. דיני עשיית העושר מתאימים יותר ליחסים שבין היורשים, בינם לבין עצמם, בהינתן תשלום יתר של אחד היורשים יחסית ליורש אחר. בין הקריטריונים שפורטו ניתן למצוא כאלה המתייחסים להתנהגות היורש בעת חלוקת העיזבון ולאחריה וכן להתנהגות הנושה ביחס לחובו הנטען. עם זאת ההפחתה בזכותו של הנושה עד כדי חסימתה הקטגורית במצבים שבהם איחר בהגשת תביעת החוב (כאמור בסעיף 132 לחוק הירושה) – בוטלה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אחריות לחוב כולו או לחלק ממנו

132. (א) נושה שיורש אחראי לחובו לפי הוראות סימן זה, רשאי לתבוע ממנו את מלוא תביעתו במידה שאינה עולה על היקף אחריותו של היורש, ובלבד שהודיע על תביעתו תוך התקופה שנקבעה בהזמנה לפי סעיף 99 או סעיף 123, אם הייתה הזמנה כזאת.

(ב) נושה שלא הודיע על תביעתו תוך התקופה שנקבעה בהזמנה לפי סעיף 99 או סעיף 123, ואין לו הצדקה לאי הודעתו, אינו רשאי לתבוע מיורש אלא חלק יחסי מתביעתו כיחס חלקו של אותו יורש בעיזבון כולו, ותוך שנתיים מתום אותה תקופה.

פטור מאחריות

133. מי שאחראי לחובות העיזבון לפי הוראות סימן זה, רשאי בית המשפט לפטרו מאחריותו, כולה או מקצתה, אם נהג לגבי חובות העיזבון בתום לב ומה שקיבל מהעיזבון הוא מועט או שיש סיבה מיוחדת אחרת המצדיקה פטור זה."

803. (א) יורש שלפני חלוקת העיזבון העביר או שעבד את חלקו בעיזבון או את זכותו לגבי מנה בעיזבון, כאמור בסעיף 701, אין בכך כדי לפטור אותו מאחריותו לחובות העיזבון.

דין העברה ושעבוד של חלק בעיזבון [ירש 130]

(ב) מקבל החלק או הזכות לגבי המנה, שהעביר יורש לפי סעיף קטן (א), אחראי, כערב לאותו יורש, לחובות העיזבון שלא סולקו לפני חלוקתו, כדי שוויו של מה שקיבל מן העיזבון, ומקבל השעבוד לפי סעיף קטן (א) אחראי כאמור, כדי מה שקיבל תוך מימוש השעבוד.

804. (א) יורש של מנה בעיזבון שסילק חוב כאמור בסעיף 800 זכאי לשיפוי מהיורשים האחרים שירשו חלקים מהעיזבון, בהתאם לחלקיהם היחסיים, ואם סילק חוב כאמור רק משום שלא היה בעיזבון כדי סילוק החובות בלא מימוש המנה, זכאי הוא להשתתפות גם מיורשי המנות האחרים בהתאם ליחס השווי של מנתם.

זכויות להשתתפות או לשיפוי בין יורשים [ירש 134, ח]

(ב) על אף הוראות סעיף 84(ג) והוראות סעיף קטן (א), יורש של חלק מהעיזבון או של מנה בעיזבון שסילק חוב משום שפעל כאמור בסעיף 801, אינו זכאי להשתתפות או לשיפוי, לפי העניין, מהיורשים האחרים, אלא אם כן הכשלת סילוק החוב זיכתה גם את היורשים האחרים.

דברי הסבר

סעיף 803 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 130 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"דין העברה ושעבוד של חלק בעיזבון

130. (א) יורש שהעביר או ששיעבד את חלקו בעיזבון שטרם חולק, כאמור בסעיף 7, אין הדבר פוגע באחריותו לחובות העיזבון.

(ב) מקבל ההעברה אחראי, כערב לאותו יורש, לחובות העיזבון שלא סולקו לפני חלוקתו כדי שוויו של מה שקיבל מן העיזבון, ומקבל השעבוד – כדי מה שקיבל תוך מימוש השעבוד."

סעיף 804 הוראות סעיף 134 לחוק הירושה אינן ברורות כל צרכן. הכלל המרכזי העולה מהן הוא כי יורשי החלקים בעיזבון חולקים ביניהם את נטל החובות, משמע אם יורש חלק סילק חוב יותר מכפי חלקו, יוכל הוא לזכות בהשתתפות מיורשי החלקים האחרים. עם זאת לא ברור מהוראות הסעיף אם יורשי החלקים יכולים לדרוש מיורשי המנות להשתתף בחובות לנושים, וכן מהו היחס בין יורשי המנות, בינם לבין עצמם. עוד לא ברור מלשון הסיפה של סעיף קטן (א), אם היא מתייחסת לרישה של הסעיף הקטן או לאמצעו.

מוצע לקבוע הוראות ברורות יותר שתהיה בהן התייחסות מפורשת ליחסים שבין יורשי החלקים ובין יורשי המנות.

הכלל ביחס ליורשי החלקים הוא הברור והמובהק ביותר והוא נובע מהכללים הרגילים החלים לעניינם של החייבים בחיוב אחד. כאמור בסעיפים 83 ו־84(ג) המוצעים, בפרק העוסק בריבוי חייבים, יורשי חלקים חבים כלפי הנושה בהתאם ליחס חלקיהם בעיזבון, ויורש ששילם יותר מכפי חלקו זכאי להשתתפות מהיורשים האחרים, שלא שילמו כפי חלקם. שאר ההוראות הדנות בזכות ההשתתפות או השיפוי בין היורשים לסוגיהם, הן הוראות מיוחדות לירושה ועל כן הן נותרו בסעיף כאן.

לסעיף קטן (א)

הוראה זו קובעת במפורש את משטר ההשתתפות בין יורשי המנה. כאשר יורש מנה שילם חוב של נושה, שלא הצליח לגבות את חובו מיורשי החלקים כאמור בסעיף 800 המוצע, הוא זכאי, ראשית, לשיפוי כדי מלוא מנתו מיורשי החלקים בהתאם לחלקיהם היחסיים. אם עסקינן במצב שבו יורש מנה שילם חוב לנושה משום שלא היה די בתשלום מלוא החוב מתוך החלקים שקיבלו יורשי החלקים, זכאי יורש המנה להשתתפות מצד יורשי המנות האחרים על פי היחס של שווי מנתם.

לסעיף קטן (ב)

בחוק הקיים אין התייחסות מפורשת למצב שבו יורשי החלקים או יורשי המנות פעלו בצורה מודעת להעלמת החוב או נכס מנכסי העיזבון לצורך הכשלת סילוק החוב. לכאורה עולה כי גם יורשים אלה זכאים להשתתפות. מוצע לקבוע כי זכותם של יורשים אלה להשתתפות מיורשי חלקים אחרים או מיורשי מנות אחרות כפופה למידת ההנאה שבה זכו היורשים האחרים כאמור מפעולתו הפסולה של היורש.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"חלוקת נטל החובות בין היורשים לבין עצמם

134. (א) היורשים בינם לבין עצמם נושאים בחובות העיזבון לפי יחס חלקיהם בעיזבון, זולת אם הורה המוריש בצוואתו על חלוקה אחרת של נטל החובות, ובלבד שלא ישא יורש בחובות העיזבון בסכום העולה על אחריותו לנושים.

(ב) יורש שסילק לנושה יותר מכפי שמוטל עליו בינו לבין היורשים האחרים רשאי לדרוש מן האחרים החזרת היתרה במידה שסילקו פחות מכפי שמוטל עליהם."

חלק משנה רביעי: הוראות שונות

פרק ראשון: משפט בין־לאומי פרטי

הגדרה לפרק משפט בין־לאומי פרטי [ירש 135]

805. בפרק זה, "מקום מושב" של אדם – המקום שבו נמצא מרכז חייו, ולעניין קטין או חסוי, חזקה שמקום מושבו הוא במקום מושבו של אפוטרופסו כל עוד לא הוכח שמרכז חייו נמצא במקום אחר.

סמכות בתי המשפט הישראליים [ירש 136]

806. בית משפט בישראל מוסמך לדון בירושתו של כל אדם שמקום מושבו ביום פטירתו היה בישראל או שהניח נכסים בישראל.

ברירת הדין [ירש 137]

807. על הירושה יחול דין מקום מושבו של המוריש בשעת פטירתו, למעט במקרים המפורטים בסעיפים 808 עד 810.

דין נכסים מסיימים [ירש 138]

808. נכסים העוברים בירושה לפי דין מקום הימצאם בלבד, יחול על ירושתם אותו דין.

כשרות לצוות [ירש 139]

809 על הכשרות לצוות יחול דין מקום מושבו של המצווה בשעת עשיית הצוואה.

צורת הצוואה [ירש 140]

810. (א) צוואה כשרה מבחינת צורתה אם היא כשרה לפי הדין בישראל, לפי דין מקום עשייתה, לפי דין מקום מושבו או מקום מגוריו הרגיל של המצווה או לפי דין אזרחותו, בשעת עשיית הצוואה או בשעת פטירתו, ואם הצוואה נוגעת למקרקעין – גם לפי דין מקום הימצאם.

(ב) לעניין החלתו של דין זר לפי סעיף זה יראו את הכשרות הדרושה למצווה או לעדי הצוואה כעניין שבצורה.

משמעות מונחים [ירש 141]

811. לעניין קביעת הסמכות והדין לפי סעיפים 807 עד 810 תהיה לכל מונח המשמעות שיש לו בדין הישראלי.

דברי הסבר

חלק משנה רביעי: הוראות שונות

פרק ראשון: משפט בין־לאומי פרטי

סעיפים 805 עד 814 הוראות הסעיפים המוצעים חוזרות על הוראות חוק הירושה. כאשר יחוקק בעתיד חלק המשפט הבין־לאומי הפרטי וישולב בהוראות החוק המוצע (ראו מבוא לדברי ההסבר), תיעשה ההתאמה הנדרשת לדין הבין־לאומי שיחול על חלק הירושה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הגדרה

135. בפרק זה "מושב" של אדם – המקום בו נמצא מרכז חייו; קטין, פסול־דין וחסוי, חזקה עליו שמושבו הוא במקום מושבו של נציגו כמשמעותו בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962, כל עוד לא הוכח שמרכז חייו נמצא במקום אחר.

סמכות בתי המשפט הישראליים

136. בית משפט בישראל מוסמך לדון בירושתו של כל אדם שמושבו ביום מותו היה בישראל או שהניח נכסים בישראל.

ברירת הדין

137. על הירושה יחול דין מושבו של המוריש בשעת מותו, חוץ מן האמור בסעיפים 138 עד 140.

דין נכסים מסוימים

138. נכסים העוברים בירושה לפי דין מקום הימצאם בלבד, יחול על ירושתם אותו דין.

כשרות לצוות

139. על הכשרות לצוות יחול דין מושבו של המצווה בשעת עשיית הצוואה.

צורת הצוואה

140. (א) צוואה כשרה מבחינת צורתה אם היא כשרה לפי הדין הישראלי, לפי דין מקום עשייתה, לפי דין מקום מושבו או מקום מגוריו הרגיל או לפי דין אזרחותו של המצווה בשעת עשייתה או בשעת מותו, ובמידה שהצוואה נוגעת למקרקעין – גם לפי דין מקום הימצאם.

(ב) לעניין החלתו של דין זר לפי סעיף זה יראו את הכשרות הדרושה למצווה או לעדי הצוואה כעניין שבצורה.

מיון מונחים

141. לעניין קביעת הסמכות והדין לפי הסעיפים 136 עד 140 תהיה לכל מונח המשמעות שיש לו בדין הישראלי.

812. על אף האמור בפרק זה, חל דין של מדינה מסוימת ואותו דין מפנה אל דין חוץ, אין נזקקים להפניה, ויחול הדין הפנימי של אותה מדינה; ואולם כשהדין של אותה מדינה מפנה אל הדין הישראלי, נזקקים להפניה ויחול הדין הפנימי הישראלי.

דין חוץ המפנה אל דין אחר
[ירש 142]

813. על אף האמור בפרק זה, חל דין חוץ, אין נזקקים לו אם הוא מפלה מטעמי גזע, דת, מין או לאום או סותר את תקנת הציבור בישראל.

דין חוץ שאין נזקקים לו
[ירש 143]

814. על אף האמור בפרק זה, דין חוץ המקנה זכויות ירושה על פי דין למי שאינו בן זוג או קרוב של המוריש, אין נזקקים לו אם אותו דין חוץ מכיר בזכויות ירושה על פי דין המוקנות בדין הישראלי.

סייג לתחולת דין חוץ
[ירש 144]

פרק שני: הוראות נוספות

815. היה המוריש ערב פטירתו נשוי ליותר מבן זוג אחד, יחולק מה שמגיע לבן הזוג בירושה על פי דין בין בני הזוג הנשואים כאמור, בשווה.

ריבוי נישואין
[ירש 146]

816. (א) בסעיף זה, "חברה מנהלת", "מבטח", "קופת ביטוח", "קופת גמל", "קופת גמל לפיצויים", "קופת גמל לקצבה" ו"קופת גמל לתגמולים" – כהגדרתם בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה–2005.

כספים על פי פוליסת ביטוח חיים או מקופת גמל
[ירש 147]

דברי הסבר

דין־חוץ המפנה אל דין אחר

142. על אף האמור בחוק זה, כשחל הדין של מדינה פלונית ואותו דין מפנה אל דין־חוץ, אין נזקקים להפנייה, אלא יחול הדין הפנימי של אותה מדינה; אולם כשהדין של אותה מדינה מפנה אל הדין הישראלי, נזקקים להפנייה ויחול הדין הפנימי הישראלי.

דין־חוץ שאין נזקקים לו

143. על אף האמור בחוק זה, כשחל דין חוץ, אין נזקקים לו במידה שהוא מפלה מטעמי גזע, דת, מין או לאום או סותר תקנת הציבור בישראל.

סייג לתחולת דין־חוץ

144. על אף האמור בחוק זה, דין־חוץ המקנה זכויות–ירושה על פי דין למי שאיננו קרוב למוריש קרבת־דם או קרבה של נישואין, חיתון או אימוץ, אין נזקקים לו אלא במידה שאותו דין־חוץ מכיר בזכויות־ירושה כאמור המוקנות בדין הישראלי."

פרק שני: הוראות נוספות

סעיף 815 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 146 לחוק הירושה, בשינוי נוסח. על פי הנוסח המוצע מובהר כי ההוראה תחול גם על מורישה שערב מותה היתה נשואה לשני גברים. עוד יצוין כי ההוראה אינה חלה על ירושה על פי צוואה, שכן במקרה שבו יש למצווה שני בני זוג יחולק העיזבון על פי אומד דעתו של המצווה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"ירושה במקרים מסויימים

146. אדם שבמותו היה נשוי ליותר מאשה אחת, מה שמגיע לבן־זוג בירושה על פי דין יחולק בין אלמנותיו בשווה."

סעיף 816 בסעיף 147 לחוק הירושה נקבעה הוראה החורגת מהמדיניות הכללית של החוק, שכן היא עוסקת בהיקף העיזבון. ההוראה קובעת כי כספים מסוגים מסוימים, אשר יש לשלמם עקב מותו של אדם, לא ייכללו בעיזבון (נכסים מלבר עיזבון). משמעותה של הוראה זו היא כי על כספים אלה לא יחולו הכללים החלים על העברת הנכסים המוחשיים האחרים של המוריש, כקבוע בחוק הירושה, על סעיפיו השונים. בין ההוראות מחוק הירושה שאינן חלות על נכסים מלבר עיזבון, ניתן למנות אחדות מהחשובות שבהן: ההוראות המכפיפות את חלוקת העיזבון בין היורשים להליך קודם של סילוק חובות המוריש וסילוק המזונות מהעיזבון; ההוראות הקובעות את זהות היורשים בין בירושה על פי דין ובין בירושה על פי צוואה, כאשר לא ניתן להעביר את העיזבון לזוכים על פי צוואה; דיני הפגמים ברצון המשוכללים החלים על צוואות; ההוראה הקובעת איסור על הסכמי הורשה וההוראות הפרוצדורליות המחייבות הצהרה שיפוטית על קיומם של היורשים.

הנכסים שמלבר עיזבון הוגדרו בסעיף 147 לחוק הקיים כ"... סכומים שיש לשלם עקב מותו של אדם על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קיצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה..." הואיל ועל נכסים אלה לא חלות הוראות חוק הירושה, קיימות הוראות ממסגרות נורמטיביות אחרות המורות כיצד, למי ובאילו תנאים

(ב) כספים שיש לשלמם עקב פטירתו של אדם, כמפורט להלן, לא ייכללו בעיזבונו של אותו אדם:

(1) כספים שיש לשלמם על פי חוזה ביטוח חיים, שאינם בשל מרכיב החיסכון שבפוליסה, לרבות כספים שיש לשלמם מקופת גמל שמקורם בחוזה ביטוח חיים שנערכה בעבור עמיתי הקופה;

(2) כספים שיש לשלמם מקופת גמל לקצבה, מקופת גמל לתגמולים, או מקופת גמל לפיצויים, לרבות קופת ביטוח.

דברי הסבר

ניתן להעביר את הנכסים עקב פטירה. הוראות חלופיות אלה נקבעו בחקיקה ספציפית, בתקנוני קופות הגמל או בהוראות מוטבים. ההוראות החלופיות אינן תואמות בהכרח את הוראות חוק הירושה, כך שברבים מהמקרים חל דין מהותי שונה על נכסי העיזבון ונכסי לבר העיזבון. במקרים אחרים ההוראות החלופיות אינן שלמות ונוצרות לקונות המחייבות פרשנות.

הפסיקה ראתה בהוראת סעיף 147 משום הכרעה של המחוקק המעדיפה, ביחס לנכסי לבר עיזבון, את הגישה "החוזית" על פני הגישה "הירושתית" (ראו למשל, ע"א 3807/90 פישר נ' תמר קופת גמל לתגמולים, פ"ד מז(5) 104). משמע, תחת הוראות נורמטיביות של חוק הירושה, העוסק בהעברת נכסים לאחר פטירה, ניתנה העדפה להוראות החלופיות שבתקנונים של הקופות או להסכמות האחרות שאליהן הגיע החבר או העמית בקופת הביטוח או בקופת הגמל עם הקופה, לעניין העברת הכספים לאחר מותו. הפסיקה אף פירשה באופן מרחיב את הוראת הסעיף בהתאם לגישה "חוזית" זו, תוך שנקבע כי הוראות הסעיף יחולו גם אם הכספים מהסוגים המנויים בסעיף אמורים להשתלם בחייו של אדם או לאחר מותו. מניה וביה, יצרה העדפה זו חסינות של כספים אלה מפני חובות המוריש, מפני ההוראה האוסרת על הסכמי ירושה ומפני הוראות חוק הירושה האחרות. אחד הנימוקים המרכזיים שהושמעו כתומכים בהעדפה האמורה הוא הנימוק הסוציאלי, שלפיו – הואיל ומרבית הכספים המוחרגים מהעיזבון משקפים אפיקי חיסכון סוציאלי, מוצדק להקנות להם חסינות כאמור ומוצדק לאפשר יצירת הסכמות אחרות מההוראות הקבועות בדיני הירושה. עוד נטען כי ההליכים המהירים שלפיהם מתאפשרת העברת הכספים לשאירים הקבועים בתקנוני הקופות או למוטבים המנויים בהוראת המוטבים מקדמת מטרות סוציאליות, שכן עם פטירת אדם מתאפשר מעבר מהיר של סכומי כסף נכבדים לשאיריו או למוטבים שקבע ("צוואת האיש העני").

בחינה מדוקדקת של סוגי הכספים המנויים בסעיף 147 לחוק הירושה כפרשנותו בפסיקה מגלה כי אין הצדקה מוחלטת בתפיסה "החוזית" ובוודאי לא בפרשנות המרחיבה שלה בפסיקה. ראשית ועיקר, אמנם חלק מהכספים המוחרגים הם כספים שהזכות להם אכן נולדת רק עם הפטירה ואין הם משקפים בעיקרם זכות של המוריש עצמו (כדוגמת כספי ריסק); ואולם חלק מהכספים המוחרגים מגלמים צבירת נכסים ממש, למשל כאשר עסקינן במרכיב החיסכון ההוני בפוליסת ביטוח חיים. אין הצדקה כי על כספים אלה יחולו דינים שונים מדיני הירושה הכלליים המשקפים את הכרעת המחוקק באשר לדרכי העברת נכסים בעקבות פטירתו של אדם. גם הנימוק הסוציאלי אינו יכול לעמוד בכל המקרים – התמריץ לחיסכון סוציאלי ניתן ברגיל על ידי הטבות המס הניתנות על ידי המדינה, וככל שיש רצון להגן על כספים אלה מפני נושים, ניתן לעשות זאת במסגרת המגבלות המוכרות להגנה סוציאלית על נכסיו של אדם בתקופה שבה הוא בחיים. גם הנימוק לעניין ההליכים המהירים להעברת הכספים לשאירים או לזכאים אינו חזק כבעבר, שכן ייעול ההליכים הפרוצדורליים, בעקבות תיקון חוק הירושה, שהוסיף את מוסד הרשם לענייני ירושה, קיצר משמעותית את התקופה להוצאת צווי ירושה וקיום צוואה. נוכח האמור מוצע הסדר מתקן.

לסעיף קטן (ב)

מוצע כי מספר הסוגים של כספים שייוותרו מחוץ לעיזבון יצומצם.

פסקה (1) עוסקת בכספי ביטוח החיים שהם "ריסק" בלבד. כאמור לעיל, כספים אלה אינם משקפים בעיקרם צבירה של נכסים מצדו של המוריש, אלא מהווים זכות עצמאית של המוטבים שנקבעה לעת אירוע הפטירה. למען הסר ספק, מצוין בפסקה (1) כי יש לכלול בגדריה גם כספים שיש לשלמם בשל פוליסת ביטוח חיים שעורכת קופת גמל בעבור עמיתה.

פסקה (2) עוסקת בכספי קופת קצבה וקופת תגמולים. בעיקרם, כספי קופת גמל לקצבה מבטאים זכות עצמאית של שאירי החבר בקופת הקצבה כפי שנקבעו בתקנון הקופה. למעט חריגים מסוימים, השאירים זכאים רק לחלק מהכספים שנצברו במשך שנות חייו של החבר, הנפטר, ואם אין שאירים "יופקעו" הכספים לטובת הקופה (היינו לטובת החברים האחרים, בשם עקרון "האחריות ההדדית"). משכך, ועל אף שיש מוטיב של צבירה גם בקופת גמל לקצבה, מוצע להחריג כספים אלה מהעיזבון. באשר לכספי קופת תגמולים – אמנם כספים אלה משקפים בעיקרם צבירת הון של הנפטר אשר ניתנת לפדיון במלואה בידי המוריש בחייו (בהגבלות מסוימות) או בידי המוטבים לאחר פטירתו; ואולם כדי לקדם את התכלית הסוציאלית שביסוד צבירתם של כספי קופות התגמולים, ומתוך הרצון שלא לאבחן בין מכשירים פיננסיים דומים (קצבה ותגמולים), מוצע להגן עליהם באמצעות הוצאתם מהעיזבון ועל ידי כך למנוע אפשרות של פירעון לנושי המוריש. ועוד, למען הסר

(ג) ניתנה למבטח או לחברה מנהלת הוראה לעניין תשלום כספים למוטב עקב פטירתו של אדם, על פי חוזה ביטוח חיים או מקופת גמל, וכספים אלה נכללים בעיזבונו, יראו את ההוראה כצוואה של אותו אדם שהמוטב בה זוכה במנה מסוימת, ואולם הוראות סימן א׳ לפרק רביעי לא יחולו לגביה.

שמירת דיני משפחה [ירש 148]

817. אין בהוראות חלק זה כדי לפגוע ביחסי ממון בין איש ואישה או בזכויות הנובעות מקשר האישות; ואולם על זכויות ירושה ועל זכויות למזונות מן העיזבון לא יחולו אלא הוראות חלק זה.

צדדים להליך [ירש 153]

818. (א) בכל עניין המסור לפי חלק זה לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה רשאי לפנות אליהם כל מי שמעוניין בדבר.

(ב) היועץ המשפטי לממשלה רשאי לפתוח בכל הליך לפי חלק זה וכן להתייצב ולטעון בהליך כאמור אם סבר שיש בו עניין לציבור.

דברי הסבר

ספק מציין הסעיף כי גם כספי קופת גמל לפיצויים אינם נכללים בעיזבון. אכן הוראת סעיף 5 לחוק פיצויי פיטורים, התשכ״ג–1963, קובעת מפורשות שכספי הפיצויים אינם נכללים בעיזבון, אלא שנוכח הקרבה המושגית של כספים לכספי קופות הגמל לתגמולים, וכדי למנוע מחלוקות פרשניות, מוצע לציין החרגה זו במפורש.

יודגש כי ההוראות הנוגעות לקופת גמל לקצבה או לתגמולים יחולו גם על כספי קופות ביטוח שהוכרו כקופות גמל לקצבה או לתגמולים.

לבסוף ייאמר כי הוראות הסעיף המוצע אמנם מצמצמות את רשימת הנכסים שמלבר עיזבון ואף אינן נוקטות את המונח ״על פי עילה דומה״, אך הדבר אינו מורה בהכרח כי יש בסעיף המוצע משום רשימה סגורה. בהחלט ייתכן כי דבר חקיקה ספציפי או מקור חיוב אחר (חוזי, למשל) יובילו למסקנה כי על הזכויות המוקנות לפיהם לא יחולו דיני הירושה, אלא הוראות מיוחדות להעברה לאחר פטירה. מאליו מובן כי כספים אלה ייחשבו כספים שמלבר עיזבון, גם אם סעיף זה לא התייחס אליהם במפורש.

לסעיף קטן (ג)

הצמצום המוצע של סוגי הכספים שיוחרגו מעיזבון המוריש, מחייב התייחסות למכשירים הפיננסיים השונים הקיימים בשוק ההון ואשר הופעלו על רקע הקביעה כי אין הם שייכים לעיזבון. מעבר להוראת המעבר, יש להתייחס גם להסדרים החלופיים להוראות חוק הירושה שפיתח השוק לצורך קביעה לאן יועברו הכספים עם מותו של החוסך. אחד מהסדרים אלה הוא ״הוראת המוטבים״. כל עוד הוחרגו כל הכספים מהעיזבון ולא חלו עליהם הוראות חוק הירושה, לא היתה מניעה לקבוע הוראת מוטבים שכן אף על פי שיש בה לכאורה משום ״הסכם בדבר ירושתו של אדם״, לא חלה עליה הוראת סעיף 8 לחוק הירושה הקיים. ואולם מעת שתצומצם ההחרגה, ועל כספים שונים יחולו דיני הירושה, יש לתת מענה גם להסדר ״הוראת המוטבים״. כדי שלא לפגוע בהסדר זה, מוצע להתייחס אליו כאילו היה צוואה המעניקה מנה מסוימת למוטב שנקבע. בדרך זו תושג, מחד גיסא, התוצאה של החלת רוב הוראות חוק הירושה על ההעברה למוטב לאחר פטירת המטיב, ומאידך גיסא הוראת המוטבים לא תיחשב להתחייבות אסורה התולה תוקפה בפטירתו של אדם (ראו סעיף 702 המוצע). עם זאת אין הכרח להחיל את ההוראות הנוגעות לצורת הצוואה על הוראת המוטבים. אדם הקובע הוראת מוטבים עושה זאת לפני גוף מוסדי גדול בהליכים פרוצדורליים מסוימים. בכך יש כדי להבטיח את קיום עיקר המטרות של הדרישות הצורניות בצוואה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״דין תשלומים על פי ביטוח וכו׳

147. סכומים שיש לשלם עקב מותו של אדם על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קיצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה, אינם בכלל העיזבון, זולת אם הותנה שהם מגיעים לעיזבון.״

סעיף 817 ההוראה המוצעת חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 148 לחוק הירושה, בשינויי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״שמירת דיני משפחה

148. חוק זה אינו בא לפגוע ביחסי ממון בין איש לאשתו או בזכויות הנובעות מקשר האישות; אולם על זכויות ירושה ועל זכויות למזונות מן העיזבון לא יחול אלא חוק זה.״

סעיף 818 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 153 לחוק הירושה בשינוי נוסח.

נוסח חוק הירושה הקיים:

״הצדדים לדיון

153. בכל עניין המסור לפי חוק זה לבית המשפט רשאי לפנות אליו כל מי שמעונין בדבר; כן רשאי היועץ המשפטי לממשלה או בא־כוחו, אם הוא סבור שיש בדבר עניין לציבור, לפתוח בכל הליך משפטי לפי חוק זה, לרבות ערעור, ולהתייצב ולטעון בכל הליך כזה.״

אפוטרופסות לענייני ירושה [ירש 154]

819. יורש או זכאי למזונות מן העיזבון, שלדעת בית המשפט נבצר ממנו לשמור בעצמו או על ידי נציגו על זכויותיו בעיזבון, רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעוניין בדבר או מיוזמתו, למנות לו אפוטרופוס לשמירת זכויותיו בעיזבון.

בית המשפט המוסמך [ירש 151]

820. בית המשפט המוסמך לפי חלק זה הוא בית המשפט לענייני משפחה.

שיפוט בבתי דין דתיים [ירש 155 למעט (א1)]

821. (א) בסעיף זה, "בית דין דתי" – בית דין רבני, בית דין שרעי, בית דין של עדה נוצרית ובית דין דתי דרוזי, כמשמעותם לפי דין.

(ב) לבית דין דתי שהיתה לו סמכות שיפוט בענייני המעמד האישי של המוריש, יהיו נתונות הסמכויות הנתונות לרשם לענייני ירושה ולבית משפט לפי חלק זה, למעט הסמכויות לפי סעיפים 716(ב), 718, 754, 783 ו־784 ולפי הוראות סימן ו' לפרק השישי, ויחולו לגביו הוראות חלק זה, בשינויים המחויבים, והכל אם הסכימו לכך, בכתב, כל הצדדים הנוגעים בדבר; ואולם הסמכות לתקן צו ירושה או צו קיום צוואה לפי הוראות סעיף 759 תהיה נתונה לבית הדין הדתי רק לגבי צו שנתן.

(ג) היה אחד הצדדים הנוגעים בדבר לפי חלק זה קטין, פסול דין או נעדר שאין לו אפוטרופוס, רשאי בית הדין הדתי למנות לו אפוטרופוס לעניין מתן הסכמה לשיפוט בית הדין הדתי ולעניין ייצוגו לפניו.

דברי הסבר

סעיף 819 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 154 לחוק הירושה. יצוין כי על פי ההוראה מוסמך בית המשפט הדן בירושה להורות על מינוי אפוטרופוס ליורש בלי צורך להידרש להליכים הקבועים בחוק הכשרות.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"אפוטרופסות לעניני ירושה

154. יורש או זכאי למזונות מן העיזבון שלדעת בית המשפט נבצר ממנו לשמור בעצמו או על ידי נציגו על זכויותיו בעיזבון, רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, למנות לו אפוטרופוס לשמירת זכויותיו בעיזבון."

סעיף 820 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 151 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. יצוין כי חוק דיני ממונות המוצע אינו מתייחס, דרך כלל, להוראות העוסקות בסמכות האינסטנציות השיפוטיות, בשל אופיין הפרוצדורלי. חלק הירושה הוא חריג בעניין זה, שכן יש בו התייחסות מיוחדת לסמכויות בתי הדין הדתיים.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"בית המשפט המוסמך

151. בית המשפט המוסמך לפי חוק זה הוא בית המשפט לעניני משפחה."

סעיף 821 ההוראה חוזרת על ההוראה הקיימת בסעיף 155 לחוק הירושה, בשינויי נוסח. הוראת סעיף קטן (א1) תוסדר מחוץ לחוק בשל אופייה הפרוצדורלי (ראו סעיף 890(26) המוצע, המחיל את הוראת סעיף 67א לחוק הירושה כנוסחו בסעיף 890(6) גם על בית הדין הדתי).

נוסח חוק הירושה הקיים:

"שיפוט בבתי דין דתיים

155. (א) על אף האמור בסעיפים 66(א) ו־151 מוסמך בית הדין הדתי שהיה לו שיפוט בעניני המעמד האישי של המוריש, לתת צו ירושה וצו קיום צוואה ולקבוע זכויות למזונות מן העיזבון, אם כל הצדדים הנוגעים בדבר לפי חוק זה הביעו בכתב הסמכתם לכך.

(א1) נתן בית הדין צו ירושה או צו קיום צוואה לפי סעיף זה, יועבר העתק הצו לרשם לעניני ירושה לשם רישום לפי סעיף 73ד.

(ב) היה בין הצדדים הנוגעים בדבר לפי חוק זה קטין, פסול דין או נעדר שאין לו אפוטרופוס, רשאי בית הדין הדתי למנות לו אפוטרופוס לעניין מתן הסכמה לשיפוט בית הדין הדתי ולעניין ייצוגו לפניו.

(ג) בעניין שהובא בפני בית דין דתי בהתאם לסעיף קטן(א) מוסמך בית הדין הדתי, על אף האמור בסעיף 148, לנהוג לפי הדין הדתי הנוהג בו, ובלבד שאם היה בין הצדדים קטין או מי שהוכרז פסול דין, לא יהיו זכויות הירושה שלו, אם על פי דין ואם על פי צוואה, וזכויותיו למזונות מן העיזבון פחותות ממה שהיו לפי חוק זה.

(ד) בעניין שהובא לפני בית דין דתי לפי הוראות סעיף קטן (א) מוסמך בית הדין הדתי, על אף הוראות סעיף 817, לנהוג לפי הדין הדתי הנוהג בו, ובלבד שאם היה אחד הצדדים קטין או פסול דין, לא יהיו זכויות הירושה שלו, אם על פי דין ואם על פי צוואה, וזכויותיו למזונות מן העיזבון, פחותות ממה שהיו לפי חלק זה.

(ה) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לפגוע בהוראות סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג–1953[42].

חלק שישי: התיישנות

פרק ראשון: הגדרות

הגדרות [ישן 1]

822. בחלק זה –

"אזור" – כהגדרתו בתוספת לחוק לתיקון ולהארכת תוקפן של תקנות שעת חירום (יהודה והשומרון – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית), התשכ"ח–1967[43];

"בית משפט" – רשות שיפוטית, למעט בית דין דתי ולמעט בורר, וכן לשכת הוצאה לפועל ולעניין תביעת חוב – גם כל אחד מאלה:

דברי הסבר

(ד) בעניין שהובא לפני בית דין דתי בהתאם לסעיף קטן (א), מוסמך בית הדין הדתי גם למנות מנהל עיזבון ולחלק נכסי העיזבון, ויחולו סימנים א' עד ה' לפרק הששי, למעט סעיפים 105 ו־106, ובכל מקום בסימנים אלה שמדובר בבית המשפט יראו כאילו מדובר בבית דין דתי.

(ה) סעיף קטן (א) אינו בא לפגוע בסעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג–1953.

(ו) בסעיף זה "בית דין דתי" – בית דין רבני, בית דין שרעי, בית דין של עדה נוצרית ובית דין דרוזי."

חלק שישי: התיישנות

חלק זה נועד להסדיר מחדש את נושא התיישנותן של תביעות, שאינן תביעות במקרקעין, ולהחליף את ההסדר הקבוע לעניין זה בחוק ההתיישנות. על התיישנות תביעות במקרקעין מוצע כי ככלל ימשיך לחול הדין הקיים, בכפוף לכמה הוראות מיוחדות שנקבעו בחלק המוצע לעניין תביעות מסוימות הקשורות למקרקעין (למשל, התיישנות תביעות על פי חיובים ביחס למקרקעין והתיישנות משכנתה). הסדרי ההתיישנות במקרקעין סבוכים ומורכבים, ולפיכך תידרש בעתיד בחינה נוספת לעניין שינויים בדין הקיים, לאחר שייבחן יישום ההסדרים המוצעים בחוק המוצע.

במרכז תכליתם של דיני ההתיישנות, עומדת השאיפה לאיזון בין זכותו המהותית של התובע בכוח לבין ההצדקות להגבלת זכות זו בשל חלוף הזמן. הצדקות אלה, היינו, הטעמים העיקריים שיש לשקלם בעת הפעלת דיני ההתיישנות (להלן – טעמי ההתיישנות) הם:

(1) הגנה על הנתבעים בכוח מפני אי־הוודאות וההכבדה הכספית והראייתית הכרוכות בחשיפה ממושכת לתביעות משפטיות;

(2) צמצום מספרן של תובענות שבשל עיכוב בהגשתן יש בהן כדי לפגוע בציפיות הראויות של נתבעים וביכולתם להתגונן מפניהן;

(3) מניעת התדיינות במחלוקות, אשר בשל הזמן הארוך שבו לא הובאו לדיון, אין עוד לציבור עניין בבירורן, או שהבירור סבוך ביותר או שקיים חשש שבשל חלוף הזמן תתקבל בהן הכרעה מוטעית;

(4) עידוד זכאים לתבוע את קיום זכותם בלא עיכוב, והכל מתוך התחשבות ראויה בזכותו של תובע לממש תביעה העומדת לו, לרבות בגורמים המונעים ממנו לעשות כן.

ההוראות המוצעות בחלק זה נקבעו לאור טעמי ההתיישנות האמורים, במטרה להביא לאיזון הראוי בין טעמי ההתיישנות לבין ההגבלה שההתיישנות יוצרת על זכותו הנטענת של התובע בכוח, דהיינו, בין האינטרסים של קבוצת התובעים מצד אחד, לבין אלה של קבוצת הנתבעים, מצד שני, תוך התחשבות באינטרס הציבורי. נקודת המוצא לעניין זה היא, כי יש לתת לתובע הטוען לזכות כלשהי, את הכוח לפתוח ולנהל הליכים למימוש זכותו. עם זאת אין להתעלם מההשלכות החברתיות והאישיות הנובעות ממתן האפשרות להגיש תובענות באיחור. תכליות אלו כפופות, כתכליות שאר חלקי החוק המוצע, לתכליותיו הכלליות המעוגנות בסעיפים 1–5.

פרק ראשון : הגדרות

הפרק הראשון של החלק השישי מפרט כמה הגדרות בעלות חשיבות בעבור כל הוראות החלק.

סעיף 822 **להגדרה "בית משפט"** – ההגדרה המוצעת משנה מהוראת החוק הקיים. המונח "בית משפט" מוגדר בחוק הקיים כ"כל רשות שיפוטית או בורר,

[42] ס"ח התשי"ג , עמ' 165; התשס"ה, עמ' 945.

[43] ס"ח התשס"ז, עמ' 364.

(1) נאמן שמונה לפי הוראות פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980;

(2) מפרק שמונה לפי הוראות פקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983[44], פקודת האגודות השיתופיות[45], או חוק העמותות, התש"ם–1980[46];

(3) מי שמונה לפי חוק החברות, התשנ"ט–1999[47], כבעל תפקיד בהליכי פשרה או הסדר;

"תביעה" – זכות של אדם לדרוש את קיומה של זכות העומדת לאותו אדם כלפי אדם אחר;

"תובענה" – הליך אזרחי לפני בית משפט.

פרק שני: עיקרי ההתיישנות

התיישנות תביעה [ישן 2]

823. תביעה נתונה להתיישנות.

דברי הסבר

ולמעט בית־דין דתי". מאחר שדיני ההתיישנות אינם חלים מאליהם בבוררות אלא אם כן הסכימו על כך הצדדים, מוצע להשמיט את הבורר מן ההגדרה. מנגד, בהיבטים אחרים, תחולתו של חוק ההתיישנות מבחינת הערכאות שבהן ניתן להעלות טענת התיישנות היא מצומצמת. מוצע אפוא גם להרחיב את הגדרת "בית משפט" ולאפשר העלאת טענת התיישנות גם לפני גופים נוספים, כגון לשכת ההוצאה לפועל ונאמן בפשיטת רגל בתביעת חוב.

להגדרה "תביעה" – ההגדרה החדשה המוצעת מבהירה מהי התביעה שבה עוסק חלק זה. לכל אדם יש זכות ראשונית, כגון הזכות לשלמות הגוף, לשם טוב, לכבוד, לחירות, לקניין ולחופש העיסוק, אשר עומדת לו כלפי כולי עלמא. פגיעה בזכות זו מצמיחה זכות שניונית (הזכות נושא התביעה), לקבלת תרופות, להפסקת הפגיעה או לתיקונה. התביעה שעליה מדובר בחלק זה היא התביעה לקיום הזכות השניונית, כלומר, התביעה כלפי הפוגע לתרופה בשל הפגיעה. "תביעה" היא הדרישה המהותית של התובע מהנתבע לקיים את זכותו המהותית.

בהתאם להגדרה זו, יש להדגיש כי השימוש במונח "תובע" או "נתבע" בהוראות החוק המוצע לא נעשה במשמעות הדיונית של מושגים אלה, אלא במשמעות המהותית שלהם – התובע שהוא הצד לתביעה במובנה המהותי, הוא מי שיש לו זכות התביעה.

להגדרה "תובענה" – מוצע לשמר את האבחנה, העולה מההגדרה "תובענה" שבסעיף 1 לחוק הקיים ומסעיף 2 לחוק האמור, בין "תובענה" לבין "תביעה". "תובענה" היא ההליך הדיוני, הפנייה לבית המשפט, הדרושה כדי לממש את "התביעה", כהגדרתה האמורה, אשר נחסם בטענת התיישנות.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הגדרות

1. בחוק זה –

"בית משפט" – כל רשות שיפוטית או בורר, ולמעט בית דין דתי;

"תובענה" – הליך אזרחי לפני בית משפט."

פרק שני: עיקרי ההתיישנות

פרק זה כולל כמה הוראות שעניינן השאלות המרכזיות של דיני ההתיישנות, כגון: מה מתיישן, מהן תוצאות ההתיישנות, מתי יש לטעון טענת התיישנות ומהן ההשלכות של אי־העלאת הטענה במועד.

סעיף 823 הרישה של סעיף 2 לחוק הקיים קובעת, בין השאר, כי "תביעה לקיים זכות כל שהיא נתונה להתיישנות". ההוראה המוצעת חוזרת על עיקרון זה בשינוי נוסח והיא מבהירה (באמצעות המונח "תביעה" שהוגדר בסעיף ההגדרות כאמור לעיל), כי הזכות הראשונית שנזכרה לעיל בהגדרת המונח "תביעה" אינה נתונה להתיישנות, אלא הזכות השניונית (לתרופות) היא הזכות, שעל פי הסעיף המוצע, תביעה לקיומה נתונה להתיישנות.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"טענת התיישנות

2. תביעה לקיום זכות כל שהיא נתונה להתיישנות, ואם הוגשה תובענה על תביעה שהתיישנה וטען הנתבע טענת התיישנות, לא יזדקק בית המשפט לתובענה, אך אין בהתיישנות בלבד כדי לבטל את הזכות גופה."

[44] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 37, עמ' 761; ס"ח התשס"ט, עמ' 177.

[45] חוקי א"י, כרך א', עמ' 336; ס"ח התשס"ה, עמ' 101.

[46] ס"ח התש"ם, עמ' 210; התשע"א, עמ' 362.

[47] ס"ח התשנ"ט, עמ' 186; התשע"א, עמ' 390.

824. בית משפט לא ייזקק לתובענה בשל תביעה שהתיישנה, ובלבד שנטענה טענת התיישנות בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת התובענה; לא נטענה טענת התיישנות בהזדמנות הראשונה כאמור – לא תישמע הטענה.

תובענה בשל תביעה שהתיישנה [ישן 2,3]

825. (א) אין בהתיישנות תביעה כדי להפקיע את הזכות העומדת לאדם כלפי האדם האחר (בחלק זה – הזכות נושא התביעה), אם אין הוראה אחרת בחיקוק.

(ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), אין בהוראות חלק זה כדי למנוע מימוש של הזכות נושא התביעה שלא באמצעות תובענה, לפי הוראות כל דין.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב), הוראות חלק זה יחולו, בשינויים המחויבים, על הליכי גבייה לפי חוק.

השפעת ההתיישנות על הזכות נושא התביעה [ח, ישן 2]

פרק שלישי: תקופת ההתיישנות ומועד ההתיישנות

826. תקופת ההתיישנות של תביעה היא ארבע שנים, אלא אם כן נקבע אחרת בחוק זה או בחיקוק אחר.

תקופת ההתיישנות [ישן 5]

דברי הסבר

סעיף 824 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים, בשינויי נוסח. בנוסף, הסעיף המוצע קובע את התוצאה העיקרית של התיישנות תביעה לקיום זכות והיא, שבית המשפט לא ייזקק לתובענה. הוראה דומה מצויה בסיפה של סעיף 2 לחוק הקיים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הזמן לטענת התיישנות

3. אין נזקקים לטענת התיישנות אם לא טען הנתבע טענה זו בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת התובענה."

סעיף 825 ההוראה המוצעת משנה במידת מה את הוראות החוק הקיים.

לסעיף קטן (א)

סעיף 2 לחוק הקיים קובע, בסיפה, כי "אין בהתיישנות בלבד כדי לבטל את הזכות גופה", כלומר – ההתיישנות אינה מפקיעה את הזכות אלא חוסמת את הליך מימושה. קביעה זו משקפת את התפיסה הדיונית של ההתיישנות, תפיסה שאינה מתחייבת ממטרותיה או מטיבה של ההתיישנות. קיימות שיטות משפט שונות (למשל צרפת), אשר בהן שלטת תפיסה מהותית, שלפיה ההתיישנות מפקיעה את הזכות. בשיטות משפט אחרות (למשל סקוטלנד), ההתיישנות המהותית וההתיישנות הדיונית דרות בכפיפה אחת זו לצד זו. גם בשיטת המשפט בישראל קיימת, לצד ההתיישנות הדיונית שבחוק הקיים, התיישנות מהותית בחוקים מיוחדים שונים, כפי שפורשו בפסיקה (למשל, חוק התובלה האווירית, התש"ם–1980).

מוצע אפוא להבהיר כי הסיווג הדיוני של ההתיישנות הוא שיורי, וכי ניתן לקבוע הסדר אחר בחיקוק מסוים, במקרים שבהם רצוי כי תוצאות ההתיישנות יהיו בעלות אופי מהותי.

לסעיף קטן (ב)

סעיף קטן (ב) המוצע מבהיר את ההוראה השיורית שנקבעה בסעיף קטן (א) המוצע, לעניין הסיווג הדיוני של ההתיישנות. מאחר שבכלל, אין בהתיישנות כדי להפקיע את הזכות עצמה, אין כל מניעה כי התובע יממש את זכותו בכל דרך אחרת המותרת על פי הדין שלא באמצעות תובענה. כך למשל, יהיה ניתן לממש זכות באמצעות סעדים עצמיים, כגון קיזוז, בכל שאלה לא יצריכו פנייה לבית המשפט כהגדרתו בסעיף 822 המוצע. עם זאת ברור כי ייתכנו הגבלות אחרות על מימוש הזכות, שמקורן בחלוף הזמן, וזאת על פי הדינים החלים על אותו מימוש.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת נועדה לסייג את האמור בסעיף קטן (ב) המוצע ולהבהיר, כי חריג לכלל הקובע שהתובע שתביעתו התיישנה יכול לממש את זכותו בכל דרך אחרת הוא כאשר התובע הוא רשות מינהלית והכלי שבו היא מבקשת להשתמש כדי לממש את זכותה האמורה הוא הליכי גבייה מינהליים לפי חוק. במקרה זה, יחולו הוראות החלק, כלומר, התוצאה של חלוף תקופת ההתיישנות תהיה, כי לא יהיה ניתן עוד לנקוט את הליכי הגבייה האמורים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"טענת התיישנות

2. תביעה לקיום זכות כל שהיא נתונה להתיישנות, ואם הוגשה תובענה על תביעה שהתיישנה וטען הנתבע טענת התיישנות, לא יזדקק בית המשפט לתובענה, אך אין בהתיישנות בלבד כדי לבטל את הזכות גופה."

פרק שלישי: תקופת ההתיישנות ומועד ההתיישנות

הוראות פרק זה עוסקות בשאלה, מהו משך תקופת ההתיישנות ומהו המועד שבו מתחילים למנות את התקופה.

סעיף 826 ההוראה המוצעת משנה מהוראות הדין הקיים. מוצע לקצר את תקופת ההתיישנות הכללית הקבועה בסעיף 5 לחוק הקיים משבע שנים לארבע

תקופת ההתיישנות בתביעה של קטין [ישן 10]

827. תקופת ההתיישנות של תביעה של קטין היא שבע שנים, אך לא יותר מארבע שנים מיום שהפך לבגיר; ואולם תביעה של קטין לא תתיישן לפני הגיעו לגיל עשר.

מועד התיישנות תביעות [ח]

828. תביעה תתיישן במועד שבו הסתיימה תקופת ההתיישנות שנקבעה לה לפי הוראות חוק זה או בחיקוק אחר; ואולם תביעות הנובעות מאותה עילה יתיישנו יחד, במועד המוקדם ביותר שבו הסתיימה תקופת התיישנות שנקבעה כאמור לאחת התביעות.

תביעות הנובעות מאותה עילה [נזק 89, ח]

829. (א) תביעות השונות זו מזו בעובדות, בזכות נושא התביעה, בדין המקים את הזכות האמורה או בסעד המבוקש, ייחשבו, לעניין סעיף 828, כתביעות הנובעות מאותה עילה, אם קיימת ביניהן זהות מהותית המצדיקה את התיישנותן יחד במועד כאמור באותו סעיף.

דברי הסבר

שנים, וזאת בתביעות שאינן במקרקעין. על ההתיישנות במקרקעין ימשיך לחול, ככלל, הדין הקיים כאמור בסעיף 858 לחלק זה (ראו גם את דברי ההסבר לסעיף 858 האמור). התקופה המוצעת כתקופת ההתיישנות הבסיסית ארוכה דיה כדי לאפשר לתובע להכין את התובענה כהלכה, ובה בעת אינה חושפת את הנתבע–בכוח לתקופה ארוכה מדי של המתנה וחוסר ודאות. היא אף עולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי, שלא לברר תביעות שהתרחשו לפני זמן רב מאוד. יצוין כי תקופה זו כפופה להסדרי השעיה והארכה לפי הוראות הפרק הרביעי והפרק החמישי לחלק זה, אשר מאריכים את תקופת ההתיישנות במקרים שראוי לעשות כן. בנוסף מוצע, בסעיף 841, הסדר מיוחד של הארכת התקופה על ידי בית המשפט במקרים חריגים, שבהם תקופת ארבע השנים אינה מספקת, או כשהעיכוב בהגשת התובענה נובע מסיבה מוצדקת שאינה מכוסה על ידי כללי ההשעיה או ההארכה הקבועים בפרקים האמורים (ראו גם בדברי ההסבר לסעיף 841 המוצע).

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הזמן להתיישנות

5. התקופה שבה מתיישנת תביעה שלא הוגשה עליה תובענה (להלן – תקופת ההתיישנות) היא –

(1) בשאינו מקרקעין – שבע שנים; ..."

סעיף 827 ההוראה המוצעת משנה מהוראות החוק הקיים. סעיף 10 לחוק הקיים קובע כי בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במניין הזמן שבו עדיין לא מלאו לתובע שמונה עשרה שנה. הוראה זו מאפשרת את השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה עד 18 שנים לאחר שנוצרה, גם אם הדבר אינו מוצדק. מוצע, על כן לקבוע הסדר חלופי מאוזן יותר, ולפיו תקופת ההתיישנות הבסיסית של תביעת קטין תעמוד על שבע שנים, בשני סייגים: לא יותר מארבע שנים מיום שהפך לבגיר, וכן התביעה לא תתיישן לפני הגיעו של הקטין לגיל עשר. הסייג האחרון חשוב במיוחד במקרה של קטין, שניזוק בעת היוולדו או קודם לכך, ואשר אי־אפשר להעריך את נזקיו לפני הגיעו לגיל ילדות מתקדם.

יצוין כי במקרים שבהם ראוי לעשות כן, מוצע להשעות את מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעת קטין, למשל – כאשר אין לקטין אפוטרופוס או כאשר התובע נתון לאפוטרופסותו של הנתבע, ומקרים אלה יהוו חריג לכלל הקבוע בסעיף 827 המוצע (ראו להלן סעיף 833(1), (3), (4) ו־(5) המוצע).

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"קטינות

10. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו עדיין לא מלאו לתובע שמונה עשרה שנה."

סעיף 828 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה מהו המועד שבו יתיישנו תביעות הנובעות מאותה עילה. נושא ההתיישנות הוא, כאמור בסעיף 823 המוצע, תביעה מסוימת לקיום זכות הצומחת מן העובדות שפורטו בתובענה הנדונה ומהדינים שחלים עליהן. ואולם לפי הסעיף המוצע, המועד הקובע לצורך התיישנותה של התביעה אינו בהכרח מועד ההתיישנות שלה עצמה.

עילת התביעה היא מכלול של עובדות אשר יכול, מכוח הדינים שחלים עליו, ליצור כמה תביעות שונות. על פי העיקרון המנחה בחלק המוצע, ההתיישנות הראשונה בזמן של אחת מהתביעות שהצמיחה העילה גורמת להתיישנות עילת התביעה, ויחד עמה להתיישנות כל שאר התביעות הנובעות ממנה, בין אם כבר צמחו ובין אם יצמחו בעתיד. במילים אחרות, התיישנות של "ענף" אחד (תביעה מסוימת) גורמת להתיישנות "השורש" (העילה) ועמו להתיישנות ה"ענפים" כולם (התביעות האחרות).

סעיף 829 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה מתי ייחשבו תביעות שונות כתביעות הנובעות מאותה עילה. ההוראה המוצעת בסעיף 828, לעניין מועד התיישנותן של תביעות הנובעות מאותה עילה, מחייבת הוראה שתבהיר, מתי ייחשבו תביעות שונות כתביעות הנובעות מאותה עילה. לדוגמה, ניתוח רשלני גורם למטופל נזק מוקדם בשל טעות מסוימת (תביעה אחת), נזק מאוחר בשל טעות אחרת (תביעה שנייה), ויגרום לו גם נזק עתידי בשל טעות נוספת (תביעה שלישית). אם נאמר כי שלוש התביעות צומחות מעילה אחת – הניתוח הרשלני – הרי שעם התיישנות התביעה המוקדמת בשל הנזק המוקדם

(ב) תביעות לפיצויים השונות זו מזו רק בנזק שבשלו נתבעים הפיצויים, ייחשבו כתביעות הנובעות מאותה עילה, כאמור בסעיף קטן (א).

(ג) על אף הוראות סעיף 828, התיישנה תביעה לפיצויים בשל נזק מסוים (בסעיף קטן זה – נזק מוקדם), לא תתיישן באותו מועד תביעה לפיצויים בשל נזק מאוחר יותר (בסעיף קטן זה – נזק מאוחר), הנובעת לפי הוראות סעיף קטן (ב) מאותה עילה, בהתקיים כל אלה:

(1) התובע נמנע, מטעם סביר, מהגשת תובענה לפיציוי בשל הנזק המוקדם;

דברי הסבר

תתיישן גם עילת התביעה (הניתוח הרשלני), ועמה גם התביעה השנייה בשל הנזק המאוחר והתביעה השלישית בשל הנזק העתידי. לעומת זאת אם נאמר כי לתובע שלוש עילות תביעה שונות משום שכל טעות עומדת בפני עצמה, הרי שכל תביעה תתיישן בנפרד, על פי מועדי גרימת הנזק. השאלה היא אפוא כיצד לבחור בין האפשרויות השונות.

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת בסעיף קטן זה נועדה להבהיר, כי לצורך התיישנות יש להקנות למונח "עילת תביעה" משמעות ייחודית לדיני ההתיישנות, התואמת את טעמי ההתיישנות. משמעות זו אינה דומה בהכרח למשמעויות שניתנו למונח זה בהסדרים אחרים, כדוגמת "מעשה בית דין" (משמעות רחבה) או לעניין מחיקת כתב תביעה שאינו מגלה עילה (משמעות צרה). מוצע כי בהקשר של התיישנות וכדי לקבוע אם תביעות שונות שייכות לאותה עילה, תיבחן השאלה אם הן זהות מהותית באופן שמוצדק, מבחינת טעמי ההתיישנות, ליישן תביעה אחת בעת התיישנות האחרת, היינו, אם לצורך התיישנות יש לראות בתביעות רק נגזרות שונות של אותו מכלול עובדתי–משפטי. כך למשל, בתביעות בעקבות הפרת חוזה, לא תתחייב תוצאה ולפיה מועד ההתיישנות של תביעה לפיצוי בשל נזק שנגרם מההפרה יחפוף למועד ההתיישנות של תביעה לאכיפה בשל ההפרה, אלא תיבחן ההצדקה העניינית להכללת תביעות אלה באותה עילה ובעקבות הכללה כאמור – להתיישנותן יחד.

על פי סעיף 89(1) לפקודת הנזיקין, בעוולה שהנזק אינו אחד מיסודותיה, נולדת התביעה ביום המעשה העוולתי. לפיכך מועד ההתיישנות של תביעה בשל נזק שנגרם מעוולה כאמור נמנה החל ביום המעשה העוולתי ובלא קשר למועד אירוע הנזק (למשל, בתביעה לפיצוי בשל נזק שנגרם מתקיפה, מתחיל מירוץ תקופת ההתיישנות מיום אירוע התקיפה ולא מיום אירוע הנזק). לעומת זאת על פי הכלל המוצע, בסעיף קטן (א), תוצאה זו לא תהיה מחויבת המציאות, אלא תיבחן ההצדקה העניינית להכללת תביעה לסעד בשל מעשה העוולה עצמו ותביעה לפיצוי בשל הנזק שנגרם ממנו באותה עילת תביעה.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תחילת התיישנות

89. לעניין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(1) מקום שעילת התובענה היא מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו מעשה או מחדל; היה המעשה או המחדל נמשך והולך – היום שבו חדל;

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק."

לסעיף קטן (ב)

ההוראה החדשה המוצעת קובעת, כי תביעות השונות זו מזו רק בנזק שבשלו נתבע הפיצוי, הן תביעות הנובעות מאותה עילה, כמשמעותן בכלל המוצע שבסעיף קטן (א). יוצא מכך כי התיישנות תביעה בשל נזק אחד מיישנת את כל התביעות בשל הנזקים האחרים, גם אם נזקים אלה טרם נגרמו. לדוגמה, אם חשיפה נתונה לרעש גרמה לאבדן שמיעה חלקי, ואחר כך התפתח אבדן שמיעה נוסף בשל אותה חשיפה מקורית, לא ייצור אבדן השמיעה הנוסף, על אף היותו נזק שונה, עילת תביעה חדשה, אלא ישויך לאותה עילה שאליה שייכת התביעה בשל הנזק הראשוני. יצוין כי דוגמה זו שונה עובדתית מדוגמת הניתוח הרשלני שהובאה בדברי ההסבר לסעיף קטן (א), שכן בדוגמת הניתוח הרשלני היה שוני בין התביעות לא רק בנזק אלא גם בטעויות שגרמו לנזק.

לסעיף קטן (ג)

הכלל הקבוע בסעיף קטן (ב) המוצע עלול לגרום, במקרים מסוימים, עוול לתובע שלא תבע בשל נזק מוקדם שהיקפו קטן, מטעמים סבירים, ואשר במועד מאוחר יותר נגרם לו נזק נוסף, הגדול באופן משמעותי מן הנזק המוקדם. לאור הוראת סעיף קטן (ב) המוצע, ובשל השתייכות התביעה שעניינה הנזק הנוסף לאותה עילת תביעה של הנזק המוקדם, מתיישנות שתיהן יחד במועד המקודם יותר. כדי למנוע מצב שבו לא יתאפשר בירור תביעה בשל הנזק הנוסף כאמור, ההוראה החדשה המוצעת בסעיף קטן זה קובעת חריג לכלל המוצע בסעיף קטן (ב) ולפיו, בהתקיים התנאים המוצעים בסעיף קטן (ג), יותר לתובע להגיש תובענה בשל הנזק הנוסף על אף התיישנות התביעה בשל הנזק המוקדם. ההוראה המוצעת מאפשרת, למעשה, פיצול עילת תביעה אחת שהצמיחה לפחות שני נזקים לעילות שונות.

(2) הנזק המאוחר גדול באופן משמעותי מן הנזק המוקדם;

(3) התובע לא השתהה בהגשת התובענה בשל הנזק המאוחר.

(ד) לעניין סעיף זה, גידול בהיקפו הכספי של נזק מסוים לא ייחשב כנזק אחר.

תביעות הנובעות מעילה נמשכת [נזק 89]

830. נבעו מעילה נמשכת כמה תביעות, בזו אחר זו, תתיישן כל תביעה במועדה.

תחילת מירוץ תקופת ההתיישנות [ישן 6]

831. מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה יחל ביום שבו נוצרה התביעה, אלא אם כן תחילתו הושעתה לפי הוראות הפרק הרביעי.

דברי הסבר

לסעיף קטן (ד)

כאשר מדובר רק בגידול בהיקפו הכספי של נזק נתון, אין הצדקה כי הגידול ייחשב כנזק אחר. לפיכך, ההוראה החדשה המוצעת מורה כי הכללים האמורים בסעיף קטן (ב) המוצע, לעניין תביעות השונות זו מזו רק בנזקים, לא יחולו. לדוגמה, אם שירות רפואי מסוים שהתובע תובע לפיצוי על עלותו, התייקר באופן משמעותי, לא ייחשב הדבר לנזק מאוחר.

סעיף 830 ההוראה החדשה המוצעת עוסקת בשאלה סבוכה בדיני ההתיישנות. קיימים מצבים שבהם תביעות עצמאיות, הנולדות זו אחר זו על אותו רקע עובדתי, מצמיחות לתובע זכויות עצמאיות לסעדים דומים או זהים. עוולות המטרד והסגת גבול הן דוגמה לכך, כמו גם הפרה חוזרת של התחייבות תקופתית לתשלום (למשל, תשלום תקופתי של דמי שכירות בשל שימוש תקופתי נשנה בנכס). השאלה היא אם תחושב לכל תביעה עצמאית תקופת התיישנות נפרדת, או שמא ניתן לאחד את כל התביעות לכלל תביעה אחת ולקבוע כי ההתיישנות תחושב לגביה ממועד אחד בלבד (שיכול להיות מועד תחילת האירוע יוצר העילות או מועד סיומו). הגישה האחת רואה את התביעה החוזרת על עצמה כעילה מתחדשת, ואילו הגישה האחרת רואה את אוסף העילות כעילה אחת נמשכת.

בדיני ההתיישנות הקיימים, סעיף 89 לפקודת הנזיקין הוא הוראת החוק היחידה המכירה במפורש בעילה נמשכת, וזאת רק במקרה שבו עילת התביעה היא עוולה שהנזק אינו יסוד מיסודותיה. בסעיף 89(1) סיפה נקבע כי במקרה של מעשה או מחדל נמשך והולך בעוולות אלה, יראו את עילת התביעה לצורך התיישנות כנוצרת ביום שבו תם המעשה או המחדל. לעומת זאת, בעוולות הדורשות נזק כתנאי לאחריות, מתחיל מירוץ תקופת ההתיישנות לגבי כל תביעה ותביעה בנפרד (עילה מתחדשת), וזאת על פי סעיף 89(2). מכיוון שאין הצדקה עניינית, מבחינת טעמי ההתיישנות, לעיכוב תחילת מירוץ תקופת ההתיישנות של התביעות השונות שמצמיחה עילה נמשכת, עד לסיומו של האירוע העובדתי היוצר את העילה, מוצע לקבוע הסדר כללי של התחדשות, ולפיו מתעלמים מעובדת הימשכות העילה, ורואים בכל תביעה שהיא יוצרת, לצורך התיישנות, תביעה עצמאית שלגביה יחל מירוץ תקופת ההתיישנות עם לידתה.

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"תחילת התיישנות

89. לעניין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(1) מקום שעילת התובענה היא מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו מעשה או מחדל; היה המעשה או המחדל נמשך והולך – היום שבו חדל;

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק."

סעיף 831 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת סעיף 6 לחוק הקיים, בשינויי נוסח. יודגש כי המבחן הקובע את מועד היווצרות התביעה לצורך התיישנות אינו היכולת המעשית להגיש תובענה, אלא היכולת העקרונית. בהנחה שכל העובדות היו ידועות, ובהתעלם מכל קושי מעשי או הוכחתי או מגבלות דיוניות, המועד הקובע הוא המועד המוקדם ביותר שבו יוכל התובע להגיש תובענה לקיום הזכות בלי שתובענה זו תידחה למשל מחוסר עילה. מבחן זה מחמיר לכאורה עם התובע, בכך שהוא מתעלם מקשיים וממגבלות מעשיים ודיוניים, המונעים מן התובע להגיש תובענה לקיום זכותו. בפועל, ההתחשבות בקשיים ובמגבלות אלה באה לידי ביטוי הן בקביעת אורכה של תקופת ההתיישנות הבסיסית והן באמצעות כללי השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות הקבועים בסעיפים 833 עד 835 המוצעים וכללי הארכת התקופה הקבועים בסעיפים 836 עד 841 המוצעים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תחילת ההתיישנות

6. תקופת ההתיישנות מתחילה ביום שבו נולדה עילת התובענה."

832. תביעה המותנית במסירת הודעה או דרישה מאת התובע, נוצרת ביום מסירת ההודעה או הדרישה, או ביום שבו תובע סביר לא היה דוחה עוד את מסירת ההודעה או הדרישה, לפי המוקדם מביניהם. תביעה המותנית בדרישה או בהודעה [ח]

פרק רביעי: השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות

833. מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה יושעה, כאשר הצדדים לתביעה הם צדדים מקוריים, כל עוד מתקיימת אחת מעילות ההשעיה כמפורט להלן: העילות להשעיית מירוץ תקופת ההתיישנות

(1) התובע לא ידע ולא היה עליו לדעת, עובדה מהעובדות המהוות את עילת תביעתו, החיונית להגשת התובענה; לעניין זה – [ישן 8, נזק 89]

דברי הסבר

סעיף 832 בסוגים מסוימים של תביעות, מותנית זכותו של התובע בכך שידרוש את מימושה או שימסור לנתבע הודעה. ההוראה החדשה המוצעת קובעת כי במקרה כזה המועד שבו נוצרת התביעה הוא ביום מסירת ההודעה או הדרישה. בנוסף, מוצע לקבוע, כי אם איחר התובע במסירת ההודעה או הדרישה, תיווצר התביעה ביום שבו תובע סביר היה עושה כן. הוראה זו באה למנוע מן התובע לעכב את תחילת מירוץ תקופת ההתיישנות, על פי בחירתו, בדרך של אי־מסירת ההודעה או הדרישה.

פרק רביעי: השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות

הוראות פרק זה עוסקות במצבים אשר בגינם מוצדק לקבוע כי מירוץ ההתיישנות יתחיל במועד מאוחר יותר מן המועד הרגיל, הוא המועד הקבוע בהוראות הפרק השלישי. ככלל, ההוראות חוזרות על הוראות הדין הקיים, בהרחבה ובשינויי נוסח ומהות.

סעיפים 833 ו־837 אחד מהטעמים המרכזיים להתיישנות תביעה הוא שהתובע הזניח את זכותו כלפי הנתבע–בכוח משך תקופה ארוכה, בלי שנקט פעולה מתאימה למימושה. מחדל זה יוצר הנחה של ויתור על הזכות. כאשר התובע מראה כי העיכוב בהגשת התובענה אינו נובע ממחדל, אלא יש לכך סיבה ראויה, מהווה הדבר שיקול כבד משקל להשעות את מירוץ תקופת ההתיישנות, כל עוד סיבה זו קיימת. עם זאת האיזון הראוי בין טעמי ההתיישנות מחייב שלא להכיר בכל סיבה שמעלה התובע לעיכוב במימוש זכותו כעילת השעיה. ההסדר המוצע מאמץ בעיקרו את עילות ההשעיה הקיימות בחוק הקיים, בכמה תיקונים.

לפסקה (1)

ההוראה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בהוראת סעיף 8 לחוק הקיים, המעגנת את כלל אי־הגילוי, תוך קביעת כמה שינויים חשובים. ראשית נקבע במפורש בפסקת משנה (א), כי מבחן הגילוי הוא מבחן אובייקטיבי, היינו, רק אם קיימת אי־ידיעה העומדת במבחני סבירות, יוכל התובע להשתמש בעילת השעיה זו. שנית, מפורטים נושאי הגילוי הרלוונטיים: זהותו של הנתבע, מעשהו או מחדלו והנסיבות שלו, הפגיעה שנגרמה לתובע והזיקה הסיבתית העובדתית בין המעשה או המחדל לבין הפגיעה, והם ייחשבו לעובדות המהוות את עילת התביעה, אשר לגביהן יחול אי־הגילוי. לגבי עובדות אחרות, שאין לגביהן התייחסות מפורשת בסעיף, יצטרך בית המשפט להכריע אם הן "מהוות את עילת התביעה". מנגד, נקבע במפורש בפסקת משנה (ב), כי הכרת הדין היוצר את הזכות הניתנת לקיום, לא תיחשב לעובדה כאמור.

כדי למנוע הרחבה לא מוצדקת של השימוש בעילת ההשעיה, מדגישה ההוראה המוצעת, כי כלל הגילוי יחול רק על עובדות החיוניות להגשת התובענה. סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין קובע כלל השעיה מיוחד לגבי גילוי מאוחר, ולפיו במקרים שבהם הנזק הוא אחד מיסודות העוולה והוא לא התגלה ביום שאירע, יהיה יום לידת עילת התביעה היום שבו התגלה הנזק. כלל השעיה זה צר יותר מכלל ההשעיה שבסעיף 8 לחוק ההתיישנות הקיים – הוא חל רק על גילוי מאוחר של נזק ולא של יסודות אחרים של עילת התביעה. כמו כן לא ברור מהו טיב הגילוי הנדרש (סובייקטיבי או אובייקטיבי). דין מיוחד זה לעילות נזיקיות אינו מוצדק, ומוצע בפסקה (1) לקבוע כלל גילוי רחב לגבי כלל התביעות.

במקרה של קטין או של חסוי, כהגדרתו בחוק זה, אשר יש לו אפוטרופוס, אמורה התביעה להיות מוגשת על ידי האפוטרופוס בשם התובע. הידיעה הרלוונטית היא אפוא ידיעתו של האפוטרופוס. הסדר דומה נמצא בסיפה של סעיף 11 לחוק הקיים.

הוראות חוק ההתיישנות הקיים:

"התיישנות שלא מדעת

8. נעלמו מן התובע העובדות המהוות את עילת התובענה, מסיבות שלא היו תלויות בו ושאף בזהירות סבירה לא יכול היה למנוע אותן, תתחיל תקופת ההתיישנות ביום שבו נודעו לתובע עובדות אלה.

ליקוי נפשי או שכלי

11. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו התובע לא היה מסוגל לדאוג לענייניו מחמת ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, ולא היה עליו אפוטרופוס; היה עליו אפוטרופוס, לא יבוא במנין הזמן שבו טרם נודעו לאפוטרופוס העובדות המהוות את עילת התובענה".

(א) ייחשבו כעובדות חיוניות, בין השאר, עובדות אלה: זהותו של הנתבע, המעשה של הנתבע ונסיבותיו שהם נושא התביעה, הפגיעה בתובע שהיא נושא התביעה, וקיומה של זיקה סיבתית–עובדתית בין המעשה לבין הפגיעה האמורים;

(ב) הכרת הדין המקים את הזכות נושא התביעה לא תיחשב כעובדה חיונית;

[ישן 11] (ג) לגבי תובע שהוא קטין או חסוי, יראו את ידיעת האפוטרופוס כידיעת התובע;

[ישן 11] (2) התובע הוא חסוי ולא מונה לו אפוטרופוס;

[ח] (3) התובע הוא קטין שאין לו אפוטרופוס;

[ח] (4) התובע הוא חסוי שמונה לו אפוטרופוס או שהוא קטין שיש לו אפוטרופוס והתקיימו שניים אלה:

(א) האפוטרופוס נמנע מהגשת התובענה, בשל נסיבות מיוחדות המצדיקות את השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות כלפי התובע;

(ב) הפגיעה שתיגרם לתובע אם לא יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות גדולה באופן משמעותי מהפגיעה שתיגרם לנתבע אם יושעה המירוץ האמור;

[ישן 12] (5) התובע הוא אפוטרופוס של הנתבע או נתון לאפוטרופסותו;

[ישן 13] (6) הצדדים לתביעה הם בני זוג; לעניין זה, היו בני הזוג נשואים זה לזה בנישואים שהוכרזו כדין כבטלים מעיקרם או שבוטלו כדין, יראו את הצדדים כנשואים עד למועד ההכרזה על הבטלות או עד למועד הביטול, לפי העניין;

דברי הסבר

לפסקה (2)

פסקה זו חוזרת על הוראת סעיף 11 לחוק הקיים, בשינוי נוסח. הטעם להוראה זו הוא כי לא ניתן לזקוף לחובת אדם כאמור, אשר אינו מסוגל אובייקטיבית לדאוג לענייניו, את מחדלו לפעול למימוש זכותו.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"ליקוי נפשי או שכלי

11. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו התובע לא היה מסוגל לדאוג לעניניו מחמת ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, ולא היה עליו אפוטרופוס; היה עליו אפוטרופוס, לא יבוא במנין הזמן שבו טרם נודעו לאפוטרופוס העובדות המהוות את עילת התובענה".

לפסקאות (3) ו־(4)

סעיף 10 לחוק הקיים קובע, כי בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במניין הזמן שבו עדיין לא מלאו לתובע 18 שנים. כאמור, סעיף 827 המוצע קובע הסדר חדש לעניין תקופת ההתיישנות של תביעת קטין, ומחליף בכך את עילת ההשעיה הגורפת הקיימת בסעיף 10 לחוק ההתיישנות הקיים. עילת השעיה זו נקבעה בין השאר בשל ההנחה כי קטין אינו מסוגל בדרך כלל לדאוג לענייניו. הוראת סעיף 827 המוצע, שהחליפה את כלל ההשעיה הגורף, יוצאת מנקודת הנחה שונה, ולפיה במצב שבו יש לקטין אפוטרופוס, לא זו בלבד שמוטלת עליו החובה לדאוג לקטין ולזכויותיו, אלא שיש לו, על פי רוב, גם ענין לקדם זכויות אלה. מובן כי אם אין לקטין אפורטרופוס, הנחה זו אינה רלוונטית, ועל כן מוצע בפסקה (3) לקבוע כי בנסיבות אלה יחול כלל השעיה למשך התקופה שבה לא היה לקטין אפוטרופוס.

פסקה (4) המוצעת דנה במצבים החריגים שבהם על אף שיש לקטין אפוטרופוס או שמונה לחסוי אפוטרופוס, אין הוא פועל, מסיבות שונות, להגשת התובענה בשמו של הקטין או החסוי לפי העניין, לדוגמה כאשר הנתבע מקורב לאפוטרופוס. במקרים אלה אין זה מוצדק מבחינת טעמי ההתיישנות, ליישן את תביעת הקטין או החסוי, שכן ההנחה שהאפוטרופוס ידאג לענייניו של הקטין אינה נכונה. מוצע על כן, בפסקה (4) המוצעת, לקבוע כי מירוץ ההתיישנות יושעה, כאשר יש הצדקה להשעיית התקופה כלפי הקטין או החסוי וכאשר האיזון בין הצורך להגן על הנתבע מפני הפגיעה ביכולת ההתגוננות שלו והאינטרס הציבורי לבירור מהיר של תביעות, לבין זכותו המהותית של הקטין או של החסוי, מחייב מתן אפשרות להגשת התובענה.

לפסקאות (5) ו־(6)

ההוראות המוצעות חוזרות על הוראות סעיפים 12 ו־13 לחוק הקיים, בשינויי נוסח.

(7) הנתבע נמצא מחוץ לישראל או לאזור, ונבצר מן התובע עקב כך לקיים את ההליך המשפטי בישראל; לעניין זה, "תובע" או "נתבע" – [ישן 14]

(א) בתביעה לגבי נכס המוקנה לאפוטרופוס על נכסי נפקדים, לפי חוק נכסי נפקדים, התש"י–1950[48], או המוקנה לאפוטרופוס על נכסי גרמנים, לפי חוק נכסי גרמנים, התש"י–1950[49] – מי שהיה בעל הזכויות בנכס ערב ההקניה;

(ב) בתביעה לגבי נכס שבניהולו של האפוטרופוס הכללי לפי חוק האפוטרופוס הכללי, התשל"ח–1978 – בעל הזכויות בנכס ביום תחילת הניהול;

דברי הסבר

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"יחסי אפוטרופסות

12. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו היה התובע אפוטרופוס של הנתבע או נתון לאפוטרופסותו.

נישואין

13. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו היו בעלי הדין נשואים זה לזה; בנישואין שהוכרזו כדין בטלים מעיקרא או שהופקעו כדין, יראו את בעלי הדין לענין סעיף זה, כאילו היו נשואים זה לזה עד יום ההכרזה או עד יום ההפקעה."

לפסקה (7) ולסעיף 837

הפסקה המוצעת, יחד עם סעיף 837 המוצע, משנה מהוראת סעיף 14 לחוק הקיים, בשל כמה טעמים: ההוראה הקיימת אינה מבחינה בין היעדרות של תובע לבין היעדרות של נתבע; ההוראה משעה את מירוץ תקופת ההתיישנות בכל מקרה של חוסר יכולת של התובע להתדיין, גם אם הוא עצמו גרם לכך ואינו ראוי להתחשבות, והיא גם אינה מבהירה, אם הסדר ההשעיה חל גם כאשר שני בעלי הדין שוהים במדינה אחרת.

ההוראה המוצעת בפסקה (7) משעה את מירוץ תקופת ההתיישנות אם הנתבע נמצא מחוץ לישראל ואין לתובע המצוי בישראל כל אפשרות מעשית לקיים את ההליך המשפטי בישראל. חוסר היכולת האובייקטיבי של התובע מצדיק את השעיית המירוץ, לא רק במקרים שבהם הנתבע שוהה במדינה אחרת מרצונו, אלא גם כאשר שהייתו שם נכפתה עליו, למשל כאשר הנתבע נמצא במאסר באותה מדינה.

סעיף 837 המוצע מתייחס למצב שבו התובע נמצא מחוץ לישראל. להבדיל מהמקרה שבו הנתבע שוהה מחוץ לישראל ובשל כך לא ניתן לקיים את ההליך בישראל, אם התובע נמצא מחוץ לישראל, אין בהכרח הצדקה להארכת תקופת ההתיישנות. אם התובע שולל מעצמו מרצון את יכולת הגשת התובענה, על ידי יציאה מחוץ לשטח המדינה, אין זה ראוי בדרך כלל לאפשר לו ליהנות ממצב זה. גם אם המשך שהייתו מחוץ למדינה נכפה עליו נגד רצונו, אין הוא ראוי בהכרח להתחשבות. כך לדוגמה, אם נאסר התובע בשל ביצוע עבירה פלילית חמורה במדינה אחרת, או נמלט מן הארץ בשל ביצוע עבירה כאמור, אין העדרו צריך לבוא "על חשבונו" של הנתבע. עם זאת, ייתכנו מצבים, שבהם שהייה כפויה או אפילו רצונית במדינה אחרת יכולה להצדיק את השעיית המירוץ, כמו במקרה של תובע הנמצא בארץ אויב.

מוצע על כן להקנות שיקול דעת לבית המשפט בקביעת המצבים שבהם תוארך תקופת ההתיישנות, כדי שיוכל לאזן כראוי, לגופו של עניין, בין האינטרסים של התובע ושל הנתבע. בשונה מן המצב שבו הנתבע שוהה מחוץ לישראל, שם מוצדק להשעות את תקופת ההתיישנות, אם התובע, לבדו או יחד עם הנתבע, שוהה מחוץ לישראל, יש לו שליטה מסוימת ביכולת להגיש תובענה ועל כן ההתחשבות בו פחותה, כלומר – כאשר יסתיימו הנסיבות המיוחדות המקשות על הגשת התובענה, על התובע לפעול במהירות לצורך הגשתה. למצב דברים זה מתאים יותר כלל של הארכת תקופת ההתיישנות ולא השעייתה.

הן בסעיף 833(7) והן בסעיף 837 להצעת החוק, מוצעת התייחסות מיוחדת למקרים שבהם התובע או הנתבע הם נפקדים או נעדרים, וזאת בדומה לאמור בסעיף 14 סיפה לחוק הקיים. כיוון שזכויות הנפקדים מוקנות לאפוטרופוס על נכסי נפקדים, וניהול זכויות נעדרים נעשה על ידי האפוטרופוס הכללי, הרי שלכאורה התובע או הנתבע אינו הנפקד אלא האפוטרופוס המצוי בארץ, ובשל כך לא מתקיימת העילה להשעיה או להארכה של תקופת ההתיישנות. כדי למנוע תוצאה גורפת זו, מוצע בהגדרה המוצעת ל"תובע" או "נתבע", לייחס את הזכויות בנכס לבעליהן המקוריים ולא לאפוטרופוס הבא בנעליו, ובדרך זו לאפשר את הפעלת כלל ההשעיה או ההארכה, גם אם הנכס הוקנה לאפוטרופוס או נוהל על ידו. יצוין כי המונח "שטח המדינה" שבסעיף 14 לחוק הקיים הוחלף, בסעיפים 833(7) ו־837 לחלק זה, במילים "ישראל" ו"האזור".

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"שהות מחוץ לישראל

14. בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במנין הזמן שבו נמצא אחד מבעלי הדין בשטח מדינה, שמחמת התנאים שהיה נתון בהם שם או מחמת היחסים שהיו שוררים בין אותה מדינה לבין מדינת ישראל לא יכול היה, הוא או בעל דינו, לקיים את הבירור המשפטי; בסעיף זה –

[48] ס"ח התש"י, עמ' 86; התשל"ה, עמ' 38.

[49] ס"ח התש"י, עמ' 266.

[ישן 7] (8) התובע נמנע מלהגיש תובענה משום שהנתבע, או מי מטעמו, מטעה ביודעין את התובע, מפעיל נגדו כוח, מאיים עליו או מנצל את מצוקתו; לעניין זה, "הטעיה" – לרבות אי־גילוי עובדה חיונית כאמור בפסקה (1);

[ישן 9] (9) התובע נמנע מלהגיש תובענה משום שהנתבע הודה במפורש, לרבות לפני בית משפט, בזכות נושא התביעה או שהנתבע קיים חלקית את הזכות האמורה באופן שממנו משתמעת הודאה כאמור.

מירוץ תקופת ההתיישנות בהעברת זכות [ישן 18]

834. (א) העברת הזכות נושא התביעה מהתובע המקורי או מחליפו, לאדם אחר (בסעיף זה – תובע נעבר), בין מכוח דין ובין מרצון, לא תפגע כשלעצמה במירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה, ובכלל זה בהשעיה שהתקיימה לפני ההעברה כאמור.

דברי הסבר

"שטח מדינה" – לרבות כל ארץ חסות וכל שטח התפוס למעשה בידי מדינה;

"בעל דין" – לגבי נכס המוקנה לאפוטרופוס על נכסי נפקדים, לאפוטרופוס על נכסי גרמנים או לממונה על רכוש האויב – מי שהיה בעל הנכס האמור ערב ההקנייה. ולגבי נכס של האפוטרופוס הכללי – בעל הנכס."

לפסקה (8)

סעיף 7 לחוק הקיים מבטא את הגישה שלפיה אם העיכוב בהגשת התובענה על ידי התובע נגרם עקב התנהגות פסולה של הנתבע או מי מטעמו, אין הנתבע ראוי עקרונית להגנת ההתיישנות, ואין להחשיב את תקופת העיכוב לחלק מתקופת ההתיישנות. פסקה (8) המוצעת מרחיבה את עילת השעיה הקבועה בסעיף 7 לחוק הקיים גם למקרים שבהם גרם הנתבע או מי מטעמו לעיכוב כאמור, על ידי הטעיית התובע, הפעלת כוח נגדו, איום עליו או ניצול מצוקתו – ולא רק במקרה הנדיר יחסית, אשר פורש בצורה מצמצמת בפסיקה, של תרמית או הונאה ממש. מצבי ההשעיה האמורים נקבעו בהתאמה לפגמים של הטעיה, כפייה ועושק בכריתתו של חוזה לפי סעיפים 114–115 להצעת החוק (המחליפים את סעיפים 17 ו־18 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973).

ההגדרה "הטעיה" שבפסקה (8) המוצעת מבהירה, כי אם הנתבע גורם לכך שהתובע אינו מודע לעובדות המהוות את זכותו, משום שהסתיר אותן ממנו, יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות. להבדיל מכלל הגילוי המאוחר שבפסקה (1), הרי שבמקרה של גילוי מאוחר בשל הטעיה כאמור תימשך ההשעיה לא רק עד המועד שבו היה תובע סביר מגלה עובדה זו (גילוי אובייקטיבי), אלא עד המועד שבו התגלתה עובדה זו לתובע המסוים (גילוי סובייקטיבי). הסדר מוצע זה מרחיב את ההסדר הקיים בסעיף 7 לחוק, שגם בו קבוע כלל גילוי סובייקטיבי.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תרמית ואונאה

7. היתה עילת התובענה תרמית או אונאה מצד הנתבע, תתחיל תקופת ההתיישנות ביום שבו נודעה התרמית או האונאה."

לפסקה (9)

הפסקה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בדין הקיים, ולפיו הודאה של הנתבע בקיום זכותו של התובע משעה את מירוץ ההתיישנות עד ליום ההודאה. עם זאת נדרש כי ההודאה (שלא על דרך קיום מקצת הזכות) תהיה מפורשת. זאת משום שההסדר הקיים מעלה שורה ארוכה של שאלות סבוכות, בין השאר באשר להיקף תחולתה של ההודאה מבחינת חיובים וחייבים ומכיוון שיש בו תמריץ לנתבע שלא לקיים את זכות התובע אף לא באופן חלקי, בשל החשש מפתיחה מחודשת של מירוץ תקופת ההתיישנות.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הודאה בקיום זכות

9. הודה הנתבע, בכתב או בפני בית משפט, בין בתוך תקופת ההתיישנות ובין לאחריה, בקיום זכות התובע, תתחיל תקופת ההתיישנות מיום ההודאה; ומעשה שיש בו משום ביצוע מקצת הזכות, דינו כהודאה לענין סעיף זה. בסעיף זה, "הודאה" – למעט הודאה שהיה עמה טיעון התיישנות."

סעיף 834 ההוראה המוצעת משנה מהוראת החוק הקיים. סעיף 18 לחוק ההתיישנות הקיים אינו נותן מענה ברור לסוגיית ההשפעה שיש להעברת זכות מתובע מקורי לתובע נעבר, על מירוץ תקופת ההתיישנות. סוגיה זו מעוררת שתי שאלות: ראשית, אם העברת הזכות פותחת מירוץ תקופת התיישנות חדש, משום ששינוי הזהות יוצר עילת תביעה חדשה לצורך התיישנות; שנית, אם התשובה לשאלה הראשונה שלילית, ומירוץ תקופת ההתיישנות נמשך גם לגבי התובע הנעבר, אם ועד כמה חלים כללי ההשעיה שבחוק לגבי התובע הנעבר.

לסעיף קטן (א)

באשר לשאלת הפתיחה מחדש של מירוץ תקופת ההתיישנות, נובע לכאורה מסעיף 18 רישה לחוק הקיים, כי העברת הזכות אינה פוגעת בהמשכיותו של מירוץ תקופת ההתיישנות ואינה פותחת מירוץ חדש. ואולם הפסיקה, בבואה לפרש את הסעיף האמור בהקשר של העברת חבות, הבחינה בין העברה מכוח חוק שבה אכן קיימת המשכיות כאמור, לבין העברה מרצון שבה המשכיות זו אינה קיימת

(ב) היה התובע תובע נעבר, יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה שהוא צד לה, כל עוד מתקיימת לגביו אחת מעילות ההשעיה כמפורט להלן:

(1) עילת ההשעיה כאמור בסעיף 833(1), ובלבד שמירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה טרם החל בשל עילת ההשעיה האמורה;

(2) עילת השעיה כאמור בסעיף 833(7) עד (9);

(3) לגבי תובע נעבר שהוא יורש – גם עילת השעיה מהעילות המפורטות בסעיף 833(2) עד (6).

דברי הסבר

(ר' למשל, ע"א 242/66 יעקובסון נ' גז, פ"ד כ"א(1) 85). מכיוון שלפי סעיף 823 המוצע נושא ההתיישנות הוא התביעה עצמה ועל כן פועלת ההתיישנות נגד התביעה ולא נגד תובע פלוני, הרי שהבחנה זו אינה רצויה ומוצע ככלל, לראות כל נעבר, הן מכוח חוק והן בהעברה רצונית, כחליפו של התובע המקורי לעניין התיישנות.

בהתאם לאמור מוצע אפוא לקבוע כי כל העברת זכות, הן מכוח חוק והן מרצון, אינה פותחת מירוץ תקופת התיישנות חדש ואינה פוגעת בהשעיית המירוץ שהתקיימה לפני ההעברה. הזכות עוברת אל התובע הנעבר יחד עם תקופת ההתיישנות שדבקה בה. יודגש כי השימוש במילה "תובע" הוא במובנו המהותי ולא הדיוני, וזאת כאמור בדברי ההסבר להגדרה "תביעה" שבסעיף 822 המוצע. לפיכך הכוונה ב"תובע מקורי", היא לתובע במועד שבו נוצרה התביעה.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תביעת הזכות אינה משפיעה

18. לענין חישוב תקופת ההתיישנות אין נפקא מינה אם הזכות הנתבעת על ידי הזכאי המקורי או על ידי חליפו או אם הזכות נתבעת נגד החייב המקורי או נגד חליפו, ובלבד שאם נסבה הזכות בדרך ירושה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שעברה לפחות שנה אחת מן היום שבו נסבה הזכות."

לסעיף קטן (ב)

באשר לתחולתם של הסדרי ההשעיה על התובע הנעבר, נקבע בפסיקה כי תחולת הסדרי ההשעיה תיקבע לפי זהותו של התובע (ר' למשל, ע"א 35/68 מועלם נ' האפוטרופוס על נכסי נפקדים, פ"ד כב(2), 174). היינו התובע, כנעבר של זכות, לא ייהנה מעילות ההשעיה של קודמו, מעביר הזכות, אך יחולו לגביו כל עילות ההשעיה כאילו היה תובע מקורי. קביעה זו אינה מתחייבת מטעמי ההתיישנות. כאשר מועברת זכות שהמירוץ שלה הושעה, אין הצדקה לכך שהתובע הנעבר לא ייהנה מהשעיית המירוץ אצל קודמו, התובע המעביר. לכן מוצע לקבוע, כי במקרים שבהם הושעה המירוץ לפני העברת הזכות, בשל עילת השעיה הנוגעת לתובע המקורי, תימנה השעיה זו בעת חישוב תקופת ההתיישנות הנוגעת לתובע הנעבר. העברת הזכות מפסיקה כשלעצמה את פעולת עילת ההשעיה, ועל כן, ככלל, מירוץ תקופת ההתיישנות יתחיל או ימשיך לרוץ, ויש לבחון מחדש, לאחר העברת הזכות, אם קיימות עילות השעיה רלוונטיות לגבי התובע הנעבר. עם זאת, מוצע כי רק חלק מעילות ההשעיה המפורטות בסעיף 833 יחולו לאחר העברת הזכות, וזאת בשל החשש כי החלה של כל עילות ההשעיה תאפשר לתובע המקורי לשלוט על מירוץ תקופת ההתיישנות באמצעות העברת זכותו למי שנהנה מעילת השעיה.

בפסקה (1) של סעיף קטן (ב) מוצע אפוא להחיל את עילת ההשעיה המרכזית – עילת הגילוי המאוחר שבסעיף 833(1), אך זאת רק כאשר עילת השעיה זו חלה גם לגבי התובע המעביר. כאשר התובע המעביר מודע לעובדות המהוות את עילת תביעתו, אך אינו מעביר מידע זה לתובע הנעבר, אין זה ראוי שהנתבע ישלם את מחיר אי־העברת המידע בדרך של השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות.

בפסקה (2) של סעיף קטן (ב) מוצע להחיל את עילת ההשעיה עקב היעדרות הנתבע מן הארץ, כאמור בסעיף 833(7) ואת עילת ההטעיה, הכפייה או העושק, שבסעיף 833(8), שכן עילות אלה נוגעות לעובדות או להתנהגות הקשורות לנתבע ובשל כך אין לתובע המקורי, במקרים אלה, שליטה על מירוץ תקופת ההתיישנות.

פסקה (3) של סעיף קטן (ב) עוסקת במקרה המיוחד של העברת זכות מכוח חוק ממוריש ליורש. במקרה זה, אין חשש להשפעה לא ראויה של התובע המקורי – המוריש – על מירוץ תקופת ההתיישנות. ההוראה המוצעת קובעת אפוא כי היורש ייהנה ממעמד עצמאי לגבי מרבית עילות ההשעיה כאילו היה תובע מקורי, וכי ברגע ההעברה תיפסק פעולת עילות ההשעיה שחלו לגבי המוריש המעביר, ככל שחלו, ותחל פעולת עילות ההשעיה, ככל שישנן, לגבי היורש הנעבר. בהוראה המוצעת יש משום התחשבות ראויה בזכויותיו של יורש שנתקיימו לגביו עילות השעיה: התחשבות הפוגעת אמנם בנתבע, במקרים שבהם עומדת ליורש עילת השעיה שלא עמדה למוריש, אך נראה, כי בחלוקת הסיכונים הרצויה זהו סיכון שעל הנתבע להיות מודע לו והוא צריך לשאת בו. חריג לכלל האמור הוא המקרה שבו המוריש ידע את העובדות המהוות את זכותו, אך מידע זה לא הועבר ליורש (סעיף קטן (ב)(1) המוצע, החל גם לעניין יורש) – במקרה זה, כמו לגבי כל תובע נעבר, לא תוחל לגבי היורש עילת ההשעיה של גילוי מאוחר, שכן הנתבע אינו צריך לשלם את מחיר אי־העברת המידע. יובהר כי אין בהסדר המוצע בפסקה (3) כדי לפגוע בהארכה אפשרית של תקופת ההתיישנות לפי הוראות סעיף 840 המוצע.

מירוץ תקופת ההתיישנות בהעברת חבות [ח]

835. (א) העברת החבות לקיום הזכות נושא התביעה מן הנתבע המקורי או מחליפו לאדם אחר (בסעיף זה – נתבע נעבר), בין מכוח דין ובין מרצון, לא תפגע כשלעצמה במירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה, ובכלל זה בהשעיה שהתקיימה לפני ההעברה כאמור.

(ב) היה הנתבע נתבע נעבר יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה שהוא צד לה, כל עוד מתקיימת לגביו אחת מעילות ההשעיה המפורטות בסעיף 833.

פרק חמישי: הארכת תקופת ההתיישנות

הארכה בתום השעיה [ישן 16]

836. הושעה מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה לפי הוראות הפרק הרביעי, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שחלפה שנה מהיום שבו חדלה להתקיים עילת ההשעיה.

הארכה עקב שהות מחוץ לישראל [ישן 14]

837. (א) נמצא תובע מחוץ לישראל או לאזור ונבצר ממנו לקיים את ההליך המשפטי בישראל בשל כך ובשל נסיבות ותנאים נוספים שאינם בשליטתו של התובע, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שחלפה שנה מהיום שבו נמצא התובע בישראל או באזור לפי העניין, או מהיום שבו חדלו להתקיים הנסיבות והתנאים האמורים, הכל לפי המוקדם.

(ב) בסעיף זה, "תובע" – כהגדרתו בסעיף 833(7).

דברי הסבר

סעיף 835 ההוראה החדשה המוצעת עוסקת בהעברת חבות. העברת החבות מן הנתבע המקורי לאדם אחר מעוררת גם היא את השאלות העולות בהקשר של העברת הזכות, לעניין פתיחה מחדש של מירוץ תקופת ההתיישנות לאחר ההעברה ולעניין הסדרי ההשעיה שיחולו על הנתבע הנעבר (ראו דברי הסבר לסעיף 834 המוצע).

לסעיף קטן (א)

אשר לשאלה אם פותחת העברה זו מירוץ תקופת התיישנות חדש כלפי הנתבע הנעבר, יצוין כי מבחינתו של התובע, העברת החבות אינה מצריכה היערכות מחודשת או מיוחדת לצורך הגשת תובענה, ואין כל סיבה לאפשר לו ליהנות מהתרחשות מקרית, כגון פשיטת רגל של הנתבע המקורי או פטירתו או מנכונות של צד שלישי לקבל עליו את ביצוע החבות. מנגד הנתבע הנעבר מודע לתקופת קיומה של הזכות המועברת אליו, כך שציפיותיו ותגובותיו למעבר הזמן אינן שונות מאלה של הנתבע המעביר. מוצע על כן לקבוע, כי כל העברת חבות, הן מכוח חוק והן מרצון, אינה פותחת מירוץ תקופת התיישנות חדש ואינה משפיעה גם על השעייה שנתקיימה לפני העברת החבות. החבות עוברת אל הנתבע הנעבר, יחד עם תקופת ההתיישנות שדבקה בה.

לעניין העברה מרצון (המחאת חבות) יצוין, כי סעיף 72 לחוק המוצע (המחליף את סעיף 6 לחוק המחאת חיובים) מתנה את תוקף המחאת החבות, במקרה של העברה מרצון, בהסכמת הנושה. הנושה יוכל להתנות הסכמה זו בחידוש מירוץ תקופת ההתיישנות עקב העברת החבות. עוד יודגש כי השימוש במילה "נתבע" בסעיף זה הוא במובנו המהותי ולא הדיוני, וזאת כאמור בדברי ההסבר להגדרה "תביעה" שבסעיף 822. לפיכך הכוונה ב"נתבע מקורי", היא לנתבע במועד שבו נוצרה התביעה.

לסעיף קטן (ב)

אשר לשאלת תחולתן של עילות ההשעיה לגבי הנתבע הנעבר, למשל, עילות השעיה במקרים שבהם זהותו אינה ידועה או שהוא מצוי מחוץ לשטח המדינה, מוצע להחילן לגבי הנתבע הנעבר כאילו היה נתבע מקורי. כאשר מצבו או מעמדו של הנתבע הנעבר מונעים מן התובע לממש את זכותו, והדין מכיר במניעה זו כעילת השעיה מוכרת, אין נפקה מינה אם מדובר בנתבע מקורי או בנתבע נעבר.

פרק חמישי: הארכת תקופת ההתיישנות

הוראות הפרק מסדירות את המצבים שבהם מוצדק להאריך את תקופת ההתיישנות. ההוראות חוזרות על הוראות החוק הקיים, בשינוי נוסח ומהות.

סעיף 836 הסעיף המוצע עוסק במקרה שבו הושעה מירוץ תקופת ההתיישנות, ולאחר שחדלה ההשעיה נותר לתובע פרק זמן בן פחות משנה להגשת התובענה. כדי לאפשר לתובע להכין את התובענה כראוי, לאחר תקופת השעיה שבמהלכה לא היה בידו לטפל בה, מוצע להעמיד לרשותו תקופת הארכה של שנה, בדומה לקבוע בדין הקיים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תקופת ההתיישנות לאחר עיכוב

16. נתעכב מנין תקופת ההתיישנות כאמור בסעיפים 10 ו־12 עד 15, לא תסתיים התקופה לפני שעברה לפחות שנה אחת מן היום שבו חדל העיכוב; נתעכב מנין התקופה כאמור בסעיף 11 – לא תסתיים לפני שעברו לפחות שנתיים מן היום שבו חדל העיכוב."

838. (א) הוגשה תובענה בשל תביעה (בסעיף זה – תובענה מקורית ותביעה מקורית), והדיון בתובענה המקורית הסתיים מכל סיבה שהיא, באופן שאינו מונע מהתובע להגיש תובענה אחרת בשל התביעה המקורית או בשל תביעה כרוכה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה המקורית או של התביעה הכרוכה, לפי העניין, לפני שחלפה שנה מיום שהסתיים הדיון בתובענה המקורית, ואם הסתיים הדיון כאמור בפסק דין – לפני שחלפה שנה מיום שפסק הדין היה לחלוט.

הארכה לגבי תביעה כרוכה [ישן 15, 16]

(ב) הוגשה בקשה לתיקון התובענה המקורית כדי לכלול בה תביעה נוספת, וביום הגשת הבקשה לתיקון כבר הסתיימה לגבי התביעה הנוספת תקופת ההתיישנות, לא ייעתר בית המשפט לבקשה, אלא אם כן היתה התביעה הנוספת תביעה כרוכה.

(ג) בסעיף זה, "תביעה כרוכה" – תביעה שמתקיימים לגביה כל אלה:

(1) היא נבעה מאותה עילה שממנה נבעה התביעה המקורית;

(2) הנתבע בה הוא מי שהיה נתבע בתביעה המקורית או חליפו;

(3) תקופת ההתיישנות טרם הסתיימה לגביה במועד הגשת התובענה המקורית;

דברי הסבר

סעיף 838 ההוראה המוצעת משנה מן החוק הקיים. הסעיף המוצע דן בהשפעה שיש להליך הדיוני של הגשת תובענה וניהולה על התיישנות התביעה נושא התובענה, ועל התיישנותן של תביעות אחרות הנוצרות מן האירוע נושא התובענה. להשפעה זו חשיבות מעשית הן כאשר מדובר בהגשת תובענה מאוחרת ונפרדת בשל אותו אירוע, בכפוף לכללי מעשה בית דין, והן כאשר מתבקש תיקון תובענה קיימת על ידי הוספת תביעות או תיקונן, בכפוף לכללים הדיוניים המסדירים זאת.

לסעיף קטן (א)

סעיף 15 לחוק הקיים עוסק בהשפעה שיש להגשת תובענה מוקדמת על התיישנות התביעות המועלות בתובענה מאוחרת ונפרדת, וקובע לעניין זה הסדר של השעיה: מירוץ תקופת ההתיישנות של התביעה נושא התובענה המוקדמת ושל תביעות אחרות "בשל אותה עילה", מושעה מכוח סעיף זה במשך פרק הזמן שמתחילת הדיון בתובענה המוקדמת ועד להפסקתו. להשעיה זו מוסיף סעיף 16 לחוק הקיים הארכה של עד שנה, במקרים שבהם פרק הזמן שנותר לתובע לאחר סיום הדיון קצר משנה.

מוצע להחליף את ההסדר הקיים, המהווה כאמור צירוף של עילת ההשעיה שבסעיף 15 והסדר הארכה שבסעיף 16, אשר יצר בעיות פרשניות, בהסדר הארכה בלבד. ההסדר המוצע יבטיח פרק זמן מינימלי של שנה, לאחר סיום הדיון בתובענה המוקדמת, אשר הוגשה בתוך תקופת ההתיישנות, שבמהלכו יוכל התובע להגיש תובענה נוספת אם היא בשל אותה תביעה או בשל תביעה כרוכה, כהגדרתה המוצעת.

לסעיף קטן (ב)

נושא ההתיישנות בהקשר של תיקון תובענה מוסדר כיום בהתאם לתקנה 92 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984 (להלן – תקנות סדר הדין האזרחי), והפסיקה הדנה בעניין זה. הארכת תקופת ההתיישנות לגבי תביעה המועלית באיחור, בדרך של תיקון תובענה, נעשית על ידי שימוש בכלל "הייחוס לאחור", שלפיו רואים תביעה זו כאילו הועלתה במועד הגשת התובענה המקורית, ולא במועד תיקון התובענה. תקנה 26(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, מסייגת את הסדר הייחוס לאחור ואוסרת על הוספת צד או צירופו, בדרך של תיקון כתב תביעה, אם בכך תישלל טענת ההתיישנות מאותו הצד. מוצע בסעיף קטן (ב), לקבוע הסדר של ייחוס לאחור לצורך התיישנות בחקיקה ראשית, ולא להשאיר זאת לדיני סדר הדין האזרחי.

לסעיף קטן (ג)

בהקשר של סעיף 15 לחוק ההתיישנות הקיים, ובהקשר של הסדר הייחוס לאחור עולה השאלה באילו מקרים ייחשבו תביעות המועלות באיחור, בין בדרך של תובענה מאוחרת נפרדת ובין בדרך של תיקון תובענה קיימת, כשייכות לאותה עילה שהצמיחה את התובענה המקורית, כך שיחולו עליהן סעיף 15 האמור והסדר הייחוס לאחור. מהפסיקה עולה מבחן "העסקה או המעשה המובא לדיון" (ר' למשל, ע"א 702/86 איטונג נ' בן הרוש, פ"ד מד(1), 160); כאשר התביעה המועלית באיחור שייכת לאותה עסקה או לאותו מעשה שהצמיח את התביעה נושא התובענה המקורית, קמה ההצדקה להשעיית המירוץ או להחלת הסדר הייחוס לאחור. מבחן זה רחב למדי, ופעמים רבות נחזה כלא מוצדק, למשל, כאשר התובע מבקש לתקן את כתב התביעה על ידי הוספת תביעה שלא היתה ב"מתחם הצפיות" של הנתבע שנוצר בעת הגשת התובענה המקורית.

מוצע, בסעיף קטן (ג), להפעיל מבחן פונקציונלי התואם את טעמי ההתיישנות. הצדקה עניינית להארכת מועד ההתיישנות של תביעות שלא הועלו בתובענה המקורית

(4) הנתבע ידע או היה עליו לדעת, בשל הגשת התובענה המקורית, על האפשרות כי תוגש נגדו תובענה בשל התביעה הכרוכה, נוסף על התובענה המקורית או במקומה.

הארכה בשל הפסקת עבודתו של בית המשפט [ישן 17]

839. נבצר מן התובע להגיש תובענה בשל תביעה, עקב הפסקה בלתי צפויה במהלך עבודתו של בית המשפט המוסמך לדון בה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה לפני שחלפו 90 ימים מהיום שבו חודשה עבודתו של בית המשפט המוסמך.

הארכה בשל פטירה [ישן 18]

840. נפטר אדם לפני שהתיישנה תביעה העומדת לו, לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה לפני שהסתיימה הקצרה מבין התקופות המפורטות להלן:

(1) שנה מיום מינוי מנהל העיזבון;

(2) שנה מיום מתן צו ירושה או צו קיום צוואה;

(3) שנתיים מיום הפטירה.

דברי הסבר

קיימת כאשר התובענה המקורית פותחת חזית רחבה לגבי האירוע נושא התובענה, חזית הכוללת גם תביעות שלא נתבעו בה במפורש, וכאשר יש בהגשת התובענה המקורית כדי להעמיד את הנתבע על האפשרות שהתובע יעלה גם תביעות אלה נוסף על התביעה המקורית או במקומה. בהתקיים תנאים אלה, הנתבע לא יופתע מהעלאת התביעות הנוספות וציפיותיו לא יסוכלו. על כן רק במקרים אלה מוצע להתיר את החלת הסדר הייחוס לאחור או לאפשר הארכת תקופת ההתיישנות לגבי תביעות מאוחרות המועלות בתובענה מאוחרת. ההגדרה המוצעת למונח "תביעה כרוכה" מבהירה גם, כי הסדר ההארכה המוצע לא יחול אלא על נתבע שהיה נתבע בתביעה המקורית או על חליפו, וכי לא יחול אם התביעה הנוספת כבר התיישנה לפני הגשת התובענה המקורית.

יצוין כי תביעות כרוכות לפי סעיף זה לא ייחשבו בהכרח כתביעות הנובעות מאותה עילה לעניין סעיף 829 המוצע, גם אם חפיפה כזו אפשרית. סעיף 829 דן בהשפעת התיישנותה של תביעה אחת על התיישנות תביעה קשורה אחרת שטרם התיישנה, ואילו סעיף זה דן בהשפעת אי־התיישנותה של תביעה אחת על התיישנותה של תביעה קשורה אחרת שכבר התיישנה.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תובענה שנדחתה

15. הוגשה תובענה לפני בית משפט, לרבות בית דין דתי, והתובענה נדחתה באופן שלא נבצר מן התובע להגיש תובענה חדשה בשל אותה עילה, לא יבוא במנין תקופת ההתיישנות הזמן שבין הגשת התובענה ובין דחייתה.

תקופת ההתיישנות לאחר עיכוב

16. נתעכב מנין תקופת ההתיישנות כאמור בסעיפים 10 ו־12 עד 15, לא תסתיים התקופה לפני שעברה לפחות שנה אחת מן היום שבו חדל העיכוב; נתעכב מנין התקופה כאמור בסעיף 11 – לא תסתיים לפני שעברו לפחות שנתיים מן היום שבו חדל העיכוב".

סעיף 839 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים, אך מקצרת את תקופת ההארכה משנה ל־90 יום.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"סגירת בית־משפט

17. נבצר מן התובע בשנה האחרונה של תקופת ההתיישנות להגיש את התובענה מפני שנסגר בית־המשפט המוסמך לדון בה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שעברה שנה מן היום שבו חזר ונפתח בית־המשפט."

סעיף 840 ההוראה המוצעת משנה מהוראת החוק הקיים. סעיף 18 סיפה לחוק הקיים מאריך את תקופת ההתיישנות של תביעה העוברת ליורש. הסעיף מבטיח ליורש תקופה מינימלית של שנה, מיום מות המוריש, כדי להיערך להגשת התובענה. ואולם הוראה זו אינה מתחשבת בפרק הזמן החולף ממותו של המוריש ועד למועד שבו קיימת לאדם אחר, יורש או מנהל עיזבון, האפשרות המעשית לתבוע את קיום זכויות המנוח. לפיכך, במצבים רבים, ייתכן שהסדר ההארכה הקיים אינו יעיל. על כן מוצע לקבוע, כי תקופת הארכה תעמוד על שנה מיום מינוי מנהל עיזבון או מיום ההצהרה על הירושה, לפי המוקדם. עם זאת, כדי למנוע התארכות יתרה של תקופת ההתיישנות בשל עיכוב במינוי מנהל עיזבון או במתן צו ירושה או צו קיום צוואה, מוצע לקבוע תקופה של שנתיים מיום מות המוריש, שבסופה תתיישן תביעה שחלפה לגביה תקופת ההתיישנות, גם אם טרם חלפה שנה מיום מינוי מנהל העיזבון או מיום ההצהרה על הירושה כאמור.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תסיבת הזכות אינה משפיעה

18. לענין חישוב תקופת ההתיישנות אין נפקא מינה אם הזכות נתבעת על ידי הזכאי המקורי או על ידי חליפו או אם הזכות נתבעת נגד החייב המקורי או נגד חליפו, ובלבד שאם נסבה הזכות בדרך ירושה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שעברה לפחות שנה אחת מן היום שבו נסבה הזכות."

841. (א) בית משפט כמשמעותו בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984[50], או בית הדין לעבודה כמשמעותו בחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט–1969[51], רשאי, לבקשת תובע ומטעמים מיוחדים, להאריך את תקופת ההתיישנות של תביעה, ובלבד שבקשת התובע הוגשה לבית המשפט או לבית הדין, לפי העניין, בתוך תקופת ההתיישנות.

הארכה מטעמים מיוחדים [ח]

(ב) הארכת תקופת ההתיישנות לפי הוראות סעיף קטן (א) תהיה לתקופה הקצרה ביותר הנדרשת בנסיבות העניין.

(ג) ביקש תובע להאריך את תקופת ההתיישנות לפי הוראות סעיף קטן (א), לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה לפני שחלפו 60 ימים ממועד החלטת בית המשפט.

(ד) הוצאות ההליך לפי סעיף זה יחולו על התובע, אלא אם כן קבע בית המשפט אחרת.

פרק שישי: תקרת ההתיישנות

842. (א) על אף הוראות חלק זה, בחלוף תקופת התקרה תתיישן תביעה, אף אם במועד האמור טרם הסתיימה תקופת ההתיישנות.

תקופת התקרה [ח, נזק 89(2)]

(ב) בפרק זה, "תקופת התקרה" – 25 שנים מיום המעשה של הנתבע שהוא נושא התביעה.

דברי הסבר

סעיף 841 כללי ההשעיה והסדרי ההארכה המוצעים אינם מכסים את כל קשת המקרים שבהם יש בידי התובע להצביע על טעם סביר שמנע ממנו להגיש תובענה במועד. הקושי לצפות ולהגדיר מראש מצבים אלה, והצורך להגן על נתבעים בכוח ולהבטיח ודאות, מחייבים להטיל חלק מן הסיכונים של תובענה מאוחרת על כתפי התובעים בכוח. ההוראה החדשה המוצעת נועדה לאפשר, בכל זאת, לתובע לבקש את הארכת תקופת ההתיישנות, אם קיים טעם סביר לכך, בלי שתיווצר אי־ודאות כללית אצל ציבור הנתבעים בכוח.

לסעיפים קטנים (א) ו־(ב)

על פי ההליך המוצע, יוכל תובע לפנות לבית משפט בתוך תקופת ההתיישנות ולבקש את הארכתה לגבי תביעה מסוימת או לגבי כמה תביעות. בקשות מסוג זה יהיה ניתן להגיש, במקרים חריגים כגון כוח עליון, כאשר טרם התבררו די צורכן עובדות הצריכות להכנת תובענה או במקרים שבהם קיימת מניעה משפטית לתביעה (חסינות דיונית של הנתבע, "נעדר" המצוי בארץ, שאינו יכול לתבוע משום שנכסיו מנוהלים בידי האפוטרופוס הכללי, נושה שהפך לנאמן בפשיטת רגל של החייב וכד').

יושם לב, כי ההסדר רלוונטי רק לגבי בית משפט כמשמעותו בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, ולגבי בית הדין לעבודה כמשמעותו בחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט–1969, ולא לכל הגופים הכלולים בהגדרה שבסעיף 822 המוצע. עוד יצוין, כי בית המשפט שאליו הוגשה בקשת ההארכה, מונחה לקצוב את תקופת ההארכה המינימלית הנדרשת בנסיבות העניין.

לסעיפים קטנים (ג) ו־(ד)

כדי למנוע את התיישנות התביעה בזמן שבו הבקשה להארכת תקופת ההתיישנות תלויה בבית המשפט, מוצע להבטיח לתובע תקופה של 60 ימים להגשת התובענה לאחר ההחלטה בבקשתו. עם זאת וכדי למנוע שימוש לרעה בהליך זה מוצע לקבוע כי, ככלל, מבקש הארכה יישא בהוצאות ההליך.

פרק שישי: תקרת ההתיישנות

הפרק המוצע קובע הוראות חדשות, אשר מגבילות את משך הזמן שבו ניתן להשהות את מירוץ תקופת ההתיישנות – סוגיה אשר אינה מוכרת בדין הקיים, למעט מקרה מסוים הנזכר בפקודת הנזיקין, כפי שיפורט להלן.

סעיף 842 הסדרי ההשעיה בכלל, וכלל הגילוי המאוחר שבסעיף 833(1) המוצע בפרט, יוצרים אצל נתבעים בכוח מידה לא מבוטלת של אי־ודאות באשר למועד התיישנותן של תביעות נגדם. נתבע–בכוח יודע מהו מועד מעשהו או מחדלו, העלולים להוות בסיס לתביעות נגדו, אך הוא אינו יכול לדעת מהן העובדות הידועות לתובע בכוח, בעיקר כאשר זהותו של תובע זה אינה ידועה לו. אמנם הוא יכול להעריך מה תובע שכזה צריך לדעת, שכן מבחן הגילוי הוא מבחן אובייקטיבי, אך גם הערכה זו לא תקנה לו את הוודאות והביטחון המבוקשים. במצבים אלה הופכת ההתיישנות להתיישנות בלתי מוגבלת בזמן מבחינתו של הנתבע–בכוח שאינה מתיישבת עם טעמי ההתיישנות.

[50] ס"ח התשמ"ד, עמ' 198; התשע"א, עמ' 272.

[51] ס"ח התשכ"ט, עמ' 70; התשס"ט, עמ' 242.

השעיה והארכה של תקופת התקרה [ח]

843. (א) מירוץ תקופת התקרה לא יושעה בשל השעיית מירוץ תקופת ההתיישנות לפי הוראות הפרק הרביעי, למעט בשל עילת ההשעיה האמורה בסעיף 833(8).

(ב) תקופת התקרה לא תוארך בשל הארכת תקופת ההתיישנות לפי הוראות הפרק החמישי.

תקופת התקרה בתביעה להשתתפות או להשבה [ח]

844. תביעה להשתתפות או להשבה בשל מעשה של הנתבע שהסתיימה לגביו תקופת התקרה תתיישן, אף אם במועד זה טרם הסתיימה תקופת ההתיישנות.

דברי הסבר

כדי להקנות בכל זאת מידת ודאות גדולה יותר באשר למועד ההתיישנות, ההוראה החדשה המוצעת קובעת פרק זמן המתחיל ביום המעשה של הנתבע שהוא נושא התביעה, ושבסיומו תתיישן תביעה גם אם מירוץ תקופת ההתיישנות שלה טרם הסתיים, או אף טרם החל. הסיבות לאי־סיום המירוץ יכולות להיות משני סוגים: האחד – קיומה של עילת השעיה או הארכה. השני – יצירה מאוחרת של נזק, המהווה יסוד מיסודות התביעה, כך שיש הפרש זמנים בין המעשה של הנתבע ובין מועד לידת התביעה, שממנו מתחיל מירוץ תקופת ההתיישנות.

פרק הזמן האמור הוא "תקופת התקרה", להבדיל מ"תקופת ההתיישנות". מאחר שמטרתה של תקרת ההתיישנות היא ליצור ודאות אצל הנתבע–בכוח, המועד המתאים לתחילתה הוא מועד מעשהו או מחדלו של הנתבע, שכן זהו מועד הידוע לו. לכשתחלוף תקופת תקרה זו ידע הנתבע, ברמה גבוהה של ודאות, כי התביעה נגדו התיישנה. בקביעת תקופת התקרה יש לאזן בין הרצון לאפשר לתובע, שתקופת ההתיישנות של תביעתו טרם חלפה, לממש את זכותו, לבין הצורך להגן על נתבעים בכוח מפני ההכבדה והעלויות הכרוכות בחשיפה ארוכה לסיכונים של תביעה משפטית. מוצע, ככלל, להעמיד את תקופת התקרה על 25 שנים. הטעם העיקרי לקביעת תקופת תקרה ארוכה הוא, שבמקרים לא מעטים מתגלות העובדות המהוות את עילת התביעה רק שנים רבות לאחר מעשהו או מחדלו של הנתבע. גילוי מאוחר שכזה שכיח במקרים של מחלות עבודה סמויות ומבנים פגומים. עם זאת, מוצע, כי בתביעות בשל טיפול רפואי תעמוד תקופת התקרה על 18 שנים, ואם היה התובע קטין בעת שנעשה המעשה נושא התביעה, על 22 שנים (ראו סעיף 852). בתביעות כאמור יש ייחוד מסוים מבחינת אופיין ועל כן מוצעת תקופה קצרה יותר מן התקופה הרגילה.

הסדר התקרה המוצע יחליף, בין השאר, את הסדר התקרה החלקי המצוי בסיפה של סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין. סעיף 89(2) האמור קובע תקופת תקרה בת 10 שנים, הנמדדת מיום אירוע הנזק ולא מיום מעשהו או מחדלו של המזיק. הוראה זו אינה מתיישבת עם תכליותיו של הסדר התקרה המוצע בסעיף 842 הן בשל חוסר הוודאות לגבי מועד אירוע הנזק והן בשל היותה, ברוב המקרים, קצרה מדי, והיא תבוטל יחד עם כלל פקודת הנזיקין במסגרת הצעת החוק (ר' סעיף 862).

נוסח פקודת הנזיקין הקיים:

"**תחילת התיישנות**

89. לענין תקופת התיישנות בתובענה על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה –

(1) ...

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק;

לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק."

סעיף 843 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה, מאחר שמטרתו העיקרית של הסדר התקרה היא לנטרל את אי־הוודאות שיוצרים הסדרי ההשעיה וההארכה, וליתן לנתבע–בכוח ביטחון מרבי כי במועד ידוע מתיישנת חבותו, כי אין להחיל את הוראות ההשעיה וההארכה על הסדר זה. עם זאת יש להחריג כלל זה באותם מקרים, שבהם הנתבע תרם ביודעין, במעשהו או במחדלו, לעיכוב בהגשת התובענה. במקרים אלה, כאשר חלה עילת ההשעיה שבסעיף 833(8) המוצע, אין הצדקה לאפשר לנתבע ליהנות מפירות התנהגותו הפסולה ועל כן מוצע, כי עילת השעיה זו תחול בכל מקרה, גם אם חלפה תקופת התקרה.

סעיף 844 בתביעת השתתפות או בתביעה להשבה שלא מכוח תחלוף או העברת זכות, נדרש הנתבע לשאת בתוצאות מעשהו או מחדלו לא כלפי מי שנפגע על ידו, אלא כלפי חייב אחר או כלפי מי שהיטיב את הפגיעה. מבחינתו של הנתבע תביעה שכזו היא תביעת המשך – תביעה שבאה במקום תביעתו של הנפגע, והמבוססת על אותו מעשה או מחדל, ועל כן אין לגביו הבדל של ממש בין התביעות. מבחינת דין ההתיישנות, לעומת זאת, תביעות אלה הן תביעות נפרדות, שההתיישנות לגביהן מתחילה לא ביום הפגיעה, אלא ביום שבו החייב האחר או המיטיב שילמו לנפגע את חובם כלפיו. לכן, התיישנות תביעות אלה תהיה, בדרך כלל, מאוחרת להתיישנות תביעת הנפגע. מאחר שהסדר התקרה בא להבטיח, כי הנתבע–בכוח לא ייחשף לתביעה בשל מעשה או מחדל בתום תקופת התקרה, ההוראה החדשה המוצעת קובעת, כי גם תביעות השתתפות או השבה בשל מעשה או מחדל כלשהו, יתיישנו עם חלוף תקרת ההתיישנות לגבי התביעה בשל אותו מעשה או מחדל.

פרק שביעי: הוראות התיישנות מיוחדות

845. תקופת ההתיישנות של תביעה מכוח חיוב לאחד מאלה היא שבע שנים:

התיישנות תביעה מכוח חיוב במקרקעין [ישן 5]

(1) העברת בעלות או חכירה לדורות, במקרקעין;

(2) העברת זכות של המעביר כלפי אדם שלישי לקבלת בעלות או חכירה לדורות, במקרקעין;

ואולם, תביעה לאכיפת חיוב כאמור לא תתיישן אם ההחזקה במקרקעין הועברה על פי אותו חיוב.

846. (א) תביעתו של נושה למימוש משכנתה, או למימוש משכון של זכות לגבי מקרקעין, תתיישן בתום עשר שנים מהיום שבו הסתיימה תקופת ההתיישנות של התביעה לקיום החיוב שלהבטחתו ניתנו המשכנתה או המשכון.

התיישנות של משכנתה, משכון ועיכבון [ישן 20, ח]

דברי הסבר

פרק שביעי: הוראות התיישנות מיוחדות

פרק זה כולל הוראות העוסקות במקרים מיוחדים של התיישנות, דהיינו, תחומים או מקרים שבהם יש מקום לסטות מן ההוראות הכלליות הקבועות בפרקים הקודמים של החלק ולקבוע הוראות מיוחדות ביחס להיבטים שונים הנובעים מדין ההתיישנות, למשל, מבחינת התקופה, מועד ההתיישנות, תחולת התקרה, ועוד.

סעיף 845 ההוראה המוצעת משנה מהוראת החוק הקיים. ההוראה המוצעת עוסקת בשאלה, אם תביעה על פי חיוב להעברת זכות ביחס למקרקעין, ובפרט תביעה לאכיפה, היא בבחינת תביעה חוזית, שעליה תחול תקופת ההתיישנות בת ארבע השנים כקבוע בחוק המוצע, או תביעה במקרקעין, שעליה ימשיך לחול החוק הקודם, לרבות תקופת ההתיישנות הקבועה בו. ההצעה מבהירה, כי מדובר בתביעות חוזיות, אך בעלות אופי מיוחד: על תביעות על פי חיוב להעברה או להימנע מהעברה לאדם שלישי של זכות ביחס למקרקעין, לרבות תביעות לאכיפה, תחול, ככלל, תקופת ארבע השנים; ואולם על תביעות שאופיין הקנייני מובהק יותר, שהן תביעות על פי חיוב ביחס להעברת בעלות או חכירה לדורות, תחול תקופת התיישנות מיוחדת בת שבע שנים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הזמן להתיישנות

5. התקופה שבה מתיישנת תביעה שלא הוגשה עליה תובענה (להלן – תקופת ההתיישנות) היא –

(1) בשאינו מקרקעין – שבע שנים;

(2) במקרקעין – חמש עשרה שנה; ואם נרשמו בספרי האחוזה לאחר סידור זכות קנין לפי פקודת הקרקעות (סידור זכות הקנין) 2 – עשרים וחמש שנה."

סעיף 846 המוצעת משנה מהוראת החוק הקיים.

לסעיף קטן (א)

סעיף 20 לחוק הקיים קובע, כי אין בהתיישנות כדי לפגוע בזכותו של נושה להיפרע מן השעבוד. מהוראה זו עולה, כי התיישנות התביעה לקיום החוב העיקרי אינה גוררת עמה את התיישנות הזכות להיפרע מן השעבוד. באשר ליכולת להיפרע מן השעבוד, לאחר שחלפה תקופת ההתיישנות של התביעה למימוש השעבוד, ההוראה אינה חד־משמעית, אם כי הפרשנות המקובלת היא שהזכות להיפרע מן השעבוד אינה מתיישנת לעולם.

אף על פי שהתביעה למימוש השעבוד היא במהותה תביעה הנלווית לתביעה לקיום החוב העיקרי, ולכן אמורה להתיישן יחד עמה, ניתן לראות במשכנתה או במשכון זכות העומדת בפני עצמה; בעל השעבוד שונה מנושה אחר, בכך שהוא יודע, כי זכותו מובטחת ולפיכך אין הוא ממהר לממשו. עם זאת, קשה להצדיק גישה השוללת לחלוטין את התיישנות התביעה למימוש השעבוד, שהרי טעמי ההתיישנות חלים גם על תביעה זו. בנוסף, שלילת ההתיישנות במקרה זה אינה ראויה, שכן היא עלולה להקפיא את הנכס המשועבד ולמנוע העברות רצויות שלו. תכונותיו הקנייניות של השעבוד מצדיקות אמנם קביעה של תקופת התיישנות ארוכה יותר, אך לא שלילה מוחלטת של ההתיישנות. לכן, ההוראה המוצעת קובעת, כי תביעה למימוש שעבוד תהא נתונה גם היא להתיישנות. בשעבוד של מקרקעין או של התחייבות להקנות זכות במקרקעין, באמצעות משכנתה או משכון, מוצעת תקופת התיישנות של עשר שנים מיום התיישנות התביעה לקיום החיוב שלהבטחתו נעשה השעבוד. תקופת ההתיישנות על שעבוד כאמור, כאשר לא חלים עליה עילות השעיה או הסדרי הארכה, תנוע אפוא בין עשר לארבע עשרה שנים, מיום שנוצרה התביעה למימוש השעבוד: אם התביעה למימוש השעבוד והתביעה לקיום החיוב המובטח נוצרו באותה עת, תהא התקופה ארבע עשרה שנים; ואם התביעה למימוש השעבוד נוצרה לאחר היווצרות התביעה לקיום החיוב, יכולה התקופה לנוע בין עשר שנים לארבע עשרה שנים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"הזכות להיפרע משעבוד

20. נושה שיש לו על חובו ערבון, משכנתה, משכון או שעבוד כיוצא באלה, אין בהתיישנות כדי לפגוע בזכותו ליפרע מן השעבוד."

(ב) תביעתו של נושה למימוש משכון, שאינו משכון כאמור בסעיף קטן (א), תתיישן בתום שלוש שנים מהיום שבו הסתיימה תקופת ההתיישנות של התביעה לקיום החיוב שלהבטחתו ניתן המשכון.

(ג) תביעתו של נושה למימוש עיכבון לפי סעיף 555, תתיישן בתום שלוש שנים מהיום שבו הסתיימה תקופת ההתיישנות של התביעה לקיום החיוב שהעיכבון ניתן כערובה להבטחתו.

(ד) התיישנו כל התביעות למימוש משכון או משכנתה, יורה בית המשפט, לבקשת החייב, על ביטולם ומחיקתם מן המרשם המתנהל על פי דין, ורשאי בית המשפט להורות כאמור גם לבקשת צד מעוניין אחר; התיישנו חלק מהתביעות למימוש משכון או משכנתה, רשאי בית המשפט, לפי בקשת החייב או צד מעוניין אחר, להורות על תיקון הרישום של המשכון או המשכנתה, במרשם כאמור.

(ה) התיישנו כל התביעות למימוש משכון מופקד או עיכבון, יורה בית המשפט, לבקשת החייב, על השבתם לחייב, ורשאי בית המשפט להורות כאמור גם לבקשת צד מעוניין אחר.

(ו) בסעיף זה –

""משכון" – משכון שנרשם במרשם שבו נרשמים על פי דין שעבודים, וכן משכון מופקד;

"משכון מופקד" – כמשמעותו בסעיף 4(2) לחוק המשכון, התשכ"ז–1967."

דברי הסבר

לסעיף קטן (ב)

בכל סוגי המשכון האחרים, שאינם של זכות לגבי מקרקעין, וככל שהם משכונות בעלי תכונות קניניות (כמפורט בסעיף קטן (ד) המוצע), ההוראה המוצעת קובעת תקופת התיישנות בת שלוש שנים מיום התיישנות התביעה לקיום החיוב, שלהבטחתו נוצר המשכון. תקופת ההתיישנות של תביעה למימוש משכון כאמור, שלא חלות עליה עילות השעיה או הסדרי הארכה, תנוע אפוא בין שלוש שנים לשבע שנים מיום היווצרות התביעה לקיום החיוב.

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת, בדומה להוראה שבסעיף קטן (ב) המוצע, מורה, כי תקופת ההתיישנות של תביעה למימוש עיכבון תהא שלוש שנים מן היום שבו הסתיימה תקופת ההתיישנות של התביעה לקיום החיוב, שהעיכבון ניתן כערובה להבטחתו.

לסעיף קטן (ד)

כדי שההסדר המוצע יבוא לידי ביטוי במרשם השעבודים הרלוונטי, ההוראה החדשה המוצעת מאפשרת לחייב לבקש מבית המשפט להורות על מחיקת משכון או משכנתה מן המרשם, אם כל התביעות למימוש השעבודים התיישנו, או על תיקון המרשם, אם התיישנו רק חלק מהתביעות. מחיקה או תיקון כאמור, לאחר שמיעת טענות בעל השעבוד, יכולים להיעשות באותו אופן שבו הם נעשים במקרה של פירעון חיוב מובטח. הוראה זו מקנה גם לצד מעוניין אחר את היכולת להגיש בקשה למחיקה או לתיקון כאמור. אמנם הכלל הוא שטענת התיישנות היא טענתו של החייב, אך מקרה השעבוד שהתיישן הוא חריג ראוי לכלל זה. טענת התיישנות ראויה יכולה לבוא במקרה זה, בין השאר, מבעל שעבוד מסדר שני המבקש לממשו או מאדם שלישי שעמו בוצעה עסקה בנכס המשועבד. ההחלטה אם ומתי תתקבל טענת התיישנות מפי אדם שלישי במקרים אלה נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט.

לסעיף קטן (ה)

ההוראה החדשה מורה, בדומה להוראה הקבועה בסעיף קטן (ד) המוצע, כי במקרה שבו התיישנו כל התביעות למימוש משכון מופקד או עיכבון, יורה בית המשפט לבקשת החייב או צד מעוניין אחר על השבתם לחייב.

לסעיף קטן (ו)

ההוראה החדשה מבהירה, כי המשכון שאליו מתייחסת תקופת ההתיישנות המיוחדת הוא משכון בעל תכונות קניניות, היינו משכון התקף כלפי צדדים שלישיים. רק לגבי משכון זה, נמצאה הצדקה להארכת תקופת ההתיישנות מעבר לתקופת ההתיישנות של הזכות העיקרית, שהמשכון נלווה לה. למשכון שאין לו תכונות קניניות כאמור תהיה התייחסות כאל זכות נלווית רגילה (כאמור בסעיף 848 לחוק המוצע).

847. (א) תביעה לקיום זכות הנלווית לזכות אחרת, לרבות תביעה נגד ערב ותביעה למימוש משכון שלא חלות עליו הוראות סעיף 846, תתיישן עם התיישנותה של התביעה לקיום הזכות האחרת, אם לא התיישנה קודם לכן.

התיישנות זכות נלווית ומחיקת הערת אזהרה
[ערב 7(ב), ח]

(ב) קבע בית משפט כי תביעה לקיום התחייבות לעשיית עסקה במקרקעין כאמור בסעיף 669, כולה או חלקה, התיישנה, רשאי הוא להורות על מחיקת הערת אזהרה שנרשמה בשל אותה התחייבות.

848. תקופת ההתיישנות של תביעה לביצוע פסק דין חלוט ושל כל תביעה אחרת לקיום זכות על פי פסק דין כאמור, היא עשר שנים.

התיישנות פסק דין
[ישן 21]

849. (א) טען נתבע טענת קיזוז כנגד תביעתו של התובע, לא תישמע מצד התובע טענת התיישנות נגד התביעה שעליה נסמכת טענת הקיזוז, אלא אם כן מתקיימים לגבי התביעה האמורה שניים אלה:

התיישנות בטענת קיזוז ותביעה שכנגד
[ישן 4]

(1) מקורה אינו בעילה שממנה נבעה תביעת התובע;

(2) היא התיישנה לפני שנוצרה תביעת התובע.

דברי הסבר

סעיף 847 ההוראה המוצעת היא הוראה חדשה. כאשר זכות מצמיחה זכות נלווית, הבאה, לרוב, להבטיח את קיומה של הזכות העיקרית או לתמוך בה, למשל: שעבוד להבטחת חוב, ערבות או זכות עיכבון, מתעוררת השאלה כיצד משפיעה התיישנות הזכות העיקרית על התיישנות הזכות הנלווית. ההסדר הכללי המוצע הוא שהתיישנות הזכות העיקרית תביא להתיישנות הזכות הנלווית; כאשר נשמט בסיסה של הזכות העיקרית, בשל התיישנות, נשמט גם בסיסה של הזכות הנלווית. הסיפה לסעיף המוצע, מבהירה, כי אם התיישנה הזכות הנלווית לפני התיישנות הזכות העיקרית, לא יהיה בהוראה שברישה כדי להאריך את תקופת ההתיישנות של הזכות הנלווית. כן מוצע להבהיר כי המונח "תביעה לקיום זכות הנלווית לזכות אחרת" כולל גם תביעה נגד ערב ותביעה למימוש משכון שלא חלות עליו הוראות סעיף 846.

סעיף 7(ב) לחוק הערבות, התשכ"ז–1967, לעניין זכותו הנלווית של הנושה נגד הערב, קובע הסדר דומה. בהתאם להוראה הכללית המוצעת בסעיף 846 מוצע כי סעיף זה יבוטל, יחד עם ביטול כלל חוק הערבות במסגרת הצעת החוק (ר' סעיף 862). יודגש כי ההסדר הכללי המוצע בסעיף 847 כפוף להוראות אחרות שבחוק זה או בחוק אחר. כך, לדוגמה, לגבי התיישנות של משכנתה נקבעה הוראה ספציפית בסעיף 846 לחוק המוצע.

נוסח חוק הערבות הקיים:

"טענות הגנה

7. (א) ....

(ב) התיישנה תביעה נגד החייב, מתיישנת גם התביעה נגד הערב, אם לא התיישנה לפני כן."

סעיף 848 ההוראה המוצעת חוזרת על העיקרון הקבוע בהוראת החוק הקיים, שלפיה גם פסק דין נתון להתיישנות, אך מקצרת קיצור משמעותי את התקופה הקבועה בחוק הקיים. לפי סעיף 21 לחוק ההתיישנות, תקופת ההתיישנות של פסק דין היא 25 שנים. הצדקה אפשרית לקביעת תקופת התיישנות ארוכה של 25 שנים היא, שהחייב ממילא אינו יכול להכחיש את קיום הזכות הגלומה בפסק הדין, ולכן אין מעבר הזמן פוגע ביכולתו להתגונן נגד התביעה לקיום זכות זו. ואולם טעמי ההתיישנות האחרים חלים על תביעה לביצוע פסק דין או על תביעה אחרת לקיום זכות על פי פסק דין, כשם שהם חלים על כל תביעה אחרת. כך למשל, כאשר החייב אינו מכחיש את עצם קיום החבות נושא פסק הדין, אלא טוען, כי כבר קיים חבות זו, הוא נדרש להציג את ראיותיו כמו כל חייב אחר, ולפיכך זקוק להגנת ההתיישנות. על כן מוצע לקבוע תקופת התיישנות של עשר שנים. בקביעת תקופה זו, הארוכה מן התקופה הכללית, נלקח בחשבון, מצד אחד, מעמדו המיוחד של פסק דין, ומצד אחר, נקבעה מסגרת הזמן הסבירה למימוש הזכות נגד החייב. הסיפה של סעיף 21 לחוק הקיים מתייתרת, שכן על פי סעיף 823 המוצע, רק תביעה לקיום זכות כלפי אדם אחר היא הנתונה להתיישנות. לפיכך, אין עוד צורך לפרט, כי פסק דין שאינו טעון ביצוע אינו נושא להתיישנות.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"התיישנות פסק דין

21. פסק דין בתובענה שעברו עליו עשרים וחמש שנה בלי שהתובע לפיו עשה פעולה כל שהיא כדי לבצעו, רשאי החייב לטעון טענת התיישנות; ואולם פסק דין בתובענה שלפי תכנו אינו טעון ביצוע אינו נתון להתיישנות."

סעיף 849 ההוראה המוצעת חוזרת על עקרונות חוק ההתיישנות הקיים, בכמה שינויים. סעיף 4 לחוק הקיים קובע, כי כאשר הנתבע מעלה טענת קיזוז או מגיש תביעה שכנגד, והתביעה נושא טענת הקיזוז או התביעה שכנגד כבר התיישנו באותו מועד, לא יוכל

(ב) קיימת לנתבע תביעה שכנגד, שמקורה בעילה שממנה נבעה תביעת התובע, לא תישמע נגדה, מצד התובע, טענת התיישנות.

התיישנות בתביעה בשל תקיפה מינית או התעללות [ישן 18א]

850. (א) מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע בשל מעשה כמפורט להלן, נגד הפוגע בו, לא יחל בטרם מלאו לנפגע 28 שנים:

(1) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו קטין;

(2) התעללות שבוצעה בנפגע בהיותו קטין בידי פוגע שהוא בן משפחתו או אדם שהיה אחראי עליו;

(3) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו בגיר אך בטרם מלאו לו 21 שנים, תוך ניצול יחסי אמון, תלות, טיפול או מרות או בידי פוגע שהוא בן משפחתו.

(ב) הוראות הפרק השישי לא יחולו על תביעה כאמור בסעיף קטן (א).

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם הוגש כתב אישום נגד הפוגע בשל עבירה כאמור בסעיף 851 שביצע בנפגע, והתובענה היא בשל מעשה המהווה עבירה כאמור.

(ד) בסעיף זה –

"אומן" – אב או אם במשפחת אומנה שאישר משרד הרווחה והשירותים החברתיים;

"אחראי על קטין" –

(1) מי שעליו האחריות לצורכי מחייתו, לבריאותו, לחינוכו או לשלומו של קטין – מכוח דין, החלטה שיפוטית, חוזה מפורש או מכללא, או מי שעליו האחריות כאמור לקטין מחמת מעשה כשר או אסור שלו;

(2) מי שהקטין מתגורר עמו או נמצא עמו דרך קבע, ומלאו לו 18 שנים, ובלבד שקיימים ביניהם יחסי תלות או מרות;

"בן משפחה" –

(1) הורה, בן זוגו של הורה אף אם אינו נשוי לו, סב או סבתא;

דברי הסבר

התובע לטעון התיישנות נגדן, אם אלה נובעות מאותן נסיבות שהצמיחו את תביעת התובע או שנושאן אחד. הוראה זו נועדה למנוע הגשת תובענות סרק במצבים, שבהם לשני הצדדים תביעות המקוזזות זו את זו. בלא הוראה זו, היה נוצר תמריץ לאחד הצדדים להגיש תובענת סרק נגד הצד האחר, על אף קיומה של טענת קיזוז או תביעה שכנגד, רק בשל החשש שאם לא יעשה כן תתיישן זכותו ולא תעמוד לו טענת קיזוז או תביעה שכנגד מול תביעה עתידית של הצד האחר. בהמשך לכך, מונעת הוראה זו מצבים לא מוצדקים, שבהם ימתין תובע עד להתיישנות תביעת הטוען לקיזוז או לתביעה שכנגד, כדי שיוכל להגיש תובענה בלא חשש מקיזוז או הפחתת זכותו.

מוצע אפוא להרחיב את ההסדר שבסעיף 4 לחוק הקיים, כך שיחול גם על טענת קיזוז שלא מתוך עסקה אחת. סעיף 61(א) המוצע מאפשר לקזז חיובים קצובים שלא מאותה עסקה, אלא שהוראת סעיף 4 לחוק ההתיישנות מאפשרת לטעון טענת התיישנות נגד קיזוז כאמור, שכן לא מתקיים התנאי שבסעיף האמור, שלפיו טענת הקיזוז ותביעת התובע "נושאן אחד או שהן נובעות מאותן נסיבות". העלאת טענת התיישנות גם במצבים של קיזוז חיובים שלא נוצרו מאותו אירוע אינה מוצדקת, ולכן מוצע להרחיב את ההסדר הקיים, ולמנוע אפשרות לטעון טענת התיישנות, גם כאשר מקור טענת הקיזוז אינו באירוע שיצר את תביעת התובע, ובלבד שהקיזוז אינו מבוסס על תביעה שהתיישנה לפני שנוצרה תביעת התובע.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"**תביעה שכנגד וקיזוז**

4. בתובענה על תביעה שלא התיישנה או שהתיישנה אך לא נטענה נגדה טענת התיישנות, לא תישמע טענת התיישנות נגד קיזוז באותה תובענה ולא נגד תביעה שכנגד, כשהיא והתביעה שבאותה תובענה נושאן אחד או כשהן נובעות מאותן נסיבות."

סעיפים 850 ו־851

ההוראות המוצעות חוזרות על הוראות החוק הקיים. לכל סעיף נוספה הוראה חדשה, המסייגת את תחולת תקופת התקרה.

(2) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: אח או אחות, אח או אחות חורגים, דוד או דודה, גיס או גיסה;

(3) אומן, בן זוגו של אומן אף אם אינו נשוי לו, אביו או אמו של אומן;

(4) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: בנו או בתו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה.

התיישנות תביעה נגד מי שהוגש נגדו כתב אישום בעבירת התעללות בקטין או בעבירת מין [ישן 18ב]

851. (א) תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע, בשל מעשה המהווה עבירה כמפורט להלן שבוצעה בו, נגד הפוגע בו שהוגש נגדו כתב אישום בעבירה כאמור, לא תסתיים לפני שחלפה שנה מהיום שבו פסק הדין בהליך הפלילי הפך לחלוט:

(1) עבירת התעללות לפי סעיף 368ג לחוק העונשין, התשל"ז–1977[52] (בסעיף זה – חוק העונשין), שבוצעה בקטין בידי האחראי עליו; בסעיף זה, "אחראי על קטין" – כהגדרתו בסעיף 850(ד);

(2) עבירה לפי סעיפים 345, 346(א), 347(א) או (ב), 348(א), (ב), (ג1) או (ד) ו־351 לחוק העונשין, או לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו–1955[53], שבוצעה בקטין או באדם שטרם מלאו לו 21 שנים, לפי העניין.

דברי הסבר

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תביעה בשל תקיפה מינית או התעללות

18א. (א) מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע בשל מעשה כמפורט להלן נגד הפוגע בו, לא יחל בטרם מלאו לנפגע 28 שנים:

(1) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו קטין;

(2) התעללות שבוצעה בנפגע בהיותו קטין בידי פוגע שהוא בן משפחתו או אדם שהיה אחראי עליו;

(3) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו בגיר אך בטרם מלאו לו 21 שנים, תוך ניצול יחסי אמון, תלות, טיפול או מרות או בידי פוגע שהוא בן משפחתו.

(ב) בסעיף זה –

"בן משפחה" –

(1) הורה, בן זוגו של הורה אף אם אינו נשוי לו, סב או סבתא;

(2) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: אח או אחות, אח או אחות חורגים, דוד או דודה, גיס או גיסה;

(3) אומן, בן זוגו של אומן אף אם אינו נשוי לו, אביו או אמו של אומן;

(4) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: בנו או בתו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה;

"אומן" – אב או אם במשפחת אומנה שאישר משרד הרווחה והשירותים הציבוריים;

"אחראי על קטין" –

(1) מי שעליו האחריות לצורכי מחייתו, לבריאותו, לחינוכו או לשלומו של קטין – מכוח דין, החלטה שיפוטית, חוזה מפורש או מכללא, או מי שעליו האחריות כאמור לקטין מחמת מעשה כשר או אסור שלו;

(2) מי שהקטין מתגורר עמו או נמצא עמו דרך קבע, ומלאו לו 18 שנים, ובלבד שקיימים ביניהם יחסי תלות או מרות.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם הוגש כתב אישום נגד הפוגע בשל עבירה כאמור בסעיף 26ב שביצע בנפגע, והתובענה היא בשל מעשה המהווה עבירה כאמור.

תביעה נגד מי שהוגש נגדו כתב אישום בעבירת התעללות בקטין או בעבירת מין

18ב. תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע, בשל עובדות המהוות עבירה כמפורט להלן שבוצעה בו, נגד הפוגע בו שהוגש נגדו כתב אישום בעבירה כאמור, לא תסתיים לפני שעברה שנה מהיום שבו פסק הדין בהליך הפלילי הפך לחלוט:

(1) עבירת התעללות לפי סעיף 368ג לחוק העונשין, התשל"ז–1977 (בסעיף זה – חוק העונשין), שבוצעה בקטין בידי האחראי עליו; בסעיף זה, "אחראי על קטין" – כהגדרתו בסעיף 18א(ב);

(2) עבירה לפי סעיפים 345, 346(א), 347(א) או (ב), 348(א), (ב), (גו) או (ד) ו־351 לחוק העונשין, או לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו–1955, שבוצעה בקטין או באדם שטרם מלאו לו 21 שנים, לפי הענין".

[52] ס"ח התשל"ז, עמ' 226; התשע"א, עמ' 80.

[53] ס"ח התשט"ו, עמ' 171.

(ב) הוראות הפרק השישי לא יחולו על תביעה כאמור בסעיף קטן (א).

תקופת התקרה בתביעה שנושאה טיפול רפואי [ח]

852. בתביעה שנושאה טיפול רפואי כהגדרתו בחוק זכויות החולה, התשנ"ו–1996[54], תהיה תקופת התקרה 18 שנים מיום המעשה של הנתבע שהוא נושא התביעה, ואם המעשה נושא התביעה נעשה במועד שבו היה התובע קטין – 22 שנים מיום המעשה כאמור.

סייג לתקרה בתביעה שנושאה מחלה סמויה [ח]

853. (א) הוראות הפרק השישי לא יחולו על תביעה שנושאה נזק שנגרם עקב מחלה סמויה.

(ב) בסעיף זה –

"מחלה סמויה" – מחלה שתקופת החביון שלה ארוכה מתקופת התקרה;

"תקופת חביון" – התקופה שבין מועד המעשה נושא התביעה ובין המועד שבו החל תהליך פתוגני שמקורו במעשה כאמור.

פרק שמיני: שונות

קיום זכות לאחר התיישנות [ח]

854. קיים חייב זכות לאחר שהתביעה לקיום אותה זכות התיישנה, לא יהיה זכאי להשבה רק משום שהתביעה התיישנה.

סעד הצהרתי על התיישנות [ח]

855. בית משפט רשאי לתת סעד הצהרתי לגבי התיישנותה של תביעה שבתחום סמכותו; סעד הצהרתי כאמור יהיה תקף כלפי מי שהיה צד לתובענה שעניינה מתן הסעד האמור.

התניה על ההתיישנות [ישן 19]

856. (א) הצדדים לחוזה רשאים להסכים על תקופת התיישנות שונה מזו הקבועה בחלק זה, ובלבד שלא תפחת משנה.

(ב) חוזה המתנה על תקופת התיישנות יהיה חוזה נפרד, ובכתב.

דברי הסבר

סעיף 852 ההוראה החדשה המוצעת מבהירה, כי תקופת התקרה בתביעה שנושאה טיפול רפואי, כהגדרתו בחוק זכויות החולה, תהיה קצרה יותר מתקופת התקרה הכללית, הקבועה בסעיף 842 המוצע. הטעם העיקרי לקביעת תקופת תקרה ארוכה הוא, שבמקרים לא מעטים מתגלות העובדות המהוות את עילת התביעה רק שנים רבות לאחר מעשהו או מחדלו של הנתבע. עם זאת, מוצע כי בתביעות בשל טיפול רפואי תעמוד תקופת התקרה על 18 שנים, ואם היה התובע קטין בעת שנעשה המעשה נושא התביעה, על 22 שנים. בתביעות כאמור יש ייחוד מסוים מבחינת אופיין, ועל כן מוצעת תקופה קצרה יותר מן התקופה הרגילה.

סעיף 853 ההוראה החדשה המוצעת מסייגת את תקופת התקרה. ככלל, לנוכח טעמי ההתיישנות, אין מקום ליצור חריגים לתקופת התקרה. עם זאת, במצב שבו לוקה התובע במחלה סמויה, דהיינו, מחלה שתקופת החביון שלה, היא התקופה שבין מועד המעשה נושא התביעה ובין המועד שבו החל תהליך פתוגני שמקורו במעשה כאמור, היא ארוכה מתקופת התקרה, עלול להיגרם אי־צדק בהשארת תקופת התקרה על כנה. לפיכך מוצע, שבמצב חריג זה לא יחול סעיף 842.

סעיף 854 ההוראה המוצעת היא הוראה חדשה. ככלל, על פי הוראת סעיף 825 המוצע, התיישנות תביעה לקיום זכות אינה גורמת לפקיעתה, גם אם התובע אינו יכול לממשה בדרך של הגשת תובענה. לכן, מוצע לקבוע במפורש, כי מי שקיים זכות על אף התיישנות התביעה, לא יהיה זכאי להשבה בשל התיישנות זו.

סעיף 855 ההוראה החדשה המוצעת מעגנת את סמכותו של בית המשפט להצהיר על התיישנות תביעה. בשל התפיסה הדיונית הטהורה של ההתיישנות, נשמעו דעות, כי לא ניתן לתת סעד הצהרתי על התיישנות תביעה. ואולם ספק אם גישה זו מוצדקת. גם אם ההתיישנות אינה מפקיעה את הזכות, הרי היא מונעת את מימושה בדרך של הגשת תובענה, ועל כן ייתכנו מקרים לא מעטים, שבהם הנתבע או התובע או שניהם יחד, מעוניינים בהצהרה לענין התיישנות הזכות. מוצע, על כן, להסמיך במפורש את בית המשפט לתת הצהרה כאמור, וכן לקבוע, כי ההצהרה תהיה תקפה רק בין הצדדים לתובענה שבה נתבקשה ההצהרה.

סעיף 856 לסעיף קטן (א)

החוק המוצע קובע תקופת התיישנות כללית ואחידה למרבית סוגי התביעות. עם זאת, יש חשיבות לאפשר לצדדים להתאים את תקופת ההתיישנות לסוגי זכויות שונים או לצורכיהם המיוחדים. סעיף 19 לחוק ההתיישנות הקיים, מאפשר לצדדים להאריך או לקצר את תקופת ההתיישנות הכללית בת שבע השנים ובלבד שהתקופה לא תקצר משישה חודשים, ובתביעות

[54] ס"ח התשנ"ו, עמ' 327; התש"ע, עמ' 485.

(ג) נערך הסכם בוררות בין צדדים לסכסוך, לא יחולו הוראות חלק זה על תביעה בשל נושא הסכסוך שנמסר לבוררות, אלא אם כן צוין במפורש אחרת בהסכם הבוררות. [ח]

857. הוראות חלק זה לא יגרעו מסמכות בית משפט, על פי דין אחר, לדחות תובענה או לסרב למתן סעד, בשל שיהוי או בשל טעם אחר הקשור במועד העלאת התביעה. דחיית תובענה בשל שיהוי [ישן 27]

858. (א) הוראות חלק זה יחולו אם אין בחיקוק אחר כוונה אחרת בעניין הנדון בחלק זה. תחולה [ישן 27, ח]

(ב) הוראות חלק זה יחולו על תביעות שהוראות חוק ההתיישנות (תביעות במקרקעין), התשי"ח–1958, אינן חלות לגביהן.

859. שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לעניין הקניית תוקף להוראות בדבר חישובן ואורכן של תקופות התיישנות שנקבעו בהסכם בין ישראל לבין מדינה אחרת, או באמנה בין־לאומית שישראל צד לה, אף אם ההוראות שבאותו הסכם או באותה אמנה סותרות הוראה מהוראות חלק זה. הקניית תוקף להוראות התיישנות בהסכם או באמנה בין־לאומיים [ישן 30]

דברי הסבר

במקרקעין מאפשר הסעיף הארכה בלבד. הוראת הסעיף הקטן המוצעת משמרת את ההסדר הקיים, בהבדל אחד – תקופת המינימום הוארכה לשנה, וזאת כדי למנוע מראש מצבים בלתי צודקים של קיצור חריג בתקופת ההתיישנות. לעניין התניה על תקופת ההתיישנות בתביעות במקרקעין, ימשיכו לחול הוראות סעיף 19 לחוק ההתיישנות, למעט בסוגי תביעות שהוגדרו במפורש, כאמור בסעיף 858 לחלק זה.

לסעיף קטן (ב)

מאחר שלשינויים בתקופת ההתיישנות השפעה רבה על זכויותיהם וחובותיהם של הצדדים, מתנה הסעיף המוצע, כמו גם סעיף 19 לחוק ההתיישנות, את תוקפה של ההתנאה בקיומו של הסכם נפרד בכתב. דרישה זו נועדה להבטיח, כי הצד שהתנאה זו פועלת לרעתו יהא מודע היטב לקיומה ויתייחס אליה ברצינות הראויה.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"תקופת התיישנות מוסכמת

19. רשאים בעלי הדין להסכים, בחוזה נפרד בכתב, על תקופת התיישנות ארוכה מן הקבועה בחוק זה, ובתביעה שענינה אינו מקרקעין – גם על תקופת התיישנות קצרה מן הקבועה בחוק זה, ובלבד שלא תקצר משלושה חדשים."

לסעיף קטן (ג)

ההוראה החדשה המוצעת בסעיף קטן (ג) נובעת מן התיקון להגדרת "בית משפט" שבסעיף 822 לחלק המוצע, והיא מבהירה כי הוראות החלק לא יחולו על תביעה בשל נושא סכסוך, שנמסר לבוררות בהסכם בוררות שנכרת בין הצדדים לסכסוך. כן מוצע לקבוע כי הצדדים יוכלו לבחור להחיל את דיני ההתיישנות במסגרת הסכם בוררות שנכרת ביניהם, אם הדבר ייעשה במפורש. יובהר, כי במקרה כזה, העברת הסכסוך לבורר עוצרת את מירוץ ההתיישנות כפי שעושה זאת הגשת תובענה לבית משפט בסכסוך רגיל.

סעיף 857 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראת החוק הקיים. דיני השיהוי אינם נפגעים על ידי חוק ההתיישנות ועל כן שתי מערכות הדינים פועלות זו לצד זו. המשמעות המעשית היא שתביעה שטרם התיישנה יכולה להידחות מחמת שיהוי כל אימת שניתן על פי הדין להחילו.

דיני השיהוי אינם המקרה היחיד שלפיו מוסמך בית משפט לדחות תובענה או לסרב למתן סעד בשל עיכוב בהעלאת התביעה. גם טענות של ויתור או מניעות מבוססות לעתים על עיכוב כאמור, גם אם אינו מרכיב הכרחי שלהן. הסעיף המוצע מבהיר, כי החוק המוצע אינו פוגע בכל טענה אחרת נגד התובע המבוססת על המועד שבו העלה את תביעתו.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"דינים שמורים

27. אין חוק זה בא לפגוע בתקופת התיישנות הקבועה לענין פלוני בדין אחר, אלא אם נאמר כך במפורש בחוק זה; ואין חוק זה בא לפגוע בכל סמכות, לפי כל דין, לדחות תובענה או לסרב למתן סעד מחמת שיהוי."

סעיף 858 הוראת סעיף קטן (א) המוצע חוזרת על העיקרון הקבוע בסעיף 27 רישה לחוק הקיים, והיא מאמצת את הגישה שלפיה חוק ההתיישנות מהווה הסדר מעטפת כללי החל על הסדרי התיישנות ספציפיים בחיקוקים אחרים, וזאת אלא אם כן נלמדת מהסדרים אלה כוונה אחרת מפורשת או משתמעת. סעיף קטן (ב) מבהיר, כי הוראות חוק זה הן שיוריות, וכי על ההתיישנות במקרקעין ימשיך לחול, ככלל, הדין הקיים.

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"דינים שמורים

27. אין חוק זה בא לפגוע בתקופת התיישנות הקבועה לענין פלוני בדין אחר, אלא אם נאמר כך במפורש בחוק זה; ואין חוק זה בא לפגוע בכל סמכות, לפי כל דין, לדחות תובענה או לסרב למתן סעד מחמת שיהוי."

סעיף 859 ההוראה חוזרת על הוראת החוק הקיים, בשינויי נוסח הנובעים ממבנה החוק.

חלק שביעי: הוראות כלליות

פרק ראשון: שונות

דין המדינה
[חוא 22, עוש 6(ב), הטב 10, ישן 28]

860. לעניין חוק זה דין המדינה כדין כל אדם.

ביצוע ותקנות
[ח]

861. (א) שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה למעט פרק שני: השבת אבידה בחלק משנה רביעי לחלק הרביעי* והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו.

[אבד 11]

(ב) השר לביטחון הפנים ממונה על ביצוע פרק שני: השבת אבידה בחלק משנה רביעי לחלק הרביעי והוא רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר לקבוע הוראות בדבר –

(1) אופן טיפול המשטרה או הרשות המקומית באבידות שנמסרו להם;

דברי הסבר

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"ביצוע ותקנות

30. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובכלל זה תקנות לשם הקניית תוקף להוראות בדבר חישובן וארכן של תקופות ההתיישנות שנקבעו בהסכם בין ישראל ומדינה זרה, או באמנה בינלאומית שישראל צד לה, אף אם ההוראות באותו הסכם או באותה אמנה סוטות מהוראות חוק זה."

חלק שביעי: הוראות כלליות

החלק המוצע, המחולק לשלושה פרקים, כולל הוראות לגבי דין המדינה, ביצוע החוק והתקנת תקנות; הוראות לעניין ביטול חוקים, הוראות המתקנות בתיקונים עקיפים חוקים אחרים, והוראות בנושא תחילה ותחולה. כמו כן נקבע הסדר המעבר בין הוראות החוקים הקיימים לבין החוק המוצע.

פרק ראשון: שונות

סעיף 860 מוצע להבהיר ולקבוע כי החוק המוצע יחול גם על המדינה. בכך חוזרת ההוראה על הוראות הקיימות היום בחלק מהחוקים שאותם החוק המוצע מחליף.

נוסח חוק החוזים האחידים הקיים:

"דין המדינה

22. לענין חוק זה דין המדינה כדין כל אדם אחר."

נוסח חוק הטבת נזקי גוף הקיים:

"תחולה

10. חוק זה חל גם על המדינה."

נוסח חוק עשיית עושר הקיים:

"תחולה ושמירת תרופות

6. (ב) חוק זה יחול גם על המדינה."

נוסח חוק ההתיישנות הקיים:

"דין המדינה

28. הוראות חוק זה יחולו גם על המדינה."

סעיף 861 לסעיף קטן (א)

מוצע לקבוע כי שר המשפטים הוא השר הממונה על ביצוע החוק המוצע ולו מוקנות הסמכויות להתקין תקנות. סמכות זו מוסדרת באופן כללי בסעיף המוצע. נוסף על כך קיימות הוראות בסעיפים מסוימים אשר מקנות את הסמכות להתקין תקנות בעניין המסוים הנדון באותו חלק, פרק או סעיף (למשל סעיפים 147, 279, 280, 286, 360, 384, 385, 405, 463, 576, 580, 608, 626 ו־629 המוצעים).

לסעיף קטן (ב)

בסעיף מוצע הסדר חריג בכך שהוא מקנה את סמכות התקנת תקנות לשר לביטחון הפנים, לעניין פרק השבת אבידה (סעיפים 684 עד 692 המוצעים) וחוזר בכך, בשינויי נוסח, על הוראת סעיף 11 לחוק השבת אבידה. סמכויות המשטרה על פי חוק השבת אבידה נותרו בעינן ועל כן לא נמצא מקום לשנות את ההסמכה לשר לביטחון הפנים. נציין כי מכוח סעיף 11 לחוק השבת אבידה הותקנו בידי שר המשטרה תקנות: תקנות השבת אבידה, התשל"ג–1973.

נוסח חוק השבת אבידה הקיים:

"ביצוע ותקנות

11. שר המשטרה ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר לקבוע בהן –

(1) מה יעשו המשטרה או הרשות המקומית באבידות שנמסרו להם;

* סעיפים 684 עד 692.

(2) אופן הטיפול באבידה שהמדינה היתה לבעליה ומה ייעשה בפדיון ממכירתה;

(3) אופן הטיפול בסוגי אבידות שהוראות סעיף 687(א) ו־(ב) אינן חלות עליהם;

(4) אופן הטיפול בנכסים האמורים בסעיף 690.

פרק שני: ביטול דינים ותיקונים עקיפים

862. החוקים המפורטים להלן בטלים: ביטולים

(1) חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964[55];

(2) חוק השליחות, התשכ"ה–1965[56];

(3) חוק הערבות, התשכ"ז–1967[57];

(4) חוק השומרים, התשכ"ז–1967[58];

(5) חוק המכר, התשכ"ח–1968[59];

(6) חוק המתנה, התשכ"ח–1968[60];

(7) פקודת הנזיקין [נוסח חדש][61];

(8) חוק המחאת חיובים, התשכ"ט–1969[62];

(9) חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970[63];

(10) חוק השכירות והשאילה, התשל"א–1971[64];

(11) חוק המיטלטלין, התשל"א–1971[65];

(12) חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973[66];

(13) חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973[67];

(14) חוק חוזה קבלנות, התשל"ד–1974[68];

דברי הסבר

(2) מה ייעשה באבידה שהמדינה היתה לבעלה ובפדיון ממכירתה;

(3) מה ייעשה בסוגי אבידות שהוראות סעיף 4(א) ו־(ב) אינן חלות עליהם;

(4) מה ייעשה בנכסים האמורים בסעיף 8."

פרק שני: ביטול דינים ותיקונים עקיפים

סעיף 862 מוצע לבטל את החוקים המפורטים בסעיף האמור בשל שילובם בחוק המוצע. נוסחם המלא של חוקים אלה ערב הביטול מובא בנספח ג' לדברי ההסבר. קיימים גם כמה חוקים, שבוטלו רק בחלקם: חוק

55 ס"ח התשכ"ד, עמ' 77; התשל"ט, עמ' 42.
56 ס"ח התשכ"ה, עמ' 220.
57 ס"ח התשכ"ז, עמ' 46; התשנ"ח, עמ' 2.
58 ס"ח התשכ"ז, עמ' 52.
59 ס"ח התשכ"ח, עמ' 98; התשל"א, עמ' 186.
60 ס"ח התשכ"ח, עמ' 102.
61 דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 10, עמ' 266; התשס"ה, עמ' 950.
62 ס"ח התשכ"ט, עמ' 250; התשל"ב, עמ' 127.
63 ס"ח התשל"א, עמ' 16.
64 ס"ח התשל"א, עמ' 160.
65 ס"ח התשל"א, עמ' 184; התשנ"ה, עמ' 138.
66 ס"ח התשל"ג, עמ' 118; התשע"א, עמ' 202.
67 ס"ח התשל"ג, עמ' 172.
68 ס"ח התשל"ה, עמ' 110.

(15) חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979[69];

(16) חוק האחריות למוצרים פגומים, התש"ם–1980[70];

(17) חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981[71].

תיקון פקודת הידיעות הטלגרפיות לעיתונות

863. בפקודת הידיעות הטלגרפיות לעיתונות[72], בסעיף 6(2), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

דברי הסבר

ההתיישנות, חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, חוק הירושה, חוק המקרקעין, חוק הנאמנות, חוק חוזים אחידים. חוקים אלה מתוקנים בתיקונים עקיפים, כך שהוראות שלא נכללו בחוק המוצע יוותרו על כנן (סעיפים 879, 885, 890, 897, 918 ו־931 המוצעים, בהתאמה).

סעיפים 863 עד 991 מוצע לערוך את ההתאמות הנדרשות עקב ביטול החוקים, כמוצע בסעיף 862, ושילוב הוראותיהם בחוק המוצע. חלק מההתאמות הן טכניות בעיקרן, מאחר שהן נועדו להפנות אל הוראת החוק המוצע במקום אל החוקים המקוריים שמוצע לבטלם. התאמות אחרות הן התאמות מהותיות להסדרים שבחוק המוצע. עוד מוצע, לגבי חוקים מסוימים לפצל את הוראותיהם כך שחלק מההוראות ישולבו בחוק המוצע וחלקן ייוותרו בחוקים האמורים.

חלק מן ההתאמות נובעות מן הצורך להתאים את החקיקה להסדר חסינות עובדי הציבור המוצע, אשר נכלל עוד בפקודת הנזיקין. הסדר החסינות שינה את מצבם המשפטי של עובדי תאגידים שהוקמו בחוק לעניין דיני הנזיקין: העובדים בתאגידים שאינם מנויים בתוספת לפקודת הנזיקין, אינם זכאים לחסינות מכוח התיקון, ואילו לגבי העובדים בתאגידים המנויים בתוספת, נקבע הליך להכרה בחסינות, השונה מזה של עובדי המדינה. בהצעת חוק זו מוצע לבטל הוראות בדברי חקיקה שמכוחם הוקמו תאגידים שונים, אשר קובעות כי לעניין דיני הנזיקין, דין עובדי אותם תאגידים הוא כדין עובדי המדינה. זאת, משום שבין אם מדובר בתאגיד המנוי בתוספת ובין אם לאו, אין עוד מקום להוראה זו, משהביע המחוקק את רצונו ליצור הבדל בין עובדי המדינה לעובדי תאגידים סטטוטוריים, לעניין תחולת פקודת הנזיקין וכעת – לעניין תחולת פרק הנזיקין שבחלק החיובים בחוק המוצע. יתרה מכך, כאשר מדובר בתאגיד אשר לגבי עובדיו חל הסדר החסינות שנקבע בפקודת הנזיקין, כנוסחה לאחר תיקון מס' 10, יש לכלול אותו ברשימת התאגידים המנויה בתוספת לפקודה זו, ואין צורך לקבוע, בחוק המקים את אותו תאגיד הוראה מיוחדת לעניין התחולה כאמור.

ביטולן של חלק מהוראות החוק נדרש, משום שהתאגיד הסטטוטורי שאליו הן מתייחסות אינו נכלל בתוספת לחוק המוצע ולפיכך הסדר חסינות עובדי הציבור אינו חל עליו – ויש אפוא לבטלו. כך למשל, המועצה להסדר ההימורים בספורט, שהוקמה לפי חוק הסדר ההימורים בספורט, התשכ"ז–1967, אינה נמנית עם התאגידים המנויים בתוספת לפקודת הנזיקין. הוראת 6(ב) לאותו חוק אינה עולה בקנה אחד עם הוראות פקודת הנזיקין כנוסחן לאחר תיקון מס' 10, ומוצע אפוא למחוק את המילים ""פקודת הנזיקים האזרחיים, 1944. מטעם זה מוצע לבטל, למשל, גם את הוראת סעיף 40(א)(3) לחוק רשות השידור, התשכ"ה–1965.

במקרים אחרים, סיבת הביטול היא שההוראה מיותרת מאחר שעובדי הגוף שאליו היא מתייחסת זכאים ממילא לחסינות בהיותם עובדי המדינה מן המניין, או משום שהתאגיד הסטטוטורי נכלל בתוספת לחוק המוצע. כך למשל, המועצה לשידורי כבלים ולשידורי לוויין הוקמה בחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982, אך היא אינה תאגיד, אלא גוף בתוך המדינה. חברי המועצה ממלאים תפקיד שלטוני, כהגדרתו בהסדר החסינות המוצע ולפיכך ייחשבו לעובדי המדינה לצורך התיקון. הוראת סעיף 76(6) לחוק האמור אינה נחוצה אפוא ומוצע לבטלה. מטעם זה מוצע לבטל גם, בין השאר, את הוראת סעיף 28(6) לחוק משק החשמל, התשנ"ו–1996, ואת סעיף 31(א)(7) לחוק רשות העתיקות, התשמ"ט–1989.

תיקונים עקיפים נוספים מוצעים:

נוסח הוראות חוק התקנים הקיים:

"**דין עובדי המכון**

21. דין עובדי המכון כדין עובדי המדינה לענין חיקוקים אלה:

(2) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]."

נוסח חוק רשות השידור הקיים:

"**דין עובדי הרשות**

40. דין עובדי הרשות כדין עובדי המדינה לענין חיקוקים אלה:

(3) פקודת הנזיקים האזרחיים, 1944."

נוסח חוק להסדר ההימורים בספורט הקיים:

"**עובדים**

6. (א) ...

(ב) לענין חוק לתיקון דיני העונשין (עובדי הציבור), התשי"ז–1957, פקודת העדות, פקודת הנזיקים האזרחיים,

[69] ס"ח התשל"ט, עמ' 42.

[70] ס"ח התש"ם, עמ' 86.

[71] ס"ח התשמ"א, עמ' 94; התש"ע, עמ' 412.

[72] חוקי א"י, כרך ב', (ע) 1379; התשל"ה, עמ' 130.73

1944, וחוק שירות המדינה (סיוג פעילות מפלגתית ומגבית כספים), התשי"ט–1959, דין עובדי המועצה כדין עובדי המדינה."

נוסח חוק רשות שדות התעופה הקיים:

"דין חברי המועצה ועובדי הרשות

51. דין חברי המועצה ועובדי הרשות לענין חיקוקים אלה כדין עובדי המדינה:

(3) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]".

נוסח חוק התקשורת (בזק ושידורים) הקיים:

"החלת דינים על חברי המועצה

76ד. חברי המועצה שאינם עובדי המדינה, דינם כדין עובדי המדינה לעניין חיקוקים אלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]."

נוסח חוק עידוד מחקר ופיתוח בתעשייה הקיים:

"דין חברי וועדת מחקר שאינם עובדי מדינה

15א. חברי הוועדה שאינם עובדי המדינה, דינם כדין עובדי המדינה לעניין חיקוקים אלה:

(3) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]."

נוסח חוק ההגבלים העסקיים הקיים:

"דין חברי הוועדה שאינם עובדי מדינה

23ג. חברי הוועדה שאינם עובדי המדינה, דינם כדין עובדי המדינה לעניין חיקוקים אלה:

(3) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]."

נוסח חוק הרשות הלאומית למלחמה בסמים הקיים:

"דין מנהל הרשות, סגן מנהל הרשות ועובדיה

25. (א) דין מנהל הרשות, סגן מנהל הרשות ועובדי הרשות (להלן – עובדי הרשות) לענין חיקוקים אלה כדין עובדי המדינה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הרשות לפיקוח חקלאי הקיים:

"דין חברי מועצת הרשות ועובדי הרשות

25. (א) דין חברי מועצת הרשות ועובדי הרשות לענין חיקוקים אלה כדין עובדי המדינה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש]."

נוסח חוק רשות העתיקות הקיים:

"דין חברי המועצה ועובדי הרשות

31. (א) דין עובדי הרשות כדין עובדי המדינה לענין חיקוקים אלה:

(7) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו הקיים:

"דין חברי מועצה ועובדים

129. (א) דין חברי המועצה ועובדי הרשות ודין חברי מועצת המנהלים של החברה ועובדיה כדין עובדי המדינה לענין החיקוקים המפורטים להלן:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הרשות לפיתוח הגליל הקיים:

"דין מנהל הרשות, חברי המועצה ועובדיה

23. (א) דין מנהל הרשות ועובדיה כדין עובדי המדינה לענין חיקוקים אלה:

(7) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק אזורים חופשיים לייצור בישראל הקיים:

"תנאי כשירות והגבלה לאחר סיום הכהונה

9. (ד) חברי המועצה שאינם עובדי המדינה דינם כדין עובדי המדינה לענין החיקוקים האלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק משק החשמל הקיים:

"החלת דינים על הרשות

28. חברי הרשות שאינם עובדי המדינה, דינם כדין עובדי המדינה לעניין חיקוקים אלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הרשות הלאומית להסמכת מעבדות הקיים:

"דין עובדי הרשות וחברי המועצה

25. (א) דין עובדי הרשות כדין עובדי המדינה לענין חיקוקים אלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים (הוראת שעה) הקיים:

"החלת דינים על חברי המועצה

22. חברי מועצה שאינם עובדי מדינה, דינם כעובדי מדינה לעניין חיקוקים אלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

נוסח חוק הסדרת הטיפול בחופי הכנרת הקיים:

"החלת דינים על חברי המועצה

23. חברי מועצת האיגוד שאינם עובדי מדינה, דינם כעובדי מדינה לעניין חיקוקים אלה:

(6) פקודת הנזיקין [נוסח חדש];".

תיקון פקודת הפרשנות

864. בפקודת הפרשנות[73], בסעיף 1, בהגדרה "מקרקעין", המילים "זולת מחוברים הניתנים להפרדה" – יימחקו.

תיקון פקודת המכרות

865. בפקודת המכרות[74], בסעיף 115(א), במקום "כמשמעותו בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותם בחלק משנה שני: זכויות בנכסים, לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון פקודת המסים (גבייה)

866. בפקודת המסים (גבייה)[75], בסעיף 12ח, במקום "כמשמעותה בסעיף 126 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בסעיף 669(א) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון פקודת הבנקאות

867. בפקודת הבנקאות, 1941[76], בסעיף 8יא(ז), במקום "לפי חוק הערבות, התשכ"ז–1967" יבוא "לפי פרק שמיני: חוזה ערבות, בחלק משנה שלישי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום)

868. בחוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), התש"י–1950[77], בסעיף 21א(3), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם

869. בחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, התשי"א–1951[78], בסעיף 12ב(ז), במקום "ובלבד שהם בגדר מחוברים הניתנים להפרדה כמשמעותם בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "למעט אמצעי מיגון המחובר אל הקרקע חיבור של קבע כאמור בהגדרה "מקרקעין" שבסעיף 6 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק ההתגוננות האזרחית

870. בחוק ההתגוננות האזרחית, התשי"א–1951 –

(1) בסעיף 11, בהגדרה "בית משותף", במקום "לפי חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יבוא "לפי סעיף 607 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 119 בפסקאות (2) ו־(4), במקום "שסעיף 58 בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "שסעיף 615 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הנזיקים האזרחיים (אחריות המדינה)

871. בחוק הנזיקין האזרחיים (אחריות המדינה), התשי"ב–1952[79] –

(1) בסעיף 1 –

(א) במקום ההגדרה "הפקודה" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

דברי הסבר

סעיף 864 בפקודת הפרשנות קבועה בסעיף 1 הגדרה למונח "מקרקעין". מוצע לתקן את ההגדרה באופן דומה לתיקון שנעשה בסעיף 6 המוצע, בהגדרה "מקרקעין" ובסעיף 537 לעניין זכות הבעלות, כך שהמילים "זולת מחוברים הניתנים להפרדה" הושמטו מחמת היותן מיותרות, בשל המילים "חיבור של קבע". ההגדרה "מיטלטלין" שבאותו הסעיף לא היתה טעונה תיקון דומה, מאחר שההגדרה המקבילה בחוק המוצע (סעיף 1) לא שונתה.

סעיף 869 מאחר שההגדרה "מקרקעין" שבחוק המוצע אינה כוללת יותר את המילים "מחוברים הניתנים להפרדה", מוצע לתקן בסעיף 12ב(ז) לחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, התשי"א–1951, ולקבוע כי על חבר הכנסת להשיב אמצעי מיגון כאמור באותו סעיף זולת אלה המחוברים לקרקע חיבור של קבע, כאמור בהגדרה בסעיף 6 המוצע (ראו דברי הסבר להגדרה "מקרקעין" שבסעיף 6 המוצע).

---

[73] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 1, עמ' 2; התשנ"ד, עמ' 358.

[74] חוקי א"י, כרך ב', (ע) 910, (א) 338; התשס"ט, עמ' 157.

[75] חוקי א"י, כרך ב', (ע) 1374, (א) 1399; התשע"א, עמ' 157.

[76] ע"ר 1941, תוס' 1 (ע) 69, (א) 85; התש"ע, עמ' 474.

[77] ס"ח התש"י, עמ' 162; התשע"א, עמ' 13.

[78] ס"ח התשי"א, עמ' 228; התש"ע עמ' 435.

[79] ס"ח התשי"ב, עמ' 339; התשס"ה עמ' 953.

(ב) בהגדרה "אחריות בנזיקים", במקום "לפי הפקודה" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין בחלק משנה רביעי לחלק השלישי לחוק דיני ממונות";

(ג) בסיפה, במקום "המשמעות הנודעת להם בפקודה" יבוא "במשמעות הנודעת להם בחוק דיני ממונות";

(2) בסעיף 5א(4), במקום "סעיפים 38 ו־41 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "סעיפים 408 ו־409 לחוק דיני ממונות".

תיקון חוק התקנים

872. בחוק התקנים, התשי"ג–1953[80], בסעיף 21, פסקה (2) – תימחק.

תיקון חוק עבודת נשים

873. בחוק עבודת נשים, התשי"ד–1954[81], בסעיף 13א(א)(2), במקום "בסעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "בסעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רואי חשבון

874. בחוק רואי חשבון, התשט"ו–1955[82], בסעיף 7ד, במקום "לעניין פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לעניין פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים)

875. בחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), התשט"ו–1955[83], בסעיף 11א(4), בהגדרה "בית המשפט", במקום "לרבות בית דין דתי כהגדרתו בסעיף 155(ו) לחוק הירושה, התשכ"ה–1965" יבוא "לרבות בית דין רבני, בית דין שרעי, בית דין של עדה נוצרית ובית דין דתי דרוזי, כמשמעותם לפי דין".

תיקון חוק הדיינים

876. בחוק הדיינים, התשט"ו–1955[84], בתוספת –

(1) בפרט (2), במקום "חוק הירושה, התשכ"ח–1965" יבוא "חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בפרט (3), במקום "חוק הירושה, התשכ"ח–1965" יבוא "חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הסכמים קיבוציים

877. בחוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז–1957, בסעיף 33יא(א)(1), במקום "בסעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "בסעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק יישוב סכסוכי עבודה

878. בחוק יישוב סכסוכי עבודה, התשי"ז–1957[85], במקום סעיף 37ב(א) יבוא:

"(א) הוראות סעיף 376 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, יחולו גם לעניין אחריות בנזיקין בשל מעשה שנעשה במסגרת שביתה או השבתה בלתי מוגנת, ובלבד שהתובענה הוגשה בידי עובד או מעביד שהיו צד לשביתה או להשבתה, לפי העניין, או חליפיהם."

דברי הסבר

סעיף 875 מוצע לתקן את סעיף 11(א)(4) לחוק לתיקון דיני ראיות (הגנת ילדים), התשט"ו–1955, ולהביא את ההגדרה של בית דין דתי באופן מפורש ולא על דרך ההפניה לחלק החמישי. אין בשינוי זה כדי לשנות מההגדרה הקיימת.

סעיף 878 מוצע לתקן את 37ב(א) לחוק יישוב סכסוכי עבודה, התשי"ז–1957, עקב החלפתו של סעיף 62 לפקודת הנזיקין בהגנה רחבה יותר, בסעיף 376 לחוק המוצע. אחד מיסודותיו של סעיף 376 הוא קיומה של שביתה או השבתה כדין.

[80] ס"ח התשי"ג, עמ' 30; התשס"ח, עמ' 430.
[81] ס"ח התשי"ד, עמ' 154; התש"ע עמ' 440.
[82] ס"ח התשט"ו, עמ' 26; התשנ"ד עמ' 62.
[83] ס"ח התשט"ו, עמ' 96; התשס"ו עמ' 42.
[84] ס"ח התשט"ו, עמ' 68; התשס"ח, עמ' 431.
[85] ס"ח התשי"ז, עמ' 58; התשל"ב, עמ' 74.

תיקון חוק ההתיישנות

879. בחוק ההתיישנות, התשי"ט–1959[86] –

(1) בשם החוק, אחרי "ההתיישנות" יבוא "(תביעות במקרקעין)";

(2) במקום כותרת פרק ראשון יבוא:

"פרק ראשון: תחולה ועיקרי ההתיישנות";

(3) אחרי סעיף 1 יבוא:

"תחולה

1א. (א) חוק זה יחול על תביעה במקרקעין, ואולם על תביעה שנוצרה מכוח חיוב להעברת זכות במקרקעין או לגבי מקרקעין, או למניעת העברת זכות כאמור, יחולו הוראות חלק שישי לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף זה – חוק דיני ממונות).

(ב) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראות סעיף 997 לחוק דיני ממונות.";

(4) בסעיף 5, פסקה (1) – תימחק;

(5) סעיפים 18א, 18ב, 20 ו־21 – בטלים.

תיקון חוק הנכים (תגמולים ושיקום)

880. בחוק הנכים (תגמולים ושיקום), התשי"ט–1959 [נוסח משולב][87], בסעיף 36א(3), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רשות מקרקעי ישראל

881. בחוק רשות מקרקעי ישראל, התש"ך–1960[88] –

(1) בסעיף 1 –

(א) לפני ההגדרה "חוק המקרקעין" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ב) בהגדרה "חוק המקרקעין", במקום "חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "חוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969";

(2) בסעיף 4יז –

דברי הסבר

סעיף 879 הוראה המתחייבת מן העובדה, שהחלק השישי לחוק המוצע עוסק רק בתביעות שאינן במקרקעין. לגבי תביעות במקרקעין, כאמור במבוא, ימשיכו לחול הוראות חוק ההתיישנות, דבר המחייב עריכת כמה שינויים בחוק זה, כמפורט בהוראה המוצעת.

לפסקה (1)

מוצע לשנות את שמו של חוק ההתיישנות באופן שיבהיר, כי הוא יעסוק בעתיד בתביעות במקרקעין בלבד.

לפסקאות (2) ו־(3)

מוצע להבהיר את היקפו של החוק ועל אילו תביעות הוא יחול. בהתאם לכך, מובהר בפסקאות (4) ו־(5) אילו הוראות מהוראות החוק הקיים מבוטלות בעקבות שילובן בחוק זה.

לפסקאות (4) ו־(5)

ההוראה הנוגעת לתקופת ההתיישנות בקשר לתביעה שאינה במקרקעין, שעליה יחול החלק השישי המוצע, שולבה כאמור בסעיף 826 המוצע, ולפיכך מתייתרת ההוראה בפסקה (1) בסעיף 5 לחוק ההתיישנות. גם סעיפים 18א, 18ב ו־21 לחוק זה שולבו בסעיפים 850, 851 ו־848 המוצעים (בהתאמה), ולפיכך התייתרו ומוצע לבטלם. ההסדר הנקוב בסעיף 20 לחוק ההתיישנות הוחלף בהסדר מקיף יותר המצוי בסעיפים 846 ו־847 המוצעים (ראו דברי ההסבר לסעיפים אלה).

[86] ס"ח התשי"ח, עמ' 112; התשס"ז, עמ' 385.

[87] ס"ח התשי"ט, עמ' 276; תשע"א, עמ' 13.

[88] ס"ח התש"ך, עמ' 57; התשס"ט, עמ' 318.

(א) בסעיף קטן (א) –

(1) במקום ההגדרה "דירה", "חכירה", "לשכת רישום", "פנקס הבתים המשותפים", "רישום", "רשם", "שטר עסקה" יבוא:

""דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;";

(2) ההגדרה "חוק המקרקעין" – תימחק;

(3) אחרי ההגדרה "חוק התכנון והבנייה" יבוא:

""חכירה" – כמשמעותה בסעיף 539 לחוק דיני ממונות;

"לשכת רישום", "פנקס הבתים המשותפים", "רישום", "רשם", "שטר עסקה" – כמשמעותם לפי חוק המקרקעין;";

(ב) בסעיף קטן (ב1)(2)(ב), אחרי "חוק המקרקעין" יבוא "וחוק דיני ממונות";

(ג) בסעיף קטן (ח)(2), אחרי "חוק המקרקעין" יבוא "וחוק דיני ממונות";

(ד) בסעיף קטן (ט), אחרי "חוק המקרקעין" יבוא "וחוק דיני ממונות".

תיקון חוק לשכת עורכי הדין

882. בחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961[89], בסעיף 59ה, במקום "לעניין פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לעניין פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק למניעת מפגעים

883. בחוק למניעת מפגעים, התשכ"א–1961[90], בסעיף 13, במקום "לעניין פקודת הנזיקין האזרחיים, 1944" יבוא "לעניין פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק מס הבולים על מסמכים

884. בחוק מס הבולים על מסמכים, התשכ"א–1961[91], בתוספת ב', בהגדרה "הערת אזהרה", במקום "כמשמעותה בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בחלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין, לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות

885. בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962 –

"כשרות משפטית לזכויות ולחובות

1. כשרות משפטית לזכויות ולחובות נתונה לאדם מגמר לידתו ועד יום מותו ולתאגיד – על פי הקבוע בחיקוק.";

(2) במקום סעיף 2 יבוא:

דברי הסבר

סעיף 885 הוראותיו של חוק הכשרות פוצלו, כך שההוראות הנוגעות לכשרות לזכויות ולחובות ובכללן דיני אפוטרופסות נותרו בחוק האמור, ואילו ההוראות הנוגעות לפעולה משפטית שולבו בחוק המוצע, בחלק הפעולה המשפטית (סעיפים 7 עד 47 המוצעים).

לפסקה (1)

סעיף 1 לחוק הכשרות קובע את כשרותו של אדם לזכויות ולחובות. ואולם סעיף זה אינו נוגע בכשרותו של תאגיד. לפיכך מוצע לתקן את הסעיף, בדומה לתיקון שנעשה בסעיף 5 המוצע, ולקבוע גם את כשרותו של התאגיד לזכויות ולחובות לפי הקבוע בחיקוק. כפי שצוין, סעיף 5 המוצע דומה לסעיף 1 לחוק הכשרות והוא נכלל בחוק המוצע בשל חשיבותו ובשל הכוונה לכלול בחוק המוצע לאחר בחינתן ותיקונן לפי הצורך, את הוראות חוק הכשרות הנוגעות לכשרות לזכויות ולחובות (ראו דברי ההסבר לסעיף 5 המוצע).

לפסקה (2)

מוצע לתקן את סעיף 2 לחוק הכשרות, בעקבות הפיצול של חוק הכשרות, ולהפנות מחוק הכשרות אל החוק המוצע, לסעיפים הנוגעים בכשרות לביצוע פעולות

[89] ס"ח התשכ"א, עמ' 178; התשס"ט, עמ' 165.

[90] ס"ח התשכ"א, עמ' 58; התשס"ח, עמ' 752.

[91] ס"ח התשכ"א, עמ' 64; התשס"ה, עמ' 889.

"כשרות לפעולות משפטיות

2. כל אדם כשר לביצוע פעולה משפטית, אלא אם כן נשללה או הוגבלה כשרות זו בחיקוק או בפסק דין; על כשרות לביצוע פעולות משפטיות יחולו הוראות חוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בחוק זה – חוק דיני ממונות).";

(3) סעיפים 4 עד 7 ו־9 – בטלים;

(4) במקום סעיף 20 יבוא:

"פעולות טעונות אישור של בית משפט

20. ההורים אינם מוסמכים לייצג את הקטין בפעולות המנויות בסעיף 24 לחוק דיני ממונות בלי שבית המשפט אישרן ויחולו לעניין זה הוראות פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית לחוק האמור.";

(5) סעיף 21 – בטל;

(6) בסעיף 47, במקום הסיפה החל במילים "בפעולות המנויות להלן" יבוא "בפעולות המנויות בסעיף 24 לחוק דיני ממונות אין האפוטרופוס מוסמך לייצג את החסוי בלי שבית המשפט אישרן, ויחולו לעניין זה הוראות פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית, לחלק שני בחוק דיני ממונות.";

(7) סעיף 48 – בטל;

(8) בסעיף 49, המילים "וסעיף 47(6)" – יימחקו, ובמקום הסיפה החל במילים "כלפי אדם" יבוא "בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב";

(9) סעיף 66 – בטל.

תיקון חוק מיסוי מקרקעין (שבח ורכישה)

886. בחוק מיסוי מקרקעין (שבח ורכישה), התשכ"ג–1963 –

(1) בסעיף 1, בהגדרה ""קרוב" לאדם פלוני", בפסקה (1), בסופה יבוא "של אותו אדם, לרבות יחיד שחי עמו חיי משפחה במשק בית משותף מתוך כוונה לקיים חיי משפחה כאמור דרך קבע ואין לאף אחד מהם בן זוג אחר";

דברי הסבר

משפטיות. הפניה הפוכה מהחוק המוצע לחוק הכשרות מצויה בסעיף 5 המוצע.

לפסקאות (3) עד (7)

הוראות סעיפים 20 ו־47 לחוק הכשרות כלולות בסעיף 24 המוצע, ועל כן מוצע תיקון לחוק הכשרות שיבהיר כי הדין החל על פעולות משפטיות שנדרש אישור בית המשפט לביצוען, ובכלל זה, רשימת הפעולות שנדרש להן אישור כאמור מצויה בסעיף 24 המוצע. סעיפים 21 ו־48 לחוק הכשרות נכללו בחוק המוצע (סעיפים 27, 24 ו־25 בהתאמה) ועל כן בוטלו.

לפסקאות (8) ו־(9)

סעיף 49 לחוק הכשרות דן בשאלה של פעולה משפטית של אפוטרופוס שבוצעה כלפי אדם אחר, בניגוד לחובתו הקבועה בסעיף 46(2), לפעול תוך הסכמה עם שאר האפוטרופוסים או באישור בית המשפט, או בניגוד לחובתו הקבועה בסעיף 47(6), לקבל אישור מבית המשפט לפעולות מסוימות, בהתאם לקביעת בית המשפט בכתב המינוי. במקרה כזה, מעשהו של האפוטרופוס נטול תוקף, אלא אם כן נעשה כלפי אדם שלא ידע ולא היה יכול לדעת שהפעולה טעונה הסכמה או אישור. הסעיף פוצל לשנים: עניין הסכמת האפוטרופוסים שבסעיף 46(2) נותר בחוק הכשרות וכן תוצאותיה של פעולה כלפי אדם אחר, ואילו שאלת אישור בית המשפט שבסעיף 47(6) ותוצאותיה כאמור, מצויה בחוק המוצע. תיקון נוסף שנעשה נוגע לשאלת מעמדו של אותו אדם אחר; לעניין זה נקבע דין שווה לשני המקרים, מאחר שאין יסוד להבחין בין המצבים, והוא כי אין האדם האחר גובר על חובותיו של האפוטרופוס, אלא אם כן פעל בתמורה ובתום לב (ראו דברי ההסבר לסעיף 27 המוצע). סעיף 66 נכלל בחוק המוצע (סעיף 28) ועל כן בוטל.

סעיף 886 מוצע לתקן את חוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג–1963. מעבר להתאמות הנדרשות לחוק המוצע, ונוכח הפסיקה בעניין, מוצע לבטל את סעיף 62(ב) לחוק הקיים וליצור הגדרה כללית למונח בן זוג בסעיף ההגדרות.

(2) בסעיף 5(ג)(4), במקום "בחוק הירושה, התשכ"ה–1965" יבוא "בחלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 149ז1, במקום "בסעיף 71ב(ד) לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 631(ג) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(4) בסעיף 62, סעיף קטן (ב) – בטל.

תיקון חוק רישום שיכונים ציבוריים (הוראת שעה)

887. בחוק רישום שיכונים ציבוריים (הוראת שעה), התשכ"ד–1964[92], בסעיף 1, בהגדרה "פעולת רישום", בפסקה (1), במקום "הוראות חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 (להלן – חוק המקרקעין)" יבוא "הוראות חלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין, לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק התכנון והבנייה

888. בחוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965 –

(1) בסעיף 1, בהגדרה "בעל", במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 540 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 125(א), במקום "וחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "וחלק רביעי: נכסים בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 141, במקום "וחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "וחלק רביעי: נכסים בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(4) בתוספת השלישית –

(א) בסעיף 1(א), בהגדרה "חכירה לדורות", במקום "כמשמעותה בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בסעיף 540 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(ב) בסעיף 19(ב)(4), אחרי "בחוק הנאמנות" יבוא "(הקדשות ציבוריים וסדרי דין)".

תיקון חוק הספנות (הגבלת אחריותם של כלי שיט)

889. בחוק הספנות (הגבלת אחריותם של כלי שיט), התשכ"ה–1965[93], בסעיף 8, במקום "בפקודת הנזיקין האזרחיים, 1944" יבוא "בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הירושה

890. בחוק הירושה, התשכ"ה–1965[94] –

(1) בשם החוק, במקום "הירושה" יבוא "הליכי ירושה";

(2) פרקים ראשון עד רביעי – בטלים;

(3) בכותרת פרק חמישי, במקום "צו ירושה וצו קיום צוואה" יבוא "הממונה הארצי ורשמים לענייני ירושה";

(4) סעיף 66 – בטל;

דברי הסבר

סעיף 890 חוק הירושה יעבור שינוי משמעותי, ולמעשה ייוותרו בו רק הוראות דיוניות, הקובעות מועדים והוראות מנחות לפעולתו של מנהל העיזבון, הוראות בעלות אופי מינהלי, הקובעות כללים לעניין פעילות הממונה הארצי והרשמים לענייני ירושה, או הוראות פליליות. נוכח אופי ההוראות שייוותרו בחוק הקיים, מוצע לשנות את שמו ל"חוק הליכי ירושה".

התיקונים העקיפים מבטלים את מרבית ההוראות המהותיות, שכן הוראות אלה הוחלפו בהוראות המהותיות שבחלק החמישי: ירושה לחוק המוצע, וכן יוצרים התאמות לחלק החמישי. חלק מהתיקונים העקיפים כוללים גם שינויים מהותיים כמפורט להלן (וראו גם המבוא לדברי ההסבר לחלק החמישי).

[92] ס"ח התשכ"ד, עמ' 52; התש"ע, עמ' 414.

[93] ס"ח התשכ"ה, עמ' 224; התשמ"ז, עמ' 133.

[94] ס"ח התשכ"ה, עמ' 63; התשס"ה, עמ' 714.

(5) במקום סעיף 67 יבוא:

"המועד להגשת התנגדויות

67. הוגשה, לפי סעיף 753 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (להלן – חוק דיני ממונות), בקשה למתן צו ירושה כמשמעותו בחוק האמור (להלן – צו ירושה) או למתן צו קיום צוואה כמשמעותו באותו חוק (להלן – צו קיום), יקבע הרשם לענייני ירושה את התקופה להגשת התנגדויות לבקשה לפי אותו סעיף, שלא תפחת משבועיים מיום הגשתה.";

(6) במקום סעיף 67א יבוא:

"הודעה על מתן צו בידי בית המשפט

67א. נתן בית המשפט צו ירושה או צו קיום לפי סעיף 754 לחוק דיני ממונות, יועבר העתק הצו לרשם לענייני ירושה לשם רישומו לפי סעיף 773.";

(7) סעיפים 68 עד 71 – בטלים;

(8) במקום סעיף 72 יבוא:

"הודעה על תיקון או ביטול של צו ירושה או צו קיום

72. תיקן בית המשפט או ביטל צו ירושה או צו קיום, לפי סעיף 759 לחוק דיני ממונות, תועבר ההחלטה לרשם לענייני ירושה לשם תיקון פרטי המרשם לפי סעיף 773ד, והרשם יודיע על כך ליורשים על פי דין או לזוכים על פי הצוואה.";

(9) סעיף 73 – בטל;

(10) בסעיפים 73ב ו־73ג, בכל מקום, אחרי "חוק זה" יבוא "ולפי חלק חמישי: ירושה בחוק דיני ממונות";

(11) בסעיף 773ד, במקום "סעיף 21" יבוא "סעיף 718 לחוק דיני ממונות";

(12) סעיף 74 – בטל;

(13) בכותרת פרק שישי, במקום "הנהלת העזבון וחלוקתו" יבוא "הוראות לעניין מנהל העיזבון";

(14) סימן א' לפרק שישי, כותרת סימן ב' לפרק האמור וסעיפים 78 עד 83 – בטלים;

(15) בסעיף 84, אחרי "מנהל העזבון" יבוא "הזמני או מנהל העיזבון הקבוע, כמשמעותם בסעיפים 763 ו־764 לחוק דיני ממונות (להלן – מנהל העיזבון)";

(16) סעיפים 85א ו־88 – בטלים;

דברי הסבר

לפסקה (5)

סעיף 67 לחוק הירושה פוצל, כך שההוראה המהותית לעניין האפשרות להגיש התנגדות למתן צו ירושה או צו קיום צוואה הועברה לחלק הירושה בחוק המוצע (ראו סעיף 753), ואילו בחוק הליכי ירושה תיוותר רק ההוראה הנוגעת למועדי הגשת ההתנגדות.

לפסקה (8)

סעיף 72 לחוק הירושה קובע הוראות מהותיות והוראות דיוניות לעניין מצבים, שבהם תוקן או בוטל צו ירושה או צו קיום צוואה. הסעיף פוצל, באופן שההוראה המהותית בו הוכללה בסעיף 759 לחוק המוצע, ואילו ההוראה המינהלית לעניין תיקון פרטי המרשם וההודעה ליורשים הושארה בסעיף שבחוק הקיים. יצוין כי בהוראה המהותית נעשה תיקון, ולפיו לא יהיה הרשם מוסמך לתקן צו שנתן (ראו דברי ההסבר לסעיף 759), ועל כן גם בהוראה המינהלית שנותרה בחוק הקיים נעשה תיקון דומה.

לפסקה (15)

הוראת סעיף 84 לחוק הירושה תתוקן לצורך התאמה לאבחנה, שנעשתה בחלק החמישי בחוק המוצע, בין מנהל העיזבון הזמני למנהל העיזבון הקבוע (ראו סעיפים 763 ו־764 לחוק המוצע ודברי ההסבר להם).

(17) בסעיף 89, אחרי סעיף קטן (ב) יבוא:

"(ג) הסמכויות הנתונות לפי סעיף זה לבית המשפט יהיו נתונות גם לרשם לענייני ירושה הממנה מנהל עיזבון לפי הוראות סעיף 764 לחוק דיני ממונות.";

(18) סעיפים 91 עד 94 – בטלים;

(19) בסעיף 95, במקום "זולת אם שוכנע, מטעמים שיירשמו, שהיו סיבות מיוחדות" יבוא "אלא אם כן מצא שיש";

(20) בסעיף 96, במקום "80, 84 עד 91" יבוא "84 עד 87, 89 ו־90";

(21) סימן ג' לפרק השישי, כותרת סימן ד' לפרק האמור וסעיפים 107 עד 117 – בטלים;

(22) בסעיף 118(א), אחרי "מנהל העזבון" יבוא "הקבוע כמשמעותו בסעיף 764 לחוק דיני ממונות";

(23) סעיפים 119 ו־120, סימנים ה' ו־ו' לפרק שישי, פרק שביעי וסעיפים 145 עד 148 – בטלים;

(24) בסעיף 151א, אחרי "הרשם לענייני ירושה" יבוא "לפי חוק זה או לפי חלק חמישי: ירושה לחוק דיני ממונות";

(25) סעיף 154 – בטל;

(26) במקום סעיף 155 יבוא:

"תחולת הוראות על בית דין דתי

155. נדון עניין לפני בית דין דתי מכוח סמכותו לפי סעיף 821 לחוק דיני ממונות, יחולו על בית הדין הדתי הוראות חוק זה החלות על בית המשפט."

דברי הסבר

לפסקה (17)

סעיף 78(ב) לחוק הירושה פוצל. ההוראה המהותית העוסקת במינוי מנהל עיזבון קבוע בידי הרשם לענייני ירושה הועברה לסעיף 764(ב) לחוק המוצע. ההוראה שבסדרי דין, ולפיה מוסמך הרשם לקבוע הנחיות לעניין הפקדת ערובה הועברה לסעיף 89(ג) לחוק הירושה, העוסק בערובה.

לפסקה (19)

הוראת סעיף 95 לחוק הירושה נוגעת לסמכויות הניתנות לבית המשפט ביחס לניהול העיזבון, הן לפי החוק המוצע והן לפי החוק הקיים. לכן, יש הכרח שהוראה זו תופיע בשני החיקוקים. נוכח התיקון המהותי שנעשה בעניין זה בסעיף 767 לחוק המוצע, ואשר לפיו רשאי בית המשפט לסטות מהוראות המצווה גם אם לא מצא טעמים מיוחדים לכך, מוצע כי גם הסעיף המקביל בחוק הקיים יתוקן ברוח דומה (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 767 לחוק המוצע).

לפסקה (20)

הוראת סעיף 96 לחוק הירושה תוקנה באופן שחלק מההפניות לסעיפי החוק האחרים, כפי שהיו בנוסח הסעיף הקיים, בוטלו. זאת, נוכח ההכרעה, כי יש סעיפים מהותיים שראוי שיחולו גם על האפוטרופוס הכללי בתפקידו כמנהל עיזבון (המדובר בהוראות בדבר הסכמה, אחריות ושכר, אשר מצויות כעת בחלק החמישי. ראו גם דברי ההסבר לסעיף 96 בנספח ב' לדברי ההסבר).

לפסקה (22)

התיקון המוצע מתייחס רק למנהל העיזבון הקבוע, שכן על פי ההוראות המפורשות שבסעיפים 763 ו־764, רק מנהל עיזבון קבוע רשאי לחלק את העיזבון.

לפסקה (26)

סעיף 155 לחוק הירושה, העוסק בסמכויות בית הדין הדתי לעניין ירושה, הועבר לסעיף 821 לחוק המוצע. עם זאת, והואיל וגם בחוק הליכי ירושה ייוותרו סמכויות שהערכאה השיפוטית תצטרך להפעילן, יש להחיל את הוראות חוק הליכי הירושה על בית הדין הדתי וזאת בדומה להוראה שבסעיף 821(ב) לחוק המוצע. יצוין כי הגדרת המונח "בית דין דתי" המצויה בסעיף 821(א) תחול גם על סעיף 155 המתוקן. עוד יצוין כי הוראת סעיף 155(א1) לחוק הירושה, המחייבת העברת צווים שניתנו בידי בית הדין הדתי לרשם לענייני ירושה, תחול בדרך ההפניה, שכן סעיף 67א לחוק הליכי הירושה בנוסחו המתוקן מחייב העברת העתק צו שנתן בית המשפט למרשם.

תיקון חוק איסור לשון הרע

891. בחוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965[95], בסעיף 25א(ג)(1), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רשות השידור

892. בחוק רשות השידור, התשכ"ה–1965[96], בסעיף 40(א), פסקה (3) – תימחק.

תיקון חוק ההוצאה לפועל

893. בחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967[97] –

(1) בסעיף 7ב(ז)(2), במקום "בסעיף 53 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973" יבוא "בסעיף 61 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 34(א), במקום "כמשמעותה בסעיף 126 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בסעיף 669(א) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 49א(ג), במקום "בסעיף 53 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973" יבוא "בסעיף 61 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(4) בסעיף 73א, במקום "סעיף 8 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "סעיף 377 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק להסדר ההימורים בספורט

894. בחוק להסדר ההימורים בספורט, התשכ"ז–1967[98], בסעיף 6(ב), המילים "פקודת הנזיקים האזרחיים, 1944" – יימחקו.

תיקון חוק הארכת תוקפן של תקנות שעת חירום (יהודה והשומרון – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית)

895. בחוק להארכת תוקפן של תקנות שעת חירום (יהודה והשומרון – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית), התשכ"ח–1967[99], בתוספת, בתוספת לתקנות, בפרט 14, במקום "חוק הירושה, התשכ"ה–1965" יבוא "חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק ניירות ערך

896. בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968[100] –

(1) בסעיף 35א, ההגדרה "חוק הנאמנות" – תימחק;

(2) במקום סעיף 35ב(ב) יבוא:

"(ב) על נאמנות לפי פרק זה יחולו הוראות פרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, אם לא נקבעה בפרק זה הוראה אחרת, ואין להתנות, לגבי נאמנות כאמור, על הוראות סעיפים 437, 574, 577 ו־579(א) לחוק האמור."

תיקון חוק המקרקעין

897. בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 –

(1) בשם החוק, אחרי "המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם)";

דברי הסבר

סעיף 896 מוצע לערוך התאמות בסעיף 35ב(ב) לחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968, עקב פיצולו של חוק הנאמנות. לשם כך נבחנו הסעיפים ונקבע אילו הסדרים יחולו על נאמנות לפי פרק ח'1: נאמנות לתעודות התחייבות שבחוק ניירות ערך.

סעיף 897 מוצע לפצל את חוק המקרקעין כך שההוראות המהותיות הנוגעות לנכסים ישולבו בחוק המוצע וההוראות הנוגעות ליישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם ייוותרו מחוצה לו. לפיכך יתוקן חוק המקרקעין כמפורט לעיל.

לפסקה (1)

שמו של החוק ישונה ל"חוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם)" שיבטא את הנושאים העיקריים שבו ידון החוק מכאן ואילך.

[95] ס"ח התשכ"ה, עמ' 240; התש"ע, עמ' 246.
[96] ס"ח התשכ"ה, עמ' 106; התש"ע, עמ' 304.
[97] ס"ח התשכ"ז, עמ' 116; התשע"א, עמ' 28.
[98] ס"ח התשכ"ג, עמ' 142; התשס"ח, עמ' 204.
[99] ס"ח התשכ"ח, עמ' 20; התש"ע, עמ' 364.
[100] ס"ח התשכ"ח, עמ' 234; התשע"א, עמ' 206 ו־272.

(2) בסעיף 1 –

(א) האמור בו יסומן "(א)" וההגדרות "מקרקעין", "מקרקעין מוסדרים" ו"שכירות" – יימחקו;

(ב) אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

"(ב) לכל מונח אחר בחוק זה תהא המשמעות הנודעת לו בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בחוק זה – חוק דיני ממונות), אלא אם כן נקבע אחרת בחוק זה.";

(3) סעיפים 2 עד 5 ופרקים ב' עד ה' – בטלים;

(4) בכותרת פרק ו', במקום "בתים משותפים" יבוא "יישוב סכסוכים בבתים משותפים";

(5) בסעיף 52, במקום ההגדרות "בית", "דירה", "בית משותף" ו"רכוש משותף" יבוא:

""בית", "בית משותף", "בעל דירה", "רכוש משותף" ו"תקנון" – כהגדרתם בסעיף 607 לחוק דיני ממונות;

"דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות.";

(6) סעיפים 53 ו־54 וסימנים ב' עד ג'1 לפרק ו' – בטלים;

(7) בסעיף 72 –

(א) בסעיף קטן (א), במקום "או לפי סעיפים 58, 59, 59א עד 59ח" יבוא "לפי סעיפים 615, 622 עד 628, 629, 632 עד 635 לחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף קטן (ג), אחרי "המתחזק" יבוא "במשמעותו בסעיף 620(א)(1) לחוק דיני ממונות";

(8) בסעיף 73(2), במקום "נציגות הבית המשותף" יבוא "ועד הבית המשותף";

(9) בכותרת פרק ו'1, במקום "בתים שאינם רשומים" יבוא "יישוב סכסוכים בבתים שאינם רשומים";

(10) סעיף 77א – בטל;

דברי הסבר

לפסקה (2)

החוק פוצל כך שההגדרות "מקרקעין", "מקרקעין מוסדרים" ו"שכירות" נמחקו מחוק המקרקעין מאחר שאין בו שימוש בהן לאחר תיקונו המוצע. כמו כן מאחר שהוראות רבות שולבו בחוק המקרקעין הובהר כי המשמעות של מונחים כפי שמצויה בחוק דיני ממונות תחול גם על חוק המקרקעין אם לא נקבע אחרת באותו החוק. כך למשל, המונח "בעלות".

לפסקאות (3) עד (6)

התאמות לחוק המוצע בפסקאות אלה כוללות: סעיפים שנכללו בחוק המוצע ובוטלו מחוק המקרקעין (פסקה (3) ו־(6) המוצעות); כותרות פרקים שתוקנו (פסקה (4) המוצעת); הגדרות קיימות שונו ויפנו לחוק המוצע (פסקה (5) המוצעת).

לפסקה (7)

מוצע לתקן את הסעיף ולהפנות לסעיפים המתאימים בחוק דיני ממונות. בחוק הקיים חסרה עקביות, כך שבחלק מהסעיפים קיימת הפניה המחילה את הוראות סימן ד' שעניינו יישוב סכסוכים בין בעלי דירות (למשל, סעיף 60 לחוק המקרקעין) ובחלקם אין הפניה אלא שהם נמנים בין אלה שבסעיף 72. מוצע לאחד את ההתייחסות להחלת הוראות סימן ד' האמור ולכלול את כל אותם המקרים בהוראת סעיף 72. בהתאם לכך, הושמטו מהחוק המוצע ההוראות המחילות את סימן ד' האמור על העניינים השונים (ראו, למשל, דברי הסבר לסעיפים 629, 632 ו־633(ד) המוצעים).

לפסקאות (8) עד (10)

הביטוי "נציגות הבית המשותף" הוחלף בביטוי הנפוץ יותר "ועד הבית המשותף" בדומה לשינויים שנעשו

(11) במקום סעיף 77ב יבוא:

"תחולת הוראות סימן ד' לפרק ו'

77ב. הוראות סימן ד' לפרק ו' יחולו, בשינויים המחויבים, על בית כהגדרתו בסעיף 637 לחוק דיני ממונות."';

(12) סעיפים 77ג עד 177 ופרק ז' – בטלים;

(13) בסעיף 112, במקום "לא יחול סעיף 23" יבוא "לא יחולו סעיפים 600(ג) ו־604 לחוק דיני ממונות";

(14) בסעיף 113(ג), במקום "סעיף 94" יבוא "סעיף 654 לחוק דיני ממונות";

(15) סעיפים 125 וסימן ב' לפרק ט' – בטלים;

(16) במקום סעיף 142 יבוא:

"בית הראוי להירשם בפנקס

142. (א) בית, אחד או יותר, שמתקיים לגביו האמור בפסקאות (1), (2) או (3) להגדרה "בית משותף" שבסעיף 607 לחוק דיני ממונות, ניתן לרישום בפנקס.

(ב) לא יירשם בית כאמור בסעיף קטן (א), אלא אם כן יש לו רכוש משותף כהגדרתו בסעיף 607 לחוק דיני ממונות, בשינויים המחויבים."';

(17) בסעיף 143(ב), במקום "בפנקס" יבוא "בפנקס; ברישום שיעורה של המנה ברכוש המשותף כמשמעותה בסעיף 608 לחוק דיני ממונות, לא יעברו את תחום חלקי המאה";

(18) בסעיף 144(ה), במקום "כמשמעותה בסימן ב'" יבוא "כמשמעותה בפרק שמיני: הערות בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(19) סימן א1 לפרק י' – בטל;

(20) בסעיף 159(ב), במקום "חוק ההתיישנות, התשי"ח–1958" יבוא "חוק ההתיישנות (תביעות במקרקעין), התשי"ח–1958";

(21) סעיף 161 – בטל;

(22) התוספת והתוספת השנייה – בטלות.

דברי הסבר

בחוק המוצע. כמו כן נערכו שינויים בכותרות פרק 11 כדי להתאימו לפיצול שנעשה בהוראות החוק. סעיף 77א שנכלל בחוק המוצע (סעיף 637 המוצע) – בוטל.

לפסקה (11)

הוראת סעיף 638 המוצע, המחליפה את סעיף 77ב, מחילה את ההוראות המהותיות הכלולות בחוק המוצע על פרק הבתים שאינם רשומים כבתים משותפים. עם זאת הוראות סימן ד' לפרק ו' שלא נכללו בחוק המוצע, לא נכללו, מטעם זה, בפירוט ההוראות שבסעיף 638 על כן היה צורך להבהיר בחוק המקרקעין כי הוראות סימן זה יחולו על בתים שאינם רשומים כבתים משותפים.

לפסקאות (12) עד (15)

התיקון מבטל את הסעיפים שנכללו בחוק המוצע ומפנה אל הסעיפים המתאימים בחוק המוצע.

לפסקה (16)

מוצע לתקן את סעיף 142 לחוק המקרקעין, שכיום מונה את המקרים שבהם יירשם בית אחד או יותר כבית משותף בפנקס הבתים המשותפים, תוך הפניה להגדרת "בית משותף" שבסעיף 607 לחוק המוצע. נוסף על כך קובע הסעיף המוצע, כי תנאי לרישום בפנקס הבתים המשותפים הוא קיומו של רכוש משותף, שהוא רכיב עיקרי באפיונו של הנכס ככזה.

לפסקאות (17) עד (21)

הוראת סעיף 57(א) מצויה בסעיף 608 המוצע למעט הסיפה לסעיף שמחמת אופייה המרשמי מוצע לשלבה בסעיף 143 לחוק המקרקעין (ראו דברי ההסבר לסעיף 698 המוצע). בשאר הפסקאות מוצע לבטל את ההוראות שנכללו בחוק המוצע, ובאופן דומה את התוספות לחוק.

898. בחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט–1969, בסעיף 24(א) –

תיקון חוק בית הדין לעבודה

(1) בפסקה (1), במקום "בפקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "בפרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בפסקה (1ב), במקום "בסעיפים 29, 31, 62 או 63 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "בסעיפים 387, 392 או 399 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בפסקה (1ג), במקום "בסעיפים 16 או 17 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיפים 503 או 504 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

899. בחוק גמלאות לנושאי משרה ברשויות השלטון, התשכ"ט–1969[101], בסעיף 4ב –

תיקון חוק גמלאות לנושאי משרה ברשויות השלטון

(1) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן – פקודת הנזיקין)" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)";

(2) בסעיף קטן (ג)(2), במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(3) במקום סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ד) לעניין סעיף 484(א)(1) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רואים גמלה כתגמולי ביטוח."

900. בחוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב], התש"ל–1970[102], בסעיף 60 –

תיקון חוק שירות המדינה (גמלאות)

(1) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)" והמילים "(להלן – פקודת הנזיקין)" – יימחקו;

(2) בסעיף קטן (ג)(2), במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(3) במקום סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ד) לעניין סעיף 484(א)(1) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רואים גמלה כתגמולי ביטוח."

901. בחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, התש"ל–1970[103], בסעיף 17(ב), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה

902. בפקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל–1970[104], בסעיף 3א(ט), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון פקודת ביטוח רכב מנועי

903. בפקודת הנמלים [נוסח חדש], התשל"א–1971[105], בסעיף 34, במקום "פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "פרק ראשון: נזיקין בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון פקודת הנמלים

---

[101] ס"ח התשכ"ט, עמ' 98; התשס"ה, עמ' 916.

[102] ס"ח התש"ל, עמ' 65; התשס"ט, עמ' 180.

[103] ס"ח התש"ל, עמ' 126; התשע"א, עמ' 23.

[104] ס"ח התשכ"ח, עמ' 2; התשס"ט, עמ' 192 .

[105] דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 20, עמ' 443; התשמ"ז, עמ' 132.

תיקון חוק הגנת הדייר

904. בחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972, סעיף 152 – בטל.

תיקון חוק יחסי ממון בין בני זוג

905. בחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973[106], בסעיף 17, במקום "סעיף 101 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "סעיף 665 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רשות נאות מרפא

906. בחוק רשות נאות מרפא, התשל"ג–1973[107], בסעיף 18(ג), אחרי המילים "בחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור ייעוד ומרשם)".

תיקון חוק נכסי נפקדים (פיצויים)

907. בחוק נכסי נפקדים (פיצויים), התשל"ג–1973[108], בסעיף 1, בהגדרה "זיקת הנאה" במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק המכר (דירות)

908. בחוק המכר (דירות), התשל"ג–1973[109] –

(1) בסעיף 1, אחרי ההגדרה "דירה" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(2) בסעיף 4(ב), במקום "בחוק המכר, התשכ"ח–1968" יבוא "בסעיף 165 לחוק דיני ממונות";

(3) בסעיף 6(ג), במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בחלק רביעי: נכסים בחוק דיני ממונות";

(4) בסעיף 6א –

(א) בסעיף קטן (א), בהגדרה "מתחזק" במקום "בסעיף 71(ב)(1) לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 620(א)(1) לחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף קטן (ג), במקום "בסעיף 71(ב)(1) לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 620(א)(1) לחוק דיני ממונות".

תיקון חוק המכר (דירות) (הבטחת השקעות של רוכשי דירות)

909. בחוק המכר (דירות) (הבטחת השקעות של רוכשי דירות), התשל"ה–1974[110], בסעיף 2(4), במקום "סעיף 126 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "סעיף 669 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות וסגניו וכהונתם)

910. בחוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות וסגניו וכהונתם), התשל"ה–1975[111], בסעיף 27א(ב)(5), במקום "הוראות חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, למעט הוראות סעיף 9" יבוא "הוראות חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב, בחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, למעט סעיפים 493 ו־494 לחוק האמור".

דברי הסבר

סעיף 904 סעיף 152 לחוק הגנת הדייר קובע כי שכירות לתקופה שעד עשר שנים בדירה או בבית עסק שחוק הגנת הדייר אינו חל עליהן ואין עמה ברירה להאריכה לתקופה שאינה עולה על עשר שנים אינה טעונה רישום. עם זאת, צדדים לעסקה כזו יכולים לבקש את רישומה. החוק המוצע קובע כלל דומה בסעיפים 541 ו־542 המוצעים כך שהוראת סעיף 152 האמורה התייתרה.

[106] ס"ח התשל"ג, עמ' 267; התשס"ט, עמ' 18.
[107] ס"ח התשל"ג, עמ' 181; התשס"ט, עמ' 330.
[108] ס"ח התשל"ג, עמ' 164; התשמ"ו, עמ' 57.
[109] ס"ח התשל"ג, עמ' 196; התשס"ט, עמ' 328.
[110] ס"ח התשל"ה, עמ' 14; התשס"ט, עמ' 328.
[111] ס"ח התשל"ה, עמ' 211; התשס"ח, עמ' 800.

911. בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975 –

תיקון חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים

(1) בסעיף 4(א), ברישה במקום "הוראות סעיפים 19 עד 22, 76 עד 83, 86, 88 ו־89 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן – פקודת הנזיקין), ואולם –" יבוא "הוראות חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב, בחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (להלן – חוק דיני ממונות), בשינויים אלה:";

(2) בסעיף 5(א), בהגדרה "תלויים", במקום "מי שזכאי לפיצויים לפי סעיף 78 לפקודת הנזיקין" יבוא "כהגדרתם בסעיף 443 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 8 –

(א) בסעיף קטן (א), במקום "על פי פקודת הנזיקין" יבוא "על פי פרק ראשון: נזיקין בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)".

(ב) בסעיף קטן (ג), במקום "על פי פקודת הנזיקין" יבוא "על פי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(4) בסעיף (9)(ב), במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות".

912. בחוק הרשויות המקומיות (תרנים לאנטנות טלוויזיה ורדיו), התשל"ו–1975[112] –

תיקון חוק הרשויות המקומיות (תרנים לאנטנות טלוויזיה ורדיו)

(1) בסעיף 1 –

(א) במקום ההגדרה "בית", "בית משותף", דירה ו"רכוש משותף" יבוא:

""בית", "בית משותף" ו"רכוש משותף" – כהגדרתם בסעיף 607 לחוק דיני ממונות;";

(ב) אחרי ההגדרה "בעל תורן" יבוא:

""דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;";

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011.";

(2) בסעיף 8 –

(א) בסעיף קטן (א) –

(1) בפסקה (1), במקום "והוראות חוק המקרקעין" יבוא "והוראות פרק שלישי: בתים משותפים בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(2) בפסקה (2) –

(א) בפסקת משנה (ג), במקום "על אף האמור בחוק המקרקעין" יבוא "על אף האמור בחלק רביעי: נכסים בחוק דיני ממונות";

דברי הסבר

סעיף 911

מוצע לתקן את חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, בכמה נושאים:

לפסקה (1)

מוצע לתקן את סעיף 4(א) ולהפנות להסדר הכולל הנוגע לתרופות בשל הפרת חיוב ולא לסעיפים מסוימים.

לפסקה (2)

מוצע להפנות להגדרה החדשה של תלויים בסעיף 443 המוצע, השונה מההגדרה הקיימת בסעיף 78 לפקודת הנזיקין (ראו דברי הסבר של סעיף 443 המוצע).

[112] ס"ח התשל"ו, עמ' 14; התשמ"ו, עמ' 235.

(ב) בפסקת משנה (ז), במקום "של חוק המקרקעין" יבוא "של חלק רביעי: נכסים בחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף קטן (ב), אחרי "חוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969".

תיקון חוק דמי מחלה

913. בחוק דמי מחלה, התשל"ו–1976[113], בסעיף 11, במקום "או פיצויים מכוח פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "או פיצויים לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רשות שדות התעופה

914. בחוק רשות שדות התעופה, התשל"ז–1977[114] –

(1) בסעיף 32(א), במקום "בסעיף 6 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 502 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 51, פסקה (3) – תימחק.

תיקון חוק הרשויות המקומיות (גמלאות לראש רשות וסגניו)

915. בחוק הרשויות המקומיות (גמלאות לראש רשות וסגניו), התשל"ז–1977[115], בסעיף 5ג –

(1) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן – פקודת הנזיקין)" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)";

(2) בסעיף קטן (ג)(2), במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(3) במקום סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ד) לעניין סעיף 484(א)(1) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רואים גמלה לפי חוק זה כתגמולי ביטוח."

תיקון חוק העתיקות

916. בחוק העתיקות, התשל"ח–1978[116], בסעיף 12(ב), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק מילווה המדינה

917. בחוק מילווה המדינה, התשל"ט–1979[117] בסעיף 4א, במקום "סעיף 147 לחוק הירושה התשכ"ה–1965" יבוא "סעיף 816(ג) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הנאמנות

918. בחוק הנאמנות, התשל"ט–1979[118] –

(1) בשם החוק, אחרי "הנאמנות" יבוא "(הקדשות ציבוריים וסדרי דין)";

(2) פרק א': הוראות כלליות ופרק ב': נאמנות על פי כתב הקדש – בטלים;

(3) בפרק ג': הקדש ציבורי, לפני סעיף 25 יבוא:

דברי הסבר

סעיף 918 מוצע לפצל את הוראותיו של חוק הנאמנות, ולהותיר את ההוראות הנוגעות להקדשות ציבוריים וסדרי דין מחוץ לחוק המוצע, במסגרת חוק הנאמנות (הקדשות ציבוריים וסדרי דין), התשל"ט–1979. ההוראות של פרק הנאמנות יחולו גם על הקדשות ציבוריים, בכפוף לסייגים שיפורטו, וזאת בשל היותו של ההקדש הציבורי סוג של נאמנות. יצוין, כי הכוונה העתידית היא לערוך תיקוני חקיקה בנושא הקדשות ציבוריים ולבחון את האפשרות להעניק לנאמנות מסוג זה אישיות משפטית נפרדת, תוך הסדרה מפורטת יותר של תחום זה.

[113] ס"ח התשל"ו, עמ' 206; התשס"ט, עמ' 243.
[114] ס"ח התשל"ז, עמ' 182; התשס"ה, עמ' 767.
[115] ס"ח התשל"ז, עמ' 77; התשס"ה, עמ' 914.
[116] ס"ח התשל"ח, עמ' 76; התש"ע, עמ' 366.
[117] ס"ח התשל"ט, עמ' 112; התשס"ה, עמ' 93.
[118] ס"ח התשל"ט, עמ' 128; התשס"ז, עמ' 349.

"הקדש ציבורי

24א. הקדש ציבורי הוא נאמנות שמטרתה או אחת ממטרותיה היא קידומו של עניין ציבורי (בחוק זה – הקדש ציבורי).";

(4) בסעיף 26(א), במקום הרישה עד המילים (להלן – הקדש ציבורי)" יבוא "נאמן של הקדש ציבורי";

(5) בסעיף 27, במקום "בתקנות לפי סעיף 6" יבוא "בתקנות לפי סעיף 576(ג) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בחוק זה – חוק דיני ממונות)";

(6) סעיף 28 – בטל;

(7) בסעיף 29(ג), במקום "סעיף 7(ב) לא יחול" יבוא "סעיפים 440 ו־577(ב) לחוק דיני ממונות לא יחולו";

(8) אחרי סעיף 29 יבוא:

"ביטול הקדש ציבורי

29א. (א) על הקדש ציבורי לא יחולו הוראות סעיף 589(ב) לחוק דיני ממונות.

(ב) נתבטל הקדש ציבורי רשאי בית המשפט לקבוע מה ייעשה בנכסיו, והוא יורה על העברתם למטרות חינוך, תרבות, דת, מדע, אומנות, סעד, בריאות או ספורט, הכל לפי תנאי ההקדש הציבורי ולפי אומד דעתו של יוצרו.";

(9) סעיף 36 – בטל;

(10) בסעיף 37, אחרי המילים "לפי סעיף 31 –" יבוא "ולפי פרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(11) במקום סעיף 38 יבוא:

"ערעור

38. החלטות בית המשפט לפי סעיפים 570 עד 572, 578(א), 579(א)(1), 581(ב) ו־582 לחוק דיני ממונות אינן ניתנות לערעור אלא ברשות לפי סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984";

(12) סעיף 40 – בטל;

(13) בסעיף 41, בסעיפים קטנים (א) ו־(ב), אחרי "חוק זה" יבוא "והוראות פרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

תיקון חוק עסקאות במקרקעין (קיום מצוות שמיטה)

919. בחוק עסקאות במקרקעין (קיום מצוות שמיטה), התשל"ט–1979[119], בסעיף 1(א), במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בחלק רביעי: נכסים, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

דברי הסבר

לפסקה (6)

סעיף 28 לחוק הנאמנות קובע, כי האיסור בדבר זהות בין הנאמן לנהנה, כמפורט בסעיף 21(ה) לחוק האמור, לא יחול על הקדש ציבורי, וזאת לאור העובדה כי בהקדש ציבורי ההנאה היא ציבורית ולא לטובת אדם זה או אחר. מוצע לבטל הוראה זו, שכן היא ברורה, וכן לאור העובדה כי מוצע לשנות את נוסח הסעיף המורה על האיסור, באופן שהופך אותו לבלתי רלוונטי לחלוטין להקדש ציבורי (ראו סעיף 571(ב)).

לפסקה (8)

הוראת סעיף 16 לחוק הנאמנות קובעת מה ייעשה בנכסי נאמנות שנתבטלה. על פי ההוראה, יועברו הנכסים למטרות ציבוריות. בסעיף 589(ב) מוצע לשנות הוראה זו ביחס להקדש פרטי, כך שהנכסים יועברו לנהנה בעת ביטולה. ברי, כי הוראה זו אינה מתאימה להקדש ציבורי, ולגביו יש לקבוע העברת הנכסים למטרה ציבורית הדומה למטרת ההקדש הציבורי ובהתאם לאומד דעתו של יוצר ההקדש.

[119] ס"ח התשל"ט, עמ' 150.

תיקון פקודת פשיטת הרגל

920. בפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980 –

(1) אחרי סעיף 72 יבוא:

"תובענה בשל עוולה

72א. פושט רגל יכול להיות תובע ונתבע בשל עוולה אך לא תוגש תובענה על עוולה לזכותם של נכסי פושט רגל או לחובתם; ואולם –

(1) הזכות לתבוע על עוולה שגרמה נזק ממון לנכסי פושט רגל תעבור לידי הנאמן או תמומש בידיו;

(2) פסק דין על עוולה שניתן לחובתו של פושט רגל לפני מתן צו כינוס נכסים יהיה בר־תביעה בפשיטת רגל.";

(2) אחרי סעיף 206 יבוא:

"חוב בשל עוולה

206א. עיזבון שניתן לגביו צו ניהול וניתן להגיש נגדו תובענה לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, יראו כל חבות בשל עילת התובענה כאילו היא חוב בר־תביעה נגד העיזבון אף שלפי טבעה היא דרישה לדמי נזק בלתי קצובים שאינם נובעים מחוזה, הבטחה או מהפרת נאמנות.";

(3) אחרי סעיף 238 יבוא:

"השפעת עיכוב הליכים על התיישנות

238א. לא ניתן להגיש תובענה בשל תביעה, כהגדרתן בחלק שישי: התיישנות לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רק בשל עיכוב הליכים לפי פקודה זו, לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה לפני שחלפה שנה מיום שהסתיים עיכוב ההליכים."

תיקון חוק שיפוץ בתים ואחזקתם

921. בחוק שיפוץ בתים ואחזקתם, התש"ם–1980[120], בסעיף 1 –

(1) בפסקה (2), במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותם בסעיף 540 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) במקום פסקה (3) יבוא:

"(3) ועד בית משותף או ועד בית לפי פרק שלישי: בתים משותפים, ופרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011;".

תיקון חוק הפרשנות

922. בחוק הפרשנות, התשמ"א–1981, בסעיף 3, בהגדרה "מקרקעין", המילים "זולת מחוברים הניתנים להפרדה" – יימחקו.

דברי הסבר

סעיף 920 מוצע לשלב בפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, את הוראת סעיפים 20 ו־21 לפקודת הנזיקין, שעניינם תביעה בשל עוולה כלפי עיזבון בפשיטת רגל וכלפי פושט רגל במקביל לביטולה של הפקודה. כמו כן מוצע ליצור הוראת הארכה מיוחדת למקרה שבו צו עיכוב ההליכים בפשיטת הרגל הוא הגורם היחיד המונע את הגשת התובענה. במקרה זה, מוצע כי תקופת ההתיישנות של תביעת התובע לא תסתיים לפני שחלפה שנה מיום שהסתיים עיכוב ההליכים.

סעיף 922 מוצע לתקן את ההגדרה "מקרקעין" שבחוק הפרשנות, התשמ"א–1981, בהתאם לתיקון שנערך בסעיף 6 המוצע, ולפיו המילים "זולת מחוברים הניתנים להפרדה" נמחקו כמיותרות (ראו דברי ההסבר לסעיף 6 המוצע).

[120] ס"ח התש"ם, עמ' 194.

923. בחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א–1981[121], בסעיף 4, במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הגנת הפרטיות

924. בחוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981 –

(1) בסעיף 4א, במקום "כמשמעותו בחוק החוזים האחידים, התשמ"א–1982" יבוא "כהגדרתו בסעיף 143 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 13א(א), בהגדרה "עסקה", במקום "כמשמעותן בסעיפים 6 ו־7 בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותן בסעיפים 502, 594 ו־595 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2001";

(3) בסעיף 31(א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הגנת הצרכן

925. בחוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981[122], בסעיף 16, פסקה (3) – תימחק.

תיקון חוק אימוץ ילדים

926. בחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א–1981[123], בסעיף 15, ברישה, במקום "על פי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הבנקאות (שירות ללקוח)

927. בחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א–1981, בסעיף 1, בהגדרה "מקרקעין", במקום "כמשמעותם בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כהגדרתם בסעיף 6 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הבנקאות (רישוי)

928. בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א–1981[124] –

(1) בסעיף 38(ב), במקום "לפי חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981" יבוא "לפי פרק תשיעי: חוזה ביטוח, בחלק משנה שלישי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 76(ז), במקום "לפי חוק הערבות, התשכ"ז–1967" יבוא "לפי פרק שמיני: חוזה ערבות, בחלק משנה שלישי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 92א(ד)(1), במקום "בניגוד להוראות סעיף 2(א) לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981" יבוא "בניגוד להוראות סעיף 288 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח)

929. בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, בסעיף 68(ה), במקום "חוק הירושה התשכ"ה–1965" יבוא "חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק בתי המשפט

930. בחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982[125] –

(1) בסעיף 76, פסקה (6) – תימחק;

תיקון חוק התקשורת (בזק ושידורים)

דברי הסבר

סעיף 925 מוצע למחוק את פסקה (3) בסעיף 16 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981, מאחר שסעיף 16 לחוק הירושה בוטל ובוטלה האבחנה בין זכויות הירושה של ילד טבעי ובין זכויות הירושה של ילד מאומץ, ואין עוד צורך בהפניה לדין המיוחד (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 693, בהגדרת "קרוב", ודברי ההסבר לביטול סעיף 16 לחוק הירושה, בנספח ב' לדברי ההסבר).

סעיף 930 מוצע, בין השאר, למחוק את פסקה (2) בסעיף 42 לחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982, מאחר שפסקה זו נוגעת להליך אישור חוזה אחיד לפי חוק החוזים האחידים – הליך המבוטל בחוק המוצע (ראה דברי הסבר לסעיף 931 ולנספח ב').

[121] ס"ח התשמ"א, עמ' 128; התשס"ט, עמ' 114.
[122] ס"ח התשמ"א, עמ' 293; התשע"א, עמ' 110.
[123] ס"ח התשמ"א, עמ' 258; התש"ע, עמ' 514.
[124] ס"ח התשמ"א, עמ' 208; התשע"א, עמ' 53.
[125] ס"ח התשמ"ב, עמ' 218; התשע"א, עמ' 334.

(2) בסעיף 6ס(ד), אחרי "לחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969 (בחוק זה – חוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם))";

(3) בסעיף 6סא(ב), במקום "סעיף 12 לחוק המקרקעין" יבוא "סעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בחוק זה – חוק דיני ממונות)";

(4) בסעיף 17א –

(א) ההגדרה "חוק המקרקעין" – תימחק;

(ב) במקום ההגדרה "בית משותף" יבוא:

""בית משותף" – כהגדרתו בסעיף 607 לחוק דיני ממונות, לרבות "בית" כהגדרתו בסעיף 637 לחוק האמור;";

(ג) במקום ההגדרה "בעל דירה" יבוא:

""בעל דירה" – כהגדרתו בסעיף 607 או בסעיף 637 לחוק דיני ממונות, לפי העניין;";

(ד) בהגדרה "מפקח", אחרי "המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם)";

(ה) בהגדרה "רכוש משותף", במקום "כמשמעותו בפרקים ו' ו־ו'1 לחוק המקרקעין" יבוא "כהגדרתו בסעיף 607 או 637 לחוק דיני ממונות, לפי העניין.";

(5) בסעיף 21ב –

(א) בסעיף קטן (א), במקום "כמשמעותו בחוק המקרקעין" יבוא "כאמור בסעיף 540 לחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף קטן (ב1)(6)(ב), אחרי "לחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם)";

(6) בסעיף 24, במקום "בסעיף 12 לחוק המקרקעין" יבוא "בסעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות";

(7) בסעיף 27ג(ד), אחרי "לחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם)";

(8) בסעיף 38 –

(א) בסעיף קטן (ה), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)";

(ב) בסעיף קטן (ו), במקום "הוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "הוראות פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(9) בסעיף 42, פסקה (2) – תימחק.

תיקון חוק החוזים האחידים

931. בחוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982 –

(1) בשם החוק, אחרי "החוזים האחידים" יבוא "(בית הדין)";

דברי הסבר

סעיף 931 הוראותיו של חוק החוזים האחידים פוצלו, כך שההוראות המהותיות הנוגעות לחוזים אחידים ייכללו בחוק המוצע ואילו ההוראות הנוגעות לבית הדין לחוזים אחידים ייוותרו בחוק נפרד שידון בנושא זה בלבד, ושייקרא: חוק החוזים האחידים (בית הדין), התשמ"ג–1982.

(2) בכותרת פרק א׳, במקום "הוראות יסוד" יבוא "הגדרות";

(3) סעיף 1 – בטל;

(4) בסעיף 2 –

(א) במקום ההגדרה "חוזה אחיד" יבוא:

""חוזה אחיד" – כהגדרתו בסעיף 143 לחוק דיני ממונות;

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ב) ההגדרות "תנאי", "ספק" ו"לקוח" – יימחקו;

(ג) אחרי ההגדרה "בית הדין" יבוא:

""תנאי מקפח" – כמשמעותו בסעיף 144 לחוק דיני ממונות.";

(5) סעיפים 3 עד 5 – בטלים;

(6) פרקים ג׳ וד׳ – בטלים;

(7) סעיפים 22 עד 24 – בטלים;

(8) בסעיף 25(א), פסקאות 3 ו־5 – יימחקו.

תיקון פקודת החברות

932. בפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983, בסעיף 267, האמור בו יסומן "(א)" ואחריו יבוא:

"(ב) לא ניתן להגיש תובענה בשל תביעה, כהגדרתן בחלק שישי: התיישנות, לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רק בשל עיכוב הליכים כאמור בסעיף זה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות של התביעה לפני שחלפה שנה מיום שהסתיים עיכוב ההליכים."

תיקון חוק לעידוד מחקר ופיתוח בתעשייה

933. בחוק לעידוד מחקר ופיתוח בתעשייה, התשמ"ד–1984[126], בסעיף 15(א), פסקה (3) – תימחק.

תיקון חוק זכויות מבצעים ומשדרים

934. בחוק זכויות מבצעים ומשדרים, התשמ"ד–1984[127], בסעיף 4א(ג), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק יסודות התקציב

935. בחוק יסודות התקציב, התשמ"ה–1985[128], בסעיף 29ב(א), במקום "הוראות סעיף 31 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973" יבוא "הוראות סעיף 109(ב) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

דברי הסבר

לפסקה (8)

פסקאות (3) ו־(5) לסעיף 25(א) נמחקו מאחר שהן נוגעות להליך האישור שבוטל בחוק המוצע.

סעיף 932 סעיף 267 לפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983, קובע כי משניתן צו פירוק או משנתמנה מפרק זמני, אין לפתוח או להמשיך בשום הליך נגד חברה אלא ברשות בית המשפט ובתנאים שיקבע. דא עקא, שהוראה זו עלולה להביא להתיישנות התביעה. כדי למנוע זאת מוצע ליצור הוראת הארכה מיוחדת למקרה שבו צו עיכוב ההליכים הוא הגורם היחיד המונע את הגשת התובענה. במקרה זה, מוצע כי תקופת ההתיישנות של תביעת התובע לא תסתיים לפני שחלפה שנה מיום שהסתיים עיכוב ההליכים.

[126] ס"ח התשמ"ד, עמ׳ 100; התשע"א, עמ׳ 150.

[127] ס"ח התשמ"ד, עמ׳ 157; התשס"ח, עמ׳ 515.

[128] ס"ח התשמ"ה, עמ׳ 60; התשע"א, עמ׳ 195.

תיקון חוק שירות הקבע בצבא הגנה לישראל (גמלאות)

936. בחוק שירות הקבע בצבא הגנה לישראל (גמלאות) [נוסח משולב], התשמ"ה–1985[129], בסעיף 64 –

(1) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף זה – פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות)";

(2) בסעיף קטן (ג)(2), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(3) במקום סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ד) לעניין סעיף 484(א)(1) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, רואים גמלה כתגמולי ביטוח."

תיקון חוק כרטיסי חיוב

937. בחוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו–1986[130], בסעיף 20 –

(1) בסעיף קטן (א), במקום "בקשה לאישור החוזה" יבוא "בקשה לבחינת החוזה";

(2) בסעיף קטן (ב), במקום "לבקש אישור חוזה" יבוא "לבקש בחינת חוזה".

תיקון חוק הדואר

938. בחוק הדואר, התשמ"ו–1986[131], בסעיף 75, במקום "בסעיף 12 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בסעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק שכר מינימום

939. בחוק שכר מינימום, התשמ"ז–1987[132] –

(1) בסעיף 1, ההגדרה "חוק ההתיישנות" – תימחק;

(2) בסעיף 8א, במקום "הוראות סעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "הוראות סעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 15א(א), במקום "חוק ההתיישנות" יבוא "חלק שישי: התיישנות, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק שוויון הזדמנויות בעבודה

940. בחוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח–1988[133], בסעיף 10(א)(2), במקום "בסעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "בסעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק ההגבלים העסקיים

941. בחוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח–1988 –

(1) בסעיף 23ג, פסקה (3) – תימחק;

(2) בסעיף 27(א), בפסקה (1), במקום "בקשה לאישור החוזה" יבוא "בקשה לבחינת החוזה";

(3) בסעיף 50, במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

דברי הסבר

סעיף 937 בהתאמה לתיקון המוצע בדבר החלפת הליך האישור של חוזה אחיד, בהליך בחינה של חוזה אחיד כאמור בסעיפים 146א ו־146ב לחוק המוצע, מוצע לתקן גם את המינוחים הקבועים לעניין זה בחוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו–1986.

סעיף 941 בהתאמה לתיקון המוצע בדבר החלפת הליך האישור של חוזה אחיד, בהליך בחינה של חוזה אחיד כאמור בסעיפים 146א ו־146ב המוצעים, מוצע לתקן גם את המינוחים הקבועים לעניין זה בחוק ההגבלים העסקיים, התשמ"ח–1988.

[129] ס"ח התשמ"ה, עמ 142; התשס"ב, עמ' 420.
[130] ס"ח התשמ"ו, עמ' 187; התשס"ח, עמ' 814.
[131] ס"ח התשמ,ו, עמ' 79; התשע"א, עמ' 143.
[132] ס"ח התשמ"ז, עמ' 68; התשס"ח, עמ' 617.
[133] ס"ח התשמ"ח, עמ' 38; התש"ע, עמ' 566.

942. בחוק הרשות הלאומית למלחמה בסמים, התשמ"ח–1988[134], בסעיף 25(א), פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק הרשות הלאומית למלחמה בסמים

943. בחוק הרשות לפיקוח חקלאי, התשמ"ח–1988[135], בסעיף 25(א), פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק הרשות לפיקוח חקלאי

944. בחוק ביטוח נפגעי חיסון, התש"ן–1989[136], בסעיף 7, במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק ביטוח נפגעי חיסון

945. בחוק רשות העתיקות, התשמ"ט–1989[137], בסעיף 31(א), פסקה (7) – תימחק.

תיקון חוק רשות העתיקות

946. בחוק הרשות השניה לטלוויזיה ורדיו, התש"ן–1990[138], בסעיף 129(א), פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק הרשות השניה לטלוויזיה ורדיו

947. בחוק המקרקעין (החלפת ספק גז בבית משותף), התשנ"א–1991[139] –

תיקון חוק המקרקעין (החלפת ספק גז בבית משותף)

(1) במקום סעיף 1 יבוא:

"הגדרות

1. בחוק זה –

"בית משותף" ו"בעל דירה" – כהגדרתם בסעיף 607 לחוק דיני ממונות;

"דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;

"מערכת גז מרכזית" – כמשמעותה בסעיף 627 לחוק דיני ממונות;

"רכוש משותף" ו"תקנון" – כהגדרתם בסעיף 607 לחוק דיני ממונות.";

(2) בסעיף 3, במקום "סעיפים 59ד ו־59ה לחוק המקרקעין" יבוא "סעיפים 623 ו־627 לחוק דיני ממונות";

(3) בתוספת –

(א) בסעיף 1, במקום "בסעיף 59ד(ב) לחוק המקרקעין" יבוא "בסעיף 627(א) לחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף 2, במקום "בסעיף 59ה לחוק המקרקעין" יבוא "בסעיף 623 לחוק דיני ממונות".

948. בחוק עובדים זרים, התשנ"א–1991[140], בסעיף 2(ג), במקום "כמשמעותו בחוק חוזה קבלנות, התשל"ד–1974" יבוא "או שירות כמשמעותם בסעיפים 188 ו־212 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק עובדים זרים

---

[134] ס"ח התשמ"ח, עמ' 90; התשס"ד, עמ' 14.
[135] ס"ח התשמ"ח, עמ' 106; התשס"ג, עמ' 386.
[136] ס"ח התש"ן, עמ' 17; התשנ"ה, עמ' 657.
[137] ס"ח התשמ"ט, עמ' 88; התשס"ה, עמ' 889.
[138] ס"ח התש"ן, עמ' 59; התשע"א, עמ' 302.
[139] ס"ח התשנ"א, עמ' 117; התשס"ח, עמ' 127.
[140] ס"ח התשנ"א, עמ' 112; התשע"א, עמ' 40.

תיקון חוק בתי דין מינהליים

949. בחוק בתי דין מינהליים, התשנ"ב–1992[141], בתוספת, בפרט 14, אחרי "האחידים" יבוא "(בית הדין)".

תיקון חוק לפיצוי נפגעי עירוי דם (נגיף האיידס)

950. בחוק לפיצוי נפגעי עירוי דם (נגיף האיידס), התשנ"ג–1992[142], בסעיף 8, במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק איסוף ופינוי פסולת למיחזור

951. בחוק איסוף ופינוי פסולת למיחזור, התשנ"ג–1993[143] –

(1) בסעיף 1, בהגדרה "בעל בית מגורים", במקום "נציגות הבית המשותף כמשמעותה בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "ועד הבית המשותף כמשמעותו בחלק רביעי: נכסים, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 6(ג), במקום "הוראות חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973" יבוא "הוראות פרק שני: השבת אבידה בחלק משנה רביעי לחלק הרביעי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות

952. בחוק הסדרת הלוואות חוץ בנקאיות, התשנ"ג–1993[144], בסעיף 4, במקום "הוראות סעיפים 12(ב) ו־15 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973" יבוא "הוראות סעיף 98(ב) ו־113 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הרשות לפיתוח הגליל

953. בחוק הרשות לפיתוח הגליל, התשנ"ג–1993[145], בסעיף 23(א), פסקה (7) – תימחק.

תיקון חוק אזורים חופשיים לייצור בישראל

954. בחוק אזורים חופשיים לייצור בישראל, התשנ"ד–1994[146] –

(1) בסעיף 23(ה), במקום "הוראות חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, למעט תרופת אכיפה לפי סעיף 4 לחוק האמור" יבוא "הוראות חלק משנה שישי: תרופות בשל הפרת חיוב, בחלק השלישי לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, למעט תרופת אכיפה לפי פרק שני: אכיפת חיוב שבחלק המשנה האמור";

(2) בסעיף 9(ד), פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק ביטוח בריאות ממלכתי

955. בחוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד–1994[147] –

(1) בסעיף 22, במקום הסיפה החל במילים "ולעניין חוק לתיקון דיני הנזיקין" יבוא "ולעניין סעיפים 480 עד 484 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, לא יראו בקופת חולים או בנותן שירותים כמזיק או כמפר, לפי העניין";

(2) בסעיף 39, אחרי "בחוק הנאמנות" יבוא "(הקדשות ציבוריים וסדרי דין)" ובמקום "לפי סעיף 36 לחוק האמור" יבוא "לפי סעיף 591 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הביטוח הלאומי

956. בחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה–1995[148] –

(1) בסעיף 1 –

דברי הסבר

סעיף 956 מוצע לכלול את הוראת סעיף 82 לפקודת הנזיקין במסגרת חוק הביטוח הלאומי. סעיף 82 לפקודת הנזיקין קובע, כי אם זכאי המבוטח לפי פרק ב' לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד–1953, לפיצויים מן המעביד וכן לגמלה לפי חלק ב' לחוק האמור בגין אותו אירוע, תנוכה הגמלה מסכום הפיצויים. הכלל העקרוני

[141] ס"ח התשנ"ב, עמ' 90; התש"ע, עמ' 382.
[142] ס"ח התשנ"ג, עמ' 7; התשנ"ח, עמ' 100.
[143] ס"ח התשנ"ג, עמ' 116; התשס"ח, עמ' 537.
[144] ס"ח התשנ"ג, עמ' 174 ; התש"ס עמ' 258.
[145] ס"ח התשנ"ג, עמ' 138; התשס"ט, עמ' 318.
[146] ס"ח התשנ"ד, עמ' 216; התשס"ט, עמ' 327.
[147] ס"ח התשנ"ד, עמ' 156; התשע"א, עמ' 146.
[148] ס"ח התשנ"ה, עמ' 210 ; התשע"א, עמ' 355.

(א) אחרי ההגדרה "חוק בית הדין לעבודה" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ב) ההגדרה "פקודת הנזיקין" – תימחק;

(ג) אחרי ההגדרה "פקודת פשיטת הרגל" יבוא:

""פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות" – פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה שלישי לחלק רביעי, בחוק דיני ממונות;";

(2) בסעיף 155, במקום "למעט פקודת הנזיקין" יבוא "למעט פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(3) בסעיף 295, במקום הסיפה החל במילים "בסעיף זה" יבוא:

"בסעיף זה –

"עוולה" – כמשמעותה בפרק הנזיקין בחוק דיני ממונות;

"תלויים" – כהגדרתם בסעיף 443 לחוק דיני ממונות.";

(4) בסעיף 328 –

(א) בכותרת השוליים, אחרי "זכות לתביעה" יבוא "וניכוי גמלה";

(ב) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות";

(ג) אחרי סעיף קטן (ב) יבוא: [נזק 82]

"(ג) היה המקרה שחייב את המוסד לשלם גמלה למבוטח לפי פרק ה' משמש עילה גם לחייב מעביד לשלם פיצויים לאותו הזכאי לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות או לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, תנוכה הגמלה מסכום הפיצויים שהיו מגיעים ממעביד כאמור למבוטח או לתלוי בו כמשמעותו בסעיף 130, אלמלא הוראות סעיף קטן זה; לעניין זה, "גמלה" – השווי הכספי של הגמלאות, להוציא גמלה בעין, שניתנו או שעתידות להינתן לפי פרק ה', לרבות תמורת דמי פגיעה המשתלמת לפי סעיף 343, וגמלה שהופחתה או שנשללה עקב מעשה או מחדל של העובד או שלא ניתנה בגלל בחירה בגמלה אחרת לפי חוק זה, רואים אותה כאילו ניתנה או שעתידה להינתן בשלמותה; הוראות שר הרווחה לפי סעיף 369 בדבר היוון קצבאות ובדבר חישוב ערכן הכספי של גמלאות בעין, כוחן יפה גם לקביעת השווי הכספי של גמלאות לעניין סעיף קטן זה.";

דברי הסבר

בעניין מצוי בסעיף 462 המוצע, ולפיו טובות הנאה שבהן זכה הנפגע במישרין עקב ההפרה ינוכו, בכפוף לאמור בכל חיקוק, מהפיצויים המגיעים לנפגע. על כן, לא נמצא מקום לכלול את סעיף 82 האמור בחוק המוצע, עם זאת בשל חשיבותו וכן בשל ההגדרה המיוחדת של הגמלה כאמור באותו הסעיף, מוצע להעתיקו לחוק ביטוח לאומי [נוסח משולב], התשנ"ה–1995. הסעיף שולב בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, הנוגע לזכות השיבוב של המוסד לביטוח לאומי מן המזיק, ונערכו אף התאמות לחוק האמור. ההגדרה "מעביד" הושמטה בשל היותה מיותרת, ואין בכך כדי לשנות את הדין הקיים.

(5) בסעיף 331, במקום "לפי פקודת הנזיקין" יבוא "לפי פרק הנזיקין בחוק דיני ממונות" ובמקום "על אף הוראות סעיף 84 לפקודה האמורה" יבוא "על אף הוראות סעיף 83 לחוק דיני ממונות";

(6) בסעיף 332, במקום "סעיף 86 לפקודת הנזיקין" יבוא "סעיף 484(א)(1) לחוק דיני ממונות";

(7) אחרי סעיף 333 יבוא:

"סייג לזכות לתביעה

333א. לעניין סימן זה לא יראו את המעביד כצד שלישי שזכויות כלפיו מועברות למוסד.

התיישנות תביעת המוסד או המעביד

333ב. (א) תקופת ההתיישנות של תביעה של המוסד או של המעביד, לפי סימן זה, לא תסתיים לפני שחלפו שנתיים מהיום שבו הכיר המוסד בזכותו של הזכאי לגמלה, אלא אם כן חלפו שלוש שנים מהיום שבו התיישנה תביעת הזכאי לגמלה לפיצויים נגד הצד השלישי.

(ב) התקיים הליך בין הזכאי לגמלה לבין הצד השלישי, יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעת המוסד או המעביד לפי סימן זה כל עוד מתקיים ההליך, והוראות סעיף קטן (א) לא יחולו; לעניין זה, "הליך" – תובענה או משא ומתן שהסתיים בהסכם."

תיקון חוק בית המשפט לענייני משפחה

957. בחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995[149] –

(1) בסעיף 1, בהגדרה "ענייני משפחה", בפסקה (6)(ה), במקום "הירושה" יבוא "הליכי ירושה" ובמקום "לרבות" יבוא "או חלק חמישי: ירושה בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, לרבות בקשה למתן צו ירושה או צו קיום צוואה שהועברה בידי הרשם לענייני ירושה לבית המשפט ולרבות";

דברי הסבר

לפסקה (7)

תביעתו של המוסד לביטוח לאומי או של מעביד נגד צד שלישי מזיק (להלן – תביעת השיבוב) על פי סימן ד' להוראות פרק י"ד לחוק הביטוח הלאומי, מחייבת התייחסות מיוחדת בכל הנוגע להתיישנותה. ככל תביעה שבתחלוף, עומד המוסד או המעביד בנעלי הניזוק בתביעתו לפיצוי בשל הנזק, ולפיכך נמנית תקופת ההתיישנות של תביעת השיבוב החל מהמועד שבו נוצרה התביעה של הניזוק נגד המזיק. עובדה זו יוצרת קשיים רבים במימוש התביעה לשיבוב בדרך של הגשת תובענה: הוראות מיוחדות החלות על היחסים שבין הניזוק למוסד על פי חוק הביטוח הלאומי, והאופי הסוציאלי המובהק של פעילותו, מונעים שלילת גמלאות מהזכאי להם גם במצבים שבהם השתהה בפנייה למוסד בתביעה לגמלה ואף אם איחר להודיע על כך, שהוא מנהל או ניהל תובענה מקבילה נגד המזיק. ככל שידיעתו של המוסד כי יידרש לשלם גמלאות לניזוק מאוחרת יותר, כך קיים סיכוי גבוה יותר, כי תיטען טענת התיישנות נגד תביעת השיבוב שלו מצד המזיק. מצב דברים זה מהווה תמריץ שלילי לצדדים המעורבים לפגוע בזכות השיבוב של המוסד, באופן לא מוצדק.

מוצע על כן, בפסקת משנה (א), לתקן את חוק הביטוח הלאומי באופן שיותיר למוסד תקופה של שנתיים לפחות מיום שהכיר בתביעת הזכאי לגמלה, להגיש תובענה נגד המזיק. עם זאת, לצורך האיזון וכדי למנוע השתהות לא מוצדקת בהגשת התובענה מצד המוסד, מוצע להגביל את התקופה באופן שאם חלפו שלוש שנים ממועד התיישנות התביעה בין המזיק לניזוק, תתיישן גם התביעה לשיבוב, אף אם טרם חלפה תקופת השנתיים האמורה.

פסקת משנה (ב) המוצעת מבהירה, כי במקרה שבו התקיים הליך בין הזכאי לגמלה לבין הצד השלישי, דהיינו, התקיים דיון בתובענה בבית המשפט או שנוהל משא ומתן להסכם מחוצה לו, יושעה מירוץ תקופת ההתיישנות של תביעת המוסד או המעביד לפי סימן זה כל עוד מתקיים ההליך, והוראות סעיף קטן (א) לא יחולו.

סעיף 957 סעיף 67א(ב) לחוק הירושה קובע הוראה דיונית, ולפיה יראו בבקשה שהועברה מהרשם לענייני ירושה לבית המשפט לענייני משפחה כאילו היא תובענה. הואיל ואין מקום להוראה זו בחלק החמישי בחוק המוצע, בהיותה הוראה דיונית, והואיל והוראות חוק הירושה לאחר שיתוקנו לא יתייחסו להעברת הבקשה

[149] ס"ח התשנ"ה, עמ' 393 ; התשע"א עמ' 83.

(2) בסעיף 8(ה), במקום "לפי חוק הירושה, התשכ"ה–1965" יבוא "לפי חוק הליכי ירושה, התשכ"ה–1965, או לפי חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

958. בחוק המחשבים, התשנ"ה–1995[150], בסעיף 7, ברישה, במקום "על פי פקודת הנזיקין [נוסח חדש], והוראותיה של פקודה זו" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, והוראות הפרק האמור".

תיקון חוק המחשבים

959. בחוק משק החשמל, התשנ"ו–1996[151] –

(1) בסעיף 28, פסקה (6) – תימחק;

(2) בסעיף 51, במקום "סעיף 12 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "סעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק משק החשמל

960. בחוק פיקוח על מחירי מצרכים ושירותים, התשנ"ו–1996[152], בסעיף 39, במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק פיקוח על מחירי מצרכים ושירותים

961. בחוק המתווכים במקרקעין, התשנ"ו–1996[153], בסעיף 1 –

(1) בהגדרה "מקרקעין", במקום "כהגדרתם בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כהגדרתם בסעיף 6 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בהגדרה "זכות במקרקעין", במקום "בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "בחלק רביעי: נכסים, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק המתווכים במקרקעין

962. בחוק הגנה על עובדים (חשיפת עבירות ופגיעה בטוהר המידות או במינהל התקין), התשנ"ז–1997[154], בסעיף 3(א)(2), במקום "הוראות סעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "הוראות סעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הגנה על עובדים (חשיפת עבירות ופגיעה בטוהר המידות או במינהל התקין)

963. בחוק הרשות הלאומית להסמכת מעבדות, התשנ"ז–1997[155], בסעיף 25(א), פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק הרשות הלאומית להסמכת מעבדות

964. בחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח–1998[156], בתוספת, בפרט 1, במקום "חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "חוק דיני ממונות, התשע"א–2011" ואחרי "לחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969".

תיקון חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה

965. בחוק הדיור הציבורי (זכויות רכישה), התשנ"ט–1998[157] –

(1) בסעיף 7(2), במקום "כמשמעותם בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 (להלן – חוק המקרקעין)" יבוא "כמשמעותם בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בחוק זה – חוק דיני ממונות)";

(2) בסעיף 9(א), בהגדרה "זכויות בניה" במקום "סעיף 60 לחוק המקרקעין" יבוא "סעיף 635 לחוק דיני ממונות".

תיקון חוק הדיור הציבורי (זכויות רכישה)

---

150 ס"ח התשנ"ה, עמ' 366.

151 ס"ח התשנ"ו, עמ' 208; התשס"ט, 173.

152 ס"ח התשנ"ו, עמ' 192; התשס"ז, עמ' 79.

153 ס"ח התשנ"ו, עמ' 70; התשס"ו, עמ' 322.

154 ס"ח התשנ"ז, עמ' 66; התשס"ח, עמ' 574.

155 ס"ח התשנ"ז, עמ' 156; התשס"ב, עמ' 165.

156 ס"ח התשנ"ח, עמ' 202; התשע"א, עמ' 106.

157 ס"ח התשנ"ט, עמ' 2; התשע"א, עמ' 192.

תיקון חוק לא תעמוד על דם רעך

966. בחוק לא תעמוד על דם רעך, התשנ"ח–1998[158], בסעיף 2(א), במקום "הוראות סעיף 5 לחוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979" יבוא "הוראות סעיף 414 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק שוויון לאנשים עם מוגבלות

967. בחוק שוויון לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998[159] –

(1) בסעיף 14(2), במקום "בסעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970" יבוא "בסעיף 447(א)(2) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 19ח(ו), בהגדרה "חוכר לדורות", במקום "כמשמעותו בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כאמור בסעיף 540 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 19נא(א), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק למניעת הטרדה מינית

968. בחוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח–1998[160] –

(1) בסעיף 6(א), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 6(ג), במקום "והוראות סעיפים 18א ו־18ב לחוק ההתיישנות, התשי"ח–1958" יבוא "והוראות סעיפים 850 ו־851 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק עוולות מסחריות

969. בחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999[161], בסעיף 11, במקום "ופקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן – פקודת הנזיקין) תחול עליה" יבוא "ופרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, יחול עליה".

תיקון חוק החברות

970. בחוק החברות, התשנ"ט–1999 –

(1) בסעיף 1, בהגדרה "חוק הנאמנות", במקום "חוק הנאמנות, התשל"ט–1979" יבוא "חוק הנאמנות (הקדשות ציבוריים וסדרי דין), התשל"ט–1979";

(2) בסעיף 252(א), במקום "בסעיפים 35 ו־36 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "בסעיף 386 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(3) בסעיף 345ל(ב), אחרי "חוק הנאמנות" יבוא "או מכוח הוראות פרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(4) בסעיף 350(ז), במקום "לפי חוק ההתיישנות, התשי"ח–1958" יבוא "חלק שישי: התיישנות, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, או לפי חוק ההתיישנות (תביעות במקרקעין), התשי"ח–1958, לפי העניין".

תיקון חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים

971. בחוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א–2000[162], בסעיף 5(א), במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק שלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק איסור הלבנת הון

972. בחוק איסור הלבנת הון, התש"ס–2000[163], בסעיף 11א, בהגדרה, "נאמן", במקום "כמשמעותו בחוק הנאמנות, התשל"ט–1979" יבוא "כמשמעותו בפרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

---

158 ס"ח התשנ"ח, עמ' 245.

159 ס"ח התשמ"ח, עמ' 38; התש"ע, עמ' 619.

160 ס"ח התשנ"ח, עמ' 166; התש"ע, עמ' 570.

161 ס"ח התשנ"ט, עמ' 146.

162 ס"ח התשס"א, עמ' 58; התשס"ה, עמ' 332.

163 ס"ח התש"ס, עמ' 239; התש"ע, עמ' 544.

תיקון חוק חתימה אלקטרונית

973. בחוק חתימה אלקטרונית, התשס"א–2001[164], בתוספת הראשונה –

(1) בפרט 1, במקום "חוק הירושה, התשכ"ה–1965" יבוא "חלק חמישי: ירושה, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) במקום פרט 2 יבוא:

"2. פרק חמישי: נאמנות, בחלק משנה שני לחלק הרביעי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, לעניין כתב נאמנות;".

תיקון חוק תאגידי מים וביוב

974. בחוק תאגידי מים וביוב, התשס"א–2001[165] –

(1) בסעיף 2 –

(א) בהגדרה "בעל המקרקעין", במקום "כמשמעותה בחוק המקרקעין" יבוא "כמשמעותה בסעיף 540 לחוק דיני ממונות";

(ב) אחרי ההגדרה "חברה" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ג) ההגדרות "חוק החוזים (חלק כללי)" ו"חוק המקרקעין" – יימחקו;

(2) בסעיפים 25(ז) ו־26(ג), במקום "לפי סעיף 31 לחוק החוזים (חלק כללי)" יבוא "לפי סעיף 109(ב) לחוק דיני ממונות";

(3) בסעיף 50, במקום "בסעיף 12 לחוק המקרקעין" יבוא "בסעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות".

תיקון חוק משק הגז הטבעי

975. בחוק משק הגז הטבעי, התשס"ב–2002[166] –

(1) בסעיף 2, בהגדרה "בעל המקרקעין", במקום "כמשמעותה בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "כמשמעותה בסעיף 540 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 54, במקום "סעיף 12 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "סעיף 537(ב) לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק שירות נתוני אשראי

976. בחוק שירות נתוני אשראי, התשס"ב–2002[167], בסעיף 41, במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2003)

977. בחוק הסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2003), התשס"ג–2003[168] –

(1) בסעיף 43 –

(א) במקום ההגדרה "הערת אזהרה", "משכנתה", "רשם" יבוא:

דברי הסבר

כאמור, מוצע לתקן את סעיף ההסכמה בחוק בית המשפט לענייני משפחה (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 752 המוצע).

סעיף 977 מוצע לתקן, בין השאר, את סעיף 46(א) לחוק הסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2003), התשס"ג–2003, כך שההפניה לסעיף 87 לחוק המקרקעין שיוחלף בחוק המוצע תימחק.

[164] ס"ח התשס"א, עמ' 210; התש"ע, עמ' 558.
[165] ס"ח התשס"א, עמ' 454; התשס"ט, עמ' 221.
[166] ס"ח התשס"ב, עמ' 55; התשע"א, עמ' 192.
[167] ס"ח התשס"ב, עמ' 104; התשס"ז, עמ' 415.
[168] ס"ח התשס"ג, עמ' 150; התשס"ח, עמ' 853.

""הערת אזהרה" ו"משכנתה" – כמשמעותם בחלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין בחלק הרביעי לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(ב) ההגדרה "חוק המקרקעין" – תימחק;

(ג) אחרי ההגדרה "מבטח" יבוא:

""רשם" – כהגדרתו בחוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969;";

(2) בסעיף 46(א), במקום "על אף הוראות סעיף 87 לחוק המקרקעין, ובלי לגרוע מכל דין אחר" יבוא "בלי לגרוע מהוראות כל דין".

תיקון חוק התכנית להבראת כלכלת ישראל (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנות הכספים 2003 ו־2004)

978. בחוק התכנית להבראת כלכלת ישראל (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנות הכספים 2003 ו־2004), התשס"ג–2003[169], בסעיף 80(4), במקום "כאמור בפרק ג' לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981" יבוא "כאמור בסימן ג' לפרק תשיעי: חוזה ביטוח, בחלק משנה שלישי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק רשות הספנות והנמלים

979. בחוק רשות הספנות והנמלים, התשס"ד–2004[170] –

(1) בסעיף 1(א) –

(א) ההגדרה "חוק המקרקעין" – תימחק;

(ב) בהגדרה "מקרקעין", במקום "כהגדרתם בחוק המקרקעין" יבוא "כהגדרתם בסעיף 6 לחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

(2) בסעיף 12, אחרי "בחוק המקרקעין" יבוא "(יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969".

תיקון חוק הנהיגה הספורטיבית

980. בחוק הנהיגה הספורטיבית, התשס"ו–2005[171], בסעיף 30(ב), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק בייעוץ פנסיוני ובשיווק פנסיוני)

981. בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק בייעוץ פנסיוני ובשיווק פנסיוני), התשס"ה–2005[172], בסעיף 17א(ב) –

(1) ברישה, במקום "והוראות לפי חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981 (בסעיף קטן זה – חוק חוזה הביטוח)" יבוא "לפי פרק תשיעי: חוזה ביטוח, בחלק משנה שלישי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011 (בסעיף קטן זה – חוק דיני ממונות);

(2) במקום פסקה (1) יבוא:

"(1) הוראות סעיף 323(א) לחוק דיני ממונות;".

תיקון חוק פינוי ובינוי (פיצויים)

982. בחוק פינוי ובינוי (פיצויים), התשס"ו–2006[173] –

(1) בסעיף 1 –

(א) בהגדרה "בית משותף" –

---

[169] ס"ח התשס"ג, עמ' 386; התשס"ט, עמ' 173.

[170] ס"ח התשס"ד, עמ' 456; התשס"ט, עמ' 330.

[171] ס"ח התשס"ו, עמ' 110; התשס"ט, עמ' 219.

[172] ס"ח התשס"ה, עמ' 918; התשס"ח, עמ' 160.

[173] ס"ח התשס"ו, עמ' 171; התשע"א, עמ' 181.

(1) בפסקה (1), במקום "כמשמעותו בפרק ו' לחוק המקרקעין" יבוא "כמשמעותו בפרק שלישי: בתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי, בחוק דיני ממונות";

(2) בפסקה (2), במקום "בפרק ו'1 לחוק המקרקעין" יבוא "בפרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי, בחוק דיני ממונות";

(ב) במקום ההגדרה "דירה", "בעל דירה", "רכוש משותף" יבוא:

""בעל דירה", "רכוש משותף" – כהגדרתם בסעיף 607 או 637 לחוק דיני ממונות, לפי העניין;";

"דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;".

(ג) במקום ההגדרה "חוק המקרקעין" יבוא:

""חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(2) בסעיף 5 –

(א) בכותרת השוליים, במקום "פקודת הנזיקין" יבוא "פרק הנזיקין";

(ב) במקום "הוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות".

תיקון חוק הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים (הוראת שעה)

983. בחוק הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים (הוראת שעה), התשס"ו–2006[174], בסעיף 22, פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק נכסים של נספי השואה (השבה ליורשים והקדשה למטרות סיוע והנצחה)

984. בחוק נכסים של נספי השואה (השבה ליורשים והקדשה למטרות סיוע והנצחה), התשס"ו–2006[175] –

(1) בסעיף 2 –

(א) אחרי ההגדרה "ועדת ערר" יבוא:

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ב) ההגדרה "חוק הנאמנות" – תימחק;

(2) בסעיף 46(א), במקום "הוראות סעיפים 10 ו־13 לחוק הנאמנות" יבוא "הוראות סעיפים 434, 437, 438, 576(א), (ב) ו־(ד) ו־581 לחוק דיני ממונות";

(3) בסעיף 53(א), במקום "הוראות סעיפים 10 ו־13 לחוק הנאמנות" יבוא "הוראות סעיפים 434, 437, 438, 576(א), (ב) ו־(ד) ו־581 לחוק דיני ממונות";

(4) בסעיף 59(ז), ברישה, במקום "הוראות סעיף 31 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973" יבוא "הוראות סעיפים 117 ו־419(7) לחוק דיני ממונות";

(5) בסעיף 65(ד), במקום "הוראות סעיפים 10 ו־13 לחוק הנאמנות" יבוא "הוראות סעיפים 434, 437, 438, 576(א), (ב) ו־(ד) ו־581 לחוק דיני ממונות".

תיקון חוק פיצוי לנפגעי פוליו

985. בחוק פיצוי לנפגעי פוליו, התשס"ז–2007[176], בסעיף 10 –

(1) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011";

---

[174] ס"ח התשס"ו, עמ' 347.

[175] ס"ח התשס"ו, עמ' 202.

[176] ס"ח התשס"ז, עמ' 161; התשס"ח, עמ' 104.

(2) בסעיף קטן (ב), במקום "לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "לפי פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי, בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק זכות יוצרים

986. בחוק זכות יוצרים, התשס"ח–2007[177], בסעיף 52, במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק הסדרת הטיפול בחופי הכנרת

987. בחוק הסדרת הטיפול בחופי הכנרת, התשס"ח–2008[178], בסעיף 23, פסקה (6) – תימחק.

תיקון חוק אוויר נקי

988. בחוק אוויר נקי, התשס"ח–2008[179], בסעיף 70, במקום "והוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש]" יבוא "והוראות פרק ראשון: נזיקין, בחלק משנה רביעי לחלק השלישי בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011".

תיקון חוק המקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה)

989. בחוק המקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה), התשס"ח–2008[180] –

(1) בסעיף 1 –

(א) במקום ההגדרה "בית משותף", "בעל דירה", "דירה", "רכוש משותף" יבוא:

""בית משותף", "בעל דירה", רכוש משותף" – כהגדרתם בסעיף 607 לחוק דיני ממונות;

"דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;";

(ב) אחרי ההגדרה "הרחבה" יבוא:

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(ג) בהגדרה "חוק המקרקעין", במקום "חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969" יבוא "חוק המקרקעין (יישוב סכסוכים, מקרקעי ציבור, ייעוד ומרשם), התשכ"ט–1969";

(2) בסעיף 2 –

(א) בסעיף קטן (א), במקום "לפי פרק ו' לחוק המקרקעין" יבוא "לפי פרק שלישי: בתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(ב) בסעיף קטן (ב), במקום "חוק המקרקעין" יבוא "חלק משנה שלישי: הוראות מיוחדות למקרקעין, לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(3) בסעיף 5(א), במקום "בחוק המקרקעין" יבוא "בפרק שלישי: בתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(4) בסעיף 6, במקום "סעיף 71ג(ב) עד (ה) לחוק המקרקעין" יבוא "סעיף 632(ב) עד (ד) לחוק דיני ממונות" ובמקום "בסעיף קטן (ד)" יבוא "בסעיף קטן (ג)";

(5) בסעיף 8(א), במקום "סעיף 58 לחוק המקרקעין" יבוא "סעיף 615 לחוק דיני ממונות" ובמקום "בפרק ו' לחוק המקרקעין" יבוא "בפרק שלישי: בתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות";

(6) בסעיף 10(א), במקום "סעיף 58 לחוק המקרקעין" יבוא "סעיף 615 לחוק דיני ממונות";

---

177 ס"ח התשס"ח, עמ' 34.

178 ס"ח התשס"ח, עמ' 450; התשס"ט, עמ' 318.

179 ס"ח התשס"ח, עמ' 752; התשס"ט, עמ' 307.

180 ס"ח התשס"ח, עמ' 124.

(7) בסעיף 11, ברישה, במקום "כמשמעותו בסעיף 59 לחוק המקרקעין" יבוא "כהגדרתו בסעיף 622(א) לחוק דיני ממונות";

(8) בסעיף 12, במקום "שפרק ו' לחוק המקרקעין חל עליו" יבוא "שפרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק דיני ממונות, חל עליו".

תיקון חוק להגנה על עדים

990. בחוק להגנה על עדים, התשס"ט–2008[181], בסעיף 20(ב)(2), אחרי "בהתאם להוראות" יבוא "פרק שני: כשרות לביצוע פעולה משפטית, לחלק השני בחוק דיני ממונות, התשע"א–2011, והוראות".

תיקון חוק הגבלת שירותי שמירה בבתים משותפים

991. בחוק הגבלת שירותי שמירה בבתים משותפים, התשס"ט–2008[182], בסעיף 1 –

(1) במקום ההגדרה "בית משותף" יבוא:

""בית משותף" – כהגדרתו בסעיף 607 לחוק דיני ממונות, לרבות בית שאינו רשום כבית משותף כמשמעותו בפרק רביעי: בתים שאינם רשומים כבתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק הרביעי בחוק האמור, המשמש בעיקרו למגורים;";

(2) במקום ההגדרה "דירה", "רכוש משותף" יבוא:

""דירה" – כהגדרתה בסעיף 499 לחוק דיני ממונות;

"חוק דיני ממונות" – חוק דיני ממונות, התשע"א–2011;";

(3) אחרי ההגדרה "קצין משטרה בכיר" יבוא:

""רכוש משותף" – כהגדרתו בסעיף 607 לחוק דיני ממונות."

פרק שלישי: תחילה, תחולה והוראות מעבר

תחילה

992. תחילתו של חוק זה שנה מיום פרסומו (בפרק זה – יום התחילה).

חיובים, פעולות משפטיות ותרופות – תחולה

993. (א) על חיוב שנוצר לפני יום התחילה, על פעולה משפטית המבוצעת מכוחו של חיוב כאמור או על תרופה בשל הפרת חיוב כאמור, ימשיכו לחול הוראות הדין שחלו עליהם ערב יום התחילה.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), הוראות פרק שמיני: חוזים אחידים, בחלק משנה שני לחלק השלישי יחולו גם על בקשות לאישור חוזה אחיד אשר במועד תחילתו של חוק זה טרם התקבלה לגביהן החלטה סופית של בית הדין לחוזים אחידים, ואולם הוראות סעיפים 12 עד 15 לחוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982, ימשיכו לחול על בקשות כאמור.

דברי הסבר

פרק שלישי: תחילה, תחולה והוראות מעבר

סעיף 992 מוצע לקבוע, כי החוק המוצע ייכנס לתוקף רק שנה לאחר מועד פרסומו. זאת במטרה לאפשר לציבור להיערך לקראת כניסתו לתוקף של החוק החדש.

סעיף 993 לסעיף קטן (א)

הוראת המעבר קובעת כי על חיוב שנוצר לפני יום התחילה, על פעולה משפטית מכוחו של חיוב כאמור או על תרופה בשל הפרת חיוב כאמור, יחול הדין הקודם. הוראה זו ממשיכה בדרכן של הוראות המעבר המופיעות בחוקים הקיימים אשר מבהירות את תחולת הדין הקודם על חיובים שנוצרו קודם לחקיקתם. כך למשל, סעיף 64 לחוק החוזים וסעיף 25 לחוק התרופות קובעים כי על חוזים שנכרתו לפני תחילת אותם החוקים יוסיף לחול הדין הקודם.

לסעיף קטן (ב)

לאור מטרותיה של הצעת החוק, כאמור לעיל, מוצע להחיל את הוראותיה גם גם על בקשות לאישור חוזה אחיד אשר הוגשו לבית הדין ובמועד תחילתו של התיקון

[181] ס"ח התשס"ט, עמ' 98; התש"ע, עמ' 571.

[182] ס"ח התשס"ט, עמ' 26.

נכסים – תחולה והוראת מעבר

994. (א) הוראות חוק זה יחולו גם על זכות בנכס שהוקנתה לפני יום התחילה, לרבות נאמנות שתחילתה לפני היום האמור.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), על זכות בנכס שהוקנתה לפני יום התחילה ושחוק זה אינו מכיר בה, ימשיכו לחול הוראות הדין שחלו עליה ערב יום התחילה.

(ג) כתב הקדש כמשמעותו בחוק הנאמנות, התשל"ט–1979, כנוסחו ערב יום התחילה, שנעשה לפני יום התחילה יראו אותו, לעניין חוק זה, ככתב נאמנות.

(ד) על אף הוראות סעיף קטן (א), נאמנות לא תתבטל לפי הוראות סעיף 588(ב) אלא אם כן חלפו עשרים שנים מיום התחילה.

ירושה – תחולה והוראת מעבר

995. (א) מי שנפטר לפני יום התחילה, ימשיכו לחול על ירושתו הוראות הדין שחלו עליה ערב יום התחילה.

(ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), עשה אדם צוואה ערב יום התחילה ונפטר לאחר המועד האמור, תהיה הצוואה תקפה, מבחינת צורתה ומבחינת תוכנה, אם היתה תקפה לפי הדין שחל ערב יום התחילה או אם היא תקפה לפי הוראות חלק חמישי: ירושה.

(ג) על כספים שיש לשלמם עקב פטירתו של אדם, שמקורם בכספים שהופקדו לפני יום התחילה בשל חוזה ביטוח חיים או בקופת גמל כהגדרתה בסעיף 816 או שהופקדו על פי עילה דומה, ימשיכו לחול הוראות סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, כנוסחן ערב יום התחילה.

דברי הסבר

המוצע טרם התקבלה לגביהן החלטה סופית של בית הדין, למעט ההוראות הנוגעות לביטולו של הליך האישור של חוזה אחיד. זאת, בשל הסתמכותם של מגישי הבקשה לאישור החוזה האחיד על הליך האישור המתנהל לפני בית הדין בעניינם.

נוסח חוק החוזים הקיים:

"תחילה והוראת מעבר

64. תחילתו של חוק זה ביום א' באלול התשל"ג (29 באוגוסט 1973); על חוזים שנכרתו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

נוסח חוק התרופות הקיים:

"תחילה והוראת מעבר

25. תחילתו של חוק זה ביום א' בניסן התשל"א (27 במרס 1971); על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

סעיף 994 בשונה מהוראת התחולה לגבי חיובים, מאחר שתוחלת חיי הקניין והזכות בנכסים היא ארוכה, מוצע לקבוע שהחוק יחול על זכות בנכס אף אם הוקנתה לפני יום התחילה. עם זאת, התחולה של החוק המוצע לגבי זכות בנכס שהוקנתה לפני יום התחילה, מוגבלת, והחוק לא יחול על זכות שהחוק המוצע אינו מכיר בה; על זכות זו יחול הדין הקודם.

ככלל הוראת המעבר המוצעת דומה להוראת המעבר בסעיף 166 לחוק המקרקעין הקיים, ואולם נעשו כמה שינויים: ההוראה המוצעת אינה מתייחסת אך ורק למקרקעין אלא לכלל הנכסים; המונחים המופיעים בסעיפים קטנים (א) ו־(ב) של החוק הקיים "מכיר" ו"דן" וכן "מוקנית" ו"נוצרה" אוחדו למונח אחד, כדי למנוע ריבוי מונחים לעניין זהה. ההתייחסות להתחייבות לעסקה במקרקעין, בהיותה חיוב, מצויה בסעיף 993 המוצע.

בהוראה התייחסות מפורשת גם להיבטים מסוימים של דיני הנאמנות. ראשית, לעניין כתב הקדש שקדם לתחילתו של החוק המוצע – לכך נקבע כי כתב ההקדש שנעשה לפני תחילתו של החוק יהיה לצורך החוק כתב נאמנות. שנית נקבעה תקופה של 20 שנים שבה נאמנות לא תתבטל על פי הוראות סעיף 588(ב) המוצע. הוראה זו מגבילה נאמנות למאה שנים ממועד יצירתה או ממועד פטירת יוצר הנאמנות (ראו סעיף 588 המוצע ודברי ההסבר לו).

נוסח חוק המקרקעין הקיים:

"הוראות מעבר

166. (א) עיסקה במקרקעין, והתחייבות לעיסקה כזאת, שנעשו לפני תחילת חוק זה, וכן זכות במקרקעין שהיתה מוקנית ערב תחילתו וחוק זה אינו מכיר בה, יוסיף לחול עליהן הדין הקודם.

(ב) זכות במקרקעין שחוק זה דן בה יחול עליה חוק זה אף אם נוצרה לפני תחילתו."

סעיף 995 בדומה להוראת המעבר שבחוק הירושה, מוצע כי על ירושת אדם שנפטר לפני תחילת החוק המוצע יחול הדין שהיה קיים בעת הפטירה. הוראה זו נועדה להבטיח כי שינוי הדין ככל שקיים בחוק המוצע לא ישפיע על הסתמכות שהיתה למוריש על הדין שחל במועד פטירתו.

התיישנות – תחולה והוראת מעבר

996. (א) על תביעה שהתיישנה לפני יום התחילה, לפי הדין שחל עליה ערב יום התחילה (בסעיף זה – הדין הקודם), ימשיכו לחול הוראות הדין הקודם.

(ב) על תביעה לגבי נזק שנגרם בעקבות השואה, שהתיישנותה לפי הדין הקודם מאוחרת להתיישנותה לפי הוראות החלק השישי, ימשיכו לחול הוראות הדין הקודם.

(ג) על תביעה שנוצרה לפני יום התחילה וביום האמור טרם התיישנה לפי הדין הקודם, יחולו הוראות החלק השישי, ואולם תביעה כאמור שהתיישנותה לפי הוראות החלק השישי מוקדמת להתיישנותה לפי הוראות הדין הקודם, לא תתיישן לפי הוראות החלק האמור לפני חלוף ארבע שנים מיום התחילה, אלא אם כן התיישנה במהלך תקופה זו לפי הדין הקודם.

דברי הסבר

עם זאת, וככל שעסקינן בצוואה שערך המצווה לפני תחילת החוק, אך נפטר לאחריה, מוצעות הוראות מקלות – הצוואה תהיה תקפה מבחינת צורה ותוכן אם היתה תקפה כאמור, לפי חוק הירושה או לפי החוק המוצע. הוראה זו באה להבטיח שלא ייפגעו זכויות של מצווה שהסתמך על הדין שחל בעת עריכת הצוואה (חוק הירושה) או שהסתמך על הדין שחל לאחר התחילה ולפני פטירתו (החוק המוצע). הואיל ולא ניתן לקבוע על איזה דין הסתמך מצווה במצב כאמור, מוצע לקבוע כי די בכך שהצוואה תקפה לפי אחת ממערכות הדינים, כדי להכשירה.

ביחס לזכויות שמלבר עיזבון (סעיף 147 לחוק הירושה, שהוחלף בסעיף 816 לחוק המוצע) – מוצע כי הדין החדש יחול רק על הפקדות חדשות של כספים בקופת גמל או על פי חוזה לביטוח חיים, החל ממועד התחילה ואילך. בדומה, גם ביחס לזכויות שנוצרו אגב עילה דומה לחברות בקופת גמל, לפני מועד התחילה, ואשר סעיף 147 לחוק הירושה מתייחס אליהן בלשונו הכללית, יחול הדין שלפני מועד התחילה.

נוסח חוק הירושה הקיים:

"הוראת מעבר

157. מי שמת לפני תחילת חוק זה, יחול על ירושתו הדין שעמד בתקפו ערב תחילתו של חוק זה.

דין צוואות דומות

158. (א) צוואה שנעשתה לפני תחילתו של חוק זה והמצווה מת אחרי תחילתו –

(1) כשרה, מבחינת צורתה ומבחינת תכנה, אם היתה כשרה ערב תחילתו של חוק זה או לפי הוראות חוק זה;

(2) אין לפסלה בשל דבר שאיננו עילה לביטול צוואה על פי חוק זה.

(ב) מי שעשה צוואה לפני תחילתו של חוק זה רשאי לבטלה, אחרי תחילתו, לפי הוראות חוק זה."

סעיף 996 בהשוואה לדין הקיים, ההסדר המוצע בחלק השישי מאחר או מקדים את מועדי התיישנותן של תביעות, אם בדרך של שינוי בתקופות ההתיישנות, אם בדרך של שינוי בכללי ההשעיה וההארכה ואם בדרך של שינוי כללי תחילת מירוץ תקופת ההתיישנות. כדי להגן על ציפיות לגיטימיות, לאפשר לציבור התובעים להיערך כיאות לקראת השינויים שמציע החוק, ובה בעת להחיל את הוראותיו המשופרות על תביעות תלויות ועומדות, מוצעים ההסדרים האלה:

לסעיף קטן (א)

ההוראה המוצעת מבהירה, כי תביעות שהתיישנו לפי הדין הקודם לא "יתעוררו לחיים" על ידי הוראות החוק המוצע.

לסעיף קטן (ב)

מוצע לקבוע כי הוראות החוק המוצע לא יוכלו לגרום להתיישנות תביעה הנוגעת לנזק הקשור לשואה, אם לא היתה מתיישנת לפי הדין הקודם. לאור אופיין המיוחד של תביעות מסוג זה, אשר טומנות בחובן הצדקות רבות להגנה על האינטרס של התובע במימוש זכותו, מוצדק למנוע פגיעה בהם כאשר הוראות החוק המוצע מקצרות אותה.

לסעיף קטן (ג)

על תביעות שלא התיישנו על פי הדין הקודם, וההסדר החדש מאחר את מועד ההתיישנות בהשוואה לדין הקודם, יחול ההסדר החדש במלואו. כל עוד תקופת ההתיישנות טרם הושלמה וחבותו של הנתבע בעינה עומדת, אין הוא יכול להישמע בטענה שאיחור מועד ההתיישנות פוגע בציפיות לגיטימיות שלו. לעומת זאת, בתביעות שלא התיישנו על פי הדין הקודם, וההסדר החדש מקדים את מועד ההתיישנות בהשוואה לדין הקודם, ייהנה הנתבע מההסדר המתוקן. במצבים אלה, לא יוכל התובע להישמע בטענה כי קיימת לו זכות מוקנית לעניין מועד ההתיישנות. עם זאת, יש להבטיח כי לתובע ייוותר פרק זמן סביר להיערך למימוש התביעה בתוך תקופת הזמן שקוצרה. לצורך כך מוצעת תקופת הארכה בת 4 שנים החל מיום תחילת חוק זה. הארכה זו תחול, לדוגמה, על מי שלא היה חשוף כלל להתיישנות על פי הדין הקודם, ועתה, על פי הדין החדש, מוצא כי תביעתו התיישנה.

תוספת ראשונה

(סעיף 378)

1. המוסד לביטוח לאומי כמשמעותו בחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה–1995[183];
2. בנק ישראל כמשמעותו בחוק בנק ישראל, התשי"ד–1954[184];
3. שירות התעסוקה כמשמעותו בחוק שירות התעסוקה, התשי"ט–1959[185];
4. הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים כהגדרתה בחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח–1998;
5. הרשות לפיקוח חקלאי כמשמעותה בחוק הרשות לפיקוח חקלאי, התשמ"ח–1988;
6. רשות ניירות ערך כמשמעותה בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968[186];
7. רשות העתיקות כהגדרתה בחוק רשות העתיקות, התשמ"ט–1989;
8. הרשות השניה לטלוויזיה ורדיו כמשמעותה בחוק הרשות השניה לטלוויזיה ורדיו, התש"ן–1990;
9. רשות שדות התעופה, כמשמעותה בחוק רשות שדות התעופה, התשל"ז–1977, לעניין תפקידיה לפי חוק הטיס (ביטחון בתעופה האזרחית), התשל"ז–1977[187], וחוק להסדרת הביטחון בגופים ציבוריים, התשנ"ח–1988[188].

תוספת שנייה

(סעיפים 614(ה) ו־638)

תקנון מצוי של בעלי הדירות בבית משותף

הגדרות לתקנון המצוי [תק 1]

1. בתקנון זה, "בעל דירה" ו"רכוש משותף" – כהגדרתם בסעיף 607, לפי העניין.

דברי הסבר

התוספת הראשונה

התוספת הראשונה נוגעת להגדרה "רשות ציבורית" המצויה בסעיף 378 לחוק המוצע והיא נוגעת לחסינות עובד ציבור כהגדרתו באותו הסעיף המפורטת על כל היבטיה בסימן ד': חסינויות שבפרק ראשון לחלק משנה חיובים. התוספת חוזרת על התוספת הקיימת לפקודת הנזיקין.

התוספת השנייה

תקנון מצוי של בעלי הדירות בבית משותף

התוספת המוצעת חוזרת בשינויי נוסח ומבנה על התוספת הראשונה לחוק המקרקעין. מספר הוראות הועברו לפרק הדן בבתים משותפים, בחלק הנכסים (ראה סעיפים 607 ו־611).

סעיפים 1 עד 6 ההוראות המוצעת חוזרות על ההוראות הקיימות, בשינויי נוסח.

נוסח התקנון המצוי הקיים:

"הזכות לתבוע תיקונים

3. (א) בעל דירה זכאי לדרוש מהנציגות שתבצע כל תיקון בבית או ברכוש המשותף, שאי־ביצועו עלול לפגוע בדירתו או בערכה.

(ב) בעל דירה זכאי לדרוש מבעל דירה אחרת שיבצע תיקון בדירה האחרת, שאי־ביצועו עלול לפגוע בדירתו של דורש התיקון.

---

183 ס"ח התשנ"ה, עמ' 210; התשע"א, עמ' 16.
184 ס"ח התשי"ד, עמ' 192; התש"ע, עמ' 452.
185 ס"ח התשי"ט, עמ' 32, התשע"א, עמ' 143.
186 ס"ח התשכ"ח, עמ' 234 ; התשע"א, עמ' 206.
187 ס"ח התשל"ז, עמ' 126; התשנ"ו, עמ' 147.
188 ס"ח התשנ"ח, עמ' 348; התש"ע, עמ' 618.

2. (א) בעל דירה זכאי לדרוש מהוועד שיבצע כל תיקון בבית או ברכוש המשותף, שאי־ביצועו עלול לפגוע בדירתו או בערכה.

הזכות לתבוע תיקונים [תק 3]

(ב) בעל דירה זכאי לדרוש מבעל דירה אחרת שיבצע תיקון בדירה האחרת, שאי־ביצועו עלול לפגוע בדירתו של דורש התיקון.

3. (א) בעל דירה חייב להתיר ביצוע עבודות בדירתו הנחוצות להחזקתו התקינה של הרכוש המשותף; לשם ביצוע עבודות כאמור רשאים חברי הוועד או אדם מטעמם, בתיאום מוקדם עם בעל הדירה, להיכנס לדירתו ולבצע בה עבודות כאמור.

עבודות להחזקת הרכוש המשותף [תק 4]

(ב) פגעו העבודות האמורות בדירה, חייבים בעלי כל הדירות להשתתף בהוצאות השבת המצב לקדמותו בשיעור שבו הם משתתפים בהוצאות החזקת הרכוש המשותף.

4. (א) בעלי הדירות יקיימו, אחת לשנה, אסיפה כללית לשם קביעת הדרכים לניהולו של הרכוש המשותף, השימוש בו, קביעת ההוצאות הכרוכות בכך, מינוי ועד, אישור החשבונות והסדר העניינים האחרים הנובעים מהשכנות בבית המשותף.

אסיפה כללית רגילה [תק 5]

(ב) הוועד יקבע את מועד האסיפה הכללית ויועיד אותה; האסיפה הראשונה תתקיים בתוך שלושה חודשים מיום רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים; לאחר מכן, תתקיים האסיפה לא יאוחר מחמישה עשר חודשים מיום האסיפה הקודמת.

5. (א) נוסף על האסיפות הכלליות לפי סעיף 3 רשאי הוועד להועיד אסיפה כללית כשימצא לנכון לעשות כן, והוא חייב להועידה, אם דרשו זאת בעליהן של שליש מן הדירות לפחות.

אסיפה כללית שלא מן המניין [תק 6]

(ב) לא הועיד הוועד אסיפה בתוך ארבעה עשר ימים מהיום שהוגשה לו דרישה כאמור בסעיף קטן (א), רשאים בעלי הדירות שדרשו זאת להועיד את האסיפה.

6. הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית ומקומה תימסר לבעלי כל הדירות, ארבעה ימים לפחות לפני המועד.

הודעה בדבר כינוס אסיפה [תק 7(א)]

דברי הסבר

עבודות לבדק הרכוש

4. (א) בעל דירה חייב להרשות שיבוצעו בדירתו העבודות ההכרחיות להחזקתו התקינה של הרכוש המשותף, ולתכלית זו רשאים חברי הנציגות ובני אדם הפועלים בשמה להיכנס לדירתו ולבצע בה עבודות כאמור.

(ב) פגעו העבודות האמורות בדירה, חייבים בעלי כל הדירות להשתתף בהוצאות החזרת המצב לקדמותו בשיעור שבו הם משתתפים בהוצאות החזקת הרכוש המשותף.

אסיפה כללית רגילה

5. (א) בעלי הדירות יקיימו אחת לשנה אסיפה כללית לשם קביעת דרכי ניהולו של הרכוש המשותף והשימוש בו, קביעת ההוצאות הכרוכות בכך, מינוי נציגות, אישור חשבונות והסדר העניינים האחרים הנובעים מהשכנות בבית המשותף.

(ב) הנציגות תקבע את מועד האסיפה הכללית ותועיד אותה; האסיפה הראשונה תתקיים תוך שלושה חודשים מיום רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים; לאחר זאת תתקיים האסיפה לא יאוחר מחמישה עשר חודש מיום האסיפה הקודמת.

אסיפה כללית שלא מן המנין

6. (א) נוסף על האסיפות הכלליות לפי סעיף 5 רשאית הנציגות להועיד אסיפה כללית כל אימת שהדבר ייראה לה, והיא חייבת להועידה, אם דרשו זאת בעליהן של שליש מן הדירות לפחות.

(ב) לא הועידה הנציגות אסיפה תוך ארבעה עשר יום מהיום שהוגשה לה דרישה כאמור בסעיף קטן (א), רשאים בעלי הדירות שדרשו זאת להועיד את האסיפה.

כינוס אסיפה

7. (א) הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית ומקומה תימסר לבעלי כל הדירות ארבעה ימים לפחות לפני המועד."

הודעות לבעלי הדירות
[תק 7(ב)]

7. (א) הודעה שהוצגה במקום בולט על פני הבית המשותף או בתוכו, תיחשב כהודעה שנמסרה לכל בעל דירה יום אחד לאחר שהוצגה.

[ח]

(ב) לא התגורר בעל הדירה בדירה והודיע על מענו לוועד הבית, תימסר לו הודעה במענו.

המניין באסיפה כללית
[תק 8]

8. (א) רואים אסיפה כללית כחוקית אם הודעה על קיומה נמסרה כאמור בסעיפים 5 ו־6 והשתתפו בה בעליהן של מחצית הדירות לפחות, בעצמם או על ידי באי כוחם.

(ב) ההודעה על קיום האסיפה הכללית יכול שתקבע כי אם לא יהיה נוכח מניין חוקי בשעה שנקבעה לפתיחת האסיפה, תתקיים האסיפה בשעה אחרת באותו יום, ומשנקבע כן, תהיה האסיפה שנתכנסה בשעה האחרת חוקית בכל מספר של משתתפים.

סדר היום באסיפה כללית
[תק 9]

9. (א) ההודעה על מועד אסיפה כללית תפרט את סדר יומה.

(ב) בעל דירה רשאי להוסיף נושא לסדר יומה של האסיפה, ובלבד שהודעה על כך תימסר לבעלי כל הדירות האחרות יומיים לפחות לפני מועד האסיפה בדרך שנמסרת הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית.

(ג) לא תדון אסיפה כללית בנושא שלא נכלל בסדר יומה, אלא אם כן כל בעלי הדירות הסכימו שהעניין יידון.

יושב ראש ומזכיר האסיפה הכללית
[תק 10]

10. אסיפה כללית תבחר יושב ראש ומזכיר האסיפה.

דחיית האסיפה הכללית
[תק 11]

11. יושב ראש האסיפה הכללית רשאי, בהסכמת האסיפה, לדחות את המשכה לתאריך שימצא לנכון, והוא חייב לדחותה אם דרשו זאת רוב הנוכחים באסיפה.

דברי הסבר

סעיף 7 הסעיף המוצע חוזר על ההוראה הקיימת ומוסיף, בסעיף קטן (ב), כי הודעה לבעל דירה שאינו מתגורר בבית המשותף והודיע לוועד הבית על כתובתו החדשה, תימסר לו בכתובת זו.

נוסח התקנון המצוי הקיים:

"כינוס אסיפה

7. (ב) הודעה שהוצגה במקום בולט על פני הבית המשותף או בתוכו, רואים אותה כאילו נמסרה לכל בעל דירה יום אחד לאחר שהוצגה."

סעיפים 8 עד 16 ההוראה המוצעת חוזרת על הוראות התקנון המצוי, בשינויי נוסח.

נוסח התקנון המצוי הקיים:

"המנין באסיפה

8. (א) רואים אסיפה כללית כחוקית אם הודעה על קיומה נמסרה כאמור בסעיף 7 והשתתפו בה בעליהן של מחצית הדירות לפחות, בעצמם או על ידי באי־כוח.

(ב) ההודעה על קיום האסיפה הכללית יכול שתקבע שאם לא יהיה נוכח מנין חוקי בשעה שנקבעה לפתיחת האסיפה, תתקיים האסיפה בשעה אחרת באותו יום, ומשנקבע כן, תהיה האסיפה שנתכנסה בשעה האחרת חוקית בכל מספר של משתתפים.

סדר היום באסיפה

9. (א) ההודעה על מועד אסיפה כללית תפרט את סדר־יומה.

(ב) בעל דירה רשאי להוסיף נושא לסדר־יומה של האסיפה, ובלבד שהודעה על כך תימסר לבעלי כל הדירות האחרות יומיים לפחות לפני מועד האסיפה בדרך שנמסרת הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית.

(ג) לא תדון אסיפה כללית בנושא שלא נכלל בסדר־יומה, אלא אם כל בעלי הדירות הסכימו שהענין יעמוד לדיון בה.

יו"ר ומזכיר האסיפה

10. אסיפה כללית תבחר יושב־ראש ומזכיר האסיפה.

דחיית האסיפה

11. יושב ראש האסיפה הכללית רשאי, בהסכמת האסיפה, לדחות את המשכה לתאריך שייראה לו, והוא חייב לדחותה אם דרשו זאת רוב הנוכחים באסיפה.

12. (א) החלטות האסיפה הכללית יתקבלו ברוב דעות.

(ב) החלטה המטילה על בעל דירה חובות או תשלומים מסוג או שיעור שלא פורשו בפרק שלישי: בתים משותפים, בחלק משנה שלישי לחלק החמישי* או בתקנון זה, או המשנה את זכויותיו, לא יהיה לה תוקף לגבי אותו בעל דירה, אלא אם כן הסכים לה.

החלטות האסיפה הכללית [תק 12]

13. (א) ההצבעה באסיפה הכללית תהיה בהרמת ידיים, אך לפי דרישת רבע לפחות מבעלי הדירות הנוכחים תתקיים הצבעה בקלפי.

(ב) בהצבעה זכאי כל בעל דירה לדעה אחת.

(ג) היו הדעות שקולות, יכריע יושב ראש האסיפה.

הצבעות באסיפה הכללית [תק 13]

14. (א) כל בעל דירה רשאי להשתתף באסיפה הכללית ולהצביע בה בעצמו או על ידי בא כוח.

(ב) בא כוח שנתמנה לייצג בעל דירה באסיפה הכללית יביא לפני הוועד, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב מינוי חתום בידי בעל הדירה שמינה אותו.

(ג) בעל דירה שהוא תאגיד ישתתף באסיפה ובהצבעה על ידי בא כוח שנתמנה בהתאם למסמכי היסוד של התאגיד ואם לא נקבע במסמכי היסוד – בהתאם להחלטת דירקטוריון החברה ובתאגיד שאינו חברה, בהתאם להחלטת גוף מקביל לו; תעודה חתומה בידי המנהל הכללי או המזכיר של התאגיד, והמאשרת שבא כוחו נתמנה בהתאם לאמור, תשמש ראיה חלוטה לכך.

(ד) היה לדירה יותר מבעל אחד, ימנו הבעלים אחד מהם, או אדם אחר, כבא כוחם באסיפה הכללית; בא כוח שנתמנה כאמור יביא לפני הוועד, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב מינוי חתום בידי כל בעלי הדירה.

השתתפות באסיפה הכללית [תק 14]

15. (א) האסיפה הכללית הרגילה תבחר בוועד של חבר אחד או יותר, אך לא יותר מחמישה חברים; בוועד של יותר מאחד ייבחר אחד מחבריו לגזבר.

אופן בחירת ועד הבית המשותף [תק 15]

דברי הסבר

החלטות

12. (א) החלטות האסיפה הכללית יתקבלו ברוב דעות.

(ב) החלטה המטילה על בעל דירה חובות או תשלומים מסוג או שיעור שלא פורשו בפרק ו׳ לחוק המקרקעין, התשכ״ט–1969, או בתקנון זה, או המשנה את זכויותיו, לא יהיה לה תוקף לגבי אותו בעל דירה אלא אם הסכים לה.

הצבעות

13. (א) ההצבעה באסיפה הכללית תהיה בהרמת־ידיים, אך לפי דרישת רבע לפחות מבעלי הדירות הנוכחים תתקיים הצבעה בקלפי.

(ב) בהצבעה זכאי בעלה של כל דירה לדעה אחת.

(ג) היו הדעות שקולות, יכריע יושב ראש האסיפה.

באי־כוח

14. (א) כל בעל דירה רשאי להשתתף באסיפה כללית ולהצביע בה בעצמו או על ידי בא־כוח.

(ב) בא־כוח שנתמנה לייצג בעל דירה באסיפה כללית יביא לפני הנציגות, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב־מינוי חתום בידי בעל הדירה שמינה אותו.

(ג) בעל דירה שהוא תאגיד ישתתף באסיפה ובהצבעה על ידי בא־כוח שנתמנה בהתאם לתקנותיו; תעודה חתומה בידי המנהל או המזכיר של התאגיד, והמאשרת שבא־כוחו נתמנה בהתאם לתקנותיו, תשמש ראיה חותכת לכך.

(ד) היה לדירה יותר מבעל אחד, ימנו הבעלים אחד מהם, או אדם אחר, כבא־כוחם באסיפה הכללית; בא־כוח שנתמנה כאמור יביא לפני הנציגות, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב־מינוי חתום בידי כל בעלי הדירה.

הנציגות

15. (א) האסיפה הכללית הרגילה תבחר בנציגות בת חבר אחד או יותר, אך לא יותר מחמישה חברים; בנציגות של יותר מאחד ייבחר אחד מחבריה כגזבר.

* סעיפים 608 עד 637.

(ב) אסיפה כללית שלא מן המניין רשאית להחליף את הוועד, לשנות את הרכבו, או להשלימו, אם פחת מספר חבריו; נקבע מספר חברי הוועד ומספר חבריו פחת ממספר זה, יועידו חברי הוועד הנותרים, בתוך עשרה ימים, אסיפה כללית שלא מן המניין לשם השלמת הרכב הוועד.

(ג) תקופת כהונתו של הוועד, לרבות חבריו שנבחרו לפי סעיף קטן (ב), תהיה עד לבחירת הוועד החדש באסיפה הכללית הרגילה הבאה.

(ד) החלטות הוועד יתקבלו ברוב דעות; היו הדעות לגבי הצעה מסוימת שקולות, רואים את ההצעה כנדחית.

ניהול חשבונות בבית משותף [תק 16]

16. (א) הגזבר יקבל חשבון לכל הוצאה, ימסור קבלה לכל הכנסה וינהל פנקס הכנסות והוצאות; הגזבר יביא לאישור האסיפה הכללית הרגילה את הפנקס וכן יביא עמו את החשבונות והקבלות שקיבל, העתקי הקבלות שמסר והמסמכים הנוגעים להם.

(ב) הגזבר יערוך דין וחשבון כספי אחת לשישה חודשים; הדין וחשבון יכלול גם את פירוט ההשקעות של ההכנסות שהצטברו.

(ג) בעל דירה רשאי בכל עת סבירה לעיין בפנקס ההכנסות וההוצאות, בחשבונות, בקבלות ובמסמכים הנוגעים להם ובדין וחשבון הכספי.

(ד) הגזבר יפקיד את ההכנסות בחשבון בנק על שם הבית המשותף.

(ה) שנת הכספים של הבית המשותף תתחיל ב־1 בינואר, ותסתיים ב־31 בדצמבר של אותה שנה; שנת הכספים הראשונה תתחיל ביום רישומו של הבית בפנקס הבתים המשותפים ותסתיים ביום 31 בדצמבר הראשון שלאחר יום הרישום.

דברי הסבר

(ב) אסיפה כללית שלא מן המנין רשאית להחליף את הנציגות, לשנות את הרכבה, או להשלימה, אם ירד מספר חבריה מכל סיבה שהיא; נקבע מספר חברי הנציגות ומספר חבריה ירד מכל סיבה עד למטה ממספר זה, יועידו חברי הנציגות הנשארים, תוך עשרה ימים, אסיפה כללית שלא מן המנין לשם השלמת הרכב הנציגות.

(ג) תקופת־כהונתה של הנציגות, כולל חבריה שנבחרו לפי סעיף קטן (ב), היא עד לבחירת הנציגות החדשה באסיפה הכללית הרגילה הבאה.

(ד) החלטות הנציגות יתקבלו ברוב דעות; היו הדעות לגבי הצעה מסויימת שקולות, רואים את ההצעה כנדחית.

חשבונות

16. (א) הגזבר יקבל חשבון לכל הוצאה, ימסור קבלה לכל הכנסה וינהל פנקס הכנסות והוצאות; הגזבר יביא לאישור האסיפה הכללית הרגילה את הפנקס וכן יביא עמו את החשבונות והקבלות שקיבל, העתקי הקבלות שמסר והמסמכים הנוגעים להם.

(ב) הגזבר יערוך דין וחשבון כספי אחת לששה חדשים; הדין וחשבון יכלול גם את פירוט ההשקעות של ההכנסות שהצטברו.

(ג) בעל דירה רשאי בכל עת סבירה לעיין בפנקס ההכנסות וההוצאות, בחשבונות, בקבלות ובמסמכים הנוגעים להם ובדין וחשבון הכספי.

(ד) הגזבר יפקיד את ההכנסות בחשבון בנק על שם הבית המשותף.

(ה) שנת הכספים של הבית המשותף תתחיל ביום 1 בינואר, ותסתיים ביום 31 בדצמבר של אותה שנה; שנת הכספים הראשונה תתחיל ביום רישומו של הבית בפנקס הבתים המשותפים ותסתיים ביום 31 בדצמבר הראשון שלאחר יום הרישום."

לוח השוואה

הלוח משווה בין סעיפי החוק הקיים לבין הסעיפים המחליפים אותו בחוק המוצע.

אם סעיף מהחוק הקיים לא נכלל בחוק המוצע, מופיע בטור סעיפי החוק המוצע הכיתוב "אין".

חוק האחריות למוצרים פגומים, התש"ם–1980

סעיפי חוק האחריות למוצרים פגומים	סעיפי חוק דיני ממונות
1	400
הגדרת "נזק גוף"	6
2	402
3	403
4(א) למעט פסקה (4)	404
4(א)(4)	375
4(ב)	460
4(ג)	אין
5	405
6	406
7	407
8	אין
9(א)	401
9(ב)	אין
10	אין
11	אין
12	אין

חוק המחאת חיובים, התשכ"ט–1969

סעיפי חוק המחאת חיובים	סעיפי חוק דיני ממונות
1(א)	63
	66
	67
1(ב)	65
	66
2(א)	70
2(ב), (ג)	71
3	67(ב)
4	507
	508(א)(2)
5	69
6	63
	72
7	74
8	73
9	אין
10	אין
11	אין

חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973

סעיפי חוק השבת אבידה	סעיפי חוק דיני ממונות
1	684
2	685
3	686
4	687
5	691
6	688
7	689
8	690
9	אין
10	692
11	861
12	אין
13	אין
14	אין

חוק ההתיישנות, התשי"ח–1958

סעיפי חוק ההתיישנות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	822
2	823, 824, 825
3	824
4	849
5	826, 845
6	831
7	833(8)
8	833(1)
9	833(9)
10	827
11	833(2), 833(1)(ג)
12	833(5)
13	833(6)
14	833(7), 837
15	838
16	836, 837
17	839
18	834, 840
18א	850
18ב	851
19	856
20	846
21	848
22	אין
23	אין
24	אין
25	אין
26	אין
27	857, 858
28	860
29	997
30	859

חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981

סעיפי חוק חוזה הביטוח	סעיפי חוק דיני ממונות
1	287
2	288
3	289
4	290
5	291
6	293
7	294
8	296
9 למעט סיפת סעיף קטן (ד)	297
9(ד) סיפה	412(2)(ב)
10	298
11	299
12(א) רישה	300(א)
12(א) סיפה	141
12(ב)	300(ב)
13	301
14	309
15	310
16	302
16(ב)	303
17(א)	295, 304(א)
17(ב)(1), (2)	304(ב)
17(ב)(3)	295
18(א)	305(א)
18(ב) רישה	305(ג)
18(ב) סיפה	אין
18(ג)	305(ב), (ג)
19	306
20	307
21	308
22	311
23	312(א), (ב)
24	313

סעיפי חוק חוזה הביטוח	סעיפי חוק דיני ממונות
25	314
26	315
27	316
28	317
28א	318
29	319
30	320
31	321
32	322
33	323
34	324
35	325
36	אין
37	326(א) עד (ג)
38	327
39	328
40	אין
41	329
42	330
43	339(א)
44(א)	331
44(ב)	88
44(ג)	331
45	332
46	333
47	334
48	335
49	339(ב)
50	336
51	337
52	340
53	341
54	342
55	343
56	344
57	345
58	346
59	347
60	348
61	349
62	350
63	351
64	352
65	353
66	354
67	359(א)
68	355(א)
69	356
70	357
71(א)	359(ב)
71(ב)	358
72	360
73	אין
74	אין
75	אין

חוק חוזה קבלנות, התשל"ד–1974

סעיפי חוק חוזה קבלנות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	188, 212
2	194, 190, 199
3(א)	199, 203
3(ב)(1)	203
3(ב)(2)	202
4(א)(1)	אין
4(א)(2)	497
4(ב)	204
4(ג)	497
5	558(4), (5)
6(א)	195

סעיפי חוק חוזה קבלנות	סעיפי חוק דיני ממונות
6(ב)(1)	211, 221
6(ב)(2)	206
7	אין
8(א)	אין
8(ב)	189
9	אין
10	אין
11	אין

חוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982

סעיפי חוק החוזים האחידים	סעיפי חוק דיני ממונות
1	142
2	143
3	144
4	145
5	146(א)
6–11	אין
12	אין
13	אין
14	אין
15	אין
16	147
17	148(א)
18	149
19	150
20	151
21	152
22	860
23	153
24	אין
25	אין
26	אין
27	אין

סעיפי חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973

סעיפי חוק החוזים (חלק כללי)	סעיפי חוק דיני ממונות
1	99
2	100
3	101
4	102
5	103
6	104
7	105
8	106
9	107
10	108
11	107
12	98
13	110
14(א) עד (ג)	112
14(ד)	111
15 רישה	113
15 סיפה	111
16	124
17	114
18	115
19	117
20	116
21	412, 415
22	אין
23	8
24	121
25	122
26	123
27	128(א) עד (ג)
28	129
29	128(ד)
30	109

סעיפי חוק החוזים (חלק כללי)	סעיפי חוק דיני ממונות
31	109, 117
32	118
33	119
34	137
35	138
36	139
37	140
38	141
39	2
40	49
41	50
42	51
43	52
44	53
45	54
46	55
48	59
49	57
50	58
51	60
52	418
53	61
54	79
55(א)	80
55(ב)	81
55(ג)	82(ב)
56(א)	84
56(ב)	83
56(ג)	85
56(ד) רישה	419(6)
56(ד) סיפה	82(ב)
57	86
58	413(ב), (ג)

סעיפי חוק החוזים (חלק כללי)	סעיפי חוק דיני ממונות
59(א) רישה	87, 90
59(א) סיפה	91
59(ב) רישה	88
59(ב) סיפה	97
60(א)	13
60(ב)	11
61(א), (ב)	אין
62	אין
63	אין
64	אין

חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970

סעיפי חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה)	סעיפי חוק דיני ממונות
1(א) הגדרות –	
"אכיפה"	443
"הפרה"	6
"נפגע"	6
"נזק"	אין
1(ב)	אין
2	445
	446
3	447
4	450
5	אין
6	117, 443
7(א)	451
7(ב)	452
7(ג)	117, 453
8	16

סעיפי חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה)	סעיפי חוק דיני ממונות
9(א)	493
9(ב)	אין
10	454, 456
11(א)	489
11(ב)	488
12	490
13	466, 487
14	458
15(א) רישה	491(א)
15(א) סיפה	492(א)
15(ב)	492(ב)
15(ג)	491(ב)
16	484
17	495
18	130 עד 136
19	558(7)
20	61
21(א)	13
21(ב)	15
22	אין
23	אין
24	אין
25	אין

חוק הירושה, התשב"ה–1965

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
1	694
2	696
3(א), (ב)	697
3(ג)	אין
4	698
5	699
6(א), (ב), (ד), (ה)	693 ,700
6(ג)	24(ב)(4)
7(א)	701
7(ב)	24(ב)(5)
7(ג), (ד)	אין
8	702
8א	703
9	704
10	705
10(2) סיפה	693
11	706
12	707
13	708
14	709
15	730 ,700
16	אין
17	710
18	711
19	712
20	714
21(א)	718
21(ב)(ג)	אין
22(א), (ב), (ג), (ד), (ו)	715
22(ה)	718
22(ז)	אין
23	716
24	717
25	719

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
26	720
27(א)	702
27(ב)	721
28	722
29	723
30(א)	724(א)
30(ב)	725
31	אין
32	726
33	723
34	727(א)
35	724(ב)(2)
36	728
37	693
38(א)	727(ב)
38(ב)	740
39	758(ב)
40	693, 729
41	731
42	732
43	733
44	734
45	735
46	736(א)
47	736(ב)
48	737
46	736(א)
47	736(ב)
48	737
49	730
50	730, 700
51	787
52	738

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
53	אין
54(א)(ב)	739
54(ג)	אין
55	693
56	743
57	743
58	אין
59	744
60(א)	745
60(ב)	746
61(א), (ב)(2), (ד)	748
61(ב)(1)	747
61(ג)	אין
62	749
63	750
64	אין
65	751
65א	אין
66	752
67 רישה וסיפה	753
67 אמצע	אין
67א(א)(1) עד (4), (6), (8)	754
67א(א)(5), (7), (ב), (ג)	אין
68	755
69	756(א), (ב)
70(א)	757
70(ב)	756(ג)
71	758(א)
72(א)	759
72(ב)	אין
73 רישא	508(ג)
73 סיפה	761
73א	אין
73ב	אין

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
73ג	אין
73ד	אין
74	760
75	אין
76	אין
77 למעט סיפה	762
77 סיפה	763
78	764
79	765
80	766
81	767(א)
81א	764
82	769
83	770
84	אין
85	אין
85א	772
86	אין
87	אין
88	774
89	אין
90	אין
91	773
92	776
93	775
94	777
95	767(ב)
96	אין
97	771
98	769
99	אין
100	779
101	אין
104(א)	782

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
104(ב) עד (ד)	אין
105	784
106	783
107(א), (ג), (ד)	785
107(ב)	אין
108	793
109(א), (ב)	786
109(ג)	787
110(א), (ב), (ד)	788, 789
110(ג)	אין
111(א)(ג)	788, 789
111(ב)	אין
112	790
113	אין
114	791
115	794
116	790
117	792
118	אין
119	795
120	796
121(א)	768
121(ב)	797
122	798
123	אין
124	798
125	798
126	799
127(א)	799, 801
127(ב)	אין
128	801
129	801
130	803
131	800
132	802

סעיפי חוק הירושה	סעיפי חוק דיני ממונות
133	802
134(א)	83, 84(ג), 804
134(ב)	804
135	805
136	806
137	807
138	808
139	809
140	810
141	811
142	812
143	813
144	814
145	אין
146	815
147	816
148	817
149	אין
150	אין
151	820
151א	אין
152	אין
153	818
154	819
155 למעט (א1)	821
155(א1)	אין
156	אין
157	אין
158	אין
159	אין
160	אין
161	אין

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1961

סעיפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	5
2	17
3	אין
4	19
5	20
6	21
6א	22
7	24
8	אין
9	18(א)
10 עד 12	אין
13	31
14 עד 19	אין
20	24
21	27
22 עד 46	אין
47	24(א), 25
48	24(א)(6), (א)(7), (ב), 25
49	27
50 עד 65	אין
66	28
67 עד 78	אין
79 רישה	31
80 עד 84	אין

חוק המיטלטלין, התשל"א–1971

סעיפי חוק המיטלטלין	סעיפי חוק דיני ממונות
1	6
2	536
3	683
4(א), (ב)	679
4(ג)	אין
5	680
6	681
7	682
8	499, 503, 504, 505, 506
9(א)	513
9(ב)	515
9(ג)	516, 517
9(ד)	520(א)(2), (ב)
9(ה)	518, 520(א)(1), (3), (4), 521, 522, 523
10(א)	524
10(ב)	525, 526(א), (ב)(1), (ג)
10(ג)	526(ב)
10א	529
11(א)	554
11(ב)	562
11(ג)	561
11(ד)	559
11(ה) רישה	553
11(ה) סיפה	554
12	511
13(א)	6, 678
13(ב)	אין
14	אין
15	אין
16	אין
17	אין

חוק המכר, התשכ"ח–1968

סעיפי חוק המכר	סעיפי חוק דיני ממונות
1	154
2	אין
3	155
4(א)	154
4(ב)	אין
5(א)	123
5(ב)	122(ג)
6	2
7	156
8	158
9	50
10(א)	159
10(ב)	אין
10(ג)	159
11	165
12	168
13(א)	169
13(ב), (ג)	אין
14	169(א)
15 רישה	169(א)
15 סיפה	170
16	167, 169
17(א)	169

סעיפי חוק המכר	סעיפי חוק דיני ממונות
17(ב)	15
18(א)	173
18(ב)	174
19	160
20(א)	55
20(ב)	אין
21	53, 161
22	175
23	163
24	56
25	אין
26	162
27	אין
28	497
29	172
30	אין
31(א)	558(2), (3)
31(ב)	554
32	61
33	164
34	508(א)
34א	509
34ב	417
35	אין
36	אין
37	אין

חוק המקרקעין, התשב"ט–1969

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
1 הגדרות "מקרקעין" "מפקח", "רשם" "מקרקעין מוסדרים"	6 499 508(2)(ב)
1 הגדרות "שכירות", "רישום", "ממונה על המרשם"	אין
2	536
3 רישה	538
אמצע	539
סיפה	540
4	643
5	651
6	502
7(א)	594
7(ב)	595
8	597
9	511
10	508(ב)
11	537
12	537
13	598
14	2
15	499
16	503
17	504
18	505
19	506
20	אין
21(א)	600(א)
21(ב)	602
21(ג)	603
22	600(ב)
23	604

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
24	אין
25	526(א)
26	61
27	513
28	515
29	516
29(א)	517
30	518
31	520
32(א)	525
32(ב)	אין
33	523
34(א)	520(א)(2)
34(ב)	520(ד)
35	521
36	61
37	524
38	525
39	526(א)
40	526(ב)(1)
40א	529
41	528
42	527
43	530(א)
44	531
45	514
46	605
47	530(ב)
48	526(ב)(2)
49	532
50	534
51	535

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
52(ג) – הגדרות "בית", "בית משותף", "בעל דירה", "רכוש משותף"	607
52 – הגדרת "דירה"	499
53	אין
54	609
55 הגדרת "תקנון בית משותף"	607
55(א)	608
55(ב) רישה	609(ב)
55(ב) סיפה	609(ג)
55(ג)	607
	612
56(א)	610
56(ב)	אין
57(א)	608(ב)
57(ב)	608(ג)
57(ג)	612(ב)
58	615
59	622
59א	624
59ב	625
59ג	626
59ד	627
59ה	623
59ו למעט 59ו(ד)(1)	633
59ו(ד)(1)	אין
59ז (למעט 59ז(ז))	629
59 ז (ז)	אין
59ח	628
60(א) עד (ד)	635
60 (ה)	אין

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
61	613(א)
62(א)	613(ב), 612(ג)
62(ב)	613(ג)
62(ג)	614(א), (ב)
63	614(ד)
64	614(ה)
65	616(א), 617(א)
66(א)	אין
66(ב)	617(ד)
67(א)	617(ב)
67(ב)	617(ג)
68	617(ב)
69	616(ב)
70	618(ג)
71(א) רישה	618(א),(ב)
71(א) סיפה	619
71(ב) עד (ד)	620
71א – הגדרות "זכויות בנייה", "הרחבה"	630
71א – הגדרת "חוק התכנון והבנייה"	6
71ב למעט סעיף קטן (ג)	631
71ב(ג)	אין
71ג למעט סעיף 71 ג(ג)	632
71ג(ג)	אין
71ד	636
72 עד 77	אין
77א – הגדרות "בית", "בעל דירה", "בית משותף", "תקנון בית משותף"	499, 637
77א – הגדרת "דירה"	498

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
77ב	638
77ג	639, 614(ה)
77ד	640
77ה	641
77ו	642
78	598
79(א), (ב)	541, 543
79(ג)	542
80	511
81	545
82	אין
83	549, 550, 598
84	אין
85(א)	645
85(ב)	507, 509, 511
86	646
87	647
88 רישה	648
88 סיפה	אין
89	649
90	650
91 רישה	אין
91 סיפה	644
92	652
93(א), (ב)	653
93(ג)	598(ב)(2)
94	654
95	656
96 רישה	655
96 סיפה	657
97	658(א)
98(א), (ב)	659
98(ג)	658(ב)
99(א)	662

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
99(ב)	אין
100	666
101	665(א)
102(א)	אין
102(ב) רישה	667(א)
102(ב) סיפה	אין
102(ג)	אין
102(ד)	667(א)
103(א)	667(ב)
103(ב) רישה	663
103(ב) סיפה	אין
104	668
105	אין
106	662
107	אין
108	אין
109	אין
110	אין
111	אין
112	אין
113	אין
114	אין
115	אין
116	אין
117	אין
118	אין
119	אין
120	אין
121	אין
122	אין
123	אין
124	אין
125	596
126 למעט סיפת סעיף קטן (א)	669

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
126(א) סיפה	אין
127(א)	674(א)
127(ב)	675
127(ב1)	669(ג)
127(ג)	674(ג)
128	670
129	671
130	672
131	674(ב)
132	676
133 רישה	673
133 סיפה	674(ב)
134	אין
135	אין
135	אין
136	אין
137	אין
138	אין
139	אין
140	אין
141	אין
142	אין
143	אין
144	אין
145	אין
146	אין
147	אין
148	אין
149	אין
150	אין
151	אין
152	אין
153	אין
154	אין
155	אין

סעיפי חוק המקרקעין	סעיפי חוק דיני ממונות
156	אין
157א	677
158	אין
159	אין
160	אין
161	501
162	אין
163	אין
164 עד 165	אין
166	אין
167	אין
168	אין
169	אין
170	אין

תוספת

1 (הגדרות)	1 לתקנון המצוי
2	611
3	2 לתקנון המצוי
4	3 לתקנון המצוי
5	4 לתקנון המצוי
6	5 לתקנון המצוי
7(א)	6 לתקנון המצוי
7(ב)	7 לתקנון המצוי
8	8 לתקנון המצוי
9	9 לתקנון המצוי
10	10 לתקנון המצוי
11	11 לתקנון המצוי
12	12 לתקנון המצוי
13	13 לתקנון המצוי
14	14 לתקנון המצוי
15	15 לתקנון המצוי
16	16 לתקנון המצוי

חוק המתנה, התשכ"ח–1968

סעיפי חוק המתנה	סעיפי חוק דיני ממונות
1	176
2	176
	178
3	179
4	185
5(א)	181
5(ב), (ג)	182(א)
6 רישה	187
6 סיפה	אין
7	אין
8	אין

חוק הנאמנות, התשל"ט–1979

סעיפי חוק הנאמנות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	563
2	564
3(א)	567
3(ב)	568
3(ג)	574
4	575
5	אין
6 למעט הסיפה	576(ג)
6 סיפה	580(ב)
7(א)	577(א)
7(ב)	577 ,440
8(א) עד (ג) רישה	578
8(ג) סיפה	558(8)
9	579
10(א) רישה	576(ב)
10(א) סיפה	576(ד)
10(ב)	434

סעיפי חוק הנאמנות	סעיפי חוק דיני ממונות
10(ג)	438
10(ד)	437
11	אין
12(א)	580(א)
12(ב)	580(ד)
12(ג) רישה	584(א)
12(ג) סיפה	580(ג)
13	581
14	511(ג)(2)
15	583
16	589(א)
17(א)	564, 565
17(ב)	566
17(ג)	586
18(א)	587(ג)
18(ב), (ג)	590
19(א)	584(ב)
19(ב)	587(ב)
20	582
21(א)	569(א)
21(ב)	570(א)
21(ג)	569(ב)
21(ד), (ה)	571
22	572
23(א)	587(א)
23(ב)	588(א)
24	593
25	אין
26	אין
27	אין
28	אין
29	אין
30	אין
31	אין
32	אין
33	אין
34	אין
35	אין
36	591
37	אין
38	אין
39	585
40	592
41	אין
42	אין
43	אין
44	אין
45	אין
46	אין

פקודת הנזיקין [נוסח חדש]

סעיפי פקודת הנזיקין	סעיפי חוק דיני ממונות
1	אין
2 הגדרות "מעביד", ו"עובד"	362
2 הגדרות "מיטלטלין", "מקרקעין", "נכס", ו"פגיעה"	6
2 שאר ההגדרות	אין
3 רישה	363(א)
3 סיפה	364
	445
4	4
5(א)	375
5(ב)–(ג)	אין
6	372
7	378
7א	379
7ב	380

סעיפי פקודת הנזיקין	סעיפי חוק דיני ממונות
7ג	381
7ד	382
7ה	385
7ו	383
8	377
9	אין
10	אין
11	79
12	367
13	368
14	369
15	אין
16	אין
17	אין
18	אין
19(א)	אין
19(ב)	469
19(ג)	371
19(ד)	אין
20	אין
21	אין
22	אין
23(א)	388
23(ב)	אין
24(1)	374
24(2), (3)	389
24(4)	אין
24(5)	389
24(6)	אין
24(7)	אין
24(8)	389(1)
25	אין
26	390
27(1)	אין

סעיפי פקודת הנזיקין	סעיפי חוק דיני ממונות
27(2)	אין
27(3)	391
27(4)	אין
27(5)	אין
27(6)	391
28	אין
29 רישה	392
29 סיפה	אין
30	אין
31 רישה	392
31 סיפה	אין
32	אין
33	אין
34	אין
34א	אין
35	386
36	386(ג)
37	אין
38	409
39	409
40	409
41	408
41א	אין
41ב	אין
41ג	אין
42	394
43(1)	אין
43(2)	395
44	396
45	אין
46	אין
47	אין
48	396
48א	397

סעיפי פקודת הנזיקין	סעיפי חוק דיני ממונות
48ב	אין
49	392
50	אין
51	אין
52	392
53	אין
54	392
55	אין
56	אין
57	אין
58	אין
59	אין
60	אין
61	אין
62(א)	399
62(ב)	376, 399
63(א)	387
63(ב)	אין
64(1), (2)	365
64(3)	אין
65	460
66	460
67	אין
68(א) רישה	460
68(א) סיפה	אין
68(ב), (ג)	אין
69	אין
70	אין
71	447
72	443
73	447
74	447
75	אין

סעיפי פקודת הנזיקין	סעיפי חוק דיני ממונות
76(1)	454, 457
76(2)	אין
77	446
78	470
הגדרת תלויים	443
79	אין
80 רישה	470
80 סיפה	אין
81(1)	484
81(2)	אין
82	אין
83	אין
84(א)	83
84(ב)	84
85	אין
86	484
87	אין
88	אין
89	829, 830, 833(1), 842
90	אין
91	אין
92	384
93	אין

חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964

סעיפי חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף)	סעיפי חוק דיני ממונות
1	480
2	481
3	אין
4 רישה	481
4 אמצע	אין

סעיפי חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף)	סעיפי חוק דיני ממונות
4 סיפה	484
5 למעט סיפה	482
5 סיפה	אין
6	אין
7	אין
8	אין
9	אין
10	860

חוק הערבות, התשכ"ז–1967

סעיפי חוק הערבות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	257 ,256
2	81
3	257 ,256
4(א), (ב) רישה	260–259
4(ב) סיפה	אין
4(ג)	אין
5	261
6	265
7(א)	262(א)
7(ב)	847
8 למעט ס"ק (1)	264 ,263
8(1)	אין
9	266, 267(1)
10(א) רישה	267(3)
10(א) סיפה	אין
10(ב)	267(3)
11	268
12	413(ב), (ג)
13 רישה	79
13 אמצע	76
13 סיפה	אין
14	269

סעיפי חוק הערבות	סעיפי חוק דיני ממונות
15(א)	270(א), (ב)
16	258
17 רישה	81
17 סיפה	267(2)
18	272
19	271
20	274
21	275
22	276
23	277
24	278
25	279
26	280
27	281
28	282
29	283
30	284
31	273
32	285
33	אין
34	286

חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979

סעיפי חוק עשיית עושר ולא במשפט	סעיפי חוק דיני ממונות
1(א)	410 (א)
	415
1(ב)	410 (ב)
2	419
3	416
4	413(א), (ד)
5	414
6(א)	אין
6(ב)	860
6(ג)	אין
7	אין

חוק השומרים, התשכ"ז–1967

סעיפי חוק השומרים	סעיפי חוק דיני ממונות
1(א)	421
1(ב)	423(א)
1(ג)	424(א)
1(ד)	425(א)
2(א)	423(ב)
2(ב) רישה	424(ב)
2(ב) סיפה	424(ג)
2(ג)	425(ב)
2(ד)	428
3	430
4	429
5(א)	אין
5(ב)	418
6	427
7	433
8	431
9	558(6)
10	61
11	432
12 (א) עד (ד)	426
12(ה)	558(5), (6)
13	422
14	אין
15	אין
16	אין

חוק השכירות והשאילה, התשל"א–1971

סעיפי חוק השכירות והשאילה	סעיפי חוק דיני ממונות
1	230
2(א)	6
2(ב)	231
2(ג)	אין
3	123
4	2
5(א)	232
	233
5(ב)	50
5(ג)	234(א)
6(1)	242
6(2)	244
7(א)	236(א), (ד)(1), (2)
7(ב) למעט סיפה	236(ב)
7(ב) סיפה	56
8	243
9(א)(1)	245(א)
9(א)(2)	497
9(ב), (ג)	245(א)
10	136 עד 130
11	235
12	אין
13(א)	237

סעיפי חוק השכירות והשאילה	סעיפי חוק דיני ממונות
13(ב)	55
14(א)	238
14(ב)	53(א)
15	אין
16	239
17	240
18	248
19	125
	126
20	249
21	548
21 סיפה	71
22	545(א), 547, 546
22 רישה	545(א)
22 סיפה	546
23	אין
24	251
25	61
26	252
27	253
	550
28(א)	254
28(ב)	אין
29(א)	255
29(ב)	125
	126
30	551
31	אין
32	אין
33	אין
34	אין

חוק השליחות, התשכ"ה–1965

סעיפי חוק השליחות	סעיפי חוק דיני ממונות
1	33
2	34
3	36
4	35
5	37
6(א), (ב)	39
6(ג)	40
7	41
8	42, 434, 438, 439
	440, 441
9(א)	אין
9(ב)	43
10(א) רישה	44
10(א) סיפה	אין
10(ב)	44
11	45
12	558(1)
13	61
14	46(א), (ב)
15	46(ג), (ד)
16	38
17	47
18	אין
19	אין
20	אין
21	אין

קיצורי שמות החוקים המופיעים בכותרות השוליים

שמות החוקים וקיצוריהם מסודרים על פי סדר האלף־בית.

שם החוק הקיים	קיצור שם בנוסח
חוק האחריות למוצרים פגומים, התש"ם–1980	פגם
חוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972	הגנד
חוק המחאת חיובים, התשכ"ט–1969	המח
חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973	אבד
חוק ההתיישנות, התשי"ח–1958	ישן
חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981	בטח
חוק חוזה קבלנות, התשל"ד–1974	קבל
חוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982	חוא
חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973	חוכ
חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1971	חות
חוק הירושה, התשכ"ה–1965	ירש
חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962	כשר
חוק המיטלטלין, התשל"א–1971	מיט
חוק המכר, התשכ"ח–1968	מכר
חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969	מק
*התקנון המצוי בתוספת הראשונה לחוק המקרקעין	תק
חוק הנאמנות, התשל"ט–1979	נאמ
פקודת הנזיקין [נוסח חדש]	נזק
חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964	הטב
חוק הערבות, התשכ"ז–1967	ערב
חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979	עוש
חוק השומרים, התשכ"ז–1967	שמר
חוק השכירות והשאילה, התשל"א–1971	שכר
חוק השליחות, התשכ"ה–1965	שלח

נספחים לדברי ההסבר

נספח א׳ לדברי ההסבר

קיצורי שמות החוקים המופיעים בדברי ההסבר

שמות החוקים וקיצוריהם מסודרים על פי סדר האלף־בית.

שם החוק הקיים	קיצור השם בדברי ההסבר
חוק האחריות למוצרים פגומים, התש״ם–1980	חוק האחריות למוצרים פגומים
חוק איסור לשון הרע, תשכ״ה–1965	חוק איסור לשון הרע
חוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל״ב–1972	חוק הגנת הדייר
חוק ההתיישנות, התשי״ז–1957	חוק ההתיישנות
חוק המחאת חיובים, התשכ״ט–1969	חוק המחאת חיובים
חוק השבת אבידה, התשל״ג–1973	חוק השבת אבידה
חוק חוזה הביטוח, התשמ״א–1981	חוק חוזה הביטוח
חוק חוזה קבלנות, התשל״ד–1974	חוק חוזה קבלנות
חוק החוזים האחידים, התשמ״ג–1982	חוק החוזים האחידים
חוק החוזים (חלק כללי), התשל״ג–1973	חוק החוזים
חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל״א–1970	חוק התרופות
חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל״ג–1973	חוק יחסי ממון
חוק הירושה, התשכ״ה–1965	חוק הירושה
חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ״ב–1962	חוק הכשרות
חוק המיטלטלין, התשל״א–1971	חוק המיטלטלין
חוק המכר, התשכ״ח–1968	חוק המכר
חוק המקרקעין, התשכ״ט–1969	חוק המקרקעין
* התקנון המצוי בתוספת הראשונה לחוק המקרקעין	התקנון המצוי
חוק המשכון, התשכ״ז–1967	חוק המשכון
חוק המתנה, התשכ״ח–1968	חוק המתנה
חוק הנאמנות, התשל״ט–1979	חוק הנאמנות
חוק הנזיקים האזרחיים (אחריות המדינה), התשי״ב–1952	חוק הנזיקים האזרחיים
פקודת הנזיקין [נוסח חדש]	פקודת הנזיקין
חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ״ד–1964	חוק הטבת נזקי גוף
חוק העונשין, התשל״ז–1977	חוק העונשין
חוק הערבות, התשכ״ז–1967	חוק הערבות
חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל״ט–1979	חוק עשיית עושר
חוק השומרים, התשכ״ז–1967	חוק השומרים
חוק השכירות והשאילה, התשל״א–1971	חוק השכירות והשאילה
חוק השליחות, התשכ״ה–1965	חוק השליחות

נספח ב׳ לדברי ההסבר

בנספח זה כלולים סעיפים מהחוקים הקיימים, שמוצע לבטלם ושלא נכללו בחוק המוצע.

החוקים מופיעים לפי סדר האלף־בית. תחת כותרת כל חוק, מובאים הסעיפים מאותו חוק שלא נכללו. כל סעיף מהחוק הקיים מצוטט במלואו ומלווה בדברי הסבר לסיבת אי הכללתו בחוק המוצע.

חוק האחריות למוצרים פגומים

״4. הגנות

(ג) היה הנפגע למטה מגיל 12 –

(1) לא תחול ההגנה האמורה בסעיף קטן (א)(4);

(2) לא יפחית בית משפט פיצויים לפי סעיף קטן (ב).״

דברי הסבר:

סעיף 4(ג) לחוק הקיים הושמט, מאחר שהוראות פרק הנזיקין (סעיפים 362 עד 409) המוצעות אינן מגבילות את אחריותו של הקטין. יתכן אמנם שהקטינות תמנע את התגבשות היסוד הנפשי, ככל שהוא רלוונטי לצורך העוולה הנדונה, אך אם לא כך הדבר, יחולו הדינים הרגילים. בדומה, אין לקבוע הוראה שונה לגבי קטין לענין הגנה של הסתכנות מרצון (סעיף 375 המוצע) או לעניין התרשלות תורמת (סעיף 460 המוצע).

****

״8. תחולת פקודת הנזיקין

לכל ענין שאין לגביו הוראה מיוחדת בחוק זה יחולו על גרימת נזק על ידי מוצר פגום הוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש], בשינויים המחויבים.״

דברי הסבר

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

״9. סייג לתחולה

(ב) חוק זה לא יחול על נזק שנגרם מחוץ לישראל.״

דברי הסבר:

לענין זה יחולו הדינים הכלליים של ברירת הדין.

****

״10. שמירת דינים

חוק זה אינו בא לגרוע מזכויות לפי פקודת הנזיקין (נוסח חדש) או לפי כל דין אחר.״

דברי הסבר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

״11. ביצוע

שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו.״

דברי הסבר:

ההוראה מיותרת, לאור סעיף 861 המוצע המסמיך את שר המשפטים להתקין תקנות בנוגע לביצוע החוק המוצע.

****

״12. תחילה

תחילתו של חוק זה באחד לחודש שלאחר תום ששה חדשים מיום קבלתו בכנסת.״

דברי הסבר:

הוראת התחילה של החוק המוצע מצויה בסעיף 992 המוצע.

חוק המחאת חיובים

״9. המחאות אחרות

הוראות חוק זה יחולו גם על המחאת זכות או חבות שאינן נובעות מחיוב.״

דברי הסבר:

עיסוקו של פרק המחאת חיובים (סעיפים 63 עד 74 המוצעים) הוא ביחסיו של החייב עם הממחה ועם הנמחה ולסעיף זה אין משמעות בהקשר של שלושת הצדדים.

****

״10. תחולה

הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון; הן אינן חלות על המחאות לפי מסמכים סחירים.״

דברי הסבר:

הרישה של סעיף 10 מיותרת לאור כללי הפרשנות הרגילים. הסיפה של הסעיף מיותרת, מאחר שכאשר מסמך סחיר עובר מיד ליד, יחול הדין המיוחד, אך אין בכך כדי לשלול את האפשרות להמחות זכות מכוח שטר.

****

"11. הוראת מעבר

זכות הנובעת מחיוב שנוצר לפני תחילת חוק זה, המחאת מקצתה טעונה הסכמת החייב."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף 993 המוצע מורה, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם. על כן, אין צורך בהוראה הקובעת מה דינה של המחאת חלקה של זכות שנוצרה לפני יום התחילה.

חוק השבת אבידה

"9. עבירות

מי שאינו מקיים את המוטל עליו לפי חוק זה, דינו – מאסר ששה חדשים או קנס 2,000 לירות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה בוטלה, מאחר שהפרת החובה המוטלת על מי שמוצא ונוטל אבידה אינה עולה כדי מעשה שמצדיק הטלת אחריות פלילית. עם זאת, יתכנו נסיבות שבהן אי מילוי חובות השבת אבידה יהיה בהן עבירה על סעיף 383 לחוק העונשין, כך אם בזמן המציאה סבור המוצא שניתן לגלות את הבעלים באמצעים סבירים ולמרות זאת הוא נוטל את המציאה בכוונה לשלול אותה שלילת קבע מבעליה.

****

"12. תחולה

הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"13. ביטולים

בטלים –

(1) סעיף 770 למג'לה;

(2) סעיף 94(6) לפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א–1971."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכיוון שמיצתה את עצמה.

****

"14. תחילה

תחילתו של חוק זה ביום ג' באלול התשל"ג (31 באוגוסט 1973)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע מצויה בסעיף 992 המוצע.

חוק חוזה הביטוח

"18. תוצאות של החמרת הסיכון

(ב) ביטל המבטח את החוזה מכוח סעיף זה, זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול, זולת אם פעל המבוטח בכוונת מרמה; לא ביטל המבטח את החוזה, רואים אותו כמסכים להמשך קיומו על אף השינוי."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה לסעיף 18(ב) הושמטה כמיותרת, שהרי גם בלי שהדבר נאמר מפורשות, ברור שהחוזה נמשך אם המבטח לא ביטל אותו.

****

"36. תחולת חוק השליחות

על שליחות כאמור בסעיפים 33 עד 35 המוצעים יחולו הוראות חוק השליחות, התשכ"ה–1965, בשינויים המחויבים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת. עקרונות חוק השליחות יחולו על הסעיפים הנוגעים לסוכן הביטוח, מכוח תחולת פרק השליחות (סעיפים 33 עד 47 המוצעים) על כל שלוח.

****

"40. תחולה

הוראות פרק זה יחולו על כל סוגי ביטוח זולת אם יש בפרק אחר של חוק זה או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"73. שמירת דינים

הוראות חוק זה יחולו כשאין בפקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל–1970, או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

פרק חוזה הביטוח יחול על כל חוזי הביטוח, ובכללם גם על חוזים לפי פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל–1970, בכפוף לתכלית החקיקה ולהקשר הדברים וכן יחולו כללי הפרשנות הרגילים.

****

"74. ביטולים

בטלים –

(1) חוק הביטוח העותמאני משנת 1904(1323);

(2) חוק הבטחת תגמולי ביטוח לצד שלישי, התשל"ז–1976."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמצתה את עצמה.

****

"75. תחילה והוראת מעבר

(א) תחילתו של חוק זה ביום ו' בטבת התשמ"ב (1 בינואר 1982); אולם תחילתו של סעיף 28(א) שלושה חדשים מיום פרסום חוק זה ברשומות.

(ב) על חוזה ביטוח שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם; לענין התחולה רואים חידוש חוזה ביטוח כעשייתו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע מורה, באופן דומה להוראת המעבר הקיימת כיום בחוק חוזה הביטוח, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

חוק חוזה קבלנות

"4. תרופות בשל פגם

(א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –

לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן החזרת הוצאותיו הסבירות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור תחולתו של פרק הפיצויים בחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 454 עד 492 המוצעים). הוצאות המזמין לתיקון הפגם תיחשבנה בדרך כלל כנזק, שעל הקבלן לראותו כתוצאה מסתברת של ההפרה לפי סעיף 456 המוצע, ולענין הסבירות של הוצאות המזמין יחולו הוראות סעיף 458 המוצע (החלות ככלל גם לענין זכות השיפוי העומדת לנפגע לגבי הוצאות שהוציא לשם מניעת הנזק או הקטנתו). שלא כמו בפרק חוזה שכירות, שם קיימת התייחסות מפורשת לזכות התיקון של השוכר, בענייננו אין ספק כי המזמין שהוא בדרך כלל בעל הנכס, זכאי לתקנו (סעיף 245 המוצע).

****

"7. שמירת תרופות

אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מתרופה אחרת בשל הפרת חוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסעיף הושמט לאור תחולתו הכללית של חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים). ככלל, אין בתרופות לפי פרק חוזה קבלנות (סעיפים 188 עד 221 המוצעים) כדי להוציא תרופות אחרות הקיימות למי שהופר כלפיו חיוב.

****

"8. תחולה

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף 8(א) מיותר לאור כללי הפרשנות הרגילים. כמו כן, הוראותיו של החוק המוצע ניתנות במרביתן להתנאה ואין מקום לציין זאת במפורש.

****

"9. אי תחולת המג'לה

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול הספר השני של המג'לה.

10. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ־ישראל, 1922–1947."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שהן מיצו את עצמן.

****

"11. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א' בחשון התשל"ה (17 באוקטובר 1974); על חוזה קבלנות שנעשה לפני תחילתו יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע מורה, באופן דומה, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

חוק החוזים האחידים

"12. בקשה לאישור חוזה אחיד

(א) ספק רשאי לבקש מבית הדין לאשר שאין תנאי מקפח בחוזה אחיד שהוא מתקשר או מתכוון להתקשר על פיו עם לקוחות.

(ב) המשיבים לבקשת אישור יהיו היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב.

(ג) הגישה המדינה בקשה לפי סעיף קטן (א) ולדעת בית הדין אין להסתפק, בנסיבות הענין, במשיבים לפי סעיף קטן (ב), רשאי בית הדין למנות עורך דין שאינו עובד המדינה להתייצב כמשיב לפניו ולטעון טענותיו, והוא יהיה רשאי לערער על החלטת בית הדין כאמור בסעיף 10; שכרו של עורך הדין והוצאותיו, כפי שיקבע בית הדין, ישולמו מאוצר המדינה.

13. אישור חוזה

בית הדין רשאי לתת את האישור לחוזה אחיד או לסרב לתתו מחמת תנאי מקפח שיפרט; תנאי שבית הדין מצא מקפח דינו כדין תנאי שבית הדין ביטל.

14. כוחו של אישור

(א) תקופת תקפו של אישור לחוזה אחיד היא חמש שנים מיום מתן האישור או תקופה קצרה יותר שקבע בית הדין.

(ב) בתקופת תקפו של אישור לא תישמע בבית הדין טענה שיש בחוזה האחיד תנאי מקפח, ולא תישמע טענה כזאת בבית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, אף אם נכרת לפני מתן האישור.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית הדין, לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, לבטל תנאי בחוזה אחיד שניתן עליו אישור, אף בתוך תקופת תקפו של האישור, אם מצא שקיימות סיבות מיוחדות המצדיקות ביטול זה.

15. ציון אישור

אישר בית הדין חוזה אחיד, רשאי הספק לציין זאת על פני החוזים שהוא עושה לפיו; עשה כן, יציין גם את מועד תפוגת האישור."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע לבטל את הליך אישורו של חוזה אחיד בידי בית הדין לחוזים אחידים. הניסיון הראה, כי בהליך זה נעשה שימוש אשר אינו מאפשר הקצאה נכונה של משאבי הציבור. על כן, מבחינת ההגנה על לקוחות ושמירה על האינטרס הציבורי, מוצע לאפשר ליועץ המשפטי לממשלה, הממונה על האינטרס הציבורי בתחום זה, להתמקד בהליך בקשת ביטולם של תנאים מקפחים בחוזים אחידים אשר מגשים טוב יותר את מטרת חקיקתו של חוק החוזים האחידים.

****

"24. שמירת דינים

הוראות חוק זה לא יגרעו מהוראות כל דין שעל פיו עשוי חוזה או תנאי שבחוזה להיות בטל או ניתן לביטול, ולא ימנעו טענה נגד חוזה או תנאי שבחוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת, מאחר שהוראות הכלליות של דיני החיובים ודיני החוזים וכן דינים אחרים שאינם כלולים בחוק המוצע, יחולו, לפי הענייין, על חוזים אחידים ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"26. ביטול

חוק החוזים האחידים, התשכ"ד–1964 (להלן – החוק הקודם) – בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמיצתה את עצמה.

****

"27. תחילה, תחולה והוראות מעבר

(א) תחילתו של חוק זה ששה חדשים מיום פרסומו ברשומות.

(ב) על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול החוק הקודם; לענין התחולה רואים חידוש חוזה ככריתתו.

(ג) החלה המועצה להגבלים עסקיים בדיון לפי החוק הקודם לפני תחילתו של חוק זה, תסיים את הדיון לפי החוק הקודם אף לאחר תחילתו של חוק זה.

(ד) אישור שהמועצה להגבלים עסקיים נתנה לחוזה אחיד כוחו יפה עד לתום התקופה שלה ניתן.

(ה) על אף האמור בסעיף קטן (ב), החלטת בית הדין לפי סעיף 18(ב) תחול גם על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה מצויה בסעיף 992 לחוק המוצע. סעיף 993 המוצע מורה, באופן דומה, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

חוק החוזים

"22. שמירת דינים

אין בהוראות פרק זה כדי לגרוע מכל תרופה אחרת."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, שהרי אין בזכות הביטול לפי פרק ביטול החוזה בשל פגם בכריתתו (סעיפים 13 עד 22 לחוק החוזים) כדי להוציא תרופות אחרות הקיימות למי שרצונו נפגם. כך, למשל, תרופות בשל עוולה לפי פרק הנזיקין או תרופות לפי חוקים חיצוניים לחוק המוצע (כגון חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981).

****

"61. תחולה

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

(ב) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לענין ובשינויים המחויבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה ועל חיובים שאינם נובעים מחוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף קטן (א) מיותר, לאור כללי הפרשנות הרגילים. סעיף קטן (ב) לא נכלל בחוק המוצע, מאחר שזה מסדיר במפורש את ההוראות החלות על פעולות משפטיות ואת ההוראות החלות על חיובים באופן כללי (בין היתר, בסעיפים 7 עד 16 המוצעים, וסעיפים 48 עד 97 המוצעים, בהתאמה).

****

"62. ביטולים

בטלים –

(1) סעיפים 658, 948, 949 ו־1003 עד 1007 והספר השנים־עשר של המג'לה;

(2) סעיף 64 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאני מיום 2 ברג'ב 1296 (21 ביוני 1879).

63. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ־ישראל, 1922–1947."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שהן מיצו את עצמן.

****

"64. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א' באלול התשל"ג (29 באוגוסט 1973); על חוזים שנכרתו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע, מורה באופן דומה להוראת המעבר הקיימת כיום בחוק החוזים, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

חוק החוזים (תרופות)

"1. הגדרות

(א) בחוק זה –

"נזק" – לרבות מניעת־ריווח.

(ב) כל מקום שמדובר בחוק זה בהפרת־חוזה – גם הפרת חיוב מחיוביו במשמע."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הגדרת נזק בסעיף קטן (א) יחד עם סעיף קטן (ב) הושמטו לאור חלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים). סעיף 445 המוצע באותו חלק משנה קובע, כי תרופות נתונות למי שנפגע מהפרת חיוב. פרק הפיצויים קובע את זכאותו של הנפגע לפיצויים (סעיפים 454 עד 492 המוצעים).

****

"5. אכיפה בעסקה טעונת רישום

ניתן צו־אכיפה על חיוב להקנות נכס או זכות בנכס וההקניה טעונה רישום בפנקס המתנהל על פי חיקוק, ייעשה הרישום בתוקף צו־האכיפה ולפי האמור בו כאילו נעשה לבקשת הצדדים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור תקנה 31 לתקנות המקרקעין (ניהול ורישום), התש"ל–1969.

****

"9. השבה לאחר ביטול

(ב) בוטל החוזה בחלקו, יחולו הוראות סעיף קטן (א) על מה שהצדדים קיבלו על פי אותו חלק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה נמחקה בשל היותה מיותרת.

****

"22. שמירת דינים

(א) אין בחוק זה כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לתת פסק־דין הצהרתי, צו־עשה או לא־תעשה, לשעה או לתמיד, החלטות־ביניים או כל סעד אחר.

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק המסדיר יחסי־עבודה או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת. לגבי סעיף קטן (א), הסעדים שמחוץ לחוק המוצע ובפרט לגבי חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, נשמרים ככל שהם קיימים ואין צורך לציין זאת במפורש. סעיף קטן (ב) מיותר לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"23. ביטול

סעיפים 106 עד 111 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותומני מיום 2 רג'ב 1296 (21 ביוני 1879) – בטלים.

24. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר־המלך במועצתו לארץ־ישראל, 1922–1947."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שהן מיצו את עצמן.

****

"25. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א' בניסן התשל"א (27 במרס 1971); על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע מורה, בדומה לסעיף 25 לחוק התרופות הקיים, כי הוראות הדין הקודם יחולו על תרופה בשל הפרת חיוב שנוצר לפני יום התחילה.

חוק הירושה

"3. כשרות אדם לרשת: בני אדם

(ג) לעניין זכויות הירושה של ילד אין נפקא מינה אם בשעת לידתו היו הוריו נשואים זה לזה, ואם לא."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור היותה מובנית מאליה, ואין בהשמטה כדי לשנות מהדין הקיים. יודגש, כי גם אם על פי הדין הדתי של עדה זו או אחרת אין לילד כאמור זכות לרשת, אין בכך כדי לגרוע מזכות שניתנה לו על פי החוק הכללי.

****

"7. עסקאות אחרות בזכות היורש

(ג) העברה, שעבוד או עיקול כאמור אינם מקנים זכויות אלא כדי המגיע ליורש בחלוקת העיזבון; הם שוללים מן היורש את הזכות להסתלק מחלקו בעיזבון.

(ד) זכותו של יורש בנכס מסוים מנכסי העיזבון אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול כל עוד לא חולק העיזבון.

ד ב ר י ה ס ב ר:

שתי ההוראות שבסעיף 7(ג) מיותרות: ראשית, ברור כי יורש אינו יכול להקנות אלא את מה שיש לו. שנית, אין הצדקה לציין דווקא את האיסור להסתלקות יורש שהעביר את זכויות בעיזבון לאחר. ככל שנעשתה פעולת הסתלקות בניגוד לפעולה קודמת של העברת זכויות בעיזבון לצד ג', יחולו הדינים הכלליים ואין בהסתלקות דווקא ייחוד המצדיק פירוט מפורש. נוכח הוראת סעיף 695 גם הוראת סעיף 7(ד) לחוק הקיים מיותרת (וראו דברי ההסבר לסעיפים 695 ו־700 המוצעים).

****

"16. ירושה מכוח אימוץ

(א) מי שאומץ כדין יורש את מאמצו כאילו היה ילדו, וכן יורשים את המאמץ צאצאי המאומץ.

(ב) המאומץ וצאצאיו אינם יורשים על פי דין את קרובי המאמץ; המאמץ יורש את המאומץ כאילו היה הורהו, אולם קרובי המאמץ אינם יורשים על פי דין את המאומץ.

(ג) המאומץ וצאצאיו יורשים את קרובי המאומץ, אולם הורי המאומץ והורי הוריו וצאצאיהם אינם יורשים את המאומץ."

ד ב ר י ה ס ב ר:

נוכח הקשיים המוסריים והפרקטיים, מוצע להשוות את מעמדו של ילד מאומץ לילד טבעי ולבטל את ההוראה המיוחדת שבחוק הקיים, השומרת על קשר מסוים בין המאומץ למשפחתו הביולוגית (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 693 המוצע בהגדרת המונח "קרוב").

****

"21. הפקדת צוואה

(ב) צוואה שהופקדה ונשמרה בפקדון לפי סעיף זה עד מותו של המצווה תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושנעשתה לכל המאוחר ביום ההפקדה.

(ג) אין בסעיף זה כדי לגרוע מזכותו של המצווה לקבל בחזרה בכל עת צוואה שהפקיד."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף 21(ב) מיותרת. ברי, כי מועד ההפקדה יכול להוות ראיה לכך שתאריך ההפקדה הוא התאריך המאוחר ביותר שבו נעשתה הצוואה. ועוד, הואיל והרשם לעניני ירושה אינו מחויב לבדוק את תוכן הצוואה בעת ההפקדה, לא ניתן לקבוע ראיה לכאורה לזהות המצווה. הוראת סעיף 21(ג) הושמטה מאחר שהיא מובנת מאליה.

****

"22. צוואה בפני רשות

(ז) לעניין סעיף זה דין נוטריון כדין שופט."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף קטן (ז) בוטלה, שכן לא נמצאה הצדקה ממשית להקנות לנוטריון מעמד של רשות לעניין צוואה. עם זאת, כאשר נוטריון משמש כעד לצוואה בעדים, יינתן לעובדה זו משקל ראייתי בדומה למשקל הראייתי המועדף של צוואה בפני רשות (ראו דברי ההסבר לסעיף 714 המוצע).

****

"31. אי־ביטול של צוואה פגומה

עברה שנה מהיום שהאונס, האיום, ההשפעה הבלתי הוגנת או התחבולה חדלו לפעול על המצווה, או מהיום שנודע למצווה על התרמית או הטעות, והיה בידי המצווה לבטל את הצוואה ולא עשה כן, לא יהיה עוד באותו פגם כדי ביטול הוראת הצוואה או תיקונה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה בוטלה לאור היותה בלתי צודקת. ככל שמוכח כי היה פגם ברצון בעת עריכת הצוואה, אין בעובדה כי חלפה שנה מעת שהוסר הפגם כדי לשמש הוכחה לרצונו של המצווה מעת שהוסר הפגם, וסביר יותר כי הצוואה אינה משקפת את רצונו האמיתי. בהתאמה, אם המצווה מסכים, כי ההוראה שקבע תחת כפיה, טעות או השפעה בלתי הוגנת תחול בכל זאת לאחר שהוסר הפגם, ראוי כי יעשה צוואה חדשה.

****

"53. כפיפות להוראות הצוואה

הוראות הסעיפים 41 עד 52, פרט לסעיף 42(ד), חלות במידה שאין בצוואה הוראות אחרות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראותיו של החוק המוצע ניתנות במרביתן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"54. פירוש הצוואה

(ג) צוואה יכול שתהיה בלשון מתנה, מחילה או הודאה או בכל לשון אחרת."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת.

****

"58. הוצאות הכשרה למשלח יד

מזונות מן העיזבון – לרבות הוצאות הכשרתו של הזכאי למשלח יד."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת ואין בה כדי ליצור הסדר שלילי לגבי הוצאות אלה, ככל שנכללות בגדר הנזקקות של הזכאי.

****

"61. דרכי סיפוק המזונות

(ג) בית המשפט רשאי להתנות את סיפוק המזונות בתנאים אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת.

****

"64. סדר העדיפות בין הזכאים

לא היה בעיזבון כדי סיפוק המזונות לכל הזכאים להם, רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לחלקם ביניהם או לפסוק מזונות לאלה הנראים לו כזקוקים להם ביותר."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף 64 הושמטה לאור הוראת סעיף 783 המוצע, שלפיה אם אין די בעיזבון כדי סילוק החובות וסילוק המזונות מן העיזבון, יחולו דיני פשיטת הרגל. אין הצדקה להחיל דין מיוחד על חוסר סולבנטיות בעיזבון, כאשר יש קושי בסילוק המזונות מהעיזבון בלבד, תוך קביעת סדרי עדיפויות מיוחדים בין זכאים למזונות.

****

"67א. מתן צו ירושה וצו קיום על ידי בית המשפט

(א) על אף האמור בסעיף 66(א), בקשה לצו ירושה או לצו קיום שהוגשה לרשם לענייני ירושה תועבר לבית המשפט בכל אחד מאלה:

(5) הצוואה נושא הבקשה היא צוואה בעל פה כמשמעותה בסעיף 23;

(7) על הירושה חלות הוראות הפרק השביעי."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראות סעיפים 67א(א)(5) ו־67א(א)(7) הושמטו, מאחר שבבסיסן ההנחה, כי הבקשות מהסוגים המפורטים בהם הן סבוכות יחסית. ואולם, הואיל ומדובר במצבי הסכמה, שבהם לא הוגשה התנגדות, אין הצדקה שהרשם לא יוסמך לדון בהם.

****

"96. האפוטרופוס הכללי כמנהל עיזבון

נתמנה האפוטרופוס הכללי כמנהל עזבון, לא יחולו הוראות סעיפים 80, 84 עד 91."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מוסדרת ברובה מחוץ לחוק, לאור ההפניה לסעיפים בעלי אופי מנהלי (ראו סעיף 847(20) לחוק המוצע). עם זאת, יודגש כי בוטלו חלק מההפניות להוראות שסעיף 96 מפנה אליהן, שכן הוכרע כי ראוי שיחולו גם על האפוטרופוס הכללי כמנהל עיזבון (המדובר בסעיפים 766, 773 ו־774 המוצעים, שעניינם הסכמת האפוטרופוס למינוי, שכרו ואחריותו).

****

"99. הזמנת נושים

(א) מנהל העיזבון חייב להזמין את נושי המוריש להודיע לו בכתב על תביעותיהם; ההזמנה תפורסם ברבים ולמתן ההודעה תיקבע תקופה של שלושה חדשים לפחות מיום הפרסום.

(ב) בית המשפט רשאי לפטור את מנהל העיזבון מן החובה להזמין את הנושים, אם ראה שבנסיבות העניין אין הצדקה להזמינם.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מחובת מנהל העיזבון לסלק חובות העיזבון שעליהם נודע לו בדרך כל שהיא."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה בוטלה, שכן יעילותה לאורך שנות הפעלת החוק לא הוכחה. בפועל, היורשים נמנעים מפרסום הודעת נושים ומנהלי העיזבון מבקשים לפטור אותם מחובה זו. מובן, כי אין בביטול החובה לפרסום ההודעה משום גריעה מחיוב מהותי החל על היורשים, ככל שקיים.

****

"101. חובות מובטחים

חוב מחובות המוריש שהיה מובטח ערב מותו, אין הוראות חוק זה פוגעות בגבייתו מתוך הבטוחה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף 101 הושמטה, שכן ברי כי באופן רגיל אין הבטוחה מושפעת מהפטירה.

****

"104. סדר עדיפות בין חובות העיזבון

(ב) חובות העיזבון בעלי עדיפות שווה יסולקו לפי יחס הסכומים שלהם.

(ג) עדיפותם של מסים ותשלומי חובה אחרים תהיה בהתאם להוראות החוקים הדנים בהם.

(ד) חובות העיזבון עדיפים על מזונות מן העיזבון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף 104 לחוק הקיים מרמזת על התייחסות המחוקק לסדרי קדימויות לסילוק חובות העיזבון והמזונות מהעיזבון, כאשר ההתייחסות היא כאילו מדובר בעיזבון בפשיטת רגל. בין השאר נקבע, כי חובות העיזבון קודמים למזונות מן העיזבון. לכאורה, סותרת התייחסות זו את הוראת סעיף 106 לחוק הקיים, הקובעת כי על עיזבון בפשיטת רגל יחולו דיני פשיטת הרגל, על סדרי הקדימויות הקובעות בהם. מוצע, אפוא, להבהיר כי כאשר אין די בעיזבון לכסות את כל החובות ואת כל המזונות מהעיזבון ינוהל העיזבון בפשיטת רגל ומבלי לציין שחובות קודמים למזונות. בהתאמה, יימחקו הוראת סעיפים קטנים 104(ב), (ג) ו־(ד). (ראו גם דברי ההסבר לסעיף 782 המוצע).

****

"107. מועד החלוקה

(ב) אין לחלק את יתרת העיזבון כל עוד לא עברה התקופה שנקבעה בהזמנת הנושים; ואין לחלקה כל עוד לא נקבעו הזכויות התלויות, לפי סעיף 3(ב), בלידתו של אדם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסעיף בוטל, שכן עם ביטול החובה לפרסם הודעה נושים אין עוד צורך להמתין לתקופת ההודעה. כמו כן, אין הכרח לעכב את חלוקת העיזבון עד לחלוף תקופת ההורות, שכן ניתן להתמודד עם שינוי נסיבות באמצעות תיקון הצו שניתן, שלפיו נתבצעה החלוקה, או על ידי מינוי נאמן.

****

"110. חלוקה על פי הסכם

(ג) נעדר אחד היורשים ולא היה מיוצג כדין, יביא אישורו של בית המשפט במקום הסכמתו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע למחוק הוראה זו. מקום שבו היורש נעדר, פועל האפוטרופוס הכללי במקומו, בהתאם לסמכויותיו על פי חוק האפוטרופוס הכללי. מקום שבו היורש אינו מיוצג כדין, ניתן להיעזר בהוראות חוק הכשרות על מנת לפתור חוסר יצוג זה.

****

"111. חלוקה על פי צו בית המשפט

(ב) מנהל העיזבון יביא לפני בית המשפט תכנית לחלוקת הנכסים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע למחוק הוראה זו, שכן אין צורך בקביעת הוראה מפורשת בענין. נראה, כי במרבית המקרים יציין מנהל העיזבון בפני בית המשפט את אפשרויות החלוקה, את מהות חוסר ההסכמה, ואת דרכי הפתרון, ככל שישנן, וזאת גם ללא הוראה מפורשת.

****

"113. נכסים שאינם ניתנים לחלוקה

(א) נכס שאינו ניתן לחלוקה ונכס שעל ידי חלוקה היה מאבד שיעור ניכר מערכו, לרבות יחידה בחקלאות, בתעשייה, במלאכה או במסחר, ולמעט משק חקלאי שסעיף 114 חל עליו – יימסר ליורש המרבה במחירו, ובלבד שלא יפחת ממחיר השוק; הסכום שהציע אותו יורש ייזקף על חשבון המגיע לו מן העיזבון, ואם עלה על המגיע כאמור, ישלם היורש את הסכום העודף.

(ב) לא הסכים אף יורש אחד לרכוש את הנכס כאמור בסעיף קטן (א), יימכר הנכס ודמי המכר יחולקו.

(ג) בית המשפט רשאי להורות שהמכירה תהיה בדרך שנכסים כאלה נמכרים בהוצאה לפועל או בדרך אחרת שיקבע, ורשאי הוא לקבוע את תנאי התשלום לפי סעיף קטן (א) ותנאי תשלום דמי המכר לפי סעיף קטן (ב)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה בוטלה מאחר שלא נמצאה הצדקה להעניק זכות קדימה בנכס ליורשים, זאת כאשר זכות קדימה כאמור אינה קיימת בין שותפים בנכס בהליכי פירוק שיתוף "רגילים".

****

"117. תיאום הזכויות של יורשים אחדים

(א) מקום שהוראות סימן זה נותנות זכות לאחר היורשים, גם יורשים אחדים במשמע אם הסכימו להשתמש באותה זכות במשותף.

(ב) רצו יורשים אחדים להשתמש באותה זכות כל אחד בפני עצמו, יכריע ביניהם בית המשפט."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראות הושמטו כמיותרות. ברי, שכאשר יש הסכמה, ניתן להשתתף בזכות, וזאת בהתאם להוראות סעיפים 788 ו־779 המוצעים. בהתאמה, כאשר אין הסכמה מחויבת הכרעת בית המשפט כאמור באותם סעיפים.

****

"123. הזמנת נושים

(א) היורשים רשאים להזמין את נושי המוריש להודיע להם בכתב על תביעותיהם; ההזמנה תפורסם ברבים ולמתן ההודעה תיקבע תקופה של שלושה חדשים לפחות מיום הפרסום.

(ב) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מחובת היורשים לסלק חובות העזבון שעליהם נודע להם בדרך כל־שהיא."

ד ב ר י ה ס ב ר:

כאמור בדברי ההסבר לביטול סעיף 99 הקיים, ההוראה לעניין הזמנת נושים בוטלה בשל חוסר יעילותה.

****

"127 אחריות כדי מה שקיבל

(ב) פרטת חלוקה לפי סעיף 118 או לפי סעיף 125 תהיה ראיה לכאורה למה שכל יורש קיבל מן העיזבון, ואם היתה כלולה בה שומה– גם לשוויו.

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת הסעיף בוטלה, שכן אין בה כדי להוסיף על דיני הראיות הרגילים.

****

"145. דין יורש יחיד

לא היה למוריש אלא יורש אחד, יהיו הוראות חוק זה בעניין חלק בעיזבון חלות על העיזבון כולו, והוראות חוק זה בעניין חלוקת העיזבון – על מיזוגם של נכסי העיזבון עם נכסי היורש היחיד."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת הסעיף מפרשת את דרך התחולה של החוק במצב שבו יש רק יורש אחד אחרי הנפטר. ההוראה קובעת כללים שהם ברורים מאליהם, ועל כן מיותרת.

חוק המיטלטלין

"4. חיבור וערבוב

(ג) הוראות סעיף זה יחולו באין הסכם אחר בין הצדדים; אין בהן כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מתרופה אחרת בשל החיבור."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הרישה של סעיף 4(ג) מיותרת מאחר שהוראותיו של החוק המוצע ניתנות במרביתן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש. הסיפה מיותרת לאור תחולתו הכללית של חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"13. תחולה

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"14. תיקון חוק נכסי המדינה, התשי"א–1951

בסעיף 3 לחוק נכסי המדינה, התשי"א–1951, ברישה, במקום "נכס המצוי" יבוא "נכס מקרקעין המצוי".

15. תיקון פקודת הפרשנות

בסעיף 1 לפקודת הפרשנות, במקום הגדרת "מיטלטלין" או "טובין" יבוא:

""מיטלטלין" או "טובין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין; אולם מקום שהמלה "מיטלטלין" או "טובין" באה בחיקוק שניתן לפני תחילת חוק המיטלטלין, התשל"א–1971, תהא משמעותה כמשמעות שהיתה נודעת לה אילולא החוק האמור".

16. ביטול

הספר השמיני והספר העשירי של המג'לה – בטלים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שמיצו את עצמן.

****

"17. תחילה

חוק זה תחילתו ביום י"ד בטבת התשל"ב (1 בינואר 1972)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע מצויה בסעיף 992 המוצע.

חוק המכר

"2. הספקת נכס

חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו, רואים אותו כחוזה־מכר, זולת אם המזמין קיבל עליו לתת את עיקר החמרים הדרושים להפקת הנכס או לייצורו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

בהוראות החוק הקיים, (לפי סעיף 2 לחוק המכר ולפי סעיף 8(ג) לחוק חוזה קבלנות), נקבע מבחן עיקר החומרים כמבחן לקביעת תחולת חוק המכר או חוק חוזה קבלנות על החוזה כולו. סעיף 189 המוצע, בפרק הדן בחוזה קבלנות, מבחין בין חלקים שונים של חוזה לביצוע מלאכה הכרוך באספקת חומרים, ומחיל על כל חלק מן העסקה את הדין המתאים לו. על החלק הנוגע להספקת חומרים, יחול דין המכר, ועל חלק המלאכה – דין הקבלנות. לפיכך, ההתייחסות לנושא זה בפרק חוזה מכר הושמטה כמיותרת.

****

"4. תחולה

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים. כמו כן, הוראותיו של החוק המוצע ניתנות במרביתן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"10. מקום המסירה

(ב) ידעו הצדדים בעת גמירת החוזה שבמועד המסירה יימצא הממכר במקום פלוני, תהא המסירה באותו מקום."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, מאחר שמקובל לראותה כתניה מכללא בחוזה שהוסכם בידי הצדדים.

****

"13. בדיקת הממכר

(ב) הוסכם על הובלת הממכר, על הקונה לבדוק אותו מיד לאחר שהגיע למקום הייעוד, ואם הועבר הממכר למקום אחר בלי שהקונה בדק אותו והמוכר ידע או היה עליו לדעת על אפשרות של העברה כזאת – מיד לאחר שהגיע הממכר למקום האחר.

(ג) על המוכר לתת לקונה, לפי דרישתו, הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר לפני המועדים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו־(ב)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

החוק המוצע מרכך בסעיף 169 המוצע את נטל הבדיקה המוטל על הקונה ומייתר בכך את הצורך בסעיפים קטנים (ב) ו־(ג).

****

"20. חישוב המחיר

(ב) נקבע המחיר לפי משקל, יחושב לפי המשקל הנקי."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראה שבסעיף 20(ב) היא קזואיסטית הנגזרת מעקרון תום הלב שבסעיף 2 המוצע.

****

"25. החזרת הוצאות

הוציא צד אחד הוצאות החלות על הצד השני, זכאי הוא להחזרתן בצירוף ריבית עליהן בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, מיום הוצאתן ועד יום החזרתן."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור הוראות פרק עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 410 עד 419 המוצעים).

****

"27. הוראה כללית

הוראות פרק זה באות להוסיף על כל דין אחר בענין התרופות בשל הפרת חוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור תחולתו של חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים); ככלל, אין בתרופות לפי פרק חוזה מכר כדי להוציא תרופות אחרות הקיימות למי שהופר חיוב כלפיו.

****

"30. מכירה על פי מפרט

(א) ניתנה לקונה הזכות לקבוע מידה, מנין, משקל או נתונים אחרים הנוגעים לממכר או לתנאי המכר, והקונה לא קבעם תוך הזמן המוסכם בחוזה, ובאין זמן מוסכם – תוך זמן סביר אחרי שקיבל דרישה לכך מאת המוכר, זכאי המוכר, תוך זמן סביר, לחזור בו מן החוזה כאילו הופר או לקבוע נתונים אלה בעצמו בהתחשב בצרכיו של הקונה במידה שהם ידועים לו.

(ב) קבע המוכר נתונים כאמור והודיע על כך לקונה, תהא קביעתו מחייבת, זולת אם קבע הקונה את הנתונים מיד לאחר שקיבל את ההודעה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור תחולתו הכללית של פרק החיובים וחלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 48 עד 97 ו־443 עד 498 המוצעים, בהתאמה). קביעת הנתונים היתה זכות וגם חובה של הקונה ובמערכת היחסים שבינו לבין המוכר, הרי שמדובר בחיוב שאם הוא מופר בידי הקונה, קמות למוכר תרופות על פי חלק המשנה האמור.

****

"35. תיקון פקודת הנזיקין

בפקודת הנזיקין [נוסח חדש], בסעיף 53 במקום הקטע המתחיל "בתום־לב בשוק חפשי" ועד סוף הסעיף יבוא "בתום־לב בהתאם לסעיף 34 לחוק המכר, התשכ"ח–1968".

36. הספר הראשון של המג'לה – בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שמיצו את עצמן.

****

"37. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי התשכ"ט (1 באוקטובר 1968); על מכר שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע מורה, באופן דומה להוראת המעבר בחוק המכר הקיים, כי על חיובים שנוצרו לפני יום התחילה, יחול הדין הקודם.

חוק המקרקעין

"20. שמירת תרופות

אין בהוראות סעיפים 16 עד 19 כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מכל תרופה אחרת או סעד אחר על פי דין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור תחולתו הכללית של חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"24. תשלום בעד שימוש

בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות הענין, לחייב את המקים לשלם לבעל המקרקעין שכר ראוי בעד התקופה שבה החזיק המקים במחוברים שלא כדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור פרק עשיית עושר ולא במשפט שבחוק המוצע (סעיפים 410 עד 419 המוצעים).

****

"32. נשיאת הוצאות

(ב) שותף שנשא בהוצאות כאמור למעלה מחלקו זכאי לחזור ולהיפרע מן השותפים האחרים לפי חלקיהם במקרקעין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור פרק עשיית עושר ולא במשפט שבחוק המוצע (סעיפים 410 עד 419 המוצעים).

****

"53. תחולת דיני מקרקעין

כל הוראה בחוק זה, וכל דין החל על מקרקעין, יחולו גם על דירות בבית משותף, בשינויים המחויבים; ומקום שמדובר ברישום בפנקסי המקרקעין, רואים אותו כאילו מדובר ברישום בפנקס הבתים המשותפים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת. מיקום פרק הבתים המשותפים (סעיפים 607 עד 636 המוצעים) מעיד על מהותה של זכות בדירה כזכות בנכס שהוא מקרקעין ועל התחולה של ההוראות הרלבנטיות בפרק עליה.

****

"56. אי תחולת פרק ה'

(ב) האמור בסעיף קטן (א) אין בו כדי למנוע בעלות משותפת בדירה או פירוק השיתוף בדירה כזאת."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור הוראת סעיף 609 המוצע.

****

"159. התקנת מעלית

(ד) (1) ההוראות בפרק ו' סימן ד' יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחוייבים.

159ז. הפעלת מעלית כמעלית שבת

(ז) הוראות פרק ו' סימן ד' יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחויבים.

60. שיקום בית משותף שנהרס

(ה) כל בקשה למפקח להשתמש בסמכות מסמכויותיו לפי סעיף זה, דינה כדין תביעה לפני המפקח לפי סימן ד'."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע למחוק את ההוראה ובמקומה להפנות להוראות המתאימות – סעיפים 633, 629 ו־635 המוצעים, בהתאמה – בסעיף 72 לחוק המקרקעין, שיוותר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 853).

****

"66. הנציגות הראשונה

(א) עם רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים ימנה המפקח שנתן את צו הרישום נציגות זמנית לאותו בית עד שתיכון הנציגות הראשונה לפי התקנון; הרכב הנציגות הזמנית יהיה בהתאם להמלצת בעלי הדירות שביקשו את הרישום; באין המלצה כזאת, ימנה המפקח נציגות זמנית לפי שיקול דעתו מבין בעלי הדירות שבבית המשותף או – אם לא היתה אפשרות מעשית לעשות כן – שלא מבין בעלי הדירות, ורשאי הוא לקבוע לה שכר שישולם לה על ידי בעלי הדירות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע למחוק את ההוראה, משום שהסמכות על פיה הינה בעלת אופי פורמלי גם היום. נוכח ההוראה לפיה מעמדו של ועד בית ראשון כדין ועד בית לכל דבר ועניין, בסעיף 640(ב) המוצע , הרי שאם הועד הראשון אינו פועל, או שלא כונן כלל, רשאי יהיה המפקח להפעיל את סמכותו ולמנות ועד.

****

"71ב. שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבנייה

(ג) בעל דירה שהורחבה ייראה כמי שהסכים להרחבה דומה של כל דירה אחרת באותו בנין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע לשנות מהדין הקיים ולהשמיט הוראה זו, המהווה התערבות בקניינו של בעל הדירה. במקרה שבו דייר מעוניין להרחיב דירתו, אין לקשור הרחבה זו עם הרחבה בידי דייר אחר היות ושיקולי שני הדיירים ונסיבות העניין לרוב שונים. יש לבחון החלטה שלא לאפשר הרחבת דירה של דייר אחר לגופו של עניין.

****

"71ג. הגשת תביעה למפקח

(ג) הוראות סימן ד' לפרק זה יחולו על הדיון בפני המפקח, בשינויים המחוייבים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

מוצע למחוק את ההוראה ובמקומה להפנות להוראה המתאימה – סעיף 632 המוצע – בסעיף 72 לחוק המקרקעין, שיוותר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 853).

****

"84. דיני השכירות וחוקי הגנת הדייר

(א) בכפוף להוראות פרק זה יחולו על שכירות מקרקעין דיני השכירות הכלליים.

(ב) הוראות חוק זה אינן באות לגרוע מהוראות החוקים שענינים הגנת הדייר, לרבות חוק דמי מפתח, התשי"ח–1958."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף קטן (א) הושמטה לאור מבנה החוק המוצע. הוראת סעיף קטן (ב) הושמטה לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"88. פדיון המשכנתה לפני המועד לקיום החיוב

אין בכוחם של תנאי המשכנתה כדי לגרוע מהזכות לפדות את המקרקעין הממושכנים לפני המועד לקיום החוב בהתאם להוראות סעיף 13(ב) לחוק המשכון, התשכ"ז–1967; האמור בסעיף זה לא יפגע בתנאי שהותנה לפני תחילת חוק זה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה לא נכללה בחוק המוצע לאור סעיף 993 המוצע המחילה את הדין הקודם על חיובים שנוצרו לפני יום התחילה.

****

"91. תחולת חוק המשכון

בכפוף להוראות פרק זה יחולו על משכנתה הוראות חוק המשכון, התשכ"ז–1967; אולם אין למשכן מקרקעין או שכירות רשומה במקרקעין אלא על ידי משכנתה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הרישה לסעיף 91 לחוק הקיים הושמטה כמיותרת, מאחר שההסדר הכללי החל לענין זה הוא פרק המשכון (סעיף 552 המוצע).

****

"99. זכות קדימה על פי הסכם

(ב) על זכות הקדימה לפי סעיף זה, יחולו הוראות הסעיפים 102–105, בכפוף למוסכם בתנאי הזכות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראותיו של החוק המוצע ניתנות במרביתן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"102. רכישה על פי זכות קדימה

(א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב, שיישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה יישלח לרשם.

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה, או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העיסקה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף קטן (א) והסיפה לסעיף קטן (ב) הושמטו בהתאם למגמה של החוק המוצע, לוותר על דרישות פורמליות.

****

"102. רכישה על־פי זכות קדימה

(ג) בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור השינוי בנוסח סעיף 667 המוצע. ברור, שאם רשאי בעל המקרקעין להעביר את הזכות נושא זכות הקדימה לאחר, אחרי שהציע אותה לבעל זכות הקדימה וזה לא פעל לרכישתה, אזי רואים את בעל זכות הקדימה כמי שסרב להפעילה.

****

"103. העברת המקרקעין

(ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת החודשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה – תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה של הסעיף מיותרת לאור סעיף 667(ב) המוצע.

****

"105. אי־רישום העברות

לא תירשם העברת מקרקעין שקיימת לגביהם זכות קדימה, אלא לאחר שנוכח הרשם כי נתמלאו הוראות פרק זה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, מאחר שהיא מובנת מאליה לאור אופיה הקנייני של זכות הקדימה.

****

"126. הערת אזהרה

(א) הוכח להנחת דעתו של הרשם כי בעל מקרקעין, או בעל זכות שכירות, שאילה, זיקת הנאה, זכות קדימה או משכנתה, התחייב בכתב לעשות בהם עיסקה, או להימנע מעשות בהם עיסקה, ירשום הרשם, על פי בקשת מי שהתחייב או מי שזכאי לפי ההתחייבות (להלן – הזכאי), הערה על כך; לענין זה אין נפקא מינה אם ההתחייבות היתה בהסכם, בהרשאה בלתי חוזרת או במסמך אחר, ואם היתה מפורשת או משתמעת, מוחלטת או מותנית."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה של ההוראה הושמטה כמיותרת. ההתחייבות שעל בסיסה תרשם הערת אזהרה יכולה להינתן בכל דרך התקפה על פי דין (ראו סעיף 597 המוצע).

חוק המתנה

"6. דרכי ההקניה

הבעלות בדבר־המתנה עוברת למקבל במסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו, ואם היה הדבר ברשות המקבל – בהודעת הנותן למקבל על המתנה; והכל כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה של סעיף 6 הקיים הושמטה כמיותרת לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"7. ביטול

הספר השביעי של המג'לה – בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמיצתה את עצמה.

****

"8. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי התשכ"ט (1 באוקטובר 1968); על מתנה, ועל התחייבות לתת מתנה, שנעשו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 המוצע מורה כי על חיובים שנוצרו לפני יום התחילה יחולו הוראות הדין הקודם.

חוק הנאמנות

"5. כוחה של נאמנות כלפי צד שלישי

כוחה של נאמנות יפה כלפי כל מי שידע או שהיה עליו לדעת עליה, ומשנרשמה הערה לפי סעיף 4 – כלפי כל העולם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

במקום הכלל הקבוע בסעיף 5 לחוק הנאמנות הקיים, הקובע את כוחה של הנאמנות כלפי צד שלישי, יבוא מעתה ההסדר המוצע, המורכב מההוראה בדבר בעלותו של הנאמן (סעיף 563 המוצע), ההסדרים בדבר תחרות זכויות בנכסי נאמנות (סעיפים 511 (ג), 579 ו־581 המוצעים) וההוראה בדבר ירידה לנכסי נאמנות (סעיף 568 המוצע).

****

"11. כפיפות לתנאי הנאמנות

הוראות סעיפים 3(א) ו־(ג), 6, 7, 8, 9(א), 10(א), (ג) ו־(ד) ו־13 יחולו בכפוף לתנאי הנאמנות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, מאחר שהוראות החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"28. נאמן שהוא נהנה

על נאמן של הקדש ציבורי לא יחול סעיף 21(ה)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסעיף יבוטל. על פי הנוסח כיום, על הקדש ציבורי לא חלה ההגבלה הקיימת בסעיף 21(ה) לחוק הקיים, שלפיה נאמן לא כשר להיות נהנה של נאמנות. הואיל ועל פי הנוסח החדש של סעיף 21(ה) ההגבלה תוקנה כך שתחול רק כאשר נאמן יחיד הוא גם הנהנה היחיד (וללא אפשרות התנאה), אין עוד משמעות לקביעה, כי הוראתו לא תחול על הקדש ציבורי.

פקודת הנזיקין

"1. פירוש

בכפוף לפקודת הפרשנות 1 תתפרש פקודה זו לפי עיקרי הפרשנות המשפטית המקובלים באנגליה, וביטויים המשמשים בה – חזקה היא – ככל שהדבר מתיישב עם ההקשר ובאין הוראה אחרת מפורשת – שמשמעותם במשמעות הנודעת למקביליהם במשפט האנגלי ויתפרשו על דרך זו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור תחולתו הכללית של חוק הפרשנות, התשמ"א–1981, ולאור היות פרק הנזיקין יצירה ישראלית עצמאית.

****

"2. הגדרות

בפקודה זו –

"הורים" – לרבות הורי הורים והורים חורגים;

"חיה" – לרבות צפרים, דגים, חרקים וזחלים;

"חיית בר" – כל חיה שכנוהג בישראל אין מחזיקים אותה כלואה או בפיקוחו של אדם;

"ילד" – לרבות נכד, ילד חורג, עובר, ילד שלא־מנישואין, או ילד מאומץ; ובהסקת מסקנה בדבר קירבה משפחתית, הכלולה לפי הוראות פקודה זו בהגדרות הביטויים "הורים" ו"ילד", יראו את הנולד שלא־מנישואין ואת המאומץ כצאצא כשר של אמו ושל הידוע כאביו או של מאמצו, הכל לפי הענין;

"נזק" – אבדן חיים, אבדן נכס, נוחות, רווחה גופנית או שם־טוב, או חיסור מהם, וכל אבדן או חיסור כיוצאים באלה;

"נזק ממון" – הפסד או הוצאה ממשיים הניתנים לשומה בכסף ואפשר למסור עליהם פרטים;

"נתבע" – לרבות נתבע בתביעה־שכנגד או בתובענה־שכנגד;

"תובע" – לרבות תובע בתביעה־שכנגד או בתובענה־שכנגד; "תובענה" – כל הליך אזרחי לפני בית משפט, לרבות קיזוז ותביעה־שכנגד;

"תופש" – אדם התופש מקרקעין כדין, או הזכאי כלפי בעל המקרקעין לתפוש אותם או להשתמש בהם, ובאין אדם כאמור – בעל המקרקעין.

דברי הסבר:

ההגדרות הושמטו כמיותרות. בחלק מן המקרים מדובר בהגדרות מיושנות, כגון הגדרת "חיה" ו"ילד".

****

"5. הסתכנות מרצון

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על תובענה שהוגשה על עוולה הנובעת מאי–מילוי חובה שהיתה מוטלת על הנתבע מכוח חיקוק.

(ג) ילד למטה מגיל שתים עשרה לא ייחשב כמסוגל לדעת או להעריך את מצב הדברים שגרמו לנזק או כמסוגל מרצונו לחשוף עצמו או רכושו למצב זה."

דברי הסבר:

סעיף קטן (ב) הושמט, מאחר שאם החיוב שהופר מקורו בחיקוק קוגנטי, יישלל תוקפה של הסכמת הנתבע ליטול על עצמו את הסיכון. סעיף קטן (ג) לפקודה, הקובע סייג לגבי קטין, הושמט בשל המגמה להשוות את דין הקטין לדינים הכלליים לעניין האחריות בנזיקין.

****

"9. קטין

(א) לא תוגש תובענה נגד אדם על עוולה שעשה אותה בטרם מלאו לו שתים עשרה שנים.

(ב) מי שלא מלאו לו שמונה עשרה שנים יכול לתבוע על עוולה, ובכפוף לסעיף קטן (א) – להיתבע עליה; אולם אין להגיש נגדו תובענה על עוולה הנובעת, במישרין או בעקיפין, מחוזה שעשה."

דברי הסבר:

הסעיף הושמט, מאחר שאחריותו של קטין תיבחן לפי הכללים הרגילים. יתכן שהקטינות תימנע את התגבשות היסוד הנפשי כך שהקטין לא יהיה ישא באחריות בנזיקין.

****

"10. תאגיד

תאגיד לא ייפרע פיצויים בשל עוולה אלא אם גרמה לו נזק."

דברי הסבר:

ההוראה מיותרת, מאחר שבכלל אין פיצוי ללא נזק.

****

"15. חבותו של בעל חוזה

לענין פקודה זו, העושה חוזה עם אדם אחר, שאיננו עובדו או שלוחו, על מנת שיעשה למענו מעשה פלוני, לא יהא חב על עוולה שתצמח תוך כדי עשיית אותו מעשה; הוראה זו לא תחול באחת מאלה:

(1) הוא התרשל בבחירת בעל חוזהו;

(2) הוא התערב בעבודתו של בעל חוזהו באופן שגרם לפגיעה או לנזק;

(3) הוא הרשה או אישרר את המעשה שגרם לפגיעה או לנזק;

(4) הוא היה אחראי מכוח חיקוק לעשיית המעשה שביצועו מסר לקבלן עצמאי;

(5) הדבר שלעשייתו נעשה החוזה היה שלא כדין."

דברי הסבר:

ההוראה מיותרת, מאחר שהיא מפרטת, למעשה, מקרים שבהם תחול אחריות אישית רגילה לאור תחולת עוולת הרשלנות ותחולתן של עוולות אחרות.

****

"16. שמירת חבות

האמור בסעיפים 12, 14 ו־15 אינו גורע מחבותו של שום אדם על מעשה שעשה והאמור בסעיף 13 אינו גורע מחבותו של העובד על מעשה שעשה."

דברי הסבר:

ההוראה מיותרת לאור הדינים הכלליים בדבר חבות אישית, וכן לאור תפיסת האחריות השילוחית בסעיפים 368 ו־369 המוצע.

****

"17. ידיעתו של שלוח או עובד

כל מקום שלפי פקודה זו יש לטעון או להוכיח ידיעה, יראו ידיעתו של שלוח או עובד בידיעתו של שולחו או מעבידו, ובלבד שהידיעה נרכשה על ידי השלוח כשהוא פועל למען שולחו, או על ידי העובד תוך כדי עבודתו לגבי הענין או הדבר שעליהם נדרשת הידיעה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור תפיסת האחריות השילוחית בסעיפים 368 ו־369 המוצע.

****

"18. בן־זוג

אין בן־זוג חב על עוולה שעשה בן־זוגו אלא לפי הוראות סעיפים 11 עד 16."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור ההוראות הכלליות הדנות באחריות למעשיו של אחר בסעיפים 367 עד 369 המוצעים. טעם נוסף להשמטתה של ההוראה הקיימת הוא היותה מיושנת, שכן היא יוצאת מתוך ההנחה, שאינה מקובלת זה מכבר, בדבר יחסי שליחות כלליים בין בני זוג.

****

"19. השפעת מוות על עילת תביעה

(א) נפטר אדם – כל עילות תביעה בשל עוולה שהיו עומדות לנפטר או נגדו, יוסיפו לעמוד בעינן, בכפוף להוראות סעיף זה, לטובת עזבונו או נגד עזבונו, הכל לפי הענין.

(ד) הנתונות לפי פקודה זו לעזבון של נפטר באות להוסיף על הזכויות הנתונות לתלויים בנפטר לפי פקודה זו או כל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף קטן (א) קובע את השימור העקרוני של זכויות וחבויות בנזיקין עקב פטירה. תוצאה זו נובעת מדיני הירושה, המוסדרים בחלק נפרד בחוק המוצע, ולפיכך הושמט הסעיף. סעיף קטן (ד) הושמט כמיותר.

****

"20. עזבון חדל פרעון

עזבון חדל פרעון שניתן להגיש נגדו תובענה לפי סעיף 19, יראו כל חבות בשל עילת התובענה כאילו היא חוב בר־הוכחה נגד העזבון אף שלפי טבעה היא דרישה לדמי נזק בלתי קצובים שאינם נובעים מחוזה או מהבטחה או מהפרת נאמנות.

21. פושט רגל

על אף האמור בפקודת פשיטת רגל, 1936, יכול פושט רגל להיות תובע ונתבע על עוולה, אך לא תוגש תובענה על עוולה לזכותם של נכסי פושט רגל או לחובתם; ואולם –

(1) הזכות לתבוע על עוולה שגרמה נזק ממון לנכסי פושט רגל תעבור לידי הנאמן או תמומש בידיו;

(2) פסק דין על עוולה שניתן לחובתו של פושט רגל לפני מתן צו כינוס נכסים יהא ניתן להוכחה בפשיטת רגל;

(3) סעיף זה כפוף להוראות סעיף 19."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסעיפים יבחנו מחוץ לחוק במסגרת בחינת דיני פשיטת הרגל.

****

"22. אין המחאה בנזיקין

הזכות לתרופה בשל עוולה, וכן החבות עליה, אינה ניתנת להמחאה אלא מכוח הדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, מאחר שאין הצדקה לקיומה. במקרים המתאימים תחול ממילא ההוראה בדבר תקנת הציבור בסעיף 109 המוצע.

****

"23. תקיפה

(ב) "שימוש בכוח", לענין סעיף זה – לרבות שימוש בחום, באור, בחשמל, בגאז, בריח או בכל דבר או חומר אחר, אם השתמשו בהם במידה שיש בה להזיק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הפירוט המופיע בסעיף קטן זה הושמט, לאור ההוראה הכללית הקבועה בסעיף 388 המוצע.

****

"27. בתובענה שהוגשה על כליאת־שוא תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את מעשהו תוך כדי ביצוע, או סיוע כדין לבצע, צו מעצר או חיפוש, צו מסירה לדין, צו־מאסר או צו־עיכוב שניתנו על ידי בית משפט או רשות אחרת המוסמכת לכך, ובלבד שהמעשה שמתלוננים עליו הותר באותם צווים אף אם היה פגם בהם או בנתינתם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור ההגנות הכלליות המוקנות למי שפעל בהתאם להרשאה חוקית ולחסינות עובד ציבור בסעיפים 372 ו־379 המוצעים.

****

"29. הסגת גבול במקרקעין

הסגת גבול במקרקעין היא כניסה למקרקעין שלא כדין, או היזק או הפרעה בידי אדם למקרקעין שלא כדין; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במקרקעין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה לסעיף הושמטה מאחר שאין זה מוצדק להבחין בין ראשי הנזק לפי העוולות שבגינן הן נגרמו. בנוסף, חלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב קובע את הקריטריונים לפיצויים בגין נזקי רכוש ונזקים לא ממוניים (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"30. חובת הראיה

בתובענה שהוגשה על הסגת גבול במקרקעין – על הנתבע הראיה שהמעשה שעליו מתלוננים לא היה שלא כדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת, לאור דיני הראיות הרגילים.

****

"31. הסגת גבול במיטלטלין

הסגת גבול במיטלטלין היא לקיחת טובין שלא כדין מהחזקתו של אדם אחר, או הפרעה אלימה בהם בהיותם בהחזקתו של אדם אחר; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במיטלטלין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה לסעיף הושמטה, מאחר שאין זה מוצדק להבחין בין ראשי הנזק לפי העוולות שבגינן הן נגרמו. בנוסף, חלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב קובע את הקריטריונים לפיצויים בגין נזקי רכוש ונזקים לא ממוניים (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"32. חובת הראיה

בתובענה שהוגשה על הסגת גבול במיטלטלין – על הנתבע הראיה שהמעשה שעליו מתלוננים לא היה שלא כדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת לאור דיני הראיות הרגילים.

****

"33. טעות בנוגע לזכות בעלות או החזקה

טעות בנוגע לבעלות או לזכות החזקה, ואפילו טעות בתום לב, וכן כוונה לפעול לטובת הבעל האמיתי, אינן הצדק להפרעה בנכסיו של אחר; אולם –

(1) המוביל טובין, או כל המקבל עליו הובלתם או שמירתם של טובין כשירות ציבורי, איננו מסיג גבול על ידי שהוא מטפל בטובין בדרך הרגילה של אותו שירות ורק לפי הוראתו ומטעמו של אדם שמסר לו את הטובין לשם כך מתוך הנחה בתום לב שמוסר הטובין זכאי לטפל בהם;

(2) פועל או עובד איננו מסיג גבול על ידי שהוא מטפל בנכס בדרך הרגילה של עבודתו ובדרך שהורשה על ידי מעבידו והוא מניח בתום לב שמעבידו זכאי להרשות לו דרך זו של טיפול."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראות הסעיף הושמטו, מאחר שהן קזואיסטיות ומיושנות, ולאור קיומן של ההוראות הכלליות בדיני נזיקין, וכן לאור סעיפים 2 ו־4 המוצעים, שעניינם תום לב וזוטי דברים.

****

"34. תביעת זכות אינה הסגת גבול

טענת זכות לטפל בנכס או למנוע אדם אחר מטפל בו, היא בלבד איננה הסגת גבול."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה מאחר שהיא מיושנת ולאור סעיף 4 המוצע שענינו זוטי דברים.

****

"37. אחריות בעל מקרקעין כלפי מסיג גבול

האחריות לפי סעיפים 35 ו־36 של בעל מקרקעין או של תופשם, בשל מצבם של המקרקעין, תחזוקתם או תיקונם, לא תחול כלפי מי שנכנס למקרקעין כמסיג גבול, אלא אם הוכיח התובע שנכנס בתום לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לעשות עוולה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור הכלל של אין חוטא נשכר בסעיף 3 המוצע.

****

"37א. אחריות כלפי מסיג גבול בשטח צבאי

(א) האחריות לפי סעיפים 35 ו־36 בשל מצבו של שטח צבאי, תחזוקתו או תיקונו או בשל השימוש בו, לא תחול כלפי מי שנכנס לאותו שטח כמסיג גבול, אלא אם הוכיח התובע שנכנס בתום־לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לעשות עוולה ושהאחראי לאותו שטח, או הפועל מטעמו

במקום הכניסה, ידע על הימצאותו של הנכנס באותו שטח בשעה שנגרם הנזק.

(ב) בסעיף זה, "שטח צבאי" –

(1) מקרקעין התפושים בידי צבא־הגנה לישראל או שלוחה אחרת של מערכת הבטחון שאישר אותה שר הבטחון לענין זה;

(2) מקרקעין המשמשים למטרה בטחונית שעל הכניסה אליהם הופקדה שמירה או שהכניסה הוגבלה בהודעה המוצגת מחוצה להם;

(3) מקרקעין שיש בהם מיתקנים המיועדים למנוע כניסה לישראל או יציאה ממנה; לענין זה אישורו של מי שהסמיכו לכך שר הבטחון, כי המיתקן נועד לשמש למניעת כניסה לישראל או יציאה ממנה, יהא ראיה מוחלטת לדבר.

(ג) סעיף זה לא יחול אלא בתקופה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף אכרזה לפי סעיף 9(א) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח–1948."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת.

****

"41א. נזקים שנגרמו על ידי כלב

בתובענה בשל נזק לגוף שנגרם על ידי כלב, חייב בעליו של הכלב או מי שמחזיק בכלב דרך קבע (להלן – הבעלים) לפצות את הניזוק, ואין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצדו של הבעלים.

41ב. הגנות

בתובענה לפי סימן זה לא תהא הגנה לבעלים, אלא אם כן הנזק נגרם עקב אחד מאלה –

(1) התגרות של הניזוק בכלב;

(2) תקיפת הניזוק את הבעלים, את בן זוגו, הורו או ילדו;

(3) הסגת גבול של הניזוק במקרקעין של הבעלים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיפים 41א ו־41ב הושמטו, מאחר שאין זה מוצדק לייחד סעיף לנזקים שנגרמו בידי כלב דווקא (להבדיל מנזקים שנגרמו על ידי חיות אחרות) ולאור ההסדר הכללי לגבי דבר מסוכן בסעיף 409 המוצע, המאחד את הוראות פקודת הנזיקין שעניינן חפצים ובעלי חיים מסוכנים.

****

"41ג. שמירת דינים

אין סימן זה גורע מזכויות אחרות לפי פקודה זו או לפי כל דין אחר."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור ביטול הסימן שעוסק בהיזק בידי כלב.

****

"43. תובענה על מיטרד לציבור

לא תוגש תובענה על מיטרד לציבור אלא –

(1) על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בא־כוחו, לשם מתן ציווי;

(2) על ידי אדם שסבל על ידי כך נזק ממון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף 43(1) הושמט, מאחר שאין זה מוצדק לצמצם את זכות העמידה בתובענות אלו (ראה דברי ההסבר לסעיף 395 המוצע).

****

"45. הגנה מיוחדת

בתובענה על מיטרד ליחיד תהא הגנה אם המעשה שעליו מתלוננים נעשה על פי תנאי חוזה או הסכם המחייבים את התובע ופועלים לטובת הנתבע.

46. מיטרד קיים

בתובענה על מיטרד ליחיד לא תהא הגנה בכך בלבד שהמיטרד היה קיים לפני שהתובע תפש או רכש את המקרקעין הנדונים.

47. שמירת דינים אחרים

הוראות הסעיפים 42 עד 46 באות להוסיף על ההוראות בנוגע למיטרד שנקבעו בכל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן.

48ב. שימוש הדרוש לטובת הציבור

שימוש במקרקעין הדרוש לטובת הציבור לא יהיה בו מטרד לעניין סימן זה, אף אם הוא גורם נזק למקרקעין שכנים או מונע מבעליהם הנאה מלאה ממקרקעיהם, ובלבד שהנזק שנגרם אינו חורג מתחום הנסבל והמשתמש נקט אמצעים סבירים כדי להקטין את הנזק ככל האפשר; אולם רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים – אם בתשלום חד־פעמי ואם בתשלומים חוזרים – אם נגרם לבעל המקרקעין נזק ממון."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיפים 45 עד 47 הושמטו כמיותרים, מאחר שהם מיושנים ולאור דיני הנזיקין הכלליים (ראה דברי הסבר לסעיף 396 המוצע). יובהר, כי ביטולו של סעיף 46 לא נועד להחיות מחדש את טענת "הבא אל המטרד" (טענת הגנה של נתבע לפיה המטרד היה קיים עוד לפני התקרבותו של התובע למטרד). סעיף 48ב הושמט כולו: הרישה של הסעיף, העוסקת בשימוש הדרוש לטובת הציבור, הושמטה, שכן

לאור חשיבותה של הזכות הקניינית, אין זה מוצדק לשלול את רכושו של הפרט בשל שימוש הדרוש לטובת הציבור מבלי לפצותו. לגבי הסיפה תחול תרופת האכיפה בחלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב (סעיף 447 המוצע).

****

"50. חובת ההוכחה

בתובענה שהוגשה על עיכוב שלא כדין – חובת ההוכחה על הנתבע שהמניעה היתה כדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת לאור דיני הראיות הרגילים.

****

"51. החזרת המעוכב

בתובענה שהוגשה על עיכוב שלא כדין רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לצוות על החזרת הנכס המעוכב, בנוסף על כל תרופה אחרת שנקבעה בפקודה זו או במקומה של תרופה כאמור."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, העוסק, בין היתר, גם בהגנה בעין על קניין (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"53. הגנה מיוחדת

בתובענה שהוגשה על גזל תהא הגנה לנתבע, אם קנה את המיטלטלין בתום־לב בהתאם לסעיף 34 לחוק המכר, התשכ"ח–1968."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת, משום שבנסיבות המפורטות בה, ההחזקה בנכס אינה "שלא כדין" וממילא אין מדובר בהסגת גבול.

****

"55. החזרת הגזלה

בתובענה שהוגשה על גזל רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לצוות על החזרת הגזלה, בנוסף על כל תרופה אחרת שנקבעה בפקודה זו או במקומה של תרופה כאמור."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב, העוסק, בין היתר, גם בהגנה בעין על קניין (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"56. תרמית

תרמית היא הצג כוזב של עובדה בידיעה שהיא כוזבת או באין אמונה באמיתותה או מתוך קלות ראש, כשלא איכפת למציג אם אמת היא או כזב, ובכוונה שהמוטעה על ידי ההיצג יפעל על פיו; אולם אין להגיש תובענה על היצג כאמור, אלא אם היה מכוון להטעות את התובע, אף הטעה אותו, והתובע פעל על פיו וסבל על ידי כך נזק ממון.

57. סייג לתובענה על תרמית מסויימת

אין להגיש תובענה על היצג כאמור בסעיף 56, שנעשתה בנוגע לאפיו של אדם, להתנהגותו, לאשראי שלו, לכשרו, למלאכתו או לעיסוקו, כדי להשיג בשבילו אשראי, כסף או טובין, אלא אם היה ההיצג בכתב חתום בידי הנתבע עצמו.

58. שקר מפגיע

(א) שקר מפגיע הוא פרסום הודעה כוזבת בזדון בין בעל־פה ובין בדרך אחרת, בנוגע לעסקו של אדם, למשלח־ידו, למקצועו, או לטובין שלו או לזכות־קנין שלו; אך לא ייפרע אדם פיצויים בעד פרסום כזה אלא אם סבל על ידי כך נזק־ממון.

(ב) "פרסום", לענין סעיף זה – כמשמעותו בסעיף 2 לחוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965.

60. נגישה

נגישה היא פתיחתו או המשכתו של הליך נפל – למעשה, ובזדון, ובלי סיבה סבירה ומסתברת – של הליך נפל, נגד אדם, בפלילים או בפשיטת רגל או בפירוק, וההליך חיבל באשראי שלו או בשמו הטוב או סיכן את חירותו, ונסתיים לטובתו, אם היה ההליך עשוי להסתיים כך; אך לא תוגש תובענה נגד אדם על נגישה רק משום שמסר ידיעות לרשות מוסמכת שפתחה בהליכים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות הושמטו לאור קיומה של עוולת המסגרת בדבר רשלנות, החלה גם על מעשים מכוונים (סעיף 386 המוצע).

****

"63. הפרת חובה חקוקה

(ב) לענין סעיף זה רואים חיקוק כאילו נעשה לטובתו או להגנתו של פלוני, אם לפי פירושו הנכון הוא נועד לטובתו או להגנתו של אותו פלוני או לטובתם או להגנתם של בני־אדם בכלל או של בני־אדם מסוג או הגדר שעמם נמנה אותו פלוני."

ד ב ר י ה ס ב ר"

ההוראה הושמטה בהיותה מיושנת ויחולו כללי הפרשנות הרגילים.

****

"64. גרם נזק באשם

(3) הוא ילד שלא מלאו לו שתים־עשרה שנה, והוא שניזוק, לאחר שהאדם שגרם לנזק הזמין אותו, או הרשה לו, לשהות בנכס, שבו או בקשר עמו אירע הנזק או להימצא כה קרוב לאותו נכס שבמהלכם הרגיל של הדברים היה עשוי להיפגע באשמו של אותו אדם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור המגמה להשוות את דין הקטין לדינים הכלליים בנזיקין.

****

"67. אשם תורם

אשמו של פלוני, לענין סעיפים 64 עד 66, לרבות אשמו של אדם שאותו פלוני אחראי לו, והוא כשאין משמעות אחרת מתחייבת מן ההקשר."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה בשל הסדר הסיבתיות החדש בסעיף 365 המוצע, וכן לאור תפיסת האחריות השילוחית בסעיפים 368 ו־369 המוצעים.

****

"68. אשם תורם

(א) סבל אדם נזק, מקצתו עקב אשמו שלו ומקצתו עקב אשמו של אחר, לא תיכשל תביעת פיצויים בעד הנזק מחמת אשמו של הניזוק, אלא שהפיצויים שייפרעו יופחתו בשיעור שבית המשפט ימצא לנכון ולצודק תוך התחשבות במידת אחריותו של התובע לנזק; אולם האמור בזה אין כוחו יפה להכשיל הגנה הנובעת מחוזה, ואם חל על התביעה חוזה או דין המגבילים את החבות, לא ייפרע התובע פיצויים למעלה מן הגבול שנקבע כאמור.

(ב) הופחתו הפיצויים לפי סעיף קטן (א), יקבע בית המשפט וירשום את סך כל הפיצויים שהתובע היה יכול להיפרע אילולא אשמו.

(ג) הוראות הסעיפים 11 ו־83 יחולו כל אימת שנמצאו שנים או יותר חבים לפי סעיף קטן (א) על נזק שנגרם לאדם, או שהיו חבים אילו נתבעו לדין."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סיפת סעיף קטן (א) והוראת סעיף קטן (ב) מיותרות לאור הסדר האשם התורם בסעיף 460 המוצע. הוראת סעיף קטן (ג) הושמטה לאור פרק ריבוי חייבים ונושים בחלק החיובים (סעיפים 75 עד 97 המוצע), החל גם על חייבים לפי פרק הנזיקין (סעיפים 362 עד 409 המוצע).

****

"69. אשם תורם שגרם מוות

מת אדם עקב אשמו שלו ושל אחר, ואילו הוגשה תובענה לטובת העזבון לפי סעיף 19 היה בית המשפט מפחית את הפיצויים לפי סעיף 68(א), הרי אם תוגש תובענה לטובת התלויים באותו אדם לפי סעיף 78 יופחתו הפיצויים בשיעור יחסי."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור ההבחנה הנעשית בסעיפים 469 ו־470 המוצעים בין זכות הפיצויים של העזבון לבין זכות הפיצויים של התלויים. בהתאם למוצע, יתחשב בית המשפט באשמו התורם של הנפטר במסגרת תביעת העיזבון ולא במסגרת תביעת התלויים.

****

"70. טענת התיישנות

בכל מקרה שחל עליו סעיף 68(א) ואחד מבני האשם פוטר עצמו מחבותו כלפי בר אשם פלוני או בא־כוחו החוקי, בהסתמך על דין התיישנות, לא יהיה זכאי להיפרע מאותו פלוני או מבא־כוחו פיצויים או השתתפות מכוח הסעיף האמור."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור חלק ההתיישנות.

****

"75. שמירת סמכויות

הוראות סעיפים 72 עד 74 באות להוסיף על סמכויות בתי המשפט ליתן ציווי לפי כל דין חקוק אחר ולא לגרוע מהן."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור הסמכות הכללית של בתי המשפט לפי סעיף 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, ולאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"76. פיצויים

פיצויים אפשר שיינתנו הם בלבד או בנוסף על ציווי או במקומו; אלא שאם –

(2) סבל התובע נזק ממון, לא יינתנו לו פיצויים בשל הנזק אלא אם מסר פרטים עליו בכתב התביעה או בצירוף לו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור מגמת החוק המוצע שלא לכלול הוראות דיוניות ולאור הוראות סדר הדין האזרחי הכלליות.

****

"79. הזכאי להגיש תובענה

תובענה לפיצויים לפי סעיף 78 תוגש על ידי מבצע הצוואה, או מנהל העזבון, או היורשים של המת, לטובת בן זוגו, הורו וילדו, או לטובת אלה מהם שעודם בחיים; אם תוך ששה חדשים לאחר מות הנפגע לא הוגשה תובענה כאמור – כל מי שלטובתו אפשר היה להגישה רשאי להגישה בשם כולם או בשם מקצתם.

80. הפיצויים וחישובם

בתובענה לפי סעיף 78 יש למסור פרטים בדבר האנשים שלטובתם היא מוגשת ובדבר הפסד הממון שסבל כל אחד מהם עקב מות הנפגע, והפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה, ובכלל זה הוצאות שהוציאו לקבורתו; לאחר שינוכו מסכום הפיצויים הוצאות משפט שלא נגבו מהנתבע, יקבע בית המשפט בשעת שפיטה, את חלקו של כל אחד מן הזכאים בסכום הנותר."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות הושמטו בהיותן קזואיסטיות ומיושנות. המילים ברישה של סעיף 80 "והפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה, ובכלל זה הוצאות שהוציאו לקבורתו" לא הושמטו והן נכללות בסעיף 470 המוצע.

****

"81. סכומים שלא יחושבו

בקביעת סכום הפיצויים לא יובאו בחשבון –

(2) סכום ששולם או שחייבים לשלמו לרגל האבל על המת."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת פסקה (2) מיותרת לאור סעיף 469(2) המוצע, הקובע את זכותו של העיזבון לפיצויים בגין הוצאות קבורה והוצאות אבל במקום בו נפטר הנפגע.

****

"82. פיצויים וגמלאות מביטוח לאומי

(א) המבוטח לפי חלק ב' לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד–1953 (להלן בפרק זה – החוק), לרבות התלוי בו כאמור בסעיף 22(ב) לחוק, שהיו זכאים לפי פקודה זו עקב מאורע אחד גם לפיצויים מן המעביד, וגם לגימלה לפי חלק ב' לחוק – תנוכה הגימלה מסכום הפיצויים שהיו מגיעים להם ממעבידם אילולא סעיף זה.

(ב) לענין סעיף זה –

"גימלה" – השווי הכספי של הגימלאות, להוציא גימלה בעין, שניתנו או שעתידות להינתן לפי חלק ב' לחוק, לרבות תמורת דמי־פגיעה המשתלמת לפי סעיף 38 לחוק, וגימלה שהופחתה או שנשללה עקב מעשה או מחדל של העובד, או שלא ניתנה בגלל בחירה בגימלה אחרת לפי החוק, רואים אותה כאילו ניתנה או שעתידה להינתן בשלמותה; הוראות שר העבודה לפי סעיף 49(ב) לחוק בדבר היוון קיצבאות ובדבר חישוב ערכן הכספי של גימלאות בעין, כוחן יפה גם לקביעת השווי הכספי של גימלאות לענין סעיף קטן זה;

"מעביד" – החייב לפי החוק בתשלום דמי הביטוח בעד המבוטח, לרבות מי שהמעביד אחראי למעשהו לפי סעיף 13 לפקודה זו.

(ג) בנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) לא יראו, לענין סעיף 70 לחוק, את המעביד כצד שלישי שזכויות כלפיו מועברות למוסד לביטוח לאומי."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה תוסדר מחוץ לחוק המוצע (ראו סעיף 956 המוצע).

****

"83. תביעה ושיפוי במעוולים יחד

(א) סבל אדם נזק עקב עוולה – אין פסק הדין שניתן נגד מעוול החב על אותו נזק חוסם בעד הגשת תובענה נגד אדם אחר שאילו נתבע לדין היה חב על אותו נזק כמעוול יחד.

(ב) הוגשו בשל נזק אחד על ידי האדם שסבל אותו או לטובת עזבונו, בן זוגו, הורו או ילדו, תובענות אחדות נגד מעוולים החבים על אותו נזק, אם כמעוולים יחד ואם באופן אחר – סך כל הסכומים שאפשר להיפרע כפיצויים בפסקי הדין שיינתנו באותן תובענות לא יעלה על סכום הפיצויים שנפסק בפסק הדין שניתן ראשון ולא בוטל בערעור, או כפי ששונה בערעור, ובכל אחת מן התובענות, זולת זו שניתן בה פסק דין ראשון כאמור, לא יהיה התובע זכאי להוצאות, אלא אם סבור בית המשפט שהיה יסוד סביר להגיש את התובענה; היה פסק הדין הראשון נגד מעביד כמשמעותו בסעיף 82 ובנסיבות המפורטות בו, יבוא לענין סעיף קטן זה במקום סכום הפיצויים שבפסק הדין הראשון הסכום שהיו פוסקים אילולא סעיף 82.

85. הגדרה

"עוולה", בסעיפים 83 ו־84 – בין אם היא עבירה פלילית ובין אם לאו, והאמור בהם אינו בא להשפיע על הליך פלילי בשל מעשה שלא כדין או לעשות אכיף כל הסכם בדבר שיפוי, שלא היה אכיף אילולא סעיפים אלה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסעיפים מיותרים, לאור פרק ריבוי חייבים ונושים (סעיפים 75 עד 97 המוצעים). הוראת סעיף 84 מצויה בסעיפים 83 ו־84 המוצעים.

****

"87. פיצויים על לשון הרע בעיתון

(א) תובע שזכה במשפט נגד בעל עתון בשל פרסום לשון הרע באותו עתון, והוא מראה לבית המשפט שלפניו נתבררה התובענה שאין הוא יכול להביא לקיום פסק הדין בדרך של הוצאה לפועל נגד מקרקעין או מיטלטלין של הנתבע, רשאי בית המשפט להורות שפסק הדין יבוצע נגד החתומים על כתב הערבות שניתן על ידי הנתבע או למענו לפי סעיף 5(1)(ג) לפקודת העתונות, ולהורות על מימוש הערובה שניתנה על ידי החותמים על אותו כתב, ובלבד שחבותם של החותמים לא תעלה על חבותם לפי כתב הערבות.

(ב) תובע כאמור בסעיף קטן (א) ימציא לשר האוצר העתק של צו בית המשפט לפי סעיף זה.

(ג) שר המשפטים רשאי להתקין תקנות להסדרת הנוהג וסדרי הדין בהליכים לפי סעיף זה ולקבוע את האגרות שישולמו בהם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965.

****

"88. עוולה שהיא גם עבירה

היו העובדות שעליהן מתבססות תובענה על עוולה מהוות עבירה פלילית, לא ישמש הדבר מחסום בפני התובענה, אך אם ראה בית המשפט הדן בתובענה בכל שלב של ההליכים שהעובדות מהוות, או עשויות להיוות, פשע, יעכב בית–המשפט את המשך ההליכים עד שייווכח שהעובדות נמסרו לידיעת המשטרה או שהן ידועות לה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, בהיותה מיותרת.

****

"89. תחילת התיישנות

לענין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(1) מקום שעילת התובענה היא מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו מעשה או מחדל; היה המעשה או המחדל נמשך והולך – היום שבו חדל;

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור חלק ההתיישנות.

****

"90. שמירת דינים

שום דבר בפקודה זו לא יראו כפוגע בשיפוט לפי דיני האדמירליות הנתון לבית־משפט בישראל, או בהוראות של החוק לתיקון סדרי הדין האזרחי (המדינה כבעל־דין), תשי"ח–1958, או של חיקוק שבוטל על ידיו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה כמיותרת לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"91. הוראות בדבר פסיקת "דיה"

בית משפט שאינו בית־דין דתי מוסלמי או בית־דין שבטי לא יפסוק "דיה"; בתי־דין כאמור לא יפסקו "דיה" בשל מעשה שנפסקו בעדו פיצויים לפי פקודה זו, ובית משפט לא יפסק פיצויים לפי פקודה זו בעד מעשה שנפסקה בעדו "דיה".

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, בהיותה מיושנת ומיותרת.

****

"93. תחילה

תחילתו של נוסח חדש זה היא ביום ט' בתשרי תשכ"ט (1 באוקטובר 1968)."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע מצויה בסעיף 992 המוצע.

חוק הטבת נזקי גוף

"4. תחומיה של הזכות

לענין חוק זה אין נפקא מינה אם המיטיב פעל לפי חובה שבדין או שבהסכם או שפעל בהתנדבות; ואין נפקא מינה אם המיטיב הוא אגודה שיתופית שהמוטב אחד מחבריה; אלא שאם היה המיטיב תאגיד הועסק בעסקי ביטוח – למעט תאגיד המבטח את חבריו בלבד – ופעל לפי חוזה ביטוח עם הניזוק או המוטב, לא יהיה זכאי להיפרע לפי חוק זה, אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו לפי חוק אחר."

ד ב ר י ה ס ב ר:

אמצע הסעיף הושמט מאחר שאין הצדקה להתייחס באופן מיוחד לדינה של אגודה שיתופית בהקשר זה.

****

"5. סבירותה של הטבת הנזק

אין להיפרע לפי חוק זה אלא הוצאות, שכר שירות ודמי תמיכה סבירים; משכורת או שכר עבודה שמעביד מוסיף לשלם לעובדו בתקופה שהעובד אינו מסוגל לעבודה עקב נזק הגוף, רואים לענין זה כהוצאה סבירה, אלא שאין להיפרע יותר מן המשכורת או שכר העבודה שהיה העובד מקבל אילו היה מסוגל לעבודה; כן רואים כהוצאה סבירה את הכלכלה הניתנת, והשכר המשתלם, על ידי המדינה לחייל בתקופה שלא היה מסוגל לשירות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סיפת הסעיף מיותרת, מאחר שהיא עוסקת במקרה ספציפי שאין צורך להסדירו במפורש.

****

"6. זכות כלפי מבטח

היה המזיק מבוטח בשל חבותו למוטב, רשאי המיטיב להיפרע לפי חוק זה מן המבטח במידה שהמבטח אחראי כלפי המזיק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור ההסדר הכללי הקבוע בסימן המשנה ביטוח אחריות בפרק חוזה ביטוח (סעיפים 287 עד 360 המוצעים).

****

"7. זכותו של המוטב

לא יהא המיטיב זכאי לתבוע מן המזיק לפי חוק זה כל סכום מהטבת הנזק ששולם לו על ידי המוטב, והמוטב רשאי להיפרע אותו סכום מן המזיק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, מאחר שאין לראות בסכום שהושב למיטיב כהטבת נזק לפי סעיף 481 המוצע.

****

"8. שמירת תביעות אחרות

אין חוק זה בא לגרוע מזכותו של מיטיב לתבוע את הטבת הנזק לפי עילה אחרת, ובלבד שלא יגבה לפי כל תביעותיו יותר מסכום הטבת הנזק."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור כללי הפרשנות הרגילים. הסיפה מיותרת, שכן היא נובעת מכללי עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 410 עד 419 המוצעים).

****

"9. קביעת בית משפט כראיה

בית משפט הדן בתביעה לפי חוק זה רשאי, לבקשת המיטיב, לקבל כראיה על אחריות לנזק ועל רשלנות תורמת כל קביעה לענין זה בפסק דין שניתן בתביעת פיצויים עקב אותו נזק ואין עליו ערעור עוד."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, לאור מגמת החוק המוצע שלא לכלול הוראות דיוניות.

חוק הערבות

"4. תחומה של ערבות

(ב) הערב חב גם בריבית, בהוצאות ובדמי־נזק שנתחייב בהם החייב בשל החיוב הנערב, ודינם של כל אלה כדין החיוב הנערב; והוא כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבות.

(ג) היה היקף הערבות מוגבל, אין הערב חב אלא בתחום ערבותו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה לסעיף קטן (ב) הושמטה מאחר שהוראות החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה. סעיף קטן (ג) מיותר שכן הערב והנושה יכולים להסכים על גובה הערבות וממילא אין לחייב את הערב ביותר משהסכים לו.

****

"8. אחריות הערב

הערב ויתר על הדרישה מן החייב."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה מאחר שהוראות החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"10 . סייג לזכות הערב לחזור על החייב

(א) הערב לא יהיה זכאי לחזור על החייב במידה שהוא היה עשוי להיות מופטר על ידי טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו והטענה היתה ידועה לערב ולא התגונן בה; ובלבד שזכות הערב לחזור על החייב אינה נפגעת אם עשה כאמור בסעיף 5(ג)(1)."

ד ב ר י ה ס ב ר

הסיפה לסעיף 10(א) הקיים הושמטה כמיותרת מאחר שסעיף 5(ג)(1) לחוק הקיים עוסק במקרה בו עמדה טענה לערב ולא במקרה של טענה של החייב.

****

"13. ריבוי ערבים

שנים או יותר שערבו חיוב אחד, אם במאוחד ואם בנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבויות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה של הסעיף הושמטה מאחר שהוראות החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"33. שמירת דינים

חוק זה בא להוסיף על כל דין אחר ולא לגרוע ממנו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור כללי הפרשנות הרגילים.

חוק עשיית עושר ולא במשפט

"6. תחולה ושמירת תרופות

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון ואין הסכם אחר בין הצדדים.

(ג) אין בחוק זה כדי לגרוע מתרופות אחרות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף קטן (א) הושמט לאור כללי הפרשנות הרגילים. כמו כן, הוראותיו של החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

סעיף קטן (ג) הושמט, שכן אין צורך עוד בקביעה לפיה אין בהוראות דיני עשיית עושר ולא במשפט בכדי לגרוע מתרופות אחרות; הוראות הנוגעות לתרופות אחרות יחולו לפי הענין.

****

"7. ביטול

סעיף 3 לחוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964– בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמיצתה את עצמה.

חוק השומרים

"5. פיצוי ושיפוי

(א) היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זכאי בעל הנכס לפיצויים הניתנים בשל הפרת חוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

סעיף קטן (א) מיותר, לאור תחולתו הכללית של חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב החל גם על הפרת חיוב שמירה (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"14. תחולה

הוראות חוק זה יחולו על שמירת נכסים כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור כללי הפרשנות הרגילים. כמו כן הוראותיו של החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"15. ביטול

הספר הששי של המג'לה, חוץ מסעיף 770 – בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמיצתה את עצמה.

****

"16. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה ביום כ"ו באלול התשכ"ז (1 באוקטובר 1967); על שמירת נכסים שהחלה לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. סעיף 993 מורה, באופן דומה להוראת המעבר הקיימת כיום בחוק השומרים, כי על חיובים שנוצרו לפני יום התחילה, יחול הדין הקודם.

חוק שכירות ושאילה

"2. תחולה

(ג) הוראות פרק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת סעיף קטן (ג) מיותרת לאו כללי הפרשנות הרגילים. כמו כן, הוראותיו של החוק המוצע ניתנות ברובן להתנאה ואין צורך לציין זאת במפורש.

****

"12. חובת קבלת המושכר

השוכר חייב לקבל את המושכר להחזקתו במועד ובמקום כאמור בסעיף 5."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה מאחר שהיא מובנת מאליה.

****

"15. פטור מחובת התשלום

(א) היה הנכס המושכר מקרקעין ונמנע מן השוכר להשתמש בו למטרת השכירות מחמת נסיבות הקשורות במושכר או בדרכי הגישה אליו והשוכר לא ביטל את החוזה בשל כך, פטור הוא מתשלום דמי השכירות בעד הזמן שהשימוש נמנע כאמור; המשכיר רשאי, כעבור זמן סביר בנסיבות הענין, לבטל את החוזה, זולת אם הודיע לו השוכר לפני כן שהוא מוותר על הפטור מתשלום דמי השכירות.

הפטור האמור יחול רק אם בעת כריתת החוזה לא ידע השוכר על הנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה לאור הסדר הסיכול המוצע (סעיפים 130 עד 136 המוצעים).

****

"23. תרופות כלליות בשל הפרת חוזה

התרופות הנתונות לצדדים לפי פרק זה באות להוסיף על הוראות חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, ולא לגרוע מהן."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור תחולתו הכללית של חלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים) על הפרקים הדנים בחוזי שכירות ושאילה.

****

"28. שלילת תרופות

(ב) הפרת חוזה שאילה לא תשמש עילה לתביעת אכיפה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה, מאחר שהתפישה היא כי ניתן יהיה לאכוף חוזה שאילה ועל הפרת חוזה שאילה יחולו הוראות חלק המשנה הדן בתרופות בשל הפרת חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים). הוראות הסעיף הדן באכיפת החיוב יחולו על אכיפת חוזה שאילה (סעיף 447 המוצע), ועל בית המשפט לשקול, בין יתר שיקוליו, האם אכיפת החיוב היא בלתי צודקת בנסיבות הענין. שיקול שבנוגע לאכיפת חוזה מעין זה יכול שיקבל משקל יתר.

****

"31. שימוש בלי החזקה

הוראות פרק א' יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכות שהוקנתה בתמורה להשתמש בנכס שאין עמה הזכות להחזיק בו, והוראות פרק ב' יחולו, בשינויים המחוייבים, על זכות כאמור שהוקנתה שלא בתמורה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הזכות להשתמש בנכס כשאין עימה הזכות להחזיק בו היא זכות, שלא ברור מהו משמעותה. קיימת אי־בהירות בשאלה, האם מדובר בזיקת הנאה או שמא במוסד הרישיון. בשל אי בהירות זו וגם בשל חשיבותה המוגבלת של הזכות האמורה, הוחלט שלא לכלול את הסעיף בנוסח המוצע. סעיף 660 המוצע מחיל על התחייבות לזיקת הנאה בתמורה או שלא בתמורה את פרק חוזה שכירות או פרק חוזה שאילה, בהתאמה.

****

"32. ביטול

הספר השני של המג'לה, במידה שהוא מתייחס לשכירות נכסים – בטל.

33. תיקון חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969

בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 –

(1) בסעיף 3, במקום "תמורת דמי שכירות" יבוא "בתמורה";

(2) סעיף 82 – בטל;

(3) בסעיף 83, המלים "פרט לסעיף 82" – יימחקו."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראות לא נכללו מכוון שמיצו את עצמן.

****

"34. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה מיום י"ד בטבת תשל"ב (1 בינואר 1972); על עיסקה שנעשתה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 המוצע. 993 מורה, באופן דומה להוראת המעבר הקיימת כיום בחוק השכירות והשאילה, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

חוק השליחות

"9. תרופות

(א) הפר השלוח אחת החובות המוטלות עליו לפי סעיף 8, זכאי השולח לתרופות הניתנות בשל הפרת חוזה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת לאור תחולתו הכללית של חלק משנה תרופות בשל הפרת חיוב על כל הפרה של חיוב (סעיפים 443 עד 498 המוצעים).

****

"10. נכסים ורווחים

(א) כל נכס שבא לידי השלוח עקב השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח; והוא, אף אם לא גילה השלוח לצד השלישי את קיומה של השליחות או את זהותו של השולח."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הסיפה של סעיף קטן (א) הושמטה כמיותרת, מאחר שהיא מושתתת על עקרונות של עשיית עושר ולא במשפט, ומצב ידיעתו של הצד השלישי לגבי השליחות אינו רלוונטי בהקשר זה.

****

"18. ידיעה

לענין חוק זה רואים אדם כיודע דבר אם היה עליו כאדם סביר לדעתו או שקיבל עליו הודעה בדרך הרגילה."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה הושמטה, מאחר שההתייחסות לידיעה בכוח שולבה בסעיפי פרק השליחות (סעיפים 33 עד 47 המוצעים) המתאימים באופן פרטני.

****

"19. שמירת דינים

חוק זה אינו בא לגרוע מהוראות כל דין המסדיר סוג מיוחד של יחסי שליחות."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה מיותרת, לאור כללי הפרשנות הרגילים.

****

"20. ביטול

הספר האחד־עשר של המג"לה – בטל."

ד ב ר י ה ס ב ר:

ההוראה לא נכללה מכוון שמיצתה את עצמה.

****

"21. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה, שלושה חדשים מיום פרסומו ברשומות; על יחסים שבין שולח ושלוח שנוצרו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם."

ד ב ר י ה ס ב ר:

הוראת התחילה של החוק המוצע קבועה בסעיף 992 במוצע. סעיף 993 המוצע מורה, באופן דומה להוראת המעבר הקיימת כיום בחוק השליחות, כי על חיובים שנוצרו לפני תחילת החוק המוצע, יחול הדין הקודם.

נספח ג׳ לדברי ההסבר

נוסח החוקים או סעיפי החוקים, שמוצע לבטלם:

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ״ב–1962

4. פעולות של קטין

פעולה משפטית של קטין טעונה הסכמת נציגו; ההסכמה יכולה להינתן מראש או למפרע לפעולה מסויימת או לסוג מסויים של פעולות. יכול נציגו של קטין לבטל הסכמתו לפעולה כל עוד לא נעשתה הפעולה.

5. ביטול פעילות של קטין

פעולה משפטית של קטין שנעשתה שלא בהסכמת נציגו ניתנת לביטול –

(1) על ידי נציגו, ואם אין לקטין נציג – על ידי היועץ המשפטי לממשלה, תוך חודש ימים לאחר שנודע להם על הפעולה;

(2) אם לא נודע לנציג או ליועץ המשפטי לממשלה על הפעילה – על ידי הקטין, תוך חודש ימים לאחר שהיה לבגיר.

6. סייג לביטול פעולות

פעולה משפטית של קטין שדרכם של קטינים בגילו לעשות כמוה, וכן פעולה משפטית בין קטין לבין אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהוא קטין, אינה ניתנת לביטול כאמור בסעיף 5, אף שנעשתה שלא בהסכמת נציגו, אלא אם היה בה משום נזק של ממש לקטין או לרכושו.

6א. פעולות בטלות

פעולה משפטית של קטין שהיא רכישת נכס באשראי או במקח–אגב־שכירות, שכירות נכס או קבלת שירות באשראי, אין לה תוקף, על אף האמור בסעיפים 5 ו־6, כל עוד לא באה עליה הסכמת נציגו; לענין סעיף זה, ״אשראי״ – לרבות תשלום בשיעורים.

7. פעולות טעונות אישור בית המשפט

פעולה משפטית של קטין טעונה אישור בית המשפט אם היתה טעונה אישור כזה אילו נעשתה בידי נציגו; ואין תוקף לפעולה כל עוד לא בא עליה אישור בית המשפט.

9. פעולות של פסול־דין

על פעולה משפטית של מי שהוכרז פסול־דין יחולו, בשינויים המחוייבים, הוראות הסעיפים 4 עד 7.

12. הגנת צד שלישי

פעולה של הורים הטעונה אישור לפי סעיף 5) 20) תהא בת־תוקף אף באין אישור כזה אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהיא טעונה אישור.

84. פעולות שיש בהן ניגוד אינטרסים

בפעולה משפטית בין החסוי לבין האפוטרופוס, בן זוגו או קרוביו של האפוטרופוס, זולת מתנות הניתנות לחסוי, ובפעולה משפטית בין החסוי לבין חסוי אחר של אותו אפוטרופוס, אין האפוטרופוס מוסמך לייצג את החסוי מבלי שבית המשפט או אפוטרופוס אחר שנתמנה למטרה זו אישרן מראש.

66. אפוטרופוס שהיה פגם במינויו

פעולה של אפוטרופוס תהא בת־תוקף אף שהיה פגם במינויו, אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת על הפגם.

חוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ״ד–1964

1. הגדרות

לענין חוק זה –

״הטבת נזק״ – הוצאות שהוצאו או שירות שניתן כדי לתקן נזק גוף, למנוע מניזוק החמרתו של נזק או נזק נוסף או להקל מסבלו, לרבות תמיכה שניתנה לניזוק למחייתו ולמחיית בני ביתו שנצטרך לה עקב הנזק, וכן, אם מת הניזוק, תמיכה כאמור שניתנה לאדם הזכאי לפיצוי בשל כך מאת המזיק;

״נזק גוף״ – לרבות מחלה, ליקוי גופני או שכלי, ומוות.

2. זכותו של מיטיב להיפרע מן המזיק

גרם אדם לזולתו נזק גוף, רשאי מי שהיטיב את הנזק להיפרע את הטבת הנזק מן המזיק עד כדי סכום שהמזיק היה חייב למוטב על פי כל דין בשל גרימת נזק הגוף אלמלא הוטב הנזק על ידי המיטיב.

3. בוטל.

4. תחומיה של הזכות

לענין חוק זה אין נפקא מינה אם המיטיב פעל לפי חובה שבדין או שבהסכם או שפעל בהתנדבות; ואין נפקא מינה אם המיטיב הוא אגודה שיתופית שהמוטב אחד מחבריה; אלא שאם היה המיטיב תאגיד העוסק בעסקי ביטוח – למעט תאגיד המבטח את חבריו בלבד – ופעל לפי חוזה ביטוח עם הניזוק או המוטב, לא יהיה זכאי להיפרע לפי חוק זה, אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו לפי חוק אחר.

5. סבירותה של הטבת הנזק

אין להיפרע לפי חוק זה אלא הוצאות, שכר שירות ודמי תמיכה סבירים;משכורת או שכר עבודה שמעביד מוסיף לשלם לעובדו בתקופה שהעובד אינו מסוגל לעבודה עקב נזק הגוף, רואים לענין זה כהוצאה סבירה, אלא שאין להיפרע יותר מן המשכורת או שכר העבודה שהיה העובד מקבל אילו היה מסוגל לעבודה; כן רואים כהוצאה סבירה את הכלכלה הניתנת, והשכר המשתלם, על ידי המדינה לחייל בתקופה שלא היה מסוגל לשירות.

6. זכות כלפי מבטח

היה המזיק מבוטח בשל חבותו למוטב, רשאי המיטיב להיפרע לפי חוק זה מן המבטח במידה שהמבטח אחראי כלפי המזיק.

7. זכותו של המוטב

לא יהא המיטיב זכאי לתבוע מן המזיק לפי חוק זה כל סכום מהטבת הנזק ששולם לו על ידי המוטב, והמוטב רשאי להיפרע אותו סכום מן המזיק.

8. שמירת תביעות אחרות

אין חוק זה בא לגרוע מזכותו של מיטיב לתבוע את הטבת הנזק לפי עילה אחרת, ובלבד שלא יגבה לפי כל תביעותיו יותר מסכום הטבת הנזק.

9. קביעת בית משפט כראיה

בית משפט הדן בתביעה לפי חוק זה רשאי, לבקשת המיטיב, לקבל כראיה על אחריות לנזק ועל רשלנות תורמת כל קביעה לענין זה בפסק דין שניתן בתביעת פיצויים עקב אותו נזק ואין עליו ערעור עוד.

10. תחולה

חוק זה חל גם על המדינה.

חוק השליחות, התשב"ה–1965

1. השליחות ונושאה

(א) שליחות היא יפוי כוחו של שלוח לעשות בשמו או במקומו של שולח פעולה משפטית כלפי צד שלישי.

(ב) כל פעולה משפטית יכולה לשמש נושא לשליחות, חוץ מפעולה שלפי מהותה או על פי דין יש לבצעה אישית.

2. דין השליחות

שלוחו של אדם כמותו, ופעולת השלוח, לרבות ידיעתו וכוונתו, מחייבת ומזכה, לפי הענין, את השולח.

3. הקניית השליחות וצורתה

(א) השליחות מוקנית בהרשאה, שבכתב או שבעל־פה, מאת השולח לשלוח, או בהודעה עליה מאת השולח לצד השלישי, או על ידי התנהגות השולח כלפי אחד מהם.

(ב) נדרש אדם להיזקק לפעולת שלוח, רשאי הוא שלא להכיר בשליחות כל עוד לא הוצגה לפניו הרשאה בכתב ולא נמסר לו העתק ממנה.

4. כשרות השלוח

כל אדם כשר להיות שלוח לפעולה שהוא עצמו בר–דעת לעשותה, אך לענין זכויותיו וחיוביו יחולו דיני הכשרות המשפטית הכלליים.

5. היקף השליחות

(א) השליחות חלה – באין הגבלה בהרשאה – על כל פעולה הדרושה באופן סביר לביצועו התקין של נושא השליחות, אולם אין היא חלה – באין הרשאה מפורשת לכך –על הליכים לפני בית משפט, בית דין או בורר, ולא על פשרה או ויתור או פעולה בלי תמורה.

(ב) רשאי שלוח לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר לשמירה על עניני השולח בקשר לנושא השליחות, אף אם הפעולה חורגת מתחום ההרשאה.

6. פעולה ללא הרשאה

(א) פעל אדם בחזקת שלוחו של אחר בלי שהורשה לכך או בחריגה מהרשאתו, יכול אותו אחר, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), לאשר את הפעולה בדיעבד; ואישור בדיעבד – כהרשאה מלכתחילה, ובלבד שלא תיפגע זכות שרכש אדם אחר בתום־לב ובתמורה לפני האישור.

(ב) לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה שהשלוח פועל ללא הרשאה או בחריגה מהרשאתו, הברירה בידו, כל עוד לא נודע לו על אישור הפעולה, לראות את השלוח כבעל דברו או לחזור בו מן הפעולה ולתבוע מן השלוח את נזקו.

(ג) תאגיד יכול לאשר פעולה שנעשתה למענו לפני היווסדו, ויחולו הוראות סעיף זה.

7. שליחות נסתרת

לא ידע הצד השלישי בשעת הפעולה על קיומה של השליחות, או לא ידע את זהותו של השולח, תחייב פעולת השלוח את השולח והשלוח יחד ולחוד ותזכה את השלוח בלבד; אולם יכול השלוח לאמץ לעצמו זכויות השלוח כלפי הצד השלישי, זולת אם הדבר נוגד את הזכות לפי מהותה, תנאיה, או נסיבות הענין.

8. נאמנות וחובות השלוח

קיבל אדם עליו להיות שלוח, חייב הוא לנהוג כלפי השולח בנאמנות ולפעול בהתאם להוראותיו; ובאין כוונה אחרת משתמעת ממהות השליחות או מתנאיה יחולו עליו חובות אלו:

(1) יגלה לשולח כל ידיעה וימסור לו כל מסמך הנוגעים לנושא השליחות ויתן לו דין וחשבון על פעולותיו;

(2) לא יהא שלוח של שולחים שונים לנושא שליחות אחד שלא על דעת שולחיו;

(3) לא יעשה פעולת שליחות עם עצמו;

(4) לא יקבל מכל אדם טובת הנאה או הבטחה לטובת הנאה בקשר לנושא השליחות שלא בהסכמתו של השולח;

(5) לא ישתמש לרעת השולח בידיעות או במסמכים שבאו לידו עקב השליחות, ובדרך כלל יימנע מכל דבר שיש בו ניגוד בין טובת השולח ובין טובתו שלו או של אדם אחר.

9. תרופות

(א) הפר השלוח אחת החובות המוטלות עליו לפי סעיף 8, זכאי השולח לתרופות הניתנות בשל הפרת חוזה.

(ב) פעולה שהשלוח עשה כלפי צד שלישי עקב הפרת חובה כאמור וההפרה היתה על דעת הצד השלישי, זכאי השולח, נוסף על התרופות האמורות בסעיף־קטן (א), לבטל את הפעולה וכן לתבוע גם מן הצד השלישי את הפיצויים המגיעים לו מן השלוח.

10. נכסים ורווחים

(א) כל נכס שבא לידי השלוח עקב השליחות מוחזק בידו כנאמן של השולח; והוא, אף אם לא גילה השלוח לצד השלישי את קיומה של השליחות או את זהותו של השולח.

(ב) השולח זכאי לכל ריווח או טובת הנאה שבאו לשלוח בקשר לנושא השליחות.

11. שיפוי

השולח חייב לשפות את השלוח על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב השליחות.

12. עכבון

על אף האמור בסעיף 8(1), תהא לשלוח זכות עכבון על נכסי השולח שבאו לידו עקב השליחות – כולל נכסים המוחזקים בידו כנאמן השולח – כדי תשלום שכרו וסכומים אחרים המגיעים לו מן השולח עקב השליחות.

13. קיזוז

חובות שהשולח והשלוח חבים זה לזה עקב השליחות ניתנים לקיזוז.

14. סיום השליחות

(א) השליחות מסתיימת בביטולה על ידי השולח או השלוח, וכן במותו של אחד מהם, בגריעת כשרותו או בפשיטת רגלו, או – אם היה תאגיד – בפירוקו.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו אם ניתנה ההרשאה להבטחת זכותו של אדם אחר או של השלוח עצמו וזכותם תלויה בביצוע נושא השליחות.

15. סייגים לסיום השליחות

(א) כל עוד לא ידע השלוח על סיום השליחות, זכאי הוא כלפי השולח לראותה כנמשכת.

(ב) לא ידע הצד השלישי על סיום השליחות, זכאי הוא לראותה כנמשכת; ואם השלוח ידע על סיומה, זכאי הצד השלישי גם לברירה הנתונה לו בסעיף 6(ב).

16. שליחות משנה

אין שלוח עושה שלוח לנושא שליחותו אלא אם הורשה לכך במפורש או מכללא, או שעשה זאת לשם פעולה כאמור בסעיף 5(ב).

17. ריבוי שלוחים ושולחים

(א) ניתנה הרשאה אחת לשלוחים אחדים, חזקה שעליהם לפעול יחד.

(ב) ניתנה הרשאה אחת על ידי שולחים אחדים, חזקה שעל השלוח לפעול מכוח כולם יחד.

18. ידיעה

לענין חוק זה רואים אדם כיודע דבר אם היה עליו כאדם סביר לדעתו או שקיבל עליו הודעה בדרך הרגילה.

19. שמירת דינים

חוק זה אינו בא לגרוע מהוראות כל דין המסדיר סוג מיוחד של יחסי שליחות.

20. ביטול

הספר האחד־עשר של המג׳לה – בטל.

21. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה, שלושה חדשים מיום פרסומו ברשומות; על יחסים שבין שולח ושלוח שנוצרו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק הירושה, התשכ״ה–1965

פרק ראשון: הוראות כלליות

1. הירושה

במות אדם עובר עזבונו ליורשיו.

2. היורשים

היורשים הם יורשים על פי דין או זוכים על פי צוואה; הירושה היא על פי דין זולת במידה שהיא על פי צוואה.

3. כשרות אדם לרשת: בני אדם

(א) כל מי שהיה בחיים במות המוריש כשר לרשת אותו.

(ב) מי שנולד תוך 300 יום לאחר מות המוריש, דינו כדין מי שהיה בחיים במות המוריש, זולת אם הוכח שהורתו היתה אחרי כן.

(ג) לענין זכויות הירושה של ילד אין נפקא מינה אם בשעת לידתו היו הוריו נשואים זה לזה, ואם לא.

4. כשרות לרשת: תאגידים

תאגיד כשר לרשת אם במות המוריש היה כשר לזכות בנכסים או אם נעשה כשר לזכות בנכסים תוך שנה ממתן צו קיום הצוואה; בית המשפט רשאי להאריך תקופה זו בשנה נוספת.

5. פסלות לרשת

(א) אלה פסולים לרשת את המוריש:

(1) מי שהורשע על שגרם במתכוון למותו של המוריש או שניסה לגרום למותו;

(2) מי שהורשע על שהעלים או שהשמיד את צוואתו האחרונה של המוריש, או שזייף אותה, או שתבע על פי צוואה מזוייפת.

(ב) מי שהורשע על שניסה לגרום למות המוריש והמוריש מחל לו, בכתב או על ידי עשיית צוואה לטובתו, חוזר ונעשה כשר לרשת את המוריש.

6. הסתלקות היורש מזכותו בעזבון

(א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העזבון רשאי יורש, בהודעה בכתב לרשם לעניני ירושה, או לבית המשפט כאשר הענין הועבר אליו לפי סעיף 67א., להסתלק מחלקו בעזבון, כולו או מקצתו או ממנה שהוא זכאי לה על פי צוואה, כולה או מקצתה.

(ב) מי שהסתלק מחלקו בעזבון, רואים אותו במידה שהסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה; אין הסתלקות לטובת אדם אחר, אלא לטובת בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.

(ג) הסתלקות של קטין ושל מי שהוכרז פסול־דין טעונה אישור בית המשפט.

(ד) הסתלקות על תנאי – בטלה.

(ה) בחוק זה, "רשם לעניני ירושה" – כמשמעותו בסעיף 65א.

7. עסקאות אחרות בזכות היורש

(א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העזבון, רשאי יורש, בהסכם שבכתב, להעביר או לשעבד את חלקו בעזבון, כולו או מקצתו, ורשאים נושי היורש לעקל חלקו בעזבון.

(ב) העברה ושעבוד כאמור מצד קטין ומצד מי שהוכרז פסול־דין טעונים אישור בית המשפט.

(ג) העברה, שעבוד או עיקול כאמור אינם מקנים 'זכויות אלא' כדי המגיע ליורש בחלוקת העזבון; הם שוללים מן היורש את הזכות להסתלק מחלקו בעזבון.

(ד) זכותו של יורש בנכס מסויים מנכסי העזבון אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול כל עוד לא חולק העזבון.

8. עסקאות בירושה עתידה

(א) הסכם בדבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם – בטלים.

(ב) מתנה שאדם שנותן על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בתוקף אלא אם נעשתה בצוואה על פי הוראות חוק זה.

8א. צוואות הדדיות

(א) בני זוג רשאים לערוך צוואות מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר; צוואות כאמור יכולות להיעשות בין אם הזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין אם הוא גורם שלישי, בין בשני מסמכים שנערכו באותה עת ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הדדיות).

(ב) לביטול צוואה הדדית לא יהיה תוקף אלא אם כן יתקיים אחד מאלה:

(1) בחייהם של שני בני הזוג – המצווה המבקש לבטל את צוואתו ימסור הודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלות הצוואות ההדדיות של שני המצווים;

(2) לאחר מות אחד מבני הזוג –

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו יסתלק שלא לטובתו, לטובת ילדו או לטובת אחיו של המוריש, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו ישיב את כל שירש לפי הצוואה ההדדית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – ישיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו אם אין בצוואות ההדדיות הוראה אחרת, ואולם הוראה השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה.

9. שניים שמתו כאחד

(א) מתו שניים או יותר ולא נקבע מי מהם מת תחילה, יהיו הזכויות בעזבונו של כל אחד מהם לפי כללים אלה:

(1) היה אחד התובעים יורש–ודאי ותובע אחר היה יורש–ספק, עדיף התובע שהוא יורש ודאי;

(2) היו שני התובעים יורשי–ספק, עדיף התובע שהוא בן זוגו או קרובו של המוריש שאת עזבונו מחלקים;

(3) בין התובעים אחדים באותה דרגת עדיפות יחולק העזבון, באין צוואה, לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

(ב) בסעיף זה, "יורש–ודאי" – מי שהיה יורש בין אם האחד ובין אם האחר מת תחילה; "יורש–ספק" – מי שהיה יורש רק אם אחד מהם מת תחילה.

פרק שני: ירושה על פי דין

10. יורשים מבני המשפחה

יורשים על פי דין הם:

(1) מי שהיה במות המוריש בן זוגו;

(2) ילדי המוריש וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, הורי הוריו וצאצאיהם (בחוק זה – קרובי המוריש);

11. זכות הירושה של בן זוג

(א) בן זוגו של המוריש נוטל את המיטלטלין כולל מכונית נוסעים השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, ונוטל משאר העזבון –

(1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם או הורים – חצי;

(2) אם הניח המוריש אחים או צאצאיהם או הורי הורים – שני שלישים, ובלבד שאם ערב מותו של המוריש היה בן הזוג נשוי לו שלוש שנים או יותר וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעזבון יטול בן הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העזבון.

(ב) אם לא הניח המוריש קרוב מן המנויים בסעיף קטן (א) יורש בן הזוג את העזבון כולו.

(ג) המגיע לבן הזוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות, ובכלל זה מה שאשה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעזבון; הוראה זו לא תחולעל מה שמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק, ואינה באה לפגוע בזכותו של בן זוג לקבל מן העזבון מה שהמוריש קיבל לרגל הנישואין על מנת להחזירו כשיפקעו.

12. סדר העדיפות בין קרובי המוריש

ילדי המוריש קודמים להוריו, הוריו קודמים להורי הוריו.

13. החלקים בעזבון

ילדי המוריש חולקים ביניהם בשווה, וכן חולקים הורי המוריש ביניהם והורי הוריו ביניהם.

14. חליפיו של יורש

(א) ילדו של מוריש שמת לפניו והשאיר ילדים, הילדים יורשים במקומו, ועל דרך זו יורשים ילדים של כל אחד מקרובי המוריש שמת לפניו; הוראות אלה לא יחולו כאשר המוריש הניח בן זוג וכן הורים או הורי הורים כאמור בסעיף 11(א), או אחד מאלה.

(ב) ילדים היורשים לפי סעיף קטן (א) חולקים ביניהם בשווה מה שירשו בדרך זו.

15. יורש פסול ויורש שהסתלק

מי שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מחלקו בעזבון שלא לטובת בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, חלקו מתווסף לשאר היורשים על פי חלקיהם.

16. ירושה מכוח אימוץ

(א) מי שאומץ כדין יורש את מאמצו כאילו היה ילדו, וכן יורשים את המאמץ צאצאי המאומץ.

(ב) המאומץ וצאצאיו אינם יורשים על פי דין את קרובי המאמץ; המאמץ יורש את המאומץ כאילו היה הורהו, אולם קרובי המאמץ אינם יורשים על פי דין את המאומץ.

(ג) המאומץ וצאצאיו יורשים את קרובי המאומץ, אולם הורי המאומץ והורי הוריו וצאצאיהם אינם יורשים את המאומץ.

17. זכות הירושה של המדינה

(א) באין יורש לפי הסעיפים 10 עד 16, תירש המדינה כיורשת על פי דין.

(ב) מה שירשה המדינה לפי סעיף זה ישמש למטרות חינוך, מדע, בריאות וסעד, אולם רשאי שר האוצר להעניק מנכסי העזבון או לשלם, בתחום שוויים של נכסי העזבון שהגיעו לידי המדינה אחרי סילוק חובות העזבון, תשלום חד פעמי או תשלומים חוזרים –

(1) לאדם שערב מות המוריש היו מחסורו של המוריש;

(2) לאדם או לתאגיד שערב מות המוריש היה מחסורו של המוריש עליו;

(3) לבן־משפחתו של המוריש או של בן זוגו שאינו מיורשיו על פי דין.

פרק שלישי: ירושה על פי צוואה

סימן א': צורת הצוואה

18. צורות הצוואה

צוואה נעשית בכתב יד, בעדים, בפני רשות או בעל פה.

19. צוואה בכתב יד

צוואה בכתב יד תיכתב כולה ביד המצווה, תישא תאריך כתוב בידו ותיחתם בידו.

20. צוואה בעדים

צוואה בעדים תהיה בכתב, תצויין בתאריך ותיחתם ביד המצווה בפני שני עדים לאחר שהצהיר בפניהם שזו צוואתו; העדים יאשרו באותו מעמד בחתימת ידם על פני הצוואה שהמצווה הצהיר וחתם כאמור.

21. הפקדת צוואה

(א) מי שעשה צוואה בכתב יד או בעדים רשאי להפקידה אצל רשם לעניני ירושה; ההפקדה תהיה במסירת הצוואה על ידי המצווה עצמו לרשם לעניני ירושה.

(ב) צוואה שהופקדה ונשמרה בפקדון לפי סעיף זה עד מותו של המצווה תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושנעשתה לכל המאוחר ביום ההפקדה.

(ג) אין בסעיף זה כדי לגרוע מזכותו של המצווה לקבל בחזרה בכל עת צוואה שהפקיד.

22. צוואה בפני רשות

(א) צוואה בפני רשות תיעשה על ידי המצווה באמירת דברי הצוואה בעל–פה בפני שופט, רשם של בית משפט או רשם לעניני ירושה, או בפני חבר של בית דין דתי, כמשמעותו בסעיף 155, או בהגשת דברי הצוואה בכתב, על ידי המצווה עצמו, לידי שופט או רשם של בית משפט, רשם לעניני ירושה או חבר בית דין דתי כאמור.

(ב) דברי הצוואה כפי שנרשמו על ידי השופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית הדין הדתי או כפי שהוגשו לידו, ייקראו בפני המצווה, הוא יצהיר שזו צוואתו, והשופט, הרשם של בית המשפט, הרשם לעניני ירושה או חבר בית הדין הדתי יאשר על פני הצוואה שהיא נקראה ושהמצווה הצהיר כאמור.

(ג) נכתבה הצוואה בלשון שהמצווה אינו שומע, תיקרא בפניו בתרגום ללשון שהוא שומע, והמתרגם יאשר זאת על פני הצוואה.

(ד) במקום קריאת הצוואה או תרגומה בפני המצווה יכולה לבוא קריאתה או קריאת תרגומה על ידי המצווה עצמו.

(ה) צוואה שנעשתה בפני רשות מותר להפקידה אצל רשם לעניני ירושה.

(ו) צוואה בפני רשות תהיה ראיה לכאורה שהאדם הנקוב בה כמצווה עשה את הצוואה ושנעשתה ביום ובמקום הנקובים בה כיום העשיה ומקומה.

(ז) לענין סעיף זה דין נוטריון כדין שופט.

23. צוואה בעל פה

(א) שכיב מרע וכן מי שרואה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות, רשאי לצוות בעל פה בפני שני עדים השומעים לשונו.

(ב) דברי המצווה, בציון היום והנסיבות לעשיית הצוואה, יירשמו בזכרון דברים שייחתם בידי שני העדים ויופקד על ידיהם אצל רשם לעניני ירושה; רישום, חתימה והפקדה כאמור ייעשו ככל האפשר בסמוך לאחר שניתן לעשותם.

(ג) צוואה בעל פה בטלה כעבור חודש ימים לאחר שחלפו הנסיבות שהצדיקו עשייתה והמצווה עודנו בחיים.

24. פסלות עדים

קטין ומי שהוכרז פסול־דין אינם כשרים להיות עדים לעשיית צוואה לפי סימן זה.

25. קיום צוואה על אף פגם או חסר בצורתה

(א) התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה, ולא היה לבית המשפט ספק כי היא משקפת את רצונו החופשי והאמיתי של המצווה, רשאי הוא, בהחלטה מנומקת, לקיימה אף אם נפל פגם בפרט מן הפרטים או בהליך מן ההליכים המפורטים בסעיפים 19, 20, 22 או 23 או בכשרות העדים, או בהעדר פרט מן הפרטים או הליך מן ההליכים כאמור.

(ב) בסעיף זה "מרכיבי היסוד בצוואה" הם:

(1) בצוואה בכתב יד כאמור בסעיף 19 הצוואה כולה כתובה בכתב ידו של המצווה;

(2) בצוואה בעדים כאמור בסעיף 20 – הצוואה בכתב והמצווה הביאה בפני שני עדים;

(3) בצוואה בפני רשות כאמור בסעיף 22 – הצוואה נאמרה בפני רשות או הוגשה לרשות, על ידי המצווה עצמו;

(4) בצוואה בעל פה כאמור בסעיף 23 – הצוואה נאמרה על ידי המצווה עצמו בפני שני עדים השומעים את לשונו בעת שהיה שכיב מרע או בעת שראה את עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות.

סימן ב': תוקף הצוואה

26. כשרות לצוות

צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרז פסול־דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה.

27. חופש לצוות

(א) התחייבות לעשות צוואה, לשנותה או לבטלה או שלא לעשות אחת מאלה – אינה תופסת.

(ב) הוראת צוואה השוללת או מגבילה את זכות המצווה לשנות את הצוואה או לבטלה – בטלה.

28. הצוואה מעשה אישי

(א) אין צוואה נעשית אלא על ידי המצווה עצמו.

(ב) הוראת צוואה התולה תקפה ברצונו של אדם שאינו המצווה – בטלה.

29. מסירת קביעה וסמכות בחירה

אין המצווה יכול למסור לאחר את קביעת האדם שיזכה מן העזבון או את קביעת החלק היחסי או המנה שאדם יזכה בהם; אולם אם ציין המצווה בצוואה אנשים שמתוכם יש לבחור זוכה, או ציין נכסים שמתוכם יש לבחור מנה, רשאי לבחור מי שהמצווה קבעו לכך בצוואתו; ואם לא קבע המצווה, או שקבע והבחירה לא נעשתה תוך זמן סביר, יבחר בית המשפט או אדם שיקבע בית המשפט.

30. אונס איום וכו'

(א) הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה.

(ב) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אילמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי אפשר לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה.

31. אי־ביטול של צוואה פגומה

עברה שנה מהיום שהאונס, האיום, ההשפעה הבלתי הוגנת או התחבולה חדלו לפעול על המצווה, או מהיום שנודע למצווה על התרמית או הטעות, והיה בידי המצווה לבטל את הצוואה ולא עשה כן, לא יהיה עוד באותו פגם כדי ביטול הוראת הצוואה או תיקונה.

32. טעות סופר וכו'

נפלה בצוואה טעות סופר או טעות בתיאורו של אדם או של נכס, בתאריך, במספר, בחשבון או כיוצא באלה, ואפשר לקבוע בבירור את כוונתו האמיתית של המצווה, יתקן את הטעות הרשם לעניני ירושה, או בית המשפט כאשר הענין הועבר אליו לפי סעיף 67א.

33. צוואה סתומה וכו׳

הוראת צוואה שאין לראות מתוכה למי ציווה המצווה או מה ציווה או שאין להבין משמעותה – בטלה.

34. צוואה בלתי חוקית וכו׳

הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי – בטלה.

35. צוואה לטובת עדים וכו׳

הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל־פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן זוגו של אחד מאלה –בטלה.

36. ביטול על ידי המצווה

(א) המצווה רשאי לבטל צוואתו, אם על ידי ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה, ואם על ידי השמדת הצוואה; השמיד המצווה את הצוואה, חזקה עליו שהתכוון בכך לבטלה.

(ב) צוואה חדשה, אף אם אין בה ביטול מפורש של צוואה קודמת, רואים אותה כמבטלת את הקודמת במידה שהוראות הצוואה החדשה סותרות את הוראות הצוואה הקודמת, זולת אם אין בצואה החדשה אלא הוספה על האמור בצוואה הקודמת.

37. תחולה

לענין סימן זה "הוראת צוואה" – גם הצוואה כולה, חלק ממנה ותנאי מתנאיה במשמע.

38. ביטול מקצת הצוואה

(א) נקבע בצוואה דבר בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי כתנאי לזכיה או כחיוב לפי סעיף 45, בטל התנאי או החיוב, ואין בכך כדי לבטל את הזכיה שהיתה מותנית או שהחיוב היה מוטל עליה.

(ב) בטלים חלק, הוראה או תנאי של צוואה שלא כאמור בסעיף קטן (א), אין בכך כדי לבטל שאר חלקיה, הוראותיה או תנאי אלא במידה שנראה לבית המשפט שהם קשורים קשר בל ינתק במה שבטל או שהמצווה לא היה רוצה בהם בלעדיו.

39. הצורך בצו קיום צוואה

אין לתבוע זכויות על פי צוואה ואין להיזקק לה כצוואה אלא אם ניתן עליה צו קיום לפי הוראות הפרק החמישי.

סימן ג׳: הוראות הצוואה

40. נושא הצוואה

אדם רשאי לצוות לאחד או לאחדים –

(1) כל עזבונו או חלק יחסי מכל עזבונו;

(2) נכס מנכסי עזבונו או טובת הנאה מעזבונו (בחוק זה – מנה).

41. יורש במקום יורש

(א) המצווה רשאי לצוות לשניים על מנת שיזכה השני אם לא זכה הראשון; השני יזכה אם מת הראשון לפני המצווה או שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו שלא לטובת בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.

(ב) זכה השני, דינו כדין מי שהמצווה ציווה לו לכתחילה.

(ג) על דרך זו רשאי המצווה לצוות גם ליותר משניים.

42. יורש אחר יורש

(א) המצווה רשאי לצוות לשניים על מנת שיזכה השני אחרי שזכה הראשון; השני יזכה במות הראשון או בהתקיים התנאי או בהגיע המועד שנקבע לכך בצוואה, הכל לפי המוקדם יותר.

(ב) הראשון רשאי לעשות במה שקיבל כבתוך שלו, והשני לא יזכה אלא במה ששייר הראשון; אולם אין הראשון יכול לגרוע מזכותו של השני על ידי צוואה.

(ג) השני יזכה אם היה כשר לרשת את המצווה בשעת זכייתו, אף אם לא היה כשר לכך במות המצווה; מת השני לפני שעת זכייתו או שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת.

(ד) הוראת צוואה על דרך זו ליותר משניים – בטלה, זולת הוראה לטובתו של מי שהיה בחיים בשעת עשיית הצוואה.

43. יורש על תנאי דוחה

(א) המצווה רשאי לצוות שיורש יזכה בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

(ב) לא נתקיים התנאי או לא הגיע המועד לפני מות המצווה, יתנהל העזבון על ידי מנהל עזבון עד שיתקיים התנאי או שיגיע המועד או עד שיתברר שהתנאי לא יוכל עוד להתקיים; והוא הדין כשציווה המצווה לתאגיד שעדיין אינו כשר לרשת בהתאם לסעיף 4.

(ג) לא קבע המצווה מי יזכה אם יתברר שהתנאי לא יוכל עוד להתקיים, יזכו היורשים על פי דין.

44. יורש על תנאי מפסיק

(א) המצווה רשאי לצוות שיורש יחדל מלזכות בהתקיים תנאי או בהגיע מועד.

(ב) לא קבע המצווה מי יזכה בהתקיים התנאי או בהגיע המועד, יזכו יורשיו על פי דין כיורשים אחרי אותו יורש בהתאם להוראות סעיף 42.

45. חיובי יורש

המצווה רשאי להורות בצוואתו דבר שיורש יהיה חייב לעשותו, או להימנע מעשותו, במה שקיבל מן העזבון; מילויו של חיוב כזה יכול לדרוש כל מי שמעונין במילויו, ואם היה בדבר ענין לציבור – גם היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו.

46. צוואה וירושה על פי דין

ציווה המצווה חלק יחסי מכל עזבונו לאחד מיורשיו על פי דין, יבוא חלק זה במקום המגיע לאותו יורש על פי דין ולא בנוסף לכך.

47. מנה וחלק בעזבון

ציווה המצווה מנה למי שיורש על פי דין או למי שזוכה בחלק יחסי מכל העזבון על פי הצוואה, תבוא המנה בנוסף על החלק בעזבון ולא במקומו.

48. יורשים שלא נקבעו חלקיהם

ציווה המצווה לאחדים ולא קבע חלקיהם, יחלקו בשווה.

49. יורש שמת לפני המוריש

זוכה על פי צוואה שמת לפני המצווה, ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו – אם בשעת מות המצווה נשארו צאצאים של אותו זוכה, יזכו הם לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין; בכל מקרה אחר הוראת הצוואה לטובת אותו זוכה מתבטלת.

50. יורש פסול ויורש שהסתלק

זוכה על פי צוואה שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, שלא לטובת בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, ולא קבע המצווה אדם אחר שיזכה במקומו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת.

51. מנה של נכס מסויים

(א) ציווה המצווה נכס מסויים, יזכה בו הזוכה כמות שהיה הנכס במות המצווה.

(ב) אין הזוכה זכאי לדרוש מן היורשים האחרים סילוקו של שעבוד ששועבד בו הנכס על ידי המצווה.

(ג) אין הזוכה זכאי לפיצוי מן היורשים האחרים אם במות המצווה לא היה הנכס בין נכסיו.

(ד) פירות הנכס ויציאותיו עד מות המצווה הם לחשבון העזבון, מאז ואילך הם לחשבונו של הזוכה, זולת אם זכה בנכס במועד מאוחר יותר.

52. מנה של נכס בלתי מסויים

ציווה המצווה נכס בלתי מסויים, זכאי הזוכה לנכס מסוג בינוני.

53. כפיפות להוראות הצוואה

הוראות הסעיפים 41 עד 52, פרט לסעיף 42(ד), חלות במידה שאין בצוואה הוראות אחרות.

54. פירוש הצוואה

(א) מפרשים צוואה לפי אומד דעתו של המצווה כפי שהיא משתמעת מתוך הצוואה, ובמידה שאינה משתמעת מתוכה – כפי שהיא משתמעת מתוך הנסיבות.

(ב) צוואה הניתנת לפירושים שונים, הפירוש המקיים אותה עדיף על פירוש שלפיו היא בטלה.

(ג) צוואה יכול שתהיה בלשון מתנה, מחילה או הודאה או בכל לשון אחרת.

55. מעין צוואה

איש ואשה החיים חיי משפחה במשק בית משותף אך אינה נשואים זה לזה, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, רואים את הנשאר בחיים כאילו המוריש ציווה לו מה שהנשאר בחיים היה מקבל בירושה על פי דין אילו היו נשואים זה לזה, והוא כשאין הוראה אחרת, מפורשת או משתמעת, בצוואה שהשאיר המוריש.

פרק רביעי: מזונות מן העזבון

56. הזכות למזונות

הניח המוריש בן זוג, ילדים או הורים והם זקוקים למזונות, זכאים הם למזונות מן העזבון לפי הוראות פרק זה, בין בירושה על פי דין ובין בירושה על פי צוואה.

57. גדרי הזכות למזונות

(א) הזכות למזונות היא –

(1) לבן זוגו של המוריש – כל זמן אלמנותו, אולם רשאי בית המשפט לתת מענק חד פעמי לאלמנת המוריש הנישאת שנית אם נראה לבית המשפט לעשות כן בנסיבות הענין ובשים לב לזכויות ילדי המוריש;

(2) לילדי המוריש – עד גיל 18, לילד נכה – כל זמן נכותו, לילד שהוא חולה נפש – כל עוד הוא חולה נפש, ולילד מפגר – כמשמעותו בחוק הסעד (טיפול במפגרים), התשכ"ט–1969.

(3) לילד בגיר של המוריש שבית המשפט ראה לפי הנסיבות שמן הראוי לקבוע לו מזונות – עד גיל 23.

(4) להורי המוריש שהדאגה לפרנסתם היתה עליו ערב מותו – כל ימי חייהם.

(ב) בן הזוג שערב מות המוריש נשללה ממנו זכותו לקבל מזונות ממנו, אינו זכאי למזונות מעזבונו.

(ג) איש ואשה החיים חיי משפחה במשק בית משותף אך אינם נשואים זה לזה, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, זכאי הנשאר בחיים למזונות מן העזבון כאילו היו נשואים זה לזה.

(ד) ילד, לענין מזונות – לרבות ילד שנולד אחרי מות המוריש, ילד שלא מנישואין, ילד מאומץ, וכן נכד של המוריש שנתייתם לפני מות המוריש או שהדאגה לפרנסתו היתה על המוריש ערב מותו ואין הוריו יכולים לספק לו מזונותיו.

58. הוצאות הכשרה למשלח יד

מזונות מן העזבון – לרבות הוצאות הכשרתו של הזכאי למשלח יד.

59. קביעת המזונות

בקביעת הזכות למזונות ומידתם יתחשב בית המשפט, בין השאר:

(1) בשווי העזבון;

(2) במה שהזכאי למזונות עשוי לקבל מן העזבון כיורש על פי דין או כזוכה על פי צוואה.

(3) ברמת החיים של המוריש ושל הזכאי למזונות כפי שהיתה ערב מות המוריש, ובשינוי שחל בצרכיו של הזכאי עקב מות המוריש;

(4) ברכושו של הזכאי למזונות;

(5) בהכנסתו של הזכאי למזונות מכל מקור שהוא, ובלבד שלגבי בן זוגו של המוריש לא יתחשב בית המשפט בהכנסתו מעבודתו או ממשלח ידו אלא במידה שהכנסה כזאת שימשה גם ערב מות המוריש לפרנסת המשפחה או לפרנסת בן הזוג;

(6) במזונות שהזכאי יכול לקבל על פי הסעיפים 2 או 3 לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959;

(7) לגבי בן זוגו של המוריש – במה שמגיע לו על־פי עילה הנובעת מקשר האישות, לרבות מה שהאשה מקבלת על פי כתובה.

60. בקשה לקביעת המזונות

(א) בקשה לקביעת מזונות תוגש לבית המשפט לפני חלוקת העזבון; אולם בית המשפט רשאי להיזקק לבקשה שהוגשה תוך ששה חודשים לאחר חלוקת העזבון אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת.

(ב) בית המשפט רשאי לפסוק מזונות למפרע החל ממות המוריש; וכן רשאי הוא לפסוק מזונות זמניים עד לגמר בירור הבקשה.

(ג) בטל

61. דרכי סיפוק המזונות

(א) בית המשפט יקבע את סיפוק המזונות בהקצבות חוזרות, אולם רשאי הוא לקבעו בתשלום חד פעמי או מקצתו בצורה האחת ומקצתו בצורה האחרת, אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת.

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע את הדרכים לסיפוק המזונות ובין השאר –

(1) מי יספק את מזונות ולידי מי יסופקו;

(2) הבטחת המזונות על ידי הפקדה, השקעה, ביטוח קצב, שעבוד או באופן אחר.

(ג) בית המשפט רשאי להתנות את סיפוק המזונות בתנאים אם ראה שהנסיבות מצדיקות זאת.

(ד) נקבעו הקצבות חוזרות, רשאי כל צד, בכל עת לבקש שינוי הדרכים או התנאים לסיפוקן או לבקש החלפתן בתשלום חד פעמי.

62. גילוי עובדות ושינוי נסיבות

(א) נקבעו מזונות, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתם ורשאים היורשים לבקש הקטנתם או ביטולם ולבקש החזרתו של תשלום – חד פעמי, כולו או מקצתו, הכל לפי הענין, אם נתגלו עובדות שהיו קיימות בשעת קביעת המזונות ולא היו ידועות למבקש אותה שעה.

(ב) נקבעו הקצבות חוזרות, רשאי הזכאי למזונות לבקש הגדלתן ורשאים היורשים לבקש הקטנתן או הפסקתן אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות בשעת קביעתן, ובלבד שבקשה לפי סעיף קטן זה לא תוגש לבית המשפט לפני תום שנה מיום החלטתו הקודמת ושבית המשפט רשאי שלא להיזקק לשינוי בנסיבות שהמבקש יכול היה לצפות מראש בשעת הדיון הקודם.

(ג) אין לחייב יורש לפי סעיף זה בתשלום מזונות אלא כדי שוויו של מה שקיבל מן העזבון, ואם קיבל מנכסי העזבון בתום לב – כדי שוויו של מה שנשאר בידו; ואין לחייב זכאי למזונות בהחזרת תשלום חד פעמי שקיבל, אלא כדי שוויו של מה שקיבל, ואם קיבל בתום לב – כדי שוויו של מה שנשאר בידו.

63. הרחבת העזבון לצרכי מזונות

(א) לא היה בעזבון כדי סיפוק מזונות לכל הזכאים להם, רשאי בית המשפט לראות כחלק מן העזבון מה שנתן המוריש בלי תמורה נאותה תוך שנתיים לפני מותו, למעט מתנות ותרומות הניתנות לפי הנהוג בנסיבות הענין.

(ב) בית המשפט רשאי לחייב את המקבל להחזיר לעזבון או לשלם מזונות כדי שוויו של מה שנשאר בידו בזמן מות המוריש, ואם קיבל שלא בתום־לב – כדי שוויו של מה שקיבל.

(ג) המקבל רשאי להפחית את התמורה שנתן או שוויה ממה שעליו להחזיר או לשלם.

64. סדר העדיפות בין הזכאים

לא היה בעזבון כדי סיפוק המזונות לכל הזכאים להם, רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לחלקם ביניהם או לפסוק מזונות לאלה הנראים לו כזקוקים להם ביותר.

65. עסקאות בזכות למזונות

(א) הסכם בדבר מזונות לפי פרק זה וויתור עליהם, אם נעשו בחיי המוריש – בטלים, ואם נעשו אחרי מותו, טעונים אישור בית המשפט.

(ב) הוראת צוואה השוללת או מגבילה זכות למזונות לפי פרק זה – בטלה.

(ג) זכות למזונות לפי פרק זה אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול ואינה עוברת בירושה.

66. הצהרת על זכויות היורשים

(א) הרשם לעניני ירושה רשאי להצהיר על זכויות היורשים: בירושה על פי דין – על ידי צו ירושה; בירושה על פי צוואה – על ידי צו קיום צוואה (להלן – צו קיום).

(ב) ציווה המוריש חלק מנכסיו, יינתן על אותו חלק צו קיום, ועל הנותר – צו ירושה.

68. ראיות

(א) עובדת מותו של אדם וזמן מותו טעונים הוכחה בתעודת מוות או בהצהרת מוות, זולת אם התיר בית המשפט, או הרשם לעניני ירושה, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להוכיחם באופן אחר.

(ב) צוואה, למעט צוואה בעל־פה, טעונה הוכחה בהגשת המקור; הוכח שהמקור נשמד בדרך או כניסות שאין בהם כדי לבטל את הצוואה, או שאי־אפשר להגיש את המקור, רשאי בית המשפט להתיר הוכחת הצוואה בהגשת העתק או באופן אחר.

69. תכנם של צו ירושה וצו קיום

(א) צו ירושה יצהיר על שמות היורשים ועל חלקו היחסי של כל אחד מהם בעזבון.

(ב) צו קיום יצהיר שהצוואה היא בת–תוקף חוץ מהוראותיה שבית המשפט מצא שהן בטלות.

70. שינויים לאחר מות המוריש

(א) מת יורש אחרי מות המוריש ולפני מתן הצו, או שחל באותה תקופה שינוי אחר, יפרט הצו את הפרטים האמורים בסעיף 69 כמצבם בזמן מתן הצו.

(ב) נתמנה מנהל עזבון, יצויין הדבר בצו הירושה או בצו הקיום.

71. כוחם של צו ירושה וצו קיום

צו ירושה וצו קיום כוחם יפה כלפי כל העולם כל עוד לא תוקנו או בוטלו.

73. הגנת רוכש בתום לב

מי שרכש זכות בתום לב ובתמורה בסמכו על צו ירושה או על צו קיום שהיה בר–תוקף אותה שעה, או מי שקיים חיוב בתום לב בסמכו כאמור, אין לבטל זכותו או לחייבו שנית אף אם הצו תוקן או בוטל לאחר מכן.

74. הוצאות

ההוצאות הכרוכות בהליכים לפי פרק זה, בסכום שיקבע בית המשפט או הרשם לעניני ירושה, יחולו על העזבון אם לא הורה בית המשפט או הרשם לעניני ירושה שיחולו, כולן או מקצתן, על צד אחר.

פרק שישי: הנהלת העזבון וחלוקתו

סימן א': שמירת העזבון

77. אמצעים לשמירת העזבון

בכל עת לאחר מות המוריש וכל עוד לא נתמנה מנהל עזבון רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לנקוט אמצעים הנראים לו לשמירת העזבון או לשמירת זכויות בעזבון, לרבות עיכוב זמני של פעולות בנכסי העזבון, מתן צו למכירתם של נכסים פסידים שבעזבון ומינוי מנהל עזבון זמני.

סימן ב': מנהל עזבון

78. מינוי מנהל עזבון

(א) בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעונין בדבר, למנות, בצו, מנהל עזבון.

(ב) היתה הבקשה בהסכמת כל הצדדים הנוגעים בדבר, תוגש הבקשה לרשם לעניני ירושה;הוגשה בקשה כאמור, רשאי הרשם לעניני ירושה למנות בצו מנהל עזבון, ויהיו לו, לענין המינוי, הסמכויות הנתונות לבית המשפט לפי סעיף 89.

79. כשרות להתמנות

למנהל עזבון יכול להתמנות יחיד או תאגיד או האפוטרופוס הכללי.

80. הסכמה

לא יתמנה למנהל עזבון אלא מי שהודיע לבית המשפט או לרשם לעניני ירושה, לפי הענין על הסכמתו לכך.

81. הוראת המוריש

קבע המוריש בצוואתו אדם שיבצע צוואתו או שינהל עזבונו, ימנה בית המשפט או הרשם לעניני ירושה, לפי הענין, אותו אדם כמנהל עזבון, זולת אם אינו יכול או אינו מסכים לקבל את המינוי או שבית המשפט או הרשם לעניני ירושה משוכנע, מטעמים מיוחדים שיירשמו, שיש סיבות מיוחדות שלא למנותו.

81א. הליכים בבית המשפט

נתמנה מנהל עזבון לפי סעיף 78(ב) או לפי סעיף 81, יימשכו ההליכים לפי פרק זה בבית המשפט.

82. תפקידים

מנהל עזבון חייב, בכפוף להוראות בית המשפט, לכנס את נכסי העזבון, לנהל את העזבון, לסלק את חובות העזבון, לחלק את יתרת העזבון בין היורשים, לפי צו ירושה או צוואה מקויימת, ולעשות כל דבר אחר הדרוש לביצועם של צו ירושה או צוואה מקויימת.

83. הוראות בית משפט

בית המשפט רשאי, בכל עת, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לתת למנהל עזבון הוראות בכל דבר הנוגע למילוי תפקידיו.

85א. השקעת כספים

כספי העזבון שאינם דרושים לצרכי הנהלתו השוטפים, חייב מנהל העזבון להחזיקם או להשקיעם כדרוש לשם שמירת הקרן והבטחת פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות דרכים להשקעת כספי עזבון, שיהיו חובה על מנהל עזבון.

86. חשבונות, דו"ח ומתן ידיעות

מנהל עזבון חייב, בכל עניני העזבון, לנהל חשבונות, להגיש לאפוטרופוס הכללי דין וחשבון כפי שיורה ולפחות אחת

לשנה ובפקיעת משרתו, ולמסור לאפוטרופוס הכללי ידיעות מלאות לפי דרישתו.

87. בדיקת דו"חות

שר המשפטים רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בדבר אופן בדיקת הפרטה והדו"חות בידי האפוטרופוס הכללי ורשאי הוא לקבוע סוגי דו"חות שהאפוטרופוס הכללי יהיה פטור מבדיקתם, בתנאים שייקבעו.

88. אחריות

מנהל עזבון אחראי לנזק שנגרם עקב הפרת חובתו כמנהל עזבון; בית המשפט רשאי לפטרו מאחריותו, כולה או מקצתה, עם פעל בתום לב ונתכוון למילוי תפקידיו; מנהל עזבון אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט.

91. שכר

בית המשפט רשאי לפסוק למנהל עזבון שכר לפי כללים שקבע שר המשפטים בתקנות.

92. פקיעת המשרה

(א) מנהל עזבון רשאי, על ידי הודעה בכתב לבית המשפט, להתפטר מתפקידו; ההתפטרות אינה תופסת אלא אם בא עליה אישור בית המשפט ומן היום שנקבע לכך באישור.

(ב) בית המשפט רשאי, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לפטר מנהל עזבון אם לא מילא תפקידו כראוי או אם ראה בית המשפט סיבה אחרת לפיטוריו.

(ג) משרתו של מנהל עזבון פוקעת אם אישר בית המשפט שסיים תפקידו ומן היום שנקבע לכך באישור.

93. מנהלים אחדים

מינה בית המשפט או הרשם לענייני ירושה שני מנהלי עזבון או יותר, יחולו ההוראות הבאות, זולת אם הורה בית המשפט אחרת:

(1) מנהלי העזבון חייבים לפעול תוך הסכמה; בענין שדעותיהם חלוקות, יפעלו כפי שיחליט בית המשפט;

(2) פעולה של אחד או של אחדים ממנהלי העזבון טעונה הסכמת האחרים או אישור בית המשפט, מראש או למפרע;

(3) בענין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד ממנהלי העזבון לפעול על דעת עצמו;

(4) כל מנהל עזבון אחראי לפעולת חבריו זולת אם התנגד לה או לא ידע עליה;

(5) נתפנה מקומו של אחד ממנהלי העזבון או שחדל לפעול, זמנית או לצמיתות, חייבים אחרים להודיע על כך מיד לבית המשפט, והם חייבים ומוסמכים להמשיך בתפקידיהם כל עוד לא הורה בית המשפט אחרת.

94. הגנת צד שלישי

פעולה של מנהל עזבון הטעונה הסכמה או אישור לפי סעיף 93(2) תהא בת־תוקף גם באין הסכמה או אישור כזה אם נעשתה כלפי אדם שלא ידע ולא היה עליו לדעת שהיא טעונה הסכמה או אישור.

סימן ג': ניהול העזבון על ידי מנהל עזבון

97. סמכויות מנהל העזבון

מנהל העזבון מוסמך לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו; את הפעולות המנויות להלן אין הוא מוסמך לעשות בלי שבית המשפט אישרן תחילה:

(1) העברה, שעבוד, חלוקה או חיסול של יחידה משקית בחקלאות, בתעשיה, במלאכה או במסחר, או של דירה;

(2) השכרה שחוקי הגנת הדייר חלים עליה;

(3) פעולה שתקפה תלוי ברישום בפנקס המתנהל על פי חוק;

(4) מתן ערובה;

(5) כל פעולה אחרת שקבע אותה בית המשפט, בצו המינוי או לאחר מכן, כטעונת אישור כאמור.

98. כינוס נכסי העזבון

מנהל העזבון רשאי לדרוש שנכסי העזבון יימסרו לו ושחובות שהגיעו למוריש יסולקו לו, וידו בזה כיד המוריש;

99. הזמנת נושים

(א) מנהל העזבון חייב להזמין את נושי המוריש להודיע לו בכתב על תביעותיהם; ההזמנה תפורסם ברבים ולמתן ההודעה תיקבע תקופה של שלושה חדשים לפחות מיום הפרסום.

(ב) בית המשפט רשאי לפטור את מנהל העזבון מן החובה להזמין את הנושים, אם ראה שבנסיבות הענין אין הצדקה להזמינם.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מחובת מנהל העזבון לסלק חובות העזבון שעליהם נודע לו בדרך כל שהיא.

100. במה מסלקים חובות העזבון

(א) לסילוקם של חובות העזבון ישתמש מנהל העזבון בראש ובראשונה בכספים הנמצאים בעזבון.

(ב) במידה שסילוק החובות מצריך מימוש של נכסי עזבון, יציע אותם מנהל העזבון תחילה ליורשים ויתן להם שהות סבירה לרכשם במחיר שאינו נופל ממחיר השוק.

(ג) ציווה המוריש נכס מסויים לפלוני, לא ימומש אותו נכס כל עוד אפשר לסלק חובות העזבון מתוך נכסי עזבון אחרים.

(ד) בית המשפט רשאי לתת למנהל העזבון הוראות שונות מהוראות סעיף זה, ורשאי הוא להורות לו שמכירתם של נכסי עזבון תהיה בדרך שנכסים כאלה נמכרים בהוצאה לפועל או בדרך אחרת שיקבע.

101. חובות מובטחים

חוב מחובות המוריש שהיה מובטח ערב מותו, אין הוראות חוק זה פוגעות בגבייתו מתוך הבטוחה.

102. חובות בעתיד וחובות על תנאי

חוב מחובות המוריש שלא הגיע זמן פרעונו וחוב על תנאי רשאי בית המשפט, אם ראה סיבה לכך, להורות שיובטח או שיסולק כפי שיקבע, אף לפני זמן הפרעון או בטרם התקיים התנאי.

103. הוצאות ניהול חשבון

הוצאות ניהול העזבון, לרבות שכרו של מנהל העזבון, יחולו על העזבון אם לא הורה בית המשפט שיחולו, כולן או מקצתן, על צד אחר.

104. סדר עדיפות בין חובות העזבון

(א) הסכומים הבאים (בחוק זה – חובות העזבון) יסולקו לפי סדר עדיפות זה:

(1) ההוצאות הכרוכות בהלווית המוריש, בקבורתו ובהצבת מצבה על קברו לפי הנהוג באותן נסיבות;

(2) ההוצאות של צו ירושה, של צו קיום ושל ניהול העזבון במידה שהן חלות על העזבון;

(3) החובות שהמוריש היה חייב ערב מותו ולא נתבטלו במותו (בחוק זה – חובות המוריש) לרבות המגיע לאשתו על פי כתובה במידה שסכום הכתובה אינו עולה על סכום סביר;

(4) המגיע לבן זוגו של המוריש על פי עילה הנובעת מקשר האישות, פרט לכתובה כאמור בפסקה (3) והמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק.

(ב) חובות העזבון בעלי עדיפות שווה יסולקו לפי יחס הסכומים שלהם.

(ג) עדיפותם של מסים ותשלומי חובה אחרים תהיה בהתאם להוראות החוקים הדנים בהם.

(ד) חובות העזבון עדיפים על מזונות מן העזבון.

105. בירורם וסילוקם של חובות

(א) היה מקום להניח שיהיה בעזבון כדי סילוק כל חובות העזבון, רשאי מנהל העזבון לסלק חובות גם לפני גמר בירורם של שאר החובות.

(ב) קיים חשש שלא יהיה בעזבון כדי סילוק כל חובות העזבון, לא יסלק מנהל העזבון אלא חובות שבית המשפט התיר סילוקם, במלואם, בחלקם או בשיעורים, הכל כפי שהורה בית המשפט.

(ג) לענין סעיף זה "חובות העזבון" – גם מזונות מן העזבון במשמע.

106. פשיטת רגל של העזבון

התברר שאין בעזבון כדי סילוקם של כל חובות העזבון, חייב מנהל העזבון להגיש בקשה למתן צו ניהול העזבון בפשיטת רגל לפי דיני שפיטת רגל, אם לא ציווה בית המשפט על דרך אחרת של חיסול העזבון.

סימן ד': חלוקת העזבון על ידי מנהל עזבון

107. מועד החלוקה

(א) אחרי סילוקם של חובות העזבון ושל המזונות מן העזבון תחולק יתרת העזבון בין היורשים.

(ב) אין לחלק את יתרת העזבון כל עוד לא עברה התקופה שנקבעה בהזמנת הנושים; ואין לחלקה כל עוד לא נקבעו הזכויות התלויות, לפי סעיף 3(ב), בלידתו של אדם.

(ג) בית המשפט רשאי, אם ראה שהעזבון מאפשר זאת, להתיר חלוקת מקצת העזבון עוד לפני סילוק חובות העזבון והמזונות מן העזבון ולפני תום המועדים לפי סעיף קטן (ב).

(ד) הורה המוריש בצוואתו בדבר מועד מאוחר יותר לחלוקת העזבון, ינהגו לפי הוראות הצוואה, אם לא הורה בית המשפט לשנות את מועד החלוקה.

108. מגורים וכלכלה לזמן מעבר

(א) מי שערב מות המוריש היה גר עמו בדירתו, בין שהמוריש היה בעל הדירה ובין ששכר אותה, רשאי להוסיף ולגור בה שלושה חדשים, ואם היה יורש – ששה חדשים לאחר מות המוריש, ורשאי הוא להשתמש, אותה תקופה, במטלטלי משק הבית המשותף במידה שהשתמש בהם ערב מות המוריש.

(ב) מי שערב מות המוריש היה גר עמו ואותו זמן היתה כלכלתו על המוריש, רשאי לקבל כלכלתו מן העזבון חודש ימים לאחר מות המוריש.

(ג) אין בזכויות לפי סעיף זה כדי לחייב אדם כלפי העזבון או לגרוע מחלקו של יורש בעזבון; ואין בהם כדי להוסיף על הוראות החוקים להגנת הדייר או לגרוע מהן, או לגרוע מהוראות בסעיף 115.

109. נושא החלוקה

(א) נכסי העזבון יחולקו בין היורשים לפי שווים בזמן החלוקה.

(ב) שבח הנכסים, פירותיהם וכל מה שבא במקום הנכסים ממות המוריש עד לחלוקת העזבון – של העזבון הם, והוא הדין לגבי פחת הנכסים ולגבי תשלומים המוטלים עליהם.

(ג) לא היה בעזבון, אחרי סילוקם של חובות העזבון ושל המזונות מן העזבון, כדי כל המנות, יופחתו המנות לפי יחס שווין במות המצווה זולת אם היתה בצוואתו הוראה אחרת לענין זה.

110. חלוקה על פי הסכם

(א) נכסי העזבון יחולקו בין היורשים על פי הסכם ביניהם או על פי צו בית המשפט.

(ב) מנהל העזבון יציע ליורשים תכנית לחלוקה הנכסים וינסה להביאם לידי הסכמה.

(ג) נעדר אחד היורשים ולא היה מיוצג כדין, יבוא אישורו של בית המשפט במקום הסכמתו.

(ד) מתחלקים נכסי העזבון על פי הסכם בין היורשים, לא יחולו הוראות הסעיפים 112 עד 117.

111. חלוקה על פי צו בית־המשפט

(א) באין הסכם בין היורשים יחולקו נכסי העזבון ביניהם על פי צו בית המשפט.

(ב) מנהל העזבון יביא לפני בית המשפט תכנית לחלוקת הנכסים.

(ג) הורה המוריש בצוואתו כיצד יחולקו נכסי העזבון בין היורשים, ינהג בית המשפט לפי הוראות הצוואה, זולת אם שוכנע, מטעמים שיירשמו, שהיו סיבות מיוחדות לסטות מהן; באין הוראות כאלה בצוואת המוריש, ינהג בית המשפט לפי הכללים שבסעיפים 112 עד 117.

112. חלוקת נכס כנגד נכס

נכסי העזבון יחולקו בין היורשים ככל האפשר בעין, בשים לב לתועלת שנכס פלוני עשוי להביא ליורש פלוני ולערך הרגשי שיש לנכס פלוני לגבי יורש פלוני.

113. נכסים שאינם ניתנים לחלוקה

(א) נכס שאינו ניתן לחלוקה ונכס שעל ידי חלוקה היה מאבד שיעור ניכר מערכו, לרבות יחידה בחקלאות, בתעשיה, במלאכה או במסחר, ולמעט משק חקלאי שסעיף 114 חל עליו – יימסר ליורש המרבה במחירו, ובלבד שלא יפחת ממחיר השוק; הסכום שהציע אותו יורש ייזקף על חשבון המגיע לו מן העזבון, ואם עלה על המגיע כאמור, ישלם היורש את הסכום העודף.

(ב) לא הסכים אף יורש אחד לרכוש את הנכס כאמור בסעיף קטן (א), יימכר הנכס ודמי המכר יחולקו.

(ג) בית המשפט רשאי להורות שהמכירה תהיה בדרך שנכסים כאלה נמכרים בהוצאה לפועל או בדרך אחרת שיקבע, ורשאי הוא לקבוע את תנאי התשלום לפי סעיף קטן (א) ותנאי תשלום דמי המכר לפי סעיף קטן (ב).

114. משק חקלאי

(א) משק חקלאי שהוא יחידה שחלוקתה היתה פוגעת בכושר קיומה כמשק חקלאי העשוי לפרנס משפחה חקלאית – יימסר ליורש המוכן ומסוגל לקיימו, והוא יפצה את היורשים האחרים במידה ששווי המשק עולה על המגיע לו מן העזבון

(ב) באין הסכמה בין היורשים בשאלה מי מהם מוכן ומסוגל לקיים את המשק החקלאי, מה הם הנכסים המהווים את המשק החקלאי, מהו שווי המשק לצורך החישוב בין היורשים ובדבר צורת הפיצוי ליורשים האחרים, זמני סילוקו והבטחתו – יחליט בית המשפט לפני הנסיבות.

(ג) היו שני יורשים או יותר, ובהם בן זוגו של המוריש, מוכנים ומסוגלים לקיים את המשק החקלאי – בן זוגו של המוריש עדיף על יורשים אחרים.

(ד) היה יורש עובד במשק החקלאי בחיי המוריש או שהשקיע בו מהונו ולא קיבל תמורה כפי שאדם אחר היה מקבלה, יובא זאת בחשבון בקביעת הפיצוי האמור.

115. דירת המגורים

(א) דירה שהמוריש היה ערב מותו בעלה וגר בה, רשאים בן זוגו, ילדיו והוריו שהיו גרים בה אותה שעה עם המוריש, להוסיף ולגור בה כשוכרי היורשים שבחלקם נפלה הדירה; דמי השכירות, תקופתה ותנאיה ייקבעו בהסכם בין הנשארים בדירה לבין אותם היורשים, ובאין הסכם ביניהם – על ידי בית המשפט.

(ב) בית המשפט רשאי לקבוע, לפי בקשת היורשים האמורים:

(1) שיוסיפו לגור בדירה רק אלה שאין להם דירה אחרת למגורים;

(2) שהנשארים בדירה יוסיפו לגור רק בחלק מן הדירה, ובלבד שחלק זה יכלול את המטבח וחדרי־השירות, אם ישנם.

(ג) הוראות סעיפים קטנים (א) ו־(ב) יחולו גם על דירה ששכר המוריש לתקופה העולה על עשרים וחמש שנים וגר בה ערב מותו והשכירות לא נתבטלה במותו; והוא, על אף האמור לענין זה בחוזה השכירות.

(ד) דירה שהמוריש שכר לתקופה קצרה יותר וגר בה ערב מותו, זכות השכירות בה על פי חוזה שאינה מתבטלת במות המוריש ואינה זכות לפי חוקי הגנת הדייר, תימסר לבן זוגו, לילדיו ולהוריו שהיו גרים באותה דירה עם המוריש ערב מותו.

116. חלוקה על פי הגרלה

נכסים שלא ניתן לנהוג בהם לפי הסעיפים 112 עד 115 יחולו בין היורשים על פי גורל.

117. תיאום הזכויות של יורשים אחדים

(א) מקום שהוראות סימן זה נותנות זכות לאחר היורשים, גם יורשים אחדים במשמע אם הסכימו להשתמש באותה זכות במשותף.

(ב) רצו יורשים אחדים להשתמש באותה זכות כל אחד בפני עצמו, יכריע ביניהם בית המשפט.

(ג) אין למסור נכס אחד ליורשים אחדים בלי הסכמתם.

154. אפוטרופסות לעניני ירושה

יורש או זכאי למזונות מן העזבון שלדעת בית המשפט נבצר ממנו לשמור בעצמו או על ידי נציגו על זכויותיו בעזבון, רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, למנות לו אפוטרופוס לשמירת זכויותיו בעזבון.

חוק הערבות, התשכ"ז–1967

פרק א': הוראות כלליות

1. מהות הערבות

(א) ערבות היא התחייבותו של אדם לקיים חיובו של אדם אחר כלפי אדם שלישי.

(ב) הערבות יכול שתהיה לחיוב כולו או מקצתו, קיים או עתיד לבוא, מתחדש או מותנה, קצוב או בלתי קצוב.

2. סייג לערבות

אין ערבות אלא לחיוב בר־תוקף.

3. יצירת הערבות

הערבות נוצרת בהסכם בין הערב לבין הנושה או בהתחייבותו של הערב שהודעה עליה ניתנה לנושה; ואם היתה הערבות על פי צו של רשות – משנמסר כתב הערבות לרשות.

4. תחומה של הערבות

(א) אין הערב חב ביותר מחיובו של החייב ולא בחמור ממנו.

(ב) הערב חב גם בריבית, בהוצאות ובדמי נזק שנתחייב בהם החייב בשל החיוב הנערב, ודינם של כל אלה כדין החיוב הנערב; והוא כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבות.

(ג) היה היקף הערבות מוגבל, אין הערב חב אלא בתחום ערבותו.

5. שינוי בחיוב

(א) הוקטן החיוב הנערב, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה או על פי ויתור של הנושה, מופטר הערב במידה שהופטר החייב.

(ב) הוגדל החיוב הנערב, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה, אין הדבר משנה בחיובו של הערב.

(ג) חל בחיוב הנערב שינוי אחר, על פי הסכם בין החייב לבין הנושה, משתנה חיובו של הערב לפי השינוי, אולם הברירה בידי הערב –

(1) למלא ערבותו ללא שינוי, אם ניתן לעשות כן;

(2) לבטל ערבותו אם השינוי היה שינוי יסודי הפוגע בזכויות הערב.

6. הפטר הערב

(א) גרם הנושה לאי־מילוי החיוב הנערב, מופטר הערב.

(ב) גרם הנושה לפקיעת ערובה שניתנה להבטחת החיוב הנערב ונגרם על ידי כך לערב נזק, מופטר הערב כדי סכום הנזק.

7. טענות הגנה

(א) כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו עומדת גם לערב.

(ב) התיישנה התביעה נגד החייב, מתיישנת גם התביעה נגד הערב, אם לא התיישנה לפני כן.

8. אחריות הערב

הערב והחייב אחראים כלפי הנושה יחד ולחוד, אולם אין הנושה רשאי לדרוש מן הערב מילוי ערבותו בלי שדרש תחילה מן החייב קיום חיובו, אלא באחת הנסיבות האלה:

(1) הערב ויתר על הדרישה מן החייב;

(2) ניתן נגד החייב צו קבלת נכסים או צו פירוק;

(3) החייב מת או נמצא מחוץ לישראל או שמתן הדרישה כרוך בקשיים מיוחדים.

9. זכות הערב על החייב

זולת אם ניתנה הערבות שלא בהסכמת החייב, זכאי הערב לחזור על החייב ולהיפרע ממנו מה שנתן למילוי ערבותו, בתוספת הוצאות סבירות שהוציא לרגל הערבות וריבית בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, מיום מילוי הערבות או מיום ההוצאות.

10. סייג לזכות הערב לחזור על החייב

(א) הערב לא יהיה זכאי לחזור על החייב במידה שהוא היה עשוי להיות מופטר על ידי טענה שעמדה לחייב כלפי הנושה בקשר לחיובו והטענה היתה ידועה לערב ולא התגונן בה; ובלבד שזכות הערב לחזור על החייב אינה נפגעת אם עשה כאמור בסעיף 5(ג)(1).

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו אם הערב מילא את ערבותו לאחר ששלח לחייב הודעה על כוונתו לעשות כן ונתן לו זמן סביר לפנות לבית המשפט.

11. דין הערב לפני שמילא ערבותו

לערב יהיו, לפני שמילא ערבותו, אותם הסעדים להבטחת זכותו לחזור על החייב הנתונים לנושה להבטחת חוב שטרם הגיע זמן פרעונו.

12. שעבוד נכס של החייב

היה החיוב הנערב מובטח גם בשעבוד נכס של החייב, יעבור השעבוד לזכות הערב, לאחר שמילא ערבותו, להבטחת זכותו לחזור על החייב, ועל נותן השעבוד והנושה לעשות, לפי דרישת הערב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר; והכל במידה שאין הדבר פוגע בזכויות הנושה.

13. ריבוי ערבים

שנים או יותר שערבו חיוב אחד, אם במאוחד ואם בנפרד, יהיו אחראים יחד ולחוד; ואם היה היקף הערבויות שונה, יהיו אחראים כאמור בתחום הערבות המשותפת; והכל כשאין כוונה אחרת משתמעת מן הערבויות.

14. ערב בעד ערב

נתן אדם לנושה התחייבות למילוי ערבותו של ערב, יהא דין ערבותו של הערב כלפי הנושה כדין חיוב נערב הן לענין

היחסים בין אותו אדם לבין הנושה והן לענין היחסים בינו לבין הערב.

15. ביטול ערבות לחיוב עתיד לבוא

(א) ניתנה ערבות לחיוב עתיד לבוא רשאי הערב, כל עוד לא נוצר החיוב הנערב, לבטל ערבותו על ידי מתן הודעה בכתב לנושה, אולם עליו לפצות את הנושה בעד הנזק שנגרם לו עקב הביטול.

(ב) ניתנה ערבות כאמור בהסכמת החייב וביטל הערב ערבותו בלי שנתן לחייב הודעה על כך זמן סביר מראש, על הערב לפצות את החייב בעד הנזק שנגרם לו עקב אי־מתן ההודעה.

16. התחייבות לשיפוי

התחייבות של אדם לשפות נושה בשל אי־קיום חיובו של חייב כלפי הנושה, כשההתחייבות אינה בבחינת ערבות, יחולו עליה סעיפים 3, 9, 11 ו־12, בשינויים המחוייבים לפי הענין.

17. ערבות או התחייבות לשיפוי בשל חיוב פגום

ערבות לחיוב שתקפו פגום רק מבחינת כשרותו או ייצוגו של החייב יראוה כהתחייבות לשיפוי; על התחייבות לשיפוי בשל אי־קיום חיוב כאמור לא יחולו סעיפים 9, 11 ו־12.

פרק ב': ערבות של ערב יחיד

18. תחולה

הוראות פרק זה יחולו על ערבות שנתן ערב יחיד לנושה, יהא כינויה אשר יהא, לרבות התחייבות לשיפוי.

19. הגדרות

בפרק זה –

"נושה" – מי שמתן הלוואות הוא במהלך עסקיו הרגיל, אף אם אינו עיסוקו העיקרי;

"ערב יחיד" – מי שאינו תאגיד, ולמעט בן זוג של החייב או שותפו של החייב, בין בשותפות רשומה ובין בשותפות שאינה רשומה; היה החייב תאגיד, לא ייחשב כערב יחיד גם מי שהוא בעל ענין בתאגיד; לענין זה, "בעל ענין בתאגיד" – כהגדרת "בעל ענין" בתאגיד, בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968;

"ערב מוגן" – אחד מאלה:

(1) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 60,000 שקלים חדשים;

(2) ערב יחיד, שבחוזה הערבות בינו לבין הנושה נקוב סכום שאינו עולה על 500,000 שקלים חדשים, ובלבד שהחיוב הנערב נועד לרכישת זכויות בדירה המיועדת למגורי החייב, ילדיו הבגירים או הוריו.

20. עדכון סכומים

(א) הסכומים הנקובים בהגדרה "ערב מוגן" בסעיף 19 יעודכנו ב־1 בינואר וב־1 ביולי של כל שנה (להלן – יום העדכון), לפי שיעור עליית המדד החדש לעומת המדד היסודי; ואולם יום העדכון הראשון יהיה ביום ג' באדר התשנ"ח (1 במרס 1998).

(ב) לענין סעיף זה –

"מדד" – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה;

"המדד החדש" – המדד שפורסם לאחרונה לפני יום העדכון;

"המדד היסודי" – המדד שפורסם לאחרונה לפני יום העדכון הקודם, ולענין יום העדכון הראשון – המדד שפורסם בחודש יולי 1997.

21. ערבות בסכום קצוב

(א) ערב יחיד ערב רק לסכום הנקוב בחוזה הערבות ולתוספות כמפורט בסעיף 25.

(ב) לא נקוב בחוזה הערבות סכום קצוב – פטור ערב יחיד מערבותו.

22. חובת גילוי

(א) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, את כל הפרטים הבאים, כפי שנקבעו בחוזה שבינו לבין החייב:

(1) הסכום הנקוב בחוזה שבין הנושה לבין החייב (להלן – הקרן);

(2) שיעור הריבית השנתי, בחישוב המביא בחשבון ריבית דריבית בהתאם למועד הפרעון;

(3) תקופת החיוב, סכומי הפרעון של הקרן ושל הריבית ומועדי הפרעון;

(4) היתה הריבית משתנה – שיעור הריבית בעת כריתת החוזה בהתחשב בריבית דריבית בהתאם למועד הפרעון בעת כריתת החוזה, ודרך השינוי;

(5) היות הקרן או הריבית צמודות, ובסיס ההצמדה;

(6) תוספות שנקבעו לפי סעיף 25(א)(4);

(7) שיעור ריבית בשל איחור בפרעון וכן כל תשלום שיחויב בו החייב בשל אי קיום החיוב הנערב.

(ב) נושה יגלה לערב יחיד, לפני כריתת חוזה הערבות, בנוסף לפרטים לפי סעיף קטן (א), את הפרטים הבאים:

(1) היות הערב ערב יחיד או ערב מוגן;

(2) מספר הערבים וחלקו היחסי של הערב בחיוב;

(3) היות הערבות ערבות לחיוב קיים או לחיוב המחליף חיוב קיים;

(4) שיעור הריבית כמשמעותה בסעיף 25(א)(2).

(ג) גילוי הפרטים המפורטים בסעיף קטן (א)(1), (3) ו־(4), יהא כפי שהם מעודכנים למועד כריתת חוזה הערבות.

(ד) גילוי הפרטים שבסעיף קטן (א) לגבי ערבות לחיוב עתיד לבוא, יהא כפי שהם ידועים לנושה בעת כריתת חוזה הערבות או כפי שניתן לקבוע אותם במועד האמור.

23. תוצאות אי־גילוי

(א) לא גילה הנושה לערב יחיד את הפרטים המפורטים –

(1) בסעיף 22(א)(1) – פטור ערב יחיד מערבותו אם בעת כריתת החוזה היה פער משמעותי בין סכום הערבות לסכום ההלוואה;

(2) בסעיף 22(א)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(3) בסעיף 22(א)(4) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי שיעור הריבית המינימלי המקובל בחוזים מאותו סוג;

(4) בסעיף 22(א)(3), (5), (6) או (7) ובסעיף 22(ב)(2) – ימלא ערב יחיד את ערבותו לפי אומד דעתו בעת כריתת חוזה הערבות;

(5) בסעיף 22(ב)(1), (3) או (4) – פטור ערב יחיד מערבותו.

(ב) הוכיח הנושה שערב יחיד ידע פרט מהפרטים הקבועים בסעיף 22, לא יחול סעיף קטן (א) בכל הנוגע לאותו פרט.

24. מסירת העתק מחוזה

(א) נושה העומד לחתום על חוזה ערבות עם ערב יחיד, ימסור לו העתק מהחוזה ויתן לו הזדמנות סבירה לעיין בו לפני חתימתו, וכן ימסור לו העתק חתום לאחר החתימה.

(ב) נושה ימסור לערב יחיד, לפי בקשתו, העתק מהחוזה שבין הנושה לחייב.

25. תוספות לסכום הערבות

(א) ערב יחיד ערב, בנוסף לסכום הנקוב בחוזה הערבות, רק לתוספות אלה:

(1) הפרשי הצמדה וריבית שלא יעלו על המוסכם בין הנושה לבין החייב;

(2) ריבית בשל איחור בפרעון, ובלבד שלא יעלה שיעורה על ארבע נקודות אחוז מעל הריבית שנקבעה בחוזה שבין הנושה לבין החייב באין איחור בפרעון (להלן – ריבית מקורית); היתה הריבית המקורית ריבית משתנה, ייעשה החישוב על פי אותה ריבית כפי שינוייה מעת לעת, בתוספת שלא תעלה על ארבע נקודות אחוז על שיעור הריבית המקורית;

(3) הוצאות שקבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל;

(4) תוספת שיקבע שר המשפטים בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל.

(ב) ערב יחיד יהיה חייב בתוספת המפורטת בסעיף קטן (א)(2) רק עבור התקופה שלאחר תום 15 הימים מיום שקיבל את ההודעה על אי־קיום החיוב כאמור בסעיף 26.

26. הודעה על אי־קיום

(א) לא קיים החייב את חיובו, יודיע על כך הנושה לערב יחיד תוך 90 ימים מיום שהיה על החייב לקיים את החיוב; לא הודיע כאמור, יופטר הערב כדי הנזק שנגרם לו בשל כך.

(ב) בהודעה כאמור בסעיף קטן (א), יפרט הנושה את תוכן הוראות סעיף קטן (ד)(2) ו־(3) ואת תוכנן של הוראות סעיפים 27 ו־29.

(ג) שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם נגיד בנק ישראל, לקבוע סוג וסכום של חיובים שלגביהם פטור הנושה מלהודיע לערב על אי־קיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א).

(ד) (1) ביקש נושה להעמיד לפרעון מוקדם הלוואה לפרעון בתשלומים, בשל איחור בפרעון, יודיע על כך לערב יחיד לפחות 15 ימים מראש; לא הודיע הנושה באמור, לא יהיה הערב היחיד חייב בפרעון המוקדם.

(2) הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה בתשלומים, רשאי הוא לפרוע את ההלוואה בהתאם לתנאי ההלוואה ולתנאי פריסת התשלומים כפי שנקבעו בחוזה שבין הנושה לחייב, וזאת מבלי לגרוע מזכויותיו כערב מוגן.

(3) לא הודיע הערב היחיד על רצונו לפרוע את ההלוואה כאמור בפסקה (2) תוך 15 ימים מיום שקיבל את ההודעה של הנושה כאמור בפסקה (1), יהיה הנושה רשאי להעמיד את ההלוואה לפרעון מוקדם.

(ה) הודעה של נושה לפי סעיפים קטנים (א) ו־(ד)(1) תישלח בדואר רשום לפי המען שמסר הערב לנושה; דרך מסירת הודעה של ערב יחיד לפי סעיף קטן (ד)(2) תיקבע בתקנות.

27. תובענה מהחייב תחילה

(א) לא תוגש תובענה נגד ערב מוגן אלא לאחר שנתקיימו שניים אלה:

(1) ניתן פסק דין נגד החייב;

(2) יושב ראש ההוצאה לפועל אישר שעל מנת להיפרע מהחייב, ננקטו כל הליכי ההוצאה לפועל, לרבות הליכים למימוש משכנתה על דירת מגורים או למימוש משכון על זכויותיו בדירת מגורים והכל כשהם סבירים בנסיבות הענין.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), ניתן להגיש תובענה נגד ערב מוגן למילוי ערבותו אם התקיים אחד משני הסייגים הבאים:

(1) החייב נפטר, הוכרז פסול דין, ניתן נגדו צו כינוס נכסים או יצא מן הארץ לצמיתות; היה החיוב מובטח במשכנתה או במשכון, לא יחול סייג זה אלא אם כן קבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל, לפי הענין,

שנעשו מאמצים סבירים לאיתור החייב או למימוש המשכנתה או המשכון;

(2) היה החייב תאגיד – ניתן נגדו צו כינוס נכסים או צו פירוק.

(ג) הוגשה תובענה נגד חייב, ימסור הנושה הודעה לכל ערב מוגן, והוא יהיה רשאי להצטרף להליך.

(ד) לענין סעיף זה, "הגשת תובענה" – לרבות דרישה לתשלום החוב, כולו או מקצתו, קיזוז, או מימוש כל סעד שיש לנושה כלפי הערב המוגן.

28. חזרה אל החייב

מילא ערב מוגן את ערבותו, כולה או מקצתה, יהא דינו כדין הנושה לענין הליכי גביית החוב מאת החייב שבהם פתח הנושה, והוא יהיה רשאי להמשיך בהליכים אלה.

29. ריבוי ערבים

(א) ערבים מוגנים יהיו חייבים כלפי הנושה בחלקים שווים.

(ב) היו לאותו חיוב גם ערבים שאינם ערבים מוגנים, יחושב חלקו של כל ערב מוגן לפי מספרם של כלל הערבים.

(ג) היה הסכום הנקוב בחוזה הערבות של ערב מוגן נמוך מחלקו לפי סעיפים קטנים (א) או (ב), לא יהא אותו ערב חב מעבר לסכום הנקוב בחוזה ערבותו; אין בהוראה זו כדי להשפיע על חלקם של יתר הערבים.

30. תחום ערבותו של ערב יחיד

אין בהוראות פרק זה בדי לגרוע מהוראות סעיף 4(א).

31. עדיפות

הוראות פרק זה יחולו על אף האמור בסעיף 57 לפקודת השטרות 4.

32. אי־התנאה

על אף האמור בכל דין, בערבות לפי פרק זה, התניה על הוראות הפרק ועל סעיפים 5, 6, 7, 11 ו־12 שאינה לטובת ערב יחיד – בטלה.

פרק ב': ערבות של ערב יחיד

17א. תחולה והגדרות

(א) הוראות פרק זה יחולו על ערבות לחיוב שנתן ערב יחיד לנושה, יהא כינויה אשר יהא, לרבות התחייבות לשיפוי.

(ב) בפרק זה –

"חיוב" –

(1) חיוב שהסכום המרבי של הקרן אינו עולה על 250,000 שקלים חדשים ושנועד לרכישת זכויות בדירה המיועדת למגורי החייב;

(2) חיוב, בין שבוצע ובין שטרם בוצע, שהסכום המרבי של הקרן אינו עולה על 40,000 שקלים חדשים.

"נושה" – בין תאגיד ובין יחיד, ובלבד שלגבי יחיד מתן הלוואות הוא במהלך עסקיו הרגיל, אף אם אינו עיסוקו העיקרי.

"ערב יחיד" – למעט בן זוגו של החייב ולמעט שותף של החייב, בין בשותפות רשומה ובין בשותפות שאינה רשומה;היה החייב תאגיד, לא ייחשב כערב יחיד גם מי שהוא בעל ענין בתאגיד, כהגדרתו בחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968;

"ריבית" – כפי שנקבע בחוזה בין הנושה לחייב באין איחור בפרעון (להלן – ריבית מקורית); נקבע בחוזה שיעור מיוחד לענין איחור בפרעון, לא יעלה שיעור זה בארבע נקודות אחוז מעל הריבית המקורית שנקבעה בחוזה; היתה הריבית המקורית ריבית משתנה, ייעשה החישוב על־פי אותה ריבית כפי שינוייה מעת לעת, בתוספת שלא תעלה על ארבע נקודות אחוז על שיעור הריבית המקורית;

"הפרשי הצמדה" – הצמדה למדד המחירים לצרכן, לשער מטבע חוץ או לעליית מחירו של כל דבר אחר שעליו מפרסמת רשות ממלכתית מדד, והכל כפי שהוסכם בין הנושה לחייב.

17ב. ערבות בסכום נקוב

ערב יחיד חב רק לסכום הנקוב בחוזה הערבות, בצירוף תוספות שלא יעלו על אלה:

(1) הפרשי הצמדה;

(2) ריבית;

(3) הוצאות בסכום שקבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל, ואם לא נתקיים הליך לפני אחד מאלה – ההוצאות הסבירות.

17ג. תובענה מהחייב תחילה

(א) לא תוגש תובענה נגד ערב יחיד אלא לאחר שנתקיימו שניים אלה:

(1) ניתן פסק דין נגד החייב;

(2) יושב ראש ההוצאה לפועל אישר שעל מנת להיפרע מהחייב, נקט הנושה בכל הליכי ההוצאה לפועל, לרבות הליכים למימוש משכנתה על דירת מגורים או למימוש משכון על זכויותיו בדירת מגורים, והכל כשהם סבירים בנסיבות הענין.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א) רשאי נושה להגיש תובענה נגד ערב יחיד למילוי ערבותו אם התקיים אחד משני הסייגים הבאים:

(1) החייב נפטר, הוכרז פסול דין, ניתן נגדו צו כינוס נכסים, או יצא מן הארץ לצמיתות; היה החיוב מובטח במשכנתה או במשכון לא יחול סייג זה, אלא אם כן קבע בית המשפט או ראש ההוצאה לפועל, לפי הענין, שנעשו מאמצים סבירים לאיתור החייב או למימוש המשכנתה או המשכון;

(2) היה החייב תאגיד – ניתן נגדו צו כינוס נכסים או צו פירוק.

(ג) הוגשה תובענה נגד חייב ימסור הנושה הודעה לכל ערב יחיד והוא יהיה רשאי להצטרף להליך.

ז17ד. חזרה אל החייב

(א) בערבות לפי פרק זה אין להתנות על הוראות סעיף 12 אלא לטובת ערב יחיד.

(ב) מילא ערב יחיד את ערבותו, כולה או מקצתה, יהא דינו כדין הנושה לענין הליכי גביית החוב מאת החייב שבהם פתח הנושה, והוא יהיה רשאי להמשיך בהליכים אלה.

ז17ה. ריבוי ערבים

(א) ערבים יחידים יהיו חייבים, כלפי הנושה, בחלקים שווים.

(ב) היו לאותו החיוב גם ערבים שאינם ערבים יחידים, יחושב חלקו של כל ערב יחיד לפי מספרם של כלל הערבים.

ז17ו. אי־התנאה

הוראות פרק זה יחולו על אף האמור בכל דין ואין להתנות עליהן אלא לטובת ערב יחיד.

ז17ז. עדיפות

הוראות פרק זה יחולו על אף האמור בסעיף 57 לפקודת השטרות [נוסח חדש].

פרק ג': הוראות שונות

33. שמירת דינים

חוק זה בא להוסיף על כל דין אחר ולא לגרוע ממנו.

34. ביצוע ותקנות

שר המשפטים ממונה על ביצועו של חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר –

(1) לקבוע פרטים נוספים שעל הנושה לגלות לערב יחיד;

(2) לקבוע את דרכי הגילוי של פרטים שהנושה חייב לגלותם לערב יחיד לפי סעיף 22;

(3) לקבוע את דרך הצגת המידע האמור בסעיף 22(א)(3);

(4) לקבוע את התוספות שערב יחיד ערב להן לפי סעיף 25(א)(4);

(5) לקבוע פטור מהודעה לפי סעיף 26(ג);

(6) לקבוע הליכים למשך גביית חוב לפי סעיף 28.

חוק השומרים, התשכ"ז–1967

1. שמירה ושומרים

(א) שמירת נכס היא החזקתו כדין שלא מכוח בעלות.

(ב) השומר נכס שאין לו בשמירתו טובת הנאה לעצמו, הוא שומר חנם.

(ג) השומר נכס המקבל תמורה בעד השמירה או שיש לו בשמירתו טובת הנאה אחרת לעצמו, ואיננו שואל, הוא שומר שכר.

(ד) השומר נכס כדי להשתמש בו או ליהנות ממנו בלי ליתן תמורה, הוא שואל.

2. אחריות שומרים

(א) שומר חנם אחראי לאבדן הנכס או לנזקו אם נגרמו ברשלנותו.

(ב) שומר שכר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זולת אם נגרמו עקב נסיבות שלא היה עליו לחזותן מראש ולא יכול היה למנוע תוצאותיהן; אך כשהמטרה לשמור על הנכס היתה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו, פטור השומר אם אבדן הנכס או נזקו נגרמו שלא ברשלנותו.

(ג) שואל אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, יהיו גורמיהם אשר יהיו, ובלבד שאחריותו לא תהיה חמורה משל מחזיק בנכס שלא כדין.

(ד) שומר שנודע לו כי עלול להיגרם לנכס נזק שהוא אינו אחראי לו לפי סעיפים קטנים (א) עד (ג) , ולא הודיע על כך לבעל הנכס תוך זמן סביר או לא נקט אמצעים סבירים להודיע לו, יהא אחראי לאותו נזק במידה שההודעה היתה מאפשרת לבעל הנכס למנוע את הנזק.

3. החמרת האחריות

שומר חנם או שומר שכר שקיבל נכס על מנת לשמרו אישית, והוא מסר אותו לאדם אחר בלי שהורשה לכך במפורש או מכללא, אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו תהא כשל שואל.

4. סייג לאחריות

שומר אינו אחראי לאבדן הנכס או לנזקו שנגרמו עקב שימוש רגיל בנכס לפי תנאי השמירה או עקב בלאי טבעי או מום שהיה בו בתחילת השמירה, אולם אין בהוראה זו כדי להפחית מאחריותו בשל רשלנות.

5. פיצוי ושיפוי

(א) היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, זכאי בעל הנכס לפיצויים הניתנים בשל הפרת חוזה.

(ב) לא היה השומר אחראי לאבדן הנכס או לנזקו, אך היה לו בשל אבדנו או נזקו זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי צד שלישי, רשאי בעל הנכס לתבוע מן השומר את נזקו מתוך הפיצוי או השיפוי המגיע לשומר.

6. הרשאה לעת צורך

שומר רשאי לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם לנכס, כאילו נתן לו בעל הנכס הרשאה לעשות כן.

7. שומר שמסר לשומר משנה

(א) שומר שמסר את הנכס לשומר משנה, רואים את מעשיו ומחדליו של שומר המשנה כמעשיו ומחדליו של השומר, ושומר המשנה אחראי גם כלפי בעל הנכס באותה מידה שהוא אחראי כלפי השומר.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) יחולו בין אם מסירת הנכס היתה ברשות בעל הנכס ובין אם היתה שלא ברשותו, ובלבד שאין בהן כדי לגרוע מאחריותו של השומר לפי סעיף 3 או לפי כל דין אחר.

8. שיפוי

(א) בעל הנכס חייב לשפות שומר חנם וכן את המחזיק משכון או בטוחה אחרת, על ההוצאות הסבירות שהוציאו ועל ההתחייבויות שהתחייבו בהן באופן סביר עקב השמירה.

(ב) כל שומר זכאי לשיפוי כאמור בסעיף קטן (א) עקב פעולה שעשה לפי סעיף 6.

9. עכבון

לשומר תהא זכות עכבון על הנכס כדי המגיע לו מבעל הנכס עקב השמירה.

10. קיזוז

חובות שבעל הנכס והשומר חבים זה לזה עקב השמירה ניתנים לקיזוז.

11. בעל נכס שלא קיבלהו בחזרה

שומר הזכאי להחזיר את הנכס לבעלו ועשה את המוטל עליו כדי להחזירו, אלא שבעל הנכס לא קיבלהו, רשאי לבקש מבית המשפט הוראות מה יעשה בנכס ויהא פטור מכל אחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט; ואם היה שומר שכר או שואל, תהא אחריותו לאבדן הנכס או לנזקו וזכותו לשיפוי כשל שומר חנם, אף בלי שביקש הוראות מבית המשפט.

12. דין בעל מלון

(א) בסעיף זה –

"מלון" – לרבות פנסיון ובית אירוח אחר;

"בעל מלון" – לרבות מי שבידו ניהול של מלון;

"אורח" – מי שניתן לו מקום לינה במלון.

(ב) לענין נכסים של אורח הנמצאים במלון, דין בעל המלון כדין שומר שכר.

(ג) היו הנכסים כספים, ניירות ערך או חפצי ערך אחרים, לא יחול סעיף קטן (ב) אלא אם הודיע עליהם האורח לבעל המלון ומסרם, לפי דרישתו, להחזקתו.

(ד) בעל מלון פטור מאחריותו לפי סעיף זה, אם לא ניתנה לו הודעה על אבדן הנכס או על נזקו תוך זמן סביר לאחר שנודע על כך לאורח או שהיה עליו לדעת על כך.

(ה) לבעל מלון תהא זכות עכבון על נכסי האורח הנמצאים במלון או שנמסרו להחזקתו לפי סעיף קטן (ג) כדי המגיע לו הן עקב השמירה והן עקב האירוח.

13. הגדרה

לענין חוק זה "בעל הנכס" כלפי שומר – כל מי שהשומר מחזיק את הנכס בשבילו.

14. תחולה

הוראות חוק זה יחולו על שמירת נכסים כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

15. ביטול

הספר הששי של המג'לה, חוץ מסעיף 770 – בטל.

16. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה ביום כ"ו באלול התשכ"ז (1 באוקטובר 1967); על שמירת נכסים שהחלה לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק המכר, התשכ"ח–1968

פרק א': הוראות כלליות

1. מהות המכר

מכר הוא הקניית נכס תמורת מחיר.

2. הספקת נכס

חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו, רואים אותו כחוזה מכר, זולת אם המזמין קיבל עליו לתת את עיקר החמרים הדרושים להפקת הנכס או לייצורו.

3. חליפין

הוראות חוק זה יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על חליפין.

4. תחולה

(א) הוראת חוק זה יחולו על מכר של מטלטלין, ובשינויים המחוייבים – גם על מכר של מקרקעין וזכויות.

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

5. הסכם ונוהג

(א) פרטים של חוזה מכר שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעסקאות קודמות שביניהם, ובאין נוהג כזה –

לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעסקאות מאותו סוג.

(ב) נזקקו הצדדים לביטויים או לתניות שנוהגים להשתמש בהם בהליכות סחר, יפורשו הביטויים והתניות בהתאם למשמעות הנודעת להם בסחר הנדון.

6. תום־לב

חיוב הנובע מחוזה מכר יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום־לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה.

פרק ב׳: חיובי הצדדים

סימן א׳: חיובי המוכר

7. חובת מסירה והעברה

המוכר חייב למסור לקונה את הממכר ולהעביר לו את הבעלות בו.

8. מסירה כיצד?

(א) מסירת הממכר תהא בהעמדת הממכר לרשות הקונה.

(ב) היה הממכר חלק מתוך צובר של נכסים, תהא המסירה בעשיית כל הדרוש כדי לאפשר את ייחוד הממכר וקבלתו על ידי הקונה.

(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה בהעמדת הממכר לרשות המוביל, ובלבד שהמוביל אחראי כלפי הקונה על פי חוזה ההובלה.

9. מועד המסירה

(א) מקום שהממכר לא נמסר על אתר, תהא המסירה זמן סביר לאחר גמירת החוזה.

(ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המוכר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה.

(ג) במקרים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו־(ב), על המוכר להודיע לקונה זמן סביר מראש על מועד המסירה.

10. מקום המסירה

(א) המסירה תהא במקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

(ב) ידעו הצדדים בעת גמירת החוזה שבמועד המסירה יימצא הממכר במקום פלוני, תהא המסירה באותו מקום.

(ג) הוסכם על הובלת הממכר על ידי מוביל, תהא המסירה במקום שהוסכם עליו עם המוביל האחראי כאמור בסעיף 8(ג).

11. אי־התאמה

המוכר לא קיים את חיוביו, אם מסר –

(1) רק חלק מהממכר או כמות גדולה או קטנה מן המוסכם;

(2) נכס שונה או נכס מסוג או תיאור שונה מן המוסכם;

(3) נכס שאין בו האיכות או התכונות הדרושות לשימושו הרגיל או המסחרי או למטרה מיוחדת המשתמעת מן ההסכם;

(4) נכס שמבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו אינו מתאים לדגם או לדוגמה שהוצגו לקונה, זולת אם הוצגו ללא קבלת אחריות להתאמה;

(5) נכס שאינו מתאים מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים.

12. ידיעה על אי־התאמה

אין הקונה זכאי להסתמך על אי־התאמת הממכר כאמור בסעיף 11 (להלן – אי־התאמה) אם ידע עליה בעת גמירת החוזה.

13. בדיקת הממכר

(א) על הקונה לבדוק את הממכר מיד לאחר קבלתו.

(ב) הוסכם על הובלת הממכר, על הקונה לבדוק אותו מיד לאחר שהגיע למקום הייעוד, ואם הועבר הממכר למקום אחר בלי שהקונה בדק אותו והמוכר ידע או היה עליו לדעת על אפשרות של העברה כזאת – מיד לאחר שהגיע הממכר למקום האחר.

(ג) על המוכר לתת לקונה, לפי דרישתו, הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר לפני המועדים האמורים בסעיפים קטנים (א) ו־(ב).

14. הודעה על אי־התאמה

(א) על הקונה להודיע למוכר על אי־התאמה מיד לאחר מועד הבדיקה לפי סעיף 13 (א) או (ב) או מיד לאחר שגילה אותה, הכל לפי המוקדם יותר.

(ב) לא הודיע הקונה על אי ההתאמה כאמור בסעיף קטן (א), אין הוא זכאי להסתמך עליה.

15. אי־התאמה נסתרת

לא היתה אי־ההתאמה ניתנת לגילוי בבדיקה סבירה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיף 14, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה; אולם במכירת נכס נד אין הקונה זכאי לחזור בו מן החוזה אם נתן הודעה כאמור לאחר שעברו שנתיים ממסירת הממכר, ואין הוא זכאי ליתר התרופות בשל הפרת חוזה אם נתן את ההודעה לאחר שעברו ארבע שנים ממסירת הממכר.

16. העלמת אי־התאמה

היתה אי־ההתאמה נובעת מעובדות שהמוכר ידע או היה עליו לדעת עליהן בעת גמירת החוזה ולא גילה אותן לקונה, זכאי הקונה להסתמך עליה על אף האמור בסעיפים 14 ו־15 או בכל הסכם, ובלבד שנתן למוכר הודעה עליה מיד לאחר שגילה אותה.

17. הוראות נוספות בדבר ההודעה

(א) קונה המודיע על אי־התאמה יפרט אותה פירוט סביר ויתן למוכר הזדמנות נאותה לבדוק את הממכר.

(ב) ניתנה הודעת אי־התאמה בדרך המקובלת בנסיבות הענין, זכאי הקונה להסתמך עליה אף אם אחרה להגיע לתעודתה או לא הגיעה אליה כלל.

18. פגם בזכות

(א) המוכר חייב למסור את הממכר כשהוא נקי מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת של צד שלישי.

(ב) על המוכר להודיע לקונה מיד על כל תביעת זכות לגבי הממכר שידע או שהיה עליו לדעת עליה לפני מסירת הממכר.

סימן ב': חיובי הקונה

19. חובת תשלום וקבלה

הקונה חייב לשלם למוכר את המחיר ולקבל את הממכר.

20. חישוב המחיר

(א) לא הוסכם על המחיר או על דרך קביעתו, ישולם המחיר הראוי.

(ב) נקבע המחיר לפי משקל, יחושב לפי המשקל הנקי.

21. המועד לתשלום המחיר ומקומו

המחיר ישולם במועד מסירת הממכר ובמקום עסקו של המוכר, ובאין למוכר מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

22. העברת הסיכון

(א) אבד או נתקלקל הממכר לפני שהקונה קיבל אותו, משוחרר הקונה מחיוביו, זולת אם אבד או נתקלקל, מסיבה שאין המוכר אחראי לה, אחרי שהמוכר עשה את המוטל עליו למסירתו והקונה הפר את חובתו לקבלו.

(ב) הוסכם על הובלת הממכר והמוכר מסרו למוביל האחראי כאמור בסעיף 8(ג), אין הקונה משוחרר מחיוביו אם אבד או נתקלקל הממכר אחרי שנמסר למוביל מסיבה שאין המוכר אחראי לה.

סימן ג': הוראות משותפות למוכר ולקונה

23. חיובים מקבילים

חובת המוכר למסור את הממכר וחובת הקונה לשלם את מחירו הם חיובים מקבילים שיש לקיימם בד בבד.

24. הוצאות מסירה וקבלה

הוצאות מסירת הממכר יחולו על המוכר; הוצאות קבלת הממכר יחולו על הקונה.

25. החזרת הוצאות

הוציא צד אחד הוצאות החלות על הצד השני, זכאי הוא להחזרתן בצירוף ריבית עליהן בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, מיום הוצאתן ועד יום החזרתן.

26. מסמכים המתייחסים לממכר

הוראות חוק זה בענין מסירת הממכר וקבלתו כוחן יפה גם לגבי מסירה וקבלה של המסמכים המתייחסים לממכר.

פרק ג': תרופות

27. הוראה כללית

הוראות פרק זה באות להוסיף על כל דין אחר בענין התרופות בשל הפרת חוזה.

28. ניכוי מהמחיר

הפר המוכר חיוב כאמור בסעיף 11 ולא תיקן את הדבר תוך זמן סביר אחרי שהקונה נתן לו הודעה על כך, ואין הקונה רוצה לתבוע את ביצוע החוזה או לחזור בו ממנו, זכאי הוא לנכות מן המחיר את הסכום שבו פחת שווי הממכר עקב אי־ההתאמה לעומת שוויו לפי החוזה.

29. דין כמות עודפת

מסר המוכר לקונה נכסים בכמות יתירה על המוסכם, והכמות היתירה ניתנת להפרדה ללא הוצאות או טרחה בלתי סבירות, אין הקונה זכאי לחזור בו בשל כך מן החוזה, אלא זכאי הוא, תוך זמן סביר, להודיע למוכר שהוא דוחה את הכמות היתירה; לא עשה כן, ישלם את מחירה לפי השיעור המוסכם.

30. מכירה על פי מפרט

(א) ניתנה לקונה הזכות לקבוע מידה, מנין, משקל או נתונים אחרים הנוגעים לממכר או לתנאי המכר, והקונה לא קבעם תוך הזמן המוסכם בחוזה, ובאין זמן מוסכם – תוך זמן סביר אחרי שקיבל דרישה לכך מאת המוכר, זכאי המוכר, תוך זמן סביר, לחזור בו מן החוזה כאילו הופר או לקבוע נתונים אלה בעצמו בהתחשב בצרכיו של הקונה במידה שהם ידועים לו.

(ב) קבע המוכר נתונים כאמור והודיע על כך לקונה, תהא קביעתו מחייבת, זולת אם קבע הקונה את הנתונים מיד לאחר שקיבל את ההודעה.

31. זכות עכבון

(א) למוכר תהא זכות עכבון על הממכר כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן הקונה עקב עסקת המכר; וכן תהא זכות עכבון לקונה כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המוכר, אם קיבל את הממכר ועליו להחזירו למוכר.

(ב) מי שיש לו זכות עכבון לפי סעיף קטן (א) זכאי לדחות את הובלת הממכר או לשמור לעצמו את הזכות לשלוט בו תוך כדי הובלתו ולמנוע את קבלתו על ידי הצד השני.

32. קיזוז

חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב עסקת מכר אחת ניתנים לקיזוז.

פרק ד': שונות

33. העברת הבעלות

הבעלות בממכר עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות.

34. תקנת השוק

נמכר נכס נד על ידי מי שעוסק במכירת נכסים מסוגו של הממכר והמכירה היתה במהלך הרגיל של עסקיו, עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בממכר אף אם המוכר לא היה בעל הממכר או לא היה זכאי להעבירו כאמור, ובלבד שהקונה קנה וקיבל אותו לחזקתו בתום־לב.

34א. מכירה על ידי רשות

נמכר נכס על ידי בית משפט, לשכת הוצאה לפועל או רשות אחרת על פי דין, עוברת הבעלות לקונה נקיה מכל שעבוד, עיקול וזכות אחרת בנכס, חוץ מזכות שלפי תנאי המכירה אינה מתבטלת ומזכות שאינה משמשת ערובה לחיוב כספי.

34ב. תחולת זכויות על הפדיון

שעבוד, עיקול וזכות אחרת בנכס המשמשים ערובה לחיוב כספי ולפי סעיפים 34או 34א אין להיזקק להם נגד הקונה, יחולו על הפדיון מן המכירה.

35. תיקון פקודת הנזיקין

בפקודת הנזיקין [נוסח חדש], בסעיף 53 במקום הקטע המתחיל "בתום־לב בשוק חפשי" ועד סוף הסעיף יבוא "בתום־לב בהתאם לסעיף 34 לחוק המכר, התשכ"ח–1968".

36. ביטול

הספר הראשון של המג'לה – בטל.

37. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי התשכ"ט (1 באוקטובר 1968); על מכר שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק המתנה, התשכ"ח–1968

1. מהות המתנה

(א) מתנה היא הקניית נכס שלא בתמורה.

(ב) דבר־המתנה יכול שיהיה מקרקעין, מטלטלין או זכויות.

(ג) מתנה יכול שתהיה ביותרו של הנותן על זכות כלפי המקבל או במחילתו של הנותן על חיוב המקבל כלפיו.

2. מתנה לאלתר

מתנה נגמרת בהקניית דבר־המתנה על־ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה.

3. חזקת הסכמה

חזקה על מקבל המתנה שהסכים למתנה, זולת אם הודיע לנותן על דחייתה תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.

4. תנאים וחיובים

מתנה יכול שתהיה על תנאי ויכול שתחייב את המקבל לעשות מעשה בדבר־המתנה או להימנע מעשותו; נותן המתנה רשאי לדרוש מהמקבל את מילוי החיוב, ורשאי לדרוש זאת מי שהחיוב הוא לזכותו, ואם היה בדבר ענין לציבור – היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו.

5. התחייבות לתת מתנה

(א) התחייבות לתת מתנה בעתיד טעונה מסמך בכתב.

(ב) כל עוד מקבל המתנה לא שינה את מצבו בהסתמך על ההתחייבות, רשאי הנותן לחזור בו ממנה, זולת אם ויתר בכתב על רשות זו.

(ג) מלבד האמור בסעיף קטן (ב), רשאי הנותן לחזור בו מהתחייבותו אם היתה החזרה מוצדקת בהתנהגות מחפירה של מקבל המתנה כלפי הנותן או כלפי בן־משפחתו או בהרעה ניכרת שחלה במצבו הכלכלי של הנותן.

6. דרכי ההקניה

הבעלות בדבר־המתנה עוברת למקבל במסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו, ואם היה הדבר ברשות המקבל – בהודעת הנותן למקבל על המתנה; והכל כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

7. ביטול

הספר השביעי של המג'לה – בטל.

8. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום ט' בתשרי התשכ"ט (1 באוקטובר 1968); על מתנה, ועל התחייבות לתת מתנה, שנעשו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

פקודת הנזיקין [נוסח חדש], התשכ"ח–1968

פרק א': פרשנות

1. פירוש

בכפוף לפקודת הפרשנות 2 תתפרש פקודה זו לפי עיקרי הפרשנות המשפטית המקובלים באנגליה, וביטויים המשמשים בה – חזקה היא – ככל שהדבר מתיישב עם ההקשר ובאין הוראה אחרת מפורשת – שמשמעותם במשמעות הנודעת למקביליהם במשפט האנגלי ויתפרשו על דרך זו.

2. הגדרות

בפקודה זו –

"הורים" – לרבות הורי הורים והורים חורגים;

"חיה" – לרבות צפרים, דגים, חרקים וזחלים;

"חיית בר" – כל חיה שכנוהג בישראל אין מחזיקים אותה כלואה או בפיקוחו של אדם;

"ילד" – לרבות נכד, ילד חורג, עובר, ילד שלא־מנישואין, או ילד מאומץ; ובהסקת מסקנה בדבר קירבה משפחתית, הכלולה לפי הוראות פקודה זו בהגדרות הביטויים "הורים" ו"ילד", יראו את הנולד שלא–מנישואין ואת המאומץ כצאצא כשר של אמו ושל הידוע כאביו או של מאמצו, הכל לפי הענין;

"מיטלטלין" – דומם או חיה, לרבות כסף, פרי עצים וגפנים, דגנים, ירקות ויבולים אחרים ומים, בין בתלוש ובין במחובר;

"מעביד" – מי שיש לו ביחסיו עם אדם אחר שליטה גמורה על הדרך שבו אדם אחר מבצע עבודה בשבילו, ואילו הוא עצמו אין עליו מרות דומה לגבי אותה עבודה, ו"עובד" הוא מי שעבודתו נתונה לשליטה כאמור; אולם מי שהוא בשירות של המדינה או של רשות מקומית או של אדם אחר – לא יראוהו כמעביד או כעובד של זולתו באותו שירות;

"מקרקעין" – קרקע, עצים, בתים, בנינים וקירות או מבנים אחרים;

"נזק" – אבדן חיים, אבדן נכס, נוחות, רווחה גופנית או שם־טוב, או חיסור מהם, וכל אבדן או חיסור כיוצאים באלה;

"נזק ממון" – הפסד או הוצאה ממשיים הניתנים לשומה בכסף ואפשר למסור עליהם פרטים;

"נכס" – מקרקעין או מיטלטלין;

"נתבע" – לרבות נתבע בתביעה־שבנגד או בתובענה־שכנגד;

"פגיעה" – נגיעה שלא כדין בזכות משפטית;

"תובע" – לרבות תובע בתביעה־שכנגד או בתובענה־שכנגד;

"תובענה" – כל הליך אזרחי לפני בית משפט, לרבות קיזוז ותביעה־שכנגד;

"תופש" – אדם התופש מקרקעין כדין, או הזכאי כלפי בעל המקרקעין לתפוש אותם או להשתמש בהם, ובאין אדם כאמור – בעל המקרקעין.

פרק ב': זכויות וחבויות בנזיקין

3. עוולה והזכות לתרופה

הדברים המנויים להלן בפקודה זו הם עוולות, ובכפוף להוראות הפקודה – כל הנפגע או הניזוק על ידי עוולה שנעשתה בישראל יהא זכאי לתרופה המפורשת בפקודה מידי עושה העוולה או האחראי לה.

4. מעשה של מה בכך

לא יראו בעוולה מעשה, שאילו היה חוזר ונשנה לא היה בו כדי ליצור תביעה לזכות נוגדת, ואדם בר־דעת ומזג כרגיל לא היה בא בנסיבות הנתונות בתלונה על כך.

5. הסתכנות מרצון

(א) בתובענה שהוגשה על עוולה תהא הגנה שהתובע ידע והעריך, או יש להניח שידע והעריך, את מצב הדברים שגרמו לנזק וכי חשף עצמו או רכושו למצב זה מרצונו.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על תובענה שהוגשה על עוולה הנובעת מאי־מילוי חובה שהיתה מוטלת על הנתבע מכוח חיקוק.

(ג) ילד למטה מגיל שתים עשרה לא ייחשב כמסוגל לדעת או להעריך את מצב הדברים שגרמו לנזק או כמסוגל מרצונו לחשוף עצמו או רכושו למצב זה.

6. מעשה לפי חיקוק

בתובענה שהוגשה על עוולה, חוץ מרשלנות, תהא הגנה שהמעשה שמתלוננים עליו היה לפי הוראות חיקוק ובהתאם להן או שנעשה בתחום הרשאה חוקית או מתוך אמונה סבירה ובתום לב בקיומה של הרשאה חוקית; בסעיף זה, "מעשה" – לרבות מחדל.

7. הגדרות

בסעיפים 7א עד 17 –

"מעשה" – לרבות מחדל;

"עובד המדינה" – לרבות אורגן של המדינה וכל אדם הממלא מטעם המדינה תפקיד ציבורי על פי חיקוק, לרבות המשרתים בצבא ההגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, ולמעט כעל חוזה כמשמעותו בסעיף 15;

"עובד רשות ציבורית" – לרבות אורגן של רשות ציבורית וכל אדם הממלא מטעם הרשות הציבורית תפקיד ציבורי על פי חיקוק, ולמעט בעל חוזה כמשמעותו בסעיף 15;

"עובד ציבור" – עובד המדינה או עובד רשות ציבורית, לפי הענין;

"רשות ציבורית" – רשות מקומית, וכל תאגיד שהוקם בחוק המנוי בתוספת;

"תפקיד שלטוני" – תפקיד ציבורי על פי דין כמשמעותו בסעיף 15(ד)(2) לחוק־יסוד: השפיטה.

7. עובד ציבור

(א) עובד ציבורי אחראי לכל עוולה שעשה, ואם ייתבע לדין על כך, ייתבע אישית; אולם, בלי לגרוע מכוחן של הוראות סעיפים 6 ו־8 תהא לעובד הגנה בכל תובענה שאינה על רשלנות, אם המעשה היה בתחום סמכותו כדין או שעשהו בתום לב כסבור שהוא פועל בתחום סמכותו כדין.

(ב) עובד ציבורי לא יהיה אחראי לכל עוולה שנעשתה על ידי שליח שמינה הוא או על ידי עובד ציבורי אחר, אלא אם הרשה או אישרר את העוולה במפורש.

7א. חסינות עובד הציבור

(א) לא תוגש תובענה נגד עובד ציבור על מעשה שעשה תוך כדי מילוי תפקידו השלטוני כעובד ציבור, המקים אחריות בנזיקין; הוראה זו לא תחול על מעשה כאמור שנעשה ביודעין מתוך כוונה לגרום נזק או בשוויון נפש לאפשרות גרימתו במעשה כאמור.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מאחריותה של המדינה או של רשות ציבורית לפי סעיפים 13 ו־14 ולפי כל דין.

(ג) החסינות לפי סעיף זה תחול גם על מי שהיה עובד ציבור בעת ביצוע המעשה נושא התובענה.

לב. תובענה נגד עובד המדינה

(א) הוגשה תובענה נגד עובד המדינה על מעשה שנעשה בעת מילוי תפקידו כעובד המדינה, וטענה המדינה בהודעה לבית המשפט לקיומה של חסינות לפי סעיף לא לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת.

(ב) ביקשה המדינה, בהודעתה לפי סעיף קטן (א), כי תידחה התובענה נגד עובד המדינה – תידחה התובענה נגדו, ויראו את התובענה כאילו הוגשה נגד המדינה מכוח אחריותה למעשהו של עובד המדינה לפי סעיפים 13 או 14, ואת מעשה עובד המדינה כאילו נעשה תוך כדי מילוי תפקידו.

(ג) על אף הוראות סעיף קטן (ב) רשאי התובע לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שלא מתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף לא; קבע בית המשפט כאמור, לא תידחה התובענה נגד עובד המדינה, ולא יחולו הוראות סעיף קטן (ב).

(ד) לא מסרה המדינה הודעה כאמור בסעיף קטן (א) או לא ביקשה לדחות את התובענה נגד עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי עובד המדינה לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף לא; ביקש העובד כאמור, תצורף המדינה להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת; קבע בית המשפט כי מתקיימים תנאי החסינות כאמור בסעיף לא, תידחה התובענה נגד עובד המדינה, ויחולו הוראות סעיף קטן (ב), בשינויים המחויבים; קבע בית המשפט שעובד המדינה עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה כנגד המדינה.

(ה) בית המשפט יחליט בבקשת תובע כאמור בסעיף קטן (ג) או בבקשת עובד המדינה כאמור בסעיף קטן (ד), לאלתר.

לג. תובענה נגד עובד רשות ציבורית

(א) הוגשה תובענה נגד עובד רשות ציבורית על מעשה שנעשה בעת מילוי תפקידו כעובד הרשות הציבורית, רשאים הרשות הציבורית או העובד לבקש, בתוך תקופה שתיקבע בתקנות, כי בית המשפט יקבע שמתקיימים תנאי החסינות לפי סעיף לא לגבי מעשה העובד, אם נעשה המעשה; הוגשה בקשה כאמור, תצורף הרשות הציבורית להליך, אם לא צורפה אליו כנתבעת, ובית המשפט יקבע האם התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף לא.

(ב) קבע בית המשפט כי התקיימו תנאי החסינות לפי סעיף לא, תידחה התובענה נגד עובד הרשות הציבורית, ויחולו הוראות סעיף לב(ב), בשינויים המחויבים; קבע בית המשפט שעובד הציבור עשה את המעשה שלא תוך כדי מילוי תפקידו – תידחה התובענה נגד הרשות הציבורית.

(ג) בית המשפט יחליט בבקשת הרשות הציבורית או העובד כאמור סעיף קטן (א), לאלתר.

לד. הצטרפות עובד ציבור כנתבע לתובענה

עובד ציבור רשאי להצטרף כנתבע לתובענה שהוגשה נגד המדינה או נגד הרשות הציבורית, לפי הענין, בשל מעשה שהיה אחראי בשלו אלמלא הוראת סעיף לא(א), או לשמור, על אף הוראות סעיפים לא עד לג, על מעמדו כנתבע בתובענה שהוגשה נגדו.

לה. תקנות

שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי להתקין תקנות לביצוע הוראות סעיפים לב עד לד, לרבות בענין –

(1) סדרי דין ומועדים;

(2) חובת מתן הודעה למדינה או לרשות הציבורית על הגשת תביעה;

(3) התנאים למסירת הורעה על ידי המדינה כאמור בסעיף לב(א), והמוסמך לאשר את מסירתה.

לו. פיצוי ושיפוי המדינה או הרשות הציבורית

(א) פעל עובד ציבור בסטיה חמורה מהתנהגות ראויה של עובד ציבור, זכאית המדינה או הרשות הציבורית, לפי הענין, על אף הוראות סעיף לא –

(1) אם ביצע כלפיה עובד הציבור מעשה המקים אחריות בנזיקין – לפיצוי ממנו;

(2) אם נמצאה אחראית למעשה שעשה עובד הציבור – לשיפוי ממנו.

(ב) בהליכים על שיפוי לפי סעיף זה יהיו דמי השיפוי בסכום שיקבע בית המשפט על פי הצדק והיושר.

8. רשות שופטת

אדם שהוא גופו בית משפט או בית דין או אחד מחבריהם, או שהוא ממלא כדין חובותיו של אדם כאמור, וכל אדם אחר המבצע פעולות שיפוט, לרבות בורר – לא תוגש נגדו תובענה על עוולה שעשה במילוי תפקידו השיפוטי.

9. קטין

(א) לא תוגש תובענה נגד אדם על עוולה שעשה אותה בטרם מלאו לו שתים עשרה שנים.

(ב) מי שלא מלאו לו שמונה עשרה שנים יכול לתבוע על עוולה, ובכפוף לסעיף קטן (א) – להיתבע עליה; אולם אין להגיש נגדו תובענה על עוולה הנובעת, במישרין או בעקיפין, מחוזה שעשה.

10. תאגיד

תאגיד לא ייפרע פיצויים בשל עוולה אלא אם גרמה לו נזק.

11. מעוולים יחד

היה כל אחד משני בני־אדם או יותר חבים לפי הוראות פקודה זו, על מעשה פלוני, והמעשה הוא עוולה, יהיו

חבים יחד על אותו מעשה כמעוולים יחד וניתנים להיתבע עליה יחד ולחוד.

12. אחריות של משתף ומשדל

לענין פקודה זו, המשתף עצמו, מסייע, מייעץ או מפתה למעשה או למחדל, שנעשו או שעומדים להיעשות על ידי זולתו, או מצווה, מרשה או מאשרר אותם, יהא חב עליהם.

13. חבות מעביד

(א) לענין פקודה זו יהא מעביד חב על מעשה שעשה עובד שלו –

(1) אם הרשה או אישרר את המעשה;

(2) אם העובד עשה את המעשה תוך כדי עבודתו; אולם –

(א) מעביד לא יהא חב על מעשה שעשה מי שאיננו מעובדיו, אלא אחד מעובדיו העביר לו תפקידו בלא הרשאתו המפורשת או המשתמעת של המעביד;

(ב) מי שהיה אנוס על פי דין להשתמש בשירותו של אדם שאין בחירתו מסורה לו, לא יהיה חב על מעשה שעשה האדם תוך כדי עבודתו זו.

(ב) רואים מעשה כאילו נעשה תוך כדי עבודתו של עובד, אם עשהו כעובד וכשהוא מבצע את התפקידים הרגילים של עבודתו והכרוכים בה אף על פי שמעשהו של העובד היה ביצוע לא נאות של מעשה שהרשה המעביד; אולם לא יראו כן מעשה שעשה העובד למטרות של עצמו ולא לענין המעביה.

(ג) לענין סעיף זה, מעשה – לרבות מחדל.

14. חבותו של השולח

לענין פקודה זו, המעסיק שלוח, שאיננו עובדו, בעשיית מעשה או סוג של מעשים למענו, יהא חב על כל דבר שיעשה השלוח בביצוע אותו מעשה או סוג מעשים ועל הדרך שבה הוא מבצע אותם.

15. חבותו של בעל חוזה

לענין פקודה זו, העושה חוזה עם אדם אחר, שאיננו עובדו או שלוחו, על מנת שיעשה למענו מעשה פלוני, לא יהא חב על עוולה שתצמח תוך כדי עשיית אותו מעשה; הוראה זו לא תחול באחת מאלה:

(1) הוא התרשל בבחירת בעל חוזהו;

(2) הוא התערב בעבודתו של בעל חוזהו באופן שגרם לפגיעה או לנזק;

(3) הוא הרשה או אישרר את המעשה שגרם לפגיעה או לנזק;

(4) הוא היה אחראי מכוח חיקוק לעשיית המעשה שביצועו מסר לקבלן עצמאי;

(5) הדבר שלעשייתו נעשה החוזה היה שלא כדין.

16. שמירת חבות

האמור בסעיפים 12, 14, ו־15 אינו גורע מחבותו של שום אדם על מעשה שעשה והאמור בסעיף 13 אינו גורע מחבותו של העובד על מעשה שעשה.

17. ידיעתו של שלוח או עובד

כל מקום שלפי פקודה זו יש לטעון או להוכיח ידיעה, יראו ידיעתו של שלוח או עובד בידיעתו של שולחו או מעבידו, ובלבד שהידיעה נרכשה על ידי השלוח כשהוא פועל למען שולחו, או על ידי העובד תוך כדי עבודתו לגבי הענין או הדבר שעליהם נדרשת הידיעה.

18. בן־זוג

אין בן־זוג חב על עוולה שעשה בן־זוגו אלא לפי הוראות סעיפים 11 עד 16.

19. השפעת מוות על עילת תביעה

(א) נפטר אדם – כל עילות תביעה בשל עוולה שהיו עומדות לנפטר או נגדו, יוסיפו לעמוד בעינן, בכפוף להוראות סעיף זה, לטובת עזבונו או נגד עזבונו, הכל לפי הענין.

(ב) היתה עילת תובענה מוסיפה לעמוד כאמור לטובת עזבונו של נפטר, והמעשה או המחדל היוצר את העילה גרם למותו, יהיו הפיצויים שניתן להיפרע לטובת העזבון מחושבים בלי שים לב להפסד או לריווח שנגרם לעזבון עקב המוות, אבל ניתן לכלול בהם סכום להוצאות קבורה.

(ג) נסבל נזק על ידי מעשה או מחדל שהיו משמשים עילה לתובענה בשל עוולה נגד אדם פלוני אלא שנפטר לפני הנזק או בשעת הנזק, יראו, לענין פקודה זו, את עילת התובענה שהיתה קיימת נגדו בשל המעשה או המחדל אילו נפטר אחרי הנזק, כאילו היתה קיימת נגדו לפני שנפטר.

(ד) הזכויות הנתונות לפי פקודה זו לעזבון של נפטר באות להוסיף על הזכויות הנתונות לתלויים בנפטר לפי פקודה זו או כל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן.

20. עזבון חדל פרעון

עזבון חדל פרעון שניתן להגיש נגדו תובענה לפי סעיף 19, יראו כל חבות בשל עילת התובענה כאילו היא חוב בר־הוכחה נגד העזבון אף שלפי טבעה היא דרישה לדמי נזק בלתי קצובים שאינם נובעים מחוזה או מהבטחה או מהפרת נאמנות.

21. פושט רגל

על אף האמור בפקודת פשיטת רגל, 1936, יכול פושט רגל להיות תובע ונתבע על עוולה, אך לא תוגש תובענה על עוולה לזכותם של נכסי פושט רגל או לחובתם; ואולם –

(1) הזכות לתבוע על עוולה שגרמה נזק ממון לנכסי פושט רגל תעבור לידי הנאמן או תמומש בידיו;

(2) פסק דין על עוולה שניתן לחובתו של פושט רגל לפני מתן צו כינוס נכסים יהא ניתן להוכחה בפשיטת רגל;

(3) סעיף זה כפוף להוראות סעיף 19.

22. אין המחאה בנזיקין

הזכות לתרופה בשל עוולה, וכן החבות עליה, אינה ניתנת להמחאה אלא מכוח הדין.

פרק ג': העוולות

סימן א': תקיפה

23. תקיפה

(א) תקיפה היא שימוש בכוח מכל סוג שהוא, ובמתכוון, נגד גופו של אדם על ידי הכאה, נגיעה, הזזה או בכל דרך אחרת, בין במישרין ובין בעקיפין, שלא בהסכמת האדם או בהסכמתו שהושגה בתרמית, וכן נסיון או איום, על ידי מעשה או על ידי תנועה, להשתמש בכוח כאמור נגד גופו של אדם כשהמנסה או המאיים גורם שהאדם יניח, מטעמים סבירים, שאכן יש לו אותה שעה הכוונה והיכולת לבצע את זממו.

(ב) "שימוש בכוח", לענין סעיף זה – לרבות שימוש בחום, באור, בחשמל, בגאז, בריח או בכל דבר או חומר אחר, אם השתמשו בהם במידה שיש בה להזיק.

24. הגנה מיוחדת

בתובענה על תקיפה תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את המעשה בסבירות כדי להגן על עצמו או על זולתו מפני פגיעה בחיים, בגוף, בחירות או ברכוש, והיחס בין הנזק שסביר היה שייגרם מהמעשה לבין הנזק שסביר היה שיימנע על ידיו, היה סביר;

(2) השתמש במידה סבירה של כוח כדי למנוע את התובע מהיכנס שלא כדין למקרקעין, או כדי להרחיקו מהם אחרי שנכנס אליהם, או שהה בהם, שלא כדין, והכל כשהנתבע היה תופשם או פעל מכוחו של תופשם;ואולם אם נכנס התובע, או ניסה להיכנס, למקרקעין שלא בכוח, תנאי להגנה הוא שהנתבע ביקש תחילה את התובע שלא להיכנס לשם, או לצאת משם אחרי שנכנס, ונתן לו הזדמנות סבירה למלא בקשתו בדרכי שלום;

(3) השתמש במידה סבירה של כוח כדי להגן על החזקתו במיטלטלין שהוא זכאי להחזיק בהם, או כדי להשיבם מידי התובע שלקח אותם ממנו, או עיכב אותם בידו, שלא כדין; ואולם אם לקח התובע, או ניסה לקחת, את המיטלטלין שלא בכוח, תנאי הוא להגנה שהנתבע ביקש תחילה את התובע שלא לקחת אותם, או להחזירם לו לאחר שלקחם, ונתן לו הזדמנות סבירה למלא בקשתו בדרכי שלום;

(4) עשה את מעשהו תוך כדי ביצוע, או סיוע כדין לבצע, צו מעצר או חיפוש, צו מסירה לדין, צו מאסר או צו עיכוב שניתנו על ידי בית משפט או רשות אחרת המוסמכת לכך, ובלבד שהמעשה שמתלוננים עליו הותר באותם צווים אף אם היה פגם בהם או בנתינתם;

(5) התובע לא היה שפוי בדעתו או היה לקוי בשכלו או בגופו, והכוח שהשתמש בו הנתבע היה, או נראה שהיה, במידת הנחיצות הסבירה להגנת התובע עצמו או להגנת אנשים אחרים, והשימוש בו היה בתום לב ובלי זדון;

(6) הנתבע והתובע היו שניהם חיילים בצבא–הגנה לישראל, והנתבע פעל מכוח דין החל על הצבא ולפי אותו דין;

(7) נמחק;

(8) עשה בתום לב מעשה שהיה לו יסוד להניח שהוא לטובת התובע, אלא שלפני שעשהו לא היה בידו לקבל את הסכמת התובע, מפני שבנסיבות ההן לא היה בידי התובע לציין את הסכמתו או שהאדם הממונה עליו בדין לא היה בידו להסכים מטעמו, ולנתבע היה יסוד להניח כי טובת התובע מחייבת שלא לדחות את המעשה.

25. אחריות לזולת

בוטל.

סימן ב': כליאה

26. כליאת שוא

כליאת שוא היא שלילת חירותו של אדם, שלילה מוחלטת ושלא כדין, למשך זמן כלשהו, באמצעים פיסיים או על ידי הופעה כבעל סמכות.

27. הגנה מיוחדת

בתובענה שהוגשה על כליאת שוא תהא הגנה לנתבע אם –

(1) עשה את מעשהו תוך כדי ביצוע, או סיוע כדין לבצע, צו מעצר או חיפוש, צו מסירה לדין, צו מאסר או צו עיכוב שניתנו על ידי בית משפט או רשות אחרת המוסמכת לכך, ובלבד שהמעשה שמתלוננים עליו הותר באותם צווים אף אם היה פגם בהם או בנתינתם;

(2) התובע היה נתון במשמורת כדין לפי הוראות חיקוק;

(3) התובע לא היה שפוי בדעתו או היה לקוי בשכלו או בגופו, ושלילת חירותו היתה, או נראה שהיתה, נחוצה באופן סביר להגנת התובע עצמו או להגנת אנשים אחרים ובוצעה בתום לב ובלי זדון;

(4) המעשה שהתובע מתלונן עליו היה מעשה, שהאדם שעשהו היה צפוי לעונש לפי הוראות חיקוק אילולא עשהו;

(5) הנתבע והתובע היו שניהם חיילים בצבא־הגנה לישראל והנתבע פעל מכוח דין החל על הצבא ולפי אותו דין;

(6) הנתבע הוא הורו או אפוטרופסו או מורהו של התובע, או שהיחס שלו אל התובע דומה לשל הורו או אפוטרופסו או מורהו, והוא שלל מהתובע את חירותו שלילה ארעית בלבד לזמן שהיה נחוץ באופן סביר למען ייטיב דרכו.

28. אחריות לזולת

בוטל.

סימן ג': הסגת גבול

29. הסגת גבול במקרקעין

הסגת גבול במקרקעין היא כניסה למקרקעין שלא כדין, או היזק או הפרעה בידי אדם למקרקעין שלא כדין; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במקרקעין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

30. חובת הראיה

בתובענה שהוגשה על הסגת גבול במקרקעין – על הנתבע הראיה שהמעשה שעליו מתלוננים לא היה שלא כדין.

31. הסגת גבול

הסגת גבול במיטלטלין היא לקיחת טובין שלא כדין מהחזקתו של אדם אחר, או הפרעה אלימה בהם בהיותם בהחזקתו של אדם אחר; אך אין תובע יכול להיפרע פיצויים על הסגת גבול במיטלטלין אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

32. חובת הראיה

בתובענה שהוגשה על הסגת גבול במיטלטלין – על הנתבע הראיה שהמעשה שעליו מתלוננים לא היה שלא כדין.

33. טעות בנוגע לזכות בעלות או החזקה

טעות בנוגע לבעלות או לזכות החזקה, ואפילו טעות בתום לב, וכן כוונה לפעול לטובת הבעל האמיתי, אינן הצדק להפרעה בנכסיו של אחר; אולם –

(1) המוביל טובין, או כל המקבל עליו הובלתם או שמירתם של טובין כשירות ציבורי, איננו מסיג גבול על ידי שהוא מטפל בטובין בדרך הרגילה של אותו שירות ורק לפי הוראתו ומטעמו של אדם שמסר לו את הטובין לשם כך מתוך הנחה בתום לב שמוסר הטובין זכאי לטפל בהם;

(2) פועל או עובד איננו מסיג גבול על ידי שהוא מטפל בנכס בדרך הרגילה של עבודתו ובדרך שהורשה על ידי מעבידו והוא מניח בתום לב שמעבידו זכאי להרשות לו דרך זו של טיפול.

34. תביעת זכות אינה הסגת גבול

טענת זכות לטפל בנכס או למנוע אדם אחר מטפל בו, היא בלבד איננה הסגת גבול.

סימן ד': רשלנות

35. רשלנות

עשה אדם מעשה שאדם סביר ונבון לא היה עושה באותן נסיבות, או לא עשה מעשה שאדם סביר ונבון היה עושה באותן נסיבות, או שבמשלח יד פלוני לא השתמש במיומנות, או לא נקט מידת זהירות, שאדם סביר ונבון וכשיר לפעול באותו משלח יד היה משתמש או נוקט באותן נסיבות – הרי זו התרשלות; ואם התרשל כאמור ביחס לאדם אחר, שלגביו יש לו באותן נסיבות חובה שלא לנהוג כפי שנהג, הרי זו רשלנות, והגורם ברשלנותו נזק לזולתו עושה עוולה.

36. חובה כלפי כל אדם

החובה האמורה בסעיף 35 מוטלת כלפי כל אדם וכלפי בעל כל נכס, כל אימת שאדם סביר צריך היה באותן נסיבות לראות מראש שהם עלולים במהלכם הרגיל של דברים להיפגע ממעשה או ממחדל המפורשים באותו סעיף.

37. אחריות בעל מקרקעין כלפי מסיג גבול

האחריות לפי סעיפים 35 ו־36 של בעל מקרקעין או של תופשם, בשל מצבם של המקרקעין, תחזוקתם או תיקונם, לא תחול כלפי מי שנכנס למקרקעין כמסיג גבול, אלא אם הוכיח התובע שנכנס בתום לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לעשות עוולה.

37א. אחריות כלפי מסיג גבול בשטח צבאי

(א) האחריות לפי סעיפים 35 ו־36 בשל מצבו של שטח צבאי, תחזוקתו או תיקונו או בשל השימוש בו, לא תחול כלפי מי שנכנס לאותו שטח כמסיג גבול, אלא אם הוכיח התובע שנכנס בתום לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לעשות עוולה ושהאחראי לאותו שטח, או הפועל מטעמו במקום הכניסה, ידע על הימצאותו של הנכנס באותו שטח בשעה שנגרם הנזק.

(ב) בסעיף זה, "שטח צבאי" –

(1) מקרקעין התפושים בידי צבא־הגנה לישראל או שלוחה אחרת של מערכת הבטחון שאישר אותה שר הבטחון לענין זה;

(2) מקרקעין המשמשים למטרה בטחונית שעל הכניסה אליהם הופקדה שמירה או שהכניסה הוגבלה בהודעה המוצגת מחוצה להם;

(3) מקרקעין שיש בהם מיתקנים המיועדים למנוע כניסה לישראל או יציאה ממנה; לענין זה אישורו של מי שהסמיכו לכך שר הבטחון, כי המיתקן נועד לשמש למניעת כניסה לישראל או יציאה ממנה, יהא ראיה מוחלטת לדבר.

(ג) סעיף זה לא יחול אלא בתקופה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף אכרזה לפי סעיף 9(א) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח–1948.

38. חובת הראיה ברשלנות לגבי דברים מסוכנים

בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי דבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תופש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחוב עליה.

39. חובת הראיה ברשלנות לגבי אש

בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי אש או עקב אש, וכי הנתבע הבעיר את האש או היה אחראי להבער האש, או שהוא תופש המקרקעין או בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחוב עליה.

40. חובת הראיה ברשלנות לגבי חיה

בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שתי אלה:

(1) הנזק נגרם על ידי חיית־בר, או על ידי חיה שאינה חיית־בר אלא שהנתבע ידע, או חזקה עליו שידע, כי היא מועדת לעשות את המעשה שגרם את הנזק;

(2) הנתבע היה בעל אחת החיות האמורות או היה ממונה עליה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגביה התרשלות שיחוב עליה.

41. חובת הראיה ברשלנות כשהדבר מעיד על עצמו

בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא היתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלות שיחוב עליה.

סימן ד׳1: היזק על ידי כלב

41א. נזקים שנגרמו על ידי כלב

בתובענה בשל נזק לגוף שנגרם על ידי כלב, חייב בעליו של הכלב או מי שמחזיק בכלב דרך קבע (להלן – הבעלים) לפצות את הניזוק, ואין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצדו של הבעלים.

41ב. הגנות

בתובענה לפי סימן זה לא תהא הגנה לבעלים, אלא אם כן הנזק נגרם עקב אחד מאלה –

(1) התגרות של הניזוק בכלב;

(2) תקיפת הניזוק את הבעלים, את בן זוגו, הורו או ילדו;

(3) הסגת גבול של הניזוק במקרקעין של הבעלים.

41ג. שמירת דינים

אין סימן זה גורע מזכויות אחרות לפי פקודה זו או לפי כל דין אחר.

סימן ה׳: מיטרדים

42. מיטרד לציבור

מיטרד לציבור הוא מעשה שאינו כדין או מחדל מחובה משפטית, כשהמעשה או המחדל מסכן את החיים, הבטיחות, הבריאות, הרכוש או הנוחות של הציבור, או שהוא מכשול לציבור להשתמש בזכות מזכויות הכלל.

43. תובענה על מיטרד לציבור

לא תוגש תובענה על מיטרד לציבור אלא –

(1) על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בא־כוחו, לשם מתן ציווי;

(2) על ידי אדם שסבל על ידי כך נזק ממון.

44. מיטרד ליחיד

(א) מיטרד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפושים בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם; אך לא ייפרע אדם פיצויים בעד מיטרד ליחיד אלא אם סבל ממנו נזק.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על הפרעה לאור שמש.

45. הגנה מיוחדת

בתובענה על מיטרד ליחיד תהא הגנה אם המעשה שעליו מתלוננים נעשה על פי תנאי חוזה או הסכם המחייבים את התובע ופועלים לטובת הנתבע.

46. מיטרד קיים

בתובענה על מיטרד ליחיד לא תהא הגנה בכך בלבד שהמיטרד היה קיים לפני שהתובע תפש או רכש את המקרקעין הנדונים.

47. שמירת דינים אחרים

הוראות הסעיפים 42 עד 46 באות להוסיף על ההוראות בנוגע למיטרד שנקבעו בכל חיקוק אחר ולא לגרוע מהן.

48. הפרעה לאור השמש

אדם עושה עוולה אם הוא מונע, על ידי חסימה או בדרך אחרת, מבעל מקרקעין או מן התופש אותם ליהנות מכמות סבירה של אור שמש, בהתחשב עם מקומם וטיבם של המקרקעין, לאחר שהבעל או התופש או מי שקדמו להם בזכויות אלו נהנו ברציפות מאור זה – שלא לפי תנאי חוזה או הסכם – לפחות חמש עשרה שנים שקדמו בתכוף לחסימה או למניעה.

48א. מניעת תמיכה

היה במקרקעין משום תמיכה למקרקעין שכנים, תהא עשיית דבר המונע או שולל תמיכה זו – עוולה.

48ב. שימוש הדרוש לטובת הציבור

שימוש במקרקעין הדרוש לטובת הציבור לא יהיה בו מטרד לעניין סימן זה, אף אם הוא גורם נזק למקרקעין שכנים או מונע מבעליהם הנאה מלאה ממקרקעיהם, ובלבד שהנזק שנגרם אינו חורג מתחום הנסבל והמשתשמש נקט אמצעים סבירים כדי להקטין את הנזק ככל האפשר; אולם רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים – אם בתשלום חד־פעמי ואם בתשלומים חוזרים – אם נגרם לבעל המקרקעין נזק ממון.

סימן ו': שליחת יד

49. עיכוב נכס שלא כדין

עיכוב שלא כדין הוא מניעת מיטלטלין שלא כדין מאדם הזכאי להחזיק בהם מיד.

50. חובת ההוכחה

בתובענה שהוגשה על עיכוב שלא כדין – חובת ההוכחה על הנתבע שהמניעה היתה כדין.

51. החזרת המעוכב

בתובענה שהוגשה על עיכוב שלא כדין רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לצוות על החזרת הנכס המעוכב, בנוסף על כל תרופה אחרת שנקבעה בפקודה זו או במקומה של תרופה כאמור.

52. גזל

גזל הוא כשהנתבע מעביר שלא כדין לשימוש עצמו מיטלטלין שהזכות להחזיקם היא לתובע, על ידי שהנתבע לוקח אותם, מעכב אותם, משמיד אותם, מוסר אותם לאדם שלישי או שולל אותם מן התובע בדרך אחרת.

53. הגנה מיוחדת

בתובענה שהוגשה על גזל תהא הגנה לנתבע, אם קנה את המיטלטלין בתום־לב בהתאם לסעיף 34 לחוק המכר, התשכ"ח–1968.

54. זכות אדם שלישי אינה הגנה

בתובענה שהוגשה על גזל לא יוכל הנתבע לשם הגנה להעלות, נגד האדם הזכאי להחזיק במיטלטלין מיד, את זכותו של אדם שלישי.

55. החזרת הגזלה

בתובענה שהוגשה על גזל רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לצוות על החזרת הגזלה, בנוסף על כל תרופה אחרת שנקבעה בפקודה זו או במקומה של תרופה כאמור.

סימן ז': הטעיה

56. תרמית

תרמית היא הצג כוזב של עובדה בידיעה שהיא כוזבת או באין אמונה באמיתותה או מתוך קלות ראש, כשלא איכפת למציג אם אמת היא או כזב, ובכוונה שהמוטעה על ידי ההיצג יפעל על פיו; אולם אין להגיש תובענה על היצג כאמור, אלא אם היה מכוון להטעות את התובע, אף הטעה אותו, והתובע פעל על פיו וסבל על ידי כך נזק ממון.

57. סייג לתובענה על תרמית מסויימת

אין להגיש תובענה על היצג כאמור בסעיף 56, שנעשתה בנוגע לאפיו של אדם, להתנהגותו, לאשראי שלו, לכשרו, למלאכתו או לעיסוקו, כדי להשיג בשבילו אשראי, כסף או טובין, אלא אם היה ההיצג בכתב חתום בידי הנתבע עצמו.

58. שקר מפגיע

(א) שקר מפגיע הוא פרסום הודעה כוזבת בזדון בין בעל פה ובין בדרך אחרת, בנוגע לעסקו של אדם, למשלח ידו, למקצועו, או לטובין שלו או לזכות קנין שלו; אך לא ייפרע אדם פיצויים בעד פרסום כזה אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

(ב) "פרסום", לענין סעיף זה – כמשמעותו בסעיף 2 לחוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965.

59. גניבת עין

סעיף זה בוטל בתאריך 29/10/99 והוחלף על ידי חוק עוולות מסחריות התשנ"ט–1999.

סימן ח': נגישה

60. נגישה

נגישה היא פתיחתו או המשכתו של הליך נפל – למעשה, ובזדון, ובלי סיבה סבירה ומסתברת – של הליך נפל, נגד אדם, בפלילים או בפשיטת רגל או בפירוק, וההליך חיבל באשראי שלו או בשמו הטוב או סיכן את חירותו, ונסתיים לטובתו, אם היה ההליך עשוי להסתיים כך; אך לא תוגש תובענה נגד אדם על נגישה רק משום שמסר ידיעות לרשות מוסמכת שפתחה בהליכים.

61. סייג לתובענה על נגישה

בוטל.

סימן ט': גרם הפרת חוזה

62. גרם הפרת חוזה שלא כדין

(א) מי שביודעין ובלי צידוק מספיק גורם לאדם שיפר חוזה מחייב כדין שבינו לבין אדם שלישי הריהו עושה עוולה כלפי אותו אדם שלישי, אולם האדם השלישי לא יוכל להיפרע פיצויים בעד עוולה זו אלא אם סבל על ידי כך נזק ממון.

(ב) לענין סעיף זה, היחסים הנוצרים על ידי נישואין לא ייחשבו כחוזה, ושביתה והשבתה לא ייחשבו כהפרת חוזה.

סימן י': הפרת חובה חקוקה

63. הפרת חובה חקוקה

(א) מפר חובה חקוקה הוא מי שאינו מקיים חובה המוטלת עליו על פי כל חיקוק – למעט פקודה זו – והחיקוק, לפי

פירושו הנכון, נועד לטובתו או להגנתו של אדם אחר, וההפרה גרמה לאותו אדם נזק מסוגו או מטבעו של הנזק שאליו נתכוון החיקוק; אולם אין האדם האחר זכאי בשל ההפרה לתרופה המפורשת בפקודה זו, אם החיקוק, לפי פירושו הנכון, התכוון להוציא תרופה זו.

(ב) לענין סעיף זה רואים חיקוק כאילו נעשה לטובתו או להגנתו של פלוני, אם לפי פירושו הנכון הוא נועד לטובתו או להגנתו של אותו פלוני או לטובתם או להגנתם של בני־אדם בכלל או של בני־אדם מסוג או הגדר שעמם נמנה אותו פלוני.

פרק ד': אשם

64. גרם נזק באשם

"אשם" הוא מעשהו או מחדלו של אדם, שהם עוולה לפי פקודה זו, או שהם עוולה כשיש בצדם נזק, או שהם התרשלות שהזיקה לעצמו, ורואים אדם כמי שגרם לנזק באשמו, אם היה האשם הסיבה או אחת הסיבות לנזק; אולם לא יראוהו כך אם נתקיימה אחת מאלה:

(1) הנזק נגרם על ידי מקרה טבעי בלתי רגיל, שאדם סביר לא יכול היה לראותו מראש ואי אפשר היה למנוע תוצאותיו אף בזהירות סבירה;

(2) אשמו של אדם אחר הוא שהיה הסיבה המכרעת לנזק;

(3) הוא ילד שלא מלאו לו שתים עשרה שנה, והוא שניזוק, לאחר שהאדם שגרם לנזק הזמין אותו, או הרשה לו, לשהות בנכס, שבו או בקשר עמו אירע הנזק או להימצא כה קרוב לאותו נכס שבמהלכם הרגיל של הדברים היה עשוי להיפגע באשמו של אותו אדם.

65. התנהגות התובע

נתבע שגרם לנזק באשמו, אלא שהתנהגותו של התובע היא שהביאה לידי האשם, רשאי בית המשפט לפטור אותו מחבותו לפצות את התובע או להקטין את הפיצויים ככל שבית המשפט יראה לצודק.

66. התנהגות הנתבע

מקום שגם התובע גם הנתבע גרמו לנזק באשמם, אלא שהתנהגותו של הנתבע היא שהביאה לידי אשמו של התובע, רשאי בית המשפט להגדיל את הפיצויים שהנתבע היה חייב לשלם, אילולא הוראות סעיף 64, ובלבד שלא יעלו על הסכום שהיה חייב לשלם לולא גרם גם התובע לנזק באשמו.

67. אשם של פלוני – מהו

אשמו של פלוני, לענין סעיפים 64 עד 66 – לרבות אשמו של אדם שאותו פלוני אחראי לו, והוא כשאין משמעות אחרת מתחייבת מן ההקשר.

68. אשם תורם

(א) סבל אדם נזק, מקצתו עקב אשמו שלו ומקצתו עקב אשמו של אחר, לא תיכשל תביעת פיצויים בעד הנזק מחמת אשמו של הניזוק, אלא שהפיצויים שייפרעו יופחתו בשיעור שבית המשפט ימצא לנכון ולצודק תוך התחשבות במידת אחריותו של התובע לנזק; אולם האמור בזה אין כוחו יפה להכשיל הגנה הנובעת מחוזה, ואם חל על התביעה חוזה או דין המגבילים את החבות, לא ייפרע התובע פיצויים למעלה מן הגבול שנקבע כאמור.

(ב) הופחתו הפיצויים לפי סעיף קטן (א), יקבע בית המשפט וירשום את סך כל הפיצויים שהתובע היה יכול להיפרע אילולא אשמו.

(ג) הוראות הסעיפים 11 ו־83 יחולו כל אימת שנמצאו שנים או יותר חבים לפי סעיף קטן (א) על נזק שנגרם לאדם, או שהיו חבים אילו נתבעו לדין.

69. אשם תורם שגרם מוות

מת אדם עקב אשמו שלו ושל אחר, ואילו הוגשה תובענה לטובת העזבון לפי סעיף 19 היה בית המשפט מפחית את הפיצויים לפי סעיף 68 (א), הרי אם תוגש תובענה לטובת התלויים באותו אדם לפי סעיף 78 יופחתו הפיצויים בשיעור יחסי.

70. טענת התיישנות

בכל מקרה שחל עליו סעיף 68 (א) ואחד מבני האשם פוטר עצמו מחבותו כלפי בר־אשם פלוני או בא־כוחו החוקי, בהסתמך על דין התיישנות, לא יהיה זכאי להיפרע מאותו פלוני או מבא־כוחו פיצויים או השתתפות מכוח הסעיף האמור.

פרק ה': תרופות לעוולות

71. כל בית משפט מוסמך ליתן תרופה

כל בית משפט אזרחי יהא מוסמך בתחומי שיפוטו ליתן תרופה לעוולה על פי פקודה זו, בכפוף להוראות כל דין חקוק החל על אותו בית משפט, ורשאי הוא ליתן ציווי בשל עוולה גם כשלא נתבעו או לא נפסקו פיצויים או סעד אחר.

72. ציוויים

ציווי יכול שיהיה צו עשה או צו לא־תעשה, לשעה או לתמיד.

73. תנאים למתן ציווי

בית המשפט לא יתן ציווי לשעה אלא אם ראה להנחת דעתו, על פי תצהיר או בדרך אחרת, כי קיימת שאלה של ממש שיש לדון בה, וקרוב לודאי שהתובע יהא זכאי לתרופה ושיהא קשה, או אי אפשר, לעשות מלוא הצדק בשלב מאוחר יותר אם לא יינתן ציווי לשעה.

74. מקום שאין ליתן ציווי

בית המשפט לא יתן ציווי, אם הוא סבור שהפגיעה או הנזק שנגרמו לתובע הם קטנים וניתנים להערכה בכסף ולפיצוי מספיק בתשלום כסף, ומתן ציווי יהיה בו משום התעמרות בנתבע, אך רשאי הוא לפסוק פיצויים.

75. שמירת סמכויות

הוראות סעיפים 72 עד 74 באות להוסיף על סמכויות בתי המשפט ליתן ציווי לפי כל דין חקוק אחר ולא לגרוע מהן.

76. פיצויים

פיצויים אפשר שיינתנו הם בלבד או בנוסף על ציווי או במקומו; אלא שאם –

(1) סבל התובע נזק, יינתנו פיצויים רק בשל אותו נזק שעלול לבוא באורח טבעי במהלכם הרגיל של הדברים ושבא במישרין מעוולת הנתבע;

(2) סבל התובע נזק ממון, לא יינתנו לו פיצויים בשל הנזק אלא אם מסר פרטים עליו בכתב התביעה או בצירוף לו.

77. אין נפרעים אלא פעם אחת בלבד

(א) בכפוף להוראות סעיפים 83–85, אדם שנפרע פיצויים או סעד אחר בשל עוולה, ומי שתובע באמצעות אדם כאמור או מכוחו, לא ייפרעו פיצויים נוספים בשל אותה עוולה.

(ב) לא ייפרע אדם פיצויים או סעד אחר בשל עוולה אם יש בה גם הפרת חוזה או הפרת חיוב הדומה לחיוב על פי חוזה, ובית משפט, בית דין או בורר כבר פסק פיצויים בעד הפרה זו לאותו אדם או למי שמכוחו הוא תובע.

(ג) לא ייפרע אדם פיצויים בעד הפרת חוזה או בעד הפרת חיוב הדומה לחיוב על פי חוזה, אם אותה הפרה היא גם עוולה ובית משפט כבר פסק בשל אותה עוולה פיצויים או סעד אחר לאותו אדם או למי שבאמצעותו או מכוחו הוא תובע.

78. זכותם של תלויים לפיצויים

גרמה עוולה למותו של אדם, והיה אותו אדם, אילולא מת, זכאי אותה שעה לפיצויים לפי פקודה זו בעד חבלת גוף שגרמה לו העוולה – יהיו בן זוגו, הורו וילדו זכאים לפיצויים מן האדם האחראי לעוולה.

79. הזכאי להגיש תובענה

תובענה לפיצויים לפי סעיף 78 תוגש על ידי מבצע הצוואה, או מנהל העזבון, או היורשים של המת, לטובת בן זוגו, הורו וילדו, או לטובת אלה מהם שעודם בחיים; אם תוך ששה חדשים לאחר מות הנפגע לא הוגשה תובענה כאמור – כל מי שלטובתו אפשר היה להגישה רשאי להגישה בשם כולם או בשם מקצתם.

80. הפיצויים וחישובם

בתובענה לפי סעיף 78 יש למסור פרטים בדבר האנשים שלטובתם היא מוגשת ובדבר הפסד הממון שסבל כל אחד מהם עקב מות הנפגע, והפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה, ובכלל זה הוצאות שהוציאו לקבורתו; לאחר שינוכו מסכום הפיצויים הוצאות משפט שלא נגבו מהנתבע, יקבע בית המשפט בשעת שפיטה, את חלקו של כל אחד מן הזכאים בסכום הנותר.

81. סכומים שלא יחושבו

בקביעת סכום הפיצויים לא יובאו בחשבון –

(1) סכום שנתקבל או שזכאים לקבלו במות המת לפי חוזה ביטוח;

(2) סכום ששולם או שחייבים לשלמו לרגל האבל על המת.

82. פיצויים וגימלאות מביטוח לאומי

(א) המבוטח לפי חוק ב' לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד–1953 (להלן בפרק זה החוק), לרבות התלוי בו כאמור בסעיף 22 (ב) לחוק, שהיו זכאים לפי פקודה זו עקב מאורע אחד גם לפיצויים מן המעביד, וגם לגימלה לפי חלק ב' לחוק – תנוכה הגימלה מסכום הפיצויים שהיו מגיעים להם ממעבידם אילולא סעיף זה.

(ב) לענין סעיף זה –

"גימלה" – השווי הכספי של הגימלאות, להוציא גימלה בעין, שניתנו או שעתידות להינתן לפי חלק ב' לחוק, לרבות תמורת דמי פגיעה המשתלמת לפי סעיף 38 לחוק, וגימלה שהופחתה או שנשללה עקב מעשה או מחדל של העובד, או שלא ניתנה בגלל בחירה בגימלה אחרת לפי החוק, רואים אותה כאילו ניתנה או שעתידה להינתן בשלמותה; הוראות שר העבודה לפי סעיף 49 (ב) לחוק בדבר היוון קיצבאות ובדבר חישוב ערכן הכספי של גימלאות בעין, כוחן יפה גם לקביעת השווי הכספי של גימלאות לענין סעיף קטן זה;

"מעביד" – החייב לפי החוק בתשלום דמי הביטוח בעד המבוטח, לרבות מי שהמעביד אחראי למעשהו לפי סעיף 13 לפקודה זו.

(ג) בנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) לא יראו, לענין סעיף 70 לחוק, את המעביד כצד שלישי שזכויות כלפיו מועברות למוסד לביטוח לאומי.

83. תביעה ושיפוי במעוולים יחד

(א) סבל אדם נזק עקב עוולה – אין פסק הדין שניתן נגד מעוול החב על אותו נזק חוסם בעד הגשת תובענה נגד אדם אחר שאילו נתבע לדין היה חב על אותו נזק כמעוול יחד.

(ב) הוגשו בשל נזק אחד על ידי האדם שסבל אותו או לטובת עזבונו, בן זוגו, הורו או ילדו, תובענות אחדות נגד מעוולים החבים על אותו נזק, אם כמעוולים יחד ואם באופן אחר – סך כל הסכומים שאפשר להיפרע כפיצויים בפסקי הדין שיינתנו באותן תובענות לא יעלה על סכום הפיצויים שנפסק בפסק הדין שניתן ראשון ולא בוטל בערעור, או כפי ששונה בערעור, ובכל אחת מן התובענות, זולת זו שניתן בה פסק דין ראשון כאמור, לא יהיה התובע זכאי להוצאות, אלא אם סבור בית המשפט שהיה יסוד סביר להגיש את התובענה; היה פסק הדין הראשון נגד מעביד כמשמעותו בסעיף 82 ובנסיבות המפורטות בו, יבוא לענין סעיף קטן זה במקום סכום הפיצויים שבפסק הדין הראשון הסכום שהיו פוסקים אילולא סעיף 82.

84. שיפוי בין מעוולים

(א) כל מעוול החב על הנזק רשאי להיפרע דמי השתתפות מכל מעוול אחר החב, או שאילו נתבע היה חב, על אותו נזק, אם כמעוול יחד ואם באופן אחר, אלא ששום אדם לא יהא זכאי להיפרע דמי השתתפות לפי סעיף קטן זה ממי שזכאי לשיפוי ממנו בשל החבות שבגללה נתבעת ההשתתפות.

(ב) בהליכים על השתתפות לפי סעיף זה יהיו דמי ההשתתפות בסכום שיקבע בית המשפט על פי הצדק והיושר בהתחשב עם מידת אחריותו של האדם לנזק; בית המשפט מוסמך לפטור אדם מחובת השתתפות או להורות שהשתתפותו של אדם תהא כדי שיפוי מלא.

85. הגדרה

"עוולה", בסעיפים 83 ו־84 – בין אם היא עבירה פלילית ובין אם לאו, והאמור בהם אינו בא להשפיע על הליך פלילי בשל מעשה שלא כדין או לעשות אכיף כל הסכם בדבר שיפוי, שלא היה אכיף אילולא סעיפים אלה.

86. סכום ביטוח לא יובא בחשבון פיצויים

שעה שבאים לשום פיצויים המשתלמים בשל עוולה, לא יובא בחשבון כל סכום ששולם או שמגיע לרגל אותה עוולה על פי חוזה ביטוח.

87. פיצויים על לשון הרע בעיתון

(א) תובע שזכה במשפט נגד בעל עתון בשל פרסום לשון הרע באותו עתון, והוא מראה לבית המשפט שלפניו נתבררה התובענה שאין הוא יכול להביא לקיום פסק הדין בדרך של הוצאה לפועל נגד מקרקעין או מיטלטלין של הנתבע, רשאי בית המשפט להורות שפסק הדין יבוצע נגד החתומים על כתב הערבות שניתן על ידי הנתבע או למענו לפי סעיף 5(3)(1) לפקודת העתונות, ולהורות על מימוש הערובה שניתנה על ידי החותמים על אותו כתב, ובלבד שחבותם של החותמים לא תעלה על חבותם לפי כתב הערבות.

(ב) תובע כאמור בסעיף קטן (א) ימציא לשר האוצר העתק של צו בית המשפט לפי סעיף זה.

(ג) שר המשפטים רשאי להתקין תקנות להסדרת הנוהג וסדרי הדין בהליכים לפי סעיף זה ולקבוע את האגרות שישולמו בהם.

88. עוולה שהיא גם עבירה

היו העובדות שעליהן מתבססת תובענה על עוולה מהוות עבירה פלילית, לא ישמש הדבר מחסום בפני התובענה, אך אם ראה בית המשפט הדן בתובענה בכל שלב של ההליכים שהעובדות מהוות, או עשויות להוות, פשע, יעכב בית המשפט את המשך ההליכים עד שייווכח שהעובדות נמסרו לידיעת המשטרה או שהן ידועות לה.

89. תחילת התיישנות

לענין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(1) מקום שעילת התובענה היא מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו מעשה או מחדל; היה המעשה או המחדל נמשך והולך – היום שבו חדל;

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק.

פרק ו': שונות

90. שמירת דינים

שום דבר בפקודה זו לא יראו כפוגע בשיפוט לפי דיני האדמירליות הנתון לבית משפט בישראל, או בהוראות של החוק לתיקון סדרי הדין האזרחי (המדינה כבעל דין), התשי"ח–1958, או של חיקוק שבוטל על ידיו.

91. הוראות בדבר פסיקת "דיה"

בית משפט שאינו בית דין דתי מוסלמי או בית דין שבטי לא יפסוק "דיה"; בתי דין כאמור לא יפסקו "דיה" בשל מעשה שנפסקו בעדו פיצויים לפי פקודה זו, ובית משפט לא יפסוק פיצויים לפי פקודה זו בעד מעשה שנפסקה בעדו "דיה".

92. ביטולים וסייגיהם

שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי, בצו, לשנות את התוספת.

93. תחילה

תחילתו של נוסח חדש זה היא ביום ט' בתשרי התשכ"ט (1 באוקטובר 1968).

תוספת

(סעיפים 7 ו־92)

(תאגידים שהוקמו בחוק)

1. בנק ישראל;
2. המוסד לביטוח לאומי;
3. שירות התעסוקה.
4. הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים;
5. הרשות לפיקוח חקלאי;
6. רשות ניירות ערך;
7. רשות העתיקות;
8. הרשות השניה לטלוויזיה ורדיו.

חוק המחאת חיובים, התשכ"ט–1969

1. המחאת זכות

(א) זכותו של נושה, לרבות זכות מותנית או עתידה לבוא, ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין, לפי מהות הזכות או לפי הסכם בין החייב לבין הנושה.

(ב) ההמחאה יכול שתהיה לגבי הזכות כולה או מקצתה, ויכול שתהיה מותנית או על דרך שעבוד.

2. הגנת החייב

(א) המחאת זכות אין בה כדי לשנות את הזכות או תנאיה, ולחייב יעמדו כלפי הנמחה כל הטענות שעמדו לו כלפי הממחה בעת שנודע לו על ההמחאה.

(ב) פרע החייב את הזכות לממחה לפני שהודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב, זולת אם פעל שלא בתום־לב.

(ג) פרע החייב את הזכות לנמחה לאחר שהממחה הודיע לו על ההמחאה או שהוצגה לפניו המחאה בכתב מאת הממחה, מופטר החייב אף אם לא עברה הזכות לנמחה, זולת אם פעל שלא בתום־לב.

3. המחאה חלקית

הומחתה מקצתה של זכות, רשאי החייב לנכות את ההוצאות שנגרמו לו כתוצאה מפיצול הזכות.

4. המחאות סותרות

המחה הנושה זכות לאחד וחזר והמחה אותה לאחר, הזכות היא של הראשון; אולם אם הודיעו לחייב על ההמחאה השניה לפני שהודיעו לו על הראשונה, הזכות היא של השני.

5. זכויות נלוות

בכפוף להסכם ההמחאה כוללת המחאת זכות גם כל ערבות ושעבוד שניתנו להבטחתה וכל זכות אחרת הנלווית לזכות שנמחתה, במידה שהן עבירות; ועל הנושה לעשות, לפי דרישת הנמחה, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של המחאת הזכויות האמורות יהיה יפה לכל דבר.

6. המחאת חבות

חבותו של חייב ניתנת להמחאה, כולה או מקצתה, בהסכם בין החייב לבין הנמחה שבאה עליו הסכמת הנושה, זולת אם נשללה או הוגבלה עבירותה לפי דין.

7. הגנות הנמחה

המחאת חבות אין בה כדי לשנות את החבות או תנאיה, ולנמחה יעמדו כלפי הנושה כל הטענות שעמדו לחייב בעת ההמחאה.

8. ערבויות, שעבודים וכו'

היתה החבות מובטחת בערבות או כשעבוד שניתן לא מידי החייב, מפקיעה המחאת החבות את הערבות והשעבוד, זולת אם הערב או בעל הנכס המשועבד הסכים להמחאה.

9. המחאות אחרות

הוראות חוק זה יחולו גם על המחאת זכות או חבות שאינן נובעות מחיוב.

10. תחולה

הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון; הן אינן חלות על המחאות לפי מסמכים סחירים.

11. הוראת מעבר

זכות הנובעת מחיוב שנוצר לפני תחילת חוק זה, המחאת מקצתה טעונה הסכמת החייב.

12. ביטולים

בטלים –

(1) הספר הרביעי של המג'לה;

(2) פקודת החוב (העברה).

13. תחילה

תחילתו של חוק זה ביום כ"ג בטבת התש"ל (1 בינואר 1970).

חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969

פרק א': פרשנות

2. בעלות

הבעלות במקרקעין היא הזכות להחזיק במקרקעין, להשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עסקה בכפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם.

3. שכירות

שכירות מקרקעין היא זכות שהוקנתה בתמורה להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות; שכירות לתקופה שלמעלה מחמש שנים תיקרא "חכירה"; שכירות לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים תיקרא "חכירה לדורות".

4. משכנתה

משכנתה היא מישכון של מקרקעין.

5. זיקת הנאה

זיקת הנאה היא שעבוד מקרקעין להנאה שאין עמו זכות להחזיק בהם.

פרק ב': עסקאות ורישומן

6. עסקה במקרקעין

עסקה במקרקעין היא הקניה של בעלות או של זכות אחרת במקרקעין לפי רצון המקנה, למעט הורשה על פי צוואה.

7. גמר העסקה

(א) עסקה במקרקעין טעונה רישום; העסקה נגמרת ברישום, ורואים את השעה שבה אישר הרשם את העסקה לרישום כשעת הרישום.

(ב) עסקה שלא נגמרה ברישום רואים אותה כהתחייבות לעשות עסקה.

8. צורתה של התחייבות

התחייבות לעשות עסקה במקרקעין טעונה מסמך בכתב.

9. עסקאות נוגדות

התחייב אדם לעשות עסקה במקרקעין ולפני שנגמרה העסקה ברישום חזר והתחייב כלפי אדם אחר לעסקה נוגדת, זכותו של בעל העסקה הראשונה עדיפה, אך אם השני פעל בתום־לב ובתמורה והעסקה לטובתו נרשמה בעודו בתום־לב – זכותו עדיפה.

10. רכישה בתום לב

מי שרכש זכות במקרקעין מוסדרים בתמורה ובהסתמך בתום־לב על הרישום, יהא כוחה של זכותו יפה אף אם הרישום לא היה נכון.

פרק ג': בעלות והחזקה

סימן א': תחום הבעלות

11. עומק וגובה

הבעלות בשטח של קרקע מתפשטת בכל העומק שמתחת לשטח הקרקע, בכפוף לדינים בדבר מים, נפט, מכרות, מחצבים וכיוצא באלה, והיא מתפשטת בחלל הרום שמעליו, אולם, בכפוף לכל דין, אין בכך כדי למנוע מעבר בחלל הרום.

12. המחובר לקרקע

הבעלות בקרקע חלה גם על הבנוי והנטוע עליה ועל כל דבר אחר המחובר אליה חיבור של קבע, זולת מחוברים הניתנים להפרדה, ואין נפקא מינה אם המחוברים נבנו, ניטעו או חוברו בידי בעל המקרקעין או בידי אדם אחר.

13. היקף העסקה במקרקעין

עסקה במקרקעין חלה על הקרקע יחד עם כל המנוי בסעיפים 11 ו־12, ואין תוקף לעסקה בחלק מסויים במקרקעין, והכל כשאין בחוק הוראה אחרת.

14. הגבלת זכויות

בעלות וזכויות אחרות כמקרקעין, אין בהן כשלעצמן כדי להצדיק עשיית דבר הגורם נזק או אי־נוחות לאחר.

סימן ב': הגנת הבעלות והחזקה

15. החזקה

בסימן זה, "מחזיק" – בין שהשליטה הישירה במקרקעין היא בידיו ובין שהשליטה הישירה בהם היא בידי אדם המחזיק מטעמו.

16. תביעה למסירת מקרקעין

בעל מקרקעין ומי שזכאי להחזיק בהם זכאי לדרוש מסירת המקרקעין ממי שמחזיק בהם שלא כדין.

17. תביעה למניעת הפרעה

המחזיק במקרקעין זכאי לדרוש מכל מי שאין לו זכות לכך שיימנע מכל מעשה שיש בו משום הפרעה לשימוש במקרקעין ושיסלק כל דבר שיש בו משום הפרעה כזאת.

18. תביעה למניעת הפרעה

(א) המחזיק במקרקעין כדין רשאי להשתמש בכוח במידה סבירה כדי למנוע הסגת גבולו או שלילת שליטתו בהם שלא כדין.

(ב) תפס אדם את המקרקעין שלא כדין רשאי המחזיק בהם כדין, תוך שלושים ימים מיום התפיסה, להשתמש בכוח במידה סבירה כדי להוציאו מהם.

19. החזרת גזלה

מי שמוציא מקרקעין מידי המחזיק שלא כאמור בסעיף 18(ב) חייב להחזירם למחזיק; אולם אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית־המשפט לדון כזכויות שני הצדדים בעת ובעונה אחת, ורשאי בית המשפט להסדיר את ההחזקה, ככל שייראה לו צודק וכתנאים שימצא לנכון, עד להכרעה כזכויותיהם.

20. שמירת תרופות

אין בהוראות סעיפים 16 עד 19 כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מכל תרופה אחרת או סעד אחר על פי דין.

פרק ד': בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת

21. ברירת בעל המקרקעין

(א) הקים אדם מבנה או נטע נטיעות (להלן – הקמת מחוברים) במקרקעין של חברו בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם בעל המקרקעין, הברירה בידי בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו או לדרוש ממי שהקים אותם (להלן – המקים) שיסלקם ויחזיר את המקרקעין לקדמותם.

(ב) בחר בעל המקרקעין לקיים את המחוברים בידו, עליו לשלם למקים את השקעתו בשעת הקמתם או את שוויים בשעת השימוש בברירה לפי סעיף קטן (א), לפי הפחות יותר.

(ג) דרש בעל המקרקעין סילוק המחוברים והמקים לא סילקם תוך זמן סביר, רשאי בעל המקרקעין לסלקם על חשבון המקים.

(ד) סולקו המחוברים, יעבור מה שסולק לבעלותו של המקים; סילקם בעל המקרקעין, רשאי הוא להיפרע מהם על חשבון המגיע לו בעד הסילוק.

22. ביצוע הברירה

לא בחר בעל המקרקעין באחת הדרכים האמורות בסעיף 21(א) תוך ששה חדשים לאחר שקיבל מהמקים דרישה

בכתב לבחור, יראו אותו כמי שבחר לקיים את המחוברים בידו.

23. זכות המקים לרכישת המקרקעין

(א) הוקמו המחוברים במקרקעין לא־מוסדרים, זכאי המקים לרכוש את המקרקעין במחיר שוויים בלי המחוברים, בשעת תשלום המחיר, אם נתמלאו שלושה אלה:

(1) המקים סבר בתום לב בשעת הקמת המחוברים כי הוא בעל המקרקעין;

(2) הסכום שהשקיע המקים במחוברים עלה, בשעת הקמתם, על שוויים של המקרקעין בלי המחוברים באותה שעה;

(3) רכישת המקרקעין על ידי המקים אינה עלולה לגרום לבעל המקרקעין נזק חמור שאין בתשלום שוויים כדי לפצותו עליו.

(ב) ההוצאות הקשורות ברכישת המקרקעין לפי סעיף זה – לרבות כל מס, אגרה ותשלום חובה אחר המשתלמים אגב העברת מקרקעין, אך למעט תשלום המגיע בעד תקופה שלפני הקמת המחוברים – יחולו, על אף האמור בכל דין, על המקים.

(ג) זכויות המקים לפי סעיף זה עדיפות על זכויות בעל המקרקעין לפי סעיף 21.

24. תשלום בעד שימוש

בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות הענין, לחייב את המקים לשלם לבעל המקרקעין שכר ראוי בעד התקופה שבה החזיק המקים במחוברים שלא כדין.

25. תנאי התשלום

בית המשפט רשאי להתיר לבעל המקרקעין לשלם למקים את השקעתו או את שווי המחוברים בשיעורים ובתנאים שיקבע בית המשפט, לרבות ריבית והבטחת התשלום; והוא הדין בסכומים המגיעים לבעל המקרקעין לפי סעיפים 23 או 24.

26. קיזוז

חובות שבעל המקרקעין והמקים חבים זה לזה לפי פרק זה ניתנים לקיזוז.

פרק ה׳: שיתוף במקרקעין

סימן א׳: יחסי השיתוף

27. בעלות משותפת במקרקעין

מקרקעין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו מתפשטת בכל אתר ואתר שבמקרקעין ואין לשום שותף חלק מסוים בהם.

28. שיעור חלקו של שותף

חלקיהם של כל אחד מהשותפים במקרקעין, חזקה שהם שווים.

29. הסכם שיתוף

(א) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המקרקעין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויותיהם וחובותיהם בכל הנוגע למקרקעין (להלן – הסכם שיתוף) ניתן לרישום, ומשנרשם, כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכל אדם אחר.

(ב) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 36.

30. ניהול ושימוש

(א) בעלי רוב החלקים במקרקעין המשותפים רשאים לקבוע כל דבר הנוגע לניהול הרגיל של המקרקעין ולשימוש הרגיל בהם.

(ב) שותף הרואה עצמו מקופח מקביעה לפי סעיף קטן (א) רשאי לפנות לבית המשפט בבקשת הוראות, ובית המשפט יחליט כפי שנראה לו צודק ויעיל בנסיבות הענין.

(ג) דבר החורג מניהול או משימוש רגילים טעון הסכמת כל השותפים.

31. זכותו של שותף יחיד

(א) באין קביעה אחרת לפי סעיף 30, רשאי כל שותף, בלי הסכמת יתר השותפים –

(1) להשתמש במקרקעין המשותפים שימוש סביר, ובלבד שלא ימנע שימוש כזה משותף אחר;

(2) לעשות כל פעולה דחופה ובלתי צפויה מראש הדרושה להחזקתם התקינה של המקרקעין ולניהולם;

(3) לעשות כל דבר הדרוש באופן סביר למניעת נזק העלול להיגרם למקרקעין ולהגנת הבעלות וההחזקה בהם.

(ב) עשה שותף כאמור בסעיף קטן (א), יודיע על כך לשותפים האחרים ככל האפשר בהקדם.

32. נשיאת הוצאות

(א) כל שותף חייב לשאת לפי חלקו במקרקעין המשותפים בהוצאות הדרושות להחזקתם התקינה ולניהולם.

(ב) שותף שנשא בהוצאות כאמור למעלה מחלקו זכאי לחזור ולהיפרע מן השותפים האחרים לפי חלקיהם במקרקעין.

33. תשלום בעד שימוש

שותף שהשתמש במקרקעין משותפים חייב ליתר השותפים, לפי חלקיהם במקרקעין, שכר ראוי בעד השימוש.

34. זכות השותף לעשות בחלקו

(א) כל שותף רשאי להעביר חלקו במקרקעין המשותפים, או לעשות בחלקו עסקה אחרת, בלי הסכמת יתר השותפים.

(ב) תניה בהסכם שיתוף השוללת או מגבילה זכות כאמור בסעיף קטן (א) אין כוחה יפה לתקופה העולה על חמש שנים.

35. הזכות לפירות

כל שותף זכאי לחלק מפירות המקרקעין המשותפים לפי חלקו במקרקעין.

36. קיזוז

חובות שהשותפים חבים זה לזה עקב השיתוף ניתנים לקיזוז.

סימן ב': פירוק השיתוף

37. הזכות לתבוע פירוק השיתוף

(א) כל שותף במקרקעין משותפים זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף.

(ב) היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה את הזכות לדרוש פירוק השיתוף לתקופה העולה על שלוש שנים, רשאי בית המשפט, כעבור שלוש שנים, לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות הענין.

38. פירוק על פי הסכם או צו בית המשפט

(א) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים: נקבעה בהסכם חלוקת המקרקעין בעין, טעון ההסכם אישור המפקח המאשר כי החלוקה תואמת את הוראות חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965, וכל חיקוק אחר בנדון.

(ב) באין הסכם כאמור בסעיף קטן (א) יהיה פירוק השיתוף על פי צו בית המשפט בהתאם לסעיפים 39 עד 43.

39. פירוק דרך חלוקה

(א) במקרקעין הניתנים לחלוקה יהיה פירוק השיתוף בדרך של חלוקה בעין.

(ב) היתה החלוקה בעין אפשרית רק אם ישולמו תשלומי איזון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בתשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות הענין; על תשלומי האיזון יחולו הוראות סעיף 25, בשינויים המחוייבים.

(ג) ראה בית המשפט צורך בכך, רשאי הוא לצוות על רישום זיקת הנאה בין החלקות.

40. פירוק דרך מכירה

(א) במקרקעין שאינם ניתנים לחלוקה, וכן אם נוכח בית המשפט כי חלוקה בעין תגרום הפסד ניכר לשותפים, כולם או מקצתם, יהיה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין וחלוקת הפדיון.

(ב) המכירה תהיה בדרך שנמכרים מקרקעין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת שנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.

40א. דירת מגורים של בני זוג

(א) החליט בית המשפט לפי סעיף 40, על פירוק השיתוף במקרקעין משותפים שהם דירה של בני זוג המשמשת להם למגורים, בדרך של מכירה, לא יורה על ביצועה והמכירה תעוכב, כל עוד לא נוכח בית המשפט כי לילדי בני הזוג הקטינים ולבן הזוג המחזיק בהם, יחדיו, נמצא הסדר מגורים אחר המתאים לצרכיהם, לרבות הסדר ביניים למגורים זמניים המתאים לצרכיהם, לתקופה שיקבע.

(ב) הוראות סעיף 33 לחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972, לא יחולו לגבי מי שהיה שותף בדירה שבית המשפט החליט על פירוק השיתוף בה, כאמור בסעיף קטן (א)."

41. פירוק במקרים מיוחדים

(א) היתה מניעה לחלוקת המקרקעין בעין רק לגבי אחד השותפים ולאותו שותף היו מקרקעין הגובלים במקרקעין המשותפים והוא הסכים שחלקו יצורף למקרקעין הגובלים, יחולקו המקרקעין לפי זה.

(ב) היתה מניעה לחלוקה בעין בין כל השותפים אך אין מניעה לחלוקה זאת אם שותפים אחדים יטלו חלקיהם במשותף ואותם שותפים הסכימו לכך, יחולקו המקרקעין לפי זה.

(ג) היתה המניעה לחלוקה בעין רק לגבי מקצת השותפים, רשאים האחרים לקיים את המקרקעין בידם במשותף או לחלקם ביניהם, ובלבד שישלמו לאותם השותפים מה שהיה נופל בחלקם אילו המקרקעין היו נמכרים כאמור בסעיף 40.

42. פירוק דרך הפיכה לבית משותף

(א) היה עיקר המקרקעין המשותפים בית הראוי להירשם כבית משותף, רשאי בית המשפט, לאחר שקיבל חוות דעת של המפקח, לצוות על פירוק השיתוף בדרך של רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים והקצבת דירות לשותפים לפי חלקיהם.

(ב) היה פירוק השיתוף כאמור בסעיף קטן (א) אפשרי רק אם ישולמו תשלומי איזון משותף לשותף, רשאי בית המשפט לחייבם בתשלומים כאלה, אם נראה לו הדבר יעיל וצודק בנסיבות הענין; על תשלומי האיזון יחולו הוראות סעיף 25, בשינויים המחוייבים.

43. משאלות השותפים

בית המשפט יתחשב ככל האפשר כדרישת מקצת השותפים לקיים את השיתוף ביניהם ובשאר משאלותיהם של שותפים.

44. ניהול ושימוש עד לפירוק

בית המשפט רשאי לתת צו זמני בדבר סדרי ניהול המקרקעין והשימוש בהם עד לסיום הליכי הפירוק.

45. שיתוף בזכויות אחרות

הוראות הסימן הקודם והסימן הזה, ככל שהן נוגעות לענין, יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכויות אחרות במקרקעין כשהן של כמה בני אדם.

סימן ג': בניה ונטיעה במקרקעין משותפים

46. פירוק השיתוף בשל הקמת מחוברים שלא כדין

הקים שותף מחוברים במקרקעין המשותפים בלי שהיה זכאי לכך על פי דין או לפי הסכם עם יתר השותפים (להלן – שותף מקים), רשאי כל אחד משאר השותפים, על אף כל הגבלה בהסכם השיתוף, לדרוש פירוק השיתוף בהתאם להוראות סימן ב'; לא נדרש פירוק השיתוף, יחולו הוראות פרק ד' בשינויים המחויבים.

47. פירוק השיתוף דרך חלוקה

בפירוק השיתוף בדרך של חלוקת המקרקעין בעין יקבע בית המשפט ככל האפשר את חלקתו של השותף המקים בצורה שתכלול את המחוברים.

48. פירוק השיתוף דרך מכירה

היה פירוק השיתוף בדרך של מכירת המקרקעין והמחיר שנתקבל עלה על המחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים, זכאי השותף המקים להחזרת השקעתו במחוברים, אולם לא יותר מן ההפרש בין שני המחירים; היה המחיר שנתקבל פחות מהמחיר שהיה מתקבל ממכירת המקרקעין בלי המחוברים, ישלם השותף המקים לשותפים האחרים את ההפרש לפי חלקיהם במקרקעין.

סימן ד': מחוברים שבמיצר

49. בעלות ושימוש

(א) קירות, גדרות, עצים, ומחוברים כיוצא באלה הנמצאים במיצר של מקרקעין שכנים (להלן – מחוברים שבמיצר), יראום כנכסים בבעלות משותפת של בעלי המקרקעין השכנים, כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר.

(ב) מחוברים שבמיצר רשאי כל אחד מבעלי המקרקעין להשתמש בהם למטרה שלשמה הוקמו, וחייב הוא להשתתף בהוצאות הדרושות כדי להחזיקם במצב תקין לפי שיעור שהוסכם ביניהם, ובאין הסכם כזה – בחלקים שווים, זולת אם מידת השימוש בהם היתה שונה.

50. פירות שנשרו לתחום אחר

עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר, פירותיהם שנשרו לתחום מקרקעין שכנים הם של השכן; נשרו למקום שיש לציבור גישה חפשית אליו, זכאי כל עובר ושב ליטול אותם לעצמו.

51. צמחים הגדלים סמוך למיצר

עצים או צמחים אחרים הגדלים סמוך למיצר וענפיהם או שורשיהם מתפשטים לתוך מקרקעין שכנים, אין בעל המקרקעין השכנים או המחזיק בהם (להלן – השכן) רשאי לדרוש סילוק הענפים או השרשים, אלא אם יש בהם כדי להזיק למקרקעין או להפריע לו במידה בלתי סבירה בהנאה מן המקרקעין; דרש השכן מבעל הצמחים לסלק ענפים או שרשים כאלה ולא סולקו תוך זמן סביר, רשאי הוא לסלקם בעצמו על חשבון בעל הצמחים.

פרק ו': בתים משותפים

53. תחולת דיני מקרקעין

כל הוראה בחוק זה, וכל דין החל על מקרקעין, יחולו גם על דירות בבית משותף, בשינויים המחוייבים; ומקום שמדובר ברישום בפנקסי המקרקעין, רואים אותו כאילו מדובר ברישום בפנקס הבתים המשותפים.

54. בעלות נפרדת בדירות

על אף האמור בסעיף 13 תהא דירה בבית משותף נושא נפרד לבעלות, לזכויות ולעסקאות.

סימן ב': דירות ורכוש משותף

55. חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות

(א) לכל דירה בבית משותף צמוד חלק בלתי מסויים ברכוש המשותף של אותו בית משותף.

(ב) עיסקה בדירה תחול גם על החלק ברכוש המשותף הצמוד אליה, ואין תוקף לעסקה ברכוש המשותף בנפרד מן הדירה; אין בהוראה זו כדי למנוע פעולה הכאה להקטין או להגדיל את שטח הקרקע שברכוש המשותף.

(ג) בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון, כמשמעותו בסימן ג' לפרק זה (להלן – התקנון), שחלק מסויים של הרכוש המשותף יהיה צמוד לדירה פלונית, ובלבד שלא יקבעו זאת ביחס לחדרי מדרגות, מעליות, מקלטים ומיתקנים המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות; הוצמד חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, לא יחולו עליו הוראות פרק זה בנוגע לרכוש המשותף, ודינו לכל דבר כדין הדירה שאליה הוצמד.

56. אי־תחולת פרק ה'

(א) הוראות פרק ה' לא יחולו על הרכוש המשותף.

(ב) האמור בסעיף קטן (א) אין בו כדי למנוע בעלות משותפת בדירה או פירוק השיתוף בדירה כזאת.

57. החלק ברכוש המשותף

(א) שיעורו של החלק ברכוש המשותף הצמוד לכל דירה יהיה לפי יחס שטח רצפתה אל שטח הרצפה של כל הדירות שבבית המשותף, זולת אם נקבע בתקנון שיעור אחר; בחישוב שיעורו של חלק כאמור לא יעברו את תחום חלקי המאה.

(ב) בחישוב שטח הרצפה לענין סעיף קטן (א) לא יובאו בחשבון שטחם של גזוזטראות ושל קירות חיצוניים, אלא אם נקבעה בתקנון הוראה אחרת.

(ג) הוצמד חלק מסויים של הרכוש המשותף לדירה פלונית, יובא שטחו בחשבון לענין סעיף קטן (א) בשיעור שנקבע לכך בתקנון, ובאין קביעה כזאת – בשיעור שקבע המפקח לפי הנסיבות.

58. נשיאת הוצאות

(א) בעל דירה חייב להשתתף בהוצאות הדרושות להחזקתו התקינה ולניהולו של הרכוש המשותף ולהבטחת השירותים המחוייבים על פי דין או המקובלים על פי

הנוהג לפי יחס שטח רצפת דירתו אל שטח הרצפה של כל הדירות שבבית המשותף, זולת אם נקבע בתקנון שיעור השתתפות אחר. לענין זה, "החזקה תקינה" – שמירה על מצבו של הרכוש המשותף כפי שהיה בעת גמר הבניה, לרבות שיפורים שבוצעו בו לאחר מכן בהסכמת בעלי הדירות.

(ב) בוטל

59. בית משותף המורכב ממבנים או מאגפים

(א) מקום שבית משותף מורכב ממבנים אחדים או מאגפים אחדים אשר לכל אחד מהם כניסה נפרדת או מיתקנים נפרדים (להלן – בית מורכב) ובעלי הדירות קבעו בתקנון כי הרכוש המשותף, כולו או חלק ממנו, שבתחומי כל מבנה או אגף יהיה צמוד לדירות שבאותו מבנה או אגף, או שהחזקתו וניהולו יהיו נפרדים, תחול חובת ההשתתפות בהוצאות ההחזקה והניהול של הרכוש המשותף כאמור, על בעלי הדירות שבאותו מבנה או אגף בלבד; בעלי הדירות רשאים לקבוע בתקנון שיקיימו אסיפה כללית ונציגות נפרדת לגבי אותו מבנה או אגף.

(ב) באין קביעה בתקנון כאמור בסעיף קטן (א), רשאי המפקח להורות כי בית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (א) אם נוכח שנסיבות הענין מצדיקות לעשות כן; הורה המפקח כאמור יקבע את חלקי הרכוש המשותף שיחול עליהם סעיף קטן (א).

(ג) אין בקביעה שבית מורכב יתנהל כאמור בסעיף קטן (א) כדי לגרוע מהוראות החוק החלות על הרכוש המשותף בבית כאמור, שהחזקתו וניהולו לא הופרדו.

59א. התקנת דוד שמש

(א) בעל דירה רשאי, בכפוף לאמור בסעיף קטן (ב), ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים, להתקין במקום סביר על גג הבית המשותף שהוא רכוש משותף, דוד לחימום מים על ידי השמש (להלן – דוד שמש), ולהתקין בדרך סבירה את המיתקנים הקשורים לכך והצינורות להולכת המים לדירתו, ובלבד שנתקיימו כל אלה:

(1) הוא קיבל היתר להתקנה לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965, ומילא אחרי תנאי ההיתר;

(2) ביום מתן ההיתר לא שימש המקום שעליו יותקן דוד השמש, במשך תקופה סבירה, את בעלי הדירות למטרה כלשהי שהוסכם עליה, בין בהחלטה של בעלי הדירות ובין בהתנהגותם, והוא לא נועד ביום האמור לשמש למטרה כלשהי לפי תקנון הבית המשותף;

(3) התקנת המיתקנים והצינורות תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בחזות הבית.

(ב) בעל דירה בבית משותף שגגו אינו מספיק למספר דודי שמש כמספר הדירות בבית, לא יהיה רשאי להתקין דוד שמש כאמור בסעיף קטן (א) אלא לאחר שקיבל את הסכמת כל בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם בעל דירה אחרת התנגד מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, רשאי המפקח להרשות את התקנת דוד השמש.

(ג) תעודה בחתימת מהנדס הועדה המקומית לתכנון ולבניה תשמש ראיה לענין היותו של גג הבית מספיק או לא מספיק למספר דודי שמש כמספר הדירות בבית; בתעודה האמורה יקבע המהנדס לכמה דודי שמש מספיק גג הבית.

59ב. הינתקות ממערכת חימום מרכזית

(א) בעל דירה רשאי להינתק על חשבונו מהמערכת המרכזית לחימום מים או להסקה (להלן – המערכת המרכזית), ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים, ובלבד שאם המערכת המרכזית משולבת לחימום מים ולהסקה לא יהיה רשאי להינתק מאחד מהם בלבד; אין בהוראה זו כדי לגרוע מהוראת סעיף 2 לתקנון המצוי שבתוספת לחוק.

(ב) שר האנרגיה והתשתית יקבע בתקנות, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, מהי הינתקות לענין סעיף זה, מה התנאים המאפשרים הינתקות ובאילו תנאים היא תבוצע.

(ג) הינתקות כאמור בסעיף קטן (א) לא תגרע מזכויותיו של בעל הדירה במערכת המרכזית שניתק ממנה, ולא תפטור אותו מהחובה לשאת בהוצאות הדרושות להחזקתה התקינה.

(ד) שר המשפטים, בהתייעצות עם שר האנרגיה והתשתית ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, יקבע בתקנות הוראות בענין תשלום הוצאות כאמור בסעיף קטן (ג) שישלם בעל הדירה שניתק מהמערכת המרכזית, וכן בענין חלקו בהוצאות השוטפות להפעלת המערכת המרכזית, בהביאו בחשבון את שיעור הגידול בהוצאות אלה שנגרם לדיירים האחרים, כתוצאה מההינתקות.

59ג. התאמות לאדם עם מוגבלות

(א) בסעיף זה –

"אדם עם מוגבלות" – כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998;

"הנציבות" – נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, כמשמעותה בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998;

"רופא" – רופא מורשה לפי פקודת הרופאים [נוסח חדש], התשל"ז–1976.

(ב) בעל דירה שהוא, שבן משפחתו המתגורר עמו, או שאדם השוכר ממנו את הדירה, הוא אדם עם מוגבלות, רשאי, בכפוף להוראות סעיפים קטנים (ג) ו־(ד), לבצע התאמה ברכוש המשותף כמפורט בחלקים א' עד ג' לתוספת השניה (להלן – התאמה), ובלבד שנתקיימו כל אלה:

(1) היה ביצוע ההתאמה עבודה או שימוש הטעונים היתר לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965 – בעל הדירה קיבל היתר לפי החוק האמור ומילא אחר תנאי ההיתר;

(2) רופא, פיזיותרפיסט או מרפא בעיסוק אישר בחתימתו במסמך הערוך לפי הטופס שבחלק ד'

לתוספת השניה, כי ביצוע התאמה, כפי שפירט דרוש לאדם עם המוגבלות, בשל מוגבלותו, לשם נגישותו הבטוחה והעצמאית לדירה או לרכוש המשותף המשמש אותה;

(3) ההתאמה אינה מונעת מבעלי הדירות האחרים להשתמש ברכוש המשותף שימוש סביר, וההתאמה תיעשה בדרך שתצמצם ככל האפשר את הפגיעה בבעלי הדירות האחרים ובחזות הבית;

(4) ביצוע ההתאמה ייעשה על חשבון בעל הדירה;

(5) בעל הדירה או מי מטעמו, מסר, לא יאוחר מארבעים ימים לפני מועד ביצוע ההתאמה, הודעה מפורטת בכתב לנציגות הבית המשותף אודות הכוונה לבצע את ההתאמה ומהותה; באין נציגות לבית, תומצא הודעה כאמור לכל דירה בבית המשותף.

(ג) (1) ביצוע ההתאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק א' שבתוספת השניה אינו טעון הסכמת בעלי הדירות האחרים בבית המשותף.

(2) ביצוע התאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק ב' שבתוספת השניה טעון הסכמת רוב בעלי הדירות בבית המשותף.

(3) ביצוע התאמה מבין ההתאמות המנויות בחלק ג' שבתוספת השניה טעון הסכמת בעלי הדירות שבבעלותם שישים אחוזים מן הדירות בבית המשותף.

(ד) מצא המפקח כי בעל דירה התנגד מטעמים בלתי סבירים לביצוע התאמה או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, והחליט להרשות את ביצוע ההתאמה, תבוא החלטתו במקום הסכמתו של בעל אותה דירה לענין סעיף קטן (ג)(2) ו־(3).

(ה) נציגות הבית המשותף, וכן בעל דירה הרואה עצמו נפגע מביצוע התאמה, רשאים לפנות בתביעה למפקח בתוך 30 ימים מן היום שבו נתקבלה ההודעה האמורה בסעיף קטן (ב)(5); אין בהגשת התביעה כרי למנוע את ביצוע ההתאמה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת; המפקח רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להאריך את המועד להגשת תביעה לפי סעיף קטן זה.

(ו) בעל דירה שביצע התאמה יישא בכל ההוצאות השוטפות הדרושות לאחזקתו התקינה של תוצר ההתאמה; ואולם אם תוצר ההתאמה מיועד לשמש את כל בעלי הדירות או את מרביתם, יישאו כל בעלי הדירות בהוצאות האמורות.

(ז) אסיפת הדיירים רשאית להחליט, כי עם חלוף הצורך בהתאמה, לרבות במקרה שבו הפסיק האדם עם המוגבלות להתגורר בדירה, על בעל הדירה להסיר את ההתאמה, להחזיר את המצב לקדמותו, ולשאת בכל ההוצאות הכרוכות בכך; החלטה לפי סעיף קטן זה תתקבל לא יאוחר מ־90 ימים ממועד חלוף הצורך בהתאמה כאמור.

(ח) שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם הנציבות ועם ארגונים העוסקים בקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, ובאישור ועדת העבודה הרווחה והבריאות של הכנסת, לשנות, בצו, את התוספת.

(ט) הוראות סעיף זה, למעט סעיף קטן (ב)(2), יחולו, בשינויים המחויבים, על בעל דירה, שהוא או שאדם השוכר ממנו את הדירה, חייב בביצוע סידורי נגישות ברכוש המשותף לפי הוראות פרק ה'1 לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח–1998, ככל שהדבר נדרש לצורך הגעה למקום הציבורי או לשירות הציבורי, לפי הענין, וכדי לאפשר שימוש והנאה סבירים, בנסיבות הענין, מהמקום הציבורי או מהשירות הציבורי; סעיף זה לא יחול על מקום ציבורי או שירות ציבורי אם קיים מקום ציבורי או שירות ציבורי חליפי נגיש במרחק סביר, המופעל או מוחזק בידי בעל הדירה או השוכר, הכל לפי הענין.

59ד. החלפת ספק גז

(א) בסעיף זה, "מערכת גז מרכזית" – מערכת להספקת גז שבאמצעותה מסופק גז לשתי דירות או יותר.

(ב) בבית משותף שבו קיימת מערכת גז מרכזית, רשאים בעלי הדירות הרוכשים גז באמצעות המערכת האמורה להחליט על סיום כל החוזים שנחתמו עם ספק הגז או באמצעותו, ולהתקשר עם ספק גז אחר כדי לרכוש גז ממנו או באמצעותו; החלטה כאמור טעונה הסכמה בכתב של יותר ממחצית מבעלי הדירות.

(ג) הוחלף ספק הגז כאמור בסעיף קטן (ב), לא יהיה רשאי בעל דירה הקשור לאותה מערכת, להתקין מיתקן גז נפרד להספקת גז לדירתו.

59ה. מיתקני גז

(א) מיתקנים או צנרת של מערכת גז מרכזית בבית משותף שנועדו לשמש דירה מסויימת בלבד, יהוו חלק מאותה דירה, בין אם הם נמצאים בתוך הדירה ובין אם הם נמצאים מחוץ לדירה.

(ב) מיתקנים או צנרת של מערכת גז מרכזית שנועדו לשמש את כל בעלי הדירות או חלקם, למעט מכל, מונה או וסת הניתנים לפירוק, יהוו חלק מהרכוש המשותף.

(ג) הוראה, בתקנון או בחוזה, העומדת בסתירה לסעיפים קטנים (א) או (ב) – בטלה, זולת אם היא מיטיבה עם בעלי הדירות.

59ו. התקנת מעלית

(א) בעלי דירות שבבעלותם שני שלישים מהדירות בבית המשותף, רשאים להחליט באסיפה הכללית על התקנת מעלית ברכוש המשותף, אם נתקיימו תנאים אלה:

(1) ניתן לקבל היתר בניה להתקנת המעלית לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965;

(2) ניתן להתקין את המעלית באופן שלא יהיה בו כדי לגרום פגיעה מהותית בדירות האחרות או בחלקן, ברכוש המשותף או בחזות הבית.

(ב) (1) בעלי הדירות המחליטים על התקנת המעלית ישאו בהוצאות התקנתה, ורשאים הם להסכים כי רק מקצתם ישאו בהוצאות כאמור;

(2) בעלי הדירות בקומת הקרקע לא ישאו בהוצאות התקנת המעלית, אף אם הם נמנים עם המחליטים להתקינה;

(3) כל בעלי הדירות יהיו חייבים להשתתף בהוצאות החזקתה והפעלתה של המעלית;

(4) התשלומים שבהם ישאו בעלי הדירות לפי סעיף קטן זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם התשלומים.

(ג) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון מוסכם, כי הוראות סעיף זה לא יחולו עליהם;

(2) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר התקנת מעלית;

(ד) (1) ההוראות בפרק ו׳ סימן ד׳ יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחוייבים.

(2) המפקח רשאי להורות על ביטול החלטה שהתקבלה לפי סעיף זה, על שינויה או על התנייתה בתנאים, לרבות בפיצוי, הכל כפי שימצא לנכון.

59ז. הפעלת מעלית כמעלית שבת

(א) בבית משותף שבו דירות המשמשות למגורים, כולן או חלקן, ושבו מותקנת יותר ממעלית אחת ובאחת המעליות הותקן מנגנון פיקוד שבת, רשאי כל בעל דירה לדרוש כי המעלית שבה הותקן המנגנון תופעל כמעלית שבת; דרש בעל דירה כאמור, תופעל המעלית כמעלית שבת.

(ב) שר המשפטים יקבע את זמני הפעלת מעלית שבת בהתחשב, בין השאר, במספר האנשים הדורשים את הפעלתה ובצורכיהם.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב) רשאים כל בעלי הדירות בבית המשותף להחליט על הפעלת מעלית שבת בשעות מסוימות.

(ד) בעלי הדירות הדורשים את הפעלת מעלית השבת יישאו בהוצאות החזקתה והפעלתה הנובעות מהפעלת המעלית כמעלית שבת.

(ה) התשלומים שבהם יישאו בעלי הדירות לפי סעיף זה, יהיו בהתאם ליחס שבין שטח רצפת כל דירה לבין שטח הרצפה של כל הדירות שבעליהן נושאים באותם תשלומים.

(ו) לענין סעיף זה, בבית מורכב כמשמעותו בסעיף 59, יראו כל מבנה או אגף בו כבית משותף.

(ז) הוראות פרק ו׳ סימן ד׳ יחולו על הדיון לפי סעיף זה בפני המפקח, בשינויים המחויבים.

(ח) בסעיף זה –

״מנגנון פיקוד שבת״ – כהגדרתו בחוק התקנת מעליות שבת בבנינים ציבוריים ובבניני מגורים (הוראות ותיקוני חקיקה), התשס״א–2001;

״מעלית שבת״ – מעלית שבה מותקן מנגנון פיקוד שבת ושהתקיימו לגביה הוראות סעיף קטן (א).;

59ח. תאורה בשבת ובמועד

(א) בעל דירה רשאי, בלא הסכמת בעלי הדירות האחרים, להתקין, על חשבונו, מנגנון המאפשר הפעלה אוטומטית של תאורה בלא חילול שבת (בסעיף זה – המנגנון) ברכוש המשותף והוא יישא בהוצאות החזקתו של המנגנון והפעלתו, ובלבד שהתקיימו כל אלה:

(1) נמסרה על כך הודעה מוקדמת בכתב לנציגות הבית המשותף ובאין נציגות לבית, תימסר הודעה כאמור לכל דירה בבית המשותף;

(2) ניתנה התחייבות מצד בעל הדירה להשיב את המצב לקדמותו ולשאת בהוצאות הכרוכות בכך אם לא יהיה עוד צורך במנגנון;

(3) אין בהפעלת המנגנון משום פגיעה או מטרד בבעל דירה אחרת.

(ב) בבית מורכב, כהגדרתו בסעיף 59, תימסר הודעה כאמור בסעיף קטן (א)(1) לבעלי הדירות באותה כניסה.

60. בית משותף שנהרס

(א) נהרס בית משותף, כולו או מקצתו, מכל סיבה שהיא, ובעלי הדירות ששלושה רבעים לפחות מהרכוש המשותף צמודים לדירותיהם (להלן – המשקמים) החליטו להקים את הבית מחדש או לתקנו, ישא כל בעל דירה בהוצאות הכרוכות בכך לגבי דירתו, ובעלי כל הדירות ישתתפו בהוצאות הכרוכות בכך לגבי הרכוש המשותף, כל אחד לפי החלק ברכוש המשותף הצמוד לדירתו.

(ב) סירב בעל דירה להשתתף בהקמת הרכוש המשותף או תיקונו, רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים ולאחר שנוכח שאין אפשרות מעשית להקים את הבית המשותף לגבי יתר הדירות בלבד, לצוות על בעל הדירה להעביר, תוך המועד שקבע ושלא יפחת משישה חדשים, את זכותו בדירה לאדם אחר שיקבע בעל הדירה, ושיבוא במקומו בכל הנוגע לחובת ההקמה או התיקון.

(ג) לא העביר בעל הדירה את זכותו כאמור בסעיף קטן (ב), רשאי המפקח, על פי בקשת המשקמים, לצוות על העברת הזכות למי שהציעו המשקמים, ובאין הצעה מצידם –למי שקבע המפקח, ועל רישומה על שמו של אותו אדם לאחר שישולם לבעל הדירה, או יופקד בידי המפקח, שוויה של הזכות.

(ד) נתגלעו חלוקי דעות לגבי שווי הזכות, ייקבע השווי על ידי המפקח לפי בקשת המשקמים או בעל הדירה.

(ה) כל בקשה למפקח להשתמש בסמכות מסמכויותיו לפי סעיף זה, דינה כדין תביעה לפני המפקח לפי סימן ד׳.

סימן ג': ניהול הבית המשותף

61. תקנון

בית משותף יתנהל על פי תקנון המסדיר את היחסים בין בעלי הדירות ואת זכויותיהם וחובותיהם בקשר לבית המשותף.

62. תקנון מוסכם

(א) בעלי הדירות רשאים לערוך תקנון ולשנות את הוראותיו ברוב של בעלי הדירות ששני שלישים של הרכוש המשותף צמודים לדירותיהם, אולם אין לקבוע או לשנות בתקנון זכויות של בעלי דירות או להטיל עליהם חובות או תשלומים מסוג או בשיעור שלא פורשו בחוק זה אלא בהסכמתם, ואין לקבוע הצמדה של חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית אלא בהסכמת כל בעלי הדירות.

(א1) הוצמד חלק מסויים מהרכוש המשותף לדירה פלונית, ניתן להעבירו לדירה אחרת בבית ללא הסכמת בעלי הדירות האחרים ובלבד שנתקיימו הוראות סעיף 145.

(ב) לענין סעיף קטן (א), "בעל דירה" – לרבות המחכיר בדירה המוחכרת בחכירה לדורות ומחכיר המשנה בדירה המוחכרת בחכירת משנה לדורות.

(ג) תקנון וכל שינוי בו ניתנים לרישום, ומשנרשמו, כוחם יפה גם כלפי אדם שנעשה בעל דירה לאחר מכן.

63. תקנון שנערך על ידי יחיד

תקנון ניתן לרישום אף בשעה שהבית המשותף על כל דירותיו הוא בבעלותו של אדם אחד.

64. התקנון המצוי

מקום שלא נרשם תקנון לפי סעיף 62, ובמידה שאין בתקנון שנרשם הוראה בנדון, יראו את התקנון המצוי שבתוספת כתקנון שנרשם על ידי בעלי הדירות.

65. נציגות הבית המשותף

לכל בית משותף תהיה נציגות לשם ניהול עניני הבית המשותף; הנציגות תיכון ותפעל לפי הוראות התקנון.

66. הנציגות הראשונה

(א) עם רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים ימנה המפקח שנתן את צו הרישום נציגות זמנית לאותו בית עד שתיכון הנציגות הראשונה לפי התקנון; הרכב הנציגות הזמנית יהיה בהתאם להמלצת בעלי הדירות שביקשו את הרישום; באין המלצה כזאת, ימנה המפקח נציגות זמנית לפי שיקול דעתו מבין בעלי הדירות שבבית המשותף או – אם לא היתה אפשרות מעשית לעשות כן – שלא מבין בעלי הדירות, ורשאי הוא לקבוע לה שכר שישולם לה על ידי בעלי הדירות.

(ב) דינה של נציגות שנתמנתה כאמור בסעיף קטן (א) יהא לכל דבר כדין נציגות שנכונה לפי הוראות התקנון.

67. הנוהל באין נציגות

(א) לא נכונה בבית משותף נציגות לפי הוראות התקנון, או שהנציגות אינה פועלת, רשאי המפקח למנות לאותו בית נציגות, והוראות סעיף 66 יחולו, בשינויים המחוייבים, על מינוי הנציגות, על קביעת שכרה ועל מעמדה.

(ב) קבע תקנונו של הבית המשותף בחירת הנציגות באסיפה כללית, לא ישתמש המפקח בסמכותו לפי סעיף קטן (א) אלא לאחר שכינס את בעלי הדירות לאסיפה כללית לבחירת הנציגות והנציגות לא נבחרה באסיפה, או שנוכח כי בנסיבות המקרה כינוס האסיפה לא יהיה מעשי.

68. השכר לנציגות

השכר שנקבע על ידי המפקח לנציגות שנתמנתה כאמור בסעיף 66 או בסעיף 67, דינו כדין הוצאה שבעלי הדירות חייבים להשתתף בה כאמור בסעיף 58.

69. הנציגות–מורשה של בעלי הדירות

הנציגות תשמש מורשה של כל בעלי הדירות בכל ענין הנוגע להחזקתו התקינה ולניהולו של הבית המשותף, והיא זכאית בענינים אלה להתקשר בחוזים ולהיות צד בכל הליך משפטי ובכל משא ומתן אחר בשם כל בעלי הדירות.

70. אסיפה כללית

קבע תקנונו של בית משותף הוראות בדבר קיום אסיפה כללית של בעלי הדירות והאסיפה לא נתכנסה במועדה בהתאם להוראות התקנון, רשאי המפקח לכנסה ולקבוע את סדר יומה, והוראות התקנון בדבר אסיפה כללית יחולו כאילו כונסה בהתאם להוראותיו.

71. החלטות בעלי הדירות

(א) החלטה של בעלי הדירות שנתקבלה בהתאם לתקנון ונרשמה בספר ההחלטות תחייב כל בעל דירה, בין שהיה בעל דירה בשעת קבלת ההחלטה ובין שהיה לבעל דירה אחרי קבלתה; ספר ההחלטות יהיה פתוח לעיון בכל עת סבירה לכל בעל דירה.

(ב) (1) בעלי הדירות רשאים לקבוע, בתקנון או בהחלטה שהתקבלה ברוב של בעלי הדירות ששני שלישים של הרכוש המשותף צמודים לדירותיהם, כי הניהול וההחזקה התקינה של הרכוש המשותף, כולם או רובם, יתבצעו על ידי מי שבעלי הדירות יתקשרו עמו למטרה כאמור (בחוק זה – מתחזק).

(2) החלטה לענין התקשרות עם מתחזק מסוים או לענין החלפתו תתקבל בידי בעלי הדירות שיותר ממחצית הרכוש המשותף צמוד לדירותיהם.

(ג) דינו של שכר המתחזק כדין הוצאה שבעלי דירות חייבים להשתתף בה, כאמור בסעיף 58(א).

(ד) על המתחזק יחולו, לענין ניהול החשבונות ואישורם והמצאת מידע לבעלי הדירות, החובות המוטלות על גזבר בסעיף 16 לתקנון המצוי שבתוספת.

סימן ג1: שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבניה

71א. הגדרות

בסימן זה –

"חוק התכנון והבניה" – חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965;

"זכויות בניה" – זכויות לבניה בבית משותף לפי תכנית בת־תוקף כמשמעותה בפרק ג, לחוק התכנון והבניה;

"הרחבה" – הגדלה של שטח דירה קיימת בבית המשותף שניתן לקבל לגביה היתר בניה לפי תכנית בת־תוקף.

71ב. שינויים ברכוש המשותף ובזכויות הבניה

(א) על אף הוראות סעיף 62(א) סיפה, או סעיף 12(ב) לתקנון המצוי שבתוספת, רשאים מי שבבעלותם שלושה רבעים מהדירות ושני שלישים מהרכוש המשותף צמוד לדירותיהם, להחליט בדבר הוצאה של חלקים מסויימים מהרכוש המשותף והצמדתם לדירה פלונית, לשם בניה שמטרתה הרחבת אותה דירה, וכן להחליט בדבר חלוקת זכויות הבניה הנדרשות לצורך זה.

(ב) לא תתקבל החלטה באמור בסעיף קטן (א) אם יש בה כדי לפגוע בזכויות בניה יחסיות של כל בעל דירה להרחבה לפי סימן זה.

(ג) בעל דירה שהורחבה ייראה כמי שהסכים להרחבה דומה של כל דירה אחרת באותו בנין.

(ד) נתקבלה החלטה כאמור בסעיף קטן (א), חייב בעל דירה, שדירתו ניתנת להרחבה בשיעור יחסי העולה על חלקו ברכוש המשותף והמבקש להרחיבה, לשלם במועד החלטת ההרחבה, תשלומי איזון לבעל דירה שדירתו אינה ניתנת להרחבה או שההרחבה פחותה מחלקו היחסי ברכוש המשותף.

(ה) לא הגיעו בעלי הדירות להסכמה באשר לגובה תשלומי האיזון, יקבעו התשלומים על ידי שמאי מקרקעין, שימונה בהסכמה.

(ו) הוצאות השמאות יחולו על בעלי הדירות בהתאם לחלקם היחסי ברכוש המשותף, לפני החלטת ההרחבה.

(ז) לא תתקבל החלטת הרחבה שיש בה כדי למנוע מבעל דירה את האפשרות לבנות סוכה, אם נהג לעשות כן לפני ההחלטה.

71ג. הגשת תביעה למפקח

(א) בעל דירה המתנגד להחלטה שנתקבלה כאמור בסעיף 71ב(א), וטוען לפגיעה מהותית בזכויותיו, בעל דירה המבקש מינוי שמאי מקרקעין בהעדר הסכמה, או בעל דירה החולק על קביעת השמאי רשאי לפנות למפקח בתביעה.

(ב) התביעה תוגש תוך 30 ימים מיום קבלת ההחלטה, ואם בעל הדירה לא היה נוכח בעת קבלת ההחלטה, תוך 30 ימים מיום המצאת ההחלטה;המפקח רשאי להאריך את המועד להגשת התביעה מטעמים מיוחדים שיירשמו.

(ג) הוראות סימן ד' לפרק זה יחולו על הדיון בפני המפקח, בשינויים המחוייבים.

(ד) ראה המפקח כי נפגעה זכותו של בעל דירה, פגיעה מהותית, או כי טעה שמאי המקרקעין שנקבע כאמור, רשאי הוא להורות על ביטול ההחלטה שנתקבלה, לשנותה או להתנותה בתנאים, הכל כפי שימצא לנכון, בין בדרך של תשלומי איזון ובין בדרך אחרת, וכן רשאי הוא ליתן הוראות לענין סדרי הרישום בלשכת רישום המקרקעין.

(ה) אין בפניה למפקח, כשלעצמה, בדי להוות עילה לעיכוב ביצוע ההרחבה, אלא אם כן הורה המפקח אחרת.

71ד. תחולה

(א) בעלי הדירות בבית משותף רשאים לקבוע, בתקנון מוסכם, כי הוראות סימן זה לא יחולו עליהם.

(ב) אין בהוראות סימן זה כדי לגרוע מהוראה מיוחדת הקיימת בתקנון מוסכם בדבר הרחבת דירה או זכויות בניה.

פרק ו'1 : בתים שאינם רשומים כבתים משותפים

77א. הגדרות

בפרק זה –

"בית" – מבנה של קבע, שיש בו לפחות שתי דירות, ובכלל זה הקרקע שעליה נבנה, ואינו רשום כבית משותף;

"דירה" – חדר או תא, או מערכת חדרים או תאים, שנועדו לשמש יחידה שלמה ונפרדת למגורים, לעסק או לכל צורך אחר;

"בעל דירה" – מי שעל פי הסכם בכתב זכאי להירשם כבעל דירה בבית או שהוא רשום או זכאי על פי הסכם בכתב להירשם כחוכר לדורות או כחוכר משנה לדורות ; כל מחזיק בדירה בבית יראוהו לענין פרק זה כבעל דירה, כל עוד לא הוכיח שאינו כך;

"רכוש משותף" – כל חלקי הבית חוץ מהדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסד, חדרי המדרגות, מעליות, מקלטים וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם בתחומי דירה מסויימת.

77ג. תקנון

בית יתנהל לפי התקנון המצוי שבתוספת.

77ד. הנציגות הראשונה

(א) המפקח רשאי למנות לבית נציגות זמנית עד שתיכון הנציגות הראשונה לפי התקנון; הרכב הנציגות הזמנית יהיה בהתאם להמלצת הבעלים של מחצית הדירות; באין המלצה כזאת, ימנה המפקח נציגות זמנית לפי שיקול דעתו מבין בעלי הדירות שבבית, או – אם לא היתה אפשרות מעשית לעשות כן – שלא מבין בעלי הדירות, ורשאי הוא לקבוע שכר שישלמו לה בעלי הדירות.

(ב) דינה של נציגות שנתמנתה כאמור בסעיף קטן (א) יהא לכל דבר כדין נציגות שנכונה לפי הוראות התקנון.

77ה. הנוהל באין נציגות

לא נכונה בבית נציגות לפי הוראות התקנון, או שהנציגות אינה פועלת, רשאי המפקח למנות לאותו בית נציגות, והוראות 77ד יחולו, בשינויים המחוייבים, על מינוי הנציגות, קביעת שכרה ומעמדה.

77ו. דין בית שנרשם

בית שנרשם בפנקס הבתים המשותפים לאחר שהתנהל לפי פרק זה יחולו עליו הוראות אלה:

(1) זכות או חובה שהיתה לנציגות הבית ערב הרישום תהיה לנציגות הבית המשותף שנכונה לאחר רישומו;

(2) הליך משפטי עקב סכסוך כאמור בסעיף 72 שהוחל בו ערב הרישום, ימשיכו בו ויראוהו, בשינויים המחוייבים, כאילו הוגש לפי סימן ד׳ לפרק ו׳.

פרק ז׳: זכויות במקרקעי הזולת

סימן א׳: שכירות

78. שכירות של חלק מסויים של מקרקעין

על אף האמור בסעיף 13 ניתן להשכיר חלק מסויים של מקרקעין.

79. דינה של שכירות קצרה

(א) על אף האמור בסעיפים 7 ו־8, שכירות לתקופה שאינה עולה על חמש שנים אינה טעונה רישום, והתחייבות לעשות עסקה כזאת אינה טעונה מסמך בכתב.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על שכירות שיש עמה ברירה להאריך את תקופתה לתקופה כוללת העולה על חמש שנים, ולא על שכירות שתקופתה, כולה או מקצתה, חלה כעבור חמש שנים מגמירת חוזה השכירות.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי למנוע רישום של שכירות שאינה טעונה רישום, אם ביקשו זאת הצדדים.

80. שכירות קצרה נוגדת

הושכרו מקרקעין בשכירות שאינה טעונה רישום ולא נרשמה, ולפני שנמסרו לשוכר חזר המשכיר והשכירם לאדם אחר בשכירות שאינה טעונה רישום והנוגדת את השכירות הראשונה, זכותו של השוכר הראשון עדיפה, אך אם השני שכר וקיבל את המקרקעין בתום לב – זכותו עדיפה.

81. שיעבוד שכירות במשכנתה או בזיקת הנאה

(א) שכירות שנרשמה, רשאי השוכר, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות, לשעבדה במשכנתה בלי הסכמת המשכיר והוראות סימן ב׳ יחולו, בשינויים המחוייבים.

(ב) שכירות שנרשמה, רשאי השוכר, בכפוף למוסכם בתנאי השכירות, לשעבדה בזיקת הנאה בלי הסכמת המשכיר והוראות סימן ג׳ יחולו, בשינויים המחוייבים.

82. מניעת סירוב בלתי סביר

בוטל.

83. השאלה

הוראות פרק זה, יחולו, בשינויים המחוייבים, על הזכות להחזיק במקרקעין ולהשתמש בהם שלא לצמיתות, שהוקנתה שלא בתמורה.

84. דיני השכירות וחוקי הגנת הדייר

(א) בכפוף להוראות פרק זה יחולו על שכירות מקרקעין דיני השכירות הכלליים.

(ב) הוראות חוק זה אינן באות לגרוע מהוראות החוקים שענינים הגנת הדייר, לרבות חוק דמי מפתח, התשי״ח–1958.

סימן ב׳: משכנתה

85. זכות הממשכן במקרקעין הממושכנים

(א) משכנתה אינה פוגעת בזכותו של בעל המקרקעין להחזיק בהם, להשתמש בהם ולעשות בהם כל עסקה, והכל בכפוף למוסכם בתנאי המשכנתה.

(ב) עסקה שבעל המקרקעים עשה בהם לאחר שמושכנו, אין בה כדי לגרוע מזכותו של בעל המשכנתה לממש אותה, ואין לעסקה כזאת תוקף כלפי מי שרכש את המקרקעין בהוצאה לפועל של המשכנתה.

86. דרגה שנתפנתה

מושכנו מקרקעין במשכנתאות מדרגות שונות ונפדתה אחת מהן, רשאי בעל המקרקעין להביא במקומה משכנתה אחרת מאותה דרגה, אם נקבעה זכות כזאת בתנאי המשכנתה שלאחריה.

87. העברת המשכנתה

(א) בכפוף למוסכם בתנאי המשכנתה רשאי בעל המשכנתה להעביר את המשכנתה, או חלק ממנה, לאדם אחר, יחד עם החוק המובטח על ידיה, כולו או מקצתו, ללא הסכמת בעל המקרקעין.

(ב) הועברה המשכנתה ולא נודע לחייב על ההעברה, מופטר הוא על־ידי תשלום החוב לבעל המשכנתה הקודם.

88. פדיון המשכנתה לפני המועד לקיום החוב

אין בכוחם של תנאי המשכנתה כדי לגרוע מהזכות לפדות את המקרקעין הממושכנים לפני המועד לקיום החוב בהתאם להוראות סעיף 13(ב) לחוק המשכון, התשכ״ז–1967; האמור בסעיף זה לא יפגע בתנאי שהותנה לפני תחילת חוק זה.

89. הפקדת הפרעון בלשכה

רצה בעל המקרקעין לפרוע מה שמגיע ממנו על פי המשכנתה

אלא שבעל המשכנתה לא קיבלהו, רשאי בעל המקרקעין להפקיד את המגיע ממנו, כולו או מקצתו, בידי הרשם ולבקש שהרשם יפקיע את המשכנתה במידה שנפדתה; שר המשפטים רשאי להתקין תקנות לענין סעיף זה.

90. מימוש המשכנתה

מימוש המשכנתה יהיה על פי פסק דין של בית משפט או על פי צו ראש ההוצאה לפועל ובדרך האמורה בסעיף 18 לחוק המשכון, התשכ"ז–1967.

91. תחולת חוק המשכון

בכפוף להוראות פרק זה יחולו על משכנתה הוראות חוק המשכון, התשכ"ז–1967; אולם אין למשכן מקרקעין או שכירות רשומה במקרקעין אלא על ידי משכנתה.

סימן ג': זיקת הנאה

92. הזכאים

זיקת הנאה יכול שתהא לטובת מקרקעין (להלן – מקרקעין זכאים) או לטובת אדם פלוני, לטובת סוג בני אדם או לטובת הציבור.

93. צורות הזיקה

(א) זיקת הנאה יכול שתקבע –

(1) כי בעל המקרקעין הזכאים או מי שהזיקה ניתנה לטובתו זכאי לשימוש מסויים במקרקעין הכפופים;

(2) כי בעל המקרקעין הכפופים חייב להימנע מביצוע פעולה מסויימת באותם מקרקעין.

(ב) זיקת הנאה לטובת מקרקעין יכול גם שתקבע כי בעל המקרקעין הכפופים חייב לבצע בהם פעולה מסויימת או שלא יהיה זכאי למנוע ביצוע פעולה מסויימת במקרקעין הזכאים.

(ג) על אף האמור בסעיף 13 יכול שתהא זיקת הנאה לגבי חלק מסויים במקרקעין.

94. זיקה מכוח שנים

(א) מי שהשתמש בזכות הראויה להוות זיקת הנאה במשך תקופה של שלושים שנים רצופות רכש את הזיקה והוא זכאי לדרוש רישומה.

(ב) הודעה בכתב של בעל המקרקעין למי שמשתמש בזכות כאמור, לרבות הודעה לציבור, שהוא מתנגד לשימוש בזכות, מפסיקה את התקופה האמורה בסעיף קטן (א).

95. העברת הזיקה

בזיקת הנאה לטובת אדם או סוג בני אדם אין בעלי הזיקה רשאים להעביר זכותם אלא בהסכמת בעל המקרקעין הכפופים, והוא באין הוראה אחרת בתנאי הזיקה.

96. תקופת הזיקה ותנאיה

זיקת הנאה היא לתקופה בלתי מוגבלת, זולת אם נקבעה לה תקופה בתנאי הזיקה; אולם בית המשפט רשאי, על פי בקשת צד מעונין או היועץ המשפטי לממשלה, לבטל את הזיקה או לשנות תנאיה, אם ראה לעשות כן בגלל אי הפעלת הזיקה או בגלל שינוי בנסיבות השימוש בה או במצב המקרקעין הזכאים או הכפופים; ורשאי בית המשפט לפסוק פיצוי למי שנגרם לו נזק על ידי הביטול או השינוי.

97. חלוקת המקרקעין

חולקו המקרקעין הזכאים או הכפופים, תוצמד זיקת ההנאה לחלקה שהזיקה היתה לזכותה או לחובתה, לפי הענין.

98. זיקה בין מקרקעי בעל אחד

(א) בעל שתי חלקות מקרקעין רשאי לשעבד אחת מהן בזיקת הנאה לטובת השניה.

(ב) נתמזגה הבעלות במקרקעין הזכאים ובמקרקעין הכפופים בידי אדם אחד, לא תתבטל זיקת ההנאה משום כך בלבד.

(ג) אוחדו המקרקעין הזכאים והמקרקעין הכפופים לחלקה אחת, מתבטלת זיקת ההנאה.

סימן ד': זכות קדימה

99. זכות קדימה על פי הסכם

(א) בעל מקרקעין, או בעל חלק בלתי מסויים במקרקעין משותפים, רשאי לרשום זכות קדימה לגבי המקרקעין, או לגבי חלקו בהם, לטובת אדם פלוני, ומשעשה כן, לא יהיה זכאי להעבירם לאחר, אלא אם הציע אותם תחילה לבעל זכות הקדימה.

(ב) על זכות הקדימה לפי סעיף זה, יחולו הוראות הסעיפים 102–105, בכפוף למוסכם בתנאי הזכות.

100. זכות קדימה בין יורשים

(א) מקרקעין שהם משק חקלאי כמשמעותו בסעיף 114 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, והם עברו בירושה, בין על פי דין ובין על פי צוואה, ליורשים אחדים במשותף, לא יהיה יורש זכאי להעביר חלקו בהם לאחר אלא אם הציע אותו תחילה ליורש בעל זכות הקדימה.

(ב) בשנתיים הראשונות לאחר מתן צו הירושה או צו אישור הצוואה, יראו כל יורש כבעל זכות קדימה לגבי חלקו של יורש אחר; מכאן ואילך יראו כבעל זכות קדימה רק יורש שרשם תוך השנתיים הראשונות זכות קדימה לעצמו לגבי חלקו של יורש אחר.

101. זכות קדימה בין בני זוג

מקרקעין שהם בבעלות משותפת של בני זוג, והם משק חקלאי או בית עסק המתנהלים על ידיהם כמשותף או דירה המשמשת להם מגורים, לא יהיה בן זוג זכאי להעביר חלקו לאחר אלא אם הציע אותו תחילה לבן־זוגו.

102. רכישה על־פי זכות קדימה

(א) הצעה לבעל זכות קדימה תהיה בכתב, שיישלח בדואר רשום, ותציין את המחיר הנדרש בעד המקרקעין המוצעים; העתק מההצעה יישלח לרשם.

(ב) תוך שלושים יום מיום קבלת ההצעה רשאי בעל זכות הקדימה לשלם את המחיר הנדרש, בצירוף כל מס או תשלום חובה אחר המגיע ממנו בקשר לרכישה, או להפקידם בידי הרשם, ומשעשה כן, יראו את הצדדים כאילו נעשה ביניהם הסכם להעברת המקרקעין במחיר הנקוב בהצעה; הופקד המחיר, ישולם למציע עם גמר העסקה.

(ג) בעל זכות קדימה שלא שילם או הפקיד את הסכומים האמורים בסעיף קטן (ב) תוך המועד הקבוע באותו סעיף קטן, רואים אותו, בתום המועד האמור, כמי שסירב לרכוש את המקרקעין.

(ד) היו שני בעלי זכות קדימה או יותר, תישלח ההצעה לכולם; הסכימו כולם, או אחדים מהם, לרכוש את המקרקעין המוצעים, ינהגו כאמור בסעיף קטן (ב) לפי חלקו של כל אחד מהם בזכות הקדימה; סירב אחד מהם לרכוש, יעמוד חלקו לזכותם של השאר.

103. העברת המקרקעין

(א) סירב בעל זכות קדימה לרכוש את המקרקעין המוצעים לו במחיר הנדרש, יהיה המציע רשאי, תוך ששה חדשים מיום הסירוב, להעבירם כרצונו, ובלבד שלא יעבירם במחיר נמוך מהמחיר שצויין בהצעה.

(ב) העביר המציע את המקרקעין תוך תקופת ששת החדשים האמורה בסעיף קטן (א), בטלה זכות הקדימה, ואם נרשמה – תימחק; לא העבירם תוך התקופה האמורה, לא יהיה רשאי להעבירם אלא לאחר שהציעם שוב לבעל זכות הקדימה.

104. אי־תחולה על מתנות

החובה להציע מקרקעין לבעל זכות קדימה כאמור בפרק זה לא תחול על העברה ללא תמורה, אלא שזכות הקדימה לא תתבטל ותחול לגבי מי שרכש את המקרקעין ללא תמורה.

105. אי־רישום העברות

לא תירשם העברת מקרקעין שקיימת לגביהם זכות קדימה, אלא מאחר שנוכח הרשם כי נתמלאו הוראות פרק זה.

106. זכות קדימה לגבי חכירה לדורות

הוראות סימן זה בדבר העברת בעלות, יחולו, ככל שהן נוגעות לענין, גם על העברה של חכירה לדורות.

125. כוח ההוכחה של רישום

(א) רישום בפנקסים לגבי מקרקעין מוסדרים יהווה ראיה חותכת לתכנו, אולם אין בכך כדי לגרוע מהוראות סעיפים 93 עד 97 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969.

(ב) רישום בפנקסים לגבי מקרקעין לא־מוסדרים יהווה ראיה לכאורה לתכנו.

סימן ב': הערות

126. הערת אזהרה

(א) הוכח להנחת דעתו של הרשם כי בעל מקרקעין, או בעל זכות שכירות, שאילה, זיקת הנאה, זכות קדימה או משכנתה, התחייב בכתב לעשות בהם עסקה, או להימנע מעשות בהם עסקה, ירשום הרשם, על פי בקשת מי שהתחייב או מי שזכאי לפי ההתחייבות (להלן – הזכאי), הערה על כך; לענין זה אין נפקא מינה אם ההתחייבות היתה בהסכם, בהרשאה בלתי חוזרת או במסמך אחר, ואם היתה מפורשת או משתמעת, מוחלטת או מותנית.

(ב) נרשמה ההערה על־פי בקשת הזכאי בלבד, יודיע הרשם מיד על רישומה למי שהתחייב כאמור.

127. תוצאות של הערת אזהרה

(א) נרשמה הערת אזהרה וכל עוד לא נמחקה, לא תירשם עסקה הסותרת את תוכן ההערה, אלא בהסכמת הזכאי או לפי צו בית המשפט.

(ב) נרשמה הערת אזהרה ולאחר מכן הוטל עיקול על המקרקעין או על הזכות במקרקעין נשוא ההערה, או שניתן צו לקבלת נכסים בפשיטת רגל או צו פירוק נגד בעל המקרקעין או בעל הזכות במקרקעין, או שנתמנה כונס נכסים על רכושו, הרי כל עוד לא נמחקה ההערה, לא יהיה בכל אלה כדי לפגוע בזכויות הזכאי הנובעות מההתחייבות נשוא ההערה, ובלבד שטענה לביטול העסקה מחמת פשיטת הרגל או הפירוק שהיתה עומדת אילו בוצעה העסקה במועדה, תעמוד גם נגד ההתחייבות האמורה.

(ב1) הערת אזהרה שנרשמה כאמור בסעיף 126, אינה טעונה רישום בכל מרשם או פנקס אחר המתנהל על־פי דין.

(ג) עסקה המקנה חלק ממקרקעין, בבעלות או בחכירה לדורות, לרשות מקומית למטרת דרכים או מדרכות או הרחבתם, המתחייבת מתכנית שאושרה לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965, לא יראו כעסקה הסותרת הערת אזהרה, ובלבד ששלושים יום לפני רישום העסקה נשלחה הודעה על כך לזכאי על פי הערת האזהרה.

128. הערה על צורך בהסכמה

הוכח להנחת דעתו של הרשם כי עשיית עסקה בידי בעל המקרקעין או בעל זכות במקרקעין מותנית – על פי חיקוק, על פי צו של בית משפט או על פי התחייבות בכתב של הבעל – בהסכמתו של צד שלישי, ירשום הרשם, לפי בקשת הצד השלישי, הערה על כך.

129. הערה על הגבלת כשרות

הוכח לרשם בצו של בית משפט או בתעודה ציבורית כמשמעותה בסעיף 20 לפקודת העדות, כי כשרותו המשפטית של בעל מקרקעין או של בעל זכות במקרקעין נשללה או הוגבלה על פי חוק, ירשום הרשם, לפי בקשת צד מעונין או לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, הערה על כך.

130. הערה לפי צו בית משפט

בית המשפט רשאי, בכל הליך שלפניו בענין זכות במקרקעין, להורות על רישום הערה כפי שיקבע.

131. תוצאה של רישום הערה

נרשמה הערה לפי סעיפים 128, 129 או 130, לא תירשם עסקה הסותרת את תוכן ההערה, כל עוד לא נמחקה ההערה.

132. מחיקת הערה

(א) הערה שנרשמה לפי סעיפים 126, 128 או 129 תימחק על פי צו של בית משפט או אם הוכח להנחת דעתו של הרשם אחד מאלה:

(1) הצדדים המעונינים הסכימו למחיקה;

(2) עילת ההערה בטלה, ובלבד שהרשם הודיע מראש לצדדים המעונינים על כוונתו למחוק את ההערה ונתן להם זמן סביר לפנות לבית המשפט;

(ב) הערה שנרשמה לפי סעיף 130 תימחק על פי צו של בית משפט.

133. הערות אחרות

שר המשפטים רשאי, במידה שהדבר דרוש להפעלתו של חוק או למניעת הפרתו, לקבוע בתקנות הערות אחרות שהרשם יהא חייב לרשמן, ורשאי הוא לקבוע בתקנות דרכי רישומן ומחיקתן; על הערות כאלה יחולו הוראות סעיף 131 בשינויים המחוייבים.

157. מחוברים שנרשמו בנפרד מן הקרקע

(א) מבנים או נטיעות (להלן – מחוברים) שערב תחילתו של חוק זה היו רשומים בנפרד מן הקרקע על שם אדם אחד, יירשמו על שמו כיחידה אחת, והרישום הנפרד יבוטל.

(ב) בוטל.

סימן א1: מחיקת עיקולים מהמרשם

157א. הגבלת משך תקפו של עיקול ומחיקתו

(א) עברו עשר שנים מיום שנרשם עיקול, רשאי הרשם למחקו אלא אם כן הוגש לרישום צו להארכת תקפו.

(ב) החליט הרשם למחוק עיקול בתום התקופה כאמור בסעיף קטן (א), ישלח הודעה, לפחות ארבעים וחמישה ימים לפני המחיקה, למי שהעיקול נרשם לזכותו, בכל שמענו ידוע, או יפרסם על כך הודעה בשני עתונים יומיים.

סימן ב': ביטול דינים והוראות מעבר

161. שלילת זכויות שביושר

מתחילת חוק זה אין זכות במקרקעין אלא לפי חוק.

התוספת

(סעיף 64)

תקנון מצוי של בעלי הדירות בבית משותף

1. הגדרות

בתקנון זה –

"בעל דירה" – לגבי דירה שהוחכרה לתקופה שלמעלה מעשרים וחמש שנים – החוכר או חוכר המשנה, לפי הענין, זולת אם נקבע בחוזה החכירה שלענין התקנון לא יראו אותם כבעלי דירה;

"רכוש משותף" – כל חלקי הבית המשותף חוץ מן החלקים הרשומים כדירות, ולרבות הקרקע, הגגות, הקירות החיצוניים, המסה, חדרי המדרגות, מעליות, מקלטים, וכן מיתקני הסקה או מים וכיוצא באלה המיועדים לשמש את כל בעלי הדירות או מרביתם אפילו הם בתחומי דירה מסויימת.

2. שינויים ותיקונים בדירה

(א) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים הפוגעים ברכוש המשותף או מסכנים או עשויים לסכן את קיומו או משנים או עשויים לשנות את ערכו, אלא אם קיבל תחילה הסכמת האסיפה הכללית של בעלי הדירות. לענין זה, "פגיעה ברכוש המשותף" – לרבות פגיעה בחזותו החיצונית התקינה והאחידה כפי שהיתה בעת גמר הבניה.

(ב) בעל דירה אינו רשאי לעשות בדירתו שינויים או תיקונים הפוגעים בדירה אחרת או מסכנים או עשויים לסכן את קיומה, או משנים או עשויים לשנות את ערכה, אלא אם קיבל תחילה הסכמת בעל הדירה האחרת.

(ג) כל שינוי או תיקון אחר רשאי בעל דירה לעשות בדירתו על דעת עצמו.

3. הזכות לתבוע תיקונים

(א) בעל דירה זכאי לדרוש מהנציגות שתבצע כל תיקון בבית או ברכוש המשותף, שאי ביצועו עלול לפגוע בדירתו או בערכה.

(ב) בעל דירה זכאי לדרוש מבעל דירה אחרת שיבצע תיקון בדירה האחרת, שאיביצועו עלול לפגוע בדירתו של דורש התיקון.

4. עבודות לבדק הרכוש

(א) בעל דירה חייב להרשות שיבוצעו בדירתו העבודות ההכרחיות להחזקתו התקינה של הרכוש המשותף, ולתכלית זו רשאים חברי הנציגות ובני אדם הפועלים בשמה להיכנס לדירתו ולבצע בה עבודות כאמור.

(ב) פגעו העבודות האמורות בדירה, חייבים בעלי כל הדירות להשתתף בהוצאות החזרת המצב לקדמותו בשיעור שבו הם משתתפים בהוצאות החזקת הרכוש המשותף.

5. אסיפה כללית רגילה

(א) בעלי הדירות יקיימו אחת לשנה אסיפה כללית לשם קביעת דרכי ניהולו של הרכוש המשותף והשימוש בו, קביעת ההוצאות הכרוכות בכך, מינוי נציגות, אישור החשבונות והסדר הענינים האחרים הנובעים מהשכנות בבית המשותף.

(ב) הנציגות תקבע את מועד האסיפה הכללית ותועיד אותה; האסיפה הראשונה תתקיים תוך שלושה חדשים מיום רישום הבית בפנקס הבתים המשותפים; לאחר זאת תתקיים האסיפה לא יאוחר מחמישה עשר חודש מיום האסיפה הקודמת.

6. אסיפה כללית שלא מן המנין

(א) נוסף על האסיפות הכלליות לפי סעיף 5 רשאית הנציגות להועיד אסיפה כללית כל אימת שהדבר ייראה לה, והיא חייבת להועידה, אם דרשו זאת בעליהן של שליש מן הדירות לפחות.

(ב) לא הועידה הנציגות אסיפה תוך ארבעה־עשר יום מהיום שהוגשה לה דרישה כאמור בסעיף קטן (א), רשאים בעלי הדירות שדרשו זאת להועיד את האסיפה.

7. כינוס אסיפה

(א) הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית ומקומה תימסר לבעלי כל הדירות ארבעה ימים לפחות לפני המועד.

(ב) הודעה שהוצגה במקום בולט על פני הבית המשותף או בתוכו, רואים אותה כאילו נמסרה לכל בעל דירה יום אחד לאחר שהוצגה.

8. המנין באסיפה

(א) רואים אסיפה כללית כחוקית אם הודעה על קיומה נמסרה כאמור בסעיף 7 והשתתפו בה בעליהן של מחצית הדירות לפחות, בעצמם או על ידי באי־כוח.

(ב) ההודעה על קיום האסיפה הכללית יכול שתקבע שאם לא יהיה נוכח מנין חוקי בשעה שנקבעה לפתיחת האסיפה, תתקיים האסיפה בשעה אחרת באותו יום, ומשנקבע כן, תהיה האסיפה שנתכנסה בשעה האחרת חוקית בכל מספר של משתתפים.

9. סדר היום באסיפה

(א) ההודעה על מועד אסיפה כללית תפרט את סדר יומה.

(ב) בעל דירה רשאי להוסיף נושא לסדר יומה של האסיפה, ובלבד שהודעה על כך תימסר לבעלי כל הדירות האחרות יומיים לפחות לפני מועד האסיפה בדרך שנמסרת הודעה על מועד קיומה של אסיפה כללית.

(ג) לא תדון אסיפה כללית בנושא שלא נכלל בסדר יומה, אלא אם כל בעלי הדירות הסכימו שהענין יעמוד לדיון בה.

10. יו"ר ומזכיר האסיפה

אסיפה כללית תבחר יושב ראש ומזכיר האסיפה.

11. דחיית האסיפה

יושב־ראש האסיפה הכללית רשאי, בהסכמת האסיפה, לדחות את המשכה לתאריך שייראה לו, והוא חייב לדחותה אם דרשו זאת רוב הנוכחים באסיפה.

12. החלטות

(א) החלטות האסיפה הכללית יתקבלו ברוב דעות.

(ב) החלטה המטילה על בעל דירה חובות או תשלומים מסוג או שיעור שלא פורשו בפרק ו' לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, או בתקנון זה, או המשנה את זכויותיו, לא יהיה לה תוקף לגבי אותו בעל דירה אלא אם הסכים לה.

13. הצבעות

(א) ההצבעה באסיפה הכללית תהיה בהרמת ידיים, אך לפי דרישת רבע לפחות מבעלי הדירות הנוכחים תתקיים הצבעה בקלפי.

(ב) בהצבעה זכאי בעלה של כל דירה לדעה אחת.

(ג) היו הדעות שקולות, יכריע יושב ראש האסיפה.

14. באי כוח

(א) כל בעל דירה רשאי להשתתף באסיפה כללית ולהצביע בה בעצמו או על ידי בא־כוח.

(ב) בא־כוח שנתמנה לייצג בעל דירה באסיפה כללית יביא לפני הנציגות, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב מינוי חתום בידי בעל הדירה שמינה אותו.

(ג) בעל דירה שהוא תאגיד ישתתף באסיפה ובהצבעה על ידי בא־כוח שנתמנה בהתאם לתקנותיו; תעודה חתומה בידי המנהל או המזכיר של התאגיד, והמאשרת שבאכוחו נתמנה בהתאם לתקנותיו, תשמש ראיה חותכת לכך.

(ד) היה לדירה יותר מבעל אחד, ימנו הבעלים אחד מהם, או אדם אחר, כבא־כוחם באסיפה הכללית; בא־כוח שנתמנה כאמור יביא לפני הנציגות, סמוך לפתיחת האסיפה, כתב מינוי חתום בידי כל בעלי הדירה.

15. הנציגות

(א) האסיפה הכללית הרגילה תבחר בנציגות בת חבר אחד או יותר, אך לא יותר מחמישה חברים; בנציגות של יותר מאחד ייבחר אחד מחבריה כגזבר.

(ב) אסיפה כללית שלא מן המנין רשאית להחליף את הנציגות, לשנות את הרכבה, או להשלימה, אם ירד מספר חבריה מכל סיבה שהיא; נקבע מספר חברי הנציגות ומספר חבריה ירד מכל סיבה עד למטה ממספר זה, יועידו חברי הנציגות הנשארים, תוך עשרה ימים, אסיפה כללית שלא מן המנין לשם השלמת הרכב הנציגות.

(ג) תקופת כהונתה של הנציגות, כולל חבריה שנבחרו לפי סעיף קטן (ב), היא עד לבחירת הנציגות החדשה באסיפה הכללית הרגילה הבאה.

(ד) החלטות הנציגות יתקבלו ברוב דעות; היו הדעות לגבי הצעה מסויימת שקולות, רואים את ההצעה כנדחית.

16. חשבונות

(א) הגזבר יקבל חשבון לכל הוצאה ימסור קבלה לכל הכנסה וינהל פנקס הכנסות והוצאות; הגזבר יביא לאישור האספה הכללית הרגילה את הפנקס וכן יביא עמו את החשבונות והקבלות שקיבל, העתקי הקבלות שמסר והמסמכים הנוגעים להם.

(ב) הגזבר יערוך דין וחשבון כספי אחת לששה חדשים; הדין וחשבון יכלול גם את פירוט ההשקעות של ההכנסות שהצטברו.

(ג) בעל דירה רשאי בכל עת סבירה לעיין בפנקס ההכנסות וההוצאות, בחשבונות, בקבלות ובמסמכים הנוגעים להם ובדין וחשבון הכספי.

(ד) הגזבר יפקיד את ההכנסות בחשבון בנק על שם הבית המשותף.

(ה) שנת הכספים של הבית המשותף תתחיל ביום 1 בינואר, ותסתיים ביום 31 בדצמבר של אותה שנה; שנת הכספים הראשונה תתחיל ביום רישומו של הבית בפנקס הבתים המשותפים ותסתיים ביום 31 בדצמבר הראשון שלאחר יום הרישום.

תוספת שניה

(סעיף 59ג)

חלק א׳

התאמות שאינן טעונות הסכמה

1. התאמת פתח או שער כניסה לחצר הבית המשותף בלא שינוי מבנה הפתח או השער, צורתו או מידותיו, כגון התקנת מאחז יד, מגיף דלת, אינטרקום, לחצן קריאה, פעמון או דיבורית, שינוי מנעול כניסה למנעול קל יותר לתפעול, ושינוי מיקומם.

2. התאמת דלת או פתח כניסה לבית המשותף בלא שינוי מבנה הדלת או הפתח, צורתם או מידותיהם, כגון התקנת מאחז יד, מגיף דלת, אינטרקום, לחצן קריאה, פעמון או דיבורית, שינוי מנעול כניסה למנעול קל יותר לתפעול, ושינוי מיקומם.

3. התקנת מאחז יד, לרבות שינוי מאחז קיים או שינוי מיקומו.

4. בניית סף צדי בשביל גישה קיים למניעת דרדור כיסא גלגלים או לשם הכוונתו של אדם כבד ראיה.

5. התקנת אמצעי הרמה ידני, לרבות כבש, בין מפלסים, שאורכו אינו עולה על 8 מטרים וכשהפרש הגובה בין המפלס העליון לבין המפלס התחתון אינו עולה על 75 ס״מ, ובלבד שמהנדס ועדה מקומית לתכנון ולבניה אישר, כי אין בהתקנה כאמור כדי למנוע מבעלי הדירות האחרים להשתמש ברכוש המשותף שימוש סביר ובטוח.

6. החלפה או התקנה של רשת ניקוז (גריל).

7. התקנת תאורה, לרבות תאורת חירום, בשביל גישה או בכניסה לבית המשותף וכן שינוי עוצמת תאורה.

8. שינוי גובה ספים, ובלבד שאין בביצוע השינוי כדי לגרום לתקלות במערכת הניקוז.

9. חספוס עדין של מדרגות או של ריצוף שביל גישה קיים, לשם מניעת החלקה.

10. התקנת שילוט הכוונה ומידע, לרבות הוספת אותיות מובלטות או כתב ברייל בשילוט קיים.

11. שינוי אבזרי חשמל, מחשוב, טלוויזיה ותקשורת קיימים והתאמתם לצורכי האדם עם המוגבלות ומידותיו.

12. שינוי אבזרי שרברבות, ביוב וניקוז, שלא כאמור בפרט 6 לחלק זה, ובלבד שמהנדס ועדה מקומית לתכנון ולבניה אישר, כי אין בהתאמה כאמור כדי לפגוע במערכות הבית המשותף.

13. שינוי גובה של התקנים ועזרים קיימים בבית המשותף, כגון תיבת מכתבים, ראי וברז שטיפה.

14. התאמת מקום חניה קיים שיוחד לבעל הדירה, בלא שינוי מיקומו, גודלו או צורתו.

חלק ב׳

התאמות הטעונות הסכמת רוב בעלי הדירות

1. התאמת פתח או שער כניסה לחצר הבית, תוך שינוי מבנה הפתח או השער, צורתו או מידותיו, כגון הסרת מנעול השער, ביטול שער, הרחבת פתח והתקנת שער.

2. התאמת דלת כניסה או פתח כניסה לבית המשותף, תוך שינוי מבנה הדלת או הפתח, צורתם או מידותיהם, כגון הסרת מנעול הדלת, ביטול דלת או הרחבת פתח והתקנת דלת.

3. פתיחת פתח כניסה או שער נוסף לחצר הבית המשותף או לבית עצמו.

4. הרחבת שביל גישה קיים.

5. שינוי תוואי של שביל גישה קיים, לרבות סלילת שביל חדש.

6. הריסת גדרות, ובניית גדר, וגדר הגנה, או התקנת סידורי בטיחות בשביל גישה קיים, שאינם כלולים בפרט 4 בחלק א׳ לתוספת זו, לשם מניעת פגיעה מכלי רכב או מציוד, נפילה, דרדור כיסא גלגלים או לשם הכוונתו של אדם כבד ראיה.

7. התקנת אמצעי הרמה ידני שאינו כלול בפרט 5 בחלק א׳ לתוספת זו, או אמצעי הרמה חשמלי, מכני, אלקטרוני, הידרולי או אחר, בין מפלסים, לרבות כבש ומעליון, אך למעט מעלית כאמור בסעיף 159 לחוק, ובלבד שמהנדס ועדה מקומית לתכנון ולבניה אישר, כי אין בהתקנה כאמור כדי למנוע מבעלי הדירות האחרים להשתמש ברכוש המשותף שימוש סביר ובטוח.

8. החלפת ריצוף.

9. ביטול מדרגות קיימות, ביצוע שינוי במדרגות ובניית מדרגות כניסה לבית המשותף.

חלק ג׳

התאמות הטעונות הסכמת בעלי הדירות שבבעלותם שישים אחוזים מן הדירות

1. הכשרת מקום כמקום חניה.

2. ייחוד או הקצאה של מקום חניה קיים.

חלק ד׳

טופס אישור רופא/ פיזיותרפיסט/ מרפא בעיסוק*, בדבר הצורך בהתאמה

[] אני, הח״מ, ד״ר ..... , ... או שם תואר ומספר רישיון

[] אני, הח״מ, מר/ גב׳ ..... , פיזיותרפיסט/ מרפא בעיסוק*. מאשר/ת בזאת כדלקמן: א. מר/ גב׳ .....,, בעל/ת ת״ז מס׳ .....,, שהינו/ה אדם עם מוגבלות, בהגדרתו בסעיף 59ג לחוק המקרקעין, התשכ״ט–1969, זקוק/ה בשל מוגבלותו/ה, ובהתאם לבדיקתי, להתאמות המפורטות להלן לשם נגישותו/ה הבטוחה והעצמאית לדירתו/ה שביישוב ..... , רחוב .....

מספר.....,, או לרכוש המשותף המשמש אותה:
ב. פירוט סוג ההתאמה, מיקומה והטעמים לביצועה
.....
ג. ההתאמה היא כמפורט בפרט ..... לחלק ..... בתוספת השניה לחוק המקרקעין, התשכ״ט–1969.

ד. פירוט הממצאים והמסמכים שעליהם מבוסס אישור זה:

[] סיכום ממצאי בדיקה של האדם עם המוגבלות על ידי הרופא/ הפיזיותרפיסט/ המרפא בעיסוק* (פרט) ..... (מצ״ב)

[] תעודות רפואיות (פרט).....(מצ״ב)

[] ביקור במקום ביום .....

[] אישורים הנדסיים (פרט).....(מצ״ב)
ולראיה באתי על החתום, ב .....,, היום .....
..... שם וחותמת, בתוספת כתובת מלאה.....
.....* מחק את המיותר

חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל״א–1970

פרק א׳: הוראות כלליות

1. הגדרות

(א) בחוק זה –

״הפרה״ – מעשה או מחדל שהם בניגוד לחוזה;

״נפגע״ – מי שזכאי לקיום החוזה שהופר;

״אכיפה״ – בין בצו לסילוק חיוב כספי או בצו עשה אחר ובין בצו לא–תעשה, לרבות צו לתיקון תוצאות ההפרה או לסילוקן;

״נזק״ – לרבות מניעת ריווח.

(ב) כל מקום שמדובר בחוק זה בהפרת חוזה – גם הפרת חיוב מחיוביו במשמע.

2. תרופות הנפגע

הופר חוזה, זכאי הנפגע לתבוע את אכיפתו או לבטל את החוזה, וזכאי הוא לפיצויים, בנוסף על אחת התרופות האמורות או במקומן, והכל לפי הוראות חוק זה.

פרק ב׳: התרופות

סימן א׳: אכיפת החוזה

3. הזכות לאכיפה

הנפגע זכאי לאכיפת החוזה, זולת אם נתקיימה אחת מאלה:

(1) החוזה אינו בר־ביצוע;

(2) אכיפת החוזה היא כפיה לעשות, או לקבל, עבודה אישית או שירות אישי;

(3) ביצוע צו האכיפה דורש מידה בלתי סבירה של פיקוח מטעם בית משפט או לשכת הוצאה לפועל;

(4) אכיפת החוזה היא בלתי צודקת בנסיבות הענין.

4. תנאים באכיפה

בית המשפט רשאי להתנות את אכיפת החוזה בקיום חיוביו של הנפגע או בהבטחת קיומם או בתנאים אחרים המתחייבים מן החוזה לפי נסיבות הענין.

5. אכיפה בעסקה טעונת רישום

ניתן צו אכיפה על חיוב להקנות נכס או זכות בנכס וההקניה טעונה רישום בפנקס המתנהל על פי חיקוק, ייעשה הרישום בתוקף צו האכיפה ולפי האמור בו כאילו נעשה לבקשת הצדדים.

סימן ב׳: ביטול החוזה

6. הגדרה

לענין סימן זה, ״הפרה יסודית״ – הפרה שניתן להניח לגביה שאדם סביר לא היה מתקשר באותו חוזה אילו ראה מראש את ההפרה ותוצאותיה, או הפרה שהוסכם עליה בחוזה שתיחשב ליסודית; תניה גורפת בחוזה העושה הפרות להפרות יסודיות ללא הבחנה ביניהן, אין לה תוקף אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה

7. הזכות לביטול

(א) הנפגע זכאי לבטל את החוזה אם הפרת החוזה היתה יסודית.

(ב) היתה הפרת החוזה לא יסודית, זכאי הנפגע לבטל את החוזה לאחר שנתן תחילה למפר ארכה לקיומו והחוזה לא קויים תוך זמן סביר לאחר מתן הארכה, זולת אם בנסיבות הענין היה ביטול החוזה בלתי צודק; לא תישמע טענה

שביטול החוזה היה בלתי צודק אלא אם המפר התנגד לביטול תוך זמן סביר לאחר מתן הודעת הביטול.

(ג) ניתן החוזה להפרדה לחלקים והופר אחד מחלקיו הפרה שיש בה עילה לביטול אותו חלק, אין הנפגע זכאי לבטל אלא את החלק שהופר; היתה בהפרה גם משום הפרה יסודית של כל החוזה, זכאי הנפגע לבטל את החלק שהופר או את החוזה כולו.

8. דרך הביטול

ביטול החוזה יהיה בהודעת הנפגע למפר תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על ההפרה; אולם במקרה האמור בסעיף 7(ב) ובכל מקרה אחר שהנפגע נתן למפר תחילה ארכה לקיום החוזה – תוך זמן סביר לאחר שחלפה הארכה.

9. השבה לאחר ביטול

(א) משבוטל החוזה, חייב המפר להשיב לנפגע מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך; והנפגע חייב להשיב למפר מה שקיבל על פי החוזה, או לשלם לו את שוויו של מה שקיבל אם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה או שהנפגע בחר בכך.

(ב) בוטל החוזה בחלקו, יחולו הוראות סעיף קטן (א) על מה שהצדדים קיבלו על פי אותו חלק.

סימן ג': פיצויים

10. הזכות לפיצויים

הנפגע זכאי לפיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב ההפרה ותוצאותיה ושהמפר ראה אותו או שהיה עליו לראותו מראש, בעת כריתת החוזה, כתוצאה מסתברת של ההפרה.

11. פיצויים ללא הוכחת נזק

(א) הופר חיוב לספק או לקבל נכס או שירות ובוטל החוזה בשל ההפרה, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום ההפרש שבין התמורה בעד הנכס או השירות לפי החוזה ובין שוויים ביום ביטול החוזה.

(ב) הופר חיוב לשלם סכום כסף, זכאי הנפגע, ללא הוכחת נזק, לפיצויים בסכום הריבית על התשלום שבפיגור, מיום ההפרה ועד יום התשלום, בשיעור המלא לפי חוק פסיקת ריבית, התשכ"א–1961, אם לא קבע בית המשפט שיעור אחר.

12. שמירת זכות

האמור בסעיף 11 אינו גורע מזכותו של הנפגע לפיצויים בעד נזק שהוכיח לפי סעיף 10; אולם אם היתה התמורה שכנגד החיוב שהופר בלתי סבירה, או שלא היתה תמורה כלל, רשאי בית המשפט להפחית את הפיצויים עד כדי האמור בסעיף 11.

13. פיצויים בעד נזק שאינו של ממון

גרמה הפרת החוזה נזק שאינו נזק ממון, רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים בעד נזק זה בשיעור שייראה לו בנסיבות הענין.

14. הקטנת הנזק

(א) אין המפר חייב בפיצויים לפי סעיפים 10, 12 ו־13 בעד נזק שהנפגע יכול היה, באמצעים סבירים, למנוע או להקטין.

(ב) הוציא הנפגע הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב בהתחייבויות סבירות לשם כך, חייב המפר לשפות אותו עליהן, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המפר בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות הענין.

15. פיצויים מוסכמים

(א) הסכימו הצדדים מראש על שיעור פיצויים (להלן – פיצויים מוסכמים), יהיו הפיצויים כמוסכם, ללא הוכחת נזק; אולם רשאי בית המשפט להפחיתם אם מצא שהפיצויים נקבעו ללא כל יחס סביר לנזק שניתן היה לראותו מראש בעת כריתת החוזה כתוצאה מסתברת של ההפרה.

(ב) הסכם על פיצויים מוסכמים אין בו כשלעצמו כדי לגרוע מזכותו של הנפגע לתבוע במקומם פיצויים לפי סעיפים 10עד 14 או לגרוע מכל תרופה אחרת בשל הפרת החוזה.

(ג) לענין סימן זה, סכומים שהמפר שילם לנפגע לפני הפרת החוזה והצדדים הסכימו מראש על חילוטם לטובת הנפגע, דינם כדין פיצויים מוסכמים.

16. פיצויים וביטוח

בקביעת שיעור הפיצויים לא יובא בחשבון סכום שהנפגע קיבל או זכאי לקבל בשל הפרת החוזה לפי חוזה ביטוח.

פרק ג': שונות

17. הפרה צפויה

גילה צד לחוזה את דעתו שלא יקיים את החוזה, או שנסתבר מנסיבות הענין שלא יוכל או לא ירצה לקיימו, זכאי הצד השני לתרופות לפי חוק זה גם לפני המועד שנקבע לקיום החוזה, ובלבד שבית המשפט, בנתנו צו אכיפה, לא יורה שיש לבצע חיוב לפני המועד שנקבע לקיומו.

18. פטור בשל אונס או סיכול החוזה

(א) היתה הפרת החוזה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריתת החוזה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החוזה באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החוזה שהופר או לפיצויים.

(ב) במקרים האמורים בסעיף קטן (א) רשאי בית המשפט, בין אם בוטל החוזה ובין אם לאו, לחייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה או, על פי בחירה כאמור בסעיף 9, לשלם לו את שוויו, ולחייב את המפר בשיפוי הנפגע על ההוצאות הסבירות שהוציא ועל ההתחייבויות

שהתחייב בהן באופן סביר לשם קיום החוזה, והכל אם נראה לבית המשפט צודק לעשות כן בנסיבות הענין ובמידה שנראה לו.

19. זכות עיכבון

קיבל הנפגע עקב החוזה נכס של המפר שעליו להחזירו, תהא לנפגע זכות עיכבון באותו נכס כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המפר עקב ההפרה.

20. קיזוז

חובות שהצדדים חבים זה לזה על פי חוק זה ניתנים לקיזוז.

21. הוראות בדבר מתן הודעה

(א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך שקבעו הצדדים, ובאין קביעה כזאת – בדואר רשום או בדרך אחרת המקובלת בנסיבות הענין.

(ב) נפגע שנתן הודעה כאמור בסעיף קטן (א) ויש יסוד להניח שההודעה הגיעה לתעודתה במועדה, רשאי להסתמך עליה אף אם איחרה להגיע או לא הגיעה כלל.

22. שמירת דינים

(א) אין בחוק זה כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לתת פסק דין הצהרתי, צו עשה או לא־תעשה, לשעה או לתמיד, החלטות ביניים או כל סעד אחר.

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק המסדיר יחסי עבודה או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

23. ביטול

סעיפים 106עד 111 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאני מיום 2 רגב 1296 (21 ביוני 1879) – בטלים.

24. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר־המלך במועצתו לארץ־ישראל, 1922–1947.

25. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א׳ בניסן התשל״א (27 במרס 1971); על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק השכירות והשאילה, התשל״א–1971

פרק א׳: שכירות

סימן א׳: הוראות כלליות

1. מהות השכירות

שכירות היא זכות שהוקנתה בתמורה (להלן – דמי שכירות), להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות.

3. פרטים שלא נקבעו בהסכם

פרטים של חוזה שכירות שלא נקבעו בהסכם בין הצדדים יהיו לפי הנוהג שהצדדים להסכם ראו אותו כמקובל עליהם בעסקאות קודמות שביניהם, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג שצדדים סבירים רואים אותו כחל בעסקאות מאותו סוג.

4. תום לב

חיוב הנובע מחוזה שכירות יש לקיימו בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מן החוזה.

סימן ב׳: חיובי המשכיר

5. המסירה, מועדה ומקומה

(א) המשכיר חייב למסור את המושכר לשוכר בהעמדת המושכר לרשותו.

(ב) הוסכם על מסירה תוך תקופה פלונית, רשאי המשכיר לקבוע את מועד המסירה בתוך אותה תקופה; לא הוסכם על מועד המסירה, תהא המסירה זמן סביר לאחר כריתת החוזה; במקרים אלה על המשכיר להודיע לשוכר זמן סביר מראש על מועד המסירה.

(ג) המסירה תהא במקום שבו נמצא המושכר בזמן כריתת החוזה.

6. אי־התאמה

המשכיר לא קיים את חיוביו אם מסר לשוכר נכס שבזמן המסירה לא התאים מבחינת סוגו, תיאורו, איכותו או תכונותיו או מבחינה אחרת למה שהוסכם בין הצדדים (להלן –אי־התאמה); אולם אין השוכר זכאי להסתמך על אי־התאמה בכל אחת מאלה:

(1) הוא ידע עליה בעת כריתת החוזה;

(2) הוא לא הודיע עליה למשכיר זמן סביר לאחר שגילה אותה או, אם הודיע כאמור, לא נתן למשכיר הזדמנות נאותה לבדוק את המושכר; פסקה זו לא תחול אם ידע המשכיר על אי־ההתאמה.

7. חובת תיקון המושכר

(א) המשכיר חייב, תוך זמן סביר לאחר שקיבל דרישה לכך מאת השוכר, לתקן במושכר, או בנכס שברשותו המשמש את המושכר, כל דבר השולל או המגביל הגבלה של ממש את השימוש במושכר לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות (להלן – פגם), בין שהפגם היה בזמן מסירת המושכר לשוכר ובין שהתהווה לאחר מכן, זולת פגם שהשוכר אחראי לו לפי חוק השומרים, התשכ״ז–1967 , או שתיקונו, לפי ההסכם או לפי המקובל בנסיבות, אינו חל על המשכיר.

(ב) היה הנכס המושכר מיטלטלין ובשביל השוכר לא נודעת משמעות לזהותו, רשאי המשכיר לקיים את חיובו לפי סעיף זה בדרך של החלפת הנכס בנכס אחר; הוצאות ההחלפה יחולו על המשכיר.

8. העלמה של אי־התאמה או פגם

היו אי־התאמת המושכר או הפגם נובעים מעובדות שהמשכיר ידע או שהיה עליו לדעת עליהן בעת כריתת החוזה ולא גילה אותן לשוכר, זכאי השוכר לזכויות לפי סעיפים 6 ו־7 על אף האמור בכל הסכם.

9. תרופות בשל אי־תיקון

(א) לא תיקן המשכיר את הפגם תוך זמן סביר לאחר שקיבל על כך דרישה מאת השוכר, רשאי השוכר –

(1) לתקן את הפגם ולדרוש מהמשכיר החזרת הוצאותיו הסבירות;

(2) להפחית את דמי השכירות, כל עוד לא תוקן הפגם, לפי היחס שבו פחת שווי השכירות עקב הפגם לעומת שוויה לפי החוזה.

(ב) רצה השוכר לתקן את הפגם, עליו להודיע על כך בכתב למשכיר זמן סביר מראש.

(ג) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן השוכר שימתין לתיקונו בידי המשכיר, רשאי השוכר לתקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) בלי דרישה לפי סעיף 7(א) או הודעה לפי סעיף קטן (ב).

10. פגם שאין לדרוש תיקונו

היה הפגם תוצאה מנסיבות שבעת כריתת החוזה לא ידע עליהן המשכיר ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, ותיקון הפגם באותן נסיבות הוא בלתי אפשרי או שהיה מטיל על המשכיר חיוב השונה באופן יסודי ממה שהוסכם בין הצדדים – לא יהא הפגם עילה לדרישת תיקון, לפיצויים או להחזרת הוצאות כאמור בסעיף 9(א)(1).

11. שימוש ללא הפרעה

המשכיר חייב לאפשר לשוכר להשתמש במושכר במשך תקופת השכירות לפי המוסכם בין הצדדים ללא הפרעה מצדו או מטעמו.

סימן ג': חיובי השוכר

12. חובת קבלת המושכר

השוכר חייב לקבל את המושכר להחזקתו במועד ובמקום כאמור בסעיף 5.

13. דמי השכירות

(א) השוכר חייב לשלם למשכיר את דמי השכירות.

(ב) לא הוסכם על שיעור דמי שכירות או על דרך קביעתם, ישולמו דמי שכירות שהיו ראויים להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה.

14. מועד התשלום ומקומו

(א) נקבעו דמי השכירות בסכום מסויים לתקופות קצובות ישולמו, בשכירות מקרקעין – בראשית כל תקופה, ובשכירות אחרת – בסוף כל תקופה.

(ב) דמי השכירות ישולמו, באחת הדרכים המקובלות, במקום עסקו של המשכיר, ובאין לו מקום עסק – במקום מגוריו.

15. פטור מחובת התשלום

(א) היה הנכס המושכר מקרקעין ונמנע מן השוכר להשתמש בו למטרת השכירות מחמת נסיבות הקשורות במושכר או בדרכי הגישה אליו והשוכר לא ביטל את החוזה בשל כך, פטור הוא מתשלום דמי השכירות בעד הזמן שהשימוש נמנע כאמור; המשכיר רשאי, כעבור זמן סביר בנסיבות הענין, לבטל את החוזה, זולת אם הודיע לו השוכר לפני כן שהוא מוותר על הפטור מתשלום דמי השכירות.

(ב) הפטור האמור יחול רק אם בעת כריתת החוזה לא ידע השוכר על הנסיבות האמורות בסעיף קטן (א) ולא היה עליו לדעת עליהן, או לא ראה אותן ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען.

16. שימוש במושכר

השוכר לא ישתמש במושכר אלא לפי המוסכם; אולם אם שימוש זה לא הותנה כשימוש ייחודי, רשאי הוא להשתמש במושכר שימוש אחר, ובלבד שלא יהיה בו משום פגיעה במושכר או הכבדה על המשכיר יותר מאשר לפי המוסכם.

17. בדיקת המושכר ותיקונו בידי המשכיר

השוכר חייב לאפשר למשכיר, בכל עת סבירה, לבדוק את המושכר ולבצע בו תיקונים, ובלבד שהמשכיר יודיע לו על כך זמן סביר מראש וימעיט ככל האפשר בהפרעה לשוכר.

סימן ד': תקופת השכירות

18. תחילת השכירות

תקופת השכירות תתחיל עם מסירת המושכר לשוכר.

19. סיום השכירות

(א) לא הוסכם על תקופת השכירות, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השכירות על ידי מתן הודעה לצד השני.

(ב) ניתנה הודעה כאמור בסעיף קטן (א), תסתיים השכירות –

(1) כשנקבעו דמי השכירות בסכום מסויים לתקופות קצובות – בתום התקופה המתחילה בסמוך לאחר מתן ההודעה, או כעבור שלושה חדשים לאחר מתן ההודעה, הכל לפי המועד הקצר יותר;

(2) בכל מקרה אחר – במועד שנקבע לכך בהודעה, ואם מועד זה היה בלתי סביר – תוך זמן סביר לאחר מתן ההודעה.

20. החזרת המושכר

(א) בתום השכירות חייב השוכר להחזיר למשכיר את המושכר והמשכיר חייב לקבלו.

(ב) בשכירות של מקרקעין יוחזר המושכר כשהוא פנוי.

(ג) בשכירות של מיטלטלין יוחזר המושכר במקום שבו נמסר לשוכר.

סימן ה': הוראות שונות

21. העברת המושכר

המשכיר רשאי להעביר לאחר זכויותיו במושכר; עשה כן, יבוא רוכש הזכויות במקומו של המשכיר בכל הנוגע לחוזה השכירות, אולם כל עוד לא נתן המשכיר לשוכר הודעה על ההעברה או לא נודע לשוכר עליה ממקור אחר – מופטר השוכר בתשלום דמי השכירות וקיום שאר חיוביו למשכיר.

22. העברת השכירות

השוכר אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושכר או להשכירו בשכירות משנה, אלא בהסכמת המשכיר; אולם אם לא הסכים המשכיר לעסקה מטעמים בלתי סבירים או התנה את הסכמתו בתנאים בלתי סבירים, יהיה –

(1) בשכירות מקרקעין – רשאי השוכר לעשות את העסקה בלי הסכמתו של המשכיר;

(2) בכל שכירות – רשאי בית המשפט להרשות את העסקה בתנאים שייראו לו; ובשכירות של מקרקעין רשאי בית המשפט לעשות כן על אף האמור בחוזה השכירות.

23. תרופות כלליות בשל הפרת חוזה

התרופות הנתונות לצדדים לפי פרק זה באות להוסיף על הוראות חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, ולא לגרוע מהן.

24. תחולת חוק השומרים, התשכ"ז–1967

לענין חוק השומרים, התשכ"ז–1967, יראו שוכר כשומר שכר שהמטרה של שמירת הנכס טפלה למטרה העיקרית של החזקתו.

25. קיזוז

חובות שהצדדים חבים זה לזה עקב השכירות ניתנים לקיזוז.

פרק ב': שאילה

26. מהות השאילה

שאילה היא זכות להחזיק בנכס ולהשתמש בו שלא לצמיתות, כשהזכות הוקנתה שלא בתמורה.

27. תחולת סעיפים

הוראות סעיפים 2 עד 5, 11, 12, 17, 18, 20, 21 ו־25 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על שאילה.

28. שלילת תרופות

(א) על אי–התאמת המושאל יחולו הוראות סעיף 6, אולם היא לא תשמש עילה לפיצויים, אלא אם ידע עליה המשאיל בעת כריתת החוזה והשואל לא ידע עליה.

(ב) הפרת חוזה שאילה לא תשמש עילה לתביעת אכיפה.

29. סיום השאילה

(א) המשאיל רשאי לבטל את חוזה השאילה כל עוד לא מסר את המושאל לשואל, והוא רשאי לסיים את השאילה בתוך תקופתה אם מת השואל או אם המושאל דרוש למשאיל לצורך עצמו, והכל בהודעה לשואל זמן סביר מראש.

(ב) לא הוסכם על תקופת השאילה, או שהצדדים המשיכו לקיימה לאחר תום התקופה שהוסכם עליה בלי לקבוע תקופה חדשה, רשאי כל צד לסיים את השאילה על ידי מתן הודעה לצד השני זמן סביר מראש.

30. העברת השאילה

השואל אינו רשאי להעביר לאחר את הזכות להחזיק ולהשתמש במושאל או להשאילו בהשאלת משנה, אלא בהסכמת המשאיל.

פרק ג': שונות

31. שימוש בלי החזקה

הוראות פרק א' יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על זכות שהוקנתה בתמורה להשתמש בנכס שאין עמה הזכות להחזיק בו, והוראות פרק ב' יחולו, בשינויים המחוייבים, על זכות כאמור שהוקנתה שלא בתמורה.

32. ביטול

הספר השני של המג'לה, במידה שהוא מתייחס לשכירות נכסים – בטל.

33. תיקון חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969

בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 –

(1) בסעיף 3, במקום "תמורת דמי שכירות" יבוא "בתמורה";

(2) סעיף 82 – בטל;

(3) בסעיף 83, המלים "פרט לסעיף 82" – יימחקו.

34. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה מיום י"ד בטבת התשל"ב (1 בינואר 1972); על עסקה שנעשתה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק המיטלטלין, התשל"א–1971

1. הגדרות

בחוק זה, "מיטלטלין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין.

2. בעלות

הבעלות במיטלטלין היא הזכות להחזיק ולהשתמש בהם ולעשות בהם כל דבר וכל עסקה, בכפוף להגבלות לפי דין או לפי הסכם.

3. זכיה מן ההפקר

מיטלטלין שאין להם בעל יכול כל אדם, בכפוף לכל דין, לרכוש את הבעלות בהם בתפישתם תוך כוונה לזכות בהם.

4. חיבור וערבוב

(א) נתחברו או נתערבבו מיטלטלין של אחד עם מיטלטלין של אחר עד שאין לזהותם או להפרידם, או שהפרדתם היתה כרוכה בנזק בלתי סביר או בהוצאות בלתי סבירות (להלן – מיטלטלין מחוברים), יהיו המיטלטלין המחוברים בבעלותם המשותפת של שניהם כל אחד בשיעור שווים של המיטלטלין ערב החיבור.

(ב) היו מיטלטלי האחד עיקר ומיטלטלי האחר טפל, תעבור הבעלות במיטלטלין הטפלים לידי בעל המיטלטלין העיקריים, והוא חייב לשלם לחברו את הסכום שזכה בו ברכישת המיטלטלין הטפלים.

(ג) הוראות סעיף זה יחולו באין הסכם אחר בין הצדדים; אין בהן כדי לגרוע מזכות לפיצויים או מתרופה אחרת בשל החיבור.

5. דין שעבוד במיטלטלין מחוברים

(א) היו המיטלטלין של אחד הבעלים המשותפים האמורים בסעיף 4(א) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד על חלקו במיטלטלין המחוברים.

(ב) היו המיטלטלין העיקריים האמורים בסעיף 4(ב) משועבדים ערב החיבור, יחול השעבוד גם על המיטלטלין שהבעלות בהם עברה לפי אותה הוראה; היו המיטלטלין הטפלים משועבדים, יחול השעבוד על החיוב שחב בו בעל המיטלטלין העיקריים.

(ג) נתחלף משכון מכוח סעיף זה, על הצדדים לעשות, לפי דרישת הנושה, את הפעולות הדרושות לפי חוק המשכון, התשכ"ז–1967, כדי שכוחו של המשכון יהא יפה כלפי נושים אחרים של החייב.

(ד) לענין סעיפים קטנים (א) ו־(ב) דין עיקול כדין שעבוד.

6. עיבוד

הוראות סעיפים 4 ו־5 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם כשאדם גורם בעבודתו לשינוי במיטלטלין של אחר; במקרה זה יראו את שווי העבודה כשווים של מיטלטלין.

7. הפקרה

הבעלות במיטלטלין פוקעת כשבעלם מוציאם משליטתו תוך כוונה להפקירם.

8. הגנת הבעלות וההחזקה

סעיפים 15 עד 20 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, יחולו גם על הגנת הבעלות וההחזקה במיטלטלין.

9. שיתוף

(א) מיטלטלין שהם של כמה בעלים, בעלותו של כל אחד מהם לפי חלקו בשיתוף מתפשטת על מלוא המיטלטלין ואין לשום שותף חלק מסויים בהם.

(ב) חלקיהם של כל אחד מהשותפים במיטלטלין, חזקה שהם שוים.

(ג) הסכם בין השותפים בדבר ניהול המיטלטלין המשותפים והשימוש בהם ובדבר זכויות השותפים וחובותיהם בכל הנוגע למיטלטלין (להלן – הסכם שיתוף) כוחו יפה גם כלפי אדם שנעשה שותף לאחר מכן וכלפי כל אדם אחר, ובלבד שהשותף או האחר ידע או היה עליו לדעת על קיום ההסכם ותנאיו.

(ד) הקנה אחד השותפים לאדם אחר זכות בחלקו במיטלטלין המשותפים, עליו להודיע על כך לשאר השותפים, ואם נעשה הסכם שיתוף, עליו להודיע לאדם האחר על קיום ההסכם ותנאיו.

(ה) באין הוראות אחרות בהסכם שיתוף יחולו הוראות סעיפים 30 עד 33(א), 34, 35 ו־36 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, גם על השיתוף במיטלטלין.

10. פירוק השיתוף

(א) כל שותף זכאי בכל עת לדרוש פירוק השיתוף; היתה בהסכם שיתוף תניה השוללת או מגבילה זכות זו, רשאי בית המשפט לצוות על פירוק השיתוף, על אף התניה, אם נראה לו הדבר צודק בנסיבות הענין.

(ב) פירוק השיתוף יהיה על פי הסכם בין השותפים, ובאין הסכם – על פי צו בית המשפט, ורשאי בית המשפט לצוות על חלוקת המיטלטלין בעין, או על מכירתם וחלוקת הפדיון, או על דרך אחרת של פירוק השיתוף הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.

(ג) מכירת המיטלטלין על־פי צו בית המשפט תהיה בדרך שנמכרים מיטלטלין מעוקלים בהוצאה לפועל, זולת אם הורה בית המשפט על דרך אחרת הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות הענין.

10א. פירוק שיתוף בזכויות של בני זוג בדירת מגורים

החליט בית המשפט לפי סעיף 10, ליתן צו לפירוק השיתוף בזכויות שבני זוג בדירה המשמשת להם למגורים, לא יורה על ביצועו והפירוק יעוכב, כל עוד לא נוכח בית המשפט כי לילדי בני הזוג הקטינים ולבן הזוג המחזיק בהם, יחדיו, נמצא הסדר מגורים אחר המתאים לצרכיהם, לרבות הסדר ביניים למגורים זמניים המתאים לצרכיהם, לתקופה שיקבע.

11. עיכבון

(א) עיכבון הוא זכות על פי דין לעכב מיטלטלין כערובה לחיוב עד שיסולק החיוב.

(ב) עלה שווי המיטלטלין המעוכבים על שווי החיוב במידה בלתי סבירה, זכאי החייב לשחרור מקצת המיטלטלין אם הם ניתנים להפרדה לחלקים.

(ג) החייב זכאי לשחרר את המיטלטלין מן העיכבון במתן ערובה מספקת אחרת לסילוק החיוב.

(ד) הוציא הנושה ברצונו את המיטלטלין המעוכבים משליטתו, יפקע העיכבון.

(ה) מקום שיש עיכבון במקרקעין, יחולו הוראות סעיף זה גם עליו; כן יחולו הוראות סעיף זה על עיכבון על פי הסכם, כשאין בהסכם הוראות אחרות לענין הנדון.

12. עסקאות נוגדות

התחייב אדם להקנות לחברו בעלות או זכות אחרת במיטלטלין, ולפני שמסר לו את המיטלטלין או הקנה לו את הזכות חזר והתחייב עם אדם אחר בהקניה נוגדת, זכותו של הראשון עדיפה, אך אם השני התקשר בעסקה וקיבל את המיטלטלין או את הזכות בתום לב ובתמורה – זכותו עדיפה.

13. תחולה

(א) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לענין ובשינויים המחוייבים, גם על זכויות.

(ב) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

14. תיקון חוק נכסי המדינה, התשי"א–1951

בסעיף 3 לחוק נכסי המדינה, התשי"א–1951, ברישה, במקום "נכס המצוי" יבוא "נכס מקרקעין המצוי".

15. תיקון פקודת הפרשנות

בסעיף 1 לפקודת הפרשנות 5, במקום הגדרת "מיטלטלין" או "טובין" יבוא:

""מיטלטלין" או "טובין" – נכסים מוחשיים, חוץ ממקרקעין; אולם מקום שהמלה "מיטלטלין" או "טובין" באה בחיקוק שניתן לפני תחילת חוק המיטלטלין, התשל"א–1971, תהא משמעותה במשמעות שהיתה נודעת לה אילולא החוק האמור;".

16. ביטול

הספר השמיני והספר העשירי של המג'לה – בטלים.

17. תחילה

חוק זה תחילתו ביום י"ד בטבת התשל"ב (1 בינואר 1972).

חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג–1973

פרק א': כריתת החוזה

1. כריתת חוזה – כיצד

חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול לפי הוראות פרק זה.

2. הצעה

פנייתו של אדם לחברו היא בגדר הצעה, אם היא מעידה על גמירת דעתו של המציע להתקשר עם הניצע בחוזה והיא מסויימת כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה; הפניה יכול שתהיה לציבור.

3. חזרה מן ההצעה

(א) המציע רשאי לחזור בו מן ההצעה בהודעה לניצע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה לניצע לפני שנתן הודעת קיבול.

(ב) קבע המציע שהצעתו היא ללא חזרה, או שקבע מועד לקיבולה, אין הוא רשאי לחזור בו ממנה לאחר שנמסרה לניצע.

4. פקיעת ההצעה

ההצעה פוקעת -

(1) כשדחה אותה הניצע או עבר המועד לקיבולה;

(2) כשמת המציע או הניצע או כשנעשה אחד מהם פסול־דין או ניתן נגדו צו לקבלת נכסים או צו פירוק, והכל לפני מתן הודעת הקיבול.

5. קיבול

הקיבול יהיה בהודעת הניצע שנמסרה למציע והמעידה על גמירת דעתו של הניצע להתקשר עם המציע בחוזה לפי ההצעה.

6. קיבול דרך התנהגות

(א) הקיבול יכול שיהיה במעשה לביצוע החוזה או בהתנהגות אחרת, אם דרכים אלה של קיבול משתמעות מן ההצעה; ולענין סעיפים 3(א) ו־4(2) התנהגות כאמור דינה כדין מתן הודעת קיבול.

(ב) קביעת המציע שהעדר תגובה מצד הניצעי יחשב לקיבול, אין לה תוקף.

7. חזקת קיבול

הצעה שאין בה אלא כדי לזכות את הניצע, חזקה עליו שקיבל אותה, זולת אם הודיע למציע על התנגדותו תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה.

8. מועד הקיבול

(א) אין לקבל הצעה אלא תוך התקופה שנקבעה לכך בהצעה, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר.

(ב) נתן הניצע הודעת קיבול בעוד מועד, אך הודעתו נמסרה למציע באיחור מחמת סיבה שאינה תלויה בניצע ולא היתה ידועה לו, נכרת החוזה, זולת אם הודיע המציע לניצע על דחיית הקיבול מיד לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול.

9. קיבול לאחר פקיעה

קיבול של הצעה לאחר שפקעה, כמוהו כהצעה חדשה.

10. חזרה מן הקיבול

הניצע רשאי לחזור בו מן הקיבול בהודעה למציע, ובלבד שהודעת החזרה נמסרה למציע לא לאחר שנמסרה לו הודעת הקיבול או שנודע לו על קיבול בדרך האמורה בסעיף 6(א).

11. קיבול תוך שינוי

קיבול שיש בו תוספת, הגבלה או שינוי אחר לעומת ההצעה כמוהו כהצעה חדשה.

12. תום לב במשא ומתן

(א) במשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה חייב אדם לנהוג בדרך מקובלת ובתום־לב.

(ב) צד שלא נהג בדרך מקובלת ולא בתום־לב חייב לצד השני פיצויים בעד הנזק שנגרם לו עקב המשא ומתן או עקב כריתת החוזה, והוראות סעיפים 10, 13 ו־14 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, יחולו בשינויים המחוייבים.

פרק ב': ביטול החוזה בשל פגם בכריתתו

13. חוזה למראית עין

חוזה שנכרת למראית עין בלבד – בטל; אין בהוראה זו כדי לפגוע בזכות שרכש אדם שלישי בהסתמכו בתום לב על קיום החוזה.

14. טעות

(א) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה והצד השני לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך, רשאי בית המשפט, לפי בקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, אם ראה שמן הצדק לעשות זאת; עשה כן, רשאי בית המשפט לחייב את הצד שטעה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לצד השני עקב כריתת החוזה.

(ג) טעות אינה עילה לביטול החוזה לפי סעיף זה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות והצד השני הודיע, לפני שבוטל החוזה, שהוא מוכן לעשות כן.

(ד) "טעות", לענין סעיף זה וסעיף 15 – בין בעובדה ובין בחוק, להוציא טעות שאינה אלא בכדאיות העסקה.

15. הטעיה

מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה; לענין זה, "הטעיה" – לרבות אי־גילוין של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן.

16. טעות סופר

נפלה בחוזה טעות סופר או טעות כיוצא בה, יתוקן החוזה לפי אומד דעת הצדדים ואין הטעות עילה לביטול החוזה.

17. כפיה

(א) מי שהתקשר בחוזה עקב כפיה שכפה עליו הצד השני או אחר מטעמו, בכוח או באיום, רשאי לבטל את החוזה.

(ב) אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות אינה בגדר איום לענין סעיף זה.

18. עושק

מי שהתקשר בחוזה עקב ניצול שניצל הצד השני או אחר מטעמו את מצוקת המתקשר, חולשתו השכלית או הגופנית או חוסר נסיונו, ותנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, רשאי לבטל את החוזה.

19. ביטול חלקי

ניתן החוזה להפרדה לחלקים ועילת הביטול נוגעת רק לאחד מחלקיו, ניתן לביטול אותו חלק בלבד; אולם אם יש להניח שהצד הרשאי לבטל לא היה מתקשר בחוזה לולא העילה, רשאי הוא לבטל את החלק האמור או את החוזה כולו.

20. דרך הביטול

ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפיה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה.

21. השבה לאחר ביטול

משבוטל החוזה, חייב כל צד להשיב לצד השני מה שקיבל על פי החוזה, ואם ההשבה היתה בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויו של מה שקיבל.

22. שמירת תרופות

אין בהוראות פרק זה כדי לגרוע מכל תרופה אחרת.

פרק ג': צורת החוזה ותכנו

23. צורת חוזה

חוזה יכול שייעשה בעל פה, בכתב או בצורה אחרת, זולת אם היתה צורה מסויימת תנאי לתקפו על פי חוק או הסכם בין הצדדים.

24. תכנו של חוזה

תכנו של חוזה יכול שיהיה ככל אשר הסכימו הצדדים.

25. פירוש של חוזה

(א) חוזה יפורש לפי אומד דעתם של הצדדים, כפי שהוא משתמע מתוך החוזה ומנסיבות העניין, ואולם אם אומד דעתם של הצדדים משתמע במפורש מלשון החוזה, יפורש החוזה בהתאם ללשונו.

(ב) חוזה הניתן לפירושים שונים, פירוש המקיים אותו עדיף על פירוש שלפיו הוא בטל.

(ב1) חוזה הניתן לפירושים שונים והיתה לאחד הצדדים לחוזה עדיפות בעיצוב תנאיו, פירוש נגדו עדיף על פירוש לטובתו.

(ג) ביטויים ותניות בחוזה שנוהגים להשתמש בהם בחוזים מאותו סוג יפורשו לפי המשמעות הנודעת להם באותם חוזים.

(ד) סעיפים 2, 4, 5, 6, 7, 8 ו־10 לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981, וסעיף 57ג לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על פירושו של חוזה, אם אין הוראה אחרת לענין הנדון ואם אין בענין הנדון או בהקשרו דבר שאינו מתיישב עם תחולה כאמור.

26. השלמת פרטים

פרטים שלא נקבעו בחוזה או על פיו יהיו לפי הנוהג הקיים בין הצדדים, ובאין נוהג כזה – לפי הנוהג המקובל בחוזים מאותו סוג, ויראו גם פרטים אלה כמוסכמים.

27. חוזה על תנאי

(א) חוזה יכול שיהיה תלוי בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מתלה) או שיחדל בהתקיים תנאי (להלן – תנאי מפסיק).

(ב) חוזה שהיה טעון הסכמת אדם שלישי או רשיון על פי חיקוק, חזקה שקבלת ההסכמה או הרשיון הוא תנאי מתלה.

(ג) חוזה שהיה מותנה בתנאי מתלה, זכאי כל צד לסעדים לשם מניעת הפרתו, אף לפני שנתקיים התנאי.

28. סיכול תנאי

(א) היה חוזה מותנה בתנאי מתלה וצד אחד מנע את קיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על אי־קיומו.

(ב) היה חוזה מותנה בתנאי מפסיק וצד אחד גרם לקיום התנאי, אין הוא זכאי להסתמך על קיומו.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם היה התנאי דבר שהצד היה, לפי החוזה, בן חורין לעשותו או לא לעשותו, ולא יחולו אם מנע הצד את קיום התנאי או גרם לקיומו שלא בזדון ושלא ברשלנות.

29. בטלות החוזה או ההתנאה

היה חוזה מותנה בתנאי והתנאי לא נתקיים תוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזאת – תוך זמן סביר מכריתת החוזה, הרי אם היה זה תנאי מתלה – מתבטל החוזה, ואם תנאי מפסיק – מתבטלת ההתנאה.

30. חוזה פסול

חוזה שכריתתו, תכנו או מטרתו הם בלתי חוקיים, בלתי מוסריים או סותרים את תקנת הציבור – בטל.

31. תחולת הוראות

הוראות סעיפים 119־21 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על בטלותו של חוזה לפי פרק זה, אולם בבטלות לפי סעיף 30 רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן ובתנאים שימצא לנכון, לפטור צד מהחובה לפי סעיף 21, כולה או מקצתה, ובמידה שצד אחד ביצע את חיובו לפי החוזה – לחייב את הצד השני בקיום החיוב שכנגד, כולו או מקצתו.

32. חוזה של משחק, הגרלה או הימור

(א) חוזה של משחק, הגרלה או הימור שלפיו עשוי צד לזכות בטובת הנאה והזכיה תלויה בגורל, בניחוש או במאורע מקרי יותר מאשר בהבנה או ביכולת, אינו עילה לאכיפה או לפיצויים.

(ב) הוראות סעיף זה לא יחולו על משחק, הגרלה או הימור שהוסדרו בחוק או שניתן לעריכתם היתר על פי חוק.

33. חוזה למתן ציונים

חוזה שלפיו יינתן ציון, תואר, פרס וכיוצא באלה על פי הכרעה או הערכה של אחד הצדדים או של אדם שלישי, אין ההכרעה או ההערכה לפי החוזה נושא לדיון בבית משפט.

פרק ד': חוזה לטובת אדם שלישי

34. הקניית הזכות

חיוב שהתחייב אדם בחוזה לטובת מי שאינו צד לחוזה (להלן – המוטב) מקנה למוטב את הזכות לדרוש את קיום החיוב, אם משתמעת מן החוזה כוונה להקנות לו זכות זו.

35. דחיית הזכות

זכותו של המוטב לדרוש את קיום החיוב מתבטלת למפרע, אם הודיע לאחד הצדדים לחוזה על דחיית הזכות תוך זמן סביר לאחר שאחד מהם הודיע לו עליה.

36. ביטול הזכות

(א) כל עוד לא הודיע אחד הצדדים למוטב על זכותו לפי החוזה, רשאים הם לשנותה או לבטלה על ידי שינוי החוזה.

(ב) בחיוב שיש לקיימו עקב מותו של אדם – על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה – רשאי הנושה, בהודעה לחייב או בצוואה שהודעה עליה ניתנה לחייב, לבטל את זכותו של המוטב או להעמיד במקומו מוטב אחר, אף אחרי שנודע למוטב על זכותו.

37. טענות נגד המוטב

כל טענה שיש לחייב כלפי הנושה בקשר לחיוב תעמוד לו גם כלפי המוטב.

38. שמירת זכותו של הנושה

זכותו של המוטב אינה גורעת מזכותו של הנושה לדרוש מן החייב את קיום החיוב לטובת המוטב.

פרק ה': קיום החוזה

39. קיום בתום לב

בקיום של חיוב הנובע מחוזה יש לנהוג בדרך מקובלת ובתום לב; והוא הדין לגבי השימוש בזכות הנובעת מחוזה.

40. קיום – בידי מי

חיוב יכול שיקויים בידי אדם שאיננו החייב, זולת אם לפי מהות החיוב, או לפי המוסכם בין הצדדים, על החייב לקיימו אישית.

41. מועד הקיום

חיוב שלא הוסכם על מועד קיומו, יש לקיים זמן סביר לאחר כריתת החוזה, במועד שעליו הודיע הנושה לחייב זמן סביר מראש.

42. קיום מוקדם

חיוב יכול שיקויים לפני מועדו, ובלבד שהודיע החייב לנושה על כך זמן סביר מראש והדבר לא יפגע בנושה.

43. דחיית קיום

(א) המועד לקיומו של חיוב נדחה –

(1) אם נמנע הקיום במועדו מסיבה התלויה בנושה – עד שהוסרה המניעה;

(2) אם תנאי לקיום הוא שיקויים תחילה חיובו של הנושה – עד שקויים אותו חיוב;

(3) אם על הצדדים לקיים חיוביהם בד בבד – כל עוד הנושה אינו מוכן לקיים את החיוב המוטל עליו.

(ב) נדחה המועד לקיום החיוב כאמור בסעיף קטן (א), רשאי בית המשפט, אם ראה שמן הצדק לעשות כן, לחייב את הנושה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לחייב עקב הדחיה, אף אם אין בדבר משום הפרת חוזה מצד הנושה, ואם היה על החייב לשלם תשלומים תקופתיים עד לקיום החיוב שמועדו נדחה – לפטור אותו מתשלומים אלה בתקופת הדחיה.

44. מקום הקיום

(א) חיוב שלא הוסכם על מקום קיומו, יש לקיים במקום עסקו של הנושה, ואם אין לו מקום עסק – במקום מגוריו הקבוע.

(ב) שינה הנושה את מקום עסקו או מקום מגוריו אחרי כריתת החוזה, ישא בהוצאות הנוספות הנובעות מקיום החיוב במקום החדש.

45. קיום בבינונית

חיוב למתן נכס או שירות שלא הוסכם על סוגם או טיבם, יש לקיים במתן נכס או שירות מסוג ומטיב בינונים.

46. קיום בסכום ראוי

חיוב לתשלום בעד נכס או שירות שלא הוסכם על שיעורו, יש לקיים בתשלום של סכום שהיה ראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה.

47. קיום במטבע ישראלי

חיוב לשלם בארץ במטבע חוץ שתשלומו באותו מטבע אסור לפי הדין, יש לקיים בתשלום במטבע ישראלי, לפי שער החליפין הרשמי ביום התשלום.

48. קיום על תנאי

חיוב אשר לקיומו התחייב החייב כלפי הנושה בחיוב אחר, או שהעביר לו לשם כך זכות כלפי אדם שלישי, חזקה שלא התכוונו להפקיעו אלא אם קויימו החיוב האחר או הזכות.

49. זקיפת תשלומים בחיוב אחד

סכום שניתן לסילוקו של חיוב אחד, ייזקף תחילה לחשבון ההוצאות שנתחייב בהן החייב בשל אותו חיוב, לאחר מכן לחשבון הריבית ולבסוף לחשבון החיוב עצמו.

50. זקיפת תשלומים בחיובים אחדים

סכום שניתן לנושה שעה שהגיעו לו מן החייב חיובים אחדים, רשאי החייב, בעת התשלום, לציין את החיוב שלחשבונו ייזקף הסכום; לא עשה זאת, רשאי הנושה לעשות כן.

51. בחירה בין חיובים חלופים

(א) בחיובים חלופים רשאי החייב, בהודעה לנושה תוך תקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, לבחור את החיוב שיקיים; לא עשה זאת, רשאי הנושה, בהודעה לחייב־ לבחור את החיוב.

(ב) הוסכם כי זכות הבחירה תהיה בידי הנושה והוא לא השתמש בה תוך התקופה שנקבעה לכך, ובאין תקופה כזו – תוך זמן סביר לפני המועד לקיום, רשאי החייב, בהודעה לנושה, לבחור את החיוב.

52. תחליף קיום

נעשה קיומו של חיוב בלתי אפשרי, ויש בשל כך לחייב זכות לפיצוי או לשיפוי כלפי אדם שלישי, על החייב להעביר לנושה את הזכות, או מה שקיבל על פיה, כדי שוויו של החיוב.

53. קיזוז

(א) חיובים כספיים שצדדים חבים זה לזה מתוך עסקה אחת והגיע המועד לקיומם, ניתנים לקיזוז בהודעה של צד אחד למשנהו; והוא הדין בחיובים כספיים שלא מתוך עסקה אחת, אם הם חיובים קצובים.

(ב) אין לקזז חיוב שהזכות לקיומו אינה ניתנת לעיקול.

(ג) הוראות סעיפים 49 ו־50 יחולו, בשינויים המחוייבים, גם על סילוק דרך קיזוז.

פרק ו': ריבוי חייבים ונושים

54. ריבוי חייבים

שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם חייבים יחד ולחוד.

55. חיוב יחד ולחוד

(א) שנים שחייבים יחד ולחוד, רשאי הנושה לדרוש את קיום החיוב, כולו או מקצתו, משניהם כאחד, או מכל אחד מהם בנפרד, ובלבד שלא ייפרע יותר מן המגיע לו.

(ב) בטל או בוטל חיובו של אחד החייבים, בטל גם חיובו של השני, זולת אם הביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו של החייב האחד.

(ג) הפטיר הנושה אחד החייבים מן החיוב, כולו או מקצתו – בוויתור, במחילה, בפשרה או בדרך אחרת – הופטר גם השני באותה מידה, זולת אם משתמעת מן ההפטר כוונה אחרת.

56. נטל החיוב בין החייבים

(א) שנים שחייבים חיוב אחד, חזקה שהם נושאים בנטל החיוב בינם לבין עצמם בחלקים שווים.

(ב) חייב שנתן לנושה לקיום החיוב יותר מכפי חלקו בנטל החיוב, זכאי לחזור על החייב השני ולהיפרע ממנו לפי חלקיהם.

(ג) היו יותר משני חייבים ואין אפשרות סבירה לחזור ולהיפרע מאחד מהם, ישאו בחלקו הנותרים, לפי חלקיהם.

(ד) בוטל חיובו של חייב אחד כאמור בסעיף 55(ב) והביטול נובע מפגם בכשרותו או בייצוגו, אין לשני זכות לחזור עליו; הופטר חייב אחד כאמור בסעיף 55(ג) ואין בהפטר כדי לפטור את השני, אין בהפטר גם כדי לפגוע בזכות לחזור עליו לפי סעיף זה.

57. סייג לזכות החזרה

חייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, אינו זכאי לחזור על חייב אחר, במידה שהיה עשוי להיות מופטר כלפי הנושה מכוח טענה שהיתה ידועה לו ולא התגונן בה.

58. העברת בטוחות

(א) שעבוד או זכות אחרת שניתנו לנושה להבטחת החיוב יעברו לחייב שקיים את החיוב יותר מכפי חלקו, כדי להבטיח זכותו לחזור על חייב אחר; והוא, במידה שהדבר לא יפגע בנושה.

(ב) עברו שעבוד או זכות כאמור בסעיף קטן (א), על הצדדים לעשות, לפי דרישת החייב שקיים את החיוב, את הפעולות הדרושות כדי שכוחה של ההעברה יהיה יפה לכל דבר.

59. ריבוי נושים

(א) שנים שמגיע להם חיוב אחד, חזקה שכל אחד מהם רשאי לדרוש את קיומו, ובלבד שלא ייפרעו מהחייב יותר מן המגיע ממנו; החייב רשאי לקיים את החיוב כלפי אחד הנושים, לפי בחירתו, כל עוד לא ניתן פסק דין לטובת הנושה האחר.

(ב) חזקה על הנושים שהם שותפים בחיוב בחלקים שווים; קויים החיוב כלפי אחד מהם, רשאי השני לדרוש ממנו את חלקו.

פרק ז': שונות

60. דרך ומועד למסירת הודעה

(א) הודעה לפי חוק זה תינתן בדרך המקובלת בנסיבות הענין.

(ב) מקום שמדובר בחוק זה על מסירת הודעה, רואים את ההודעה כנמסרה במועד שבו הגיעה לנמען או אל מענו.

61. תחולה

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

(ב) הוראות חוק זה יחולו, ככל שהדבר מתאים לענין ובשינויים המחוייבים, גם על פעולות משפטיות שאינן בבחינת חוזה ועל חיובים שאינם נובעים מחוזה.

62. ביטולים

בטלים –

(1) סעיפים 948, 949, 958 ו־1003 עד 1007 והספר השנים עשר של המג'לה;

(2) סעיף 64 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאני מיום 2 ברג'ב 1296 (21 ביוני 1879).

63. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ ישראל, 1922–1947.

64. תחילה והוראת מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א' באלול התשל"ג (29 באוגוסט 1973); על חוזים שנכרתו לפני תחילת חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק השבת אבידה, התשל"ג–1973

1. הגדרות

בחוק זה –

"אבידה" – מיטלטלין שאבדו לבעליהם, או שבנסיבות הענין יש להניח שיצאו משליטתם;

"בעל", לגבי אבידה – לרבות מי שזכאי להחזיק בה.

2. חובת המוצא

(א) המוצא אבידה ונוטלה (להלן – המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, זולת אם בנסיבות הענין יש להניח שבעל האבידה התייאש ממנה מחמת מיעוט שוויה.

(ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבידה והוא חייב לעשות כן אם היא דרשה זאת ממנו.

3. אבידה שנמצאה ברשות הזולת

המוצא אבידה ברשותו של אדם אחר חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבידה לידו, יראו אותו כמוצא.

4. אבידה שלא נתגלה בעלה

(א) קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבידה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התייאש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבידה; התקופה האמורה תתחיל מהיום שהודיע למשטרה על האבידה, ואם לא היה עליו להודיע כאמור בסעיף 2(א) – מיום מציאתה.

(ב) לא קיים המוצא הוראות סעיף 2 ולא נתגלה בעל האבידה תוך ארבעה חדשים לאחר שנודע למשטרה על מציאת האבידה, יראו כאילו התייאש ממנה והמדינה תהיה לבעלת האבידה; והוא הדין אם המוצא מסר את האבידה למשטרה והיה לבעלה לפי סעיף קטן (א) אך לא דרש אותה תוך חדשיים לאחר שהיה לבעל כאמור.

(ג) שר המשטרה רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, לקבוע בתקנות שעל אבידות יקרות ערך, או שניתן להניח שהן בעלות ערך רגשי מיוחד לבעליהן, ועל סוגים מיוחדים אחרים של אבידות, לא יחולו הוראות סעיף זה או שיחולו בהארכת התקופות האמורות בו או בשינויים אחרים שנקבעו בתקנות.

5. פדיון האביד

זכה המוצא או המדינה באבידה לפי סעיף 4, זכאי בעלה הקודם, תוך שנה לאחר הזכיה, לפדותה מהזוכה, או ממי שרכש אותה מן הזוכה שלא בתמורה, בתשלום שוויה בזמן הפדיון, זולת אם חל בה שינוי של ממש.

6. מכירת האבידה

(א) אבידה שהיא נכס שעלול להתקלקל או לאבד שיעור ניכר משוויו, או שהוצאות שמירתו אינן סבירות לעומת שוויו, או אבידה שהיא בעל חיים, רשאי המוצא למכרה בדרך סבירה, וכן רשאית לעשות המשטרה, אם האבידה נמסרה לה.

(ב) המוצא לא ימכור את האבידה כאמור אלא לאחר שהודיע על כך למשטרה זמן סביר מראש והמשטרה לא דרשה למסור לה את האבידה.

(ג) נמכרה האבידה, יבוא, לענין חוק זה, הפדיון במקומה.

7. נכס שהוזנח

(א) נכס שהופקד או הושאר במוסד שבו מתאכסנים, מאושפזים או מבקרים בני אדם, או במקום כיוצא באלה, ולא נדרש תוך חדשיים מהיום שהושאר או מתום תקופת ההפקדה, יראוהו כאבידה ואת בעל המוסד או המקום – כמוצא.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) אין בהן כדי לגרוע מתנאי הפקדה.

8. נכס של נעדר

מיטלטלין של אדם שעקבותיו נעלמו, או שנפטר ויורשיו אינם ידועים, והאפוטרופוס הכללי או אדם אחר המוסמך לכך לא קיבלם לידו, יחולו עליהם סעיפים 2 ו־6 בשינויים המחוייבים.

9. עבירות

מי שאינו מקיים את המוטל עליו לפי חוק זה, דינו – מאסר ששה חדשים או קנס 2,000 לירות.

10. אצילת תפקידים וסמכויות

שר המשטרה רשאי, בהסכמת שר הפנים, לאצול את תפקידי המשטרה וסמכויותיה לפי חוק זה לרשות מקומית שהסכימה לכך; אצילה זו יכול שתהיה מוגבלת או מותנית.

11. ביצוע ותקנות

שר המשטרה ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, ובין השאר לקבוע בהן –

(1) מה יעשו המשטרה או הרשות המקומית באבידות שנמסרו להם;

(2) מה ייעשה באבידה שהמדינה היתה לבעלה ובפדיון ממכירתה;

(3) מה ייעשה בסוגי אבידות שהוראות סעיף 4(א) ו־(ב) אינן חלות עליהם;

(4) מה ייעשה בנכסים האמורים בסעיף 8.

12. תחולה

הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

13. ביטולים

בטלים –

(1) סעיף 770 למג'לה;

(2) סעיף 94(6) לפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א–1971.

14. תחילה

תחילתו של חוק זה ביום ג׳ באלול התשל״ג (31 באוגוסט 1973).

חוק חוזה קבלנות, התשל״ד–1974

1. חוזה קבלנות מהו

חוזה קבלנות הוא חוזה לעשיית מלאכה או למתן שירות בשכר כשהקבלן אינו עובדו של המזמין.

2. חיובי הצדדים

הקבלן חייב לעשות את המלאכה או לתת את השירות והמזמין חייב לשלם את השכר, הכל לפי המוסכם בין הצדדים.

3. פגם

(א) לא היו המלאכה או השירות בהתאם למוסכם (להלן – פגם), על המזמין להודיע לקבלן על הפגם זמן סביר לאחר שגילה אותו או שהיה עליו לגלותו, ואם הפגם ניתן לתיקון – לתת לקבלן הזדמנות נאותה לתקנו.

(ב) אין המזמין זכאי להסתמך על הפגם –

(1) אם לא קיים את המוטל עליו לפי סעיף קטן (א) זולת אם ידע הקבלן על הפגם;

(2) אם בא הפגם מסיבה שהמזמין אחראי לה.

4. תרופות בשל פגם

(א) לא תיקן הקבלן את הפגם תוך זמן סביר לאחר שהמזמין עשה כאמור בסעיף 3(א), רשאי המזמין –

(1) לתקן את הפגם ולדרוש מהקבלן החזרת הוצאותיו הסבירות;

(2) לנכות מן השכר, כל עוד לא תוקן הפגם, את הסכום שבו פחת שווי המלאכה או השירות עקב הפגם לעומת השכר לפי המוסכם.

(ב) פגם שתיקונו דחוף עד שאין לדרוש מן המזמין שימתין לתיקונו בידי הקבלן, רשאי המזמין לתקנו כאמור בסעיף קטן (א)(1) גם בלי שעשה כאמור בסעיף 3(א).

(ג) לא ניתן הפגם לתיקון, זכאי המזמין לניכוי מן השכר כאמור בסעיף קטן (א)(2).

5. זכות עכבון

לקבלן תהא זכות עכבון על נכס שמסר לו המזמין לביצוע מלאכתו או למתן שירותו, כדי תשלום הסכומים המגיעים לו מן המזמין עקב עסקת הקבלנות.

6. קבלת הנכס והעברת הסיכון

(א) נעשו המלאכה או השירות בנכס בידי הקבלן, חייב המזמין לקבלו במועד שהוסכם עליו, ובאין הסכם – תוך זמן סביר לאחר שהקבלן הודיע לו שגמר את המלאכה או השירות.

(ב) אבד או ניזק הנכס בעודו בידי הקבלן –

(1) אחראי הקבלן, לענין חוק השומרים, התשכ״ז–1967, כשומר שכר ששמירת הנכס אינה טפלה למטרה העיקרית של החזקתו;

(2) פטור המזמין מתשלום השכר, זולת אם אבד או ניזק הנכס אחרי שהמזמין היה חייב לקבלו ומסיבה שהקבלן אינו אחראי לה.

7. שמירת תרופות

אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מתרופה אחרת בשל הפרת חוזה.

8. תחולה

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בדין אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון, ובאין כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם בין הצדדים.

(ב) על חוזה להספקת נכס שיש להפיקו או לייצרו והקבלן קיבל עליו לתת את עיקר החמרים הדרושים לכך, יחולו הוראות חוק המכר, התשכ״ח–1968.

9. אי־תחולת המג׳לה

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול הספר השני של המג׳לה.

10. עצמאות החוק

בענינים שחוק זה דן בהם לא יחול סימן 46 לדבר המלך במועצתו לארץ־ישראל 1922–1947.

11. תחילה והוראות מעבר

תחילתו של חוק זה ביום א׳ בחשון התשל״ה (17 באוקטובר 1974); על חוזה קבלנות שנעשה לפני תחילתו יוסיף לחול הדין הקודם.

חוק הנאמנות, התשל״ט–1979
פרק א׳: הוראות כלליות

1. מהות הנאמנות

נאמנות היא זיקה לנכס שעל פיה חייב נאמן להחזיק או לפעול בו לטובת נהנה או למטרה אחרת.

2. יצירה

נאמנות נוצרת על פי חוק, על פי חוזה עם נאמן או על פי כתב הקדש.

3. נכסי הנאמנות

(א) פירותיהם ותמוריהם של נכסי הנאמנות יהיו אף הם לנכסי הנאמנות.

(ב) אין לרדת לנכסי הנאמנות אלא בשל חובות המוטלים עליהם או הנובעים מפעולות הנאמנות.

(ג) הנאמן חייב להחזיק את נכסי הנאמנות בנפרד מנכסים אחרים או בדרך המאפשרת להבחין ביניהם.

4. רישום והערה

היה בנכסי הנאמנות נכס שפעולות בו טעונות רישום בפנקס המתנהל על־פי חוק רשאי הנאמן להודיע על קיום הנאמנות לממונה על הפנקס, והממונה ירשום בו הערה מתאימה.

5. כוחה של נאמנות כלפי צד שלישי

כוחה של נאמנות יפה כלפי כל מי שידע או שהיה עליו לדעת עליה, ומשנרשמה הערה לפי סעיף 4 – כלפי כל העולם.

6. כספי הנאמנות

כספי הנאמנות שאינם דרושים לצרכיה השוטפים חייב הנאמן להחזיק או להשקיע כיעיל לשמירת הקרן ולעשיית פירות; שר המשפטים רשאי לקבוע בתקיות דרכים שבהן ניתן להשקיע כספי נאמנות, והנאמן אינו נושא באחריות אם השקיע אותם בהתאם לתקנות אלה.

7. חשבונות ודיווח

(א) הנאמן חייב לנהל חשבונות בכל עניני הנאמנות.

(ב) הנאמן חייב לתת לנהנים דין וחשבון על עניני הנאמנות אחת לשנה ובגמר כהונתו, ולמסור להם ידיעות נוספות לפי דרישתם הסבירה.

8. שכר והוצאות

(א) נאמן אינו זכאי לשכר בעד מילוי תפקידיו, זולת אם מילוים היה מעיסוקיו; אולם רשאי בית המשפט להקציב לו שכר, אם ראה שהדבר מתחייב מהיקף תפקידיו הנאמן.

(ב) נאמן זכאי לשיפוי על הוצאות סבירות שהוציא ועל התחייבויות שהתחייב בהן באופן סביר עקב מילוי תפקידיו.

(ג) נאמן רשאי להחזיר לעצמו את שכרו והוצאותיו מנכסי הנאמנות, והוא רשאי לעכבם בידו כערובה לסילוק המגיע לו לפי סעיף זה.

9. נאמנים אחדים

(א) בנאמנות שיש בה יותר מנאמן אחד –

(1) יפעלו הנאמנים ביחד; היו דעותיהם חלוקות, יפעלו לפי הוראות בית המשפט;

(2) בענין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד מהם לפעול על דעת עצמו;

(3) הם אחראים לפעולותיהם יחד ולחוד, פרט לנאמן שהתנגד לפעולה או לא ידע עליה;

(4) נתפנה מקומו של אחד מהם או שחדל לפעול, או שהוכרז פסול דין או פושט רגל, על הנותרים או הנותר לעשות מיד למילוי מקומו לפי סעיף 21 ולהמשיך במילוי תפקידיהם ככל שהדבר אינו סובל דיחוי.

(ב) פעולה של אחד הנאמנים שנעשתה בתמורה כלפי אדם שפעל בתום לב תהא בת־תוקף אף אם היתה סותרת הוראת סעיף קטן (א) (1).

10. חובות וסמכויות

(א) נאמן חייב לשמור על נכסי הנאמנות, לנהלם ולפתחם ולפעול להשגת מטרות הנאמנות, ומוסמך הוא לעשות כל הדרוש למילוי תפקידיו.

(ב) במילוי תפקידיו חייב הנאמן לנהוג באמונה ובשקידה כפי שאדם סביר היה נוהג באותן נסיבות.

(ג) נאמן של כמה נאמנויות לא יפעל בפעולה שביניהן.

(ד) נאמן אינו רשאי לאצול מתפקידיו לזולתו; אין בכך כדי למנוע העסקת אדם כדרוש למטרות הנאמנות.

11. כפיפות לתנאי הנאמנות

הוראות סעיפים 3(א) ו־(ג), 6(א), 7, 8, 9, 10(א)(ג) ו־(ד) ו־13 יחולו בכפוף לתנאי הנאמנות.

12. אחריות

(א) נאמן אחראי לנזק שנגרם לנכסי הנאמנות או לנהנים עקב הפרת חובתו כנאמן; על אחריותו לאבדנם ולנזקם של נכסי הנאמנות המוחזקים בידו יחולו הוראות חוק השומרים, התשכ"ז–1967; לענין זה יראו את הנאמן כשומר ואת הנהנים כבעלי הנכסים.

(ב) בית המשפט רשאי לפטור נאמן מאחריותו, כולה או מקצתה, אם פעל בתום לב ונתכוון למילוי תפקידיו.

(ג) נאמן רשאי לבקש מבית המשפט הוראות, והוא אינו נושא באחריות אם פעל בתום לב לפי הוראות בית המשפט או באישורו.

13. איסור טובת הנאה

(א) נאמן לא ירכוש לעצמו או לקרובו נכס מנכסי הנאמנות או כל זכות בו, לא יפיק לעצמו או לקרובו טובת הנאה אחרת מנכסי הנאמנות או מפעולותיה, ולא יעשה דבר שיש בו סתירה בין טובת הנאמנות לבין טובתו שלו או של קרובו.

(1) בן זוגו;

(2) הורה, הורה־הורה, צאצא, אח או אחות של הנאמן או של בן זוגו;

(3) בן זוג של אחד המנויים בפסקה (2);

(4) שותף של נאמן או של אחד המנויים בפסקאות (1) עד (3);

(5) תאגיד שבהונו, ברווחיו או בשליטתו יש לנאמן או למנויים בפסקאות (1) עד (3) חלק העולה על 5%.

(ג) בית המשפט רשאי לאשר מראש פעולה מן המנויות בסעיף קטן (א) אם ראה שהיא לטובת הנאמנות.

(ד) הוראות סעיף קטן (א) אינן באות לגרוע ממה שמגיע לנאמן או לקרובו מכוח היותם נהנים.

(ה) פעולה מן המנויות בסעיף זה שנעשתה בלי אישור בית המשפט – בטלה, זולת אם נעשתה בתמורה כלפי אדם שאינו בין המנויים בסעיף קטן (ב)(1) ו־(2) ושפעל בתום לב.

14. ביטול פעולות

פעולה שנעשתה בהפרת חובת הנאמנות והצד השלישי ידע או היה עליו לדעת על ההפרה, או שנעשתה ללא תמורה, רשאי בית המשפט לבטלה, ועל הצד השלישי יחולו אחריות וחובות כשל נאמן; ידיעה על קיום הנאמנות, אין בה בלבד משום ידיעה על הפרת חובת הנאמנות.

15. דין ריווח אסור

ריווח שהפיק נאמן שלא כדין עקב הנאמנות, דינו כחלק מנכסי הנאמנות.

16. נכסי נאמנות שנתבטלה

נתבטלה נאמנות, רשאי בית המשפט לקבוע מה ייעשה בנכסיה, והוא יורה על העברתם למטרות חינוך, תרבות, דת, מדע, אמנות, סעד, בריאות או ספורט, הכל לפי תנאי הנאמנות ולפי אומד דעתו של יוצרה.

פרק ב': נאמנות על פי כתב הקדש

17. יצירה ותחילה של הקדש

(א) הקדשת נכסים לטובת נהנה או למטרה אחרת (להלן – הקדש) טעונה מסמך בכתב (בחוק זה – כתב הקדש) שבו מביע יוצר ההקדש את כוונתו ליצור הקדש וקובע מטרותיו, נכסיו ותנאיו, והמסמך הוא אחד מאלה:

(1) כתב חתום בידי יוצר ההקדש בפני נוטריון;

(2) צוואה של יוצר ההקדש, למעט צוואה בעל־פה;

(3) הוראת תשלום לענין סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965.

(ב) תחילתו של הקדש היא עם העברת השליטה בנכסי ההקדש לידי הנאמן.

(ג) נמצאו נכסים המשמשים הקדש, אלא שאין על כך כתב הקדש, רשאי בית המשפט להצהיר על קיום הקדש ולהגדיר מטרותיו, נכסיו, תנאיו ותחילתו.

18. שינוי וביטול של הקדש

(א) יוצר ההקדש וצד שלישי רשאים בכל עת להוסיף נכסים לנכסי ההקדש.

(ב) אחרי תחילת ההקדש אין יוצרו רשאי לשנות את תנאיו, לגרוע מנכסיו או לבטלו, אלא אם שמר לעצמו זכות לכך בכתב ההקדש או שבאו על כך הסכמת הנהנים או אישור בית המשפט.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של היוצר לחזור בו מיצירת ההקדש לפני תחילתו, מדיני ביטול צוואה או מדיני ביטול או שינוי של הוראה לענין סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965.

19. הוראות בית המשפט

(א) בית המשפט רשאי בכל עת לתת לנאמן הוראות בכל הנוגע למילוי תפקידיו וכל הוראה אחרת שתיראה לו לניהול היעיל של ההקדש.

(ב) בית המשפט רשאי, אף בסטיה מכתב ההקדש, להתיר לנאמן את השימוש בנכסי ההקדש לסיפוק הצרכים החיוניים של נהנה או של התלויים בו.

20. זכויות הנהנים מינוי נאמן

זכותו של נהנה על פי הקדש אינה ניתנת להמחאה, לשעבוד או לעיקול, זולת אם הותרו בכתב ההקדש או שבית המשפט התירם לסיפוק של מזונות או של מסים המגיעים מן הנהנה או – בנסיבות מיוחדות – לסיפוק חובות אחרים המגיעים ממנו.

21. מינוי נאמן

(א) נאמן של הקדש יתמנה בכתב ההקדש או על פיו.

(ב) באין מינוי כאמור, וכשנבצר מנאמן למלא תפקידיו או שלא התחיל או חדל למלאם, רשאי בית המשפט למנות נאמן לתקופה ובתנאים שייראו לו.

(ג) לא יתמנה אדם נאמן של הקדש אלא בהסכמתו.

(ד) קטין, פסול דין, פושט רגל ותאגיד שניתן עליו צו פירוק אינם כשרים להיות נאמן של הקדש.

(ה) נהנה של הקדש אינו כשר להיות נאמן שלו, זולת אם הותר הדבר בכתב ההקדש.

22. פקיעת כהונתו של נאמן

(א) נאמן של הקדש רשאי להתפטר בהודעה בכתב למי שרשאי למנות נאמן לאותו הקדש, וכשישנם נאמנים אחדים – לנאמנים האחרים.

(ב) נאמן שנתמנה בידי בית המשפט או שהיה נאמן יחיד, התפטרותו אינה תופסת אלא אם בא עליה אישור בית המשפט ומן היום שנקבע לכך באישור.

(ג) בית המשפט רשאי לפטר נאמן אם לא מילא תפקידיו כראוי או שראה בית המשפט סיבה אחרת לפיטוריו.

23. שינוי וביטול על פי בית המשפט

(א) בית המשפט רשאי לשנות או לבטל הוראה מהוראות כתב ההקדש, אם מטעמים שיוצר ההקדש הביא לפניו ואם משום שראה כי חל שינוי של ממש בנסיבות המצדיק לעשות כן ושהדבר תואם את אומד דעתו של יוצר ההקדש.

(ב) בית המשפט רשאי לבטל הקדש אם ראה שמטרותיו הושגו או שאינן ניתנות להגשמה.

24. אמצעי שמירה

הקדש שאין לו נאמן, או שהנאמן לא התחיל או חדל לפעול או שנבצר ממנו למלא תפקידיו, רשאי הנאמן הציבורי לנקוט אמצעים הנראים לו לשמירת נכסי ההקדש ולשמירת זכויות הנהנים, כל עוד לא נתמנה נאמן לפי סעיף 21.

28. נאמן שהוא נהנה

על נאמן של הקדש ציבורי לא יחול סעיף 21(ה).

36. הנאמן הציבורי

(א) שר המשפטים ימנה נאמן ציבורי; הודעה על המינוי תפורסם ברשומות.

(ב) הנאמן הציבורי יכול לשמש נאמן של נאמנויות, ומקום שבית המשפט ממנה נאמן, רשאי הוא למנות את הנאמן הציבורי כנאמן יחיד גם בנאמנות שלפי תנאיה יש בה יותר מנאמן אחד.

40. ייצוג נהנה

נהנה שמחמת גילו, מצב בריאותו או ליקוי רוחני או גופני אינו יכול לעמוד על זכויותיו, רשאי הנאמן הציבורי לייצגו כלפי הנאמן.

חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979

1. חובת ההשבה

(א) מי שקיבל שלא על פי זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה אחרת (להלן – הזוכה) שבאו לו מאדם אחר (להלן – המזכה), חייב להשיב למזכה את הזכיה, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – לשלם לו את שוויה.

(ב) אחת היא אם באה הזכיה מפעולת הזוכה, מפעולת המזכה או בדרך אחרת.

2. פטור מהשבה

בית המשפט רשאי לפטור את הזוכה מחובת ההשבה לפי סעיף 1, כולה או מקצתה, אם ראה שהזכיה לא היתה כרוכה בחסרון המזכה או שראה נסיבות אחרות העושות את ההשבה בלתי צודקת.

3. ניכוי הוצאות

הזוכה רשאי לנכות ממה שעליו להשיב את מה שהוציא או התחייב להוציא או השקיע באופן סביר להשגת הזכיה.

4. דין הפורע חוב הזולת

מי שפרע חובו של אדם אחר בלי שהיה חייב לכך כלפיו, אינו זכאי להשבה אלא אם לא היתה לזוכה סיבה סבירה להתנגד לפרעון החוב, כולו או מקצתו, ואינו זכאי להשבה זו אלא כדי מה שנתן לפרעון החוב.

5. דין הפועל לשמירת ענין הזולת

(א) מי שעשה בתום לב ובסבירות פעולה לשמירה על חייו, שלמות גופו, בריאותו, כבודו או רכושו של אדם אחר, בלי שהיה חייב לכך כלפיו, והוציא או התחייב להוציא הוצאות בקשר לכך, חייב הזוכה לשפותו על הוצאותיו הסבירות, כולל חיוביו כלפי צד שלישי, ואם נגרמו למזכה עקב הפעולה נזקי רכוש, רשאי בית המשפט לחייב את הזוכה בתשלום פיצויים למזכה, אם ראה שמן הצדק לעשות כן בנסיבות הענין.

(ב) לענין החיוב בפיצויים לפי סעיף קטן (א) דין מי שנכסיו שימשו לשמירת הערכים האמורים כדין מי שעשה פעולה לשמירתם.

(ג) אין חובת שיפוי או פיצוי לפי סעיף זה על זוכה שהתנגד לפעולה או לשימוש בנכסים או לשיעור ההוצאות או שהיתה לו סיבה סבירה להתנגד להם, זולת אם הפעולה או השימוש בנכסים היו לשמירה על חייו, שלמות גופו או בריאותו.

6. תחולה ושמירת תרופות

(א) הוראות חוק זה יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון ואין הסכם אחר בין הצדדים.

(ב) חוק זה יחול גם על המדינה.

(ג) אין בחוק זה כדי לגרוע מתרופות אחרות.

7. ביטול

סעיף 3 לחוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד–1964 –בטל.

חוק האחריות למוצרים פגומים, התש"ם–1980

1. הגדרות

בחוק זה –

"יצרן" – אדם העוסק למטרות מסחריות בייצור מוצרים או בהרכבתם, לרבות –

(1) המציג עצמו כיצרן של מוצר במתן שמו או סימנו המסחרי או בכל דרך אחרת;

(2) יבואן שייבא לישראל למטרות מסחריות מוצר שיוצר בחוץ לארץ;

(3) ספק של מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו;

"ייצור" – יפורש בהתאם להגדרת "יצרן";

"מוצר" – לרבות רכיב ואריזה של מוצר, מוצר המחובר למקרקעין, ובנין;

"נזק גוף" – מוות, מחלה, פגיעה או ליקוי גופני, נפשי או שכלי.

2. אחריות היצרן

(א) יצרן חייב לפצות את מי שנגרם לו נזק גוף כתוצאה מפגם במוצר שייצר (להלן – הנפגע), ואין נפקא מינה אם היה או לא היה אשם מצד היצרן.

(ב) נגרם הנזק על ידי רכיב פגום, יהיו אחראים הן יצרן המוצר והן יצרן הרכיב.

(ג) מוצר שהיצרן שלו בארץ או היבואן שלו אינם ניתנים לזיהוי על פניו יהיה הספק שלו פטור מאחריות לפי חוק זה אם מסר לנפגע, תוך זמן סביר לאחר דרישתו, פרטים שלפיהם ניתן לאתר את שם היצרן, היבואן או ספק שממנו קנה את המוצר, ואת המען המלא של מקום עסקם.

3. מוצר פגום

(א) מוצר הוא פגום ככל אחת מאלה:

(1) מחמת ליקוי בו הוא עלול לגרום נזק גוף;

(2) בנסיבות הענין נדרשות אזהרות או הוראות טיפול ושימוש מטעמי בטיחות והן לא ניתנו או שאינן מתאימות בהתחשב בסכנה הכרוכה במוצר.

(ב) חזקה שהמוצר היה פגום אם נסיבות המקרה מתיישבות יותר עם המסקנה שהיה פגום מאשר עם המסקנה שהיה תקין.

4. הגנות

(א) בתובענה לפי חוק זה לא תהא ליצרן הגנה אלא באחת מאלה:

(1) הפגם שגרם לנזק נוצר אחרי שהמוצר יצא משליטתו; הוכיח היצרן שהמוצר המסויים עבר בדיקות בטיחות סבירות לפני שיצא משליטתו, חזקה שהנזק נגרם לנפגע על ידי פגם שנוצר לאחר מכן;

(2) לפי רמת ההתפתחות המדעית והטכנולוגית שהיתה בעת שהמוצר יצא משליטתו, לא יכול היה היצרן לדעת שמבחינת התכנון לא עמד המוצר ברמת הבטיחות הסבירה ;

(3) המוצר יצא משליטת היצרן שלא מרצונו, והוא נקט באמצעים סבירים למניעת יציאתו משליטתו, ולהזהרת הציבור הנוגע בדבר מפני הסיכון הכרוך במוצר;

(4) הנפגע ידע על הפגם במוצר ועל הסיכון הכרוך בו, וחשף עצמו מרצון לסיכון זה.

(ב) לא תהיה זו הגנה ליצרן שהתרשלות הנפגע תרמה לגרימת הנזק, אולם אם נהג הנפגע בהתרשלות חמורה, רשאי בית המשפט להפחית את סכום הפיצויים בהתחשב במידת התרשלותו.

(ג) היה הנפגע למטה מגיל 12 –

(1) לא תחול ההגנה האמורה בסעיף קטן (א)(4);

(2) לא יפחית בית משפט פיצויים לפי סעיף קטן (ב).

5. פיצויים

(א) בחישוב הפיצויים לפי חוק זה בשל אבדן השתכרות ואבדן כושר השתכרות לא תובא בחשבון הכנסה העולה על שילוש השכר הממוצע במשק לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ערב קביעת הפיצויים; היו הפיצויים פטורים ממס הכנסה, יחושבו הפסדי הנפגע לענין פיצויים אלה לפי הכנסתו לאחר ניכוי מס הכנסה החל עליה בעת קביעתם, ובלבד שההפחתה בשל ניכוי המס כאמור לא תעלה על 25 אחוזים מן ההכנסה שלפיה חושבו פיצויים אלה.

(ב) פיצויים לפי חוק זה בשל נזק שאינו נזק ממון לא יעלו על חמישים אלף שקלים; שר המשפטים רשאי, בהתייעצות עם שר האוצר ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להגדיל את הסכום האמור; הסכום יהיה צמוד למדד המחירים לצרכן מיום קבלת חוק זה בכנסת או מיום הגדלת הסכום, לפי הענין.

6. התיישנות

(א) תקופת ההתיישנות של תביעה לפי חוק זה תהא שלוש שנים.

(ב) לא תוגש תובענה לפי חוק זה אלא תוך עשר שנים מתום השנה שבה יצא המוצר משליטת היצרן.

7. התניה

המתנה על אחריות לפי חוק זה, תנאו בטל; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכות היצרן לשיפוי מאחר, ובלבד שלא ישפה עצמו ממי שהמוצר הגיע לרשותו לצרכים אישיים, משפחתיים או ביתיים.

8. תחולת פקודת הנזיקין

לכל ענין שאין לגביו הוראה מיוחדת בחוק זה יחולו על גרימת נזק על ידי מוצר פגום הוראות פקודת הנזיקין [נוסח חדש], בשינויים המחוייבים.

9. סייג לתחולה

(א) חוק זה לא יחול על –

(1) בהמות, עופות ודגים חיים;

(2) תוצרת חקלאית אחרת שאינה מעובדת; לענין זה, ניקוי, בירור, הבחלה, אריזה, החסנה וקירור לא ייחשבו כעיבוד.

(ב) חוק זה לא יחול על נזק שנגרם מחוץ לישראל.

10. שמירת דינים

חוק זה אינו בא לגרוע מזכויות לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] או לפי כל דין אחר.

11. ביצוע

שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו.

12. תחילה

תחילתו של חוק זה באחד לחודש שלאחר תום ששה חדשים מיום קבלתו בכנסת.

חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981

פרק א': הוראות לכל סוגי הביטוח

סימן א': חוזה הביטוח

1. מהותו של חוזה ביטוח

חוזה ביטוח הוא חוזה בין מבטח לבין מבוטח המחייב את המבטח, תמורת דמי ביטוח, לשלם, בקרות מקרה הביטוח, תגמולי ביטוח למוטב.

2. פוליסה

(א) נכרת חוזה ביטוח, על המבטח למסור למבוטח מסמך חתום בידי המבטח המפרט את זכויות הצדדים וחיוביהם (להלן – פוליסה), זולת אם נהוג באותו סוג ביטוח שלא להוציא פוליסה.

(ב) כל עוד לא נמסרה הפוליסה לידי המבוטח יראו כמוסכמים בין הצדדים את התנאים הנהוגים באותו סוג ביטוח אצל אותו מבטח, כפי שהוגשו למפקח על הביטוח לפי סעיף 16 לחוק הפיקוח על עסקי ביטוח, התשמ"א–1981, או כפי שהוגשו או שהותרו, לפי הענין, לפי סעיף 40 לחוק האמור, זולת אם הוסכם בין הצדדים על סטיה מאותם תנאים.

3. חובה להבליט הגבלות

תנאי או סייג לחבות המבטח או להיקפה יפורטו בפוליסה בסמוך לנושא שהם נוגעים לו, או יצויינו בה בהבלטה מיוחדת; תנאי או סייג שלא נתקיימה בהם הוראה זו, אין המבטח זכאי להסתמך עליהם.

4. מצורפות לפוליסה

נזכרה בחוזה תשובה שהשיב המבוטח בכתב לשאלה שהציג לו המבטח, יצורף לפוליסה העתק מהתשובה; תשובה שהעתקה לא צורף לפוליסה, אין המבטח זכאי להסתמך עליה.

5. מתן העתקים

המבטח חייב למסור למבוטח ולמוטב, לפי דרישתו של המבוטח ועל חשבונו, העתקים מן הפוליסה ומן המצורפות אליה.

6. חובת גילוי

(א) הציג המבטח למבוטח לפני כריתת החוזה, אם בטופס של הצעת ביטוח ואם בדרך אחרת שבכתב, שאלה בענין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה בכלל או לכרותו בתנאים שבו (להלן – ענין מהותי), על המבוטח להשיב עליה בכתב תשובה מלאה וכנה.

(ב) שאלה גורפת הכורכת ענינים שונים, ללא אבחנה ביניהם, אינה מחייבת תשובה כאמור אלא אם היתה סבירה בעת כריתת החוזה.

(ג) הסתרה בכוונת מרמה מצד המבוטח של ענין שהוא ידע כי הוא ענין מהותי, דינה כדין מתן תשובה שאינה מלאה וכנה.

7. תוצאות של אי־גילוי

(א) ניתנה לשאלה בענין מהותי תשובה שלא היתה מלאה וכנה, רשאי המבטח, תוך שלושים ימים מהיום שנודע לו על כך וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח, לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבוטח.

(ב) ביטל המבטח את החוזה מכוח סעיף זה, זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול, בניכוי הוצאות המבטח, זולת אם פעל המבוטח בכוונת מרמה.

(ג) קרה מקרה הביטוח לפני שנתבטל החוזה מכוח סעיף זה, אין המבטח חייב אלא בתגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים כמקובל אצלו לפי המצב לאמיתו לבין דמי הביטוח המוסכמים, והוא פטור כליל בכל אחת מאלה:

(1) התשובה ניתנה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח מרובים יותר, אילו ידע את המצב לאמיתו; במקרה זה זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר קרות מקרה הביטוח, בניכוי הוצאות המבטח.

8. שלילת תרופות

המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 7 בכל אחת מאלה, אלא אם התשובה שלא היתה מלאה וכנה ניתנה בכוונת מרמה:

(1) הוא ידע או היה עליו לדעת את המצב לאמיתו בשעת כריתת החוזה או שהוא גרם לכך שהתשובה לא היתה מלאה וכנה;

(2) העובדה שעליה ניתנה תשובה שלא היתה מלאה וכנה חדלה להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח, או שלא השפיעה על מקרהו, על חבות המבטח או על היקפה.

9. תקופת הביטוח

(א) באין הסכם אחר מתחילה תקופת הביטוח עם כריתת החוזה והיא מסתיימת בחצות הלילה שבסוף יומה האחרון.

(ב) הוסכם על תקופת הביטוח והציע המבוטח למבטח בכתב, לא יאוחר מ־30 ימים לפני תום התקופה, להאריך את הביטוח לתקופה שנקב בהצעתו, רואים את המבטח כמסכים להארכה אם לא הודיע למבוטח בכתב, תוך 15 ימים ממסירת ההצעה, על סירובו.

(ג) הותנה שבתום התקופה המוסכמת יוארך הביטוח מאליו – יוארך הביטוח מדי פעם לתקופה שאורכה זהה לזה של תקופת הביטוח המוסכמת.

(ד) לא הוסכם על תקופת הביטוח, רשאי כל צד לבטלו בכל עת בהודעה בכתב לצד השני; המבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר ביטול הביטוח.

10. ביטול החוזה

ביטל אחד הצדדים את החוזה על פי תנאיו או על פי חוק זה, מתבטל החוזה כעבור 15 ימים מהיום שבו נמסרה הודעת הביטול לצד השני.

סימן ב': המוטב

11. מיהו מוטב

(א) המבוטח הוא גם המוטב אם לא נקבע מוטב זולתו.

(ב) קביעת מוטב תהיה בדרך המאפשרת זיהויו.

(ג) כל עוד לא קרה מקרה הביטוח רשאי המבוטח, בהודעה בכתב למבטח, לקבוע מוטב זולתו, ורשאי הוא לבטל את הקביעה ולקבוע מוטב אחר; אולם הקביעה תהיה בלתי חוזרת אם נקבע כך בחוזה או בהודעה בכתב מאת המבוטח למבטח.

(ד) קביעת המוטב יכול שתהיה לגבי חלק בלבד מתגמולי הביטוח.

12. מעמד המוטב

(א) נקבע מוטב שאינו המבוטח, תהיה הזכות לתגמולי הביטוח למוטב; אין בהוראה זו כדי לגרוע מזכותו של המבוטח לתבוע מן המבטח לשלם את תגמולי הביטוח למוטב.

(ב) טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי המוטב, והוא רשאי לקזז מתגמולי הביטוח דמי ביטוח המגיעים לו לפי אותו חוזה.

13. זכויות המבוטח והמוטב

(א) קביעת מוטב שאינו המבוטח, אין בה כדי למנוע מן המבוטח להעביר או לשעבד את זכויותיו על פי החוזה, או כדי למנוע מנושי המבוטח לעקל זכויות אלה, והכל כל עוד לא קרה מקרה הביטוח ; אולם אם היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת יהיו העברה ושעבוד של זכויות המבוטח טעונים הסכמת המוטב בכתב, ונושי המבוטח אינם רשאים לעקל זכויות אלה.

(ב) זכותו של המוטב אינה ניתנת להעברה, לשעבוד או לעיקול כל עוד לא קרה מקרה הביטוח, אלא אם היתה קביעת המוטב בלתי חוזרת.

סימן ג': דמי הביטוח

14. המועד לתשלום

(א) דמי הביטוח ישולמו עם כריתת החוזה או תוך זמן סביר לאחר מכן, ואם נקבעו לתקופות קצובות – בראשית כל תקופה.

(ב) היה הביטוח למספר שנים ודמי הביטוח נקבעו בסכום כולל ישולמו בשיעורים שנתיים שווים בראשית כל שנת ביטוח.

15. פיגור בתשלום

(א) לא שולמו דמי הביטוח או חלק מהם במועדם ולא שולמו גם תוך 15 ימים לאחר שהמבטח דרש מן המבוטח בכתב לשלמם, רשאי המבטח להודיע למבוטח בכתב כי החוזה יתבטל כעבור 21 ימים נוספים אם הסכום שבפיגור לא יסולק לפני כן.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח והקביעה היתה בלתי חוזרת, אין המבטח רשאי לבטל את החוזה אלא אם הודיע על הפיגור למוטב בכתב והמוטב לא סילק את הסכום שבפיגור תוך 15 ימים מהיום שנמסרה לו ההודעה.

סימן ד': שינויים בסיכון

16. סיכון שנתבטל

(א) חוזה ביטוח לכיסוי של סיכון שבעת כריתת החוזה כבר חלף או למקרה ביטוח שבאותה עת כבר קרה – בטל.

(ב) נעשה מקרה הביטוח בלתי אפשרי אחר כריתת החוזה, מתבטל החוזה מאליו והמבוטח זכאי להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול.

17. חובת הודעה על החמרת הסיכון

(א) נודע למבוטח שחל שינוי מהותי, עליו להודיע על כך מיד למבטח בכתב.

(ב) לענין סימן זה "שינוי מהותי" – כל אחד מאלה:

(1) שנוי בענין מהותי ששאלה עליו הוצגה למבוטח לפני כריתת החוזה ושחל אחרי שניתנה תשובה לאותה שאלה;

(2) שינוי שחל אחרי מסירת הפוליסה למבוטח, בנושא שצויין בה במפורש כענין מהותי;

(3) דבר המגלה שתשובה לשאלה בענין מהותי היתה לא נכונה ויש בכך כדי להחמיר את סיכון המבטח החמרה של ממש.

18. תוצאות של החמרת הסיכון

(א) תוך 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח הודעה על שינוי מהותי או מהיום שנודע לו עליו בדרך אחרת, לפי המוקדם יותר, וכל עוד לא קרה מקרה הביטוח, רשאי המבטח לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבוטח.

(ב) ביטל המבטח את החוזה מכוח סעיף זה, זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר הביטול, זולת אם פעל המבוטח בכוונת מרמה; לא ביטל המבטח את החוזה, רואים אותו כמסכים להמשך קיומו על אף השינוי.

(ג) קרה מקרה הביטוח לפני שנתבטל החוזה מכוח סעיף זה, אין המבטח חייב אלא בתגמולי ביטוח מופחתים בשיעור יחסי, שהוא כיחס שבין דמי הביטוח שהיו משתלמים לפי המקובל אצלו במצב שלאחר השינוי לבין דמי הביטוח המוסכמים, והוא פטור כליל בכל אחת מאלה:

(1) לא ניתנה הודעה לפי סעיף 17, והדבר נעשה בכוונת מרמה;

(2) מבטח סביר לא היה מתקשר באותו חוזה, אף בדמי ביטוח מרובים יותר, אילו ידע שהמצב הוא כפי שהוא לאחר השינוי; במקרה זה זכאי המבוטח להחזר דמי הביטוח ששילם בעד התקופה שלאחר השינוי.

19. שלילת תרופות

המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 18 בכל אחת מאלה:

(1) השינוי חדל להתקיים לפני שקרה מקרה הביטוח או שלא השפיע על קרותו או על חבות המבטח או היקפה;

(2) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט על דעת המבטח;

(3) השינוי היה תוצאה של אמצעי שננקט לשם מניעת נזק חמור לגוף או לרכוש, ובלבד שהמבוטח הודיע למבטח בכתב על נקיטת האמצעי מיד לאחר שנקט אותו או שנודע לו עליו.

20. הפחתת הסיכון

נקבעו דמי הביטוח לאור נסיבות שהחמירו את סיכון המבטח, ולאחר קביעתם חדלו אותן נסיבות להתקיים או להשפיע על סיכון המבטח, זכאי המבוטח להפחתת דמי הביטוח, למעט הוצאות המבטח, בעד התקופה שלאחר שהודיע למבטח על השינוי, ולהעמדתם על מה שהיה משתלם לפי המקובל אצל המבטח בשעת קביעת דמי הביטוח בהעדר אותן נסיבות.

21. אמצעים להקלת הסיכון

הותנה שעל המבוטח או על המוטב לנקוט אמצעי להקלת סיכונו של המבטח הקלה מהותית ואותו אמצעי לא ננקט תוך הזמן שנקבע לכך יחולו הוראות סעיפים 18 ו־19, בשינויים המחוייבים.

סימן ה׳: תגמולי הביטוח

22. הודעה על קרות מקרה הביטוח

קרה מקרה הביטוח, על המבוטח להודיע על כך למבטח מיד לאחר שנודע לו, ועל המוטב להודיע למבטח, מיד לאחר שנודע לו, על קרות המקרה ועל זכותו לתגמולי הביטוח ; מתן הודעה מאת אחד מאלה משחרר את השני מחובתו.

23. בירור חבותו של המבטח

(א) משנמסרו למבטח הודעה על קרות מקרה הביטוח ותביעה בכתב לתשלום תגמולי הביטוח, על המבטח לעשות מיד את הדרוש לבירור חבותו.

(ב) על המבוטח או על המוטב, לפי הענין, למסור למבטח, תוך זמן סביר לאחר שנדרש לכך, את המידע והמסמכים הדרושים לבירור החבות, ואם אינם ברשותו, עליו לעזור למבטח, ככל שיוכל, להשיגם.

24. הכשלה של בירור החבות

(א) לא קויימה חובה לפי סעיף 22 או לפי סעיף 23(ב) במועדה, וקיומה היה מאפשר למבטח להקטין חבותו, אין הוא חייב בתגמולי הביטוח אלא במידה שהיה חייב בהם אילו קויימה החובה; הוראה זו לא תחול בכל אחת מאלה:

(1) החובה לא קויימה או קויימה באיחור מסיבות מוצדקות;

(2) אי קיומה או איחורה לא מנע מן המבטח את בירור חבותו ולא הכביד על הבירור.

(ב) עשה המבוטח או המוטב במתכוון דבר שהיה בו כדי למנוע מן המבטח את בירור חבותו או להכביד עליו, אין המבטח חייב בתגמולי ביטוח אלא במידה שהיה חייב בהם אילו לא נעשה אותו דבר.

25. מרמה בתביעת תגמולים

הופרה חובה לפי סעיף 22 או לפי סעיף 23(ב), או שנעשה דבר כאמור בסעיף 24(ב), או שהמבוטח או המוטב מסרו למבטח עובדות כוזבות, או שהעלימו ממנו עובדות בנוגע למקרה הביטוח או בנוגע לחבות המבטח, והדבר נעשה בכוונת מרמה – פטור המבטח מחבותו.

26. מקרה שנגרם בכוונה

נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו.

27. המועד לתשלום תגמולי הביטוח

תגמולי הביטוח ישולמו תוך 30 ימים מהיום שהיו בידי המבטח המידע והמסמכים הדרושים לבירור חבותו, אולם תגמולי ביטוח שאינם שנויים במחלוקת בתום לב ישולמו תוך 30 ימים מהיום שנמסרה למבטח תביעה לפי סעיף 23(א), והם ניתנים לתביעה בנפרד מיתר התגמולים.

28. הצמדה וריבית

(א) על תגמולי הביטוח יתווספו הפרשי הצמדה כמשמעותם בחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, מיום קרות מקרה הביטוח, וריבית צמודה בשיעור שנקבע לפי סעיף 1 לחוק האמור לענין ההגדרה "הפרשי הצמדה וריבית" מתום 30 ימים מיום מסירת התביעה; אין בהוראה זו כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לפי החוק האמור.

(ב) חושבו תגמולי הביטוח, או חלקם, כערכם בתאריך שלאחר קרות מקרה הביטוח, יתווספו עליהם או על חלקם, לפי הענין, הפרשי הצמדה מאותו תאריך בלבד.

(ג) היה המבטח חייב להחזיר למבוטח או למוטב דמי ביטוח, יתווספו עליהם הפרשי הצמדה וריבית כאמור בסעיף קטן (א) מיום היווצר החיוב.

(ד) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על תגמולי ביטוח המשולמים במטבע חוץ או במטבע ישראלי המחושב לפי ערכו של מטבע חוץ, ואולם על תגמולים כאמור תיווסף ריבית בשיעור שנקבע לפי סעיף 4(א) לחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, החל בתום 30 ימים מיום מסירת הדרישה למבטח.

28א. ריבית מיוחדת

מבטח בביטוחים אישיים, שלא שילם את תגמולי הביטוח שלא היו שנויים במחלוקת בתום־לב, במועדים שבהם היה עליו לשלמם לפי סעיף 27, יחייבו בית המשפט, ולעניין מבטח כאמור בביטוחים שאינם ביטוחים אישיים – רשאי בית המשפט לחייבו, בתשלום ריבית מיוחדת בשיעור שלא יעלה על פי שלושה מן הריבית הקבועה בהגדרת הפרשי הצמדה וריבית שבחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א– 1961, שתחושב על תגמולי הביטוח האמורים ועל תוספת הפרשי ההצמדה על תגמולים אלה לפי סעיף 28, מהמועדים בהם היה על המבטח לשלמם עד תשלומם בפועל; הריבית המיוחדת תשולם בנוסף לריבית האמורה בסעיף 28.

29. סעד מיוחד

היתה חבות המבטח או היקפה מותנים על פי חוק או על פי החוזה, בין לחיוב ובין לשלילה, במעשה או במחדל של המבוטח או של המוטב, שלא השפיעו השפעה של ממש על סיכון המבטח, רשאי בית המשפט, אם נראה לו צודק לעשות כן בנסיבות הענין, לחייב את המבטח בתגמולי הביטוח, כולם או מקצתם, אף אם התנאי לא קויים או הופר.

30. הישנות מקרה הביטוח

המבטח חייב בתגמולי הביטוח גם אם קרה מקרה הביטוח תוך תקופת הביטוח יותר מפעם אחת, ובלבד שלא יחוייב בסך הכל ביותר מסכום הביטוח כמשמעותו בסעיף 56.

31. התיישנות

תקופת ההתיישנות של תביעה לתגמולי ביטוח היא שלוש שנים לאחר שקרה מקרה הביטוח.

סימן ו': סוכן הביטוח

32. הגדרה

בסימן זה "סוכן ביטוח" – מי שעוסק בתיווך ביטוחים בין מבוטחים לבין מבטחים.

33. שליחות לענין החוזה

(א) לענין המשא ומתן לקראת כריתתו של חוזה הביטוח ולענין כריתת החוזה, יראו את סוכן הביטוח כשלוחו של המבטח, זולת אם פעל כשלוחו של המבוטח לפי דרישתו בכתב.

(ב) לענין חובת הגילוי בכריתת חוזה הביטוח, יראו את ידיעת סוכן הביטוח לגבי העובדות הנכונות של ענין מהותי כידיעת המבטח.

34. שליחות לענין דמי הביטוח

לענין קבלת דמי הביטוח נחשב סוכן הביטוח שתיוך בביטוח או שצויין בפוליסה כסוכן הביטוח, כשלוחו של המבטח, זולת אם הודיע המבטח למבוטח בכתב כי אין לשלמם לאותו סוכן.

35. שליחות לענין מתן הודעות

לענין מתן הודעות של המבוטח ושל המוטב למבטח נחשב סוכן הביטוח שתיוך בביטוח או שצויין בפוליסה כסוכן הביטוח, כשלוחו של המבטח, זולת אם הודיע המבטח למבוטח ולמוטב בכתב כי יש לשלוח הודעות למען אחר.

36. תחולת חוק השליחות

על שליחות כאמור בסעיפים 33 עד 35 יחולו הוראות חוק השליחות, התשכ"ה–1965, בשינויים המחוייבים.

סימן ז': הוראות שונות

37. מתן הודעות

(א) הודעה של המבטח למבוטח או למוטב תינתן לפי מענם האחרון הידוע למבטח.

(ב) הודעה של המבוטח או של המוטב למבטח תינתן, לפי ברירת המודיע, למבטח לפי מען מקום עסקיו, לסוכן הביטוח כאמור בסעיף 35, או לאדם אחר בישראל שמענו צויין בפוליסה או שהמבטח הודיע להם עליו בכתב.

(ג) לא היה למבטח מקום עסקים בישראל וגם לא ניתן מען של אדם אחר בישראל, אין המבטח זכאי להסתמך על כך שלא ניתנה הודעה של המבוטח או של המוטב, או על שניתנה באיחור.

38. ייחוד תרופות

תרופות המבטח לפי סעיפים 7, 15, 18, 24 ו־25 מוציאות בענינים הנדונים בהם 641. את תרופותיו לפי דין אחר.

39. סייגים להתניה

(א) הוראות סעיפים 2 עד 4(ב), 21, 25, 26, 33, 34, 35 ו־38 – אין להתנות עליהן.

(ב) הוראות סעיפים 5 עד 8(ג), 9, 13, 15, 17, 18, 19, 22עד 24, 27, 28, 31 ו־37 אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

40. תחולה

הוראות פרק זה יחולו על כל סוגי ביטוח זולת אם יש בפרק אחר של חוק זה או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

פרק ב': ביטוח חיים

41. מהות הביטוח

בביטוח חיים מקרה הביטוח הוא מותו של המבוטח או של זולתו או הגיעם לגיל מסויים או מקרה אחר בחייהם למעט תאונה, מחלה ונכות.

42. ביטוח אדם זולת המבוטח

(א) היה מקרה הביטוח מותו של אדם זולת המבוטח, טעון החוזה הסכמה בכתב של אותו אדם, ואם היה קטין או פסול דין – הסכמת נציגו כמשמעותו בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962.

(ב) סעיף זה לא יחול על ביטוח חיים של קבוצת בני אדם שהרכבה עשוי להשתנות תוך תקופת הביטוח והמוטבים הם אותם בני אדם או יורשיהם.

43. סייג לתרופות

המבטח אינו זכאי לתרופות האמורות בסעיף 7 לאחר שעברו שלוש שנים מכריתת החוזה, זולת אם המבוטח או האדם שחייו בוטחו פעל בכוונת מרמה.

44. המוטבים

(א) נקבע כמוטב בן זוגו של המבוטח ללא נקיבת שמו, יזכה בתגמולי הביטוח מי שהיה בן זוגו בקרות מקרה הביטוח, ואם נקבעו קרובים – הקרובים שהיו בחיים בקרות המקרה; נקבעו ילדים או צאצאים – גם מאומץ ומי שנולד תוך 300 ימים לאחר קרות המקרה במשמע.

(ב) נקבעו מוטבים אחדים ולא נקבעו חלקיהם יחלקו את תגמולי הביטוח בשווה.

(ג) מת מוטב שאינו המבוטח לפני שקרה מקרה הביטוח – יזכו בתגמולי הביטוח בן זוגו או צאצאיו לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין; באין שאירים כאלה, או אם ויתר המוטב על זכותו לפני שקרה מקרה הביטוח, תהא הזכות לתגמולי הביטוח למבוטח.

45. ביטול החוזה

(א) המבוטח רשאי בכל עת לבטל את החוזה בהודעה בכתב למבטח.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, והמבוטח ביטל את החוזה מכוח סעיף זה, על המבטח להודיע על כך מיד בכתב למוטב תוך ציון הוראות סעיף קטן זה, והמוטב רשאי, לא יאוחר מ־30 ימים מקבלת הודעת המבטח, לאמץ, בהודעה בכתב למבטח, את החוזה על זכויותיו וחיוביו; הודיע המוטב כאמור יוסיף החוזה לעמוד בתקפו, ואם נתבטל בינתיים – יתחדש, כשהמוטב בא במקום המבוטח.

(ג) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, והחוזה בוטל שלא כאמור בסעיף קטן (ב), על המבטח להודיע על כך מיד בכתב למוטב.

46. המרה ופדיון

(א) לאחר ששולמו דמי הביטוח בעד שנתיים רשאי המבוטח לדרוש, בהודעה בכתב למבטח, המרת הביטוח לביטוח מסולק או פדיון הפוליסה.

(ב) דרש המבוטח המרת הביטוח לביטוח מסולק, יקטנו תגמולי הביטוח, מתום התקופה השוטפת שבעדה משתלמים דמי הביטוח, בהתאם לסכום שנקבע לכך בפוליסה, והחובה לשלם דמי ביטוח תיפסק מאותו זמן.

(ג) דרש המבוטח פדיון הפוליסה, חייב המבטח לשלם לו את ערך הפדיון שנקבע לכך בפוליסה תוך 30 ימים מהיום שנמסרה לו הדרישה, או תוך זמן ארוך יותר שנקב המבוטח בדרישה ושלא יהיה יותר מ־90 ימים; על ערך הפדיון יתווספו הפרשי הצמדה כמשמעותם בחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, מיום מסירת הדרישה או מהיום שנקבע בה, וכן תיווסף עליהם ריבית בשיעור 3% לשנה. החל מתום 30 ימים מן היום האמור.

(ד) המבוטח רשאי להגביל את דרישתו לחלק מן הביטוח.

(ה) נקבע מוטב שאינו המבוטח קביעה בלתי חוזרת, טעונה דרישת המבוטח הסכמה בכתב של המוטב.

47. המרה ופדיון על אף ביטול החוזה

ביטול הביטוח מצד המבטח אינו גורע מזכות המבוטח לפדיון הפוליסה, וביטול כאמור בשל אי תשלום דמי ביטוח אינו פוגע גם בזכותו להמרת הביטוח, ובלבד שהדרישה להמרת הביטוח תבוא תוך 30 ימים ממסירת הודעת הביטול של המבטח.

48. הפוליסה כערובה להלוואה

מישכן המבוטח למבטח את זכויותיו על פי פוליסה הניתנת לפדיון כערובה להלוואה שנתן לו המבטח, וההלוואה לא סולקה במועדה, לא יקזז המבטח את ההלוואה מערך הפדיון של הפוליסה, אלא לאחר שדרש מן המבוטח בכתב לסלק את ההלוואה תוך התקופה שבה על המבטח לשלם את ערך הפדיון וההלוואה לא סולקה גם תוך תקופה זו.

49. סייג לתחולת הוראות

בביטוח חיים לא יחולו הוראות סעיפים 17 עד 19.

50. התאבדות האדם שחייו מבוטחים

בביטוח חיים מגיעים תגמולי הביטוח גם אם האדם שחייו מבוטחים התאבד כעבור שנה או יותר מכריתת החוזה.

51. אימוץ החוזה

(א) נקבע מוטב שאינו המבוטח ומת המבוטח בעוד האדם שחייו מבוטחים בחיים, על המבטח להודיע על כך למוטב בכתב, ותוך 30 ימים מיום הודעה זו רשאי המוטב, בהודעה בכתב, לאמץ את החוזה על זכויותיו וחיוביו.

(ב) נקבע מוטב שאינו המבוטח וניתן על המבוטח צו פשיטת רגל או צו פירוק, רשאי המוטב לאמץ את החוזה כאמור בסעיף קטן (א), אלא שאם קביעתו לא היתה בלתי חוזרת ישלם לנאמן בפשיטת הרגל או למפרק, לפי הענין, את ערך הפדיון של הפוליסה בזמן מתן הצו.

52. סייגים להתניה

(א) הוראות סעיפים 42, 49 ו־51 – אין להתנות עליהן.

(ב) הוראות סעיפים 43, 45 עד 48 ו־50 – אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

פרק ג': ביטוח תאונה, מחלה ונכות

53. מהות הביטוח

בביטוח תאונה מקרה הביטוח הוא תאונה שקרתה למבוטח או לזולתו, בביטוח מחלה – מחלה שחלה בה, ובביטוח נכות – נכות שלקה בה.

54. תחולת הוראות

(א) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור מוסכם מראש, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות פרק ב', בשינויים המחוייבים.

(ב) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות סעיפים 42, 49, 52, 56, 61, 62 ו־64 בשינויים המחוייבים.

פרק ד': ביטוח נזקים

סימן א': ביטוח נכסים

55. מהות הביטוח

(א) בביטוח נכסים חייב המבטח לשפות בעד נזק שנגרם למבוטח או למוטב מחמת שהנכס המבוטח אבד או ניזק.

(ב) הנכס המבוטח יכול שיהיה של המבוטח או של זולתו.

56. היקף החבות

(א) חובת השיפוי של המבטח תהיה כשיעור הנזק שנגרם ובלבד שלא תעלה על הסכום שנתחייב בו בחוזה (להלן – סכום הביטוח); סכום הביטוח – למעט סכום ביטוח הנקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ – ישתנה בהתאם לשינויים במדד המחירים לצרכן, המתפרסם מדי פעם מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – או במדד אחר שמתפרסם כאמור ושהצדדים הסכימו עליו – בין המדד שפורסם סמוך לפני כריתת החוזה לבין המדד שפורסם סמוך לפני קרות מקרה הביטוח.

(ב) לא ייקבע בחוזה סכום ביטוח נקוב במטבע חוץ או במטבע ישראלי הצמוד למטבע חוץ, אלא אם כן אותו מטבע כלול ברשימת מטבעות חוץ שקבע המפקח על הביטוח לענין זה.

(ג) תגמולי הביטוח יחושבו באופן שיביאו את המוטב ככל האפשר למצב שהיה נמצא בו אילולא קרה מקרה הביטוח.

(ד) הסכימו הצדדים מראש על שיעור השיפוי, יהיו תגמולי הביטוח כמוסכם, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם.

57. הרחבת החבות

ביטוח נכס בפני סיכון מסויים מכסה גם נזק שנגרם לו מחמת שננקטו אמצעים סבירים להצלתו מאותו סיכון.

58. ביטוח יתר

עלה סכום הביטוח, בעת כריתת החוזה או לאחר מכן, באופן בלתי סביר על שוויו של הנכס המבוטח, רשאי כל צד, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכום הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו יפחת סכום הביטוח ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה.

59. ביטוח כפל

(א) בוטח נכס בפני סיכון אחד אצל יותר ממבטח אחד לתקופות חופפות, על המבוטח להודיע על כך למבטחים בכתב מיד לאחר שנעשה ביטוח הכפל או לאחר שנודע לו עליו.

(ב) בוטח נכס ביטוח כפל ועלה סך כל סכומי הביטוח באופן בלתי סביר על שווי הנכס, רשאים המבוטח וכל אחד מהמבטחים, בכל עת בתקופת הביטוח, לדרוש הפחתת סכומי הביטוח עד לשווי הנכס בשעת הדרישה; נדרשה הפחתה זו יפחתו סכומי הביטוח לפי היחס שביניהם, ובמקביל יפחתו גם דמי הביטוח מיום הדרישה.

(ג) בביטוח כפל אחראים המבטחים כלפי המבוטח יחד ולחוד לגבי סכום הביטוח החופף, בנטל החיוב בינם לבין עצמם לפי היחס שבין סכומי הביטוח.

(ד) המבטחים ישאו בנטל החיוב בינם לבין עצמם לפי היחס שבין סכומי הביטוח.

60. ביטוח חסר

היה בשעת כריתת החוזה סכום הביטוח פחות משוויו של הנכס המבוטח, תפחת חבות המבטח בשיעור יחסי שהוא כיחס שבין סכום הביטוח לבין שווי הנכס בשעת כריתת החוזה.

61. הקטנת הנזק

(א) אין המבטח חייב בתגמולי ביטוח בעד נזק שהמבוטח יכול היה למנוע או להקטין, בקרות מקרה הביטוח או לאחר מכן, בנקיטת אמצעים סבירים או אמצעים שהמבטח הורה לו לנקוט.

(ב) הוציא המבוטח או המוטב, בקרות מקרה הביטוח או לאחר מכן, הוצאות סבירות למניעת הנזק או להקטנתו, או שהתחייב לשם כך בהתחייבויות סבירות, חייב המבטח לשפותם, בין אם נמנע הנזק או הוקטן ובין אם לאו ; היו ההוצאות או ההתחייבויות בלתי סבירות, חייב המבטח בשיפוי כדי שיעורן הסביר בנסיבות הענין ; והכל אף מעל לסכום הביטוח.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו על ביטוח שבו הסכימו הצדדים על שיעור השיפוי כאמור בסעיף 56(ג).

62. תחלוף

(א) היתה למבוטח בשל מקרה הביטוח גם זכות פיצוי או שיפוי כלפי אדם שלישי, שלא מכוח חוזה ביטוח, עוברת זכות זו למבטח מששילם למוטב תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם.

(ב) המבטח אינו רשאי להשתמש בזכות שעברה אליו לפי סעיף זה באופן שיפגע בזכותו של המבוטח לגבות מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי מעל לתגמולים שקיבל מהמבטח.

(ג) קיבל המבוטח מן האדם השלישי פיצוי או שיפוי שהיה מגיע למבטח לפי סעיף זה, עליו להעבירו למבטח; עשה פשרה, ויתור או פעולה אחרת הפוגעת בזכות שעברה למבטח, עליו לפצותו בשל כך.

(ד) הוראות סעיף זה לא יחולו אם מקרה הביטוח נגרם שלא בכוונה בידי אדם שמבוטח סביר לא היה תובע ממנו פיצוי או שיפוי, מחמת קרבת משפחה או יחס של מעביד ועובד שביניהם.

63. ביטוח חובות

בביטוח מפני אי־פרעון של חוב עוברת זכותו של המבוטח כלפי חייבו למבטח מששילם למבוטח תגמולי ביטוח וכשיעור התגמולים ששילם, ויחולו הוראות סעיף 62(ב) ו־(ג) בשינויים המחוייבים.

64. סייגים להתניה

הוראות סעיפים 56(א), 57, 59 עד (ג), 61 ו־62 – אין להתנות עליהן אלא לטובת המבוטח או המוטב.

סימן ב': ביטוח אחריות

65. מהות הביטוח

בביטוח אחריות חייב המבטח לשפות בשל חבות כספית שהמבוטח עשוי להיות חייב בה לצד שלישי ; מקרה הביטוח חל ביום שבו נולדה עילת החבות האמורה.

66. היקף החבות של המבטח

ביטוח אחריות מכסה גם הוצאות משפט סבירות שעל המבוטח לשאת בשל חבותו, והוא אף מעל לסכום הביטוח.

67. תחולת הוראות

על ביטוח אחריות יחולו הוראות סעיפים 56, 59, 61 ו־62, בשינויים המחוייבים. ואין להתנות עליהן, למעט על הוראת סעיף 59(ד), אלא לטובת המבוטח או הצד השלישי.

68. מעמד הצד השלישי

בביטוח אחריות רשאי המבטח – ולפי דרישת הצד השלישי חייב הוא – לשלם לצד השלישי את תגמולי הביטוח שהמבטח חייב למבוטח, ובלבד שהודיע על כך בכתב למבוטח 30 ימים מראש והמבוטח לא התנגד תוך תקופה זו; אולם טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי הצד השלישי.

69. פשיטת רגל או פירוק של המבוטח

(א) אירע במבוטח בביטוח אחריות אחד האירועים המפורטים להלן ולפני אירועו או לאחריו התחייב המבוטח כלפי צד שלישי בחבות המכוסה בביטוח, לא יהיו זכויותיו של המבוטח כלפי המבטח בשל אותה חבות חלק מנכסיו, אלא יעברו לצד השלישי והוא יהיה רשאי לתבוע את המבטח על פי זכויות אלה; אולם טענה שהמבטח יכול לטעון כלפי המבוטח תעמוד לו גם כלפי הצד השלישי.

(ב) ואלה האירועים:

(1) המבוטח הוכרז פושט רגל או בא בהליכי פשיטת רגל לידי פשרה או סידור עם נושיו ;

(2) המבוטח נפטר וניתן צו לניהול עזבונו בפשיטת רגל;

(3) במבוטח שהוא תאגיד – ניתן עליו צו פירוק, או נתמנה לו כונס נכסים או מנהל לעסקיו או למפעלו, או נתקבלה בו החלטה לפירוק מרצון, למעט פירוק מרצון לשם שינוי מבנה או לשם התמזגות עם תאגיד אחר.

70. סייג להתיישנות

בביטוח אחריות, התביעה לתגמולי ביטוח אינה מתיישנת כל עוד לא התיישנה תביעת הצד השלישי נגד המבוטח.

71. סייג להתניה ולפעולות

(א) הוראות סעיפים 66 ו־68 עד 70 – אין להתנות עליהן.

(ב) פעולה של המבוטח, של המבטח, של הנאמן בפשיטת רגל, של המפרק, של כונס הנכסים או של המנהל, אין בכוחה לגרוע מזכויות הצד השלישי לפי סעיפים 68 ו־69.

פרק ה': שונות

72. סייגים לתחולה

(א) (1) הוראות חוק זה, למעט סעיף 62, לא יחולו על ביטוח משנה;

(2) הוראות חוק זה, למעט סעיפים 62 ו־69, לא יחולו על ביטוח ימי וביטוח אוירי.

(ב) שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע בצו סוגי עסקאות שהוראות חוק זה, כולן או מקצתן, לא יחולו עליהן.

73. שמירת דינים

הוראות חוק זה יחולו כשאין בפקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל–1970, או בחוק אחר הוראות מיוחדות לענין הנדון.

74. ביטולים

בטלים –

(1) חוק הביטוח העותמאני משנת 1904(1323);

(2) חוק הבטחת תגמולי ביטוח לצד שלישי, התשל"ז–1976.

75. תחילה והוראת מעבר

(א) תחילתו של חוק זה ביום ו' בטבת התשמ"ב (1 בינואר 1982); אולם תחילתו של סעיף 28(א) שלושה חדשים מיום פרסום חוק זה ברשומות.

(ב) על חוזה ביטוח שנעשה לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם; לענין התחולה רואים חידוש חוזה ביטוח כעשייתו.

חוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982

פרק א': הוראות יסוד

1. מטרת החוק

חוק זה מטרתו להגן על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

2. הגדרות

בחוק זה –

"חוזה אחיד" – נוסח של חוזה שתנאיו, כולם או מקצתם, נקבעו מראש בידי צד אחד כדי שישמשו תנאים לחוזים רבים בינו לבין אנשים בלתי מסויימים במספרם או בזהותם;

"תנאי" – תניה בחוזה אחיד, לרבות תניה המאוזכרת בו וכן כל תניה אחרת שהיא חלק מההתקשרות, ולמעט תניה שספק ולקוח הסכימו עליה במיוחד לצורך חוזה מסויים;

"ספק" – מי שמציע שהתקשרות עמו תהיה לפי חוזה אחיד, ואחת היא אם הוא הנותן או המקבל של דבר;

"לקוח" – מי שספק מציע לו שהתקשרות ביניהם תהיה לפי חוזה אחיד, ואחת היא אם הוא המקבל או הנותן של דבר;

"בית הדין" – בית הדין לחוזים אחידים המוקם לפי חוק זה.

פרק ג': אישור חוזה אחיד

12. בקשה לאישור חוזה אחיד

(א) ספק רשאי לבקש מבית הדין לאשר שאין תנאי מקפח בחוזה אחיד שהוא מתקשר או מתכוון להתקשר על פיו עם לקוחות.

(ב) המשיבים לבקשת אישור יהיו היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב.

(ג) הגישה המדינה בקשה לפי סעיף קטן (א) ולדעת בית הדין אין להסתפק, בנסיבות הענין, במשיבים לפי סעיף קטן (ב), רשאי בית הדין למנות עורך דין שאינו עובד המדינה להתייצב כמשיב לפניו ולטעון טענותיו, והוא יהיה רשאי לערער על החלטת בית הדין כאמור בסעיף 10; שכרו של עורך הדין והוצאותיו, כפי שיקבע בית הדין, ישולמו מאוצר המדינה.

13. אישור חוזה

בית הדין רשאי לתת את האישור לחוזה אחיד או לסרב לתתו מחמת תנאי מקפח שיפרט ; תנאי שבית הדין מצא מקפח דינו כדין תנאי שבית הדין ביטל.

14. כוחו של אישור

(א) תקופת תקפו של אישור לחוזה אחיד היא חמש שנים מיום מתן האישור או תקופה קצרה יותר שקבע בית הדין.

(ב) בתקופת תקפו של אישור לא תישמע בבית הדין טענה שיש בחוזה האחיד תנאי מקפח, ולא תישמע טענה כזאת בבית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, אף אם נכרת לפני מתן האישור.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית הדין, לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, לבטל תנאי בחוזה אחיד שניתן עליו אישור, אף בתוך תקופת תקפו של האישור, אם מצא שקיימות סיבות מיוחדות המצדיקות ביטול זה.

15. ציון אישור

(א) אישר בית הדין חוזה אחיד, יציין הספק על פני החוזים שהוא עושה לפיו את דבר האישור ואת מועד תפוגתו.

(ב) סוגי ספקים שקבע שר המשפטים לפי סעיף קטן (ג), יציינו על פני החוזים שהם עושים לפי חוזה אחיד, כי החוזה האחיד טרם אושר על ידי בית הדין במקרים אלה: בית הדין לא אישר אותו, לבית הדין הוגשה בקשה

לאישור החוזה האחיד או שהספק לא ביקש מבית הדין את אישורו.

(ג) שר המשפטים יקבע סוגי ספקים לעניין סעיף קטן (ב) בהתחשב, בין השאר, בשיקולים אלה:

(1) המספר המשוער של לקוחות שהספק עשוי להציע להם להתקשר עמו בחוזה אחיד;

(2) חלק ניכר מלקוחות הספק הם צרכנים, כהגדרתם בחוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981;

(3) אופי פעילותו של הספק;

(4) סוג השירות או המוצר נושא החוזה.

פרק ד': ביטול תנאי מקפח

16. בקשה לבית הדין לבטל תנאי מקפח

(א) היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, הממונה על הגנת הצרכן לפי חוק הגנת הצרכן, התשמ"א–1981, כל ארגון לקוחות ורשות ציבורית שנקבעו בתקנות, וכן ארגון לקוחות שיאשר שר המשפטים לענין מסוים, רשאים לבקש מבית הדין לבטל תנאי מקפח בחוזה אחיד.

(ב) שר המשפטים רשאי לקבוע לארגון לקוחות או לרשות ציבורית שנקבעו לפי סעיף קטן (א) תנאים להגשת בקשות לבית הדין.

(ג) המשיב לבקשה יהיה הספק המתקשר או המתכוון להתקשר בחוזה האחיד, וכן רשאי להצטרף כמשיב, באישור בית הדין, ארגון יציג של ספקים או גורם אחר הנוגעים בדבר.

17. ביטול ושינוי תנאי בבית הדין

מצא בית הדין שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח.

18. כוחם של ביטול ושינוי בבית הדין

(א) תנאי שבית הדין ביטל ייחשב כבטל בכל חוזה שנכרת על פי אותו חוזה אחיד אחרי מועד החלטת בית הדין; תנאי שבית הדין שינה יחול כפי ששונה בכל חוזה כאמור.

(ב) בית הדין רשאי להחיל את הביטול או את השינוי גם על חוזים שנכרתו לפני מועד מתן ההחלטה ואשר טרם בוצעו במלואם ורשאי הוא לקבוע תנאים לכך, ובלבד שביטול או שינוי כאמור לא יחולו על מה שבוצע לפי החוזה לפני יום מתן ההחלטה.

19. ביטול ושינוי תנאי בבית משפט

(א) מצא בית משפט, בהליך שבין ספק ולקוח, שתנאי הוא מקפח יבטל את התנאי בחוזה שביניהם או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח.

(ב) בהשתמשו בסמכותו לפי סעיף קטן (א) יתחשב בית המשפט במכלול תנאי החוזה ובנסיבות האחרות, וכן בנסיבות המיוחדות של הענין הנדון לפניו.

20. הודעה על טענת תנאי מקפח

נטענה בבית משפט טענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד יודיע בית המשפט על כך ליועץ המשפטי לממשלה.

21. דיון מקביל

(א) דיון בבית הדין בחוזה אחיד, שטרם נתקבלה החלטה לגביו, לא יגרע מסמכותו של בית משפט לדון בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד.

(ב) דיון בבית משפט בטענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד, אין בו כדי למנוע מבית הדין לדון באותו חוזה אחיד או בתנאי מתנאיו; אך בית הדין רשאי, אם יראה לנכון בנסיבות הענין, לדחות את המשך הדיון בפניו עד למתן פסק דין בבית המשפט.

פרק ה': הוראות שונות

22. דין המדינה

לענין חוק זה דין המדינה כדין כל אדם אחר.

23. סייגים לתחולה

(א) הוראות חוק זה לא יחולו על –

(1) תנאי הקובע את התמורה הכספית שישלם הלקוח;

(2) תנאי התואם תנאים שנקבעו או אושרו בחיקוק ;

(3) תנאי התואם תנאים שנקבעו בהסכם בין־לאומי שישראל צד לו ;

(4) הסכם קיבוצי לפי חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז–1957, בין שהוגש לרישום לפי החוק האמור ובין אם לאו, לרבות הסדר קיבוצי אחר ובלבד שנעשה בכתב ונקבעו בו שיעורים לשכר עבודה.

24. שמירת דינים

הוראות חוק זה לא יגרעו מהוראות כל דין שעל פיו עשוי חוזה או תנאי שבחוזה להיות בטל או ניתן לביטול, ולא ימנעו טענה נגד חוזה או תנאי שבחוזה.

25. ביצוע ותקנות

(א) שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות לביצועו, לרבות בדבר –

(3) דרכי מינוי עורך דין כשהמדינה מבקשת אישור לחוזה אחיד;

(5) צורת הציון על חוזים לפי סעיף 15;

חוק ההתיישנות, תשי"ח-1958

5. הזמן להתיישנות

התקופה שבה מתיישנת תביעה שלא הוגשה עליה תובענה (להלן–תקופת ההתיישנות) היא –

(1) בשאינו מקרקעין – שבע שנים;

18א. תביעה בשל תקיפה מינית או התעללות

(א) בחישוב תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע בשל מעשה כמפורט להלן נגד הפוגע בו, לא יבוא במניין הזמן שבו טרם מלאו לנפגע 28 שנים:

(1) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו קטין;

(2) התעללות שבוצעה בנפגע בהיותו קטין בידי פוגע שהוא בן משפחתו או אדם שהיה אחראי עליו;

(3) תקיפה מינית שבוצעה בנפגע בהיותו בגיר אך בטרם מלאו לו 21 שנים, תוך ניצול יחסי אמון, תלות, טיפול או מרות או בידי פוגע שהוא בן משפחתו.

(ב) בסעיף זה –

"בן משפחה" –

(1) הורה, בן זוגו של הורה אף אם אינו נשוי לו, סב או סבתא;

(2) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: אח או אחות, אח או אחות חורגים, דוד או דודה, גיס או גיסה,

(3) אומן, בן זוגו של אומן אף אם אינו נשוי לו, אביו או אמו של אומן;

(4) מי שמלאו לו 15 שנים והוא אחד מאלה: בנו או בתו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה, אחיו או אחותו של אומן ובן זוגו של כל אחד מאלה;

"אומן" – אב או אם במשפחת אומנה שאישר משרד הרווחה והשירותים הציבוריים;

"אחראי על קטין" –

(1) מי שעליו האחריות לצורכי מחייתו, לבריאותו, לחינוכו או לשלומו של קטין – מכוח דין, החלטה שיפוטית, חוזה מפורש או מכללא, או מי שעליו האחריות כאמור לקטין מחמת מעשה כשר או אסור של;

(2) מי שהקטין מתגורר עמו או נמצא עמו דרך קבע, ומלאו לו 18 שנים, ובלבד שקיימים ביניהם יחסי תלות או מרות.

(ג) הוראות סעיף זה לא יחולו אם הוגש כתב אישום נגד הפוגע בשל עבירה כאמור בסעיף 18ב שביצע בנפגע, והתובענה היא בשל מעשה המהווה עבירה כאמור.

18ב. תביעה נגד מי שהוגש נגדו כתב אישום בעבירת התעללות בקטין או בעבירת מין

תקופת ההתיישנות של תביעה בתובענה שהגיש נפגע, בשל עובדות המהוות עבירה כמפורט להלן שבוצעה בו, נגד הפוגע בו שהוגש נגדו כתב אישום בעבירה כאמור, לא תסתיים לפני שעברה שנה מהיום שבו פסק הדין בהליך הפלילי הפך לחלוט:

(1) עבירת התעללות לפי סעיף 368ג לחוק העונשין, התשל"ז–1977 (בסעיף זה – חוק העונשין), שבוצעה בקטין בידי האחראי עליו; בסעיף זה, "אחראי על קטין" – כהגדרתו בסעיף 18א(ב);

(2) עבירה לפי סעיפים 346, 345(א), 347(א) או (ב), 348(א), (ב), (גו) או (ד), ו־351 לחוק העונשין, או לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו–1955, שבוצעה בקטין או באדם שטרם מלאו לו 21 שנים, לפי הענין.

20. הזכות להיפרע משעבוד

נושה שיש לו על חובו ערבון, משכנתה, משכון או שעבוד כיוצא באלה, אין בהתיישנות כדי לפגוע בזכותו ליפרע מן השעבוד.

21. התיישנות פסק דין

פסק דין בתובענה שעברו עליו עשרים וחמש שנה בלי שהזכאי לפיו עשה פעולה כל שהיא כדי לבצעו, רשאי החייב לטעון טענת התיישנות; ואולם פסק דין בתובענה שלפי תכנו אינו טעון ביצוע אינו נתון להתיישנות."